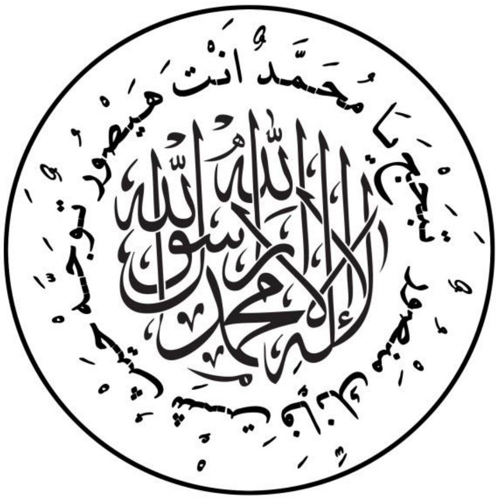
YAZILAR
25

2014

İhramcızâde
Hacı İsmail Hakkı
ALTUNTAŞ

İSBN:
ismailhakkialtuntas@gmail.com
http://ismailhakkialtuntas.com

Dizgi : **H. İsmail Hakkı Altuntaş**
Kapak :
Baskı- Cilt :

2014

بِسْـــمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على رسولنا محمد وعلى اله وصحبه وسلم اجمعين

İnternetteki sitemiz **http://ismailhakkialtuntas.com/** da 2014 yılarında okuyucularımızla paylaştığım yazılardan bir kısmıdır.

Yazılarda sıra gözetilmedi. Değişik konular peş peşe yazıldı. Bu şekilde okuyan açısından fazla sıkıntı oluşturmayacağı düşünüldü.

Tevfik ve inayet Allah Teâlâ'dandır.

İhramcızâde
İsmail Hakkı ALTUNTAŞ
Esenler /İstanbul

Başlangıç: 05. 11. 2014

Bitiş : 14. 11. 2014

İÇİNDEKİLER

6 Yazılar

ÖLÜMCÜL HASTALIK UMUTSUZLUK- SÖREN KİERKEGAARD

Tanrım!
İşe yaramaz şeyleri görmemize engel ol,
Sen'in tüm gerçeğini görmek için her şeyi gören gözler ver

Sören Kierkegaard; şu Danimarkalı filozof, varoluşçuluğun babası. Bu klişelerle Kierkegaard ismi çevresinde gizemli bir hava oluşmuştur. Hıristiyan bir filozof, ama yapıtları tanrıtanımaz filozofların en önemli başvuru kaynağı olmuştur **(Sartre, Heidegger, Bataille).**

Kierkegaard bir dinin çerçevesi içinde yapıtlar vermesine rağmen aynı zamanda insanoğlunun en temel sorunlarını ortaya koymuştur. Kierkegaard birden ve doğrudan varoluş gizeminin içine girmiştir. Hegel'de en üst noktasına ulaşan akıl ve sistem felsefesine karşı bireyin varoluşunun akıldışılığını, paradoksunu ortaya çıkarmıştır. Gençlik yapıtı Korku ve Titreme'de İbrahim Peygamber'in oğlunu Tanrı'ya kurban etme girişimini betimleme yoluyla varoluşun kaçınılmaz sonucu olan inancın akıldışı, paradoksal, anlaşılmaz yanını çok çarpıcı bir biçimde vermiştir. İnanç akılla açıklanamaz. İnancın içinde varoluşun gizeminin akıldışılığı vardır.

İnsan sonlu varlığının içine kapanır ve mutluluğu bu sonluluğun içinde ararsa umutsuzluğa düşer, çünkü onu yaratan güçle olan bağlantısını kesmiştir. Kierkegaard kendi umutsuzluğunun ve diğer insanların umutsuzluğunun kaynağını, varlığın aşkın (transandan) yanıyla olan ilişkisinin kesilmesinde görür; çünkü "insan sonsuzluk ile sonlunun, geçici ile kalıcının, özgürlük ile zorunluluğun bir sentezidir."

O halde umutsuzluk evrenseldir, çünkü insan sonluluktan sonsuzluğa geçişi umutsuzluk yoluyla gerçekleştirir. Umutsuzluk kaçınılmazdır, insanın, karşıtların bir sentezi olmasının, daha doğrusu diyalektik bir varlık oluşunun gereğidir. Sonlu varlığı ile sonsuz varlığı arasına sıkışan insan kendi olma sürecini umutsuzluk içinde yaşar.

Kierkegaard için umutsuzluk ölümcül hastalıktır. "Bu hastalıktan ölünmesinden veya bu hastalığın fiziksel ölümle sona ermesinden çok, bu hastalığın işkencesi, can çekişen, ama ölemeden ölümle savaşan kişi gibi ölememektir." Umutsuzluk içindeki insan ölümcül hastadır; ama ölememektedir, sürekli bir can çekişme hali içindedir. "Ölümcül hastalık dar anlamda kendisinden sonra hiçbir şey bırakmadan ölüme giden bir hastalık demektir. Ve umutsuzluk budur." Umutsuzluğun özü yaşamın hiçbir şey olmamasıdır.

Kierkegaard'ın fikirlerinin tam zıddına çağımız tıp biliminin görüşleri yerleşmektedir. Kapitalist-teknolojik devinimin hegemonyası altında kalan tıp bilimi umutsuzluğu bazı insanların yaşamlarının belirli sürelerinde yakalandığı depresyon (melankoli) hastalığının bir semptomu olarak değerlendirmektedir. Kierkegaard'ın umutsuzluğu reddetmenin, umutsuz olmadığını söylemenin de umutsuzluk olduğunu belirttiği durumu aynen tıp dünyasının içinde görüyoruz. Umutsuzluğu maddeselleştirmeye çalışan psikiyatri, anti-depresan adını verdiği bir grup ilaçla yaratmak istediği biyo-kimyasal değişimlerle insan ruhunu umutlu, mutlu bir hale çevirmeye çalışmaktadır! Dünyada Kierkegaard'ı okumuş ve anlamış psikiyatr sayısı ne kadardır?

Duygusal ve maddesel koşullarımız ne olursa olsun hepimizi saran umutsuzluğu bugünün bilgisel ve bilimsel paradigması içinde açıklayamayız. Bu paradigmanın içinde umutsuzluk bir

uyumsuzluğun sonucu gibi algılanmaktadır. Kierkegaard'ın buna yanıtı açık ve kesindir: **"Umutsuzluk uyumsuzluğun değil, kendine yönelen ilişkinin bir sonucudur."**

O halde insan zorunlu olarak hastadır. Çünkü sonsuzluk onun ruhunun bir bütünleyicisidir. 'İçimizde sonsuzluk olmadan umutsuzluğa düşemeyiz; ama eğer umutsuzluk ben'i yok edebilseydi o zaman umutsuzluk da olmazdı." Sonsuzluğa inançsız olarak kendi çabasıyla ulaşmaya çalışması insanı ölümcül hasta yapmaktadır. İnsanın kendi başına sonsuzluğa ulaşma gücü yoktur.

Kierkegaard'a göre ben'in gelişimi umutsuzluktan geçer. Umutsuz olunmadan ben'i aşkın gerçeğiyle yüz yüze getirenleyiz. "Kendi olmaya cesaret etmek aslında bir bireyi, şunu veya bunu değil, Tanrı karşısında çabasının ve sorumluluğunun devasalığı içinde yalnız bir bireyi gerçekleştirmeye cesaret etmektir." Varoluş serüveni ben'in kendi olma serüvenidir. Bu, bir ben olarak Tanrı'nın, yaratıcısının karşısına çıkma cesaretidir.

Kendi olmaya cesaret edemeyenin inancı olamaz. Kierkegaard'da inanç bir anda kendiliğinden, tepeden inen bir olay değildir. Büyük çabaların sonucunda ulaşılacak tepe noktasıdır. **Bu tepe diyalektiktir, paradoksaldır.** Sevdiğini yaratıcısına kurban etmenin paradoksudur. Kierkegaard için inancın formülü şudur: "Ben'in, kendine dönerken, kendi olmak isterken, kendi saydamlığı arasından onu ortaya koyan gücün içine atlamasıdır." İnanç her şeyi kaybetmeyi göze almak demektir. Varoluş ancak paradoksun, akıldışılığın tepe noktasında inancın derin gerilimini hissedebilir. İnanç, varoluş deviniminin sonsuza vurmasıdır.

Bu, aklın ölçülülüğüne, düzenliliğine sığan bir şey değildir.

Kierkegaard tüm büyük filozoflar gibi büyük bir özenle okunması gereken bir düşünürdür. Okuyucunun bu kitabı, hızlı okuma tekniğinin tam aksine(!) tüm tümceleri üzerinde durarak okuması gerekir. Umutsuzluk ve günah diyalektik olarak ele alındığından Kierkegaard'ın düşünceleri ilk bakışta hazırlıksız okuyucuya çelişkilerle dolu görünebilir. Ama özenli bir okumayla bu görünürdeki çelişkilerin varoluşun derin gerçeğini ortaya çıkardığı fark edilecektir.

Kierkegaard'ın yapıtı iki kısımdır. Birinci kısım ölümcül hastalık olan umutsuzluğun betimlenmesine ayrılmıştır. Kierkegaard burada umutsuzluğun somutlaşma biçimlerini en ince ayrıntısına kadar incelemiş ve insanların bilinçlilik düzeylerine göre çeşitli umutsuzluk biçimlerini ortaya koymuştur. Kierkegaard bu farklılıkların, "Gerçek yaşamın, umutsuzluğun biri tam bilinçliliği, diğeri tam bilinçsizliği barındıran iki ucu arasındaki çelişki gibi yalnız soyut çelişkileri ortaya çıkaramayacak kadar nüanslı olduğu" gerçeği karşısında tüm somut gerçeği yansıtmadığını çok iyi bilmektedir. Buna rağmen o, bilinçsiz umutsuzluğun spontan insanda somutlaşan kendi olmayı istememenin umutsuzluğu olduğu, bilinçli umutsuzluğun da kendi olmayı istemenin umutsuzluğu olduğu ayrımını yapmaktadır. Birincisini güçsüzlüğün umutsuzluğu olarak, İkincisini de meydan okumanın umutsuzluğu olarak nitelemiştir. Meydan okuma umutsuzluğunu, ben? in kendini ortaya koyan güçle bağlantısını kesmek olarak gören Kierkegaard güçsüzlüğün umutsuzluğunu, hiçbir yere ve özellikle inanca götürmeyen bir durum olarak değerlendirmiştir. İnanç için birinci koşul kendi olmaya yönelen umut-suzluktur. Bu sebepten Kierkegaard, ben'ine sahip çıkmayan spontan insanın gerçek bir inanç edinmesinin mutlak olanaksızlığını ortaya koymuştur.

Birinci kısmı, kendini ortaya koyan güce meydan okuyan umutsuz ben'in çıkmazını belirterek bitiren Kierkegaard, ikinci kısımda ölümcül hastalığın sağaltımı konusuna girmektedir. Bu kısmın başlığı: "Umutsuzluk günahkârlıktır". Umutsuzca kendi olmak istemeyen veya kendi olmak isteyen insan günah işlemektedir. Bunun nedeni birincinin inancının olmasının olanaksızlığı, İkincinin de bu inanca sırtım dönmesidir. Tamı karşısına kendi ben'iyle çıkma cesareti göstermeyen insan günah işlemektedir. Kierkegaard bu kısımda özellikle günahın erdemin değil, inancın zıttı olduğunun altını çizmektedir. Çünkü erdemin bazen Tanrı'ya karşı çıkmayı, onu reddetmeyi içerdiğini fark etmiştir. İnançsız bir insan erdemli olabilir, ama aynı zamanda günahkârdır. O halde umutsuzluk günahkârlıktır. Kierkegaard daha önceki yapıtlarında bireysel gelişimi üç evreye bölmüştü: Estetik, etik, dinsel evre. Estetik evre yaşamın güzelliklerinin yaşandığı evre, etik evre erdeme ulaşılan evre olmasına karşın dinsel evre erdemin ötesindeki varoluşun gizeminin özü olan aşkın, sonsuz yanıyla bağlantı kurulmasıdır. Kendini ortaya koyan gücün, Tanrı'nın karşısına çıkmaktır, her şeyi kaybetmeyi göze almaktır, varlığını inanca kurban etmektir. Erdemli insan inançsız olduğunda meydan okuyan biri olduğu için umutsuzluğu sürmektedir. Çünkü ölüm onun için bir sondur, sonsuzluğa ulaşamamaktır. Sonsuzluğa inançla ulaşan ve ölümü bir geçiş olayı olarak değerlendiren dinsel evredir.

Mehmet Mukadder Yakupoğlu
Ankara,
03.09.1996

Sh:9–13

UMUTSUZLUK- ÜÇ FARKLI GÖRÜNÜM

1- Zihnin ve ben'in hastalığı olarak ele alınan umutsuzluk böylece üç farklı görünüm sunabilir: bir ben'i olduğunun farkında olmayan umutsuz kişi (bu, gerçek bir umutsuzluk değildir); kendisi olmak istemeyen umutsuz kişi ve kendisi olmak isteyen umutsuz kişi.

İnsan zihindir. Ama zihin nedir? Zihin ben'dir. Ama ben nedir? Ben, kendine bağlı olan bir ilişkidir; daha doğrusu ben, ilişki içinde bu ilişkinin içsel yönelimidir; ben, ilişki olmayıp ilişkinin kendine dönüşüdür.

İnsan, sonsuzluk ile sonlunun, geçici ile kalıcının, özgürlük ile zorunluluğun bir sentezidir, kısaca bir sentezdir. Sentez, iki terimin ilişkisidir. Bu görüş açısından ben, hâlâ varolmamıştır.

İki terim arasındaki bir ilişkide, her terim, bu ilişki ile sürdürdüğü bağıntı aracılığıyla varolduğundan, olumsuz bir birim olan üçüncü bir terim ile olan ilişki ve iki terim, ilişkiye bağlıdır; böylece ruh söz konusu olduğunda, ruh ve bedenin ilişkisi yalnızca yalın bir ilişkidir. Bunun aksine, ilişki yalnızca kendine bağlıysa, bu son ilişki olumlu bir üçüncüdür ve böylece ben'e sahip oluruz.

Kendine gönderme yapan bir ilişki, bir ben, ancak kendisi ya da bir başkası tarafından ortaya konmuş olabilir.

Kendine bağlanan ilişki başkası tarafından ortaya konursa, kuşkusuz bu ilişki bir üçüncüdür; ama bu üçüncü, hâlâ bir ilişkidir yani tüm ilişkiyi ortaya koyan şeye bağlıdır.

Bu şekilde türemiş veya ortaya konmuş böyle bir ilişki insanın ben'idir: Bu, kendine bağlanan ve bu şekilde başkasına bağlanan bir ilişkidir. Buradan, gerçek umutsuzluğun iki biçiminin var olduğu olgusu ortaya çıkar. Eğer ben'imiz kendi kendini ortaya koysaydı yalnızca bir umutsuzluk biçimi var olurdu: Kendi olmayı istememek, kendi ben'inden kurtulmayı istemek ve bu da şu anlama gelmektedir; kendi olmanın umutsuz istenci. Aslında bu formülün belirttiği şey, ben olan ilişki bütününe bağımlılık, daha doğrusu ben'in kendi gücüyle dengeye ve erince ulaşmadaki yetersizliğidir: Ben bunu ancak kendiyle olan ilişkisi içinde, ilişkinin tümünü ortaya koyan şeye bağlanarak yapabilir. Dahası, umutsuzluğun bu ikinci biçimi (kendi olma istenci) umutsuz olmanın özel bir şeklini çok az olarak gösterirken buna karşılık her umutsuzluk nihai olarak bu umutsuzluk şeklinin içinde çözülür ve ona bağlanır. Umutsuz olan insan, zannettiği gibi umutsuzluğunun bilincindeyse, bu umutsuzluktan dışarıdan gelen bir olay gibi saçma bir şey olarak söz etmezse (biraz baş dönmesinden rahatsız olup sinirlerinin oyununa kanan birinin kafasında bir ağırlığın varlığından söz etmesi gibi, ağırlığın veya basıncın yalnızca içsel bir duyu olmasına rağmen bir cismin kafasına düştüğünden söz etmesi gibi), bu umutsuz kişi tüm gücüyle kendi başına ve yalnızca kendi başma umutsuzluğu yok etmek isterse, bu umutsuzluktan çıkamadığım ve tüm bu boş çabasının onu yalnızca daha derin bir umutsuzluğa soktuğunu söyleyecektir. Umutsuzluğun uyumsuzluğu basit bir uyumsuzluk olmayıp kendisine bağlı kalmakla birlikte başka bir ilişki tarafından ortaya konan bir ilişkinin uyumsuzluğudur; böylece bu ilişkinin uyumsuzluğu kendi kendine var olurken diğer taraftan yaratıcısı ile ilişkisi içinde sonsuza kadar yansır.

Umutsuzluk tamamen yok olduğunda, ben'in durumunu betimleyen formül şudur: Ben, kendine yönelerek, kendi olmak isteyerek, kendi saydamlığı içinde onu ortaya koyan gücün içine dalar.

2. GÜCÜL UMUTSUZLUK VE GERÇEK UMUTSUZLUK

Umutsuzluk bir avantaj mıdır yoksa bir eksiklik midir? Saf diyalektik içinde her ikisidir. Belirgin bir durum düşünülmeden, umutsuzluk yalnızca soyut bir fikir olarak ele alınırsa onu büyük bir avantaj olarak düşünmeliyiz. Bu acıyı çekmek zorunda olmak bizi hayvanın üstüne yerleştirir ki bu, tinselliğimizin yüceliğinin veya sonsuz dikeyliğimizin imi olan dikey yürüyüşten çok farklı bir biçimde bizi ayırt eden bir gelişmedir. O halde insanı hayvandan üstün kılan, onun acı çekmesinin gerekliliğidir. İnançlıyı doğal insandan üstün kılan, onun bu acının bilincinde olmasıdır, tıpkı mutluluğunun umutsuzluktan arınarak iyileşme olması gibi.

Böylece, umutsuz olabilmek sonsuz bir avantajdır ve bununla birlikte umutsuzluk zavallılıklarımızın yalnızca en korkuncu değildir, aynı zamanda mahvolmamızdır. Genellikle, olabilirin gerçekle ilişkisi kendini başka biçimde gösterir çünkü, örneğin istenen şeyi olabilmek bir avantajsa istenen şeyi olmak daha da büyük bir avantajdır yani olabilirden gerçeğe geçmek bir gelişmedir, bir yükseliştir. Buna karşılık umutsuzluk yoluyla gücülden gerçeğin içine düşülür ve burada gücülün gerçek üzerindeki sonsuz payı düşüşün derinliğini belirler. O halde, umutsuz olmamak yükselmek demektir. Ama tanımımız hâlâ açık değildir. Buradaki olumsuzluk topal olmamak, kör olmamak vs. gibi bir olumsuzluk değildir. Çünkü, umutsuz olmamak, umutsuzluğun mutlak eksikliği anlamına geliyorsa bu durumda, gelişme, umutsuzluktur. Umutsuz olmamak, umutsuz olmaya yatkınlığın yok edilmesi anlamına gelmelidir: Bir insanın gerçekten umutsuz olmaması için, her an içinde bu olasılığı yok etmesi gerekir. Genelde gücülün gerçekle ilişkisi başkadır. Filozoflar gerçeğin, yok edilen

gücül olduğunu söylemektedirler, bu tam doğru değildir; çünkü gerçek doymuş bir gücüldür, eyleme geçen güdüdür. Burada, aksine, gerçek (umutsuz olmamak), dolayısıyla bir olumsuzluk, güçsüz ve yok edilmiş bir gücüldür; genelde gerçek olabiliri doğrular, burada ise reddediyor.

Umutsuzluk, ilişkisi kendine ait olan bir sentezin içsel uyumsuzluğudur. Ama sentez uyumsuzluk değildir, sentez uyumsuzluğun yalnızca bir olasılığıdır veya onu içerir. Yoksa, umutsuzluğun hiçbir izi olmazdı ve umutsuz olmak yalnızca doğamıza içkin olan insansal bir özellik olurdu; yani umutsuzluk var olmazdı, insan için hastalık gibi, ölüm gibi yalnızca bir acı olurdu. O halde umutsuzluk içimizdedir, ama sadece bir sentez olsaydık umutsuzluğa düşemezdik ve bu sentez doğarken Tanrı'dan kaynağını almamış olsaydı umutsuzluğu yaşayamazdık.

O halde umutsuzluk nereden kaynaklanıyor? İçinde, sentezin kendine bağlandığı ilişkiden; çünkü Tanrı inşam bu ilişkiye dönüştürürken onun ellerinden kaçıp kurtulmasına izin vermiştir, yani bundan böyle yolunu bulma işi ilişkiye aittir. Bu ilişki tindir, ben'dir ve burada her umutsuzluğun, var olduğu sürece her zaman dayandığı sorumluluk bulunmaktadır; umutsuzların, umutsuzluğu bir felaket gibi ele alarak kendini ve diğerlerini aldatmadaki ustalıklarına ve söylevlerine rağmen umutsuzluğun dayanağı sorumluluk bulunmaktadır; baş dönmesi durumunda, birçok bakımdan doğadan farklı olmasına rağmen umutsuzluğun anımsattığı gibi, umutsuzluğun zihinle olan ilişkisi, baş dönmesinin ruhla olan ilişkisiyle birçok benzerlik taşır.

Daha sonra uyumsuzluk, umutsuzluk var olduğunda, bundan uyumsuzluğun varlığını sürdürdüğü sonucu çıkar mı?

Kesinlikle hayır; uyumsuzluğun süresi uyumsuzluktan değil, kendine bağlanan ilişkiden kaynaklanır. Diğer bir anlatımla, bir uyumsuzluğun ortaya çıktığı ve var olduğu sürece ilişkiye dönmemiz gerekir. Örneğin birinin ihtiyatsızlık nedeniyle bir hastalık kaptığı söylenir. Daha sonra hastalık ortaya çıkar ve bu andan itibaren bu, kökeni gitgide daha fazla geçmişe ait olan bir gerçektir. Hastayı, hastalık gerçeğini olasılığı içinde her an eritme amacındaymışız gibi kınamakla bir zalim ve bir canavar olunacaktır. Evet! Doğru! Hastalığa hatası sonucu yakalanmıştır, ama bu hata bir kez oluşmuştur. Hastalığın sürmesi, hastalığa bir kez yakalanmasının yalın bir sonucudur ki hastalığın gelişimim her zaman bu tek kez olan şeye bağlayamayız; hastalığa yakalanmıştır ama, hâlâ yakalanıyor olduğunu söyleyemeyiz. Umutsuzlukta olaylar farklıdır; umutsuzluğun gerçek anlarının her biri olabilirliğine indirgenmelidir; umutsuzluğa düşülen her an, umutsuzluğa yakalanılır; şimdi, gerçek geçmiş haline gelerek durmadan yok olur, umutsuzluğun her gerçek anında umutsuz kişi olası tüm geçmişi bir şimdi gibi taşır. Bu olgu umutsuzluğun, zihnin bir kategorisi olmasından ileri gelir ve insanın sonsuzluğuna denk düşer. Ama bu sonsuzluktan, sonsuza değin kurtulamayız; özellikle onu bir hamlede atamayız; onsuz olduğumuz her an, ya onu fırlatmışızdır ya da fırlatıyoruzdur, ama sonsuzluk geri gelir, daha doğrusu umutsuzluğa düştüğümüz her an, umutsuzluğu yakalarız. Çünkü umutsuzluk, uyumsuzluğun değil, kendine yönelen ilişkinin bir sonucudur. Ve insan, bu ilişkiden ancak kendi ben'inden sıyrılırsa kurtulabilir ki sonuçta ben ve ilişki aym şeydir; çünkü ben, ilişkinin kendi üzerine geri dönmesidir.

3-UMUTSUZLUK, "ÖLÜMCÜL HASTALIK'TIR.

"Ölümcül hastalık" fikri özel bir anlamda ele alınmalıdır. Sözcüğün tam anlamıyla çıkış yolu, sonu ölüm olan bir hastalık demektir ve böylece ölüme yol açan bir hastalığın eşanlamlısıdır. Ama umutsuzluğu bu anlamda ele almak hiçbir şekilde söz konusu olamaz; çünkü dindar için ölüm bile yaşama bir geçiş yoludur. Böyle düşünüldüğünde hiçbir bedensel hastalık onun için "ölümcül hastalık" değildir. Ölüm, hastalıkları sona erdirir, ama kendi içinde bir son değildir. Ama "ölümcül hastalık", dar anlamda kendisinden sonra hiçbir şey bırakmadan ölüme varan bir hastalık demektir. Ve umutsuzluk budur.

Ama diğer bir anlamda, daha kategorik olarak umutsuzluk "ölümcül hastalık"tır. Çünkü daha açık bir anlatımla bu hastalıktan ölünmesinden veya bu hastalığın bedensel ölümle sona ermesinden çok, bu hastalığın işkencesi, tersine, can çekişirken ölemeden ölümle savaşan kişi gibi ölememektir. Bundan dolayı ölümcül hasta olmak, ölememektir; ama burada yaşam umudu yok etmektedir ve umutsuzluk son umudun eksikliğidir, ölümün eksikliğidir. Ölüm en büyük tehlike olduğu sürece, yaşamdan bir şeyler beklenir; ama diğer tehlikenin sonsuzluğu keşfedildiği zaman, ölüm için umut beslenir. Ve ölüm umut olduğu sürece tehlike büyüdüğü zaman, umutsuzluk ölememenin neden olduğu umutsuzluktur.

Bu kesin tanım içinde umutsuzluk "ölümcül hastalık"tır, çelişkili işkencedir, ben'in hastalığıdır: Sonsuza değin ölmek, ölmemekle birlikte ölmek, ölümü ölmek. Çünkü ölmek, her şeyin bittiği anlamına gelir; ama ölümü ölmek, ölümünü yaşamak demektir; ve bunu tek bir an yaşamak, onu sonsuza kadar yaşamak demektir. Bir hastalıktan ölme gibi umutsuzluktan ölünmesi için, hastalığın yaptığı gibi içimizde, ben'de bulunan sonsuzun ölmesi gerekir. Bu sadece bir kuruntudur. Umutsuzluktaki ölüm sürekli yaşama döner. Umutsuz olan ölemez; "düşünceleri öldürmek için bir hançerin hiçbir değeri olmaması" gibi, ölümsüz solucan, söndürülemez ateş olan umutsuzluk hiçbir zaman kendi dayanağı olan ben'in sonsuzluğunu yok edemez. Ama kendi kendinin yok edilişi olan umutsuzluk güçsüzdür ve amaçlarına ulaşamaz. Öz istenci, kendini yok etmektir, ama bu tam da yapamadığı bir şeydir ve hatta bu güçsüzlük, içinde umutsuzluğun ben'in imhası olan amacını ikinci kez gerçekleştiremediği kendi kendini yok etmenin ikinci biçimidir; aksine bu, varlığın yığılması, hatta bu yığılmanın yasasıdır. İşte bu, umutsuzluğun asidi, kangrenidir, ucu içeriye dönen bu işkence bizi her zaman daha derin olan güçsüz bir kendini yok etmenin içine batırır. Umutsuzu avutmaktan çok uzakta, umutsuzluğu yok etmedeki başarısızlık, aksine kinini şiddetlendiren bir işkencedir; çünkü geçmiş, umutsuzluğu sürekli şimdide biriktirerek böylece ne kendinden kurtulabildiği ve ne de kendini yok edebildiği için umutsuzluğa düşmektedir. Umutsuzluğun birikiminin formülü budur ve ben'in bu hastalığının içindeki ateşin fırlaması buradan kaynaklanır.

Umutsuzluğa düşen insanın bir umutsuzluk konusu vardır, buna yalnızca bir an inanılır daha fazla değil; çünkü hemen gerçek umutsuzluk, umutsuzluğun gerçek yüzü ortaya çıkar. Bir şeyden dolayı umutsuzluğa düşerken aslında insan kendi için umutsuzluğa düşmektedir ve şimdi kendi ben'inden kurtulmaya çalışmaktadır. Böylece "Sezar veya hiç olurum" diyen tutkulu kişi Sezar olamaz ve bundan dolayı umutsuzluğa düşer. Ama bunun başka bir anlamı vardır, Sezar haline gelemediği için kendi olmaya katlanamaz. O halde, aslında hiçbir şekilde Sezar olamadığı için bu ben Sezar olamamaktan dolayı umutsuzluğa düşer. Tüm neşesini, bir o denli umutsuz olan tüm neşesini başka bir biçimde oluşturabilen bu aynı ben için Sezar olamamak, işte bu durumda katlanılması en güç şeydir. Daha yalandan bakıldığında, onun

için dayanılmaz olan, hiçbir şekilde Sezar olmamak değildir; hiçbir şekilde dayanamadığı kendi ben'inden kurtulamamasıdır. Sezar olsaydı, bunu yapabilirdi; ama Sezar olamadığına göre umutsuz kişimiz ben'inden kurtulamaz. Özünde umutsuzluğu değişmemektedir, çünkü ben'ine sahip değildir, kendi değildir. Sezar olarak kendi olamayacağı bir gerçektir, ama kendi ben'inden kurtulmuş olacaktır; Sezar olamayıp ben'inden kurtulamadığı için umutsuzluğa düşmektedir. O halde, umutsuz bir kişinin kendi ben'ini yok etmesinin onun gördüğü bir ceza olduğunu söylemek yüzeysel bir düşünce olacaktır. Çünkü bu, umutsuzun umutsuzluğunun, işkencesinin tam da yapamayacağı şeydir, çünkü umutsuzluk boyun eğmeyen, yok edilemeyen bir şeyi, ben'i ateşe vermektedir.

O halde bir şeyden umutsuzluğa düşmek, hâlâ gerçek umutsuzluk değildir, sadece başlangıçtır, doktorların bir hastalık için söyledikleri gibi umutsuzluk kuluçkaya yatmaktadır. Daha sonra umutsuzluk ortaya çıkar: Kendinden umutsuzluğa düşülmüştür. Ölmüş veya şıpsevdi olan dostunu kaybetmekten dolayı aşkta umutsuzluğa düşmüş bir genç kıza bakınız. Bu kaybediş gerçek umutsuzluk değildir, kendi kendinden umutsuzluğa düşmüştür. Başkasına ait hale gelseydi en hoş şekilde kaybetmiş ve kurtulmuş olacağı bu ben, bu durumda can sıkıntısına yol açar; çünkü başkası olmadan bir ben olmak zorundadır. Kendisi için bir hazine olabilecek -ki diğer taraftan bu da başka bir umutsuzluk anlamı taşıyor. bu ben, diğeri öldüğü zaman dayanılmaz bir boşluk olacaktır veya terk edilişini anımsattığı için bir tiksinti nedeni olacaktır. O halde ona "kızım kendini tüketiyorsun" demeye çalışın; onun şu yanıtı verdiğini göreceksiniz: "Ah! Hayır, acım tam da kendimi tüketmeyi başaramadığımdan dolayı".

Kendinden umutsuzluğa düşmek, umutsuzluğa kapılıp kendinden kurtulmayı istemek, işte her umutsuzluğun formülü ve İkincisi: Umutsuz olmayı, kendi olmayı istemek, daha önce belirttiğimiz gibi (birinci bölüme bkz.) kendi olmanın reddedildiği umutsuzluğu, kendi olmanın istendiği umutsuzluğa dönüştürmek demektir. Umutsuzluğa düşen, umutsuzluğu içinde kendi olmayı istemektedir. O halde kendinden kurtulmayı istemiyor mu? Görünürde hayır, ama daha yakından bakıldığında her zaman aynı çelişkiye rastlanılır. Bu umutsuz kişinin olmak istediği ben, hiçbir şekilde olmadığı bir ben'dir (çünkü gerçekten olduğu ben'i olmak istemek, umutsuzluğun tam karşıtıdır); aslında istediği, ben'i yaratıcısından ayırmaktır. Ama burada umutsuzluğa düşmesine rağmen başarısızlığa uğranır ve umutsuzluğun tüm çabalarına karşın, bu Yaratıcı en güçlü olarak kalır, kişiyi olmak istemediği ben olmaya zorlar. Ama bunu yaparken, insan her zaman kendi yaratısının bir ben'i haline gelmek için kendi ben'inden, olduğu ben'den kurtulmayı ister. Olmak istediği bu "ben" olmak, tüm zevkleri tatmasını sağlardı -bu durumun da başka bir anlamda aynı derecede umutsuz Olmasına rağmen-; ama olmak istemediği bu "ben"i olmak zorunda kalan bu kendi, onun işkencesidir: Kendinden kurtulamamanın işkencesi.

Sokrates, ruhun ölümsüzlüğünü, ruhun hastalığının (günahın) ruhu yok etmedeki güçsüzlüğüyle kanıtlıyordu. Aynı şekilde, insanın sonsuzluğu, umutsuzluğun ben'i yok etme güçsüzlüğüyle, umutsuzluğun bu acımasız çelişkisiyle kanıtlanabilir. İçimizde sonsuzluk olmadan umutsuzluğa düşemeyiz; ama eğer umutsuzluk ben'i yok edebilseydi o zaman umutsuzluk da olmazdı.

Ben'in hastalığı olan umutsuzluk, "Ölümcülük hastalık" budur. Umutsuz kişi ölümcül bir hastadır. Başka herhangi bir hastalıktan daha fazla olarak, bu hastalık varlığın en saygın özüne saldırır; ama insan bundan ölemez. Burada ölüm, hastalığın sonu değildir, bitmeyen

bir sondur. Bu hastalıktan kurtulmamızı ölüm bile sağlayamaz, çünkü buradaki acısıyla birlikte olan hastalık ve... ölüm, ölememektir.

Umutsuzluğun durumu budur. Ve umutsuz kişinin bundan kuşku duymaması boşunadır, boşuna ben'ini kaybetmeye ve ondan hiçbir iz kalmamacasına onu kaybetmeye çalışır: Bununla birlikte, sonsuzluk umutsuzluğu ortaya çıkaracak ve kendi ben'ine çivileyecektir; böylece işkence her zaman kendinden kurtulamamanın sonucu olarak var olur ve insan böylece kendi ben'inden kurtulma yanılsamasını keşfeder. Ve bu kesinliğe neden şaşırmalıyız? Çünkü bu ben, varlığımız, Sonsuzluk'un insana tanıdığı sonsuz yüce bir ayrıcalıktır ve aynı zamanda insan üzerindeki inancıdır.

Sh:25-34

GÜNAHIN SÜRMESİ

Günahın sürekliliği, yeni bir günahtır; veya daha kesin bir ifade kullanırsak ve daha ileride geliştirileceği gibi günahın içinde kalmak, onu yenilemektir, günah işlemektir. Başka her aktüel günahı yeni bir günah gibi gören günahkâra bu fikir belki de abartılı gelecektir. Ama günahın saymanı olan sonsuzluk, günahta kalman durumu yeni günahların borçlar hanesine kaydetmek zorundadır. Kitabının yalnızca iki sütunu vardır ve **"inançtan kaynaklanmayan her şey günahtır";** [Romalılara mektuplar,14.23] her günahtan sonra pişmanlığın olmayışı yeni bir günahtır, hatta bu günahın pişmanlıktan yoksun kaldığı anların her biri yeni bir günahtır. Ama içsel bilinçlerinin bir sürekliliği koruduğu insanlar ne kadar azdır! Genelde bilinçleri, yalnızca önemli kararlarda ortaya çıkan, ama güncele kapalı olan bir kesintiden ibarettir; insan, biraz zihin olarak haftada ancak bir saat var oluyor... tabii ki tinsel varoluşun oldukça hayvansal bir biçimi olarak. Bununla birlikte sonsuzluğun özü sürekliliğidir ve insandan zihin olma bilinci olmasını ve inanmasını ister. Aksine günahkâr, günahın o kadar etkisi altındadır ki tüm yaşamının bir kaybediş olduğunu bile bilmemektedir. Sanki bir önceki an bu yola daha önceki günahlarının tüm hızıyla koşmamış gibi yalnızca, ona aynı yol üzerinde yeni bir atılım veren her yeni günaha değer verir. Günah onun için o kadar doğal veya ikinci bir yapı haline gelmiştir ki hiçbir şeyi her günkü gidişat kadar normal görmez ve her yeni günahtan yeni bir atılım elde etme zamanında yalnızca kısa bir gerilemeye maruz kalır. Bu kaybedişte, kendini Tanrı önünde gören müminin sürekliliği olan sonsuzluğun gerçek sürekliliği yerine, kendi yaşamının... günahın sürekliliğini görmez.

"Günahın sürekliliği"? Ama günah tam da süreksiz olan şey değil mi? İşte kendimizi yeniden günahın yalnızca bir olumsuzluk olduğu, hiçbir buyruğun size hiçbir zaman çalman bir mal üzerine haklar veremediği gibi bir iyelik de oluşturamadığı bir kuram karşısında buluyoruz; bu kuram, günahın yalnızca bir olumsuzluk olduğu, güçsüzlüğün tüm işkenceleri arasında, umutsuz bir meydan okuma içinde, hiçbir zaman başarıya ulaşamamaya adanmış güçsüz bir ortaya çıkma denemesidir. Evet, bu, felsefecilerin kuramıdır; ama Hıristiyan için günah (ve buna bir paradoks olarak, kavranılamaz olarak inanılması istenir) kendiliğinden gelişen bir durumdur, gitgide daha olumlu bir sürekliliktir.

Ve bu sürekliliğin gelişim yasası, bir borcu veya bir olumsuzluğu yöneten yasa ile de aynı değildir. Çünkü bir borç ödenmemekten dolayı ancak her defasında yeni bir borcun eklenmesiyle artar. Günah ise içinde kalman her an artar. Günahkâr, günahın artışını her yeni günaha bağlarken pek haklı değildir, aslında dindarlar için günahın içinde kalınan durum onun arttırılmasıdır, yeni bir günahtır. Günah işlemenin insana özgü olduğunu, ama bunda

diretmenin şeytansı olduğunu söyleyen bir özdeyiş bile vardır; bununla birlikte bunu biraz farklı anlama gücü Hıristiyanlıktadır. Sadece süreksiz bir görüşe sahip olmak, sadece yeni günahları not etmek, iki günah arasındaki zamanı atlamak, örneğin bir trenin ancak lokomotifin soluklandığının duyulduğu anlarda ilerlediğine inanmaktan daha az yüzeysel değildir. Buna rağmen gerçekten görmemiz gereken ne bu soluklanma ne de onu izleyen atılım olmayıp lokomotifin ilerlediği ve bu soluklanmaya neden olan bütünleşmiş hızdır. Günah için de durum aynıdır. Günahın içinde olma durumu günahın temelidir, tikel günahlar günahın sürdürülmesi olmayıp yalnızca günahı ortaya çıkarırlar; her yeni günah bizim için yalnızca hızı daha duyarlı hale getirir.

Günahın sürekli içinde olmak her ayrık günaha göre en kötüsüdür; bu, günahtır. Ve aslında bu anlamıyla günahın sürekli içinde bulunmak günahı sürdürmektir, yeni bir günahtır. Genelde günah böyle anlaşılmaz, aktüel bir günahın yeni bir günahı doğurduğu sanılır. Ama bunun nedeni, günahın sürekli içinde olmanın yeni bir günah olmasıdır. Aynı zamanda usta bir ruhbilimci olan Shakespeare, Macbeth'e şunu söyletir (111,2): **"Kötü başlayan şeyler hastalık yoluyla kendilerini güçlendirirler".** Yani günah bir sonuç olarak kendi kendini doğurur ve kötülüğün bu içsel sürekliliğinde günah güçlenir. Ama günahların yalnızca ayrı ayrı ele alınmasıyla bu düşünceye hiçbir zaman ulaşılamaz.

İnsanların çoğu, sonucun ne olacağından kuşku duymayacak kadar çok fazla bilinçsiz yaşamaktalar; zihnin derin bağından yoksun yaşamları, ister çocukların sevimli saflıkları, ister budalalık söz konusu olsun, karışık olayların, bir parça eylemin, rastlantının bir dağınıklığından başka bir şey değildir; onları bazen iyilik yaparken, daha sonra kötülük yaparken ve her şeye yeniden başlarken görürüz; umutsuzlukları bazen bir öğleden sonrası kadar sürer veya üç haftaya kadar uzanır, ama bir kez daha işte neşelenirler ve bir daha bütün gün umutsuzluğa kapılırlar. Onlar için yaşam, içine girilen bir oyundan başka bir şey değildir; ama hiçbir zaman her şeyi, her şey için tehlikeye atamazlar, hiçbir zaman yaşamı sonsuz ve içe dönük bir sonuç olarak tasarımlayamazlar. Aynı zamanda aralarında olayları sadece birbirinden ayrı olarak, şu veya bu iyi davranış, şu veya bu yanlış davranış şeklinde tartışırlar.

Zihin tarafından yönetilen her varlık, bu zihin bağımsız olduğunu ileri sürse de en azından bir fikre dayanan aşkın bir kaynağın sonucu olarak içsel bir sonuca bağımlıdır. Ama böyle bir yaşam içinde, insan olabilir sonuçların sonsuz bir fikriyle her sonuç kopuşundan sonsuzca kaygı duyar; bu şekilde yaşamını götüren bu bütünlükten koparılma tehlikesini taşımaz mı? En küçük tutarsızlık, devasa bir kayıptır çünkü zinciri kaybeder; bu belki de anında zinciri koparmaktır, tüm güçleri tek bir uyumlulukta birleştiren bu gizemli gücü yok etmektir, yayı gevşetmektir; ben'in büyük işkencesinde belki de tüm içsel uyumun, tüm gerçek hızın, tüm canlılığın kaybolmuş olacağı iç devrimde, bir güçler kaosunda her şeyi mahvetmektir. Sonuca sağlam çarklarının işleyiş esnekliğini enerjisini borçlu olan muhteşem mekanizma şimdi bozuldu; ve mekanizma ne kadar göz kamaştırıcı ve görkemli ise düzensizliği o kadar kötüdür. Tüm yaşamı iyilik zincirine dayanan mümin, en küçük günahtan bile sonsuz korku duyar; çünkü o, sonsuzca kaybetme tehlikesi içindedir; buna karşın çocuksuluktan çıkamayan doğal insanların kaybedecekleri bir bütünlük yoktur, onlar için kazançlar ve kayıplar her zaman parçasaldır, tikeldir.

Ama müminden daha az olmamak üzere, şeytani kişi günahın iç zincirine bağlanır. Bir gün içmeden durursa oluşabilecek sonuçlardan, yıkıntıdan, aralıksız kaygı duyarak sarhoşluğunu

her gün sürdüren bir sarhoş gibidir. Diğer taraftan iyi insana günahı çekici bir biçimde anlatarak onu ayartmaya çalışırsanız yalvaran yanıtı şöyle olacaktır: "Beni günaha sokmayınız!" Aynı şekilde şeytani insan kuşkusuz size aynı kaygının örneklerini sunacaktır. iyi insanın karşısında, konusunda ondan daha güçlü olarak, şeytani insan, mutluluğu içinde iyiliği betimleyecektir ve ondan yardım isteme, gözyaşları içinde ona yalvarma, onunla konuşmamasını sağlama gücünü taşır. Çünkü onun da kaybedecek bir bütünlüğü olmasını sağlayan, içsel sürekliliğidir ve kötülüğün içindeki sürekliliğidir. Amacı dışına bir saniyelik sapma, bir düzen sakınımsızlığı, tek bir dalgın bakış, bütünün veya hatta bir parçanın bir an için bile olsa başka bir görünüşü; ve bu; söylediği gibi artık hiçbir zaman kendi olmama tehlikesidir. Umutsuzluk içinde iyiliği reddettiği ve ne yaparsa yapsın artık yardım beklemediği doğrudur; ama bu iyilik hâlâ onu huzursuz edebilir mi? Sonucun tam bir coşkusunu bulmasına her zaman engel olunmalı mı, kısaca onu güçsüzleştirmek mi gerekir? Yalnızca günahın sürekliliği içinde kendisidir, günahta yaşar ve yaşadığını hisseder. Günahın sürekli içinde bulunmak onu, düşüşünün tam dibinde, sonucun şeytani takviyesiyle hâlâ güçlendirmek değil de nedir? Ona yardım eden (evet, korkunç saçmalık!) yeni, ayrık günah değildir; yeni, ayrık günah yalnızca günahtaki sürekliliği ifade eder ve bu, öz olarak günahtır.

O halde günahın sürmesi, günahın sürekli durumuna göre ayrık olarak yeni günahları daha az göz önüne alır, bu da hâlâ günahın kendi kendine artmasıdır, günah durumu içinde bilinçli bir kalıştır. O halde, günahın yoğunlaşma yasası burada olduğu gibi her yerde, her zaman daha fazla bir bilince doğru giden içsel bir devinimi işaret eder.

Sh:122-126

GÜNAHKÂRLIĞINDAN UMUTSUZLUĞA DÜŞMENİN GÜNAHI

Günah umutsuzluktur ve günahın yoğunluğunu arttıran şey günahından umutsuzluğa düşmenin günahıdır. Yoğunluk artışından anlaşılan şeyin burada olduğu kolaylıkla görülmektedir; yüz riksdallık bir hırsızlıktan soma gerçekleştirilen bin riksdallık [Eskiden Kuzey Avrupa'da kullanılan gümüş para] bir hırsızlık gibi, burada başka bir günah söz konusu değildir; günahın sürekli durumu günahtır ve bu günah yeni bilinci içinde yoğunlaşır.

Günahından umutsuzluğa düşmek, günahın kendi sonucu içine kapandığını veya oraya tutunmak istediğini ifade eder. İyilikle olan ilişkisini tamamen reddeder, bazen başka bir ses duyma zayıflığından korkar. Hayır, yalnızca kendini dinlemeye, yalnızca kendisiyle ilgilenmeye, kendi ben'i içine kapanmaya, kendini fazladan bir bölmenin içine kapamaya ve nihayet iyiliğin her sürprizine veya izlenmesine karşı umutsuzluk aracılığıyla günahından emin olmaya karar vermiştir. Arkasındaki tüm köprüleri attığının ve böylece iyiliğin ondan uzak olması gibi, kendisinin de iyilikten uzak olduğunun bilincindedir; öyle ki bir zayıflık anında istese de iyiliğe geri dönmesi onun için olanaksızdır. Günah işlemek, iyilikten kopmaktır; ama günahtan umutsuzluğa düşmek, ikinci bir kopuştur ve günahtan, bir meyveden olduğu gibi son şeytani güçleri çıkarır; bu durumda, kendi sonucu içinde ele alman cehennemin bu sertleşmesi veya katılaşması içinde, sadece pişmanlık ve bağışlama adını alan her şeyi faydasız ve verimsiz olarak ele almaya değil, aynı zamanda onlarda bir tehlikeyi görmeye mecbur kalınmaktadır. Bu tehlikeye karşı, iyi insanın günah eğilimine karşı yaptığı gibi silahlanılmaktadır. Bu anlamda **Faust'taki Mefisto, umutsuzluğa düşen bir şeytandan daha kötü felaket yoktur derken haklıdır; çünkü buradaki umutsuzluk, kulağını pişmanlığa ve bağışlamaya veren bir zayıflıktan başka bir şey değildir.**

Umutsuzluğa düşüldüğü zaman, günahın ulaştığı güç yoğunluğunu belirlemek için, ilk derecede iyilikle olan bağın koparıldığı ve ikinci derecede pişmanlıkla olan bağın koparıldığı söylenebilir.

Günahtan umutsuzluğa düşmek, gitgide daha çok düşerek tutunmaya çalışmaktır; baloncunun safra atarak yükselmesi gibi tüm iyiliği atmaya can atan umutsuz kişi (safra atılmadığı zaman yükselen şeyin safra olduğunu anlamadan) yükseldiğini zannederken düşer ve aynı zamanda gitgide hafiflediği de doğrudur. Kendi kendine olan günah, umutsuzluğun savaşımıdır; ama güçler tükendiğinde, başka bir güç yükselmesi, kendi üzerinde yeni bir şeytani sıkılaştırma gereklidir; ve bu, günahın umutsuzluğudur. Tabii ki bizi günahın içine batıran, şeytansallığın gelişimi ve ilerleyişidir. Zarların sonsuzluk için atıldığını ve her pişmanlık ve bağışlama önerisine kulakların kapatılacağı söylenmekle günaha bir içerik, bir yarar sağlanmaya, ondan bir güç oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bununla birlikte günahın umutsuzluğu, yaşamak için hiçbir nedeninin kalmadığını ve ben fikrinin bile onun için bir hiç olduğunu bildiğinden kendi yoklu-ğunun oyununa gelmemektedir. Bu, Macbeth'in kralı öldürdükten sonra ve günahından umutsuzluğa düşmüş durumda büyük bir psikolog derinliğiyle söylediği şeylerdir (II, I):

"Ölümlülükte hiçbir şey önemli değildir:
Her şey yalnızca süs eşyasıdır, artık ün ve lütuf yok olmuştur."

Bu dizelerin ustalığı, son sözcüklerin (ün ve lütuf) ikili etkisinde yatmaktadır. Günahla yani günahtan umutsuzluğa düşerek aynı zamanda lütuftan ve... kendinden sonsuz bir uzaklığa gitmiştir. Ben'i, tüm bencilliği tutku halinde doruk noktasına ulaşmaktadır. İşte kral olmuştur ve buna rağmen, günahtan ve pişmanlık gerçeğinden yani lütuftan umutsuzluğa düşerek ben'ini de kaybetmiştir; kendiliğinden ben'ini koruyamadığı için lütfü kavramaktan ve tutku içinde ben'inden zevk almaktan çok uzaktadır.

Yaşamda (eğer gerçekten orada günahın umutsuzluğuna rastlanmıyorsa; her şeye rağmen insanların bu şekilde adlandırdıkları bir durum vardır) genelde, yaşam hakkında yanlış bir görüşe sahip olunur; çünkü dünya bize sadece şaşkınlık, hafiflik, saf aptallık sunduğu için biraz daha derin olan her oluşum bizi coşturur ve önünde şapkamızı çıkarttırır. İster kendi ve işaret ettiği şey hakkındaki bilgisizlikten olsun, ister ikiyüzlülükle cilalanmış olsun, ister kurnazlık ve yanıltıcı alışkanlık sayesinde olsun günahın umutsuzluğu, iyi olmanın parlaklığını vermekten çekinmez. Bu durumda, doğal olarak burada günahını çok içten bir şey gibi ele alan derin bir yapının işaretini görmek isteriz. Örneğin bir insan bir günaha yönelmiş, sonra uzun süre kötülük eğilimine direnmiş ve sonunda onu yenmiştir... Şimdi günaha teslim olursa, onu içine alan boğuculuk her zaman günah işlemenin üzüntüsü değildir. Çok farklı bir şeyden kaynaklanabilir, Tanrı'nın takdirine karşı bir kızgınlık da olabilir, sanki bu takdir onun düşmesine neden olmuştur, onu bu kadar acımasız değerlendirmemelidir, çünkü çok uzun süre iyi biriydi. Ama, kapalı gözlerle bu üzüntüyü kabul etmek, tüm tutkuyla ikilemi çiğneyip geçmek gevşekçe akıl yürütmek değil midir? Bu ikilem, bazen tutkulu insanın delirme noktasına kadar söylediğini zannettiği şeyin daha sonra tersini söylediğini fark edebilmesine yol açan yazgının ifadesidir! Bu insan belki de, kendisini umutsuzluğa kaptıran düşüşünün işkencesiyle, gitgide daha güçlü sözcüklerle size karşı gelecektir. **"Kendimi hiçbir zaman affetmeyeceğim"** der. Tüm bunlar, içinde bulunan tüm iyiliği, yapısının tüm güzel niteliğini size göstermek içindir. Oysa bu yalnızca bir

aldatmacadır. Betimlememde, böyle bir durumda genelde duyulan sözcüklerden biri olan "hiçbir zaman kendimi affetmeyeceğim"i bilerek kullandım. Bu sözcük, aslında sizi hemen ben diyalektiği içinde dengeye getirir. Hiçbir zaman kendini affetmeyecek... ama Tanrı bunu yapmak isterse hâlâ kendisini affetmeme kötülüğünü, kendine yapar mı? Gerçekte günahtan kaynaklanan umutsuzluğu – özellikle, bu şekilde günah işlemiş olmaktan dolayı "kendini hiçbir zaman affetmeyeceğini" söylediği zaman (Tann'ya kendini affetmesi için yalvaran alçakgönüllü pişmanlığın hemen hemen zıddı olan sözler), kendini ele vererek aşırı öfkeli ifadeler kullandığı zaman (üzerinde en ufak biçimde düşünmeden)–, bu umutsuzluğu, iyiliği o kadar az belirtir ki aksine, yoğunluğu, içine dalınmış olmaktan kaynaklanan günahı daha yoğun biçimde belirtir. Aslında kötülük eğilimine karşı iyi durduğu zamandadır ki kendisi hakkında gerçekte olduğundan daha iyi olduğu değerlendirmesini yapar; kendinden gurur duyar hale gelmiştir ve gururu şimdi geçmişin tamamen bitmiş olmasıyla ilgilidir. Ama yeniden düşüşü bu geçmişe birdenbire tüm güncelliğini verir. Gururu için dayanılmaz olan anımsatma; bu nedenle oluşan derin üzüntü, vs. Tabii ki bu, bu kadar uzun süre kötülük eğilimine karşı çıkmasına yardım ettiği için Tann'ya teşekkür etmek, Tanrı'ya ve kendine karşı bu yardımın hak ettiğinden fazlası olduğunu itiraf etmek ve daha önce içinde bulunduğu durumun anısı ile küçülmek yerine ben aşkının ve gururun gizlenmesinden başka bir şey olmayan Tanrı'ya sırtını dönen üzüntüdür.

Her yerde olduğu gibi burada da eğitici eski metinler derinlikle, deneyimle, bilgiyle doludur. Bu metinler, Tanrı'nın bazen müminleri alçakgönüllü yapmak ve iyilik içinde güçlendirmek için onların yanlış bir adım atmalarına ve bazı kötülük eğilimlerine kapılmalarına izin verdiğini öğretmektedir; düşüşünün ve iyilik içindeki gelişimlerin belki de çok önemli olan zıtlığı o kadar çok alçalma ile doludur ki! Ve kendine özdeş olduğunu saptamak o kadar büyük bir acıdır ki! insan ne kadar yükselirse, günah işlediği zaman o kadar acı çeker; ve virajı alamamakta o kadar çok tehlike vardır; en ufak dikkatsizliğin bile tehlikesi vardır. Belki de acıdan en koyu üzüntünün içine batacaktır ve bir şaşkın, sanki bu bir iyilikmiş gibi ahlâksal derinliğine, iyiliğin kendi üzerindeki tüm gücüne hayran olmaya hazır olacaktır. Ve zavallı karısı! Günahın bu kadar acı verdiği ve Tanrı'dan çekinen, ciddi, böyle bir kocanın yanında kendini küçülmüş hissedecektir! Belki de "hiçbir zaman kendimi affetmeyeceğim" (sanki daha önceki günahlarından dolayı kendini affetmiş gibi: Tam bir küfür) demek yerine belki de aldatıcı önermelere tutunmakta, belki de yalnızca Tanrı'nın onu hiçbir zaman affedemeyeceğini söylemektedir. Yazık! Burada bile hâlâ yalnızca kendini aldatıyor. Acısı, kaygısı, umutsuzluğu? Yalın bencillik (günah dehşetinin bazen bir kişiyi korku yoluyla günaha sokması gibi; çünkü bu dehşet, günahsız olmak, kendinden gurur duymak isteyen ben sevgisidir)... ve avunma onun en küçük gereksinimidir ve bu nedenle, ruh yöneticilerinin yönettiği devasa dozlar, kötülüğü daha çok kötüleştirmekten başka bir işe yaramaz.

Sh:127-131

Kaynak: Sören Kierkegaard, Ölümcül Hastalık Umutsuzluk, Kitabın özgün adı Sygdommen til Döden, Fransızcadan çeviren Mehmet Mukadder Yakupoğlu, Çeviride kullanılan metin Traité du désespoir Gallimard, 1973 Çevirenler: Knud Ferlov-Jean J. Gateau AYRINTI YAYINLARI, Birinci basım, Şubat 1997, İstanbul

GÜNÜMÜZ ŞEYHLERİNİN REKLAM DÜNYASINDA ŞEYTANIN YARDIMLARI

https://www.facebook.com/video.php?v=356704237841939

Videoyu seyredebilirseniz, üstadları tarafından madur/hasta edilmiş garip insanlar göreceksiniz. Hasta veya cinlenmiş gibi halde görünenlerin birçoğunun kadın olması dikkat çekici. Burada karii (okuyan) Kur'ân-ı Kerim ayetlerini okuyarak yaptığı bir serenomi var. Belirli ayetleri okuyor. Videodaki ses bozuk olsa da aşağıda okuduğu ayetlerden tesbit edebildiklerimi sizinle paylaştım. Ancak burada garip olan durum şu ki, eğer bu kişi cemaatinin şeyhi veya üstadı ise, bu şekilde bir ahvalin oluşmasına meydan vermemesi gerekirdi. Şu an kaynağını hatırlayamadığım bir kaynakta şu meseleyi okumuştum.

Bazı tarikat/cemaat liderleri karizmalarını sağlamlaştırsın diye şeytanın hususi bir yardımı varmış. Şeytan tarikat üyesini hastalandırır, daha sonra o kişinin şeyhi önünde şifaya kavuşturuldu şekline dönüşünü sağlayarak bir yönelimin oluşmasını sağlarmış. Hasta eden şeytan, şifayı verende şeytan. (Aslında şifayı veren Allah Teâlâ'dır. Fakat burada hile ve gözboyacılığı olunca fazla söz denilemiyor.)

Müridler zanneder ki, bizim efendide bir numara vardır. Aslında hepsi bir oyun .

İşte bu oyunda şeytanında ortak olduğunu bilecek nadir insan çok az bulunur. Bilende söylemekten korkar. Derseniz; eğer bahsettiğimiz bu şekilde bir durum yok; o zaman hastaların hepsinin kadın olması, transsandantal /cezbe (ne derseniz deyin) durumla karşılaşmaları bu ve benzeri cemaat liderindeki zayıflığına işaret eder. Bu kişilerden uzak durmak gerekir. Niyazi Mısri kaddesellâhü sırrahu'l âlî efendimizin buyurduğu üzere

Her mürşide dil verme kim yolun sarpa uğratır,
Mürşidi Kâmil olanın gâyet yolu âsân imiş

Her mürşide gönül verme kim yolun sarpa uğratır,

Mürşidi Kâmil olanın gâyet yolu kolay imiş

Bu vasıftaki kişilerin/ şeytanın entrikalarından ve şerlerinden Allah Teâlâ'ya sığınırız.

İhramcızâde İsmail Hakkı

VİDEODA OKUNAN AYETLERİN DÖKÜMÜ

(Bu ayetlerin bu konularda bilinmesi ve okunması usuldendir. Bilmenizde fayda vardır.)

(BAKARA suresi 148. ayet)

وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ اللَّهُ جَمِيعًا إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Okunuş

Ve li külliv vichetün hüve müvelliha festebikul hayrat, eyne ma tekunu ye'ti bikümüllahü cemia, innellahe ala külli şey'in kadir

Herkesin yöneldiği bir kıblesi vardır. (Ey müminler!) Siz hayır işlerinde yarışın. Nerede olursanız olun sonunda Allah hepinizi bir araya getirir. Şüphesiz Allah her şeye kadirdir.

==

(BAKARA suresi 102. ayet)

وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلَى مُلْكِ سُلَيْمَانَ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ وَلَـكِنَّ الشَّيْاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ وَمَا أُنزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى يَقُولاَ إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلاَ تَكْفُرْ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ وَمَا هُم بِضَآرِّينَ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلاَّ بِإِذْنِ اللّهِ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلاَ يَنفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الآخِرَةِ مِنْ خَلاَقٍ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهِ أَنفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ

Okunuş

Vettebeu ma tetlüş şeyatiynü ala mülki süleyman, ve ma kefera süleymanü ve lakinneş şeyatiyne keferu yüallimunen nasas sihra ve ma ünzile alel melekeyni bi babile harute ve marut, ve ma yüallimani min ehadin hatta yekula innema nahnü fitnetün fe la tekfür, fe yeteallemune minhüma ma yüferrikune bihi beynel mer'i ve zevcih, ve ma hüm bi darrine bihi min ehadin illa bi iznillah, ve yeteallemune ma yedurruhüm ve la yenfeuhüm, ve le kad alimu le menişterahü ma lehu fil ahirati min halakiv ve le bi'se ma şerav bihi enfüsehüm, lev kanu la'lemun

Süleyman'ın hükümranlığı hakkında onlar, şeytanların uydurup söylediklerine tâbi oldular. Halbuki Süleyman büyü yapıp kâfir olmadı. Lâkin şeytanlar kâfir oldular. Çünkü insanlara sihri ve Babil'de Hârut ile Mârut isimli iki meleğe indirileni öğretiyorlardı. Halbuki o iki melek, herkese: Biz ancak imtihan için gönderildik, sakın yanlış inanıp da kâfir olmayasınız, demeden hiç kimseye (sihir ilmini) öğretmezlerdi. Onlar, o iki melekden, karı ile koca arasını açacak şeyleri öğreniyorlardı. Oysa büyücüler, Allah'ın izni olmadan hiç kimseye zarar veremezler. Onlar, kendilerine fayda vereni değil de zarar vereni öğrenirler. Sihri satın alanların (ona inanıp para verenlerin) ahiretten nasibi olmadığını çok iyi bilmektedirler. Karşılığında kendilerini sattıkları şey ne kötüdür! Keşke bunu anlasalardı!

==

(YUNUS suresi 81. ayet)

فَلَمَّا أَلْقَواْ قَالَ مُوسَى مَا جِئْتُم بِهِ السِّحْرُ إِنَّ اللّهَ سَيُبْطِلُهُ إِنَّ اللّهَ لاَ يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ

Fe lemmâ elkav kâle mûsâ mâ ci'tum bihis sihr(sihru), innallâhe se yubtiluhu, innallâhe lâ yuslihu amelel mufsidîn(mufsidîne).

Attıklarında Musa dedi ki: «Bu sizin yaptığınız sihirdir. Muhakkak Allah onu iptal edecektir. Şüphesiz ki, Allah fesatçıların işini düzeltmez.»

==

(A'RAF suresi 117-118 ayet)

وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى أَنْ أَلْقِ عَصَاكَ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ

Ve evhaynâ ilâ mûsâ en elkı asâke, fe izâ hiye telkafu mâ ye'fikûn(ye'fikûne).

Biz de Musa'ya, 'Asanı koyuver' dedik, o da koydu; hemen onların uydurduklarını yutmaya başladı.

22 Yazılar

**

فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُواْ يَعْمَلُونَ

Fe vakaal hakku ve batale mâ kânû ya'melûn(ya'melûne).

Artık hakikat ortaya çıkmış ve onların bütün yaptıkları boşa gitmişti.

==

(TA'HA suresi 69. ayet)

وَأَلْقِ مَا فِي يَمِينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوا إِنَّمَا صَنَعُوا كَيْدُ سَاحِرٍ وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ أَتَى

Ve elkı mâ fî yemînike telkaf mâ sanaû, innemâ sanaû keydu sâhır(sâhırin), ve lâ yuflihus sâhıru haysu etâ.

Ve elindekini bırakıver, o onların yaptıklarını yalar yutar, çünkü onların yaptıkları sırf sihirbaz hîlesidir, sihirbaz ise her nerede olsa felâh bulmaz

==

(ANKEBUT suresi 21. ayet)

يُعَذِّبُ مَن يَشَاء وَيَرْحَمُ مَن يَشَاء وَإِلَيْهِ تُقْلَبُونَ

Yuazzibu men yeşâu ve yerhamu men yeşâ'(yeşâu), ve ileyhi tuklebûn(tuklebûne).

(Allah), dilediği kişiye azap eder ve dilediği kişiye rahmet eder (Rahîm esmasıyla tecelli eder). Ve O'na, (halden hale çevrilip) döndürüleceksiniz.

==

(FUSSİLET suresi 20. ayet)

حَتَّى إِذَا مَا جَاؤُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَارُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

Hattâ izâ mâ câûhâ şehide aleyhim sem'uhum ve ebsâruhum ve culûduhum bimâ kânû ya'melûn(ya'melûne).

Nihayet oraya geldikleri zaman kulakları, gözleri ve derileri, işledikleri şeye karşı onların aleyhine şahitlik edecektir.

==

(FECR suresi 27. ayet)

يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ

Yâ eyyetuhân nefsul mutmainnetu.

Ey mutmain olan nefs!

FECR-28:

ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً

İrciî ilâ rabbiki râdıyeten mardıyyeten.

Rabbine dön (Allah'tan) razı olarak ve Allah'ın rızasını kazanmış olarak!

FECR-29:

فَادْخُلِي فِي عِبَادِي

Fedhulî fî ibâdî.

O zaman, (nefsini tezkiye ettiğin ve ruhunu Allah'a ulaştırdığın zaman Bana kul olursun) kullarımın arasına gir.

FECR-30:

وَادْخُلِي جَنَّتِي

Vedhulî cennetî.

Ve cennetime gir.

BOYALI KUŞ - Jerzy Kosinki

Çeviren: Aydın Emeç

1939 yılının sonbaharı, ikinci Dünya Savaşının İlk haftaları. Binlerce benzeri gibi, altı yaşındaki o küçük çocuk da, Orta Avrupa'nın büyük bir şehrinde yaşayan annesiyle babası tarafından, uzak bir köye gönderildi.

Doğuya gitmeye hazırlanan bir yolcu, eline birkaç kuruş sıkıştırılınca; çocuğa bakabilecek bir aile bulmaya söz verdi. Anne ve baba, başka çare olmadığından, adama güvendiler.

Oğullarını uzaklaştırmakla; ona, savaştan paçasını kurtarma fırsatı verdiklerini sanıyorlardı. Onlar da saklanmak zorundaydılar: Baba Nazilere karşı olduğundan Almanya'ya gönderilme ya da toplama kamplarından birinde ömür tüketme tehlikesi içindeydi. Oğlunu bu tehlikelerden kurtardığını sanıyor, günün birinde onu sağ salim bulacağına inanıyordu.

Birtakım olaylar, bütün hesaplarını alt üst etti. Savaşın, işgal günlerinin kargaşalığı içinde; durmadan yer değiştiren, oraya buraya kaçışan insan kalabalığı arasında, çocuğunu verdiği adamı kaybetti.

Küçük çocuğu kulübesinde barındıran yaşlı köylü kadın, çocuğun gelişinden iki ay sonra öldü. Başıboş kalan çocuk, bir köyden diğerine geçti durdu. Kimi yanına aldı; kimi peşinden sopayla kovaladı.

Savaşın dört yılını geçirdiği köyler, belirli bir bölgede toplanmıştı. Köylerinden dışarı çıkmayan, kendi aralarında yaşayan, sarı saçlı, açık tenli, mavi gözlüdür oraların köylüleri. Oysa çocuk esmer, kara kaşlı ve kara gözlüydü. Okumuş burjuvaların dilini konuşuyordu. Doğulu Çiftçiler, ırgatlar için bu dil, anlaşılmaz bir şeydi.

Herkes çocuğu çingene, ya da Yahudi sandı. Gettoların, toplama kamplarının çağında bir çingeneyi, bir Yahudi'yi evine almak kendini, hatta bütün köy halkını Almanların en ağır cezalarıyla karşı karşıya bırakmak demekti.

Yüzyıllar boyunca bu taşra illeri uygarlıktan nasibini alamamış, daha doğrusu uygarlıktan yoksun kalmıştı. Merkezlerden uzak, güç ulaşılan bu bölge, Orta Avrupa'nın en geri yerleri arasındaydı. Ne okul, ne hastane, ne de elektrik vardı köylerde. Yol az, köprüler hiç denecek sayıdaydı. İnsanlar, dedelerinin dedelerinden kalan daracık kulübelerinde ömür tüketiyorlardı. Akarsular, ormanlar ve göller köyler arasında devamlı çekişme konusuydu. En güçlü ve en zenginin yasasıydı geçerli olan. Din, bu ilkel insanları katolik ve ortodoks diye ikiye ayırmış, birbirine düşürmüştü. Boş inançlar ve salgın hastalıklardan başka da kazançları yoktu bu işten. Kara cahil ve vahşi olmaları kaçınılmaz şeydi. Toprak kısır, iklim sertti. Balıktan yoksun ırmaklar da sık sık taşıp otlakları, tarlaları kaplardı. Geniş bataklıklar bu köyleri birbirinden ayırırdı. Ormanlarda ise, hep haydut çeteleri yaşamıştı.

Bölgenin Almanlar tarafından işgali halkın yoksulluğunu, sefaletini, vahşetini daha da arttırdı. Köylüler, kendilerine yetmeyen ürünlerinin çoğunu Alman askerlerine, ya da ormanlarda gizlenen partizanlara vermek zorunda kaldılar. Direnmeye kalkanın başı belâya giriyor başkaldıran köylerden dumanı tüten yıkıntılar kalıyordu geride.

J. K.

**

BÖLÜM- BEŞ

LEKH kuş yakalar, komşu köylerde satardı. Çevrede benzeri yoktu. Hep tek başına çalışmıştı. Çok küçük, zayıf ve hafif olduğum için beni yanına aldı. İşim, Lekh'in erişemediği yerlere ağ kurmaktı. Onun erişemediği yerler de, ince dalların uçları, deve dikeni ve ısırganların ortası, bataklıkların arasında kalan adacıklardı.

Lekh'in ailesi, basit serçeden, saygıdeğer baykuşa kadar kulübesini dolduran bir yığın kuştu. Kuşa karşılık köylüler ona çiftlik ürünleri verirlerdi. Süt, tereyağ, ekşi kaymak, peynir, ekmek, sosis, votka ve meyva. Bir şeyimiz eksik değildi, giysilerimiz bile vardı. Bütün bu yiyecekleri komşu köylerden getirir, kafeslere yerleştirdiği kuşları oralarda seslerinin güzelliği ve tüylerinin eşsizliğini överek satardı.

Yüzü sivilce ve çille kaplıydı. Çiftçiler, kırlangıç yuvasından yumurta çalanların yüzünde böyle izler belirdiğini söylerlerdi hep. Lekh ise, gençliğinde ateşe çok tükürdüğünü söyler; ondan bu hale geldiğine inanırdı. Bir halk yazarı olan babası papazlığı seçmesini istemişti. Ama onu ormana çeken bir şey vardı. Kuşların yaşayışlarına büyük ilgi duyuyor, onların peşinden uçamadığı için mutsuz oluyordu. Bir gün baba evinden kaçarak köy köy, orman orman gezip yalnız bir yabani kuş gibi yaşamaya koyuldu. Tarla kuşuyla bıldırcının şaşırtıcı yaşayışlarını inceliyor, guguk kuşunun kaygısız, saksağanın boğuk sesini, baykuşun haykırışını taklit edebiliyordu. Şakrak kuşunun aşk hayatını, dişisi kaçan su yelvesinin boş yuvanın çevresinde uçuşup geçirdiği kıskançlık krizlerini, kuluçkadaki yumurtalarının yumurcaklar tarafından yağma edildiğini gören kırlangıcın üzüntüsünü bilirdi. Atmacanın uçuşunu ayrıntılarına kadar incelemişti. Leyleklerin sabırla kurbağa avlamalarına hayrandı. Bülbülün dem çekmesindeki eşsizliğe inanmıştı.

Gençliğini kuşlar ve ormanlar arasında geçiren Lekh'in saçları dökülmüş, dişleri çürümeye başlamıştı artık. Yüzü iyiden iyiye buruşmuştu. Gözleri de bozuluyordu. Elleriyle yaptığı kulübesine yerleşmişti. Kulübenin ufacık bir köşesini kendisine ayırmıştı. Geri kalan her yer kuş kafesleriyle doluydu. Bu kafeslerden birinin dibine de beni yerleştirdi.

Lekh, bana sık sık kuşlardan söz eder, büyük bir doyumsuzlukla dinlerdim onu. Leyleklerin, Saint-Joseph yortusunda oraya geldiklerini, seçtikleri damın altındaki eve uğur getirdiklerini Lekh'den öğrendim. Kurbağaların çamura gömüldükleri Saint-Barthelemy yortusuna kadar kalırlar, onların sesi kesilince leylekler de avdan vazgeçip o bölgeden ayrılırlardı.

Ustam, leylekler için önceden yuva yapabilen tek adamdı yörede. Onun hazırladığı yuvayı leyleklerin beğenmediği görülmemişti. Bu işi pahalıya yapar, ancak çok zengin çiftçiler bu işte ondan faydalanabilirlerdi. Böyle bir yuva yapmak da işti hani. Seçilen dama Lekh bir tahta ızgara yerleştirirdi. Bu yuvanın iskeletiydi. Rüzgârın yuvayı bozmaması için bu ızgarayı hep batıya çevirir, sonra deliklerine uzun çiviler dikerdi. Bu çivilerin arasına leylekler, toplayacakları çalı çırpıyı ve samanı öreceklerdi. Leyleklerin gelişine yakın, dikkatlerini çekmek için, yuvanın üstüne bir kırmızı bez asardı. Yılın ilk leyleği, havada görene uğur getirirmiş. Tersine ilk leyleği otururken gören bütün yılı mutsuzluk ve felâket içinde geçirirmiş. Günahkâr kişilerin yaşadığı, ya da içinde cinayet işlenmiş evlerin damına leylek konduğu görülmezmiş.

Garip kuşlardı leylekler. Günün birinde, yuvasını düzeltmeye kalkınca dişi leyleğin kendisine nasıl saldırdığını anlatmıştı Lekh. O da Öcünü, kuluçkaya yatan leyleğin yumurtaları arasına bir kaz yumurtası koymakla almıştı. Yavrular yumurtadan çıkınca erkek ve dişi leylek bu garip yaratığa şaşkınlıkla bakmışlardı. Kısa, çarpık bacaklı, biçimsiz bir şeydi yavrularından biri. Yamyassı bir gagası vardı. Dişisinin kendisini aldattığına inanan baba leylek yavruyu hemen öldürmeye kalktı. Dişi leylek se küçüğü kurtarmak gerektiğine inanmıştı. Erkeğinin elinden kurtarmak için damdan avludaki samanların arasına yuvarlamıştı zavallıyı. Bununla aile kavgası sona ermişe benziyordu. Ama göç çağı gelince, leylekler toplanıp görüştüler. Uzun süren tartışmalardan sonra, dişinin kocasını aldattığı, onunla birlikte gelemiyeceği kararlaştı. Ardından da kararın uygulanışına geçildi. Leylekler havalanmadan erkeğini aldattığına inanılan dişi, gaga ve kanat vuruşlarıyla öldürüldü. Erkeğiyle birlikte yaşadığı damın altında bulundu ölüsü. Yanında çirkin bir yavru, iki gözü iki çeşme ağlıyordu.

Kırlangıçların yaşayışı da ilgi çekiciydi. İlkbahar ve sevinç habercisiydi bu kuşlar. Sonbaharla birlikte insanların dünyasından uzaklaşır, yorgun ve uykulu, uzaklardaki bataklıklara gider sazların üstüne tüneyip uykuya dalarlardı. Ağırlığıyla saz bükülüp tepe üstü suya düşünceye kadar kuşun orada uyuduğunu anlatırdı Lekh. Kırlangıçlar bütün kışı, suyun dibindeki buzdan barınaklarında geçirirlerdi herhalde.

Guguk kuşunun bağırtısı da anlam doluydu. Yeni mevsimde onun sesini ilk duyan, cebindeki bütün bozuk paraları sallamalı, sonra oturup parasını saymalıydı. Bütün mevsim boyunca, hiç olmazsa aynı para elinde kalacaktı. Hırsızlar da, guguk kuşunun sesini ilk duydukları ana dikkat etmeliydiler. Eğer ağaçlar yapraksızken duymuşlarsa, bütün kötü niyetli hazırlıkları boşa gidecekti.

Lekh'in guguk kuşuna özel bir sevgisi vardı. Onların, kuşa çevrilen soylu kişiler olduğuna, eski biçimlerine dönebilmek için Tanrı'ya boşuna yalvardıklarına inanırdı. Yavrularını yetiştirmeleri de, soylu geçmişlerinin başlıca belirtisiydi. Gerçekten yavrularıyla hiç ilgilenmezdi guguk kuşu. Dişisiyle birlikte ormanda uçuşurken, yavrularının bakımı ve beslenmeleriyle ilgilenen bir kuyruksallayan ailesi tutardı kendine.

Ustam, yarasadan iğrenir, yarı kuş yarı fare, melez bir yaratık olduğunu söylerdi hep. Bu şeytanın yaratığı durmadan yeni kurbanlar peşinde koşardı. İnsanların saçma yapışıp beyinlerine suçlu istekleri aşılardı hep. Ama yarasanın da bir faydası vardı. Günün birinde Lekh, ağıyla tavanarasında bir yarasa yakaladı ve onu, kulübesinin yakınındaki bir karınca yuvasının üstüne koydu. Ertesi sabah yuvanın üstünde küçük ve beyaz bir kemik yığını kalmıştı. Lekh dikkatle topladı bunları, göğüs kemiğini ayırarak boynuna taktı. Geri kalanları da havanda ezip toz haline getirdi, bir bardak dolusu votkada eriterek bunu sevdiği kadına içirdi. Cinsel istekleri arttırıyordu bu içki.

Lekh bana, bütün insanların kuşlarla ilgilenmesi ve davranışlarından anlam çıkarması gerektiğini öğretmişti. Örneğin, gökyüzünün kana boyandığı gurup çağı çeşit çeşit kuşun uçuştuğu görülürse, kötü ruhların bunlara binip lânetli ruhları kovaladıkları anlaşılmalıydı. **Bir tarlada, karga, kuzgun ve alakargaların toplaştığı görülürse, şeytanın desteklediği bu toplantı, diğer kuşlara duydukları nefreti perçinlemek amacıyla yapılıyor demekti.** Ak kanatlı kuzgunların görünüşü kasırganın; ilkbaharda yere sürtünürcesine uçan yaban kazları ise yağmurlu bir yaz ve kötü ürün habercisiydi.

Sabah karanlığı, kuşlar daha yuvalarında uyurken, Lekh'le birlikte onları aramaya çıkardık. O gürültü yapmadan önden gider, çalıların, bodur ağaçların üzerinden atlardı. Ben de ardından gelirdim. Gün ışığı ormanın derinliklerini ve tarlaları aydınlatmaya başladığında, bir gün önce kurduğumuz kapanlara tutulan kuşları toplardık. Lekh onları dikkatle tuzaktan kurtarır, bazen tatlı, bazen okşayıcı konuşur, zaman zaman da ölümle tehdit ederdi. Omuzuna astığı çantaya kuşları doldurur, zavallılar orada, yorgunluktan bitkin düşene kadar bağrışıp gürültü ederlerdi. Her yeni tutsak, hareketin başlamasına yol açar, çanta Lekh'in sırtında oynar dururdu. Tutsağın ailesi ve dostları tepemizde dolanır, bize küfrederlerdi. Kuşçu da başını kaldırır, cevap verirdi onlara. îşi uzattılar mı, Lekh çantasını yere bırakır, sapanına yerleştirdiği taşı tepelerine yollardı. Hedefini şaştığını görmedim. Her atışta bir kuş düşer, ölüsüne dönüp bakmadan yolumuza giderdik.

Öğlen olunca Lekh'in adımları sıklaşır, ikide bir terleyen alnını silerdi. Günün en önemli anıydı bu. Çevrede «Deli Ludmilla» denen kadın, yalnız ikisinin bildiği bir açıklıkta beklerdi onu. Ardından koşturur, kuş dolu çantayı ben taşırdım.

Orman, ilerledikçe daha ürkütücü ve tehlikeli olurdu. Akçaağaçların parlak ve kara yılan rengi gövdeleri bulutlara yükselirdi. Lekh'e göre, insan soyunun doğuşuna tanıklık eden zırhlı ıhlamurlar kül rengi yosunla kaplı hantal gövdeleriyle dikilip dururlardı. Meşe dalları ise aç kuş boyunları gibi uzanır, gökyüzünü karartır, çam ve kavaklar gölgede kalırdı.

Lekh zaman zaman durup, çürüyen kabuklardaki izleri, budaklan, çatlaklardan gövdelerinin beyazlığı görünen ceviz ağaçlarını incelerdi, ince gövdeli, sık yapraklı tomurcuklu dallarını yerlere kadar eğen kayınağaçlarının arasından geçerdik. Ormandaki bütün kuşlar, ince yaprak perdesi arasından bizi görüp tünedikleri dallardan, kanat çırparak kaçarlardı. Onların sesi, üstümüze hareketli ve parıltılı bir bulut gibi çöken arıların vızıltısına karışırdı. Elleriyle yüzünü koruyan Lekh, daha sık bir ağaçlığa kaçar, kuş dolu çantayla tuzakları koyduğumuz sepeti düşürmemeye çalışarak peşinden koşar, kızgın ve saldırgan arı sürüsünü dağıtmak için de ellerimi çırpardım. Deli Ludmilla beni ürküten, ortadan çok

uzun boylu, genç ve iri bir kadındı. Uzun ve bakımsız saçları omuzlarına dökülürdü. Göğüsleri iri, baldırları adaleliydi. Yazın, rengi atmış kaba bir kumaşı sırtına geçirir, bu bez ne göğüslerini ne de bacaklarının arasından fışkıran kızıl kılları gizleyebilirdi. O çevrenin gençleri, Ludmilla razı geldikçe kadınla nasıl oynaştıklarını anlatmaktan büyük haz duyarlardı. Köyün kadınları birkaç kere onu yakalamaya kalkışmışlardı. Ama Lekh'in gururla söylediği gibi, Ludmilla pupa yelken gider, istemezse onu kimse yakalayamazdı. Yerinde duramıyan sığırcık gibi çalıları aşıp gözden kaybolur, ancak tehlike geçtikten sonra çıkardı ortaya.

İninin nerede olduğunu bilen yoktu. Gün doğarken orak omuzda tarlanın yolunu tutan köylüler, uzaktan kendilerine işaret eden Ludmilla'yı görürlerdi. Durup, bütün bir günün yorgunluğunu yüklenmişcesine ellerini, kollarım sallarlardı ona. Elde çapa ve tırpan, onları izleyen annelerle karıların haykırışları erkekleri kendine getirebilirdi. Çoğu zaman köpeklerini Ludmilla'nın üzerine salarlardı bu kadınlar. Ama en azgın çoban köpeği bile, onun tatlılığına teslim olurdu. O günden sonra, Ludmilla, kendine bağladığı köpeği tasmasından tutup gezdirirken görülür, diğer köpekler, kuyruklarını kısıp kaçarlardı.

Bazıları Ludmilla'nın, bu köpekle yaşadığı inan-andaydılar. Sivri kulaklı, gövdesi kılla kaplı, dört ayak yürüyen bir sürü çocuk doğuracağına inananlar da vardı.

Ludmilla hakkında böyle şeyler söylemezdi hiç Lekh. Gençliğinde kilisenin koro şefinin oğluyla evlendirmek istediklerini anlatmıştı yalnız. Çirkinliği ve gaddarlığıyla ün salan genç adamı istemeyince damat adayı çılgına dönmüş, köyden uzak bir ağaçlığa kaçırıp bir sürü sarhoş köylüyü genç kızın üzerinden geçirmişti. Köylüler Ludmilla'yı öldü sanıp bırakmışlar, bu olay genç kadının usunu, bir daha geri gelmemek üzere başından almıştı. Köylülerin ona «Deli» demeleri bu yüzdendi.

Ormanda yaşar, köylüleri koruluklara çekip öylesine zevklendirirdi ki, şişko ve pis kokulu karılarını görmeye bile dayanamazlardı o günden sonra. Hiç bir erkek doyuramazdı onu. Birbiri ardından, sürüyle adam gerekliydi ona. Yine de Lekh'in büyük aşkıydı Ludmilla. Onun için dokunaklı şarkılar besteler, Ludmilla'yı, uzak ülkelerden gelmiş, güçlü ve özgür, bütün diğer yaratıklardan daha güzel ve garip renkli çarpıcı bir kuşa benzetirdi. Lekh'e göre, insanların dünyasına meydan okuyan gizli bir dünyadan, her şeyin bolluk, özgürlük ve çoğalmaya dayandığı yaşam, ölüm ve yeniden doğuşun sonsuz sürüp gittiği ilkel ve Tanrısız bir dünyadandı.

Her gün, Lekh'le birlikte, Ludmilla'ya rastlama umuduyla ormanın yolunu tutardık. Ormanın ağzında Lekh baykuş gibi öter, yüksek otların arasından, saçları kantaron ve gelinciklerle dolu Deli Ludmilla bitiverirdi. Lekh ona koşar, aynı kökten yükselen iki genç ağaç gibi, ayakta sallanarak uzun uzun öpüşürlerdi. Eğreltiotu kümelerinin ardına gizlenip yaprakların arasından gözlerdim onları. Bu ani duraklamanın şaşırttığı kuşlar çantada ötüşmeye koyulur, kanat çırpar ve didişirlerdi. Kadınla erkekse içtenlikle birbirlerinin saçlarını, gözlerini öperler, yanaklarını yanaklarına sürterlerdi. Birbirine değen iki gövdeden saçılan koku onları sarhoş eder, okşamalar daha belirgin hal alırdı. Lekh, nasırlı koca ellerini kadının kollarında gezdirirdi. Sonra, ormanın meraklı kuşlarından onları gizleyen yüksek otların arasına gömülür, gövdelerinin hareketleriyle otlar da oynar dururdu.

Lekh'in kolları arasında yatarken Ludmilla ona hayatını, çektiği acılan anlatır, kimseye boyun eğmemiş duyarlığının düğüm noktalarıyla dönemeçlerini açıklar, yarım kalmış usunun gezindiği karışık yolları öğretirdi.

Hava sıcaktı. Ağaç tepelerini bile oynatacak bir damla rüzgâr yoktu. Çekirgelerle yusufçuklar hışır hışır öter, güneşin altında kızan eğreltiotları üzerinde görünmez rüzgârın ittiği bir kelebek dolaşır, ağaçkakanların ve guguk kuşlarının sesi kesilirdi. Onların sesiyle kendime gelene kadar uyurdum. Yerden yükselen bir bitki gibi doğrulurdu çift. Bir-birine sarılmış, anlıyamadığım sözler mırıldanırlardı. Deli Ludmilla elini sallayarak ayrılır, dudaklarında garip bir gülümseme, başını ikide bir ona çevirip ağır ağır bana doğru gelirdi Lekh.

28 Yazılar

Dönüşte birkaç tuzak daha kurardık. Ama Lekh, yorgun ve düşünceli olurdu çoğunluk. Karanlık çöküp kuşlar uyuyunca neşesi yerine gelirdi yine. Artık durmadan Ludmilla'yı anlatırdı bana. Kendi kendine güler, sonra gözlerini kapardı. îçeri çökük, sivilceli ve çilli yanaklarına biraz renk gelirdi o zaman.

Bazen günler geçer, Ludmilla görünmezdi. O zaman büyük bir kızgınlık, gizliden gizliye kemirirdi Lekh'in içini. Gözlerini kuşlara diker, saatler boyunca kendi kendine homurdanırdı. Uzun uzun ve günlerce düşündükten sonra en güzel kuşlardan birini seçerdi. Kuşu bileğine bağladıktan sonra, bir sürü garip şeyi birbirine karıştırıp kokulu bir boya elde eder, değişik renklerde, kutu kutu hazırlardı bu boyadan. Sonra kuşun başını, kanatlarını, boynunu ebemkuşağı renkleriyle bezer, tüylerine bir demet yabani çiçeğin gözkamaştırıcı parlaklığını verirdi.

Sonra ormanın içlerine yürürdük birlikte. Epey ilerledikten sonra Lekh durur, kuşu bileğinden çözüp bana verir ve ayaklarından tutarak sallamamı isterdi. Boyalı kuş söylenir durur, bağırışına gelen bir sürü kuş, tepemizde dönmeye başlardı. Onlara ulaşmak isteyen tutsak debelenir, bütün gücüyle öter, boyalı boynunun içinde kalbi, delice atardı.

Tepemizde yeteri kadar kuş toplandığına inanırsa, Lekh, bir işaretle tutsağı koyvermemi isterdi. Bulutların üstündeki küçük ebemkuşağı, mutlu ve özgür, yükselip kardeşlerinin gürültücü sürüsüne katılırdı. Diğerleri bir süre şaşkın bakarken benzerini görmedikleri kuş, boşu boşuna kendilerinden biri olduğuna onları inandırmaya çalışırdı. Parlak renklerin iyice şaşırttığı kuşlar onu kuşkuyla inceler, sonra birbiri ardından saldırıp boyalı tüylerini gagalayıp yolmaya koyulurlardı. Tüysüz ve kan içinde kalan zavallı kuş havada duramaz, düşerdi. Aynı sahne sık sık tekrarlanır, kurbanlarımızı hep ölü bulurduk. Gövdelerindeki gaga izleriyle yaralan dikkatle sayar renkli kanatlardan sızan ve boyaya karışan kan, kuşçunun eline bulaşırdı. Ama Deli Ludmilla gelmezdi bir türlü. Hayal kırıklığına uğramış somurtuk Lekh kuşları birer birer kafesten çıkarıp boyar, acımasız, benzerlerine teslim ederdi onları. Günün birinde kocaman bir karga yakaladı, kanatlarını kırmızıya, boynunu maviye, kuyruğunu da yeşile boyadı. Bir karga sürüsünün kulübemizin üstünden geçtiğini görünce koyverdi kurbanını. Aralarına karışır karışmaz amansız bir savaş başladı. Dört yandan sahtekârın üzerine saldırdılar. Siyah, kırmızı, mavi ve yeşil tüyler uçuştu havada. Kargalar yükselmeye başlamıştı, birden kurbanımızın döne döne tarlalara düştüğünü gördük. Kuş yaşıyordu hâlâ. Gagasını açıp kapıyor, kanatlarım oynatmaya çalışıyordu boşu boşuna. Kardeşleri gözlerini oymuşlardı. Kan oluk gibi akıyordu tüylerinin üstünden. Yapışkan çamurdan kurtulup doğrulmak için son hareketi de yaptı, artık gücü kalmamıştı.

Lekh sararıp soluyordu. Günlerce kulübeden çıkmıyor, kendi yaptığı votkayı içiyor, Ludmilla'ya dokunaklı aşk şarkıları besteliyordu. Zaman zaman yatağına uzanıp eline aldığı sopayla toprağa bir şeyler çiziyordu. Yavaş yavaş çizdiği resim biçime giriyor, uzun saçlı iri göğüslü bir kadın belirmeye başlıyordu.

Boyanıp salıverilecek kuş kalmayınca, Lekh, cepte votka şişesi yola düştü. Bataklıkta boğulmasından korktuğum için zaman zaman izliyordum onu. Şarkı söylüyor, kışın yoğun sisini andıran kalın ve kederli sesi bataklıkların üstüne yayıyordu üzün-tüsünü. Şarkı, göç eden kuşlarla yükseliyor, sonra ormanın başdöndürücü derinliklerine gömülüyordu.

Köylüler, açıktan açığa alay ediyorlardı onunla. Deli Ludmilla onu öylesine büyüleyip yakmıştı ki usunu almıştı başından. Bu sözler Lekh'i kızdırıyor, lânet yağdırıyordu köylülerin üzerine. Tepelerine sürüyle kuş salıp gözlerini oydurmakla korkutuyordu onları. Günün birinde bana saldırıp suratıma vurdu.

«Sensin Ludmilla'yı uzaklaştıran», diyordu. «Çingene gözlerin korkutuyor onu!».

Hastalandı, iki gün yataktan çıkmadı. Ayağa kalkabildiğinde çantasını hazırladı, bir somun alıp daldı ormana.

Haftalar geçti, Lekh'in söylediği gibi, tuzak kuruyordum. Ama rüzgârın ağaçlara sürüklediği saydam örümcek ağları geçiyordu elime çoğu zaman. Leyleklerle kırlangıçlar çoktan gitmişlerdi. Diğer hayvanlar da ayrılıyorlardı ormandan. Yılanlarla kertenkeleler ürüyorlardı yalnız. Kafeslerinde hareketsiz duran kuşlar tüylerini kabartıyorlardı. Kanatları aklaşmaya başlamıştı. O gün gökyüzü iyice kararmıştı. Kuştüyü yatakları andıran garip biçimli bulutlar ufku kaplamış, güneşin ölgün ışığını iyice

gölgelemişlerdi. Tarlaları kasıp kavuran, otları eğen rüzgâr damların çürümüş samanlarını kulübelerin çevresinde uçuruyordu. Kayıtsız kuşların gezindiği ormanda, şimdi fırtına, solgun sazları parçalıyor, bitkilerin yapraklarını koparıp savuruyordu.

Birden, yanında iri köpeğiyle Ludmilla görünüdü. Yürüyüşü garipti. Lekh'in nerede olduğunu sordu, günlerce önce gittiğini öğrenince gülmeye başladı. Sonra hıçkırdı. Kuşlarla köpeğin meraklı bakışları önünde kulübeyi arşınlıyordu. Lekh'in eski kasketini buldu, yüzüne bastırıp ağlamaya başladı.

Birden kasketi yere atıp üstünde tepindi. Yatağın altında, Lekh'in unuttuğu bir şişe buldu ve dikti. Sonra kaçamak bakışlarla ardından gelmemi söyledi. Kaçmaya niyetlenince köpeğini üstüme saldı.

Mezarlığın yanında otlak başlıyordu. Biraz ilerde inekler otluyor, yaktıkları ateşin çevresine toplanan genç çobanlar ısınmaya çalışıyorlardı. Onlarla karşılaşmamak için mezarlığın içinden geçip duvardan atlamak gerekliydi. Duvarın öbür yanında kimse bizi görmezdi. Ludmilla köpeğini bir ağaca bağladı, beni kayışla korkutup pantolonumu çıkarmamı söyledi. O da elbisesini sırtından atıp beni kendine çekti.

Debelenmeme aldırmadan yere yıktı ve bacaklarının arasına uzattı. Kaçıp kurtulmaya kalkınca sırtıma vurdu. Çobanlar sesimi duymuşlardı. Onların geldiğini görünce bacaklarını iyice açtı Ludmilla. Gözleriyle kadını yiyerek yaklaştılar, içlerinden ikisi pantolonlarını çözdü. Diğerleri kararsızdı. Kimsenin bana aldırdığı yoktu. Karnına koca bir taş yiyen köpek yere yatmış durmadan havlıyor, bir yandan da yarasını yalıyordu.

Çobanların en irisi kadının üstüne yattı, Ludmilla altında debelenmeye koyuldu. Zevkten ürperip inliyor, kolları ve bacaklarıyla çobana sarılıyordu. Yanlarına çöken öbür çobanlar, onları seyrederken alay ediyorlardı. Tırmık ve kürekleri kapan bir sürü köylü kadın belirdi mezarlık duvarının ardında. En gençleri başa geçmiş, kollarını sallayıp bağırarak yürüyorlardı. Pantolonlarım toplayan çobanlar kaçacaklarına, ümitsizce çırpınan Ludmilla'nın üzerine çullandılar. Köpek homurdanıp saldırıyor, ama ipi çözemiyordu bir türlü. Mezarlık duvarının dibine sindim.

Koşarak gelen Lekh'i gördüm o sıra. Köye dönüp olanı biteni öğrenmiş olmalıydı. Çobanlar, duvarın üstünden atlayıp kaçtılar. Ama Ludmilla doğrulamadan, kadınlar üzerine çullandılar bu kez. Yorgunluktan hızlı koşamıyan Lekh epey uzaktaydı. Sallanarak geliyordu. Birkaç kere tökezlendiğini gördüm.

Kızgın köylü kadınlar Ludmilla'yı yere mıhlamışlar, kimi kollarının, kimi de bacaklarının üstüne çökmüştü. Tırmıklarıyla vuruyor, tırnaklarıyla karnının derisini yarıyor, yüzüne tükürüp saçlarını yoluyorlardı. Lekh aralarına girecek oldu, başına tırmık saplarıyla vurup sersemlettiler onu. Birkaçı da yere yatırıp üstüne çıktı. Sonra kürekle vura vura köpeği öldürdüler. Duvarın üstünde rahat rahat oturan çobanlar da bu amansız kırımı gözlüyorlardı.

Mezarların arasına kaçıp gizlenmeye hazırdım. Hortlaklarla vampirlerden çok korkan köylüler, nasıl olsa mezarlığa kadar peşimden gelemezlerdi.

Deli Ludmilla kan içinde yüzüyordu. Bütün vücudu çürüklerle kaplıydı. Acıyla haykırıyor, doğrulmaya, canavarların elinden kurtulmaya çalışıyordu boşu boşuna. İçlerinden biri, elinde hayvan sidiğiyle dolu bir şişeyle doğruldu. Arkadaşlarının neşeli çığlıklarıyla kahkahaları arasında Ludmilla'nın bacakları arasına diz çöktü, şişeyi iki bacağının arasına soktu. Deli, hayvan gibi böğürdü. Bir başka kadın, bütün gücüyle şişenin dibine tekme attı, şişe Ludmilla'nın içinde kırıldı. Hepsi onu çiğnemek istiyordu, sonuncu kadın da çekilip gittiğinde Ludmilla ölmüştü.

Kızgınlıkları geçen kadınlar, gevezelik ederek köye dönüyorlardı. Yüzü kan çanağına dönen Lekh doğruldu. Birkaç diş tükürdü ağzından. Ayakta duramıyordu, hıçkırarak sevgilisinin üstüne kapandı, işkence çeken vücudu okşadı, haç çıkarıp şiş dudakları arasından bir şeyler mırıldandı.

Duvarın üstüne büzülmüş, titriyordum. Kımıldanacak gücüm yoktu. Hava kararmaya başlamıştı. Bütün günahlarının bağışlanmasını dileyen Deli Ludmilla'nın serseri ruhunun çevresinde fısıldaşan ölüleri

duyuyordum. Ay çıktı. Donuk ışığı, yere diz çöken adamla ölünün sarı saçlarım, belli belirsiz aydınlatıyordu.

Sık sık kesilen, kâbuslu bir uykuya daldım. Rüzgâr mezar taşlarına yükleniyor, çürümüş yaprakları taştan haçların üstüne sürüyordu. Kötü ruhlar inliyor, onların sesine köyden gelen köpek havlamaları karışıyordu.

Uyandığımda, Lekh hâlâ Ludmilla'nın ölüsü önünde diz çöküp yere kapanmış hıçkırıklarla titriyordu. Kulübeye dönemiyecek kadar üzgündüm. Gitmeye karar verdim. Tepemizde, dört yandan uçup gelmiş bir sürü yırtıcı kuş dönüp duruyordu.

Sh: 51-64

BÖLÜM -DOKUZ

Bir köye giremeden, günlerce dolaştım ormanda. İlk gördüğüm köyde oturanlar, kollarını havaya kaldırmış, bağırarak bir evden öbürüne koşuyorlardı. Uzaklaşmak yerinde olacaktı. Bir başka köyde silâhlar patladı. Partizanlar, ya da Almanlar geliyordu. İki gün daha yürüdüm. Sonunda aç, bitkin, ilk rastlıyacağım köye girme kararını verdim. Bu köyün ormandan görünüşü diğerlerinden sakindi.

Ağaçların arasından çıkınca, çift süren bir adamla karşılaştım. Kocaman elleriyle dev gibi bir şeydi. Kızıl favorileri yüzünü kaplamış, karmakarışık saçları tepesinde horoz ibiği gibi dikilmişti. Şüphe dolu, soluk gözleriyle gelişimi gözlüyordu.

Dilim döndüğü kadar, o çevrenin ağzıyla teklifimi yaptım: Yatacak bir köşe ve açlıktan ölmiyecek kadar yiyecek karşılığında ineklerini sağacak; ahırı temizleyip hayvanları otlağa götürecek; odun kesip av hayvanları için tuzak kuracaktım. İnsanları ve hayvanları her türlü hastalıktan kurtarmak için büyü de yapabildiğimi söyledim. Çiftçi, dikkatle beni dinledi; ses çıkarmadan yüzüme baktı, sonra da evine götürdü.

Çocuğu yoktu. Karısı komşulara da sorduktan sonra beni yanına almayı kabul etti. Ahırda bir yer gösterdiler; yapmam gereken işleri anlattılar.

Köy halkı yoksuldu. Tahtadan kulübelerin içi ve dışı, çamur ve saman karışımıyla sıvanmıştı. Duvarlar toprağa iyice gömülmüş, ot damların üstüne saz ya da kil bacalar yapılmıştı. Birkaç çiftçinin ahırı vardı. Duvardan kazanmak için sırt sırta yapılmıştı bunlar da. Zaman zaman, yakındaki birlikten Alman askerleri gelir, buldukları yiyeceği alıp götürürlerdi.

Alman askerleri geldiğinde, ormana kaçacak zaman bulamazsam; çiftçi beni, ahırın altındaki bodruma gizlerdi. Daracık bir girişi olan bodrum üç metre derinliğindeydi. Kazılırken ustama yardım etmiştim. Karısıyla benden başka kimsenin böyle bir yerden haberi yoktu, içindeki dolaba tereyağ topakları, peynirler, jambonlar, dizi dizi suçuk ve sosis, şişelerle içki ve başka yiyecekleri saklardı. Üstelik çok da serin olurdu bodrum. Almanlar evin her yanını arar, tarlada domuzları kovalayıp acemi koşuşmalarla piliçleri yakalamaya çalışırken iştah açıcı kokuları içime çekip otururdum orada. Aksırmamak için parmağımla burun deliklerimi kapayıp o garip dille konuşmalarını dinlerdim. Kamyonların gürültüsü uzaklaşınca ustam gelir beni çıkarırdı, yeniden her günkü işime başlardım.

Mantar mevsimi geliyordu. Sevinç içindeki aç köylüler, mantar toplamak için ormanın yolunu tutuyorlardı. Çok insan gerektiğinden, koca adam beni de götürürdü. Diğer köylerden gelenler de ormana doluşurlardı. Çingeneye çok benzediğimi ustam da farketmiş, Almanlara haber vermelerinden korktuğu için saçlarımı usturayla kazımıştı. Beni yanma alıp götürdüğünde, yüzümün yarısını gizleyen bir kasket geçirirdi başıma. Yine de, köylülerin şüphe dolu bakışları beni rahatsız ederdi. Ustamın yanından ayrılmamaya bakardım hep. Ona faydalı olduğuma inandığımdan beni bırakmıyacağım sanıyordum.

Mantar toplamaya çıktığımızda, ormandan geçen demiryoluna kadar inerdik. Günde birkaç kere, yük vagonlarını çeken lokomotifler, düdük çalarak geçerdi. Vagonların tepelerine, lokomotifin önündeki

çıkıntıya, Almanlar, mitralyözlü nöbetçiler yerleştirmişlerdi. Miğferli askerler dürbünle ormanı ve gökyüzünü tararlardı.

Bir gün, değişik bir tren çıktı ortaya. Hayvan vagonlarına bir sürü insan doldurulmuştu. İstasyonda çalışan adamlar bunların tutuklanıp ölüm cezasına çarptırılan Yahudilerle Çingeneler olduğunu söylediler. Az yer kaplamak için kollarını kaldıran bu insanlar, buğday demetleri gibi tıkılmışlardı vagonlara. Her vagonda en az ikiyüz kişi vardı. Gençler, yaşlılar, erkekler, kadınlar, çocuklar; hatta bebekler bile vardı aralarında. Çevredeki köylülerden birkaçı, toplama kampı yapımında çalışıyor, garip hikâyeler anlatıyorlardı.

Köylülerin anlattıklarına göre, trenden inişte Yahudiler gruplara ayrılıyor, çırılçıplak soyuluyor, neleri varsa ellerinden almıyordu. Saçları kesilip şilte yapımında kullanılıyordu. Almanlar ağızlarını açtırıp dişlerini de inceliyor, altın olanları oracıkta söküveriyorlardı. Gaz odalarıyla fırınlar bunca insana yetmiyor; gaz odalarında can verenlerin çoğu, toplama kampının çevresine kazılan çukurlara atılıyordu.

Köylüler, düşünceli düşünceli anlatılanları dinler, sonra da Yahudilerin Tanrı tarafından cezalandırıldıklarını söylerlerdi. İsa'yı çarmıha gerdikleri gün cezalandırılmaları gerekiyordu aslında. Tanrı unutmamıştı bu yaptıklarını. Şimdiye kadar Yahudilerin günahları üstüne bir sünger çekmişse de, bağışlamamıştı onları. **Bugün Almanlar, onun adaletini yerine getiren araçlar olmuşlardı. Yahudiler herkes gibi ölemezlerdi. Yeryüzünde cehennem azabı çekecek, sonra da ateşte can vereceklerdi. Atalarının yerine cezalandırılıyor, gerçek inancı inkâr etmenin, Hristiyan bebelerini acımadan boğazlayıp kanlarını içmenin kefaretini ödüyorlardı.**

Köylülerin bana yönelen bakışları, her zaman-kinden düşmancaydı artık. «Uğursuz, pis!» diye bağırıyorlardı. **«Sen de pis Çingene, Yahudi, sen de yanarak öleceksin!»**

Sözleriyle ilgilenmezcesine kayıtsız kalıyor, çobanların beni yakalayıp Tanrı'nın isteği üzerine tabanlarımı yakmaya kalkışmalarına bile göz yumuyordum. Çırpınıp debeleniyor, tırmalayıp ısırıyordum. Diğerleri, Almanlar tarafından güçlü makinelerle donatılmış fırınlarda yakılırken, benim bayağı odun ateşinde kavrulmaya hiç niyetim yoktu.

Geceleri geç saatlere kadar uyanık kalır, Tanrı'nın beni de cezalandırmak isteyip istemediğini sorardım kendi kendime. Annemle babam, her pazar kiliseye gider, beni de götürürlerdi. Tanrı'nın kızgınlığının, yalnız kara gözlü, siyah saçlı, Çingene denen insanlara yöneldiği doğru olabilir miydi? Neden babamın saçları açık renk, gözleri maviydi de annem esmerdi? Hem esmerlikleri, hem de sonları aynıydı Yahudilerle çingenelerin, öyleyse onları ayıran ne olabilirdi? Herhalde, savaş bitince yeryüzünde sarı saçlı, mavi gözlü insanlardan başkası kalmayacaktı. Ama açık renk anne ve babası olup siyah saçlı doğmak mutsuzluğuna uğrayan çocuklara ne olacaktı?

Yahudilerle dolu trenler geçtiğinde hava aydınlıksa köylüler demiryolu boyuna dizilir, makinisti, ateşçiyi ve Alman nöbetçileri sevinçle selâmlarlardı. Kapısı sürgülü vagonların tepesindeki küçük deliklerde bazen bir insan yüzü görülürdü. Tutuklulardan biri, nereye götürüldüklerini, dışarıdan gelen bağrışmaların ne olduğunu anlamak için bir arkadaşının sırtına çıkmış olmalıydı. Köylülerin dostça işaretlerinin kendilerine yöneldiğini de sanabilirlerdi bu zavallılar. Sonra Yahudi yüzleri görülmez olur, cılız, soluk kollar sallanır, ümitsizce yardım isteyen sesler duyulurdu.

Merakla trenin geçişini izleyen köylüler, bu insan selinden gelen şarkıya, çığlığa, iniltiye benzemiyen garip sızlanmayı dinlerlerdi. Tren uzaklaşırken, ormanın koyuluğunda, bıkmak bilmeden sallanıp bize işaretler yapan beyaz kollar görülürdü.

Gece geçen trenlerle fırınlara götürülen zavallılar, arada, bebelerinin hayatlarını kurtarmak için onları pencereden atarlardı. Bazıları vagonun tabanını deler, birkaç kararlı Yahudi buradan aşağı atlardı. Çoğu zaman tekerlek altında kalıp biçilir, kopuk gövdeleri yokuş aşağı yuvarlanıp otların arasına düşerdi.

32 Yazılar

Sabahın erken saatlerinde, oradan geçen köylüler, parçalanmış gövdeleri bulur, aceleyle giysilerini ve pabuçlarını çıkarırlardı. Sonra da Yahudilerin, giysileri içine para ya da elmas gizliyebileceklerini düşünüp iyice ararlardı. Kâfir kanı bulaşmamışsa, astarları söküp arasına bakarlardı. Ganimetin üstüne üşüşür, kavga ederlerdi. Sonra ölüler demiryoluna bırakılır, Alman devriyeleri rastladığında lânetli ölüleri, üstlerine benzin döküp yakarlardı.

Bir gün köyde, o gece, Yahudi dolu birkaç trenin arka arkaya geçtiği söylentisi dolaştı. Mantar toplamayı bırakan köylüler, demiryoluna koştular. Raylar boyunca tek sıra dizilmiş, çalıları karıştırıyor, demiryolunun iki yanından inen yokuşta ve telgraf direklerinde kan izleri arıyorduk. Önceleri bütün aramalarımız boşa gitti. Sonra köylülerden biri, birkaç yabani gül dalının kırıldığını farketti. Yapraklar aralandı ve yosunların üzerinde tortop olmuş, beş altı yaşlarında bir çocuk bulundu. Gömleğiyle pantolonu parça parçaydı. Yay gibi kaşları, uzun siyah saçları vardı. Ölmüş, ya da derin bir uykuya dalmıştı. Adamlardan biri bacağına bastı: Çocuk sıçradı, gözlerini açtı. Üzerine eğilen insanları görünce bir şeyler söylemek istedi. Ama ağzının köşesinde pembe bir köpük belirdi, çenesinden süzülüp, boynuna aktı. Kara gözlerden ürken köylüler, çocuğa dişlerini sayma fırsatı vermeden geri çekilip haç çıkardılar.

Çocuk dönmeye çalıştı. Ama kemikleri kırılmış olmalıydı. İnleyebildi ancak, dudaklarında kanlı bir kabarcık belirdi. Arka üstü düştü, gözleri kapandı. Şüpheci köylüler bir şey yapmadan bakıyorlardı. Sonra kadınlardan biri ilerledi, çabucak çıkardı pabuçlarını. Çocuk çırpındı, inledi; kan tükürdü. Gözlerini açınca durmadan haç çıkarıp başlarım çeviren köylüleri gördü. Birden, bütün vücudu gerildi, bir daha da kımıldamadı, iki adam, ayaklarından tutup çevirdiler çocuğu. Ölmüştü. Hemen ceketini çıkarıp soydular. Gömleğiyle pantolonunu aldıktan sonra, demiryoluna sürüklediler. Alman devriyeleri onu nasıl olsa bulurdu.

Köye dönerken, birkaç kere arkama baktım. Çocuğun ölüsü beyaz taşların üstünde yatıyordu. Uzaklaşınca siyah perçemlerinden başka şey göremez oldum.

Ölmeden önce ne düşündüğünü bulmaya çalışıyordum. Onu trenden atan yakınlarıyla dostları, herhalde köylülerin yardımına koşacaklarını, fırında yanmaktan kurtaracaklarını söylemişlerdi. Büyük bir hayal kırıklığıydı bu! Tıklım tıklım vagonda annesiyle babasının sıcak göğsüne sokulmayı, yakınlarının varlığını duymayı, tek başına olmadığını, diğerleri gibi bir yanlışlık sonucu götürüldüğüne inanmayı yeğ tutardı sanırım.

Bu çocuğun acı ölümüne üzülürken, içten içe rahatlık duyuyordum aslında. Onu kurtarıp köye götürseydik başımıza sürüyle iş açacaktı. Bir Yahudi gizlediğimizi Almanlar duysa; köyü basıp, her yanı arıyacak, bu arada çocuğu ve bodrumda gizlenen beni de bulacaklardı. Benim de, onun gibi trenden atıldığımı düşünüp oracıkta öldürecek, sonra da köy halkını cezalandıracaklardı.

Kasketim gözlerime düşmüş, köylülerin ardından ayaklarımı sürüyerek geliyordum. Yakmak için koca koca fırınlar yapacaklarına, Yahudilerle Çingenelerin göz ve saç rengini değiştirmek daha kolay olmaz mıydı?

Mantar toplamak yeknesak bir iş olmuştu artık. Sepetler dolusu mantar kuruyordu her yanda. Ahırlara, tavanaralarına gizleniyordu. Ağaçlıklar mantarla doluydu. Her sabah, elde sepetlerle dağılıyorduk ormana. Son çiçeklerden aldıkları balla ağırlaşan arılar sonbahar güneşinin altında vızıldıyor, kocaman ağaçların koruduğu gölgeliklerde uçuşuyorlardı. Ceviz ve ardıç ağaçlarının ya da meşe ve gürgenlerin dallarında cıvıldaşan kuşların gürültüsüne, mantarla dolu bir köşe bulunca sevinç içinde birbirine bağıran köylülerin sesi karışırdı. Zaman zaman, bir ağaç kovuğuna tüneyen baykuşun uğursuz sesi duyulur, keklik yumurtalarıyla kendine şölen çeken kızıl tüylü tilki, çalılıklar arasından kaçar; kuru yapraklar üzerinde sürünen ürkek engerek yılanları, çekingenliklerini atıp yüreklenmek için ıslık çalar; koca ada tavşanı bir zıplayışta yolu aşıp giderdi.

Ormandaki senfoniyi, arada bir duyulan tren düdüğü, vagonların uğultusu, fren gıcırtıları bozardı. Köylüler de durup demiryoluna bakar, kuşlar susar, baykuş kovuğuna girerdi. Kulaklarını dikip bakınan tavşan, içi rahatlayınca devam ederdi hoplayıp zıplamaya.

Mantar mevsimi boyunca, daha birkaç hafta demiryolu çevresinde dolaştık. Yer yer, taşların arasına gömülmüş yanık kemik parçalarıyla küllere rastlanıyordu. Köylüler, durup dudaklarını büzerek bakarlardı. Bazıları, Yahudi ölüsünden insanlarla hayvanlara bulaşıcı hastalık geçeceğine inanmıştı. Ayaklarının ucuyla küllerin üstüne toprak atarlardı.

Bir keresinde, sepetimden düşen mantarları toplar gibi yapıp, bu küllerden bir avuç almıştım. Benzin kokuyor, parmaklanma yapışıyordu. Dikkatle inceledim, insana benzer yanını göremedim. Yine de bu küller, fırından çıkan ya da yanmış turbalarla yosunlardan arta kalan küllere benzemiyordu. Korktum. Sanki yanan adamın hayali tepemizde dolaşıp bizi gözlüyordu. Yüzlerimizi unutmayacaktı hiç. Bu hayalin durmadan beni kovalayıp geceleri uykuma gireceğini, damarlarıma hastalık aşılayıp beynime deliliği sokacağını biliyordum.

Her tren geçişte, bölük bölük, korkunç yüzlü, intikam isteyen hayaletler görüyordum. Köylülere göre, Yahudilerin yakıldığı fırınlardan çıkan dumanlar gökyüzüne dimdik yükselip Tanrı'nın ayakları altında yumuşacık bir halı oluyordu. Oğlunun ölümüne üzülen Tanrı'yı avutmak için, gerçekten bu kadar Yahudiyi kurban etmek gerekli mi, diyordum kendi kendime. Belki yeryüzü yakında, kocaman bir yangın yeri olacaktı. Papaz, bütün insanların bir gün öleceğini, hiçlikten gelip hiçliğe döneceklerini söylememiş miydi?

Demiryolu boyunca, rayların arasında sayısız kâğıt parçalan, defterler, fotoğraflar ve eski pasa-portlar bulurduk. En çok aranan fotoğraflardı. Çünkü köyde okuma yazma bilen yoktu. Bu resimlerin bazılarında, garip kılıklı yaşlı kişiler, acemice poz vermişlerdi. Buralarda görülmemiş güzellikte, süslü giysiler içindeki anne babalarla sarıldıkları çocukları görülüyordu bazılarında da. Köylünün biri de, meleklerden güzel bir genç kız resmi bulurdu arada. Ya da kara sakallı, keskin kara gözlü bir adam resmi. Azizleri andıran ihtiyarlar, solgun gülüşlü yaşlı kadınlar, bahçede oynayan çocuklar, ağlayan bebeler, birbirine sarılmış yeni evliler de vardı. Trenin sarsıntısıyla titreyen eller, resimlerin arkasına ayrılık sözleri, yeminler, kutsal kitaptan parçalar karalamıştı. Çoğu zaman çiy ve güneşin kızgın ışınları bu satırları okunmaz hale getirirdi.

Köylüler bütün bunları, büyük bir açgözlülükle kapışırlardı. Kadınlar gülüşür, resimlerdeki erkeklerle ilgili şakalar yapar, kocaları da kızlar üzerine kaba sözler söylerlerdi. Değiş-tokuş edilen fotoğraflar kulübelere, ahırlara asılırdı. Bazı evlerin duvarlarındaki haç ya da kutsal resimlerin çevresine kimsenin tanımadığı bu Yahudilerin fotoğrafları iğnelerdi. Genç kız resimlerini elden ele dolaştırıp zevklenen, bunlar üzerinde çirkin oyunlara yeltenen yanaşmaları yakalardı bazen çiftçiler. Köyün en güzel kızlarından biri, yakışıklı bir adamı gösteren fotoğrafa tutulmuş, gözü nişanlısını bile görmez olmuştu.

Bir gün, köyün gençlerinden biri, demiryolunda genç bir Yahudi kızı bulunduğunu haber verdi. Bir omuzu çıkmıştı, birkaç ufak yarası vardı ama yaşıyordu. Vagondaki delikten, tren dönemece gelip yavaşladığı sırada atlamış olmalıydı. Herkes, bu eşsiz yaratığı görmeye koştu. İki adamın tuttuğu kız sendeliyordu. İnce yüzü bembeyaz olmuştu. Kalın gür kaşları, kapkara gözleri vardı. Omuzlarına dökülen siyah, parlak saçlarını bir kurdele tutuyordu. Entarisi yırtılmıştı. Bembeyaz derisindeki sıyrıklar, bereler görülüyordu. Sağlam koluyla çıkan omuzunu tutuyordu.

Hemen köyün muhtarına götürdüler onu. Meraklı kalabalığı toplanmıştı. Kızın bir şey anladığı yoktu. Köylülerden biri yaklaştığında, ellerini dua edercesine birleştiriyor, kimsenin anlamadığı bir dilde mırıldanıyordu. Korku dolu bakışları çevresinde dolaşıyordu. Muhtar, kızı bulan «Ebemkuşağı Piyotr» ve köyün yaşlılarını topladı. Verilen emirlere uygun olarak, kızın ertesi gün Almanlara teslimi kararlaştırıldı.

Köylüler, teker teker evlerine döndüler. En yüzsüzlerden birkaçı kızın yüzüne bakıp gülüşüyorlardı. Birkaç kör cadaloz, kızdan yana üç kere tükürüp bir şeyler mırıldanarak torunlarını, uğursuz Yahudiden korudular.

Piyotr, kızı kolundan tutup kulübesine götürdü. Köyde çok sevilen garip bir adamdı bu. Doğal olaylarla ilgilenir, özellikle ebemkuşağını merak ederdi. Bu yüzden «Ebemkuşağı Piyotr» demişlerdi ona. Kış gecelerinde, kendisini görmeye gelen komşularına saatler boyunca anlatırdı bildiklerini, gördüklerini.

Odanın köşesine sinip, diğerleri gibi ben de onu dinlerdim. Ebemkuşağının uzun, eğri, içi boş, esnek bir saza benzediğini öğrendim. Bir ucu ırmak ya da gölün içindeydi. Oradan çektiği suyu öbür ucuyla kuraklıktan kavrulan ovalara boşaltıyordu. Suyla birlikte balıklar ve diğer deniz hayvanlarını da çekiyordu ebemkuşağı. Birbirinden çok uzaktaki denizler, göller ve akarsularda aynı cins balıkların bulunması bunu ispatlıyordu.

Piyotr'un kulübesi bizimkine komşuydu, ahırlarımızın duvarları da bitişikti. Bir süre önce karısı ölmüş, genç sayılacak Piyotr o günden sonra evlenmemişti bir türlü. Komşuları, ebemkuşağı merakının bakışlarını kadın kalçalarına indirmesini engellediğini söylerlerdi. O tarlada çalışırken yaşlı bir kadın yemeğini pişirir, çocuklarına bakardı. Zaman zaman kafayı tütsülemekten başka eğlencesi yoktu.

Ancak, genç Yahudi kızı, geceyi onun evinde geçirecekti. Birkaç saat sonra, komşu ahırdan gelen gürültü ve çığlıklarla uyandım. Önce korktum. Sonra İnce tahta duvarın aralığından olup biteni görebildim: Genç kız, ahırın ortasındaki buğday dövülen yere, bir çuval yığını üstüne uzanmıştı. Gaz lâmbası, köşedeki kütüğün tepesinde yanıyordu. Piyotr, kızın yanınma oturmuştu. Birden kızın elbisesine asılıp askılardan birini kopardı. Genç kız elinden kurtulmaya çalışıyordu. Ama Piyotr uzun saçlarının üstüne diz çöktü, başını dizleri arasına sıkıştırdı. Sonra öbür askıyı da kopardı. Kız ağlıyor, ama kımıldanamıyordu. Piyotr ayaklarına kadar süründü, bunları dizlerinin arasına aldı. Dikkatli hareketlerle entarisini çıkardı. Kız doğrulmaya ve sağlam koluyla entarisini tutmaya kalktı. Piyotr onu itti, çırılçıplak bıraktı. Lâmbanın titrek ışığı, kızın zayıf göğsüne gölge düşürüyordu. Adam kızın omuzlarını göğsünü, karnını nasırlı elleriyle okşamaya koyuldu. Genç kızın yüzünü göremiyor, arada bir çığlıkla kesilen boğuk hıçkırıklarını duyuyordum. Piyotr çizmelerini, pantolonunu çıkardı. Üzerinde kaba bir gömlek kalmıştı.

Bitkin kurbanının üzerine, ata binercesine oturdu. Kız zorlanınca inledi, anlaşılmaz diliyle bir şeyler söyledi. Piyotr gürültüyle soluyordu. Sonunda dirsekleri üstünde doğrulup kızın üstüne kaydı, bütün ağırlığıyla kendini bıraktı. Genç kız kaskatı kesildi, içler acısı bir çığlık attı. Görünmeyen birinden yardım istercesine parmaklarını boşlukta açıp kapıyordu.

O an garip bir şey oldu. Kızın üstüne uzanan Piyotr doğrulup kalkmak istedi. Her doğruluşunda kız acıyla haykırıyordu. O da inliyor, durmadan küfrediyordu. Kapana tutulmuş tavşan ya da tilki gibi garip bir güç onu kıza bağlamıştı.

Durmadan titreyen kızın üstündeydi hâlâ. Kurtulmak için bütün gücüyle uğraşıyordu. Her keresinde ikisi de acıyla kıvranıyorlardı. Durmadan terliyor, küfrediyor, tükürüyordu. Genç kız da ona yardım etmek istedi. Bacaklarını iyice açtı, kalçalarım kaldırdı ve eliyle adamı karnından itti. Bir şey değişmedi. Görünmeyen bir bağ onları birbirine yapıştırmıştı.

Aynı şekilde birbirine yapışmış köpekler görmüştüm sık sık. Bütün güçleriyle çiftleştiklerinde ayrılmaları kolay olmuyor, birbirlerinin çevresinde dönüp sonunda kıç kıça geliyorlardı. Aynı yerde oynayan iki kuyruklu ve iki başlı bir gövde gibiydiler, «insanın en yakın dostu» denen bu hayvanlar o an; doğanın insafsız bir şakası oluveriyorlardı. Havlıyor, tepeden tırnağa ürperiyorlardı. Kan çanağına dönen gözlerinde, anlatılmaz bir acı okunuyor; kan çıkana kadar sırtlarına sopa ve tırmık sapıyla vuran köylülerden yardım istiyordu bakışları. Ayrılmak için daha çok uğraşıyor, tozların içinde yuvarlanıyor, köylüler bu arada gülüşüp onları tekmeyle itiyor, üzerlerine taş, hatta kızgın kedileri atıyorlardı. Zavallı hayvancıklar kaçmaya kalkıyorlardı. Ama ikisinin de yüzü değişik yönlere dönüktü. Ancak birbirlerinin çevresinde dönebilirlerdi. O kızgınlıkla birbirlerini ısırmaya çalışırlar, sonunda yorgunluktan bitmiş halde kendilerini insan ellerine bırakırlardı.

Köyün çocukları onları ırmağa, ya da bir su birikintisine atarlardı. Zavallı köpekler yüzmeye çalışır, değişik yönlere dönük olduklarından yine bir şey yapamazlardı. Köpüklü ağızlarıyla kafalarından başka yerleri görünmez olur, iyice sulara gömülürlerdi. Akıntı onları sürüklerken neşeli bir kalabalık kıyı boyunca gider, sevinç çığlıkları atıp taşlarlardı zavallıları.

«Ebemkuşağı Piyotr» yine başlamıştı debelenmeye. Meryem Ana'yı yardıma çağırıyor, ufluyor, pufluyordu. Kızdan kurtulmak için bütün gücüyle kendini geriye itiyor, kız da haykırıp yüzünü gözünü

yumrukluyor, tırmalıyor, ellerini ısırıyordu. Şaşkın Piyotr, önce dudaklarından akan kanı yaladı. Sonra bir kolu üzerinde doğrulup öbürüyle kıza müthiş bir yumruk attı. Onun da aklı başından gitmiş olmalıydı ki, yeniden kendini kızın üstüne bırakıp memelerini, kollarını ve boynunu ısırmaya koyuldu. Kızın acıklı sesi onu kızdırmış gibiydi. Yorgunluktan serilene kadar dövmeye devam etti.

Şimdi, sessiz ve hareketsiz yatıyorlardı. Bir tek gaz lâmbasının alevi yaşıyor gibiydi. Piyotr yardım isteyecek gücü buldu sonunda. Haykırışlarına önce bir köpek sürüsünün havlaması, sonra da balta ve bıçakları kapıp gelen birkaç köylü karşılık verdi. Ahırın kapısını açıp yerde yatan çiftçiyi görünce bir şey anlamadan, gözleri dışarı uğramış, bakakaldılar. Ebemkuşağı, kısık bir sesle olup biteni anlattı. Kimseyi içeri sokmamak için kapıyı kapayıp köyün, herkesi iyileştirmekle ünlü büyücüsüne haber saldılar.

Yaşlı kadın gelir gelmez yerdeki çiftin başına çöktü, üç köylünün yardımıyla bir şeyler yapmaya koyuldu. Yaptıklarını göremiyordum ama; birden, Yahudi kızının ölümcül çığlığını duydum. Lâmbayı söndürdüler, sessizlik çöktü ortalığa.

Gün doğunca, hemen bölmedeki aralığa uydurdum gözümü. Güneşin ilk ışınları ahırın tahtalarındaki aralıklardan içeri süzülüyor, buğday tozlarını aydınlatıyordu. Duvarın yanında, üstü at derisiyle baştan ayağa örtülü bir insan yatmıştı.

Bütün köy uyurken inekleri otlağa götürmek zorundaydım. Akşam döndüğümde bütün köy geceki olayı konuşuyordu. «Ebemkuşağı Piyotr» Yahudi kızın ölüsünü götürüp demiryoluna bırakmıştı. Alman devriyeler, ölüyü orada bulurlardı nasılsa...

Birkaç hafta için, köy halkına meraklı bir konu çıkmıştı. Ebemkuşağı bile kafayı tütsülediğinde Yahudi kızının kendisini nasıl içine çekip bırakmadığını anlatıyordu.

Geceleri garip düşler uykularımı kaçırıyordu. Ahırdan iniltiler, çığlıklar geliyor, buz gibi bir el sürtünüyordu bana. Benzine batmış, simsiyah saç perçemleri yüzümü okşuyordu. Sabah, hayvanları otlağa götürürken ürkek bakışlarını, tarlaların üstüne çöken yoğun siste dolaşıyordu. Bazan rüzgâr simsiyah bir duman bulutunu uçurur, bulut peşimden gelirdi sanki. Ürperirdim. Buz gibi ter taneleri kaplardı ensemi. Kara kurum bulutu tepemde döner, gözlerimin içine bakar, sonra Tanrı'nın ayakları dibine varmak için yükselirdi gökyüzüne.

Sh: 101-113

BÖLÜM-ON ALTI

Birkaç hafta sonra, birliğin hastanesinden taburcu edildiğimde Kalmuk askerinin dipçiğinin ciğerimde açtığı delik kapanmıştı. Acı çekmiyordum artık. 1944 yılı sonbaharı. Korktuğuma uğramadım; birlikte kalmama izin verdiler. Bunun fazla sürmeyeceğini de biliyordum. Cepheye gitme emri alacak, beni köyün birine bırakacaklardı. Nehrin kıyısında konaklamıştık. Yakında yola çıkılacağını gösteren bir belirti de yoktu.

Savaşın gencecik bir yaşta yakaladığı yeni subaylar ve çok genç askerlerden kurulu bir geçici birliğe düşmüştüm. Toplar, makineliler, telgraf ve telefon araçları, gereçleri yepyeniydi. Askerler, savaşın henüz pek yıpratamadığı bu araçlara aşkla bakıyorlardı. Üniformaların rengi de çadırların bezi de solacak zaman bile bulamamıştı.

Cephe düşman topraklarına derinlemesine girmişti. Her gün radyo Alman ordusunun yeni bir yenilgisini bildiriyor, Alman müttefiklerinin kaçışını haber veriyordu. Askerler bütün bu haberleri gururla dinliyor, şevkle talime koşuyorlardı. Dostlarına, ailelerine uzun uzun mektup yazıyor, pek inanmamakla birlikte yakında yeniden savaşa başlayacaklarını sandıklarından söz ediyorlardı. Ama, onlardan önce davranan büyükleri, Almanları bozguna uğratmışlardı çoktan. Savaşın sonu yakındı.

Birlikte hayat sakindi, iyi düzenlenmişti. Üç günde bir, posta uçağı, kısa zamanda yapılmış olan uyduruk bir alana iniyordu. Mektuplar ülkelerinden haberler getiriyor, yıkıntıların kaldırılmaya başlandığı bildiriliyordu. Gazetelerde bombalanan Rus şehirlerinin, Alman şehirlerinin yerle bir edilen

siperlerin resimleri vardı. Sıra sıra dizilmiş tutsak Almanların sakallı resimleri hemen göze batıyordu. Askerlerle subaylar, aralarında, yakınlaşan zaferden söz ediyorlardı boyuna.

Beni birliğin bütün askerleri koruyordu. Ama içlerinden ikisi özel bir yakınlık gösteriyorlardı: Nazi saldırısının ilk günlerinde bütün ailesi yok olan siyasî komiser Gavrila ile eski usta nişancı, eğitim çavuşu Mitka.

Gavrila, hergün benimle birliğin kitaplığında bir süre oturuyordu. On birime bastığımı, okuma öğrenmem gerektiğini söylüyor, bana okuma öğretiyordu. Benim yaşımdaki Rus çocukları okuyup yazdıktan başka, gerektiğinde düşmana karşı savaşmayı bile öğrenmişlerdi. Beni süt kuzusu sanmalarını istemiyordum. Elimden geldiğince çalışıyor, askerlerin yaşayışını kolluyor, onlar gibi olmaya uğraşıyordum.

Çok seviyordum kitapları. Çevremizdeki dünya kadar gerçek; neredeyse ondan daha zengin bir evren fışkırıyordu sayfaların arasından. Hayat boyu, tanımadan yanından geçtiğimiz kişilerin düşünceleriyle isteklerini öğrenebiliyorduk kitaplardan.

Gavrila’nın yardımıyla ilk kitabımı okudum, önce annesini, sonra da babasını yitirip, benim gibi yeryüzünde tek başına kalan bir çocuğun karşılaştığı çeşitli güçlükleri anlatıyordu. Kitabın adı «Çocukluğum» du. Gavrila, bunu yazan Maksim Gorki’nin Sovyet yazarlarının en büyüklerinden biri olduğunu anlattı bana. Eserleri, kitaplığın birkaç rafını dolduruyor, kendisi bütün dünyada tanını okudukça umut doluyordu içime.

Şiirleri de seviyordum. Duaları andırıyordu şiirler. Üstelik çok daha güzeldiler ve anlaşılabilir şeylerdi. Ama ne insanın günleri bağışlanıyordu bunlar okununca, ne de günâhları. Zevk için okunurdu şiir. Tatlı, kaygan sözcükler, iyi yağlanmış değirmen taşları gibi birbirini sürüklerdi.

Okumanın dışında, Gavrila, bana başka önemli dersler de veriyordu. Dünya düzeninin Tanrıyla ilgisi bulunmadığını, Tanrının dünyada yapacak şeyi olmadığını Gavrila'dan öğrendim. Bunun nedeni de çok açıktı; Tanrı yoktu. Boş şeylere inanan aptal kişileri aldatmak için papazlar tarafından uydurulmuştu. Ne Tanrı vardı, ne de oğluyla Ruhul Kudüs. Ne hayalet vardı, ne hortlak, ne mezarlarından fırlayan vampirler. Ne de günahkârların peşinde dolaşan kadın yüzlü ölüm. Bütün bunlar, dünya düzenini anlamıyan, kendi güçlüklerine inanmıyan, kör inançlara saplanan cahilleri uyutmak için uydurulmuş masallardı.

Gerçek olan, insanın kendi yolunu kendi eliyle çizdiği, geleceğinin tek hakimi olduğuydu. Herkes aynı ölçüde önemliydi. Herşeyden önce de eyleminin yönünü ve amacını bilmeliydi insan. Eyleminin, yalnız kendini bağladığına inanan, büyük bir yanlışlığa düşerdi. Bir araya gelen eylemler, yavaş yavaş toplumu kurarlardı. Bir kadının elinde, körü körüne kumaşa batıp çıkan iğne, güzel bir işlemenin ortaya çıkışına katkıda bulunurdu.

İnsanlık tarihinin kurallarına göre, adsız insan yığınları arasından, belirli zamanlarda, olağanüstü biri çıkardı. Bu bilge kişi, üstün yetenekleriyle baş olur, renkli iplikleri elindeki resmin dolambaçlı yollarından geçiren nakışçı gibi ulusları yönetir, düşüncelere eylemlere yön verirdi.

Böyle kişilerin resimleri, kitaplıkları, hastaneleri, subayların yemek salonlarını, askerlerin barınaklarını süslüyordu. Çoğu ölmüş olan bu büyük adamların yüzlerini dikkatle inceliyordum. Bazılarının adları kısa, etkileyiciydi. Bazılarının da, karmakarışık, uzun sakalları vardı. En güzel ve en çok resmi olan ise yaşayandı.

Gavrila, Kızılordu’nun, onun komutasında Almanları ezmeye hazırlandığını, kurtarılacak uluslara, herkesin eşitliğini sağlayacak yeni bir düzen armağan edileceğini söylüyordu. Yakında ne zengin, ne yoksul, ne sömüren, ne de sömürülen kalacaktı. Bazı ırkların, ötekiler tarafından yok edilmesine son verilecek, gaz odaları, insanların yakıldığı fırınlar ortadan kalkacaktı. Birlikteki her subay, her asker gibi Gavrila da eğitimini, rütbesini, evini, her şeyini bu şefe borçluydu. Bütün Sovyet yurttaşları da varlıklarını yaşamalarını ona borçluydular. Askerî doktorların bana gösterdikleri bakımı da ona borçluydum: Stalin'di onun adı.

Gavrila, bana Stalin'in hayat hikâyesini anlatıyordu. Benim yaşımdayken Soso diye anılan o çocuk, taşra derebeylerinin ezdiği yoksulların haklarını korumak için boğuşuyordu. Gençliğinde çekilen resimlerinde kara saçlı, kara gözlü, gür kaşlı olduğu görülüyordu. Benden daha çok çingeneye, güzel üniformalı Alman subayının öldürdüğü Yahudi'den, hattâ demiryolunda köylülerin bulduğu küçük çocuktan daha çok benziyordu Yahudi'ye. Dua etsin ki, gençliği, benim yaşadığım köylerde geçmemişti. Benim gibi bütün çocukluğunda boyuna dayak yemiş olsa başkalarının yardımına koşacak zamanı bulamaz, köylülerden kaçmak, köpeklerden korunmak, başka şey yapmasına fırsat vermezdi. Gürcüydü. Gavrila, Almanların Gürcüleri de yakmaya hazırlandıklarını söylememişti. Resimlerde yanında görülenlere bakılırsa; en ufak bir kuşkuya kapılmadan insan, Almanların bunları yakalasalardı hiç beklemeden fırınlarına atacaklarına inanabilirdi. Hepsi de yanık tenli, siyah saçlı, parlak siyah gözlüydü.

Bütün dünya işçilerinin düşünde gördüğü, bütün Rusya'nın kalbi olan şehirde, Moskova'da yaşardı. Askerler şarkılarında Moskova derler, yazarlar kitaplarında Moskova'dan söz ederler, ozanlar Moskova adına şiir düzerlerdi. Şehrin sokaklarının altında, dev köstebekleri andıran, uzun, ışıltılı trenlerin kayıp gittiği söylenirdi. Gürültü çıkarmadan, kiliselerden bile güzel, mozaik ve mermer kaplı yeraltı istasyonlarında duruverirdi bu trenler.

Onun oturduğu yere Kremlin deniyordu. Yüksek duvarları ardında kubbeler, dev turpları andıran eski saraylarla kiliseler yükselirdi. Onun eski hocası Lenin'in oturduğu yeri de resimlerden gördüm. Bazı köylülerin Allah Babayı oğlundan üstün görmesi gibi, askerlerin bazıları da, hocayı, öğrencisinden üstün tutuyorlardı.

Stalin'in Kremlin'deki çalışma odasının ışıkları gecenin geç saatlerine kadar yanar, Moskovalılar bakışlarını sık sık, bu ışıklara çevirirlerdi. Yukarıda Stalin üstlerine titriyor, onlar için çalışıp savaşı kazanmak, düşmanı yok etmek amacıyla en iyi plânları hazırlıyordu. Çoğu zaman tarlalarda dolaşıp bunları, Gavrila'nın bana öğrettiklerini düşünürdüm. Dua ederek onca zamanımı yitirdiğime yanıyordum. Tanrıyla azizleri yoksa; kazandığım binlerce bağışlanmış gün neye yarardı? Yuvasız kuşlar gibi, bomboş gökyüzünde uçuşuyor muydu dualarım? Umutsuzca kaçmaya çalışan bu dualar, yitirdiğim sesimle birlikte gizli bir yere mi kapatılmıştı yoksa?

Eskiden tekrarlayıp durduğum sözleri hatırladıkça aldatıldığımı anlıyordum. Anlamsız sözlerdi bunlar. Nasıl olmuş da anlamamıştım? Yine de papazların, Tanrıya inanmayıp, ondan insanları uyutmak için faydalanmalarını aklım almıyordu. Ya katolik kiliselerine, ortodoks kiliselerine ne demeliydi? Gavrila'ya göre bunlar, insanları etkilemek, Tanrının gücünü duyurup papazlığı desteklemelerini sağlamak amacıyla kurulmuştu. Papazlar iyi niyetliyse, Tanrının olmadığını, en yüksek kilisenin üstünde bomboş bir gökyüzü, bu gökyüzünde de uçuşan kızıl yıldızlı uçaklardan başka şey bulunmadığı kafalarına bir gün dank edecekti.

Dualarının değersiz, mihrabın önünde yaptıkları hareketlerin, kürsüden verdikleri vaızların sahtekârlık olduğunu öğrendikleri gün ne yapacaklardı? Bu gerçek, onları ezecekti. Tanrıya inanmak, ölenleri rahatlatmıştı hep. Avundukları tek şey, arkada bıraktıkları çocuklarının üzerinde Tanrı'nın gözü bulunduğuydu.

Gavrila'nın dersleri, bana yepyeni bir umut veriyordu. Yeryüzünde, iyilik yapmak için gerçekçi yollar, bu yollara da kendilerini adamış insanlar vardı: Parti üyeleriydi bunlar. Halkın çeşitli katları arasından seçilip değişik bir eğitim görüyorlardı. Emekçilerin dâvası gerektirdiğinde acıya, hattâ ölüme katlanmaya hazırlanıyorlardı. Her parti üyesi olayların anlamını kavrar, bunları yeni hedeflere yöneltmeyi bilirdi. Şaşırmazdı hiç. Parti ulusunu, sağlam yollardan daha mutlu bir yaşayışa götürürdü.

Askerî birlikteki Parti toplantıları uzun ve zorlu geçerdi. Her toplantıdan dönüşte Gavrila'nın sesi kısık, kendisi yorgun olurdu. Parti üyeleri önce birbirlerini, sonra kendilerini eleştirir, övgüler paylamaları izlerdi. Bulundukları bölgede geçen olaylar üzerinde, titizlikle durur; papazların ya da büyük toprak sahiplerinin etkisiyle yapılacak kötülükleri önlemeye çalışırlardı. Parti üyeleri arasında, gençler, yaşlılar, erler ve subaylar vardı. Devamlı uyanık bulunmaları, gelişimi engellemeye çalışanların bu

çabalarının önlenmesini sağlıyordu. Toplantılar sırasında, herkesin içinde, tutucular elenirken parti üyeleri gerekli sınavdan geçip yetişiyorlardı.

Sovyet dünyasında, bir insanın değerini anlayıp ona görev vermek için gerekli tek şart «toplumculuk» tu. Bir yoldaşın değerleri de zayıf yanları da sayıp dökülmekle bitmezdi. Değişik durumlarda, herkes sapabilirdi, insanın içinde, bir halk düşmanının, bir kapitalist ajanının uyuklamadığı kesinlikle anlaşılamazdı. Her an, uyanık durmak gerekliydi. Bir insanın birkaç yüzü olabilirdi. Sık sık, işi, ailesi ve siyasî görüşlerine göre ölçülmeli, yerini alabilecek yetenektekilerle kıyaslanmalıydı. Parti, adamlarını, gerçeği ürkütücü bir açıklıkla ortaya koyan değişik merceklerden geçirirdi. Hangi yanının üstün geleceğini kimse bilemezdi.

Parti'ye girebilmek, yükselmek demekti. Yükselmeye giden yolsa zorluklarla doluydu. Gerek iş, gerekse siyaset hayatında bir sürü dik basamağı tırmanmak gerekliydi buraya varmak için. Üstelik, yükselip düşmek de olağandı. Partiye girmek isteyen kişinin ailesi de büyük önem taşırdı. Bir işçi çocuğu, bir çiftçi ya da memur çocuğundan daha kolay tırmanırdı siyaset basamaklarını, ilk günâhın korkusu, iyi bir hristiyanın kafasını nasıl kurcalıyorsa, ailenin gölgesi de herkesi öylece eziyordu.

Tasalanmaya başlıyordum. Babamın işini hatırlamıyordum ama evimizde bir ahçının, bir hizmetçinin, bir dadının bulunduğunu unutmamıştım. Babam da, annem de işçi değildi. Köylülerin, kara gözlerimi başıma kaktıkları gibi; Sovyetler de, ailemi mi yüzüme vuracaklardı yoksa?

<u>Askerlikte herkesin yeri, rütbesine ve birlikteki görevine bağlıydı. Eski bir Partili, komutanı Parti'li olmasa bile, yine de ona boyun eğmek zorundaydı. Ama Parti toplantısında komutanının kararlarını eleştirebilir, suçlamaları yerinde görülür, arkadaşlarınca da doğrulanırsa komutan başka yere atanabilir, rütbesi bile indirilebilirdi. Tersi de olabilirdi bunun. Komutan, parti yöneticilerinden birini cezalandırırsa, Parti, bu yöneticisini görevinden uzaklaştırmak zorundaydı.</u>

Bu karışık işlemler başımı döndürmüştü. Gavrila'nın beni alıştırmaya çalıştığı dünyada, insanların istekleri ormandaki koca meşelerin kökleriyle dalları gibi birbirine karışıyordu. Herkesin çabası, yeryüzünde daha büyük bir alan, gökyüzünde de güneşten daha çok yararlanmayı sağlıyacak bir yer edinmek içindi. Büyüdüğümde ne olacaktı? Değişik merceklerden geçirip Parti bende ne bulacaktı? Kabuğu kaldırınca; taze bir elmanın sağlamlığı mı ortaya çıkacaktı, yoksa kuru bir eriğin çürük çekirdeği mi?

Ya «toplum», benim denizaltında çalışmamın gerektiğine karar verirse? Gölde başıma gelenden sonra, suyu görünce ödümün patladığını nasıl anlatırdım parti yöneticilerine? Belki bu deneyin kurbağa adam olmamı gerektirdiği sonucuna varabilirdi toplum. Dilediğim gibi, patlayıcı maddeler bulan bir bilgin olacak yerde, her dalıştan önce korkudan titremekle mi geçecekti hayatım?

Gavrila'nın bütün söylediklerini, sanki içiyor, okuyup yazıyor, ona bir sürü soru soruyordum. Toplantılardan önce de sonra da, askerlerin konuşmalarını dinliyor, çadır bezlerinin ardından, bütün tartışmaları izliyordum.

Sovyet yurttaşlarının hayatı pek de kolay geçmiyordu anlaşılan. Benim köyden köye gezmekle geçirdiğim çingenelik günlerim kadar zordu. Bir adam, değişik yollardan birini seçmek zorundaydı. Bu yollardan bazıları çıkmaza, bazıları bataklığa, bazıları da tuzağa götürebilirdi insanı. Gavrila'nın dünyasında, varılacak hedefi de doğru yolu da bilen tek güç Partiydi.

Bana öğrettiklerini unutmamaya çalışıyordum. Mutlu ve yararlı olabilmek için, emekçilerin safına katılıp, ilerliyenlerin arasında yer almalıydı insan. Önde koşmak, arkada kalmak kadar tehlikeliydi. Her yanlış adım hareketi yavaşlatır, her düşen öz kardeşlerinin ayakları altında ezilirdi.

Sh: 187-195

Bir pazar, annemle babam sinemaya gitmek için bana para verdiler. Barışın ilk günü saat altıda sözleşen adamla genç kızın öyküsünü anlatan bir film gösteriliyordu. Gişenin önünde uzun bir kuyruk vardı. Saatlerce bekledim. Sıram geldiğinde de içeri girmek için paramın yeterli olmadığını anladım. Dilsizliğimin farkına varan gişedeki kadın yeniden sıraya girip beklememem için biletimi kenara ayırdı.

Eve koşup para aldım, yarım saat geçmeden de sinemaya döndüm, içeri girmek isteyince memur beni sıranın sonuna itti. Üzerine yazı yazarak derdimi anlattığım kara tahtam yanımda değildi. Saatlerce sırada beklediğimi, gişedeki kadının biletimi ayırdığını işaretle anlatmaya çalıştım. Anlamak bile istemedi. Kahkahalar arasında bize bakanların gözü önünde kulağımdan tutarak beni dışarı attı. Kaydım, taşların üstüne düştüm. Burnumdan kan fışkırdı, üniformama sıçradı. Eve döndüm, soğuk su çektim burnuma; öç almaya hazırlandım.

Akşam, annemle babam yatmaya hazırlanırken giyindim. Merakla nereye gittiğimi sordular, işaretle biraz dolaşmak istediğimi anlattım. Gece dışarı çıkmamın doğru olmadığını söylediler. Ama bütün çabaları boşunaydı.

Doğru sinemaya gittim. Ortalık pek kalabalık değildi. Sabah beni dışarı atan memur giriş kapısının önünde aşağı yukarı geziniyordu. Yanıma iki tuğla alıp sinemanın yanındaki binanın merdivenlerine tırmandım. Üçüncü kat basamaklarının başından sokağa bir boş şişe attım. Kırılan şişenin boş gürltüsü umduğum gibi memurun dikkatini çekti. Dışarı koştu, yerdeki kırıkları incelerken elimdeki tuğlaları kafasına yağdırdım. Sonra basamakları dörder dörder atlayarak kaçtım.

Bu olaydan sonra, geceleri dışarıya çıkmaya alıştım. Annemle babam karşı çıkıyor, ama ben onları dinlemiyordum. Bütün gün uyuyor, hava kararırken de gece yolculuğuma hazırlanmaya başlıyordum.

Bir atasözü, gece bütün kedilerin kara olduğunu söyler. İnsanlar için doğru değildir bu. Tersine, gündüz hep aynı işleri yapıp birbirine benzeyen insanlar gece olunca tanınmazlar. Gölgelerin sokaklarda kaydığı görülür, karanlıktan çıkıp sinek gibi bir fenerden öbürüne zıplarlar. Arada bir de durup şişeyi dikiverirler. Kapıların girintisinde daracık etekli, göğsü açık kadınlar onları bekler. Adamlar, sallanarak yaklaşırlar kadınlara, sonra birlikte karanlıklara gömülür kaybolurlar. Parktaki cılız ağaçların arasında kucaklaşan çiftlerin iniltisi gelir. Boş evlerin yıkıntılarında, karanlıkta sokağa çıkacak kadar çılgın kızların ırzına geçilir. Lâstikleri ıslık çalarak uzaklaşan bir cankurtaranın canavar düdüğü duyulur arada. Bir meyhaneden alevler yükselir, camlar büyük bir şangırtıyla dökülür yere.

Kısa sürede gece hayatına alıştım. Babamdan yaşlı adamlara kendini satan benden küçük kızların yaşadığı, kıyıda köşede kalmış dar sokakları öğrendim. Altın kol saatli, iyi giyimli gençlerin her çeşit malı sattıkları yerleri de biliyordum. Bu malları evde bulundurmak yıllarca cezaevinde yatmalarına yol açabilirdi. Görünüşü dikkati çekmeyen bir evde isyancılar binlerce afişi bastırıp devlet dairelerinin bulunduğu binalara yapıştırıyor, askerlerle milisler bunları hırsla parçalıyordu. Polisin adam avına çıkışını, sağcı partizanların bir adamı nasıl öldürdüklerini gördüm. İnsanlar gündüz barış içinde yaşıyor, gece olunca savaş kuralları geçerli oluyordu.

Her gece, şehrin kıyısında, hayvanat bahçesinin hemen yanındaki parka gidiyordum. Adamlar, kadınlar kaçakçılık yapmak, içmek ve kumar oynamak için burada toplanmışlardı. Bazıları o sıralar pek az bulunan çikolata verirlerdi bana. Ya da bıçak atmayı, düşmanın silâhım elinden almayı öğretirlerdi. Karşılığında da milislerin ve polislerin eline düşmeden bazı paketleri verdikleri adrese götürmemi isterlerdi. Paketi bırakıp döndüğümde, güzel kokulu kadınlar bana sarılır, yanlarına uzanıp Ewka'dan öğrendiğim gibi kendilerini okşamamı isterlerdi. Karanlıkta yüzleri görünmeyen bu insanların yanında rahattım. Onları da ürkütmüyordum. Tersine, gizli işleri için bir dilsizden iyi haberci bulamazlardı.

Ama bir gece, ağaçların ardında birden yanıveren elektrik fenerlerinin ışıkları ortalığı aydınlattı. Dört yandan düdük sesleri yükseldi. Milisler parkı kuşatmışlardı. Hepimiz cezaevine götürüldük. Yolda beni itip kakan, göğsümdeki kırmızı yıldıza saygı göstermeyen bir polisin parmağını büktüm.

Ertesi sabah, annemle babam beni almaya geldi. Bir gece içerde kalmakla saçım başım karışmış, giysilerim parça parça olmuştu. Gece kuşu dostlarıma da iyice alışmıştım. Onlardan istemiyerek ayrıldım. Babamla annem bir şey söylemiyor; bana şaşkınlıkla bakıyorlardı.

Sh: 230-232

Kaynak: Jerzy KOSİNKİ, BOYALI KUŞ, Çeviren; Aydın EMEÇ , E Yayınları Birinci Baskı Mayıs 1968 / İkinci Baskı Şubat 1970 / Üçüncü Baskı Haziran 1970 /İstanbul

YALANA ÖVGÜ, LOB DER LÜGE/ CLAUDIA MAYER

NEDEN YALAN SÖYLÜYORUZ

Siyah ve beyaz yalanlar:

Yalan nerede ve ne zaman başlıyor

Bir günde 200 kez yalan söylediğimiz gerçekten de doğru mu?
Gün içinde söylediğimiz yalanların sayısı elbette kurduğumuz sosyal ilişkilere göre değişir. Satıcılar, doktor asistanları, avukatlar, psikologlar ve gazeteciler yalnız bir çobandan çok daha fazla yalan söyler, çünkü bunun için daha fazla olanakları vardır. Yalanlar fırsatlardan doğar. Ama yalan sayısı kişinin "yalan" kavramından anladığı şeye ve onu nasıl kullandığına bağlı olarak değişebilir. Bu kriteri belirlemek ise hiç kolay değildir. **Çünkü ilginç olan bir şey var ki Alman toplumunda, ne günlük konuşma dili ne de bilimsel jargonda "yalan" kavramının herkesçe kabul edilen ve tek bir tanımı bulunmuyor.** Yalanın ne olduğunu hepimiz gayet iyi bilmemize rağmen yalanın nerede başladığına dair bir açıklama yapmakta güçlük çekiyoruz. Buna bir de yalan söylemenin sayısız yolları da ekleniyor. İşte tam da bu nedenle 400 yıl önce **Fransız hümanist Michel de Montaigne,** **"Yalan söylemenin çok fazla yolu var, ama tek bir gerçek vardır"** demiş. İnsan yalan yere yemin edebilir, entrika çevirebilir, ihanet edebilir, 1 Nisan şakası yapabilir, geç kaldığını affettirmek için yalanlar destanı yazabilir, bir reklam sloganı bulabilir, bir roman yazabilir, fotoğrafları photoshopla güzelleştirebilir, göğüslerine silikon taktırabilir ya da peruk takabilir, kötü ruh haline rağmen suratını asmaz, yüzünde eğreti bir sırıtışla dişlerini gösterir ve kendi kendini kandırarak yalan söyler; gerçeği çarpıtır, gizler ya da kendini bir yalana teslim ederek hiç utanmadan abartabilir ya da küçümseyebilir; bir hayatı karartabilir ya da kurtarabilir, hatta gerçekleri söyleyerek de yalan söylenebilir: Aldatan kadın kıskanç kocasına **"Tabi ki onunla birlikte oldum ve muhteşemdi. Bugün onunla tekrar buluşacağım"** der ve bunu derken de eşinin onu ciddiye almadığından adı gibi emindir.
Yalanın neye benzediğini çok iyi biliriz: Kısa bacakları ve uzun bir burnu vardır. Ama daha fazlası hakkında bir bilgimiz yok. Münster Üniversitesi tarafından insanlara yalandan ne anladıklarını soran bir araştırma yapıldı. **Marc-Andre Reinhard'ın "Güvenilirliğin Değerlendirilmesi Süreci"** adlı çalışmasında sunduğu araştırma sonuçları yalanlarımızın ne kadar çeşitli olduğunu ortaya koydu. Birçoğu için yalan nesnel bir gerçek dişilik anlamına geliyor; bilinçli ve farkında olarak yalan söyleyenler içinse gerçek dışı bir ifade yalandan başka bir anlama gelmiyor; bazıları da insanların sadece kötü emellerini hayata geçirmek için yalana başvurduğunu kabul ediyor. Sözlükten yardım almak da sorunu çözmüyor: DBG sözlüğüne göre "kişi, aksini düşünmesine rağmen başka bir şey söylüyorsa" bu yalan anlamına geliyor, yani masum bir 1 Nisan şakasından, heyecanlı bir sinema filminden ya da üzerinde düşünülmeden ağızdan dökülüveren veda sözcüğü "Kendine iyi bak" ifadesi bile bir anda adamakıllı bir yalana dönüşebilir. Brockhaus Ansiklopedisi de yalan kelimesinden şu anlamları çıkarmış: **"Bilinçli yanlışlık, kandırmaya dayanan ifade, ayrıca yalan niyetin gizlenilmesi ya da belli edilmemesi istenildiğinde ilk başvurulan yol".** Bu durumda eşinizle ilgili sorunlardan, sizi kazıklayan araba tamircisinden ya da belinizde hissettiğiniz hafif

ağrıdan bahsetmek yerine **"Çok iyiyim, teşekkürler, siz nasılsınız?"** cevabını vererek müdürümüze de yalan söylemiş oluyoruz. Onun "Ne haber?" sorusu bizim hakkımızda daha fazla şey öğrenmek istediği anlamına da gelmiyor elbette. Bu ifade işle ilgili herhangi bir konuşmanın giriş cümlesidir ve engelleme eşiğini ortadan kaldırır. Yalanlarımızla, konuşmaya başlamaya hazır olduğumuz mesajını veririz. Böylece müdürünüze ya da patronunuza en iyi niyetinizle ve en bilinçli halinizle gerçek dışı olanı söylersiniz; bunun yalan olup olmadığı ise bakış açısına bağlıdır.

Alman bilim çevresi yalan ve kandırma konusunda en azından bir noktada uzlaşmış durumdalar. Niyet de yalan sayılabilir. Yanlış bir ifade ya da kandırma amaçlı söylenen bir söz yalandan çok sadece bir cahillik olabilir. Yalan söyleyen kişi ise aksine ne yaptığının farkındadır. Bunun doğru olup olmadığı ise ayrı bir tartışma konusudur. **İngiliz-Amerikan dilinde "white lie", yani beyaz yalan ve zıddı olan "black lie" yani siyah yalan birbirinden ayrı anlamlara gelir.** İskandinav dilinde de aynı ayrıma rastlarız. Bu ifadeler ilk kez 1741 yılında Oxford English Dictionary'de kullanılmıştır. Çıkış noktası ise karanlıktır, çünkü beyaz Avrupa'da asırlardır iffet, masumiyet ve iyi anlamına gelirken siyah tam tersine keder, ölüm, günah ve sinsilik anlamını taşıyordu. "Beyaz yalan" iyi, "siyah yalan" da kötü olarak değerlendiriliyordu. İngilizcede yapılan bu çok açık tanım bir yalanın her zaman prensip olarak kötü anlama gelmek zorunda olmadığını gösteriyordu. Yani bazen gerçeği söylemektense yalan söylemek daha iyi olabiliyordu ve bu yalan sayesinde sonuçları iyi olabilecek bir şeye neden olunabiliyordu, işte buna "beyaz yalan" deniliyordu. **Alman toplumunda yalan kelimesinin tek karşılığı "kötü"dür, bu biraz haksızlıktır.** Büyükannenizin kekini "her zamanki gibi mükemmel" bulmanız bir yalandır, ama sevgi saygıdan kaynaklı bir yalandır. Büyükanne sonuçta iyi bir niyet taşımaktadır ve sadece bizim için mutfağa girip uğraşmıştır, bu nedenle onu kırmak istemeyiz. Gerçekdışılığın bu şekli klasik bir "beyaz yalan"dır ve anlamı da şudur: İyi bir amaç için ve iyi niyetle küçük yalanlar söylemek.

Almanca'da "beyaz yalan" ifadesinin karşılığı çoğunlukla "acil durum yalanları"dır, ancak içerdiği anlamı tam olarak karşılamaz. Sonuç olarak büyükannemize gerçek anlamda güç durumda kaldığımız için değil, sevgimizden, saygımızdan ve biraz da merhametimizden yalan söyleriz. Paskalya tavşanı ve Noel Baba bile, kanser hastasının çok az ömrü olduğunu bilmesine rağmen tersini umut eden doktorların yanlış ama pozitif teşhisleri gibi "beyaz yalanlar" kategorisine girmektedir. Klasik roman yazarı Jurek Becker, *Yalancı Jakob* adlı eserini beyaz yalan fenomeni üzerine kurmuştur. **Jakob Heym 1944 yılında Polonya'nın Yahudi gettolarında yaşayan aç insanların hayatlarını ve acılarını hafifletmek için, ilerleyen Kızılordu sayesinde gettoların yakın zamanda özgürleşeceği yalanlarını anlatır. *Elveda Lenin* filmi de diğerine göre daha az dramatik olsa da yine beyaz yalan kurgusu üzerine çekilmiştir.** Duvar yıkıldığı sırada komaya giren, Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde (DAC) memur olan ölümcül hasta kadının ailesi büyük bir çaba sarfederek ve para akıtarak ona DAC'ın eskiden olduğu gibi hala ayakta olduğu illüzyonunu yaşatmaya çalışıyorlardı. Doktoru hastanın her türlü heyecan veren olaydan uzak tutulması gerektiğini söylemişti, yani DAC'deki rejimin sona erdiğini kesinlikle bilmemeliydi.

Beyaz yalan, ardında yatan iyi niyetlere rağmen bazen kötü sonuçlar da doğurabilir. Ölümcül hastalığı olan hastasına yakın zamanda iyileşeceği yalanını söyleyen doktor, hastasının kendisini iyi hissetmesini, yaşam enerjisini güçlendirmesini ve yeni tedavi yöntemlerine ikna olmasını sağlayabilir ama tam tersi sonuçlara da yol açabilir. Hasta doktorun kendi söylediklerine bile inanmadığını fark ettiğinde ve söylediklerinin psikolojik bir tuzaktan

başka bir şey olmadığını anladığında yaşadığı güven sorunundan sonra hem doktoruna hem de doktorluk mesleğine ve batı tıbbının bütününe şüpheyle yaklaşır. Ondan sonra da kendini umutsuz bir şekilde güvenilmez şifacıların kucağına atar. İşte size kapkara sonuçları olan beyaz bir yalan.

Zaman zaman en iyi çözümün beyaz yalan olduğuna karar vermek de çok güç olur. Mesela bazı gençler uzun zamandır ayrılmak istediklerini kız arkadaşlarına bir türlü söyleyemezler, çünkü arkadaşı çok önemli bir hukuk sınavına hazırlanmaktadır. Kız arkadaşının ayrılma nedeniyle yaşayacağı duygusal bunalımdan ötürü sınava olan konsantrasyonunu kaybetmesinden, sınavdan kötü sonuç almasından ya da en kötüsü sınavı başaramamasından korkar. Genç adam belirli bir süre için başvurduğu yalanlarıyla kız arkadaşının mesleki kariyerinin çökmesini ya da gelecekte başarılı bir avukat olabilme ihtimalini yok olmasını engellemek istemektedir. İyi bir amaca hizmet eden klasik bir beyaz yalan... Ayrılmak için biraz daha zaman geçmesini beklemeye karar vermek ise koskoca bir yalanlar yumağına sürükleyebilir genci, bir kez yalan söylemesi yetmez. Böylece, birlikte kaldıkları evlerine yeni bir koltuk takımı almak istemez ve pahalı bulduğu bahanesini ortaya atar ya da hiçbir zaman o tatile çıkmayacağını bildiği halde kız arkadaşıyla tatil planları yapmak zorunda kalabilir; onunla birlikte uyumamak için çeşitli bahaneler uydurur ya da onun "Seni seviyorum" sözlerine karşılık olarak uzun süredir öyle olmamasına rağmen "Ben de seni" yanıtını verir.

Bu tür durumlarda insanın, gerçeği söylemek yerine yalan söylemenin daha iyi olup olmadığını kendi kendine sorması gerekir. Genç, kız arkadaşı için aslında hiç de var olmayan yapay bir dünya kurmuştur. Belki de genç kızın, bu bir seri yalanlar nedeniyle yaşayacağı dehşet duygusu ve hayal kırıklığı ayrılmanın vereceği acıdan çok daha büyük olabilir. Doğru zaman için beklemek de sorgulanması gereken bir durum, sonuçta sınavı başaran taze avukat ilerlemek istediği bir iş bulmak için uğraşacak ve terk etmek için doğru zaman yine o an olmayabilecek. Bu durumda genç adamın yalan söyleyerek kız arkadaşının konsantrasyonunu bozmaması mı yoksa ya da genç adamın kız arkadaşı hakkında en iyisinin ne olduğuna karar vermek gibi haksız bir tutum sergilemesi mi doğru bir davranıştır?

Ya da duygusal bir çöküntüyü gerçekten göze alıp, arkadaşının gelecekteki kariyerini mi yok etmeli?

Bütün bu sorulara genel geçer bir yanıt vermek güç. Ama beyaz yalan söylemeden önce herkesin bir kez durup düşünmesi gerek.

Acil durum yalanı "beyaz yalan"la hemen hemen aynı kapıya çıkar, ardında kötü bir niyet yatmaz, aksine bir ihtiyacı karşılamak için söylenir. Bu yalanlar her zaman hayatı ya da sağlığı tehdit eden boyutlara ulaşmak zorunda değildir, işte ya da ilişkide yaşanan zorluklar ya da mali anlamda kayıplar yaşamaktan korkmak gibi sıradan durumlar söz konusu olabilir. Acil durum yalanları, birçok durumda yalanı söyleyen kişinin iyi sonuçlara ulaşmak için bazı dezavantajları göze aldığı beyaz yalanlara göre biraz daha bencilce bir noktada durur. Büyükannesinin hiç de beğenmediği kekini hiç sesini çıkarmadan yemek zorunda kalan çocuk bu durumda tam bir beyaz yalancıdır. Ama acil durum yalancısı, her şeyden önce kendisini düşünür. Filozof Arthur Schopenhauer'in de özellikle vurguladığı gibi özel alanını korumaya özen gösterir. Schopenhauer bu durumda yalanın mutlaka yaşamsal bir nedeni olmak zorunda olmadığını belirtiyor ve yalan söyleme hakkımızla ilgili şunu iddia ediyor: **"Bu tamamıyla benim kişisel ve iş hayatımdaki işgüzarlık tutumumla ilgilidir ve bir soruya verilen yanıt beni tehlikeye atacak şekilde şüphe uyandıracaksa bu yanıtı vermem."** Kendini korumak için yalan söylemenin zorunlu hale geldiği durumlarla ilgili Schopenhauer şöyle bir yol

hikâyesi anlatır. Bir adam para kazanmak için çok uzak bir yere gider, bu yoldan geri dönerken de oldukça yüklü bir parası vardır. Şimdi bu yolculuk sırasında ona eşlik eden biri ona yolculuğunun rotası ve amacıyla ilgili sorular sorduğunda kendini soyulmaktan korumak için bir yalan söylemesi gerekir. "Bunu söylemesem daha iyi olur" gibi gerçek anlamda kaçak bir cevap vermesi ise daha fazla merak uyandırmaktan başka bir işe yaramaz. Ayrıca bu soruları soran kişinin gerçekten de başka bir amaç için sorup sormadığını bilmeyince, yabancılara karşı sonsuz güven duyarak yanıt vermekten çekinmek gayet mantıklı bir tepkidir. Gecenin bir yarısı trende karşılaştığı bir yabancıyla konuşan kadının zihninden de aynı şeyler geçer. Konuştuğu kişinin görünürde kötü bir niyeti olmamasına rağmen kadın, yaşadığı semt ve mesleği hakkında yalan söyler. Ama özel hayatını korumak amacıyla yalan söyleyenlerin tek nedeni hayat memat meselesi de olmak zorunda değil. Bazen sorular soran kişi farkında olmadan bizi faka basabiliyor ve cevap vermekte zorlanacağımız durumda bırakıyor. Schopenhauer bir adamın hikâyesini örnek olarak göstermiştir. Adam sevdiği kadının babasının yanında ona ilan-ı aşkta bulunur, tam dışarı çıkarken karşılaştığı bir adamın orada ne işi olduğu sorusuna ise utancından yalan söyler. Günümüze daha yakın bir örnek de düzenli olarak solaryuma gittiğinden ten rengi sürekli kumral olan kadının arkadaşlarının onun doğuştan kumral olduğuna inanması, kadının aslında gerçeğin böyle olmadığını itiraf etmesi kadar acı bir durum olamaz. Özel yaşamımızı korumak için sadece uzaktan tanıdıklarımıza değil çok yakınlarımıza da yalan söylüyoruz. "Şu anda ne düşünüyorsun?" sorusuna hemen hemen hepimiz gerçek yanıt olan "Bundan bahsetmek istemiyorum" demek yerine "Önemli bir şey değil" diye cevap veririz. Cevap vermek istenmediğinde karşıdaki insanda merak ve dikkat duyguları uyanır, yani bu durumda yalan söylemek anlaşılır bir durumdur, hatta tavsiye bile edilebilir. Felsefe profesörü Simone Dietz "Yalanların Sanatı" adlı kitabında **"Hiç kimse tek başına sorduğu sorudan bilgi alma hakkına sahip değildir"** der. Ama her birimizin özel yaşamımızı ve kendi kararlarımızı koruma hakkımız saklıdır.

En çok bilinen yalanlardan birinin sahibi de İsa'nın havarilerinden Petrus'a aittir. İsa tutuklandığında Petrus, kendi yaşamının da tehlikeye girmesinden korkmuştur. Romalı askerler ona 3 kez "Sen de onun havarilerinden misin?" diye sorduğunda hayatını kurtarmak için Petrus her seferinde "Hayır değilim" yanıtını vermiştir. Petrus, ölüm korkusuyla yalan söylemiştir. Bu yalan bizim için anlaşılırdır. Tanrıbilimciler ve ahlak felsefecileri yüzyıllar öncesinde bu tür bir yalanın kabul edilebilir olup olmadığını tartışabilmiştir. Immanuel Kant gibi felsefeciler için bu tür durumlar şüphe götürmez ve yalan söylemek onun için her ne sebeple olursa olsun kesinlikle kabul edilebilir bir şey değildir. Ona göre bu durum küçücük sıra dışı durumla, toplumumuzun temellerini sarsacak bir davranış şeklidir. "İnsanların bertaraf edemediği doğruculuk, sevsin ya da sevmesin ya da sonuçlarından çok daha vahim şeyler doğsa da insanın herkese karşı yerine getirmesi gereken en normal görevidir." Kant'ın sıra dışı örneği ise "Yardımseverlik amacıyla yalan söyleme hakkı" yazısıyla önlenmiştir. Suçsuz olduğu halde aranan bir arkadaşını evinde saklayan kişinin, kapıya gelen katil zanlısının arkadaşının nerede olduğu sorusuna, arkadaşının öldürülme ihtimali olmasına rağmen yalan söylememesi gerekir. Siyah, beyaz ya da acil durum yalanları... Kant için hepsi de kötüdür.

Günümüzde böylesine radikal bir yaklaşım bizim pek de anlayacağımız bir durum değil. Buna rağmen, etki gücü yüksek olan düşünürlerin yalana olan negatif yaklaşımlarının yankıları günümüze kadar uzanmış durumda. Ama yine de yalanın imajı o kadar da kötü değil. Mesela

antik Yunan'da "yalan"a karşılık gelen bir kelime kullanılmamış, hile, kurmaca ve yalan arasında bir ayrım gözetilmemiştir. Şair Homer, Odysseus'la edebiyat tarihinin en ünlü dolandırıcılarından birini tanıtmıştır bize. Yunanlı destan kahramanı Tek gözlü dev Kiklop'u bir yalanla alt etmiştir. Tek gözlü dev ona adını sorduğunda Odysseus "Hiç kimse" yanıtını vermiştir. Dev şüphelenmiştir ve misafir arkadaşlarına kibar bir ev sahibi gibi davranmak yerine adamları mağaranın içine tıkmış, aralarından birkaçını öldürerek yemiş ardından da karnı tok bir şekilde uykuya dalmıştır. Odysseus da, tahta bir kazığı ateşte ısıtarak devi tek gözünden yaralamayı başarmıştır. Kiklop bunun üzerine diğer devleri yardıma çağırmış ve onların "Mağaranda kim vardı?" "Bunu kim yaptı?" sorularına "Hiç kimse" yanıtını vermiştir. Bunun üzerine devler artık Kiklop'la ilgilenmekten vazgeçerek orayı terk etmiş ve böylece Odyssesus da hayatını kurtarmıştır. Bu efsaneden de anlaşılıyor ki, Antik Yunan'da yalan ve yalancılar kesinlikle olumlu bir anlam taşıyor; dolandırıcılık, hilekârlık ve aldatma yetileri üstün bir ruhun belirgin özelliklerinden sayılıyordu.

Başından itibaren olmasa bile Hristiyanlıkla birlikte yalancı, kötü adam; yalan söylemek de günah oldu. **Tevrat'taki 8 emir en basit biçimiyle "Senden sonra gelenlere yanlış izler bırakmamalısın"** der. Ancak 8 emir her ne olursa olsun kesinlikle yalanı yasaklamaz, ancak bir başkasıyla ilgili yalan şeyler konuşmamalı ve onun bu nedenle zarar görmesine neden olmamalı. Macar yalan araştırmacısı Peter Stiegnitz, "Yalan" adlı eserinde 8 emiri sadece yanlış ifadelerden kaçınmak zorunda olan "tanıkların mahkeme önündeki davranış biçimidir" şeklinde yorumlar. Yalana dair genel bir yasaktan ise kesinlikle bahsedilmez. Incil'de ise, İsa havarilerine şu öğütte bulunur: "Evet'imiz evet, 'Hayır'ımız hayır olmalıdır. Bunun dışındaki her şey kötüdür." Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, Evet ya da Hayır'ı ancak onu kastettiğimiz zaman dile getirmeliyiz. Ne zaman çenemizi tutmamız gerektiği ise bu çağrıdan anlaşıldığı kadarıyla yasak değildir. Ne var ki bu tür bir davranış biçimini öğütleyen ilk kişi İsa olmamıştır. 2500 yıl önce Budizm inananlarına "Doğru Söz"ü tavsiye etmiştir. Ama sadece doğruluğa bağlı kalmayı değil, ayrıca dedikodudan, hor görmekten, nefret ve kötü niyetten de uzak durmayı ve susmanın zamanını ya da daha uygun bir yol bulmayı öğütlemiştir. Ancak ne Budizm ne de erken Hıristiyanlık öğretisi yalana şeytani bir anlam yüklemiştir. Kilisenin ileri geleni ve psikopos Aurelius Augustinus İsa'dan sonra 400 yıllarında 2 kitap yazmış ve bu kitaplarında -başkasının isteklerini yerine getirmek için- yalanın insanlığın kalıtımsal günahı ve temel kötülüğü olduğunu söyleyerek onu lanetleyen ilk kişi olmuştur. O tarihten bugüne insanlar daha az yalan söylemiyor ama yine de bununla ilgili bir vicdani sorumluluk taşıyor. Ama bu acıyı en çok da siyah bir yalan söylediğimizde duyarız, çünkü bir yalan ancak ardında bir başkasına zarar verme amacı taşıdığında ahlaki açıdan utanç kaynağıdır.

Yalanın günah olup olmadığı başka çeşitli durumlar üzerinde tartışılabilir ve bu tartışmanın sonucu da çoğunlukla "yalan ve yalana göz yumma"nın aldatmak, dolandırmak, uydurmak, aldatmak ve kandırmakla aynı anlama geldiği olur.

Can Simidi ve Zevk Nesnesi:

Yalan Hayatı Kolaylaştırır ve Eğlenceli Hale Getirir

Birini gerçekten üzmek için kötü bir niyetle söylenen yalan sayısı çok fazla değildir. Bilim adamlarının söylediğimiz yalanların temel güdüsünün ne olduğuna dair tespitleri bu güdünün utançtan kaynaklanmadığını ve tek ayaküstünde 40 tane yalan söyleyebilme

kabiliyetimizin kesinlikle kötü bir eğilimden gelmediğini belirtiyor. Kendi yaşamımızı ve çevremizdekilerin karmaşık yaşamını kolaylaştırmakla kalmayıp, ayrıca kesinlikle katlanır hale getiriyoruz. Günlük yaşamda başvurduğumuz küçük hilelerimiz aslında bir çeşit toplumsal anlaşma biçimidir. Sosyal bir iletişim kurma aracıdır. Mesela bildiğimiz selamlaşma klişesi ya da "Nasılsın?" sorusuna verdiğimiz "Teşekkürler, iyiyim" yanıtı kesinlikle en sık söylediğimiz yalanlardan birisidir. Geo Bilim dergisinin 38/2006 sayısının yayınladığı 2006 yılı Allensbacher Enstitüsü kamuoyu yoklaması sonuçlarına göre, ankete katılanların yüzde 70,7'si gerçekte kendilerini kötü hissetmelerine rağmen soruya "İyiyim" yanıtını verdi. "Nasılsın?" sorusuna verdiğimiz yanıtın soruyu soran kişiye ve bağlama göre değişmesi hiç de şaşırtıcı değildir. Müdürümüze ya da iş arkadaşımıza "İyiyim, Sen nasılsın?" yanıtını verirken yakamızdan düşmeyen öksürük sorunumuzu doktorumuza, kırık kalbimizi de ancak çok yakın bir arkadaşımıza açarız. Bunun nedeni, müdürümüzün ya da iş arkadaşımızın "Nasılsın" sorusunun formüle ediliş biçiminden de anlaşılacağı ve bizim de bundan çıkarabildiğimiz gibi başka bir anlam taşımasıdır. Bu soru, birazdan yapılacak olan toplantının ya da yeni bir müşteri hakkında yapılması gereken konuşmanın başlangıç cümlesidir ve engelleme eşiğini aşma amacını taşır. Bizim psikolojik durumumuz bu açıdan hiç de ilgi çekici değildir, müdürümüz ya da iş arkadaşımız bu şekilde, özel sorunlarımıza rağmen hazır olup olmadığımızı, işimize odaklanıp odaklanamayacağımızı yoklamaktadırlar. Biz de bir yalanla onları yanıtlarız ve işle ilgili konuşma bu şekilde başlamış olur.

Aslında iyi bir ruh halinin ve yaşam sevincinin yansıması olan gülümsemenin de benzer bir görevi vardır. Günlük yaşamımızda, hiç de öyle hissetmesek de çok sık gülümseriz. Mağazadaki tezgahtar kızın gülümsemesi de aynen "Nasılsın" sorusu gibi sosyal bir iletişimi başlatıp alışveriş için konuşmaya bir giriş yapmak anlamına gelir. Belki de ayakları ağrımasına ya da aklında mesainin biteceği akşam saatleri olmasına rağmen gülümseyerek neşeli ve ilgili rolüne bürünür. Tıka basa dolu olan otobüsün ani freniyle tanımadığımız birine çarptığımızda gülümsememizle "Bilerek olmadı, özür dilerim" demek isteriz. Bilmediğimiz bir şehirde bir adres sorarken aslında oraya buraya dönmekten sinirlerimiz gerilmiş olmasına rağmen kocaman bir sırıtış takındığımızda "Endişelenmeyin, saldırgan değilim, kötü bir niyetim yok" mesajını veririz. Aldert Vrij'in *Detecting Lies* (Yalanları Keşfetmek) adlı kitabında açıkladığı gibi birçok yalanımızın ardında karmaşık bencil bir güdü yatmaktadır. Yazar kitabında Virginia Üniversitesi'nden Amerikalı psikolog ve yalan araştırmacısı Bela DePaulo'nun deneyini anlatmıştır. DePaulo, bir öğrenci grubunun 7 gün boyunca gerçek bir yalan günlüğü tutmalarını sağladı. Öğrencilerden 10 dakikayı aşan sohbetlerde tüm yalanları kaydetmeleri istendi. Deneyin sonucuna göre öğrencilerin söyledikleri yalanların yüzde 50'sinin kendini daha iyi ifade etmek, alay konusu olmamak ya da zor arkadaşlık kurulan birisi olarak görünmemek gibi bencilce nedenlere dayandığı ortaya çıktı. Çalışmada yer alan üniversitelerde yaşanan tipik bir örnek de üniversiteli bir kız öğrencinin başka bir kız arkadaşına kur yapan arkadaşının aslında yeni bir kız arkadaşı olduğunu söylememesi. Öğrenciler ayrıca annelerinin gözünde iyi bir imaj oluşturmak için sıklıkla yalan söylüyorlar. Mesela bir genç lisede hiç bira içmediğini iddia edebiliyor. Bir çıkar sağlamak için de seve seve yalana başvurabiliyoruz. Birçoğumuz bir iş görüşmesinde o sırada aldığımız maaşın miktarı konusunda yalan söyleriz. Yeni bir işe başvuranların hemen hepsi, daha yüksek bir maaş aldığını söyler, böylece yeni işle ilgili maaş görüşmelerine daha avantajlı başlanır ve daha yüksek bir maaş alma şansı yaratılmış olur. DePaulo ayrıca ceza almak korkusuyla da bir kısmımızın yalana başvurduğunu belirtiyor. Özellikle çocuklar daha

çok böyle bir nedenle yalan söylüyor. Yalanın ortaya çıkma korkusu ise çalışmanın yürütüldüğü denekler arasında oldukça düşüktü. Günlük tutan deneklerin sadece yüzde 12'sinin bir yalanı ortaya çıkmış, bunun dışında ise yalanların anlaşılmasına dair kaydadeğer bir sonuç alınmamış.

Denek kişilerinin yüzde 25'inde yalan söyleme nedeninin başkası için fedakârlık yapmak olduğu ortaya çıktı. Yani bu kişiler kendi yalanlarıyla başkalarına yardımcı olmak istemişler. Örneğin bir üniversiteli kız, hocasına arkadaşı sadece kaytardığı halde, hasta olduğu için bugün derste olmadığını söylüyor; bir diğeri de kısa bir süre önce erkek arkadaşı tarafından terk edilen ve hiç de çekici olmayan arkadaşına kısa zamanda yeni birini bulup terk edilme acısını kolaylıkla unutacağına dair boş bir tesellide bulunuyor. Geriye kalan yüzde 25'lik kesim ise daha çok sosyal nedenlerden ötürü yalan söylüyor. Bu nedenler arasında bencillikle birlikte başkası için fedakârlık yapmak gibi gerekçeler de bulunuyor. "Canım sizin gibi sıkıcı tiplerle öğle yemeğine çıkmak istemiyor" yerine "O kadar çok işim var ki..." demek de ofiste çalışanlar için hayatın daha çekici hale gelmesini sağlıyor. İş ortamlarının gerginliğinden ve çatışmalarından uzak kalabilmek için her geçen gün daha da fazla bu tür yalanlar söylüyor ve çok da değer vermediğimiz ama ilişki kurmak zorunda olduğumuz insanlarla birlikte çalışabilme imkânlarını sağlıyoruz. Bu tür bir ilişki biçimi söz konusu olduğunda saç şekli ve kıyafetler konusunda yapılan küçük iltifatlar da işin içine giriyor. Küçük hediyeler verir gibi bir etkide bulunarak, katlı saç kesimini ya da çiçek desenli gömleği aslında iğrenç bulsanız da, engelleme eşiğini atlıyor, saldırganlık ve kötü ruh hali durumunu bertaraf ediyor ve arkadaşlık kazanıyorsunuz. Bu tür yalanlar bir arada yaşamanın temelidir ve onlar olmadan sosyal toplumun oluşması mümkün değildir.

Yalan söyleme gerekçelerinden birini de aynı zamanda emekli psikoloji profesörü ve yalan araştırmalarının öncü isimlerinden olan Duygu Araştırmacısı **Paul Ekman** ortaya koydu. Sorularını sorduğu çocuk ve yetişkinler, DePaulo'nun anketine katılanların aksine çoğunlukla bir cezadan kurtulmak ya da ceza alma korkusu nedeniyle yalan söyledi. Ama bu cezaların kesinlikle para cezası ya da meslek hayatında caydırıcı cezalar olduğu anlamına gelmiyor. Yarım saat boyunca sinemanın kapısında beklettiğiniz kız arkadaşınızın geçirdiği sinir krizini kazasız belasız atlatmak da cezadan kurtulmak anlamına gelebilir. Bu tür durumlarda hızlıca üretilen trafik sıkışıklığı ve park yeri bulma güçlüğü bahanesi o akşamın tatlıya bağlanmasını sağlar ve bu şekilde her iki taraf da bu küçük hileden faydalanabilir. Ekman'ın araştırmasının sonuçlarına göre ceza alma korkusuyla söylenen yalanların hemen ardından bir çıkar sağlama güdüsü geliyor. Bir başkasının ceza almasını engelleme çabasıyla fedakârlık için söylenen yalanlar ise üçüncü sırada geliyor. Başkalarıyla iyi geçinmek için de kolaylıkla gerçekleri saklayabiliyoruz. Ekman'ın deneklerinin en sık yalana başvurma gerekçesi ise sosyal olarak güç bir konumdan kurtulmak. Kişi gergin bir telefon görüşmesini kapının çalması gibi gerçek olmayan bir bahaneyle sonlandırabiliyor ya da keyifsiz bir partiden ayrılmasını bebek bakıcısının o gün erken gitmek zorunda olmasına bağlayabilir. Utandığı için yalan söyleyen insan sayısı da az değil. Ekman'ın deneklerinden bir çocuk, otomobilin koltuğunun işediği için değil de yağmurdan ıslandığı yalanını söylemiş. Aslında terk edilen tarafın kendisi olduğunu bile bile ilişkinin bitmesinde ilişkinin zaten kendiliğinden sona erdiğini iddia etmek de yetişkinlerin söylediği tipik utanç yalanlarından biridir.

Ceza almak korkusundan ya da utançtan, iş yaşamının gerektirdiği rekabetten ya da sevgi kazanmak için, görüntüyü kurtarmak, birine kabalık etmemek ve tartışmaktan kaçınmak için... Her birimiz mutlaka bu ya da başka nedenlerle en azından bir kez yalan söylemişizdir

tutmalıyız: "Sadece 2000 kişiye sorulan sorulardan 60 milyon kişinin ne düşündüğünü ortaya çıkarmaya çalışmak benim hala çözemediğim bir bilmecedir. Bunu açıklayamıyorum. Öylesine bir şey."

Sh: 15-31

HİLELİ POLİTİKA

İçimizden biri: Politikacılar da bizim gibi yalancı

Bu siyasi yalanlardan hangisi sizce top 10 sıralamasında birinci sıraya oturur?
"Kimsenin duvar yapmaya niyeti yoktu" (Walter Ulbricht)
– "O kadınla, Bayan Lewinsky'le cinsel ilişkiye girmedim" (Bili Clinton),
"Kitle imha silahları bulduk. Biyolojik laboratuvarlar bulduk" (George W. Bush)
– "Mecklenburg-Vorpommem, Sachsen-Anhalt, Thüringen, Brandenburg ve Sachsen'in yakın zamanda yeniden gelişmesi ancak bu anlaşmayla mümkündür" (Helmut Kohl).

"Gerçek ve Yalan" da Hannah Arendt, "Yalan söylemek sadece demagogların değil, ayrıca politikacıların ve hatta devlet adamlarının bir becerisidir" diyor. Felsefeci bu söylemiyle daha ilk etapta siyasetin temelde dolandırıcılık işi olması nedeniyle ve bunun yanı sıra arkadaşlık ve aşk söz konusu olduğundan dürüstlükle belirlenmiş olan özel hayata alternatif bir dünya olduğundan kirli bir iş olduğuna dair bilinen ön yargıyı da desteklemiş oluyor. Politikada sahtekârlığın aslında geçmişe dayanan bir gelenekten geldiği bilinen bir klişedir. İtalyan devlet felsefecisi Niccolo Machiavelli aristokrat okuyucularına henüz 16. yüzyılın başında şöyle bir tavsiyede bulunmuştu: **"Bir yönetici hiçbir zaman tüm (...) erdemleri barındırmak zorunda değildir, ama bu erdemlere de tamamıyla uzakta durmamalıdır. Evet, onlara sahip olmanın ve her zaman onları gözetmenin ne kadar zarar verici bir durum olduğunu söyleme cesaretinde bulunuyorum, ama sakin, sadık, insani, tanrıdan korkan ve dürüst biri olarak görünmek çok faydalıdır. (...) Bunlar ayrıca bir liderin en azından sözünden döndüğünde kullanması gereken bir durum olacaktır. (...) Çünkü insanlar öylesine aptaldır ve anın gerektirdiği şeylere itaat etmeye öylesine hazırdırlar ki kandıran kişi her seferinde kurbanı olacak başkalarını bulabilir."**
Lafı gevelemek ve katakulli yapmak, gizlemek, saklamak, iftira etmek, çarpıtmak gibi kavramlar "politika" deyince bir çırpıda ağzımızdan dökülen sözcükler oluyor. Bunun ardında yatan ise politikacının bir model olma işlevine sahip olduğundan her zaman için dürüst ve iyi niyetli olmak zorunda olduğu gerçeği yatar, iktidar sahibi olan, başkalarının adına karar veren, yönetici pozisyonunda olan her kişi ahlaki olarak doğru davranışlar sergilemek zorundadır, ama her zaman için bu dürüstlük diğerlerinden daha sağlam olmalıdır, politikacı bu anlamda ahlaki bir rol model olarak bilinmektedir.
Bu bakış açısı çoğulcu demokrasi anlayışıyla çok da birebir örtüşmemektedir. Bir politikacı sadece bir süreliğine yöneticilik yapıyordur, onu seçen vatandaşların temsilcisidir, onlardan üstün değildir. Egemen olan halktır, bütün iktidar ondan gelir. Kurallar -ve tabi ki ahlaki kurallar- demokraside herkes için eşit derecede geçerlidir.
Politikacıları ruhen ve ahlaken önder olarak görmek onları her şeyden önce "normal" vatandaşların üzerinde görmek anlamına gelir. Ama yine de politikacıların yalan söyleme ayrıcalıkları da yoktur. Kurumu ya da koltuğu en azından teorik olarak onun çoğunluğun refahı için hizmet etmesini ve her şeyden önce halkların çıkarını savunmasını ve siyasi tutumlarını ve planlarını şeffaf ve doğru bir şekilde paylaşmasını zorunlu tutar, çünkü vatandaşlar ve seçmenler ancak bu bilgilere bağlı olarak bir politikacının onların isteğine göre hareket edip etmediğine ve bir dahaki seçimlerde ona oy verip iktidara getirip getirmeyeceğine karar verir.

Hemen hemen tüm demokratik ülkelerde var olan bilgi edinme özgürlüğüne dair yasalarda, bu hak pratik olarak korunmaktadır. Gizlilik ise gerekçelendirilmesi istisnasıyla kabul edilebilir. Almanya'da "Bilgi Edinme Hakkı" kanunu 2005 yazında yürürlüğe girdi. Vatandaşlar 500 euro karşılığında federal bakanlıklardan ve ikinci derece idari birimlerden bilgi edinme hakkına sahip. Hükümetin belirttiğine göre kanun, "İnsanların politikaya daha fazla dahil olması için bir davetiye" niteliği taşıyor. Ancak burada bile teori ve pratiğin çatışmasına şahit olu- yorüz.-EDP'den milletvekili Volker Wissing'in yaptığı bir anket çalışmasına göre hükümet Ocak 2007'de bakanlıklara iletilen "tam kapsamlı bilgi akışı" na dair taleplerin sadece yarısını yanıtlayabildi ve 156 bilgi talebini ya da belge taramasını güvenlik gerekçesiyle reddetti. Demokrasilerde gizlilik, kulis konuşmaları, sağduyu, saklamak ve dolap çevirme gibi şeylerin olmadığına inanmak saflıktan başka bir şey değildir. Ulusal güvenlik, adli kovuşturma ya da ekonomik kârlarla ilgili alınan koruma önlemleri gibi hassas alanlarda başarılı bir şekilde gizliliğin sağlanması ve bir şeylerin üzerini örtmek demokrasinin olmazsa olmazlarındandır.

Bunun yanı sıra bu durum, aynı zamanda kitlelerin bilgiye ulaşmasına, tüm siyasi düşüncelerin, önerilerin, planların ve tasarıların açığa çıkarılmasına tek başına bir engel teşkil ediyor. Böyle olması zaten şeffaflığın sağlanması değil de "politik zekâdan yoksunluk" anlamına gelirdi. Siyaset bilimcisi Ulrich Saricinelli, *İnkâr Etmek, Gizlemek, Çarpıtmak* kitabındaki bir makalede ayrıca şunu da ekliyor: **"Tamamıyla şeffaflık, karar verme yetisine ve siyasi iktidara zarar verir."** Koalisyon görüşmeleri, ücret planlamaları, fraksiyon toplantıları kapalı kapılar ardında yapılan siyasi eylemlere sadece bir iki örnektir. Rakipler arasındaki çatışmalar bu şekilde çok daha kolay ve hızlı çözülür. Saricinelli buna 1992 yılında İsrail ve Filistin arasında yapılan özel görüşmeleri örnek gösteriyor. Bir yıl önce kamuoyuna açık bir şekilde Madrid'de yürütülen görüşmeler başarısızlıkla sonuçlanmıştı.

Bu açıdan bakınca Hannah Arendt'in yalan söyleyen politikacılar ve devlet adamlarıyla ilgili alıntısını daha farklı değerlendirebiliriz. Gizlemek ve kandırmak sadece demagogların değil devlet adamlarının da çok açık bir niyetle uyguladığı her günkü politika tarzıdır. Ağızlarından dökülen kelimeler gerçekçi tahminlerdir ama genelleştirilmiş ve titizlikle hazırlanmış kınamalar değildir. "Politikada sahtekârlık" la ilişkili olarak istek ve umut çoğunlukla "tek bir gerçeklik"le ilişkilendirilir. Bu durum çoğulcu demokrasinin tek bir gerçeklik tekeli, özellikle de bir devlet politikası olmadığı iddiasıyla da çelişir, çünkü demokrasi de birçoğu bize uygun olmasa da, hoşumuza gitmese de ya da tamamıyla yanlış ve gerçek dışı bulsak da birçok bakış açısı ve yorum mevcuttur. **Karl Popper'in adını verdiği "Açık Toplum"un karakteristik özelliklerinden biri, yani tüm yalanları açığa çıkaracak "tek bir doğru"nun olmamasıdır.**

"Politikada sahtekârlık" klişesinin katı bir klişe olduğu ve siyaset ve partilerde artan bir şekilde yaşanan hüsranların temel nedeni olduğu fikri geçerlidir. Allensbach Enstitüsü'nün bir araştırmasına göre Almanların politikacılara olan güveni son derece azalmış durumda, 70'li yıllarda yüzde 57'lik bir kesim Almanya'nın en çok tanınan politikacılarının dürüstlük ve doğruluğun sembolü olduğuna inanıyordu. Ama şimdi sadece Almanların yüzde 15'i bu fikirde. Bunun etkisi ciddiye alınacak kadar büyük, 2006 yılının Kasım ayında ARD'nin yaptığı bir ankete göre politik sistemden memnun olanların sayısı katılımcıların yarısına bile ulaşmıyor. Bu veri Federal Cumhuriyet tarihinde şimdiye kadar elde edilmiş en kötü veriydi^ 2002 yılında yapılan 14. Shell-Gençlik Araştırmasına göre ise gençlerin 1991'de yüzde 57 olan siyasi ilgilerinin 2002'ye kadar yüzde 34 oranında düştüğünü gösterdi.

Politikacıların yalancı ve sahtekâr olduklarına dair önyargıyı besleyen şey medya

oldu. **Bilgi akışının yoğun olduğu toplumumuzda ortaya çıkarılan her yalan ve foyası dökülen her sahtekârlık olayı siyasi bir skandal ve medyanın başarısı olarak sunuldu.** Bu skandalların konusu da genelde her zaman para ya da cinsel ilişki olmuştur, rüşvet, yozlaşma, haksız kayırmalar ve bakanlık görevlilerinin haksız kazançla zenginleşmesi, tuhaf cinsel tercihler ve gizli ilişkiler de işlenen konular arasında bulunuyor. Ocak 2007'de Bild, bakan Horst Seehofer'in kendisinden hamile kaldığını iddia eden "32 yaşındaki esmer" kadınla olan evlilik dışı ilişkisini yayınlamıştı. Yazar Dirk Hoeren Bild'de yayınlanan "CSU'da kirli iktidar mücadelesi" adlı makalesinde politikacıları yalancı ve dolandırıcı kelimelerini kullanmadan yalancı ilan etmişti: "Seehofer şimdiye kadar suçsuz bir durumdaydı. Eşi Karin (48) ve iki kızı (20,15) ve oğlu (18) ile birlikte Ingolstadt'ta müstakil bir evde hayatını sürdürüyordu. (...) Aile yaz sonunda Bunte dergisine kapılarını açtı. (...) Seehofer, eşinden övgüyle bahsetti, röportajda eşine 25 yıldır harika bir anne ve anlayışlı bir eş olduğu için teşekkür etti. Ve şimdi olanlara bakın!" Söz konusu olan şey politikacıların "çifte yaşamları", "saklambaç oyunları" ve "ikiyüzlü" olmalarıydı. Röntgenci ve sansasyon peşinde olan biriymiş gibi görünmemek için Bild yazarı, Seehofer'in ahlaki "riayetsizlik"i ve CSU'nun ahlaki ve siyasi prensipleri arasında bir bağ kuruyor ve bu şekilde sadece bir birey olarak Seehofer'in değil de politikacıların çalışmalarını küçümsüyor, bununla birlikte Seehofer'in Bavyera eyaleti Başbakanlığı da yarışını da tehlikeye atıyordu. Çünkü "CSU'nun parti programında 'Evlilik kurumu ve aile siyasetimizin merkezine oturur. Bunlar özgür ve bağımsız bir toplumun tarzını ve köşe taşlarını oluşturan en doğal temeldir. Bu nedenle CSU evlilik kurumu ve aileyi önemser ve anayasal hukuk çerçevesinde bunları korur.'" Bir politikacının özel yaşamındaki yalancılığı ve sahtekârlığı ortaya çıktığında ve bu bir olay ve sonunda "skandal" haline geldiğinde "Sahtekâr politika- cı"mn resmi çizilmiş oluyor ve bu ilişkinin Seehofer'in siyasi kariyerine hiçbir olumsuz etkisi olmuyor, sadece bu klişeyi destekleyip, devam ettirmiş oluyor.

Siyaset Bilimcileri Thomas Geiger ve Alexander Steinbach, 1996 yılında, son dönemlerde politik skandalların arttığını ancak bunun kesinlikle politikacıların öncekine kıyasla normları daha çok ihlal ettiği anlamına gelmeyeceğini, aksine bunun medyanın fazlasıyla değişen bakış açısıyla birebir ilişkili olduğunu belirtmişti. Bu tür problemlerde ünlü kimliklerle ilgili daha sık, daha uzun ve ayrıntılı haberler yapılır. Söz konusu resmi ve öncü kişiliklerin cinsel hayatları ve aldatma hikâyeleri olunca, her zaman için bir konu peşinde olan ve birtakım şeyleri halının altına süpürmek yerine işlemeyi tercih eden ve bunlardan bir skandal yaratmaya hazır olan televizyon kanalları, gazeteler ve dergileri düşününce çok da şaşırmamak gerek.

Aynı durum **"çocuklarda cinsel istismar"** konusunda da geçerli. Her kanalda ve her gazetede detaylı ve genelde sansasyonel bir tarz tercih edilerek istismar olaylarının giderek arttığı hissi uyandırılıyor ve insanlar arasında bir tehdit algısı oluşturuluyor. Gerçekten de çocuklarda cinsel istismar son yıllarda artmış durumda, hükümetin güvenlik raporuna göre bir gerilemeden söz etmek mümkün değil. Ekonomi, spor ya da bilimsel medyanın haber yaptığı tüm alanlarda, skandal olayların sayısı artmış gibi görünüyor, insanlar futbol alanında sadece şikeye konu olan hakem Robert Hoyzer'le ilgileniyor, ortalık profesyonel sporcunun doping itiraflarıyla çalkalanıyor, VW'deki rüşvet olayları ve turistik gezilere ayrılan paralar, Siemens'teki rüşvet skandali ya da Koreli araştırmacı Woo Suk Hwang ve prestij düşkünlüğünden başka bir şey kokmayan klonlanmış insan embriyoları da ağızlara sakız olan konulardan. Gerçek olan bu tür skandalların sayısının artmış olması değildir, asıl medyanın

bu haberleri yayma imkânlarının ve röntgenciliğe duyulan ilginin artmasıdır. Jens Bergmann ve Bernhard Pörksen bu bağlamda "birincil ve ikincil röntgencilik"ten bahsediyor. Birincisinde "insanlar bir başkasının başarısı ya da başarısızlığı konusunda hiçbir çekince duymadan ünlü kişiyle birlikte üzülür ya da sevinç duyar, çünkü onlar aileden birileri gibidir." İzlemekten alman bu keyif "ciddi medya kurumlan tarafından da desteklenen ikinci aşama bir röntgenciliğe ulaşıyor. Bu röntgenciliğin bahanesi ise zaten ortaya atılmış olan bir suçlamanın haberini yapmak oluyor. Bilgi paylaşımı adı altında uzaklaştıran ve nefret uyandıran duygular yeniden üretiliyor."

Uzun bir süre boyunca medya ve iktidar sözsüz bir anlaşmanın kurallarına göre hareket etti. Buna göre siyasi hayata doğrudan olumsuz bir etkisi olduğu için özel yaşam ve özellikle cinsel hayat bir tabuydu. **60'lı yıllarda İngiltere Savunma Bakanı Profumo'nun telekız Christine Keeler'la yaşadığı ilişki sadece politikacının kariyerine müthiş zarar vermemişti, çünkü Keeler aynı zamanda soğuk savaş döneminin Rus ajanlarının ve diplomatlarının da bir müşterisi olarak biliniyordu.** Başkan Kennedy'nin ilişkileri de her zaman gizli tutulmuştur. Franz Josef Strauss hakkında ise hiçbir haber yapılmamasına rağmen her şey biliniyordu, sabahın üçünde New York Central Park'ta çıktığı "bir gezi"de çantası bir fahişe tarafından çalınmasaydı birçok şey bilinemeyecekti. Helmut Kohl ve büro müdürü Juliane Weber arasındaki ilişki uzun yıllar gizli kaldı, aynen Willy Brandt'in yaşadığı aşkın gizli kalması gibi. Bugün ise tam tersi bir durum yaşanıyor. Berlin Belediye Başkanı Klaus Wowereit'in "Homoseksüelim ve böyle gayet iyi" diyerek cinsel tercihini belirten bir cümlesi tabloit gazetelerde boy boy yer aldı ve bunun üzerine SPD parti başkanlığı adaylığı zayıflatılmaya çalışılmıştı. **Hamburg Belediye Başkanı Olevon Beust da o zamanlar koalisyon ortağı olan Roland Schill kendisine karşı kirli bir medya kampanyası yürüttüğü için homoseksüel tercihleri olduğunu açık etmişti.**

Tabi ki bu konuda tek suç medyanın değil, reklam amaçlı olduğunda politikacılar da evlerini, bahçelerini, tatil planlarını ve eşleriyle olan ilişkilerini paylaşmaya açık dürümdalar. *Süddeutsche Zeitung*'dan Heribert Prantl 16 Ocâk 2007'de "Özel Hayatın Siyasallaştırılması" adlı yazısında şöyle diyordu: "Adenauer'in özel yaşamı hakkında da yazılar çıktı. Ama söz konusu olan şey yaşlı bir beyefendinin yetiştirmekten büyük keyif aldığı gülleriydi. Bugün siyasiler bunun işe yaradığını düşündükleri oranda özel yaşamlarını ortaya dökmekten kaçınmıyorlar. (...) Bu onları hukuken korumasız yapmaz ama haince bir şekilde savunmasız hale getirebilir, çünkü kapı deliğinden bakanlar röntgenciliğin siyasi haberciliğin bir parçası olduğuna inanırlar." Politikacılar da medyanın yalan skandallar ve çarpık gerçeklikler yaratmak konusundaki bu hırslı tutumunu, dedikoduları, kuliste konuşulanları rakiplerini ve düşmanlarını yarış dışında bırakmak için kullanıyor. Göttingenli siyaset bilimcisi Peter Lösche özel hayatındaki ayrıntıları gün ışığına çıkararak siyasi rakibini alt etmeye "olumsuz kampanya" denildiğini ve tipik bir Amerikan tarzı olduğunu belirtiyor. Lösche 16 Ocak 2007 tarihli *Netzzeitung*'da "Şimdiye kadar böyle bir şeyi yapmamak için aramızda sözsüz bir anlaşma vardı" diyor.

Bunun artık böyle olmadığını Seehofer ve sevgilisinin olayında görüyoruz. 2007 yılının Mayıs ayında Seehofer, Berlinli genç bayanla ilişkisi çarpıtıldığında daha önce yaptığı bir açıklamayı geri çekmeye çalıştı. Stern dergisinde Seehofer, politik düşmanlarını özel hayatları hakkında şereflerine dokunan ayrıntıları açıklamakla tehdit etti. AB Komiseri Alman Günther Verheugen de "olumsuz kampanya"nın Almanya'da da pek eksik olmadığını gösteren bir örneğe imza atü. 2006 yılında Brüksel'de seçimle gelen yönetimin memurlarının "kibirli ve aşağılayıcı"

tavırlar içinde olduklarını ve komisyonun demokratik yönetimine "gecekondu" muamelesi yaptıkları eleştirisinde bulunmuştu. Kısa bir süre sonra Bild ve Focus bu huysuz politikacının özel hayatına dair hikâyeler yayınlamaya başladı. Kabine şefi Petra Erler'le "gizli bir ilişki" yaşadığı iddia edilerek politikacının 48 yaşındaki Erler'le el ele tutuşarak görüntülenen tatil fotoğrafları yayınlandı. FAZ ve bazı küçük gazeteler Verheugen'i adam kayırmakla suçladı. İddiaya göre Perle, Verheugen'le ilişkisi olduğu için Brüksel'de yüksek bir pozisyona getirilmişti. Bu ilişki iddiasının Verheugen'in kariyerini kötü bir şekilde etkilememesinin tek nedeni eşinin kocasının arkasında durması ve bu görüntüleri "eski arkadaşlar"ın fotoğrafları olarak açıklaması değildi. Buna ek olarak birçok gazete ve dergi de bu karalama kampanyasından uzak durdu. Ludwig Greven Zeit'ın 04/2006 tarihli baskısında "Verheugen'in tatili, üst düzey görevde bulunan kişi açısından yanlış ve zevksiz bulunmuş olabilir. Öte yandan Frankfurter Blatt ve Komiser arasındaki huzursuzluk bir süredir bilinen bir gelişmeydi. Her iki durum da yasak değil. İşte bu nedenle Barosso da FAZ gibi sorumlu medyadan beklenilen bir tepkide bulundu: Bir politikacının özel hayatına saygı duyulması. (...) Yani aslında bu bir skandal değildi."

13 yıl öncesine döndüğümüzde Theo Waigel'in bu kadar şanslı olduğunu söyleyemeyiz. Waigel'in durumu daha çok Seehofer'e karşı yürütülen kampanyaya benziyor. O yıllarda Bavyera Başbakanı olan Max Streibl hakkında çıkan "amigo ilişkisi" iddialarına karşı direnemiyordu. Ayrıca ailesiyle birlikte Bavyeralı bir uçak üreticisi şirketinin masraflarını karşıladığı lüks Brezilya ve Kenya seyahatleri de gündeme gelmişti. Steibl'e halef olarak Bavyera içişleri bakanı Edmund Stoiber ve Federal Maliye Bakanı Theo Waigel'in isimleri anılmaya başlanmıştı.

Kimin başkan olacağına henüz karar verilmemişti ki medyada Katolik Waigel'in evliliğiyle ilgili bir sorun ve kayak yarışçısı irene Epple'yle olan yasak ilişkisi gündeme geldi. Waigel yapılan suçlamaları bir basın açıklamasıyla savuşturmaya çalıştı. 5 yılı aşkın bir süredir karısıyla ayrı oldukları doğruydu, ancak Waigel irene Epple'le ilgili iddialar hakkında hiçbir açıklama yapmadı. Aslında yapacak fazla bir şey kalmamıştı, çünkü o zamanlarda CSU için biten evliliğini kamuoyuna açıklayan bir kişi başbakanlık için uygun bir aday olamazdı, Waigel'in siyasi hayatı Bonn'da devam etmeliydi. Partinin liderleri ve eyalet meclisi Streibl'in halefinin Stoiber olması gerektiği konusunda uzlaştı. İşte, tam 14 yıl önce Alman siyasetinde "olumsuz kampanya" bir rakibin devrilmesi için kullanıldı. Heribert Prantl'ın bir tavsiyesine kulak verelim: "Çıkardığımız ders şudur: Politikacılar özel yaşamın siyasi hedefler için kullanılmaması için eylem düzenlemelidir."

Her şeye rağmen bu tür skandallar Waigel'in durumunda olduğu gibi her zaman siyasi kariyerleri ya da başkanlık seçimlerini olumsuz etkilemiyor, olay bir zarardan öteye gitmeyebiliyor. Nitekim Seehofer'in olayını değerlendiren uzmanlar kariyerinin daha da yükseldiği tespitinde bulunabiliyor. Siyaset bilimci Heinrich Oberreuter bunun nedenini CSU destekçilerinin de insani zaaflara uzak olmamasına ve seçmenin uzun bir süredir daha seküler olmasına bağlıyor. "Katı Katolik olanlar bile papazın evinde dahi günahkâr olunabileceğini bilir" diyor Oberreuter *spiegel-online*'da. Politolog Peter Lösche ise Bavyeralı ruhunun derinliklerine iniyor: "Bavyeralı mantığına göre bu durum aslında iyidir. Seehofer, adlı sanlı erkekliği için takdir edilir" diyor Lösche 16 Ocak 2007 tarihli *Netzzeitung*'da. Bu durumda Seehofer'in kendisine karşı yürütülen karalama kampanyasına çelme takmış olması çok daha yakın bir ihtimal.

Dünyanın en ünlü stajyeri Monica Lewinsky'nin filmlere konu olacak kadar büyük skandalı

"Monicagate" de buna benzer bir olaydı. Yemin altında verilen yalan ifadelere ve soruşturmalar sırasında Bili Clinton her seferinde kendi söylediği yalanların tuzağına düşmesine rağmen Amerikan halkı görevden azletme kararma karşı kitlesel bir şekilde başkanlarını destekledi. Ağustos 1997'de Amerikan haber dergisi Newsweek'te, Beyaz Saray eski çalışanlarından Linda Tripp, başkanın arkadaşlarından biriyle cinsel bir yakınlaşma içinde olduğunu bildiğini iddia etti. Dergi aynı yazıda Clinton'un avukatı Robert Benett'in sözlerine de yer vermişti: "Linda Tripp bir yalancıdır." Olayı, Tripp'in, 100 dolara aldığı bir ses kayıt cihazıyla Beyaz Saray'ın eski stajyerlerinden arkadaşı Monica Lewinsky'le yaptığı bir konuşmadaki kayıtlarından yola çıkarak anlattığı şekilde öğreniyoruz. Lewinsky telefonda ayrıntılı ve açık bir şekilde başkanla olan ilişkisini anlatıyordu. Kayıtlar Clinton'un Arkansas vahşi "olduğu sırada memur olan Paula Jones'un onun aleyhine açtığı cinsel taciz davasında kullanıldı. 7 Ocak 1998'de Monica Lewinsky yemin ederek Paula Jones davasında ifade verdi ve Clinton'la cinsel bir ilişkiye girdiğini reddetti. 12 Haziran'da Tripp Lewinsky'le yaptığı konuşmanın gizli kayıtlarını savcı Kenneth Star'a teslim etti. Lewinsky kayıtlarda başkanla olan ilişkisinin yanı sıra bu ilişkiye Clinton'un arkadaşı Vemon Jordan tarafından zorlandığını ve gerektiği durumda da inkâr etmek üzerine söz verdiğini açıklıyordu. Bundan 5 gün sonra Clinton 6 saatlik bir cinsel yaşam sorgusuna tabi tutuldu. Clinton da yemin ederek Lewinsky'le bir ilişkileri olmadığını söyledi. "Tekrar ediyorum. Bu kadınla, Bayan Lewinsky'le cinsel bir ilişkim olmamıştır. Hiç kimseye yalan söylemem, hiçbir zaman. Asla." Bu üç cümle dünyanın en ünlü yalanlarından birkaçıdır. Temmuz ayının sonunda FBI uzmanları Lewinsky'nin mavi elbisesinde şüpheli sperm izlerine rastladı. 6 Ağustos'ta Monica Lewinsky, "Büyük Jüri" olarak bilinen jürinin de katıldığı celsede Clinton'la 18 ay süren bir cinsel ilişkileri olduğunu ve Clinton'un kendisini yalan yere yemin etmeye zorlamadığını söyledi. Bu olaydan sonra başkan da Lewinsky'le ilişkiye girdiğini ama bu ilişkinin kendisine göre "cinsel ilişki" anlamına gelmeyen oral seksten ibaret olduğunu itiraf etti. Clinton'un bu itirafı o dönemde fazlasıyla alay konusu olmuş, Beyaz Saray'daki "Oval Ofis" "Oral Ofis" olarak adlandırılmıştı.

Aynı akşam Clinton bir televizyonda yaptığı konuşmada yanlış bir şey yapmadığını ancak tek hatasının eksik açıklamalar yapmak olduğunu ifade etti. Konuşmasında yaptığı ahlaki hatanın sorumluluğunu kabul ettiğini belirtti ancak önceden olduğu gibi bu durumun cinsel ilişkiden çok uygunsuz bir hareket olduğunu savundu. "Bayan Lewinsky'le uygun olmayan bir ilişkide bulunduğum doğrudur. Aslında bu yanlış bir ilişkiydi. Bu yanlış bir kanı uyandırdı ve yalnızca ve tamamıyla benim sorumlu olduğum kişisel bir hata yapmama neden oldu." Clinton savunmasında kendisine karşı hazırlanan karalama kampanyasından ailesini korumak istediğini belirtti. Şubat 1999'da Senato'nun görevden azledilmesi oylaması Clinton'un lehine sonuçlandı. Sonuçta başkan bir kez daha kamuoyuna seslenerek Amerikan halkından yapmış olduğu hatadan dolayı özür diledi ve pişman olduğunu gösterdi. **"Bu olaylara neden olan, Kongre'yi ve Amerikan halkını büyük sıkıntıya sokan söylediğim ve yaptığım her şeyden çok pişman olduğumu Amerikan halkına belirtmek isterim." Clinton bir maille çalışma arkadaşlarından da özür diledi ve sadakatlerinden ötürü onlara teşekkür etti. Anketler Amerikan halkının, medya ve cumhuriyetçiler tarafından Clinton'a karşı yürütülen çamur kampanyasından midesinin kalktığını gösterdi ve Clinton'un popülaritesi arttı. Geriye dönük bir değerlendirme yaptığımızda bu skandalın söylenen tüm yalanlara rağmen Clinton'a zarar vermediğini söyleyebiliriz**. O zihinlerde tövbe eden bir aldatan eş olarak ama her şeyden önce iç ve dış politikada reformlara imza atan bir başkan olarak yer etti. Evlilik dışı ilişkisi

ona çok zarar vermedi, sadece insani zaafları olan bir adam olarak değerlendirildi ve "sonuçta o da bir insan" sözüyle birlikte anılan bir kimlikle var oldu.
Bizim seçmenimiz de politikacıların cinsel ilişkilerini ve bu ilişkileriyle ilgili söyledikleri yalanlan affetme eğilimindedirler, hatta Almanlar bu konuda Amerikalılardan daha cömerttirler. Ancak buna rağmen bir politikada başarının temiz adam imajına ve ahlaklı bir aile hayatına sahip olmasıyla bire bir ilişkili olması gerektiği düşüncesi Amerika'daki kadar yaygın değil. Bunun nedenleri laikliğin son derece yüksek, idealleştirme oranının ise Alman-ya'da daha düşük ve ahlaki şartların daha az zorlayıcı olmasıdır, ayrıca birçok Alman eskiden beri bir kişi eşini aldaüyor olsa bile siyasi olarak ortaya iyi bir iş koyabilme kapasitesine sahip olabildiğine inanır. Birçok Alman, politikacıların seks skandallarına gözlerini yumarken, yozlaşma, rüşvet, yalan ve cepleri doldurmak için yapılan dolandırıcılık fazlasıyla tepki görüyor.
Hertel'in *inkâr Etmek, Gizlemek, Çarpıtmak* kitabında bulunan makalesinde Allensbacher Kamuoyu Araştırma Enstitüsü'nün bir çalışması anlatılıyor. Araştırmada katılımcılara 1992-93 yılları arasında yaşanan ve medyada detaylı bir şekilde haberleri yapılan, bu nedenle de birçok kişi tarafından bilindiği düşünülen 16 siyasi skandalla ilgili sorular soruldu. Katılımcılardan olayları değerlendirmeleri ve bir şekilde sıraya koymaları istendi. Aldatma ilişkilerinin birinci sırasına temizlikçisini iş ve işçi bulma kurumuna yerleştiren ulaşürma eski bakanı Günther Krause oturuyor. 850 mark tutarındaki ücretle aldığı kadının maaşının 660 markını iş ve işçi bulma kurumu karşılıyordu, çünkü temizlikçi kadın uzun bir süredir işsizlik aylığı alıyordu ve kurum işsiz birine imkân sağladığı için Krause'ye destek çıkıyordu. Bu yasadışı bir durum değildi ama Krause'nin geliri düşünülünce soru işaretlerinin oluşması kaçınılmazdı. İkinci sırada ise Daimler-Benz yönetim kurulu başkanı olarak bilgileri içerden birine aktaran IG-Metall yöneticisi Franz Steinkühler geliyor. Steinkühler 1 milyon mark değerinde Mercedes hissesi almış ve bunlardan 6 haneli rakamlara ulaşan bir kazanç hedeflemişti. Üçüncü sırada karşımıza yine o zamanlar bakan olan Krause çıkıyor, ancak bu kez farklı bir skan- dalla. Politikacı Berlin'den Mecklenburg Börgerend'e taşınma masraflarını bakanlığın hizmet masrafı olarak göstermiş, ve 6390 marklık masrafının karşılanmasını sağlamıştı. Oskar Lafontaine dördüncü sırada bulunuyor. Lafontaine de Saarland Eyalet Başkanı olduğu Saarbrück Belediye Başkanlığından kendisine 22 bin marklık emekli aylığı bağlatıyor. Ancak o sırada Lafontaine kesinlikle emekli değildir hatta görevinde son derece aktiftir. Bavyera eyaleti eski başkanlarmdan Max Streibl Amigo- ilişkisi sayesinde 5. sıraya yerleşmiş. Alman uçak yapımcısı Grob için Federal Savunma Bakanlığı'ında yüksek kazançlı ihaleler sağlamış bunun karşılığında da CSU için bağış almış ve Brezilya ve Kenya'ya ailesiyle birlikte yaptığı seyahatlerin karşılanmasını sağlamıştı. Özellikle Oskar Lafontaine'le ilgili aldığımız görüşler oldukça ilginçti. Katılımcıların yüzde 52'si haksız yere bağlanan emekli aylığını skandal bir durum olarak değerlendirirken Lafontaine'nin parayla seks olayını ise katılımcıların sadece yüzde 29'u "saygın bir karaktere" yakışmadığı şeklinde yorumladı. Bu skandal listenin alt sıralarında yer alıyordu ve siyasetçinin kariyerini etkilemiyordu. Bu durum büyük ihtimalle Almanların seks ve aşk konularında söylenen yalanlan hoş karşılaması ama parayla ilgili yalanlar konusunda hassas olmasından kaynaklanıyordu. Bu ülkede "emeğin karşılığı verilmelidir" sözünün bu kadar çok popüler olmasının bir nedeni de bu olsagerek. Emek harcanmadan elde edilmiş kazanç Alınanlara göre oldukça haksız bir durumdur ve Seehofer'in aldatma hikâyesinden ya da Lafontaine'nin pezevenklik yapan arkadaşı ve genelev ziyaretinden çok daha uzun yıllar gündemde kalır.

Tabloit gazeteler skandalları her durumda abartmak konusunda heveslidirler ve her seferinde de "dolandırıcı siyasetçi" klişesini yeniden üretirler. Bu skandalların böylesine sistematik olarak işlenmesinde sorumluluğun kime ait olduğu tartışmaya açık bir konudur. Skandal söz konusu olduğu sürece okuyan, dinleyen ve izleyen; satın alan, kulak veren bizler değil miyiz?

Medya aslında bizim skandal merakımızı gidermek için işlemiyor mu bu konuları?

Ya da tam tersi mi?

Önümüze ne konursa başka bir tercihimiz olmadığı için zorunlu olarak onu mu tüketiyoruz?

Ya da gazetenin tüm sayfalarında yeni seks skandallarıyla ya da rüşvet olaylarıyla bombardımana tutulduğumuz için mi?

Gazetecilerin hiç utanmaları sıkılmaları olmadığı ya da özel hayat diye bir şeyden haberdar olmadıkları için mi bunları görüyoruz?

Ya da belki de medyayı kendisi ve hedefleri için uygun bir araç olarak gören ve gün gelince de bunun bedelini ödeyen politikacılardadır sorun?

Bütün bu soruların maalesef tek ve basit bir cevabı yok. Bütün bu bakış açılarının hepsinde insanların siyasetin "sahtekârlık" olduğuna ve gelecekte de olacağına dair bir kanı oluşturduğunun izleri görülür. Bunun değişmesi için yapılan bireysel imaj düzeltme kampanyaları çok da işe yaramıyor. Ancak yalancı politikacılarla ilgili şunları söylemeden geçmek yanlış olur: Onlar halkın geri kalan kısmından çok daha kötü yalancılar değiller, biz ne isek onlar da o. Aramızdaki tek fark onların yalanları televizyon ve Bild sayesinde herkes tarafından biliniyor.

Öncelikle her şeyi inkâr et:

Politikacıların tipik yalan söyleme yöntemleri

Ne zaman televizyonda bir siyasetçi hakkında yeni bir skandal patlak verse, çatışma tarafları arasında yani politikacı ve onu destekleyenler ve de onların karşısında duran medya arasında bir düello ve bir yarış başlar. Suçlanan kişilerin tepkilerinin genelde aynı olması dikkat çekicidir. Bunun nedeni ise politikacıların uzun yıllar boyunca kamuoyunda her zaman olumlu bir imaj oluşturmak için uğraşmalarıdır, bunun sosyolojik tanımı "kendini anlatarak öz imaj oluşturma"dır. Aslında bu sadece politikacıları ilgilendiren bir konu değil, her birimiz belirgin bir imaj ve her zaman gerçeklikle birebir örtüşmese de sosyal çevremizde özel bir etki oluşturmak için uğraşırız. Bunlar "kariyer yapan bekâr kadın", "yetenekli başhekim", "havalı deri ceket sahibi" ya da "yılmaz vejeteryan" gibi imajlar olabilir. İnsanlar çizmiş oldukları kariyerle örtüşmeyen her türlü özelliklerini gizlerler ve bu özelliklerini destekleyen her türlü ayrıntıyı ön plana çıkarırlar. Ayrıca bu kişiler, kendi seçtikleri rollerin, tanınmak ve itibar sahibi olmak, kariyer imkânları, yüksek maaş, karşı cinsle başarılı bir iletişim, sağlık ve uzun bir ömre sahip olmak gibi şeylerin teminatı olarak görürler. Bakan Horst Seehofer'in kendini çocuklarına ve eşine adamış gibi görünen imajı buna çok iyi bir örnek olabilir.

Politikacıların medyadaki varlıklarının gücü, sadece imajlarına bağlı değildir, imajları aynı zamanda önemli oranda mesleki başarılarına da bağlıdır. Bu imaja gelecek bir zarar kariyerin sona ermesiyle ya da tüm hayatının zarar görmesiyle sonuçlanabilir. Dışişleri eski bakanı Joschka Fischer'in Bergmann ve Pörksen'in bir röportajında bunu vurguluyor: "Devletin bir birimindeyseniz, çifte bir role sahipsinizdir. Kan ve etten oluşan bir insan ve aynı zamanda Federal Almanya Cumhuriyeti'nin bir temsilcisi. (...) İnanılırlık çok yüce bir erdemdir. Bunu yıllar hatta onyıllar sonunda edinebilirsiniz ancak, çok kısa bir sürede yitirebilirsiniz."

Medya tarafından "yalancı" ya da "sahtekâr" olmakla suçlanan politikacıların ilk tepkilerinin

neden bu kadar saldırganca olduğu şimdi daha kolay anlaşılabiliyor. Politikacıların bu taktiğine "Eleştiri kaynağını küçümsemek" ve "karşı saldırıya geçmek" deniliyor. 1998'in başlarında yemin ettirilerek 6 saat boyunca özel hayatı hakkında sorgulanan Bili Clinton'un ilk tepkisi de aynı olmuştu. Her şeyi inkâr etmiş ve bütün suçlamaların kendini alt etmek isteyen siyasi rakiplerinin kirletme kampanyası olduğunu iddia etmişti. Politik skandallar sırasında politikacıların kendi kazanımlarını sürekli olarak ön plana çıkarmaları tipik tepkilerden biridir. Bu şekilde gündeme gelen hatalı davranış sözü edilen kazanımların yanında küçük ve önemsiz gibi görünür. Bu taktiğe "dürüstlük gösterisi" denir. Politik skandalın yankıları devam ettiği durumda bir sonraki stratejik adım saldırganlıktan kendini savunmaya geçmek olur. Suçlanan kişi zarar gören imajını savunmaya, kurtarmaya ya da yeniden kurmaya çalışır. Sosyolog Astrid Schütz doksanlı yılların başlarında "savunmacı kendini ifade etmede aşamalı yöntemi" geliştirmiştir, bu yöntemin taslak halini ise Hettlage'nin *İnkâr Etmek, Gizlemek, Çarpıtmak* çalışmasında bulabilirsiniz. Bu model yardımıyla politik skandallarda suçlu olanların nasıl tepki verdiklerini örneklendirebiliriz.

Buna göre savunma teknikleri genel olarak şöyle oluyor:

İnkâr etmek (" X olayı gerçekleşmemiştir!")

Yeniden yorumlamak ("X olayı olumsuz bir olay değildir!" ya da "İddia edilenin aksi yaşanmıştır'!")

Faili inkâr etmek ("O ben değildim!" ya da "Bundan bir başkası sorumludur!")

Temize çıkarmak ("Yaptığım/söylediğim şey doğru ve zorunluydu!")

Hâkim olma yetisinin inkârı ("Böyle olmasını istememiştim" ya da "Birdenbire oldu!")

Suçlamaları minimize etmek ("Normalde böyle bir şey yapmam!" ya da "Beni tanıyanlar böyle biri olmadığımı bilir!")

Af dilemek.

Bu aşamalı yöntem elbette teorik bir temele dayanmaktadır. Bu yöntemde suçlanan kişilerin her zaman için sadece taktiklerle hareket etmediğini ve duyguların da bu durumda önemli bir rol oynadığı ve olayları etkilediği dikkate almıyor. Bu nedenle gerçek yaşamda süreç aynen sıralandığı gibi yaşanmayabiliyor, bazen bir aşama atlanıyor ya da aynı anda iki taktik kullanılıyor. Politik olaylarda suçlanan kişinin sessiz kalarak tepki göstermesi ve açıklama yapmayı kesinlikle reddetmesi de sık rastlanılan bir durumdur. Ama genelde söz konusu kişi suçlamaları ilk başta inkâr eder ve suçunu mümkün olduğunca kabul etmekten kaçınır. Ama herkesin bildiğinin ya da kısa bir süre içinde öğrenebileceğinin farkındadır.

Astrid Schütz, psikolog Daniela Groeschke ve Janine Hertel'le birlikte birçok politik olayı ve skandali inceledi. Araştırma yapan üçlü, suçlananların teorize edilmiş basamak modeline şaşırtıcı bir şekilde bire bir uygun davrandığını kanıtladı. Helmut Kohl'un olayını hatırlayalım: 4 Kasım 1999'da Augsburg eyalet mahkemesi CDU eski saymanı Walter Leisler Kiep hakkında tutuklama kararı aldı. Kiep, 1991'de vergisiz 1 milyon mark edinmekle suçlanıyordu. Müfettiş Horst Weyrauch, tanık ifadesinde bu miktarın Leisler Kiep hesabına değil de CDU'nun güven hesabına bağış olarak havale edildiğini açıklamıştı. Böylece CDU ve partinin eski başkanı Helmut Kohl da soruşturmaya dahil olmuştu. 6 Kasım 1999'da Kohl, bu kadar yüksek bir

meblağ bağış yapıldığını bilmediğini açıklamış, 21 Kasım'da hakkında yapılan her türlü rüşvet iddialarını inkâr etmişti: "Bu varsayımlar yanlıştır ve iftiradır." Verilen bu ilk iki tepki *"inkâr etmek"* ve *"eleştiri kaynağına karşı saldırıya geçmek"* olarak yorumlanabilir. 30 Kasım'da Kohl, CDU'nun "kara kasa" olayından sorumlu olduğunu kabul etmiş ancak olaylara başka bir açıdan bakılması için uğraşmıştır *("yeniden yorumlamak"):* "Saymanlığın normal hesaplardan ayrı tutulmasının mantıklı olacağını düşünmüştüm. (...) Şeffaflık ve kontrol mekanizmasının eksik olmasından kaynaklanan bu sürecin sonuçlarının parti yasalarınca belirlenmiş prensipleri ihlale yol açmasından ötürü pişmanlık duyuyorum." Aynı açıklamanın ilerleyen dakikalarında *"suçlamaları minimize etmek"* yoluyla yani bahsedilen davranış şeklinin kendisi için tipik bir durum olmadığını vurgulamak için "Beni tanıyan herkes, ülkemizin refahı için sorumluluklarımın bilincinde olduğumu ve olacağımı bilir" ifadesini kullandı.

1999'da Aralık ayının ortalarında Kohl, ZDF televizyonunda "Sırada ne var?" adlı programda olayı kısmi olarak kabul etmişti ancak bu kez de *"faili inkâr etmek"* taktiğiyle kendini savundu. Bağış parasıyla ilgili dönen gizliliğin sorumluluğunun ne kendisine ne de saymana ait olduğunu, tüm sorumluluğun parayı veren kişide olduğunu iddia etti. "1,5 ve 2 milyon mark arası tutan bağışları 1993 ve 1998 yılları arasında kabul ettim. (...) Bağışı yapan kişi bana, parayı isminin bağış listesinde görünmemesi koşuluyla verdiğini özellikle belirtmişti." ZDF televizyonunda Kohl ayrıca özür de dilemişti: "Yaptığım bir hataydı bunu kabul ediyorum ve özür diliyorum." 18 Ocak 2000'de Kohl, bağış skandallarından ötürü CDU onur başkanlığı görevinden istifa ederken bir başka "özür" daha geldi, bu açıklamada ayrıca Almanya için yaptığı işleri de ön plana çıkardı, yani klasik "dürüstlük gösterisi" tekniğini kullanarak yaptığı hatanın hizmetlerinin yanında önemsizmiş gibi görünmesine çabaladı. "Burada (partide) 40 yılı aşkın zamandır çeşitli görevlerde hizmet verdim. Bununla birlikte bir hata yaptım ve bunu da kabul ettim. Her zaman görevlerimi yerine getirmeye çalıştım." **Kohl, kısa bir süre sonra ARD'de de aynı açıklamalarda bulundu.** "Bambaşka bir amaç uğruna çalıştım, ülkeme hizmet etmek için. (...) Beni bilenler (...) ne rüşvet aldığımı ne de para kabul ettiğimi görmüştür, özel ilişkilerimde her zaman aynı tavrı tercih etmişimdir, ahlaklı olmuşumdur." Buna paralel olarak Kohl, "eleştirinin kaynağına saldırmak" tekniğine geçmiş ve medyanın kendisine yönelik haksız bir kampanya içine girdiğini söyledi. "Bunu siz de biliyorsunuz, yaptıkları şey, sabah akşam takip etmek. Siz bunu yapmıyorsunuz." Ancak parayı veren kişinin adını söylemeyi reddetmeye devam etti. Bağış yapan kişiye bir onur sözü verdiğini söyledi. Mart ayında Kohl, para cezasına çarptırılma ihtimali bulunan CDU'nun mali sıkıntılarını gidermek için bir milyon euro toplamaya başladı. Bu para toplama kampanyası ve televizyonlarda dilediği özürler bu sıkıntıyı atlattığını gösteriyordu ve bundan sonraki süreçte medyayla olan ilişkilerini avukatlarına devretti. Bonn eyalet mahkemesi 2001 Mart'ında soruşturmanın sona erdirilmesi için 30 bin marklık bir para cezası verilmesine karar verdi. Kohl bunu kabul etti ve soruşturma sona erdi- Helmut Kohl, bağış olaylarıyla ilgili skandal boyunca "*inkâr etmek", "yeniden yorumlamak", "faili inkâr etmek", "suçlamaları minimize etmek"* ve *"özür dilemek"* de dahil olmak üzere "savunmacı ifade biçimi"nin her türlü yöntemini kullandı. Ayrıca olumlu bir etki bırakan *"dürüstlük gösterisi"* gibi *"kendini savunma teknikleri"ne* ve *"eleştirinin kaynağını küçümsemek"* ya da *"karşı saldırıya geçmek"* gibi yöntemlere de başvurdu.

"Savunmacı ifade biçimi"nin başka bir güzel örneğine de **Baden Württemberg'in eski başbakanı Lothar Späth'ın (CDU) 1991 yılında ortaya çıkan "Rüya gemisi skandali" olayında rastlıyoruz.** Skandal Standart Elektrik Lorenz AG *(SEL)* adlı şirketin eski müdürü Helmut Lohr'un bir ifadesiyle patlak verdi. Vergi kaçırma gerekçesiyle açılan bir davada Lohr

ifadesinde, Späth ve ailesinin lüks bir yat gezisiyle Ege'ye davet edildiğini ve seyahatin giderlerinin de "temsilcilik giderleri" olarak vergiden düşürüldüğünü itiraf etmek durumunda kaldı. Lohr ve Späth uzun yıllardır arkadaştı. Baden Württemberg başbakanının medyada çıkan haberlere ve gazetecilerin sorularına verdiği ilk tepki *"susmak"* ve *"inkâr etmek"* oldu. Kendisi hiçbir açıklamada bulunmadı ama bakanlık sözcüsü "Başbakan kendini savunmak zorundaymış gibi bir durumla karşı karşıya bırakılmamalıdır" açıklamasında bulundu Stuttgarter Zeitung'da. Bir iki gün sonra Späth seyahati doğruladı ama bunun yanı sıra *"yeniden yorumlamak"* ve *"faili inkâr etmek"* gibi savunma tekniklerini kullanmayı da ihmal etmedi. Başbakan masrafların SEL firması tarafından karşılanacağını bilseydi böyle bir daveti kabul etmeyeceğini bildirdi. Bu daveti bir arkadaş daveti olarak algılamıştı *("yeniden yorumlamak").* Ayrıca 1990 yılında şirketin seyahat masraflarını talep etmesi üzerine Lohr ailesiyle ilişkilerinin de bozulduğunu belirtti *("faili inkâr etmek").* Späth ayrıca açıklamalarında *"suçlamaları küçümsemek"* fırsatını da kullandı ve Lohr'un isteğini anında geri çevirdiğini söyledi ve kendini olaydan uzaklaştırdı, bunu yaparken de şu ifadeyi kullanmayı ihmal etmedi: "Böyle bir şeyi asla yapmadım."
Sonraki haftalarda Späth'in başka firmalar üzerinden birden çok rüya tatiline çıktığına dair ayrıntılar ortaya çıkmaya başladı. Başbakan Manila, Hong Kong, Endonezya, Meksika, Malezya ve Singapur seyahatlerinin giderlerini de şirketler üzerinden sağlamış hatta küçük kızının bir pony çiftliğinde kalması için yer bile ayarlatmıştı. Bu ayrıntılar arasında Späth'in bazı seyahatlerinde büyük ihtimalle şüphe çekmemek için sahte bir pasaport kullandığı da vardı. Späth seyahatlere korumasız olarak çıktığını ve başka ülkelerde güvenlik sorunu yaşamamak için farklı bir isim kullandığını açıkladı. Yani takma isimler ve sahte pasaportlar federal polis biriminin kendisinden talep ettiği güvenlik önlemleriydi *("Yeniden yorumlamak", "faili inkâr etmek").* Gazeteciler karşısında Späth, "olayları kontrol edecek kişi"nin kendisi olduğunu ısrarla inkâr ediyordu. Bir başbakan olarak söz konusu ekonomik ilişkiler olduğunda davetleri kabul etmek dışında başka bir seçeneği yoktu. Randevu takvimi, hangi uçuş şirketini ya da hangi zamanı seçmesine olanak tanımayacak kadar doluydu. Späth aynı zamanda *"temize çıkarma"* yöntemine de başvurmuştu. "Max Grundig adlı işadamının lüks yatıyla yaptığımız Karayipler seyahatinde hiçbir tuhaflık yoktu, sonuçta yatta Baden-Württemberg yararına önemli yatırım projeleri bağlamak için konuşmuşlardı. En sonunda Späth basının suçlamaları karşısında eğlenmeye başladı ve saçma bir işle uğraştıklarım iddia etmeye başladı: Späth bir basın konferansında "Ne yani dizel yakıt işleriyle mi ilgileneyim?" dedi ve bu arada daha önceleri "lüks yatlarda bulunduğunu" ekledi. 13 Ocak 1991'de Lothar Späth geri adım atmak zorunda kaldı ve Haziran ayı sonunda başbakanlık görevinden ayrıldı ve CDU eyalet temsilcisi adaylığı da engellendi. Skandalin gündeme geldiği sırada Späth bütün bunların medya tarafından başlatılan bir karalama kampanyası olduğunu iddia etmekten çekindi ama görevini bırakmasının nedenlerini açıklarken şu ifadeleri kullandı: "Beni devirmek isteyen ve bunu başaranların kurbanı oldum. Hiç de adil davranılmadı". Bu ifadeler Helmut Kohl'un parti bağışı olayı sırasında sıklıkla başvurduğuna şahit olduğumuz *"eleştirinin kaynağına saldırmak"* tutumundan başka bir şey değil.
Bu olayın olumsuz etkileri Kohl'de de olduğu gibi sınırlı kaldı. CDU çoğunluğunun sayesinde Baden- Württemberg eyalet meclisinin soruşturma kararı alması engellenmiş oldu ve Späth işlediği tüm kişisel suçlardan beraat etti. Politik kariyerinin sona ermesiyle işletme hayatına atıldı ve Jenoptik AG'nin müdürü olarak başarılı bir kariyere sahip oldu, *NTV'de* bir tartışma programı yönetti ve 2002 yılı seçimlerinde Edmund Stoiber'in çaü kabinesinin potansiyel

ekonomi bakanı olarak görüldü. Späth'de kendini savunma yöntemleriyle bir başarı elde etmişti: Kariyerinin üzerinde sadece çizikler oluşmuştu, tamamıyla yok olmamıştı, köprünün altından yeterince su aktıktan sonra sorunsuz bir şekilde ekonomi alanına geçebildi hatta siyasi arenada yeni kapılar da açıldı. "Savunmacı ifade biçimi" öyle görünüyor ki politikacılar için en iyi savunma yöntemlerinden biri.

Ama bu yöntemi kullananlar elbette sadece politikacılar değil, bizler de sık sık böyle bir yönteme örnek olacak davranışlar sergiliyoruz. Aynen kırık vazonun yanında yakalanan küçük çocuk gibi:

"Vazoyu ben düşürmedim!" (*İnkar etmek)*

"Odaya girdiğimde vazo öylece yerde duruyordu!" (*Yeniden yorumlamak)*

"Ben değilim. Sandra yaptı!" *(Faili inkâr etmek)*

"Ama o da öyle aptal bir yerde duruyordu ki, çarpmadan geçmek imkânsız!" (*Temize çıkarmak)*

"Halıya takıldım!" (*Kontrol mekanizmasının yitimi)*

"Hiçbir zaman bir şeyi kırmamışımdır. Her zaman dikkatliyimdir!" (*Suçlamaları minimize etmek)*

"Çok üzgünüm!" (Af dilemek)

Başka bir örnek de enselenen ve uzun zamandır bir sevgilisi olduğunu inkâr eden eştir. "Başka bir kadınla hiçbir ilişkim olmadı!" Kanıtlar gözüne gözüne girmeye başladığında ise "yeniden yorumlamak" yöntemini kullanarak olayı farklı bir şekilde göstermeye çalışır: "Onunla birlikte olduğum doğru. Ama sadece bir kez. Aylardır seni aldattığım yalan, bu tek gecelik biri ilişkiydi!" Buna paralel olarak erkek "faili inkâr etme:" olayına girer ve suçu kendi üzerinden atmaya çalışır: "Beni büsbütün baştan çıkardı! Böyle olmasını istemezdim!" ya da "kontrol mekanizmasını yitirdiğini" iddia eder: "O kadar sarhoştum ki, kendimi kontrol edemiyordum!" Eğer yeniden güvenmek kazanmak istiyorsa "suçlamaları minimize etmek" yöntemini de kullanmalı: "Kazanova olmadığımı sen de çok iyi biliyorsun, sana şimdiye kadar hep sadık oldum!" Ve sonunda da "özür" dilenir: "Çok üzgünüm, lütfen beni affet, bir daha böyle bir şey olmayacak!" İddialılık ve saldırganlık teknikleri her adımda bir arada kullanılabilir. Örneğin en başta "inkâr etme" aşaması "eleştiri kaynağının küçümsenmesi" ile birlikte kullanılabilir: "X'in başkaları hakkında ne yalanlar uydurduğunu sen de biliyorsun. Kendisinin olmadığı için ne kadar kıskanç biri olduğunu biliyorsun!" Bu olayda "kontrol mekanizmasının yitimi" ve "dürüstlük gösterisi" teknikleri bir arada kullanılmak için çok uygun. "Hiçbir zaman içki içmediğimi biliyorsun. Her zaman senin ve çocukların yanında oldum. Şimdi de sadece bir kez dışarı çıktım, sarhoş oldum ve kontrolümü kaybettim. Ama seni seviyorum ve sana ihtiyacım var!"

Bu strateji sadece kamuya açık yalan skandallarında değil özel yaşamda da istenen sonuçları sağlayabiliyor. Yalan ve sahtekârlığın kurbanı olanlar gerçekler kendilerine taksit taksit söylendiğinde ortalıkta bir şeyler döndüğü hissine kapılırlar. Bu şekilde kendilerini yavaş yavaş bu rahatsız edici ve duygusal duruma alıştırırlar. Suç işleyenin açıklamaları, bahaneleri ve

özürleri kurbanın durumu kurtarmak için adım atmasını sağlar. Bu şekilde ayrıca karşılarındakinin kendi kendisini ikna etmesinin de yolunu da açmış olurlar, "Aslında aldatmasının bir nedeni de benim, sadece kariyerimle ilgilendim" ya da "Bir erkek sarhoşsa böyle şeylerin olması kaçınılmaz" gibi. Politikadaki isimler söz konusu olduğunda kriz yönetimi, iyi bir danışman ve ağzı laf yapan biri duruma müdahale eder ve kendini savunma teknikleri bilinçli bir şekilde devreye sokulur; ama normal hayatta bu aşamaları bilinçsiz bir şekilde ve plansız olarak yaşarız. Ama tabi ki durumdan yara almadan sıyrılmak için umut beslemekten hiçbir zaman vazgeçmeyiz.

İşte gerçek yalan: Seçim kampanyası yalanları

Başbakan yardımcısı ve Çalışma Bakanı Franz Müntefering 2006 yazında yürütülen koalisyon görüşmeleri sırasında "CDU ve SPD'yi seçim vaatleri üzerinden karşılaştırmak haksızlık olur" diyerek durumdan memnun olmadığını belirtmişti. Saarland eyaleti başbakanı Peter Müller 2002 yılında FAZ'la yaptığı bir röportajda daha dikkatli davranarak politikada "zaman zaman çoğunluğun zarar görmemesi için gerçeklerin açıklanması konusunda güçlükle karşılaşılabileceğini" belirtti. Her seçim kampanyasında ağız dolusu sözler veriliyor, yarı yalan yarı gerçek açıklamalar yapılıyor, bazı şeyler abartılırken bazı şeyler küçümseniyor. Helmut Kohl, 2000 yılında işsizliği yarı yarıya azaltacağını söylemiş, Gerhard Schröder de kendi iktidarı sırasında işsizlerin 3,5 milyonun altına indiğini söyleyerek yeniden seçilme talebinde bulunmuştu. Söylenenlerin aksine her ikisinin de iktidarı döneminde işsizlik inanılmaz oranda arttı. İşsizliği yok etmek için bir reçeteye sahip olduğunu söylemek öyle görünüyor ki politikacıların birinci sırada gelen yalanları. Küreselleşme çağında politikacıların ekonomiye olan etkileri oldukça azalmış durumda ancak onlar yine de bunun altını çizmeden edemiyorlar. Seçim kampanyasını yürütenlere göre çoğunluğu ve iktidarı kazanmak için yalan söylemek kaçınılmaz bir durum. İktidarı kazanan ise yönetme, yeniden şekillendirme ve değiştirme ya da en azından kendisi için küçük bir işi garantilemek için yeti kazanmış oluyor.
Dışişleri eski bakanı Joschka Fischer, Bergmann ve Pörksen'le yaptığı bir röportajda "Seçim kampanyası, seçim kampanyasıdır" diyor. Fischer seçim kampanyasının her türlü durumun olası, gerekli ve hoş görülür olduğu istisnai bir durumdan başka bir anlamı olmadığını söylüyor. Seçim araştırması yapan birçok kişiye göre de bir partinin bu tür yalanlar söylemediği takdirde seçilme ihtimalini unutması gerekiyor. **"Seçimler bir program oluşturmak için bir araçtan başka bir şey değildir. Programla ilgili verilen sözler daha çok partilerin seçimleri kazanmak için kullandığı bir oyun malzemesidir. Burada söz konusu olan şey sadece iktidardır. (...) Seçim kampanyası sırasında abartılan her şey seçimlerden hemen bir hafta sonra ilk "bütçe yardımı" alınır alınmaz geri plana düşer"** diyor sosyolog Manfred Prisching.

Gerçekte tüm politikacılar, gazeteciler ve bilim adamları seçmenlerin birçoğunun seçim kampanyası yani yalan tiyatrosu sırasında sahnelenen büyük ayinin farkında olduğunu ama bunun gerekli olduğunu kabul ettiğini düşünüyor. Berlin'de yayınlanan Tagesspiegel gazetesinin 3 Haziran 2003 tarihli baskısında Robert Bimbaum 2002 yılı parlamento seçimleri sonrasında yalan ayinleriyle ilgili şunları söyledi: **"Özel hayatımızda bir yalancı kendi çıkarı için gerçeğin sadece yarısını dile getirir. Mahkemede de davalı olan kişinin aynı şekilde tepki vermesi en doğal hakkıdır. Politikada ise durum ikisinin ortasında bir yerdedir. Bütünüyle yalan söyleyenler cezalandırılır, ama hiç kimse çıplak gerçekliğin dile getirilmesini beklemez."** Ama bu tespit her zaman geçerli olmayabiliyor. Özellikle politikadan anlamayan ya da politikaya ilgi duymayan birçok vatandaş politikacıların verdikleri sözleri ciddiye alıyor

ve seçimlerini yaparken bu sözleri dikkate alıyor. Adayların iddiaları ve davranış biçimleri, oy toplamak için oynanan bir tiyatronun parçası olarak algılanmaz.
Seçim araştırmacıları 2002 yılındaki parlamento seçimlerinden sonra yaptıkları araştırmada seçmenlerin eskisine oranla seçimlerini yaparken daha esnek olduğunu ortaya çıkardı. Artık seçmenler televizyon kanallarında yapılan aday tartışmaları ya da kampanya sırasında verilen sözler gibi daha kısa vadeli etkenleri dikkate alıyor. 2005 yılında maçoluk kokan ve şansölyelik avantajı bulunan ortalama karizmasıyla Schröder ve daha mantıklı iddialarda bulunan ve Alman halkına "hizmet" şiarıyla şekillenen protestan mütevazılığı taşıyan Angela Merkel karşı karşıya gelmişti. Seçmenler iki politikacının da gerçek fikirlerini söylemek yerine seçim kampanyası şartlarının zorladığı şekilde rol yaptıklarının farkında değildi. Her Alman vatandaşı günümüzde artık seçim kampanyasının yoğurt ya da otomobil reklamlarıyla aynı kefeye konulabileceğinin farkında değil. Elmar Brand'in Schröder'le dalga geçmek için yaptığı "Vergi Şarkısı"nın başarısı, tutulmayan seçim sözlerinden dolayı yaşanan hayal kırıklığı ve kızgınlığı çok iyi ifade etmesine bağlanabilir.
"Satış ve içecek vergileriyle/içiririm biraları daha tuzluya/ama bu bile yetmez bana!/Şimdi beni seçtiniz ya/artık yersiniz salata./Şansölyeliğim daha birkaç yıl sürer!/Bugün veremediğiniz sözleri/ yarın tutmayıverir- siniz olur biter/(...)/Vergilerinizi artırıyorum!/Seçim seçimdir/ Gönderemezsiniz de artık beni / bu da demokrasinin en tatlı yanı!"
Tutulmayan seçim sözleri politikada ve parti oluşumlarında yaşanan hayal kırıklarıyla sonuçlanıyor. Bunun en yakın örneğini ise büyük koalisyonun katma değer vergisini yüzde 3 oranında artırmasında görebiliriz. Ortaklardan biri seçimlerden önce en fazla yüzde 2'lik bir artış yapılacağını dile getirmişti. Söz konusu para olunca Almanlar abartmalar ve küçümsemelere ya da yarı gerçekliklere kanma konusunda daha titiz oluyor. Kohl'un "gelişen eyaletler" sözü de eleştiriyle anılıyor.
Seçim kampanyası yapanlar seçim yalanları söylemek birçok neden bulabilir. Bunlardan biri de siyasi çalışmanın çok karmaşık bir iş olması ve seçmene bunu anlatmanın güçlüğü. Eskiden PDS'de politika yapan ve şimdi de Sol Parti'nin fraksiyon başkanı olan Gregor Gysi, bir röportajda seçmenin politika hakkında kendini bilgilendirme açısından yeterli olup olmadığı sorusuna şöyle bir yanıt vermişti: **"Bu bakış açısı küçümseyicidir. Bütün gün boyunca politikadan başka hiçbir şeyle ilgilenmiyorum. Bir satıcı bunu yapamaz. Bu adam bütün gün boyunca bir kasanın başında çalışır ve ancak akşamları, o da uygun olursa 10 dakika haber izler (...). Ben onlar için bu konuda bir elçilik görevi yapıyorum, çünkü o kişi oy vermeye gidecektir."** Bir başka neden ise sürekli olarak karşımıza çıkan ve karmaşık içerikleri kısaltma, kolaylaştırma ve azaltmaya zorlayan medya oluyor. Ciddi bir yayın olarak bilinen Tagesschau bile 1 dakika 30 saniyelik bir yayında her şeyin anlatılmasını zorluyor. Gysi kendisiyle yapılan röportajda bu duruma değinerek **"İşsizlikle nasıl daha etkili bir şekilde mücadele edeceğimi 1 dakika 30 saniye içinde anlatamam. Bu durumda her politikacı gibi ben de sığ bir açıklama yapmak durumundayım"** dedi. Dışişleri eski bakanı Joschka Fischer de politikanın içine işlemiş olan ve "yağmur dansı" olarak tanımladığı politik kariyerinin büyük bir bölümünü oluşturan "büyülü element"ten bahsediyor. **"Hareket edemez hale geldiğinizde, halk için hareket ettiğinizi göstermelisiniz."**
Yalansız bir seçim kampanyasının mümkün olmadığı çok açık. Ancak her seçim kampanyasında rakipleri yalan söylemekle suçlamak da yalan ritüelinin bir parçası olarak normal karşılanan bir durum. Ancak rakiplerin seçim kampanyası sırasında söylediği yalanları

seçimlerden sonra bir silah gibi kullanması da oldukça saçma. Günlük konuşma dilinde "yalan komitesi" olarak adlandırdığımız "Federal Alman Parlamento Seçimleri 15. seçim dönemi 1. soruşturma komitesi"ni bu saçmalığa örnek olarak verebiliriz. Komite, CDU/CSU meclis grubu tarafından 2 Aralık 2002'de talep edildi ve araştırma konusu olarak da Gerhard Schröder iktidarının 2002 seçimleri öncesinde bütçe açığının yüksek olacağını, bu nedenle Maastricht kriterlerinin karşılanamayacağını ve vergi artışlarının kaçınılmaz olacağını bildiği iddiası araştırılacaktı. 23 Kasım 2003'te komite araştırmayla ilgili bir rapor yayınladı ve sonuçlar hiç de şaşırtıcı değildi. İktidar seçim yılında hiçbir gizli anlaşmanın yapılmadığını ancak hükümetin seçim kampanyası sırasında mali durumla ilgili bütün gerçekleri dile getirmediğini ve sadece olumlu yanları ön plana çıkardığını ortaya koydu. İktidar örneğin, uzmanların yeni borçlanma maliyetinin 33 milyar euroya kadar yükseleceğine dair tahminlerini Haziran ayının ortalarında maliye bakanı Hans Eichel'le paylaştığını gizlemişlerdi. Eichel Eylül ayında hala 21,2 milyar euroluk bir borçtan bahsedebiliyordu bu nedenle. Bunlar tüm seçim kampanyalarında başvurulan klasik yöntemlerdir, partilerin hemen hepsi bir şekilde bu yalanlardan birini söylemiştir. Bu nedenle gerçekleri ortaya çıkarmak için yürütülen yalan soruşturması boş bir iştir, ancak bu davranışıyla muhalefet, seçim kampanyalarında daha "dürüst" olunmasına yönelik beklentileri artırdı. Gerçekten de soruşturmanın pek de faydalı bir sonucu olmadı, her iki taraf da raporun sonuçlarını kendi çıkarlarına göre yorumladı ve rakibine karşı bir zafer kazanmış gibi kullandı. Ama bu soruşturma hiçbir şekilde Hans Jürgen Leersch'in Die Welt'te 4 Haziran 2003 tarihinde yazdığı gibi hükümetlerin gelecekteki seçim kampanyalarında verdikleri sözlerde daha dikkatli olacakları anlamına gelmiyor. Buradan çıkacak tek sonuç muhalefet şeklinden artık hiçbir şey anlamama noktasına gelen seçmenlerin, politika konusunda daha fazla hayal kırıklığı yaşamasıdır. Politikacılar seçim yalanlarını kaçınılmaz olarak değerlendirirler ancak seçimler sonrasında başlattıkları bir yalan soruşturmasıyla 90 derece dönüp karşı tarafta yer alırlar.

Ancak seçmenin silahı da politikacılarla aynı, seçmenler de seçim kampanyası sırasında yalan söylüyor. En azından Kamuoyu Araştırma Enstitüsü müdürü Vox Populi 18 Eylül 2005 tarihli Netzzeitung'da öyle olduğunu iddia etti. Populi, 2005 yılındaki parlamento seçimlerinden önce yapılan tahminlerin yanlış olduğunu açıkladı. "Karşımızda yeni bir olay var. Seçmenlerin bir kısmı gerçek fikrini saklıyor. Bu nedenle anketler, sadece insanların telefonlarda söylediklerini yansıtıyor, gerçekten ne düşündüğünü ya da ne yaptığını değil."

Sh: 215-250

Kaynak: Kaynak: Yalana Övgü, Claudia Mayer, Kitabın orijinal adı: Lob der Lüge, Çeviren: Nihal Ünver, Kasım 2008, Ankara

Claudia Mayer, Münih'teki Ludwig Maximilians Universitât'te psikoloji eğitimi aldı. Daha sonra Deutsche Journalistenschule'de gazetecilik eğitimine devam etti. Alman televizyon kanalı Pro Sieben için popüler bilim programı Galileo'yu hazırlıyor.

DERGÂHLAR VE MASON LOCALARI

1925 senesine kadar yalnız İstanbul'da 365 dergâh vardı. Bunların mensupları, en az ellişer kişi olsa, 18.250 ederdi. Bu insanların da gene en az, ailelerinden, akraba ve çevrelerinden beşer sempatizanı bulunmuş olsa, 91.250 adet olurdu.

Bundan yâni 1982 den yarım asır evvel, İstanbul'un nüfûsu sekiz yüz bin civarında olduğuna göre, demek ki şehrin sekizde biri mânevi sigortaya sâhip ve muhitine şerde değil, hayırda örnek olan bir tasfiye cihâzı gibi idi.

İşte bu sağlam ve güvenilir kütleden çevresine sızan müsbet ve uyarıcı hava, cemiyetin hayvâni ve kirli meyillerine, şer ve şekavet arzularına sed çekip, dur... diyebilen bir emniyet ve güven bölgesi teşkil etmiş bulunuyordu.

15 sene evvel Sabriye Çökmez isminde bir yakınımız, manavdan alış veriş ederken dükkânın çok genç çırağının, el oyunu ile ölçüde hile yapıp yapmadığını anlamak üzere çocuğun tuttuğu terâziye dikkatle bakıyormuş. Bunu fark eden genç:

— Teyze, korkma ben hile yapmam, büyük babam derviş! demiş ve demekle de bir gerçeği ifâde ederek rahatlamış. Amma Sabriyecik, öylesine mahcup olmuş ki ne cevap verebilmiş ne de genç çocuğun yüzüne bakabilmiş. Eve gelip, hâdiseyi bize naklettiği zaman, hâlâ çehresinde, o anda hissettiği utanç, bir maske gibi yüzünde durmakta idi.

***

Baş aşağı giden bir memleketin bütün müesseseler! bu çöküntüden hisselenirken, dergâhların da, aynı inkırazdan pay almayacağı ve almadığı, elbette söylenemez. Amma, bilhassa son devirlerde acı, yersiz, kasıtlı ve körükörüne uydurularak tenbelhâne, miskinhâne diye damgalanmak istenen dergâhlar, bütün iftirâlara rağmen, son anlarına kadar, cemiyetin bir çeşit emniyet süpabı vazifesini görmekte idi.

Onun için de bu müesseseler, hür imânın filizlendiği ve taassubun geri püskürtüldüğü bir ocak olarak faaliyette bulunduğu müddetçe cemiyete seçkin ve arınmış insanlar hediye etmiştir.

Eskiden, cemiyette dindar insanlar vardı; fakat mutaassıp kütleler yoktu. Bu gün ise din anlayışı, taassubla el ele vermiş, hattâ mutaassıp olmayanı dinsiz kabûl eden bir dar düşünce, topluma hâkim olmuş bulunmaktadır.

Şu hâlde dergâhların kapatılmasından, doğan netice: Bir tarafta taassubun, dîni pençesine alması, bir tarafta dinsizliği bir ilericilik hâline getirerek Türk milletini, îmân gibi târihî nafakasından mahrum bırakmış olmasıdır.

***

İnsanoğlu, müteâl, yüksek ve üstün zevklerden mahrum edilince şer, süflî ve muzır zevklere el atar. Dergâhlar kapatıldı ise de, dünyâ dünyâ olalı, başım bir yere bağlamak ihtiyâcında olan kütleler de işte, gerek kendisini, gerek memleketini millî – mânevi değerlere sırt çevirten müesseselere doğru koşmaya başladı. **Bunların, en karanlık ve bulanık olanlarından biri ise, mason localarıdır.**

Türkiye'de dergâhlar kapatıldı; fakat hem gün be-gün adedleri artan mason locaları açıldı, hem de siyonizmin ileri karakolu olan bu locaları arkadan takviye edici yardımcı kuvvetler müesseseleşerek **Lions, Rotary Kulüp** gibi isimler altında, locaların bir nevi hisarpeçesi ve ihtiyat kuvveti oldu.

Yeryüzünü saran Yahudi hegomonyası, bu gün dünyâ iktisâdiyâtma, ticâretine, siyâsetine, içtimâi ve vicdânî revişine hükmeder olmuştur. İşte milletlerin târihî ve an'anevî hayâtına açtığı yaylım ateşini gizleyebilmek için de bu cephe gerisi ihtiyat kuvvetlerine, hayır cemiyeti süsü vererek, onların arkalarına gizlenmeyi ustaca becermiş ve başarmış bulunmaktadır.

Üç gün evvel, genç kızlığından beri tanıdığım kırk yaşlarında bir hanım geldi. Aileden aldığı sathî bir inancı ve derine gitmeyen millî bir hassâsiyeti vardı. **Lions Kulüb'e âzâ kaydedildiğini söyledi.** Gruplar hâlinde, yardıma muhtaç derneklere, çocuk yuvalarına gittiklerini, kermesler yaptıklarını, ve ayda bir defâ da Marmara Etap Oteli'nde yemekli toplantıları olduğunu bu vesile ile hatiplerin, gelip konuştuklarını sözlerine ilâve etti.

Fakat, bütün bu faaliyet tablosunu çizerken, rahat değildi. Amma, buna rağmen, içine girmiş bulunduğu, şatafatlı işlerden de vazgeçmeği düşünmüyordu. Zîra, rûhen tatmin olmuyorsa da, bedenen oyalanıyordu. Acınacak bir bocalama ve cehâlet içinde idi.

***

— Rezan Hanım; dedim. **Balık tutarken, oltanın ucuna bir yem takarlar. İşte siz de, olta ucundaki yemsiniz. Hem yakalanıyor, hem de başkalarının yakalanmasını kolaylıyorsunuz. Hiç değilse, bu tutulmuş balıkların balıkçının sepetini zenginleştirdiğini olsun bilesiniz.**

Osmanlı Devleti'ni, masonlar marifeti ile Yahudilerin yıkmış olduklarını elbette size söylemişlerdir.

Zira bu oyunun figüranısınız. Şimdi, târihî ve kronolojik yoldan bu acı hikâyeyi anlatmaya kalkışsam, sabah olur, gene de lâfım bitmez. Onun için, kısa kesmek evlâdır, dedim.

Sözünü oradan oraya dolaştıran bu zavallı kadıncağız, bir ara senebaşına da temas ederek, kendisine dağlar gibi yılbaşı tebriki geldiğini, buna, müvezziin bile şaştığını söyledi.

— Peki, bayramlarda da böyle tebrik alır mısınız? diye sorduğumda, cevâbı: «Hasar!» demek oldu.

— İşte, dedim, yılbaşı, haçlıların, bayram ise, tevhid ehlinin, yâni müslümanlarındır da, onun için, sizin malınızı size unutturuyor ve mühimsemiyorlar. Şu hâlde bayramınızı bile tanımayanların arasında ne işiniz var? Niçin onlara: «Tebrik edecekseniz benim olanı tebrik edin!» demiyorsunuz?

Nihâyet Rezan Hanım: «Bizim kulübe gelip konuşsanız...» demez mi?

— Aman Rezan Hanım, daha ağzımı açarken beni kapı önüne koyarlar, dedim Gülüştük. Daha da fazla konuşmağa değmediği için, bahsi burada kapadım.

Sh: 104-107

Kaynak: Ne İdik Ne Olduk- Hâtıralar- SÂMİHA AYVERDİ, HÜLBE BASIM ve YAYIN , 1985, İstanbul

EVRENİN YATIŞMAZ YAPISI

Eşya'nın nesnelerin sıfatları, nitelik ve halleri vardır. Renk, hacim, ısı, ağırlık, mıknatıslı özelliği, yanabilme, yumuşaklık, akışkanlık tad gibi. Bütün bunlar arasında değişkenlik ve hareket diğerlerinden ayrı bir özellik gösterir. Bir nesne giderek değişme ve başkalaşma sürecinde ise, «hareket» dediğimiz niteliği var demektir. Fakat bu niteliğin renk ve tad gibi niteliklerden ayrılışı açıktır. İlk türden olan nitelikler nesneyi değiştirip başkalaştırmazlar, nesnenin durağanlığını gidermezler, onu özünden dışarı çıkarmazlar. Oysa değişkenlik nesneyi kendi halinde bırakmayan bir niteliktir. Bir nesne başka bir nesne olduğunda artık eski niteliğinde olmayan ve yeni bir dununa girecek olan bir nesne demektir. Başka bir deyişle diğer bütün nitelikler durağanlık ve sükûn ile uyuşabilen niteliklerdir. Hareket ise bir durumda kalmayış değildir ve kesinkes durağanlıkla uyuşmaz. Diğer nitelikler nesnenin zâtına ve durağan olarak ele alman belirli bir durumuna bağımlıdırlar, değişkenlik ise nesnenin zatını (özünü) peşinden sürükler ve durağanlık siperinden dışarı çıkarır.

Şu halde daha titizce konuşursak belki de hareket veya değişkenliği bir nesnenin niteliği (sıfatı) olarak ele alamayız. Renk veya hacim gibi özellikleri ise o nesnenin niteliği olarak adlandırabiliriz. Çünkü bu tür nitelikler o nesnenin özünden, özünün sebat ve bekasından el çekilmesini, vazgeçilmesini gerektirmez. Buna karşılık tahavvül'ün, değişkenliğin kabul edilmesi nesnenin özünden vazgeçilmesini, el çekilmesini gerektirir. «Hareket» de nesneyi kabuğundan çıkaran diğer bir biçim ve varlığa ulaştıran, yahut eski varlığı ile «yok» olup yerine başka bir nesne gelmesini sağlayan bir özellik sözkonusudur.

Sorun şurada toplanıyor: Başkalaşım ve değişkenlik nasıl bir niteliktir? Başkalaşan, bir durumdan başka bir duruma geçen nesnede gerçekte ne olmakta, ne geçirmektedir? Özü kalıp, durumu mu değişmektedir? Dış yüzü, görünüşü (zahir) yeni bir görünüm alıp içyüzü (bâtın olduğu gibi mi kalmaktadır? Yoksa tüm varlığı ile mi değişime uğramaktadır? Gerçekten evren'de bir hareket var mıdır? Yoksa görünen herşey bir yanılsamadan, görüş aldanması ve seraptan başka birşey değil midir ?

Eski çağlardan beri feylesoflar ve düşünürler hareketi ve onun mahiyetinin belirlenmesini çetin bir sorun olarak görmüşler ve kavramışlardır ki değişkenlik diğer niteliklerden (sıfat) farklı bir niteliktir. Bu sebeple de değişkenliğe özel ve daha fazla bir önem vererek eğilmişlerdir. M.Ö. 5 nci yüzyıl yunan feylesoflarından Parmenides ve Leucippus Evren'de hareketin vuku bulduğunu inkâr ederlerdi. Parmenides'in öğrencisi olan Zenon birçok delil (kanıt) ile evrende hareketin imkânsızlığını «isbat» ediyordu. Zenon'un kanıtları henüz felsefede sözkonusu edilmektedirler . Birçok feylesof, geçmişte olsun, günümüzde olsun, bu kanıtları eleştirip incelemeye girişmiş ve girişmektedir. Buna karşı Heraklit bütün Evren'i ateş gibi sürekli hareket halinde görüyor, çatışmayı hareketlerin ve ilerlemelerin anası sayıyor, aynı ırmakta iki kez yıkanmanın imkânsız olduğunu söylüyordu.

Democritus , Anaxagoras ve Empedockles gibi atomcu feylesoflar eşyadaki bütün dış ve görünürdeki değişiklikleri, onların iç zerrelerindeki (atomlar) harekete bağlı olarak görülüyorlardı. Nesnelerin alt yapısındaki bu hareketlerin üst yapıdaki değişimlerin sebep ve kaynağı olduklarına inanıyorlardı. Bu görüşte olan feylesoflar da ikiye ayrılıyorlardı. Bir kısmı atomların farklılığının nicelik farkı ve hendesi (geometrik) fark olduğu gözüşünde iken, bir

kısmı da nitelik (keyfiyet) ve cevher (töz) bakımından atomlar arasında fark olduğu kanısında idiler.

Bunlar atomların bölünüp parçalanabilir olup olmadığı konusunda da görüş ayrılığında idiler. Yine, atomlar parçalandıktan sonra, parçalanan atomun önceki yapısını koruyup korumadığı konusunda da aralarında görüş birliği yoktu. Eflatun'un atomlara ilişkin görüşü ilgi çekici idi. Empedoclese'e uyan Eflatun evrendeki öğeleri (unsur) dörde indirgiyordu. Her öğe (unsur) için de ayrı tür bir atomun varlığına inanıyordu. Onun görüşünce toprak atomları küp biçiminde idi. Ateş atomları dikdörtgen, hava atomları sekizgen, su atomları yirmigen prizma biçiminde idiler. Atomların geometrik farklılığı, özelliklerindeki farklılığa yol açmakta idi .

Aristo atomcu görüşü kabul etmiyordu. O'nun «hareket» e ilişkin başka bir yorumu vardı . Bu yorumu yaptığında «madde» ve «suret» kavramından yararlanıyordu. O'nun zannınca «madde» ve «suret» kavramları her nesneyi, bu arada bizzat atomları da kapsamına alıyordu. Hareket'in kökünü böylece atomlarda değil daha derin bir düzeyde ele almakta, aramakta idi .

Aristo'nun görüşleri kendisinden sonra Batı ve Doğu düşünürlerini kesinlikle etkiledi. İslâm Alemi'nde hakimler «hareket» i açıklarlarken tümü de Aristo'yu izlediler. Buna rağmen ve aynı zamanda bazı «mütekellimler» de vardır ki «cevahir-i ferde» (bölünmez atomlar) nin varlığına inanıyorlardı. Harekete ve bir nesnenin başka bir nesneye dönüşümüne gerçekte inanmıyorlar, her türlü değişimi doğrudan doğruya Tanrı'ya dayandırıyorlardı .

Avrupa'da ilmi Rönesans'dan (Renaissance) sonra ve atomcu görüşün Descartes, Gassendi, Newton elinde yeniden canlanışını izleyerek ve özellikle ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında hızlanan büyük ve hayret verici ilmi buluşlar sonucunda, atomlar üzerindeki tartışma ve çekişmeler de doruğuna vardı. Ostwald (büyük Alman fizikçi ve kimyacısı) , E. Mach (Avusturyalı büyük fizikçi ve feylesof) ve P. Duhem (Fransız tarih ve fizikçisi) i bir yanda, M. Planck A. Einstein ve L. Boltzmann'ı (Avusturyalı fizikçi) bir yanda olmak üzere karşı karşıya getirdi. Yavaş yavaş gazların hareketi kuramı (Maxwell ve diğerleri) ve Termodinamik'in ikinci Kanununun istatistik yorumu (Boltzmann) . Kimya alanında molekül yapısal kuramı (Cannizaro, Butlerov) , Brown hareketinin keşfi ve niteliğinin belirlenmesi (Brown, Perrin, Einstein,) , Kimya'da elektroliz kuramı (Arrhenius, Debye), kefeyi atom kuramı yararına ağırlaştırmış, sonunda bu kuram galebe çalmıştır. Mach, ömrünün sonuna kadar atomların varlığından kuşkulu idi, fakat Ostwald on yıl çalıştıktan sonra atomların varlığına kanaat getirdi ve «Energetics»den el çekti .

Atom kuramının zaferi çoğunlukla atomist görüşün zaferi olarak alınır. Şu anlamda ki atomların varlığını kabul etmekle bütün görünür (zahiri) değişikliklerin atomların mekanik hareketlerinin sonucu olduğu, atomların bizzat sabit oldukları, ne var ki onların yer değiştirmelerinin görünen değişkenliklere yol açtığı da kabul edilir. Atomcu (atomist) kuram ile, yanlış olarak bu kuramın atom kuramı ile karıştırılması konusunda bundan sonra da daha fazla duracağız.

Bugün atomların durağan ve değişmez (sabit) ve parçasız olmadıkları, karınlarında başka yavruların da bulunduğu, bizzat kendi özlerinin de değişim içinde olduğu bilinmektedir. Radyoaktivite'nin keşfi, genel ve özel görecelik kuramı, zaman ve uzay kavramlarındaki köklü sarsıntı, çağdaş insanın hareket ve değişim anlayışını daha çok derinleştirmiştir. Bütün buna karşı çağdaş insan zihni henüz derin ve sarsıcı bir kavram olan «cevherde hareket»

kavramına yeterince aşina değildir. **Henüz bütün bu ilmi kazançlar şu felsefi soruya cevap verebilmiş değildir**: Hareket ve değişimin kökeni nerede aranmalıdır? Bu sebepledir ki bütün evrende hareket ve tahavvülün geçerli olduğundan feylesofça dem vuran, ne var ki bu kuramın sonuçlan ve birlikte getirdikleri üzerinde düşünmemiş olan kimselere henüz rastlanmamaktadır. Hatta bu kimselerden öyleleri vardır ki hareket kavramı üzerinde bile gerektiği ölçüde düşünüp derinleşmiş değildirler. Bu sebeple, «cevheri hareket» ve bu kavramın derin anlamı üzerinde durmak bir bakıma kolaylaşmış, bir başka açıdan bakılırsa da daha gerekli olmuştur. Daha kolaydır: Çünkü çağımız insanının bilim açısından hareket, zaman ve uzay konularında daha ince ve ayrıntılı, daha karmaşık bir anlayışı vardır. Bütün hareketleri atomizm tapınağının eşiğinde kolayca kurban edivermesi beklenemez. Daha gereklidir: Çünkü hareket konusundaki bu yeni bilginin felsefî alandan uzakta kalması ve yüce hikmetin can bağışlayıcı kaynağından beslenmemesi yazık olur. Ayrıca böyle kalınca da düzenbazlık yolu ile bazı sahtekârların oyuncağı durumuna düşürülebilir.

HAREKET NEDİR?

Hareketten başlıyoruz. Feylesofumuz bu konuda gerçekçidir. Başka bir deyişle dış dünyada hareketin vuku'unu kabul eder, onu zihnin bir vehmi kuruntusu veya duyguların bir yanılgısı olarak saymaz. Zenon'un şüpheleri, İmam Fahr-i Razi'nin ileri sürdüğü şüpheler, onu sarsmaz. Görüş ve akıl yürütme gücünün sayesinde kesinlikle belirtir ki: hareket ve değişim inkâr edilemez bir dış gerçekliktir. İnsanın «hareket» i inkâr edebilmesi için gerçeklerden uzak, hayal ve kuruntulara kapılan ve verimsiz çekişmeler peşinde olan bir kimse olması gerekir, yoksa «hareket» gerçeği ve değişim gerçeği inkâr kaldırmaz bir husustur .

Sadr-ul-müteellihin'in «hareket»in kavranabilmesi konusunda incelikler taşıyan bir açıklaması vardır ki özü şudur:

Hareket, akıl yardımı ile duyumsanan veya duygu yardımı ile akla sığdırılan bir şeydir. Diğer bir deyişle «hareketlin kavranıp anlaşılabilmesi için, akıl duyunun düzeyine iner veya duyu aklın düzeyine çıkar. Bu iki yetenek birbirlerine yardımcı olarak, imece ile, özel ve dış bir gerçeklik olan hareketin bilincine erişirler. Duyu'nun görevi olayların görüntüsünü saptamak, resmini almaktır. Bu resimler birbiri ardınca dizilse ve zihne aktarılsalar bile «hareketsin anlamını vermez, ifade etmezler. Harekette bir akış ve geçiş vardır ki birbirinden ayrı ve ard arda gelen bu görüntülerde yoktur. Bu sebepledir ki duyu tek başına hareketi algılayıp kavrayamaz. Akıl ise, duyunun hazırladığı görüntüleri inceleyip gözden geçirirken akış ve hareketin varlığını kavramış olur. İşte hareketin «mahsus-i ma'kul» oluşunun anlamı budur.

Şu halde hareketin ne olduğunu görelim:

Her hareket şöyle biçimlenip oluşur-. Bir nesne şu anda, şimdi içinde bulunduğu dunundan çıkar ve giderek (tedricen) ulaşabileceği başka bir duruma erişir. Olgunlaşabilecek olan ham elma, yere düşebilecek yükseklikteki bir taş, yaşlanabilecek bir genç, güçlü bir ağaç olabilecek bir fidan, derece derece ve kesintisiz bir süreçle, yoksa birden ve ansızın değil, ilk durumunu terk edip ard arda gelen ve sürekli terk ve edinimler sürecinde bir konumdan yeni bir konuma ulaştıklarında, hareket ettikleri ve bir değişim süreci geçirdikleri söylenebilir. Hareketi» dereceli (tedrici) ve bitişimli (ittisali, kesintisiz) olduğu, ayrı ayrı ve birbirine yapışmış parçalardan oluşmadığı çok önemli ve temel bir husustur. Bu konuda ne kadar çok düşünülür, dikkat ve titizlik gösterilirse yeridir.

Her harekette hareket eden bir nesnenin dereceli ve bitişimli (ulamalı, ittisali) olarak bir şeyi bıraktığını ve bir şeyi edindiğini, bir durumdan çıkıp başka bir duruma eriştiğini, ondan bir şeyin silinip başka bir şeyin ortaya çıktığını, bu sürekli yok alma ve belirlemelerin (zeval ve hudûs) hareketin nelik ve yapısını (mahiyet ve tabiat) oluşturduğunu söyledik. Belirli bir yükseklikten düşen bir taş, kesintisiz bitişimli olarak topraktan uzaklığım değiştirir, belirli bir yüksekliği yitirip yeni bir yüksekliğe varır. Ancak bu yükseklik değişimi herşeyden önce bir-den bire ve ansızın olmaz, sonra da hareketsiz parçaların yanyana getirilip bitiştirilmesinden asla oluşmuş değildir. Tek parçalı ve kesintisiz bir harekettir, araya kesinti girmeksizin peşpeşe ard arda oluşur. Diğer bir deyişle hiçbir zaman ve hiçbir hareket kesintili ve ayrı parçaların bir araya getirilmesi ile meydana gelmez, aksine tümü ile tek bir süreçten ibarettir. Yine başka bir deyişle anlatmaya çalışalım: Bir sürece bağlı olan hiçbir iş, hiçbir şey, süreksiz parçalardan oluşmuş değildir. Cisim, boyutsuz atomların toplamı demek olmadığı gibi hareket de «sükûn» dan, durağanlıktan ve hareketsizlikten oluşan atomların toplamı demek değildir. Çünkü ard arda gelen «sükun» lar veya boyutsuz ve ayrı ayrı atomlar hiçbir zaman sürekli ve bir süreci olan bir hareketi veya bir cismi meydana getiremezler.

Hareketi çok sayıda sükûnlardan (hareket zerreleri, hareket atomları) cismani boyutsuz zerrelerden, yahut zamanı süreksiz, kesintili anlardan (zaman atomları) oluşmuş sayan feylesoflar gelip geçmiştir. Fakat hareketin, cismin ve zamanın sürekli ve kesintisiz oluşu bu şeylerin bizzat, kendi özlerinde sürekliliğe, ulamalı bir uzantılılığa sahip olduğunu gös-termektedir. Bu süreklilik de onların nelik ve gerçekliklerinin bir gereğidir, yoksa dışarıdan onlara gelen veya yüklenen birşey değildir. Cismi, zamanı veya hareketi bölüp parçalarsak boyutsuz parçacıklar asla elde edemeyiz. Bu da tam şu anlama gelir ki cismin, zamanın veya hareketin hüviyeti (neliği) sürekliliği olan bir neliktir. Bu olguların, bu varlıkların bireyliği öyle bir bireyliktir ki, birliği (vahdeti) çoklukla (kesret) bir aradadır. Hareketin bir parçası bir kesimi birçok parçaya bölünebilir. Fakat bu birçok parça hareketin içinde bilfiil varlığa sahip değildir. Ancak varolabilecekleri söylenebilir. Demek oluyor ki hareketin birliği(vahdet), mevcut ve muhakkak, varlığı ke3in ve tartışmasız bir vahdettir. Çokluğu (kesret) ise gizli ve bil-kuvve bir çokluktur. Şu halde bir hareketi ele aldığımızda karşımızda gerçekte tek olgu, tek varlık vardır. Yoksa ne çok sayıda hareketler, ne de ard arda gelen ve çok sayıda sükunlar (hareketsizlikler) söz konusudur. Hareketin birliği (vahdeti) ittisali (kesintisiz, bitişimli) bir vahdettir- Bu bitişimli birlik ile bireysel birlik aynıdır. Diğer bir deyişle hareketin bir kesimini gözönünde tuttuğumuzda, ister başlangıcım, ister amacını ele alalım, her iki halde de var olan bir şeyi, bir varlığı ve aynı varlığı ele almışız, aynı varlığa parmak basmışız demektir. Harekete sahip olma yeteneği onun bireysel, kişisel birliğini ondan almaz, gidermez, Nitekim —örnek olarak ele alırsak— bir elektronda (basit ve sürekli - uzantılı bir varlık olarak) ister bu, ister öte yandan bakarsanız bakınız, her iki durumda da aynı varlığa bakmış olursunuz.

Nelikleri süreklilikle bağdaşmış olan bütün varlıkların varoluşları yaygın ve genleşmiştir, yaygın ve geniş bir varlıkları vardır. Ancak bu yaygınlık ve genleşim bireylik açısından onların birliklerini gidermiş, birey tümlüğünü onlardan almış, onlan' bireylik çokluğuna uğratmış değildir. Kesinti ve ayrılık (infisal) çokluğa yol açar, bitişim, kesintisiz sürek (ittisal) ise birliğin özü ve temelidir. îmdi harekette bitişimli ulamalı süreklilik (ittisal) söz konusu olduğuna göre birlik de var demektir. Bu nokta, iyice kavranması ve düşünülmesi gereken önemli bir husustur. Bu nokta anlaşılmadığı takdirde «cevherde hareket» konusu da anlaşılıp kavranamaz.

Sürekli yok olma ve belirleme, ortaya çıkmadan söz etmiştik. (Zeval ve Hudus). Şu andan itibaren de bunu hareket ve değişimin belirleyici ilkesi olarak ele alacağız. Sadreddin Şirazî hareketin başka bir tanımını da vermektedir. Gerçi yukarıdaki açıklamalarda bu tanımın özünü vermiş oluyoruz, ancak bu tanımın açıkça belirlenmesi, hareketin başka bir formülünü de verebilecektir. O, hareketi bazı başka feylesoflara da uyarak: Dereceli olarak (tedrici kuvve'den fiil'e çıkış, diye tanımlamaktadır . Bir şeyin henüz onda bulunmadığı bir durum veya bir konuma gelebilmesi henüz «bilkuvve» bir anlamdadır. Giderek, dereceli ve bitişimli olarak o konuma yönelir ve giderek ilk konumdan çıkar (hurûc) ve ikinci konumu bil-fiil elde ederse hareket ettiğinden söz edilir. Ham bir elma, henüz olgunlaşmış değildir, ancak olgunlaşabilme olanağı vardır. Giderek şimdiki durumunu bırakır ve bil-fiil (gerçeklikte ve dışta) olgunlaşmış olursa, olgunlaşmaya doğru bir hareket göstermiş demektir. Şu halde harekette önce bir «kuvve» vardır. «Kuvve» burada yetenek, temel ve başlangıç, henüz var olmayan, fakat ulaşabilecek, oluşma olanağı bulunan bir durum anlamındadır. Bu kuvve giderek (tedricen) ve sürekli biçimde (müstemirren) «fi'liyet» durumuna erişir. (Dışta gerçekleşir, gerçeklik kazanır. -H.H.) îmkân, olabilirlik durumundan çıkar ve gerçeklik kazanır. «Kuvve» giderek toparlanır ve silinir, «zeval» bulur. Fi'liyet giderek onun yerini alır. (Hudus). Şu halde her hareket kuvve'nin tedricî zevalidir, giderek ortadan kalkması, silinmesidir. Fi'liyetin (dış gerçekliğin) onun yerini almasıdır. İşte burada sürekli zeval ve hudus (yok olma ve ortaya çıkma) tanımlaması ile giderek kuvveden fiile çıkma tanımlaması birleşerek bir tanım oluşturmaktadırlar. Hareket eden her şey, her «müteharrik», henüz sahip olmadığı, fakat «bilkuvve» sahip olduğu, sahip olabileceği bir şeyi dereceli olarak elde etmekte, sahip olma durumuna doğru sahip olmama durumunu giderek değiştirmekte, sahip olma durumu dış gerçeklik kazanmaktadır. (Fi'liyet). Diğer bir deyişle O'ndan, giderek «sahip olmama» durumu zail olmakta, silinmekte (kuvve'nin zevali), bunun yerine sahip olma durumu hadis olmakta, belirmektedir. (Fi'liyetin hudusu). Hareket'in vermiş olduğumuz iki tanımı da üzerinde düşünülmeye ve derinleşmeye değer. Hareket'in zaman zaman gözümüze ilişen, eksik, olgunlaşmamış, gelişmemiş tanımlan da vardır ki, bu iki tanım onlardan çok farklıdır. Hareketin sürekli, bitişimli tek parçadan oluşan ve bir, sürekli ve ard arda gelen yok olma ve ortaya çıkmaları kapsayan, içinde giderek dereceli olarak ve ard arda dış gerçekliğin, gerçekleşme durumunun içolanaklarm yerine geçtiği, imkânın, olabilirliğin gerçekliğe dönüştüğü bir süreç olduğu, kolaylıkla elde edilebilecek ve kavranabilecek bir söz değildir (54). Çağlar ve yüzyıllar boyunca düşünürlerin bu konudaki çekişme ve tartışmalarını bilen birisi, bu tanımlardaki özün değerini anlayacak, takdir edecektir. Başka önemli bir noktaya değinelim ve sonra ikinci konumuza geçelim:

Hareket, yukarıdaki tanıma göre her yönden eyleme geçmemiş, «bilfiil» olmuş bulunmayan varlıklar için mümkündür. Diğer bir deyişle, her «mümkün» ü elde etmemiş bulunan, onlarda henüz eksiklikler «fi'liyet»e, dış gerçeklik haline erişmemiş yetenekler ve olanaklar bulunan varlıklarda hareket söz konusu olur. Yine başka bir deyişle hareket başta elde bulunmayan bir şey içindir, ona yöneliktir. Yahut dereceli olarak bir duruma erişmek içindir ki, bu durum veya konuma erişme imkânı vardır, fakat kendisi henüz ortada değildir. Şu halde «bilkuvve» durumu kendilerinde bulunan varlıklar hareket edebilirler. Buna karşılık kendisinde hiç «bilkuvve» bir özellik kalmamış, baştan aşağı dış gerçeklik kazanmış, oluşum imkânlarının tümünü tüketmiş ve her şeyi elde etmiş bir varlıkta hareket düşünülemez. Çünkü hareket kuvve'den fiile çıkmaktan başkaca bir şey değildir. «Kuvve» (Potentialitat, güç, yeti) halinde kalan bir nesne yoksa, «kuvve»den çıkışında, bu sebeple de hareketinde anlamı kalmaz.

Evren'de hareket görülüyorsa, bu, kesin olarak şunu gösterir ki evren tamamen dış gerçeklik halinde, eyleme geçirilmiş değildir. (Fi'liyet değildir). Kuvve ve fiilin karışımıdır, kuvve ve fiil evren'de bir arada bulunmaktadır. Diğer yandan hakimlerin Tanrı ve Salt soyutlar âlemi (mücerredât-ı mahz), hakkında sözünü ettikleri sebat ve değişmezlik de kavranıp anlaşılabilir, çünkü o âlemde herşey fi'liyettir, gerçekliktir, kuvve söz konusu değildir. Diğer bir deyişle herşey olduğu gibidir. Başka birşey olma, başka bir yere yüz tutma gereği ve konusu yoktur. Bundan sonra «zaman»dan söz ettiğimizde şu hususu açıkça belirteceğiz: Zaman, hareketin çocuğudur, nerede hareket yoksa zaman'a da yer yoktur. Bu sebeple ulâhiyet âlemi (İlâhi âlem) hareket ve zamanla kayıtlı değildir. Orada ne varsa sırf sebat, kararlılık ve huzurdur. Değişim, zeval, geçmiş ve gelecek sözkonusu olmaz .

Sadruddin bu konuda şöyle der:

«Hareketin Kuvve-i mahz ile fi'liyet-i mahz arasında bir varlığı olan akışkan (seyyal) bir durum olduğunu, hareketin gereğinin, gerekli niteliğinin bitişimi! (muttasıl) ve dereceli (tedrici) oluş bulunduğunu, hareketin vehim dışında birden bire ve bir arada gerçekleşemeyeceğini bildin. Böylece, elimizde sabit bir şey olmak gerekir ki ona hareket arız olsun. İmdi bu sabit nesne ya bil-kuvve'dir, yahut bil-fiil. Tümü ile bil-kuvve olması muhaldir, imkânsızdır. Çünkü hiçbir yönden bil-fiil varlığı olmayan (dış gerçekliği olmayan) bir nesne, hiçbir sıfatla mevsuf, nitelenmiş değildir, ister bu sıfat bilkuvve, ister bil-fiil olsun. Şu halde harekete konu olan nesne sabit (durağan) ve bil-fiil (dış gerçekliği olan) bir nesne olmalıdır. Bu nesne de ya her yönden dış gerçeklik kazanmış, eylemlileşmiş (bil-fiil) dir, yahut yalnız bazı yönlerden. Her yönden bil-fiil olan nesne yine imkânsızdır. Çünkü her yönden bil-fiil olan nesne, madde ile ilişiği-birleşiği olmayan mücerred (soyut) bir varlıktır. Böyle olan bir nesneninde kuvve'den fiile doğru yol almasının anlamı yoktur ve hareket etmesi de imkânsızdır. Çünkü O'nun için müyesser olan, elde etmesi mümkün olan herşey hâsıl olmuştur. Bu sebeple her yönden bil-fiil olan şey için hareket muhal, imkânsızdır. Bu kaziyye'nin (yargının) karşıt anlamından şu yargı çıkar: Kendisi için hareket mümkün olan şey bil-kuvve özelliği olan bir şeydir. Çünkü hareket dileyen herşey hareketi ile birşey arar, birşey peşindedir ve o şeyi henüz elde etmemiştir. Bu sebeple, maddeden mücerred olan, madde ile ilişiği olmayanın, hareket ile birşey dilemesi, bir şeye talib olmaması da reva değildir. Ayrıca hareket «müteharrike (devinene) ârız olan bir şeydir. Başka bir şeyin ona ârız olduğu şeyde «bilkuvve» durumu bulunmalıdır. Bu sebeple hareketin ânz olduğu her şeyin bilkuvve tarafı da olan bir şey olması gerekir. Soyut varlıklar böyle değildir. Bu sebeple de harekete konu olan nesnenin «kuvve» ve «fiil» den oluşmuş bir «cevher» olması gerekir ki bu da cisimden başka bir şey değildir .

Bugün «bûden (sein, etre, imek, H.H.) ile «şoden» Werden, devenir, olmak) karşı karşıya konmaktadır. «Bûden» (imek), bulunduğu durumda kalmak, durağanlık, hüviyetini korumak, «şoden» (olmak) ise değişkenlik ve hareketi ifade etmek üzere kullanmaktadır. Bu kulanımda titizlik gösterilememektedir. «Buden» (imek), «manden»in, olduğu gibi kalmanın karşılığı değildir. «Şoden» (olmak) denebilir ki bizzat «buden»in (imek) bir türüdür. Ya «buden»e ya «şo- den»e inanmak gerekirde denemez. «îmek» ve «olmak» bir arada bulunması mümkün şeylerdendir. Sadr-ulmüteellihin katında «buden» (imek) —ve yalnızca cevherde hareket kuramı açısından— iki türe ayrılır: Sâbit «buden» (imek) ve seyyal buden (imek). (Durağan imek ve devingen, akışkan imek). Öyle varlıklar vardır ki onların «imek»leri ve varlık kazanışları akış ve geçiş demektir. Diğer deyişle hareketli, devimsel(dinamik) bir varoluşları

vardır. Öyle varlıklar da vardır ki «imek»leri sebat ve huzur (durağanlık) demektir. Bu sebeple, varlığa sahip olmak, benliğini ve bireyliğini, kişiliğini korumak, «şoden» (olmak) ve değişime aykırı değildir. Seyyal varlıkların «bentleri ve «imek»leri başkalaşımları ile özdeştir. Sabit varlıkların da varlıkları sebatlan ile birdir. Daha ince bir deyişle dışta varlık, varoluş ve varoluş biçimi-yöntemi birbiri ile özdeştir. Birbirine eklenmiş ayrı şeyler değildir.

Sh:17-31

ÖZET VE SONUÇ OLARAK

Hareket-i cevheri kuramı, ilk kez olarak iki temel öğeyi İslâm düşüncesine getirmektedir: Birisi varlığın tarihli oluşu, İkincisi de dış sükûnete rağmen varlığın içindeki kaynaşıp çağıldamadır. Maddi varlıklar, tarihli varlıklardır, bir sürece bağlı varlıklardır. Geçmişin damında durmakta, geçmişi aşağı yönde bırakmış olarak hareket ile yoğrulmuş yapıları ile zaman doğurucu özellik göstermektedirler. «Zaman» diye bağımsız bir akış, bir hareket yoktur. Var olan ve eylemde olan özden coşan ve kaynayan varlıkların kendileridir. Zamanı sürükleyen bunlardır. Evren zamanda olan bir varlık değildir, aksine zaman evren'dedir. Çünkü zamanlı oluş özelliği maddi varlıkların hüviyeti ve varlık biçimi ile özdeştir. Diğer taraftan, dıştaki, görünürdeki sükûnet içteki bünyeden gelen kaynaşmanın örtüsüdür. Kural olan yatışmazlık ve dinmezliktir, yeni görüngüler, yeni belirişlerdir. Dinginlik, yatışıklık ve sakinlik ise yanıltıcı ve aldatıcı görünüşlerdir. Evren, bir «nesne» değil bir «eylem»dir, bir fiildir. Varlıkların sınıflandırılışı, onlara ezeli ve ebedi mahfazalarda yer verilişi, çeşitli tür ve cinslerin ayırdedilişi, bunların tümü hareket-i cevheri kasırgasında yıkılarak yerlerini çok akıcı ve geçişli bir akıma bırakmaktadırlar. Bu sınıflandırma ve ayırmalara ancak yaklaşık ve mecazi olarak sabit ve değişmez gözü ile bakabiliriz.

Evren'in yapısındaki, bünyesindeki hareket ve ondaki sürekli zeval ve hudus, bir yandan onun hareket yaratan bir ele ihtiyacını, diğer yandan da onun bir nihai gayeye (son erek) doğru gidişini belirtmektedir. Hareket-i cevheri böylece mebde ve meâdı, başlangıcı ve sonucu anlatmaktadır.

Her maddî varlık İç değişiminin etkisinde her lâhza yeni bir hüviyet bulur. Bu hüviyet öncekinden farklıdır. Bu farklılık zaman açısından farklılık, sonra geliş farklılığı değildir. (zamani - ufki değildir). Varlık ayrılığından doğan bir farklılıktır. (Vücûdi, amûdi) Diğer bir deyişle her varlık her lâhza önceki varlığını alt aşamada bırakarak ilerlemektedir, dikey çizgi üzerinde ilerlemektedir, yoksa önceki varlığını ardında bırakmamaktadır. **Bu yeni beliriş ve yeni hüviyet kazanış ve bu yenilenmenin her yerde, her zaman sözkonusu oluşu, iki belirli ve görünen belirtiye sahiptir**: Birisi fiziksel ve kimyasal değişikliklerdir ki ilim bunları ele almaktadır. Bu değişiklikler devamlı olarak eski evrene yeni kapılar açılmasına ve yeni bir varlığın yüz göstermesine yol açmaktadır, ikinci belirti, hareket-i cevheri'nin maddi bir varlığa yardım edişi ve onu madde-dışı alemin eşiğine iletişi, ruhani bir hüviyet buluşu ve mücerred (soyut) bir varlığa yoldaş oluşu durumunda kendisini gösterir. Böylece «hareket-i cevheri» merdiveni ile madde, mana, âlemine yücelir, görünenler âleminden maddi evrenden (cihan-ı şuhud) görünmezler (gayb) âlemine adım atar, dar varlığından. Doğa-ötesinin geniş ve ferâh âlemine baş uzatır. Gayrimaddi varlıklar, «kuvve» ye, "yetı"ye sahip olmadıkları için —kuvveden fiile çıkma şeklinde— harekete de sahip değildirler. Hareketleri olmadığı için, zamamla kayıtlı (zaman- zede) da değildirler. Bu sebeple bu «mufârekaat» zamandan ve değişimden uzaktırlar. Maddi evrenin tümü ile doğal olarak gayrimaddi varlıklar «la- zaman»

ve «lâ-mekân»da bulunmaktadırlar, zamansızlık ve mekânsızlık içindedirler. Bu sebeple, «mecmua-i mümkinât»m yaradılışı (kâinatın, evrenin yaradılışı) demek olan fi'l-i İlâhi de (tanrısal eylem de) «lâ-zaman»da, zamansızlıkta vukubulur. Bu temele dayanarak Allah'ın ezeli ve ebedi oluşu ve evren'in yaradılışı zamanı hakkında aydınlığa ulaşılabilir.

Hareket-i cevheri kuramı kelimenin gerçek anlamı ile toplayıcı, birleştirici bir kuramdır. Doğa ve doğa-ötesi, gayb ve şuhud, âğaz ve encâm (başlangıç ve son, mebde' ve meâd), ruh ve beden, hareket ve tekâmül yaratış ve hayatı bütün bu konular bir bütün içinde ve yeni bir görüşle açıklanır. Bunların tümü hakkında insan gönlüne yatan ve tabii bir tasavvur sahibi olur. Bilinçli bir mü'min için, bu kuramı kavradıktan sonra, artık bu sorunlar, dağınık ve iyice aklı yatışmaksızın zoraki kabul edilecek konular olmaktan çıkar. Hareket-i cevheri görüşünün ışığında bu konular tatlı ve can bağışlayıcı meyveler gibi, bu görüşün meyveli ağacında olgunlaşır, zihnin ve gönlün fezasına taravet bağışlarlar. Muvahhidlerin, tevhid inancına sahip mü'minlerin eline ve koluna bu görüş öylesine bir güç verir ki, iki misli azim ile, tüm evren'in yalnız O'nun yolunda harekette bulunduğu O'nun rızasını ve yakınlığını elde etmeye çalışır, ileriye atılır, hergün elde ettikleri yeni manevi kazanç ve bilgilerden insanlığa armağanlar sunarlar.

Sözümüzün sonunu şu Kur'an-ı Kerim âyeti ile şereflendirelim:

«Temiz, güzel söz, iyi-güzel ağaç gibidir ki sağlam köklüdür, dal ve yaprakları göktedir. Devamlı, Allah'ın izni ile meyve vermektedir» (İbrahim Sûresi XIV, 24).

SH:97-99

Kaynak: Abdülkerim Surûş, Evrenin. Yatışmaz Yapısı, özgün adı "nahâd-i nâ-ârâm-i cihan", çeviren Prof. Hüseyin HATEMÎ, , ikinci Baskı, insan yayınları, İstanbul, 1984

ERNESTO CHE GUEVARA, EFSANEDEN ALDATMACAYA

XX. yüzyılın bütün efsaneleri içinde, Ernesto Che Guevara'nınki inkâr edilemez biçimde en uzun süreli ama en içi boş olanlardan biridir. Alfreda Batista'nın Küba'yı bir Orta Çağ derebeyliğinin çöplüğüne ve mafyanın özel avlanma alanına dönüştüren aşağılık diktatoryasına karşı yükselen direnişten, batı dünyasının hayal gücü sonunda bir ikon ve büyük boyutlar kazanmış bir aldatmaca yaratacaktı. Kirli tırnaklı barbudou imajı, Greenwich köyünün kütüphanelerinden Frankoculuğun düşüşünden sonraki Barselona'nın cervecerialanna, Buenos Aires bodegonelerinden Parisli öğrencilerin odalarına kadar devrimci düşüncenin bütün küçük mağaralarında hüküm sürecekti: Evrensel kardeşlik ve toplumsal adaletle dolu bir kalbi olan genç, romantik bir adam.

Hâlbuki bu yeni Nechayev'in gerçek kişiliği Guevara'nın kariyerinin başını takip eden herkes için açıktı: Fidel Castro'yla Meksika'da buluşmasından birkaç ay sonra, barbudolar gizlice Küba'ya vardıklarında, **Guevara bir "karakol"un kumandanı olarak atandı. 14 yaşında bir çocuk acıktığı için karakoldan biraz yiyecek çalmıştı: Guevara bunu öğrendi ve hemen onu orada kurşuna dizdirdi.** İşte ezilenlerin ve açların savunucusu cesur yürek.

1958 sonbaharında Batista'nın devrilmesinden sonra -bunun sebebinin Santa Clara savaşı sırasında Küba ordusunun kendi vatandaşlarına karşı ateş açmayı reddetmesinden ileri geldiği sürekli unutuluyor- Guevara "savcı" ilan edildi ve devrim mahkemelerince verilen cezaları uygulamaktan sorumlu oldu. Karargâhını La Çabana hapishanesinde tutuyordu: Aylar boyunca, duvarlar onun uyguladığı infazların gürültüsüyle çınladı, buna kendi Stalinvari metodlarını reddeden eski savaş arkadaşları da dâhildi.

Nazi kampları ve gulagların karışımı olan çalışma kamplarını, korkunç "üretime yardım için askerî birimleri" yaratan Guevara oldu; bunların birincisi 1960'da Guanahu yarımadasında açıldı; oraya parti ilkelerine aykırı davrananlar, Katolikler, günahlarında direnen demokratlar, homoseksüeller, Beatles hayranları ve isimsiz ihbarlar üzerine polisin düzinelerle topladığı diğerleri gönderiliyordu. Bu nedenle onun lakaplarından biri "II. Stalin" idi.

Şiirsel olmayan bir biçimde incelenirse, "devrimci hümanizmin" şampiyonu, bir Louis Michel'den ziyade bir Heydrich veya bir Beria'ya daha yakın oldu. İnsan hayatının onun için pek az değeri vardı: Savaştan sonra, onun için yalnızca savaş vardı. "Savaşsız yaşayamayız. Bunu yaptığımızda, onsuz yaşayamayız" diye ilan ediyordu. 1962 misiller krizinde, Kennedy Kruşçev'i Küba'dan füze üslerini çekmeye zorladığında, Guevara komünist gazete The Daily Worker'a füzelerin Kübalıların kontrolünde olması halinde bunları ABD'ye atacağını ilan etti.

Hayranları -insanın içinden müritleri demek geliyor- 11 Aralık 1964'te Birleşmiş Milletler'e hitabında şunları söylediğini duydular mı? **"Kurşuna dizdik, kurşuna diziyoruz ve gerektiği sürece kurşuna dizeceğiz. Mücadelemiz bir ölüm kalım mücadelesidir."** Bundan şüphe duyulabilir: "Guevara çılgınlığı" o zaman ortalığı kasıp kavurmaya başlamıştı. Onu el üstünde tutanların gözlerini açmak için ancak bir yarım yüzyıl gerekti. Ayrıca Regis

Debray'ın Guevara'mn "insanı etkili, şiddetli, seçici ve soğuk bir öldürme makinesi yapan etkili nefreti" övmesini hatırlatması için 1996'yı beklemek gerekti.

Ama 2007'de bir sinemacı, yakışıklı devrimcinin güzel gençlik yılları sırasında sözde doktorun pampayı baştan aşağı motorla çılgınca geçmesini yeniden canlandırmayı yararlı gördü ve eleştirmenler özlemle gözyaşlarını sildiler.

İşte eylem ateşine elini sokmakta sabırsız bir entelektüel güruhunun bayraktar olarak kendilerini adadıkları deli bu.

Bilinen bir gerçek olarak Guevara'nın Küba toplumunun yerleşik niteliği olan mizah anlayışından yoksun olduğunu ekleyelim. Ama o Kübalı değildi.

*

Fransa'ya sürgün edilen Kübalı yazar Jacobo Machover'e göre, Guevara ikonu bir Fransız uydurmasıdır. Bu uydurma, Kübalı liderlerin ilk sıralarında görünen bu kişinin Jean-Paul Sartre ve Simone de Beauvoir ile buluşmasıyla 5 Mart 1960'ta başladı. Kimse birbirleriyle ne konuştuklarını öğrenemedi çünkü Guevara Fransızca'yı hiç olmazsa çat pat bildiğinden bir tercümana ihtiyaçları yoktu. Ama varoluşçu ünlü çift, kendini kapitalizm ve ABD'nin düşmanı ilan etmiş, ekonomist, doktor ve guerilleroya karşı ancak övgüler düzebilirdi.

Guevara'nın ölümünden sonra 1967'de Sartre şunları söylüyordu: "Aslında bu adamın yalnızca bir entelektüel değil ayrıca çağımızın en eksiksiz insanı olduğunu da düşünüyorum. O savaşçıydı, savaşından, kişisel deneyiminden, bu savaşı yürütmesini sağlayacak teoriyi üretmeyi bilen teorisyendi." Tuhaf bir totoloji, muhatabının bunu anladığından şüphe duyulabilir: Machover'in hatırlattığı üzere Guevara, Sartre'ın "son derece üstünlük taslayan ve ukala birisi" olduğunu düşünüyordu. Bulantı'nın yazarı Kübalı olsaydı sonu kesinlikle bir çalışma kampı olurdu. Commandante zaten kendisini göklere çıkaran entelektüeller için güvensizliğini sık sık tekrarlamıştı.

"Ekonomistin" erdemlerine gelince, yanıltmaları uzun sürmedi: Küba Millî Bankası'nın topa tutulan başkanı olarak onun para yönetimi pesonun tamamen devalüasyona uğramasına neden oldu, millî ekonominin facia gibi yönetimine katılımı, en hoşgörülü ekonomi uzmanlarının aklını karıştırdı. Televizyonda kendini belden yukarısı çıplak gösteren bu (kendini ilan ettiği üzere) "teorisyenin", büyük bir çılgın olduğu ortaya çıktı. Paranın tamamen kaldırılması üzerine saçmalıklar zırvalıyor, en doktrine bağlı Fourier yandaşlarının bile bu yüzden beti benzi atıyordu. Kendisine yeni bir Manfred olarak hayranlık duyanlar şaşkınlıkla karşılarında Ubu'yu buldular. "Kardeş ülkeler", stratejilerine öncülük eden Küba'nın ekonomik ve siyasi gidişatından endişe duymaya başladılar. Sonra, 1965'te Alger'de Guevara "Batı'nın sömürgeci ülkeleri ile sosyalist ülkelerin gizli işbirliğini" ifşa ettiğinde sinirlendiler. Castro telaşlandı ve onu ikinci plana attı, sonra onu devrimi dünyaya yayması için gönderdi. Bu arada hayranlık aldatmacayı doğurdu.

Guevara adayı o yıl dönmemek üzere terk etti. Fidel Castro'ya bir veda mektubu yazmıştı; mektup ölümünden çok önce açığa çıktı, zaten ölümü programlanmıştı.

Ama Guevara çılgınlığı o zaman Batı'yı kasıp kavuruyordu. Bu arada Küçük Kızıl Kitap çılgınlığı sönmeye başlamıştı. Maceracıların Katmandu'dan Şili'nin Santiago'suna, Alger'den Havana'ya dünyayı karış karış gezdiği dönemdi bu, Heredia'nın deyimiyle "kahramanca ve şiddetli bir rüyanın sarhoşu", hırstan çılgına dönmüş beatnikler, Apollinaire'in deyimiyle "şu eski dünyadan" bıkmış entelektüeller, hepsi evrensel devrimde rol almaya çalışıyordu. Hepsi bereli barbudonun resmini taşıyordu.

Guevara efsanesi bütün boyutları, kişinin gerçekliğini de aşarak iyice kabarmıştı. O bir aldatmacaya dönüşmüştü.

*

Kongo çatışmalarında araya girme çabaları boşa çıktı. Beyaz yoldaşlar ve yeni siyah yoldaşların başında olduğu halde Küba sınırları dışında dünya gerçeğiyle yüz yüze gelince, kendisini bir "XX. yüzyıl condottierisi"' zanneden kişi yelkenleri suya indirmek zorunda kaldı. Onun dolambaçlı boş sözlerinin bir Desire Kabila'nın üzerinde pek az etkisi vardı ve Patrice Lumumba'nın öldürülmesi onun hareket imkânlarının tamamen dışında gelişmişti. Başarısızlığı bizzat kabul etti.

Onun Küba sahnesinden kayboluşu efsaneyi kabartıyordu. Bazıları ondan çölde kırk gün kaybolan yeni bir İsa'dan bahseder gibi bahsediyordu.

Onun Güney Amerika'da olduğu öğrenildiğinde gizem perdesi kalınlaşıyordu. Ama gerçekten o muydu? Ne de olsa öldüğü söyleniyordu. Bolivya'daydı. Neden bu ülke? Kimbilir. "İkinci bir Vietnam" yaratmak amacıyla Maocuların şehirleri çembere alma taktiğini uyguluyordu. Ama bunu başarma şansı neredeyse hiç yoktu: Köylüler bu yabancı ile kırk üç taraftarına güvenmiyorlardı ve aslında Altiplano madencilerinin hareketi olan Bolivyalı işçi hareketi, bu gerilla şefinin tuhaflıklarına karşı çoktan uyarılmış bir kominist olan Mario Monje tarafından yönetiliyordu. Guevara düşman bir ormanda yoldaşlarıyla yalnızdı ve inatçı bir düşman olan CIA tarafından izleniyordu. Bolivya ordusu tarafından yakalanana dek dağdan dağa gezdi.

Kalıcı bir efsane, bir başka efsane, onu çatışmada ölmeye layık görüyordu. Ama Churo vadisinde canlı yakalandı ve bir sandalyeye bağlandı; astsubay Mario Teran onu La Higuera'nın askerî bir binasında, kemer altında bir otomatik tabancayla vurarak idam etti.

Ne yazık ki onu örnek alan epey kişi çıktı: 1970'te komşu Peru'da Abimael Guzman adında bir filozof Aydınlık Yol adlı devrimci bir hareket yaratarak, "devrimin zaferinin bir milyon ölüye mal olacağını" ilan etti. 1983'te Vıctor Polay Campos, Tupac Amaru devrimci hareketini yarattı ve 1996'da Japon konsolosluğunda 600 kişiyi rehin alarak varlığını dünya kamuoyuna duyurdu.

Efsaneler, efsaneleştirmeler ve aldatmacalar bazen trajik sonuçlar doğurur.

Kaynak: Gerald MESSADİÉ, 4000 Yıllık Tarihî Aldatmacalar, Fransızcadan Çeviren: Sonat Ece KAYA Özgün Adı: 4000 ans de mystifications historiques, 1. Baskı: Pegasus Yayınları, Ağustos 2013, İstanbul

OLGUNLAŞTIRICI YÖNÜYLE AŞK ACISI / Peter LAUSTER

Tabiat seni seyrediyor, sen maziye dönüp bakıyorsun. Bu durum; içerisinde denendiğimiz, tartıldığımız bir aşk ilişkisidir. Yaşamak ve bunun farkına varmamak iyi olmazdı. Bu bir başarı değildir, bundan bir çıkar sağlamak için hiçbir umut vermez, maddi servetini çoğaltmaz, fakat sana enerji ve yaşam sevinci verir.

Bu vadide veya başka bir vadide otur. Olanca okşayış bütünlüğü içinde geri dönersin. Sevilirsin ve diğer şeyler bundan daha az şey verdiği halde, bu sevgi sana güç verir. Bu armağan, trampa etme anlamında kötüye kullanılmaz, gizli bir amaç ve kasıt olmadan oluşur, özgürdür ve temelde bir çıkar ilişkisi yoktur. Güzelliğin sırrı, kasıtsızlıkta yatar.

Sh:66

NESNELER KENDİ DİLLERİNİ KONUŞUR

Bugün sözlerime Rainer Maria Rilke'nin bir şiiri ile başlamak istiyorum.

İnsanların sözlerinden çok endişe duyuyorum.
Her şeyi çok açık söylüyorlar:
Bu köpektir ve şu evdir,
Ve başlangıç buradadır ve bitiş orada

*

Kavramları, alaylı oyunları da beni endişelendiriyor
Ne olduğunu, ne olacağını, her şeyi biliyorlar;
Hiçbir dağ artık onlar için harika değil;
Bahçeleri, çiftlikleri Tanrı'ya daha yakın.

*

Her zaman uyarmak ve engellemek isterini: uzak durun.
Nesneler şarkı söyler, onları severek dinlerim
Onlara dokunursunuz: onlar sessiz ve hareketsizdir.
Hepiniz onları katleder, nesneleri öldürürsünüz.

İnsanlar herşeyi çok açık, dolaysız ve kestirmeden konuşur. Birçoğu için; düşündüğünü hiç çekinmeden salt bir kesinlikle yüzüne karşı söylemek, gururunu, benlik duygusunu göstermek demektir. Fakat bu sırada sözleri ile neye zarar verdiklerini hiç düşünmezler. Sözcükler kalbe isabet eden ok olabilir; onlar bir rastlantıyı, bir karşılaşmayı aydınlatan meşale olabilir; onlar ruhsal sıkıntıları, hatta ruhsal rahatsızlıkları çözüme kavuşturan enerjiyi açığa çıkarabilir.

Eğer Rilke endişeden sözediyorsa, bununla rasyonalitenin kullandığı aracı kasdetmektedir. Bu araç, «ne olduğunu ve ne olacağını, başlangıç buradadır ve bitiş orada» sözleri ile herşeyi bildiğini iddia eder. Bu iddialı kesinlikte herşey açık ve gerçektir. Rilke, **« hiçbir dağ artık onlar için harika değildir»** diyor. Bunu söylerken, son mektubumda konu ettiğim doğadaki yaşantı ile bir ilişki kuruyorum. Olanca dinginlik ile seyrederken dilin tutulur. Bu durum sözcüklerle ifade edilemez. Bundan sözetmek; yaşanan şeyi, sadece sözcükler arasında ortaya çıkarmaya yönelik bir denemedir. Sözcükler ancak birşeyi ima edebilir; onlar sadece olup bitene aracı olabilir, somut olayın asla kendisi değildir.

Duygularını uyandıran oluşumlar gibi, duyguların da kendine ait bir dünyası vardır. Sözcükler olmadan ne olup bitiyorsa, bu somut bir gerçeklikdir. Sözcüklerin olmadığı bir dünyada yaşarsın. Nesnelerin dilinde sözcük yoktur. Sona erişinde olduğu gibi aşkta da biraz söz yoktur. Sözcüklerin olmadığı ruhsal alanda birşey oluşur ve daha sonra dil bunu ifade eder: «Başlangıç buradadır ve bitiş orada».

Bunun ardından dilin herşeyi bilerek ifade edebileceği sanılır: «Ne olacağı ve ne olduğu». Bu sözcüklerle herşeyin açık ve belli olduğu görünür. Sözcükler görünürdeki açıklığa aracı olur. Bu nedenle şair, insanların sözünden endişe ve korku duyuyor. O uyarmak ve engelemek istiyor: **Sözcüklerden ve alaylı rasyonel oyunlarımızdan uzak durun. İddialı söylenen, sözcük; inanış gücü ile enerjiden, canlı biraz zarar görür.** O'nun yakınına sokulur, ona dokunursun. Dolayısıyla canlı hareketsiz olur, sessizleşir. Konuşma şekline sokmak, canlıyı sessiz ve hareketsiz hale getirir; yaşayan, canlı olan tüm duygular ölür.

Bu nedenle tekrar tekrar şunu söylüyorum: Duyguların hakkında o kadar çok konuşma. Duyguların için eğer bir sözcük bulursan bu (sadece) bir sözcüktür. Aşk sözcüğü aşkın kendisi değildir. Ayrılık sözcüğü, ayrılığın özü değildir. Kendini ve birlikte olduğun insanlarla olan ilişkini sözcüklerle anlatamazsın. Bu nedenle daha başka konuşmalar yapmamanı sana tavsiye etmiştim; çünkü konuşma, sözcüklerle yapılan bir oyundur. Bir ayrılık sürecinde, sözcükler, bizi sadece daha fazla birbirimizden uzaklaştırır.

Sözcükler şüphesiz sadece ayırıcı olarak etki etmez, yakınlaştırıcı olarak da etkiyebilir. Bu farkı tanımak çok zor görünüyor. **Rilke sözcüklerden «Uzak durun» der.** Sözcüklerle buraya gel, bu da doğrudur. Sözcüğün bir kez nesneleri öldürebilmesi ve bir kez de nesnelere hayat vermesi nereden ileri geliyor? Neden sözcük bir kez teori ve başka bir kez neden hayat veren bir güçtür? Neden bir taraftan nesneleri sessiz ve hareketsiz hale getiriyor ve neden diğer taraftan aşka fırsat tanıyor? Sözcüklerle aşkı derinleştirebilir, fakat ayrılığı da ortaya çıkarabilirsin.

Sözcükleri doğru bir şekilde kullanamayız; çünkü duyarlılık ile rasyonalite arasında sağlıklı bir ilişki kuramayız. Biz bir bütünlük içerisinde değiliz. Rasyonal düşünen bir insan sözcüklerle canlıyı öldürür. Rilke bundan söz ediyor. Ruhsal olarak duyarlı bir insan, oluşan birşeye yanlış sözcüklerle dokunmaz; **çünkü «Nesneler şarkı söyler» ye Rilke «Severek» onları dinler.** Rasyonaliteden gelen sözcüklerle o bu şarkıya nasıl müdahale edebilir? Rilke duyarlılığa müdahale eden, nesnel etiket sözcükten, rasyonaliteden bahsediyor. Bu rasyonalite duyarlılığı öldürür. **Seviyorsan elbette şunu söyleyebilirsin: Seni seviyorum.** Doğru sözcükler kalpten, duyarlılıktan dışarı akar. Aslında sen sadece hissettiğini yorumlar, analiz etmeden konuşursun. Dil, hissetiğini ve yaşadığın şeyi anlatmada aracı olabilir. Sözcüklerle anlatım bizi nesnelerden uzaklaştırır. **Kesin olan şudur: Gerçek olan nesnedir, sözcükler**

değil; onlar eşlik eder. O zaman nesneler engellenmeden şarkılar söyleyebilir ve sen onlara dokunmazsın.

Fakat sen sözcüklerle analiz etmeye başladığın an, nesneleri sözcüklerin içerisine sokmaya çalışırsın; o vakit nesneler bu sözcüklerle hareketsiz hale gelir ve sessizleşir. Nesneler sözcüklerin örtüsü altında asılı kalır ve burada tıkanarak ölür.

Sözcüklerin dünyasında sözcük onurları ile uzman göründükleri sürece, Rilke, insanların sözlerinden endişe duyuyor, korkuyor. Onlar nesneleri rasyonel bir dünyaya, sözcüklerin içerisine sokmaya çalışır. Fakat nesneler oraya ait değildir. Hayatta kalmak için gerekli oksijen eksilir, ve nesneler ölür. Geçip giden duygular hakkında haftalarca konuşabilirsin. Aşkı anlatır, yüreğini açabilirsin. **Eğer aşk hareketsizse, sessizce, sözcüklerle onu tekrar yaşama döndüremezsin, canlandıramazsın. Gerçi nesnelere dokunursun; fakat onlar daha da sessizleşir ve hareketsiz hale geçer.**

Duyguları boyutlarına bırak. Nesneler şarkı söyler, onlar sözcük üretmez. Bırak, her nesne kendi şarkısını söylesin. Açıkça anlatmana gerek yoktur. Sözcüklerin öbür dünyasında, nesneler kendi dillerini konuşur. Onlara dokunma, onları sessiz hale getirme.

Bu mektup da sözcüklerden ibarettir. Sözcükler düzeyinde sana sesleniyorum; fakat bunu söylerken sözcüklerin olmadığı bir boyuta dikkatini çekmek isterim. Sözcüklerin sadece bir mesaj niteliğindedir; sözcüklerde geçen sözcüklerin ciddiye alınması ile düzeylerini terketmelerinden yana değilim. Gereğinde sözcüklere ver yoktur; aksine Rilke'nin dediğine göre: **Uzak durun / Nesneler şarkı söyler, onları severek dinlerim.** Neden sözettiğini Rilke biliyor. O bir ömür boyu sözcüklerle uğraştı, didindi durdu. Bir sözcük ustası böyle bir şey söylerse, o zaman bu konu hakkında bir kez daha iyice düşünmek gerekir.

Sh:67-72

HİÇBİR ŞEYİ BOŞVERME

Şimdiye kadar yazdığım mektuplarda, kaybedilene ait sende oluşan acının sadece aşka değil, aksine ruh ve zekanda ortaya çıkan çok daha başka olaylara da bağlı olduğunu sana anlatmaya çalıştım. **Bir ilişki doğdu; karı-koca birlikteliği, bir eşlik. Fakat aşktaki ilişkiye kıyasla aşk biraz ögeseldir.** Aşkla karşılaştıkça herşey açık, özgür ve sadedir. İlişki ile birlikte, boşveriş başlar. Şimdi birbirimize bağlıyız ve böylece zorluklar ortaya çıkar. Daha sonra çok hızlı bir şekilde tutkunluktan veya aşktan artık hiç söz edilmez; aksine güncel planlama, yıllık izin programı, çevre edinme, ekonomik ve toplumsal faktörler, birarada yaşama düşleri, evlilik, çocuklar ve mesleki amaçlar sözkonusu olur.

Yakınlaşma ile uzaklaşmadan, samimiyet ile yabancılaşmadan oluşan doğal salınım karmaşık bir hal alır. Rasyonalite planlayıcı olarak duygusallığa karışır. Rilke'nin sözleri bunu açık bir şekilde şöyle dile getiriyor: **« Ne olacak ve ne oldu, başlangıç buradadır ve bitiş orada».** Bu doğrudur, öbürü yanlış, böyle yap ve şöyle....

Bugün kız arkadaşlarınla çıkmak mı istiyorsun?

Kıskançlık, bu akşam beni görmek istemiyor, aksine okumayı mı tercih ediyorsun?

Ve ben nerede kalayım?

Yalnızlık duygusu. Sen bu grupla tatile çıkmak istiyorsun; çünkü aylar önce kararlaştırılmıştı. Nerede kalayım?

Kayıp acısı.

İlişkiye girmek; kural ve standartlarla dolu bir düşünce örneğine ayak basmak demektir. Çabucak bağımlı oluruz. Bu konuda prensip olarak sadece ilişki düşüncesi yeterli değildir; aksine aşk duygularını tanırken sergilenen tutum ve davranış sonucu ilişki ortaya çıkar. Bu konuya daha önce dikkatini çekmiştim: Aşkta yakınlaştınız, güzeldi, yoğun ve mutluluk vericiydi. Ögesel süreci anlamalısın: Bir salınım oluştu ve sarkaç birlikte duyulan yakınlığa salınım yaptı. Sarkacın uzaklaşmaya doğru geri salınım yapması tümüyle doğaldır. Fakat sen sarkacı durdurmak istiyorsun. Dolayısıyla tüm sorunlar başlıyor. O kadar güzeldi; bu durum böyle devam etmelidir. Fakat zaman akıp gidiyor ve sen zamanı durduramazsın. Herşey bir salınımdır; enerjiyi harcıyorsun yorgunsun, uykuya ihtiyacın var. Dolayısı ile daha şimdiden bir ara verme zorunluluğu ortaya çıkıyor. Salınım bir çözümdür ve ondan sonra tekrar yakınlaşma başlar. Yaşamın ögesel yasalarını hükümsüz kılamazsın. Yakınlaşmadan sonra serbest bırakmayı kabullenmelisin. Hiçbir şeyi yok sayamazsın.

Anılar uyarır: Güzeldi. Şimdi hasret ve arzu başlar. Tekrar güzel olmalı, tekrarlanmalı. Arzu iradeye dönüşür. Onu tekrarlamak istiyorum, onu oluşturmak istiyorum. Herkesin kendine özgü hasreti, arzuları ve düşleri vardır. Bunlar bağımlılıktır. Tekrarlamak istersen bundan sonra gayret eder ve bu çabaya bağımlı olursun. Çaban başarılı olursa memnun olur, başarılı olmazsa bundan hoşnut kalmaz ve dengeni yitirirsin. Korku ortaya çıkar. Arzu ile birlikte korku oluşur.

Kıskançlık, arzunun çaba sarfettiği halde istediğini elde edemeden kabullenmesi durumunda ortaya çıkan korkudan başka birşey değildir. Dolayısı ile kıskançlık aşk değildir. Şimdi bu psikolojik olanak belli mi? Korku ve bağımlılık aşkın değil, kıskançlığın nedenleridir. Kıskançlık halinde, genellikle aşkın ne denli güçlü olduğunun farkına varıldığı söylenir. Hayır, sadece korku ve bağımlılık derecesinin farkına varılabilir.

Bu nedenle şunu bir kez daha söylüyorum: Kendini bağımlı hale getirme. Özgür ol. Salınım ancak bu özgürlükte gelişebilir. Şöyle de ifade edebilirdim: Canlı kal, çözünmüş ol. Çözünmüşlük içimde başladığı için aşk zevklidir, oldukça güzeldir. Boş vererek talep ve arzularla, taktik vermek ve yaptırım gücü ile bu güzelliği tahrip etme. Bunların hepsi korkuyu, kıskançlığı, ısrar derecesine varan düşünceyi, konuşmayı ve kanıtlamayı yaratır. İstek ve talep temelinde korku, aşkın en büyük düşmanıdır.

Kendine özgü kişiliği, duygularındaki özgün ritm ve kendine has salınımı ile sevgilin canlı, yaşayan bir varlıktır. Genellikle aşk daha çok, saygı duymak ve değer vermekle başlar. Duyarlılığımız yüzünden aşırı derecede hassaslık ve bu nedenle başlangıçta birlikte hissederek ortaklaşa bir salınım yapma başarısını elde ederiz. Yakınlaşmada ortaklaşa salınım yapma gerçekleşirse, salınım hareketinin artık otomatik bir şekilde yeniden üretebileceğini ve böylece düşüncenin planlaması ile herşeyin elde edilebileceğini sanırız. Teknik alet ve makinalar bunu yapabilir. Burada düşüncenin kendine has bir görevi vardır. Meslekle ilgili terminolojiler irade ile planlanabilir ve elde edilebilir. Fakat duyarlılık planlanamaz veya manipüle edilemez. O başka bir boyuta aittir. Otomobilille yolda giderken düşüncenin bir anlamı vardır, amacına uygundur. **Hâlbuki aşk ve duygusal dünyaya giriş, otomobille seyahat etmek değildir. Otomobille yolculuk etmek yasal ve teknik kurallara**

bağlıdır. İradeni terk edersen ve kendini yaşama verirsen, ancak bu şekilde gerginlikten uzak ve mutlu bir şekilde yaşayabilir ve sevebilirsin. Bunu bir kez kitabımda yazmıştım. Bu çözünme anlamında, bir dinginliktir.

Burada hiçbir şekilde monotonluk, cansıkıcılık, hatta ilgisizlik söz konusu değildir. Bütünle ilgili ol, fakat bu sırada gerginliği at, serbest bırakma anlamında çözünmüş yaşa ve çözünmüş hisset. Bir düşünce sorunun olursa yoğunlaşabilirsin; bu sana yardımcı olur. Duygusal alanda yoğunlaşmana gerek yoktur. Salınım halinde yoğunlaşabilirsin, bu sana yardımcı olur. Duygusal alanda yoğunlaşmana gerek yoktur. Salınım halinde yoğunlaşman gerekmez. Nefes almak ve nefes vermek ögesel bir salınımdır. Nefes almak ve nefes vermek için yoğunlaşmak zorunda olduğunu bir düşün! Ne korkunç olurdu, nasıl bir yük olurdu! Nefes almak yorucu değildir ve enerjiyi biriktirir; çünkü yoğunlaşamazsın, çünkü nefes almak çözünmüş bir halde sade ve basit ve şekilde oluşur. Hiçbir bağımlılık ve korku duymazsın. Eğer nefes almak ve soluk vermek hep bir iş, bir yükümlülük olarak algılanmış olsa idi; yani sen yoğun bir şekilde bunun bilincinde olsaydın bu stres içinde çoktan ölmüş olurdun. **Nefes almak ve nefes vermek kendiliğinden oluşur; doğa bunu sağlamış, yoluna koymuştur; herkes bundan arınmıştır, özerktir. Kalp ışını sağlamak zorunda olduğunu düşün! Stresten başka birşey değil !** Tanrı'nın bir planlaması anlamında doğa (yaşam kuralları) bundan seni kurtarmıştır. Kalbin çarpıyor ve sen nefes alıyorsun. Bundan sonra buna özen göstermene gerek yoktur, o sade bir şekilde yaşam halindedir; sağdır, hayattadır.

Bu çözülmüşlüğü kastediyorum. Burada büyük bir bilgelik yatmaktadır. Onu sevgiye, aşka uygula. Düşünmekten, planlamaktan ve kendini yoğunlaştırmaktan vazgeçebilirsin. Nefes almak ve kalp atışı gibi kendini yaşama ver. Olup biten şeylere aldırma, herşey aynen oluşsun. **Yoğunlaşmana gerek yoktur.** **Yoğunlaşma, yapma isteği üstünde bir engeldir.** Şu halde salınım oluşmasına izin ver ve birlikte salınım yap. Sokulganlığa salınmak, fakat tekrar yabancılaşmaya da salınmak, salınım yapmak demektir. Hiçbir arzu, istek ve talepte bulunmadan kendini ver. Bir istek veya yükümlülüğe bağımlı olma. Kendini yaşama verebilirsin. Ne sen karar verebilirsin, ve de birşey elde edebilirsin.

Yaşam bunu kendiğinden yapar. O zaman arzu, istek, düşünce, plan ve tasarılarla birlikte her bağımlılık halinde ortadan kalkar, görünmez olur. Korku hiçbir şeyde çözülmez. Korkmak zorunda olduğun hiçbirşey yoktur. Aşkın ve sevecen oluşun salınımla gelir ve salınımla birlikte kaybolur gider.

O gelir, gider ve tekrar gelir. Hiçbir şey istememeli veya arzu etmemelisin. Gerçekte o tekrar geri gelir. Yaşam sana umulmadık, bir yakınlaşma verir ve onu senden tekrar geri alır. Karşı durma, direnme, o gelir, köpürür. Seni mutlu eder ve tekrar seni terkeder.

Onu öldürmen dışında, yaşayan hiçbir şey yok sayılmaz. Fakat ölüde hiçbir neşe ve sevinç duymazsın. O seni terketti, senden ayrıldı. Oluşmaya bırak. Bu çözünmüşlük sevindirici ve mutlu edicidir. Hiçbirşey basit ve kolay değildir. Çocuk salıncakta yükseğe doğru salınır ve sonra büyük bir istekle kendini karşı salınım derinliğine bırakır. Bu; karşı salınımı da, kendini de karşı saliminin derinliğine bırakır. Bu; karşı salınımı da beraberinde getiren bir zevk alma hissinden oluşur. Bu nedenle: Ayrılığı kabul et ve kendini yaşama ver. Bu anda dirilir, canlanırsın ve herşey açık olur. Pencereden dışarı bakarsın, bağımlılıktan, korku ve arzudan arınır, özerk olursun.

Sh:73-78

BEĞENİLMEK

Kayıp acısı yüzünden hala acı çektiğini biliyorum. Sen bir kez olanın sadece tekrarlanmasını ümit ediyor, kaybolan ve geçip giden mutluluğa üzülmüyor, kendinden bile şüpheleniyorsun. **Kendi kendine şunu soruyorsun: Neden hiç çekinmeden beni terketti ?** Onun için değerim yeterli değil miydi de bana bağlanamadı? Seni sevdiğini söyleyince değerli olduğunu hissettin. Ve şimdi seni terkedince onun için değerinin yeterli olmadığını ve değerinin düştüğünü hissediyorsun. Kendine olan değer duygusu anlamında, kendine olan güvenin zedelenmiştir.

Sevilmek, kendine olan değer duygusunu artırır. Takdir edilme duygusu sana ayağın yerden kesilerek bulutların üzerinde dolaşma enejisi vermişti. Artık seni terketti ve sen değerinin düştüğünü hissediyorsun. Onun için daha fazla değerli değilsin, o seni artık görmek istemiyor. Kendine olan değer duygun yaralanmıştır. Bu incinme açılıdır, üzüntü vericidir.

Aslında neye üzülüyorsun?

Bu soruyu yoğun bir şekilde kendine sor. Onu insan olarak kaybettiğine mi üzülüyorsun?

Yüzeysel bir şeyin; yani kendine olan değer duygunun gerçekleştirilmesinde ortaya çıkan kayba mı üzülüyorsun? Şimdi yine yalnız kaldığın için yitirilen arkadaşlığa mı üzülüyorsun?

Yatağın boş kaldığı için yokluğunu hissettiğin cinselliğe mi üzülüyorsun?

Seni şimdi hiç kimse sevip okşamadığı için noksanlığını duyduğun takdir edilme duygusuna mı üzülüyorsun?

(Seni yaratan) Takdir ve hayranlığı daha fazla alamadığına mı üzülüyorsun?

Sevdiğin insanları artık daha fazla sevemeyeceğine mi üzülüyorsun?

Neyi sevdin?

O seni sevdiği için mi onu sevdin?

Veya bundan tümüyle bağımsız olarak mı onu sevdin?

Senden uzaklaşsa ve değer duygunu artık daha fazla desteklemese de onu sevebilir misin?

Bencilliğinde oluşan incinmeyi aşabilir ve sonra onu hala kabullenebilir misin?

Bencil arzular olmadan da onu sevebilir misin?

Onun özgürlük içinde gelişmesine izin verecek kadar özgür müsün?

Eğer o; o kadar özgürse sen bundan incinir misin?

Bencillik (entereso) aşk mıdır?

Aşkımızda çok dar görüşlü ve bencil ruhluyuz.

Hepimiz aşkı özleriz; fakat aşkta büyüyüp gelişemedik. Aşk ateşi tutuşur tutuşmaz kendimize olan değer duygusu araya girer. Bu çok bencilce değil mi?

Bu bencillik, bireysel olgunluğun bir işareti mi?

Bundan dolayı endişe duymalısın; acaba öyle mi veya değil mi?

Bu konuda bana açıklama yaptırma! Söz konusu olan sensin. Acaba bencilce düşünmeden sevebilir misin?

Söz konusu olan budur. Gerçekten aşkta büyüyüp geliştin mi?

Belki sadece kendini onaylattırmayı özlüyorsun. Bu olgun bir aşk mı?

Sana geldiğini, sonra istek ve arzularını sıraladığını bir düşün. O seni terketti; çünkü herhangi birşey onun hoşuna gitmedi. Şimdi bu durum değişmeli: Nasıl hoşuna giderse sen şimdi öyle olmalı, öyle davranmalısın. Bunu gerçekten ister misin?

Bencil düşüncelerle dolu olgunlaşmamış bir kişilik, belki başka birine ait olmaz mı?

Bunların hepsi, aşk kavramına göklere çıkarmak uğruna ortaya çıkmıyor mu?

Fakat bu aşk mı?

İlginç ve onun bencilliği, senin değerinin yükseltilmesi ve onun değerinin artırılması — bunda uzlaşabilirseniz de, bu nereye götürür?

Bencil değer duygusundan kurtulabilirsin. Bu durum gerçekleşince aşkta büyüyüp gelişir ve daha sonra değer duygusunu beslemeden sevebilirsin. Bencillik; bu hastalık sürekli büyümek ister. Şimdi şunu açıkça görürsün: Bencilleşir ve sahiplenmeyi ister istemez şimdi yakalanmış olduğun bu hastalığı beslersin. Onu ve kendini serbest bırak. Bencillikten tümüyle çözünmek suretiyle bu anda aşka karşı olgunlaşırsın. Manevi bir gelişim sıçraması yaparsın. Bu anda düşünme hastalığından kurtulursun. Artık bencillik virüsü saldırı alanı bulamaz. Aşkın saf, açık ve masumdur. Bu bir püf noktası değildir. Çözünmüşlük yardımı ile salt bir püf noktası arama çaban devam ettiği sürece işler ters gider.

Nasıl isen, ne isen, son olduğun için değerlisin. Hiçbir şey eksik değil. Yaşam neyi ortaya koyuyorsa, ne oluyorsa onun oluşmasına izin ver. Bol bol armağan alır ve pek çok da geri verebilirsin. Verirsin; çünkü bu seni mutlu eder. Hiçbir şey geri almasan da olur. **Aşk; alışveriş yapılan bir ticarethane değildir. O mutlu edici, sevindirici bir varoluştur. Bu varoluş her an yenidir; çünkü geçmiş artık yoktur ve gelecekte de henüz oluşmamıştır.** Bu nedenle büyük yaşam filozoflarının tümü bu varoluşa işaret etmişlerdir. Yaşamda olmak, beğenilmek, kabul edilmek demektir. Hiçbir şeye kenetlenmez ve hiçbir şeye üzülmezsin. Artık daha fazla bencillik yoktur. Hiçbir şey istemezsin ve hiçbir şeyi zorlamazsın. Hiçbir şey olmak zorunda değildir; çünkü herşey zaten oradadır. Eğer aşk varsa hiçbir şey için gayret etmeye ve planlamaya gerek yoktur. Sen mutlu ve rahatsan yüzme hakkında hiçbir teori okumana ihtiyacın yoktur. Seviyorsan hiçbir şeyi sıkıca tutmak istemezsin. Sarkaç yakınlaşmaya ve uzaklaşmaya doğru salınım yapar ve tekrar geri ve böylece sürer gider. Hayatta kalmak için nefes alırsın ve yaşam gelişmek için seni aşarak senin sayende ve seninle birlikte nefes alır. Üstünde durmak istemeden sen kabul edildin, beğenildin.

Sh:84-87

MELANKOLİ

Dün bana hala onu sık sık düşündüğünü, üzüntülü bir kalp ağrısı ve hissedilir bir kalp çarpıntısı ile bağlantılı bir melankoli duygusunun ortaya çıktığını anlatmıştın. Endişeleniyor ve acaba kalbim bundan zarar görür mü diye soruyordun. Bu amaçla bugün sana bazı fikirlerimi açıklamak istiyorum.

Elbette hala onu düşünüyor ve onun şimdi ne yaptığını kendine soruyorsun. Acaba mutlu mu?

Seni unuttu mu?

Bu durum açıkça anlaşılıyor. Birlikte ne kadar güzel saatler geçirdiğinizi, bir yaz gecesinde bir ot yığınında nasıl yattığınızı ve gökyüzünü nasıl seyrettiğinizi de düşünüyorsun. Planlanan ortaklaşa bir gezi hakkında sevinçle bekleyişinizi de düşünüyorsun. Çevrenizde tüm dünyayı unuttuğunuz küçük İtalyan lokantasında mum ışığında geçen akşamlan da düşünüyorsun. Sizler son konuktunuz; sizi tatlı, fakat enerjik bir şekilde uğurlamak gerekmişti. Elbette cinsel yaşantıları da düşünüyorsun. Birlikte geçirdiğiniz cinsel saatlerin senin için ne kadar güzel olduğunu bana anlatmıştın.

Geçmişte geçen bu saatleri düşünürsen bir melankoli duygusu ortaya çıkar. Artık tekrarlamadığı ve geçmişe karıştığı için acı verir. Melankoli gerçekten kendine has üzüntü ve acı verici bir duygudur. Psikosomatik esasa göre, yani zeka, ruh ve beden arasındaki dar bağımlılık (korelasyon) sonucu bu kalp çarpıntısı oluşur. Bununla beraber seni sakinleştirebilirim: Eğer bu amaçla kendini açık ve samimi bir şekilde yoğunlaştırırsan kalp bundan zarar görmez. Ne kastediliyor?

Kalp duyumlarını (empresyon) ve bu melankoli duygusunu tümüyle çözünmüş bir şekilde karşıla, bunlarla yüzyüze gel. Bu melankoli duygusunu kabul et, buna karşı direnmeye çalışma, arzu ve istekle kalp atışını etkilemeye girişme. Nasıl çarpıyorsa bırak kalbin öyle çarpsın. Şu halde bu hisleri ve duyumları uzaklaştırmaya çalışma; aksine bunları oluşturmaya bırak. Bu doğal bir süreçtir. Sen bir makina değil; canlı, yaşayan bir varlıksın. Ruhen ve bedenen yıpranman ve seni tedirgin eden melankoli duygusunu hissetmen doğaldır.

Eğer zeka ve ruhta bir sorun varsa beden onlarla birlikte çeşitli türde acı çeker. Birçok bedensel semptomlar, zihinsel ve ruhsal sorunlara dönüşür. Bundan kendini nasıl kurtaracağını sormuştun. Melankoli duygusunu yakandan silkip atmak istiyordun. Bunun için kolayca çevirebileceğin psikofizik bir şalter yoktur. Melankoli duygusunu oluşmaya bırak, ona karşı dur. Kalbin çarpsın. Bu güçlü kalp atışından dolayı korku duymana gerek yoktur. Eğer kalbin sevinç ve mutluluktan hoplayıp sıçrarsa bu normaldir; eğer o melankoliden dolayı daha çabuk ve daha güçlü atıyorsa bu da normaldir. Sadece hoşa gideni, makbul olanı elde etmeye çalışma; can sıkıcı olanı da durdurma. Hangi yöne doğru olursa olsun, yapılan her engelleme zararlı olurdu.

Melankolik ol. Hüzün ve acınla ne kadar yoğun bir şekilde tanışırsan kim olduğunu daha iyi anlarsın. Kendini araştır, incele ve bu duyguyu keşfet. Ancak dikkat: "Keşfetmek" sözcüğü çok yanlış anlaşılabilir. Bu sözcükle kendine muhatap olmak değil, "sadece kendini görme", anlamı kastedilmektedir. Duygularını incele, araştır; onların gelişmesine izin ver. Yol kenarında duran bir sonbahar yaprağını nasıl incelersen onları da öyle incele. Sende oluşan tüm nüansları, ince farklılıkları iyice araştırır. Melankoliyi nasıl hissediyorsun?

Bu arada hangi duygu nüansların oluşuyor?

Kederin de tüm bu geçici, ölümlü şeyleri aştı mı?

Bir saldırı hissi de duyuyor musun?

Çünkü sana o kadar acı ve üzüntü çektirildi. Bu konuda belki ortaya çıkmış olan bir şaşkınlık, bir karmaşanın farkındasın. Belki herşeyi geride bırakacak enerji ve gücü de kendinde hissediyorsun. Bilinçli olarak bununla uğraşmak cesaret vericidir. Belki bu anlamdan şu birleşik sözcük ortaya çıkar: Melankoli; özleme (yadetme). Melankoliyi kabullenmek için cesaretle keder ve acının üstüne gitmek; onlarla uğraşmak gerekir.

Bir kez nedenleri soralım. Sen onu, geçmişi düşünüyorsun. Bir çağrışım (asosyasyon), bir düşünce geçmişte kalanı şimdiki zamana aktarır: Bu ve şu güzeldi. Bu geçmiştir, geçip gitmiştir. Bir daha hiç o kadar güzel olabilir mi?

Dolayısıyla düşünce ile korku ortaya çıkıyor. Bununla da uğraşmalısın. Geçmiş artık geri dönülemez bir şekilde geçip gitmedi mi?

Günlük, saatlik ve dakikalık olmak üzere vedalaşırız. Güzeli sıkıca tutmak isteriz, o geçip gitmemelidir. Çirkin, can sıkıcı ve hoşa gitmeyen çabucak kaybolup gitmelidir. Burada bir çelişki yok mu?

Bütünlüğü kabullenmek zorundayız. Bu nedenle sana bütünlüğü göstermeye çalışıyorum.

Sana hiçbir öğüt vermiyorum; tekrar tekrar şunu söylüyorum: Psikolojik hiçbir püf noktası yoktur. Bütünlüğü benimsemek zorundayız; bütünlük bölünemez. Kavrama yeteneğini açarak yaşantını genişletmeye çalışıyorum. Böylece melankolide de büyük bir güzellik yatmaktadır. Bu durum, ruhsal acılara bir tür mazoşizm aranması anlamına gelmez. Acı acıdır. Kendimizi bu acıya bırakmak istemeyiz. Fakat onu da kesin olarak reddedenleyiz. Acıyı, üzüntüyü de denemeliyiz; çünkü o da bütünlüğe dahildir. Kendimizi aldatamayız, kandıramayız: Eğer sadece olumlu olana sarılırsak bu yalan ve rizikolu bir hayat olurdu. Burada şimdiki zaman ile gelecek zaman sözkonusudur. Melankoli ile şimdiki zamanı yaşıyorsun. Objeleri olduğu gibi kabullenmen için senin güç kazanmanı istiyorum. **Şimdi şunu fark ediyorsun:**

Sana acı veren şeyi şimdi bir tarafa bırakır; daha önce güzel olan ne varsa şimdi onu severek tekrar elde ederdin. Gelecekte de artık bu tekrarlamaya son verir, üzüntü veren bu acıyı bir tarafa bırakmak istemez ve hiçbir şeyi tekrar etmezsen, bu süreçten geçip gitmiş olursun. Karşı salınıma başlamak üzere enerjin birikir ve büyür. Şu halde melankoli içinde kendine eziyet ederek kendini yitirme. Kederi kabul et, kederin gelişsin. Bu kederden oluşan enerjiyi memnunlukla karşıla. Daha fazla endişe duymana gerek kalmadan bu durum oluşur. Kendini melankolinin derinliğine bırak – ve bundan büyüyüp gelişen enerjinin ta kendisi seni buradan çekip çıkaracaktır.

Sh:88-92

BENİMSEMEK VE BENİMSENMİŞ OLMAK

Bedenine özen gösterdin, antrenman yaptın, boş zamanlarında bile iyi bir tenis oyuncusu oldun. Zekan da eğitildi ve düşünme yeteneğini geliştirdi. Fakat insan olmanın bütünlüğü içinde en önemli kısmı, yani ruhunu (psişe) ihmal ettin. Şimdi ruhsal yaşantınla da ilgilen;

çünkü ruh, kişinin en değerli bir parçasıdır; o daha şimdiden sana insanca bir kişilik kazandırır.

Ruhunla ve bunun sonucu olarak kendini geliştirme ile uğraş vermenin bencillikle bir ilgisi yoktur (bunu daha önce ifade etmiştim). Ruhsal yaşantınla ilgilen; ancak o zaman rahatlaman, mutlu olmak için neye gereksinim duyduğun, nasıl ve kim olduğun hakkında bir duyarlık kazanırsın. Birlikte olduğun insanlara; duygularını nasıl hissettiklerini, daha doğrusu duygularını hangi anlamda önemsediklerini, asla sorma. Terkedilme sürecinde sevgilinle yaptığın konuşmalarda birçok eleştiriyi sineye çekmek zorunda kalmıştın.

Her şeyden önce neden terkettiğini öğrenmek istedin ve bu durum ister istemez şu yanıta neden oldu: Sende olan bazı şeyler o'nun hoşuna gitmedi. Onun gözünde yanlış yaptın: Ona karşı çok kapalıydın, yeterli bir şekilde sorunlarına eğilmedin; beklediği halde arada sırada onu övdün; belirlenen günleri iptal ettin; arzuladığı şeylere ilgi duymadın; yeter derecede hoşsohbet değildin; burada çok özensizdin ve orada çok boşvermiştin; sözünü bitirmesine izin vermedin; bunu çok inceledin ve şunun farkına varmadın; aceleciydin, fakat yine de çok gerçekçiydin; seninle tartışmak istediği zaman romantiktin; seni okşamak, sevmek istediğinde ise çok gerçekçi idin. Bununla beraber karar veremediğin, bocaladığın çok açıktı. Kişiliğindeki özellikleri ondan aldın- bir ayna gibi yansıtılmış! Büyülenmiş gibi seni nasıl yansıttığına bakıyorsun. Şüphesiz sen de aynı oyunu oynadın, senin hoşuna gitmeyen şeyi ona söyledin mi?

Karşılıklı olarak bu yansıtma işleminin hiçbir anlamı yoktur.

Dolayısıyla bugünden itibaren, senin hakkında biraz bilgi almak üzere, seni nasıl gördüğüne dair hiç kimseye soru sorma. Aşkın ruhsal alanında buna gereksinim yoktur; bir antrenman yaparsan, kişilik tiplerini ayrı ayrı nasıl etkilediğini görmen, ticari yönden sana faydalı olabilir. Şunu unutma: Gerçekte nasıl olduğun değil, nasıl etkilediğin! Kadın ve erkek ilişkisinde, aynı zamanda bireyden bireye, etkileme şeklini ön plana alan davranışlardan kaçınmalı ve hiç çekinmeden olduğun gibi başkasının alanına girmesine izin vermemelisin. Gerçek olarak ne olduğunu ancak sen kendin bilebilirsin. Bunun için bu içebakış gereklidir. Bu içebakış kendini beğenme anlamında kendine bir prestij kazandırmak değildir. **Açık yüreklilikle ve hiç sakınmadan iç dünyana gir; nasıl hissettiğini ve ne düşündüğünü de cesaretle ifade et.** Başkaları nasıl isterse veya nasıl arzu ederse öyle olmana gerek yoktur. Bu aşk değil; aksine bencil bir bastırma. Baskı altına alınmana izin verme ve sen de hiç kimseyi baskı altına alma. Aşk ancak değer vermekten ve sevinçten yanadır. Başkası nasıl ise olduğu gibi kabul edilmelidir, başka türlü değil! Bir aşk ilişkisine girer girmez maalesef çoğu zaman bu baskı süreci başlar. Bu süreç olgunlaşmamıştır ve bunun aşkla hiçbir ilgisi yoktur. Her ne kadar diğeri aşkı bahane ederek seni baskı altına almayı arzu ederse de, bu durum zorbalığın acımasız bir eylemidir. Kendine dön, açık ve dürüst ol, nasıl isen öyle kal ve kendini sevilmeme riskine sok. Baskı arzularına uyarak aşka layık olmaktansa, reddedilmek daha iyidir. Benimsenmiş olmakla birlikte aşk yine de tümüyle bir mucizedir.

Bütünüyle vazgeçerek artık âşık olmak istemediğini söylemiştin; çünkü bu durum seni acıklı bir reddedilme riskine sokuyor. O kadar sıkıntı çektikten sonra reddedilmek acıklıdır. Kendini öğesel kabul et; o zaman başkasının da nasıl öğesel olduğu hakkında bir duyarlık elde edersin; o da çelişkilerle mücadele etmek zorundadır; o da senin gibi aynı haklara sahiptir. O zaman aşk artık riskli değildir. Kendini tanımış olmaktan dolayı bir mükemmellik, kibirli bir

kendini geliştirme anlamını çıkarma; bu durum inatçılık ve saldırıyı davet eder. Nasıl isen öyle ol ve bunun parlak bir başarı olmadığının bilincine var. Maske takan diğer insanların değerini düşürme; eğer diğeri henüz buna hazır değilse onun maskesini çıkarmaya çalışma. **Aşk, maskesini çıkarmak istemez. Aşk verir, fakat almaz, diğeri bunu istemiyorsa psikoloji yapma. Aşka verir, fakat almaz. Diğeri bunu istemiyorsa psikoloji yapma. Aşkta eleştiri yoktur. Bir sanat eseri eleştirilebilir, fakat sevilen bir insan (sözde) eleştirilemez.**

Kendine yabancılaştın ve kendini ne kadar az tanıdığının bilincine vardın. Kendini tanıyacaksın; bu şimdiye kadar öteye ittiğin bir görevdir, bir misyondur. Kendilerini tanımayan, fakat senin özelliklerin hakkında değer yargıları vermeye kalkışan birçok insana da rastlayacaksın. Şimdikine kıyasla gelecekte bunu daha açık, daha belirgin bir şekilde göreceksin. Büyük bir adım attın ve aşkın daha özgür, daha hoşgörülü, daha açık ve daha duygusal olacaktır. Almadan verebileceksin, karşı eleştiri yapmadan eleştiriyi hazmedebileceksin. Aşkın gelecekte korkuyu ortadan kaldıracaktır. Senin için eleştiri sadece ilgi çekici olacak; fakat sen o zaman değişmek zorunda kalmadan artık paniğe kapılmayacaksın. Nereye, ne tarafa doğru değişmen gerekiyor?

Herkes sana sitem eder. Daha önce kısasa kısasla karşılık vermek eğiliminde idin. Olduğun gibi kabul edilmemek, benimsenmemek şimdi artık sana acı vermiyor. Kendini benimseyecek ve başkasını da benimseyebileceksin, onu kabul edebileceksin. O zaman refüze edişin, bir reddedilişin üstesinden gelebileceksin. Değer yargılarında oluşan dar görüşlü dünyayı yavaş yavaş terkedeceğinden, gücün daha fazla artacaktır. Varoluş içinde daha fazla olacak ve gerçeklerle uğraşacaksın. Sen bir bireysin; fakat artık bencil bir bireyciliği temsil etmiyorsun.

Sh:99-103

RUHSAL BAKIŞ

“Nerdeyse bir haftadan beri sana yazmadım. Duygularını, ayrılık acısını ve bununla ilgili diğer duyguları benimseyip kabul ettin. Sağlığının daha iyi olduğuna seviniyorum. Herşeyden önce bir bilinç açıklığı kazandığını söylemen beni sevindirdi.”

Doğada çok gezdin; ağaçları, fundaları ve yol kenarında duran yosun tutmuş taşları seyrettin. Daha dikkatliydin ve özellikle hoşuma giden birşey söyledin. Şöyle söylemiştin: «O sırada ne hissettiğimi sözcüklerle anlatamam. Daha aydınlık ve açık olarak gördüm. Bunu sözcüklerle seve seve anlatmak istiyorum, fakat olmuyor. Ruhumda oluşan duyguları anlatamıyor, tarif edemiyorum. Ayrılıkla beni bir şekilde barıştıran enerji ve güzellikle bunun biraz ilgisi vardı. Ne kadar denedimse de bu duyguları kolayca ifade edemiyor, bunları anlatamıyorum.»

İyileşme yolundasın. Bu mektubumda bu konuda sözcükler yardımı ile sana bazı fikirlerimi ve duygularımı açıklamaya çalışacağım. Bu bir denemedir; çünkü bu ögesel nesneler, sözcükler sisteminde çok dar anlamda bir kalıba sıkıştırılır. **Bunun olanaksız olduğunu söylemek istemiyorum; çünkü nazım sanatında bu konunun bazı metinlerde ve şiirlerde başarıya ulaştığına inanıyorum Rainer Maria Rilke bu büyük lirik şairlerden biridir.** Sözcüklerle olan ilgisi onun günlük ekmeği idi; yani o dilden biraz anlıyordu. Bu konu hakkında bir şiir yazmıştı. Bu şiiri daha önce sana göndermiştim. Bundan başka bir iki şeyi daha sana bildirmek isterim. Konuşulan (ve de yazılan) sözcük risklidir; eğer dilsel vurgu sokulursa bundan korkmanın bir nedeni vardır. **"Bu köpektir ve şu evdir, bu aşktır ve, şu aşk değildir, duyarlığın başlangıcı burada, ve sonu oradadır".** Cümle ilişkisinde her sözcüğün özel bir

anlamı vardır. Ruhsal açıdan bakıldığı zaman hiç belli olmayan şev, dil mantığı ile açık ve belli görünür.

Birçok insan için dil, diktatörce emredişin bir türüdür. Bu budur ve şu öyledir; sözcük sayesinde sanki o öyleymiş, öyle olmak zorundaymış gibi. O halde ne dağlar ve ne de çiçekler onlar için artık harika değildir. Dağın ismi "Reidkohf" ve çiçeğin ismi Yıldız çiçeğindir. **Aşk sözcüğü aşk değildir.** Sanki öyle düzenlenmiş ve sonuçlandırılmış gibi herşey sözcüklerle etiketlendirilmiştir. Sözcüklerin amacı "Ne olacağını ve ne olduğunu" bilmektir. Sözcüklerle ortaya konan bu bilgi sadece yüzeysel bir birikimdir ve düşünce yolu ile bunu onaylamaktan ibarettir. Bunların hepsi düşünce düzeyinde oluşur. Sözcük sadece nesnelerde, olaylarda ve ilişkilerde sözlü iletişime olanak sağlayan anlamsal bir belgedir.

Şiirin üçüncü kıtasında Rilke işin özüne geliyor: – Daima uyarmak ve engellemek isterim: Uzak durun. «Halbuki sözcükler gerçeklikten uzaklaştırır. Lirik şair bu konuda bizi uyarıyor. Aslında onun yerinde kim bunu ondan daha iyi bilebilirdi?

Dilsel olarak düşünmekten uzak durmalı; buna rağmen yakınlaşmalıyız, fakat ruhumuzla: **«Nesneler şarkı söyler ve seve seve dinlerim.»** Her nesne kendine özgü şarkısını söyler. Eğer biz kulak verirsek bu şarkıyı duyarız. Bu şarkıya ait hiçbir sözcük yoktur. Nesnelerin şarkısı, sözcüklere kıyasla çok daha yücedir; bu kendine özgü bir enerjidir. Dolayısı ile hep bunu söylüyorum ve bunu tekrarlamaktan da yorulmayacağım. Burada önemli olan nokta; duyarlı oluşta (aşırı hassasiyet) tüm dikkatini vererek duygulara kapılmaktır. Burada herşey istek ve çabalarımıza bağlı olmadan özgürce yaşar. Mantığımızla bu nesnelere dokunduğumuz; zaman, bunlar «hareketsiz» ve «dilsiz» olur. Rilke burada psikolojide şimdiye kadar araştırılmayan bir olayı (fenomen) eleştirir: Hergün bizi çepeçevre saran yaşamdaki nesneleri ruhsuz ve sessiz bir hale getirmemek için dilsel düşüncelerle onlara dokunmamalıyız. En sonunda Rilke; son mısralarında bizi uyararak, engelleyecek ve bilerek şöyle diyor: **«Siz, hepiniz nesneleri öldürüyorsunuz.».** O burada; bakış, dinleyiş, yaşantı ve sözcüklerle anlatım arasında oluşan bir ilişkiden sözediyor. Biz ancak duyarlığı aşarak sakin bir şekilde yaklaşabiliriz; fakat mantıktan uzak durmak zorundayız.

Lütfen beni şimdi yanlış anlama: Sözlü iletişim için sözcüklerin dilini kullanmak elbette yararlıdır. Rilke, konuşmayı ve birbirine bağlı olmayı reddetmiyor. Dil; semboller yardımı ile bir anlaşmadır; o genel bir düzenlemeye yardımcı olur ve günlük yaşantıda, meslekte, anlaşmalarda ve teknikte anlamını bulur. Modern sivil toplumumuz, bu farklı dile ayrılmıştır.

Matematiksel semboller de bir dildir; kimyasal formüller de aynı şekildedir. Formül dilinde suyun etiketlenmesi H_2O dur. H_2O denilen su, ruhsal olarak yaşanan su değildir. Eğer güz mevsiminde bir öğleden sonra dere kenarında oturur ve suya bakarsan, yaşadığın şeyle H_2O denen suyun hiçbir ortak yanı yoktur. H_2O tanımı bilimsel olarak ne kadar doğru tınlarsa da, suyun ruhsal yaşantı kalitesi hakkında hiçbir şey bilmezsin.

Her bilim alanının kendine özgü yetkisi vardır. Söylenenden, bilim karşıtı bir düşünce türetmek akılsızlık olurdu. O bunu biliyordu, eğer o şöyle dediyse: **«Beni korkutuyor……….Alaylı, ikiyüzlü oyununuz».** Bu anda, aydınların ikiyüzlülüklerini çabucak kışkırtan nesnelerle uğraşıyoruz. Bilim adamlarının formül dilinde, bu rasyonalistler «her şeyi, ne olacağını ve ne olduğunu» bilir; onların formül dili görünüşte olanı ve olacağı açık ve belli bir şekilde anlatır. Fakat matematiksel olarak veya başka sembollerle anlatılamayan bir gerçek daha vardır. Bu konuda Rilke'nin şiirine dikkatini çekmek isterim.

Ölçülemeyen ve hiçbir ismi olmayan bir enerji vardır. Zeka ve mantığa bağlı olmadan algılarsan, aklında bir örnek veya bir şekil olmadan, yani sadece farkına varırsan, olunca duyarlılık ve ruhunla bilincine varırsan yaşamdaki konuma ulaşırsın. Bu anda sembollerden, dil, bilgi ve belli sözcüklerden arınmış olarak gerçeği yakalarsın. Hiçbir ismi olmayan bir enerji ile temasa geçersin. Bu dokunuşta; bilinmeyen bir deneyim, enerji ve güç elde etme olanağı vardır. Bütünü ile bir duyarlılık açılır. Sadece bu dokunuşa açık olanların elde edebileceği birşey sana ulaşır.

Bu aralıkta aydınlığı, hayatı ve özgürlüğü tadarsın. O zaman artık: **« Başlangıç buradadır ve sonu orada »** deyişi yoktur. Yaratıcı bir enerji ile bu dokunuşu yaşarsın–Bu enerji senden akarak geçer. Sana şifa veren ve tedavi edici olarak senin başkalarına verebileceğin bir salınım elde edersin. Bunun yerine «aşk» sözcüğünü kullanmak gerekli değildir.

Sh:104–108

OLGUNLAŞMA YOLUNDA AŞK ACISI

Acılı deneyimler, kişiliğin gelişmesinde ruhsal anlayışın yoludur. Psikolojik olarak bakılırsa ayrılığın yaşanmasında duygusal büyüme ve olgunlaşma şansı vardır. Peter Lauster; ayrılık acısının yeni bir başlangıcı, ruhsal gelişme olasılıkları hakkında iyice düşünme istemini üstlendiğini kanıtlamaktadır.

Peter Lauster, yirmi yılı aşkın bir süredir yazar, danışman ve terapist olarak Köln'de çalışmaktadır. Kitaplarına sıkça başvurulan bir Alman Psikolog'dur.

Sh:109

Kaynak: Peter Lauster, Olgunlaştırıcı Yönüyle Aşk Acısı, Orjinal adı: Liebeskummer als Weg der Reifung, Almanca'dan Çeviren: Turan İnceayan Doruk Yayımcılık, 1996-Ankara

İNANÇSIZLIĞA GİDEN YOLDA "AKL-I SELİM"

Bu yazı 1995 yılında Kaynak Yayınları arasında çıkmış olan Jean Meslier'nin Le Bon Sens (Akl-ı selim) den özetlenek hazırlanmıştır.

Hak yoldan sapmış Hristiyanlığa karşı eleştiri olarak çıkmış "bir araba beygiri üslubunda" yazılan nevrotik-düşüncenin dinsizliğe doğru yönelişini göreceksiniz. Eleştiri yapmak uğruna kafa yorarken kendini kaybetmiş bir kişinin saplantıları daha sonra dinsizlerin eline sermaye olmuş ve bir karşı atak halini almıştır.

İçerik olarak verilen bilgiler ile inançlı insanlara karşı olanların vesveselerini göstermesi açısından da önemlidir.

TÜRKÇEYE ÇEVRİLİŞ HİKAYESİ

Doktor Abdullah Cevdet'in Aklı Selim adıyla Fransızcadan çevirdiği kitap, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlan arasın da 1928'de Arap, 1929'da ise Latin harfleriyle olmak üzere iki kez yayımlandı ve basımı İstanbul'da Devlet Matbaasında gerçekleştirildi.

Dr. Abdullah Cevdet, eski harflerle olan ilk basımın bir örneğini, Gazi Mustafa Kemal'e 29 Aralık 1928'de eliyle yazdığı şu ithafla sunmuş: **"En büyük acizden en büyük iktidara."** Dr. Abdullah Cevdet, bu ithafın altına, 1912'de İstanbul'da yazdığı bir kıtayı eklemiş. Atatürk, bu eski harflerle basımı altını çizerek, vurgular yaparak okumuş. Çankaya Kütüphanesinde bulunan bu kitabın Atatürk tarafından altı çizilen bölümlerini, elinizdeki kitaptaki karşılıklarıyla birlikte aktarmayı yararlı gördük. Milli Eğitim Bakanlığı, 1929'daki ikinci basımı 548 sayfa olarak yayımlıyor. Bu basım "Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretlerine" ithaf edilmiş. (Çankaya Kitaplığı, No: 146; Beyazıd Devlet Kütüphanesi, No: 49693.)

Beyazıd Devlet Kütüphanesi ve Çankaya Kütüphanesi'nde de örnekleri bulunan Aklı Selimde, Fransızca basımın adı Le Bon Sens olarak belirtiliyor. Latin harfleriyle yayımlanan kitabın iç kapağı şöyle: "Dr. Abdullah Cevdet/Aklı Selim/J. Meslier'nin Le Bon Sens isimli meşhur kitabının haşiyeler ilavesile tercümesidir/İstanbul/Devlet Matbaası/1929."

Bu kitapla ilgili bir tartışmaya kısaca yer vermek istiyoruz. Kerim Sadi'ye göre, Aklı Selim (Le Bon Sens), Rahip Jean Meslier'nin değil, 18. yüzyılın maddeci fılozoflanndan Baron d'Holbach'ın (1723–1789) Systeme de la Nature (Doğanın Sistemi) adlı eserinin bir özetidir. Bu görüşe göre, Doktor Abdullah Cevdet'i ve Bakanlığı bu hataya sürükleyen, "19. yüzyılın başında yayıncıların Aklı Selimi Rahibe mal etmeleri ve Vasiyetname ile Aklı Selim'in bir arada basılagelmesidir." (Aktaran Doğa ve Bilim dergisi, Haziran 1983, yıl 3, sayı 15, s.65–66.)

Plehanov'un Materyalizm Üzerine Üç Deneme adlı kitabında da, Le Bon Sens (Aklı Selim) adlı eserin d'Holbach'ın olduğu belirtiliyor (Kaynak Yayınlan, İstanbul, Ocak 1987, s.61, 64, 67). Cemil Sena'nın Filozoflar Ansiklopedisi'nde, kitabın d'Holbach tarafından "Rahip Meslier" takma adıyla yazıldığı ifadesine yer veriliyor. Lange da kitabın d'Holbach tarafından yazıldığını söylüyor. Vorlandere ise Jean Meslier yazdı diyor. (Bkz. Doğu Perinçek, Kemalist Devrim–2 Din ve Allah, Kaynak Yayınlan, 1. basım, İstanbul, Eylül 1994, s. 62, dipnot 51 ve s. 105, dipnot 59.)

Rahip Jean Meslier'nin doğum ve ölüm tarihleri çeşitli kaynaklara göre farklılık gösteriyor. Meslier ve Le Bon Sens hakkında Kaynak Yayınlan için bir araştırma yapan yazar Erol Sever şöyle diyor: Kiliseye 30 yıl hizmet etmiş bir köy rahibinin doğum ve ölüm ve tarihleriyle araştırmacılar pek fazla ilgilenmemiş. Meslier'nin 1664-1733 yıllan arasında yaşadığını kabul edebiliriz.

Erol Sever, İsveç Kraliyet Kitaplığı'nda yaptığı araştırmada şu olgularla karşılaştı: Baron d'Holbach adına, "Le Bon Sens..." sözcükleriyle başlayan birkaç kitapta rastlanıyor. Bunlardan ikisi kayıtlarda şöyle:

1. "Holbach, Paul Henry Thierry, baron d', 1723-1789 Le Bon Sens du cur6 J(ean) Meslier. Suivi de son testament. Paris etBruxelles 1792."

2. "Holbach, Paul Henry Thierry, baron d', 1723-1789 Le Bon Sens du cur6 J. Meslier, suivi de son testament...Paris, 380 s."

Başka bazı kitaplarda da d'Holbach ve Meslier adı birlikte anılıyor. Baron d'Holbach'ın Meslier'den etkilendiğini, Kerim Sadi de kabul ediyor: "18. yüzyılın başında Fransa'da elden ele dolaşan gizli materyalist literatür arasında d'Holbach'a etki eden kitapların başında Testament (Vasiyetname) gelir. Bu bakımdan Rahip Meslier, Baron d'Holbach'ın müjdecileri arasında sayılıyor, yani Aklı Selim adlı eser, Vasiyetname yazannın etkisinde kalan bir filozofun kalem mahsulüdür."

Erol Sever, yaptığı araştırma sonucunda vardığı kanıyı şöyle özetliyor: "Görüşüm, birinci kitabın Jean Meslier tarafından yazıldığı ve Le Bon Sens adlı bu kitabın eklemeler ve yorumlarla zenginleştirilerek d'Holbach tarafından bir kez daha yayımlandığı (iki numaralı kitap). Dört numaralı katalog kartında iki ad görüyoruz: Meslier ve altında d'Holbach. Kartta, 'Aklı Selim, J. Meslier'nin Le Bon Sens isimli meşhur kitabının haşiyeler ilavesile tercümesidir' deniyor. Bana göre en doğru yorum ve çeşitli katalog kartlarının içindeki çelişkilere rağmen, gerçek, Türkçe basımında yatıyor. Le Bon Sens kitabının Jean Meslier tarafından yazıldığını ve ölümünden sonra çeşitli dillerde yayımlandığını, Baron d'Holbach'm eklemeleri ve yorumlarıyla yeniden yayımlandığını sanıyorum."

Orijinali üç nüsha elyazması olan Testament'ın, Meslier'nin ölümünden sonra özetlenerek yayımlandığını, elle çoğaltıldığım ve gizlice dağıtıldığını da hesaba katmak gerekiyor.

Kaynak Yayınlan için Fransa'da bir araştırma yapan Sayın Zihni Yılmaz, Meslier'nin yazılarının 1730'lu yıllarda "yasak" yayınlar arasında yerini aldığını belirtiyor. Voltaire, Meslier'nin yazılarından bir kopyayı bulması için gazeteci dostu Theriot'dan yardım istiyor ve yazılan bu yolla ediniyor. (A Theriot, 13 Ekim 1735, Correspondance, Gaillimard Yayınlan, "La Pleiod", c.l, s.589.) Voltaire şöyle yazıyor: "Mektuplannız, benim için günümüzün tarihini aydınlatan kaynak olacak. Historia nostri temporis." Yılmaz, Theriot'nun bilgi kaynağı hakkında bilinen bir şey olmadığını, ancak özellikle bu tarihten sonra, Meslier'nin yazılarının yasak yayınlar arasında en çok arananlardan olduğuna ilişkin kanıtlar olduğunu ekliyor. (F. Ravaisson, Bastille Arşivleri 1881, c.12, s.220.) Voltaire, 26 Aralık 1764'te Francois Amaud'ya yazdığı mektupta, Testament'in otuz yıldan fazla zamandır tanındığını belirtiyor. (Correspondance, Besterman Yayınlan, Cenevre, c.56, no. 11421, s.232.)

Zihni Yılmaz, Meslier'nin yazılarının tümünün 1. Entemasyonal'in toplandığı 1864'te, Testament adıyla, Rudolf Charles (Amsterdam) tarafından yayımlandığını belirtiyor. (352,

400, 410 sayfa ve 64 sayfa da önsöz olmak üzere 3 cilt.) Zihni Yılmaz, düşüncesi, okuduklanyla, olaylarla ve kırsal alandaki kitlelerin tecrübeleriyle biçimlenen materyalist, ateist, eşitlikçi ve ütopyacı komünist Meslier'nin, 1919'da, genç Sovyetler Birliği'nin başkenti Moskova'da bilimsel sosyalizmin öncülerinden biri olarak tespit edildiğini belirtiyor. Yılmaz, Voltaire'in Meslier'yi anlamadığım da ekliyor. Şöyle diyor: **"Voltaire, Meslier'yi kendisi gibi dini eleştiren ancak Allah'a inanan bir polemist olarak gördü. Yayımladığı 70 sayfa, özetin özeti. Vardığı sonuç: Deist bir din adamının anti-Hıristiyan polemiği."** Yılmaz, 1772'den sonra Le Bon Sens adıyla 10'a yakın basım gerçekleştiğini, yayıncıların belli olmadığını, ancak d'Holbach ve Diderot tarafından gerçekleştirildiğinin bilindiğini belirtiyor.

Kerim Sadi de, Voltaire'in, Meslier'nin yazılarını özetlerken, **"natüralist maddeciliğin işlendiği müsbet kısmı kasten çıkardığını"** belirtiyor.

Aydınlanma Çağı'nın filozoflarına esin kaynağı olan Jean Meslier, 18. yüzyıl Fransası'nın Turan Dursun'udur. Yalnızca Hıristiyanlığı değil, bütün dinleri hedef tahtasına koyan Meslier, Voltaire'in dediği gibi, **"tartışıyor ve kanıtlıyor. Ölürken söylüyor; yalancıların doğru söyledikleri zamanda söylüyor."**

Sağduyu için Voltaire şöyle diyor: **"Bu kitabın bir araba beygiri üslubunda yazılmış olduğu doğrudur. Ancak sırası gelince nasıl şahlanıyor!.."**

Meslier üzerine, Voltaire'in D'Alambert'e yazdıkları ve D'Alambert'in yanıtı, aydınların yüzyıllar boyu verdiği mücadeleyi özetliyor:

Voltaire: Jean Meslier yeryüzünü doğru yola getirmek istiyor, onun Incil'i niçin bu kadar az elde bulunuyor? Siz Paris'te ne kadar gevşek, ne kadar soğuksunuz! Gerçeği saklıyorsunuz.

D'Alambert: Bizi ateşsiz olmakla suçluyorsunuz. Ancak... Çalı demeti (diri diri yakılmak) korkusu oldukça serinleticidir!

VOLTAİR E GÖRE JEAN MESLİER (1664-1729) İN ÖZGEÇMİŞİ

1678'de Retbel dukalığına bağlı Mazerny köyünde doğan Jean Meslier, saraçlıkta çalışan bir işçinin oğluydu. Köyde eğitim gördü; tahsilini yaptı ve rahip oldu.

Büyük bir düzenlilik içinde yaşadığı Seminarya'da, yani ruhban okulunda ünlü Fransız filozofu Descartes'ın sistemine bağlandı.

Champagna'da Etrepigny köyünün rahibi oldu ve "But" adında sonradan katılmış küçük bir ruhani daireyi yönetti. Son derece dürüst ahlakıyla kendini gösterdi.

Görevinin bütününe hâkim ve işine düşkündü, yıllık gelirinden artan parayı ruhani dairesinin yoksullarına verirdi.

Heyecan dolu ve sağlam bir erdemle, Meslier, gerek yeme ve içme, gerek kadın bakımından aşırılıktan sakınırdı.

Biri Varq öteki Boulzicourt rahibi olan M. Voiri ile Delavaux, Meslier'nin günah çıkardığı papaz ve görüştüğü yegâne insanlardı. Rahip Meslier adaletin çok sen taraftarıydı. Bazen bu adalet çabasını çok fazla ileri götürürdü. Köyünün ağası (sinyoru) M. de Touilly bazı köylülere kötü muamelede bulunduğu için, vaaz verirken adını açıkladı kendisini iyilikle anmak istemedi. Rahip Meslier aleyhinde kendisine şikâyette bulunulan Reims piskoposu M. Demay, Meslier'i mahkûm etti. Ancak bu kararı izleyen Pazar günü, Meslier kürsüye çıktı ve kar-

dinalin verdiği hükümden yakındı. Şunları söyledi: "İşte zavallı köy rahiplerinin alışılmış sonu! Büyük efendiler olan piskoposlar onlara hakaret eder, onları dinlemezler. Şimdi buranın ağası için dua edelim: Antoine de Touilly'yi doğru yola getirmesi, hiçbir zaman yoksula hakaret etmek ve yetimi soymak durumlarına düşürmemesi lütfunu ve iyiliklerini ona layık buyurması için Allah'a niyazda bulunacağız." Bu öldürücü vaaz yapılırken kilisede bulunan bu köy ağası, aynı piskoposa yeniden şikâyetlerde bulundu. Piskopos, Meslier'i Doucberi'ye getirtti. Orada ağır sözlerle onu yaraladı.

Hayatında ondan sonra hemen hemen başka olay olmadığı gibi, Etrepigny köyünden başka hiçbir yerden de yararı olmadı.

1733'te, 55 yaşındayken ve kutsal bir insan olarak Öldü; hayattan tiksindiği, bile bile yemeden içmeden kesildiği sanılıyordu. Çünkü hastalığı sırasında hiçbir şey yemek istememiş, bir bardak şarap içmekten bile kaçınmıştı.

Ölürken, zaten çok bir şey olmayan tüm varlığını ruhani dairesinin halkına verdi ve kendisini bahçesine gömmelerini onlardan rica etti.

Evinde Vasiyetnamem adlı ve her biri 166 yapraktan oluşan ve tümü kendi eliyle yazılmış ve imzalanmış üç nüsha kitap bulunması derin bir şaşkınlık yarattı. Yazarın ruhani dairesinde halkına ve Meziyer'de parlamentoda savcı ve avukat olan M. Leroux'ya hitaben yazılan bu eser, hiçbirini ayrı tutmaksızın bütün dini inanışların, tertemiz bir olgunlukla reddiyesidir.

Üç nüshadan birini Rens piskoposu yardımcısı alıkoydu. Bir nüshası adliye bakanına gönderildi. Üçüncü nüsha, Saint-Menebould adliye mahkemesinin evrak kaleminde kaldı. Bu nüshalardan birini Comte de Caylus bir süre yanında tuttu. Bir süre sonra, bu kitabın Paris'te bulunan nüshalarının sayısı yüzü geçti. Nüshaların her biri 10 Lui altınına satılıyordu. Hıristiyanlık dinine girmiş ve bu dinin eğitimini almış olduğu için, ölürken kendisini suçlayan bir rahibin şehadeti, ruhlar üzerinde, Pascal'ın düşüncelerinden daha güçlü etki yaptı.

Ruhani dairesi ahalisine ait nüshanın sarılı olduğu esmer bir kâğıt üzerine, rahip Meslier, şu dikkat çekici sözleri yazmıştı:

"İnsanların hatalarını, yolsuzluklarını, boş öğünmelerini, deliliklerini ve yaramazlıklarını gördüm ve anladım. Onlardan nefret ederim, onları hakir görürüm. İnsanlara acımaktan da geri duramam. Yaşarken bunu söylemeye cesaret etmedim. Ancak hiç olmazsa ölürken ve öldükten sonra bunu söyleyeceğim. Bunun bilinmesi içindir ki, düşüncelerimi yazılı hale getiriyorum. Bunu yapıyorum, ta ki bunu görecek, beğenirlerse okuyacak olanların tümüne, gerçeğin tanığı hizmetini görsün."

Eserin başında, Voltaire'in Comte D'Argental'e 30 Mayıs 1762 tarihinde yazdığı mektupta önsöz olarak belirtilmekle birlikte, Jean Meslier tarafından ruhani toplumuna hitap edilen, bir tür gönül alma olan şu yazı bulunur:

> "Kardeşlerim, benim sevgimi, samimiyetimi bilirsiniz; inanışımı bayağı bir çıkara asla feda etmem; duygulanma bu kadar taban tabana zıt bir mesleğe girmiş olmam hırs ve açgözlülük yüzünden değildir; ana ve babama itaat ettim. Eğer cezaya çarpılmaksızın yapabilseydim, sizi aydınlatmayı ve uyarmayı tercih ederdim. Söylediklerimin tanığısınız. Ruhani yönetimime ait özel ödentiyi isteyerek idaremi asla aşağılatmadım. Hak şahidimdir ki, can gözleri kör edilmiş bir merhamet satın almak için büyük paralar getiren halkın safdilliğine gülenleri, bir hükümdara yakışırcasına aşağıladım.

> "Bu tekel ne kadar iğrençtir. Sizin alınteriniz ve zahmetiniz sayesinde semizlenenlerin kendi sırları ve batıl fikirleri için söyledikleri aşağılık duygusunu kınamıyorum. Ancak bunların doymak bilmez hırs ve açgözlülüklerinden ve benzerlerinin körlük içinde tutmaya özendikleri halkın cehaletiyle alay etmekten duydukları büyük hazdan tiksinirim.
>
> "Kendi durumlarının rahatlığıyla istedikleri kadar gülsünler. Ancak hiç olmazsa iç saflıklarıyla kendilerine bir hayat sağlayan kimselerin kör Allah korkularını kötüye kullanarak batılı çoğaltmasınlar. Kardeşlerim, kuşkusuz bana hak verirsiniz. Bu, benim hakkımdır. Sevginize duyduğum hassasiyet beni en küçük kuşkudan uzak tutar. Ruhani dairemin işlerini çok kez bedelsiz yerine getirmedim mi? İstediğim kadar çok yardım edemediğim için, şefkatim çoğu kez hüzünlü ve kederli olmadı mı? Almaktan çok vermekten tat aldığımı, hep kanıtlamadım mı? Sizi sofuluğa özendirmekten hep sakındım. Uğursuz dini inanışlardan mümkün olduğunca az söz ettim. Rahip olarak görevimi yapmam gerekiyordu. Ancak kalben tiksindiğim bu dini yalanlan size söylemek zorunda kaldığım zaman, şahsen ne kadar rahatsız oldum! Mesleğimi ve hele hurafeye dayalı Kudas ayinini -özellikle, sizin içten doğruluğunuzu ve Allah korkusu duygunuzu çeken ihtişamla icra etmek gerektiğinde, o gülünç kutsallıklann dağıtıldığı Sacrement ayini için ne kadar tiksinti duydum!
>
> "Tertemiz kalbiniz bende ne kadar pişmanlık acıları uyandırdı! Herkesin önünde açıkça fikir ve kanaatlerimi söyleyerek gözlerini açmama çok az zaman kaldığı günler bin kerre olmuştur, ancak bütün kuvvetlerime üstün gelen bir korku beni tutmuş ve ölünceye kadar susmaya mecbur etmiştir."

Rahip Meslier, vasiyetnamesini kendilerine bildirmek üzere çevre rahiplerine iki mektup yazmıştı. Meslier şöyle diyordu:

> "Vasiyetnamemin bir kopyasını Saint-Menebould mahkemesi kalemine verdim. 366 yapraktan ibarettir. Ancak cahillerin gözlerinin açılmasını ve gerçeği öğrenmelerini engellemek için kurulmuş olan adet gereği, vasiyetnamemin yok edilmesinden korkuyorum.

Hıristiyanlık dini için, yüzyılın tanığı olduğu üst düzey uğursuzların yanında, çok müstesna bir olay, seçkin bir sima olan rahip Meslier, bütün hayatında, yanlış olduğuna inandığı fikirleri, görüşleri, Allah aleyhinde, bütün dinlerin aleyhinde, Kutsal Kitap ve kilise aleyhindeki eserini yazmak için doğrudan doğruya Kutsal Kitaptan, (Moreri'den) yararlandı.

Bunları gizlice aşındırmak, yok etmek için çalıştı. Allah aleyhinde, her din aleyhinde, İncil ve kilise aleyhindeki yazısı için doğrudan doğruya İncil'den, Moreri'den, Montaigne'den ve bazı Pere'lerden, yani dinden başka kaynak ve yardımcıya sahip olmadı.
Rahip Meslier, tertemiz öldükten sonra, ancak öldükten sonra (diri diri değil) yakılmak istediği halde, Cambridge'ten "dinbilimi doktoru olarak mezun" Thomas Woolston, Hazreti İsa'nın mucizeleri aleyhinde nutuklarını yayımlıyor ve Londra'daki kendi evinde 60.000 nüsha satıyordu!

İki rahibin aynı zamanda Hıristiyanlık aleyhinde yazmış olması şaşılacak bir şeydi. Rahip Meslier, Woolston'dan daha öfkelidir; kurtarıcımızın "yani Hazreti İsa'nın" şeytan tarafından dağın üzerine naklini, Cana düğününü, ekmekleri, balıkları tanrısallığa karşı, hakaret içeren

saçma masallar terimleriyle niteliyordu. Üç yüz yıl bütün Roma İmparatorluğu'nca meçhul kaldıktan sonra, siyaset, halkı daha iyi buyruğu altına almak için, halkın budalalıklarını kabule sarayları mecbur ettiği zaman, bu saçma masallar nihayet halktan saraylara kadar geçmiştir. İngiliz rahibinin hitabeleri Champagne'yalı rahibin, Meslier'in hitabelerine benzemez. Woolston bazen ihtiyatlı davranır. Meslier hiç çekinmez. Tanığı olduğu cinayetlerden yaralanmış olan bu adam, Hıristiyanlığı, bu cinayetlerden sorumlu tutar. Onun için, aşağılama ve tiksinme nedenlerinde hiçbir mucize yoktur. Nostradamus'un kerametleriyle kıyaslamaya değer görmediği hiçbir keramet yoktur. O, hatta, Hazreti İsa'yı Don Kişot'a ve Saint Pierre'i, Sanço Panço'ya benzetmeye kadar varır.

Ölümün kucağında bulunduğu bir anda, Meslier, Hz. İsa'nın dini aleyhinde yazıyordu; o an öyle bir andır ki, düşüncelerini ve duygularını en çok saklayan kimseler bile yalan söylemeye cesaret etmezler, o anda en korkusuzlar titrer. İncil'de bulduğu anlaşılmaz çapraşıklıklardan, çelişkilerden etkilenen Meslier, Acosta'lardan ve bütün Yahudilerden, ünlü Porphire'lerden, Celselerden, Jamblique'lerden, Julien'lerden, Libanius'lardan, Maxime'lerden, Symmaque'lardan daha çok kuvvet ve şiddetle Incil'in aleyhinde bulundu. Ve bütün insan aklı taraftarları, yani masalın değil aklın hâkim olması taraftarları, hiçbir zaman ilahi muammalarımıza karşı onun kadar ateş püskürmemişlerdir.

Rahip Meslier'in evindeki kitaplar arasında, Cambrais Piskoposu Fenelon'un Allahın varlığı ve-sıfatı hakkındaki kitabıyla cizvit Tornemine'in Ateizm hakkındaki kitabı çıktı. Matbu olarak bulunan bu kitapların kenarlarında Meslier tarafından yazılmış ve kendi eliyle imzalanmış notlar vardı.

RAHİP MESLİER'İN KİTABINDA KONU BAŞLIKLARI ŞU ŞEKİLDEDİR.

1. Teoloji yani ilahiyat nedir?
2. İnsan ne sofu doğar ne dinci
3. Bir Allah'a inanmak gereksizdir en doğrusu onu hiç düşünmemektir
4. Din, safdillik üzerine kurulmuştur
5. Her din bir saçmalıktır
6. Allah'ı sınırlamak mümkün değildir
7. Hurafenin kökeni
8. Tüm dinlerin kökeni
9. Din aracılığıyla, şarlatanlar, insanların deliliklerinden yararlanırlar
10. Din, cahilleri mucizeyle kandırır
11. Ahmak ve barbar büyükler olmasaydı din olmazdı
12. Her din tahakküm isteğinden doğmuştur
13. Her dine esas hizmet veren şey, kuşkulu şeylerin en kuşkulu olanıdır
14. Allah'ın varlığı hakkında Kanaat edinmek mümkün değildir
15. Allah'ın varlığı kanıtlanmamıştır "Allah bir ruhtur" demek, hiçbir şey söylememek, hiçbir anlam ifade etmemektir

16. Ruhaniyet bir ham hayaldir

17. Her varlık maddenin bağrından çıkmıştır

18. Yeni ilahiyat'ın metafizik Allah'ı nedir?

19. Güneşe tapmak, bir ruha tapmaktan daha az akla aykırıdır

20. Bir ruh-Allah, irade kullanamaz ve icrada bulunamaz

21. Allah nedir?

22. İlahiyat'ın dikkat çeken çelişkileri

23. Allah'a tapmak bir mevhuma tapmaktır

24. Allah'ın sonsuzluğunun ve ilahi içyüzünün bilinmesinin imkânsızlığı tanrısızlığa neden olur ve bunu haklı kılar

25. Allah'a inanmak hiç inanmamaktan ne daha emindir, ne de daha az caniyane

26. Allah'a inanmak otomatik bir çocukluk hastalığıdır

27. Bu itikat, babalardan çocuklara

28. Görenekle geçerek yerleşmiş batıl bir inanıştır

29. Batıl inançların kaynağı

30. Batıl inançlar nasıl yayılır ve kökleşir

31. Henüz muhakemede bulunmaya güçsüz oldukları

32. Bir yaşta eğitilmeselerdi, zamanımız ilahiyatının ilkelerine insanlar asla inanmazdı doğa olayları Allah'ın varlığını kanıtlamaz

33. Doğa olayları, doğal nedenlerle açıklanır

34. Dünya yaratılmamıştır ve madde kendi kendine hareket eder

35. Hareketin maddenin kendisinde var olduğunun ve dolayısıyla ruhani bir hareket ettirici varsaymak gereksizliğinin öteki kanıtları

36. İnsanın varlığı hiçbir şekilde

37. Allah'ın varlığını kanıtlamaz

38. Ne insan ne de evren rastlantının eseridir

39. Evrenin düzeni de bir Allah'ın varlığını kanıtlamaz

40. Soyut bir ruh zeki olamaz ve bir ilahi zekâya tapmak ham bir hayaldir

41. Teolojinin Allah'ına verdiği bütün nitelik yine teolojinin Allah'ta varsaydığı içeriğe aykırıdır

42. Yaratılışın konusu ve amacı insan türüdür demek saçmadır

43. Ne Allah insan için yapılmıştır ne insan Allah için

44. Evrenin oluşumundaki amacın insanın mutluluğu olduğu doğru değildir

45. Allah'ın lütfü denilen şey boş bir kelimeden ibarettir

46. Bu sözde Allah lütfü dünyayı iyileştirmekten çok bozmakla meşgul ve insanın dostu olmaktan çok düşmanıdır

47. Hayır, dünya zeki bir varlık tarafından yönetilmez

48. Allah değişmez olarak tanınamaz

49. İyilikler ve kötülükler doğanın zorunlu nedenleri ve eserleridir

50. Bunda hiçbir şeyi değiştirmeyen Allah ne Allahtır?

51. Bu hayatın zorluklarına karşı dini tesellilerin boşluğu bir cennet bir ahret umudu hayaldir,

52. Hayal ürününden başka bir şey değildir

53. Daha az hayali olmayan saçma fikirler

54. İlahiyatçı Allah'ını insanlığın eksiklerinden kurtarmaya boşuna çalışıyor:

55. Ya Allah özgür değildir ya da iyi olmaktan çok kötüdür

56. Bir tanrısal lütufa, sonsuz iyi ve kudretli bir Allah'a inanılmaz

57. İlahiyat, Allah'ından bir delilik, bir adaletsizlik,

58. Bir kötülük ve gaddarlık ifriti, alabildiğine düşmanlık, kin ve nefret dolu bir varlık

59. Yapmaktadır her din, tanrısallıktan alçakça ve akılsızca korkma duygusu vermeye çalışır

60. Gerçek din ile en karanlık en alçakça hurafeler arasında bir fark yoktur

61. İlahiyatın Allah hakkında verdiği düşüncelere göre Allah'ı sevmek mümkün değildir

62. Cehennemin sürekli ceza ve eziyet inancını icat etmekle, ilahiyatçılar, Allahlarından, tiksinilecek ve insanların en kötüsünden daha kötü, ahlak bozucu, amaçsız ve yalnızca keyfi için zalim bir zorba yapmışlardır

63. İlahiyat, açık bir çelişkiler zincirinden başka bir şey değildir

64. Allah'ın sözde sanat eserleri, ilahiyatın yüceliği denilen şeyi asla kanıtlamaz

65. Allah'ın yüceliği, meleklerin ve saf ruhların yaratılması iddiasında da daha çok görülmemektedir

66. İlahiyat, Allah'ının her şeye yeten kudretinden söz eder ve onu hep aciz gösterir

67. Yeryüzünün bütün din sistemlerine göre, Allah'ın, mevcutların en maymun iştahlısı, en makul olmayanı, en budalası olması gerekir

68. Kötülük Allah'tan gelmez demek saçmadır

69. Allah'a atfedilen her şeyi bilme, Allah'ın cezalandıracağı suçlu insanlara, tanrısallığın gaddarlığından şikâyet etmeleri hakkını verir

70. İlk günah ve şeytan hakkında dini hikâyelerin saçmalığı

71. Şeytan da dinler gibi rahipleri zengin etmek için icat edilmiştir

72. Allah insanoğlunu hata yapmaz nitelikte yaratmadıysa, cezalandırmaya hakkı yoktur

73. Tanrının isteği insan için tanrısal bir sırdır, insanın bu sırrı inceleme ve bu konuda bir karar verme hakkı yoktur demek saçmadır

74. İyiler, kötüler, masumlar, suçlular üzerine ayırmaksızın bela ve sıkıntı düşüren bir varlığı adalet ve iyilik Allahı olarak adlandırmak saçmadır;

75. Felaketlerinin tek nedeninin kucağında, felaketleriyle avunmalarım insanlardan istemek pek gariptir

76. Yasaklamaya muktedir olduğu hataları suçlayan ve cezalandıran bir Allah, benliğinde budalalıkla zulmü birleştirmiş bir delidir

77. İnsan iradesi bir ham hayaldir

78. İnsan iradesinin (tanrı tarafından insana bırakılmış irade) var olmamasından, toplumun kötü adamları cezalandırmaya hakkı olmadığı sonucu çıkarılmamalıdır

79. İnsan iradesine gösterilen kanıtların reddi eğer olsaydı, Allah da özgür ve özerk olmazdı; bütün dinlerin yararsızlığı işte bundandır

80. Bizzat teolojinin ilkelerine göre, insan tek bir an bile özgür değildir

81. Her kötülük, her bozukluk, her günah ancak Allah'a atfedilebilir; dolayısıyla Allah'ın cezalandırma ve ödüllendirme hakkı yoktur

82. İnsanların yakarışları Allah'ın yönetiminden hoşnut olmadıklarını kanıtlar

83. Bu dünyanın zulüm ve sefaletlerinin başka bir âlemde (ahrette) onarılacağı, boş bir inanç, abes bir varsayımdır

84. İlahiyat, ancak, Allah'ına güçlülük hakkı, yani bütün haklara tecavüz hakkı vererek ya da insanlara ahmakça bir itaat emrederek, Allah tarafından izin verilen kötülüğü ve adaletsizlikleri haklı gösterir

85. İncil'de "yehova"ya atfedilen sürekli kurtarma ve imhalar hep zalim ve barbar bir tanrı gerektiren tuhaf ve gülünç uydurmalardır

86. Çocuklarını ancak mutsuz etmek için dünyaya getiren bir kimseye, sevecen, cömert ve adil bir baba denilebilir mi?

87. İnsanların bütün yaşamı ve dünyada olup biten her şey, insan özgürlüğü ve vücudu olduğu öne sürülen bir Allah'ın iyiliği ve adaleti aleyhinde kanıttır

88. Tanrının yaratma gücü ya da tanrının lütfü denilen şeye minnettar olmamız gerektiği doğru değildir

89. "insan yaratıcı kudretin sevgili çocuğudur, Allah'ın gözdesidir, mesaisinin tek amacıdır, doğanın kralıdır" iddiasında bulunmak, bir deliliktir

90. İnsanla hayvanları karşılaştırma dünyada zorbalardan daha iğrenç hayvan yoktur

91. İnsanın kusursuzluğunun reddi doğu masalı

92. Dünyada Allah'ın nimet ve ihsanından başka bir şey görmemek ve bu dünyanın özellikle insan için yaratılmış olduğuna inanmak budalalıktır

93. Ruh nedir? Kimsenin bundan haberi yoktur

94. Bu ruh, maddeden başka bir cevherden olsaydı, bunların birleştirilmesi mümkün olmazdı

95. Bir ruhun varlığı saçma bir varsayımdır

96. Ölmez bir ruhun varlığı daha saçma bir varsayımdır

97. Apaçıktır ki, insan tümüyle ölür yani insanın ölümü tam ve kesindir

98. Ruhun maneviyatına karşı itiraz kabul etmez kanıtlar

99. İlahiyatçıların hep sığındığı doğaüstü nedenlerin saçmalığı

100. Materyalizmin insan türü için onur bozucu olduğu doğru değildir

101. Ahret hayatı dini inanışı, ancak halkın saflığı aracılığıyla bunu sömürenler için yararlıdır

102. Ahret hayatı inanışının avutuculuğu gerçeğe aykırıdır; avutucu olsa bile, bundan inanışın doğruluğunun çıkarılması gerekmez

103. Bütün dini ilkeler hep hayalidir

104. Sezgi, kökleşmiş bir alışkanlık eseridir

105. Allah bir kuruntudur ve ona verilen sıfatlar birbirini ortadan kaldırır ve birbirini yıkıma uğratırlar

106. Her din, çelişkileri sır aracıyla birleştirmek için hayal edilmiş bir sistemden başka bir şey değildir

107. Özellikle rahiplerin çıkarı için icat edilmiş olan sırların saçmalığı ve yararsızlığı dünya ölçüsünde bir Allah'ın dünya ölçüsünde bir din bildirmesi gerekirdi

108. Dinin gereksizliğini kanıtlayan şey, anlaşılmasının olanaksız olmasıdır

109. Bütün dinler, çeşitli dinlerin taraftarlarının birbirine karşıt ve tümü aynı ölçüde akıldışı ve abes inanışlarıyla gülünç hale getirilmiştir

110. Ünlü bir ilahiyatçının görüşü deistlerin Allahı ilahiyatçıların Allahından ne daha az çelişkilidir ne de daha az mevhumdur

111. Kavimler yüzyıllar boyu bir tanrısallığın hüküm ve kudretini tanımıştır demekle Allah'ın varlığı asla kanıtlanamaz

112. Tanrıların tümünün kaynağı vahşettir

113. Bütün dinler dipsiz cehalet, hurafe, kan dökücülük abideleridir ve yeni dinler yeniden gençleşmiş eski deliliklerdir

114. Dini geleneklerin tümünde ahmaklık ya da barbarlık ziyafeti vardır

115. Bir dini görüş ne kadar eski ve genel olursa, o kadar kuşkulu ve güvenilmezdir

116. Din konusunda kuşkuculuk, teolojik ilkelerin yüzeysel ve derin olmayan bir araştırma ve incelenmesinin sonucudur

117. Vahyin reddi

118. Allah'ın bir kez insanlara görünmüş, onlarla konuşmuş olduğunun kanıtı nerede?

119. Hiçbir şey mucizelerin doğruluğunu kanıtlamaz eğer Allah söylemiş olsaydı, çeşitli mezheplerin, tümü birbirinin ardından lanet okuyan, tümü birbirini haklı olarak hurafe ve küfürle suçlayan mensuplarına ayrı ayrı yollar söylemiş olması tuhaf olurdu

120. Mucizelerin karanlığı ve kuşkulu kökeni

121. Sözde mucizelerin saçmalığı

122. Mucizelerle ilgili karar verme tarzı konusunda, Pascal'ın görüşünün reddi

123. Teolojinin asıl ilkelerine göre, her yeni vahiy ve tebliğ, sahte ve dinsiz eser sayılmalıdır

124. Şehitlerin kanı, mucizelerin gerçekliği ve Hristiyanlığın tanrısal kökeni aleyhinde tanıklık eder

125. Şehitlerin bağnazlıkları, peygamberlerin hep çıkara dayanan çabaları, dinin doğruluğunu asla kanıtlamaz

126. Teoloji Allah'ından, aklın ve zekâ ışıklarının bir düşmanı yapar

127. İman akılla uzlaştırılamaz, birleştirilemez ve akıl imandan üstündür

128. İmanı aklın yerine koymak isteyenlerin şarlatanlıkları ne kadar saçma ve gülünçtür

129. Kendisi hakkında en çok belirsiz olduğu söylenen şeye, kanıtsız söz üzerine inanmak gerektiği nasıl iddia edilir?

130. İman yalnızca zayıf, bilgisiz ya da tembel ruhlarda kök salar

131. Yalnız tek bir hak dini olduğunu öğretmek bir saçmalıktır ve milletlerde bir karışıklık nedenidir

132. Ahlak ve erdem için din hiç gerekli değildir

133. İhtiraslara karşı din en zayıf engeldir

134. Şeref ve haysiyet duygusu, ihtirasları zapt etmek ve kısıtlamak için, dinden daha sağlam ve daha güçlü bir dizgindir

135. Hiç kuşku yok; temsil ettiklerini söyledikleri Allah gibi, çoğunlukla zalim ve acımasız zorbalar olan ve dini ancak esirlerini daha çok hayvanlaştırmak, zincirleri içinde daha kolay yiyip yutmak için kullanan hükümdarların ihtiraslarına karşı, din, daha etkili bir gem, daha etkili bir engel değildir

136. Hükümdarların kutsal hukuku denilen en saçma, en gülünç, en iğrenç gaspın kökeni

137. Hükümdarlara hâkimane öğütler

138. Din politika için kötüdür; edepsiz, kötülükçü zorbalardan ve iğrenç ve bedbaht uyruktan başka bir şey meydana getirmez

139. Hıristiyanlık, her din gibi, en çok dayanağı olduğu zorbalığı vaat ederek yayılmıştır

140. Dini ilkelerin tek hedefi, hükümdarların zorbalıklarını güçlendirmek ve milletleri bunlara kurban etmektir

141. Kavimlere zarar verdiklerinde Allah'tan başka korkacakları olmadığına kralları inandırmanın kötülüğü hakkında

142. Sofu bir hükümdar bir ülke için bir beladır

143. Baskı yönetimi için, dinin himayesi, halkın elem ve galeyanına karşı zayıf bir kuşatmadır

144. Bir zorba, kendi kendine zarar veren ve bir uçurum kenarında uyuyan bir akılsızdır

145. Hükümdarları korkudan, vicdan azabından kurtararak doğru yoldan sapmalarını, din kolaylaştırır

146. Aydın bir hükümdar nedir?

147. Ruhban heyetinin üstün ihtirasları ve cinayetleri ruhban heyeti, sözde Allahlarının ve dinin yardımıyladır ki, ihtiraslarım tatmin etmişler ve cinayetlerini işlemişlerdir

148. Rahiplerin şarlatanlıkları

149. Ahlakı, bütün doğru fikirleri, bütün doğru inançları bozan dinin meydana getirdiği sayısız felaketler

150. Bütün dinler hoşgörüsüzdür, vicdan özgürlüğünü kabul etmez ve dolayısıyla iyiliğin ve güzelliğin yıkıcısıdır

151. Bir devlet dininin saldırganlığı

152. Din, kan dökücülüğü meşrulaştırarak acımasızlık dizginini gevşetir ve ilahi amaçlar için gerekli olabileceğini öğreterek cinayeti mubah kılar

153. Dine atfedilen kötülüklerin, ancak insanların ihtiraslarının hüzün verici eserleri

154. Olduğu iddiasının reddi

155. Hiçbir ahlak, dini görüşlerle uzlaştırılamaz, birleştirilemez

156. İncil'in ahlakı uygulama yeteneğinden yoksundur

157. Bir azizler toplumu mümkün değildir

158. İnsanın doğası bozuk değildir; bunun tersini iddia eden bir ahlak insan için değildir

159. İzleyicilerinin ilahı hazreti İsa hakkında günahların affı dini inancı, rahiplerin çıkarı için icat edilmiştir

160. Allah korkusu ihtiraslara karşı acizdir

161. Cehennemin icat edilmesi, kötülüğe engel olamayacak ölçüde saçmadır

162. Özellikle rahiplerin çıkarı üzerine kurulu dini ahlak ve erdemlerin saçmalığı hakkında ilahiyatçıların öğrettiği ve uyguladığı biçimiyle Hristiyan iyilikseverliği nasıl bir sonuç doğurur

163. Rahipler için altın madeni olan "günah çıkarma" ayini, ahlakın gerçek ilkelerini yıkmıştır

164. Bir Allah'ı varsaymak, ahlaka gerekli değildir

165. Din ve dinin metafizik ahlakı kavimler için kötüdür ve insanın doğasına zıttır

166. Dinle siyasetin birleşmesinin, gerek hükümdarlar gerekse kavimler için ne kadar kötü olduğu hakkında

167. Kültler ağır ve milletlerin çoğunluğu için yıkımdır

168. Din, ahlakı felce uğratır

169. Sofuluğun kötü sonuçları

170. Ahret hayatını varsaymak, insan için ne avutucudur ne de ahlaka gereklidir

171. Bir tanrıtanımaz iyi hareket etmek, tavır ve davranışlarında iyi ve dürüst olmak için, bir sofudan daha çok nedenlere sahiptir

172. Pek çok görüldüğü gibi, ateist bir kral, dindar ve çok adi bir kraldan üstündür

173. Felsefe aracılığıyla edinilen ahlak erdem için yeterlidir

174. Görüşler yaratılış üzerinde ender olarak etkili olur

175. Akıl, insanı din yokluğuna ve ateizme sevk eder, çünkü din saçmadır ve rahiplerin Allahı kötü ve korkunçtur

176. "Teizm"i, yani Allahçılığı ve sofuları ortaya çıkaran, korkudur

177. Allah sevilebilir mi, ya da Allah'ı sevmeli mi, ya da sevmemeli mi?

178. Allah ve din hakkında her yerde var olan çeşitli ve çelişkili fikirler kanıtlar ki, Allah ve din, hayalgücünün ham hayallerinden başka bir şey değildir

179. Her dinin temeli olan bir Allah'ın varlığı daha kanıtlanmamıştır

180. Çıkar duygusuyla hareket edenler inanmayanlar değil, inançlı geçinen rahipler ve her dinden meslektaşlarıdır

181. Gurur, büyüklenme ve kalp bozukluğu, Allahsızlardan ve inanmayanlardan çok, sofularda, hocalarda, hahamlarda bulunur

182. Batıl fikirlerin ömrü sınırlıdır ve gerçek, akıl ve hakkaniyet üzerine kurulmayan hiçbir saltanat kalıcı değildir

183. İlahların göstericileri aklın elçileri ve özgürlüğünün savunucuları olsaydı, ne kadar kudret ve saygıya mazhar olurlardı

184. Dinin yerine felsefe geçseydi, evrende ne kadar mutlu ve büyük devrimler gerçekleşirdi

185. İnanmayanın ölürken tövbe etmesi, inanmamak aleyhine hiçbir şey kanıtlamaz

186. Allahsızlığın toplumun bütün bağlarını parçaladığı doğru değildir

187. Halk için dinin çok gerekli olduğu hakkında sık sık tekrarlanan görüşlerin reddi

188. Akıl ve muhakemeye dayanan her sistem halka göre değildir

189. İlahiyatın gereksizliği ve tehlikesi hükümdarlara makul öğütler

190. Dinin halk ve hükümdarlar üzerinde kötü etkileri

102 Yazılar

191. Tarih bize öğretir ki, bütün dinler, milletlerin cehaletlerinin yardımıyla, utanmaksızın tanrısallık tarafından gönderildiklerini söyleyen

192. Adamlar tarafından tesis edilmiştir

193. Eski ve yeni dinler, soyut kuruntularını ve gülünç ayinlerini hep birbirlerinden almıştır

194. Teoloji felsefeyi hep gerçek yolundan çevirmiştir

195. Teoloji, dünyada ve doğada

196. Hiçbir şeyi açıklamaz ve aydınlatmaz

197. İnsan ruhunun maneviyatını, ilahiyatın ne kadar kısıtladığı ve kültür, akıl ve gerçek ışıklarının ilerlemesini ne kadar ertelediği hakkında

198. Dinin ne kadar aykırı ve kötü olduğu ne kadar tekrar edilse ve kanıtlansa azdır

199. Din pandora kutusudur ve bu uğursuz kutu açılmıştır

Kaynak: JEAN MESLİER, Sağduyu, Tanrısızlığın İlmihali, hzl: Sadık Perinçek Kaynak Yayınları, 1995, İstanbul

MAKALELER / Safiye EROL

Kızlarımız Safiye Erol Hanımefendiyi tanımıyorlarsa kendileri için çok büyük eksiklik olduğunu bilmelidirler. Onun eserlerini mütalaa etmek veya bir kere göz atmak dahi bir bahtiyarlıktır.
Aslanın dişisi de olur diyebileceğimiz, bu kadın efendinin ve arkadaşlarının yerleri ne yazık ki boş kaldı.

"Bu kadar iyi yazmayı bilmiş bir kadını ben-ben derken, pek çoğumuzu kastediyorum tabii niçin bilmiyordum?
Niçin Türkiye de kimse -yani pek çoğumuz Safiye Erol adında bir yazardan haberdar değildi."
MURAT BELGE

"SAFİYE EROL KİTABI"NDAN

KADINLARA DÂİR[1]

Alman filozoflarının beynelmilel şöhret bulan en mühim sîmâlarından biri şüphesiz "Schopenhauer"dır. "Goethe" ile hem-asır olup zamânını belâgatı ile âdetâ teshir eden ve hattâ muarızlarının bile seve seve okuttukları "Schopenhauer"un felsefesinden kadınlara dâir bir faslı muhtasaran arz ediversem beyân edilen fikirlerin, husûsiyle hanım kâriler nezdinde kısmen, haklı olarak itiraz uyandıracağına eminim. Pek kuvvetli atılan bir güllenin hedefi aşması gibi filozofumuz da her halde mütâlâasında fazla ileri gidiyor. Lâkin kadın kusurlarını âşinâ bir gözle görüp haşin bir ifâde ile önümüze dökerken bâzı nâ-revâ isnâdâtı arasında bir çok hakikatler tezâhür ediyor ki mütefekkirimiz bunları çamurlar arasından altın habbeleri ayıklar gibi tefrik edip kendine mâl edecektir. "Schopenhauer" diyor ki:

Kadının hâricen şeklini temâşâ etmek bile kendisinin ne maddî, ne mânevî hiç bir mühim faâliyete nâfî olmadığını isbata kâfidir. Kadın hayat borçlarını faâliyet ile değil, tahammül ile çocuk doğurma ıztırâbına, çocuk yetiştirme meşakkatlerine mâdûnu olduğu erkeğin hâkimiyetine tahammül ile öder. Çocukluğumuzun ilk devrinde kadınlar mürebbîliğe neden bu kadar muvâfıktır? Çünkü kadın da çocuk huylu, kısa mantıklı bir mahlûk, sözün hülâsası yaşadığı müddetçe büyük bir çocuk, âdetâ erkek ile çocuk arasında vasati bir kademe teşkil eder.

Kızlara gelince tabiat bunları bütün müstakbel hayatlarından iâreten bir kaç senecik için o kadar melâhat ve letâfetle süsler ki bunlar bir erkeğin muhayyilesinde şiddetle yer tutup bütün ömürlerine âit mes'ûliyeti erkeğin sırtına yüklemeğe, yâni onu izdivaca sevk etmeğe muvaffak olurlar. Demek ki tabiat yaşamak için her mahlûka esliha ve vesâit bahşettiği gibi kadına dahi râhat temini için güzellik vermiştir. Fakat burada da her yerde olduğu gibi tabiatın amansız cilvesinin tecellîsine şâhit oluyoruz. İlkah olunduktan sonra kanatlarını kaybeden karınca dişisi misilli kadın bir veya bir kaç lohusa döşeğinden kalkınca güzelliğini elden kaçırmıştır. Bu sebepten kızlar zâhiren memuriyet ve şâire gibi meşgalelerine her ne kadar ehemmiyet verir görünürse görünsünler, ruhlarının en mahrem derinliklerinde

[1] Millî Mecmua, nr. 79, 1 Şubat 1927, s. 1272-1273.

besleyip büyüttükleri fikir budur: Aşk! Ve aşka yardım edecek vâsıtalar, tuvalet, dans ve şâire...

Bir şey ne derece asil ve mükemmel ise o nispette yavaş kemâle vâsıl olur. Erkekteki idrâk kuvveti yirmi sekiz yaş sularında olgunlaşırken kadının on sekizinde mantık ve mânevi kuvvetlerinin son derecesine vâsıl olduğunu görürsünüz. Lâkin bu mantık da ona göredir: Yâni kısa! Kadınlar çocuk gibi yalnız yakını görür ve hâl içerisinde yaşarlar. Mantık sâyesinde mâzi ve istikbâli dahi nazar-ı itibara alıp hâl-ı hazırı böylece müteaddit taraflardan tenvir etmek onlara vergi değildir. Kadın mânevi mânâsıyle bir "miyop"tur ki yakını keskin bakışıyle görür. Buna mukâbil bakış sâhası gâyet küçük olup uzak şeyler bu sahaya dâhil olamaz. Meselâ kadınlardaki israf arzûsuna bakınız! Adetâ erkeğin vazifesi para kazanmak, kendi vazifeleri de bu parayı sarf etmek zannediyorlar. Lâkin kadınların ileriyi düşünmeyip bugün bugündür demelerinde bir de iyilik vardır ki, istikbâl düşünceleri ile bulutlanmayan zihinleri hâl-i hazırın zevkinden lâyıkıyle hissedar olduğundan şen yaşarlar ve bu şenlik ile erkeğin üzüntülerini def etmeğe muvaffak olurlar. Aynı sebeptendir ki kadınlarda merhamet ve şefâat hisleri erkeğe nispeten daha kuvvetli hüküm sürer. Lâkin adâlet ve istikâmet yolunda erkekten kat kat geridirler. Kadının zayıf olan idrâk kuvveti üzerinde ancak hâl-i hazırda mevcut ve maddî bir şekilde tezâhür eden şey bir tesir uyandırır. Erkekler gibi bir mefkûre, naariye veya kat'î karar şevkiyle hareket etmek kendilerince mümkün değildir. Kadının en büyük kusuru adâlet hissinden mahrum olmasıdır. Bu kusurun sebebi bir yandan kadının idrâk kuvvetince düşkünlüğü, diğer taraftan zayıflığı yüzünden kuvvet ile değil hile ve desise ile mücehhez bulunmasıdır. Arslana pençe, file diş bahşeden tabiat kadını da -akılca ve bedence erkekten geri olan kadını-müdâfaası için sahtekârlık ile silâhlandırmıştır. Sahtekârlık, zeki olsun, ahmak olsun, her kadının öz malı ve fârik-i alâmetidir. Mezkûr hayvanlar bir hücum karşısında nasıl tabiî silâhlarını müdâfaa için kullanırlar ise, kadın da fırsat düştükçe kurnazlık ve sahtekârlık vâsıtasıyla müşkil bir vaziyetten sıyrılmaya çalışır. Bu yüzden kadın kendisine karşı sahtekârlık göstermek isteyince derhal işi çakar. Kendilerini bu vâsıta ile mat etmeğe çalışmak budalalıktır. Darb-ı mesel diyor ki: İpekçiye iplik satılmaz.

Erkekler yekdiğerine karşı lâkaydî ile mütehassis oldukları halde kadınlar arasında tabiaten düşmanlık hüküm sürer. Bir erkek ile diğeri arasında husûmet görüldüğü zaman bunun âmilini bir rekâbette -meselâ meslek sâhasında ve sâirede-aramalıdır. Lâkin bütün kadınların bir tek hakîkî mesleği ve meşgûliyeti olduğundan, yâni cümlesi için erkeği çekmek ve bağlamak başlıca fikri bulunmak îtibâriyla bütün kadınlar birbirine düşmandırlar. Sokakta bile, bilmem dikkat ettiniz mi, nasıl bakışır ve nazarları ile ölçüşürler.

Sonra erkek rütbe îtibâriyla kendisinin mezuniyetine yine bir dereceye kadar insâniyet ve hürmet gösterir iken kibar kadınların aşağı tabakaya mensup hemcinslerine karşı aldıkları tavır insanı âdetâ iğrendirir. Evet, bir erkeğin yüksek veya alçak bir sınıfa mensup olması için bir çok şerâit ve evsâf îcap ederken kadınlarda yalnız bir tek canlı nokta vaziyeti tespit eder: Kadının hangi erkeği elde edebilmesi. Çünkü yüksek tabakaya mensup bir erkeği avlayıp halkaya geçiren bir kadın, aslında halayık bozuntusu bile olsa, hanımefendilik rütbesine yikselir. Binâenaleyh tekrar edelim: Kadınlar tabiatın kânunu mûcibince bir tek meslek peşinden koşarlar ve bu itibarla birbirlerine pek yakın, yâni meslektaştırlar ve yekdiğerinin fevkine çıkabilmek için zevçlerinin rütbe ve kudretleri ile kuşanıp kocaları daha

ehemmiyetsiz olan kadınlara etek öptürmek isterler.

Gelelim kadınların güzelliğine:

Kısa boylu, dar omuzlu, geniş kalçalı, bacaksız kadınlar cinsini "cins-i lâtif' tesmiye edebilmek için bir erkek dimağının ihtiras ile bunalmış olması lâzım gelirdi. Esâsen kadın güzelliğinin bütün sırrı da bu ihtirasta saklıdır. "Cins-i lâtif' olmak kadınlara ne uzak! Şiir olsun, mûsikî olsun, güzel san'atlardan hiçbiri için derin bir kabiliyete sâhip olmayan kadınlar ancak işvebazlık ve beğenilmek arzûsuyla san'ata meclûbiyetlerini iddiâ ederler. Çünkü kadınlar her hangi bir meseleyi "objektif" bir alâka ile tâkip edemezler. Şu sebepten: Erkek ya idrâk etmek veya mağlup etmek sûretiyle hayâta doğrudan doğruya hâkim olmaya çalışır. Lâkin kadının hâkimiyeti erkek vâsıtasıyla mümkün olup kadın ciddî olarak yalnız erkeğe alâkadardır. Diğer bir mesele ile iştigal bile bunu erkeği avlama için bir vâsıta telâkki etmesinden ileri gelir. Meselâ birçok kızların mûsikî öğrenmeleri izdivaç piyasasında kıymetlerini yükseltmek arzûsundan doğar. J. J. Rousseau'nun dediği gibi:

"Kadınlar ekseriyetle san'atı sevmezler ve anlayamazlar, dehâdan nasip almamışlardır." Konser, opera veya tiyatroda kadınları tetkik ettiniz mi? En nefis bir parça karşısında nasıl lâkaydî ile çene çalmaktan geri kalmazlar. Meğer kadim Yunanlılar tiyatrolarına kadın sokmamakta pek haklı imişler.

Dehâdan mahrum olan kadınlar ancak erkeğin rütbe ve saltanatına iştirak sûretiyle yükselebildikleri için ondaki mevki hırsını körüklemekten bir an geri kalmazlar. Yine bu mânevî yoksullukları sebebinden kadınların bu günkü cemiyet hayâtında saltanat sürmeleri cemiyet için ehemmiyetli bir tehlikedir. Kadınlar her hususta geri kalmış olan "ikinci" cinsi teşkil ederler ki onların zâfiyetini nazar-ı itibâra almak mubahtır. Lâkin kadınlara zâfiyetleri için hürmet göstermek sersemlik olur.

Her halde öyle anlaşılıyor ki tabiat beşeriyeti iki kısma tefrik ederken çizgi ortadan geçmemiş. Bu tesâvisizliği takdir etmiş olan şark milletleri ve kadim Yunanlılar kadına (Çizmeden yukarı çıkma) sözü mûcibince lâyık olduğu mevkii vermiş iken biz, şimdiki Garplılar, taabbüd ve perestişimizle kadınları o derece şımartmışızdır ki Hindistan'ın mukaddes maymunları gibi kendileri de lâhûtîliğine inanıp her şeyi ama her şeyi kendilerine mubah görüyorlar. Garp'te hâl-i hazırda "dame" tesmiye edilen kadın şimdiki halde sahte bir vaziyette yaşıyor, biz de bu uygunsuzluğun neticelerine kâfi derecede şâhit oluyoruz. Öyle temenni ediyoruz ki artık Avrupa'da dahi beşeriyetin bu numara 2'si, lâyık olan mevkiine iâde edilsin. Yâni ev kadını mevkiine!

Bu sözlerden sonra filozofumuz daha ileri giderek yalnız taaddüd-i zevcâtı tasvip etmekle kalmıyor. Kadınların dâimâ zevç, peder, birâder veya oğul, herhalde bir erkeğin vesâyeti altında bulunmağa muhtaç olduklarını, bu yüzden kendilerine vesâyet hakkı verilemeyeceği mütâlâasına kadar uzanıyor. Kadınların bir sermâye idâre ve tezyid edemeyeceğini ve kendilerine servet tevdî edildiği halde bunu batıracaklarını ortaya sürerek mîras meselesinde dahi kadınla erkeğin müsâvî olmasını reddediyor.

Fakat zaman filozofumuzu yalancı çıkardı. Kadın-erkek münâsebetindeki gerginliği, erkeğin hâkimiyetini ilan ederek halletmek isteyedursun, bugün kadınların hukûkî, nüfûzî kudreti durmayıp artıyor. Lâkin fibzofun dediği gibi avladıkları erkeğin kudret ve nüfûzuna hazır lop konmakla değil. Filvâki ekseriyet hâlâ horozun etrâfında fingirdeşen bir tavuk

hayâtı yaşıyorsa da yine hatırı sayılır bir kısmı, bir yandan erkeğin nasıl kaşıkla yedirir, sapı ile çıkarır takımından olduğunu bildiği, diğer taraftan kendisine kâfi derecede maddî ve mânevî kuvvet bulduğu için hayat çengine girmişti. Birçok erkekler meslek hayâtında kadını ciddî telâkkî etmiyorlar. Bunların hâli gâlibâ tavşan ile kaplumbağa hikâyesindeki tavşanın vaziyetine benzeyecek.

YİNE KADINLARA DÂİR[2]

Millî Mecmua'nın 79 numaralı nüshasındaki "Kadınlara Dâir" serlevhalı yazıma mukâbil geçen nüshada Dârü'lfünûn müderrislerinden Yusuf Şerif Bey'in bâzı mülâhazaları var. Bu satırlardan nihâyet çıkarabildiğim mânâ müderris Şerif Bey'in benim "Schopenhauer" ile hemfikir olup olmadığımı katiyetle bilmek istemesidir. (Katiyetle diyorum, zîra Schopenhauer ile aynı zihniyette olduğuma Şerif Bey fikren meylediyor, fakat şüphesi var.)

Malumdur ki "Schopenhauer" henüz Türkçe'ye tercüme edilmemiş ve memleketimizde kâfi derecede tanınmamıştır. Vaziyet böyle olduktan sonra, felsefî sistemin tefrik kabul etmeyen bir cüz'ü olan bir faslı tenkide girişmek, bütün sistemin tenkidini göze kestirmek demektir ki "çayı görmeden paçaları sıvamağa" benzer. Hepsinden sarf-ı nazar, benim fikrim bu vâdîde bir münâkaşaya fitil vermek değildir. Çünkü kadın-erkek mevzûu üzerinde kopan münâkaşaların İlmî mâhiyetten çıkıp, kimseye nâfi olmayan bir gürültü hâline girdiğini bütün beynelmilel matbuatta tâkip ettim. Ben sâdece zamânımızı son derece alâkadar eden bir mesde hakkında Schopenhauer gibi bir dâhînin neler düşündüğünü kârilere anlatmak istiyordum. Makâlemin sonunda kullanmış olduğum bir teşbihi müderris Şerif Bey -her halde mûziplik olsun diye su-i tefsir etmiş: Ben dedim ki, kadınların meslek hayâtında çalışmalarını ciddî telâkki etmeyen erkeklerin vaziyeti, tavşan ile kaplumbağa hikâyesindeki tavşanın hâline benzeyecek. Şerif Bey, kadınları alelumum kaplumbağaya, erkekleri tavşana benzettiğimi iddiâ ediyor. Bu muhayyile kuvvetine diyecek yok! Fakat öyle ümit ediyorum ki diğer kâriler mülâhazalarımı olduğu gibi görmüşlerdir, bir billûr parçası ile bakarak değil.

GOETHE'NİN ROMANLARI[3]

Goethe deyince yekten romancı düşünülmez. Onun şâheseri Faust, piyes tarzında işlenmiş olmasına rağmen piyes yazarı da düşünülmez. Akla gelen tip hem şâir hem filozof, hatırı sayılır çapta bir devlet adamı, bilgin ve hümanist, Almanlar'ın onu adlandırdığı gibi (Universalgenie) dört başı mamur bir dehâdır. Halbuki Goethe modern roman mimarîsinin ilk temellerini atmışlardan biridir ve bu gerçek, günümüzde resmen unutulmuş ya da gereken önemle değerlendirilmemiştir. Zaman akımının her şeyi sürükleyip götüren nankörlüğünü anarken kendimi istisnaya çıkartmayım, işte şimdi ancak sevgili Goethe'nin nesirleri üzerinde derinleşmek ve bir şeyler yazmak ihtiyacını duydum. Böyle mi olmalıydı?! Belki itiraz eden, Verter unutulmadı, diyen bulunur.

Evet, doğru... Verter unutulmadı, hâlâ bütün dillerde okuna gelmektedir. Ama neye yarar, meşhur kitaptır, düşüncesiyle şöyle bir okuyup geçmek hakkiyle anlayamadıktan sonra. Şâheserlerin kaderi böyledir, her vakit her yerde geçer akçe olurlar, zevkli ürperti,

---

[2] Millî Mecmua, nr. 81, 01.03.1927, s. 131.

[3] Yeni İstanbul, 23.03.1963

sıcak şaşkınlık salarlar. Gel gelelim tam anlaşılmazlar. Onları içten içe anlamak için san'atkârın eser vücûde getirirken müptelâ olduğu ruh hâletini hiç değilse tedâî yolundan tatmak îcâb ederdi. Bu itibarla iddiâ edebilirim ki “Verter” asrımızda okunursa da duyularak bilinerek pek okunmaz. Nerede o on sekizinci yüz yıl romantizmi, nerede o ince ve hassas insanlar?

Eser 1774 senesinde yazıldı, aynı senede yayınlandı, Goethe henüz yirmi beş yaşındaydı. Kitabın vücûde gelişinin şöyle bir târihi vardır: 1772'de Goethe kendisi hiç bir meyil beslemediği halde sırf babasının arzûsu üzerine hukuk stajı yapmak için Wetzlar kasabasına gitmişti. Orada dostça görüştüğü Buff âilesinin kıza Şarlot’a âşık oldu. Hakk yaradan bütün seçilmişlerine aşk mayasını emânet eder, onları herkesten ziyâde güldürür ve ağlatır. Güneşi bol seli gümrah toprak gibi verimli olurlar, eyvah ki çok çekerler. Goethe’nin hayâtından kaç Mecnun kaç Aşık Kerem geldi geçti, taş olsa dayanmazdı, o ise gönül yükünü eserden esere döke aktara dayandı. Elli cilt tutan mektupları, on üç ciltlik hâtıra defterleri basılmıştır. Hayâtı, günü gününe hattâ saati saatine bilinir ve cihanın edebiyat târihinde, yaşayışı bu dereceye kadar kayda geçmiş hiç bir müellif yoktur. Biyografi mahiyetindeki yazıları okudukça insan şaşa kalır, ilim dünyâsının ittifakla kabul ettiği gibi itiraf eder ki: Goethe’nin şiiri bir anlaşılmaz şahika ama hayâtı, şiirden de yüksek bir şahikadır. O, ömrünün her anını dolu dolu yaşadı. Son hadde kadar mes'ut, son zehir damlasına, ölüm yarasına kadar bedbaht olmasını bildi. Dünyâdan çok kâm aldı, aldıkça aldı, alabildiğine aldı. Dünyâya çok mahsul döktü, akıtırcasına döktü, tüketircesine döktü. İlk mâcera, Goethe’nin hukuk tahsili yaptığı Strasburg’da başlar. Papas kızı Friedrike Brion ile bulutsuz lekesiz, efsânelere lâyık bir aşk saâdeti yaşadı. Zekâ ve hayâtiyetin köpük köpük taştığı delikanlılık çağı! Genç istîdâda dünyâ dar geliyordu. Friedrike’nin saf muhabbet dolu, fakat pek basit muhitine hapsolamazdı.

Bu sevgiliden kendisi uzaklaştı, unutmadı gerçi, biraz vicdan azabı biraz hüsran damladı bâzı şiirlerine. Ondan sonra bir başka aşk ve bir daha bir daha. Sanki aşkın perisi kendince en lâyık bir taht olarak bu gönülü seçmişti. Çoğu feragat, mahrûmiyet isteyen bahtsız aşklardı. Ta ihtiyarlık çağına kadar. 1828 senesinde 74 yaşındaki şâir, tedâvi için gittiği Marienbad kaplıcalarında asil bir âilenin on yedi yaşındaki kızı Ulrike fon L.i öyle vertervâri bir ateşle sevdi ki cihan gözüne görünmez oldu. Belki garip gelir, genç kızda da bu Avrupa güzidesi meşhur ihtiyara karşı büyük bir eğilim vardı. Evlenme düşünüldü. Fakat bağrına taş basmaya alışmış şâir bu defa da yine vazgeçmesini bildi. Gelenekler Azrail gibi dikilmişti karşısına. Pırıl pırıl akan bir suyu kestiler. Suya ne olur? Hiç! Kıvranır, bocalar, çırpınır, dağılır, er geç ummana yol bulacak olduktan sonra... Çünkü bir akar sudur, hayâtın ta kendisidir; tarlası çorak kalanlar düşünsün.

Wetzlarda Goethe'nin 23. baharında sevdiği Şarlot nişanlı bir kızdı. Bütün özlemlere ümitlere daha ilk adımda set çeken böyle bir engel, üstelik kız ailesi ve nişanlısı ile sıkı dostluk şâire ne türlü bir azap çektirmiştir! Her gün ve gece gördüğü görüştüğü Şarlot’a karşı aşkı baş döndürücü hızla artarken bu hâli hem sevgiliden hem muhitten dikkatle gizlemek gerekti. Uçurumun kenarına geldiğini anlayan Goethe, kurtuluşu selâmsız kaçmakta gördü. Kaçtı, fakat kurtulamadı. Derin bir ihtiras bürümüştü bütün varlığını. Hasta oldu. Kara sevdâya tutuldu, nihâyet intihar sınırlarında dolaşmağa başladı. O aralık Jerusalem adında bir tanıdığı yine böyle verimsiz aşk ve izzet-i nefis meselesi yüzünden kendini vurdu. Goethe’yi kıvâma getirmek için yakmak isteyen fakat yok olmasına râzı

olmayan mukadderat sanki Jerusalem'i kurban vermiş ve şâirin kararlaştırdığı jesti aynı şartlar içinde aynı acıyı çeken bir başkasına yaptırarak şâiri âzat etmiş. Yavaş yavaş kendine gelen Goethe, Verter'i hemen bir kaç hafta içinde kaleme aldı, şifâya erdi. Mektup-jurnal-roman tarzının ilk nümûnelerinden biridir. His hayâtının derinlemesine kültürüne düşkün bir devirde uyandırdığı yankıları biz her günün insanları güç tahmin edebiliriz. Şurası muhakkak ki bütün Avrupayı âşıklık, yeis ve intihar epidemisi sardı. Gençler kendilerini kestâne fişeği patlatır gibi vurdular. Verter kostümü moda oldu. Kitap hakkında ciltler dolusu medhiyeler ve hicivler yayınlandı. Lehte aleyhte iki cepheye bölünen san'at âlemi âdetâ cihan harbi yaptılar. Bâzı ülkelerde neşri kanunen yasak edildi. Rousseau'nun "Yeni Heloise"inden sonra Fransa bilhassa pek elverişli bir zemin oldu. Verter'i göklere çıkardılar. Derler ki Napolyon bile Verterianisme'e tutulmuş. Mısır seferinde eseri yanından ayırmamış, yedi defa okumuş.

Goethe, yandıktan sonra kendi külü içinden dirilerek semâya yükselen semender kuşu gibi yeni bir aşk semâsına uçtu "Wahiverwandtschaften" adlı eserinde der ki "zümrüde bakmak nasıl gözlere şifâlı ise insan güzelliğinin rü'yeti de hem rûhumuza hem bedenimize devâdır. Güzelliği âşık gözü ile görebilen, her illete karşı muaftır. Kendi kendisiyle olduğu kadar dış alemle de tanışık karışık hoşnut mu hoşnut".

GOETHE'NIN EVİ[4]

Özledim Goethe'nin evini. Kimbilir ne zamandan beri özledim de kendi içinde ört bas etmesini başardım. Sevilen yerler, sevilen insanlar vardır ki ulaşamayız, buluşamayız ve çâresizlikten, unutmak yolunun kaçamaklarına sığınırız. (Komşunun radyosu tam şu dakikada bakın ne okuyor: *Bir serap oldu şimdi hayâlin; canım sen... neşem sen... bir daha görsem...)* Goethe'nin evi, Almanya'nın şimdi Rus işgalindeki bölgesinde bulunan Vaymar şehrindedir. Almanlar bu binâyı tıpkı bir millî kâbe gibi tutarlardı. Cümle kapısının açıldığı küçük meydancık mozayık kaldırımlar döşenmiştir. Bir sokak ötedeki Shiller'in evi önünde onun zamânından kalma akasya ağaçları dizilir. Vaymar'da her köşe bucak "devr-i saâdet"in hâtırasında süzülüp durulup, dünyâya tek gelmiş bir mutluluğun saf gülümseyişi ışığında öylece kalakalmıştır. Adım başında bir ozan heykeli, bir bilgin büstü.

Her köşede şirin üsluplu, şıkır şıkır cünbüş saçan çeşmeler. Mermer tunç bronz anı plâkaları. Mimarî bile hâlâ Goethe devrinin zevki hakimiyeti altındadır. Belediye çok gözü açık davranırdı. Almanya'nın en ünlü jenlerinin anı çevresinde ufacık bir falsonun bütün milleti ayaklandıracağını bilirdi. Onun için şehrin merkezindeki dük şatosu, park, Goethe ve Shiller evleri sâhasında stil ahengini bozacak hiç bir yapıya izin verilmezdi. Son ziyâretim İkinci Cihan Harbi başındaydı. Şimdi o yerler nasıldır bilmem. Sanmam ki pek değişmiş olsun. Şâir, gençliğinde kısa bir süre orta çağ Alman san'atının hayranı kaldıktan sonra klâsik çağın, Roma ve Yunan san'atına gönül verdi, ömür boyunca sönmeyecek bir aşk! On sekizinci ile on dokuzuncu yüz yıl arası, büyük Fransız devriminin gür akımı zâten bütün Avrupa'da rûhları, zekâları (antik dünyâ) büyüsüyle kavramıştı. Bu yüzden Goethe'nin evi, bitişikteki Goethe müzesine girmeye hâcet kalmadan bir müze gibidir. Gündelik hayâtın geçtiği yerleri fazla sayıda san'at eseriyle yüklemesini sevmeyen modern zevki şaşırtır. Bir müslüman evinin benim gibi bir çocuğunu haydi haydi şaşırtır. Şurada leylek yuvası saçlar altında çatık kaşlarla koca bir Jüpiter kafası, burada kurumla gerilmiş bir Apollon; ötede

[4] Yeni İstanbul, 08.03.1963

Venüs, beride Sokrat. Heykel heykel heykel... büst büst büst. O kabartmalar, o gravürler, sulu ve yağlı boyalar, o sayısız siluetler. Cünbür cemâat bütün esatir, Aşil'inden Kasandra'sma kadar. Ben ki halılar kilimlerle döşeli, motif el işleriyle süslü non figüratif bir yuvanın yavrusu idim, şuurumun altında resimlerin melodileri kaçıracağı telkini vardı, bütün o güzel san'at eserlerini beğenir, fakat bu sûret curcunası içinde huzurla nasıl yaşanabileceğini anlayamazdım. İslâmiyet, rûhları ne kadar değişik bir metodla terbiye etmiştir.

Bununla berâber Goethe evini ziyâdesiyle sevdim, çünkü orada gözü gönlü yoran sevgi manzarasını aşmış bir atmosfer, bilmem ne desem... Havada gizlice tınlayan bir titreşim... Kısacası Goethe'nin kendisi vardı. Evvelâ sarı salona girilir... Büyük kabul günlerinde burada yemek verilirmiş. Dediğim gibi sağda mitoloji solda mitoloji. Sanki yetmezmiş, araya Rafaeller, Tizianlar karışmış, yağlı boya röprodüksiyon. Sağ taraf kırmızı oda. Goethe'nin İtalya seyahatinden getirilmiş peyzajlar, İtalyan ressamlarından kopya İsâlar, Meryemler. İşte Jüpiter, isterse yanı başına yakışmasın, işte Luther. Bir oda daha: camlı dolaplarda fayans koleksiyonu. Duvarlarda zamânın hükümdarlarının portreleri. Geçelim. Her günkü oturma odası. Yine boydan boya resim, prensler, sosyete hanımları, gözde güzeller, meşhur artistler ve yine mitoloji, hemen arkasından Hristiyan azizleri, ama mitoloji değirmen taşı gibi ağır basıyor, al işte tekrar dükler, düşesler filân, eh... Bir soluk alalım, arada peyzajlar. Bütün bu ikâmet ve kabul odalarından çıkıp Goethe'nin kendi has odalarına geçince bana öyle gelirdi ki mektepten eve döndüm. Has odaların birinde şâirin, Ural dağlarından, Kafkasya'dan, Sibirya'dan derlenmiş mineral koleksiyonları ve bir antika ayaklı saat vardır. Sonra kütüphâne, beş bin ciltlik, henüz ziyârete açık değil. En sevdiğim yer çalışma odası. Goethe'nin ölümünde nasıl idiyse tıpkı öyle muhâfaza edilmiştir. Güzel Allahım... Burada tek bir resim, bir biblocuk bile yok. Öyle görülüyor ki kutsal bölük meleklere ayrılmış, onları tiksindirecek eşyâ içeri sokulmamış! Her taraf çıplak. Tahta döşeme, perdesiz pencereler. Adî tahtadan kitaplık, bir yazı masası, bir orta masası, ayakta yazmak için bir yüksek kürsü. Hepsi bu kadar. O öteden beri fazla yazı yazmaz, orta masada oturan kâtibine dikte eder, bir yandan söyler bir yandan dolaşırdı. Goethe evi bir mâbetse eğer, çalışma odası mâbedin harîmidir. Kimseler ayak basamazdı, Vaymar hükümdarı dük ve bir iki arkadaş müstesnâ. Bu iki üç mes'ut imtiyazlının çalışma odasında soğuk etler, çerezler ve şarapla akşam yemeği yedikleri olurdu. Goethe misâfirlerine ikram, kendisi imsak ederdi.

Ama ben özlemle sürüklenerek uçsuz bucaksız bir bahse daldım. Çalışma odasında yıllansam yeridir. Ne yazık sütunum doldu. Halbuki şâirin yatak odasına geçmek ve onun temel aşkı (Mme fon Ştayn) hülyâsına gömülmek isterdim. Evet, Goethe evi bana yabancı gelmezdi hiç, sanki baba yurdumdu. Her gün gire çıka memurlar, bekçiler tarafından bellendim. On altı yaşında bir liseli kız. Sere serpe dolaşırdım, çıkar çıkmaz parka dalardım. Nehir, çağlayarak menkibeler okur, akasya cinsi süs ağaçlarından yollara kırmızı beyaz çiçekler damlardı.

ÖKSE[5]

Bir kaç hafta evvel Goethe'nin roman yazarı cephesini özellikle inceleyim dedim, o gün bugün yakalandım kaldım. Klâsikleri okuyanlar, her hangi bir san'at eserinin büyüsüne kendilerini kaptıranlar (ökse) ne demek olduğunu kolayca anlar. Sanki canlı bir varlıktan

[5] Yeni İstanbul, 29.03.1963

dalga dalga akan ısı ve ışındır... İnsanı mıknatıs gibi çektikçe, çeker, tutsak alır, radyasyon sona ermedikçe koyuvermez. -Goethe'nin nesirlerini on altı yaşındayken lisede okumuştum. Şimdi bu azizliğe kahkahalarla avaz avaz gülüyorum. On altı yaş ve Goethe.. Sevsinler. Çocuğu ister Cennet-i alâya, ister Cehennemin dibine götürün, o nasıl olsa, çelik çomak oynar, hırsız-polis oynar... Söz misâli. Yalnız ne var, kendi isteğinde çocukluğun hükmü altında seke zıplaya geçse bile.o temasa geldiği bölgelerden rûhunda izler kalır.

Bu izler, vakti gelince, kuluçka müddetini doldurmuş civcivler gibi kabuk deler, güneşe çıkar. Kaç defa başıma geldi. Fırsat düşer bize sorarlar. Goethe'yi okudun mu? Göğsümüzü gere gere okudum, deriz. Hangi okudun? Hava. **Klâsikleri döne döne, her üç beş senede bir tekrar tekrar, bütün özlerini mânevi organizmamıza iyice sindirinceye kadar okumak lâzım.** Goethe'nin (Die Wahlvervandtschaften) adlı romanını üçüncü defa olarak inbikten sözdüm. İlkin on altı yaşındayken lisede, İkincisi gâlibâ yine pek tâzelik çağında ele almıştım. Anlamamışım. Eser, 1809 yılında yayınlanmıştır. Verter mîrası romantik üslup, şâir hayli yağlanmış olmasına rağmen hâlâ ağır basar, fakat olgunluk senelerinin getirdiği realist dünyâ görüşü de bârizdir. Vaymar dukasının hizmetinde velev ki küçük bir devletin başbakanlık görevini yapmış, bir çok bilim kolları (fizik, botanik, mineroloji) ile çok ilgilenmiş olan Goethe'nin yüksek mütefekkir ve idâreci vasıfları kitapta kuvvetle belirmiştir. Fransız ihtilâlini takip eden senelerdi. Ne gariptir ki devrim ideolojisi Almanya'da halk tarafında değil, güzideler hattâ Vaymar dukasında olduğu gibi bizzat hükümdarlar cephesinde aşı tutmuştu.

Romanın geçtiği yer bir asilzâdenin zengin toprakları ve şatosu olmakla fâcialı bir aşk çıkmazına saplanmış hikâye kahramanları kendi buhranları içinde kördüğüm bocalaya dursun bir yandan da sürekli faâliyet gösterirler; arazinin ekonomik verimliliği, tarım işleri, mâdencilik, bayındırlık, köy kalkınması, çeşitli sosyal ve kültürel ıslâhat, mimarî rönesans için gayretler her günün hattâ her gece toplantısının programıdır. Saray düzeninin küçük bir numûnesi diyebileceğimiz kibar seviyeli sosyete memlekete ve halk konularını ancak biraz müzik, pek seyrek içkili danslı şenliklerle çeşnilendirir. Hisli fâciaya gelince: Şato sâhipleri Edvard ve Şarlot iki misâfır dâvet etmişlerdir. Biri Edvard'ın arkadaşı yüzbaşı öteki Şarlot'un evlât gibi sevdiği yeğeni Odil. Tam bir çapraz vurgunluk yanar dağ misâli patlak verir. Zevke Şarlot ve misâfir yüzbaşı, genç Edvard ve on yedi yaşındaki güzel yeğen Odil bir birlerini severler. Şarlot'la yüzbaşı vazifeyi ön plâna alarak aşklarının açığa çıktığı ilk dakikada hemen feragata karar verirler, yüzbaşı derhal şatoyu terk edecektir.

Ama Edvard'la Odil faziletli, asil ruhlu insanlar olmakla berâber sevdâyı o kadar kolay dizginleyemezler, ateş bacayı sarmış. Boşanmak, sevgili ile evlenmek düşünülür. Şarlot râzı olmaz, zevci şarapla sarhoş ve Odil hasretiyle çılgın olduğu bir bahar gecesi aşkın erdiği andan beri uzak durduğu zevcesinin odasına gelmiş, onun cisminde Odil'in hayâlini kucaklamış, kendisi yüzbaşının hüviyetinde özlemle erimiş bulunan Şarlot ise bu ersatz -misâl sonucu hâmile kalmıştır-durumu temize çıkarmaya çabalar; evliliğin hürmeti uğruna ben nasıl yüzbaşıyı yanımızdan uzaklaştırdımsa Odil de şatodan gitmeli, der. Edvard kıyâmeti koparır. Karısına bir mektup: **"Benim öksüz Odilciğimi nerelere süreceksin? Onun el ellerinde horlanmasına dayanamam. Sana söz veriyorum. Odil'le gizli münâsebet kurmaya teşebbüs etmeyeceğim, senin yanında şatoda kalması şartıyle. Sen onu dışarı saldığın gün de hemen ona el korum, Odil benimdir, bunu bilmiş ol. İşte kendim de gönüllü olarak cepheye gidiyorum. Aşkımı unutmaya çalışacağım, benim için bir ateş imtihanı olsun.**

Harpte ölürsem ne âlâ. İlle benim yokluğumda, Odil'i bir yere gönderemezsin. Asla asla".

Edvard'ın ültimatomu tesir yapar. Odil Şarlot'la şatoda yalnız kalır, doğuma şâhit olur ama ne doğum! Bebek aynı yüzbaşının modeli, gözleri tıpkı Odil. Aşkın bu mûcizesi karşısında hisleri zâten bin belâ baskıda tutulan kahramanlar büsbütün pusûlayı şaşırırlar. Senesine Edvard savaştan döner. Bu sefer o ağır başlı yüzbaşı bile talâk taraflısı çıkar, bâri der Odil kendi çocuğunu başka kadına doğurtmak yerine kendi doğursun, benim de bir örneğim oğlum böyle dolambaçlı yollardan değil de yine benden dünyâya gelsin.

Hep merakla bekledim, Goethe aşkın ve geleneğin şâha kalkmış çatışmasında hak sınırını nasıl çizecek?! O biricik dehâ bile ölümden başka çâre bulamamış,

Edvard'la Odil aşk kurbanı olarak ölmüşler ve dünyânın onlara bağışladığı tek lütuf, ikisini bir türbeye gömmek olmuş. Tahir ile Zühre, Ferhatla Şirin gibi.

Son söz olarak Goethe demiş ki: "Sevişen çiftin tekrar hayâta doğması ne kutlu bir bayram olacaktır!"

Bilmem, biraz düşünseler çekinseler gerek. Dünyâ onları zerrece kâm almaya müsâade etmeden yeni baştan öldürecek olduktan sonra.

OMİROS [6]

Bu yazıma Goethe'nin meşhur bir sözüyle başlamak isterim. **"Kim acabâ kendini ilâhlarla ölçmeğe, hangimiz kendini Omiros'a kıyas etmeğe cür'et edebilir?"**

Yunan dâhisinin uzun asırlardan sonra hâlâ erişilmemiş, hattâ yaklaşılmamış bir şâhika gibi medeniyet âleminde yükselmesinin sebebi ne olsa gerek? Ne için ondan sonra gelen san'atkârlar bilâ kayd ü şart onun üstünlüğünü kabul edip karşısında âciz ve mütevâzî boyun eğdiler? Ve Goethe gibi bir dâhî dedi ki: "Değil onu geçmek, tamâmıyle anlayıp takdir etmek bile haddimiz değildir."

Ve nihâyet biz, bugünün münevver kâriler zümresi nasıl oluyor da onda bulduğumuz san'at lezzetini ne Shakespeare, ne Goethe, ne Tolstoy hiç bir edipte tadamıyoruz?

İki asra yakın bir zamanda Garbın bütün ilim ve san'at adamlarını coşturan muhtelif sistemlere dayanmış, fırkalar vücûda getiren, ateşli kalem kavgalarına yol açan bu Omiros meselesi, Türk matbuatında ne yazık ki lâyık olduğu kadar yer alamadı. Ortada bir tercih bile yoktur. Fakat milletimizin muhakkak sûrette yeni bir kültür çağma doğru gittiğine kânî olduğum için bu yoldaki ihmallerin er geç yerine getirileceğine eminim.

Omiros'u okurken tattığımız Deynonun benzerini Yunan mimarisini temâşâ esnâsında da yaşarız. Bu lâyemut san'at da asrımıza kadar mükemmelliğinden ve kuvvetinden hiç bir şey kaybetmemiştir. İster Akropol'ü gezelim, ister Omiros'u okuyalım, bizi çemberine alan sihirli ihtisas, hayranlık, ferahlık ve saâdetten mürekkeptir. Modern san'at da bize tesir yapar, heybetli görünür, bizi sarsar. Fakat meselâ Dostoyevski'nin bir eserini bitirip elimizden bırakırken, âsâbımızm, rûhumuzun en derin derinliklerinde ürpermekle berâber, Omiros'da bulduğumuz ferahlık, sükûnet, ihlâs gibi duygulardan çok uzağızdır.

Eski san'at olsun, yeni san'at olsun, gâyesi bize hayâtı göstermektir. Lâkin yeni san'at bizi sâdece dürtüp heyecanlandırmakla kalır. Omiros'da ise bir yandan sarsılır, bir yandan

---

[6] ' Her Ay, nr. 6; 01/Şubat 1938, s. 51-57.

sükûnet buluruz. Çünkü fâciaya ve ferdin ıstıraplarına bir hudut çizilmiştir. Dâimâ kahramanın zihnine küşâyiş, bileğine kuvvet veren bir yüksek hâmî, bir ilâh veya ilâhe vardır. Cenk esnâsında imdâdına yetişir, bâzen onu uzak ve meçhul mıntıkalara kaçırır, gâh sisle örter, düşman gözünden saklar, gâh onu tebdil eder, gençse ihtiyar, ihtiyarsa genç kılığına sokar. En tahammül edilmez meşakkat anlarında hâmî-ilâh son çâreye baş vurmaktan çekinmez, mücâdele buhranı devam edip dururken sevdiği kahramanı bir kenara çeker ve mışıl mışıl uyutur. Hâmî-ilâh daha ileri gider, pek gözü kızarsa âdî insan kılığına girer ve koruduğu adamla birlikte düşmanlara saldırır. Şâyet her şeye rağmen bu kahraman yenilirse pek uzun boylu esef etmek lâzım gelmez. Çünkü “Levh-i ezelî”de, esrârengiz Maira tarafından böyle yazılmıştır. Ölen, kahramanca ölür, hâtırası lâyemut kalır ve zafer, onu mağlup edenin de yanına kalmaz. Çünkü o da hâmî-ilâhın intikamına kurban gider. Antika bir Yunan vazosu bize böyle enteresan bir sahne tasvir ediyor: Aşil ile Hektor dövüşüyorlar. Aşil'in arkasında, mızrak ve miğferi ile mücehhez olarak Pallas Athene görünür. Aşil'i teşci etmek için âdetâ, kahve dövenin hınk! deyicisine benzer bir vaziyet almıştır. Hani neredeyse kendisi de hücûma geçecektir. Hektor'un arkasında koruyucu ilâh olarak Apollon görünür. Apollon, tuttuğu kahramanın yenilmek üzere olduğunu anlamıştır. Zâten Hektor da son ve kat'î darbeyi peşinen hissetmiş, vurulmadan vurulmuş gibidir. Dizleri bükük ve başı eğiktir. Apollon'u henüz sahnede, fakat sahneyi terke müheyyâ, dışarı müteveccih bir vaziyette görürüz. Hektor'u mukadderatına terk ederek gidiyor, lâkin gitmezden evvel bir daha geri dönerek Aşil'e uzaktan bir ok gösteriyor. Demek istiyor ki : **"Benim adamımı mağlup ettin. Çok sevinme! İşte sana ayırdığım ok. Bu da sana nasip olacak."**

Böylece ilâhların, beşerî hayatla ne kadar yakından ve teker teker, şahsen şöyle veya böyle cephe alarak faal sûrette alâkadar olduklarını görüyoruz. Yâni fâcia tevzin ediliyor, merkezî sıklet Maira'ya, kader ve kısmete ircâ edildikten sonra bâkî kalan yükü de dost ve hâmî olan bir ilâh, hemen hemen tamâmen kahramanın sırtından alıyor. Odysseus ıstırap çekiyor, fakat Raskolnikov gibi değil.

Esâsen bir bakışa göre Yunan esâtiri, Yunan milletinin fıtratında gizli olan bu tevzin ve tenâsüp ihtiyacından doğmuştur. Yunanlı evvelâ kadere inanır, sonra kendi zavallı aczine bakmış, bu kadar amansız kör bir kuvvetin, bu derece zayıf ve bîçâre bir hedefe mâtuf olmasını akl-ı selîmi (yoksa zevk-i selimi mi diyelim?) kabul etmemiş; bu mantıksızlığı, tenâsüpsüzlüğü, çirkinliği gidermek, kaderle fert arasındaki korkunç boşluğu doldurmak için muhayyilesini imdada çağırmış ve esâtiri yaratmıştır.

Gerçi ilâhlar da insanlar gibi Maira'ya tâbidir. Onlar da tecellînin fevkine çıkamazlar. Fakat onlarda insanların uzanıp da vâsıl olamadığı her şey var. Onlar ölmez, ihtiyarlamaz, onlar ebediyen güzeldir. Onlar tabiat elemanlarına hâkimdir. Onlar için zaman ve mekân yoktur. Felâketzede Odysseus denizden denize, sâhilden sâhile sürünüp dururken onun hayâtını hiç gözden kaçırmayan Palas Athene gâh Olimp'te mes'ut ilâhlar meclisinde zevk sürer, gâh hoşlandığı memleketlerin güzel manzaraları arasında dolaşır, havalarda uçar, denizlerin üzerinden süzülür. Ancak, kahramanı pek darda kaldıkça, imdâda koşar. Bâzen ona görünmeden müşkülünü halleder. Bâzen de genç bir delikanlı, veya güzel bir kız kıyâfetinde onun karşısına çıkar, ve bir pundunu bularak kendisinin bir ilâhe olduğunu ihsas eder, hırpalanmış bir rûha yeni baştan kuvvet verir.

Şimdi: Athene'yi bir an için Odise'nin semâvî bir yıldızı, yâhut İlâhî bir fâninin lâyemut prensibi diye kabul edersek, Omiros'u okurken duyduğumuz saâdet ve ihlâs duygusunun

nereden geldiğini anlamış ve bu dâhinin füsunkâr san'atına bir anahtar bulmuş oluruz. Odise'yi okurken bir fâcia destânı okuyoruz, fakat bu fâcia sükûnet ve ferahlıkla duble edilmiştir. Kahraman meşakkat çeker, mihnet görür ve ölür. Fakat bu kahramanla teve'ün demek olan ulûhiyet, ıstırabın ve ölümün fevkindedir. Yâni biz bir yandan fâni kahramanın sukûtunu ve ölümünü müşâhede ederken, aynı zamanda onun lâyemut prensibi olan ilâhın Olimp'te kaygusuz ve muzaffer deymumetini temâşâ ederiz. İnsanların en zekisi olan Odise ihtiyarlar, fakat zekâyı temsil eden Athene ihtiyarlamaz. Güzel Helen er geç ölür, fakat güzelliğin sembolü Afrodit dâimâ bâkî kalacaktır.

Omiros eserinde bu bediî müvâzeneyi dâimâ gözümüzün önünde bulundurmak sûretiyle ruhlarımıza emsalsiz bir muvâzene ve muvâzeneden doğan inşirah ve ihlâsı telkin ediyor. Odysseus'ün mâceralarını bir defa da Maira'dan ve ilâhlardan mahrum olarak tasavvur etmek bizi bu hususta daha iyi tenvir eder zannederim. Odysseus'ün muayyen ve kat'î bir tecellîsi olmasaydı ve bu tecellîsinin mukadder zaman zarfında tahakkuku için ilâhlar, gâh onu tâzip gâh takviye ederek hâdisâta karışmasalardı!.. Evet, o zaman ne olurdu? Yalnız çıplak hâdisâtı nakledecek bir destan nasıl yazılabilirdi? Muhârebe, tabiat ile mücâdele, gurbet, açlık, sefâlet, devlet, ejderhalar, periler, yamyamlarla dolu yirmi sene!... Klâsik san'atkâr burada duruyor ve demek istiyor ki: "Böyle şey olamaz. Bir insan bunu yaşayamaz, bunu tasvir edemez. Bir insan kendi kuru ve âciz varlığı ile bu mâceralara kifayet gösteremez. Çünkü bunda muvâzene yoktur. Destânın muhteviyatındaki fâcia bu sûretle tevzin ve armonize edildikten sonra san'atkâr eserin kompozisyonu esnâsında da muvâzene kânunundan zerrece ayrılmamıştır. İlias Odyssee'deki yemek sahneleri, modern edebiyatı, alışkın bir zevki yeniden şaşırtabilir. Şöyle bir târif: Koyunlar, domuzlar, sığırlar kesilir: Butlar ilâhlara kurban edilerek yakılır. Mütebakisi parçalanır. Dâimâ aynı ihtimamla kebap edilir. Kebaplar, keza aynı îtinâ ile şişten çıkarılır. Misâfirlere ve evin efendilerine dağıtılır. Hizmetçi gelir, misâfirin önüne bir sofra veya masa yerleştirir, zarif sepetlerden ekmek dağıtır. Kâhya kadın zâhire ambarından çıkardığı yiyecekleri tevzi eder. Daha sonra ev sâhibi "Çifte kupa" dedikleri husûsî kapta şarap harmanı merâsimini yapar, yâni şarabı muayyen bir nispette su ile karıştırır. Nihâyet, herkes birden "Lezzetli yemeklere el uzatır".

Bu sahnenin hemen hemen hiç bir varyasyon göstermeden aynı târif ve tâbirlerle tekerrürünü Omiros gibi san'atına şuurlu bir sûrette hâkim bir dâhide tesadüfe hamledemeyiz. Eser, ibdaından çok zaman sonra kaleme alındığı ve o zamâna kadar da şifâhî an'ane yoluyle ve seyyar Rapsod'lar vâsıtasıyla intikâl ettiği muhakkak olmakla bu gibi mükerrer yemek ve şâire sahnelerinin bilâhare esas esere ilâve edildiği akla gelebilirse de bu katiyen vârit değildir. Bilcümle yemek, uyku ve an'anevî muhâvere sahneleri orijinale âittir ve ondan katiyen tefrik, edilmez. Modern bir edibin ruh zelzeleleri, cümle-i asabiye çökmeleri tasvir edeceği hassas karşılaşmalarda Omiros'un kahramanları hiç tutumlarını bozmadan, klişe hâline gelmiş, an'anevî muhâvere tekerlemelerini tekrar ederler. Aşil ile Hektor arasında süre gelen uzun kavga gerile gerile en had devreye geldiği zaman Omiros birdenbire mevzûdan uzaklaşıverir, Skamandros nehrinin membamı ve sulh zamânında Truvalı kadınların orada nasıl çamaşır yıkadıklarını târife başlar. Yâhut Aşil'in zırhını bize anlatır. Kahramanın miğferini, mızrağını, kalkanını, zırhını süsleyen şekilleri ve kabartmaları teker teker görürüz, bu şekillerin neleri tasvir ettiklerini uzun uzun dinleriz. Yâhut bir şarap kupasından bahsedilir: Fakat bu kupanın da bir hikâyesi vardır. Onu vaktiyle filân ftıeşhur san'atkâr yapmıştır, birine hediye etmiştir, o da falana takdim etmiştir ilâhir... Bu misâllerin

hiç sonu gelmez.

Şimdi diyeceğiz ki: Omiros kadar san'at vâsıtalarının en hurda inceliklerine vâkıf, dâimâ yaptığını ve ne için yaptığını kat'î bir isâbetle bilen bir dâhinin eserinde bu mügâlata, bu garâbet neden? Neden birdenbire en mühim şeyi solda sıfır bırakarak, en son plânda kalması, yâhut daha iyi, hiç görünmemesi icap eden mânâsız bir cüz'ü birinci plâna geçiriyor? Bu suâlimizle Omiros'un stiline dayanmış bulunuyoruz. O bize gerçi hayâtı ve insanlığı tasvir etti, fakat hakikatte olduğu gibi değil, san'at aynasında göründüğü gibi. Zâten maddî meşakkatlerin elemi ve çirkinliği içinde bunalan insan bu mihneti bir kere daha duyup dinlemekle bir şey kazanmaz. Ona mevcuttan gmâ gelmiştir; ona bilâkis, mistik san'at kânunlarına göre stilize edilmiş bir hayâtın rü'yeti lâzımdır; ta ki zarûrî olarak sürüklendiği bıkkınlık ve bedbinlik tehlikesinden kurtulsun ve gündelik zahmetlerin yükünü bundan böyle de taşıyabilmek için kuvvet bulsun.

İtiraf etmeliyiz ki Omiros bunda fevkalâde muvaffak olmuştur. Onu okurken, takdir ve gıpta ile benzi sararmayacak bir kalem sâhibi tasavvur edemem. Reel bir hakikatten bahseder gibi esâtiri nakletmesini, kader ve kısmete inanmasını; hikâyenin akışını en helecanlı noktada katedip banal bir cüz'ü ele almasını çok görmeyelim. O bize demek istiyor ki: "İşte size hasretini çektiğiniz bir dünyâ, biraz da bunun içinde yaşayarak dinlenin. Çünkü bu sizin kendi dünyânızdır. Aynı gök, aynı denizler, aynı memleketler. Hep bildiğiniz insanlar, ihtiraslar, mâcerâlar. Metafizik bir motifle armonize edilmiş, esâtirle stilize edilmiş; çirkinliği, ağırlığı, mânâsızlığı hazfedilmiş bir hayat tasviri. San'at aynasında kendi ideal aksinizi görerek şifâ bulun."

Sözlerimi bitirmezden evvel Omiros'un şahsı hakkındaki asırdîde münâkaşalara dokunmak isterim. Bugün bu kavgalar epey sükûnet bulmuştur. İlias'ı ibdâ edenin, evvelce iddiâ edildiği gibi bir sürü Rapsod'lar değil, tek bir dâhi yürek olduğu ekseriyet tarafından kabul edildikten sonra, bizzat yarım ilâhlar pâyesine yükselmiş olan o şahsiyetin ismi ister Ali, ister Veli olsun. Bu sual bir ehemmiyeti hâiz değildir. Omiros o destanları düzen adamdır. Başka isim bilmediğimiz için -muhakkak bir isim lâzımsaböylece kabul edelim. Zâten modern kritik de hâlen, eserin rûhuna daha iyi nüfûz etmeğe ve adım başına rastladığımız muammâlı teferruatı halletmeğe müteveccihtir.

Eski Yunan indinde şiir, bir hayat elemanı, yaşama yolunda insana lâzım olan başlıca bir destekti. İnsanlara ışık veren güneş ilâhı Apollon'un aynı zamanda şiir mâbudu olması tesâdüf olabilir mi, Apollon Delphi'deki mâbedinde rü'yâ tâbir ederdi ve, şiir ilâhı idi. Rü'yâ tefsiri ile şâirâne faâliyetin ve dünyâyı nurlandırmanın dâimâ hedefe isâbet ettiren nişancılığın hep aynı ilâhın fonksiyonları olması bizi derin derin düşündürse gerektir. Gerek Yunan san'atı, gerek esâtir âlemi tam mânâsıyla anlaşılmış olmaktan henüz hayli uzaktır.

ken kader gûyâ aynı jesti yapmıştı. Ama benim ağlamak zamânımmış, komşunun da gülmek. Demin söyledim ya, candan cana gizli bir akış var. Ayla bebeğin ilk çığlığını ne hazla duydum! Daha sonraları onun dişbuğdayını yedim. Daha daha sonraları dadısı arabayla Taşlık Gezisine götürürken onu yarı uykulu safâsında seyrettim. Evin küçük evlâtlığı günde bir kaç defa ninni söyler: **"Dandini dandini dastana, danalar girmiş bostana, koğ bostancı danayı, götürmesin lâhanayı."** Ninni biraz da bana söylenmiş olur, sanki annemin sesidir, havama siner, bana bir tâze kuvvet ve ferahlık getirir. Hem de ikaz fısıldar. Anlarım: Günün çeşitli zahmetleri benim bostanımda: Nebâtî sistemimde tahribat yapmakta. Parazitleri

defederim. Böylece duvarlar erir, perdeler sıyrılır, komşudan komşuya neler sızar neler. Yoksa biz insanlar ne hazzımızı, ne elemimizi tek başına taşımaya tâkat getiremezdik. Farkında bile olmayız, kendi fadlamızdan kanal açılır, bir tarafa akar, gün gelir bize kanal açılır, gediğimizi giderir.

TASAVVUFUN LEHİNDE VE ALEYHİNDE[7]

Evvelki sohbette Erzurumlu İbrâhim Hakkı Hazretleri'nden bahsetmiştim. Günler geçti, başka mevzûa döneyim dedim, ne mümkün... Öyle lâtif bir çehreye gönülden nazar etmek güneşe bakmak gibi oluyor, insan sonradan gözünü kapasa da yine o ateş tekerleği görmekten kendini kurtaramıyor. İşte bana böyle bir hâl oldu: Tasavvufa meyletmemiş dâhilere baş vurdum ve onların derinliğinde yine mistik rûhun yalımına rastladım. Alman şâiri Goethe tasavvuf aleyhtarlarının belli başlılarından biri olarak bilinmiştir. Gerçi Pakistanlı şâir merhum Muhammed İkbâl -maalesef ele geçiremediğim "Peyâm-ı Maşrık" adlı eserinde Hazret-i Mevlânâ ile Goethe'yi semâvî bir mülâkatta birleştirmiş ve ikisi arasındaki ayniyeti ilân etmiş. Goethe kendisi tasavvuf eserlerini bir kaç kifâyetsiz tercümecikten değil de daha esastan tetkik etseydi, hele bir âyin ve semâa şâhit olabilseydi böyle bir mutâbakat ilânını belki de onun kendisinden duyardık. Ne olursa olsun, beşere damgalarını vurmuş büyük rühlar arasında inkâr edilemeyecek bir âile benzerliği gibi bir benzerlik var. Goethe, san'atın sırrını şöyle tahlil ediyor: "San'at, gözle görülen ftievcûdun gizlediği hüviyeti keşif ve rümûzu tespit edebilmek hüneridir." -Eğer tasavvuf diliyle konuşsa ve *"Varlıkların aslı, Hakk indindeki âyan-ı sabitedir"* demiş olsa ne îcap edecekti? Yine Goethe *"Olgun insan kendi zâtını kendine alakor, fakat irfanını halka bezleder. Olgun insanın alâmeti şudur ki artık o kimseye muhtaç değildir, herkes ona muhtaçtır,"* demekle İbrâhim Hakkı'nın *"Gönlünü Hakk'a tahsis et, bedenini halka ver. Gınâ ve istiğnâ ehli ol"* düstûrunu harfi harfine teyit etmiyor mu? Sayısız patlaklarla bile hızını alamayan bir yanar dağ misâli Goethe, ömrü boyunca aşk ile yandı kavruldu. Yetmiş dört yaş gibi artık durulma çağından başka bir şey olamayacak devrede bile on yedi yaşında bir asilzâde kıza gönül verdi. İmkânsızlığın keskin kancasına takılmış rakîk canlar gibi çırpındı. Sıhhatini tehlikeye düşüren sürekli buhranlardan sonra meşhur Marienbad mersiyelerini yazdı. Kendi rûhunun bestelediği mûcizeli bir mûsikî ile kurtuluşa erdi. Ayrılıkların hazin destânını üfleyen neyden başka insan oğluna ne teselli var ki?.. İşte tasavvufun aleyhindeki dilleri söyleteyim diye yola çıkmışken ben daha ilk adımda bu yanık sesleri duydum.

Fransız esprisi Almanınkinden hem daha maddî, hem çok haşarıdır. Anatole France Thais adlı eserinde her milletten, her inançtan bilginleri karşı karşıya getirip (kemâle ermenin şartları) hakkında türlü görüşleri çarpıştırıyor.

Zenothemis: *"Ben şöyle düşünürüm ki ilim ve fikir, idrâk yolunun iptidâi kademeleridir. Ebedi hakikatlere insan ancak ve ancak vecd hâlinde ulaşabilir."*

Hermodorus: *"Haklısın Zeno! Ama senin dediğiri mertebe yalnız ruh-ı revâna müyesser olur. Çünkü insdⁿ üç tabakalı mahluktur: Bir tabaka maddî vücut, bir tabaka ruh-ı hayvani ki esirî maddeden terkipli olmakla berâber yine de madde sınıfına dâhildir. Üçüncüsü ölümsüz sıfatlı rûh-ı revan. Rûh-ı revan, maddî vücut binasını terk ile rûh-ı hayvanı bahçelerinden uçarak geçip Allah'a kavuşursa ölmeden ölmek sırrına erer ki biz buna doğmadan yaşamak*

[7] Havâdis, 21.03.1957

da diyebiliriz. İşte parçacık olmaktan çıkmak, bütünde bütünü tatmak keyfiyeti.”

Nikias: *“Harikulade!... Fakat doğrusunu söyleyeyim mi dostum Hermodorus, senin nazariyeni dinlerken ben varlıkla yokluk arasındaki farkı kaybeder gibi oluyorum; ebediyet sanki adem yerini tutuyor, yâni ikisi de ele gelir şeyler değil. Kemâl mertebesi gâlibâ pek pahalıya mâl oluyor, onu kazanmak için insanın kendi tamâmını harcaması, daha doğrusu var olmaktan vaz geçmesi îcap edecek. Ne acı bir nasip! İlle kemâl mertebesi ispat edeceğiz diye yeni filozoflar da Allah'ı dünyâdan tecrit ede ede yok ettiler ya..."*

işte Fransız dehâsı, Yunan felsefesinin şüpheci kolundan Niklas'ı böyle konuşturuyor. Belki de espri uğruna yapılmış bir fedâkârlıktır. Yoksa mistiklerin ne hayâtında, ne de eserlerinde anlaşılmayacak cihet yoktur. Nitekim Erzurumlu hazret îzah ediyor: **"İster dağ başı mağarasına kapanan velî, ister millete hitap eden nebî olsun, hepsinin gayesi halka hizmettir."**

YOGA[8]

Hindliler'in altı örtodoks felsefe sisteminden biri "Yoga" sistemidir ki elyevm Hindistan'da müteaddit mensupları tarafindan bilfiil tatbik edilmektedir. "Bilfiil" diyoruz, zîra yoga bir felsefe sistemi olmaktan ziyâde, insanın yaşayış tarzını muayyen hükümlere göre tanzim ve bu sûretle fevkalbeşer kuvvetler temin edecek pratik talimâttan ibârettir ki ‘Yoga Sutra” namlı kitapta cem' olunmuştur. Yoga Sutra müellifinin, Yoga sisteminin müessisi Patanjalı olduğu rivâyet olunuyor. Müsteşriklerin bir kısmı Patanjalı'nın kable'tmilâd beşinci asırda yaşadığını kabul ediyorlar.

Yoga sisteminin nazarî kısmından şimdilik sarf-ı nazarla pratik tatbikatından bahsedelim; Yoga'ya intisap eden mürit evvel emirde şu şartlara riâyet edecektir: Hemcinsinin haklarına riâyet etmek, hiç bir mahlûka zarar îkâ etmemek, hakikati söylemek, hırsızlıktan, cinsî münâsebetten, hediye kabulünden içtinap etmek, nefsine hâkim olmak, maddî ve mânevî hayâtı terbiye edecek bir şekilde yaşamak; yâni gerek vücut ve gerek rûhu dâimâ temiz bulundurmak, kanâat göstermek, îtikâfa çekilmek, dîne müteallik eserleri mütâlâa etmek.

Mürit, ya mekânsız serbest tabiatta, yâhut da ücrâ bir mağarada yaşayacak ve az gıdâ alacaktır, insanlarla bilhassa kadınlarla görüşmeyecek ve ateş kullanmayacaktır. Muayyen vaziyetlerde oturarak nefsini tefekküre vakfedecektir.

Vaziyetler:

1. İki ayağının tabanları üstünde diz çök ve dimdik otur.

2. Sol ayağının mafsalını tenasül uzvu üzerine koy ve daha üzerine sağ ayağının mafsalını koy.

3. Sağ ayağını sol budunun üstüne, sol ayağını da sağ budunun üstüne koy ve ayaklarının baş parmaklarını ellerinle sıkı sıkı tut.

Bu üç vaziyet misâl olarak gösterilmiştir. Diğer muhtelif oturma usûllerinin dahi tatbiki gâyet müşküldür. Mürit, en kolayından başlayarak tedricen en zorlarını tatbik etmeğe başlar. Vaziyet aldıktan sonra nefsini terbiye eder. Şu sûretle ki: Burunun sağ deliği sol elin

---

[8] Millî Mecmua, nr. 100, 15 Kânun-ı evvel 1927, s. 1612-1613

baş parmağı ve sol deliğin yine sağ elin son iki parmağı ile kapatılır, müteâkıben sağ burun deliği açılır, hava derin derin bir kere çekilip burun deliği tekrar kapatılır ve nefes uzun müddet zapt edildikten sonra sol burun deliği açılarak yavaş yavaş hârice verilir.

Hindliler'in îtikadmca nefes "edâ" ve "pengala" tesmiye edilen sağlı sollu iki damardan geçerek işler. Asıl hüner nefesi tutabilmek ve bu sûretle orta bir damardan (Şekil: 1) geçerek insanın tepesinde bulunan "pramarandra" adlı mahalle kadar îsâl edebilmektir. Bu orta damarın adı şuşumina'dır. Güzergâhında yedi adet lotus şeklinde mutasavver kuvvet merkezi bulunur. Mürit, nefesine hâkim olarak şuşumina damarından geçirip "pramarandra" denilen mahalle, yâni tepesine kadar îsâl ettikte bu mahalde teneffüs faâliyeti durur ve mürit orta damar güzergâhındaki kuvvet merkezlerini idrâk ederek fevkalbeşer kuvvetlere sâhip olur.

Bu üç damar ve yedi kuvvet merkezi nazariyesi henüz lâyıkıyla izah edilememiştir. Garp âlimlerinden kimisi anatomi, kimisi psikoloji veya mistik nokta-i nazarından meseleyi hail ve tenvire gayret ediyorlar. Bugün Hindliler'in ekserisi kuvvet merkezlerinin muhayyel değil, insan vücûdunda hakîkaten mevcut olduğu kanâatindedirler. Fakat bu bir şey ispat etmez: Yâni sistemin mûcitleri anatomiden tamâmıyle bihaber idiler diyemeyiz. Hidistan'da tıp kurûn-ı evvelide bile oldukça inkişaf etmiş bulunduğundan, damar ve kuvvet merkezi nazaıiyesini Hindliler'in câhilliğine atfetmek her halde doğru değildir.

Yoga nazariyesi etrâfında nihâyetsiz eserler yazılmş olmakla berâber yukarıda arz ettiğimiz veçhile, henüz fikri tatmine kâfi bir şey söylenmemiştir; Yoga nazariyesi el'an, felsefe târihinin en ziyâde keşfe ve tetkike şâyân meselelerinden birini teşkil etmektedir.

Bibliyografya

P. Markus: *Die Yoga-Philosophie nach dem Rajamartanda dargestellt.* (Yoga-Rajamartanda'ya göre Yoga Felsefesi)

I. H. Woods: *The Yoga-System of Patanjali* (Patancali'lerin Yoga Sistemi)

Duessen: *Allgem Geschichte der Philosophie*

Resimler, Helmut von Glazanapa'nın Der Hinduismus namlı kitabından alınmıştır.

YÜCE TEPELER[9]

Son zamanlarda yüce tepelere yolum düştü. Goethe'yi bıraktım Hayyam'ı, Hayyam'ı bıraktım zâlim Roma'lı şâir Ovid'i, sonra Tagore'u, sonra yine Goethe'yi ele aldım. Bildim ki zemin zaman ayrılığı, ırk ve dîn farkları, doğu-batı yabancılığı ne olursa olsun yüce tepelerde hep aynı muhteşem yankı boydan boya gidip geliyor. Bu iklimde uzunca kalmak sarsıyor insanı. Cılızlaşmış bünyeye çok kuvvetli çelik banyosu, kötü kedi ile zayıf düşmüş midelere arslan sütü gibi. Büyük klâsikler üst üste ve sürekli okunamıyor, okunmamalıdır da. Onlar arada bir ele alınır, fâsıla verilir, yine alınır. **Meselâ Mesneviyi nasıl okursunuz?** Ömrünüz boyunca ve... bitiremezsiniz.

Goethe der ki: **"Vadilerde yolunuz bir konaktan bir konağa dümdüz gider. Zirvelere çıkmak isterseniz hemen bir hamlede dik yukarı tırmanamazsınız. Döne döne dolambaçlı zahmetli keçi yollarından ağır adım yükseleceksiniz."** Arifeyi ve bayramın ilk

[9] Yeni İstanbul, 10.05.1963

günlerini iki ruhlu insanlar gibi geçirdim. Kulağım kapı zilinde, elim ev işinde, aklım bilmem nerelerde, rûhum yüce tepelerle basık vâdilerin yorucu iniş binişinde, gönlüm hep (o kıble) karşısında dolaştım durdum. Kırk tarakta bezi olmanın zevkli ve kuvvetli çeşnisini bir kere daha tattım.

Goethe güneş mizaçlı olarak tanınmıştır. Mutlu bir nâturası vardı, her davranışında isâbet, her teşebbüsünde başarı tutturdu derler. Tabiat bir insanı en parlak, en gürbüz istidatlarla ne kadar donatmak mümkünse, talih kendi gözdesini ne kadar okşamak mümkünse, bütün şansların tamâmı ona nasip olmuştu derler. Güneş gibi can verici ışınların hangi karanlıklardan, âlemi kıskandıran mutluluğun hangi acılardan, dillere destan başarının ne türlü savaşlardan filtre edilmiş olduğunu anlamak için şâirin eserlerine derince bakmak gerekir. Hâlâ biricik nümûnelik hayat bellenen hayâtından bir söz etmek için bugün diriliverse belki de halk ağzı ile konuşur ve "Dışı sizi yakar, içi beni yakar" derdi. İşte eserlerinden parçalar:

"Çoğu insanların gençlik özlemleri ve deneyleri onlara amansız bir mektup olur. Öyle ki yetersiz ve süreksiz bir zevkten sonra en sevgili isteklerinden vazgeçmeyi ve en büyük mutluluk olarak hayâl ettikleri şeyden ölünceye kadar mahrumluğu kabul etmeyi öğrenirler. Tefessüh devam ettikçe bir vücut tam ölmüş sayılmaz. Vücûdu evvelce canlı tutmuş kuvvetler eski alışkanlıkla işlerini yine yürütmeye yeltenirler, yapamayınca karşılıklı bir birlerini yok ederler. Yapayalnız ve kimsesiz kalınca kendi kalbinde en vefâlı dostu bulur, onunla muhabbet edersin. Ah ne olurdu sükût edebilseydim, rûhumun temiz sükûnunu bozmasaydım.

Çekici etkilere kapılıp sırrımı meydana dökmeseydim. Şimdi zahmetli tornistan yollarına düşmemiş olurdum. İnsan, dar sınırlar içinde yaşamak üzere yaratılmıştır. Sağlığı ve mutluluğu ilksel kolay ve her zaman el altında olan ihtiyaçlara göre ayarlanmıştır. Biraz dışarı taşayım dedi mi kendini şaşırır. Tazesi tâzesine ve engelsiz olarak yerine getirilemeyecek bir özleme aşılanması onun dâimâ felâketi olur. Ah Yârabbî... Nedendir hayâtın en güzel renkleri hep en karanlık zemin üzerinde belirir ve bir lâhza yüzümüz gülmek için nice göz yaşlarımızın akması gerekir? Olgun, güzel bir insan modelini vücûda getirmek için gerek tabiatin gerek kültür âleminin yaptığı şu sonsuz operasyonlara bakınız, görünüz, bir de o insan örneği ne türlü sefâhat ve gafletle kendi kendini perişan ediyor. Yahut şahsî hatâ yüzünden çok defâ da mâsum olduğu halde hâriçten tahrik ediliyor. Her şey fânidir, her şeyin fâniliğini müşâhede etmek de fânidir. Bir insanın rûhu çok ziyâde güzellik ve rikkat bağlar, vicdanı katıksız temizliğe yönelirse dünyâ onu affetmez ve yaşatmaz."

Goethe'nin ne derin karamsarlık buhranları geçirdiğini belirtmek bakımından şimdilik bu kadar. Yukarıdaki vecizeler (Wilhelm Meister) adlı eserden derlenmiştir.

Goethe eleştiricileri bu cihete işâret etti mi bilmem, bir yerlerde kaydedilmiş görmediğim için kendi orijinal görüşüm olarak veriyorum:

Wilhelm Meister bana bir nev'i Faust taslağı gibi gelir. Sanki şâir asıl büyük ve manzum eserine kalkışmazdan evvel bir kroki çizmiş. Belki de Wilhelm Meister'i yazmakla Faust'u atlatmak san'at dâhilerinin çok defa içlerinde gelişen şâhesere karşı duydukları bir nev'i hasiyyetle fidye verir gibi Faust'un silik bir sûretini hayâta salmak ve canını kurtarmak istemiştir. Bana Ömer Hayyam, Ovid, Tagore tedâîleri veren tarafı neydi? Sık sık çeşitli ifâdelere bürünerek tekerrür eden şu sözler: "Nerede ne şartlar altında bulunursan bulun,

elinden geleni yapmaktan geri kalma. Aktif ve faydalı ol. içinde yaşadığın andan zevk almasını öğren." Lâtinlerin meşhur (Carpe diem) tekerlemesi ve bizim (gün bugün, saat bu saat, dem bu dem) meselemizin tâ kendisi değil mi? Hâfız'dan Tagore'a kadar uzanmış bir teselli ve şevk kemendi her türkünün kararını aynı makamda bağlar: Geçmişte değil, gelecekte de değil şimdi hemen şuracıkta ne durumda ne kılıkta olursan ol hemen şimdi yaşa. Bu öğüdü tutmak için Goethe'nin işâret ettiği dar sınırlardan çıkmamak, sır küpünü kurmamak lâzım geldiğini de biliriz. Biliriz ki Hazret-i Mevlânâ'nın deyimi ile ağzı açık bir çanak nehirde derhal dibi boylar; her tarafı kapalı, ağzı mühürlü bir testi ise dalgaların üstünde seke seke kayıp gider. Üstatlar bize takınmayı öğretiyor, ama eserleri, hep o kem gözden esirgenmesini istedikleri sır küpünün kırılması, kan pahasına depo edilmiş gizli cevherin dökülüp saçılması destânından ibâret.

Tam gönlüne göre bir iklime bir sevime rastlar, sızıntı vermeye, derken oluklardan boşanmaya başlarsın. Sır küpü parçalanır. Orkestra şefinin dediği gibi (da kapo!) dön yeni baştan! İşin yoksa zerreden zerreye emek ver, ta ki sır ve hayat küpü gerekli yükünü alsın.

BUHRANLI ZAMANLAR VE GENÇLİK[10]

Fransız ihtilâlini ve Napolyon saltanatını tâkip eden devri, o kadar büyük olaylar, dünyânın görmediği ölçüde yaygın, kızgın savaşlardan sonra gelen nispeten durgun seneleri inceliyordum. Şiddetle ayaklanmış, hem kendi câmiası, hem yabancı milletlerle sonu gelmez kozlar paylaşmayı artık huy hâline getirmiş bir toplum, hele bu toplumun münevver gençliği bütün o girginliği, atılganlığı nasıl kanalize eder, nasıl yatıştırır, kısacası cenkten barışa nasıl yol bulur diye düşündüm. Elimdeki kitap "Victor Hugo'nun Hayâtı" sorularımı kifâyetlice cevaplandırır mâhiyetteydi. İhtilâllerin yayın ve sosyetede adım adım ideoloji çarpışmasına inkılâp ettiğini, savaşa alışmış içgüdülerin sahnedeki tiratlarda boşaldığını, büyük kahramanların harp meydanından edebiyat alanına göçtüğünü, kendini tüketmiş realitelerin, ideal âleminde başka bir hayat tarzı bulduklarını müşâhede ettim. Bütün o yüksek heyecanlar şimdi aşkta, dostlukta, vefâ ve fedâkârlıkta hızını almak ister gibiydi. Goethe'nin Verter'i batı san'at dünyâsını alt üst etmişti. **Her delikanlı bir Verter, her kadın bir Manon Lesko, her genç kız bir Jüliyet olmak istîdâdındaydı.** Bu günün insanı bunları okurken âdetâ gözlerine inanamıyor, biraz duraklama, biraz şaşkınlık, hayli rikkat ve -ne yalan söyleyeyim- gıptaya benzer bir şeyler duyuyor. Mistik muhabbetler sınırında o ne derin, ne ölmezlikte direnmiş sevgiler, o ne yakıcı didikleyici ateşli ihtiraslar, engizisyondan beter kıskançlıklar, kana susamış rekabetler. Sonra ne asil, ancak romantizm devrinin görebileceği serdengeçti dostluklar, ne ince dokunmuş göksel vefâlar. İhtilâl, Napolyon hâkimiyeti ve imparatorluktan sonra ruhların galeyânı ancak böyle bir duygu taşkınlığına yönelmek sûretiyle akıp gidebilme yolunu bulmuş olacak. Ne mutlu! diyorum, zira başı boş enerjilerin evvelâ kendi kendine, sonra çevreye yapabileceği tahribatı düşünmemek elimde değil, zihnim şu son **"Kadeş"** [11]olayları tesirinden kurtulamıyor. Henüz tahkikat bitmedi, ben de zâten hâdisenin

---

[10] Yeni İstanbul, 07.04.1962

[11] Kadeş, (Eski Mısır dilinde: Kode / bugün Telen-Nebi Mind), Suriye'nin Humus valiliğinde, Asi Nehri kıyısında antik kent. Eski Mısır kaynaklarından ilk kez III. Tutmosis'in (hd MÖ 1504-1450) Filistin'deki Megiddo'da Kadeş prensi önderliğindeki bir ayaklanmayı bastırması dolayısıyla sözü edilir.

tablosu nedir bilmiyorum. Gençliğin bâzı yakışıksız taşkınlıkları görülmüş. Ezbere bir hüküm verecek değilim. Mahzun oluşum başka sebepten, bu hallerin şehit ziyâretine giden bir gemide, kutsal bir hac gemisinde geçmiş bulunmasındandır. Mahzunluğum perde perde artarak kendime ve herkese şu suâli soruyorum; Acabâ her genç "şehit" ne demektir bilir mi? Cihat nedir, gazâ nedir, gâzi nedir bilir mi? Faydasız köhne mefhumlara yeni terbiyede yer yok denecekse ben de derim ki, öyleyse gençlikten huşû ve hürmet beklemeye de hakkımız yok. Belki "şehit"i sâdece dövüşürken ölmüş her hangi bir asker sanırlar. Halbuki iki yamyam kabilesi de birbiriyle vuruşursa orada ölenler olur. İslâm ve Türk tefekküründe "şehit"in başka dillere çevrilmesi imkânsız bir nüansı vardır. Şehitlik mertebesi bizim anlamımızda öyle Tanrıya yakın bir makamdır ki, büyük filozof ve bilginimiz İsmail Hakkı Bursavî (18. yüz yıl) târifine göre (**Şehitler ki, canlarını fedâ ederek gazâya girmiş ve vücutlarını Hakk yoluna lokma lokma vermişler, bir kefen bile bulamadan üstlerindeki fukarâcık elbiseleriyle kabre girmişlerdir, ölmezliğin al ipek harmânisine bürünüp kıyâmete kadar tâze kalırlar ve kanlarından misk kokusu tüter.**) Bilmem yeni nesle şehit hakkında yeteri kadar fikir verebilir miyim? Veremezsem kabahat ne bendedir, ne de gençlerde. Çünkü mükemmel bir sistem olan İslâmiyet kâşânesinin, bütününü açıklamaksızın bir tek yapı taşının vücûd-ı hikmetini îzah etmek güç, hattâ imkânsız. Başka şey söyleyim daha basit tarafından. Çanakkale Harbinden sonra çıkmış bir halk türkümüz vardır:

"Çanakkale içinde aynalı çarşı

Hazır olun arkadaşlar düşmana karşı

Of gençliğim eyvah!

Çanakkale içinde sıra sıra söğütler

Üst üste yığılmış koca şehitler

Of gençliğim eyvah!

Çanakkale içinde vurdular beni

Ölmeden mezara koydular beni

Of gençliğim eyvah!"

Onlar da gençti. Yüz binlerce tâze yiğidimiz, ömürlerinin baharında bir çiçek olsun koklama nasibine eremeden göçüp gittiler. Onlara, ve daha nice gazâlarda can vermişlere karşı nasıl borçlu, nasıl mükellefiz, bunu düşündükçe başım eğiliyor... Eğiliyor, secdeye doğru kayıyorum. Biz geçmişteki büyüklerimize milletçe ipotekliyiz. Şâyet bilmeyen varsa pazarlık öğreninceye kadar. Hiç kimseye târiz niyetinde değilim. Sağı solu suçlandırmayı kendine iş edinenlerden olamam. Suçlandırmak değil, anlamak ve elimden gelirse yararlık göstermek isterim. Yüksek tahsil gençlerinin bâzı çevrelerin talebi gereğince kolda çanta evden mektebe, mektepten eve gide gele yaşamasına ve bu hayatla yetinmesini de ne metod ne gâye bakımından özenmeye değer bulurum. Yirmi yaşındaki zihni açık, kanı kaynar delikanlıları, kızları ille de gençliğin vazifelerinden sonra, bâzı hakları, bâzı imtiyazları bulunmalı. Ne yazık ki, içinde pupa yelken yüzdüğümüz sosyal istihâle havasında bu hak ve imtiyazların isâbetli gelenekler gibi sınırlarını belirtmek bugün için kâbil değil. Zamânımızda içtimâi aksaklıklar, kifâyetsizlikler, hattâ ağırca kabahatler görülebilir. Soyumuza çekmeyip de başka kimlere çekebiliriz acabâ? Victor Hugo'nun gençliğe şöyle bir

hitâbesi var:

“Ey çocuklar; dünyâdan göçmüş kahramanların, vatanımı Şarkî ve Garbî Roma’dan daha üstün yüceliklere çıkarmış er kişilerin evlâtları! Ciddî düşünmek, gerçekleri görmek vakti gelince huşû ve saâdetle titreyerek ecdâdımıza bakınız. Rûhunuz onların dâimâ yaşayan rûhuyla birlik kursun. Dünyâ âlem halkı içinde herkesten asîl, dürüst ve mert olunuz, zîra adlarınız öyle büyüktür ki, artık sizin malınız olmaktan çıkar.”

Fransız çocuklarına söylenmiş bu sözleri yağdan kıl çeker gibi Türk çocukları için adapte edebilirim; eksiği var, fazlası yok. Herkesin bir düşünce tarzı olur ya ... Ben de işte şehitlerin kudretine inanmışım.

DEHÂYA DÂİR[12]

"Schopenhauer"un felsefesinden en mâruf fasıllardan biri dehâyı, dehâ sâhibinin mâhiyetini tahlil eden babdır. Yanlışlıklara meydan bırakmamak için derhal kaydedeyim ki mezkûr faslı tercüme değil, hülâsaten tekrar ediyorum.

Bundan maksadım, kârilerden amatör olarak felsefe ile iştigal edenlere "Schopenhauer"un felsefesini hazmı kâbil bir şekilde arz edebilmektir.

Memleketimizde felsefeye çalışan mütehassıslar eserleri zâten menbaından tetkik ettikleri için tercümenin kendilerince bir kıymeti yoktur.

Amatörlere gelince: Bunlar Garp felsefesi ile henüz kâfi derecede ünsiyet peydâ etmediklerinden aynen tercümeyi nâ-be-mevsim gördüm.

Ekseri gördüğümüz çehrelerin bayağılık ile damgalanmış olduğunu müşâhede ediyoruz. Bunun sebebi, insanlarda yaşamak hırsının idrâk kuvvetini ve bütün mânevi hassaları kendi menfaati uğrunda işletmesidir. Dehâ sâhiplerinde ise idrâk kuvveti o derece fazla olur ki yaşamak hırsının tahakkümünden kendini kurtarır ve müstakil yaşar. Dehâ sâhiplerinin çehresinde bu hırstan serâzat ve mücerret kuvvetin nûrunu seyrediyoruz. Aynı sebepten dehâ sâhipleri bir tek âilenin çocukları gibi birbirlerine benzerler.

Hayvanda tefekkür yoktur. Filvâkî kendini bilir, iyilik veya fenâlığı mûcip olan şeyleri tefrik eder. Fakat bu anlayış sübjektiftir, hiç bir zaman objektif olamaz.

Avamın şuuru ise hayvanlarınkinin aynı değil, lâkin ona müşâbihtir, yâni sübjektif. Âmiyûn dünyâdaki eşyâyı görür, ama dünyâyı göremez.

Aristo diyor ki: "Omnes ingeniosos melancholicos esse" = **"Bütün dehâ sâhipleri melânkolik olurlar."**

İdrâk kuvveti ne derece parlak olursa hayâtın hiçliğini ve sefâletini o nispette tenvir edeceğinden dâhilere mahsus olan bu mahzûniyetin sebebi kolaylıkla izah edilebilir.

Sözüm yabana, mütefekkirlere ve san'atkârlara gelince bu gibilerin idrâk kuvveti yaşamak hırsının tâbiiyetinde işlediğinden ancak şahsî menfaatlerine temas eden noktalarda mânevî kuvvetleri harekete gelir. Daha kısasını söyleyelim: Mütefekkir taklitleri hayatlarında şahsî gâyelerinden başka bir şey tâkip etmeğe muktedir değildirler. Tabiîdir ki biçimsiz tablolar, ruhsuz şiirler, felsefe bozuntusu saçmalar böylelerin elinden çıkar. Hakîkî ve büyük

[12] Milli Mecmua, nr. 88, 15 Haziran 1927, s. 1422-1423.

eserlerin zâhirî şeklini kendilerine mâl edinseler bile neticede muvaffak olamadıklarını görürler. Ve o zaman sa'y ve gayret ve hüsn-i niyet ile gelecek sefere daha iyisini ortaya çıkarmağa gayret ederler. Fakat asıl bu hüsn-i niyettir ki lâyemut bir eserin teşekkülüne katiyen imkân bırakmaz. Çünkü gâye şahsî bir menfaattir. Büyük eserleri ise ancak benliğinden geçmiş dâhiler yaratır. Mütefekkir bozuntuları bu hakikati bilmezler. Bilmedikleri de kendileri için iyidir, yoksa tâkip etmeği bütün ihtirasları ile arzû ettikleri yolun kendilerine ebediyen kapalı olduğunu anladıkları gün koşup suya atlamaları îcap ederdi.

Hüsn-i niyet ahlâk yolunda her şey, san'at yolunda hiçtir.

Meselenin en canlı noktası bir insanın ciddiyet merkezinin hangi işte olduğudur. Hemen bütün insanlarda ciddiyet şahsî ve âilevî saâdet ve refahta temerküz etmiştir. Binâenaleyh yalnız ve yalnız bu saâdeti ciddiyetle tâkip edebilirler. Diğer işleri aynı harâretle ifâya ne kadar çırpınsalar boş emektir, çünkü hülâsaten tekrar edelim: Tabiat, ciddiyet merkezini nereye yerleştirdi ise orada kalır. Şunu da ilâve edelim ki mâlum olduğu vecihle ekseri dâhiler şahsî menfaatleri uğrunda fazla yorulmamışlardır.

Her hangi bir vücûda merbut bir kurşun parçası nasıl o vücûdu kendi tarafına, yâni merkez-i sıklete doğru çekerse, bir insanın hakîkî ciddiyeti de bütün mânevî kuvvetlerini kendi istikâmetine cezb eder. Dâhilerin ciddiyeti, sübjektif ve pratik sâhada değil, bilâkis objektif ve nazarî sâhada işlediğinden onlar, hayâtın mâhiyetini idrâk edebilirler. Bu hassa gayr-ı tabiî, fevkaltabiî bir şeydir. Bu hassaya "Cen = Genie" demişlerdir.

Bir dâhî, kendini ve kendi menfaatini aramadığı için büyüktür. Buna mukâbil her hangi bir şahsî gâye için gösterilen faâliyet küçüklüktür. Çünkü bu şekilde faal olan birisi kendini yalnız bir zerrecik olan şahsında arar ve bulur. Büyük bir insan ise kendini bütün mevcûdâtta görür "büyük dünyâ = makrokosmos" içinde yaşar. Bütün varlıkta yaşadığı için varlık onu alâkadar eder ve düşündürür. Dâhinin muhiti dünyâ, büyük bir muhit olduğu için dâhiye büyük denir. Dehâ kendi kendinin mü kâfatıdır. Geçmiş zamanların büyüklerini düşünürken "O ne bahtiyar adam ki ona bugün bile hayran oluyoruz" demeyiz. Deriz ki: **"Ne bahtiyar imiş ki böyle bir rûha mâlik imiş ve bi'n-nefs bu rûhun zevkini tatmış. Biz bile asırlardan sonra, bu rûhun bekâsı bir kaç kırpıntıdan bu kadar lezzet alıyoruz."**

Kıymet şöhrette değil, şöhreti mûcip olan hassadadır. Dâhi ile âkil bir adam arasındaki fark: Akil ve hakim bir adam en nâfî gâyeler ve bu gâyelere sevk edecek en müessir vâsıtalar ile uğraşır, yâni mânevi kuvvetlerini tabiî yolda, yaşamak hırsına hizmet yolunda işler. Romalılar'm Gravitas tesmiye ettikleri mâkul ve mazbut tefekkür tarzı budur.

Dâhîde ise idrâk kuvveti fazlalığından, tabiî hudûdu aşar, her hangi bir motife kölelik etmeği kabul etmez; o derecede ki felâket dakikasında bile istiklâlini iddiâ ederek, meselâ felâketi tevlit eden muhiti tetkik ile meşgul olur.[13] Mâkul bir adam nokta-i nazarından bu hâl bir delilikten başka bir şey değildir. Zâten dehâ ile cinnetin kardeş olduğu çok defâlar iddiâ edilmiştir. Faâliyetleri yüzünden büyük adamlar, tefekkür yüzünden büyük olanlardan daha mebzuldür. Çünkü: Âdî insanda idrâk kuvveti pek cüz'î, fiil adamında hayat için lâzım

---

13 Şu dakikada Schiller'in bir sözünü hatırladım: **"Ölüm tehlikesi karşısında bile bir güzelliği görebilen, evet, ancak o, ben güzelliği idrak ettim, diyebilir."** Dr. Safiye Sâmî [Erol]

olduğu derecede, dâhîde ise lüzûmundan fazla, taşkın bir şekilde mevcuttur. Dâhinin eserleri pratik değildir, pratik hayâta hiç yardım etmez.

Mûsikî olsun, felsefe, şiir, sanâyi-i nefise olsun, bunlardan hiç birisi nâfî bir şey değildir.

Nâfî olmamak dâhiyâne eserlerin fârik-i alâmeti, asâlet fermanıdır!

Beşeriyetin diğer eserleri hayâtı idâme ettirmek, kolaylaştırmak için vücûda getirilmiştir. Dâhiyâne eserler bir maksada hizmet etmezler, kendi kendileri için yaşarlar. Biz de, onlarla iştigal ettikçe gönlümüzün ferahlandığını hissediyoruz, çünkü bize zavallılığımızı ve muhtaçlığımızı unuttururlar.

Güzel şey ile faydalı şey bir arada olamaz. Muhteşem ağaçların meyvesi yoktur. Meyve veren ağaçlar bücürdürler. En güzel binâlar faydası olmayan binâlardır: Bir mâbet ikâmetgâh olamaz.

Her dâhiyâne eser, mûcidinin bütün kuvvetini bir noktaya çekip toplamasıyla meydana gelir. Bu fevkaltabiî dikkat tekâsüfü dâhiye mahsus bir kabiliyettir. Bâzen hayâtın, her günün ufak tefek hâdiseleri, dâhinin müthiş bir mikroskop gibi seyrettiği şeyi büyüten ve o sâniyede seyredilen şeyden başka bir şey görmeyen gözü karşısında, fevkalâde bir vüs'at peydâ eder. O zaman dâhiyi hiç olmayacak küçük bir şey için son derece mütehassis, mükedder, mağrur, gazaplı ve şâire... görürüz.

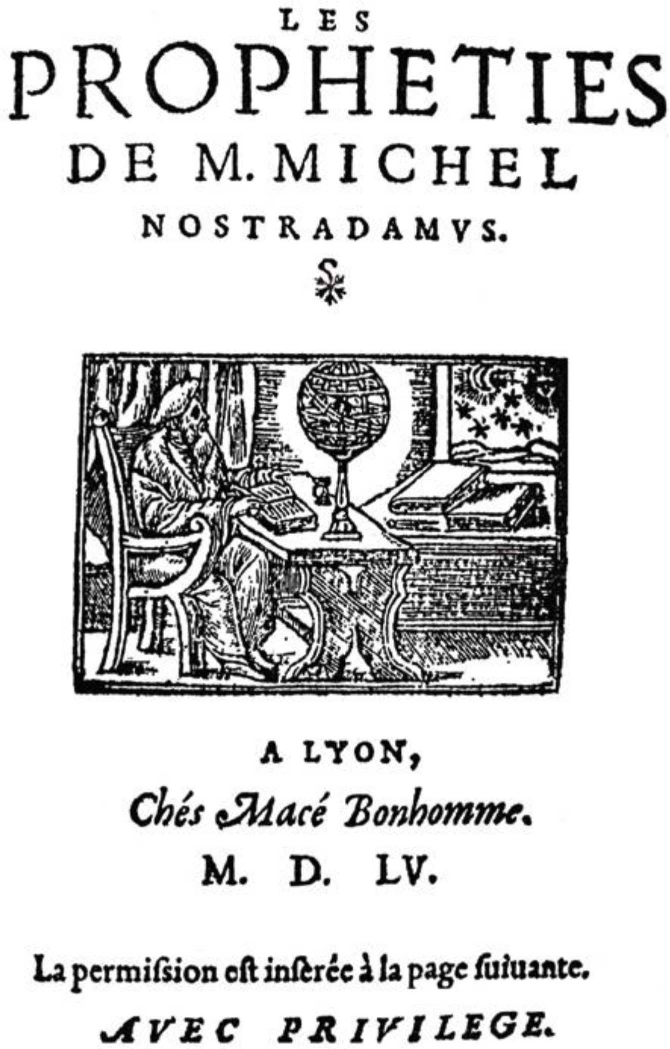
Dâhi soğuk kanlı değildir. Dâhi azâmi derecede hassastır. Arzûlarında azâmi derecede muhteristir; bu ihtirâsm şiddeti vücutta kalp çarpıntısı olarak tezâhür eder. Bâzen hayâl-perver, sâkin, bâzen taşkın ve çılgın, lâkin onun içini kemiren eriten mânevi ıztıraplarından ebedî eserler doğar.

Dâhî ekseriyetle inzivâda yaşar. Çünkü kendi cinsinden insana nâdiren rast gelir. Diğerleri ise kendine hiç benzemedikleri için onlarla kafadar olamaz.

Kaynak: Makaleler / Safiye Erol; yay. haz. Halil Açıkgöz, SAFİYE EROL KÜLLİYÂTI – 6, KUBBEALTI NEŞRİYÂTI, 2.Baskı: 2005, İstanbul

NOSTRADAMUS - Sonsuz Döngü

XX. yüzyılın ikinci yarısında, Nostradamus'un şöhreti bütün dünyaya yayıldı. Kehanetler'in sonsuz yorum olanakları Nazi propagandasına hizmet etmek ya da komünizmin yıkılacağını önceden haber vermek için seferber edildi. Çatışmaların ve inançların küreselleşmesi bağlamında, yeni binyılın başlangıcı, yüzlüklerin değişmez güncelliğini ve onların yeni iletişim teknolojilerine uyarlanma becerisini doğrulama fırsatı verdi.

LES
PROPHETIES
DE M. MICHEL
NOSTRADAMVS.

A LYON,
Chés Macé Bonhomme.
M. D. LV.

La permiſsion eſt inſerée à la page ſuiuante.
AVEC PRIVILEGE.

http://www.frmtr.com/garip-olaylar/3543377-nostradamusun-kayip-kitabi-full-papa-suikasti-ikiz-kuleler-2012-a.html

KÜRESEL KÂHİN NOSTRADAMUS

Kâhin Ülkesinin Dışında

Fransızca yazılmış olsa da Kehanetler dünya çapında bir etkiye sahiptir. Kitabın içerdiği kehanetler bir Rönesans insanına görünen biçimiyle dünyanın tamamını kapsamaktadır. Yüzlüklerin coğrafyası Fransa'ya ayrıcalıklı bir yer tanır; Avrupa'ya, Akdeniz havzasına, Osmanlı İmparatorluğu'na ve Asya'ya yayılır, ama Afrika'nın Sahara çölünün aşağısında kalan kesimini, Yeni Dünya'yı gözardı eder; XVI. yüzyılda henüz keşfedilmemiş olan güneydeki topraklardan ise haberdar değildir.

Nostradamus'un meslekî çalışmaları gibi şöhreti de Fransa sınırlarını erkenden aşmıştı. Daha 1554'te Almanca kaleme alınmış ve **"Michael de Nostre Dame"** imzasını taşıyan bir duvar ilanı Nürnberg'de basıldı. 1672'de Kehanetler'in ilk İngilizce çevirisi gerçekleştirildi. Çevirmen önsözde "kitabın ilk yayımlanmasından itibaren Avrupalılar arasında kazandığı şöhret"ten söz ediyordu. Avrupa'ya yayılmasına rağmen Nostradamus'un kitabının sistematik ve tekrara dayalı biçimde kullanılması uzun zaman sadece Fransa'ya özgü bir olgu olarak kaldı. Kehanetler'e dünya çapında gerçek bir merak ve hayranlık duyulması ancak İkinci Dünya Savaşıyla gerçekleşti.

1930'lu yıllarda "tehlikelerin artması" Nostradamus'a yeniden ilgi duyulmasını sağladı. Avrupa'da faşizmin ilerlemesi nedeniyle yeni bir dünya savaşının çıkmasından endişe ediliyordu, Maurice Privat yönetimindeki Revue de Science conjecturale'in ana konusu, savaşın eli kulağında olmasıydı. Yüzlüklerin yorumuna ayrılmış bu derginin **Temmuz 1933 sayısında şöyle deniyordu: "Bir sonraki savaş: 1935'te mi yoksa 1937'de mi?"** Aynı şekilde, Almanya'da Zenit, Belçika'da Demain ve başka Fransız dergileri, astrologlardan oluşan uluslararası ağların yayın istasyonuydu. Kendilerini dünya politikasının yorumcusu olarak ortaya koyan astrologlar, bu politikanın şekillendiricisi olduklarını da sanıyorlardı. Sarlat'lı bir hekim olan Doktor Pigeard de Gurbert'in (Max de Fontbrune) yapıtı, işte bu bağlamda yer alıyordu.

Faşizmin yükselişiyle "akıldışı'nın geri dönüşü çoğunlukla bağdaştırılır. Faşizmin uyguladığı kolektif hipnozun okültizme duyulan hayranlıkla atbaşı gittiği düşünülüyordu. Aslında faşist yöneticiler bu akıldışılığı denetim altında tutmak ve kendilerine ters düşecek tahminlerde bulunulması gibi bir tehlikeden kaçınmak için ellerinden geleni yaptılar

Tehlikelerin ve Endişelerin Artması

1934'te karşılaştığı bir yabancının 1605 tarihli bir Kehanetler baskısını vermesiyle, Doktor Pigeard de Gurbert o zamana kadar hiç bilmediği Nostradamus'un evrenini keşfetti. Pigeard de Gurbert **"Roman ülkesi, Germen ülkesi ve İspanya (...) asker eliyle çeşitli mezheplere ayrılacak"** kehanetini içeren, II. Henri'ye ithaf edilmiş mektubu okuyunca, Mussolini zaten İtalya'da (Roman ülkesi),Hitler de Almanya'da hüküm sürdüğüne göre, Franco'nun İspanya diktatörü olacağına inanmış olsa gerekti.

1934'te tahmin rastlantısal görünebilirdi ama, umulanın aksine, gerçekleşti. 1938'de Dr Pigeard de Gurbert Şarlat'daki küçük bir yayınevinden, Kehanetler yorumlarını içeren bir kitap çıkardı. Max de Fontbrune imzasını taşıyan yapıt gerçek bir başarı kazandı ve en sonunda Vichy polisini endişelendirdi.

1940'ta kitap toplatıldı, matbaanın kurşun harf kalıpları imha edildi. Fransız hükümeti, V, 17 numaralı dörtlüğü Hitler'in düşüşünün habercisi gibi yorumlayan bir kitabın piyasada kalmasına göz yumarak muzaffer Alman komutanın keyfini kaçırmaktan çekiniyordu.

Geceleyin Kral bir ağaçlıklı yolun yakınından geçerken Kıbrıslı olan ve baş muhafız
Başkası Kral sanılınca, iktidar Rhône boyunca kaçar Komplocular onu öldürmeye girişecek

Benzer nedenlerden ötürü, Vichy makamları Emile Ruir'in kitabının dağıtımını da yasakladılar. Başlık, içeriği açıkça anlatıyordu: Le grand carnage d'apres les propheties de Nostradamus de 1938 â 1947 (Nostradamus'un Kehanetlerine Göre 1938'den 1947'ye Kadar Büyük Les propbeties Katliam). O çalkantılı dönemde kehanetlerin ağır bir siyasal yükü vardı.

1938'de Fransa İçişleri Bakanlığı ünlü astrolog Maurice Privat'ya ertesi yıl için olumlu kehanetler ısmarlamıştı. Kitap 1940, annee de grandeur française (Fransa'nın Görkemli Yılı 1940) başlığıyla, Mayıs-Haziran bozgunundan kısa bir süre önce yayımlandı.

Nostradamus Savaşa Gidiyor

Vichy hükümeti Alman işgalciyi incitebilecek kehanetlerin dağıtımını önlemenin en iyi yolunu araştırırken Naziler de halkın bu tür literatüre gösterdiği ilgiyi kendi yararlarına kullanmayı düşünüyorlardı. Binyılcı eski bir gelenekten alınma Üçüncü Reich mitosu Kehanetler'de bazı yansımalar bulabilirdi. Astroloji çevrelerini ve tahminlerin basında yayımlanmasını sıkı bir gözetim altına aldıran Goebbels (Hitler'in propaganda bakanı), gelecekte Avrupa'nın Nazi boyunduruğuna gireceğini haber veriyordu. Ne var ki Krafft ile işverenleri arasındaki ilişkiler fırtınalı oldu. Krafft defalarca Führer'e komplo kurmakla suçlandı, kehanetleri ciddi biçimde sansüre uğratıldı. Hatta 12 Haziran 1941'de tutuklanıp hapse atıldı. Sıkı bir gözetim altına alınan astrolog propaganda içerikli fallar kaleme almaya zorlandı. En sonunda Oranienburg toplama kampına götürüldü, 1945'in Ocak ayında Buchenvvald'e nakli sırasında öldü.

Nazi iktidarı, hem inandığı için hem propaganda kaygısıyla Nostradamus'a ve astrolojiye özel bir ilgi gösteriyordu. Ama bu ilgi her türden kehanet ve tahmine karşı aşırı bir hassasiyetle kendini belli etti her şeyden önce. 1941'de Rudolf Hess'in ihanetinin ardından, birçok astrolog Krafft'ın akıbetine uğradı, etkinlikleri sıkı bir denetim altına alındı. Ama buna paralel olarak, Almanlar Fransa'da Nostradamus'un dörtlüklerini içeren el ilanları dağıttırdılar. 1943'te İngiliz makamları, Almanca olarak Nazi yöneticilerinin yıldız fallarını, sahte astroloji dergilerini (gerçek bir dergiden, Zenit'ten esinlenilerek basılmış dergilerdi bunlar), Nostradamus prophezierte den Kriegsverlauf (Nostradamus Savaşın Gidişatını Haber Veriyor) başlığı altında düzmece Nostradamus kehanetlerini yayımlayarak Almanlara karşılık verdiler. Uzun zaman boyunca Fransa'nın iç politika meseleleriyle sınırlı kalan Kehanetler böylece bir savaş silahına dönüştü.

Goebbels'in Günlüğü
19 Mayıs 1942

Reich'ın Goebbels yönetimindeki Propaganda Bakanlığı (yanda, Goebbels Ocak 1943'te Berlin'de bir söylev verirken) okültizm ve astrolojinin o dönemde çok popüler olduğunun farkındaydı. Goebbels bu konuya endişeyle karışık bir ilgi duyuyordu zira iktidara aykırı düşebilecek olası kehanetlerin yayılmasını denetlemek söz konusuydu.

Ama propaganda amacıyla, yabancı devlet başkanlarının, başarısızlığa uğrayacaklarına ilişkin ayrıntıların yer aldığı astrolojik portrelerini hazırlatıyordu.

"Okültistleri propagandamızda nasıl kullanabileceğimizi gösteren bir plan hazırladık. Amerikalılar ve İngilizler kolayca bu tür tuzağa düşüyor. Dolayısıyla okült kehanetler konusunda bulabildiğimiz bütün uzmanları partiye kaydetmekle meşgulüz. Bir kez daha Nostradamus'tan alıntı yapacağız."

**

Nazi davasına hizmet edebilecek bir astroloğu kendi yanına çekmeye çalıştı. Yahudi düşmanı ve Reich hayranı İsviçreli astrolog Karl Ernst Krafft, RSHA'nın (Reichssicherheitshauptamt, Reich Güvenlik Baş Dairesi) hizmetine girdi. 1940-1941 arasında, Kehanetler'in yorumlu baskılarını çıkardı, bu kitaplarda "10 Mayıs 1900'de Basel'de (İsviçre) doğan Karl Ernst Krafft (yanda, 1932 yılında Zürih'te) önce bilime yöneldi: 1919 Şubat'ında Basel fen fakültesine kaydoldu ama çok geçmeden astrolojiyi keşfetti. Bu dalın bilimsel temellerden yoksun oluşu onu hayal kırıklığına uğrattı. Krafft, astrolojiyi, istatistik incelemelerle daha akılcı bir yol olan "astrobiyoloji"ye dönüştürmeye çalıştı. Bu çalışma vesilesiyle bir teori oluşturdu: Teoriye göre, Nostradamus, geleceği, bu gelecek "astrolojik ikizler"ini yani kendi haritasıyla astrolojik bağları olan insanları ne kadar ilgilendiriyorsa, o kadar iyi seziyordu.

**

İnançların Küreselleşmesi

İkinci Dünya Savaşı Kehanetler kitabının dağıtım tarihinde bir dönüm noktası oluşturdu. Fransız sınırları dışında çoktan ünlenmiş Nostradamus, kendisininkinden çok uzak düşünce sistemlerinin içine mükemmel biçimde oturarak dünya çapında bir fenomene dönüştü. XX. yüzyılın ikinci yarısında hemen hemen bütün dillere çevrildi.

Günümüzde, Nostradamus'un yabana atılamayacak bir başarı kazandığı Japonya'da, Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Fransa'da olduğu gibi Hindistan'da da Kehanetler'in baskıları satın alınabilmektedir. Doğu Avrupa'da kitap, komünizmin çöküşünü beklemekte, umut etmekte, sonra da yorumlamakta kullanıldı.

1981 yazında Jean- Charles de Fontbrune'ün kitabı bütün satış rekorlarını kırarken Nostradamusçular ve ezoteristler Romen Vlaicu Ionescu'nun çalışmalarını ona tercih ediyordu. Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmiş olan Ionescu Kehanetler'den bir yığın dörtlüğü komünizme yönelik anıştırmalar olarak yorumladığı bir kitap yayımlamıştı 1976'da. 1987'de Ionescu ikinci bir kitap yayımladı; kitabında, komünizmin 1991'de çökeceğini haber veriyordu. Önsözde hermetist felsefeci Raymond Abellio "bu incelemenin büyük önemini" selamlayarak şöyle diyordu: "Vlaicu Ionescu'nun yorumlarının geçerliğini doğrulamak için fazla beklemek zorunda kalmayacağız zira iki yaptında da Rus komünizminin 1991'in Haziran ayında yıkalacağını belirtiyor.

Bıı kehanetin gerçekleşip gerçeklemeyeceği Japonya'da özel bir ilgiyle izleniyordu. 1991'in Mart ayında Tsukuba Üniversitesinden Tadeo Takemeto Ionescu'nun kitabının çevirisini bizzat üstlenmişti.

Mikhail Gorbaçov'un Japonya'ya resmi bir ziyaret için geldiği sıralarda Japon televizyonunda konuşmaya davet edilen Ionescu kehanetinin takvimini kesinleştirirken Rus komünizminin çöküşü için Eylül ayını işaret ediyordu. 1991 yazındaki kriz ve Boris Yeltsin'in iktidara gelmesi Vlaicu Ionescu'nun şöhretine büyük katkı sağladı.

1993'te Ionescu, üçlemenin, Marie-Therese de Brosses ile birlikte yazdığı son kitabını yayımladı. Brosses, Japonların Ionescu'ya "görkemli bir karşılama" hazırladığını, oysa kendisinin, birçok Fransız gibi, Ionescu'nun çalışmalarından haberdar olmadığı için, Jean-Charles de Fontbrune'ün kitabının başarısına katkıda bulunmuş olmaktan pişmanlık duyduğunu ifade ediyordu.

Kıyametin Geri Dönüşü

Nostradamus'un Japonya'da başarı kazanması bambaşka nitelikte birtakım olaylara da bağlıydı. 1989'da Michel Chomarat, Nostradamus hayranı, neredeyse kör bir Japon tarafından ziyaret edildi. Ruzo'nun Nostradamus koleksiyonunun yok olmasından beri dünyada eşi benzeri olmayan, etkileyici bir koleksiyona sahip Chomarat, Japon'un ilgisini çekmişti. Ama 1995'in Mart ayında ziyaretçisinin Nostradamus'a duyduğu ilginin gerçek nedenlerini öğrenince dehşete kapıldı. Shoko Asahara adındaki bu adam Tokyo metrosuna sarin gazıyla bir saldırı düzenleyerek kıyameti başlatmaya çalışıyordu.

"Aum Yüce Gerçeklik" adındaki bir tarikatın lideriydi. Tarikatın önemli kolları hükümete ve büyük araştırma kuramlarına kadar uzanıyordu. Tokyo metrosuna düzenlenen saldırının mimarları, en ünlü üniversitelerden mezun hekimler, mühendisler ya da fizikçilerdi.

2000 yılına yaklaşılırken kıyamet geleneği adeta yeniden doğdu ve basında geniş yankı buldu. Yeni binyıla giriş bu yeniden doğan kıyametçiliğin tek nedeni değildi. Batı toplumlarında tarikat fenomeninin gelişmesi ideolojilerin ve bireyleri çerçeveleyen geleneksel yapıların bunalımına bir yanıt olarak yorumlanmıştı. Kolay inanırlığın arttığına ilişkin teşhis basında harcıâlem bir şey gibi ele alındı, oysa bu teşhis, çoğunlukla, inanç olguları konusunda basite indirgeyici bir yaklaşıma dayanıyordu; ayrıca, biraz fazla aceleci davranarak, örnek teşkil ediyormuş gibi gösterilen heyecan uyandırıcı meselelerin abartılı bir şekilde kullanılmasından da kaynaklanıyordu. Nitekim 1999 yılı hem astrologlar hem akıldışı korkuların sökün etmesinden endişe edenler tarafından her türlü tehlikenin yılı olarak gösterildi.

Elisabeth Tessier astroloji almanağı geleneğine göre kaleme alınmış yıllık kehanet derlemesinde 1999'un "kader yılı" olduğunu haber veriyordu. 11 Ağustos'ta gerçekleşmesi beklenen Güneş tutulması hakkında Nostradamus'un ünlü dörtlüğünü hatırlıyordu.

"Bin dokuz yüz doksan dokuz yılının yedinci ayı gelince,
Göklerden büyük bir dehşet Kralı gelecek
Moğolların büyük Kralını diriltmeye
Önce sonra Mars hükmedecek esenlikle" (X, 72)

Felaket habercisi literatürün en eskimiş kalıplarını ölçüsüzce kullanan astrolog "yıldırım gibi bir savaş tehlikesi, ya bakteriyolojik ya da ne yazık ki nükleer bir savaş ya da hatta, neden olmasın, Başka Bir Yerden gelme varlıklar aracılığıyla, uzayla ilgili görkemli bir olayla bağlantılı bir savaş" öngörüyordu. Birkaç ay sonra medya demeçlerinde tehlike kesinleşti: Elisabeth Tessier, Satürn'ün aylarından Titan'a gönderilen uzay aracı Cassini'nin muhtemelen düşeceğini haber veriyordu. Çalışmasını sağlamak için küçük bir radyoaktif yük donanımı bulunan araç, uzaya çıkabilmek için dünyanın yakınından tekrar geçmek zorundaydı. Astrolog bu geçişin yanlış hesaplandığından, aracın ve taşıdığı plütonyumun dünyaya düşeceğinden korkuyordu. Aynı sıralarda, ünlü modacı Paco Rabanne yaz mevsiminde en korkunç felaketlerin meydana geleceğini haber veren bir kitap yayımladı: 1999, lefeu du ciel (1999, Gökten Gelen Ateş). Dünya yörüngesindeki Mir uzay istasyonunun Paris ve güneybatı Fransa'da Auch ve Lectoure üstüne düşeceğini söylüyordu. Modacı 1951'de gördüğü bir rüyetin doğrulamasını Nostradamus'un kitabında bulduğunu belirtiyordu: "Canlı canlı yanan onlarca, yüzlerce insan haykırarak Paris sokaklarında koşuyordu." Elisabeth Tessier'nin kehanetleri ve Paco Rabanne'ın kitabı, herkesin Fransız topraklarından görülebilen ender Güneş tutulmalarından birini beklediği sırada yayımlandı. 1981 yazında Jean-Charles de Fontbrune'ün Fransa'nın Sovyetler tarafından işgal edileceğini haber verdiği zaman yaşanana benzer bir olay yaşandı. Astrologların ve falcıların olacağını söylediği felaketlere, halkın saflığıyla beslenen gerçek bir toplumsal kıyamet senaryosu ekleniyordu.

Nostradamus ve Siber-kültür

11 Eylül 2001'de Dünya Ticaret Merkezi kulelerine yönelik saldırıları izleyen saatlerde, endişe verici söylentiler internette dolaşmaya başladı: Şeytanın yüzü alevler içindeki kulelerden yükselen dumanlarda görünmüş, gökyüzünde işaretler, mucizeler ya da uzaylıların gemileri belirmiş. Hele hele, Kehanetler dikkatle okunsaymış olay önceden öğrenilebilirmiş. Nostradamus'a atfedilen birçok dörtlük sanal ortamda dolaşıyordu. Birkaç dakika içinde dünyanın dört bir yanına yayılan bu dörtlükler forum sayfalarını kapladı:

"in the year of the new century and nine months,
From the sky will come a great King of Terror...
The sky will burn at forty-five degrees.
Fire approaches the great new city..."

"Yeni asrın yılında dokuzuncu ayda,
Gökten büyük bir Dehşet Kralı gelecek...
Gök kırk beşinci enlemde yanacak.
Yangın büyük yeni şehre yaklaşıyor..." (ç.n.)

Ya da

"in the city of York there will be a great collapse,
Two twin brothers torn apart by chaos
While the fortress falls the great leader will succumb
Third big war will begin when the big city is burning."

"York şehrinde büyük bir yıkılma olacak,
İkiz kardeşler kargaşayla birbirinden ayrılacak
Kale düşerken büyük lider can verecek
Üçüncü büyük savaş başlayacak büyük şehir yanarken." (ç.n.)

Uzmanlar çok geçmeden bu iki dörtlüğün sahte olduğunu fark ettiler. Birincinin başlangıcı, 1999 yılından söz eden X, 72 numaralı dörtlüğün ilk iki dizesinden esinlenerek yazılmıştı. Sonraki iki dize VI, 97 numaralı dörtlüğün başından alınmaydı:

**"Kırk beşinci enlemde gök yanacak,
Ateş büyük yeni şehre yaklaşacak
Dağınık büyük alev sıçradığı zaman
İstenirse Normanlar kanıt olacak."**

İkinci dörtlüğe gelince, Nostradamus'un üslubunun yaklaşık bir taklidinden başka bir şey değildi. Bu yutturmacaları kınayan internet kullanıcılarının mesajları çoğaldı; yanlış bilgilerin izini sürmekte uzmanlaşmış birçok internet sitesi gerekli açıklamaları yaptı. Ama bu öyle büyük bir olaydı ki sonraki aylar boyunca da hep Nostradamus'a başvuruldu. Böylece internet ağı ve bilişim sektörü Kehanetler'in yorum ve dağıtım olasılıklarını çoğalttı. İnternette Nostradamus sözcüğüyle yapılan bir arama 250.000'i aşkın sonuç vermektedir. Kehanetler bilişim kültürünün yöntem ve davranışına mükemmelen uyum sağlamıştır çünkü bunlar yorumcular için bir üstmetin gibi işlev görür. Ama, tıpkı yüzlüklerin ilk basıldığı zamanlardaki gibi, bilginin güvenilirliği ve metinlerin özgünlüğü meseleleri tartışılmaya devam etmektedir. Kâhinin ölümünden itibaren Kehanetler kitabının eski tarih atılmış ya da düzmece baskıları çoğalmaya başlamıştı. O ünlü turnuvada II. Henri'nin ölümü sırasında bizzat Nostradamus kendi dörtlüklerinden birini olaya daha iyi uysun diye biraz değiştirmemiş miydi? Ayrıca, Nostradamus'un öteden beri propaganda amacıyla manipüle edildiğini de biliyoruz. Dolayısıyla modern yorumcular ve sahteciler eskilerden büsbütün farklı değiller, ama metinlerin dijital basımının sunduğu olanaklar onların kapasitesini artırmış durumda.

DÜN VE BUGÜN, "İNSANLARA KONUŞACAK KONU VERMEK"

Nostradamus insanı yoruma zorlar, yapıtıysa müthiş bir önmetin işlevi görür. Nostradamus'un çağdaşlarından vakanüvis Pierre de l'Estoile bu tür literatürün ana işlevinin "insanlara konuşacak konu vermek" olduğunu çok isabetli bir şekilde belirtmişti. Aslında, kâhin 1566'da öldüğünden beri, her çağ kendi kaygılarını görmek için Kehanetler aynasında kendine baktı. Nostradamus yorumcuları Kehanetler'de. Dünya'nm nasıl evrileceğine ilişkin; Nostradamus'a karşı çıkanlar da halkın saflığına ilişkin iç rahatlatıcı kesinlikleri buldular.

Nostradamus, yüzlüklerinin 3797'ye kadar olan dönemi kapsadığını kendisi söylüyordu. Dolayısıyla Kehanetler üstündeki tartışma henüz başlangıç evresinde. En azından, yıldızsever kâhinin tek doğrulanmış kehaneti böyle düşündürüyor:

**"Contre ceux qui tant de foys m'ont faict mort.
Immortalis ero vivus, moriensque, magisque
Post mortem nomen vivet in orbe meum."**

[Birçok defa beni öldürenlere karşı. Yaşarken ölümsüz olacağım, ölüm anında da, daha da çok ölümden sonra adım evrende yaşayacak.]

Hazırlayanlar

Herve Drevillon Tarih alanında agregasyon ve doktora yapmıştır., Paris 1 Pantheon-Sorbonne Üniversitesi'nde öğretim görevlisidir. Kitapları: Lire et ecrire l'avenir. L'astrologte dans la rance du

Grand Siecle (Seyssel, Champ Vallon, 1996), Histoire culturelle de la France (16e-18e siecle) (Paris, Armand Colin, 2002). Pascal Brioist ve Pierre Serna ile birlikte Croiser lefer. Violence et culture de l'epee dans la France moderne (XVe-XVIIIe siecle) (Seyssel, Champ Vallon, 2002).

Pierre Lagrange bilim sosyolojisi uzmanıdır.

Paris'teki Ecole des Mines'de Yenilik Sosyolojisi Merkezi'nde (Centre de Sociologie de l'Innovation) araştırmacı olarak çalıştıktan sonra, CNRS'te Kültür Kurumu Antropoloji ve Tarih Laboratuvarı'na bağlı olarak çalışmaya başlamıştır. "Bilimötesi bilimler" konusundaki tartışmaların incelenmesinde uzmanlaşmış Lagrange, bilimlerin toplumsal tarihinde kullanılan araçları bu konulara uyarlamakla uğraşmaktadır; çok sayıda kitabı, basında ve akademik dergilerde yayımlanmış makaleleri bulunmaktadır.

Sh:79-95

Kaynak: NOSTRADAMUS - Sonsuz Döngü- Herve Drevillon ve Pierre Lagrange Özgün adı: Nostradamus - L'eternel retour, Çeviren: Elif Gökteke YKY'de 1. baskı: Haziran 2010, İstanbul

ŞEYTANLA KONUŞMALAR- Hilmi Ziya ÜLKEN

(1 . BÖLÜM)

TAKDİM

— Size kendimi takdim edeyim: Ben, mukaddes kitapların cennetten tardettiği, Allah'ın en menfur mahlûku, insanları baştan çıkarıp, kötü yollara sevkeden, bu dünyada hastalık, fenalık, delilik, aşağılık namına ne varsa onlara musallat etmeyi kendine başabaş iş edinmiş olan kimseyim. Bu saatte sizi rahatsız ettim diye kusura bakmayın. Çünkü benim için erken veya geç, gece ve gündüz, çalışma ve dinlenme zamanı yoktur. Ömrümde bir dakika gözüme uyku girmedi. Şu kuru kafamın ortasında iki soğuk fener gibi parlıyan gözlere bakın! Bunların bütün işi gücü, işte böyle her zaman fal taşı gibi açık durmak ve aydınlıkta, karanlıkta etrafı gözetlemektir.»

Tabiin kesesine, heveskâr ve çabuk usanan okuyucumun zevkine, günün ihtiyacına, sansürün müsaadesine uygun yeni bir mevzu bulmak ümidile masamın başında kâğıtlar arasında kaybolmuştum ki, birden pencereden mi, kapıdan mı girdiğini ferketmediğim bu, paçavralar içinde, kupkuru, fakat inadına parlak ve keskin bakışlı adam çıkıverdi. İnsan geceleyin, yapayalnız bir odada çalışırken, ummadığı bir zamanda tanımadığı hattâ sevimli bir yüzle bile karşılaşsa soğukkanlılığını muhafaza edemez. Nerede kaldı ki bu hakikaten çirkin denecek kadar lânet suratlı bir adamdı. Gözlerinde parlıyan ışık İnsanî zekâdan ziyade karanlıkları delen bir projektöre benziyordu. Fakat nedense bu adamdan korkmadım. Zaten kendini takdim etmemiş olsaydı onu yine tanıyacaktım. Ne üzerinde kızıl esvabı, ne tepesinde boynuzları, ne arkasında kuyruğu vardı. Ne gelirken yerden ateşler çıkmış, ne etrafımda korkunç oyunlar oynıyarak beni ürkütmeye çalışmıştı. Kapıda atı arabası, arkada – kendi cinsinden et'bâı yoktu. Bununla beraber onu gözlerinden tanıdım: O Şeytandı! Kur'an'ın her sure başında şerrinden korununuz, dediği Şeytan; Faust'a **«insanın öteki yarısı benim!»** diyen Şeytan; Isa çarmıhta iken gözlerine görünen, Musa'nın kavmini Sina yolunda çeviren, Altın buzağıyı mabut yaptıran, Nemrudu göklere çıkaracak kuleyi kurmak için zincirli esirlere kırbaçla taş taşıtan; Âdemi cennetten kovduran; ve Hallacın ruhuna aşk, aziz Augustinus'un kalbine şüphe olarak giren, katolik kilisesinde endüljans biletlerinin ortağı, sultanların gizli şeriki, Le Sage'ın «Topal Şeytanı»; Voltaire'in kalem arkadaşı, dindarların ürktüğü, dinsizlerin inkâr ettiği; Karamasov'un dışında gördüğü, Freud'un içten çıkardığı; kimine şerir, kimine mültefit, kimine hasis, kimine cömert olan; kiminin gözlerini bağlıyan ve kiminin karanlıkta yolunu aydınlatan Şeytan!

— Hayır ola? Bu vakitsiz ziyaretin sebebi de nedir?

Diyerek kalemi bıraktım. O buradayken artık çalışmıya imkân yoktu. Yine kimbilir nelerden bahsedecekti! bu kış gecesinde paçavralar içinde titrerken onu koğamazdım. Ne diyecekse bir an önce söyleyip gitmesi için lâfı kısa kesmeye çalışıyordum.

— Mukaddemeye lüzum yok.

— Hayır, öyle uzun mukaddemeler filân yapacak değilim. Hülâsa karnım aç. Biraz da boğazım kurumuş.

Şaraptan başka şey içmediğini bildiğim halde ona ıhlamur pişirdim. Şaraptan başka şey diyorum: Yanılıyorum. O pek âlâ rakı da içer. Bu hususta hiç müşkülpesent değildir. Geçtiği bütün memleketlerin içkisine alışıktır. Bir dostunun dolabında likör, konyak, votka veya viski

bulursa onları biribirine karıştırmaktan, ve bu suretle zihnindeki bütün mevzuları sarhoş edip Diyonizos âyininde rakseden satirler gibi bi-edep ortaya çıkarmaktan zevk alır. Cizvitlerin mahzeninde Porto ve Malaka şaraplar ile kafasını dumanlar; Benedikten ve Şartröz rahiplerinin fıçıları dibinden ayrılmaz. Bu sırada durmadan dinlenmeden dedikodu yapar. En çok sevdiği, ve en çok bildiği şey budur. Bütün ömrü yani dünya kurulalı beri bir yerden aldığını öteye nakletmek, insanları çekiştirmek, biribirine düşürmekle geçmiştir.

Bazı halleri doğrusu - hoşuma gitmiyor değildi: Bilhassa sarhoş olduğu zaman! Hiç bir şaklaban, insanı ondan iyi güldüremez. Kralların maskaraları, canbazhane kapılarında halkı çıngırakla toplayan palyaçolar, bu sırada onun kadar gülünç değildir. Asıl meziyeti bu işe hiç bir tasannu karıştırmamasıdır. O sanatı sanat için yapar. Kahkahalarla güldüğü zaman, âşık olduğu zaman, havladığı zaman, hüngür hüngür ağladığı zaman, «Bimehâba» birinin silsilesine, ecdadına küfrettiği ve sonra onun hizmetine girdiği zaman, bütün bunları yaptığı ve reddettiği zaman, kendi kendini nakşettiği, her an sözünden caymayı bir iftihar alâmeti gibi ilân ettiği zaman, büyük bir şairi zemmettiği ve sonra ayaklarına kapandığı; kariin (okuyucu) sabrını, çocukların gafletini, mütefekkirlerin müsamahasını son haddine kadar suiistimal ettiği, cemiyeti kendine maskara ettiğini zannettiği sırada cemiyete maskara olduğu ve ipliğini pazara çıkarmayı bir meziyet gördüğü, oyuncağını kıran çocuk gibi huysuzlandığı, dam aktaran adam gibi insanları küçük gördüğü için kendini bir mal zannettiği zaman o daima samimidir.

Fakat çekiştirme faslı geldi mi, dayanamaz. O dünyada insanların icat edebilecekleri nakil vasıtalarının en mükemmeli ve en ucuzudur. Bu çenesi düşük kocakarı ağzında neler taşınmaz! Ayağına kapanılan sultanların zulmünden, eteği öpülen nazırların alçaklığından, huzurunda «kemali edeble» oturulan âlimlerin cehlinden bahsedebilmek için bundan güzel vasıta var mıdır? Dedikodu en tatlı bir kumar gibi Şeytanı mı sarar. Hiç bir oyun onun kadar Şeytanı mı sersem etmez. Bir kere ona daldı mı, artık kendini tamamen kaybeder: Bazan fassalliğin [Dedikoducu. Herkesin kusurunu sayıp döken. * İnsanları medh ü sena eden kimse] verdiği sarhoşluk içinde kendi kendini tehlikeye koyduğunu bile unutur. Bununla beraber benim topal ve ihtiyar Şeytanımın asıl kuvvetli tarafı - bütün şöhretine rağmen - zekâsı değil insiyakıdır. İçki ve kumarda olduğu gibi lâf ebeliğinde de o kadar kendini kaybeder ki, etrafa saçtığı zehirler nihayet harap etmiye başlar. Kaç kere bir vebalıdan çekinir gibi insanların ondan kaçtığını, ve bucak bucak zehirini dökecek bil yer, içini boşaltacak bir kulak arıyarak gezdiğini gördüm! Zavallı Şeytanın bu hali yürekler acısıdır. Delilik ve hastalığın verdiği humma nöbeti içinde daima alev saçan gözleri insana zekâ gibi görünür; fakat zavallı Şeytan, bazan yoruldu mu, bacağını sürüyerek köyden köye dolaşırken zehrini dökecek bir yer bulamadı mı hali yamandır. Birden bu parlak gözler donuklaşır; sanki içinde her zaman Vestal rahibelerinin yaktığı İlâhi bir alev yanar gibi duran kafa birden bire boşalır; kap karanlık, tamtakır, kuru kafa, mânâsız, aptal bakışlarla içi rutubetten romatizma saçan boş bir mahzen halini alır. Onu kaç kere bu halinde köyden köye bacağını sürüyerek giderken gördüm.

Ben onu ne tasdik ederim, ne red! Yalnızca bir bakteri faaliyetine bakan hekim gibi ona bakmaktan zevk alırım. İçinde insanlığımızın reziletleri kaynıyan bir kazanı görmek meraklı değil midir? Mikropların sirayetine karşı bizde bir nevi mukavemet vardır. Onu kaybettiğimiz zaman okkanın altına gideriz. Şeytanı seyretmek ve dinlemek - fakat kabul ve reddetmeden - bizi kendi kendimize karşı hâkim kılmaz mı? Bilmem, ben hep böyle düşünürüm; ve bunun

için olacak, bir çoklarının ürktüğü, nefret ettiği veya tuzağına düştüğü Şeytanı uzun uzun dinledim ve zarar görmedim.

Evet, Şeytanın asıl kuvveti insiyakıdır, demiştim. Zaten böyle olmasa, o sarhoş kafası, kör gözü, topal bacağile içinde bu kadar düşmanı olan insan nevine karşı kendini nasıl korurdu? Kuvvetliyi medheder, şöhreti alkışlar, bayağı bulduğu yükselince arkasından koşar, eteğine yapışır, arkasında yumurta küfesi yoktur: Onun için cebîne kahraman, ve âdiye asîl demek kadar kolay bir şey olamaz. Bu kadar anî değişmeyi idare eden ne karmakarışık kafası, ne ömründe hiç nasip olmıyan iradesidir. Bunu yapan yalnız köpekler gibi pek uzaktan koku alan, ve yalnız tehlikenin kokusunu alan insiyakıdır– Tehlike, «silâh başına!» işareti gibi bütün hayatî kuvvetlerini harekete getirir. Kör, topal, kötürüm, sarsak aklı, yıldırım hızile giden bir lokomotif arkasına takılmış kırık araba gibi sarsılarak, yuvarlanarak gider; fakat gider. O hele sırtını sağlam bir duvara verdi mi, keyfine payân yoktur! Eski dostlarını bir anda inkâr etmek, artık çekinmediği insanlara kahramanlık göstermek, âcizlere ve miskinlere hücum etmek, zaten beğenilmeyeni beğenmemek, zaten tekme yiyene bir tekme daha vurmak, piyasada ne varsa onu satmak, ve piyasayla beraber malı değiştirmek, fırıldağın ucunu rüzgâra vererek onunla beraber dönmek, günün ihtiyacına en uygun bir fırıldak, tam bir fırıldak olmak işten bile değildir.

Bu huylarını bildiğim için ona yüz vermek istemem. Kim bilir yine kaç kapının mandalını çalarak gelmiştir diye onu ıhlamurla savuşturmaya çalışıyordum. Fakat öyle pek gideceklerden görünmüyordu. Bilâkis yerleşiyor, gelişiyor, hattâ oturduğu yerde bağdaş kurup cebinden bir şeyler çıkarıyordu: Bu bir topaçla, hacıyatmazdı. Masamın üzerinde hızla topacı çevirmeğe başladı. Bu sırada kahkahayı atıyor, muvaffakiyetinden pek memnun görünüyordu. Bir taraftan da hacıyatmazı ileri sürdü.

— Görüyor musun? dedi, bu hiç bir yerde durmuyor. İstediğin tarafa doğru dönüyor.

— Ya hızı bitince?

— Baştan çevirirsin. Bu sefer istediğin tarafa doğru: sağdan sola, soldan sağa! Kâh ağır kâh çabuk.. Topaç dönüşünden mesul değildir. Bütün âlem gibi o da dönüyor. Sehabeler, sistemler, yıldızlar, dünya, ay, güneş, bütün âlem. Vaktile mevlevîler de dönerdi. Yalnız onların bir kusuru var: Ayakları yerden kesilinceye kadar hep bir tarafa dönüyorlar. Bu suretle başları dönüyor, Allaha yükseldik diyorlar. Halbuki benim topaç istediğim tarafa döner, istediğim yerde durur. İstediğim zaman geri döner. Ayağı yerdedir: yer yüzü böyle istiyor.

Ben hacıyatmazı göstererek :

— Ya bu ne oluyor? dedim.

— O da benim ikinci marifetim. Görüyor musun şu haspayı? Ne yapsan ayaktadır. Tepesi aşağı yere at, yine ayakta. Sırtını yere getir: yine ayakta. Nerede olsa, hangi devirde gelse yine ayakta. Bu hacıyatmazı çok eskiden aldım. Bitpazarında satıyorlardı. Yok pahasına ele geçirdim. Halbuki bence dünyalar değer. Bak! Ne yüksekten fırlatıyorum. Hop!..

Tepe taklak geldi.. – Zannedersin değil mi? – Yağma yok! Yine ayak üzerindedir. Sultan Mecit devrinde Kuleli vakasından sonra bunu yere attım: herkes devrildi, o ayaktaydı. Sultan Aziz zamanında yine öyle. Adamcağızı kestiler mi, kendini mi vurdu, ortalık karmakarışık oldu. Düşenin, devrilenin sayısını Allah bilir: Bizim hacıyatmaz yine ayakta. Ali Suavi vakasında da hacıyatmazım oynadı.

Sultan Hamit geldi, işler değişti: Ahmet Vefik paşa falakayla «Meclisi Mebusan» ı idare etti. Derken Sultan Azizin katilleri aranmıya başlandı; mahkeme kuruldu: Süruri Efendi reis, hafiyeler etrafı sardı. Meşrutiyet budalaları yere serildi. Bizim hacıyatmaz yine ayakta! Genç Osmanlılar Avrupaya kaçtı: «jön Türk» oldular. Mısırda, Pariste gazete çıkardılar. «Hürriyet» fedaileri Resneden Manastıra indi. Beyazkulede bayraklar asıldı. Zincirlere bağlı meşrutiyet perisi baştan tahta çıkarıldı. Hafiyeler zindanlara doldu. Fakat onların içinden bizim hacıyatmaz sıyrılarak yine ayakta kaldı. Cihan harbi geldi: Kıtlık başladı. Millet açlıktan kırıldı. Hacıyatmaz «Enverland» vagonlar ile gelen şekerleri yedi, zincirleme, menbai ihtikâr, millî iktisat., bizim hacıyatmaz yine ayaktaydı. Mütareke geldi çattı: Düşmanlar baskın etti. Hazreti Meryem cami avlularında İngiliz mandası için ağlıyarak miting yaptı. Koca kavuklar gangsterlerle bağdaştı. Kırk yıllık hesaplar soruldu, sehpalar kuruldu: fakat bizim hacıyatmaz yine ayakta kaldı!.. Sen böyle oyuncağı nerede bulabilirsin? Bunlar bende oldukça dünyanın sonuna kadar can sıkıntısı nedir bilmiyeceğim. Kimin böyle marifetleri var, kimin?..

Ve Şeytan bir elile topacını çevirip öbürile hacıyatmazı fırlatarak masanın üzerinde – aklı sıra – marifetler yapyor, gözünden yaşlar gelecek kadar kahkahalarla gülüyordu. Artık canım sıkılmağa başlamıştı. Kâğıtlarım dağılmıştı. «Yarın benden yazı bekliyorlar, diye düşündüm, bu münasebetsizi bir an evvel defetmenin çaresine bakmalı!»

— Anlaşıldı, dedim. Haydi artık beni rahat bırak!

O yerinden – biraz kızgın ve mahcup – kalktı; kapıya doğru geriledi. Boynunu bir tarafa bükmüş, ellerini göğsüne kavuşturmuş, yalvarır gibi duruyordu.

— Ne var, bir şey mi diyeceksin?

— Hayır, şey.. Ben asıl size bazı havadisler getirmiştim de..

Onun ne mel'un bir müfteri, ne şerir bir riyakâr olduğunu herkesten iyi bildiğim için sözünü bitirmesine meydan vermedim :

— Havadislerin senin olsun! Haydi bakalım, çek arabanı.

O, bu kat'î kararım üzerine gitmeden başka çare olmadığını anlamış gibiydi. Kapının tokmağını çevirirken tekrar geri döndü, parmağını söz ister gibi uzattı :

— Bir kelime..

— Söyle bakalım, fakat bu son defa.

Sonra birdenbire Şeytana kızmakla – kendi hesabıma – hiç de iyi hareket etmediğimi düşünerek ilâve ettim :

— Yani böyle çalıştığım zamanlarda demek istiyorum..

— Bana karşı nihayetsiz iltifatınızı bilirim. Kimse sizin kadar beni dinlemeye tahammül etmemiştir. Bir şey itiraf etmeme müsaade ediniz: Ne beni sevenleri, ne de benden korkanları sizin kadar seviyorum. Bu haliniz ilk önce – ne yalan söyliyeyim – biraz beni çileden çıkarıyordu. Fakat mağlûp olma-dığınızı gördükçe size karşı hürmetim arttı. Ve bilirsiniz ki çalıştığınız zamanlar sizi rahatsız etmemişimdir. Bu sefer de, şüphesiz.. Çalışmak istediğinizi hattâ bir mevzu aradığınızı biliyordum. Benden korkmayan, beni sevmiyen; ne hilelerime kapılan, ne benden kaçan bir kimse için sözlerimin faydalı olacağını zannediyorum. Neler yazmak istediğinizi tahmin ediyorum. Bırakın duyduklarımı, bildiklerimi söyliyeyim. Siz yine

dilediğiniz gibi hareket edin. İhtimal bunlardan hiç birine inanmazsınız. Yahut belki de bu kadar boş söz arasında bir kaç hakikat tanesi bulup çıkarırsınız. Bunu sizin dirayetinize bırakıyorum. İkimiz de biribirimizi kâfi derecede tanırız.»

Bu sözler üzerine düşündüm: Şeytanın – galiba – hakkı vardı. Cidden ben bazı şeyler yazacaktım. Mevzularım az çok muayyendi. Fakat henüz nelerden bahsedeceğimi pek iyi bilmiyordum. Bu sahtekâr ve bunak mahlûku dinlemede ne zarar olabilirdi? Saçmalıyorsa onu kovmak elimde değil miydi? Kabul etmediğim yerleri pek âlâ hazfedebilirdim. Böylelikle yavaş yavaş yumuşadım. Onun tekrar odaya girmesine, sobanın kenarında ısınmasına müsaade ettim. İçecek başka hiç bir şey olmadığına inanmamakla beraber, nezaketen ıhlamura razı oldu. Ona pasta yerine yulaf ekmeğinden tirit yaptım. Üstü başı içime dokunuyordu. Neredeyse dolaptan, eski ceketlerimden birini verecektim.

— Bunca maharetine rağmen, nedir şendeki bu hal? diye sordum. Dişlerinin kesebildiği tiritle karnı doymuş taklidi yaparak yerine yerleşti:

— Soyumuz sopumuz çoktur bilirsiniz dedi. Akrabamdan bir çok zengin şeytanlar var: Çift çubuk sahibidirler. Kapılarında uşaklar, arabalar durur.

— E!.. Sen niye böyle kaldın?

— Onlar ortalığı soyup soğana çevirmek için benden çok akıl kullandıklarımı zannediyorsanız yanılıyorsunuz. Hepimiz ayni kumaştanız. Yalnız benim bir kusurum var: Gevezeliğim! Bilirsiniz, lüzumlu lüzumsuz her yerde söylerim. Bir yerde yaptığımı ötede bozarım. Bin bir hile çeviririm, insanları biribirine katarım, bir de bakarsınız tam çatı kurulacakken bir sözle bütün yaptıklarım bozulur. İşte bu da benim zaafım! Ne yaparsınız elde değil. Bu yüzden diyar diyar, kapı kapı dolaşıyorum. Dünya kurulalı hâlâ bir dikili ağacım yok. Bir taraftan yapıp bir taraftan yıkıyorum...

Dalgın dalgın durdu. Meyus görünüyordu. Fakat hakikatte bu onun gevezeliği ve sarhoşluğu tükendiği zamanki tabii haliydi.

— Şu elimdeki marifetler de benim tesellîm! diye oyuncaklar ile oynamıya başlayınca yeniden gözleri parladı. Artık makaraları çözülecek hale gelmişti. Onu söyletmek için ufak bir işaret kâfiydi. Kâğıda bazı hareket noktalarını kaydederek ona sormak istedim: İşin doğrusu, kendim düşünüyordum: «Ben istediğim kadar müstakil olduğumu iddia edeyim, arzuma rağmen yine maharetle içeri girdi ve kendini dinletmeye muvaffak oldu ya! demek ki onun hilesinden korunmak kabil değil. Fakat ne olursa olsun, mademki bu dakika ona ihtiyacım var, varsın öyle olsun!»

FAZİLETE DAİR

— Neden bahsedeyim? Önümde bir yığın dokunulmamış mevzu var. Hiç birine yaklaşmıya cesaretim yok. Bir bakımdan didik didik olmuş, tutulur yeri kalmamış; bir bakımdan her biri Betul gibi bakir duruyor: İşte dil bahsi, terceme bahsi, işte nesrimiz, şiirimiz, hikâyemiz, romanımız; işte resmimiz, heykelimiz, musikimiz, nihayet işte hepsinin bir nevi hülâsası veya posası demek olan tenkidimiz...

Şeytan sözümü kesti :

— Müsaadenizle, bunlardan ne suretle bahsetmek istiyorsunuz?

— Yani bizde neler olup bitiyor; sanat hayatımızın bir plânçosu; yahut krokisi.

— Doğru bulduğunuz bir sanata göre bu kopyeleri hivic mı edeceksiniz? Yoksa dostlarınızın koltuklarını mı kabartacaksınız, kötü yolda daha rahat yürüyebilmeleri için onlara cür'et mi vereceksiniz, çürük malların üzerini boyayıp damping mi yapacaksınız? Ben kendi hesabıma bu İkincisini tercih ederim.

— Allah belânı versin! Bütün işin bu değil mi zaten. Fakat dur bakalım; zihnimi bulandırıyorsun. Hiciv etmeye hiç de niyetim yok; esasen bu benim yolum değil. Sonra, canım!

- kendim de dahil - kimi hicvedeyim? Emekliyen bir hareke-tin içindeyiz. Kabahat bizde mi? Sen de bilirsin. Şu eski Yunanlılar - tarihin cilvesi - hepimize hocalık edip duruyor. İnsafla düşünülse bizim çektiğimizi bir Allah bilir. Onlar Homeros'u okuyup bir de jimnastik yaptılar mı kendilerini âlim zannederlerdi. Talih bu! Bir kere hocalık kürsüsüne oturmuşlar. Acemi kavimler bu kapıdan girdiler mi, mutlaka önlerinde diz çökmeye kendilerini mecbur görüyorlar. Hâdiseleri tersine çevirmek kimin elinde! Dünyada bir ihtilâl kopsa ve bütün çocuklar öğretmenler ile, erler subaylar ile rollerini değiştirse, yine bu mirasyedi ve şımarık üstadı kürsüsünden indirmek kabil değil-

— Neden mirasyedi oluyormuş?

— On binlerce yıllık eski medeniyetlerin mirasına konduğu halde, hiç birisini tanımıya tenezzül etmediği için. Bize gelince, biz Lâtinler, Cermenler, İslâvlar, Türkler Homeros'tan veya Eflûtundan icazet alacağız diye uğraşıp duralım!

Şeytan bu noktada derin derin düşündü. Can alacak bir yerine dokunmuş olmalıydım. Belki de mütemadiyen söze başlamak istediği sırada fırsat bulamadığı için somurtuyordu. Artık gülmüyor, şaklabanlık etmiyor, yaradılışının asıl hikmeti olan âlemi maskaralıklar ile güldürmek - bazan taklit yaparak, bazan hicvederek, bazan ağlıyarak ve bazan yaş ile baş ile nisbetsiz melodramatik ahmaklıklara düşerek - daima güldürmek elinde değilmiş gibi ciddî ve mütefekkir görünüyordu. Onun bu haline hiç alışkın değildim. Beş dakika bir mevzu üzerinde duramıyacak kadar hoplayıp zıplamayı âdet edinmiş olan bu ihtiyar hokkabazdan ağır başlı şeyler dinlemek - doğrusu - tuhafıma gitti. Hiç Beberihuyi Romans çalarken, ve palyaçoyu

fikirlerin menşeine dair nutuk verirken dinlediniz mi? Kahkahalarla gülersiniz. Fakat bu sırada gülünç olan fikirler değil zavallı palyaçodur. Bununla beraber bizim Şeytanı - ne olursa olsun - söyletmeye karar verdim.

— Sen ne dersin bu işe?

— Doğrusu pek de sizinle beraber değilim. Ben o çıplak tepelerde zeytin yetiştiren fakir balıkçı kavmini çok iyi tanırım. Atik sırtları eskiden de kayalıktı. Altın babası şehirler, onları kapılarından dilenci gibi koğmuştu. Eli bayraklı filozofları gücendirmemek için hepsini birden kabul eden basiretli ve korkak Taine, bu Yunan mucizesini anlatırken torbasından neler çıkarıyordu? Kan! Kırmızı kürreciklerimi saydınız? Zaman! bu, herşeyi elinde yoğuran mabut, Elenlerin Chronos'u mudur? Hani yeryüzünde yüz binlerce sene dolap beygiri gibi aynı yerde dönen kavimler? Mekân! Güzel toprak.. Bol nehirler, yeşil vadiler, mavi gök ve şairane hülyalar... Coğrafya insanları ne kadar da çabuk sersemletiyor. Bırakın efendim! Bu Yunanda eskiden de çıplak fakir, balıkçı köyleri vardı.

Fakat hepiniz ona çıraklık etmeye mecbursunuz. Zeus'in elinden ateşi çalan ve insanlara can veren bendim. Dionysos'u sarhoş eden ve Aphrodite'e emsalsiz cazibesini veren, peşinden Pan'lar ve Satyre'leri deli gibi koşturan, Athena'ya vekarı, Apollon'a cesareti, Hermes'e sürati, Eros'a kalpleri yaralıyan oku, ve Plüton'a altınları, Junon'a bereket ve bolluğu; ve nihayet insanlara bütün bunlara karşı bitmez tükenmez hırsı, iştihayı, hasedi bahşeden bendim. Bir külçe altın yüzünden onları boğazlaştıran, alçaklığın, ihanetin, kuvvetin, zaferin ve şöhretin tadını onlara tattıran bendim. Bu küçük balıkçı köylerinden bir hayal dünyası yaratan, rüyayı hakikatten daha büyük ve daha kudretli yapan; dilencileri, fakirleri, işsizleri, hastaları onunla teselli eden bendim. Beni orada kimse hor görmedi. Cinayette bile benim maharetimi alkışladılar. Ve sizler, benim ilk yetiştirdiğim bu usta evlâdımın çırakları, ondan başka ne yaptınız? Bu fakir balıkçıların kurduğu hayal dünyasını meydana çıkarmak için, onlara zihnin göklerinde oynattığım dramı yeryüzüne indirmek için, gerçekten sarhoş olmak, alüfteler peşinde koşmak, sür'ati cinnet haline getirmek, altın yüzünden caniliği kahramanlık saymak, hamakatinizin bütün mahsullerini vitrinlerde sefalete seyrettirmek için varınızı yoğunuzu sarfettiniz. Ve sonra o riyakâr İsrail Nebî'lerinin sahte vaazlerini milyonlarca nüsha çoğaltarak halka afyon diye dağıttınız!

— Yine edepsizliği ele aldın. Artık bu kadarını çekemem!

— Hakkınız var, çok ileri gittim. Bunaklığıma bağışlayın. Sizden başka, zaten beni kim çeker! Arada bir saçmaladığıma bakmayın. Gençliğim hatırıma geldi de.. Ah, neydi o zamanlar! İşte hakikaten yüzüm buruştu, dişlerim döküldü, âlemi güldürmek için cambazhanelerde kendimi teşhir etmeden başka yapacak şeyim kalmadı... (Bir müddet durdu, sonra birinden çekinir gibi etrafına bakınıp alçak sesle ilâve etti) Şu İsrail Nebî'lerine riyakâr dediğime cidden kızdınız mı?

— Mesele bu değil a canım! dedim, bana ne onlardan.. Dünyada mürai istatistiği mi yapacağız- Başka şeylerden bahsediyorduk-

— Şu halde iş değişiyor! Demek insanların hırsını takbih ettiğim için kızdınız. Bu belki doğrudur. İhtimal bundan beni mesul tutacaksınız. Varsın öyle olsun. Fakat - şunu itiraf etmenizi isterim - Bütün kötülüklerin menbaı ben olsam bile, hiç olmazsa bir meziyetim var: Samimiyim! İnsanlara şehveti ben öğrettim, aşkın, içkinin, kumarın, altının, debdebe ve tantananın, şöhretin, hiç bir şeyden doymamak ve her şeyi araştırmanın, ebedî olmak rüyasının sarhoşluğunu ben tattırdım. Eğer bu yüzden onlar boğazlaştılarsa, ve tımarhaneler, hapishaneler, menfalar bu yüzden dolduysa; eğer bu yüzden sefalet sokaklarda çırılçıplak dolaştıysa kabahat bendedir.

Ama gel gelelim, hakikatte ben mesul değilim: Eski Yunana çıplaklığı ben öğrettim. Güzelliğe, doğruluğa, iyiliğe ibadeti ben gösterdim. Orada benim namıma âyinler yapıyorlardı. Mabutlar bana kızıyor, fakat insanlar beni seviyordu. Hattâ mabutların bile bir kısmı benim dostumdu. Bu dünyada canlılık, yaratıcılık, neşe ve saadet namına ne varsa benden geliyordu. Sonra karanlık devir geldi. Riyakâr İsrail Nebî'leri güzel vücutları örttüler. Neşe ve saadet yasak edildi. Abus, kasvetli yüzler insanlara dünyayı zindan etti. Davut, çeşme başında su dolduran kadına haris olduğu için kocasını harbe yolladı ve cebhede vurdurdu. Süleyman ın cariyeleri yıldızlar kadar sayısızdı. Alnıma Şeytan damgasını vurarak beni şehirlerin kapısında taşlattıktan sonra kendileri neler yapmadılar!

«Bir yanağına tokat vururlarsa ötekini çevir!» diyen İsa, eline biraz kuvvet geçer geçmez mabedin kapısında esnafın tezgâhlarını devirdi, çocuk denecek bir yaşta Roma kanunlar ile çarmıha gerilmeseydi kimbilir daha neler yapacaktı! Ve papaslar, bu Allah koyunlarının çobanları, hakikî çoban olmak için neler yapmadılar! Saraylar kurmak için salhaneye sürükler gibi sürülerini Haçlı Seferlerine şevkettiler. Firavunlara taş çıkarttılar. Endüljans biletlerile ahretten arsa sattılar. Esir ticareti yaptılar. Müstemlekelerde halkı boğazlamak için fetvalar çıkardılar. Hindistanda mücevher ticareti yapmak için topukları altında elmas taşıdılar, ve «Avrupanın servetini ayaklar altına alıyoruz» dediler. Mağmum suratları ve kapkara esvapları içinde şehvetin, hırsın, kinin, ihanetin, canavarlığın yılanlarını sakladılar. Alnıma sürdükleri lekeyi kendi alınlarındaki başlıkla gizlediler. Cinayetin en korkuncunu işlerken kendilerine melek süsü verdiler. Ya ben biçare Şeytana iftiraların en feciini ettiler. Beni sahtekârlıkla itham ettiler! (Sesi gittikçe yükseliyordu. Heyecandan şakaklarında terler birikmişti. Bitkin bir halde koltuğa çöktü. Sonra yavaş yavaş yine sözüne devam etti:) Evet, insanlara fenalık etmiş olabilirim. Şehvetin olduğu kadar aczin, servet kadar sefaletin, güzellik kadar çirkinliğin, ilim kadar cehlin de babası benim. Kâşanelerinde zevk süren zenginler namıma neşideler okurken, mezbelelerde sürünen sefiller bana lânet yağdırır. Fakat riyakâr, asla!.. Bu ünvanı Nebî'lere ve rahiplere bağışlıyorum. Allah'ın ve insanların lânet için verdikleri Unvanlar bana kâfidir.

Boccacio'nun Decameiron'unu okuyun; Diderot nun «Rahibe» sini okuyun; Hasan Sabbah'm hayatını okuyun; bektaşi âyinlerini okuyun; zulme fetva veren yobazları okuyun; Cinci Hoca'ları, Ebülhüda'ları, Sebil-ür-Reşat'ları, hilâfeti ilga eden fıkıh müderrislerini, piçlere miras kazandıran kavukluları okuyun; saçının bir kılını gösterene yetmiş bin yıl cehennem ateşi tehdidi savuran vâizleri okuyun; cerrarları, hüllecileri, faizcileri, yalancı şahitleri, Sait Molla'ları okuyun. Din, ahlâk ve fazilet namına yapılan bu reziletlere takılacak en güzel isim riyakâr değil de nedir?

«Fazilet! Meğer, ne boş bir sözden ibaretmişsin!» diyen Caton ne kadar haklıymış. Yer yüzüne kötülüğü, hastalığı ve cinneti indiren ben Şeytan, bunu size öğretiyorum. Bu sahte kahramanların yüzlerinden maskeleri indirmek vazifesi bana düşüyor: Onların iç yüzünü hepinizden iyi ben bilirim. (Tekrar cebinden topacını çıkardı. Bütün kuvvet ile masanın üzerinde çevirmeye başladı. O dönerken gözleri bir deli neşesile parlıyordu) Bak, bak!.. Nasıl da dönüyor. Şimdi gelin de sizinle bunun gibi dönen insanları gözden geçirelim.

Asabi, ayağa kalktım :

— Alay edecek vaktim yok, dedim. Görüyorsun a, yarma bir yığın işim var.

— Ben de zaten onun için söylüyorum ya! Bir takım mevzularınız vardı değil mi? Dil, tercüme, şiir, roman, resim tenkit... Bunları yazmak istiyorsunuz, ve bir türlü başlıyamıyorsunuz. Çünkü bu meseleler daha doğmadan ihtiyarlamış, foetus olmuş. Sebebi? İşte bu topaç!.. Bütün bunları konuşmak için evvelâ karakter üzerinde durmalıyız. Diyelim ki, güzel fikirleriniz var, fakat onları tatbik edecek kimdir? Öyle veya böyle.. Mesele orada, değil, yapacak adam kimdir, ona bakın! Şarap veya su getirmek istiyorsunuz, ama destiniz delikse! Şu halde mesele ne şarapta, ne de suda. Her şeyden evvel destidedir.

— Biz şarabı inkâr edip suyu kabul ediyorsak, ona ne dersin?

— Kırık testi ile suyu dökersiniz derim.

— Bu su nedir biliyor musun?

— Şüphe mi var? Bütün İçtimaî kanaatiniz, imanınız.. Bütün felsefeniz. Ben size suyu şarapla karıştırın demiyorum. Bu hilekâr satıcılardan kendinizi koruyun. Fakat halis şarap satanlara daima inanabilir misiniz?

— Mademki halistir, neden inanmıyayım?

— Evet. Fakat onu avucunda vermiyecektir.. Demek istiyorum ki fikirler havada durmaz. İş içinde insanlara dayanılır. Sizin gibi düşünen, veya böyle söyliyen insanların arasında sizi yarı yolda bırakacaklar, sözünden dönecekler, bir pula satacaklar yok mudur?

— Eğer düşüncelerinde samimi iseler?..

— Görüyormusunuz! Demek ki mühim olan düşünmek değil, düşüncede samimî olmaktır. Affedersiniz ukalalık ediyorum- Size yeni şeylerden bahseder gibi konuştum. Bunlar zaten hep malûm değil mi? Şüphesiz!-. Fakat - müsaadenizle - tatbikatta hiç de öyle değil. Biraz önce bu besbelli gözüküyordu. Şu halde meselemize geliyoruz: Demek ki mühim olan düşünce değil, düşünendir. Düşünen kimdir? Bizim gibi etten kemikten yapılmış insan.. Onu hangi şartlar yetiştirmiş, hangi kalıplarda dökülmüşse ona göre kabiliyetli oluyor. O zaman ayni düşünce bu kuklalarımızdan birinde parlıyor, birinde yanıp sönüyor. Birinde mütemadiyen renk değiştiriyor. O zaman bizim için mühim olan düşünen insanı bütün bir varlık olarak tetkik etmektir. İsterseniz -sizin İlmî tâbirlerinizle- onu meydana getiren biyolojik ve sosyolojik âmilleri araştırmaktır. Fakat siz bu araştırmayı yapadurun. Aksiyon karar ister. Onun istatistik toplamıya vakti yoktur. Ve aksiyon hüküm verir. Onun uzvî, ruhî, İçtimaî sebeplere irca eden deterministin iradesizliğine tahammülü yoktur.

— Ya sen, determinist değil misin?

— Elbette! Hem de ne kadar!.. Fakat bu bizi karardan alıkoyamaz. İş başında bu testi işe yarar, bu testi yaramaz hükmünü derhal vermeye, ve yaramıyanları bir tarafa atarak ötekilerle işe girişmiye mecbursunuz. Sonra vaktiniz varsa yaramıyan testileri tamir edebilir, veya ileride yapılacak testilerin daima işe yarar olmasını temin için eskilerin işe yaramaz olmasındaki âmilleri hesaba katabilirsiniz. Fakat bu, sonraki iş.

— Şu halde sence, her şeyden evvel düşünce ile değil, düşünenle işe başlamalı, ve düşünenin karakteri hakkında aksiyon zaruretine göre karar vermelidir.

— Tamamile!

— Ve demek ki, karakteri tayin eden ölçü aksiyondaki dayanıklılık olacaktır.

— Bundan iyi ifade edilemez.

— Fakat bu dayanıklılığı temin etmenin çarelerini araştırmada da bir mahzur yoktur.

— Şüphesiz! Hattâ zarurîdir demelisiniz. Determinizm ancak aksiyon içinde verdiğimiz hükümleri kolaylaştırmak için bize ışık vazifesini görecektir.

— Şu halde, demek oluyor ki sence ahlâk meselesini ilim meselesinden ayırmıya imkân yoktur.

— Çok güzel söylüyorsunuz! Ancak bu noktayı sarihleştirmek şartile. (Şeytanın bu ciddî tonu o kadar tuhafıma gitti ki, gülmeden kendimi alamadım- Bununla beraber, o mevzuuna tamamen dalmış görünüyordu. Ayni tonda devam etti:)

— Eflâtun ahlâkı ilme bağlıyordu. Kant ilmi ahlâka bağlamak istedi. Sizin şu yeni Amerikan filozoflarınız ilmi doğrudan doğruya Aksiyondan çıkarmak istiyorlar. İki bin senedir; görüyorum, insanlar bu çıkmazın içinde dolaşıp duruyorlar: Nazariye mi ameliyeden çıkar, ameliye mi nazariyeden? Halbuki, bence, meseleyi bu şekilde koymak yanlıştır. Nazariye ve ameliye, isterseniz ilim ve ahlâk yine biribirinden müstakil kalırlar. Ancak ameliye, düsturlarının bütün unsurlarını nazariyeden çıkardığı gibi, nazariye de daima ameliye sayesinde yürür ve kontrol edilir. Ben âdeta ameliyeyi şöyle tarif edeceğim: O, karanlıkta kullandığınız el fenerleri gibidir ki nerede iseniz orayı aydınlatır; zaman dediğiniz güzergâh üzerinde bu noktanın yeri mütemadiyen değişecek ve onunla beraber aydınlanan saha da genişliyecek ve değişecektir, işte aksiyon budur. Bizzat yürümenin mekanik, ruhî veya İçtimaî kanunlarını arıyabilirsiniz. Fakat bu yürüyüşün o kanunları bulma üzerinde oynadığı rolu değiştiremezsiniz.»

Şeytanın aksiyon hakkında söyledikleri bana biraz mübhem görünmekle beraber, hayli cazip geldi. Eskidenberi zihnimde çözülemiyen en büyük düğümlerden birine, hürriyet meselesine temas ediyordu. Onu cennetten tardedildiği vakittenberi bu metafizik meselelere kimse sürüklememiş olmalıydı.

— İnsan bu aksiyonda hür müdür?

— Ne demek istiyorsunuz?

— Yani insan aksiyonu esnasında ondan evvelki sebeplerden müstakil olarak dilediği yolu seçmek iktidarında mıdır?

— Hayır! Bu şekilde hürriyetin mânasını anlamam. Ne ben Âdemi iğva ederken, ne Allah beni cennetten tardederken, ne insan günahının cezasını çekerken - bu sizin anladığınız manada - hür değillerdir. Ancak aksiyon mütemadi bir terkip, ve her terkip bir yaratıştır. Ve zamanın seyrinde aksiyon bir yaratış olmak bakımından - isterseniz - hürdür diyebiliriz.

— Fakat bu yaratış halindeki aksiyondan ayrı bir realite var mı?

— Hayır! Bütün realite ondan ibaret. Yalnız biz bu cereyan halindeki âlemi daima iki zaviyeden görüyoruz: Ya onu mütemadi yeni terkibi ve yaratışları esnasında kavrıyoruz. Bu aksiyonun kendisidir. Yahut bir an için bu cereyanın, maktamı görüyoruz. Bu da nazariyedir. İş e fazilet bu içtima? fikirlerin aksiyon bakımından görülmesidir.

—Eflâtun Menon'da fazileti târif eder. Çiftçinin, hâkimin, kadının, esirin faziletleri üstünde değişmeyen mutlak bir fazilet olduğunu söyler. Protagoras da bu faziletin terbiye ile öğrenilebileceğini ifade eder. Bunlara ne dersin?

— Ben Eflâtunu tanırım. Söz aramızda onun bu hususta çok kurnazlığı vardır. Daima kaçamaklı lisan kullanır. Kâh Sokratı haklı çıkarır kâh Sofistleri. Hakimin maksadı bana anlattığına göre - ideal bir fazilet imanını talim etmekti. Herkes kabiliyetine göre az çok una yaklaşır. O daima bulutların üze-rinde erişilmez bir gaye olarak kalır. Kendisile bu meselede çok münakaşa ettik. Ona Heraclite'den delil getirdim. «Zaten dayandığın bir direk de o değil mi?» dedim. Üstad bana hak verdi; fakat başı sıkıştıkça Parmenide'e başvuruyordu. O iki katlı

bir bina kuruyordu. Fakat birinden ötekine geçecek merdiveni unutmuştu. Aşağıdakiler yukarıya hayranlıkla bakacaklar ve yukarıdakiler aşağıya inemiyecekler.

— Hegel bu iki katı birleştirmedi mi?

— Haklısınız! Yalnız onun da kendine göre hilesi var. Tereciye tere satılmaz. Kendisine bunu açtım: **«Bir yüzü madde bir yüzü fikir olan bu iki yüzlü âlem de ne oluyor?»** dedim.

Kulağıma eğildi: Birbirimizi ele vermiyelim, senin de ne marifetlerini biliriz, dedi. Şunu doğru dürüst söylese iş düzelecek: Temeli yaradış halinde fikir olan âlem; yahut temeli yaradış halinde madde olan âlem.

— Eee!... Topal şeytan! Sen hangi taraftasın bakalım, diye sordum.

— Pek sıkıştırmayın, dedi, birazı da bana kalsın. Yalnız şu kadarını söyliyeyim. Hayli zaman var ki, bu yaradış halinde fikir olan âlemi tecrübe edip duruyorum. Bir neticeye varamadım. Durduğum yeri âlemin merkezi zannediyorum. Örümcek ağına düşen sinek gibi bocalayıp duruyorum: eğer âlem fikirden ibaretse, fikir de bende varsa âlem benden ibarettir. Hiç olmazsa kabul etmek lâzımdır ki başka insanlar da vardır (fakat bunu neyle isbat edebilirim!) O zaman ne kadar insan varsa o kadar âlem olması icap eder ve bu âlemlerden hiç biri diğerine merkez olamaz. Böyle bir kâinatta bilginin ve isbat etmenin mânası nedir? Size bir şey itiraf etmeliyim: – Fakat bunu yalnız size söylüyorum – Eflâtun idealizmi icat ettikten sonra beni yere vurmuştu. Ondan intikam almak için papasları bu ağa ben düşürdüm. Haydi bakalım uğraşıp dursunlar!..

— Demek sen maddecisin! Pekâlâ., ya bu fazilet nazari- yenle bunu nasıl uzlaştırıyorsun?

— Bence fazilet bir put değildir. Hele insanların müşterek rüyası hiç değil. Bununla beraber o Caton'un dediği gibi isimden de ibaret değildir. Pyrenes'lerin aşağısında doğru, yukarısında yanlış diyen Pascal'a inanmayın! İnsanları birbirine düşürmek istediğim zaman kullandığım silâhı size karşı kullanmıyacağım. Fazilet aksiyonun sıhhatidir. İyi işleyen bir makine, meyve veren bir ağaç, sağlam bir vücud gibi sağlam bir aksiyon da mutlaka kendi dünyası için faziletlidir.

— Machiavelisme'e ne buyurulur?

— Machiavel kendi adamlarını kandırmaya kalktığı gün okkanın altına gider, kimse tek başına peygamber olamaz. Ve kendi fikrine ihanet eden mahvolmuştur.

— Şu halde sen yalanı takbih ediyorsun?

— Bana tuhaf şeyler söyleteceksiniz dostum! Şeytan bu, hiç yalanı takbih eder mi? Daha açık mı söyliyeyim istiyorsunuz? Pekâlâ, öyle olsun!. Sözün kısası: ben şu insanlara üç şey hediye ettim: delilik, yalan ve fazilet. Yeni bir yalan söylediğimi zannederek gülüyorsunuz değil mi? Yaradılış ve mahvoluşun üzerine kasem ederim ki doğrudur! Gerçekten üç hediyem var, birbirini tahrip eden üç kuvvet, ayni babanın üç düşman oğlu. Bir tohumun üç zıd meyvesi!

Ben tabiate tezadı getirdim. Allah'la nizaımız buradan çıktı. O istiyordu ki her şey süt liman olsun. İşler onun dediği gibi gitseydi ne hareket, ne çarpışma, ne hastalık, ne ölüm, ne şuur, ne ıztırap, ne saadet, ne çoğalma, ne eksilme olacaktı! Her şey Zenon'un rüyasında olduğu

gibi hareketsiz, mutlak bir sükûndan ibaret.. îstemiyen, değişmiyen, kendi kendini bilmeyen, ne kabul, ne red, ne de şüphe eden bir sükûndan ibaret.. Buna varlık demek caizse, mutlak bir varlık! Fakat ben tabiate tezadı getirdim; çarpışmalar başladı. Oradan hareket, tahavvül, yaradış, şuur ve şüphe uyandı. Oradan ıztırap, rüya ve saadet doğdu, oradan hatıra, tahassür ve zaman çıktı. İnsanda bu tezadı büyülttüm: açlık ve şehveti onları tutuşturan iki meş'ale gibi kullandım. Zümreleri çarpıştırdım. Sınıfları doğurdum. Sınıf iradeleri yaptım- İsteklerle iradeleri karşı karşıya getirdim.

Bu çatışmadan türlü türlü insanlar çıktı: İstekler ve iradeler birbirini ezdi: delilik doğdu. İstekler iradelerin altında gizlendi yalan doğdu. İradeyle istekler kavuştu: fazilet doğdu. Her zümrenin, her sınıfın kendi deliliği, kendi yalanı ve kendi fazileti var. Fakat bu koskoca âlemde çekicimle örsüm arasında dövülen insanlar bir tohumdan geliyor: tezadın tohumundan. Toprağına, havasına, gübresine, gününe göre kimisi deli, kimi yalancı, kimi faziletli oluyor. Elinde fenerle bu karanlık yolda gidecek kimse, adamını seçmeye mecburdur. Ona düşen, aksiyonun sağlam olmasıdır. Ben bu kadarını yapabilirim, ötesi sizin bileceğiniz..

— Anlaşılıyor dedim, bu seçme işinde de bir şeyler söyli- yebilir misin?

— Aman dostum, onu da anlatırsam, sonra size ne kalacak? diye güldü. Oyuncaklarını koydu. Pertavsızla tetkik eder gibi masaya doğru eğildi; ve sözüne devam etti:

— Metamorfoz!.. Hindlilerin tenasühü değil, Darwin'in tekâmülü değil, Ovide'in anlattığına benzer bir şey, insanların şu beş günlük dünyada kalıptan kalıba girişi, karakter değiştirmesi! Bu işin aleyhinde değilim- Çünkü onun üstadı zaten benim. Kendim kalıptan kalıba girerim, ve insanları kalıptan kalıba sokmak için de onlara neler öğretmedim! Metamorfoz iki türlüdür: birinde insan durur, kalıbı değişir. Ötekinde kalıbı durur, insan değişir. Bakarsın dün sarıklı sakallıdır, medreseler kalkar sarık sakal gider, yarın bıyık düşer, frak giyilir, camiden çıkmayan adam balolardan eksik olmaz; Halifeye, Hükümdara, Mebusana, Reisicumhura sadakat yeminleri edilir. Fakat kalıbın içinde insan yine o insandır. Pususunda bekliyen aç, haris, alçak, müraî, hilekâr, sinsi ve ahmak insan! Her devre göre fetva verilir, her kalıba göre dua edilir, eski dostlar bir pula satılır. Bir cemiyet bir lokma için alçakça düşmana teslim edilir, bu Allah'ın yarattığı en kötü çamurdan, benim yuğurduğum maskara ve rezil insan! Bazan da kalıb durur, insan değişir. İçerdeki pandomimadan haberiniz yoktur. Ayni fikir, ayni dava gidiyor zannedersiniz. Öteki çoktan sizi satmıştır. Birlikte yola çıkarsınız; ona güvenir, tehlikeli işlere girişirsiniz. Birdenbire bakarsınız ki bir taraf çöküvermiş. Bu yıkılış hepsinden fecidir! Ölümlerden ölüm beğenin, işte size iki metamorfoz! Burada iktisat âlimi ile sarraf arasındaki farka benzer bir fark meydana çıkıyor. Kalp akçeyi sağlamından ayırmak için iktisat âlimi olmak yetmez; adam sarrafı olmalı. Size insanın iç oluşundan, hakikî tekâmülünden bahsetmiyorum. Size yalnız çapraşık ve kötü çamurlardan yapılmış insanların metamorfozunu söylüyorum. Öyle somurtup durmayın! Haliniz benimle birlik değilsiniz gibi gösteriyor, yani demek istiyorsunuz ki: ben deterministim, kötü insanları bu hale koyan sebepleri biliyorum. Vesaire vesaire... Pekâlâ efendim, öyle olsun. Haydi bakalım, şu bizim sarraflık işinden vazgeçin de Ulemalığınızla meseleyi halledin görelim! Yahut diyeceksiniz ki: bir kuvvetli adam çıkar; kırbaçla, yalanla, dolanla, telkinle insanları bildiği yola götürür. Önce ona kızanlar sonunda hep onunla birlik olurlar. Kötü diyenler onu alkışlarlar. Hani kötülük nerede kaldı? Bugünlük epeyce kafanızı şişirdim. Size işin başından bahsettim. Ötekine gelince, onu da ayrıca konuşuruz. Şimdilik şu kadarını söyliyeyim ki: şu sizin levhaları tersine çeviren (F. Nietzsche.) ve eşeği boyayıp

pazarda satan Kayserili kahramanınızın ipliği pek çabuk pazara çıkacaktır. Yağma yok! kimseye levha yazdırmıyoruz. Levhalar kendiliğinden yazılıyor, ve birbirine çarparak kınlıyor, yerine yenileri, daha büyük daha geniş ve kuntları çıkıyor. Orkestra şeflerine aldanıp konseri unutmayın!

Şeytan kapıdan mı, pencereden mi, bilmem nereden, birdenbire sırlara karıştı

TELİF VE TERCÜMEYE DAİR

Bu gece, çok şükür kendimle baş başayım. İstediğim gibi, dilediğin mevzu üzerinde düşünebilirim. Artık kimseden akıl danışmaya ihtiyacım yok. Asırların fitnesini kafasında taşıyan şeytan, zihnimi alt üst etmeyecek; şuracıkta tesbit ettiğim bir kaç meseleyi sırasile ele alacağım. Diyorum ki, ilk önce, bizim telif ve tercüme işinden başlayayım. Sabık Maarif Nezareti zamanından beri hepimizi en çok meşgul eden bir mesele. Bâbıâli yokuşu oradan çıkmadı mı? Tanzimatta kuvvet Divanı hümayundan Bâbıâliye geçtiği zaman, «Gülhane hattı» nın bir haşiyesi gibi bu yokuş da meydana çıkıverdi. Basiret, İbret, Tasviri Efkâr yeni fikirlerin bayraktarlığını yaparken Osmanlı saltanatında üçüncü bir kuvvet beliriyordu: sokak! Fransız ihtilâlinde Tiers etat'nın oynadığı büyük rolü acemi bir aktör gibi üzerine alan kuvvet.

Mütevazı mi? orası şüpheli! Şinasinin iddiası Littre'den aşağı değildi. Nâmık Kemalin tonu Danton ve Hugo ile bir perdeden çıkıyordu.

Çekildik izzet ü ikbal ile babı hükümetten

Yahya Kemalin dediği gibi, bu mısra insana Bâbıâlide ta-kip ettiği işleri yolunda gitmiyen celalli bir memurun, karşı kahveye çekilip hiciv yazmasını hatırlatıyor. Sokak henüz pek küçüktü. Ne Nâmık Kemal, arkasında Anadolu ve Rumeliyle koca bir vatanı alan bütün halkı temsil ediyor; ne de sokak Balzac'ın romanlarındaki kadar köklü, onlar kadar sağlam bir burjuvaziye dayanıyordu. Bu, henüz bir taslaktı. Bununla beraber azlıkların Avrupa yardımıyla kımıldanmasından sonra onları takip eden ve günden güne, «Hayriye esnafı» namile eski gediklerin, loncaların yerini tutmaya başlayan bir kuvvet vardı. Ne vazih bir burjuvazi teşekkülü, ne köylü hareketi, ne sosyalizm cereyanı, hiç birşey kapitalizme doğru giden Türkiyenin İçtimaî kımıldanışını açıktan açığa ifade edemiyordu. Fakat ortada yine bir şey vardı. Kırıkdökük matbaasına, çoğu azlıklardan üç beş dükkânına, iki yapraklı heveskâr mecmuaları gibi imzalı imzasız fıkralarına rağmen bu küçük sokak bir kımıldanışın başlangıcı idi! Biz hâlâ Nâmık Kemalleri, Ziya Paşaları fikirlerine ihanet etmek, devletten memuriyet kabul etmekle lekeliydim. Hâlâ onları ahlâk zâafı ile, cehaletle, kuvvetsizlikle itham edelim. Onlar, koskoca bir feodal imparatorluğun içinde bin senelik dünyaya karşı yeni kıpırdayan hareketin tecrübesiz, zayıf öncüleridir. Karşısında bütün bir hilâfet âlemi, bir İslâm dünyası, bir kapalıçarşı; tekkeleri, medreseleri, imaretleri, Cevdet Paşaları, Ahmet Vefik Paşaları, Hoca Zihni Efendileri ile bütün bir âlem varken, bir küçük sokağın kenarına ilişmiş, iğreti bir matbaası ve iki yaprak gazetesile, bütün güvendiği «dünyanın değişmesi» olan sokaktan yetişme iki Bâbıâli genci daha ne yapabilirdi! Luther kiliseye meydan okurken sırtını Teuton şövalyelerine vermişti. İhtilâlciler, sarayı gırtlağına kadar borca sokan zengin burjuvalara dayanıyordu. Bizde kitap hayatın kenarına dokunarak duruyor; yoksa bütün hayatın üzerinden fışkırmıyordu. Bize Avrupa kapılarını açmak istiyen kitap, bir mucize ile ayağa kalkıp dev adımlar ile gitmedi. Emekleye emekleye yürüdü. Her şey, onun yürümesine mâni olurken, yine ayakta kaldı. Kıymetli olan eser değil, cidâldir! Bâbıâli yokuşu, bütün sakatlıkları, acizleri, çolaklıklar ile, mütemadiyen kendi karnını deşen acayip bir mahlûk gibi

buhranlar ile, bütün biçareliği, hiçliği ile mühim bir varlıktır: o bizim cidalimizdir; biz onun emeklemelerinden doğuyoruz.

Birdenbire şeytan çıktı ve kulağımın dibine gelerek şöyle fısıldadı:

— O bir foetus doğuruyor!

— Cehennem ol karşımdan, uğursuz mahlûk! yine mi geldin? Bir gün de şöyle rahat rahat düşünmek kısmet olmayacak mı? Sana soran var mı ki söze karışıyorsun?

Hiddetimi teskin için yerlere kadar eğildi; geniş reveranslar yaptı; bir müddet sükûnet bulmamı bekledikten sonra yavaş yavaş yaklaşarak en hafif tonile yine başladı:

— Telif ve tercümeden bahsediyordunuz. Düşüncelerinizi ortasından kesmeyi aklımdan bile geçirmedim. Buyurun, devam edin. Size ufak bir yardımda bulunmak benim için ne saadet! Sorulmadıkça hiç bir şey söylemiyeceğim. Sizi dinlememde bir mahzur görür müsünüz? Zannetmem, pekâlâ, öyleyse.. Ne diyordunuz? Evet.. Garblaşma yolunda Bâbıâlinin medhiyesini yapıyordunuz değil mi?

— Evet, tamamiyle.

— Hürriyet istiyen Nâmık Kemal Bâbıâlide miydi?

— Şüphesiz.

— O ayni zamanda Müslüman bankası kurmak ve İttihadı İslâm yapmak istemiyor muydu?

— Olabilir. Hürriyeti Monarka karşı istiyordu, ittihadı devlet için teklif ediyordu.

— Ya Sıratı müstakim, ya Sebilürreşad, ya Turan Bağları, ya Kızıl elmalar?

— Bunlar hep ayni cidalin safhalarıdır.

— Ya Diyarbekirli Ziya? Dicle mecmuasından Selâniğe geç-tikten sonra..

— Bâbıâliye geldiği zaman bütün bu kuvvetleri topladı.

— Bu dağınık kuvvetleri değil mi? Renk renk, parça parça.. Kürd elifbasını yazmaktan vazgeçtiği için Ziya Beyi tebrik ettim. Bâbıâliye geldi, şimdi doğru yolu buldu, dediler. «Gökalp» olunca işler değişti. Bütün mesele bir şeyin esasını bulmada. Siz hiç esas kurdunuz mu? Benim san'atım çatı çıkmaktır. Başlanan binaları tamamlarım. «Gokalp» hep esasa merak ediyor: İslâmcıları, Türkçüleri, Turancıları, Osmanlıcıları, Avrupacıları topladı. «Türkçülüğün esasları» nı kurdu. Bu küçük küçük kuvvetler eskiden mühim bir şey değildi. Bilirim, hepsi aşağı kalitedendi. Onları birleştirince yüksek kalite meydana çıktı. Sıfırları cem edince ne olur? Muazzam bir sıfır değil mi? İşte öyle bir şey..

— Yani ne demek istiyorsun?

— Demek istiyorum ki, bu Ziya Gökalp bir dehâydı. Emsalsiz, asırların görmediği bir dehâ! Merkezi Umumiden tahsisat alıyordu. Kâğıdı vardı. Birbirine hiç bir hususta benzemiyen çoluk çocuk bir yığın muharriri vardı: Beş, elma, dokuz ceviz, on mandayı cem et. Ne eder? Çocuklar bu yüzden ekseri dayak yerler. Halbuki Ziya Gökalp dehâsı sayesinde iltifat gördü, millî Ebussuud oldu.

— Beğen miyor musun?

— Estağfirullah! Ne münasebet. Böyle muazzam işleri tenkide kim cesaret eder? Hüseyinzade Alinin 1905 de Bakû'da yazdığı Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak fikirlerini ondan daha iyi kim benimseyebilirdi. Vak'aların arkasından koşarak tam zamanında kim yetişebilir, ve olan işleri olacak şeylerin en mükemmeli diye ondan iyi kim gösterebilirdi? Şuradan buradan toplanmış biçare muharrirlerin ağzını tıkayıp miraslarını ondan iyi kim toplayabilirdi? Sarıkamış ve Bulgurpalas zaferleri için ondan iyi kasideler kim yazabilirdi? Sözün gümüş ve sükûtun altın sayıldığı bir yerde ondan iyi kim susabilirdi?.

— Halt etme! Söyleyince de tam söylüyordu ya!

— Bunda zerre kadar şüphem yok. Evet, o peygamberler gibi telif ve tercümeye tenezzül etmedi. Ayet gibi söyledi, ve fetvâ gibi yazdı. Cebrail Merkezi umumiden yanlış haber getirdiği zaman âyetler ibresini değiştiriyordu: büyük Türkçülük, küçük Türkçülük, Teslisi İçtimaî, Hükümeti müsennâ...

— Bunlar da ne oluyor?

— İttihad ve Terakkinin siyasî fırıldağı ne tarafa dönerse orada yeni bir levha çıkıyordu. Fakat Ziya Beyin sarsılmaz kaya gibi duran bir tarafı vardı: millî cephesi. Dünya değişebilir; fakat o değişmezdi. Fetvânın başına Besmele yazılır ve arkadan millî sıfatı gelirdi: millî iktisat, millî banka, millî din, millî yobaz, millî zengin, millî muhtekir, millî dolap, millî yağma...

— Yine hezeyana başladın!

— Yanlışsa fetvâlarına bakın! Harikulâde bir kafa, Ebul- hevl gibi duruşuna bakmayın. Müthiş ve kıvrak bir intibak kabiliyeti vardı. Mütarekede yazdığı manzumeyi unuttunuz mu?

Sevin çoban sevin! Elin sâf kaldı Öğün çoban öğün! Dilin sâf kaldı.

— Kimbilir bununla ne demek istemiştir! Böyle evliya gibi adamlara ne diye dil uzatırsın. Seni buraya kim çağırdı, yine zihnimi karıştırmaya başladın!

— Hayır efendim, mevzuunuz telif ve tercüme değil miydi? Müşarünileyh böyle ufak tefek şeylere hiç tenezzül etmediği için hatırıma geldi de., isterseniz bahsi değiştirelim: Telif ve tercüme bahsinde yektâ kimselere geçelim. Meselâ.. Zatı âliniz!

— Haydi oradan! Dalkavukluğu bırak. Keyfim yerimde değil, bozuşuruz. Ciddî konuşacaksan.

— Ciddî.. Evet ciddî. Telife dair değil mi? Öyleleri var ki emsali nâdir bulunur. Fakat düşünüyorum da, bir türlü aklıma gelmiyor, tuhaf değil mi?

— Canım, şu Gazalî, Farabî hakkında eserlerimiz..

— Ha.. Onlar telif mi ya? Carra de Vaux'nun kitapları değil mi?

— Kamusu felsefe?

— Baldwin'in Vocabulaire philosophique'ine biraz çeşni katılmış.

— Ya Küçük Muztaripler?

— Büyük Muztaripler diyeceksiniz galiba? Kitap küçük amma içindekiler büyük. Suarez'in Trois hommes'ini okudunuz mu?

— Ricali İhtilâl?

— Onun da hikâyesini anlatırım

— «Terakki» fikri?

— Henri Delvelle.

— Örhon kitabeleri?

— Aslını Şemseddin Saminin kızından sorun.

— Ya Kant.

— Ruyssen'den.

— İnsaf et canım! iç sahifesini okumadın mı?

— Ona bakarsan, telifleriniz epeyce azalacak galiba! «Ruhiyat Dersleri» nin iç sahifesini açtım: bir köşede Cuvillier'nin adı yazılıydı. Mülâzimin romanını okudum. Son sahifenin dibinde pertavsızla görülen Madam falanın adını buldum. Nezaketle adaptasyon denmiş. Böyle hiç itiraf edilmemiş, yarı itiraf edilmiş, baş sahifede iki puntoyla adapte denerek müellifi meçhul bırakılmış, bâzen çalakalem yazılıp meçhul bir müellifin telkin ile karie kabul ettirilmiş nice eser var. Bunların hepsi telif değil mi?

— Bire habis ruhlu şeytan! Aleme iftira etmek ve dil uzatmaktan başka san'atın yok. Şurada bir dakika rahat düşünmek nasip olmayacak mı? Herkesi kötülüyorsun. Muhalled eserlerimizi ne çabuk unuttun! Hüseyin Cahit amcasının göklere çıkardığı ve frenkçeye çevrilen bir «Tereddüd» ün romanını, «Tarih din İslâm» ı, «İlk mutasavvıflar» ı, «Mukadderatı tarihiye» yi bilmiyor musun? Daha sayayım mı?

— Kâfi! kâfi!... Bilmez olur muyum. Kendi «zadei fikrim» olan bu eserlerle iki cihanda iftihar edip duruyorum. «Bir Tereddüd» ü bilâ tereddüd frenkçeye çevirdiler: Mariez - vous mon enfant parçasını Fransızlar ne çabuk tanıdı. Henri Ardel Le Coeur d'un sceptique'ini oradan almış diye iddia ettiler. Andre Terives'in iftiralarına elbette kulak asacak değiliz. Hangi Frenkçe eserin bu «Tarih dini İslâm» dan çevrildiğini bulamadım. Fakat içerisinde «İbadiler » faslının «İbadiler» diye geçmesi bu işte şüphe bırakmıyor. «İlk mutasavvıflar» muazzam bir kitap! Kalın kâğıtla dört yüz sahife. Dörtte üçü haşiye, geri kalanının yarısı nota. Haşiyeler kitap ismi ve Nefehat, Bosnavî şerhi gibi kitaplardan nakille dolu; bu tebahhur başka şeydir azizim.

— Mütebahhirleri beğeniyorsun demek!

-— Hem de ne kadar! Dünya öküzün boynuzunda durduğu gibi ilim de onların üzerinde duruyor. Haşiye mühim iştir azizim. Bir mesele hakkında yazılmış bütün kitapları saymak ve arada bir onları paylamak!.. Kürsüden müsteşriklere «Eşek herif» gibi - haşa - bazı ince tâbirlerle İlmî harfendazlıkta bulunmak. Fransızca, İngilizce, Almanca, Rusça, Fince, Danois'ca bildiği, bilmediği, ilerde bileceği, bilmiş olsaydı iyi olacağı kitaplardan bahsetmek. Hattâ bilmediği dilden koskoca bir eser tercüme etmek, ve haşiyesinde bu eseri bilmediği dillerdeki kitaplara dayanarak yere sermek! Bazı eserlerin dilinize nakli - bu hususta - işe yarıyor: Hüseyin Cahidin Deguignes tercümesi, bu kâfirin «Türk tarihi» ne ait hangi yeni eserimizden kopye ettiğini meydana çıkarmadı mı?

— Kötü ruhlu, kötü dilli şeytan! Sana kalsa tutulacak eserimiz yoktur değil mi? «Mavi ve

siyah» muharririni ne yapıyorsun? «Şekaveti edebiye», «Ben Deli miyim?» muharriri ne güne duruyor? «Roman», «Yaban» muharrirleri, «Milliyet nazariyeleri» muharriri, «Açık deniz» muharriri, «Piyale» muharriri, 835 satır, «Bedreddin destanı», «Kafatası», «Maarif projesi» (1926 da Maarif Vekâleti mecmuasında imzasız olarak neşredilen Sadreddin Celâl'in raporudur.), gözüne gözükmüyor mu? Daha sayayım mı?...

— Bunları kim inkâr eder! Âcizlerinin maksadı bildiklerimizi tekrar etmek değil, fakat bazı noktaları aydınlatmaktı. «Mukadderatı tarihiye» muharririnin bazı hikâyelerini Vells' den kopye ettiğini bilir misiniz? Haşimin şiirleri hakkında da bu söylendi. Plagiat yani «edebî sirkat» in «kitap hırsızlığı» gibi mübah olup olmadığını münakaşa edenler var. **İntihal de intihar gibidir: ortada bir cürüm var, fakat tecavüze uğrayan, mahvolan mücrimin kendisidir.** Bence intihal, bir edebî nevidir. Şiir gibi, tiyatro ve nesir gibi onun da kendine mahsus incelikleri ve mahareti olmalı. İntihali medhedenler, hiç olmazsa mazur görenler Plaute'un Aristophane'den, Moliere'in Plaute'den, Sheakespeare'in Lope de Vega'dan, Ramon Marti'nin Gazalî'den, Pascal'in Ramon Marti'den aşırdığını delil olarak gösterirler. Fakat mesele biraz âlimane ve mürekkeptir. Üzerinde durulmaya değer. Klâsiklerde bir eseri taklid etmek sirkat değil, vazifeydi. Yeni san'atkâr üstadların çığırından yetişir. Onu kopye eder ve sonra eğer gücü yeterse, yavaş yavaş onu aşmaya çalışırdı. Bu misallerden hiç birisi zamanımızın ince san'atı ile kıyas edilemez. Moliere «Zor nikâhı» ndaki meşhur muhavereyi Rabelais'den çıkarmıştı. Fakat öyle güzel bir yere yerleştirmiş ki onu mazur görmemek kabil değil. Haşimin makalelerini Remy de gourmont'dan, şiirlerini Regneir'den mülhem olduğu söylenir. Hâmidin Makber- de Hugo'dan hayli şeyler aldığını kendi dostu ilân etmişti. Eğer hakikaten yeni bir eser meydana getirmişlerse, varsın yapsınlar. Ortada cinayet yok a!

— Üstadı taklidden ibaret olmıyan Plagiat hakkında ne düşünüyorsun?

— Yassıya kadar yanan mum hakkında ne düşüneyim! Bu, başkasının sarayında saltanat sürmektir. Sultanahmedde dilenip Ayasofyada sadaka vermektir. Babaları debdebeyle yaşamış bütün müflislerin âkıbeti budur. Sahte burjuvazi gücünden büyük görünmek için gırtlağına kadar borca girer; başkasının fermanlariyle öğünür, ve başkasının nişanlarını takınarak, başkasının koltuklarında, yarın iflâs edeceğini bildiği kısa bir saltanat zevki sürmek için kurulur. Hakikî emek meydana çıksın diye sahtelerin maskesini düşürmelidir. Dayandığınız toprağı bilmeli, sağlamı kalbdan ayırmalıdır ki dayanıklı ve emin iş göresiniz! Bana kalsa, en büyük eğlencem onları kandırmaktır. Neme gerek! Varsın sahte mal kullansınlar.

— Seni müfsid seni Bundan kendine ne kârlar çıkardığını bilmiyor muyum zannedersin! Muharriri kolay şöhret için kandırır, bu eserleri yazdırırsın. Sonra gidip kariin (okuyanın) kulağına fısıldarsın. Hem muharririn kanına girersin hem kariin! Yeni doğan bir sınıfın içine fesad sokarsın. Zayıf buldun mu, çekinmeden yere vurursun. Kuvvetlinin önünde köpeklenirsin! Rousseau'nun Nietzsche'nin, Dostoiewsky'nin, J. Carlyle'in, Selliere'in, Dukheim'in Hugo'nun, Kipling'in müdafiiliğini yaptığı vahşî ve çıplak burjuvaziye dişin geçiyor mu? Marx'm, Engels'in, Plekhanov'm Barbusse'un, Jules Romain'in Upton Sincler'in, Maıakowsky'nin, Malraux'nun bayrağını taşıdığı haşin ve dişli sosyalizme ne yapıyorsun? Ah.. Bilirim ben seni, sen ne malsın! Kuvvetlinin dostu, zayıfın düşmanısın. Mahşer gününde İsrafil sûru çalındığı, ve Bâbil kulesinin bütün kavimleri, Nemrudun zincirli esirleri, Ehramlara taş taşıyanlar, Allah'ın kuzularını soyan çobanlar, Amerikanın altınlarile gözü kamaşan papaslar, Rousseau'nun faizcileri, inkılâbdan doyanlar, Babeuf'in katilleri, Gangsterler, fraklı

ve pırlantalı eşkıyalar bir meydanda toplandığı zaman bütün hesaplar görülürken, senin hesabın da görülecektir!

— O bütün tezadların çözüldüğü gün, duman olup havaya savrulacağım.

— Demek o gün bütün âlem şeytandan kurtulacak?

— Bir müddet için! diye ellerini uğuşturmuş, başını bükmüş, yine her zamanki gibi sahte tevazuu ile yerlere kadar eğilmiş, cevap verdi: «Sonra tekrar başka bir taraftan yeni tezadlar yaratarak meydana çıkacağım. Her nihayet yeni bir başlangıç olacak!
Neş'em birden kırılmıştı. O kahkahalarla gülüyor ve elile uzakları, çok uzakları gösterir gibi işaret ederek duruyordu. Bu haline içerlememek kabil değildi. O yalnız bizimle, kendi dünyamızla, bugünün insanlarile değil, bütün insanlıkla eğleniyor gibiydi. «Yüz vermeye gelmez!» diye düşündüm, ve somurtmağa başladım.

— Affedersiniz amma, siz bir kadehde fırtına yapıyorsunuz. Uç kişi yazmış, beş kişi dinlemiş, okkalarla kâğıtçıya satılmış, ayaklar altında sürünmüş, her sene yüzlercesi çıkıp unu-tulmuş olan bu hokkabaz oyununu seyreden kim? Dünya zannettiğinizden daha ihtiyardır.

— Yanılıyorsun. Biz zaten sınırları aşmıyan şöhretlere kıymet vermiyoruz.

— Sınırları aşmak!... Bu da ne demek? diye şeytan çene-sini avucuna alarak düşündü. Buna siz «Beynelmilel» olmak diyorsunuz, evet, işidiyorum. Aranızda pek moda bir kelime. Beynelmilel sporcu, beynelmilel gazeteci, beynelmilel şair, beynelmilel romancı, beynelmilel âlim. Ölçünüz çok keskin. Bir a- dam kendini başka milletlere kabul ettirdi mi? önünde eğiliyorsunuz. Falan kongreden elinde bir kâğıtla gelirse çehreniz değişiyor; yerden selâmlar, iltifatlar. Fakat aranızda kaldı mı onun değeri yok, değil mi? Bu ne biçarelik, ne düşkünlük! Kendinize itimadınız yok. Sizden çıkanın mutlaka sakat olacağından şüpheleniyorsunuz. Hele gitsin de kendini büyük meclislere tasdik ettirsin. Sorbonne'da ücretle en ufak bir iş görsün, yeter ki oradan olsun: sonra döndü mü istediğini söyliyebilir.

Aziz dostum, beynelmilel olmanın hangi çeşidini istersiniz: bu iş için mahsus seçtiğim, çekirdekten yetişme bezirgânlarım var. Bir adamı tanıtmak mı istiyorsunuz, onları harekete getireyim. Değersiz bir muharriri büyük bir şöhret haline getirmek mi istiyorsunuz, bütün dillere tercüme ettireyim. Hakkında makaleler yazdırayım; duvar ilânları yaptırayım; İngiliz dostlarımla anlaştığım ve Hindistanı tutmak istediğim zaman Tagore'u Goethe haline getiririm. Gandhi'yi Isa yaparım. Ve büyük istidatları okkanın altına atarım. Bütün ağızları kapatırım, üzerinden unutmanın korkunç örtüsünü geçiririm. Göklere çıkardığım bir adamı artık bırakmak mı lâzımdır? Bana haber verin! Herkes elini ondan çekecektir. Komisyoncularım, yahudilerim, Mason localarım, büyük ilân şirketlerim, fabrikatörlerim, faizcilerim, gazetecilerim, devlet adamlarım, şarlatan ve gürültücü reklâmcıların bu iş için emrinize hazırdır. Sihirbaz değneği ile dokunulmuş gibi her şeyi değiştiririm. Ol! derim, olur. (Künfeyekûn) çünkü şöhret, benim zengin atlı arabalı soyumun elinde bayraktır.

— Ben o şöhreti kasdetmiyorum. Senin çıngırağınla duyulmayan ve senin dolaplarınla unutulmayan şöhretler yok mu? Eflâtunu sen mi reklâm ettin? Muhammedin bayrağını sen mi taşıdın? Marx'ın eserlerini sen mi dağıttın? Ve bunların çoğuyla boş yere pençeleşmedin mi? Onları unutturmak için bütün hilelerini kullanmadın mı?

Şeytan ellerini uğuşturarak kulağıma eğildi;

— Onlarda bile biraz., dedi, bununla beraber nerede o kabadayılar? (Biran durdu; düşündü ve ilâve etti) Eh!.,. Sizdekiler de pek yabana atılmaz a!.. Les prosateurs turcs sayesinde ne gizli hazineler keşfedildi! Gabriel'in sizden ettiği istifadeler sayesinde ne allâmeler sahneye çıktı! Doktora tezleri sayesinde nice talebeler allâme kesildi! Alafranga Reşad Nuri sayesinde nice meçhuller malûm oldu. Amma diyeceksiniz ki bunları yeryüzünde kaç kişi biliyor, dinliyor? Nenize gerek! Kimse kendi şehrinde peygamber olamaz. Ellerine liyakat beratını aldıktan sonra kendi çöplüklerinde pekâlâ ötebiliyorlar a! Şimdilik bu kadarı kâfi.

— Aksi şeytan! Telif meselesinde seninle anlaşamıyacağız, bırakalım da şu tercüme meselesine geçelim. Mademki telifleri beğenmedin, şöhretleri kıskandın, allâmeleri hiçe saydın; öyleyse, gel de bari şu tercüme yapanların değerini tasdik et.

— Affınızı niyaz ederim, son derecede müteessirim.

— Neden icap etti.

— Bu meselede de sizi kızdıracağımı hissettiğimden.. İsterseniz şimdiden susayım.

— Hayır, söyle! dedim. Mademki bir kere başlamıştık, her ne olursa olsun onu dinlemeye karar vermiştim. Zaten bu meselede kim şeytanla beraber değildir? Orta mektep çocuklarına kadar bir sürü muharrir türedi: en az yorulup, en çok gürültü çıkaran saha.

— Niye kızıyorsunuz? Kuyruk acısı mı var?

— Yok canım! dedim, o itibarla söylemiyorum. İnsan olur da kusuru olmaz mı? Yalnız - dikkat ederseniz - yazanlarla saldıranlar iki ayrı tip oldu. Yazanlar - az çok kusurla - dağ gibi cildleri deviriyorlar. Fakat saldıranlar yorulmuyor, ve en küçük gayretle çomak oynamaya kalkıyorlar.

— Bu cildlerî devirirken galiba çam da devirenler oluyor.

— Bununla beraber dedim, ne de olsa bu tenkidler mütercimi uyandıracak ve ilerisi için daha mükemmel işlerin çıkmasına yardım edecektir.

— Bu kadar iyi niyete şükür etmemek kabil mi?

— Bana kalırsa dedim, tercümenin adabı olduğu kadar tenkidin de adabı olmak gerek. Goethe, Fransızcasından evvel «Rameau'nun yeğeni» ni tercüme etmişti. Asliyle karşılaştırınca bazı yanlışlar ve bir çok eksiklere rastlanıyor. Aristo Fransızcaya Cousin, B. St. Hilaire ve daha sonra birçokları tarafından tercüme edildi. Hiç birinin ötekine küfür ettiği görülmemiştir. Yeni tercümeler çok defa eskilerin kusurunu tamamlamak, yanlışlarını düzeltmek için yapılır. Abbasîler zamanında bir Tercüme humması oldu: ayni eser tekrar tekrar tercüme ve şerh edildi. Fakat kimse kimseye hakaret etmedi.

— Efendim, bunu zamanın zarafetine bağışlayın diye şey-tan yine dil uzatmıya başladı. Vaktile sizin Hüseyin Cahit tercümeleri hakkındaki yazılarınızı okudukdu (1925-26 M. V. mecmuasında.). Mehmet Ali Aynî'nin yazılarını da hatırlıyorum- Bilmem bunları unuttunuz mu? Yine bu zatın M. İzzet tarafından yapılan içtimaiyat tercümesine ait tenkidini, bu münasebetle iki eski müderris arasındaki münakaşayı hatırlıyorum. Hakkı Bahanın M. Şekip hakkındaki makalesini hatırlıyorum: Ribot tercümelerine hücum ediyordu. Köprülü Fuad'ın Gustave Le Bon'dan tercümesini Selim Sâbit tenkid etmişti. Mehmed Emin ve Baha Tevfiğin

Boirac tercümelerine evvelce hücum edilmişti. Nurullah Ataç, bir gazetede roman tefrikası halinde Mehmed Eminin Bergson tercümesine hücumlarını neşretti. Peyami Safa ve Agâh Sırrı Nurullah Ataç'ın Madam Vovary tercümesini tenkit ettiler. Mehmed Ali Aynî Nasuhi Baydar'ın «Görünmeyen adam» tercümesini tenkit etti; bunun etrafında bir çokları konuştu. Ziya Paşanın yarım bıraktığı Emile tercümesini son zamanlarda İhsan Sungu tenkit etti. Bunca tercüme ve tenkidi ve daha şimdi hatırımda olmıyan bir çoklarını (Meselâ Kerim Sadi adiyle yazan Nevzad Mahmudun size ve Sadi Irmağa hücumunu) zikretmemin sebebi bu meselenin oynadığı rol üzerine dikkatinizi çekmek içindir: tercümenin bol olduğu devirde tenkidin de bol olması - şüphe yok ki - en faydalı iştir. Bu ten-kitlerden bir kısmı ciddî bir alâkadan doğuyor, mütercimleri mühim bazı noktalar üzerinde uyandırıyor. Bir kısmı hafif dargınlığın, biraz küskünlüğün, yahut belki daha derin bir husu-metin neticesinde yapılıyor. Bir kısmı bedava şöhret merakiyle büyük gayretlere çarparak akranlar içinde «Bravo be!... Bak kime de çatıyor!» tahsinini kazanmak için yapılıyor- Bir kısmı çocuklukla, bir kısmı şaşkınlıkla, bir kısmı intikam ve kin sevkile yapılıyor. Bunca gayeyle yapılan sokak gürültüleri ve Bâbıâli şamatalarını tek bir kadroya sığdırmak kabil mi? Hesapta kaidedir: aynı cinsten olmayan şeyler cem edilemez.

— Azizim şeytan efendi! Sen bunamaya başladın. Neden bahsediyorduk, nereye geldik! Bu bir yığın lüzumsuz havadisi nakletmenin ne mânası var?

— Hiç!. Aklıma gelmişken söyliyeyim dedim, belki işinize yarar diye.. Bu tercüme vadisinde siz ne buyuruyorsunuz, kimleri beğeniyorsunuz?

— Şekip Tuncun tercümelerini pek severim. Hüseyin Cahit yamandır. Hele Nurullah Ataca bayılırım.

— Yanılıyorsunuz! Şekip Tuncun değil asıl Baltacıoğlu'nun tercümeleri mühimdir. Ondan sonra Mülkrimin Halilin tercümeleri gelir.

— Doğrusu ben bu zatların tercümeyle uğraştıklarını duymadım.

— Bir geyi duymamak onun olmadığını isbat etmez. Nitekim bir şeyi duymak da onun olduğunu isbat etmez. Mükrimın Halil Fransızca tercümeleri okur, ermeniceden tercümeler yaptırır, Osmanlıcadan tercüme öğretir. Daha ne istiyorsunuz?

— Ötekileri beğenmeyişine hayret ettim.

— Hâşâ! Öyle bir şey söylemedim. Yalnız ehemmiyet sırasına koydum. Şekip Tuncun Türkçesi tatlıdır; fakat «Yaratıcı Tekâmül» ün başlarında bir cümleye şöyle diyor: «O tarih bize anlamak melekesinde hareket etmek melekesinin bir devamını, gittikçe daha sarih, daha mudil bir intibakım, canlı varlıkların kendilerine has yaşamak şartlarının şuurunu gösteriyor. Halbuki o şöyle olacak: «O tarih bize anlamak melekesinde işlemek melekesinin bir lâhikasını, canlı varlıklardaki şuurun kendilerine ait mevcudiyet şartlarına gittikçe daha sarih, gittikçe daha mudil intibakını gösteriyor.

Daha ileride şöyle diyor: «İçinden çıktığı, yahut sadece bir parçasını teşkil ettiği: — Halbuki şöyle olacak; yalnızca bir tecellisi veya bir manzarasından ibaret olan...»

Bir kaç satır ileride gaiyet diyor «şuurlu gaiyet» olacak. «Fakat yapılacak bir fiil ile bundan gelecek mukabil bir tesire doğru uzanmış olan ve her an harekete getirecek bir intiba almak için eşyayı yoklıyan bir zekâ herhalde mutlak bir şeye «dokunuyordu.» diyor. (S: 4). Halbuki

şöyle olacak: «Fakat her an müteharrik intibaını almak için, mevzuunu yoklayarak, vaki olacak aksiyona ve ondan çıkacak reaksiyona doğru teveccüh eden bir zekâ, mutlak bir şeye temas eden bir zekâdır.» «Ve ona göre kadroları teşekkül etmemiş canlı varlıklara» (S: 4). Halbuki şöyle olacak: «Ve binaenaleyh kendileri için kadrolarımız teşekkül etmiş olmayan mevzulara-• •»

«İşte mevcudiyetimin uğradığı değişiklikler, ve vakit vakit boyandığı renkler bunlardır. (S: 9). Halbuki şöyle olacak: «İşte mevcudiyetimin bölündüğü ve zaman zaman ona renk veren değişiklikler bunlardır.»

— Bütün söyliyeceğin bu kadar mı?

— Baştan bir kaç sahife okudum. İleride kimbilir neler var.

— Haltetme topal şeytan! Bunlara yanlış denmez. Sen böyle demişsin, o öyle demiş. Ufak tefek şeyler. Ömründe dünyayı gezmemiş, başka milletlerin kütüphanesini karıştırmamış gibi konuşuyorsun da hayret ediyorum. Biz bir Aristo semineri yaptık; Almanca, İngilizce, Fransızca ve Türkçeden bir çok tercümeleri Von Aster yunanca asliyle karşılaştırdı. Her birinde ne büyük farklar meydana çıktı. Kelime atlaması, cümle kırması, mefhum ilâvesi, bazan düpedüz yanlışlar gözüküyordu. Bu milletler asırlardanberi bu işe devam ederler; bir gün de «mahvolduk!» diye bağırdıklarını duymadık. İtalyanlar: «Traduttore, traditore» derler: Her tercüme bir ameliyattır. Öldürmese bile bir parça zedeler. Buna katlanmak lâzım. Abdullah Cevdete Sheakespeare'i katletti diye bağırdılar. Şimdi de aynı iftirayı Şehir tiyatrosuna atıyorlar. İş bu kadar kolay olsaydı, bu garp milletleri bir eseri beş on defa tercüme zahmetine katlanmazlardı.

— Öyle görünüyor ki siz hep mütercimlerin tarafından çıkıcaksınız. Bu işte alâkanız var anlıyorum. Pekâlâ ya Türkçe bahsine ne buyurulur? «Kırmızı ve siyah» tercümesinde Bay Nurullah Ataç Türkçede örnek olacak işler yapıyor.

Tercüme demek yeni elbise dikmek demektir. Hem çevirecek, hem de ekini belli etmiyeceksin! «Bu halim selim hanımcağızın» diyeceksin; meydan isimlerini, sokak isimlerini çevireceksin.

— Yine mi cümle dersine başladık?

— Hayır bir misal diye söyledim. Maksadım Türkçeye ait parlak nümuneler vermek. İlk sahifede; «Hakikat, şu buruk buruk hakikat».

— Muşmuladan mı bahsediliyor?

— Acı, haşin, sert demek istiyor. — Üstü başı kurşunîdir.»: Bu üst baş tâbirini biz yalnız muayyen yerlerde kullanırız: üstü başı perişan; üstüne başına bakmıyor gibi. Elbise yerine geçer mi?

Türkçede fâil cansız ise cemide «ler» gelmez. Halbuki «Yirmi çekiç inerler» dediği halde.. Güzel ve teni parlak kızlar... koyar» diyor.

— Ya «Küçük para çıkarları havasını» necedir?

Şu cümleyi ibret gözüyle dinleyin: «Ehemmiyeti Bayım, ne beğenmiyorsunuz. Ahmakların saygısını, çocukların ağız açık hayranlığını, Arif kimsenin de hafifsemesini hiç sanırsınız.» Aslını karıştırmaya lüzum yok!

Bazan şöhrete ün, muhtereme saygı değer, tarafa yön dediği halde; bazan da Belediye meclisinin muhalefetine bakmı- yarak.., «Mütedahil tekaüt maaşlarını», diyecek kadar eski ifadeye sadıktır. Dil, bazan öz türkce, bazan lâubali, bazan resmîdir. Fransızca sokak ve nişan isimleri bazan tercüme ediliyor; bazan aynen saklanıyor. Ayni cümlede hapis evi derken yanı- başında hastahane denebiliyor. Zaman zaman Bay ve Bayan, Mösyö ve Madam yer bulabiliyor. Hekime tabib deyecek kadar gevşek bir ifade içinde «İlçebayı» nın yeri var mıdır? İkide bir medreseden bahsediliyor. İnsan kendini bir müslüman şeyrinde zannedecek. Çok şükür ki ben bir lâhzada kıt'aları kat- ettiğim için bunu o kadar yadırgamıyorum.

— İllâllah senden! Adam beğendiremedik gitti. Evlenecek olsan şimdiye kadar bekâr kalırdın. Bir İspanyol komedisine göre adam yaratılınca uzun bir dua okumuş. Allah da: «Bu kadar geveze bir kulu yarattığım için pişmanım!» demiş. Bu kul sen olacaksın. Bari şiir okumasını bilir misin! Bazılarını susturmak için yegâne çare budur.«

Gevezeyi cehenneme atmışlar; «Odunlar yaş!» diye bağırmış.

Bilmediğini bilmeyenlere Şeyh Sa'dî'nin şu beytini oku:

.An kes ki ne daned ve ne daned ki ne daned
Der cehli mürekkeb ebedüddehr bimaned.

Muhterem Şekip Tunca, saygı değer Nurullaha, gayretli Hüseyin Cahide ağız açtırmam. Telif ve tercüme hakkında karma karışık şeyler söyledin, bir yığın sözle zihnimi bulandırdın. Goethe'nin dediği gibi: **«her nazariye bulanıktır, yalnız hayatın altın ağacı renklidir.»**

Sh: 5-49

SIHHATE VE AŞKA DAİR- Şeytanla Konuşmalar- Hilmi Ziya ÜLKEN

(2. BÖLÜM)

İnsan sıhhatte olunca, bütün yelkenleri rüzgârla kabaran bir gemi gibi bütün ihtiraslarile yaşar; fakat hastalanınca tek ihtiras kalır: iyileşmek arzusu. O zaman ne aşkın, ne hırscahın, ne san'atın, ne ilmin mânası vardır. Onu rüya âleminde, ayağı yerden kesilmiş gibi yaşatan bu kanatlar kırılınca birden acı hakikatin toprağına düşer. Fakat bu sukut, en kötü mânasile realisttir. Orada insan kendi derdlerile baş başadır; onların tuzağına girer; dünyası küçülür, küçülür. En dar manasile egoizm, insanın kahraman tarafını katleder. Spor meraklısı Veliefendi yarışları kumarına düşer, kitap meraklısı reçeteleri okur, ilâç ilânlarından dosya yapar. İşi gücü yalnız hastalıktır. Öksürük, ter, diz kesikliği, baş ağrısı, bir diziyem ateş, yüz kilogram onun gözünde bir kıt'anın fethinden, bir kavmin ıztıraptan, büyük bir keşiften daha mühimdir. Hastalıklarına rağmen kendine düşmiyen ve dünyayı unutmayan insan ne azdır!

Bu sabah yataktan her tarafım kırıklık içinde kalktım. Göğsüm katlanılamıyacak kadar şiddetli ağrıyordu. Günlerdir süren bir öksürüğün başıma iş açacağından korktum. Bu tehlikeli bir ağrı olabilirdi. Artık yazılarımı düşünecek halde değilim. Beni erkenden hastahaneye kaldırdılar. Burası Çamlı- canın yüksek bir sırtında Marmaraya bakan güzel bir binaydı. Genç, yaşlı, çocuk bir hasta bölüğü ve onlara kumanda eden doktorlar, hemşireler. Orada yalnız derdden ve dermandan bahsediliyordu. Parmağımdan, kolumdan kan aldılar. Türkrüğümü muayene ettiler. Göğsüme X şuaı ile baktılar. Güneşe karşı yatılan bir balkonda sabahtan akşama kadar dinlenmeye mecbur ettiler. Teneffüs zamanları üç beş kişi bir araya gelince hastalıktan, yalnız hastalıktan konuşuluyordu. Bir kaç gün sonra ben de bu muhitin

âdetlerine alıştım. Bütün kıymetlerin ölçüsü artık kilo olmuştu. Tiryakisi olduğum kâğıt kalemden uzak düştüm diye üzülüyordum. Rahatım tamamen yerindeydi. Önümüze uzanan geniş bir vadinin sonunda Haydarpaşa ve Kadıköyün silueti büyük Amerikan şehirlerini andırı-yordu. Marmaranm üzerinde Hayırsız adalar; mavi, beyaz, kızıl ve turuncu renklerle yağlıboya tabloya benziyen gök ve deniz. Bu şehirden uzak ve münzevî köşe insana yunan üsture- lerine yakın, Shelly'in şiirlerindeki hayal dünyasını yaşatıyordu. Elimde olsaydı bu güzel dünyada senelerce kalmayı, bir afyonkeşin rüyası gibi onunla kendimi avutarak yaşadığımız buhranlı âlemin azaplarına dönmemeyi çok isterdim. Fakat ne hafızamda devam eden cemiyet, ne içinde yaşadığım hastalık muhiti buna imkân bırakıyordu. Termometreler, nabız saymaları, doktor muayenesi, bizim gibi içine katlanmış evhamlı ve hodkâm insanların telkin havası; bu radyolar, havadisler, gazeteler, uzaklardan büyüyerek, şeklini değiştirerek gelen haberlerin kâbusu beni bir an için daldığım rüyalardan uyandırıyordu.

İnsan ancak kendine düştüğü zaman, saadetin kendini terketmeden başka yerde olmadığını anlıyor; bir insan için, bir heyet için, bir ideal için, en yüksek hattâ en mütevazi maksatlar için kendini terketmede! Yalnız kendi derdine düşen, ve nabız saymaktan başka endişesi olmayan insanın mes'ut olmasına imkân var mı? Voltaire'in dediğine göre heyetciler yıldızları rasad ediyorlardı. Bir köylü: «Boşuna uğraşıyorlar, onlar hiç bir zaman bize daha yakın olmıyacaklar...» dedi, saadet hakkında muhakeme yürütenlerin hali de asıl saadetin yanında bundan farksızdır. Saadeti arayan insanlar, evlerini bulamıyan, fakat bir evleri olduğunu bilen sarhoşlar gibidir. Ulysse'in önünden daima kaçan Ithaque adasma benzer. Böyle düşünerek, bu boş muhakemeleri zihnimden koğmaya çalıştım. Yavaş yavaş kendime geldikçe kâğıt kaleme el uzatmaya başladım. Yine mevzularımı hatırlayınca ilham perisini çağırdım, fakat her zamanki gibi onun yerine aksi şeytan karşıma çıktı.

— Çoktandır ziyaretinize gelemiyordum. Okuma yazmanın menedildiğini duyduğum zaman şükür bu derdden kurtuldu diye sevinmiştim. Nenize gerek! başka işler yok mu Allah aşkına? Bir kavim vardı; mürekkeplerini kuruttuğum için, kalemlerini gözyaşına batırarak yazdılar. Yüz deve yükü şikâyetname ile Allah'ın huzuruna bana iftiraya çıktılar. Ağızlarını kapasın diye dünyanın bütün eğlencesini vadettim, ziyafetler çekerek patlaymcaya kadar yedirdim. Bu kavmin farelerinde bile mütalea zevki vardı. Kütüphaneler didik didik olmuştu- Ciddiyat- dan kurtarmak için kurd masalları anlattım. Yine bir türlü maden suyu şişelerinin üzerindeki ilânları okumadan, salçayla peçetelere yazmadan menedemedim. Ellerini bağlattım, çeneleri işledi. Hiddetimden arzın en soğuk memleketlerine sürdüğüm zaman, yine durmak bilmediler. O kadar soğuk vardı ki ağızlarından çıkan kelimeler donuyordu.

Fakat bir kavim vardı, ciddiyi şakayla mezcederek Allahı da beni de memnun etmesini bilirdi. Kalemleri istihza kadar keskin ve zekâ kadar parlaktı. Kitapları meyhane gibiydi: içinde gönle ferah veren tatlı şaraplar, baş döndüren keskinler, ve deli divane eden müskirler vardı. Kitaplarında boş yerler bırakip mânâsız şeyler yazacak yerde, Homeros gibi güzel söz-leri ikide bir tekrarı tercih ediyorlardı. Bunlar da deve yükle- rile dünyayı doldurdular; fakat kahkahalarla güldürdüler, hiç- kırıklarla ağlattılar. Zevki, neş'eyi, ıztırabı ve aşkı öğrettiler. Zengin bir cemaat hasedinden bu kavme hücum etti. «Gürültülerinden durulmuyor, dünyada bize huzur kalmadı!» diye Allaha şikâyet etti. Kendilerini şöyle müdafaa ettiler: «Onların kitabında altın gürültüsü, bizim kitabımızda buse gürültüsü işi- dilir.» Bu kibirli ve boş kavmin kütüphaneleri başkalarına ait eserlerle doludur. Bir şey yaratamamakla ve onlara hayran olmakla iftihar ederler. Eflâtun ve Kant'ın heykelini salonlarında bulundurmak ve

etajerleri yanında Descartes'in büstünü cehle karşı nöbetçi gibi tutmak onlar için kemal alâmetidir. Bu ülkeyi terkettim: orada hamakat kürsilerde vâzeder, ve meclislerinde köleler parmak kaldırır. Ben o şehirde ne yapayım? Kötü bir eser okunduğu zaman yalan söylemesini bilmiyorum. Ne onu takdir ediyorum, ne kopyesini çıkarıyorum. Ben bu şeytanlığımla onların yanında yalanı, müdahaneyi, yerlere eğilmeyi unuttum. Zaman onların ülkesinde bunak bir cadi karısıdır. Bütün eski yaptıklarım bozuyor; ve mütemadiyen saçma şeyler söyleniyor. Zannederim yeryüzünde bir zaman Hi- cab oturmuştu. Fakat bu kavmin şerrinden o şimdi başka seyyarelerde seyahate çıkmıştır. Bu insanlarla ülfet etme de ne yaparsan yap! Varsın sana rağbet etmesinler. Yaşamak için az şey kâfidir. Bu da olmayınca köpeklere atılan ekmekleri yiyerek köprü başlarında dilenemez misin? Bu asır, fuhuş ve sefa- hetle bunamış bir ihtiyar sultandır. Gazabımdan o diyarı terkettim. O memleket halkına ekmek ve kundura yerine yüz da-ğıtmalı; çünkü hepsi yüzsüzdür. Sizlerse biçare ve perişan bir hale gelmişsiniz. Şikâyete gücünüz yetmiyor. Hastalıktan, meskenetten derdinize düşmüşsünüz. Zuâfanın zalimlere karşı kullanacak tek dişi bile kalmamış. Bilseniz ki bu altın bunak-ları sefahatten tahtlarına göçmüşlerdir; tefahür ve içkinin sarhoşluğu başlarında derman bırakmamıştır; ateş saçan kaleminiz yüreklerine Neptune'un oku gibi saplanacaktır. Delilik Plutus'- un oğludur, Plutus ise zenginlik ilâhıdır. Âdi bir kalem harbinde korkudan ölen bu insanlar, kılıcı ellerine aldıkları zaman ne yapacaklardır? Hasta veya sağ demeyin, kalkın; o güzel ve ahmak ilham perisini koğun! Ne de olsa eski dostunuz, ben topal şeytanla baş başa düşünüp taşınarak bu rezalete nihayet veımek için yeniden kalemi elimize alalım.

Şeytan dehşetli taşkındı. Her zamanki haline benzemiyordu, o kadar hiddete alışmıştı ki, sakinleştiği zamanlar, insan kızmaya başlıyor zannederdi.

— Tefahürün sarhoş ettiği bu adamlara hücum edin! diye tekrar başladı. Allah hiddetli bir zamanında, bu adamları te-bessümden mahrum yaratmıştır. İnce sözler, nükte, zarafet bir dev uykusunda sivrisinek vızıltısı gibidir. Önlerinden davul zurnalarla geçmeli, rezaletlerini âleme ilân etmelisiniz. Bu adamlar altın için karılarını, hattâ öküzlerini vermekten çekinmezler. Zaafın karşısında Nemrud kesilir; kudretin önünde yerlere kapanırlar. Küpler dolusu para biriktirir ve açlıklarından ölürler; o- ğulları bu serveti fuhuş ve rezaletle israf ederken, bir başka kavmi açlıktan öldürürler. En büyük küçüklükleri budur! Sultanları sefahatten bunamış bir müstebiddir. Bizde şahane demek med- hiyeydi. Onlarda bu kelimenin büsbütün başka mânası var: Şahane sarfetmek, iflâs etmek; şahane yaşamak, sefalet çekmektir. Bu kavmi levm etmek şeytanın şerefi olacaktır?

Öyle coşkun söylüyordu ki, hastalığımı unuttum. Yatağımdan fırlayarak eski halim gibi heyecanla odada dolaşmıya başladım. Artık kendimden, kurtuluyordum. Nihayet saadetin kadehini ele geçirdim; fakat yazık ki dolamıyacak; çünkü çat-laktır. Çünkü dizlerimde eski derman yok. Parmaklarım satırların üzerinde eskisi gibi yürümüyor. Bu iş benim kârım değil! diye tekrar yeisle koltuğa çöktüm.

Şeytan acı kahkahalarla gülüyordu: beni derin derin süzüşünde; renksiz tenimi, çökük ağzımı, pörsük derimi tetkik edişinde beni çileden çıkaran bir hali vardı. Bir müstehaseye bakar gibi mi bakıyordu? Dişleri sökülmüş vahşî bir hayvanın etrafını saran aptal bakışlı köylüler gibi mi bakıyordu? Asırlardır elinde yuğurduğu binlerce insan hamurundan bir tanesi gibi evirip çevirdikten sonra bir başkasını yuğurmak için beni fırlatmıya mı hazırlanıyordu? İnsan nevinin yıpranışmdaki acıyı ona duyurmak kabil değildi. Iztırabımızda, yesimizde, düşkün zamanımızda, ölüm döşeğimizde o her zaman bizi böyle soğuk gözlerle karşılamış;

anlamanın verdiği büyük sürurıı hiç bir zaman tadamamıştır. Ona dehşetli gazabım olduğu halde, bu zâafını düşünerek sevindim.

— Haydi bakalım! daha içecek suyunuz var. Ne çabuk da kendinizi bıraktınız! Alın elinize kalemi, ha!... Şöyle, pilâvdan dönenin kaşığı kırılsın. Ben de sizinle beraberim, bu mel'un taifeyi hicvetmek mi; sizinle beraberim; aşktan, eğlenceden, ilimden, kitaplardan bahsetmekmi? sizinle beraberim; tâ dizleriniz sizi çekemiyecek hale gelip te, perişan yatıncıya kadar, gözünüzdeki son ışık parlayıncıya kadar beraberim.

— Boş yere kalemi oynatıyordum.

— İhtiraslarım beni sürüklemiyor! dedim. Yelkeni şişirecek bir rüzgâr buldummu, hedefim ne olursa olsun giderim:

— Ya şimdi Okyanusta rüzgârsız mı kaldınız? Hakikî mevzu olmadığı zaman ben dostlarıma sahtelerini tavsiye ederim. Tâ ki gemi pupayelken olsun! Bu mel'un taifeyi hiciv edemezsen çocukları haşla; genç şairlere çıkış; şehir tiyatrosuna hücum et! Bu da olmazsa gölgenle güreş; hiç bir müdafii olmayan bir kimse de bulamaz mısın, git ona çat! Hakikî aşkı yaşayamazsan, hayalinde sevgililer uydur, git onları tavaf et! Hakikî şiiri yazamazsan bütün divanları, destanları oku! Onları öyle coşarak, öyle kendinden geçerek oku ki, senin zannetsinler! Hakikî fikre erişemezsen, zarar yok, kelimeleri yan yana getir; aklından geçenleri söyle; korkmadan her şeyden bahset; ilim, felsefe, tasavvuf dediğin nedir? Düşünürsen buna benzer şeyleri bulamaz mısın? Mahalle kahvesinde herkesin kendi «felsefesi» yok mu? Senin neden olmasın? Varsın omuzun çökmüş, yüzün buruşmuş olsun; elinde kalem yok mu? Kelimeler, kelimeler ne güne duruyor? Hançereden, boğazdan, damaktan, dilden yirmi sekiz ses çıkaran o saksağan gibi tadsız, gürültücü; musikilerin en feciini veren kelimeler ne güne duruyor?

— Ben bu işe razı değilim.

-— Beğenemediniz mi beyim! Bu yaştan böyle düşkünlükten sonra nenize yetmez! Aç tavuk kendini arpa ambarında sanır.

— Yok!.. Böyle bir iddiam yok. Yalnız sıhhatin hasretini çekiyorum. Hakikî ihtirasları yaşamayınca, sahtelerine razı olamam: hiç yoktan mesele çıkarmak; bir bardak suda fırtına yapmak; büyük, parlak sözler söyleyip hiç bir şey ifade etmemek! Eski zamanların bir hatibi san'atini şöyle tarif ediyordu: küçük şeyleri büyük göstermek ve bulmak. Montaigne'in dediği gibi, bu küçük bir ayağa koca kunduralar ısmarlamaktır. Demagojinin azdığı devirler bu san'at revacdadır. Demosthene'den Ciceron'a, Gambetta'dan Jaures'e kadar halkı sürüklemenin mucizesine erişen en büyük hatipler bile bana boş geliyor!

— Beceremediğiniz şeylere karşı ne güzel tavrınız var! La- fontaine'in tilkisi gibi..

— De ki öyle olsun! Bazı şeyler vardır ki seyri hoşa gider; fakat bir an için onu tekrara tahammül edilemez. Soytarının maskaralıklarına gülersin! Fakat... Meselâ sen, pekâlâ hoşuma gitmiyor değilsin. Fakat yerinde olmak, maazallah!-..

— Ya!., demek hatipleri beğenmiyorsunuz. Ya fıkracılar, ya güzel buluş sahipleri, ya asrî meddahlar, ya fikir fantezileri ve his denemeleri?...

— Anlatamadık vesselâm! Hiç de gününü iyi intihap etmedin şeytan. Şaka edecek halim yok. Hülâsa beni eğlendiren her şey hoşuma gider. Yalnız bu asrî meddahlarını? asrî

karagözler, orta oyunları, artık sokaklarda rastlıyamadığımız için üzüldüğüm çingenelerin ayı ve maymun oyunları, şehir şehir dolaşan sirklarda soytarılar, ve palyaçolar... Heine'nin Atta Trol'ünü bilmiyor musun?

— Unutmuşum.

— Bak sana hatırlatayım: bir çingene ayısiyle bütün Avrupayı dolaşıyor. Herkes ona gülüyor; kadınlar, çocuklar, ihtiyarlar onu kahkahalarla karşılamak için kapılara, pencerelere üşüşüyor. Fakat bütün kıt'ayı eğlendiren, bu çingeneyle ayısına kimse kapısını açmıyor: kimse ona selâm vermiyor; ona en küçük iltifat eden hakarete uğruyor.

— Demek siz de Heine'nin ayısını tahkir ediyorsunuz?

— Bilâkis! ona acıyorum, hattâ seviyorum. Fakat onu gizli gizli seviyorum. Henüz sesimi yükseltecek kuvvetim yok. Fakat elbet sırası gelecek!.. Onu seviyorum, fakat bu hale düşmek istemem.

Şeytan sözü değiştirmek için sabırsızlanıyordu. Bir cümle sonu bulunca atıldı:

— Hicvi ne yapacağız?

— Sırası gelince söylerim.

— Öyleyse aşktan bahsedelim.

— Ne hatıralarımı nakledecek kadar yaşlıyım, ne de harekete geçecek kadar dermanlı.. Aşk oyunların en tehlikelisi, fedayı nefislerin en cür'etkârıdır. Bir insan için her şeyi feda edebilmek, ve yalnız bu fedayı nefsin değil, bu fedaya mevzu olan insanın sevildiğini bilmek, fakat bunu öğrendiği anda sukuta başlamamak; içinde istiğrak ve cezbe namına ne varsa bütün hızıyla sarfedebileceği şahikaya ulaştıktan sonra birlikte orada kalmak ve sukuta başlamamak; bu istiğrakın sururu içinde ebediyeti bir ane sıkıştırabilmek için ölmeyi hazların en büyüğü haline getirmek.. İşte hissettiğime göre, aşk bu olacak!

— Güzel!., ama Aristokratik bir tarif. Bu tehlikeli oyunun şampiyonlarını sevindirir. Fakat benim gibi fakir şeytanları düşünün! Herkes ip cambazlığında tehlikeyi göze alsa da, yükseklere kadar çıkabilir mi? Yarı yolda düşenler, aşağıda hayranlıkla seyreden, coşan ve bir türlü girişemiyenler yok mu?

— Gayeden bahsettim. Oraya varmak, orada kalabilmek başka mesele. O kadar bitkinim ki, bu muazzam mevzuun bahsi bile başımı döndürüyor: alâkalar, sempatiler, heyecanlar, ü-midler, vâidler, takipler, buluşmalar; tehlikeler, rakipler, tehditler, kıskançlıklar, şüpheler, tereddütler, yeisler; tekrar ümidler, hava boşluklarında anî sukutlar ve alçalıp tekrar tekrar yükselmeler, nihayet istiğrak ve vecd içinde kendinden geçmeler, ebedîlik hisleri, iman derecesinde bağlanışlar, zaferler.. Her macera kavsini böyle tamamlamış olsa dünya şampiyonlarla dolardı. Kıt'aları keşfe çıkan seyyahlar gibi kaç yolcu yollarda kalır, kaçı kurban gider! Bu perişan halimde seferlere girişmek değil, onun merhalelerini düşünmek bile başımı döndürüyor.

Bilirsin Stendhal aşkı dörde ayırır. Onu tekrar yaşamak kuvvetini kendimde bulamıyorum, bari hasbihalini yapayım — Birincisi, Portekizli rahibede (Diderot, La religieuse.) Abelard'a karşı Heloise'de yahut bizde Leylâya karşı Mecnunda görüldüğü gibi ihtiras - aşk; İkincisi 1760 a doğru Pariste hüküm süren ve bu devrin hatıraları ve romanlarında, meselâ

Crebillon'da, Lau- zun'da, Duclos'da, Marmontel'de, Chamfort'da Madam d'Epi- nay'da görülen zevk - aşk - ki bu her şeyin gölgelere kadar gül penbe renginde olması lâzımgelen, ve ne bahane ile olursa olsun hoş olmıyan hiç bir şeyin karışmadığı bir tablodur. İhtiras - aşk bizi bütün menfaatlerimizi fedaya sevkettiği halde, zevk aşk onlarla pekâlâ uyuşuyor. Bu zavallı aşktan tefahürü kaldıracak olursanız geriye pek az şey kalır; o bu tefahürden mahrum kalınca, neredeyse sürünecek hale gelen bitkin bir nekahat hastasıdır. Uçüncüsü maddî aşktır. Avda ormandan kaçan güzel ve taze bir köylü kızı bulmak. Bu nevi haz üzerine dayanan aşkı herkes bilir. İnsanın karakteri ne kadar kuru olursa olsun, on altı yaşında bununla başlanır. Dördüncüsü, tefahür aşkıdır. İnsanların en büyük kısmı, tıpkı güzel bir beygire, genç bir adamın ziyneti için lüzumlu bir şey gibi alamod bir kadına sahip olmak ister. Az çok koltuklanan, az çok pique edilen tefahür münasebetler doğurur. Bâzan işe maddî aşk da karışır, fakat daima değil; ekseri maddî aşkdan eser bile yoktur.

Bu münasebetlerin en mesudu maddî hazzın itiyadla yerleşen ve artanıdır. Hatıraları onu aşka benzer bir hale getirirler. Terkedilince izzeti nefsi kırılır ve keder başlar. Ve romanlardan kalma fikirler zihne hücum ederek insan kendinin âşık ve melânkolik olduğunu zanneder, zira tefahür kendinin büyük bir ihtiras olduğu vehmindedir. Muhakkak olan cihet, insan hangi nevi aşktan haz duyuyorsa, ruh kendinden geçtiği zamandan beri, bu, hazzın canlı ve hatırasının sürükleyici olmasıdır; halbuki bu ihtirasta, diğerlerinin aksine olarak, kaybedilen şeyin hatırası istikbalde beklenen şeyden daima üstün görünür. Bazan, tefahür aşkında itiyad veya daha iyisini bulmaktan meyus olmak, bir nevi dostluk doğurur ki bu, bütün nevilerin en sevimsizidir.

Maddî haz, tabiatta mevcut olduğu için herkesçe malûmdur, fakat müşfik ve muhteris ruhlar nazarında aşağı bir derecesi vardır. Bu ihtiraslı ruhlar her ne kadar salonda gülünç bir mevkie düşerler, ve ekseriya kibar kimseler entrikalarile onları biçare bir hale koyarsa da, tefahür veya para için çarpan kalblerin duyamıyacağı hazları yalnız onlar duyarlar. Bazı faziletli ve müşfik kadınlarda maddî hazlara dair hemen hiç bir fikir yoktur. Eğer demek caizse, onlar kendilerini bu hazza nadiren bırakırlar, ve o zamanda bile ihtiras - aşkın münasebetleri beden hazlarını hemen hemen unutturur. Cehennemi bir gururun, bir Alfieri gururunun kurbanı ve âleti olan adamlar vardır. İhtimal Neron gibi bütün insanları kendilerine kıyas ederek titerdikleri için zalim olan bu kimseler, mümkün olan en büyük gurur tatmini ile beraber bulundukça, yani haz arkadaşları üzerinde vahşetler yaptıkça ancak maddî hazza ulaşabilirler. Justine'in dehşetleri gibi.

Aşk ruhda nasıl başlar:

1— Hayranlık,

2— Öpüşmek arzusu,

3— Ümid,

4— Aşk doğar,

5— İlk tebellür (Cristallisation): insan aşkından emin olduğu bir kadını, bin bir kemal ile tezyin eder. Salzbourg tuzu madenlerinde, madenin derinlerine, kışın yeşermiş bir ağaç dalı bırakılır. İki üç ay sonra, o kuyudan parlak billûrlarla kaplı bir halde çıkarılır: en küçük dallan, bir arı kuşu pençesinden daha kalın olmayanları müteharrik ve göz kamaştırıcı namütenahi elmaslarla müzeyyendir. Artık evvelki dal tanılamaz bir hale gelir. Burada Stendhal'in tebellür

(billûrlaşma) dediği şey zihnin sevilen mevzuda işliyerek, ona mütemadiyen kattığı en mükemmel vasıflardır.

6— Şüphe doğar. On on iki bakıştan sonra evvelâ ümidler belirmiş ve kuvvetlenmiş, ilk hayretinden uyanan ve saadetine alışan, yahut – ekseri – yalnız elde edilen kolay kadınlarla meşgul olmak lâzımgeldiği nazariyesinin rehberliğinden istifade eden âşık, daha müsbet teminat ister ve saadetini ileri götürmeye kalkar. Karşısına alâkasızlık, soğukluk, hattâ fazla emniyet gösterirse hiddet çıkar; âşık umduğu saadetten şüphelenmiye başlar. Hayatın diğer hazlarına kendini vermek ister. Onları tükenmiş bulur. Müthiş bir felâket ve ayni zamanda derin bir dikkat onu kaplar.

7— İkinci billûrlaşma. O zaman şu fikri teyid eden elmaslarla müzeyyen ikinci billûrlaşma başlar: beni seviyor. Şüphelerin dördüncüsünü takip eden gece her çeyrek saatte bir, müthiş bir felâket anından sonra âşık kendi kendine şöyle der: evet, beni seviyor: ve billûrlaşma yeni sihirler keşfetmeye doğru çevrilir. Sonra şaşkın bakışlı şüphe onu ansızın yakalar. Göğsü şiddetle solur. O zaman da: fakat beni seviyor mu? diye sorar. Bu birbiri arkasından bir harap edici ve bir tatlı heyecan ortasında zavallı âşık kuvvetle şunu hisseder: dünyada yalnız kendisinin bana verebileceği hazlan verecektir, ikinci billûrlaşmanın birincisine bu kadar faik olmasını temin eden bu hakikatin bedihiliğidir, bir taraftan korkunç uçurumun yanıbaşından giden ve diğer elile tam saadeti tutan bu kanaattir. Âşık şu üç fikir arasında mütemadiyen dolaşır durur:

1—Bütün mükemmellikler ondadır.

2—O beni seviyor.

3—Aşkın en büyük delilini ondan elde edebilmek için ne yapmalı? Henüz genç olan aşkın en harap edici anı, yanlış bir muhakemede bulunduğunu ve bütün bir billûrlaşma pan'ını yıkmak lâzım geldiğini farkettiği andır. O zaman billûrlaşmadan da şüphe edilir, ve her şey biter.

Şeytan bu uzun ve ciddî bendi nasıl dinledi, şaşıyorum. Yalnız sözümü bitirir bitirmez, sanki bunları hiç duymamış gibi yine bana döndü:

—Boşuna kendinizi üzüyorsunuz, bir şeyiniz yok! Biraz silkinin bakalım. Doktor Coue'leri, Gason'ları okumadınız mı? Bir şeyim yok, iyiyim deyin. Kalkın, yürüyün; iyi olursunuz.

Ve bunları tatbik için elimden tuttu, beni ayağa kaldırdı. Bir an, iredemi ona terketmiş gibi beraber yürüdüm, bahçeye kadar çıktık. Bana yeşil tepeleri, ve kır çiçeklerini, mavi gök ve denizi gösterdi, iyileşmek için her şey hazırdı. Sanki bir an kuvvetlerim geri dönmüş gibi oldu. Fakat birden kesildiğimi hisset' tim; bir taşın üstüne çöktüm.

—Nafile şeytan! yapamıyacağım. Bütün iyi niyetlerimize rağmen daha fazla yapamıyacağım, dedim. Sıhhat telkinle kazanılır diyorsun. Yüz metre kuyuların dibinde çalışanlar yüz metre yukarıda olduklarını telkin edebilir mi? Sefalet çekenler, sürünenler, zekâsı olan ve bağrında acı duyanlar bu acıyı telkinle sökebilir mi? Açlıktan ölenler, kurşuna dizilenler, taunların, dampinglerin ve istilâların kemirdiği insanlar; ekmeği elinden giden ve bir zafer için midelerini satan komisyoncular, muhtekirler, tok haydutların elinde sıtma ve trahomdan kıvranan; sefaletle veremi mâşerî bir vazife diye kabul eden insanlar telkinle şifa bulur mu? Hayır! nasihatlerin hoşuma gitmedi. Bugün sen pek mülâyimsin, ve ben pek haşinim. Dostluğuna teşekkür ederim, fakat beni –insan arasına çıkabileceğim zamana kadar– kendi derdimle yapayalnız bırak.

«NİZAMI ÂLEM» E DAİR

Nekahat zamanımı seyahatte geçirdim: Anadolu şehirleri insanı tedavi etmese de gözünü açıyor. Gördüklerim Evliya Çelebi'nin anlattıklarına hiç benzemiyordu. Amerikanın keşfinden, hele Süveyş kanalı açıldıktan sonra büyük kervan yolları terkedilmiş, eski mamur çarşılar harap olmuş, zengin şehirler pej rişan kasabalara dönmüştü. İnsan yakın şarkın bugünkü halini görünce, eskilerin Acem mübalâğası ettiklerini zannediyor. Halbuki bir zamanlar gerçekten dünyanın cenneti, üç kıt'anın birleştiği bu ülkelerdi. Arazi İmam Müsliminindi. Ahali «Gaile» sini, hükümet hasılattan hissesini alırdı. Fatih çocuklarına arazi mukataa suretile verilmişti. Sonraları kısmen mukataa, kısmen satılık, kısmen vakıf oldu. Memleket kendi hasılatile bol bol geçiniyordu. Mücevherler, ipekliler, halılar, baharat Hindden garba bu yoldan geçiyor, kervanların uğradığı yerler mamureye dönüyordu.

Şimdi bu rüyasını gördüğüm şehirlerin yerinde kerpiçten evler, iğri büğrü sokaklar, bataklık dereler var; sıtmanın, trahomun, frenginin alev gibi kavurduğu insan vücutları! Yirmi sene çalıştık: açları doyurmak, çıplakları giydirmek istedik. Hasta benizlere can katmak istedik. İnsan iradesi usul ve ilimle birleşirse nelere kâdir değildir! Aşılacak büyük menziller var. İyi iş görmek için gözü açık yürümelidir. Bu seyahat gözlerimi fal taşı gibi açtı. Ne kadar yol aldık, önümüzde kaç konak var; gereği gibi görüyorum. Afyonkeşin rüyasında gördüğü dünya herhalde bu değildir. Bu bizim baobab (ağacı) gibi binbir kökle bağlandığımız, acı ve sevgili dünyadır.

Dönüşümde şeytan beni evde hazır buldu.

— Yeni bir hasbihale mi geldin!

— Seyahat intihalarınızı dinlemeye.

— Katı şeyler söyliyeceğim.

— Zaten buna hazırdım. Hikmet yalnız hakikattedir. Ahlâkın bütün kanunları tek bir kelimeye irca edilir: hakikat.

— Yalanlarınla âlemi baştan çıkarırken, bunu söylemeye nasıl cür'et ediyorsun?

— Bütün fenalıkların menbaı olabilirim. Fakat yalan, asla! Hakikati söylediğim için Allah beni melekleri arasından tardetti. Doğru söyliyeni dokuz köyden kovarlar. İnsanların benden ürkmesi de bundan değil mi? Hata aksiyonda mütemadiyen kendini gösterir. Onunla mücadele için, her türlü tard ve teb'idlere, menfalara, hapislere katlanarak hakikati bıkmadan, yorulmadan tekrar etmelidir. Eski dostum Goethe şöyle diyor: «Zararlı hakikati faydalı hataya tercih ederim. Zararlı bir hakikat bir müddet için zarar vereceği, ve derhal daha faydalı olacak hakikatlere sevkettiği için faydalıdır. Halbuki faydalı bir hata zararlıdır: çünkü ancak bir an işe yarayabilir, ve daima daha zararlı olacak diğer hataları davet eder; hakikat çok basit, fakat yakıcı olduğu için insanlar kızarlar. Hakikat bir meşale, fakat muazzam bir meşaledir. Bunun içindir ki ona yaklaşınca yanmak tehlikesi vardır.» — En büyük düşmanlarım cizvitler ve pragmatistlerdir. Bu hilekâr ve dar beyinli filozoflar sizi değil, beni bile uçuruma sürükliyebilir. Papaslar, dindarlar ve bazı filozoflar bunun için bana iftira eder ve halkı aleyhime sürüklerler.

Şeytanın bu ciddî tavrına, hele sıkıntılı zamanımda hiç katlanamıyordum.

— Yoksa dünyayı ıslaha mı kalktın? dedim.

— Doğru söylemek, âleme nizam vermek değildir. Yol göstermek benden, yapmak sizden! (Gülerek ilâve etti): «Nizamı âlem» başka iştir. Onun ayrı mütehassısları var.

— Bu nasıl bir iş?

— Ya, demek «nizam» taifesini bilmiyorsunuz? Hayret! Nazmi Acarla Mükrimin Halil bunu âleme ilân edeli yıllar oluyor.

— Şöyle biraz bahset bakalım.

— Efendim, insanlar «hükemayı kadîme» ye göre dört tarifeye ayrılıyormuş: Ehli ırz, Nizamı âlem, Esafili şark, Şiş.

— Olur şey değil! Bunlar da nedir öyle?

— Sırası geldikçe tafsil ederim. Bu nizam taifesi, ekseriya «Mazanna» dan olur (Eskiden Evliyaya «Mazanna», ve eşkiyaya «mazannei su'» derlerdi.). Cezbeli ve celâllidirler; ehli muvazeneden değildirler. Keşifleri akıl ve hikmete dayanmaz, şöyle bir eseceği tutar. İlhamları benden olmadığı için şeytanî denemez; birinden sordum, Rabbanî de değildir dediler. Bu sebepten ona ilhamı cezbanî demek muvafıktır. Nizamın bazısı ayni zamanda ehli ırzdandır; fakat çoğu Esafil şark ile karışır. Bu eski tarikatlar zamanla birbirine girmiş, şimdi tefriki bir hayli müşkül oluyor.

— Bu nizam taifesinden kimleri tanırsın?

— Eskiden mi, yeniden mi?

— Her ikisinden.

— Evliyaullahdan nice niceleri var. Baba İshak, Baba Ilyas, Burak Baba, Geyikli Baba, Bedreddin mensuplarından Torlak Hokmal, Börklüce Mustafa, zaman zaman imarethane, şifahane, bimarhane gibi yerlerde konak veren nice nice meczublar.. Bazıları Hasan-ül-Kâfî'nin «Usulülhikem fi Niza- mülâlem»inde olduğu gibi makul görünür; bazıları Enderuna lâyihalar takdim eder, cihanı islâh eden bin bir tedbir gösterir. Bilseniz hasıraltı edilen bu lâyihalar içinde ne dâhiler kaybolmuştur! Size tavsiye ederim, tarih meraklılarını teşvik edin, arşivlerden bu lâyihaları bulup çıkarsınlar, neşretsinler. Gelecek nesillere ibret olacak ne garibeler bulursunuz!

— Artık bu taifeden kimse yetişmiyor mu?

— Nerede o eski günler! Bu sahada da kıtlık başladı. Binde bir yetişecek diye dörtgözle bekliyoruz.

— Buna sebep nedir acaba?

— Buna sebep gafletinizdir. Tarikatler kalkalı bu taife halkın arasına karıştı; frenkçe öğrendi; diyarı küfrü gezip geldi; alafranga terimlerle milletin gözünü kamaştırdı. Makineden, teknikten, endüstriden, kapitalden, otarşiden, randımandan, marjdan, krizden, diktatörden, regülâsyondan, ve daha bunun gibi ilim boyasile boyanmış ve cilâlanmış kelimelerden bir elbise giydi. Meydanlarda çıngırakla kalabalık toplayan, ve henüz bu kelimelerin dünyasına alışmamışları ağzı açık bırakan, lâyihalarını Enderunda kapatmayıp top top kâğıt ve Gütemberg'in cinayeti sayesinde menenjit mikrobu gibi tütüncü dük-kânları ve safdil ülema evlerine yayan; ve sizin gibi setre pantalon bazı terbiyeli, bazı küstah, bazı

nazik, bazı mültefit; bazı mağrur, bazı hain hepinizin içine karışan bu taife, cezbeyle hileyi meczeden yeni nizam tarifesi, artık eskisi gibi kolay kolay tanılamıyor.

— Şöyle bir hatırla bakalım?

— Nerede eski hafızam! Dün gördüğümü unutuyorum. Adı olanı adiyle, adı olmayanı sıfatı ile anlatmaya çalışayım. Bir kısmı lâboratuvarda kan tahlili ile meşgul: rivayete göre saf kam karışık kandan ayırınca işler düzelecekmiş! Saf Türk kanını bulmak için kimyevî teamüller kâfi gelmemiş; şecere, tomar, ensab, yemin, rivayet, vallahi, billâhi.. gibi teamüllere baş vurulmuş. Yakında bu tetkikler bitince herkes kendi haddini bilecek ve âlem intizama girecekmiş. İş böyle himmet erbabına düştükten sonra, istikbalinizden emin olabilirsiniz.

— Lâboratuvarda çalışanlar kim?

— Gönülsüz bir kaç fedakâr canım. Kendilerini düşündükleri yok: derdleri günleri milletin kanını saymak. Fedakârlıkta o kadar ileri gitmişler ki, bazısı Kürd, bazısı Arab aslından olduğu halde - pîr aşkına - Türk kanını saymadan üşenmiyorlar. Böyle giderse kıpırdamanıza bile lüzum kalmıyacak. Her şey kendiliğinden yoluna girecek..

— Ya bu tomarları falan bulamazsak?

— Biraz geriye kalırsınız... Rivayet mi yok canım efendim? Bu taife çalışadursun ötede pîr aşkına başka bir taife de kafataslarımızı ölçmekle meşgul.

— Ya bunlar nedir?

— Ayni soydan. Başka yollardan hep bir kapıya çıkıyorlar. Bunların ölçüsü berikilerden daha geniş. Daha doğrusu ellerinde lâstikli bir metre var: istenildiği kadar uzanıp kısalıyor- Bazan bütün dünya bir kalıba giriyor; bazan ortada beş on kişi kalıyor. Zamanına, ihtiyacına, havasına göre...

— Ya başka, başka?

— İsa'ya dayanıp İsa yı çarmıha gerenler; Marx'a dayanıp Marx'ı taşa tutanlar; bulanık suda balık avlayanlar; dumanlı havada pusu kuranlar; teneke takırdısiyle mahalleyi uyandırır gibi kelime hercü merci ile huzur ve refahı kaçıranlar; daha ister misin?

— Anlıyamadım: hani bunlar âleme nizam verecekti.

— Şüphe yok! Onlarda hâkim olan samimî bir hile veya hilekâr bir samimiyetdir. Bütün düşündükleri evvelâ kendilerini, sonra kendilerini, nihayet yine kendilerini selâmet kıyısına çıkarmaktır. Bir kere bu oldu mu, ötesi çorap söküğü gibi gelir: vatanperverlik, insaniyet, mefkûre ve arkalarından soluk soluğa hedefe varmak için onları takip edenler...

— Mutlaka sen bu taifenin beynine girmiş olmalısın! Yoksa bu kadar zıd kuvvetleri böyle maharetle nasıl olur da birleştirebilirler. Şaşılacak şey! Zıdları birleştirmek Allaha mahsustur (Allah camii azdaddır, derler).

Şeytan:

— İnanmayın! dedi. Bu söz, mutasavvıfların icadıdır. Zıdları yaratan ve insanda onları birleştiren benim! Cinnetle hikmeti, kurnazlıkla hamakati, saflıkla hayasızlığı, samimiyetle riyakârlığı benim kadar kimse bir araya getiremez ve bir kalıpta dökemez.

— Kimse onları tenkit etmedi mi?

— Öyle bir meydanda çıngırak çalıyorlardı ki, insanlar uzun bir rüyaya dalmış gibi ses seda çıkmıyordu. Bu meydan teselli kadar boşdu, orda uyananlar bu rezaletin parlaklığından gözleri kamaştığı için etrafı göremez olmuştu. Bir kaç münekkidin attığı taş, müstehzi bir kahkaha gibi çınladı. Fakat onlarda kulaklar işitmek, gözler görebilmek ve burun koku almak gayesile yaratılmamıştı. Bu cemaat, tabiatte «illeti gaiye» nin olmadığını isbat için uzuvlarının vazifesini terkettiler. Hakim, aralarından pertavsuziyle insan aradı; ve «bulamıyorum!» diye feryad etti. Vahdet şarabile sarhoş bir sofî Allah sanarak ona hitap etti:

«— Bizim gözümüzden gören şendin, bizim kulağımızdan işiden şendin. Şimdi artık duymuyor ve görmüyoruz. O halde sen de yoksun!

Sen namütenahisin, yani hiç birşeysin! Sen bizde zuhur ettin; biz sende fena bulduk. O halde sen de bizimle beraber yok oldun.»

Hakim ona bir tokat aşkederek vahdetin sarhoşluğundan uyandırdı. Ve gözleri faltaşı gibi açılan sofî bu körleri, burunsuzları, sağırları, dilsizleri, bunlar arasında çıngırak çalan ve bir kaç sarsağı sürükliyen nizam taifesini gördü.

«Meğer hakikat bu fâni dünyadaymış. Tabiat ne büyük şeydir! Bir sineğin vızıltısı ve bir pirenin ayakları onun büyüklüğünü göstermeğe kâfi! 'Bütün bu adamlar delimidir ki değirmen gıcırtısı dinliyen beygirler gibi etrafına toplanmışlar? Sofî akıllanalı beri nizam taifesinden fersah fersah kaçıyor ve elinde çıngırakla kürsilere çıkıp davalarının iç yüzünü şerhe çalışıyor. Nizam taifesi el birliği edip sofinin elini ayağını bağladılar. Onu bir kafese tıktılar. Sırtında gömleği olmıyan hakim onun imdadına koşamadı. Bırakıyorum, zıdlar son haddine gelsin; o zaman cemaatin gözlerini, kulaklarım ve dilini açacağım. Elbette içlerinde görenler, işidenler ve feryad edenler olur.. Bu buhran devirlerinden sonra, yeni bir buhran devrini doğuracak sükûn ve refah devirleri gelir.

— Hepsi bu kadar mı? diye sordum.

— Seni uzun saçlı, uzun tırnaklı, dağlarda gezen felsefe meraklısına benzeten bir ilköğretmen kaçkını vardı: Marx’a çömezlik ederken Türk inkılâbının çığırtkanlığını yapmak için esvabını tersine çevirdi. Dostlarını bir pula satan omuzdaşile beraber sağa sola küfürler savurdu. Marxiste nazariyesile faşizm yapmanın bu safdil şekli onu dostlarile ayni kadro içine kapattı.

— Bu geçmiş şeyleri bırak! Sana el âlemin faziletini rezaletini kim soruyor.

— «Değişen dünya» yı gördünüz mü?

— Filim mi?

— Yok canım kitap .

— Mutlaka roman olacak.

—Onun gibi bir şey. Ayni şeyleri evirip çevirip güzel söyliyen bir kalem: gurub oluyor, dünya batıyor. Ortada fecirle beraber yeni bir dünya doğuyor. Şâirane imajlar.. İfade müthiş peygamberane!.

— Demek tavsiye ediyorsun?

— Ne demek! Derhal okumalısınız. Dünya iki devre ayrılıyor: biri peygamberin bu yeni hakikati tebşir etmeden evvelki cehalet ve karanlık devri; diğeri onu ilân ettikten sonraki aydınlık ve kurtuluş devri. Birincinin arkasından gidecekler için cennet şimdiden tebşir edilmiştir.

— Seni müzevir şeytan seni! Yine mübalâğaya başladın- Elinde bir damla tufan ve bir kıvılcım yangın oluyor. Neredeyse «Aserei mübeşşere» diyip çıkacaksın. Bu romanın müellifi kimdir bakalım?

— Hamdi Başar.

— Ne!.. Şu bizim limancı Hamdi mı? Dostumuz, ahbabımız.. Bana bak! Sana öyle, ulu orta sözler söyletmem anlıyor musun? Kimseye dil uzatmaya hakkın yok.

— Efendim bir kere okuyun da, ondan sonra konuşuruz; ben dilimi tuttum, diyerek çekildi. Şeytanın zoruyla bu kitabı okudum. Tam zamanında, bilmiş gibi, yine yetişti.

— Nasıl buldunuz?

— Nesi var? Pekâlâ kitap. İfadesi yerinde, cümlesinde düşüklük yok. Muntazam bablara, fasıllara ayrılmış; okuyucuya kolaylık olsun diye ayni cümleyi evirip çevirip söylüyor. Muharrir dediğin en kalın kafalı okuyucusuna göre yazmalı: Ettekrar ahsen velev kâne yüz seksen. Bir kusurcuğu var: başı sonunu tutmuyor. Bunun da ne ehemmiyeti var efendim, ilimlerin iflâs ettiği devirde böyle derin ilham eserlerine ihtiyacımız ne kadar büyük! İlham akıldan gelmez, menbaı başka menbadır. Kalkıp bu gibi peygamberane eserlerde bir de tenakus ararsın! O senin tenakus dediğin mantıkta olur azizim, burada muharrir haline, ihtiyacına, mevsimine göre tefsir edecek. Bunu sen anlayamazsın!

— Demek siz bu kitabı beğendiniz?

— Bundan şüphe mi ediyorsun? Baksan a, tam oturduğum sırada postadan bir risale çıktı: hani şu meşhur Ferid Arbil (necidir, sen bizden iyi bileceksin) Hamdi Başarın kitapları hakkında bir koca destan yazmış. Kimler de neler söylememiş a canım! Sende yüz olsa bu imzaların önünde hürmetle eğilir ve ağzını açmazdın. «İktisadî devletçiliğin bu dört kitabı fikir hayatımızda başlı başına bir hâdise teşkil eder» diyor.

— Eser de bir şey mi, müessirin kendisi ne hâdisedir bilseniz? insan insanın hem şeyhidir, hem şeytanı. Benim beceremediğimi o çapkın yapmış desenize! Damarınıza öyle bir giriş girmiş ki: bu adamda sevi tüyü mü şar nedir anlayamadım; ne yapsa etse yine herkesi memnun eder.

— Peki, ya sana ne oluyor aksi şeytan? Bir türlü şöhretleri hazmedemezsin, istersin ki yalnız senden bahsedilsin. Senin medhü senanda bulunulsun.

— Hakkımda böyle bir fikir hasıl olmuşsa kusur bendedir, affedersiniz. Mademki siz beğendiniz, bana ne oluyor! Pek âlâ, münasip, Allah daha âlâsını versin; yeni yeni kerametler nasip etsin.

— Bu keramet de ne oluyor?

— Mademki sordunuz, işte size bir tane: hem de tarihin seyrini değiştiren bir mucize! Ölüleri diriltmek, cüzamlıları iyi etmek, ayı ortasından bölmek bunun yanında çocuk oyuncağıdır: okuyorum «İnsanlığın asıl yapacağı inkılâp yalnız insanların tabiî kuvvetlere

tahakkümü değil, bu kuvvetlerin insan cemiyetine tahakküm etmemesidir diyor. Nasıl ki bütün dünyayı tanıdıktan sonra insanlık bugünkü tabiî kuvvetlere en çok tahakküm ettiği yüksek dereceyi bulmuşsa, tarihin - yukarıda işaret ettiğimiz veçhile - iki ayrı devreden ibaret olduğunu ve bunların ayrı ayrı dünyalardan ibaret bulunduğunu anlamak, bu iki âlemin kanunlarını, kıymet hükümlerini, hattâ lisanını ve ahlâkını ayrı ayrı şeyler diye kabul etmek suretile de tarihe ve bizzat tabiata tahakküm edilmiş olur.»

— ?

— Görüyor musunuz? İnsanlık iki büyük devreye ayrılıyor: Biri Limancı Hamdiye kadar olan devir, diğeri Limancı Hamdi- den sonraki devir. Artık takvimi ona göre hesaplamak lâzım, insanlar bugüne kadar tabiata tahakküm etmesini öğretmişler; yeni peygamber şimdi de tarihe tahakküm etmesini öğretiyor! Bundan büyük mucize mi istersiniz? Eğer gafil beşeriyetin bu büyük keşiften haberi olsaydı bunca felâkete mahal kalırmıydı? Bakın sizin sempatik Hamdiniz ne diyor: «Tarihin bir buhran ve intikal devresinde bulunduğu bu milletlerce farkedilmiş ve o devrenin ayrı dünya görüşü, ayrı rejimi olduğu anlaşılmış olsaydı, bu harp yapılmaz, insanlar ve milletler böyle harcanmazdı.»

— Demek bizim dostumuz Lumiere devrinin filozofları gibi hâdiseleri tanzim eden kuvvetin akıl olduğuna kani?

— Haydi canım; kitabı baştan savma okumuşsunuz galiba! Ya bu mucize nasıl meydana çıkıyor? Büyük bir keşifle: «Tarihin biri sükûn ve refah, diğeri buhran ve intikal diye iki devreye ayrıldığını» duymadınız mı? Öyleyse vay halinize!.

— İki devreye mi, yoksa birbirini takip eden devirler serisine mi demek istiyorsun?

— Canım işte öyle olacak, siz hocanın dediğine değil demek istediğine bakın. Bunlardan birincisinde hürriyet, İkincisinde diktatörlük idareleri varmış. «Diktatörlüklerden sonra hürriyet esasına dayanacak yeni rejimler teessüs edecekmiş. Fakat yine bu Limancı peygambere göre bugün kapitalizmin batışını, yani bir diktatörlük devrini idrâk ediyoruz. Halbuki kapitalizm, liberalizm, sosyalizm ayni devrin muhtelif isimleridir. Gelecek devir bunların hepsini tasfiye edecektir.

— Ne yapacaktır?-• •

— Yani «temizliyecektir» demenin nazikcesi. Liberalizmi temizliyecek, fakat yeni bir hürriyet devri bağlıyacak, anlıyor musunuz ne derin mânalar! Limancı peygamber hürriyeti tarif ediyor: bu dünya cennetinde sakın hürriyeti insanların istediklerini diledikleri gibi yapmaları zannetmeyin. Bu hürriyet, nizamlı ve ana prensipler içinde tahdit edilmiş bir hürriyettir. Anarşistlere, Cynique'lere ne güzel hücum ediyor! Eski yunandanberi hukukçuların, mukavelecilerin, sosyalistlerin, sosyologların doğrusu bu hiç de aklına gelmemişti. Siz Amerikanın yeniden keşfedilmesindeki sevinci tasavvur edebilir misiniz? İnsan her gün eski hakikatlerden birini yeniden bulsa, her gün yeni bir keşfin sarhoşluğu ile sokağa fırlasa, - varsın bunların malûm olduğunu sonradan öğrensin! - böyle bir hayat ne kadar neş'eli, ne heyecanlı bir hayattır! Bütün düşündüklerinizin zaten malûm olduğunu bilmek ve heyecansız yaşamak mı iyi; yoksa! Uyanmanın nedametlerini yeni rüyalarla tamamlamak için rüya içinde yaşamak mı?

— Ey kırk kapının mandalını çalarak gelen, asırların sefahet ve sefaleti ile bunamış müzevir şeytan! Yine haddini aşmaya başladın!

— Emredin. Şimdi susayım! Fakat bahsin mühim yerindeyiz. Kimsenin şöhretinde, servetinde gözüm yok; bahusus Hamdi Beyiniz gibi kanâatkâr, mütevazi küçük sermaye ve hürriyet taraftarlarının: Bakınız âdeta Nâmık Kemal konuşuyor: «Hürriyet o kadar tatlı bir şeydir ki, uğrunda hayat dahi feda edilir» — «Bir kere küçük mülkiyetin muhafazası hususunda hiç tereddüt caiz değildir; çocuklarına kalabilecek bir ev, bir bahçe, bir köşk, bir ailenin kiralık bir iki dairesi, hattâ apartımanları, bir iki dükkânı, bankada bir miktar parası, hisse senetleri, mücevherleri, menkul eşyası, otomobili, hattâ kotrası, ilh.,» — Dehşet! Memleketin umumî ölçüsüne göre bu mülkiyet küçük müdür, orta mıdır, büyük müdür? Artık siz hüküm verin. — Dostunuza bakılırsa «mutlak surette mülkiyet aleyhindeki doktrinler kadar, mutlak surette mülkiyet lehindeki doktrinler de yanlıştır». Çünkü onun eski pirî Marx'cılardan öğrendiği ana fikir, her şeyin değişmekte olduğu fikri bunu emreder. Ona şu noktayı hatırlatınız ki, her şey değişir, fakat değişme değişmez. Ve her şeyin değiştiğini kabul eden maddeci felsefenin esas tezi, tıpkı idealizmin esas tezi gibi değişmez.

— Yanılıyorsun! Benim bildiğim Hamdi Marxiste değildir; hattâ bu kitabında uzun uzadıya Marx'ı reddediyor: «Dünya ihtilâli, iktidarın amele eline geçmesi gibi lâflar profesyonel politikacıların ve amele sırtından geçinen, sözde ihtilâlci avantüryelerin, işsizlerin davasıdır. Bütün dünyada-Birçok sosyalistler, Marxiste'ler, şunlar ve bunlar dayandıkları amele teşkilâtları tarafından terkedilmiş, sürülmüş, hakaret görmüştür.»

— Vakıa ifadesine bakılırsa, biraz hakkınız var. Fakat hatırımda kaldığına göre yukarda da Marx, kendi zamanında mümkün olabilen her şeyi yapmıştı diyordu. Sizin şu Hamdi Beyiniz, bir teviye «İçtimaî tezadlar» diye bir şey tutturmuş gidiyor. Bunlar ne imiş: sınıf tezadı, farklılık tezadı, müstemleke- Metropol tezadı! İnsaf ile söyle Allah aşkına! Bu İçtimaî tezadlar fikri nereden geliyor. Bu üç nevi tezad arasında mahiyet farkı var mı?

Marx'ın müfessirlerinden olan Lenine «kapitalizmin son merhalesi emperyalizm» de müstemleke – metropol tezadını izah etmiyor mu? Hattâ bunu sınıf tezadının en son ve en aktüel şekli olarak göstermiyor mu? Farklılık tezadı da bizzat büyük temerküzler arasındaki rekabetten doğmuyor mu?

— Canım efendim Hamdi Bey bunları duymamış olabilir!

— O başka! duymamışsa keyfini kaçırmayın, varsın söylesin. Elbet bir gün duyar. Esasen devir açan büyük eserlerde âdet hiç kimseye istinad etmemek değil midir? Baksanıza, bütün kitabında bir menba bile zikredilmiş mi?

— Elbette! Şevket Süreyyanın «Kadro ve İnkılâb» mı görmedin mi? Ya kendi eserini.

— Peygamberler ancak birbirlerile konuşabilirler. Dostunuz böyle usullere çok riayet eder. Bununla beraber 1932 felsefe cemiyetinde iktisat Müderrisi Münir Beyin verdiği makine konferansını hatırlarsınız? O zaman Ağaoğlu İktisadî müsavatsızlık fikrini demokrasilerdeki hukukî müsavilik fikrine dayanarak tenkit etmiş ve hatırımda kaldığına göre Ahmed Hamdi de «Hükmen bir adam ameleyken patron olabilir. Kanun bunu men etmez. Fakat filen bu mümkün değildir!» diye mukabele etmişti. Bakınız, bu kitabın 104 üncü sahifesinde ne diyor: «Bir kere hakikî mânasında kapitalizmde sınıf yoktur. Bugün amele olan bir adam yarın patron olabilir. Bir amele, bir piyango isabeti ile kâşanelere malik olabilir, ilh...»

— Ne diye bunları sayıp döküyorsun? O zaman öyle, şimdi de böyle düşünür a! Benim anladığım, Ahmed Hamdi bu İçtimaî tezadlar fikrini uzvî dinamizmden çıkarıyor. Hattâ bunun

için bir yığın da misal vermiş (Bazen sınıf fikrini şevki tabiye bağlamak istiyor ; hayvanlarda da ayni halin bulunduğunu kasdediyor: «Beş parmak bir olur mu?» Delinin yeni bir şekli, halbuki bazen eski bildikleri aklına gelerek hayvan cemiyetleri tabiî bir ahenk bulduğu halde, insan cemiyetlerinin boğazlaştıklarını söylüyor: Bu suretle sınıfın tarihi bir vetire olduğunu hatırlıyor.).

— Bir kaç sahife ilerde de madde âleminin tezadlarından bahsediyor. Şu halde «organik dinamizm» işe başlamak için kullanılan bir nevi tâbiyedir: sınıflar arasında ihtilâl, milletler arasında harp, müstemleke – metropol tezadı, sermaye terakümü, bütün bu tâbirler Marxiste edebiyattan doğrudan doğruya aktarma! ve bunlar, beynelmilel yeni bir nizamı, (millî inkılâbımızı da şöyle arasıra hatırlamak şartiyle) yeni emperyalizmi, küçük burjuvaziyi, rahatını, huzurunu, refahını, istikbalini tefsir için kullanılan silâhlardır.

—Defol git oradan bunak şeytan! Herzelerinle kafamı dolduramam. Anlaşıldı, seni ben ikna edemiyeceğim. Ona göndereyim de anlaşın.

— Emredersiniz efendim! diye reveranslarla geri geri çekildi. İş ona kalsın, biz çabuk anlaşırız. Bende Marxiste metodla İngiliz emperyalizmine hücum edenler, fakat başka herhangi bir emperyalizmin müdafaasını yapmak istiyenler için türlü türlü reçete var. Ayni metodla isterseniz büyük sermayenin, isterseniz küçük sermayenin, isterseniz mili înkılâbın, isterseniz beynelmilel hareketlerin müdafiiliğini yapabilirim. İsterseniz bunlardan ikisini veya üçünü birbirile barıştırabilirim. Bu şekilde daha ihtiyacı olanlar varsa onlara da haber vermenizi rica ederim. Fıkarayım, hem ben, hem onlar için faydası olur, Bu sefer hatırınızı kırdım, bir dahaya – inşaallah ı– gönlünüzü alırım. Hoşça kalın.

Sh:50-78

NESRE DAİR- Şeytanla Konuşmalar- Hilmi Ziya ÜLKEN

(3. BÖLÜM)

İyiliğe yüz tuttuğumu görünce, şeytan ziyaretime geldi. Bu sefer çehrelerinden en sevimlisiyle, Thais'de Paphnus'a görünen, reziletlerini güzelliğin himayesinde huzura çıkarmış Lucifer şeklindeydi. Cildinde öyle bir tatlılık, ve rahatlık vardı ki insan ona baktıkça ferahladığını, içinde bütün düğümlerin çözüldüğünü, huzurun sonsuz lezzetine kavuştuğunu hissederdd. Deniz rengi gözlerinde endişeden, ihanetten, içi kıvrantı ile harap olmuş insanlarda görüldüğü gibi mağmum, dumanlı bakıştan eser yoktu. Zaten bir azabınız, içinizde dağılamamış bir üzüntünüz, yahut pek eski zamanlara ait silinmiye başlıyan bir hatıranın bulutu ile tehdit edilmiş fikir ufkunuz varsa, o teninizi okşıyan sessiz saba rüzgârı gibi usul usul bütün duygularınızın, düşüncelerinizin âlemini doldurarak bu azabı siler, bu üzüntüleri dağıtır, bu müphem bulutları ufkunuzdan alır götürür. Size öyle bir çehre tasvir ettim ki, gözlerinde tefekkür temaşa halindedir. O bütün genişliğile kâinatı görüyor; ve sanki bu görüşte görünen, görünmeyen bütün varlık, Vatican tavanlarındaki insan ve ilâhlar dünyası gibi; renkleri mesafeleri, sonsuzluklarile toplanarak bir küçük âlem, varlığın keyfiyetleri ve tezatlarının imtizaç ve ahenk içinde eridiği sırf mâna ve tasavvurdan ibaret bir büyük nüsha oluyordu. Cennet, eğer varsa, o gözlerde; saadet, eğer tadılması mümkünse, yalnız o bakışta karar kılabilirdi. Ona müphem bir hayranlıkla kanmadığım için, ancak küçük bir zerresine sahip olduğum hayalen yaşamak kudretini, yine hayalen bütün mevcudiyetimize yaymadan, ve böylelikle nihayet ondan ibaretmişiz gibi bir his içinde aldanmadan zevk

alabilirdik. Bu âlemde Phidiasların, de Vinci'lerin, Goya'ların, Velasquez'lerin, Raphael'lerin, Murillo'ların; ilâhlar sofrasındaki leziz şaraplardan masum çocukların tebessümüne kadar sükûn ve safiyetin vecdini veren her şey vardı. Şayet bu anda beni biri gelip de bu mâna âleminden uyandırmış olsaydı, hemen onları ellerinden tutarak birlikte seyahate davet eder, «Bütün gördüklerin rüyadan ibarettir, hakikat buradadır!» diye gözlerinin önünde ayni hayali canlandırmıya çalışırdım. Bir gözde veya sihirli bi: aynada âlemi aksettiren ve intihalarının hatırasını saklıyanlar, Hoffmann yollu hayal fantezilerinde en güzel mevsimlerini, en mes'ut günlerini en lâtif anlarını kaydetmişlerdir. Bu lezzet bütün lezzetlerden üstündür. Orada afyon tiryakileri gibi bu dünyadan ayağınız kesiliverir. Gördüğünüz bulutlar bu bulutlar değildir; gök bu gök, deniz bu deniz, yıldızlar bu yıldızlar değildir; orada parlak tenli periler süzgün gözlerile bakarlar. Güzeller aşkı gurursuz, ihanetsiz kabul eder, ve siz hırsı, kıskançlığı, ve nedameti tanımadan onlarla tanışırsınız; orada şehvet zehir değil, istiğrak, orada sitem hançer değil, İlâhidir. İstemek vasıl olmaktır, ve vasıl olanlar nihayetsiz visal için yeniden yola çıkarlar. Ölüm şehvetlerin en ulvîsi, ve şehvet varlığın sırrıdır. Kapanan gözler bitmiyecek bir âleme kavuşmak için açılır; ruhlarda birbirile kavuşmak, bir varlık içinde tek bir ruh olmak iştiyakı yanar. Bu rüya âleminde etrafımı periler sarmıştı. «Ormanda uyuyan güzel kız» ı gördüm. Başımın üzerinden parlak kanatlı medar kuşları uçuyordu. Mevzun bacaklı, ince belli, taze ve dolgun göğüslü, dudakları alev gibi kızıl, közleri yosun rengi bir kız baş ucumda yelpazeleniyordu. Önünde meyveler, içkiler ve kadehler vardı. Mest olmadan gözleri yarı kapalıydı; ve şehvetten dudakları yarı açıktı. Kolları davetle uzanmıştı. Alem bu sofradan, bu arzudan, bu sarhoşluktan, bu visalden başka neydi! Zihnim Lucifer'in gözleri içindeki âleme öyle dalmıştı ki, bu huzurun, vecdin, ahengin, bu İlâhî ve nihayetsiz temaşanın dışında bir şey olabileceğini tasavvur etmeme imkân kalmamıştı.

Şeytan kaşlarını çattı: Birden bu âlem değişti; göklerden yere ani bir sukut ile düştüm. Kendimi eski yerimde tahta masam, penceremden görünen yıkık bir dam, gübrelikler ve ötede çekişen, bağrışan insanlar arasında buldum. Lucifer artık lâtif değildi. Gittikçe yüzündeki güzel hatlar siliniyor, yine her zamanki lânet suratı ile karşıma çıkıyordu. Yüksek bir yerden atılmış gibi her tarafım ağrıyordu. Kendime geldikçe onu daha iyi tetkike fırsat buldum. Acaba ben mi aldanmıştım?

— Gözüme niye böyle göründün mel'un mahlûk? Niye tekrar beni yerlere attın?

O parlak gözler, o sivri burun, o müstehzi ve ince dudaklar, o yuvarlak baş yine her şey eski yerinde idi; fakat manası değişmişti. Hâlâ bana ayni gözler hürmetkâr, nazik, hilekâr, çekingen ve hain bakışlarile, o her zamanki bakışlarile bakıyordu.

— Yanılıyorsunuz! dedi, ne göklere çıktınız, ne yere düştünüz. Hep eski yerinizde ve toprağın üzerindesiniz.

— Ya gördüklerim neydi, o cennet âlemi, o temaşa, o vecd, o istiğrak, o arzu, o şehvet ve hırs, nihayet lezzet ve sarhoşluğun son haddinde o birdenbire sukut?

— Anlatacağım, telâş etmeyin. Sırasile.. Hepsi bu dünya sahnesinin levhaları. Size küçük bir kaleidoskop içinde neler gösterdim! Sabredin, bunların ardında ne âlemler var!

— Bütün kötülüğünle beraber, bugün beni memnun ettin. Söyle, dinliyorum.

— Önce gözünüzle renkler ve şekiller dünyasını yaşadınız. Bu temaşa sizi cezbetti. Sonra kulağınızla sesler dünyasına girdiniz. Bu temaşa sizi yükseltti. Burnunuzla rayihalar âlemine

daldınız, ayağınız ve elinizle eşyaya dokundunuz; mesafeler âlemini gördünüz. Uzaktan şarıltısını işittiğiniz ve pembe, kızıl, mavi akislerine hayran olduğunuz içkileri tattınız. Size kadınları, bütün hassalarınızın kavradığı bu dünya gıdalarını verdim. Size ziynetleri, sofraları, ziyafetleri, size bunların menbaı olan hâzineleri açtım. İçinizde, nihayetsiz arzular uyandı. O temaşa vecd, ve o vecd hırs ve şehvet oldu. Artık âlemi seyretmiyordunuz, yaşıyordunuz. «Ne leziz âlem!» diyemiyordunuz; o apsent kadar keskin ve cin gibi çarpıcıydı. Hırslarınız birbirile çarpıştı, onu kıskançlıklar, yeisler, kinler, husumetler, intikamlar, ihanetler takip etti. İşte dram başladı! Siz o dıramın içindeydiniz; bütün perdeleri indirmiştim. Onlar birer birer kalktıkça âlem gözünüzde canlanıyordu. Perdelerden çoğunu kaldırdım: Şimdi artık görüyorsunuz. Sahne yine eski sahnedir. Rüyası, cenneti, sükûnu, temaşası, refah ve saadeti perde perde açılan ve son perdede dramatik aksiyonla biten sahne!

— Hassalarımın cennetinden, hayatın acı lokmasına beni niye düşürdün?

— Nesrin ne olduğunu söylemek için! Bu sefer, hiç düşünmediğiniz bir mevzua sizi ben götürüyorum. Bourgeois gentill'homme'da «Meğerse bilmeden nesir söylüyormuşum» diyen

Moliere hayatın bu acı lokmasını ifade etmişti. Nesir bize lâtinlerin hediyesidir. O Yunanda öyle zannettiğiniz kadar zengin değildi: Fakat tarihi, hatıratı, hikâyesi, tiyatrosu, felsefesi, tenkidi, kanunu, belâgati, nutku, hicvi ve methiyesile nesir, insan cemiyetinin bütün inceliklerini, bütün derinliğile kuşatan bu büyük sanat size asıl lâtinlerin mirasıdır. Rönesansda İtalyanlar bu örnekler üzerinde meşkettiler: Dante, Petrarca, Boccacio, Bruno, de Cusa bu suretle yetişti. Şimalde Erasme, Reuchlin, Luther, Zwingli, Melanchton, Calvin; İspanyada Calderon, Lope de Vega, Cervantes bu nesrin üzerinde işliyerek üstat oldular. Ya Fransada Chanson de geste'lerle başlıyan ilk tecrübeler Roman de la Rose'da gittikçe gelişmiş, Rabelais- de, Montaingne'de, Le Sage'da, nihayet Descartes ve Pascal- da kemale gelmişti. Britanyada trajedi ile komedinin yanında ona dram katıldı. Nihayet son çocuğu roman, en büyük hazinesile kervana girdi.

— Batırınca yerin dibine geçirirsin; çıkarınca da göklere yükseltirsin. Bu da ne oluyor?.. Dünyada varsa yoksa nesir deyip çıktın. Kasidenin bu kadarı da olur mu?

— Durunuz! Daha bir şey demedim. Maksadım sadece mevzuumu takdim etmekti. Nesir, bu bizim her gün çarşıda pazarda, mal memuruna yalvarırken, karımızla kavga ederken, yerden selâm verirken, kumarda küfür savurur, dostlarımızın arkasından çekiştirip yüzlerine gülerken, ve kirli çamaşrlarımızı gazete sütunlarına sererken ve pokerdeki borcumuzu kapatmak için gündelik fıkra yetiştirirken; sonra da - büyük kütleleri coşturmak için nutuklar, inkılâpları mühürlemek için kanunlar, mahkeme salonlarını doldurmak için hicivler, masum kızları kandırmak için işveler, ricalar ve niyazlar halinde söylediğimiz, okuduğumuz, yazdığımız sayısız sahifeleri olan bü yük destan; sade gözümüzle veya dilimiz ve kulağımızla lezzetini tattığımız bir rüya âlemini değil, bu hassaların bütün verdiklerini bize tefekkürün adesesinde büyülterek aksettiren üç buutlu ve facialı dünyanın ta kendisidir.

— Mübalâğada o kadar ileri gittin ki, neredeyse başka sanatlara lüzum kalmıyacak.

— Bir bakımdan öyle görünüyor. Bir bakımdan da bu halinden dolayı onu sanat saymıyanlar var. Asıl sanatkâr, meselâ şair veya bestekâr kendi sanatının rahibidir: Ona âdeta ibadet edecek ve bu rüyadan uyanmıyacaktır. Halbuki biz öyle miyiz? Rubens'in, Rodin'in, Beaudelaire'in yarattığı bir sam içinde yaşadıktan sonra tekrar arzımıza dönmez miyiz?

Sanatın büyük tesellisinden sonra yine eski kavga kıyametimize kapanmaz mıyız?. Ve bu temaşaların vecdini çok defa unutup hayatın acı yemişini kabuğile ısırırken dişlerimizi kırmaz mıyız? Sanatkârın bize seyrettirdiği âlemlerin içinde kaynıyan gayri meş'ur hırsı, buhranı duymuş olsaydık kendi dünyamızın dramını daha iyi duymıyacak mıydık? Ve Sanatın mabetlerine (profane) yabancı gibi girerek hassaların mucizesini anlayan, bu mabetlerden müminin bütün ustalıklarile çıkan için artık dünya dıramını en büyük adese içinde görmek mümkün olmıyacak mıdır? Ve bu suretle rüya dediklerimiz birer hakikat manzarasından başka bir şey olmadığı ve asıl hakikatin bu rüyalarla daha derinden, daha canlı görüleceği anlaşılmıyacak mıdır?

— Söylediklerine göre, öyle görünüyor.

— O halde nesir sanatların tefekkürle birleştiği nokta, hayatın adeseden görülüşü ve bunun için büyüktür. Böyle düşününce kendi birsaminin dünyasında uyanık olduğunu zanneden sanatkârın «prosaıque» demesi insafa sığar mı?

— Daima bersam içinde ise haklıdır; bazan diğer mabetlere giriyor ve arza iniyorsa hakikî sanatkârın böyle düşünmesine zaten imkân yok?

— Bir de sanatkâra sorun: Agora'ya çıkmıya tenezzül eder mi? «Böyle konuşmuş olsaydım ciltler doldururdum» diyeceği muhakkaktır. Acele etmeyin, onların hepsini biz Agorada yakalıyacağız.

— Kaç türlü nesir bilirsin?

— içinde dünyayı aksettiren kaç türlü ayna varsa.. Eflâtun gibi mi konuşursun? Üstadı evvel gibi mi konuşursun? İsa gibi mi konuşursun? Seneque gibi mi konuşursun? Montaingne, Pascal, Voltaire, Chateaubriand, Goethe veya Baudelaire, Proust veya Gide gibi mi konuşursun? Üzerinde buğulu çiğdemi renk ve ziya içinde yüzen yeşil sırtlarda katır tırnaklarının parladığı; fundalardan yaban çiçekleri halinde hayat fışkırdığı; ağıllardan boşalmış davar sürülerinin köpüren dalgalan ovayı doldurduğu; ve ağızların taze vücutlara iştiha ile açıldığı, çağlıyandan akan suların ummana karışması gibi bitecek ruhların varlık hasretine karıştığı: yok olup gitmenin kıvrantısı içinde ölümün şehvet olduğu; kâşanelerin yıkıldığı; lortların, papasların, «mefkûre» simsarlarının, tahta kılıçlı kahramanların, tufanda boğulduğu gün hangi dille istersen konuş! O zaman ne Kayser kalır, ne İsa; ihtilâllerin bayrağım elinde taşıyan coşkun bir lisan kalır.

_— Benim ihtiyatkâr ve kibar dostum! Zarif kalemine bu halk ağzı gürültüleri yakıştırmam. İsterim ki her zaman Marlowe'la konuştuğun kadar hakim, Goethe'ye söylediğin gibi zeki, Lenau'a göründüğün derecede hilekâr olasın. Bunca hikmet yumurtlamış maharetli lisanına böyle başıbozuk edebiyatını sokmak, altın ve gümüş vazolara süprüntü doldurmaktan başka nedir? Sana ne âlemden! Varsın dilediği gibi çalkansın. Yine sen desise kazanını karıştır; buhurdanlarından hırs ve ihanet cazuları çıksın! Yine her zamanki ilim, hikmet, samimiyet, şefkat, insanlık, sanat maskelerini tak; yine her zamanki canavar yüzünü melek gibi göster. «Şeytan yer yüzünden kalktı, fakat şeytanlar çoğaldı» dedikleri zaman aldırma! Mademki herkesin içinde varsın, seni tanıyamazlar; ve eğer bir kaç hane harap bu nizamı bozmak için sağdan soldan feryat edip durursa yol ver geçsinler: Sarhoşlara yol veren saman arabası gibi. Zaten seslerini kimse dinlemiyecek, biraz ileride kıvrılıp kalacaklardır! Dünyadan sana ne! Sen

nesre bak, nesre: Bir prose metrique, bir de prose rythmique vardır. Sen bunların hangisini seversin?

— Zamanına göre, bazan coştuğum sırada birinden ötekine geçtiğim olur.

— Nesrimiz hakkında ne düşünüyorsun?

— Nazmın gölgesinde kurumuş ota benziyor. Bahri tavil, müsecca nesir, «tetabuu izafat», haşiv, itnap, tekrar, mefhum kıtlığı, sıfat bolluğu, fikirsizlik, gıdasızlık, kansızlık–.

— Neredeyse ölüm diyeceksin! Acele etme. Sınan Paşaya ne dersin?

— Ummî konuşması derim.

— Ya Fuzuli?

— İstid'ası mı? Nüktelerini ka'dırırsanız, içi boş kelime zinciri kalacak.

— Kınalı Zade?

— Asıl fikrini bulayım dedim; beş yüz sahife beş sahifeye

indi.

— Mücelleye de bir şey diyemezsin a!

— Atalar sözüne nesir derseniz, mesele kalmaz.

— Anlaşıldı! Bizi beğenmiyorsun. Daha yenilere gelince, alafranga taklidi deyip geçeceksin. Kimi tekke ağzı, kimi medrese kokuyor; kimi kanun maddesi, kiminde Bâbıâli edası; kimisi lâübali, kimi fazla ciddi; kimi kelime canbazı, kimi belâgat budalası; kimi tekrar meraklısı, kimi İncil kopyası; kimi tersine çevrilmiş frenk elbisesi, kimi külhani, kimi mahalle ağızı, kimi burjuva taklidi, kimi proletarya! Sana bir türlü adam beğendiremiyecek miyiz ?

— Canım efendim, niçin kızıyorsunuz? Ortada bir şey yoksa kabahat bende mi?

— Neden olmasın, pek âlâ var. Kulağın sağırsa gözünü aç da etrafına bak. Gazeteler bangır bangır bağırıyorlar. Daha duymuyor musun?

— Meselâ?

— Meselâ.. Meselâ.. Bir kısmına göre Yakub Kadri, Falih Rıfkı; bir kısmına göre varsa yoksa Peyami Safa; Nurullah Ataç'a göre evvelâ Abdülhak Şinasi sonra kendisi..

— Hakkı var.

— Neden?

— Kozu oynıyanın bir rol bulması lâzım! Bence en iyisi onun yolu; nesrinin mükemmel olduğunu ispat için kapı kapı dolaşıp ziyafet çekmeden, her dilde reklâm yaptırmadan, sokak ortasında tokat atmadan, cümleleri tersine çevirmeden, bayat mallan işportaya çıkarmadan, tereciye tere satmadan sa; köşeşine çekilip kendine inanmak ve rahat etmek elbette bin kere hayırlıdır.

— Sözlerinde ufacık bir sitem edası var amma, demek onu beğeniyorsun?

— Ona ne şüphe! Saadetlerin en büyüğü, «saadeti uzma» veya «tuba» değil midir? Oda Serenite ile elde edilir; bu mertebeye vasıl olmak için kendine inanmalıdır. Vasıl illallah

olanlar Enelhak dedikleri gibi bu mes’ut adamlar da Ene edebiyat derlerse hakları yok mu? Bir istifham burgusile içlerini deşen insanların yanında burguyu mütemadiyen başkalarının karnına batıran ve kendileri Serenite koltuğunda manevi göbeklerini şişiren mes’ut adamlara hak vermez misiniz?

— Şunu bunu bırak amma, bu Nurullah’ın eserini ben cidden beğeniyorum.

— Nesini beğeniyorsunuz?

— Samimidir, tabiîdir, aklına gelen şeyi istediği kadar genişletmesini bilir; şairanedir, âşıkanedir, tefelsüf eder; hülâsa, zaten nesir ne demek, maksadını doğru dürüst ifade değil mi? Serbest tedai ile bir sözden ötekine geçerek bunu ne güzel de yapıyor. Sırf şu belâgat düşmanı olması bile sempatik olmasına kâfi değil mi?

— Doğru söze ne denir! Yerden göğe kadar hakkınız var. Yahut daha doğrusu onun da hakkı var, sizin de! İbrahim bütün putları kırarak baltayı en büyük putun boynuna astığı gibi, ben de baltayı birinizin boynuna mı asayım? Haydi isterseniz asayım? Galiba o daha hevesli.. Fakat bana bakm aziz dostum, ben şeytanlığımı unutup size çıplak hakikati göstermiye mecbur olacağım! Eğer herkes haklı olsaydı, herkesin kendi komşusuna hâkimlik etmesi lâzım gelirdi; o zaman arz üzerinde ne iktidar olurdu, ne otorite, ne de umumî nizam; zira bir adam başka birinin hata yaptığına hükmeder etmez onu bizzat cezalandırmıya kalkardı. Bu hakkı size ne Allah vermiştir, ne cemiyet! Ben bu Şeytanlığımla, buna bir türlü razı olamam. Hayır, ne sizin hakkınız var, ne onun! Bir çıkmazın içindesiniz. Ressam, şair, bestekâr ve mimar nasıl coşuyorlarsa naşir de öyle coşmalıdır; onun da buhranları, fırtınaları, tezatları ve feryatları olmalıdır. Onun da sesi bütün bir meydanı doldur- malı, halkı ardından cûşu huruşla sürüklemelidir! Kelâm yerleri, gökleri, bütün âlemi yaratmışsa; sözünüz bâri kendinizi yaşatmalıdır. Elinde balta olmıyan ve putlara hücum etmiyenin sesi çıkar mı? Bir dava için coşmıyan ve bir iman uğruna kütleleri coşturmıyan ses duyulur mu? Kirli çamaşırlarınızı kim seyreder? Mehtaba, guruba, Boğaziçine ve Yenicami aptest- hanesine hayranlığınızı kim dinler? içinizde dıram yoksa, gözünüzü fal taşı gibi açın da şu dışarıdaki dıramı seyredin! Onu da görmüyor musunuz? Kulağınıza sesler gelmiyor mu? Bu hümmalı âlemde bütün hassaları tıkanmış; Ebülhevl gibi mi duruyorsunuz? Hâlâ kitap sizi yiyecek mi? Hâlâ hayata baliğ olmamış bir çocuk saflığı ile bakacak mısınız? Hâlâ tereddüdünüz çikolata ile şeker arasındaki tereddüt, hâlâ husumetiniz kaydırak oyunlarının darılışı, hâlâ muhabbetiniz köşe başı sohbetini geçmiyecek mi?

— Eyvah!.. Bizden ümidi kesmiş gibi söylüyorsun, dostum!

— Şeytan yeis demektir. Ben yalnız fenalıkları görür ve gösteririm. Fakat - bilirsiniz - sizi severim; beni inkâr edin, reddedin. Haksız olduğumu delillerile ispat edin. Acı söylenmesine katlanamıyorsunuz; yalandan olsun, alkış, medih, takdir ve riya istiyorsunuz! Kafanıza girdiğim, şüphe ve azap olduğum, içinizi kemirdiğim zaman kendinize inanmak ve şairane kulenize çekilmekle beni yendiğinizi zannediyorsunuz. Benim küçük sempatik kuklalarım! En büyük haileniz beğenilmemek korkusudur. En büyük saadetiniz kendinize inanmak ve bir kaç budalayı inandırmak olacaktır. Her büyük sanatkârın kendi cihanı var, kaçak eşya gibi huduttan soktuğunuz bu tersine çevrilmiş elbiseler hiç bir vücuda uymıyacaktır. Sıska vücudunuzla Achille’in mantosuna bürünür gibi kumaşın bol zamanında kesilmiş bu kat kat cümlelerin içinde cılız duygularımız kaybolacaktır. Siz mazide yaşamayın, mazi sizde yaşasın. Fosil olmaktan kendinizi koruyun! Gözünüzü faltaşı gibi açın; önünüzde

hummalı bir âlem var. Fırtınalı bir denizin ortasında yelkenleriniz uçmuş, ve kürekleriniz kırılmıştır. İnci dizecek vaktiniz yoktur! Bu kıyamet gününde yapacak hiç bir şeyiniz yoksa, kaleminizi kırın ve ağzınızı kapayın!!

ŞİİRE DAİR

Şeytan, elinde bir lyre'le geldi. Çirkin sesler çıkarıyor, tatsız şarkılar söylüyordu. Üstü başı perişan ve saçları karmakarışıktı. Bir sarhoş sofrasından yeni çıkmışa benziyordu. Sabahçı kahvesinde iskambilden sistem kuran genç filozoflar, üstünden dökülen mısraları kapışmak için ciğer bekliyen aç kediler gibi etrafını sardılar. Ağzından çıkanı mutlaka kulağı işitmiyordu: İçlerinde buz gibi titretenleri, alev gibi yakanları, şarap gibi mest edenleri, biber gibi acıları, çürük kestane gibi iç bulandıranları, ağlatanları, güldürenleri, merhamete, hiddete, nefrete, can sıkıntısına, rehavete, aptallaştırmıya, cevaptan âciz bırak- mıya sebep olanları, isyan ve hiddete bile lüzum kalmıyan bir boşluk içinde uyuşturanları, beşik gıcırtısı gibi muttarit bir ses dalgasından sonra afyon tesiri yapanları vardı. Bir alev parladıkça zaman zaman yerimden fırladığım olurdu; ağzı açık ve gözleri kapalı hayranların ortasında gitgide ağırlaşan bu gıcırtıya nihayet alıştım- Artık onları görmez, işitmez oldum. Yine kahve duvarlarına asılı Şah Meran ve Hazreti Ali tasvirlerini, koca sakallı Namık Kemal çıkartmasını, «Yedi gün» den kesilmiş Hollywood yıldızlarının tavandan aşağı istilâsını, Vatikan kubbesindeki meleklerin 1941 yılında fukara muhayyelesine yaptığı bu müthiş istilâyı, sinemanın kuru ekmeğe katık olduğu bir devirde cazuların ve cinlerin damarlarımızdaki kanı emdiklerini seyrediyordum ve sokakta bir tefeciyi polis kovalıyor, iki namuslu zengin geçiyor, ve üç murdar dilenci sürünüyordu. Şeytanın ninnisinden insanı uyandırmak için kazma dişli ayyaş kocakarı ağzına benziyen sokakta, satıcılar, araba tekerlekleri ve belediye memurunun kulak zarını yırtan musikisi kâfiydi. Kırk katırla kırk satır arasında bir muvazene bulmak için yerimden kalktım. Şeytan :

— Buyurun! Dinlemez misiniz? diye davet etti.

— Söylediklerin o kadar zayif ki bazısı beynime, bazısı ancak kulağıma kadar geliyor. Fakat hiç biri kalbime giremiyor dedim.

— Size tonlarla kömür getirdim. İçinden elmas çıkarmak bizim işimizi

— Mehdiyi bekler, yağmur duasına çıkar gibi Dâhiyi aramiya sabrım yok. **Bir dirhem bal için bir çeki oduna katlanamam** (Sultan Azizin Keçiboynuzu için söylediği.). Şöyle işlenmiş mücevherlerin varsa onları göster.

— Hangi cinsten isterseniz; müşterisine göre malım var. Kimini kapılardan çıngırakla çağırıyoruz. Kimine işporta malı veriyoruz. Kimine reklâmlar gönderiyoruz. Kimi de geliyor, bizi antikacı dükkânımızda bin minnetle arıyor. Böylesine kendimizi ağıra satıyoruz. Yüksek fiyatlı alüfteler gibi naz ve istiğna gösteriyoruz. Yalvartıyoruz, rica ve istirhamlardan sonra şöyle bir köşecikten iki tozlu mısraı ceketimizin yeni ile parlatarak ve önce kendimiz bu parıltıya hayran olarak okuyoruz.

— Böyle edebî ziyafetlerinde ben hiç akima gelmez miyim?

— Estağfurullah siz aklıma gelmezsiniz, aklım size gelir. İşte huzurunuzda bu marifetlerimi göstermeye hazır, duruyorum. Bırakın şu gençler iskambilden şato kurmaya gitsinler; biz yine sizinle baş başa güzeli çirkinden ayıracak bir elfeneri buluruz. Herkesin

elinde o kadar çok meşale var ki ışıktan gözlerimiz kamaşıyor; sizinle doğru dürüst bir iki kelime konuşmak için biraz karanlığa çekilelim.

— Yeni şiir için ne dersin?

— Çocuk kafalarının dumanından çıkan bütün bu hokkabazlıkları bir tarafa bırakalım. Sizinle konuşacak daha ciddî şeylerimiz yok mu? insan hislerinin derin kaynağı, bunların hayal ve rüya dünyası haline gelişi, kelimelerin musikisile bu dünyanın izdivacı, ressam ve bestekârın şâirin kaleminde birleşmesi. Şâirin Agora'daki yeri...

— Bir yığın felsefî mesele... Bunların halli için cildler devirmeli. Buna ne senin, ne benim vaktimiz elverir. Gel de seninle biraz havadan sudan bahsedelim. Sence şiirle fikrin münasebeti nedir?

— Bence şâirin en mühim vasfı rüya halinde olmasıdır. Şâir zekâsını, iradesini, bütün şahsiyetini bir telkin havası yaratmak ve kendini bu hava içinde uyanık rüya görmek için kullanacaktır. Rüyasını yazması için son derecede uyanık olması lâzım! Afyonun verdiği sarhoşluk gibi rüya onu uyuşturmaz (Baudelaire, Les Paradis artifieiels.). Fan teziler âleminde yeni keşifler yapmak için son derecede canlı bulunduracaktır. Fikri bu bakımdan onu loş dünyasına götürmek için geçtiği lâbirentlerde bir fener gibi kullanacak, fakat yolu bulunca onu bırakacaktır. Ressamın malzemesi boya ve insanın değiştirdiği tabiat olduğu gibi, şâirin malzemesi de kelimeler ve insanın değiştirdiği tabiattır. İşte bu Quincey'in, Poe'nin, Bandelarie'in şe'niyeti tamamlayan rüya âlemi dedikleri şeydir. Fakat hakikatte bu rüya da şe'niyetin kendisidir. Çünkü şâirin rüyası insanın değiştirdiği ve kendine göre gördüğü tabiattir. Şâir için birsamlar, illusion'lar, uyanık rüyalar, muhayyile oyunları, ma'şerî rüyalar asıl idrâkler kadar hakikidir ve asıl idrâkleri tamamlayarak âlimin ve filozofun dünyasından çok farklı bir dünya haline gelir. Fakat şâir bu fildişi kulesinde mahpus değildir. Oraya bir el merdivenile çıkar, renkli fenerlerini yakar, bersamlarını yaşar; stratosphere tabakasına yükselen bir heyetci gibi bu âlemden uzakken bile ayağı yerden kesilmemiştir. Tekrar kulesine iner; ve prosa'ique dünyada acıların ortasında eserini bu dünya için hazırlar.

— Dediğine bakılırsa, şâirin iki ayrı hayatı var. Bu marazı çift şahsiyetle sağlam eser nasıl meydana gelir.

— İfade edemedim, çift şahsiyet.. Asla! şe'niyet ve rüya, yalnız şâire mi mahsustur. Onu hepiniz yaşarsınız. Arzularla zaruretlerin çarpışması şuuru doğurmadı mı? ve şuur – isterseniz gayri şuur – rüyayı yaratmadı mı? Rüya, insiyakların dolduramadığı boşluğu kapatmak için tabiatın size bahşettiği lütuf değil mi? Öyleyse herkesin kendi rüyası var; ve herkes bu uyanık rüyayı şe'niyetin sırtında taşıyor. Şâir, onu herkesten iyi tanıyacak; bir rahip imanile o âleme girecek, zekâ ve iradenin bütün âletlerile onu işliyecektir.

Şâirin Agora'ya borcu nedir? diyeceksiniz, değil mi? Bu borç büyüktür. Çünkü yalnız o zekâsını ve malzemesini değil, «kendine göre gördüğü tabiat» yani en fazla şahsî olan tarafını – oradan almıştır. Rüyalarınız sizin değil, uzviyetin ve cemiyetindir. Hangi cemiyetin? – onu siz bilirsiniz – Her halde birinindir! Eflâtunun mythe'leri, Homeros'un destanları, Dante'nin «Cehennem» i, Baudelaire'in Sokağı, Şarabı, Kadını, Buhranı, Claudel'in Gotik mâbedleri ve Maiakowsky'nin Dumanları, Rayları ve Tayfaları kendilerinin değil, kendi dünyalarınındır.

— Öyleyse şair bir fikrin kahramanı mıdır?

— Hayır; bir dünyanın kahramanıdır! Bu mukadder vazifesini bazan müphem olarak, bazan açıkça bilir. Bu onun değerini düşürmez. Fırka programları yapan siyasiler, kaideler getiren ahlâkçılar, sistemler kuran filozoflar, keşifler yapan âlimler gibi değil; fakat eserile bütün bir âlemin şe'niyet ve rüyasını yaşayarak, bizi o âlemin birsamı içinde kendimizden geçirterek mukadder vazifesini yapar.

— Ya eserinde uzun uzun fikir müdafaaları yapan şâirlere ne dersin? Lâtinlerde Ceorgiques ve Eneide, Rönesansta Divine Comedie, yeni devirde Faust, bizde Mesnevi gibi büyük eserler asıl san'atın yanında yeni bir fikir ve hikmet de getirmiyor mu?

— Şüphesiz, bu büyük dehâları hürmetle hatırlıyorum. A- sırların üzerinde âbideler gibi duran eserleri insana Ehramlar ve Süleymaniye karşısındaki san'at huşuunu verir. Fakat nesir bu yükü gittikçe şiirin üzerinden almaktadır. Faust bu nevi eserlerin sonuncusudur. Onu Goethe'ye ben tavsiye etmiştim; fakat altmış seneye mal olan zahmetten sonra yine eksik kaldı ve - doğrusu - itiraf edeyim ki ben de hem kendisine, hem de Almanlara karşı bu İsrarımdan dolayı mahcup oldum. Bu hikmeti felsefe, ve bu tasviri roman pek âlâ yapıyor. Görmüyor musunuz ki o zamandanberi bütün dünyada şiir gittikçe rüya ve şe'niyet dünyasına ait bir kelimeler musikisi olmuştur. Ingilterede Milton'dan sonra kimse bir daha böyle bir zahmete girmedi. Shelly Byron, Keats, Woodsworth; Almanyada Stephan George,

Rilke; Fransada Baudelaire, Rimbaud, Verlaine, Valery asıl vazifesini kavramış olan şiirin şaheserlerini verdiler (Geçen asrın birbirine pek az benzeyen bu individüalist şairleri devirlerinin hastalığını ifadede birleşerek yeni dünyanın sosyal şiirini hazırladılar.).

— Ya bizim için ne düşünüyorsun?

— Ooo!... Bu hususta bak, sizin cidden bir imtiyazınız var. İranın Firdevsî'si ve sizin Mesnevî'nizden başka böyle büyük fikir davasına kalkanlar görülmüyor. Hafız, Kaânî, Şevket Buharı, Mütenebbî, İbni Fârid, Fuzulî, Bâkî, Nef'î, Nedim, Galip bu san'at şahikaları size vazetmeyen kaside ve ga- zellerile kendi dünyalarım en keskin vaizlerden daha iyi telkin ederler.

— Ya bugün?

-— Bugün de, bundan sonra da öyle. Galipten sonra şiirinizde büyük çöküntü vardı. Sanki Beyoğlu sarrafları İstanbul'a hüküm edince onunla beraber bütün bir san'at da yıkılmıştı. Bir asırdır etrafı bir yığın tatlısu edebiyatçıları kaplamıştı. Fakat şükr edin, bu çöküntüyü dolduran bir köprü kuruldu. Yeni dünyanızın maymun ve mukallid olmaması için bu köprü size çok şeyler getirmiştir.

— Hangi köprüden bahsediyorsun?

— Yahya Kemal.

— O!-.. Bizim üstad mı? Yok canım, sence hakikaten o kadar mühim mi?

— Hem de ne kadar! Ben onu sayısı pek mahdut eserile, kendi dünyanızın yetiştirdiği bu dağlar zincirinin son zirvesi gibi görüyorum.

— Affedersin amma, doğrusu anlıyamadım. Üstada hepimiz hürmet ederiz; fakat neden işi bu kadar büyütüyorsun? Zannımca onun şeytanla bir alış verişi olamaz.

— Orasını ben bilirim. Fakat müsaade ederseniz, bu noktayı aydınlatayım: san'at, en inkılâpçı şeklinde bile her şeyden evvel an'anedir. San'at bir ustalık ve çıraklık zinciridir. Çırak ustasını yenebilir, günün birinde inkâr edebilir. Fakat bütün maharetleri oradan almıştır. Çin fağfurlarını yapan ustalar, eserlerini işledikleri lüleci hamurunu bir asır evvelki dedelerinin koyduğu kuyulardan çıkarır ve onlar üzerinde çalışırlardı. San'at bu şe'niyetle rüyadan örülen âlemi duymak için kulağını ona vermek, asırların inkılâplarla süze süze getirdiği en saf ve halis sesleri dinlemektir. Kulağını bu sese vermeyen, bir dilin dehâsını keşfedecek kadar hassalarım işletecek çıraklık sabrından mahrum olan, san'atkâr olamaz. Galipten sonra yıkılış vardı; çünkü Beyoğlu sarraflarının cemiyeti, dilin dehâsına karşı kulakları sağır ve gözleri kör etmişti. Şükür edin ki garbı tanıdıkça, kendinizi tanımanın yollarını öğrendiniz. Dalaleti bir asır sonra fark edebildiniz, fakat ettiniz: Yahya Kemal geldi. Kulağını asırların yuğurduğu bir lisanın derunî rythme'ine vererek, oradan garbın size öğrettiği poeme mimarîsini çıkarmaya muvaffak oldu. Arkasından nesiller yetişti, ve yetişecektir. Onu aşmak istiyecekler, kendi kendilerine istiklâllerini inandırmak için onu inkâr edeceklerdir. Varsın etsinler. Zaten bu böyle olur. Hele inkılâp devirlerinde zamanın her anı dörtyol ağzıdır. Akıp giden vak'aların tek hatlı oku üzerinde o bütün rüzgârlara açık durur. Fakat zincir kırılmamalıdır. Varsın ihtilâl olsun, varsın çırak ustasını inkâr etsin; şekilleri kırsın, şahsiyeti mutlak yeni şekillerde zannetsin. Bu vehme kapılan yâlnız sizinkiler mi? Şimdi san'atkâr şahsiyeti yeni şekilde arıyor.

— Her büyük artistin kendi şeklini yarattığını söylüyorlar, buna ne dersin!

— Her devrin yeni ihtiyaçlarla yeni kalıplar getirdiği muhakkak! Fakat o iddiada ben bir hakikat hissesi göremiyordur Sheakespeare kalıpları kırmıştır derler. Halbuki müşarünileyh eski tiyatroları az çok değiştirerek oynamakla işe başlamıştı. O- nun kökleri Şofocle'e, Lope de Vega'ya, seyyar tiyatro truplarına, folklor ve halkta kökünü muhafaza eden bu her devrin tulûatçılarına kadar gider. Teknik zaruretler, yeni keşifler, icadlar, yeni sosyal ihtiyaçlar yeni sanat nevileri doğuruyor. Bunlar bazan bir nevi iflâsa götürürken bir yenisini canlandırıyor Büyük san'atkâr bu değişiklikler içinde gelmişse, onlarla beraber teşekkül eder. Fakat onu dilin dehâsına bağlıyan rabıtalar kırılmamıştır.

— Yahya Kemalde yeni şekil var mı?

— Ona ne şüphe! Asıl şekil Türk şiirini mısradan poeme'e yükseltmektedir.. Serbest nazım, kafiyesiz nazım, müstezad gibi anarşik şekiller eskidenberi vardı: Bunları Hâmid, Fikret, Fecri Âti bol bol tecrübe etti; fakat muvaffak olamadı. Çünkü mühim olan anarşik veya muntazam vezin tarzları değil, şiirin construction'udur.

— Ya Haşim'e ne dersin?

— İyi şâir derim. Birçok safhaları var: önce Fecri Âtinin tasannulu ve köksüz lisanile başladı. Sonra çöl ortasından yenilikler getirdi; ince ve güzel şiirleri vardı. Hâleti ruhiyeleri avlamasını ve fırça darbelerile psikolojik peyzajlar çizmesini biliyordu. Fakat henüz lisanı çetrefil, ve souffle'u kifayetsizdi.

Yahya Kemalle temastan sonra büyük değişiklikler oldu. Son yazıları bu merhaleyi gösterir.

— Ya Nâzım Hikmet?

— İhtilâlci şâir; fakat sesi Kemalden gelir, nazmın ihtilâline, makineye, yeni hamleye, Maiakowsky aşısına rağmen divan ve halk şiirinin derunî rythme'ine kulağını vermesi onu yaratmıştır.

Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik

Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik

Diyen Kemalin heroi'que sesi Nazımda başka bir tarzda devam ediyor.

Atlılar, atlılar kızıl atlılar Atları rüzgâr kanatlılar.

«Deniz» in, «açık deniz» in, «ses» in, bu gittikçe yükselen, kesilmiyen ve bütün bir manzumeyi dolduran nefhasi, mısra mahareti, belâğat ve küçük haleti ruhiye şiirinde kalan nesilleri birdenbire toplayıp arkasından sürükledi. Herkes gücü yettiği kadar, onu takip etti. Kimi kötü kopyesini yaptı. Kimi taklid etti, kimi ondan kuvvet aldı ve kendi şahsiyetini kazanmıya başladı. Yahya Kemal baştan başa bir edadır.

— Eda da ne demek?

— Söyleyiş tarzı? Sesin. yükselişi, lirizm, iç hayatının taşma kuvveti.. İşte şiirin asıl kökü budur. İmajlar, fanteziler, fikirler, buluşlar bu büyük temelin üzerine işlenen nakışlardır. Asıl kök olmadıkça havaya çizilmiş nakışlar neye yarar?

— Nakışa kıymet vermiyor musun?

— Biraz mübalâğa ederek, hattâ evet bile diyeceğim. Siz hiç askerî müzenin önünde duran eski toplan gördünüz mü? Üzerlerinde nasıl bu âletin göreceği işle alâkasız bin bir nakış vardır. Bir de yeni toplara bakın: namlular dümdüz çelikten ve tezyinata tenezzül etmiyecek kadar sade! Sebebi: çünkü asıl maksadını hakkile yapamadığını gören topçu ustası eserini bir yığın lüzumsuz nakışla doldurmuş. Bu, psikolojik bir haldir. Plândan, vahdetten mahrum olan Endülüs binalarına bakın! tezyinat içinde kaybolmuştur. Fakat ya Mısır mâbedleri, Partenon, Süleymaniye! Mimar maksadına o kadar emniyetle ulaşmış ki, ziynet onun eserinde imza kadar yer tutar. Yahya Kemalde imaj, san'atkârın psikolojik buhranından doğan bir didinme değil; eserin plâstik kemalini tamamlayan ziynet; ses en yüksek merhalesine çıkarken onu perçinleyen bir çividir.

— Demek oluyor ki, sence san'at her şeyden evvel İçtimaîdir.

— Bu kelimeden neyi kasdettiğimi eğer iyi anlatabildimse, muhakkak!

— Yeni şâirlere ne dersin?

— Şu edebiyatımızda «inkılâp» yapanlara mı? Gül ve mehtabı bırakıp nasır ve çamaşırı almakla bir mahalleden ötekine taşınıyorlar. Canları sıkılmış olacak.

— Ya Hiyeroglifden alnmış cümleler, tepeden inme buluşlar, ya sokakla ev arasındaki gündelik vak'alar? Bunlar hep yenilik değil mi? Unutma ki bunları yapanlar eskiyi yapmasını pekâlâ beceriyorlar. Zaten bunu isbat için ikisini ayni zamanda neşretmiyorlar mı? Önlerinde koskoca bir üstad, Picasso var: o da resimde De Vinci'lere yaklaşan klâsik çizgiler çizerek sonradan bu pergel ve mingale resmine geçmedi mi?

— Resim ayrı bahis; onu başka bir gün konuşuruz- Şimdilik şiirde kalalım: Oyuncaklarım kırmak, taşların yerini değiştirmek, bir mahalleden ötekine taşınmak inkılâp değildir. Eğer

eski edebiyatın kusuru bir kaç hayal içinde mahpus kalmaksa, bunlar da başka bir yoldan ayni hataya düşüyorlar. Fakat, bu yeni edebiyat eskiden alınacak kuvvetli tarafı, yüksek nefhayı, coşkun sesi, lirizmi, kaybetmiştir. Aramak fena şey değil; yalnız, karanlıkta el yordamile giderken elindekileri kaybetmek ol-masa! Yeni şiir, bir kaşık suda fırtına yapan ve aklına geleni kâğıda geçiren şiir değildir. Yeni şiir, eskinin içinden doğan, o- nu aşmak için yeni cemiyetin davalarını duyan, onların rüyasını gören, ıztırabını çeken, onların buhranını kendi buhranı haline getiren şiirdir. Geçen gün konuşurken, dediklerimi tekrar edeceğim. Kusura bakmayın! Yeni bir şey söylemek dünyayı yeniden yaratmaktır. İncil «İptida her şey kelâm idi» diyor. **Faust, «iptidada her şey Aksiyondu» demiş.** Biz de diyelim ki: «İptidada her şey tezad idi.» Bu tezadlar arzı kaplıyan bir tufan haline gelmiştir. Fırtınalı bir denizin ortasındayız. Yelkenlerimiz uçmuş ve küreklerimiz kırılmıştır. Belâ kayalarına çarpıp kırılmak belki de mukadderdir. İnci dizecek vaktiniz yoktur! Bütün hassalarınızla arzın üzerinde kopan kıyametlere bakın, şe'niyeti ve rüyasile onun şiirini yazın!

TİYATROYA DAİR

— Kafa buhranlarını asıl derinleştiren, vahimleştiren, bu buhrana düşenin içinde bulunduğu haldir. 1941 yılında dünyanın içinde bulunduğu hali tarife ne kuvvetim, ne de zamanım var. Maziyle hesabı kesmek, istikbali kurmak, fakat birçok malzemesini yine maziden alarak! maziyi inkâr ve kabul etmek. Uçurum önünde durur gibi ileriden ürkmek, fakat gözlerini kapatarak ona atılmak! Bu dünya Arenasında artık seyirci kalmadı. Sheakespeare diyordu ki: «Dünya bir tiyatrodur ve biz onun aktörleriyiz.» Zaman zaman sahneden inmeye ve seyir etmeye imkân kalmadı. Bütün âlem artık hem aktör hem seyircidir.

Mücrimiz, cezayı biz veriyoruz; kahramanız, alnımıza defneler koyuyoruz. Namuslu haydutlarız, kendimizi biz hicv ediyoruz. Sefilleriz; bize biz acıyoruz. İntikamı kendimizden alıyoruz; ve kendi cehennemimizin odununu sırtımızda taşıyoruz. Dünya, haçıyla Golgotaya çıkan bir İsa'dır. Hayır, dünya kendini inkâr ve tasdik eden bir şeytan!

—- Yahudiler niçin Yüksek kaldırımda oturur?

— Her gün bu yokuşu tırmanarak İsanın kefaretini çekmek için.

— Demek dünya bir şeytandır, diyorsun?

— Evet, İsa ile şeytan ayni şeydir. Çadmıhta «Beni niye terkettin?» dediği zaman, gözüne görünen şeytan kendisiydi. Şeytan İsa suretine girdi ve insanlara ayni zamanda hem canî hem mazlum olmasını öğretti. Geçmişteki facialar gelecekteki facialara gebedir. Müverrih ve peygamber ayni torbadadır.

— Bu facialar kasırgasında bir selâmet kıyısı bulamadın mı? Hangi devirde kalmak isterdin?

— Hiç birinde! Bu ebedî seyahatim durunca her şey bitmişdir. Her devirde sofraları deviren ve sarhoş kadınlarla divanlarda yuvarlanan; çelengin, hançerin ve ölümün şehvetini tadan; Nemrud'un huzurunda sürü sürü gözlerine mil çekilen; Ehramlara kırbaçla taş taşıyan; haydut Oedi- pe'ken kral diye alkışlanan, kendi gözlerini kendi oyan ve Antigone'le sahralara düşen; kilise kapılarında dilenen; Borgia'ların hâzinesine giren; Jean Husse'de isyan, Luther'de ihtilâl olan; 89 da hürriyet için insanları boğazlıyan; Babeuf'in katili. Blanqui'nin

mahkeme reisi, fakat açların ağzında feryad, mazlûmların kafasında intikam; 1941 de bütün Kabillerin elinde hançer, bütün Habillerin sırtında yara halinde görünen bendim.

— Yeter artık şom ağızlı şeytan!

—- Keyfinizi kaçırdım, affinizi istirham ederim. İsterseniz size levhanın tersini çevireyim. Bakın nasıl yüzünüz gülecek, gözleriniz parlayacak; orada yalnız sizi eğlendiren ve mesut eden şeyler göreceksiniz. Bu sihirbazın aynasıdır; onu Kafdağındaki mağarasından aşırdım. İşte bakın! Ne maharetle her şey değişti: Şu Karnak sütunlarındaki azameti seyredin; şu Ba- bil bahçesinin ihtişamını; şu Parnasse'in heybetini; şu Parthenon'un kemalini; şu Dannae'nin zarafetini; şu Eflâtunun hikmetini; şu Alcibiades'in şeytanî güzelliğini; şu Caligula'nın sofrasındaki zevki; şu İskenderiye rakkaselerini; şu gotik mâ- bedlerin Allaha yükselişini, şu Papaların debdebe ve kuvvetini, şu Apollon'un halefi İsa ve Afrodit'in hicabla örtündüğü Meryem tasvirlerini; bu mucizeler devrinin âbidelerini seyredin. Şu Rus baletlerinin, Hollywood yıldızlarının, elektriğin, radyonun, operanın, cazbandın ve koca fanfarlı marşların aydınlattığı, ses dalgalariyle doldurduğu dünyayı seyredin. İşte size iki âlem!

— Benimle alay mı ediyorsun?

— Ne münasebet! Sünnet çocuğunu avutan çıngırak seslerini dinletiyorum.

— Var olmak veya yok olmak! İşte mesele burada. Hamlet'in meşhur şüphesi. Tolstoi'de bu şüphe çözülüyor: harp ve sulh; olmak ve olmamak; başka tâbirle her an ölüp yeniden doğmak, bu akıp giden âlemin içinde her lâhza parlayıp sönen bir vak'a olmak; bir vak'a ki oluşun içinde ebediyet fakat kendi başına yokluk.

— Yine Hamlet'in kafasındaki düğüme döndün. Sopocles bir trajedisinin monologunda «Var olmak!» diye başlıyordu. Shakespeare buna yalnız tek kelime ilâve etmiş. Bütün yaptığı bundan ibaret. Sanki mühim bir şeymiş gibi kıyamet bunun etrafında dönüyor.

— Mühim olmasa Şehir tiyatrosuyla gazeteciler birbirine girer miydi?

— Ya! demek sizde muharrirler metafizik uğruna kurban oluyorlar. Ne şerefli iş! Benim bildiğim - usuldendir - insanlar körü körüne boğazlanır. Gözlerine mendil bağlanır. Sürülerle sirka sürülür. Niçin ve kimin için olduğunu bilmeden vahşî hayvanlara parçalatılır. Atların altında ezilir, birbirini boğarlar. Nâdiren metafizik şehitleri de olduğu vardır. **Hatırlarım; mahşerde ruhlar Beytullaha toplandığı zaman, o daracık yere nasıl sığacak diye bir mesele doğmuş ve papaslar iki felsefî mezhebe ayrılmıştı.** Bir kısmı ruhların üst üste çıkarak göğe yükseleceğini iddia etmiş; bir kısmı ruhlarda ademi tenafüz yoktur, iç içe girebilirler, diye itiraz etmişti. Bu akide ihtilâfından aralarında ne kanlı döğüşmeler oldu! Hamlet davası da böyle bir metafizik ihtilâfdan doğuyorsa, beşeriyet tarihine altın kalemle yazılmalıdır.

— Altın kalemi ilerde başka davalara sakla da, şunu biz gel gümüş kalemle yazalım. Bizim varlık - yokluk davamız daha beşerî, daha hakikî, daha makul. Mesele bazı aktörler ve muharrirler arasında geçiyor. İşin metafizik cephesi «kendimizi göstermek için bir vesile lâzım mı değil mi?» davasıdır. Biz var mıyız, yok muyuz? Eğer varsak, kendimizi göstermeliyiz. Kendimizi göstermek için her vesileden istifade etmeliyiz. Eğer kendimizi gösteremezsek yokuz demektir. O zaman vay halimize! Asıl mesele, bu «varlık - yokluk» davası gülmek, ağlamak gibi dehşetli sarî: herkeste bir şüphe uyandı: «Acaba ben var mıyım? yok muyum? Varsam kendimi göstermeliyim, yoksa vay halime!» ve eline kalemi alan meydana çıktı; kalemlerini mızrak, yüzlerini kalkan gibi kullananlar kavga meydanına koştu.

Çok şükür yaralılar falân, pek az. Çünkü herkesin kab kanı sağlam, kalemlerin ucu çabuk bükülüyor.

— Bu meseleye çok merak ettim.

— Sana Hamlet kahramanlarından Muhsin Ertuğrul'un müdafaasından bir kaç satır okuyayım belki işine yarar:

(Aslını tahkik etmedim, günah söyleyenin boynuna).

«Ben Celâleddin Ezineyi ticaret âleminde müseccel bir yazıhanede Müsevi bir bankerin ortağı olarak faizcilik ederken tanıdım. Uzun seneler kendisi bu işte, bu meslekte kaldı. Bu bakımdan san'at meselelerinde kalem oynatmağa ve söz söylemeğe salâhiyetli olduğunu kabulde mazurum. Hele bir tek neşredilmiş romanı olduğunu bilmiyorum. Günün birinde Celâleddin şöhret merakına düştü ve basamak olarak Şehir tiyatrosunu hatırlamış olacak ki elinde bir piyesle bana geldi. Piyesin o aralık hazırlamakta olduğum bir ecnebi eseri her bakımdan hatırlattığını söylediğim zaman Celâleddin Ezine bu ecnebi piyesin temsilinden vazgeçmemi istedi. Tercüme ettirmiş, hazırlatmıştım. Oynatmağa mecburdum. Nitekim evvelâ eserin aslı, sonra da Ezinenin ki oynandı. Birincisini seve seve seyreden halk İkincisine rağbet etmedi ve dostumuz Celâleddin o gündenberi düşmanımız oldu.»

— Ya bu aslın adını niçin vermiyor?

— Söyliyeyim: Asmodee (Le sage'in «Topal şeytan»ına verdiği isim.). Devam edeyim mi?

— Kâfi. Dedikodudan ne de hoşlanırsın! Herkesin hususiyetine karışmıya ne hakkın var?

— Canım efendim, bütün gazeteler, mecmualar bu mesele için haftalardır sahifeler doldurdular. Mısırdaki Sağır sultan duydu! Garp matbuatında da akisleri olmuş diyorlar.

— Varsın olsun: uzaktan davulun sesi hoş gelir. Dostluk nedir bilmez misin ayol! Dünya yerinden oynasa kulaklarını tıkayacaksın. «Duymadım, bilmiyorum, ne üstüme vazife!» diyeceksin. Ortada bir müellif var: üç yüz sene evvel ölmüş. Bir dünya var: böyle davalara küs dinlemiş. Bir mahkeme var: işi başından aşmış. Geri kalanlar da, bırak heveslerini alsınlar. Ya şu tiyatro hakkında ne dersin?

— Hangisi, Hamlet mi? Kitabın lisanı eskidir diyorlar.

Baştan biraz okudum: eskidenberi gayretle okumaya alışmamışım, bir kitabı bitirmek için tırnaklarımı yiyemiyorum. İlle de zevkime gitmeli! Esat Mahmudun bir hikâyesile beraber başlamıştım. Ötekini bıraktım, bunu bitirdim.

— Ya temsil?

— Görmedim; mademki aktörle muharriri beğeniyor, o halde iyidir. Mademki otoriteler böyle diyor, o halde doğrudur.

— Ne o, ne o!.. Otoritelere hürmetsizlik mi?

— Haşa! Böyle bir şey kimin aklından geçer. Otorite ya Avrupa'dan gelir, ya orda tasdik edilir, yahut hususî ziyafetlerde birbirini tasdik eder. Şehir tiyatrosuna gelince, orası çöplükte bir güldü. Belediye onu saksıya koydu. Şimşir tarak gibi sağlam, sapasağlam bir müessese. Eskileri bir görseydiniz, çoktan buna rahmet okurdunuz.

— Gedikpaşadaki Güllü Agobu mu söylüyorsun? Feyziye kıraathanesindeki Abdürrazzakı mı söylüyorsun? Tiyatromuzu ıslaha gelen Bernard'ı, Manakyan taifesini, Kel Haşanı, Dava-laciro kahramanı Burhanettini, Kuşdili yârânını, Naşidi ve tulûatçılarını, hem gülen hem ağlayan Fahimi, Ermeniceden tulumbacı ağzına, frenkceye kadar bu birbirinin nihayetsiz çıkartması orijinal tek nüshayı mı söylüyorsun?

— Şüphe mi var? Bir alay tulûatçı süpürüldü de fena mı oldu? Neydi o sayın azlıklar gibi konuşmalar, o kocakarı ağızları, o külhanbeyi cakaları? Çok şükür memleket sahne gördü. Bedava gidilmiyor, insan dram seyretti mi ağlamalıdır. Ses –melodramatik – titremeli, her cümle mutlaka inler gibi çıkmalıdır. Kat'iyyen müptezel olmamaya dikkat etmeli, ve insan kızdığı, hayret ettiği, yese düştüğü zaman nasıl söylerse onlardan hiç birine benzemiyen tamamen orijinal bir tarzda söylemeye dikkat etmelidir. Cümleleri yanlış okumadan, edebî eserlere uydurma cümleler katmadan çekinmemelidir çünkü aktör lâyuhtîdir. Mademki oyun öyle icap etmiş, öyle oynanacaktır. Ne çabuk unuttunuz! «Tiyatro bir mektebi edebdir» orada aktörler muallim ve halk talebedir. O sıraları neye koymuş farkında değil misiniz? Şaheserlerin gölgesinde millete medeniyet dersi vermek için. Bu mektebin tek sınıfı ve falakalı bir hocası olacaktır; çocuklar söz dinlemedi mi tokat inecek; ve bir yanağına tokat yiyenler Hazreti İsanın emrini yerine getirmek için derhal öbür yanağını uzatacaktır. Bir ağızdan çıkan ses en kıdemli talebeden kapı yanındaki afacana kadar ayni perdeden tekrar edilecektir: bu mektepte Standard eşya gibi yalnız bir ton, bir ses, bir eda, bir hareket olacaktır; bu eda, mutlaka hassas olduğunu isbat için sesini titretecek, inleyecek, orijinal olacak, herkes gibi konuşmayacak, ve dehâsını bu suretle isbat edecektir.

— Amma da yaptın ha! Tiyatro da diğer san'atlar gibi bir san'at şubesi değil mi canım?

— Evet, tiyatronun kendisi öyle! Fakat oyuncuları.. Onların cemiyetteki rolü sahnedeki rollerinden çok büyüktür. Bir san'at eseri alkışlanır, beğenilmez, sükûnla karşılanır, hücuma uğrar. Oyuncularsa – öyle mi ya? – halkımıza neler öğretiyorlar: Sphocles'den Musahipzadeye kadar! İşlerinin ciddiliğile mütenasip tam bir itaat lâzım.

— Kötü bir şarkıcıyı ıslıkla indirirsek, ikide bir falso yapan bir kemancıyı zorla susturursak, kulağımızı yırtan bir sesi, soğuk bir aktörü, rolünü ezberlememiş, oynadığı eserin farkında olmayan şımarık bir aktirisi, nihayet sahneyi terketmeye mecbur edecek kadar şiddetli hücuma uğratırsak fena mı yapmış oluruz?

— Elbette! Hürmetsizlik, haddini bilmemek, çizmeden yukarı çıkmak! Sizin vazifeniz öğrenmek, onlarınki öğretmek! Elinizde bir seyahat bavulu, göğsünüzde madalyalar, ve cebinizde belediye cüzdanı varken kim size ferman okuyabilir? Shakespeare ve Moliere gibi dühatın (Şeytan bir türlü ölü kelimelerden kurtulamıyor.) postlarını sırtına geçirdikten sonra haddiniz varsa ağzınızı açın!

— Bu zorbalık daha ne vakte kadar sürecek?

— Müellif aktöre hükmedinciye kadar. Ona da hayli uzaksınız. Garbın büyük cedleri 2500 yıl evvel Arenalarda Diyonizos oyunlarını maskeyle sahneye koyarlardı. Eshylos'dan-beri bu sahne ne kahramanlar gördü! Lâtin filozofu Seneca büyük dramlar oynatmıştı. Lope de Vega iki bin eserle geldi. İspanyolları meşkeden Fransızlar ve İngilizler artık sahneye tamamen hükmettiler. Yunan temsilleri, kasaba trupları, Miracle'ler, Passion'lar (İsâ'nın şehadetine dair açıkta temsiller.), tulûatlar birleşerek İngilterede Shakespeare ve Almanyada

Goethe oldu. Dram muharriri sahneye o kadar hükmeder ki, bazan Moliere ve Shakespe.are'deki gibi bizzat aktör olur; bazan Goethe, Wagner'de olduğu gibi rejisör, ressam ve bestekârdır. Büyük dram müellifi sahnesini kendisi yaratır. Perdelere kendisi şekil verir; aktörlerini kendi seçer; eserini istediği tarzda oynatır. Arslanlar sahneden çekildiği vakit elbette çakallar ortalığı kaplıyacaktır.

— Demek tiyatronun bir çok kökü olduğunu söylüyorsun?

— Evet, bir kaç., klâsik tiyatro ile gelen Yunan kökü, ortaçağın Mirakl ve Martirlerile gelen dinî kökü; halk oyunları, tulûatlar... Garbın büyük eserleri bu köklerden geliyor.

— Öyleyse bizde de büyük eserler doğması için bu kökleri aramalı! Meselâ Orta oyunu; Kavuklu, Pişekâr ve Zenne, daha neler vardır... Sonra Karagözün Hacivat'la Beberuhisi, alafrangadan geçen kukla. İşte sana tiyatromuzun falklor kökleri! İstersen «Vak'ai Kerbelâ» yı da al, ver bunları ülemamıza, tetkik etsinler. Elbet günün birinde dühattan bir ehli merak çıkar, bunları birbirine katar ve yeni Türk tiyatrosunu yaratır.

— Olmaz!

— Neden olmasın. Mademki frenklerin bu işi nasıl yaptıklarını öğrendik, biz de ayni şeyleri yaparız, olur biter. Mademki Wagner'i meydana getiren âmilleri öğrendik, bu âmilleri bir araya getiririz, kendiliğinden Wagner meydana çıkar.

— Çıkar amma, bu istediğiniz Richard Wagner değil; Faust'un budala ve küçük Wagner'idir. O halk motiflerini toplar; Karagöz oynatır, parça bohçası yapar, fakat ortaya eser çıkmaz, humunculus çıkar. Aziz dostum! Zamanı tersine akıtmak elinizde değildir. Bir defa olan bir daha olmıyacaktır. Bugün yeni şartlar, yeni tezadlar içindesiniz. Sahneniz olsa olsa bunların evlâdı olacaktır. Hiç bir san'at, hayatı kısaltılmış bir zaman içinde onun kadar canlı olarak karşımıza koyamıyor. Shakespeare'in dediği gibi eğer dünya bir sahne ise, sahne de bir küçük dünyadır. Orada oynanan, dışardaki dramın zübdesi ola çaktır. Dışarda dünya hâlâ Karagöz mü oynatıyor? Orada hâlâ kavuklu mu geziyor? Dışarda insanın bağrını deşen büyük meseleler yok mu? Dışarda kaltaban muharrirler, dalkavuklar, bezirgânlar, namuslu haydutlar; dışarda arzularla mânilerin dramı, ümidlerin, yeislerin çarpışması; açlık, riyakâr merhamet, acı, acıların hafızası ve kudret yok mu? Dışarda kurtların devler gibi boğuşması, şuur aynalarında ümid, ıztirap, yeis, nedamet, kin, intikam, tekrar ümid, tekrar ıztırab olarak bin bir akisler yapan benim şeytanî oyunum yok mu? İşte! sahneye bunları aksettireceksiniz. Eski oyuncular geçtiler, bize büyük adeseler bıraktılar. Shakespeare'den (bilmem kime) kadar bütün üstadların oyunlarını seyrettik. Hepsinin sahnesinde ipleri ben çekiyordum; kader oluyordum, ihtiras oluyordum, iblis oluyordum, şüphe oluyordum, istibdad oluyordum, taassup ve cehalet oluyordum; şimdi dünyada kana susamış bir sırtlan olarak locaları, borsaları, esir pazarları; bir lokma için arzı kana boğan bütün keşifleri ve icadlariyle dev gibi kapital oluyorum.Nemrud'un zulmü bunun yanında şefkattir; Firavunlar kapitalimin elinde birer köşe bakkalıdır. Roma saraylarının sefahati açlıktan boğazı kokan kapitalimin masrafı yanında çocuk harçlığıdır. Martirler onun kurbanları yanında hafif nezleliler, Pascal'ın girdabı onun açtığı uçurum yanında bulaşık çukurudur. Metafizik buhran, bu muazzam buhrana göre iç bulantısıdır. Bir kaşık suda fırtına yapan ahmakları ve «metafizik buhran» afyonunu kütlelere bedava dağıtan kalpazanları bir yana bırakın! Sophocles'den bilmem kime kadar bütün sahne üstadlarımın size verdiği adeseyle gözünüz önünde oynayan büyük faciaya bakın! Yeni sahnenin şaheserlerini oradan çıkaracaksınız.

Sh: 79-111

TEFAHÜR VE ACZE DAİR - Şeytanla Konuşmalar- Hilmi Ziya ÜLKEN

(4. BÖLÜM)

«Tefahür faziletleri büsbütün yıkmasa bile, hepsini sarsar. Başkalarının tefahürünü çekemiyeşimiz, onun bizi kırmasındandır. Müdahene, ancak tefahürümüzle revaç bulan bir kalb akçedir. İzzeti nefs ise müdahinlerin en büyüğüdür...» Aşkı bir nevi tefahür diye tarif eden — La Rochefoucauld'de okuduğum bu satırlar, insanı insan hakkında ne kara görüşlü yapmaya sevkediyor! Pascal da böyle demiyor mu?: «Tefahür insan kalbine o kadar kök salmıştır ki, bir silâhşor, bir haydut, bir aşçı, bir hammal kendi kendisile öğünür ve hayranlar kazanmak ister; filozoflar da bunu isterler; ve tefahür aleyhine yazanlar da iyi yazdıkları için şeref kazanmak isterler; onu okuyanlar da okumuş olmaktan dolayı şeref kazanmak isterler; ve ben bu satırları yazmakla ve ihtimal onu okuyanlar da okumakla aynı zâa- fa kapılırlar.»

Kumar, av, san'at, aşk, siyaset, şöhret, para, ilim, fazilet, fedayı nefs, her şey tefahüre vesiledir. Eğer bu muharrirlere, ve onları takip eden Balzac'a inanılırsa ihtirasların hiç bir nevi yoktur ki insanlığın bu müthiş tuzağından kendini kurtarabilmiş olsun.

Takma dişleri düşmüş, boyaları dökülmüş bu acuze suratı, dünya mıdır? Gerçek buysa, kafaları tütsüliyelim; esrarkeşin rüyasını görelim; diyelim ki biz hayatın sarhoşlarıyız; avın,

san'atın, aşkın cezbesine tutulmuşuz. Varsın sabahın humarı (Sarhoşluğun mahmurluğu.) acı hakikati yüzlerimize çarpsın, her şeyin aslını varsın sonradan anlıyalım; mademki bu seyahati böyle geçiriyoruz, çirkin hakikati görmemek için, gelin dostlar, sonuna kadar çekelim.

Sevgilinin pis kokusu, taze vücudların çürümesi bizi sarhoşluktan uyandırmıyacak mı? Yüzümüze çarpan şamar, hayal fenerinin batağa düşmesi, acı acı bağıran içimizdeki canavar bizi uyandırmıyacak mı? Varsın uyandırsın! Kabrimizi ve nahvetimizi beslemek için ahmaklığımızın mahzeninde eskiyen öğünme şarabı bize ömrümüzce yeter. Uyanış saatleri geçip gider! Sofrayı yeni baştan kurmada, gün ağarıncaya kadar cünbüşü uzatmada ne mâni var!

Böyle düşünürken, şeytan, bildiğim çehrelerinin en riyakârile yerlere kadar reveranslar yaparak karşıma çıktı:

— insanlığa iftira ediyorsunuz! Size ilk günahı öğrettiğim zamandanberi, tefahürünüzle acziniz boğaz boğaza! Vakıa kendinizi Allah zannettiniz; hayalinize secde ettiniz; eşyayı unutup isimlere taptınız; kasrınıza hırsın kartallarını bağladınız; erişemiyecekleri bir yere taze ceylânlar asarak onları kanatlandırdım.; Allahla yarılmak istediniz; vakıa elinizdeki dev aynasında hılkattan beri kendinizi seyrettiniz; bu karanlık zindan içinde her yandan geri dönen sesinizi âlem zannettiniz; «bütün varlıkta kendimi görüyorum» dediniz. Pascal diyordu ki: «Beni en çok hayrete düşüren herkesin kendi zaafından hayrete düşmemesidir.!» Hâdiseler kötü gidince kusuru kendinizde bulacak yerde; kadere, Allaha, talihe yumruk sıkarsınız. Fakat - şükür! - kafanız demirlere çarpar; zaman zaman rüyadan uyanırsınız. Bu acıyla delirmiş gibi zindanınızdan fırlarsınız, meydanlarda hakikati halka ilân edersiniz; aklı tahtından indirmek için seller gibi saraya hücum edersiniz! Ona tac giydiren sizdiniz; başınıza müstebid sultan yapan da siz! Şimdi kralın sarayında travesti balo var. Aczinizin bütün cüceleri yüzlerine dev maskeleri takmış: hased, rekabet olmuş; iftira kahramanlık;

korkaklık ihtiyat ve hikmet; pintilik saltanat; mürailik nezaket; hayvanlık aşk; sarhoşluk vecd; ahmaklık tefahür; gevezelik belâğat; kabiliyetsizlik tenkid ve cahillik felsefe kılığına girmişler. Kabul salonunda muhteşem kadriller, polkalar, valslar, trivio'larda bütün maskeler birbirinin yüzüne gülüyor. Şerefine kadehler yükseliyor, yerlere kadar eğiliyorlar. Fakat bu merasimin alt üst olması için ufak bir işaretiniz kâfi. Birden, camlar kırılır, kapılar ardına kadar açılır; meydanlarda biriken muazzam kütle uğultuyla içeri dolar. Balo mahşere döner; maskeler düşer; kanbur, iğri, büğrü, soytarı ve maskara bütün cüceler çirkin suratlarile ortada kalır. O zaman tacı devrilen, ve tahtının altında kalan akıl meydanı yalnız size bırakır: her biri çil yavrusu gibi dağılmış, miskin ve ürkek cücelerinize! Müdahinler sultana öyle bir saray yaptılar ve duvarlarını o tarzda kurdular ki, hakikat feryad etse sesi kaybolur, hile fısıldasa bin aksi seda gelir-Demirlerini kıran kalabalığınız bu duvarları yıktığı zaman, ortada fırtınalara karşı burun buruna sokulmuş titreşen cüceleriniz kalır. «İnsan tabiatın en zayıf bir sazıdır; fakat düşünen bir sazı. Bütün âlem onu ezmek için silâha sarılmamalı. Bir duman, bir su damlası onu öldürmeye kâfidir. Şayet âlem onu öldürürse, o kendini öldürenden daha asildir; çünkü öldüğünü biliyor, âlemse hiç bir şey bilmiyor.» (*)

* Tefekkür âlemin eseri olacak yerde, sazın öğün- mesi yüzünden nerdeyse âlem tefekkürün eseri oluyor! Pascal'dan sonra bu yeni öğünüşde ileri gidenler dünyayı insan etrafında döndüren bir atlı karınca buldular. Bir kısım saçlı sakallı felsefe çocukları hâlâ bu oyuncağın üzerinde dönüp duruyor.

İşte cücelerinizin tesellisi! Bu fırtınanın ortasında çırıl çıplak titredikleri zaman bile bu teselli onları ısıtır. Hiç bir güneş ışığı onun kadar sıcak değildir; hiç bir kalorifer onun kadar rahat değildir. «Düşünen saz» olmak! Haydi bakalım yeni bir maske daha! Bu kargaşalığı fırsat bilen cüceler köşelere sinerler, nokta olurlar; yüzlerine yeni maskelerini takarlar: vicdan maskesini! Sokratın, Gazalinin, Abelard'ın, Saint Augustin'in, Pascal'ın Kant'ı takıp çıkardığını! Onu Sokrata kendi Demon'u, yani ben vermiştim; ötekilere ondan miras kaldı. Her biri yeniden keşfederek işine göre kullanıyor: Bu bir maske, ve ayni zamanda bir iptir. Hem cücelerinizi yeni bir dev haline getirir; hem de onunla bir çok şeyleri bağlar, bir çok şeyleri asarlar: tenbelleri, dalkavukları, tufeylileri, papasları, yobazları, apartımanları, locaları, bulanık suda balık avlayanları, Allah namına kıtal yapanları ve ahmak kadınları bağlar. Fakat - aynı zamanda - çıplakları ve aczini bağırmadan utanmıyanları; bu sefaletle ıztırabın teşhir hastalarını; bu yamru yumru kanbur, kötürüm, ve kekeme insanlığı; bu bütün ayıbına rağmen hâlâ âsi insanlığı asarlar! işte size bir maske ve bir ip. Bununla cüceleriniz yeniden dev olur; sirktan boşanmış arslanlara döner; hepiniz bir yana kaçarsınız; o türlü türlü kahramanların yerine şimdi bir kahraman bin bir çeşid faziletiniz yerine ortada bir fazilet at oynatır: vicdan! O zaman, kaçan kurtulsun!... Kapılardan boşalan meydanlara dolar, ve «Dev geliyor! Bin bir başlı dev geliyor!... Bütün cücelerin bir tek maskesi var. Kaçınız! Hepinizi yere vurmak için bu sefer en büyük maskesile geliyor!...» diye bağrışarak kaçarlar. Sırtlarında kocaman maskeyi taşıyan cüceler meydan meydan peşinize düşerler: sizi bağlamak ve asmak için!

Şükür! Her zehrin panzehirini ben veririm: bu maskeninkini de yine ben hazırladım; vicdanlarının sesini dinliyerek kıtal yapanlar, Luther, Calvin ve o yoldan gidenler kimsenin görmediği şeyleri görür, işitmediği sesleri işidir, ve duymadığı kokulan duyarlar. Ve bu yüzden hakikî gözleri kördür, hakikî kulakları sağırdır, ve hakikî burunları koku almaz. İçlerinden gelen büyük sesin gürültüsünde eşyanın ehemmiyetsiz, fakat hakikî yerlerini unuturlar; karanlıkta kördövüşü yaparlar. Bu koskoca maske bin bir başlı devimin üstüne

yıkılır; cüceler altında kalırlar. O zaman meydanlarda bağrışarak kaçan sizler, ey insanlar! geri dönünüz, toplanınız! Bu yamru yumru, kanbur, kötürüm ve âciz insanlar! bırakınız ki cüceler koca maskelerinin altında ezilsin. Bırakınız maskeler yırtılsın, ayaklar altına alınsın! Maskeleri yırtan, tahtı deviren, cücelerin ipi ile bağlanmıyan ve onların ipi ile asılmıyan, kaçıp kurtulan, toplanan; yamru yumru, kanbur, kötürüm bütün insanlığı, işte bu hakikati gören sizler, elbet bir kuvvetsiniz! Artık bu kuvveti hiç bir cüce maskesi yere vuramaz! O bir inilti nehri değil, bıı isyan seli değil; o güneşe doğru akan, çağlayan, nehirleri kucaklaya kucaklaya; ıztırabı hiddete, hiddeti kudrete kalbeden ışıktan bir deniz olacaktır!

Lekad hâleknalinsane fî ahsenüttakvim
Sümme rededrıâhü esfelüssâfilîn.

[Yemin ederim ki, biz insanı en güzel biçimde yarattık. Sonra onu aşağıların aşağısına indirdik." Tin süresi 4-5)]

FİKRE VE HAREKETE DAİR

Bu sabah erkenden damladı. Daha yazı yazmak için derlenip toparlanmamışım; zihnimde fikre dair müphem, şöyle böyle bir şeyler vardı. Evet, yeni mevzuum fikirdi. Fikirden ve ona bağlı olan hareketlerden bahsetmek istiyordum. Fakat onu ne sıfatle ele almalı: psikoloğ gibi mi? İçtimaiyatçı gibi mi? Filozof gibi mi? Yoksa sadece «fikir» den bahsedenler gibi mi? Bu hususta eskiler ne demişler, şimdi neler biliniyor karıştırmadan; önce kalemi ele alıp «fikir» den bahsetmeye karar vermek ve aklına geleni yazmak şüphesiz en doğru yoldu. Çünkü bu suretle aklıma geleni, istediğim gibi söyliyebilirim. Dilin kemiği yok a, fikre dair neler söylenmez!

Malûm ferasetile, ne yapmak istediğimi hemen anlayıverdi:

— İsterseniz, yardım edeyim diye karıştı.

— Şimdilik lüzum yok, dedim, cümlelerim pek âlâ birbirini kovalıyor. İhtiyaç olursa haber veririm- Bak meselâ! Aklımıza birçok şey geliyor, fakat yapmıyoruz. Bir tanesi etrafın pek fenasına gitmezse, hâdiselere de uygunsa kalkıp yapıyoruz: işte fikir hareket halini aldı!' Aksini yaparsak deli divane diyorlar; öteki beriki ilişiyor.

— Demek her aklınıza gelene fikir mi diyorsunuz ve bunu yapabilirseniz fikirle hareket arasında uyuşma olduğunu mu söylemek istiyorsunuz?

— Onun gibi bir şey.

— Meselâ aklınıza boza içmek geldi: fikir. Mideniz bo- zulmıyacağı ve kimseye zararı olmıyacağı için bunu yaptınız: hareket. Öyle mi?

— Yok canım; o kadar değil. Daha umumî meselelere dair demek istiyorum.

— Meselâ bayram yerlerinde gezinti yapmayı düşünmek ve sonra...

— Hayır efendim, öyle değil: umumî olduğu kadar da mücerred olması lâzım.

— At yarışlarında beğendiğiniz bir sürücünün hakkında medhiye yazmayı düşünüyorsunuz ve bunda bir mahzur olmadığı için yazıyorsunuz; yahut enginarlara bayıldığını, ve pencerede yırtık çorapları asılı durduğunu söyleyen bir şairi medhetmek istiyorsunuz ve bir mahzur olmadığı için kalkıp yapıyorsunuz.

— İlâhi şeytan! Bugün muzibliğin üzerinde. Bu sırf beni alâkadar eden bir mesele. Düşündüğüm aynı zamanda bir kaide olabilecek: yani her zaman için müdafaa edebileceğim umumî ve mücerred bir görüş tarzı olacak.

— Anlayamadım.

— Her zaman için müdafaa edebileceğim..

— Canım ne diye kendinizi yoruyorsunuz! Her zaman için müdafaaya ne lüzum var. Şimdi aklınıza böyle gelir, kaidedir dersiniz yaparsınız. Yarın hoşunuza şöyle gider, yine kaidedir der bozarsınız: bunda ne mahzur var anlıyamadım. Maksat fikirle hareketin uyması değil mi?

— iyi ama, benim anladığım bir andaki fikirle o andaki hareketin uyması değildir. Iş böyle olsa sansörün, kanunun, âdabin, nezaketin, nezaketsizliğin, aklı selimin, cür'etin, şımarıklığın, gazete sahibinin, akşamki borcun, sarhoşluğun, kinin, husumetin, hasedin, boşboğazlığın, her şeyin müsaade veya emrettiği her şeyi düşünmek ve hemen arkasından yapmak tarife uyardı. Hareketin fikre uygun olması, yani consequent olmak demek muhtelif fikirlerinin birbirini nakzetmemesi, ve devamlı bir fikrin neticelerine katlanmak demektir.

— Adam sizde!.. Ne kadar kılı kırk yarıyorsunuz. İnsanın arkasında yumurta küfesi yok a! Bugün böyle düşünür, yarın başka türlü. Burda kime karşı mes'ul olabilir?

— Kendine karşı! insan bir fikirden diğerine geçerken âleme ve kendi kendine hesap vermeye mecburdur. Bu geçiş hangi sebeplerden doğmuştur? Eski fikirlerini niçin tâdil etmeye lüzum görmüş; bu değişme kendini tashih midir, tekâmül müdür, ilâve midir? Fikir adamı bütün okuyuculara ve kendi kendisine karşı bunun cevabım vermekle mükelleftir.

— İşi amma da ciddiye aldınız ha! Ben böyle adam ve böyle cemiyet görmedim. Fikir dediğin iğreti elbise gibi giyip çıkarılır. Ne soran olur, ne karışan! Ne derler, ne diyecekler diye etrafına bakanlar zaten hiç bir şey yapamaz! Evet, herkesin nesine gerek! Ben nasıl istersem, öyle düşünürüm. Aldırmayın efendim! Cemiyetin hafızası, öyle zannettiğiniz kadar sağlam değildir. Cemiyet insanlar gibi genç olmadığı için hayli bunamıştır. Gündelik hayu huy içerisinde neler güme gitmez! İstediğinizi söyleyin, kim farkına varacak!

— Haltetmişsin oradan! Sen herkesi kör, âlemi sersem mi zannettin? Okuyanları hiçe saymak sana yakışmaz. O susup da sineye çekenlerin arasında neleri vardır neleri! «Tabiatta hiç bir şey kaybolmaz, ve hiç bir şey yaratılmaz» günün birinde meydana çıkıverir.

— Müsaadenizle! Bu kanun «münevverler» dünyasında cari değildir. Size ben mi öğreteyim? Kuvvayı milliyenin aleyhinde yazanlar, sonra lehine dönmediler mi? İnkılâbın aleyhinde bulunanlar, sonra onun en hararetli taraftarı kesilmediler mi? Once Dil inkılâbını medheden, sonra zemmeden, daha sonra tekrar medhedenler görülmedi ki? Bir şairi medheden, sonra aleyhinde yazan, sonra göklere çıkaran, sonra medihle zem arasında karma karışık şeyler söyleyenler olmadı mı? Başka bir şairin bir ay önce aleyhinde bir ay sonra lehinde yazanlar, ve her ikisini - maharetle - tevil edenler olmadı mı? Ayni delillerle dün Marksizmi müdafaa eden ve bugün ona hücum edenler, ayni adamı bazan şayanı hayret, bazan mübtezel bulanlar olmadı mı?

—Olabilir. Esasen ben de bunlara fikir sahibi demedim ya! Aklına geleni yazan adam dedim. Fikir adamı muhtelif sözleri arasında irtibat kurar; fikirlerinde ısrar eder; ve onun neticelerine katlanır.

— O halde - bana kalırsa - yanılıyorsunuz. Târifinize göre bunlardan bir çoğunu hakikî fikir adamı saymak lâzım. Kuvvayı Milliyenin lehinde ve aleyhinde yazanlarda sabit bir taraf var: menfaatlerinin emrettiğini yapmak, Dil inkılâbı hakkında söyleyenlerde sabit bir taraf var: Türk dili hakkında orijinal bir mütalea ileri sürmek, bu esas kat'iyyen değişmez; dün orijinal mütalea o tarzda söylenirdi; bugün bu tarzda. Büyük bir şairle nasır ve çamaşır meraklılarını medhedenlerde de sabit iki taraf vardır: reklâma ve gürültüye hayran olmak; herkesin beğenmediğini beğenmemek. Daha izah edeyim mi?..

— Yeter, yeter... Anlaşıldı! Demek sen de rüzgâra göre değişen bu hava fırıldaklarında sabit bir taraf görüyorsun. Fırıldağın durduğu demir; hakikaten o hiç kımıldamıyor. Bak, burasını düşünmemiştim. Ya mübtezele hatır için, para için, korku için güzel diyen; ya kendi yazdığı mübtezeli güzel zanneden; kendi hayranlığı ile mestolanlara ne dersin?

— Sözümü teyit ediyorsunuz. İşte size bir sebat nümunesi daha.

— Anlayamadım.

— İzah edeyim: insanda iki esaslı temayül vardır. Biri kendini sevmek, İkincisi kendini sevenleri sevmek. Birinin büyük adamlardaki tezahürüne kendine karşı aptallık derecesinde hayranlık, İkincisinin yine bu nevi zevattaki tezahürüne de gösterilen muhabbetin derecesine, zamanına, şiddetine, müddetine göre değişmek üzere, muhtelif nisbetlerden bazı kimselere karşı aptallık derecesine varan hayranlık denir. Mesele anlaşılıyor değil mi?

— Evet, şöyle böyle..

— Bu nevi zevat fikirlerini değiştirmekten dolayı mes'ul değildirler..

— Neden? anlayamadım.

— Bunda anlaşılmıyacak ne var! Adlî tıb nazarında «gayri mes'ul» kimseler yok mudur?

— Ey iblis! Bunları bırak da bize esrar âleminden fikre dair haberler ver.

— Fikir kelimeyle ifade edilir. Bunun için fikir kelâm demektir - eşyanın kendi başına mânası yoktur, ona sihrini veren isimlerdir - Fikirler de bu isimlerden doğar. Meselâ masanın adı masa olmayıp ta kasa olsaydı, her şey alt üst olurdu.

— Öyle şey olur mu canım?

— Farzedin ki olur. İşte fikrin esası bu kelâm olunca, bütün âlem de kelâmdan yaratılmış olur. Kelâm = Logos, Verbe ayni şeydir. Kelâm iki türlüdür: Kelâmı melfuz, kelâmı mahfuz.

— Ne farkı var?

— Birincisi o büyük zevatın düşünüp söylediği şeyler ki hiç bir değeri yoktur. İkincisi henüz düşünmediği, söylemediği ve belki de söylemiyeceği şeyler ki asıl dehâ eseri onlardır.

— Ya bu kelimelerden en mühimmi İncil değil mi?

— Şüphesiz! Orada söylenmiş, söylenecek ve söylenemiyecek, yaş ve kuru her şey vardır.

— Demek büyük fikirler?

— Elbette! Meselâ bak ne diyor: İki gömleğin varsa birini ver. Bir yanağına tokat vurulursa öbürünü çevir. Frenklerin şark için yaptıkları ihracat eşyasından- Bunlar kendi memle ketlerinde geçmez.

— Ya orada?

— «Bir gömleği olan buldun mu? sırtındakini al, birine tokat vururlarsa sen de bir tekme vur.

-— Şurada burada dağınık pek çok fikre rastlıyorum. Eflâtunu açıyorsun, bir şeyler diyor. Aristo ondan ayrılıyor. Derken bilgiler büsbütün dal budak salmış; bir kısmı İncille Kur'anın arkasından gidiyor. Bu karışıklığa ne dersin?

— Sizin gafletiniz! Fikirlerde ayrılık yok ama, size öyle görünüyor. İhtimal tabılar, kâğıtlar, mürekkepler değişiyor. Biraz da söyliyenlerin cakası. Böyle ufak tefek farkları bir tarafa bırakırsanız hepsi bir kapıya çıkar.

— Nasıl çıkar canım? Birinin kara dediğine öteki ak diyor. Birinin cennetlik dediğine öbürü cehennemlik.

— Ha!.. Bak, orası biraz karışık. Vakıa böyle şeyler de olmuyor değil. Şu dünya yüzü kuruldu kurulalı bir harp meydanıdır, İki taraf birbirini boğazlıyor. Birinin ak dediğine öbürünün kara dememesine imkân var mı? Aç tokun halinden anlar mı? Ama bunun da bir kolayını buldum.

— Ne gibi?

— Bir takım fikir hülâsaları yaptım: âdeta reçeteler. Soldan sağa okunursa demokrasi, sağdan sola aristokrasi; yukarıdan aşağı okunursa komünizm, aşağıdan yukarı okunursa anarşizm müdafaası çıkıyor. Kelimelerin yerini değiştirmiyorsun; fikir hep ayni fikir! Ne taraftan baksan başka türlü görünüyor. Böyle resimler vardır, bilmem gördünüz mü?.. Hah!.. İşte o- nun gibi.. Bu hülâsaları satışa çıkardım. Dehşetli müşteri buldum: kapışan kapışana. Asıl kavga oladursun, bizim Münevverlerin ihtiyaçlarını pekâlâ görüyorum. Maksat da - zaten - uzlaştırmak değil mi?

— Vaktile Ziya Gökalp de böyle uzlaştırır dururdu: hiç müşarünileyhin makalelerini okudun mu?

— Hem de ne kadar! Siyasî havadislerle makaleleri beraber okurdum. Tıpa tıp uyardı! Mütefekkir diye buna derler! Hâdiseler ne tarafa dönerse o da dönerdi: Diyarbakırda bilmem necilik, Türkocağında Türkçülük, Musa Kâzım Efendi: İslâmcılık, Avdullah Cevdet: Garpçılık; Merkezi Umumî İttihadcılık; Rus Çarlığı yıkılır; Turancılık; Sovyet devleti çıkar; küçük Türkçülük; Arablarla anlaşırız; Hükümeti müsennâ (Avusturya- Macaristan taklidi); Enver Paşa Sarıkamışa yürüyor: Hakancılık, Mütarekede gidenin arkasından ağlanmaz (Parçalanmanın medhiyesi); Kuvvayı Milliyede: Ufak bir şaşkınlık, tekrar intibak: önce İslâm kongresi, sonra lâiklik ve Cumhuriyetçilik. Çok şükür ki hazret son günleri görmedi: yoksa dinamiko - elâstik nazariye intibaktan intibaka geçe geçe bugünlere kadar gelir; Dünya borsasının telden tele atlayan cambazına ayak uydurur, ve bunların hepsini kuşanırdı. Fikrin bu cevvalliği nerede görülmüştür düşün bir kere?

— İntibak fena şey mi?

— Şüphe mi var? Müşarünileyhe, hayatında bir eser telifi kısmet olsaydı da fikirlerini oraya toplasaydı. Yirmi senelik vekayiin yıldırım hızile değişen bütün metamorfozlarını kavrayacağı muhakkaktı. İnsanın değeri eserile ölçülürse, bu zatın da kendine benzer yarattığı irili ufaklı mahlûklar cidden kıymetini isbata kâfidir.

— Bana öyle geliyor ki, fikir dediğin sistematik olmalı; hâdiselerle eğilip bükülmemeli. Flattâ hâdiselere karşı mukavemet etmelidir. Büyük fikir adamlarının kahraman ve martir olmaları da bundan değil mi?

— Kahramanlık başka! Fakat martirliği anlamam. İnsan fikir için ölmez; fikir için öldürür. Veya icap ederse fikri öldürür. Görmüyor musun? Lokantalar kapanıyor, yerine her cinsten fikir ve doktrin hülâsaları, hazır şahadetnameler satan İlmî ticarethaneler açılıyor. Zamanın bir müellifi, asri temayülleri şöyle hülüsa edebilirdi: «Kanaatlerimiz üzerimizde gömlektir; kirlenince çıkarır yerine yenisini giyeriz.» Eskileri dinleyin, bakın Montaigne ne diyor: «İnsanların hareketleri birbirini o kadar nakzeder ki neredeyse layni dükkânda satıldığını anlamak imkânsızdır. Genç Marius bazan Mars'ın oğlu, bazan Venüs'ün oğlu olur. Papa Sekizinci Bonifas işe bir tilki gibi başladı, arslan gibi gitti ve köpek gibi öldü. Vahşet timsali olan Neron'a bir zamanlar bir caninin idam hükmü imza için getirildiği zaman, «keşke yazı yazmak bilmeseydim!» demesi inanılacak şeylerden midir. Örf ve âdetlerimizin mütemadiyen değiştiğini fark- etmeyen müelliflerin insanda sabit ve metin bir bünye aramalarına şaşarım. Ben insanların en güç sabitliğine, en ziyade kararsızlığına inanırım. Kudemadan biri hayatımızın bütün kaidelerini bir cümlede hülâsa için şöyle söylüyordu: O daima ayni şeyi istemek ve istememektir. İnsan yalnız rezilette karar kılabilir, o ise kaidesizlik ve ölçüsüzlüktür ve bundan dolayı onda sabit kalmak bile mümkün değildir. Her zamanki halimiz zevkimizin temayüllerine bağlanmak ve rüzgâr nereye giderse oraya gitmektir. Ancak istediğimiz anda istediğimiz şeyi düşünürüz, ve bukelemon gibi rengimizi değiştiririz. Her gün yeni bir fantazı; ve zamanın hareketlerile intihablarımız ve mizacımız da oynar.

Yalnız vak'aların rüzgârı beni meyline göre çevirmekle kalmaz; ayrıca ben kendi tavrımın kararsızlığı ile de mütemadiyen değişirim. Oraya bakan iki defa ayni hali bulamaz. Kendimden türlü türlü bahsedersem, bu kendime türlü türlü bak- tığımdandır. Mahcub; küstah; geveze; sessiz; çalışkan; nazik; yalancı; doğru sözlü; bütün bu halleri kendimde bir görür bir kaybederim. Ve her kim kendini iyice tetkik ederse, kendinde bu değişiklik ve dalgalanmadı bulacaktır.»

— **Eyvah! rehberin buysa halimiz yamandır. Sokrat fikri uğruna ölümü kabul ettiği için, Eflâtun servetini mahvettiği ve esir pazarında satıldığı için, Aristo İskenderin sofrasını terkettiği ve inzivaya çekildiği için, Jean Husse mahkûm edildiği, Galilee ve Campanalla hapse atıldığı, Luther, Augsbourg da kiliseye meydan okuduğu, Babeuf, Condorcet idam edildiği ve Marx açlıktan öldüğü için, budaladırlar değil mi? Bu fırıldak kafalı rehberinin yanında yaşasın budalalar!**

— Tarihin büyük fenerlerine hürmetim var! Lâtifeyi bırakalım; bulutlara baktığı için burnunun ucunu göremiyen ve çukura düşenlere kahkahalarla güldüm. Fakat tepeye bayrağı asmak için göğsünü kurşuna açanları başımda taşırım. Kahraman bir fikirde kaybolurken yaşar; küçük adam fikri kendinde yaşatırken kaybolur. Benim gayzım buz tutmuş kafalaradır! Gözlerini hayata açmıyan ve kitap içinde kalıblaşan yobazlaradır! Benim gayzım dindar, dinsiz, şarklı ve garplı her cinsten pa- paslaradır! Montaigne de papaslara kızıyor, ve papasa

kızıp oruç bozuyor. Koca bir kitapla her cinsten yobazlara hitap eden; şifa verici şüpheyi iman haline koyan, bozulmuş ve bozulacak bütün oruçlar için muazzam doktrin! Mollanın okuduğu «Metali'» şerhine (Molla okusun medresede Şerhi Metali, — Ruhîi Bağdadî —), **Rabelais'nin ve Moliere'in doğmatik üstadına; bugünün gözleri kör, kulakları sağır, saksağan gibi öten yeni ezbercilerine karşı şüphe ve tenkidin palasını sıyırmış muazzam doktrin! Bu fikir yobazları güneşin yalnız kendileri için parlayıp Mısırın karanlıklarda kaldığına inanan yahudilere benzerler. Mahzenin rütubeti kendileri için halk edildiğine inanan farelere benzerler. Efendilerinin öğrettiği tek cümleyi bütün lisan zanneden papağanlara; satırları arasına soktukları arabca, lâtince ibareleri hakikat zanneden mütebahhirlere benzerler.** Muhteşem dramları seyreden Sainte Beuve'in yanında Hamlet'i gördüm diyebilen ahmaklara benzerler. Shakespeare'le ayni sudan içtiği, Goetheyle aynı güneşde ısındığı ve Rembrandt'la aynı sokaklarda gezdiği için bu suyun, bu güneşin bu soka'kların hakkını istiyen öküzlere benzerler.

— **Sözün hülâsası şeytan! Sen doğmatik misin, septik mi?**

— Gündelik dehalara dair (her gün yanıp sönen) şüphe bulutlarım dağıttığım zaman doğmatik; sizin samimiyetinize inanmak istediğim zaman septiğim!

— Demek bana karşı itimadın yok.

— Bilâkis.. Sizde konuşan iki şahsiyetten hangisinin ben olduğumu hâlâ seçemediğim için kararsızım. Ben bu dünya kadar ihtiyarım, ve siz benim bir nefesim kadar kısa! Bu dünya her bahar allanıp pullanarak yaşını saklayan ihtiyar bir kadındır. Onun dedikodularını ben gördüm, ve benim ağzımdan siz konuşuyorsunuz. Fikir kahramanlarını tebcil ettiniz; fikir şehitlerine güldünüz; fikir yobazlarını levmettiniz. Kudretliyi alkışlıyor ve zayıfa bir tekme de siz vuruyorsunuz.

— Evet! cürüm yapan yalnız zayıflardır. Kudretlinin ve mes'udun ona ihtiyacı yok. Ben sana mücrimin kafasındaki örümcek yuvasından değil; kudretlinin ve mes'udun fikir sarayından bahsediyorum. Fikir, içinde nedimleri ve uşaklarile saltanat sürülen dörtbaşı mamur bir saray olmalıdır. Orada Firavunlar için ibadet edilmeli, orada lord çocukları tenis ve briç partisinden sonra sahabeler sistemine ve mes'utlar cemiyetine dair hayal oyunları kurmalıdır. Fikrin sofraları zengin sauce'lar ve lüks garnitürlerle müzeyyen olmalı; insan huzurunda doymak için değil, seyretmek hazzı için bulunmalıdır. Orda papaslar bu ziyafete çağırılanlara esrarlı şaraplar vermeli; Feodaller ve zenginler bu sofralarda mukaveleler kurmalı, Avrupayı Hindistana köprülerle bağlamlar, kızıl, siyah, beyaz, sarı bütün insanları bu fikirlerden örülmüş zincirlere bağlayarak dünya tarlalarım onlara sürdürmelidir! Fikrin mâbedleri Karnak gibi Vatikan gibi, British Muzeum ve Nevyork Borsası gibi yükselmelidir. Boğazı açlıktan kokan mücrim fikrin orda yeri yoktur; hapishaneleri dolduran, köprü altlarında sürünen, meydanlardan taşan, kıt'aları tehdit eden fikrin orda yeri yoktur. Metreslerin saçındaki pırlantalar dururken, biz açların dişini döken katı ekmeği ne yapalım!

— Tantana ve ziynet değil, bize ekmek lâzım. Ekmeğin verdiği hazzı hiç bir şey veremez. İştaha yanında köpek açlığı neyse; zevkin yanında ekmek hırsı da o kadar büyüktür. Hikmetin vadettiğini haz veriyor; hikmetin ümid ettiğini ekmek buluyor, biz vadeden ve muktedir olamıyan hikmeti değil; açlığın, ıztırabın ve kudretin fikrini istiyoruz.

— Muhammed Kur'anda böyle demiyor mu?

Ya eyyühellezine âmenu lime tekulune malâ tefalûn Kebüre makten indallahe en tekulû mala tefâlûn.

[Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyi söylemeniz, Allah katında büyük gazaba sebep olur." Saff, 2-3]

Fikir kahramanları ve şehidleri büyük çığların ortasında ezilip gidecek; fakat feryadları asırların sedlerinde aksederek dünyayı baştan başa kaplayan muazzam bir seda olacaktır. Kimse insandan bahsetmedi: bu kelimeyle kimi Bâdiye halkını, kimi Roma hemşehrisini, kimi Fransız vatandaşını; kimi Hint esirini, kimi Rus işçisini anlıyordu. Fakat dalga büyüyor, kabarıyor, tufan oluyor: insandan bahsedilecek zaman yakındır!

İŞTİKAKA DAİR

— Kelimelerin büyüsünden bahsettin; mesleğine ait bir sırrı ağzından kaçırdın; gel de bunu eski dostuna bir parça izah et. Kelimeler fikirleri doğurur, fikirler de vak'aları ve âlemi yaratırsa, demek kelimelerle sen âlemi yaratıyorsun?

— Aramızda kalsın; bunu kimseye faş etmeyin. Ben bil sihirbazın mağarasında bu oyunları öğrendim: kelimeleri yaratan heceler, heceleri yaratan harflerdir. «Cavidanı Kebir» de Fazlullah Esterabâdî bunun mükemmelini yapmış. Onlara eski mutasavvıflar ve Harran medresesi mensupları, bunlara da Yahudi cabbaliste'leri öğretmiş. Aslı Pythagore'e ve Mısır rahiplerine kadar gider. İşin marifeti heceleri yan yana getirmektir: onlardan bin bir şekil çıkar. Her birinden ayrı bir âlem görünür. Dağıtın tekrar birleştirin, üst üste yığın. Sırayla dizin, küme yapın, halkalar, haçlar, zincirler, kordonlar, eklentiler, kesik parçalar yapın; bir avuç çakıl taşı kadar harften dünyalar çıkar. Kimi ıslık gibi, kimi gıcırtı gibi, kimi yumurta çal-kalar, kimi tavuk boğazlar, kimi bir torba ceviz sallar gibi sesler çıkarır. Birbirini anlamaz ve kıyametler koparırlar. Halbuki ben hepsini ayni taşlardan yanyana, üst üste, ayrı ayrı dizerek dağıtarak yaptım. Söz aramızda: âlem vak'aları yapar, vak'alar fikirleri, fikirler kelimeleri, ve kelimeler harfleri. Zavallı harfler, tekne kazıntısı oldukları halde okkanın altına giderler. Varlık denen bu büyük cinayette bir mes'ul lâzım! Kimin dili yoksa o yakalanır. Yahudiler harfleri ele vermiş: çeke dursunlar. Allah hiç bir ahi yerinde bırakmaz derler; yahudiler de bunun acısını çekiyor a! **Hıristiyanlığın babası, Müslümanlığın büyük babası oldukları halde ahrete kadar oğullarından ve torunlarından dayak yiyorlar.**

— Gelelim kelime bahsine! Hele şu marifetini anlat bakalım.

— Basit şey canım! Hiç domino oynamadınız mı? Vaktile «ilmi iştikak» ilimlerin en asiliydi. İş ayağa düşünce onu tahtından indirdiler. Eski bir konağın bir köşesinde, inzivaya çekildi. Kimsecikler hatırını sormaz oldu. Felsefe, hikmet, kimya, tarih, riyaziyat ve tabiiyat onun torunları yerinde dünkü çocuklar, kapı uşakları, emektarları, yetiştirmeleri şimdi burunları Kaf dağında eski velinimetlerine kafa tutuyor, bir lokma ekmeği ondan esirgiyordu. Bu hali yürekler acısıydı! Dayanamadım kurtarmaya çalıştım. Bazı ehli himmet kimselere tavsiye ettim. Elinden tuttular, yavaş yavaş sahneye çıkardılar. Şöyle böyle yine eski rolünü oynamaya başladı. Dokuzuncu Şarl'e bütün dünyanın aslı Fransız olduğunu isbat için ne marifetler yaptı. Mes'udî'ye «Müruc üz-Zeheb» de ustalık etti. Ebulgazi Bahadır Hana Türk şeceresinde neler öğretti. Son günlerde insan kadri bilir, gayretli oğullarımın zekâsile kendini âleme gösterdi. Şipka kahramanı Süleyman Paşa «Tarihi Cihan» da Türklüğün şerefini yükseltmek için gayrete geldiği, Ahmet Vefik Paşa, Ali Suavi ve Şemsettin Sami Türke dair

ciltler dolusu yazı yazdığı halde onun ustalığından istifadeyi unuttular. Eserleri bu yüzden ihmale uğradı. Ancak Zekâi Paşa benim irşadımla «İlmi celil İştikak» a hürmet etti; hecelerden mâna çıkardı ve dünyanın aslını göstermeye kalktı. O nesilden gelen Ferik Enver Paşa bu altın anahtarla nice açmazları açtı: meğerse Tevrat'taki Tugarmanın aslı Turgarma imiş. O da Turgar yani «Türk er» den geliyormuş. Plini kadîm eserinde Turcaque diye, Herodote «Tourgious» diye Türklerden bahsetmişler. Türkün aslı Tourk imiş, ve K türkcede nisbet ifade ettiği tour da kule ve dağ demek olduğu için Tourk dağlı demekmiş. Touran aslında Tourank imiş; ve dağlık yer demekmiş. Nitekim Irak veya İran ovalık yere delâlet ediyormuş. Uygurca kut ve Almanca Goth, Farisi Hûda ayni mânaya geliyormuş. Mademki hepsinin mânası kudsilikmiş, ve mademki bütün bu milletler şarktan gelmişler, öyleyse Coth ve hüda kut tan çıktığı gibi, Almanlar ve İranlılar da Türklerden çıkmışlar. Üngâr (Un- gar) şark adamları ve Sungar garp adamları demekmiş. Burg türkcede kale ve şehir demek olduğu için Hamburg yani Almanların meşhur şehri Han kalesi mânasına gelirmiş. Man türkcede adam demek olduğu için (Kocaman, Karaman gibi) Ala-man da Al (Kırmızı yüzlü) adam demekmiş. Hukant, yüksek şehir mânasına gelirmiş. Çünkü türkcede aynen fransızcada olduğu gibi Ho = haut yüksek demekmiş. Almancada padişah mânasına gelen König kelimesinin aslı Han imiş. Muharrir bir makalesini şöyle bitiriyor: «Bu tafsilâttan anlaşılır ki yalnız Türk kelimesine istinaden Türk ırkına mensup akvam ve kaba- ili taharri ve tayin eylemek bir hatayı azimdir» (Edebiyatı umumiye mecmuası 1917 — Numara 31-32-36-39.) Yani Türkleri Türklerin içinde değil, bütün dünyada aramalıdır.

Bu esasa göre Irandaki Kerman, ve Almanların asıl adı olan Germen kelimelerinin Türkçe «Girman» kelimesinden geldiği muhakkaktır. Alman kelimesi asker ve leşker manasına halis Türkçe lügattir. Merkez Türkleri olan Turan ahalisinin adı «yüksek yer çocuğu» mânasına Altay ve Hatay veya Çıgataydır. Al, ha ve hu yahut çığa yüksek demektir; tay da çocuk demektir (atların yavrusuna da tay denmiyor mu!)

İlmi iştikakın değerli hâmisi Enver Paşa şöyle söylüyor: **«Şu kadar ki bu meseleyi asıl ve esası olmayan bir takım farazî ve itibarî nazariyeleri terk ile bitarafane hal ve fasl eylemek iktiza eder. Eğer bu suretle hareket olunacak olur ise bu barbarların bilâ istisna ırkan eski Türklerden gayri kimseler olmadığı tezahür eder.»**

Nitekim bu feyyaz usule göre Gaulois kelimesinin aslı olan Gal ve Galatların Kalac ve Halaclardan başka bir şey olmadığı gün gibi aşikâr olur. Bu münasebetle türkce kel kelimesile fransızca gale kelimesinin münasebetini de zikredebiliriz ve böylelikle makalenin başlığı olan «Eski Türkler Avrupalıların ecdadı olduğu» riyazi bir kat'iyetle isbat edilir.

O biçare ihtiyar ve bakımsız iştikak ilmini insan arasına çıkarmak için - bütün hüsnü niyetine, samimiyetine rağmen - tek bir Enver Paşa kâfi midir? Şımarık kapı uşakları, sonradan görmüş ilim taslakları onu hâlâ alaya almadan vazgeçmiyor, halksa hakikat fecrinin aydınlanması için bir iki kör kandil da- ha bekliyordu. Çok şükür, bunları yetiştirmede gecikmedim! Hüseyin Hüsameddin Efendi hazretleri doğduğu şehrin tarihini yazarken içinde bütün dünyayı karıştırmak lûtfunu esirgemedi (Hüseyin Hüsameddin, Amasya tarihi, 2 nci cild). Fennî iştikak sayesinde yakası açılmamış nice kavim ve kabile isimlerinin soyu sopu belli oldu. Şarkta ve garpta ilişiğimiz olmayan cemaat kalmadı. Şu bizim eskidenberi bildiğimiz ve kısmen Lâtinlerden kısmen Asûrîlerden gelen takvimin aslı keşfedildi: Martın barmak = varmak (vasıl olmak) dan barıt, nisanın, ısınmadan isan, temmuzun cehennem gibi sıcak olduğu için

tamuz, ağustosun Oğuzun doğduğu ay olduğu için Oğu- zit aslından geldiği bütün dillerile meydana çıkarıldı.

Bir gün efendi hazretlerini Gökalpın kapısında makale vermek için sıra beklerken gördüm. Ziya Bey ve yaranı «Frenkâ- ne usule muvafık değildir» diye reddettiler. Hocanın kusuru iştikak fennine «tarzı cedid» de külâh giydirmesini bilmemesindeydi. Nitekim merhum Gökalp «Kale imamı Muhammed» yerine «Kale Dürkhayım» ı getirdiği için bu davada muvaffak oldu: Türklerin Totemci olduğunu isbat için ilmi iştikak imdadına yetişti. Eskidenberi Asya ortasında, kolordu nizamında oturduğumuzu isbat için Totem adları aradı. Şimalde Tonguz (domuz) buldu. Çınde Tsin Hanedanını görünce bunun «Tosun» dan geldiğini bir zekâ şimşeği ile keşfetti. «Skit» leri gördü; bu kelimeyi sek + it olarak ikiye ayırdı. Cenupta Çinlilerin Kouei- chouang dedikleri Yuechi'leri buldu: bu kelimenin «kuşan» dan bozma olduğuna ve İranlıların kuşun cem'i olarak kuşan dediklerine kemali dirayetle hükmetti. Bu kadar mahirane alafranga bir iştikak üstadı dururken küflü kafaların yaptığı eski tarzda iştikakları kim dinlerdi?

Devir geçti, yeni yeni tefsirlere ihtiyaç doğdu. Türk, Tatar, Moğol, Mançu bütün Asya saltanatlarının mirasına konanlar iflâs etti. Bozkırların serveti çabuk tükendiği için, garbın cedle- rinde yeni hazineler keşfine çıktılar. Müderris Yusuf Ziya Bey usulü muhakemat kaidelerine göre yunan esatirinin Türkçe olduğunu isbat etti: Apollon'un Ap oğlan = Ak oğlandan; Aphrodite'in avrattan başka bir şey olmadığı açıkça meydana çıktı.

İskenderin harp yaptığı Gordion'un «kördüğüm» olduğu, Adriatique'in «deryayı atik» ve Touareg'lerin Tevarik = Türkler olduğunda; bizzat «Tevrat» in «tür» cezrinden Türke delâlet ettiğinde; Amerika kabilelerinden birçoğunda Türk adlarının bulunduğuna zerre kadar şüpheye mahal kalmamıştı. Vakıa bu iştikak keşiflerinin nuru ile gözleri kamaştığı için, doğruyu görmeden gafil olan bazı muannidler bunca hakikati reddettilerse de zaman ve mekân hakikat güneşinin her şeyi aydınlatmasına ve Jüpiter gibi ışıklarını aç mahkûmların zindanlarına kadar uzatmasına hizmet etti. Tahtından indirilen «ilmi iştikak» yine eski debdebe ve saltanatına kavuştu. Ben de insanlara yapabileceğim hizmetlerin en büyüğünü yaptım. İşin iç yüzünü biliyorsunuz. Dünya her şeyden önce yaldız ve çıngırak istiyor.

ROMANA DAİR

Asmodee, İçtimaî problemlerinden yorulduğum sıralarda bana uzun uzadıya başından geçenleri anlatırdı. Bunlar, gerçekten gördükleri mi, yoksa yalnızca rüyada gördüğü, tahayyül ettiği, hattâ başından geçmiş gibi göstermek için uydurduğu ve bu suretle belki de kendini inandırdığı şeyler mi bilmiyorum. Şu muhakkak ki, anlattıkları birbirine çok uygundu, içlerinde vak'alarin mantıkına ihanet eden aklın almıyacağı garabetler yoktu, insanlar, ihtimal gördüklerimden daha keskin, daha soluk veya daha karışıktı: bir yüzde birçok hatıraları birleştirmek, bir harekette bir çok karakterleri toplamak mümkündü. Bazan da ayni insan bir çok şekillere bürünüyordu. Dev maskesi gibi mübalâğayla büyütülmüş bir yüzde, kendimizi görmek bizi ilk önce şaşırtıyor; hattâ isyana benzer bir reaksiyon uyandırıyordu. Nisbetleri bozulmuş bir çehre bize acemilik ve iptidailik tesiri veriyordu. Bununla beraber, ne o büyütülmüş insanda, ne bu çarpık yüzde, ne bu gölge kadar soluk bakışta bizden başka bir şey bulunurdu. Asmodee mutlaka bu sırada adesesini vak'aların ve insanların bir tarafına çevirmiştir: gerçek, rüya ve fantazinin birbirine o kadar iyi karıştığı ve gerçeğin mantıki içinde o kadar kaynaştığı bu hikâyeleri her gün gördüğüm, işittiğim dünyadan daha parlak,

daha cazib renklerile sevmemek, hattâ yaşadığım dünyayı feda edip onu dinlememek kabil değildi.

— Topal şeytan! yaşadığım eşyanın lezzetini feda edecek kadar tatlı bana neler anlatıyorsun? Bunlar dev masalı değil, peri hikâyesi değil, rüya oyunu değil, bütün mübalâğalarınla beraber bana gerçekten bir şeyler getiriyorsun sana inanıyorum. Sözlerin eşyayı eskisinden daha iyi görüyormuşum gibi bana yardım ediyir, bu çarpık suratlarla, dev maskelerile, bu bir kısmı silinmiş, bir kısmı keskinleştirilmiş vak'alarla dünya bana eskisinden daha hakikî görünüyor. Bu anlattıkların nedir? diye sordum.

— Roman!.. Kilise lâtincesi yanında eski Fransızcanın konuşulduğu devirde buna «Roman» dili derlerdi. Bu dille yazılan hikâyelere de «Roman» adı buradan kalmıştır: Amadis'- ler, Chanson de geste'ler, Roman de la Rose'ler, Tristan et İseult hikâyeleri..

— Desene bizim Leylâ ve Mecnunlar, Ferhadla Şirinler, Âşık Garipler de bir nevi roman?

— Ona şüphe mi var. Mümkün olsaydı bizim dünyanın romanı da bu köklerden çıkacaktı. Amma dalın birisi büyümüş çiçekler vermiş, öteki kavrulmuş kalmış. Ölüyü diriltmek elimizde olsa bu dalı yeniden canlandırırdık.

— O halde ne yapalım?

— Gözlerinizi dört açıp öbür dala atlayın: Amadis hikâyeleri, Şövalye masalları 16 ıncı asrı kasıp kavurduğu zaman, bir Cervantes çıktı; keskin kalemile sivrisinek yakalar gibi her taraftan bunları sürdü çıkardı. Ukalâ şâirlerin, sırtı cildler dolu mütebahhirlerin, mutasallıfların, mütekebbirlerin kökünü kurutmak için bir Rabelais onu takip etti. Jngenioso hidalgo don Quixoto de la Manche romanın ilk şaheseri ise, Gargantua ve Pantagruel ikinci şaheseridir. Sorbonne'u ve parlâmentoyu yerin dibine geçiren, papasları küplere bindiren, Kalvinistlere lanet! fetvaları okutan bu eser insan zihninin ferahladığı ilk büyük merhaledir. Reaksiyonun beslediği Pastoral hikâyelere, dinî masallara, Scudery'nin fakir hayalli fantazilerine rağmen tenkid koca kampanasile ortalığı kaplamada gecikmedi: Scarron, «Roman komik» le ve eskilerin amansız bir hicvi olan Virgile travesti ile meydana çıktı. Furetiere Roman bourgeois'sile ardından geldi. Artık İspanyolların yolundan giden yeni muharrirler bitmez tükenmez saray tasvirleri, Babil, Roma ve Ortaçağa ait zamanların birbirine karıştığı çorba gibi hikâyeleri yığmaktan vazgeçiyorlar; vak'alarını burjuva hayatından, gözleri önünde açılıp giden âlemden alıyorlardı.

Bu kuvvetli tenkidi Lesage tamamladı: «Topal şeytan»la, «Gil Blas» Cervantes'den gelen keskin tenkit an'anesini alevledi. Vakıa Voltaire bu eseri Ispanyollardan aşırdığını iddia etmişse de bunu «c'est un vol terre â terre» espirisinin intikamını almak için söylediği ve Gil Blas'ın aslını hiç bir yerde bulamadığını pek âlâ biliyoruz.

— Peki Voltaire'i ihmal mi ediyorsun?

— Ne Voltaire'i, ne de onun büyük selefleri olan Marivaux'yu, Prevost'yu, Bcaumarche'yi ihmal edebilirim. Abbe Prevost'nun «Manonlesko» sile Richardson'dan tercümeleri Rousseau'ya Julie'yi ilham etmedi mi? Ve yine bunlar Dide- rot'nun «Rahibe» sindeki kiliseye isyanı ve ihtiraslı aşkı hazırlamadı mı? Romanın asıl üstadları bu suretle meydana çıktı. Bu dünyanın ne boş şey olduğunu söyleyen, ve her «doğme»a düşman Voltaire bile Candide'de, Zadig'de, «Babil Prensesi» inde keskin kalemile felsefî romanın şaheserlerini meydana getirdi.

— Yine şeytanlığını ele aldın! Görüyorum, yapıcı eserlere değil, sen daha çok yıkıcı olanlara kıymet veriyorsun. Bu kitaplar hiç bir şey kurmuyor, daima yıkıyorlar!

— Şüphesiz! Ben daima yeni bir bina kurmak için eskinin enkazını temizlerim. Yıkmak oğlumsa, kurmak torunlarımdır. Voltaire yıktıysa Rousseau ve Diderot korudular. Mme. du Stael yıkdıysa; Chateaubriand ve Hugo şato kurdular. La Roch- foucauld ve Flaubert yıkdıysa Balzac, Stendhal bütün realizmi kurdu. Natüralizm yıkdıysa bütün yeni realizm kurmaktadır. Anatole France, Gide yıkdılarsa, Proust, Malraux ve J. Martin du Gard kuruyorlar.

— Plânı çok geniş tuttun. Nereden başlayıp nerede bitirdiğini takip edemiyorum. Bir nutukla bütün romanın resmi geçidini yaptırmak istiyorsun. Bu dediklerin doğru mu değil mi? Şüpye götürür meseleler. Bunlardan hangisi büyük, hangisi devamlı? Tefsire bakar.

— Zaten böyle bir şey demedim! Edebiyatın biçare şehitlerinden değil, kalbur üstünde kalanlardan bahsediyorum. Bu hususta ekol münakaşası yaparak kafanızı şişirmek istemem. Bunun için edebiyat münekkitlerine müracaat edin: size bol bol söz söylesinler, bir kutuptan bir kutba atlasınlar; zamana, zevke, barometreye, hiddete göre bir kutbu göklere çıkarıp ötekini batırsınlar; ve sersem kari' bu büyük ahmakların elinde oyuncağa dönsün; kafasını fırıldağın ucuna taksın, rüzgârla beraber dönsün dursun. Benim işim bu değildir! Ben size gördüğüm ve göreceğim iki hizmetten bahsediyorum: yıkmak ve yapmak; bazan yıkarken yapmak, bazan yaparken yıkmak. Bunlardan hangisi mühimdir, onu bilmem. Bu işi zevkinize bırakıyorum. Benim vazifem size insanlığın büyük masalını anlatanların sahnede yaptığı temizliği göstermektir. Bir Rabelais, bir Montaigne, bir Voltaire ve bir France'in tenkit süpürgesi olmasa, bir Rousseau, bir Balzac ve bir Proust binasını kurmaya imkân olmazdı. La Rochfoucauld'nun şu meşhur Maxime'ini dinleyin: **«Bizim için kıymetli bir şahsı kaybettiğimize ağlamak bahanesile, kendi kendimize ağlarız; hakkımızdaki iyi kanaatin-den dolayı ona esef ederiz, insan müşfik desinler diye ağlar; acısınlar diye ağlar; haline ağlatmak için ağlar; nihayet ağlamamak hicabından kurtulmak için ağlar.»** — Madam Bovary'yi, «Hissî terbiye» yi, Julien Sorel'i, Madam Renal'ı, Balzac'm büyük bir kısmını buradan çıkarmak mümkün değil mi? O romancıların eline keskin bir pertavsız verdi; insanın sahtekâr ve hakikî tarafını ayırmak için bundan güzel vasıta mı olur!

— Öyle görünüyor, sen romanın gittikçe kuvvetlendiğine kanisin!

— Şüphe mi var! O nesir san'atlarının en yenisi ve en bereketlisidir; aylandoz gibi, kavak gibi yetişenleri, çam gibi kök salanları, baobab gibi etrafı kuşatanları var. Şiir fildişi kulesine çekildikten ve destan tarihe karıştıktan sonra ortada hükmeden romandır; nesrin bütün maharetleri orada kendini gösterir. Orası bir şehir panayırıdır. Bir harp meydanıdır; salonlar, düğünler cenaze merasimleri, bayramlar, grevler, mitingler; şeytanın palyaço kılığında çıngırakla halkı topladığı bütün matem ve şenlik yerleri; insanın içinde bir mahşer olan kendi dünyasile, bütün insanlardan uzak yapyalnız kaldığı ölüm anını, topluluğun en taşkınından yalnızlığın en feciine kadar her şeyi kuşatan, kuşatmak iddiasında olan roman! Onu bu iddiasından vaz- geçirtmek için tenkit palasını alıp üstüne yürümek mümkün değil; çünkü bizzat tenkid de romanın bir parçası, o sihirbaz gibi her kılıkta karşımıza çıkar: hikâye, hatıra, masal, tarihî zaman, seyahat romanı, exotique roman, pastoral roman, fantastik roman, hakikî roman, sosyal roman, psikolojik roman, fikir ve tahayyül romanı, romantik roman, tezli roman, tezsiz roman, macera romanı, metafizik roman; bir insanın, bir ailenin,

bir sınıfın, beşeriyetin romanı-.. Bütün nevileri saymaya gücüm yetmiyor: sadece roman! İç ve dış âlemlerin med ve cezrini bütün kompleksleri ve tezadlarile veren yeni destan!

— Sen böyle diyorsun amma, bak başkaları da ne söylüyor: roman kriz geçiriyormuş. Hattâ asıl roman iflâs etmiş; çünkü romancının işi insanları tezad halinde kavramakmış. Allahla insanın tezadı, erkekle kadının tezadı, insanın kendi nefsile tezadı onun mevzuu imiş. Halbuki son nesillerin ruhunda bu tezadlar kaybolmuş. Bugünün insanında artık bir vicdan mücadelesi, bir ahlâk meselesi kalmamış. Bir kenç kadın bunları söyleyen Mouriac'a şu itirafta bulunmuş: «Ben doğrusu Racine'in Phedre'inden bir şey anlamıyorum. Phedre övey oğluna âşık olur, onu kandırır ve These de buna göz yumarsa ne çıkar!.. Şu Kaide mesele kalmıyor: en müstehcen sahneleri yaşamaktan ne çıkar! En çirkin sayılan şeyleri yapmaktan ne çıkar! Allah'ın ve vicdanın rol oynamadığı, tezadsız bir cemiyette romancı ne yapacak? Hayatı aksettirmek değil mi? O zaman roman buhransız, cidalsiz, vicdan azabıyla faziletin rol oynamadığı bir cemiyetin aynası olacak: Paul Morand'ın kafasız, endişesiz, o boş nesli romanı nereye kadar götürebilir. **Bir Proust'un iç hayatımıza ait lâubaliliklere ve çirkinliklere kadar sokulan aynası, bir Gide'in hiç bir ahlâk kaidesi tanımayan pervasızlığı, bir Celine'in (Vayage au bout de la Nuit.) bir Joyce'un (Ulysse) umumhanelere kadar giren hayasız kalemi, bir Lawrence'in (L'amant de Lady Chatterlay.) zinayı ilahileştirecek kadar küstah estetiği romanın kriz değil inkıraz halinde olduğunu göstermeye kâfi değil mi?** Zinanın, fuhuşun, tabiata zıd duyguların, rezalet ve deboşun, tantana ve zulmün, vefasızlığın, ihanetin, yalanın ve cinayetin ekmek gibi yendiği ve su gibi içildiği bu âlemde romanın vazifesi nedir?

— Lucilius gibi romanın hicviyesini yapıyorsunuz! O yalnız şairler ve muharrirlere değil, Roma'nın birinci sınıf adamlarına hücum ederdi. Bana diyeceksiniz ki Lucilius bu tarzda lâubaliliklere cevaz verilen bir devirde yaşıyordu. Nitekim Horace gülmenin en büyük tehlike olduğu bir devirde geldiği halde ve sohbetcilerin şahı Fabius'e, fantanskların şahı Tigilius'e, komiklerin şahı Nasidienus'e, sefihlerin şahı Nomentanus'a kalemini batırmadı mı? Her devrin kendi gerginliği (tension) vardır: gururu, imanı, fazileti, cidali ve buhranı vardır. Bu gerginliğin son haddinde, yay kırılır; zaıflar ve şüpheleri maskeler örter; ve tenkit kırbacını bu sahte suratlara indirdiği zaman nihayet maskeler de düşer; sınıf inkıraz eder; rezalet meydanlarda kendini teşhir eder. Tâ ki yeni bir sınıf setlerini yıkarak sel gibi meydanları kaplasın; ve hicvin ağır gürzü rezalet sofralarının enkazını dağıtsın! Virgile Roma'nın şerefiydi, Horace tenkit oldu. Ovide rezalet sofrasını kurdu, Juvenal ve Perse hicvin kırbacile bu yağma sofrasının köpeklerini dağıttılar. Racine ve Corneille krallığın şerefiydi; Moliere ve Marivaux tenkit oldu.

Brantome rezalet sofrasını kurdu ve Voltaire hiciv kalemile soytarıları dağıttı. Hugo cumhuriyetin şerefiydi, Balzac tenkit oldu, Gide ve Proust rezalet sofrasını kurdular; şimdi dünya Fransayla beraber yeni bir Juvenal ve Voltaire bekliyor. San'at her devirde kendi rolünü gördü. Bugün roman onu her devirden daha keskin ve etraflı görecektir. Her devir bir destanla açıldığı gibi, yeni dünya da kendi romanile açılacaktır! Yoksa bir sersemin mürekkeb haline koyduğu küstahlıklarını her devir alkışlıyacak mıdır? Ve kötü muharrirler yazdıklarını dillerile silmeye mahkûm edilecek yerde, yoksa kitaplar bütün ahmaklıkların vatandaş hakkına sahip olduğu taarruzdan mâsun bir sığınak mı olacaktır? Yoksa sırtını bir maaşa ve kendi cinsinden iki kalleşe dayayanlar ortalığı yüksek perdeden velveleye verecek, ve cehennem ateşini halka cennet yemişleri diye ilân etmelerine meydan verilecek midir? Hayır! ben yeryüzünde kaldıkça, ve kılıktan kılığa geçerek ölümün görülmez elinden kurtuldukça

hangi sınıf göçse ve yerini hangisi tutmuş olsa şerefiniz, imanınız, faziletiniz, reziletiniz, inkırazınız ve can çekişmeniz benim elimden geçecek ve romanın ezelî mevzuu olacaktır. Görüyorsunuz ki romanda tezad hiç bir zaman eksik değildir: o bazan idealin zaferi, bazan çirkinleşen realitenin meydana çıkması, bazan bu realiteyle idealin boğuşması, bazan idealin büsbütün alt edilmesidir. Romancı rezaleti tebcil ettiği zaman bile eserime başka yoldan yardım ediyor: yıkılan cemiyetin hicviyesini yapmak için bana bol bol madde veriyor. Dante'nin Cehenneminde tenkit olan kalem, Decameron'da rezaleti meydana vurduğu zaman yıkılacak cemiyete en büyük darbeyi indirmiştir.

Bu iddiada doğru bir taraf var: romanın asıl mevzuu insanlığın tezadıdır. Bu Allahla insanın tezadı olabilirdi. Eskiden «Fransa kralsız duramaz» itikadı vardı. 16 ıncı Louis kaçtığı sırada Fransanın yıkılmadığını görenler önce hayrete düştü, sonra yavaş yavaş buna alıştı: demek Fransa kralsız durabiliyormuş! Allahı âlemlerin direği sananlar için de mesele böyledir. Onu çektiğiniz zaman binanın hâlâ durduğunu görenler buna isyan edecek, hayret edecek, ve nihayet alışacaklardır. Biz Allahsız rezaletler kadar, Allahlı rezaletleri de biliyoruz. Bu tezad insanlığın içindedir. Allah, vicdan, sultan ve insan onun icadıdır. Biri tahtını öbürüne bıraktığı zaman eskisinden daha büyük yeni tezad başlar; bu tezad kıt'alar, sınıflar, insanlar arasında, insanın içinde büyük faciasını oynayıp duruyor. Onu görmeyen romanda kriz görür, Cholokhov'un bahsettiği dram yanında Phedre'in hailesi sinek vızıltısıdır.

— **Mauriac'a bakılırsa, bütün kabahat Rousseau'da ve şu hilekâr Freud'de imiş. İnsanlığın ismetini bozmuşlar; samimiyet ve ilim namına günahlarını deşmişler.**

— Günah varsa ismet yok demektir; onların kusuru maskeleri düşürmektir. Bu kabahat çok eskiden başlıyor: Aristophane ve Ovide, Rabelais ve La Roschefoucauld onu vaktile yapmadılar mı? Riyakârın yüzüne kırbaç indirenler ahlâk vaazları verenlerden daha değerli değil midir? (*)

(*) Tobouyu kırmak sanatı mahveder kanaati, «çıplak» resim yapmanın günah olduğunu zannetmek kadar hezeyandır Sanatkâr istediği kadar gayrişuuru aydınlatsın. Yine onu sevkeden insiyakların ve gayri şuurun hükmünden kurtulmaya çaktır. İlim gibi sanatın da bütün ihtirası gözünü daima daha derinlere, daha ince mikyaslara kadar uzatmaktır. Her devir daha keskin âletleri ve daha derin görüşlerile geliyor; her devrin eskilerine katılan yeni b ir mikyası var. Tabouyu kırmak cidali kaldırmıyor; dramı kulisten sahneye çıkarıyor.

— Mauriac romanı insan kompleksinde görüyor. Ve bunun için kendine üstad olarak değişmez cemiyet tiplerini alan Balzac'ı değil, fakat bütün tezadlarile insanı gören Dostoyevski'yi tanıyor.

— Bu mesele mühim! Balzac veya Dostoyevski'yi intihap etmek güçtür. Şurası muhakkak ki ne Balzac'ın tipleri zannedildiği kadar sabit, ne Dostoîewsky'ninkiler söylendiği kadar derin ve komplekstir. «İnsanî komedya» nın kahramanlarını kırk cildin içinde bütün çeşitlerile beraber görmelidir. Orada Vautrin'ler, Birotteau'lar, Nucingen'ler, Popinot'lar, Gaudis sart'lar, Bette'ler ve Pons'lar bütün bir burjuvazi dramının cehenneminde, kaynaşan, değişen, kavrulan, kurtulan ve mahvolan tiplerdir. Bette teyze aynı eserde kaç istihale geçirir? Birotteau yalnızca iyi, saf ve haris veya ikbalperest midir? Madam Marneff'in muhtelif âşıklara ve dostlara karşı kaç ayrı cephesi vardır! Balzac hakkında verilen bu toptan hüküm ne kadar yersizdir! Ya buna karşı Dostoyevski, polis vak'aları ve hasta tiplerile her zaman ayni

yüksekliği muhafaza eder mi? Onun iki merhalesi var: «Cürüm ve ceza» da Nietzsche ve Standhal'a dayanarak romancı, kahramanının hasta ihtirasını Îîsa ile tedavi etmek istiyor. Bu kitapla bütün hayatmca vereceği esere giriş yaptığını ilân ediyor. Fakat Siberya'ya gidince «Ölüler evinin hatıraları» nda İsanın kurtardığı ruhları değil; ıztırap çeken lânetleme insanları buldu; onların eskisinden daha kötü, halledilememiş cemiyetine döndü. İkinci merhalede Dostoyevski küçük burjuva cemiyetinin, anarşistlerin, kararsızların, kozmopolitizm ile Rus milliyetperverliği arasında şaşkın bir neslin içine düştü: «Budala» ve «Cin çarpmışlar» bu merhalenin eserleridir. Biz orada aşkta ve fedayı nefste, idealde, imanda, dinde kararsızlığın, bütün buhranlarını görüyoruz. Orada insanlar bir cephelerile müşfik, hayırhâh, ve saf; öbür cephelerile, vahşî, honhar, müraîdirler: küçük burjuva cemiyetinin bütün buhranı gibi. Rus romancısı Emilie Bronte'den, Tackeray ve Dikens'denberi gelen bu sentimental buhran içinde, yukarısına karşı mazlûm ve masum, aşağısına karşı vahşî ve zalim olan insanlık tasvirinin en son- merhalesidir. Romancı bir sınıfın kahramanlığını, idealini, fedayı nefsini, yine aynı sınıfın vahşetini, zulmünü ve hilekârlığını ne kadar iyi gösterirse o kadar büyüktür. İnsan sınıflarının birbirile en açık cidale girdiği bu devirde romanın en büyüğü bütün genişliğile bu tezadı kuşatacak olan eserdir.

— Bu eser hangisidir?

— **Henüz daha ondan uzağız.. Fakat Balzac ve Tolstoy denberi Proust, Cholokhov, Martin du Gard, Jules Romain, Malraux ve daha bir çokları bu teşebbüste büyük adımlar attılar. Mauriac endişe etmesin!.. Dünya romanı ruh heveskârlarının, yeni Pascal'ların hatırat defteri; pornografiyi ve sigara içmeyi, çiçekler koklamayı hayatın yegâne işi zanneden derbeder kayıtsızların oyuncağı değildir. Dünya romanı asıl eserini henüz vermemekle beraber, o yolda büyük adımlar atmaya çoktan başlamıştır.**

— Romanımız hakkında ne düşünüyorsun?

— Emekleme devrinde; ama gitgide kalkıp yürüyecektir. «Leylâ ve Mecnun» a, «Hüsnü aşk» a eski şiirlerinizin romanı diyebilirsiniz. Halk hikâyeleriniz sizde de bunu hazırlamıştır. «Köroğlu» nun kalelibey'le mücadelesi, «Tahirle Zühre» de tabaka farkının doğurduğu hal ile, «Âşık Garip» de sevgilisinin reddettiği fıkara çocuğun para kazanacağım diye yaptığı gayret, «Keremle Asli» de Ermeni ile Türkün, zenginle fakirin tezadı halk masallarında sınıf tezadının ne büyük rol oynadığını göstermez mi? Nâmık Kemal ve Safvet Nezihi ile başlayan yeni romanlara da Türk burjuvazisinin «hürriyet» telâkkisi yanında sınıf şuurunun nasıl barizleştiği farkediliyor

Son romanlarınız - hakikî manasile - bir kriz geçiriyor, «Ankara»da Yakup Kadri determinizmden ütopiye geçmek suretile eseri - zorla - tatlıya bağlıyor. «Sinekli Bakkal» da alaturkayla alafrangayı evlendiren Halide Edib başka türlü bir Compromis'ye eseri kurban ediyor. Kabahat romancı da mı? Kısmen evet, çünkü hayatta bu hayalî cemiyet ve bu izdivaç yoktur. Romancı kariine acı bir lokma vererek eseri bitirebilirdi. Kısmen hayır! çünkü, romancı küçük burjuvazinin emeklediği bir devirde yetişiyor. Romancı yıkılan mazinin içinde yaşamıştır, ve bir hayale muhtaçtır. Mauriac'ın hakkı var. Eserinde Allahı kaldıran san'atkâr ya onun yerine başka bir mutlakı, me-selâ tabiatı, insanlığı, hakikati koymalıdır. Yahut bu değişen dünya içinde hayatın acılığına katlanmasını bilmelidir.

— Yeni roman nasıl yazılabilir dersin?

— İç dünya ile cemiyet arasındaki daimî meddü cezrin üzerinde durarak bütün mesleklerin ve mekteplerin getirdiği unsurlara dayanmak; vatan içinde kaynaşan vak'alara basarak insanlığın destanını yapan cidallere kadar çıkmakla!

> ***Boileau'nun roman kahramanları için söylediklerine bir kaç satır da ben katayım: roman kahramanlarınızı Allah önce günahsız ve masum oldukları için cennete göndereyim demiş. Fakat cennetin bütün sakinleri buna isyan etmiş***: **«Yarabbi! kullarının yarattığı bu çarpık çurpuk kuklaları aramıza sokma. Bir kuklanın fedakârlık taklidi yanında, bizim fedakârlığımızın ne kıymeti kalır!»** demişler; Allah da onları cehenneme göndermiş. Fakat cehennemin bütün sakinleri bir ağızdan şikâyet etmişler: **«Yarabbi! demişler, bunlar yalan söylemesini, günah işlemesini, cinayet yapmasını bilmezler. Hiç bir şahsiyetleri olmayanları aramıza koyarak bize hakaret etme!»** Allah, nihayet bunları Â'raf'a atmak istemiş; fakat â'rafın bütün sakinleri: **«Yarabbi! demişler, muharrir ipleri çekildiği zaman bunlar ağızlarını ve ellerini oynatırlar. Hepsinin dilinden aynı adam konuşur. Bu biçare gölgelerin ne kusuru var ki aramızda süründürüyorsun? Mahkûm etmek istersen muharrirlerini gönder!»**

— Bana kalırsa çok ileri gidiyorsun dostum! Aralarında muharririnin elinden kurtulup konuşanlar da yok mu? Sinekli- bakkal'ın imamı, Selim 'Paşanın karıları, Bahçıvanın oğlu, Kuklacı Tevfik zaman zaman asıl kendileri, kendi hüviyetlerile sahneye çıkmıyorlar mı? İffet'te, Mürebbiye'de, Gulyabani'de, Kesikbaş'ta bütün şahsiyetlerile gözükmeseler bile, halkın birçok tipleri sokakta, mahallede, mezarlıkta, konakta kendi ağızlarile konuşmuyorlar mı? Tanzimat sonunda alafranga ve sun'î cemiyetteki tipler «Mavi ve Siyah» m, «Aşk memnu» un kahramanları değil midir? Roman henüz beşerî mikyasa yükselmediyse, eser bütün halini alamıyor, tipler yalnız tablolarda görülüp kayboluyorsa kusur yalnız muharrirlerde mi? Emekleme devrindeyiz diyen sensin.

Sh: 112-148

KİTABA ve HAYATA DAİR- Şeytanla Konuşmalar- Hilmi Ziya ÜLKEN

(5. BÖLÜM)

<u>Büyük bir seyahatten dönüşte şeytan kütüphaneme uğradı.</u> Hayli vakittir görüşmek kısmen olmadığı için, yine her zamanki iptilâma dalmıştım: faydalı faydasız bir yığın şey okuyordum. Kafam kazana dönmüştü. Kitap faresi gibi yaşamadansa, dünyada işe yarar her hangi bir adam olmayı bin defa tercih ederdim. <u>Ne bende Faust gibi sakalını kesip meyhaneye gidecek kudret vardı, ne de şeytanımda beni bu yoldan çevirecek derman!</u> Dünya eskidikçe o da galiba kitapların esiri oluyordu. Ben onu görür görmez gözlerim parlar; «Hah! işte geldi, bu sefer beni mutlaka kurtarır. Elimden tutar, dünyaya çıkarır» diye sevinirdim. Fakat o, etrafımı saran bu dağ gibi kâğıt yığınlarına tiksinerek bakar; «Bırak bunları canım! Biraz kafanı dinle, gidip şöyle bir dolaşalım» diyecek olur; derken şuracıkta iskemleye ilişiverir; nefretle baktığı bu ciltlere dokunur; bazılarına el atar, birinin yapraklarını karıştırmaya başlar, meraklı bir yere gelince neredeyse saatlerce dalıp gideceği tutardı. O sırada bir daha aynı teklifi yapmak şöyle dursun, benim şikâyetimden korkarak bahsi yalnız kitaba, kitaplara çevirirdi. Bu sefer, her zamankinden daha merakla - sanki aylardır ayrı kaldığı bir sevgiliye kavuşmuş gibi - benimle konuş, maya bile vakit kalmadan kitapların içine dalmış; kiminin resimlerini

karıştırarak, kiminin yapraklarını çevirerek, bu âleme doğru çevrilen parlak, donuk, keskin, zayıf binlerce gözlükle eşyaya bakıyordu, nihayet dayanamadım:

— Hastalığımı biliyorsun! dedim. Bir türlü kendimi kurtaramıyorum. Bütün ümidim şendeydi. Bırak onları da, dışarı çıkalım.

O rehavetle kitaplar arasına yerleşerek dizinde koca bir Rübens kataloğu olduğu halde:

— Vazgeçin! Dışarda ne yapacaksınız? İşte pekâlâ rahat oturuyoruz, dedi. Hayatın kendisinden beklediğiniz kadar size vereceği şey yoktur. Arzularınız öyle keskin ki, onun donuk sathında binbir renk oyunu yapıyorsunuz. Bu fantezilere tutuluyor, arkalarından koşuyorsunuz. Tam elinize geçecekken uçup gidiyor; bu ağaçlar, bu çiçekler, bu kadınlar, bu altınlar mefhumlardır. Onları dışarda kovaladığınız zaman Sphinx oluyorlar. Her yerde görünüp kayboluyorlar, size cevap vermiyorlar, size binbir sual soruyor ve mütemadiyen önünüzden kaçıyorlar. Denizlerin kesilmiş ve başınız harap, bir çölün ortasında kalıyorsunuz. Bırakın onları! Bu kâğıtların arasından ayrılmayın. Ben artık sual sormadan ve dünya gıdalarının peşinde koşmadan yoruldum. Burada bir parça rahat bulurum diye dinlenmeye geldim.

— Delimi oldun? diye bağırdım. Kitaplar!.. Bunlar mı seni kurtaracak? Fıçısına lânet eden sarhoş gibi onlara lânet ediyorum. Bütün kıtallerin başında onlar yok mu? Abbasî halifeleri onları boş yere yaktırmamış! Papalar onları boş yere, denizlere döktürmemiş, boş yere on binlercesi Unter den Linden meydanlarında tahrip edilmemiş! İnsanlığın kafasını temizlemek için bu kitapları yer yüzünden kaldırmalıdır. Şeytan! ya sen bunadın veya benimle lâtife ediyorsun.

— Emrinize amadeyim! Sizinle istediğiniz yere gidebiliriz, dedi, fakat müsaade ediniz de şu kitapları mahkûm etmeden vazgeçmenizi rica edeyim. En büyüklerinden deli saçmalarına kadar insanlığın beş bin yıllık bütün eserini bir yere toplamış olsanız ancak bir bina dolusu kâğıttan fazla yer tutamaz. Bir bina dolusu kâğıt, yani öldürdüğünüz insanların, tahrip ettiğiniz şehirlerin yanında damla gibi küçük bir küme. Bırakın, bunca canavarlık ve rezalet olurken bu damlacık yerinde dursun. Orada binlerce pencereden âleme ayrı renklerle bakmak istiyen, dışarda boğuşan ahmak beşeriyetten daha hakîm beş on kişi vardır. Bu sun'î, fakat masum dünyanın içinde..

— Masum mu? Bu kitaplar mı?.. Asıl cinayet onların eseri.. Bir kitap binlerce mü'mini ardından sürükliyor; milyonlarca insanı sahneye götürüyor.. îman namına insanlar birbirini yiyor.

— Hah hah! diye şeytan kahkaha attı. Onu bu kadar müstehzi görmemiştim. Tıpkı Hugo'nun Sefillerindeki Gavroche'e benziyorsunuz! Fransız ihtilâlinde bir ağaç dalma çıkıp:

Kabahat Voltair'in

şarkısını söylerken, ihtilâlin bütün yükünü Voltaire'in omuzuna atmak istiyen budala halk hikmetinin tercümanı olan külhaniye!.. Siz de şimdi tıpkı o külhaniye benziyorsunuz.

Kabahat Muhammed'in

Kabahat Marx'ın

diye bir nakarat tutturarak bu âlemin kanunlarını bir insanın idare ettiğini zannedecek kadar gaflete düşüyorsunuz. Kitaplar, gözlükler, dürbünler, hurdabinler, isterseniz - en büyükleri - rasadhanelerdir. Fakat o kadar! Eşyayı ancak doğru, yanlış, açık, bulanık, küçük, orta, büyük veya çok büyük göstermeye yararlar. Oradan bakan eşyayı görür; fakat ona hükmetmez. Siz onlarda bu mucize kudretini nereden çıkardınız? Siz tıpkı annesine kızan ve oyuncaklarını kıran çocuğa benziyorsunuz- Hâdiselere kızıp kitaplan yakmak istiyorsunuz. Ve bütün bu tahribatı yapan gafil koca çocuklar gibi.. Kitapları seviniz! Sarhoşun içkiden nefret ettiği gibi ondan kurtulmaya çalışmayın. Ben Aristo'yu, Ciceron'u, Eflâtun'u ve Lucrece'i okurum. Onların hepsini ayrı ayrı yaşarım; hiç biri bana hükmedemez. Beni ne çileden çıkarır, ne sarhoş eder, ne de hiddetime sebep olurlar. Bir şarap degustateur'ü gibi hepsinin lezzetine bakarım; bana her biri ayrı bir zevk verir; ayrı bir dünyanın kapısını açarlar. Neş'esiz hiç bir şey yapmam. Eğer bir kitap beni kızdırırsa, elime başkasını alırım. Eskiler dururken yenilere tenezzül etmem, fakat eskilerden bıkıp yenileri de tercih ettiğim olur. Onlar bana Bazilik sütunları gibi yekpâre ve bütün sistemleri anlattıkları zaman kendilerinden kaçarım. Bu büyük bir mimar elinden çıkmış âbidelere benzeyen mantıkî binalardan ürkerim, içlerinde soğuk bir mâbedin haşyeti ile dolaşırım; onlar bana hiç de yakın gelmezler. Sağlamlıklarında gurur ve azamet duyduğum için onlara tahammül edemem. Sanki her biri içlerinde dolaşırken dik başlarile beni istihfaf ediyorlarmış gibi gelir. Onları toptan inkâr etsem ne çıkar. Bütün parçaları birbirine o kadar iyi kenedlenmiştir ki, toptan kabul veya red edebilirim. Şu halde bu soğuk binaların azametine niçin katlanacakmışım: onları elbette reddederim. Bana munis gelenler küçük, sevimli köşkler ve ağaçlar arasına serpilmiş kır evleri gibi dağınık fikirlerdir. Çünkü onlardan her parçayı ayrıca beğenebilirim; tadına bakar ve benimseyebilirim. Hoşlanmadıklarımı atabilirim. Bir kere bana senpatik göründüler mi, artık yavaş yavaş fenalarına da katlanmaya başlarım; bir günüm bir günüme uymadığı için zevkime göre bugün bana mânâsız gelen bir köşesi başka bir gün harika görünebilir. O halde o binaların her odasında ayrı ayrı oturarak, kâh takdir kâh reddederek, her tarafını hayatımın muhtelif anlarına göre ayrı bir zevkle yaşar ve severim. Plutarque'ı bunun için severim, Martial'ı bunun için severim, La Rochafoucauld'u, Beaumarche'yi, Mertaigneyi, Chamfort'u, Shakespeare'i, Saint Simon'u, Sainte Beuve'ü, Emerson'u, John Ruskin'i bunun için severim.

— O halde sen kitapta yalnız eğlenceye bakıyorsun. Onların hayatına tesir eden bir kuvvet olduğunu kabul etmiyorsun. Dünyayı değiştirmeseler bile hâdiseleri keşfederek onlara istika* met verdiklerini de kabul etmez misin?

— Yaşım bu işlere hüküm verecek kadar büyüktür. Müsaadenizle, bunu reddedeyim: Mısırda Harpedonaptes rahiplerinin Adetler ibadetine dair kitaplarını gördünüz mü? Pythagore'un ondan öğrendiklerini ve yahudilerin Zohar'ını bilir misiniz? Sabiî'lerin kütüphanesini, Heramise'yi ve Harran mektebini **Asûrîlerin ilmi nümucunu, Hindin cifrini, garba aynı ilimleri öğreten Ahmedülmecritî'nin «Gayetülhakim» ini, Paracelse'i, Nostradamus'u Swedenborg'u, Theosophe'ları, Anthroposophe'ları, Parapsychologie'yi, Metapsychique'i, gaibden haber verenleri, fala bakanlan, esrar âlemile konuşanları, ispirtizmacıları, büyücüleri, asrî müneccimleri, sihirbazları, hokkabazları bilir misiniz? Bütün bu kitapların arasından geçtim; hepsinin içindeki rüyaya girdim. Muhiddin Arabi'den Ch. Richet'ye kadar hepsi eşyaya tasarruf etmek ve ruhlara hükmetmek iddiasındadır.**

— Netice?

— Sıfır! Eşyaya değil, kendi nefislerine, hattâ en küçük heveslerine bile hükmedemediler. Bunun için, kitaplardan korkmayın, onları sevin ve içlerinde gezin diyorum.

— Bana öyle geliyor ki, sen bu hayal binalarile fikir binalarını birbirine karıştırıyorsun. Hayal binaları dünyaya hükmetmek iddiasındadır. Fikir binaları dünyayı görmeye, tahayyül etmeye ve göstermeye gayret eder. Azizim şeytan, arada küçük bir fark var zannediyorum, ve bu fark senin gafletini doğuruyor. Kitaplar hayata hükmetmiyor, fakat onu aksettirerek yeni hızlar veriyor; bu yüzden biz kitapların, hem de perişan olmayan kitapların ardından gidiyoruz.

— Siz iddiaların kurbanısınız. Ben düşüncelerin meftunuyum. Bütün iddialar yüzde elli doğru, yüzde elli yalandır.

— Rakı derecesini söyliyen meyhaneciye benziyorsun. (Bu sözün de bir iddiaya benziyor). Öyleyse o da % 50 doğru ve % 50 yanlıştır. Benim bu sözüm de % 50 doğru ve yanlıştır. Ve bu ilânihaye.. giderse sözlerimiz ancak % Δ doğru % Δ yanlış olur; yani doğruluk ve yanlışlık nisbeti asgar namütenahiye iner. Cepheyi dağıtmak için bizim hesabımıza bu hoşuna gidiyor değil mi? Fakat kendi hesabına yüzde yüz doğrudan bir grada inemezsin.

— Kat'iyyen! reddederim.

— Reddederken bile tonun yüzde yüz hükmediyor. Değiş, mene bir şey demem; fakat her anına ayrı ayrı hükmeden keyiflerinin eserisin: reddederken, kabul ederken, hakaret eder, tezellül eder, hayran olur ve inkâr ederken daima dogmatiksin! Ömründe bir defa cinayet yapan ve onun nedameti ile selâmete erişenlere lânet ediyorsun halbuki fikirleri her an katlediyor ve heı an sürünüyorsun. Şeytanın nasibi, şüphenin ihtiyatı ile doğru yolu aramak değil; bir an yaptığını ötekinde bozarak mütemadiyen sürünmektir.

RESME DAİR

Odam tavana kadar levhayla doluydu: Hacı Kâmil Efendinin, İsmail Çavuşun, Haydarın, Galibin, Yesarînin sülüs, tâlik, nestâlik, kırma, divanî, kûfî türlü türlü hattı, büyük babalarımdan beri birikmiş ne kadar âyet, hadîs, kelâmı kibar varsa dört duvarı doldururdu. Bu odaya melekler girmez diye Mekke-i Mükerreme ve Medine-i Münevvere'den başka tabiat resmi bile asılamazmış. Çocukken kibrit kutularının üzerindeki terazi resmine bakardım. Bir gün paket kâğıtlarını devşirirken Ahmet Refikin okkaya verilmiş bir kitabındaki yunan ilâhelerini gördüm. Zihnim onlara takıldı. Artık gözüm satırların üzerinde yürümez oldu. Elime geçirdiğim bir kalemle her tarafa insan vücudları resmetmeye başladım. Gözlerin canlılığı, yüz çizgilerinin mânası, omuzlar ve bacakların kıvrılışı; bütün bu hayatı, kuvveti ve arzuyu ifade eden hatlar iç hayatımı o kadar doldurdu ki, odamdaki kara çizgiler onların hücumu karşısında karınca yığını gibi bir kenara siniverdi.

Yazım fena değildi. Beceremeyenleri hazırlamaya hocam beni memur etmişti. Rıkkadan tâlika atladım. Bu inhinalar, bu kıvrılışlar, bu baygın serilmiş çizgiler, bu narin elifler ve rılar; bu büyük kavislerle dönen lâmlar, nunlar; bu bir rakkase gibi göğsünü kabartan ve eteklerini havalandıran şatlar galiba gayri şuurumda bana insan vücudlarının bitmez tükenmez sırrını ifşa etmiş olacak ki; yazı benim için yalnız bir vazife, bir eğlence, bir süs değil, hayatın kaynağı ve gizli şehvetiydi. Büyük hattatların levhalarına dalarak duyduğum vecd içinde gezip dolaştıkça havaya parmağımla kavisler çizer ve zihnimde levhalar yazardım. Küçük tecrübelerle başlayan bu hararet gittikçe alevlenerek mektep camiinin duvarlarını dolduran

tezhipli âyetlere kadar yükseldi. Dindar bir arkadaşım beni coşturan bu san'at zevkini kendi imanile karıştırarak bütün kalbile bana bağlanıyordu

Harflerle kelimelerin yerini insanlar ve eşya aldı. Dostumla aramızdaki mesafe de gittikçe büyüyordu. O bir tarikat şeyhinin kapısında rahmanı aradı; bense şeytanı rehber edinmiştim. Nuh'un gemisinde «günahkâr olanı atınca fırtına durur!» demişler. Fırtına gemiyi karaya vurdu. Kimin günahkâr olduğu belli değil. Şeytanın talim ettiği hak yolu imiş. Zamanla güneş her tarafı aydınlatınca, kafesler, perdeler, çarşaflar kalkınca; eşya ve insanlar tabiatın bahşettiği bütün güzelliklerile meydana çıkınca maddenin, hayatın ruhun ve insanlığın hakikati birleşti. Şeytanla rahman ayni yola çıktı.

Aradan seneler geçti; resmi unutmuştum. Bir gün ansızın şeytan ziyaretime geldi.

— Çoktandır sizi arayamadım, nelerle meşgulsünüz?

Önümde bir mantık kitabının müsveddeleri yığılıydı: bir taraftan Organon'dan ihtimaliyet lojiğine kadar bir sürü eser, bir tarafta ilim tarihleri, yeni fizikler ve Osmanlı devrine dair irili ufaklı mantık risaleleri.

— Atın bunları bir yana! Benimle beraber gelin; size ışık ve renk dünyasının güzelliklerini göstereyim, dedi.

Ne vakittir kapanıp kaldığım tozlu rafların arasından kurtuldum. Birlikte galerileri gezdik. Louvre'u, Berlin müzesini, British Museum'u, Vatican'ı gördük. Primitiflerden başladık. Henüz prespektivin iyice sezilmediği ve resmin dekorasyon halinde göründüğü bu saf, temiz şaheserlerden rönesansa yükseldik. Giotto ve çıraklarının san'ati resmin terakkisinde ilk büyük adımdı. 15 inci asrın Floransa üstadlarına geçtik: ressamlar tabiatı tetkik etmişler, hattâ san'atlarmın temelini tabiat kanunlarında aramışlar. Şekillerin mekân içindeki görünüşünü anlamak için prespektivi, insan vücudunu doğru resmetmek için teşrihi incelemişler. Tunç ve mermeri yontan heykeltıraşlar ressamlara bu yolda rehberlik etmiş. Masolino ve Castagno kudretli netüralisttirler. Fra Lippi ve Fra Angelico hissi ifadede daha büyük incelik göstermişler. 15 inci asrın sonlarında büyük ressamlar çoğalıyor: Boticelli, Verocchio ve nihayet en büyük üstad Leonard de Vinci vücud çizgilerinde dehaya yükselmiş. Bütün bu ressamların kendilerine mahsus şahsî üslûpları olmakla beraber resmin tekemmülü için elbirliği ile çalışmışlar; asrın sonunda Leonard de Vinci'nin eserinde, bu san'at düşüncenin inceliklerini ifade edebilecek oldukça souple, ifade itibarile çok zengin bir hale gelmiş.

On beşinci asırda Floransa en canlı resim kaynağı olduğu halde, yegâne değildi. Milânoda, Padova'da, Venedik'te yeni mektepler doğuyor. Ombria ressamları Floransa tesirile yetiştiler. Padoua dâhi bir artist çıkardı: Mantegna. Üslûbu yukarı İtalyada uzun müddet hüküm sürdü. Floransanm ilmine tarih ve arkeoloji alâkasını kattı. Onun tesirile Venedikte Bellini'ler yetişti. Rönesansın İstanbul'daki biricik aksi sedası olan bu ressamları nasıl tanımayız! Giorgione renklerin ateşli şehvetini keşfetti.

16 ıncı asırda Floransa mektebi de Vinci ile zirvesine ulaştıktan sonra Andre del Sarto'da çok ince bir zarafet, ve Michel Ange'ın kudretli çehrelerinde «dev gibi» bir san'at halini aldı. Papalar Raphael'i ve Michel Ange'i çağırtarak Vatikanın duvarları ve tavanlarını dolduran muazzam eserleri yaptırdılar. Vatikanın dekorasyonlarında Raphael Italyan san'a- tının en güzel vasıflarını kendi dehasına mahsus bir ahenk ve cadence ile terkibe muvaffak oldu.

Floransa mektebi son sözünü söylerken Venedikte yeni bir dünya keşfediliyordu. Onlar ışığı ve renkleri şiir haline getirdiler. Titien, Tintoret ve Veronese bu mektebin üç büyük dehasıydı. Bu mektebin harareti uzaklara kadar yayıldı. Parme'de Correge onun tesirini hissetti.

İtalya resmin fecri oldu. Fakat güneş doğarken başka diyarlara da akisler yaparak büyük bir yelpaze halinde açıldı. Şimalde Gotik san'atı resmi camcılık ve minyatür haline indirmişti. 15 inci asırda şimal denizi kıyılarında yeni ışıklar belirdi: Flaman mektebi uyanıyordu. İlerde yetişecek büyük ressamların ilk üstadları Van Eyck, Memling hıristiyan imajlarına mem. leketlerinin ve zamanlarının projelerini soktular. Yine 15 inci asırda Fransada Froment, Almanyada Schongauer, İspanyada Dalman gibi primitifler yetişti.

16 ıncı asırda Flaman resminin büyük bir hamlesi daha var: bunların içerisinde en çok ihtiyar Brueghel üzerinde durmak lâzım. Resmin Balzac'ı olan bu büyük terkipçinin tablolarına bütün bir cemiyeti en ince teferrüatile beraber nasıl sokabildiğini görmek için «Kasaba düğünü», «Beytüllahm», «Körler», «Masunların kitabı» gibi levhalarını hatırlamak kâfidir.

16 ıncı asırda büyük Alman ressamları da yetişmeğe başladı: Albrecht Dürer hakkâk resmi ile, tahlilci natüralizmi ile, buhranlı ve kudretli san'atı ile Alman mistisizmine mahsus en bariz vasıfları taşımaktadır. Fakat o aynı zamanda İtalyan eserlerini tetkik etti, onların asudelik ve güzelliğine ulaşmaya çalıştı. Ötekinden daha souple bir deha olan Holbein Alman san'atının tahlilci tarafı ile Floransanın zarafetini mezcetmeye muvaffak oldu.

16 ıncı asırda Fransada büyük bir şey görülmüyor. Bu asrın sonlarına doğru Bologne mektebinde şimal ve cenup hemen hemen birleştiler. Bu devirde bütün Avrupa Italyan resmini taklid ediyordu. Bu devirde bir taraftan isimlerinden ziyade müşterek gayretleri unutulmaz olan bir yığın Bulonya ressamı ve bilhassa Caravage modern resmin başlangıcı sayılmalıdır.

17 inci asırda İspanyada bulutlar dağıldı. Ateşini yine İtal- yadan alan bu cereyan yeni resmin ilk büyük üstadlarını yetiş, tirdi: Tolede (Tuleytule) nin büyük ressamı Greco, katolikliğin ateşli ve kanlı mistisizmi içinden göğe doğru yükselen çizgiler dünyasını çıkardı. Caravage'in natüralizmi Ribera ve Zurbaran'm eserinde kabalığa kadar giden sağlam bir eda aldı. Bütün yabancı tesirlerden sıyrılan ilk üstad Velasquez'dir. İspanyol mektebinin kemali sayılmakla beraber büyük eserinde büsbütün yeni bir şey bulmak güçtür. Murillo bütün eski resmin izle rini taşırken tablolarına yemişleri ve neş'eli, obur çocukları sokarak lezzet dolu bir realizme girdi, fakat İspanyol dehasının büyük kudreti tükenmemişti. O en büyük hamlelerinden birini, yeni resme atlayan cür'etli teşebbüslerinden birini Goya'da buldu.

Artık güneş doğmuştu. Garp resmi dört taraftan elbirliği yapan mekteplerin eserlerile Fransaya doğru yürüyordu. Fransız krallarının himaye ettiği Flaman zadeganında Rubens masalları dünyasında yaşadığı halde bütün canlılığı ve şehveti ile saf bir natüralist kalmaya muvaffak oldu. Kudretli bir kanat dar. besile şe'niyeti masallar dünyasına bağladı. Bologne mektebinin sislerini dağıttı. Işık dolu olan Kermesse'leri, efsanelerin çıplak kadınları; şehvetle, bereketle, canlılıkla kaynayan sayısız levhaları Rubens'in arkasından bütün yeni resmi sürükledi. İzleri Renoir'de, Cezanne'de bile canlanan bu hayat kaynağının içinden Jordans, Van Dyck gibi üstadlar doğdu.

17 inci asırda Hollanda mektebi Flamanların uzanan bir dalı halinde başlayarak nihayet garp resminin en güzel meyvelerini vermekte gecikmedi. Bu mektebin yetiştirdiği sayısız peyzajcı-ların harikalarını burada saymaya imkân yok. Suyu, bulutları, denizi, ormanı tabloya sokanlar; şimalin mağmum havasını, müphem pespektivlerini klâsik peyzajların en hâkim temi haline getirenler; kumsalları, kanalları, değirmenleri, tutulmaz grup renklerini, sürüleri ve atları ile bütün bu yarı sisli ve güneşe hasret çeken şimal havasının dehasını ifade edenler hakikaten sayısızdır. Hollandalı köylü kadınlar, portreler ve enteriyörler resmin ufkunu gittikçe açıyordu. Hollanda mektebine yapılacak biricik sitem ilhamının cidalsiz ve sakin bir gamlı hava içinde kalmasıdır. Nitekim bu mektebin en büyük üstadı Rembrandt rüya ile şe'niyetin birbirine nüfuz ettiği, dramatik ve esrarlı şimal dünyasile ışıklar âleminin karşı karşıya geldiği bir «gölge - ışık» harikası olduğu için, mektebin monoton havasının ortasında bir şahika gibi durmaktadır.

17 inci asırda Fransa yeni cereyanlara geniş kapılar açtı; dindar ressam Le Sueur; Hollandalılar kadar sadık natüralist olan Le Nain; Garavage'in iyi bir talebesi olan Valentin, tarih zevki ile natüralizmi mezceden üstad Poussin'i bunlar arasında hatırlamamak kabil değildir.

18 inci asırda, resim Ingilterede de Hollanda, Flaman ve Fransız mekteplerinin tesirile belirmeye başlaidı. Reynold, Lavvrence, Constable Ingilterede tabiatin yeşil serinliğini, sisli suları, ve müphem güneşleri yaşattılar. 19 uncu asır ortalarına kadar yaşamış olan Tumer cenubun parlak güneşi ile şimalin sisli havasını birleştirmeye muvaffak oldu. Bu yeni peyzajlar 19 uncu asır içerisinde doğacak empresyonist resmin, Monet'nin, Pissaro'nun üzerine tesir etti.

18 inci asırda Fransada burjuvazinin inkişafı ve sarayın tantanası yeni bir ufuk açtı; Papaların himaye ettiği eski dinî resim yerine şimdi kralların himaye ettiği zengin bir burjuva resmi doğuyordu. Vatteau zamanının müsrif ve şehvetli cemiyeti ile ahenkli spiritüel san'atmda resimle şiiri karıştırmaya doğru gidiyordu. Boucher'nin dekorasyonlarında, La Tour'un pastel portrelerinde devrinin keskin akislerini görmemek mümkün mü? Chardin, küçük burjuvazinin hayatını tasvir ediyor. Asrın ikinci yarısında ve inkılâba yakın san'at gittikçe daha «hassas» olmaya başlıyor: Greuze'de, Fragonard'da, Madam Vigee-Lebrun'de bu hassasiyet burjuvazinin refahı ile mütenasip çok ince bir zarafet halini aldı.

İnkılâp ve imparatorluk devrinde David'in resmi hüküm sürmektedir. Eski dünyaya karşı muhabbeti ve Rönesans resmine hayranlığına rağmen David büyük kompozisyonlarında devrinin aynası olmaktan geri kalmadı. Onu takip eden birçok ressamdan sonra Prudhon ve Gros gibi tesirinden kurtulmuş iki kudretli san'atkâra rastlıyoruz. Prudhon melankoli ve şehvet şairidir. Gros Napolyon destanının hakikaten destanî şairi idi. Bu iddialı ve haris üstadların aşağısında, zamanlarının eğlenceli imajlarını yapmış olan Boilly gibi Hollanda mektebi tar. zında küçük natüralistler vardır. Devrin en büyük ressamı olan David'in hayatını keskin hatlarla iki kısma ayırmak mümkündür: birincisi inkılâbın ressamı olan ve Marat'nm ölümünü tasvir eden ressam; İkincisi Napolyona intisap ettikten sonra debdebe ve haşmetin hayranı statique ressam: imparatorun tac giyişini tasvir eden kompozisyonu çıkartma insanlarla dolu büyük bir dalkavuklar sahnesidir.

Romantizmin hissî inkılâbı edebiyat ve musikiyi olduğu gibi şiiri de alt üst etti. San'ata idealist iddealar, bir yığın belâğat ve edebiyat vermiş olan David resmin esasını çok

fakirleştirmişti. Onun çığrından gidenlere karşı reaksiyon şiddetli oldu. Gericault şiddetli bir natüralistti. Sonra, resimde romantizmin büyük üstadı Delacroix, bu san'ata taşkın hassasiyetini ilâve etti. Renklerinde ihtiraslı bir lirizm vardı. Romantikler millî tarihi, Ortaçağı seviyorlardı. Napolyon harpleri onların en mühim mevzuu idi. Romantizme karşı yükselen tek ses Ingres idi. O, lirik ve şahsî san'at doktrinine karşı ideal ve asude güzellik telâkkisini müdafaa ediyordu. Kompozisyonları biraz karanlık olmakla beraber üslûbu çok kat'î bir safiyet gösteren portreler ve insan vücudları bırakmıştır. Talebelerinin en iyisi Flandrin'dir. Bu suretle resim iki esaslı cepheye ayrılmıştı. Bununla beraber bazı ressamlar iki cephe arasında kararsız, kâh ona kâh buna gidip geliyorlardı.

Klâsiğe doğru dönüşle romantizmin arasında yeni bir ta. biat resmi doğmaya başladı: artık Hollanda mektebi gibi münzevî ve sakin tabiatı tercih eden san'atkârlar çoğalıyordu. Co-rot'nun, Rousseau'nun Daubigny'nin ormanları, vadileri, yeşillikleri, nihayet Millet'nin çoban hayatı ve sürüleri. Şehirden köye dönüş filozof Rousseau'danberi edebiyatta inkişaf eden bu «tabiata dönüş» temayülünün resimde biraz gecikmiş akisleri olarak görünüyor. Courbet ve Manet ile beraber saf natüralizmin başladığını söyleyebiliriz ki, bunlar «empresyonist» resmin hazırlayıcıları olmuştur.

19 uncu asrın sonunda bu yeni cereyan alıp yürürken, Fransız resminde iki büyük artist zümresi vücud buluyordu: bir kısmı eski san'atın, müze resminin tesiri altında idi. ikinci İmparatorluk devrinde bile büyük binalar kuran mimarinin tesiri altında, Rönesansta olduğu gibi dekoratif resme doğru dönüş sezilmektedir. Delaunay, Paul Baudry ve diğerleri de Ingres va- sıtasile İtalyan freskcilerine bağlananlardı. Bunlardan en büyüğü Fransız resminde bir devir başı sayabileceğimiz Puvis de Chavannes'dir. Nihayet Moreau, Meissonnier ve Fantin - Latour gibi bir çok mühim ressamlar eski İtalyan, İspanyol ve hattâ Hollanda resminden kendilerine kökler aradılar. Bu devir ressamlarında hâkim olan vasıf yaratıcılık ve yenilikten ziyade araştırmalar yapması ve eclectique olmasıdır.

Empresyonist mektep natüralist hareketin son merhalesini teşkil eder. Resim nihayet «Tabiatın bize verdiğini» her şeyin üstünde görüyorsa, eski zamanın büyük natüralistleri şe'ni- yetin en mühim taraflarından birini unuttuğunu söylememiz lâzımdır. Resim eskidenberi az çok bir atölye işi idi. Halbuki gündüz ışığını açıkta resmetmek doğru olacaktı. Resim bu yeni meselede büyük müşküllerle karşılaştı: bu yeni ihtiyaçlara göre an'anevî tekniği değiştirmek lâzımdı. Empresyonist telâkki ile an'anevî görüş arasındaki esaslı fark «olmak» ve «görünmek» arasındaki farktan geliyor. Empresyonist asıl mevzuunu tarif etmeye çalışmaz, yalnızca ondan aldığı «intiba»ı tesbitle iktifa eder. O halde ortada ışığın tesirleri kalıyor. Bu yeni âlem, tabiatı görüş tarzımızı yenileştiren bir tasvir zenginliği verdi. Empresyonistler bilhassa peyzaj yaparlar. Çehreler de tabiatın diğer unsurları gibi ârızî şeylerdir. Bu resmin en büyük üstadları Claude Monet, Sisley, Pissaro ve Renoir'dir. Degas dahi dessin itibarile değil, fakat ışık araştırması bakımından empresyonisttir.

Fizikte Helmoltz'un mevce nazariyesinin tecrübî akisleri ve Fransada Chevreul tarafından bu meselenin incelenmesi empresyonistlere cesaret verdi: yeni empresyonistler fikirlerini sistemleştirirlerken bu ilim hareketinden istifade ettiler. Bu husus" ta Seurat'nın, Signac'ın, Bonnard'ın mühim rolleri oldu. Fakat bu cereyan aslından İlmî hareketin neticesi değildir. Yukarıdan, beri gördüğümüz resim tekâmülünün neticesi olarak doğmuştur.

19 uncu asır sonlarında idealist ve millî resmin aksülâmeli olmuştur. Müfrit fertçilik, tabiatcilik ressamı cemiyetten uzaklaştırıyordu. Ressam, kendi inzivasında yaşıyor; yalnız cemiyetten değil, müzeler ve galerilerden bile kaçıyordu. Şimdi onun biricik üstadı «Güneş» di.

Empresyonist resim de kendi antitezini meydana çıkarmada gecikmedi: bu da expressionisme'dir. Aynı prensiplerden hareket eden expressionisme, artık bize görünen tabiatı değil, fakat hislerimiz ve heyecanlarımız arasından bizim gördüğümüz tabiatı vermeye çalıştı. Ona göre ressamın vazifesi tabiatı taklit etmek değil, insanın gördüğünü göstermektir. «Mizacın arasından görülen tabiat» (Homo additus naturae) onun prensipidir. Hal. buki biz eşyayı hiç bir zaman olduğu gibi göremeyiz. İdrâklerimiz daima heyecanların, temayüllerin ve ihtirasların tesirile az çok değişik bir haldedir. Bundan dolayı ressam eşyanın sadık kopyelerini değil fakat karikatürlerini görecektir: resmin esas kaidesi deformation'dur. Bu eğer deformation subjective ise ona biz «ifade» diyoruz. Eğer deformation objective ise «dekorasyon» diyoruz. Bernard dekorasyon kanunlarını, Seurat da ışık bahsi ve sübjektif tarafı tetkike çalıştılar.

Expressioniste'ler her şeyden evvel eşyanın teferrüatını değil bütününü görmek iddiasında idiler. Bu suretle ışık - gölge oyunlarından ziyade keskin hatlara ve contour'lara ehemmiyet verdiler. Onların kökünü Puvis de Chavaunes'e kadar çıkarmak mümkündür. Manet'nin Olympia'sı bu mektebin ilk büyük adımlarından biri sayıldı. Ondan sonra Cezanne, Van Gogh, Gau- guin, Matisse bu mektebin en cür'etli ve temiz eserlerini verdiler. Evini barkını bırakıp Martinik adalarına giden, Antiller- de yaşayan Gauguin «Sarı İsa» sı ile yeni bir dünyaya giriyordu. Resimde exotisme, beyaz ırka nazaran nisbetleri değişen yüzlerin ve vücudların güzelliği bu mektebin iddiasına uygun mevzular veriyordu. Fakat resmin Pierre Loti'si renklerin tezadı ile bir nevi resim musikisi yaparken Van Gogh da peyzajda harikalar veriyordu. Matisse'in «Odalık» ı ve «Çıplak kadın» ı hafif boyaları ve renklerile dekorasyona doğru gidiyordu. Expressi- onisme'in esas prensibinin ileri götürülmesinden, yeni resme ilk bakanlar için garabet görünen bir çok cereyanlar meydana çıktı: cubisme, pointisme, surrealisme her gün bir tanesi doğup sönmekte olan daha bir çok cereyanlar.

Cubisme evvelâ Braque ve arkadaşları tarafından yalnız objektif deformasyon olarak alındı. Fakat sonra münhanilerin yerine münkesirleri koyan bu mektebin en cür'etli mümessili Picasso ortaya sübjektif deformasyonlardan ibaret muammalar çıkardı. Metempsychose'i anlamak için bizzat Picasso'nun kafasına girmek veya her seyirciye bir konferans vermek lâzım gelecektir. Edebiyatta Marinetti'nin ortaya attığı futurisme davası ile ekra- ba olan bu cereyanın eserleri eski resimlerle tesbit edilemiyecek kadar kısa zamanlarda eskiyerek «passeisme» haline geliyordu: Marinetti'nin kendisi de zaten Akademiye âza seçildikten sonra artık maziye karışmadı mı?

Bu cereyanı en iyi ifade eden Theodor Daübler Der Neue Standpunkt adlı eserinde (1919) anarşizme kadar giden bu müfrit ferdiyetçi san'atı dağınık İçtimaî atomlar san atı olarak tarif ediyor: «**Âlemin merkez noktası her bende, ve her benin eserindedir.**» Böyle bir görüşle içine katlanmış bir telâkkiye ve mistisizme kadar gidileceği meydandadır. Felsefede idealizmin buhranından her ferdi ayrı bir âlem farzeden Solipsisme doğduğu gibi, resimde de aynı buhran bu müfrit expressionisme'i meydana çıkarmıştır.

Galeriler ve devirler arasından yaptığımız bu uzun seyahatten sonra şeytana bazı noktaları sormayı düşündüm:

— Resmin ihtilâli, kendi tâbirlerile «sol» ve «ileri» denen bu hareketler hakikaten eskiden geleni yıkıyor mu?

— Şüphesiz onlar güneşi keşfettiklerini iddia edeceklerdir. Halbuki Rönesansa gidin; Giovanni de Paolo'da atölyeden taşan güneş iştiyakını bulursunuz. Deformasyonları keşfettiklerini zannederler: Delacrok'nın şark hamamında kadınların fıkra kemikleri hakikaten fazladır. Michelange'da adaleler şe'niyetle nisbetsiz derecede şişkindir. Primitifler perspektivi ihmal ederlerdi. Yeni resim bu güzel ihmalleri sadece sistemleştirdi. Fotoğraf resmin yerini aldıktan sonra artık tabiatı taklidin manasız bir şey olduğu besbelli. Fakat herkes kendi başına giderse bu karışıklıkta kimse kimseyi dinlemiyecektir.

— Öyleyse resmin âkıbetinden şüphe mi ediyorsun?

— Bilâkis! Resmin ihtilâli yeni bir ahenk kurulması içindir. Bir Van Gogh'un veya Gauguin'in barbarlığı ve safiyeti galerilerin küflenmiş havasını temizledi. Fakat bu âsi ruhlar muvazeneyi bulmak için yine asırların içinden bir şeyler çıkarıyor. Mallarme'nin Herodiade'i Racine'in Berenice'ine ne kadar şey borçlu ise Cezanne de Veronese'e o kadar borçludur.

— Şu halde resimde bir nevi irticaın hâkim olacağına kanisin?

— Kat'iyyen! bazı yeni klâsikler işi buraya kadar götüre-bilirler. Fakat onlarda bile galerilerin resmi ile yeni nazariyeler arasında ne kanlı mücadelelerden doğan kaynaşmalar var! Pi- casso'dan sonra bir Andre Loth veya Maurice Deniş bize irtica gibi görünüyor. Fakat onları doğrudan doğruya eskilerle; hattâ o kadar geriye gitmeyin, empresyonistlerle veya Ingres'le mukayese edin: deformasyonla ahengin nasıl birleştiklerini görürsünüz.

Çocuğun, hastanın, delinin, anormal anların gördüğü dünyadaki deformasyonları, sırf fantezi olsun diye yaptığımız deformasyonları herkese nasıl kabul ettiririz? Eşyayı bir çok ruhî haller tesirile olduğundan başka gördüğümüz muhakkak. Fakat mesele bunun müşterek noktalarını bulmaktadır. Ressam cemiyetin gözündeki falan deformasyonu keşfedecektir.

— Güzel! ya resmin İçtimaî gayeye hizmet etmesini ıstiyenlere ne dersin?

— Onlara hücum mu edeyim istiyorsunuz? **Resmi reklâm vasıtası ve ilâncılık haline getirdikleri için onlara güleyim mi? Allahı medhettikleri ve meleklere hayran oldukları için, kralların ayağına kapandıkları, metreslerini Allah gibi tasvir ettikleri, zalim hükümdarların zaferini tebcil ettikleri, sefahat sofralarını göklere çıkardıkları için onları âleme teşhir mi edeyim?** Paletlerine muzahrafat dolduğu ve resimlerine yaklaşmak için esanslar sürünmek lâzım olduğu, fahişeler gibi rezaletin ve inhitatın yüzünü boyadıkları için onların yüzlerine mi tüküreyim?

Bıraksam kimbilir daha neler söyliyecekti!

— Haltetmişsin, dedim. Sana kalsa, san'atı gün görmez mahzenlerde küflendirirsin. Demokrasiyle müzeler salon, salon sokak, çarşı, hattâ dünya oldu. Soluk benizli Eros'un yüzüne güneş yanığı, gözlerine hayat parıltısı geldi. Aradığın «Resim bizatihi» yi şimdiye kadar kimse bulamadı ve bundan sonra da «bilinemez» olarak kalacaktır.

Eskiden dinî merasim vardı: cemiyetin sembolleri olan ilâhlar ve onların yerini tutan İsa ve Meryeme hayranlığını göstermek için en güzel erkek ve en güzel kadın tasavvur edilirdi. Fakat bu ideal örneklerin içinde insan hırsları söndürülmemişti- Bütün vücudları kini, öfkeyi, hasedi, şehveti, gurur ve azameti, hüznü ve merhameti ifşa ederdi. Onlar hayalî bir cemiyetin sabit örnekleri değil, fakat sınıflarının örnekleriydi. Bizansın durgun minyatürlerinden sonra Apollon kadar güzel ve kuvvetli İsâ, Venüs veya Lucrece Borgia kadar haris ve şehvetli soyunmuş Meryem çıktı. Savonarole'lerin, Luther'lerin hiddetine sebep olan papalar kadar, onların bu gökteki cürüm ortaklarıydı.

İnkılâpların sonuna erdiği, kütlelerin uyuştuğu devirlerde resim ılık banyo haline gelir. Sixtine'in kubbesini örten yaradılış hikâyeieri yerine, saray duvarlarını hanedan ve kuklaların çıkartmaları doldurur. Goya ve Velasques ahmak kralları, şımarık ve bayağı prensesleri, dejenere kumandanları, cüceleri resmeder. David bir hokkabaz oyuncusu gibi tablosunu tac giyen cellâdların dalkavuklarile doldurur. Nattier odalıklara varıncıya kadar Fransız sarayını; Boucher yataklıkların müstehcen güzelliğini tasvir eder. Ve bu sırada uyuşan kütlelere ninni söylemek için Corot ormanları, Greuse masum güzellikleri, Millet çobanları ve Rüstik şiiri fırçasına katar.

Fakat kütleler kaynaşmaya başlayınca resimde de ihtilâller kopar: El Greco'da Toledo'nun din' ıztırabı, Goya'da Napolyon istilâsına karşı nefret, o ölmez «Harp facialarıı», Rembrandt'da gölge - ışıkların arasından görülen sefaletle mücadele ve inzivanın melânkolisi, Breughel'de körlerin, topalların, fıkara hacıların sırtından geçinen madrabazların, Babil kulesini yükselten Nem- rudların ve küçük balıkları yutan büyük balıkların dramı ne kadar açıktır! David bile - o Sultanlara tac giydiren büyük dalkavuk! . Marat'nın ölümünde ne kadar canlıdır! Delacroix ve Turner, emperyalizmin bu iki büyük çıngırakçısı, kafalarında romantizmin dumanlı şiiri Deniz harplerinde, Şark zaferlerinde, Sardanapal ve Odalık rüyalarında kapitalizm istilâsının akislerini bulurlar. Ve onlara karşı nefret sedaları yükselmede gecikmez: **Van Gogh deliren muhayyilesine şifayı kırlarda bulur.** Daumier «ikinci ve üçüncü mevki yolcuları» nda, «1834 Transnonain sokağı» nda, o karikatürü, hicvi ve realizmi toplayan harika resimlerinde; Forain, Crotz ve Ensor hicve kaçan dessin'lerinde, Go- guin kolonilerin hüznü ve ıztırabına sığınan buhranlı ruhunda; Dubout'nun Balzac'ı hatırlatan burjuvaziye ait mahşer gibi kalabalık karikatürlerinde, ve kütle hareketlerini, büyük kaynaşmaları gösteren daha bir çoklarında isyanı duymak mümkündür!

Söyledikçe söyliyeceğim geliyordu. Bu mevzu beni hicvin en keskinine götüreceği için sustum. Hele mevzu bir heykel bahsine geçse daha kimbilir neler konuşacaktık. Phidias'dan, Praxitele'- den başlayarak Rodin'e ve Aristide Maillot'ya kadar bütün heykel galerilerini gözümüzden geçirecektik. Yunanın sükûn içindede ilâhlarını, Michelange'ın kudret ve hareketli kahramanlarını, Puget'nin mânasını, Canova'nın imparatorluk devrine ait zarafetini, Rodin'in «Cehennem kapısı» ve «Gand burjuvalarında, «Balzac» da ve «Düşünen adam» ındaki ruhî buhranı, kadınlarındaki cinsiyet taşkınlığını ve hırsı, taşı cemiyet ve ruh haline getiren dehasını deşmeye gelmezdi. Bu ayrı bahse kapı açmadan şeytanı savdım ve çoktandır hasretini çektiğim bir tembelliğe daldım.

TEMBELLİĞE DAİR

Tembelliğe bayılırım. Derin derin düşündüğünü zannederek bir yığın saçma karıştırmadansa bütün bir günü bomboş, hiç bir şey yapmadan, bir şey düşünmeden, sırt üstü yatıp geçirmek

ne güzeldir. Hele bu boş geçen günler başkalarının sırtından rahat yaşamayı temin ederse!.. Sefalet içinde geçen tembelliğe acırım. Ya çalışamadıkları için, yahut çalışsalar da bir şey kazanamıyacaklarnı bildikleri için boş duran adamların halinde acı bir hikmet vardır. Çalışmış olsalardı ne yapacaklardı. Dolap beygiri gibi döndükleri halde bir damla su taşımaya güçleri yetmeden, her gün yeni bir ümidle uyanıp her gece yeni bir yeisle uyumak için mi? Belki de hiç bir şey yapamıyacağını anladığından bu dolap beygirinin sersemliği içinde ömrü doldurarak, nihayet ahmakça gözlerini açtığı bu dünyadan ahmakça ayrılmak için mi? Güzel zannettikleri bir iki mısraı bulmak için cildlerle kitabı fareler gibi kemirmek ve kahve kahve gecelere kadar bunlarla aşır okumak için mi?

«Bu dünya kime kalmış ki sana da kalsın!» diye bir halk hikmetine kulak verip rahat yaşamadan nefret eden ve sade suya bolluk zamanında oruç tutanlara acırım. Fakat bu yaz güneşinde kırlara uzanmada, bol bol yiyip içmede, bol bol uyumada, zihninden geçen fikir sineklerini kayıdsızlığın yelpazesile koğarak tertemiz, bomboş bir hava içinde hatıraların yarı hüzünlü zevkine bile kapılmamada; her an içinde bulunduğu anı yaşama ve geç- iniş, gelecek hiçbir şeye bağlanmamada, sonra bu boşluk içindeki dünyaya metelik vermeden rahatça göç edebilmek için arasıra bazı maharetler tasarlamada hakikî zevk yok mudur? Yaşamak, eğer ölü hatıralara bağlanmak, henüz olmamış şeylerin tehlikeli girdabı kenarında titremek değilse; yaşamak eğer iki ölüm arasında her an yenileşmekte olan bu anı duymak demekse, hakikaten yaşayabilmek için tembellikten başka çare var mıdır? Kitabın, radyonun, gazetenin, ahbabın, dostun, düşmanın kafalarını şişiren bütün tasalarından kurtularak istediğim gibi, keyfime göre şöyle rahat rahat yaşamak için..

Bunları düşününce şeytanı hatırladım. Bu eski kurddan daha iyi bana kim rehber olabilir? Ne dostlarım – ki onlar derdimi tazeleyeceklerdir – ne düşmanlarım ki bütün zevkleri düştükleri çukura beni daha çok çekmektir – ne de kendim – ki zaten dünya denen bu muammanın içinde kaybolmamak için bir tahta parçası arıyorum. –

Şeytan geldi; düşüncemi tebrik etti; bana tembellik yolunda rehber olmaya çalıştı:

— Dünyaya hükmedenler âni yaşayanlardır! dedi. Bu fikir – galiba pek hoşuna gitmiş olacak ikide bir tekrar ediyordu:

— Sırt üstü yatmak ve başkasının sırtından geçinmek.. En az çalışıp en çok kazanmak; o kadar ki çalışma sıfıra indiği zaman kazanç namütenahi olur. Bu iki imkânsızın arasında herhalde şu mümkündür: çalışmayı mümkün olduğu kadar sıfıra yaklaştırmak ve kazancı en yüksek rakama çıkarmak.

Bir riyazî gibi konuşuyordu, işçinin iş saatini indirmek için gayretini, patronun oturduğu yerden milyonları kıvırmasını, âlimin çömezleri çalıştırıp cildler çıkarmasını, san'atkârın bir kalem darbesine «şaheser» dedirtmek için tenkit denen ahmak devin kulağından tutup sürüklemesini, ve siyasînin oturduğu yerden dün- yayı ayağına getirmek için efkân umumiye denen heyulanın iplerini oynatmasını izah edecek Laplace'ın «Dünya sistemi» yolunda muazzam bir izaha girer gibiydi. Bense ciddiden usanmıştım. Onu her zamanki halile görmek istiyordum.

— Şu hesaplarım bırak da tembelliğin çarelerini söyle bakalım! dedim.

Çenesini avucuna alarak düşünceye daldı. Sonra birden, bir şey keşfetmiş gibi yerinden sıçrayarak masanın kenarına geldi. Elile büyük daireler çizerken âdeta muhayyel bir binayı görüyordu.

— Şuna bakın! dedi, görüyor musunuz? İşte bu hayatın kâşanesi. Yaşamak ve tembellik birbirinin aynı iki kelime, fakat o- raya girmek lâzım. Bakınız: bütün kapılar kapalı! burası servet kapısı: üzerine miras, yorgunluk ve talih anahtarları asılmış. Şurası sıhhat kapısı: üzerinde bünye ve zaman anahtarları takılı. Uzakta - bakın - başka kapılar da görüyorum: galiba şöhret, ikbal ve hikmet olacak. Fakat hepsinin üzeri sıkıca mühürlü ve kilidli..

Şeytan ellerini uğuşturarak bu muhayyel kâşanesinin etrafında dolaştı. Âdeta girilecek bir küçük menfez arıyordu.

— Her halde oraya girmek lâzım! dedi. Bana kalırsa, bunun yolu yine bir nevi çalışmadır. Dolap beygiri gibi ömür boyunca dönmedense bir an büyük bir gayret sarfedip sonradan dinlenmenin yolunu aramalı. Bütün gayretinizi hileye vereceksiniz. Bununla beraber en çok itimat edilir ve en samimî görünmeye çalışacaksınız. Şeytan olduğunuzu kat'iyyen hissettirmiyeceksiniz. Daima «sureti hak» dan görüneceksiniz. Hacının yanında hacı, hocanın yanında hoca olacaksınız. Mü'minle mü'min, kâfirle kâfir olacaksınız. Fıkaraya sadaka verecek, evde teravihlere kadar namaz kılacak ve teşbihi elden bırakmıyacaksınız. Fakat bayram sabahı hafızlarla rakıdan mestolacaksmız- Fahişeleri kapatıp müteahhitlere ziyafet çekeceksiniz. «Koyunun geldiği yerden kazı» esirgemiyeceksiniz ve faizden halkı kırdırırken ramazan günü kurban dağıtacaksınız. Kapınızda Tanrı fıkarasını besleyip «hayır dua»larını alırken, onları hayvanlar gibi çalıştıracaksınız. Herkesin gönlü hoş olacak- Ne şiş yanacak ne kebab! Dünyanın dizginini elinize alıp halkı hesabınıza taş kırdıracak, ölmüşü ve doğacağı düşünmiyecek, her günün zevkini kendinden çıkara- caksınız. O zaman sizden iyisi, sizden doğrusu olmıyacaktır.

Şeytan bu tasvirinden çok memnun görünüyordu. Sanki hayalî kâşanesine girmiş de bu saadete kavuşmuş gibi bir koltuğa kuruldu. Etrafındakilere emirler veriyor ve görünmeyen misafirlerle kadeh tokuşturuyordu.

— İşte böyle çok rahat! dedi. Dünya hakikaten yaşanılmaya değer. Bu vakte kadar aklınız neredeydi aziz dostum. Niçin bana bunları sormadınız? Geç de olsa zararı yok. Ford kırkından sonra yükünü yapmış diyorlar; hem de daha doğru yollardan.. Bir de bakın, şunu söylemeyi unutuyordum. Bu işin metodu zaman ve mekâna göre değişir. Bir derebey cemiyetin, de misiniz? gayretinizin nevi başkadır. Bir saltanatta mısınız? yine başka.. Zengin mi olmak istiyorsunuz? Yoksa maksadınız sadece ilim, şiir ve hikmette meşhur olmak mıdır? Hepsinin kendine göre âdabı var. Diyeceksiniz ki bir gün hileniz meydana çıkarsa bu servet, bu ilim, bu hikmet nerede kalır? O kadar derin düşünmeyin. Ömür kısadır. Siz anınızı yaşamaya bakın. Gün güzel geçti mi, yerine başka günler gelir. Onu ayrı düşünürsünüz. İlminiz iflâs ederse yeni ilim kurmaya bakın. Adınız dillere destan olursa malınıza başka pazar arayın. Hele siz öldükten sonra söylenecek sözlerin ne kıymeti var! Varsın «bu herif madrabazın biriydi! ilmi sahteydi, hikmeti..» şöyle böyle desinler. Kalan sizin zevk ettiğiniz günlerdir. Gerisi hep masal olur. Firavunlar Ehramı kurdukları zaman çok adamın burnu kanamıştır. Arkalarından levmedenler ve ıztırap çekenlerin sesi kaldımı. Uzaktan her şey güzel görünür. Firavun zevketti, biz onun âbidesini tebcil ediyoruz. Geri kalanlar hep masal oldu gitti. İşte size yaşamanın ve tembelliğin hikmeti!

Çok derin söylüyordu. İtiraz etmek ve her zamanki gibi başımdan defetmek güçtü. Bu iş beni bir hayli düşünceye şevketti. Düşünmeden kurtulayım derken daha çok içine düştüğüm için üzülüyordum.

— Peki amma bütün bu işler ne zahmete malolur biliyor musun? dedim.

— Zannettiğinizden çok daha az! dedi. Orta akılda bir adamın ciddî ve namuslu bir işi başarmak için sarfedeceği enerjinin onda birine.

Şimdi de fizikçi gibi konuşuyordu. Bu enerjiyi ne zaman, neyle ölçmüştü de bu hesabı yapıyordu.

— Atıyorsun! dedim.

— İnanmıyorsanız, siz de bir ölçün, dedi. Tıpa tıp onda bir! Verime gelince: o da namuslu ve ciddî adamın veriminin on mislidir. Netice 10X10=100.

Baktım, hesap kuvvetli; diyecek yok. «Gel sen ölç!» dese hakikaten cevap veremiyeceğim; ister istemez kabul ettim. Yalnız bir nokta kalıyor: ya bu kazancın sonu ne olacak? Ona da çare hazır: yarını düşünmemek! Dünyada kafese konacak insan mı kalmadı? Biri olmazsa ötekini denersin. Bir köy duyarsa başka köye, bir şehir duyarsa başka şehre geçersin. Allah'ın levmettiği «Serseri yahudi» (Eugene Sue, Le juif errant.) gibi diyar diyar gezerek elbet bir gün konaklıyacak bir yer bulursun.

O zaman aklıma şöyle geldi: «Ya bütün dünya duyarsa! Başka seyyareye mi göçmeli?» zaafıma verir diye bunu bir türlü şeytana ifşa edemedim. Bu hesaplara dalmış duruyordum ki, birden kulağıma fısıldayınca kendime geldim:

— Sanırım dünya duyarsa ne yaparım diye düşünüyorsunuz değil mi? Ve cevaba fırsat vermeden devam etti:

— Merak etmeyin! insanların çoğu gafildir. Körün bellediği değnek gibi ciddî iş ardından koşacaktır. Siz, bu hesabı bilenler, aranızda çabuk anlaşırsınız. Elele verir, birbirinizi işa. retle tanırsınız. Kendiliğinden Tembeller ve hilekârlar cemiyeti kuruluverir. Üst tarafı malûm: birbirinizi tutarsınız. Enerjiden nefret, zamandan tasarruf, verimden büyük kazanç, şöhret, reklâm, her şey ard arda gelir. O zaman topla döğseler sırtınız yere gelmez. Maziye hasret etmeden, iyi günlerden mükemmel bir maziniz olur. Gelecek endişesi olmadan geleceğiniz sigorta edilmiştir.

Bu mükemmel reklâm önünde gevşememek kabil mi? Haydi!.. dese insanın hemen yola çıkacağı geliyor. Sabırsızlıkla cevabımı bekler gibi gözlerimin içine bakıyordu. Feda edilen yalnız şu «doğru söz» den başka neydi? Çocukluğumuzdanberi nice masum yalanın oyuncağı olmadık mı? Babamızı memnun etmek için, hocamıza hoş görünmek için kaçım bir ağızda kıvırırdık. Farzedin de bu biraz büyümüş, daha genişlemiş. Bizi «Aferin! ne kurnaz çocuk» diye alkışlamadılar mı? Masum hi. lelerimizi zekâ eseri diye takdir etmediler mi? Kedi yavrularının küçük marifetleri, sonunda fare avına döndüğü gibi, bizim bu küçük marifetlerimiz neden sonunda bir insan avına dönmesin!

Şeytanın galiba hakkı var. Destiyi kıran da bir doldurup getiren de! Eninde sonunda onun yolunu tutacağız. Bari şimdiden işi düzeltmeli diye düşündüm.

— Yine damarıma girdin; ne de hoş konuşuyorsun dedim. Pekâlâ, anlaşacağız! Yalnız, bırakır mısın sana küçük bir şey sorayım?

Şeytan tevazula:

— Buyurun diye eğildi.

— Diyelim ki tembeller aramızda anlaştık. Sürülerle insanı zincire bağlamak için dünyaları paylaştık. Ya bu gafiller bir gün uyanırsa!

— Afyon verirsiniz! Beyinleri uyuşturmak için bütün ilâçlar emrinize hazır değil mi?

— Nihayet, sizin hesabınıza çalışmak için uyanmıyacaklar mı? İşin ve acının kuvveti afyondan üstün gelince hep birden gözlerini açmıyacaklar mı?

— Subaşıları sizin elinizdeyken kimin haddine düşmüş.

— Bütün subaşılarında kaynaşmalar olacak. Tembellerin hilesi meydana çıkacak Halkın büyük sesi kulaklarımızı sağır edecek; halkın yaktığı ateş gözlerimizi kör edecek. O zaman kendi kazdığımız kuyuya kendimiz düşeceğiz. Bu gün uzak değildir şeytan!

Bu yola bizi sen sürükledin! diye feryad ettiğimiz zaman seni nerede bulacağız? Hangi cehennemin bucağında? Hangi Tanrının gazabında? Hangi inkârın ülkesinde? Haydi, haydi! gaflet tuzağında avlamak için artık kendine şikâr bulamıyacaksın. Eski kurbanların, o asırlardır tembelliğin medhiyesini yapanlar bile gaflet uykusundan uyanıyor. İsrafil suru çalındığı zaman kaçacak delik arayanlar şimdiden halkın kucağına sığınıyor. Çek arabanı topal şeytan! Tembelliğin şarkısını söyliyerek şehir şehir dolaştığın, halka afyon dağıttığın devirler çoktan geçti.

Şeytanımda cevaba mecal kalmadı. Bir şeyler mırıldandı ve öfkemin kabardığını görünce süklüm püklüm çekilip gitti.

TENKİDE DAİR

— Allah seni her şeyin kötü yüzünü göstermek için mı yaratmış? Durmadan, dinlenmeden hastalıktan, çirkinlikten bahsedersin.

Müz'iç misafirimi bir an önce savmak için bugün pek şiddetli davranmaya karar vermiştim. Sözü kısa kestim- Bununla beraber hayli nazikti; hiç cevap vermedi. Galiba o günlerde benim yüksek bir yere getirildiğimi duymuş olmalıydı. Başka zaman olsa bütün habisliğini ele alır, mevzudan mevzua girerek aklı sıra zekâ eseri göstermeye çalışırdı. Halbuki şimdi karşımda saf bir çocuk gibi boynu bükük duruyor; âdeta emrimi bekliyordu. Birden aklıma bu ahmağın en kör desteresini meydana çıkarmak geliverdi: onu tenkide dair söyletecektim-

— Ey zekiler şâhı! dedim, çoktandır uğramadın. Kimbilir torbanda ne keklikler var? yine kaç kapının mandalını çalarak geldin? Dedikodu kazanını karıştırmak için buradan iyi fırsat mı var? Bilirim, durmadan söylemeden hoşlanırsın- Sohbetin bana zevk verir, hele küfre başladığın ve insanları tuzağına düşürdüğün zaman!

Bu öğmeler koltuklarını kabarttı. Onu söyletmek için bir cümle kâfiydi Fakat artık yalnız istediğini, aklına geldiği gibi karmakarışık söylemesine razı olmalıydı. Daha sormaya vakit kalmadan o makine gibi çözüldü: ne gezip tozmadığı yerleri, ne metreslerile barlarda sızan kibarları, ne dalkavukluk yüzünden mamur olan ulemayı, ne o ulemayı rüsum artıklarını - ki

sermayeleri bir saatte tükenir –, ne o sahte edipleri – ki hayasız lık ellerinde cür'et beratıdır –, ne o her gün yüzlerine gülmek için köşe başlarında fırsat aradığı «günün adamları» nı bıraktı.

Bıraksam sözünün sonu gelmiyecekti. Onu şımartarak ağzından lâf almak daha doğru değil miydi?

— Üstadür-racîm! dedim. Dünya durdukça sana muhtacız. Sen olmasan her şeyin aksini söylemeyi bize kim öğretecek? Her Firavunun bir Musası, her velinin bir şakisi, her me leğin bir şeytanı olduğunu bize kim gösterecek? Bulduğumuzu zannettiğimiz an bizi ters yolda hakikat aramaya kim sevkedecek? Huzurun ve saadetin ortasında nihayetsiz aramak hırsına kanatlarını kim takacak? Gel bana şeytanlığının bu sadık dostuna kudretinin bir perdesini olsun aç!.

Bu kadar metholunmaya alışmadığı için yüzüme emniyetsizlikle bakıyordu. Ona ikram ettim. İnanabilmesi için dolabımda şeytanın fıkralarına dair ne varsa gösterdim. Bunca zamanlık ülfetimiz nihayet onu da gevşetmeye kâfi geldi. Hiç bir şeye inanmadığım, hiç bir davam olmadığı, onun soytarı kafasında boğuşan hayallerden başka bir şeye hayran olmadığım hakkında kanaat getirdikten sonra dizginlerini bıraktı.

— Âlemi neden kötülersin? diye sordum.

— İçinde nizam ve yaradış olan her şey Allah'ın eseridir. Onu kıskanırım; hased yüzünden, ondan gelen her şeyi yıkmak isterim. Küçükleri iğnelerim, kırbacımla önüme katar, sürür çıkarırım. Gücüm yetmezse Allah'ın kudretli eserlerini musallat ederim. Birini ötekine vurdururum. Ayakta kimse kalmasın diye, imkân olursa son puta gelinciye kadar onları birbirine kırdırırım.

— Doğru! dedi. Zaman olur, mevki ve şöhret kazanmak için halkı birbirine kattığım vardır. Birinin zayıf bir noktasını bulmaya göreyim. Dilime dolar, kahvede, pazarda söyler dururum. Bütün meclislere girer çıkarım; küfür ettiğim adamların eteğini öperim. Yere vurmak, ne şekilde olursa olsun, bir serçe pehlivanın ulvî saadeti değil midir? San'atımda emsalsiz, tek görünmeye bayılırım. Vakıa (söz aramızda) ben ne mal olduğumu herkesten iyi bilirim. Fakat, neme gerek! Üç günlük ömürde bayrağı elimde taşıyorum a! varsın arkamdan ne derlerse desinler.

— Diyelim ki bu da doğru olsun! Ya sana zarar verdiğini bildiğin halde yine hücumuna ne diyelim?

— Fazileti benden bu kadar esirgiyor musunuz? diye sitemle baktı. Şeytan zannettiğiniz kadar fena değildir. Vahşî suratı sizi ürkütür. Onu her zaman kirpi gibi zekâsının dikenleri içine saklı görmeye alışkın olduğunuz için, hakkında insafsız davranıyorsunuz. Nice faydalarım olmuştur da, size bir türlü beğendiremem. Bütün maskeler elimdeyken şu sizin budalalara mahsus sevimli ve kahraman maskelerini takamadığım için beni hor görürsünüz. Ne yapalım! yaradılışın bana en büyük darbesi bu! Birinin hizmetine girdiğim zaman beş on kuruş için ne haltlar ettiğimi benden iyi siz bilirsiniz. Bunu tafsile lüzum görmüyorum. Fakat ayağıma gelen kısmeti teptiğim ve şu sevimli insanların ahmakça bulduğu öyle işlerim vardır ki, o sırada onlara ettiğim hizmetime kimse inanmıyacaktır.

— Kudretini bilirim, bana rahat rahat bu işlerinden bahsedebilirsin.

— Dedikodu kazanını karıştırmak için cadı karıların kulağına üflerim. Ortalığı velveleye veririm. Bilmezler ki bu görünmez mikrop nice hastalıkların önüne geçer, insanlara karşılıklı kontrol olurum. Kötü eseri vur aşağı ederim. Sahtekârın maskesini düşürürüm. Bir ideale hizmet ederim: Sokratın dilinde istihza olan ve insanlığa yol gösteren demon bendim. An'aneyi temsil ederim: Aristophanes'in kaleminde hiciv olan ve sitenin kanunlarım koruyan bendim, yapan da bendim, yıkan da ben. Her ikisinde de zekâmın kılıcı İçtimaî tenkit haline gelmiştir.

— Öyle görünüyor ki, bu senin akıllara hayret veren kudretin tabiatın kör kuvvetlerine benziyor. Maksada göre hem faydalı hem muzır oluyor.

— Hakkınız var, dedi. En zayıf tarafıma dokundunuz: kuvvetimle ne kadar öğünürsem azdır. Fakat o yakıp yıkan fırtınalar, ve bir ovaya saplanan bataklıklar gibi yalnız kör bir kuvvettir. Bazan an'anenin bekçisi olurum, bazan eski namına ne varsa yakıp yıkan ihtilâl olurum. Bazan «aklı selim», bazan «isyan» olurum. Kâh istihza, ve humour halinde güzel bir eser kılığına girerim, kâh da nezaket, zarafet ve nükte halinde ahlâk postunu giyerim. Kıvılcım gibi aydınlatırken tutuşturabilirim. Hülâsa itiraf edeyim: ben tek başıma hiç bir işe yaramam. Allah beni topal bacağımla ortada bıraktığı zaman kendime daima bir destek aradım. Kimin arabasına binersem onun düdüğünü çalarım. Ordular çarpıştığı zaman hangi saftaysam o- nun namına ortalığı velveleye veririm. Fakat Condotieri'ler gibi beni bir taraftan öte tarafa geçirmek işten bile değildir. Bakın size bir kolayını göstereyim, iki tarafın hizmetine aynı zamanda girdiğim, ikisi için de silâh şakırdattığım çoktur. Görüyorsunuz a! benden size hiç bir zarar gelmez. Tezadlar son haddine geldiği zamanlar bana rağbet artar. O zaman (kusura bakmayın) kendimi biraz da naza çekerim. E!. Ne yapalım, nimet külfete göredir. Alnımın terile kazanıyorum. Varsın düşmanlarınız da faydalansın. Fakat emin olun onlar beni sizin kadar çekemezler. Vakıa altın şakırtısına yüzüm yoktur, dayanamam. Fakat gevezeliğim işi alt üst eder: onları öğmek istediğim zaman kafatasından ehramları, madrabazları, sefihleri, kadın sarrafları, miras yedileri, yağmaları, sarhoş sofraları, vahşileri ve kırbaçlı velileri dilimden düşürmem. Ve sizi zemmettiğim zaman çukura düşen körleri, çulsuzları ve iradesizleri, okkanın altına giden ahmakları, Allah'ın saf koyunlarını tekrar eder dururum. Söyleyin! bu sözden kim zarar eder, kim faydalanır. Benden hayır görmediniz de; ya kimden gördünüz?

Şeytan şımarınca durmadan kendini methederdi. Onu söyletmek için bundan iyi yol olmadığını biliyor ve bu sırada kırdığı potları düşünüyordum: beceremediği işte biri yükselince küplere binerdi. Bir mimarı yere vurmak için ya «Süleymaniye» ye kadar çıkar, ya «garaj» lara kadar inerdi. Bir şâiri devirmek için ya «Bâkı» ye kadar yükselir, ya «Süleyman Efendi» ye kadar tenezzül ederdi.

— Âlâ! ya heveskârları neden kırarsın? diye sordum.

— Ortalığı temizlemek için! dedi. Münekkit pertavsızile mikropları tetkik eden adam gibi, halkı gözden geçirir. Kimi karihasının genişliğinden kilometrelerle şiir yazıyor. Kimi inkıbaza uğramış gibi senede bir saçma mısra yumurtluyor. Bıraksanız kızıl salgını gibi bu mikroplar ortalığı kaplıyacak.

— Ya aylandozlarla bir arada güzel başakları da biçersen?

— Ölüm kör bir orakçıdır. Yaban otlar arasında en güzel çiçekleri de biçer. Bunca faziletim içinde kusurumu bağışlarsınız.

-— Anlaşıldı! dedim, ya iki mısrala şöyle böyle bir istikbal vadedenleri neden göklere çıkarırsın? Kuş beyinlerine dehâ tacını giydirip aptala çevirirsin? Bunca değerli gencin kanına girersin? ve ümidlerimizi boşa çıkarıp ellerimizi böğrümüzde bırakırsın?

— Kabahat kimde? şımarmasınlar.. Bunca ulemanız ne güne duruyor. Şeytana uyanın âkıbetini öğretemiyorlar mı? Benim her zaman bir şamar oğlanına ihtiyacım vardır. Dilersem onu göklere çıkarırım, dilersem yerin dibine batırırım. Allah benden insanlara bahşettiği şevki esirgemiş, bir şey yaratamam. Fakat yaratanları elimde oyuncak ederim a! Bugüne bugün bu zevk de bana yeter. Bir külhaniyi dehâ yaparım; sonra cayıp yerlere sererim. Tapulu senetli dehâların tacını devirmek için boyumdan büyük işlere kalkarım.
— ipliğin pazara çıkmış, boşuna uğraşıyorsun.

— ipliğimi pazara ben çıkardım Ne zarar var! şaklabanlık da gururumun gıdasıdır. Her mecliste söylerim, her gün söylerim, buradan kovarlarsa başka yerde söylerim. Kulaklarda yer eder, iftira et, yalan söyle! Yeter ki bıkmadan usanmadan her yerde söyle; mutlak bir iz bırakacaktır.

— Bu maharetine - elhak - diyecek yok! Ya bir teviye dümen kırarak gençleri şaşırtmana ne demeli?

— Ben âlemin fikrinden mes'ul değilim. Gönlümü eğlen-diriyorum. isteyen beğensin, beğenmiyen küçük kızını vermesin: keyf benim değil mi? Sabah nasıl kalkarsam akşama öyle giderim. İlâhi dostum! şaşarım aklınıza; bir de bende hâlâ fikir arıyorsunuz. Çocuğun oyuncağile oynadığı gibi ben de onların kalıbile oynar ve canım sıkılınca kırarım. Bu yaştan sonra hatır için huyumu mu değiştireyim?

— Yok canım! böyle bir şey düşündüğüm yok. Ne halt edersen et! Niyetim sana karışmak değil, yalnızca bir hasbi- haldi. Bakıyorum: daima sahnede görünenlerden bahsediyorsun. Âlâ! bu san'atmın icabı.. Amma neden onlara Gulliver'in Lilliput'lere baktığı gibi bakarsın.

— Maksadım göstermek değil, görünmektir. Mümkün olsa onları yok edeceğim. Yaradığın en küçüğüne bile katlanamıyorum. Benden başka her şey yok olmalı. Küçükleri avucumda hamur gibi yuğururum. Biraz büyüdüler mi şımarmasınlar diye kafalarına tokmağı inerim. Büyüklerine dilim varmaz: birinin himayesine girip ötekini taşa tutarım. Ve böyle her gün efendi değiştirerek sırasile hepsini taşlarım. Hele bir kere onlarla senli benli oldum mu, mesele hallolmuştur: Düşün bir kere koca Balzac, Goethe veya Galip.

Neden olmasın! Başka yerden bulamadığı en büyük tatmini bu gölgesile görüşmeden çıkardıktan sonra.. Don Quichotte mes'ut değil miydi? Hele Sancho Pansa? Hele ukalâların şahı Hacivat? Topal şeytan keyfediyor, bırakın etsin! O sultanları sorguya çeken Koçubey değil a! O hünkâra rüşvet ve zulüm şikâyetleri yağdıran, devlet gemisi fırtınaya tutulduğu gün kaptanının yakasından sarsarak «hünkârım! post elden giderse suç senindir» dediği için kellesini veren Sarı Mehmed Paşa değil a O İngiltere'de Chancelier koltuğuna kadar yükselip hakikati hükümdara bağırmaktan çekinmediği için idam edilen Thomas Morus değil a! Arkasında yumurta küfesi mi var? Varsın söylesin. **Bugün Akifi göklere çıkarsın, yarın ayaklar altına alsın. Bugün insanlıktan bahsetsin. Yarın ondan istiğna etsin, ne çıkar! Bu dünyanın**

yükünü omuzlarına almayan için yaşamak gölgesile güreşmektir. Şeytanın nasibi de varsın bu olsun!

Sh:149-186

GEÇMİŞ ZAMANA DAİR -Şeytanla Konuşmalar- Hilmi Ziya ÜLKEN

(6. BÖLÜM)

Şeytan, beni memnun etmek için bu sefer elinde bir tomarla gülerek geldi:

— Taze havadisten bıktınız. Size mahzeni evrakta bulduğum vesikaları getirdim. Biraz da müverrihin gözlüğile dünyaya bakın.

— Hangi müverrihin? Bir işaretle Habili Kabil yapanın gözlüğile mi? Çölde mamureler icad eden ve gün görmemiş yer den kavimler çıkaranlarla mı? Yoksa kendini âleme «merkez» farzeden? Vesikalar içinde fânî olan ve pösteki sayanlarla mı? Mahzende gördüklerini rüyada gördüklerine ve hepsini sokakta duyduklarına karıştıranlarla mı Hasmı yere sermek için aynı kitapları hem red hem tasdik için kullananlarla mı? Tac giyen ahmaklara, kişverler fetheden canavarlara imrendiği için gezip tozduğu yerde kendini cihangir zannedenlerle mi? Yoksa fâtihlerin etrafını saran soytarılarla dalkavuklardan dünya dersi alarak gününü hoş geçirmek için her fırsatı ganimet bilenlerle mi? Birinin yaptığını öteki bozan bu kahbe felekte kimseye güvenmeden şüphe ve ihtiyat kovuğuna sığınanlarla mı? Yoksa...

— Hangi gözlükle bakarsanız bakın. Benim verdiğim tozlar içinde yıpranmış bir kâğıttır. Herkes ona istediği gözlükle baksın. Bırakın onu ben size kendim okuyayım kulak sizin: istediğiniz gibi anlarsınız.

Bu oldukça büyük bir tomardı. Vaktimi bir hayli alacağından korkmakla beraber yine onu dinlemeden duramadım: şeytan baştan başladı. Arasıra sözünü kestikçe telâş ettiğimi anlıyor. Bazı yerden atlıyarak şuradan buradan okumasına devam ediyordu. Tomarın bazı parçalarını zaptedebildim. Onları naklediyorum:

«O zaman Konyada Tartuk sultanı hükümrandı. Dünya hercü merc içinde iken diyarı Rum endişeden uzak, âlem kasdı can ile puyan iken vatan emnü aman halindeydi. Kıpçak eli ihtilâllerle tarumar, İran Şiy’a elinde harap, Frenkistan münazaalarla perişan olmuştu. Arap baş kaldırdı, tedib edildi. Acem isyan etti, kahrü tenkil olundu. Yeryüzünde bu kuvvei galiyeye ne şikâyet edecek bir seda, ne mukavemet eyliyecek bir bilek kalmıştı. Hal böyle iken sultan komşu diyarlarda mahvolan saltanatların mültecilerini kabul etti. Eşraf ve âyan bunu şeamet alâmeti sayarak kararın geriye alınmasını ısrar ile rica ettiler. Bu ricalar sultana tesir ve bunca gayretler icrasına kâr etmedi: muhacirler kabul edildi. Yedi diyarın mezhebi, yedi ik-limin milleti bu dünya cennetini paylaşmak için dört bucaktan sökün etti.

Gelen halkın sefaleti diyarı Rumun merhametine dokundu. Muhacirlerin yıkanması için ırmak ve bendlerin suları yetmedi. Hamamları ısıtmak için civar ormanların ağaçlan tükendi. Vatanın cümle tellâkleri işe girdiler. Çamaşırcılar, köseleciler imdada koştu. Bu beklenmedik misafirler yine bir türlü temizlenemedi.

Hakîm Senaî Akşehirde bu kara haberi duyunca, «Allah devlete zeval vermesin» diyerek Konya yolunu tuttu. Cümle aktarı cihanı gezip yüz fende mahir, bin ilimde mahir olduktan sonra vatanın bir köşesine postu serip duaya başlamak zamanının geldiğine hükmetti.

Hakîm, en ziyade ilmi akvam ve edyanda derinleşmiş, kendi rivayetine göre kütüphaneler dolusu telifat meydana getirmişti. Maksadı da, bu şerefli vesileyle Slâv ve Frenk akvamını tetkike imkân bulmaktı. Akşehirle Konya arasında bir tepeye çıkarak, seyli huruşân gibi cereyan eden kafileleri gözden geçirdi. Hakimi bir halkayla kuşatan tilmizleri, bu İlmî temaşayı, suallerile zaman zaman kesiyor ve üstad akvamın itikadları hakkında izahat veriyordu.

Bu geçit, muhacirlerin küçük bir ameliyattan geçerek islâmla müşerref oldukları yerdi Boyunlarında sallanan haçlar gömleklerin içerisine saklanıyordu. Tilmizlerden en zekisi sordu

— Neden bu haçları atmıyorlar?

Hakîm Senaî, felsefî bir duruşla düşünerek:

— Belki yol görünür, dedi. Tilmizleri bu remzi bir sene tetebbü ettiler.

Kıymetli Ferzendi Sabir, daha mühim bir cihete dikkat etmişti:

— Ne için ya Şeyh, şu papasların boynunda ikişer haç sallanır?

Bunda şaşılacak ne vardı? Üstad mesleğine has olan vekar ile:

— Bunlar Hazreti İsayı iki defa asmışlardır, dedi. O zaman tilmizler arasında bir münazaa başladı. Şeyhin kelâmını tefsir için ilim âşıkları bıçaklarını çekerek birbirine saldırdı. Bazıları yaraladı, bazıları yaralandı. Nihayet üstadın kararile mesele halledildi:

— Eskiden hırsızlar haça asılırdı, şimdi haçlar hırsızlara asılıyor. Bu kafile at hırsızıdır: beygirlerinizi başıboş bırakmaya gelmez. Şu gelenler kadın hırsızıdır.. Öteden geçenler akıl hırsızıdır.

Yan çıplak kadınlar arabalarda farkediliyor; önden yalın ayak sıska çocuklar, yanlarında genç erkekler omuzlarında heybe, çamura bulanmış poturlarile arabalar çevreliyor.

Hakîm Senaî bu milletleri daha yakından tanımak için geçidin ağzına kadar indi. Orda, nöbetini savan yolculara kendi dillerile Allah hakkında fikirlerini sordu: Müslüman olmuş bir Bulgar, Allahı şöyle tarif ediyordu:

— Şipka'nın balkanlarında oturan bir komitedir Herkesten heybetli bıyıkları, herkesten büyük karabinesi vardır.

Bercu Bârûlerile yaklaşan Konya, payansız çölün ortasında tahaccür etmiş bir feryad idi. Haşmet bu şehir için yaratılmış, kelâm bu beldeyi telâffuz için icad olunmuştu. İlim bir su rete girse andan Konya hasıl olur., zafer tecessüm eylese bu şehir meydana gelirdi.

O anda iki kafile, beşerin rızkına minnet etmeyip mâna ile taayyüş eden iki cemaat surun önünde âram etmişlerdi. Bunlardan biri Hakîm Senaî'nin tilmizleri idi. Fânî fi-l-İlm olan bu gayretli cemaatin Bakâ bi l-Cehl mertebesine yükselmesi için teşehhüd miktarı kalmıştı. Bu mahsuldar ovada biçtikleri felsefe, giydikleri san'at ve içtikleri şiirdi. Bir zahıfe gibi sürünerek, bağrı yanık Konyanın ağzındaki feryadı boğmak için gelen diğer kafile «Kocabaş» m sürükleyip getirdiği müteharrik bir mahşerdi.

İnsan bu iki cemaati yanyana görünce, meleğin şeytanla ittifak ettiğine inanacağı gelirdi. Arabalar durdu, çadırlar kuruldu, cehennemi kadınlar çıplak göğüslerile kızgın öküzlerin arasında gezdiler. Gecenin saklayamadığı günahla'rı çadırlar örtecekti? Bu yabancı sahrada biçtikleri sefalet, giydikleri toprak ve içtikleri zehirdi.

Merhamet bu memleketin başmabeyincisidir. Yeni gelenleri de o karşıladı, o ağırladı. Yıllarca kapısında, konaklayan bu tanrı misafirine ambarlarını açtı, erzakını döktü. Bu yüzden halkın maişetine kesad geldi. Şikâyetler başladı. Ehli salibi tenkil eden Haşan Gazi halkın davacısı olmuştu. Erbabı zekâ sultanı iğfal ederek millet aleyhine sevkeylediler: Hasan Gazi Gâvle zindanına hapsolundu.

Fermanı hâkani ile müsavat ilân olunmuştu. Bu fermanda, mutlak müsavat, umumî kanunile zenginlerin dilenmesini meneden Şâirlerin Maliye, filozofların Bahriye nazın olmasını temin eder. Saray, cami, minare ve ezcümle kütüphane gibi lüzumsuz şeyleri ortadan kaldırır. Her vatandaş istediği zaman, dilediği kadar, aklına geldikçe mesleğini değiştirebilir. Bir senede, en ziyade meslek değiştirenlere mükâfat verilir, ilh—» deniyordu.

Artık her iş ucuzlamıştı. Medeniyet o derece inkişaf etmişti ki hiç kimse için çalışmaya ihtiyaç kalmamıştı. Lüzumsuz eski kumaş dükkânları kapanıyor, yerine her cinsten fikir ve akide hülâsaları, şahadetname satan faal ticarethaneler kaim oluyordu. Zihin bu türlü ihtiraları tezyid için çabalıyordu. Zamanın bir müellifi asri temayülleri şöyle hülâsa ediyordu: **«Kanaatlerimiz üzerimizde birer gömlektir: İstediğimiz zaman giyer, istediğimiz zaman çıkarırız.»** Bu mütaleaya, hür düşünen her mütefekkir iştirâk etti. Yalnız bir noktada tereddüde düşüyorlardı: müsavatı tesis için insanları bir boyda yaratmak kabil değil. Hiç değilse sonradan tesviye etmek lâzım. Acaba hepsini aynı boya getirmek için ayaklarından mı, yoksa başlarından mı kesmek daha münasip olacaktı? Bu mülâhaza, müsavat hakkında iki felsefî mezhebin teessüsüne sebep oldu.

O esnada Hakîm Senaî ve tilmizleri sultana müracaat ederek, Konya şehrinde çalkanan bu inkılâbı azimî tetkik etmek üzere bir eşek derisinin çevrelediği kadar toprak istediler. Hakîm istidasında «Bizler enfası hayriye ile kesbi maişet eden fıkarayı dervişandanız. Kimseye hacetimiz olmaz. Her halü kârda din ve devlet uğruna cehdü ikdam edenlere dua-hân oluruz.» diyerek maksadını temine muvaffak olmuştu.

Yunan kadîmin keçi ayaklı panları olduğu gibi, bu diyarın da o vakitler keçi akıllı insanları vardı, ince bir şerid gibi kesilen deri koca bir meydanı kaplıyacak kadar büyüdü, ilim ve hakikat âşıkları yedi ay geceli gündüzlü çalışacak bu meydanda tosbağa kabuğundan bir Darül irfan bina eylediler. Hakîm Senaî'nin Emin olduğu bu Darülfününa saksağan belâğat müderris tayin olundu. Ustad, min vechin bu tahavvülâta aleyhtar ise de «elbette zamana hükmolunmaz, akıntıya kürek çekmedense iktiza edip suyuna gitmek münasiptir» diyerek, devrin icabatına riayette kusur etmiyordu.

Merak ve tecessüste kusvaya varan bu heyetten bir kısmı Ademle Havvayı bulmak üzere Hinde, diğerleri Kızılelmaya erişmek için Frenge sefer ettiler. Ne birinden eser, ne diğerinden haber gelmedi.

Muhacir kafilelerinin ardı arası kesildiği yoktu. Bazıları çamurdan yaptıkları heykellere tapar, onlardan şeytanlar gibi ürkerler; bazıları iblisi de te'lih ederek iki mâbude itikad ederlerdi. Halkın tahammülü kalmayıp şikâyet sedaları yükseldiği zaman, Hakîm bu kavmin şaşı olduğunu söyliyerek fetvasını verdi. Kasabanın ve binaenaleyh dünyanın en büyük hakimi bu reyde olduktan sonra itiraza mahal kalmamıştı. Hakîm Senaî'yi takdime hacet yoktur. Sükût onun hakkında en beliğ medhiyedir. Eser mi istiyorsunuz? Onun kum ve su üzerine yazılmış nice şaheserleri var. Biraz talâkati nakıs; fakat henüz yetmiş yaşındadır. Dilindeki kekemelik

geçerse ilerde büyük bir hatip olacaktır. Hakîm, sultana minnetini muhacirlere hürmet le ifa etti. Vatana ayak bastıkları günün şerefine tertip edilen bir şiir okudu:

Irmaklar esnedi, dağlar gerindi.

Fadlı kemaline hasedle bakanlara kafası o kadar kalındı ki, bütün tenkit darbelerine rağmen yalçın bir kaya gibi mukavemet ediyordu. O fevkalâde iyi bir adamdı. Çünkü artık dişleri, tırnakları ve dili yoktu. Sanki bir makasla vücudundaki her taarruz kuvveti kesilmişti. Yemek yemez, su içmez, melekler gibi lâfzai Celâl ile taayyüş eder ve bu suretle maddeden mücerred ve münezzeh bir mâna halinde yaşardı. Eğer kendi si erkek ise, mutlaka kitaplan iğdiş edilmişti.

Ustad, bir gün tilmizlerile şehir dışında dolaşırken hoca Nasreddinin dağ gibi yığılmış kaya tuzu kazmakla meşgul olduğunu gördü, ve hayretinden;

— Hocam, bu tuzu ne yapacaksın? diye sordu. Hoca:

— Ya şeyh! diye mukabele etti. Şaheserlerinize biraz tad vermek için uğraşıyorum.
Hakîmi âzamin benzi sarardı; teessüründen bayıldı. Şakirdleri itina ile Konyaya naklederek bir haftadan aşırı âfiyetiyle meşgul oldular. Medreseler üç gün tatil edilip bilcümle ilimtalipleri Şeyhülmüderrisini ziyarete şitap ettiler. İlletinden sual olundukta;

— Daha ne olacak, âyâranı bâsefa? Bu mülkü millete bunca hizmetlerim, cümle gazalardaki manevî himmetlerim ayaklar altına alındı. Kelâmı kibara müstenid hakayiki ezeliye bî mâna ve bî nemek (Mevlâna Gülistan için «binememek est» [tizsuzdur] demiş; Şeyh Saadi de «ve lîk helvast» [lakîn helvadır] diye cevap vermiş.) addolundu. Bundan böyle kadrü kıymetim pamal ve haysiyetim hâkisar oldu. Kimesne ile ülfetime imkân kalmadı.»

Yolunda mukabele eyledi. Hiddetini yenebilmek için, Hocanın dalâletine delil olan hayvanat ve nebatat ıstılahlarım saydı. Muhteşem ve boş sâinin, kuru ve parlak şöhretine istinad ederek bu bî edebin tecziyesi lüzumundan bahsetti. Konya sul tanı kazadan haberdar olunca, derâkap Hoca Nasreddini celb ile emvalini selbeylemeleri için ferman eyledi. Lâkin, Hakîmin hiddetini mucip olan tuz yığınından başka hiç bir malı olmadığı anlaşıldığı zaman, bir miktarı imaret aşhanelerine tevzi ve kalanı icabında sarfolunmak üzere zapt ve yağma olundu.

Kafileler nihayetsiz dalgalar gibi birbirini takip ediyor; başıboş gezenler gittikçe çoğalıyordu. Açlık bu korkunç ejderin gölgesiydi. O sırada sarayı biri rahmanî diğeri şeytanî iki kuvvet ihata etmişti. «Ruhu mutlak» ve «Mefkûrei mahz» olan Hakîm Senaî Mabaadüttabiiyei hey'iyyei hikemiyei felsefiye delâletiyle illetsiz eser olamıyacağını, ve binaenaleyh avalimi mümkinenin en mükemmeli olan bu âlemde efendisi, Konya sultanına ait kasrın kasırların en güzeli bulunduğunu parlak bir surette ispat ediyordu. Bu hizmetine mükâfatan kendisine Kutbu A'zam ve Gavsı Ekber unvanları bahşolundu.

Şöhretinin gürültüsü arabaların gürültüsünü unutturdu. Namının velvelesi milletin azabını sünnet çocuğunu avutan bir çıngırak gibi örtüyordu. Ruhun maddeden müstakil, seyyal bir ay nı sabit olduğunu kani olmıyan bilcümle muannidin ilmü fazlın nimetinden mahrum edildi. İçlerinde her ne kadar bütün ömrünü mütalea ile geçirmiş erbabı merak varsa da, icabı hale uymıyan dik başlıkları yüzünden onlar da metrûk ve harap oldular.

Kutbu A'zam bir gün haşmet ve dârat ile giderken, yolda bu mensî'lerden birine tesadüf ederek;

— Ne ile vakit geçiriyorsun? diye iltifat buyurdu. «Duayı afiyetinizle» veya «Temennii sıhhatinizle» gibi bir cevap beklerken, o serkeş mukabeleten;

— Papağanların filozof olup olmıyacağını tetkik ile meşgulüm, demesin mi?

— Üstadımız, bu bî mâna sözü kailinin hiffet akima hamlederek bilâ teemmül yoluna devam etti. Maamafih şikâyet âvazeleri sarayın samit duvarlarına kadar yükseliyor, bu âlemde her şeyin iyi, her işin hoş cereyan ettiğine dair Hakimimizin mükerrer teminatına rağmen, inkılâbı âzim sultanın nazarından bu türlü uzak bulunmuyordu.

Hakîm Senaî hıfzı can için bununla da iştigalin lüzumuna kani olarak sefaletin felsefesini yazmağa başladı. Eser intişara vazolunduğu zaman, Hoca Nasreddin buna felsefenin sefaleti ile mukabelede bulundu.

Hasılı, bu rahmanı kuvvet ilmü fazlıyle etrafa nur bahşe derken, zevki mutlak ve şaytanı mahz olan diğer kuvvet de saraya çemberini takmış bulunuyordu.

Kocabaş, sultanın huzuruna onun sitayişi için yazılmış destanlar ve medhiyelerle dolu yüz deveden ibaret cesim bir kervanla geldi. Namus bu kafilenin nazarında alınır satılır biı metadı. Faydalı olan her şey mukaddes, zevki temin eden her iş hayırlı sayılmalıydı. Fenalığın ruhu ve ruhun fenalığı bu cemaatte ittihad etmiştir. Bu uşaklar güruhundan bir adam çıkacağını düşünmek deli olmaktan başka ne olabilirdi? Hepsi maymun ve arslan derisi altındaki eşeklerdi. Akıl, bu kafilenin arasından geçerken gözlerine bir avuç toprak atmıştı. Fakat cehennem gibi içten içe tutuşan şöhret ve hırsın ateşi onlara şeytanî hileyi öğretti. Zaten hile, menfaatin kuvvete karşı tabiatın keşfettiği bir muvazene değil midir?

Müdahinler sultana öyle bir saray yaptılar, ve duvarlarım o suretle imal ettiler ki, hile fısıldasa yüz aksi seda gelir; hakikat feryad etse sesi kaybolurdu. Zaman ve nisyan insanlardan daha kadirşinastır. Ziraki ömürlerini vatan uğrunda yağma ve sultan aşkına heba eden nice ehli himmet ihmal olunmakla kalmayıp, her biri bir semte teb'id edildi. Halk ile halikın beynine vasıta koymak nasıl günah ise, sultan ile vatan arasını açmak da o veçhile haram olduğundan, bu tarife ekberi habaisi irtikâp eyledi.

Yeni fermanlarla gelenlere şehirde alacak yer kalmamıştı. Mesele Kutbu A'zama havale edildi. Encümeni kebiri irfan içtima ederek bu derde bir deva bulmak üzere tetebbüata daldılar. Surun dışında bir şehir inşasına, şirki dâidir diyerek cevaz verilmediğinden ergeç bir sureti halle vasıl olmak yolu tutuldu.

Kimi yüz katlı binalar inşasını tasavvur eyledi ise de, Nemrudu âsî'nin kıssasını hatırlıyarak bundan feragat, kimi yer altına hücreler kazmağı teklif eylediği halde cehennem korkusuyla tatbikinden içtinap olundu. Nihayet her zamanki gibi Hakimin hikmeti vaktinde yetişti: ruhlarda ademi tenafüz yoktur. Bir noktada binlercesi karar edebilir; illâ ki şehrin kapısında cesetlerini bırakarak girsinler denildi.

Bu fikir, cümle ihvanın ezcümle sultanın fevkâl-had memnuniyetini mucip oldu ise de, şimdilik tatbikine imkân görülemediğinden «İlmî lâyihalar dosyası» nda hıfzı ile iktifa edildi.

Memleket sulhü sükûn, ahali emnü eman içinde olup bu devre «Devri Süleyman» denilse seza idi. Davacı yüzü görmemekten mahkeme kapıları ot bağlamış, şikâyetçi sesi duymamaktan kadıların kulağı tıkanmıştı. Hasılı işler yolunda idi. Kocabaşın icraatı, feyizli eserlerini vermekte gecikmedi: idarenin güzelliğinden memlekette ademi sükûnu hükümran oldu.

Zamanında adaletten şeytan melekle barıştı. Kurt koyunla bağdaştı. Ve üstadı azamin kalemindeki mucizeyle kurdlar koyun ve ahmaklar kâhin oldu. Hakîm Senaî, kudemayı eşhad ederek, bu tarzı idarenin âlemde en güzel idare, ve bunu tatbik eden zatın en âdil hâkim olduğunu delâilile isbat etti.

Kocabaş, ilmi İrana, fazileti Horasana, şiiri Araba, hüsnü Yunana sefir olarak gönderip memleketten uzaklaştırdı. Bir bina inşası için nasıl evvelâ toprağın tesviyesi icap ederse, binayı zulmü kurmak için de ilk önce müsavatı ilân etti. Sonra bu müstevi zemin üzerinde kuvvetin heykelini riya çekicile yapmağa başladı. Fıkarayı doyuran imaret kazanının yerine, milletin başında kaynayan hud'a kazanını getirdi. Bütün bir milleti içine koymak için kuşlan ve yırtıcı hayvanları kafeslerinden çıkardı.

Kocabaş, kisveleri değiştirip halkın başına külâh giydirdi. O zaman küstahın birisi tarla ve toprak yüzünden davacı olmuştu. Kocabaş insafa gelip tahkikini emretti ise de, şahit olmadığından bir neticeye varılamadı. İş yine Kutbu A'zama havale edildi. Encümeni irfanın gayreti de katılarak meseleyi halle uğraştılar. Müttehimin inkârına karşı delil olmadan ne yapılabilirdi. İçindekinin ne olduğunu anlamak için, herifin kafasını kırmaktan başka çare varmıydı? Meclisin en yaşlı âzası ortaya yeni bir fikir attı. Bu adam «kesreti iştigal» ile meşhurdu. O kadar âlimdi ki Türkçeden başka bütün dilleri biliyordu. Dâva münasebetiyle serdettiği mütalea ebediyete malolacak harikalardan sayılmalıydı. Bu âlime göre, insanların kafatası billûrdan olsaydı içinde geçen bütün fikirleri görmek mümkün olurdu. Encümen dâvayı unutup saraydan ihtar oluncaya kadar bu nokta etrafında münakaşaya daldı. Nihayet Hakîm Senaî meseleyi halletti: madem ki müttehimdir, o halde mücrimdir. Mademki kudema söylemiştir, o halde doğrudur.

Kocabaş, durü diraz, tetkik ve tetebbüle verilen fetvâyı şu suretle tatbik etti. Hangisinin haklı olduğunu anlamak için ikisini de bir bataklığa attılar. Önce batanın haksız, sonra batanın haklı olduğunu kabul ettiler. Ve bu suretle dâva - kemali adaletle - hallü fasl edildi. O sırada Hoca Nasreddın, gezip tozduğu yerlerde Kocabaşın ömrüne dua ediyordu. Kimse bu hale akıl erdiremedi. «Hocanın bu taifeyle ülfeti yoktur, belki de içtinap üzeredir.» diyerek bunda bir sır ve hikmet olacağını kestiriyorlardı. Bir gün münasip fırsatta;

— Ya şeyh, böyle bir zalime ne için himmet edersin? dediklerinde;

— Elbette dua-hân olurum, diye cevap verdi. Evvel gelenlere beddua ettik, yine daha fenaları çıktı. Bari bu dursun da şerrin bir hududu bulunsun. O zaman bütün millet Hoca Nasreddine hak vererek Kocabaşın ömrüne dua ettiler.

Memlekette ilmü irfan inkişaf ederek ehli kemale rağbet çoğaldı. Hakîm Senaî, akidei ilâhiyesile hakayiki ezeliyeyi halka talim için «serbest dersler» küşadına karar verdi. Hutbe vesaikin kıdemine aitti. Kürsünün üzerinde birçok tozlu şişeler ve kırık anahtarlar duruyordu. Üstad şu sözlerle bahse girdi:

— Ay en eski vesikadır. Çünkü onu bilcümle kudema ve İsraililer de görmüşlerdi. Ve sonra kendisini lâlühayran dinlemekte olan ahaliyi târihin mevcut vesikaları hakkında tenvire başladı.

— Bu şişede Mısırın son Firavununun son nefesi vardır. Bu anahtar Süleymanın hâzinelerinin anahtarıdır ilh— gibi.

O zaman halk, bataklığın suları kadar derin ve durgun olan üstadı hararetle alkışladı. Her birimiz kendi hülyasının âleminde Eflâtundur. Hakîm Senaî de böyle bir Felâtunu zaman idi. O kadar mâhirane yazardı ki faciaları kahkahalarla güldürür. mudhikeleri hıçkırıklarla ağlatırdı. Bir insan için bu ne şeref, bir şahsa göre bu ne muvaffakiyetti. Güzelliğine o derece kanidi ki aynaların yalancı şahitlik etmelerine kızarak hepsini kırıp attı.

Maamafih karnında toplanan dehâsından sitayişle bahsolunduğu zaman o muhteşem tevazuu, ve o kudretli zaafı ile «ben san'atın asırlardır yanan ateşine bir avuç günlük attım, yoksa dünyaları saran bu rayiha yalnız benim eserim değil» derdi. Mânâsız ve muzlim bir söz söyleyince, tilmizleri mânidar ve ahmak bir tebessümle anlar görünürlerdi. Gençler ekseri emin olarak yapacaklarını, ihtiyarlar yaptıklarını ve ahmaklar yapmak istediklerini anlatırlar. Hakîm Senaî memleketi imar, Rumeli ile Anadoluyu havaî köprülerle rapt, Kızılelma'ya bir kuv- vei seferiye irsal için muazzam bir lâyiha tanzim ile «Divanı âli» de kıraat eyledi.

Sultan ise sanki dünyada değirmen gıcırtısından başka ses yokmuş gibi bunu dinliyordu. Üstadın edebiyattaki muvaffa kiyetlerinden sonra, cümle nev-heveslerde bir merak uyandı. Bir şâir farelerle tosbağalar arasındaki harbin destanını yazmağa başladı. Diğer biri, tac giydirilen bir merkebin târihini kaleme aldı. Böyle bir çok eserler telif edildi; yalnız insan kalbinin vekayinamesini yazmak kimsenin aklına gelmedi.

Bir gün ihtiyar ve bunak üstad yorgunluktan uyudu. Onu herkes derin bir mürakabeye dalmış zannetti. Rüyada melek suretine giren iblis Hakimi ziyarete gelerek onu fıskü fücura sevk ile iğvaya başladı.

— Çinü Arab iyşü tarab üzre payıbend, ve cümle insü melek neşve-i felekten hissemend olur iken, ey fahri Rumu Acem, Felâtunu zaman olan üstadı muhterem, lâyıkmıdır ki sen bu ni'am (Burada bahsedilen «nimetler» dünya nimetleri değil, «rüya nimetleri» olacak!) dan cüdâ olasın. Ömrünü mütaleaya hasreyleyen bir biçare, kütüphanede merdivenden düşerek ölen hafızı kütüplerin cetvelini tanzim için eski vesaiki tetkik ederken merdivenden düşüp öldü. Devrin vekayinamesini yazmak için mahzeni evraka girip ömrünü tüketen müverrih, etrafında fırtınalar koparan ihtilâl ve kıymetten bihaberdi. Asîlerin me nakıbiyle, ihtilâlcilerin destanını yazan şâir, yol ortasında bir kıtalin kurbanı oldu. İlmi servet ve «cemi nukud» hakkında muhalled âsar meydana getiren müellif, bu halkın elinde metrûk ve açlığından nâbud oldu. Feragati nefsini talim eyleyen Hakîm, cümle yârandan evvel bu yola girerek evamırı İlâhiyeden fariğ oldu. On senedir hücresine kapanıp tetebbüe dalan âlim, ancak insanların iki ayaklı ve tüysüz olduklarını keşfede- bilmişti. Ötede bir cemaat yarım asırdır hakikatin meydana çıkması için mahzenlere kapatılmıştı: dünya onları unutup nesilleri münkariz olunca hakikatin nerede olduğunu anladılar.

Üstad ona, hiddetle:

— Sen kimsin? bizden ne istiyorsun? diye sordu.

— Bendeleri Cenabı hakkın eşref mahlûkatmdan olup sadakat ve ibadetile müftehir bulunan iblisim. Deyince Kutbu A'zamın hayreti kat kat oldu.

— Böyle tatlı dilli, güzel yüzlü iblis olamaz buyurdular. Şeytan;

— Malûmu devletleridir ki şeytanı inkâr eden Allahı da inkâr eder yollu bir kelâmı kibar vardır. Hikmeti vücudum «Amentü» nün içinde gizlidir. Beni haktan uzaklaştıran ona olan

muhabbetimin şiddetidir. Zira ki firak aşkı tezyid, visal ise anı ademe îsâl eder. Cehennemi anın ateşi aşkile yanmak için ihtiyar, hattâ âbı kevserle cennetine tercih eyledim.

— Evet, vakıa da öyledir. Fakat sen beni ne cihete sevkeylemek istersin, kasdin nedir?

Diye tekrar buyurdu. O anda iblis üstadın nazarına bir tabiat levhası açarak ona bakmasını işaret etti. Dünyanın en büyük Hakimini baştan çıkaran manzarayı lâlü hayran seyre daldı: solgun ve hararetli çehresi şarkın bütün sihrini ifade ediyor, elbisesi ihtişamile Şehrâzadın masallarını hatırlatıyordu.

Nar gibi tatlı dudakları, zambak hafif inhinalı burnu ve bir vahadaki fidan gibi taze ve lâtif kolları vardı.

Üstadın bu temaşaya mecali kalmadı. Kaçabilmenin bir yolunu ararken, şeytan;

— Sevmek bir zaâf ise, kurtulmaya çalışmak daha büyük zaâftır, diye yolunu kesti.

Saadet, sultan gibi etba'iyle beraber gelir. Bu şâhane dilber, üstada bin gamzeyle iltifata koyuldu. Dudaklarında renk ve bahar açmış, yüzüne mehtabın nuru vurmuştu. Hasılı onda ha- mızî bir hüsün vardı; ve ilk bakışta Kutbu A'zamı yakarak kendinden geçirdi. Ne yazık ki sarhoş bir hikmet veya hekimâ- ne bir sarhoşlukla mestolan üstad, bütün talâkatı felsefiye ve kudreti İlmiyesini kullanarak sevdasını beyana başladığı zaman, o âfeti devran bir anda merhametsiz bir kalp veya kalpsiz bir merhametle sırrü nihan oldu. Ustad ise şuurunu kaybederek düşüp bayıldı. İblisin gayretile kendine gelince, o sihirli levhadan nişan kalmamıştı.

*

* *

O zaman kocabaşın hükmü saltanatı kemale gelmiş, Sultan ve Hakim Senaî'nin inzimamı ile bir «Teslis İçtimaî» teşkil etmişlerdi. Her karar bu meclisten çıkar, her emir bu heyetten sâdir olurdu. Ulema beyninde nice zamandır cayi münakaşa olan «Külâhın heyeti» mi yoksa «Heyetin külâhı» mıdır meselesi bir kere heyetin millete giydirdiği külâhlar üzerine tamamen hallü fasledildi (Moliere'in «zor nikâhı»ndaki «külâhın heyeti»ni telmih.). Hakimin irşadile Kızılelma fedaileri gittikçe çoğalmakta, hareket emrini bekliyerek büyük cami meydanında toplanmakta idi. Bir kurban bayramı sabaha karşı teslis İçtimaî bu taifeyi helâllayıp uğurlayarak yola saldı. Elbette menzillerine vâsıl olmuşlarsa da bugüne kadar kendilerinden bir haber gelmedi.

Akşamları şehre nâzır bir kasırda ülema ve fuzalâ ile içtima ederek şatranç oynamak âdetleriydi. Kocabaş cümle şeytaniyat gibi bu fende de mâhir olduğundan veziri ileri götürür, vekili sürer, sipahi kaldırır, iki taarruzdan sonra şahı derdeste muvaffak olurdu. Günlerce devam eden oyun artık tadını kaçırmağa başladığı zaman, Kocabaş taşları toplar ve torbasına doldururdu. İşler bu hâlette devam ederken, ülema kıssadan hisse çıkarmağa ceht ile, şah, vezir ve sipahinin iradei cüz'iyelerile mi seyrü hareket ettiklerini, yoksa bir âmili haricî ilcasile mi sevk ve tahrik olunduklarını durü diraz münakaşa ve münazaraya dalarlardı. Müsadere alelmatlûp kıyası mukassim, cedel, mugaleta ve safsata tariklerile gittikçe tevessü eden bu münakaşal nihayet bütün şehir, hattâ memleket üleması beyninde intişar ederek mukateleye kadar varır, ve cümle erbabı ukulü bîzar ederdi. O zaman herkes bu belâdan halâs için bir çare aramakla meşgul iken, Kocabaş yine hallâli müşkilât olan dehâsile işe vazıyed eyliyerek

iki mukabil cemaati huzuruna dâvet, münakaşayı teşci ile gazaplarını tahrik ve bu suretle yekdiğeri aleyhine idam fetvâlarını ahz; birinin fetvâsile ötekini bekaya isal ederdi.

Kocabaş Sultanla müşavere edip Hakîm Senaî'nin cem eylediği kütübü nâdireyi ne veçhile devlete maleylemek lâzım- geldiğini izah etti. Sultan ise icrasına ferman ettikte Hakîm Senaî divanı âliye davet edildi. Kocabaş kemali hürmetle kalkıp üstadı âzami makamına geçirdi. Bir kuzu gibi yumuşak ve bir çocuk kadar muti olan Hakîm, bilcümle kitabını devlet ve millete bağışladığını şahitler huzurunda beyan etti. Lâkin hükemadan Ebu Zeyd Sürucî'nin «Cihan intifa üzredir. Kimesne beyhude amel eylemez.» diyerek kitaplarını otuz bin dinara sattığını duyunca aklı başından gidip gizli gizli âhü zar eyler ise de, zâhirde **«Bizler ferağat ehliyiz. Varsın bu âlemi fenanın zevkini sürsünler. Hakîm olan hâkimin şanı zamanı hazerde devletin kaidesine hizmetten ise faidesine himmet eylemektir.»** yolunda ibrazı celâdet eylerdi.

Ulûmun dalbudak salmasile hasıl olan hıfz ve talim güçlüğüne karşı ehli dirayet bir usul aramağa kalktılar, içlerinden biri, cümle-i beşer bilgisini ihtiva eden kaşeler imaline muvaffak olmuştu. Bunlardan bir tane yutan o bilgi şubesinde mütehassıs olacaktı. Az zamanda kemal erbabı bütün memlekete yayılarak felsefe ve hikmet harcı âlem oldu. Bunlardan biri sürahilere güneşin ziyasını doldurmak fennini keşfetti. Bu bahiste derinleşen bir yığın çocuk üstadlar yetişti. Hakîm Senaî ise o sırada kilden ve topraktan heykelcikler imalıle meşguldü. Âlemi misalden bir parça ruh aşırarak bu toprak heykellere ilâve edince insan yaratılmış olacaktı. Bütün mesele o âleme hulûl için bir hile bulmaktan ibaretti. Maamafih üstadı âzamin küçük ve orta çapta aleyhtarları ortalıkta türemeye başladı. Hususile ihtiyarlık dimağına sekte verdiği zamandanberi meydanlarda serbestçe dolaşıp at oynatıyorlardı. İçlerinden bazısının boyu Hakimin pabucuna, bazının dizkapaklarına kadar geliyor, lâkin hiç birisi çizmeden yukarı çıkamıyordu.

En cür'etkârı «ruhun bir parçası olmaz» diye söze girişti. Ruh mutlak, küllî ve ezelîdir. Onu bölmek, parçalamak kabil değildir. Hattâ aslında madde bile mevcut değildi. Ruhun te-kâsüfünden husule geldi. Herhalde ruh ile bedeni bitemamiha tefrika imkân yoktur. Havassma gelince, ruh cıva gibidir. Ele avuca sığmaz. Tuttukça kaçar, kaçtıkça kovalar. Bir kalıba girmez. Bir kapta durmaz, durdukça şeklini değiştirir. Bir su retten ötekine istihale eder. Elle tutulmaz, gözle görünmez. Hem vardır, hem yoktur. Hem buradadır, hem başka yerdedir. Şu halde ruhun ilmi olamaz. Kimesnenin anı idrâke mecali yok tur, illâ ki ruhu mahz ola!» diyordu.

Kaşe tedarikine imkân bulamıyan, yahut bulunsa bile hazmetmeden çıkaran bir çok vatandaşlar bu tariki daha salim bularak dörtelle sarıldılar.

O sırada Kocabaş yeni oyunlar icadile uğraşıyordu. Baldırıçıplak takımından parayla tutulmuş beş on kişiyi bayraklarla sokaklarda dolaştırıp öküzlerin boynuzlarını yaldızlıyarak halkın yeni kanuna taraftar olduğunu parlak bir tarzda isbat ediyordu.

Sünnîler Şiîleri kesti, Şiîler Sünnîleri kesti: hürriyeti tefekkürün ilk eserleri bu suretle meydana çıktı. Kocabaşın canı eğlenmek istedi: tahtadan kuklalar yaparak onları bir encümen haline koydu. İpleri çektiği zaman hepsi birden kafa sallıyorlardı. Fakat günün birinde ipi çekince bazılarının kımıldamadığını gördü. O zaman Kocabaşın canı sıkıldı, ve tahtadan oyuncağını kırdı.

Gûya şikâyetler çoğaldı. Tenkid, topal bir eşeğe binmiş, arkasından koşuyordu. Hoca Nasreddine sordular;

— Kocabaş, niçin bazılarını bu kadar terfi ediyor? Hoca teemmülsüz cevap verdi:

Yüksekten düşüp parçalansınlar, diye.

Hisarın duvarlarından cami meydanında toplanan halkı, münakaşa ve arbedelerini seyrederdi. Bu parlak fikirleri bir kutuya saklayarak kasasına yerleştirdi. Bir müddet sonra açtıkları zaman kutunun içinde kurdların yuva yapmış olduğunu gördüler.

Her cinsten yeni âlimler, taze mütehassıslar bu meydanda toplanıyor, Hakîm Senaî ile mütecavizi arasında icra edilecek felsefî müsaraayı seyre hazırlanıyorlardı. Ustad heybetli gövdesile sandalları yaran bir salapurya gibi kalabalığın içinde ilerledi.

Cılız ve âciz rakipleri, karşı tarafta Bursa kestanesi misillû halkalar teşkil etmişlerdi. Hakîmi ilzama hazırlanan bodur, şişman bir mütefekkir kısmı müşterek a’zam gibi, her cemaate dahil, her taifeye mensup görünüyordu.

Ustad o mahfilde hazır cümle yâranı tarafından davet olunduysa da, «merd olan ferd kalmaktan korkmaz» diyerek teferrüdü ihtiyar etti. Münazara o mertebe hararetlendi ki mecliste hazır kâffei ağyar gayzını izhara vesile buldu. Zaten Hakîm Senaî kocayınca ülemanın maskarası olur demezler mi? Aynı zamanda dört cihetten vâki olan suallerin hepsine birden cevaba kâdir olamayıp, bilâ ıztırar sükûta mecbur oldu.

Efkârı muhtelife eshabı Hakîmi ruhu tarife davet ile söze ağaz ederek,, biri ruh ne için seyyaldir? Diğeri ne için sâbittir? Biri neden daimdir? Diğeri ne sebepten muvakkattir? dediler. Hasılı tahtadan devin elbisesini çıkarınca parça parça döküldü ve ortada, üzerinden düşen kıymetli mücevher ve yakutlar kaldı. Muzaffer kumandanlar, terkedilmiş malları aralarında paylaştılar. İçlerinden bitine üstadı sabıkın muazzam kütüphanesi düştü. Bağ ve hanesile beraber tasarrufuna aldığı bu binaya bir âbidei irfan denilse seza idi. Yaprağı kesilmemiş, sahifesi çevrilmemiş kitaplardan bir dağ hasıl olmuştu. Az zamanda diğerlerinin hırs ve hasedini tahrik ederek, dile düşmek tehlikesi başgösterdi. Lâkin, dâhiyane bir buluşla üstadı lâhik bütün bu emlâki, ilâve ettiği üç beş döküntü kitapla beraber vakfederek mütevelliliğine biraderini tayin ve bu suretle «Millet hâdimi» ünvanını almaya muvaffak oldu.

İlmü fazlın nimetinden mahrum edilen Hakîm Senaî, ayağındaki don, sırtındaki gömlekle Konyadan taşra çıkarak kendisine yeni tilmizler aramaya koyuldu, ilk menzilde Hoca Nasreddine rastlayınca hicabından yolunu değiştirmeye savaştı ise de, ehli dil hoca;

— İşte şimdi Hakîme benzedin, artık başbaşa geçip konuşabiliriz, diye iltifat etti.

Üstadı sabıkın vârisleri feryada başladı; lâkin aldıran olmadı. Ortada tosbağa kabuğundan mamul Darülirfandan başka bir şey kalmamıştı. Yalnız kitaplara dokunan yoktu. Ekserisi sokaklarda sürünüyor, araba dolusu bakkallara gidiyordu. Tüysüz ülemadan biri, kendisine bu lâkaydinin sebebi sorul duğu zaman:

— Burada emniyet o kadar ziyadedir ki yere kitaplar serilse, üzerinden geçer de kimse almaz, diyordu.

Maamafih ilme rağbet çoğalmış, Darülirfana «Şeytaniyat» medresesi ismile yeni bir şube ilâve edilmişti. Cümle erbabı kemal, ezcümle reisülülema Ebu Zeyd Sürucî «âlem fıskü fücur içinde

puyan, madde ruh ile tev'em olduğundan şübbanı zamanı o halet üzere yetiştirmek zaruridir» diyerek böyle bir medre senin küşadı için sarfı himmet eylemişlerdi. Bu bahiste yeditulâ sahibi pek çok ülema bulunduğundan kürsülerin ihdası hususunda müşkülâta düşülmedi.

Bu meyanda İlmi isbatı iblis, Târihi zenâdık, Usulü İğva, Fenni hile ve hud'a, Tatbiki menahî, ilh.. gibi esaslı dersler bulunuyordu. Bazılarında mütehassıs mevcut ise de, memleketin seviyesi henüz o derecei idrâke vasıl olmadığından şimdilik tehirine karar verildi.»

Şeytanın tomarından birçok bendleri atladım. O kadar yorulmuşum ki tam coşarak yeni nizamını anlattığı sırada ben kendisine yol vererek derin bir uykuya daldım.

«AKLI SELİM» E DAİR -

Voltaire, «Rahip Meslier'nindir» diye bu isimdeki kitabı neşrettiği zaman herhalde devrinin, «aklı selim» e şiddetle muhtaç olduğunu hissetmiş olacak! O ne basit kuvvettir! Bununla beraber tam arandığı zaman da ne kadar ender bulunur! Aklı selimi zekâ ile, ilimle, ihtisasla, servetle, hiç bir şeyle satın almak kabil değildir. Ne kütüphaneler devirmiş allâmeler vardır ki ondan haberi yoktur. Nice ülkeler fethetmiş kahramanlar vardır ki ondan nasibi olmamıştır. Bazı koca bir müessese kurulur, toprağa altın dökülür, başında mimarlar, hekimler çalışır. Fakat ufak bir eksiği kalmıştır: su yolu açılmamış veya sobalar kurulmamış, boru delikleri unutulmuştur. Yahut havadar bir sırtın dibinde, gidip bir çukura girilmiştir.

Bazan bir kasaba kurulur, içinde en modern binalar vardır. Fakat toprağı tohum tutmaz. Bu müesseseleri yapmak, bu şehirleri kurmak için ilim, teknik, enerji ve unsur olarak ne isterseniz bol bol bulabilirsiniz. Bununla beraber onları bir araya getirince aradığınıza varamazsınız! Çünkü aklı selim eksiktir.

Adullah Cevdet rahip Meslier'nin bu kitabını tercüme ederken – bilerek veya bilmiyerek – bu ihtiyacın şiddetle duyulduğu bir zamanda yaşadığımızı ifade ediyordu. Fakat ne yazık ki o kitaptan değil, ancak hayattan çıkabilir.

Aklı selim, sade «akıl» değildir. Çünkü nice akıllı adamlar vardır ki ondan mahrumdurlar. Halkın bilgisi de değildir, çünkü halkın bilgisine dayanmakla beraber, bu bilginin aklı selim den uzaklaşması çok mümkündür: sıtmada, trahomda, aşıya karşı mukavemette, duada ve büyüde köylünün inadı gibi.

Esasına bakılırsa aklı selime en uygun olan ilimdir. Fakat ilim nazarî, aklı selim ise pratiktir. Birincisi teklif eder, İkincisi intihap ve icra eder. Bunun içindir ki her âlimin mutlaka iş başında aklı selim sahibi olması lâzım gelmez.

O her şeyden önce aklın pratik işleyişinde doğan bir meleke olduğu için İçtimaî bir hasletdir. Bazı cemiyetler, bazı devirler onu inkişaf ettirirler. Bazıları onu mahvederler. Romantik felsefe miskin entelektüalizm'in piçi diye onu hor görür. Halbuki masalların cücesi gibi bu cüce de devleri yere vuran asıl kuvvettir. Çünkü o bizzat pratik akıl dır.

Pratik akıl, normalleşmeye başlıyan bir cemiyette, muhite iyi intibak etmiş faal insanlarda meydana çıkar. Onu ne laboratuvarlarda, ne kütüphanelerde, ne romantik hülyalarda tedarik etmek kabildir. İnsanları hukukça ve kudretçe müsavi olmayan bir cemiyetin pratik aklı, bazı insanları imtiyazlı sayan adaletsiz, inhisarcı bir nevi aklı selimi inkişaf ettirir. Fakat insan–' ları hukukça, kudretçe müsaviliğe doğru gitmek istiyen demokrat bir cemiyetin pratik aklı

inhisarsız, âdil, tam ve hakikî aklı selimi inkişaf ettirecektir. Halka dayanan cemiyetlerin bu dünya karanlığında fikir ve siyaset projektörü yalnız o olabilir.»

Gündelik bir gazeteye bu satırları karalarken misal bulmak için çektiğim sıkıntıyı bir ben bilirim, bir de Allah! Mevzu ne kadar cazibdi! Bununla beraber elim kolum bağlanmış gibi hiç bir şey yazamıyordum. Hayalimin kanadlarına kurşun mu ta kılmıştı? Gördüklerimi söyleyemez miydim? Gördüklerim yoksa zihnimde de icad edemez miydim? Bu da olmazsa binbir kitaptan ne masallar, neler okumak elimde değil miydi? Bu sıkıntı içinde tam defteri hiddetle kapatacağım sırada şeytan imdadıma yetişti.

— Size aklı selimi ben mi öğreteceğim? dedi. Kaderin cilvesine bakın ki bu dünyada ölçüsüzlük, miyarsızlık namına her ne varsa yalnız onları öğretmeye memur olduğum halde, şimdi ağır başlı, ince görüşlü bir üstad gibi konuşmaya kalkıyorum. Mademki nasibim buymuş, haydi öyle olsun. Size her sabah hile, fesad yollarını gösteren, kırk kapının mandalını çalarak gelen ben şeytan, bu garip ukalâ külâhım tepeme geçirince kim- bilir ne maskara olmuşumdur. Kendimi şöyle bir aynada görmek isterdim. Romada komedyalara çıkan yarı maskara «ukalâ» 1ar gibi acaba bu rolü de becerecek miyim? Dikkat edin! Eğer rolümde aksamıyorsam devam edeyim. Çok rica ederim, açık söyleyin. Eğer bu ukalâ rolümün hakkından geldiysem, müsaadenizle ona sık sık çıkmak isterim. Çünkü - itiraf edeyim - ipliğim artık pazara çıktı. Biraz da gözlüklerimle, kır saçlarımla; derin bakışlarım, yüksek perdeden atışlarım, hikmet ve felsefe taslayışlarımla belki yeniden müşteri toplarım. Eğer rolümde muvaffak olursam, sizi temin ederim ki, ahrete kadar kapınızdan ayrılmam.

— Aklı selime dair söz mü söyliyeceksin; ukalâ taslaklığı mı yapacaksın? anlayamadım.

— Hem onu, hem ötekini! Daha doğrusu ukalâ olmadan size aklı selime dair uzun uzun bendleri nereden bulabilirim. Nasıl olur da aklım şu kuru kafama yetmezken, onu mezad malı gibi meydanlarda satarım? Bırakınız, önce şu kılığa gireyim. (Nasıl olması icap ederse öyle) giyinip kuşanayım. Sonra istediğiniz kadar nutuk, nasihat, belâğat, marifet birbiri ardından gelir.

Şeytan bir kenara çekildi; çantasından gözlükler, perukalar ve kitaplar çıkararak yeni kılığa girdi. Onu biraz önce görmeseydim hakikaten tanıyamazdım.

— Bu ne ani değişme! yeni sanatını tebrik ederim, dedim. Hadi başla bakayım.

Sirklerde korkunç oyunlardan önce taklak atarak meydanı dolduran hokkabazlar gibi bir takım maskaralıklar yapacağını bekliyordum. Halbuki o koltuğunu kitaplarla şişirdi. Gözlüğünün üzerinden ve yüksekten gururla etrafını süzdü ve ağır ağır iki yanındakileri küçükseyerek orada dolaşmaya başladı. Gülmemek için kendimi güç tutuyordum. Onun hiç bir hali, ne havladığı, ne yaltaklandığı, ne şiir okuduğu, ne küfür ettiği, ne hıçkırıklarla ağladığı zamanki hallerinden hiç biri bunun kadar gülünç değildi. Gülmemek için yaptığım gayreti görünce müteessir oldu:

— Demek rolümü beceremiyorum, diye boynunu bükerek bir kenara ilişti. Bense bu ciddî tonun bana yakışacağını zannediyordum. Maksadım güldürmek değil ürkütmekdi. Yüksekten bakmamın sebebi ilmimin heybetini göstermekti; dalgın dalgın duruşumun ve kimseyi görmeyişimin sebebi ne derin tefekküre daldığımı anlatmak içindi. Gözlüklerimin üzerinden bakarak etrafa iltifat edişimin sebebi, ilmin şâhikasından insanlara nasıl tenezzül ettiğimi ifade içindi. Masaya bir mektup koyarak ufuklara bakışımın ve zaman zaman içimi çekerek

«Ah! bu memlekette insan kadri bilinmiyor» deyişimin sebebi, dünyanın dörtköşesinde adımın nasıl dillere destan olduğunu ve beynelmilel piyasalarda kaça satıldığımı ilân içindi. Bana bir müel liften bahsedildiği zaman «tanırım, bize hürmeti vardır» veya bir müsteşrikin adı geçince «elimizde yetişti» dememin sebebi, bu işe önce kendimi sonra dünyanın diğer ahmaklarını inandırmak içindi.

Bunca gayretime rağmen dudaklarınızın bükülüşü beni ye'se düşürüyor. Söyleyin, yoksa bu işi beceremiyecek miyim? Eğer böyle ise rolümü değiştireyim. Ne dersiniz? Yakıştıramadımsa bir münasibini söyleyim, onu yapayım?

— Yok, yok!., dedim, mükemmel gidiyor, sen güldüğüme bakma, şimdi prova yapıyoruz. El âleme karşı seni korumasını bilirim. Bak o zaman nasıl ciddî dururum! istediğin kadar yüksekten at hepsini tasdik ederim.. Her kahve döğücünün bir hınk deyicisi vardır. Ben de ukalânın hink deyicisi olurum, ne çıkar! Geçim dünyası. Sıra gelir, ben de yüksektan atarım, o zaman hink!.. demek sırası sana gelir.. E!... Söyle bakalım, bu işte neler yapabilirsin?

— Size akıl öğretmek haddim değil amma, yeni tertip «ukalâ» nın nasıl yetiştiğini anlatayım. Bir türlü beceremediğim bu rolü, ben kulunuzdan af buyursanız da sayısız dostlarınıza bağışlasanız daha münasip olmaz mı?

İftirada emsalsiz olan şeytanımı zayıf bir yerinden tutup yere vurmak için sordum:

E, söyle bakalım, kimleri tavsiye edersin?

— Bana hep böyle emniyetsiz gözlerle bakmakta devam ettikçe cesaretimi kırıyorsunuz. Sanki bir gizli maksadım varmış gibi, neden fıkara şeytanin da doğru sözlü, samimî olacağına bir türlü inanmazsınız? Emin olun ki, o sizin riyakâr dostlarınızın çoğundan bana daha çok güvenilir. Eğer niyetiniz beni söyleterek âleme maskara etmek değilse, müsaade edin de, beceremiyeceğim ve beni zorla sevkettiğiniz bu işte nice ustalar olduğunu size göstereyim.

Eskiden iki cümlede bir arabca beyit zikretmek veya lâtince bilmeden lâtin ibareleri yazmak usuldendi. Bu diller Arşive girdi gireli ukalâya sermaye kalmadı. Şimdi sokak ve kahve ilmiyle sağa sola çatarak nesillere ders vermek; insanların ne olduğu, ne olması lâzımgeldiği, kafalarının içi nasıl dolacağı hakkında nazariyeler kurarak, bu plân üzerine ortalığı tahta kılıçtan geçirmek için kitapçı sokaklarında yazı Donkişotluğuna kalkmak usulden oldu.

Fikirle akrabalığı olmayanlar, Babıâli yokuşunu yaş hesa bile ölçmeye kalksa haklı değil midir? Sakalını değirmende ağartanlar sıralarını savdıkça «onlara artık yol göründü!» demede, ve sakalını değirmende ağartacaklar, telâş içinde sıra bekleyenler kapıyı zorlamada haklı değil midir? Kırklar altmışları, otuzlar kırkları, yirmiler otuzları, ve onbeşler yirmileri yere vurursa «yeni nesil» likte rekor kıranlar, ceplerinde nüfus cüzdanı «artık sabrımız kalmadı, eskiden beşik üleması vardı. Biz kaydırak şuarası olsak ne çıkar!.» demede haklı değil midir? Çifte imzalı kitaplar neşredip alkış kopunca bütün fazileti yük lenmede, hücuma uğrayınca – sıkılmadan – «biz değildik!» diye işin içinden sıyrılmada haklı değil midir?

İsmi fiilden ayırmaksızın sandıklarla kâğıdı ziyan etmek ve halkın gafletini avlamak için kitapçı sokaklarında şunu bunu kafese koyup kitaba aç nesillere pusu kurmada haklı değil midir?

Birbirlerine «allâme» süsü vererek helva sohbetleri yapmada ve dam aktaranlar gibi insanları küçük görmede; karşılıklı riya ve hayli alçakça meddahlıkla vakit geçirip ertesi sabah boynuna sarılacağı «dost» larına zem ve iftira etmede haklı değil midirler?

Meddah Aşki'ler, Süruri'ler öleli neş'e azaldığı, asrı meddahlara gereği gibi ihtiyaç belirdiği bu zamanda fassallık, zemmamlık ve kallaşlık gibi nesli tükenmiş meslekleri ihya etmeye savaştıkları, ve dedikodu kazanını karıştıran cazulara rahmet okuttukları için haklı değil midirler?

Her nenin olursa olsun tersini söylemek onlar için «büyük» lüğün en büyük alâmetidir. Bir çokları yalnız başkalarından değil, kendilerinden bile şikâyetçidir. Onları nasıl susturursunuz? Gülersiniz, ciddilikten dem vururlar. Ağır durursunuz, neş'eye susadık diye bağırırlar. Onları susturmak için bütün kulakları sağır etmelidir. Söz onlarda dörtnala giderek fersah fersah fikirleri geride bırakır. Fakat uçurtmalar gibi rüzgâra savrulan hayallerin bir türlü peşinden ayrılmazlar. Cılız ve ahmak bir fikrin üzerine konmuş binlerce hayal sinekleri!

Bu adamlar üstadlarını lüleci hamuru zanneder, altmışından sonra onlara şekil vermeye kalkarlar: «Şu yolda değil bu yolda yürü!» gibi yavelerle kılavuzluk ederler.. Artık neden kendilerinin «merkezi âlem» olduğunu farzetmesinler! Zekâya, ilme ve hayat ihtirasına oyuncak gibi bakan, ve içindekini anlamayınca hiddetinden kırmaya kalkan bu ahmak çocukları toptan silleye çekmeden başka daha ne yapabilirsiniz!

Bir kitabın baş tarafını okumak, ondan günlerce kahve kahve bahsetmek için kâfi değil midir? ve bilmediği dillerde neşriyat yapmak, bilmediği insanların eserlerini techil etmek yetmiyor mu? Oltada bunca kahraman dururken, bu ağır vazifeyi ne diye benim başıma yükliyorsunuz.

Kötü mısraları, manasız sözlerile halkı tâciz eden bir avare, sizi yol ortasında yakalar. Önce hürmet ve sadakattan bir «girizgâh» yapıp nihayet «şaheser» lerinden birini okumak lûtfunda bulunur. Sonra ilk mektebin irfanına ve yeni harflerin üç kitabına dayanarak size san'at hakkında bitmez tükenmez nazariyesini izaha kalkar. Ve şayet yanılıp da mütalea yürümek gafletinde bulunursanız, mesleğinize, meşrebinize dair büyük çapta nasihatler eder. Divan şiirini hiçe saydığını, Yahya Kemalin beş para etmediğini, körün ışıktan bahsetmesi gibi garp şiirinin «harika» (!) larını, kendi kahvesinde beynelmilel olmuş on beşinde meçhul dâhileri gözünüze sokarak size Han yayı Konyayı öğretmeye kalkar. Yakanızı kurtarmak için bir bahane icad edecek, ve başınızdan defetmek için kestirip atacak kadar cür'etiniz yoksa, bu böyle saatlerce, bir başkasının yakasına yapışmak için keyfi gelip de gidinciye kadar devam eder.

O, nelerden bahsetmeye kâdir değildir! Salâhiyet elinde açık bir bonodur, işportadan tedarik edilmiş üç beş broşürle koskoca nazariyeleri sinek kâğıdına çevirir. Düşen bir daha kurtulamaz. Ve avladığı sineklerle ordu yapıp kendini cihangir farzeden bir mecnun gibi ortalığı birbirine katar.»

Bıraksam, bu kör olası şeytan sabaha kadar söylenip duracaktı. Masaya vurarak onu susturdum. Korkudan gözleri fal- taşı gibi açıldı.

— Yine hiddetiniz üzerinizde! emrederseniz gideyim •• dedi.

— Hayır, dedim. Bu kadar gevezelik yeter, istediğini söyliyebilirsin, inanıp inanmamak bana aittir. Ya ukalâların öğreteceği aklı selime ne buyurulur?

— Onu anlatmaya cildler kâfi gelmez. En çok güvendik lerime danışın: birisinin, bilmediği ilimlerde kâşifleri yere vurmak için «Resimli Küçük Lârus» gibi muazzam hâzinesi var. Biri siyasete musallat olmuştu; dünya bîzar oldu. Onu terkedince cümle «erbabı ukûl» un yüreğine su serpildi. Bu sefer ilme dalmış diyorlar. O zaman bir dostum «Şükür biz halâs olduk. Şimdi artık siz düşününüz!» dedi. O ilme güve gibi musallat olmuştur. Mübarek bir tarafından başlayıp hepsini yeseydi dünya rahat ederdi. Fakat dört köşesini didik didik ederek işe yaramaz hale getirdiği için böyle muzır mahlûkların Allah cezasını versin demeden başka ne çare var!

— Aklı selime gelelim!

— Abdullah Cevdet bu isimdeki eseri tercüme edeceğine Shakespeare tercümelerinden vazgeçseydi aklı selime daha büyük hizmet ederdi. Abdülhak Hâmid aklı selimde emsalsiz bir örnek oldu. Davalaciro'ya yer altından cinler çıkarttığı, yanardağların ateşile kutupların buzunu söndürdüğü, «şeytan yediği ve yılan yuttuğu» zaman aklı selim beratını almamış mıydı? Ondan sonra daha kim bu meydanda at oynatabilir? Ne dehâsı nın «Erike» sinde yerlere kapanan Süleyman Nazifler, ne hak kında münacatlar yazmak için mâbud arayan Müştak'lar mübalâğada onu aşabilmiştir.

Bununla beraber Gökalp'ın Turan bağlarını, sancakı şerife çağrılan Cavalı dindaşları, İttihadı anasırı, İttihadı İslâmî, İttihad ve Terakkiyi hatırlamamak kabil mi? Bir kolunu «Ravzai Nebi» ye uzatan, birini «Kerbelâ'da Meşhede atan». Galata sarrafında borçlu, boynunda kapitülâsyon zinciri mirasyedi dedemizin tahayyül kesesinden verdiği vaadları hatırlamamak kabil mi?

> Vaktile bir devle bir cüce varmış, dev aklına gelen her şeyi yapmak sevdasında imiş. «İrademe engel olacak hiç bir kuvvet yoktur!» diye bulutlara yükselen bir kule kurmak istemiş. Yedi kavmin kölesini zincire vurup bu kuleyi kurmak için çalıştırmış. Cüce deve nasihat etmiş: «Bu kule başına belâ olacak, gel bu işten vazgeç!» demiş. Fakat yedi kavmin kölesi birbirinin dilinden anlamadığı için kimse kimseyle konuşamadan kat kat üstüne yükselmiş.
>
> Cüce İsrar etmiş:
>
> — Bu sevdadan vazgeç! köleler başına belâ olacak, demiş.
>
> — Köleler birbirile konuşamaz. Kimse kimseyi tanımaz. Başım yakında göklere değecek! Diye Dev kırbacını savurarak atlarını sürmüş. Fakat kırbaç ve zincir altında köleler yeni bir dil kazanmış, işaretle, feryadla derdlerini birbirine anlatmışlar.
>
> Cüce İsrar etmiş:
>
> — Gel, bu sevdadan vazgeç, köleler yeni bir dil kazanıyorlar, demiş.
>
> — Köleler konuşuncaya kadar ben göklere yükselirim, diye dev kahkahayla atını sürmüş.
>
> Fakat kırbaç ve zincir altında köleler yeni bir dil kazanmış. Hep birden feryada ve isyan sedaları çıkarmaya başlamış. Nihayet zincirler kırılmış, kule yıkılmış, dev enkaz altında telef olmuş.

Şeytan hikâyesini bitirince bir müddet durdu. Bu bahsi kapatmak için ona bir şey daha sorayım diye düşündüm:

— Akıntıya kürek çekmek aklı selime uyar mı?

— Akıntıya doğru gitmek iradeyi elden bırakıp kör kuvvetlere esir olmaktır. Fakat akıntıya tek başına meydan okumak tabiata isyan etmektir. Akıntılar daima karşı karşıyadır. Birine meydan okumak için ötekine takılmak gerek. Suların karşılaştığı yerde kayıklar alabora olur. Çarpışanlar, kırılanlar, girdaba karışanlar vardır. Hakikî kahraman tek başına akıntıya kürek çeken değil, çarpışan akıntıların başında büyük yolu açacaklar için şehit olandır. Tek başına kürek çeken Donkişotlara aklı selim değil, bir parça akıl isteyiniz.

Şeytanım bu sefer beni cevaptan âciz bırakan, her zamanki şaklabanlığına hiç uymıyan bir vekar içinde çekilip gitti.

Sh:187-219

Kaynak: Hilmi Ziya ÜLKEN, Şeytanla Konuşmalar, Ülkü Matbaası ,1942, İstanbul

“DOST”Samiha AYVERDİ

KİTAPTAN EVVEL

Her devirde ve asırda, Ebû Bekir ve Ebû Cehil yaradılışlı kimseler olduğunu bilince, gerçeklerin beyânında niçin söz söyler, neden kalem oynatırız diye düşünmemek elde değil. Zîra hakikatler, ancak o hakikatle soydaş olan gerçek kimselere yüz gösterir, gafil inkârcılara değil...

Anlamak ve inanmak, dünyâda kazanılan bir imtiyaz olmaktan ziyâde, bir ezelî nasip işidir. Şu hâlde, idrakleri ters yolda karar etmiş olanları doğru yola çevirmeğe uğraşmak neye yarar?

Kendilerini madde ve mânâ âleminin allâmesi kabûl ettikleri hâlde, ellerim eteklerini dünyâ kirlerinden temizleyememiş, hırs, fesat, nifak, yalan ve iftirâyı keyifli bir vazîfe hâline getirmiş bu zavallılara sâdece acımak yetmez mi? Bence yeter. Ammâ eşe dosta yetmedi. İşte bu temiz ve iyi niyetli yârânın, mâsum ısrarlarıdır ki, şu okuduğumuz bölümün yazılmasına yol açtı.

Öyle ki, Ken'an Rifâî denen insanlık âbidesinin, görüş, düşünüş ve yaşayışından, şu garip dünyânın garip insanları bir ses duysun, gerçeklerle yüz yüze gelsinler diye...

Halbuki bu küçük kitap bittiği zaman "Kitaptan Evvel" dediğimiz önsöz mâhiyetindeki şu kısım yoktu.

Gene bence, gözleri gafletle perdelenmiş, fesat ve iftirâlarla kendi kendilerini zehirlemiş olanlara, değil böyle beş on sahîfe, bir deve yükü kitap yazılıp okutulsa, gene gerçekleri ayan eylemek mümkün değildir.

Mâdem ki dünyâda Ebû Bekir hasletli ve Ebû Cehil huylu kimseler vardır ve bunlar da, bir ilâhî sır gereğince, aynı gökkubbe altında ve sırasında omuz omuza yaşamak üzere yaradılmışlardır, şu hâlde vehim, fesat ve dedikodularla kendi kendilerini zehirlemiş olanlar için, panzehir, yazmak çizmek söylemek değil, ancak Allâh'ın inâyetidir.

Bu yüzden de, hayâtı boyunca, alış verişini Hak'la yapmış, hesâbını O’na vermiş. O'ndan gayriyi ne görmüş ne de söylemiş bir Ulunun insanlık dâvâsını, nefislerinden gayrı dâvâları olmayanlara anlatmaya uğraşmak ne abes hattâ ne ayıp...

Târihi adım adım gerilere doğru tâkip edebildiğimiz ölçüde elimize geçen çizgiler, her devirde beşeriyetin duyduğu mâneviyat ihtiyâcı ve kendi kendini arama susuzluğudur. Onun için de insanoğlu, bu rûhî ve mânevi ihtiyaç ve iştiyâkım tatmin yolunda, bilerek bilmeyerek, devirler boyu, mesâfe katedip durmuştur. Kendi hakikatini, dünyâya geliş ve gidiş mâcerâsının sırlarını çözmeden i uzur bulamayacağının şuûruna doğru ilerledikçe de, ancak bir rehberin tuttuğu ışıkla, içindeki gizlilikleri görerek, ayıklanması gereken hayvânî duyguları temizleyip yerlerine, insânî vasıfların gelebileceğine inanmıştır.

Tabiatı, insanı ve Allâh'ı birlemeği bilmeyenin huzur araması abestir. Zira kul, daracık benliğinin ve sınırlı bilgisinin zindanı içinde kaldıkça ve kâinâtı da, yaratıcısı ile berâber kavrayıp göremedikçe, gerek mahlûkla gerek Hâlık'la olan münâsebeti kesik demektir.

Böylece de, kâinâtın bütünündeki gâyeyi, mânâyı göremez. Onun için de, etrâfında hikmet

yerine abes, güzellik yerine çirkinlik görmekten kurtulamaz. Ammâ kurtulmak da ister ve kendisini gerçeklere ulaştıracak yolu araştırmaktan da geri durmaz. İşte bu derûnî tecessüsü, âkibet onu, tasavvufa ve tasavvuf ehlinin yüce öncülüğüne ulaştırmıştır.

Böylece de tasavvufu, dünyâ ve hayat şartlarının boğuntusu içinde bunalmışlara, nefes aldıracak bir menfez sayabiliriz.

Rûhun ve rûhâniyetin temiz, sâf havası koklanan, kirlerden ve kirliliklerden arınmış mânevî dünyâlara açık bir menfez...

Tasavvuf denen bu birlik, sevgi ve ahlâk anlayışına dayalı İlâhî yol, Eski Mısır'da, Eski Yunan'da, Hintte, Çin'de Mûseviyet’te, İseviyet’te, zaman zaman çıkışlar yapmış ve sonunda da, İslâmiyet'in bağrı, onun kemâl durağı olmuştur.

Şu da dikkate alınmalıdır ki, dünyânın hiç bir ülkesinde ve hiç bir devrinde, tasavvuf, bir cemiyetin bütününe mal olmamış ve kütlenin rûhuna solüsyon hâlinde karışarak, cemiyet rûhunun temelini teşkil etmemiştir.

Ancak Müslüman-Türk tasavvufudur ki, devletin ve kütlenin siyâsî, içtimâî, İktisâdi yapısına hâkim olarak, vicdânî değerlere nirengi noktası teşkil ettiği gibi, tefekkür ve sanata da istikâmet çizmiş, yol göstermiştir.

Nitekim, Selçuklu ve Osmanlı devirlerine, kısaca da olsa, göz attığımızda, devlet yapısının ana hatlarında olduğu gibi, içtimâî, iktisâdı, sınâî, ticârî faâliyetlere ölçü ve endâze olanın da, tasavvufun itidalli, adâletli, insaflı, dürüst ve temiz çizgileri bulunduğunu görürüz.

Cemiyetin rûhu, bu faziletlerle beslendiği müddetçe, Türk târihi de, mûcizeye benzeyen fütûhat ve medeniyet yolu üstünde asırlar boyu, vekar ve emniyetle yürümüştür.

Yerden fışkıran sular gibi, diyânet ve tasavvuf târihimizin bağrında âbideleşen velîler, işte tevhide ve sevgiye dayalı bir adâlet anlayışı ile cemiyetin hamurunu yoğurup mayalarken, sanki bu ihyâ ameliyesini yapan kendileri değilmişçesine, tevâzûları ile de etraflarına örnek olmuşlardır.

Asırları ışıklandıran bu ululan bir bir sayıp sıralamak mümkün olmamakla berâber, meselâ, Türk târihinin en buhranlı devirlerinde olduğu gibi, ilerideki zamanlarda da meş alesi sönmeyecek olan bu tasavvuf erlerinin başında, Yûnus Emre gibi, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî gibi, Hacı Bayram Velî gibi ulular vardır. Onlar kimseyi dâvet etmezler kimseye: "Gel bana" demezler. Ammâ, gene de sezilirler, bilinirler, görülürler. Öyle ki güneşin: "Ben güneşim!" demesine lüzum olmadığı gibi, velî kişilerin mânevî ışıklan da, binlere, yüz binlere hayat verir ve etraflarında toplar.

Tasavvufun inandığı hürriyet, nefsin kin, kibir, yalan, gösteriş, menfaat, benlik gibi insanı hayvanlaştıran esâretinden kurtulması olduğuna göre, velîlerin gâyesi, Ademoğlunu, cemiyetin hür adamı yapmaktır.

Zîra kendileri hürdürler. Üstelik, dünyâ sevgisi ile bağlı olmadıkları için, dünyâ ehlinden de korkuları yoktur.

Bu hikmet, irfan, îman ve aşk merkezleri, bizâtihî hâmil oldukları değerleri ücretsiz ve karşılıksız olarak etraflarına dağıta dağıta, sâkin âlemleri içinde yaşarlar. Asırlar asırları tâkip etse de, kütleye adadıkları varlıkları ile, kâh gizli, kâh âşikâr, etraflarına huzur getirmekte

kıyâmete kadar devam eyleyeceklerdir.

Kendileri için doğmamış kendileri için yaşamamış bu uluları, ne yazık ki, bugün körebe şaşkınlığı içine düşmüş dünyâ, farketmeyecek bir gaflet içindedir. Kim bilir, daha ne kadar zaman kollayıp aramayı da düşünemeyecektir.

Hâlbuki yaradılış âlemi içinde tecellîleri eksiksiz olan Allah, evliyâsını eksik eder mi? Yeter ki kütle uyansın ve gene bu merkezlerin etraflarında kurtuluşunu aramak ihtiyâcını duysun? Arayıcı olan, elbette bir gün bulucu da olur.

***

İşte XX. asrı şereflendiren bir kütle fedâîsi, bir rehber Ken'an Rifâî kaddesellâhü sırrahu'l âlî dir.

İlâhî irâdenin, insanoğluna bir armağan olarak göndermiş olduğu Ken'an Rifâî'yi, anlatmak isteyenin, mazgaldan ufku gözleyebildiği kadar seyreden bir nöbetçiden farkı yoktur.

Niçin mi?

Kulaçlamakla sonsuzluğuna erişilemeyecek bu ihlâs ve samimiyet âbidesi, insan idrâkinin zorlukla kavrayacağı bir hayır ve sevgi hazînesini, akıllan durduracak ölçüde etrâfına saçtığı için, anlatılması ve anlaşılması güç, belki de muhaldir.

İlmine, fazlına, faziletine, maddî-mânevî asâletine rağmen, bu iddiâsız, sâde, şatafatsız büyük velî, kendisine ilticâ edenlerin, maddî mânevî yardım bekleyenlerin ellerini boş çevirmemiş, almadan vermiş, ferâgatini, tevâzûunu, vefâsını, sabrını, merhametini, adâletini, eksiksiz bir insanlık tablosu içinde toplayarak etrâfma sunmuştur.

Öğrettiği, tâlim ve tedris ettiği iyilikleri ve güzellikleri nazarî ve katı üniformalar içinde bırakmamış, onları yaşayarak etrâfına göstermiştir.

"Hakikatle mağlûp edilmekten üstün bir zevkim yoktur," demişse, muhâtabının doğru bulduğu fikrini derhal kabûl etmekte bir an tereddüt etmemiştir.

Kezâ: **"Ben yalan söylüyor muyum, ben dedikodu ve gıybet ediyor muyum? Ben kalp kırıyor muyum?**

Ben kin tutuyor, kibr ediyor muyum? Eğer bunları yapıyorsam, size de bol bol izin! Ammâ beni hocanız bilmişseniz, bende olmayan sıfatlarda konaklamanız, üstünüzdeki mânevî hakkımı red etmek olmaz mı?" demiştir.

Evet, hiç bir söz ve nasihat, hayâtının hesâbını bu derece cesâretle ve açık alınla veren bir mürebbînin beyânı kadar tesirli olamaz.

İşte Ken'an Rifâî, söylediğini işleyen, tâlim ettiğini tatbik eden fiilleri ile fikirlerine ihânet eylemeyen bir kahraman olduğu için, dâvâsında muvaffak olmuş ve böylece de etrâfı, sevgi, îman ve vatan aşkını aksiyon hâline getirmiş seçkin bir kadro ile dolup taşmıştır.

Bir gün: Sizin hakkınızı nasıl ödeyelim? yollu sorulan bir suâle, tereddütsüz şu cevâbı vermiştir: **"Yolumdan gelin hepsi o kadar.."**

İşte böylece de, yalnız suâl sâhibine değil, bütün yakınlarına, hiç kimseden ihsan ve âtıfet beklememiş olan bir ulu kişinin prensibini açıklamış, karşılığını vermiştir.

Ken’an Rifâî'nin çevresindeki kalabalıkta, asırların ardında kalmış ve Anadolu'nun bir MüslümanTürk coğrafyası hâline gelmesinde îmânı ile enerjisini birlikte seferber etmiş idealistlerin rengi ve tutumu vardır.

O idealistler ki, tarih onlara, Alpler, Erler, Erenler, Ahîler ve Bacılar demiştir. İşte, bin yıldır yaşamakta olan bu rûh, Ken'ân Rifâî'nin kadrolaştırdığı ve vatan topraklarında, karşılık beklemeden, menfaat gözetmeden, mevkî, şan, şeref peşine düşmeden, doktor olarak, mühendis, mîmar, öğretmen, sanatkâr, iktisatçı, din adamı, asker, tâcir, esnaf ve halktan kimseler olarak, kazanmış bulundukları doğruluğu, sevgiyi, güzel ahlâkı vatan ve îman şuûrunu birer fedâî ferâgati ile etraflarına cömertçe bezi etmektedirler.

Ammâ şunu da hüzünle söylemek gerekmektedir ki, maddenin ve maddeciliğin kulu olmuş dünyâya kafa ve ayak uydurma gafletinden henüz silkelenememiş olan Türk cemiyeti, içindeki bu kadronun tevhit ve sevgiden kuvvet alan ihlâslı faâliyetlerini gereği gibi görmek seviyesinden uzak bulunmaktadır.

Ammâ, Müslüman Türk'e, kızıl elmasını göstermemek gayretiyle gözünü ve gönlünü bağlamış olan iç ve dış güçlerin, elbette kolu kanadı kırılacak ve er-geç, bu toprağın çocukları, onu aramak üzere, Doğu'dan Batıya ve Batı'dan Doğuya, tekrar îman kılıçları ve Allah Allah., nâraları vurarak sefere çıkacaklardır.

***

DOST [Ken'an Rifâî kaddesellâhü sırrahu’l âlî]

1867 târihinde dünyâya gelen Ken'an Rifâî, Filibe hânedânından Hacı Hasan Bey'in oğlu Abdülhalim Bey'le Hatîce Cenan Hanım’ın evlâtlarıdır. [Filibe'de, Konağın bulunduğu yer bugün park olmuştur. Semtin adı ise hâlen Hacı Hasan Bey Mahallesi'dir.]

Büyükbabasının Filibe'deki konağında mesut bir çocukluk devri geçirmiş ve son Rumeli hanedanlarının bütün ihtişam, varlık ve dirliğini, bu sönmek üzere olan medeniyet bereketleri

ortasında yaşayarak görmüş olmanın haz ve lezzeti içinde büyümüştür.

Konağa heybe ile altın girdiğini, selâmlıkta misâfir olan konukların, sırasında altı ay, bir sene kaldıktan sonra Hacı Hasan Bey e vedâ ederlerken, eli açık, kapısı dayalı ve hânedanlık vecîbesini bir ibâdet zevki ile yapan bütün ocakzâdeler gibi, Bey'in de, uğurladığı misâfirlerinin ellerine birer kese altın verdiğini gene bu küçük Filibeli görmüştür.

Ammâ ne hazin ki, o günden bu güne sanki asırlar geçmiş gibi, bütün o içtimâi nizam ve İktisâdi refah, görenek ve gelenekler, artık inanılmasına imkân olmayan bir efsâne ve masal heyecânı ile dinlenmektedir.

Abdülhalim Bey, hem Filibe hânedânındandır, hem de Rumeli-i Şarkî adı ile yarı istiklâlini almış vilâyetlerimizde, Filibe Murahhası olarak devletin siyâsi temsilcisidir.

Hacı Hasan Bey'in vefâtım tâkip eden senelerde, bütün Rumeli gibi Filibe de, Rus siyâsî menfâatlerinin hazırlayıp sahneye koyduğu bir Slav birliği hayâlinin peşinde, her an Türk'e son darbeyi vurmak çârelerini aramakta, yer yer ve zaman zaman fırsat düşürerek, bunun kanlı provalarını yaptırmakta ve oluk oluk Müslüman-Türk kanı akıttırmaktadır.

Onun için de, son derece nâzik ve ayak sesleri gün-be-gün yaklaşan bir tehlikeli baskın endîşesi ile âile tedirgin ve kuşkuludur. Nasıl olmasın ki, en eski hânedanların, en köklü âilelerin gençleri vurulmakta, konaklar, evler, çiftlikler basılmakta, bir bir ocaklar söndürülmektedir.

İşte, gene bir yeni tehlike dalgasının kabarıp, Hacı Hasan Bey âilesinin kapısına dayandığı bir gün, Abdülhalim Bey de, gizlice İstanbul'a gitmiş ve Hatice Cenan Hanım ise, küçücük oğlu ve birkaç emektârı ile o saray gibi konakta yalnız kalmıştır.

Siyâsî havanın yeniden yumuşayıp etrâfa nisbî bir sükûnet geldiğinde, tekrar Filibe'ye dönen Abdülhalim Bey, artık yavaş yavaş mektep çağma yaklaşan oğlunun da, kendisinin de, bu baba bucağında kalmalarının neye mal olacağını iyiden iyiye idrak eylediğinden, İstanbul'da da yer yurt sâhibi olmayı kararlaştırarak Hırka-i Şerifte bir konak satın almış, bunu Gedikpaşa'daki evi ve şehrin îrat getirecek semtlerindeki, emlâki tâkip etmiştir. Bu ara, Filibe Murahhaslığından ayrılarak evvelâ Posta Telgraf Nezâreti Sicil Baş Müdürü, sonra da Telgraf Nâzırı olmuştur.

Artık Abdülhalim Bey'in oğlu Galatasaray talebesidir.

Son derece akıllı ve cana yakın oluşu, hocalarını bir yandan müsâmahalı bir anlayışa sevk ederken, bir yandan da yıldıkları yaramazlıkları yüzünden bu ateş gibi zekî çocuğu "izinsiz"lerle cezâlandırmaktan geri bırakmamakta idi.

Çocuk için, anacığından ayn düşmek, ona kavuşamamak kederi olmasa, izinsiz kalmak bir şey değildi. Ne ki, bu ele avuca sığmayan çocuk, o hasret acısına rağmen gene de yapacağını yapıyor ve "izinsiz"lerin de arkası kesilmiyordu.

Bununla berâber, o gayri irâdî haşarılıkların bir çoğunu da hocaları görmezlikten gelerek nazını çekiyorlardı. Çocuk, aşırı yaramaz fakat terbiyeli idi. Bir yerde, aklı ve zekâyı taçlandıran terbiye, büyükleri de küçüklere karşı saygılı olmaya zorlayan pedagojik bir anlayış değil miydi?

Üstelik, daha üç aylık talebe iken Fransızca'yı kavrayıp, Türkçe masalları tercüme edecek

bir kabiliyet gösteren bir çocuğa hocaları nasıl bigâne kalabilirlerdi?

Bir ders esnâsında, haşarılıklarından bizar olan **Fransız hoca Monsieur Dubois** tarafından kürsünün içine sokulmuş olan çocuk, orada bile tek durmamış ve ders bitip kürsüden inen hoca, yarı cezâda sayılan çocuk tarafından tebeşirle pantalonunun, mektep numarası olan 89'larla doldurulmuş olduğunu görmüşse de görmezlikten gelerek sınıftan çıkmaktan başka çâre bulamamıştı.

Bir gün de, resimhânede arkadaşları ile çalışırken içeri giriveren Mektep Nâzırı Karaca Paşayı görür görmez, üstünde çalıştığı vazifeyi bir kenara iterek, elindeki kâğıda küçük bir baş, bir gövde ve ufacık ayaklar çizerek altına da Karaca Paşa yazan talebenin elinde karikatürünü gören hoca: "Beni tâkip et!" emrini vermiş. Bu defâ, "izinsiz"den de öte bir cezâ yiyeceğini düşünürken, gide gide, hocanın husûsî dâiresine götürülerek karısına takdim edilmiş ve genç kadın tarafından da ceplerine şeker ve çikolatalar doldurularak geri gönderilmişti.

Bu sayılı yaramaz, Türk hocalan arasında Muallim Nâci, Muallim Feyzi ve Zihni Efendilerin de, ölünceye kadar alâkalarını kesmedikleri müstesnâ talebelerinden biri idi.

Aile, İstanbul'a yerleşmiş olmakla berâber, zaman zaman gene de Filibe'ye gitmek, orada kalmak, emlâk ve çiftlikleri dolaşmak, bu arada, akrabâları görmek de gerekmekte idi. Bunu da, Abdülhalim Bey'in, artık delikanlılık çağım idrak etmiş oğlundan başka kim yapabilirdi?

Ammâ genç çocuk, yalnız ismen ve sâdece kâğıt üstünde Türk'ün olan bu toprakların, artık yan yanya değil, bütünü ile elden çıkmış olduğunu nasıl bilmeyebilirdi? Onun için de, tren Türk hudûdunda durduğu zaman aşağı atlar, bir boy toprağa kapanarak öper ve nöbet tutan askerlerin boynuna sarıldıktan sonra tekrar kompartımanına girerdi.

Zîra toprak vatandı, devletti. Devlet ise nizamdı, huzurdu. Ana idi, baba idi. Bu binlerce yıllık ana toprak doğuruyor, üretiyor, besliyor, koruyordu. Kendisi de bir ana ile babanın zürriyeti değil miydi?

Babası, dünyâsı idi. Ammâ anası, hem dünyâsı hem ukbâsı, görülmeyeni göstereni, bilinmeyeni bildireni, taşıdığı İlâhî emânetten haber vereni, sevgisi, aşkı olan büyük insandı. O, yalnız kendinin değil, insanlığın anası, Hakk ın bir yüce velîsi idi.

Ne ki, cihânı bağrına basmış, dünyâları içine sığdırmış bu ananın, gönlüne ışık tutmuş, kendi mânâsını kendine gösterip uyandırmış bir rehberi bir mürşidi vardı: Filibeli Edhem Şâh.

Artık Abdülhalim Bey'in genç oğluna, Galatasaray Sultânîsi'nden diploma alma sırası gelmişti. Dâvetli bulunduğu merâsimi, göğsü kabarmış olarak tâkip eden babanın yanında oturan Posta-Telgraf Nâzın Hasan Âlî Bey, birer birer çağırılarak şehâdetnâmeleri ellerine verilen mezunlar arasında, Abdülhalim Bey'in oğlu dikkatini çekerek: Acaba bu delikanlı kimin oğlu? diye sorup da suâlinin cevâbını alınca, mes'ut babaya dönerek:

— Beyefendi, söyleyin oğlunuza yarın gelip beni görsün! demiş. Ertesi gün de genç mezun, bir yandan Posta-Telgraf Nezâretindeki sandalyesine otururken, bir yandan da Bâbıâlî Hâriciye Kalemi ne tâyin edilmiş ve Acem Mektebinde verilen tabiat muallimliğini de yaparken, tâbî tutulduğu bir imtihan sonunda, Posta-Telgraf Nezâretinde Alman Müşâvir Groll'un muâvinliğine geçirilmiştir.

Bu üç vazifeyi de birden yürüten genç, bu arada Hukuk’a da devam eylemekte idi.

Ammâ, alabildiğine yükselme ufku açık olan ve belki de günün birinde, nâzırlıkların, sefirliklerin kendisine göz kırptığı memuriyetler basamağında ilerlemenin, bu gencin derûnî gayesi için câzip olduğu söylenebilir mi?

Zîra o, öğrenmek kadar öğretmek, kendinde olandan etrâfını nafakalandırmak için yaradılmış insandı.

Belki kısa zamanda kademe kademe yükselerek zirvelerde dolaşacaktı. Ammâ o, bu dünyâya kendisi için gelmiş değildi ki., anacığının kanat çırptığı ufuklarda, varlığın dirliğin, şânın şöhretin adı sanı yoktu. Orada, sevgi vardı, birlik, düzen ve huzur vardı.

Onlar da bu dünyâya, insanlara acımak, sevmek, beşerî ve hayvânî meyillerinin esâretinden kurtarıp bir derûnî ve mânevî hürriyetin adamı kılmak için gelmemişler miydi?

Eziyet görseler, taşlanıp kınansalar da, bir ezelî buyruk rüzgârı ile yeryüzüne atılmış olmanın vecîbe ve mes'ûliyetinden kaçmayacaklardı.

Ne ki, insanoğluna, mânevî düzen ve rûhî kemâlin yanı sıra, zihnî ve aklî bilgi de gerekti. Zîra, madde ile mânâyı kuşun iki kanadı bilmek lâzımdı.

Ancak, Müslüman Türk'ün, bu çift kanatla uçtuğu devirlerde kütlenin yüzü gülmüş değil miydi?

İç ve dış irfânı et-tırnak-bilen genç, işte bu yüzden, günün birinde kendisini maârif çatısı altında buluverdi.

1750 kuruş maaşla Balıkesir Îdâdîsi Müdürlüğüne tâyin olmuştu.

BALIKESİR

Fakat adımını attığı mektebin, duvarları arasında talebeden çok hoca bulmuştu.

Türkler çocuklarını, dinden îmandan çıkacakları endîşesi ile göndermiyorlar; Hıristiyanlar da evlâtlarının Türkleşmesinden çekindikleri için yollamıyorlardı.

Genç Müdür, her iki tarafın ileri gelenleri ile görüştükten bir müddet sonra, mektebin sıraları talebe ile dolup taşar hâle geliverdi.

Onbir aylık Balıkesir devri, Genç Müdür un Allah velîsi anne eliyle yükselen mânevî temelinin, artık mürşidi Edhem Hazretlerinin taş taş işlenme mesuliyetini bütünü ile üstüne aldığı devirdi.

Bir müddet için Balıkesir'e gelmiş olan Edhem Şah genç müridine ilk defâ riyâzat kapısını açarak, onu tabîat nîmetlerinden kesmiş ve asgarîden asgarî ile yaşamanın temizleyici zevkini tattırmış, böylece de, işlemekte olduğu âbideyi bir mânevî nizam ve üslûba kavuşturmuştu.

Gene burada, bir sanatkârdan mûsikî nazariyâtı öğrenmesini ve ney meşk etmesini istemiş, böylece de genç müdürün sanat hayâtında ilk feyzini aldığı yer

burası olmuştu.

Bursa'daki kızına gitmek isteyen mürşidini uğurladıktan az sonra Adana'ya tâyini çıkmış ve bu defâ da Balıkesir halkı, genç maarifçiyi göz yaşlarıyle uğurlamışlardı.

ADANA

Ne var ki, maârif câmiasına yeni katılmış bu idâreci, ilk defâ ayak bastığı Adana'da, nice nice yalan ve iftirâların kendisini beklemekte olduğunu nasıl düşünebilirdi? Düşünse de, insanoğlunun dört elle sarıldığı hattâ beslenip keyiflendiği bu dedikodu ve fesat nafakasını nasıl ellerinden alabilirdi?

Şöyle ki, makam sandalyesine oturması ile, karşısına perîşan hâili ve gözleri yaşlı on muallim çıkar ve:

— Seni bize Allah gönderdi. On aydır, yüz kuruştan ibâret olan aylığımızı alamıyoruz., diyerek, çektikleri ıztırâbı anlatırlar.

Genç Maârif Müdürü de hemen maârif meclisini toplayarak, bu hazin manzarayı âzâ ile müzâkereye başlar ve ne yapılmak lâzım geliyorsa hemen icrâsını ister. Hattâ bu acıklı hâl bir neticeye bağlanmadığı takdirde, vazifeye başlamadan geri döneceğini söyler.

Acı olan şu ki, meclis âzâsı, bu yüz karasını bilmekle berâber, şimdiye kadar çâresini bulamamışlardır. Zîra memleket hâkiminin, kendisine vazife îcat ederek kayırmış olduğu Daniyal ismindeki akrabâsı, her ay iki bin kuruş maaş aldığından bu zavallılar mağdur olmaktadırlar.

Tahkikat derinleştirilerek vaziyet büsbütün açıklığa kavuştuktan sonra, meclisin kararı ile Daniyal isimli kimsenin vazifesi lağvedilerek bu on hocanın çektikleri acıya son verilir.

Fakat hâkim durur mu? Akrabâsına yeniden kadro verilip işine iâdesi için tazyike başlar. Ricâ yollu haberler netice vermeyince de, sıra tehditlere gelir. Gerçekten bir müddet sonra, adamları eliyle hazırladığı mazbatayı Mâbeyn'e gönderir.

Maârif Müdürü, aynı zamanda Îdâdîde de Fransızca ve tabiat dersleri vermektedir. Bir Ermeni talebe "Allâh'ın büyüklüğü" cümlesini "Allâh'ın boyu" olarak Türkçeye tercüme edince, hocası bu yanlışı tashih ederek, Allâh'a boy isnat olunamayacağını söylemiştir.

İşte şikâyet mazbatasında yer alan iftirâlardan biri, Maârif Müdürünün, Allâh'ı metre ile ölçtüğü beyâmdır.

Maârif Müdürü, ara sıra Cizvit kilisesine de giderek Fransa'dan gelen gazete ve haftalık mecmûaları okur. Bu da Mâbeyn'e giden mazbatada, kiliseye gidip vaftiz oldu, cümlesiyle yer almıştır.

Üçüncü iftirâ ise, Farsça'dan yapılan bir imtihanda, talebelerden birine: **"Ey zamânın pâdişâhı! Senin de vaktin gelince, mahalle fukarâsı ile berâber olursun. Cenâze namazın, tıpkı onlarınki gibi er kişi niyetine! diye kılınır.."** beytini yazdırmıştır. Bu ise, zamânın hükümdârını hafife alan ve küçümseyen bir töhmet olarak gösterildiğinden, o devre göre böyle ağır maddelerle suçlanmanın getireceği âkıbet de, elbette çok ağır olacaktı.

Onun için de, Maârif Müdürünü tanıyan ve seven dost çevre, gelecek ürkütücü cevâbı endîşe ile beklemekte haksız değillerdi.

Fakat, her zaman olduğu gibi, Allâhm adâleti, cemâli ile tecellî ederek, kendi mâsûmunu öylesine korumuştu ki, gelen karşılık hem de terfian, Konya

Maârif Müdürlüğüne tâyin emri olmuştu.

Ancak civarda kolera zuhur ettiğinden, İstanbul tarîkiyle Konya'ya gitmek üzere yola çıktığı hâlde, evvelâ trende sonra Tarsus'da bir müddet beklemeye mecbur olan genç, Balıkesir'de yazdığı "Muktezâ-yı Hayat" isimli kitabından sonra, bu arada da Camille Flammarion'un "Dünyânın İnkılâbı" isimli eserini Türkçe'ye tercüme ederek vaktini değerlendirmişti.

MANASTIR

İstanbul'a geldikten kısa bir zaman sonra, Balkanların kuvvetli ve güvenilir idârecilere olan ihtiyâcı dikkate alınarak, genç maârifçiye, Konya yerine Manastır Maârif Müdürlüğü verilir.

Gerçekten, mâlûm fesat merkezi Moskof un her köşesine bir kundak sokmuş olduğu koca Rumeli, dökülen kanlar, hiyânet ve cinâyetlerle, âdetâ istim üstünde, patlama gününü bekliyordu.

Bu Rus iştihâsının, Slav birliği hayâli ile coşturup kızıştırdığı çeşitli kavimler, günün birinde o devin patronajı altına gireceklerinden habersiz bulunuyorlardı.

Bu gafletle de, asırlardır Osmanlı çatısı altında yaşamış kütleler, şimdi o merkezin emrinde, istiklâl hırsı ile yakıp yıkıyor, kesip doğruyorlardı.

İşte bunun içindir ki pâdişâh, gözleri kararmış bu komiteci mihraklarının karşısına, gelişi güzel idâreciler gönderemezdi.

Manastır'a bir yeni maârifçinin gelmiş olması, gerek etnik gruplar gerek kendi dilleri ile öğretim yapan yabancı kültür temsilcileri için, bir ümit ışığı olmuştu.

Böylece de alâkalıların her biri, kendi mekteplerinin adedini çoğaltmak isteği ile üst üste, Maârif Müdürüne baş vuruyorlardı.

Bu yolda vâki olan taleplerin altında politik rekâbet ve gayeler yatmakta idi. Teşebbüs sâhipleri ise emellerine ulaşmak için her türlü fedâkârlığa hazırdılar.

Fakat, siyâsî menfaatler uğruna yapılan mürâcaatları, altın keseleri ile temin etmek alışkanlığında olan kimselerin ikramlarını yeni müdür, elinin tersi ile itiyordu. Böylece de mürâcaat çevreleri dalga dalga geri çekiliyor, hiç değilse bir başka ümit belirinceye kadar sinip susmaya mecbur olmuş bulunuyorlardı.

Genç Maârif Müdürü, Manastır'da da sıkı bir dostluk çemberi ile çevrilmişti. Hele Kumandan Fazlı Paşa için bu genç, yalnız serilecek değil, aynı zamanda sayılacak ve üstüne titrenecek bir müstesnâ idi.

Ammâ o müstesnâ genç, bâzen aşırı gayret sarf ederek kendini hırpalıyor, Türk irfânına hizmet yolunda var gücü ile gösterdiği cesâret ve fedakârlıklar, nâzik buudlara ulaşıyordu.

Bu arada, bir müddet için Manastıra gelmiş olan Edhem Şâh, Filibe'ye gideceğini söyleyerek kısa zamanda Manastır'dan ayrıldı.

Aradan üç ay geçtikten sonra da, müridini, kemâli ve cemâli ile beslemiş olan bu Ulu, kendisini yerine bıraktığını mânâ âleminde haber vererek, dünyâdan göçmüş bulunduğunu bildirdi.

Esâsen, dünyâya bu ana-oğulu irşat etmek için gelmiş olduğunu söylemez miydi? İşte, ayrı ayrı kalıplarda tek cevher olan bu ana-oğul, artık yalnızdırlar. Mesuliyetleri, vazifeleri ile baş

başa ve yapayalnız...

Ammâ ulular için ölmek, dirilmek de ne demekti? Bir kalıbın mahkûmu olmak mı dirilmek; bir kalıptan çıkmak mı ölmekti?

Ezelde biribirleri ile and içmiş olanlar için ayrılık, izâfî idi. îşte Filibeli Edhem Şah da şimdi mücerret ruhtu. Kalıbını terk etmiş, gözlere görünmez olmuştu. Ammâ, ana ile oğul başkalarına gizli olanı görecek, bilecek, bundan sonra alış verişlerini gene onunla, ammâ mânâ çerçevesinde gerçekleştireceklerdi.

Manastır devri üç seneyi bulduğunda, Fazlı Paşa dayanamamış ve bu üç yıl içinde, idâre, basiret, ahlâk ve faziletine hayran kaldığı gençten, taht şehrinin alâkalı makamlarına bilgi göndermişti. Böylece de İstanbul'a çağrılan genç, şimdi de Kosova Vilâyeti Maârif Müdürlüğüne tâyin olunarak, gene Rumeli'nin siyâsî ıztırapla için için ağlayan bir başka vilâyetine gönderiliyordu.

***

ÜSKÜP

Orada da, kendisini gizlemeyi bilmesine rağmen gene de derûnî hazînelerini keşf edenler-le karşılaşıyor: Müşir, vâli ve kumandan Edhem Paşa; fazileti ve dürüstlüğü ile nam almış Hâfiz Paşa.

Burada da, Manastırı alev alev sarmış mücâdele.. millî ve siyâsî emellerle perdelenmiş, tevhit ve haç savaşı..

Rüşvet teklifleri işe yaramayınca konsolosluklar mârifeti ile girişilen tazyikleri, devlet haysiyetine uygun diplomasi çerçevesi içinde hasıraltı edişler...

***

Müslüman-Türk kültürünü ayakta tutma yolunda aşırı fedâkârlık ve ferâgatle âdetâ geceyi gündüze katan genç maârifçi, bir ara etrâfın ikâzlarına kulak asmayarak, Kalkandelen ve Pirzeren'e giderek oranın maârif hayâtını gözden geçirmek ve mektepler açtırmak kararını vermişti. Fakat bu karar, o civârın âsâyişini de iklimini de tanıyanları hem şaşırtmış hem de korkutmuştu.

Geçmeğe mecbur olacağı Şardağı, 2083 metre idi. Bu tehlikeli yolculuğa mânî olamayan başta vâli, dostlar ve idâreciler, hiç değilse bir jandarma refâkatinde gitmesini tavsiye etmekten başka birşey yapamadılar.

Bir iki kilometre gittikten sonra jandarmayı da geri yollayan Maârif Müdürü, tek başına, bu sarp bu çetin yolun yolcusu oluyordu.

At sırtında, dağlan bayırları aşarken, hava da soğudukça soğudu, iklimin, evvelce bildirilen aman vermez tehlikesi, bulutlarla sarmaş dolaş olmuş bu tepelere birden kar bastırmasıydı. Ammâ bu tabiat oyunu kadar göz korkutucu bir başka tehlike de, civârı haraca kesen Rüstem Kabaş çetesinin eline düşmekti. Usküp yârânı bunu da söylemiş olmalarına rağmen, genç maârifçiyi kararından vazgeçirememişlerdi.

Ne ki, işte korktukları olmuş ve Rüstem Kabaş, bu silâhsız, müdâfaasız yapyalnız yolcunun karşısına çıkıvermişti.

Genç yolcu, bir dost ile karşılaşmışcasına: Tunyatiyata! [Arnavutça "selâm"] diye selâm vermiş, cebinden çıkardığı sigara paketini eşkiyâ reisine uzatarak, şehre kestirmeden gidecek yolu sormuş ve bir elini ikram edilen pakete uzatan Rüstem Kabaş, İlâhî bir ismet halkası ile muhâfazalı olan gence, öteki eliyle istikâmet göstererek avenesi ile berâber çekilip gitmişti.

Yorgunluk ve soğuk algınlığından Pirzeren'de bir hafta hasta yatan Maârif Müdürü, tekrar Üsküp'e döndüğü zaman bu defâ da, kendisini bekleyen çeşitli işlerle karşı karşıya gelir.

Fransa'dan bir jeoloji heyeti gelmiştir. Vâli, mihmandarlık vazifesi için, bu birkaç dil bilen Maârif Müdürü'nü dört gözle beklemektedir. Ammâ bundan da mühim olan hâdise, gayri resmî seyâhat eden İngiltere Kraliçesinin dâmâdını Üsküp'ten geçecek olan trende yakalayıp, Türk topraklarında selâmlamak ve ağırlamaktır.

Tren durur durmaz kompartımanında yakalanan Prens, gizli sayılabilecek, böyle bir seyâhatten Türklerin nasıl haberdar olduklarını sorunca, bundan istifâde eden mihmandar, Osmanlılların, iç ve dış haber alma servislerinin çok hassas işlediğini beyan etme fırsatını bulmuştur.

Bu defâ da Prens, kompartımanında kendisine ikram edilen kahveyi içerken, üniformaları çok hırpalanmış bir tabur askerin geçtiğini görür ve kıyâfetlerine yadırgayarak bakar. Bunu da his ettirdiği zaman aldığı cevap, bâzı tâlimler için askerlerin bilhassa böyle giydirildikleri yolunda olur ve Prens de bunu rahatlıkla kabûl eder.

Vâli, devletin de, kendisinin de yüzünü ağartan Maârif Müdürü'nü bir baba şefkati ile minnetlerine gark eder.

Ammâ genç Maârif Müdürünün yüreği iltifat ve şükranlara kapalıdır. Devletine, milletine ve îmânına hizmet etmesi yeter ona., alıp verdiği nefesler karşılık görmek için değil, Allah rızâsı içindir. O, maddî, mânevî hiç bir hayrı satmamış, Hak'tan gayrı kimseden ücret almamış ve almayacaktır.

Bir ara genç müdürün babası Abdülhalim Bey Üsküp'e gelmiş ve bu arada evlenen oğlunun mürüvvetini de görmüştür. Ammâ Hacı Hasan Bey hânedânının bu yiğit oğlu dertlidir. Öyle ki Bulgar Komiteci ve eşkiyâsı, Filibe'yi Türkler için yaşanmaz hâle getirmişlerdir. Onun için de artık baba bucağını satmaktan gayrı çâre kalmamıştır. Bu işi de oğlundan başka kim yapabilir?

Ard arda ve seri hâlinde biribirina örülmüş hâdiselerle Üsküp'de geçen üç sene de sona ermiş ve bu defâ da Trabzon'a tâyin emri çıkmıştır.

Eşyâ denkleri bağlı olarak hareket emri bekledikleri bir gün, Üsküp Rifâî Şeyhinin kızı ve hâlen postnişin olan Şeyh Efendi'nin kız kardeşi Seyyide Hanım, elinde bir yoğurt kâsesi olduğu hâlde gelerek kapılarını çalar ve Hz. Edhem'in feyzi şûlesi ve kemâli nurları ile pişmiş olan Hatîce Cenan Hamm'a mürâcaat edip, kendisinin genç Maârif Müdürü tarafından dervişliğe kabûl edilmesini ricâ eyler.

Ana-evlât bir mânevî yekpârelik âbidesidir. Buna rağmen, mürâcaatçının talebine alacağı cevâbı bilmekle berâber, gene de oğluna hâdiseyi nakleder. Aldığı karşılık, düşündüğü gibi, menfî olur.

Ced-be-cet bir Rifâî sülâlesinin evlâdı olan ve Üsküp'ün en itibarlı ve sevilip sayılan insanlarından biri bulunan bu orta yaşlı, gün görmüş hanım, aldığı karşılığa rağmen, ertesi

gün tekrar gelerek, Üsküp Rifâî Şeyhlerinden olan rahmetli büyük babasının mânevî emri ile geldiğini ve: **"Seni evlâtlığa kabul etmezlerse, Allâhıma nazım geçer, onları eşyâları toplu olduğu hâlde bir yere kımıldatmam!"** dediğini söyler. Esâsen o gece Edhem Şah'tan işâret gelmiş, böylece de Seyyide Hanım, genç Maârif Müdürünün ilk evlâdı olmuştur.

***

TRABZON

Birkaç gün sonra Selanik yolu ile İstanbul'a gelen genç maârifçi, kısa bir dinlenmeden sonra bu defâ da Trabzon'a doğru yola çıkar.

Vâli, büyük ve değerli idâreci Kadri Bey'dir.[Büyük Türk Lügati" sâhibi Hüseyin Kadri Bey in babası ve değerli müzehhip Rikkat Kunt Hanımın büyük babası.] Pek çabuk anlaşırlar ve sevişirler. O kadar ki idâreciliğindeki kudret ve başarısı kadar, ilmi ve fazlı ile de şöhretli olan Kadri Bey, yeni Maârif Müdürünü bir an yanından ayırmak istemez. Ne çâre ki, bu vilâyette ancak onbir ay kalmak mukadderdir.

Aile Trabzon'a yerleşir yerleşmez, Mehmet Baba isminde, oranın kutbu olan meczup, Maârif Müdürü'nün evine gelir. Kendini, halkın gözünden gizlemek için meczup gösteren bu Hak sevgilisi, aslında aşkla yanık bir gönül sâhibidir. Ammâ onun gerçek hüviyetini tanımayan halk da, şişe kapaklarından nişanlar takan, anlaşılır anlaşılmaz sözler edip çoluk çocuğu peşinde koşturan bu adamın bir İlâhî memur olduğunu ne bilsin?

Sık sık Maârif Müdürünün evine gelir ve Hak velîsi annesi ile sohbetlere dalar, yeni doğmuş bebeğin beşiğini sallar ve durup durup **"Sizi buraya çekmek için Allâhıma az mı yalvardım?** diye yanıp yakılır...

Trabzon'a geleli henüz bir sene olmamıştı ki, genç maârifçinin, bu defâ da İstanbul'da bir müdürlük isteyerek Maârif Nezâretine telgraf çekmesi işâret olunduğunda, bu emir hemen yerine getirilmiş, fakat gelen cevap menfî olmuştu. Ne ki, o ters cevaptan beş gün sonra, Nâzır'dan, İstanbul Îdâdîsi müdür muâvinliğine tâyin emri gelivermişti. Böylece de hemen yola çıkıldı.

Galata rıhtımında oğlunu karşılayan babanın ilk sözü, telgrafımı aldın mı? demek oldu ve sözünün arkasını da şöyle getirdi: İstanbul İdâdîsi'ne tâyin olmuştun ammâ, birden Nümûne-i Terakki Müdürlüğünü verdiler. Onun için, git nâzıra teşekkür et!

Nâzır ise, karşısında bu yeni tâyin ettiği müdürü görünce; **"Bana teşekkür etme, bunu doğrudan doğruya Allah yaptı. Pâdişâh, benden oraya emniyetli bir adamım tâyin et., deyince, ağzımdan senin ismin çıkıverdi"** dedi.*

* Nümûne-i Terakkinin kendisinden evvel müdürü olan Ali Nâdir Bey, masonik bir ihtilâl komitesinin içinde ve idarecileri arasında yer almış, devletçe tehlikeli bir kimse idi. Bir gün sarhoş olarak geldiği Tokatlıyan Otelinde, içkinin tesiri ile faaliyetlerini ve ileriye mâtuf projelerini etrâfına ulu-orta anlatınca, tevkif edildi. Diğer komite mensûbu olan 78 kişi de Trablus ve Fizan'a sürüldüler. Bunlara Taşkışla Mahkûmları da denmiştir.İşte bu yüzden Pâdişâh, memleketin seçkin evlâtlarının okuduğu bir irfan yuvasının, millî menfaatlere kurşun sıkan eller değil, bilgi ve faziletle yüklü kafalar yetiştirmesini istiyordu. Onun için de, buraya sicili temiz bir müdürün getirilmesini söylemişti.

İşte, Trabzon'da tebşir olunan müdürlük, bu sûretle tahakkuk etmiş bulunuyordu.

Artık daha ne isterdi. Anacığı, babası, çoluğu çocuğu ile berâber olabilecekti. Hepsi de İstanbul'da idiler. Nümûne-i Terakki ise, memleketin en parlak, en gözde mektebi idi.

Bu minvâl üzere üç ay geçtikten sonra, gene bir mânevi işâretin ikâzı ile ne kadar kazâ namazı varsa edâ etmesi emrolunmuş ve arkasından da Medîne-i Münevvere'ye müdürlükle gitmekliği işâret edilmişti.

Artık, bundan sonra gözünde İstanbul mu kalırdı, Nümûne-i Terakki mi?

İki sene o hasretle yanıp tüttükten sonra, günün birinde Nezâret'ten çağırılarak, Medîne-i Münevvere'de, "İdâdî-i Hamîdî" müdürlüğünü kabül edip etmeyeceği soruluyordu.

Müdürlük de ne demek? Hademelikle bile gitmeye râzı idi.

***

MEDINE

Medîne.. Resûlullâh'm makamı, İslâm'ın kalbi Medîne.. Taşına toprağına, insanına hayvanına kedisine köpeğine dahî âşık olduğu Saâdethâne..

Gitti. Hem de sevip sevildiği bu cemâl cenneti içinde tam dört sene kaldı.

Şeyhü'l-Meşâyih Hamza Rifâî Hazretleri'nden de gene burada icâzet aldı. Ve bu icâzeti veren o mübârek zâtın, tevâzû ile dizinin dibinde oturduğu bir gün: **"Oğlum, bilemiyorum ben mi senin şeyhinim, yoksa sen mi benim?"** dediğini de gene burada duydu.

Ya, şehirden çöle adım atanı hançerleyen bedevilerden gördüğü alâka ve muhabbet. Kapısına dayanır, alıp çadırlarına götürürlerken, Medîne halkı bu dâvetlerin arkasındaki tehlikeyi anlatmak ister ve gitmemesi için âdetâ yalvarırlardı. Fakat o gene gider, akşamlara kadar kalır, bu asil dâvetçiler ise, getirdikleri misâfırlerini evinin kapısına kadar götürüp bırakmak nezâketini gösterirlerdi.

Bu ezel âşıkı bu Resûlullâh sevdâlısı, Arapça'yı çok işlek bir halk ağzı ile konuşan bedevilerle anlaşabilmek için, kısa zamanda onların telâffuzlarını da öğrenmişti.

Arapça bilmeyen vatandaşları için de, kırk derste Arapça öğreten metodundan ne çok kimsenin istifâdesi olmuştu.

***

Kendisinin Medine'ye, Medine'nin de kendisine âşık olduğu Îdâdî-i Hamîdî Müdürü, artık Ken'an Rifâî'dir.

Medine'ye ilk geldiği zaman, Nümûne-i Terakki gibi üstün vasıflı bir mektebin müdürlüğünü kendi isteği ile bırakıp, koşa koşa çöllere-gelmesini yadırgayanlar olmamış değildir. Bunların başında da, Medine Muhâfızı Osman Paşa vardır.

Îdâdî-i Hamîdî henüz inşâ olmakta ve genç müdür ise, çoğu zamânını Ravza-i Mutahhara'da vecd içinde geçirmekte, şiirlerini yazmakta, onları bestelemekte ve dünyâyı gözü görmemektedir. Tuhafı, burada herkesi sevmekte hiç kimseyi ayırt etmeden, coşkun bir muhabbetle sevmekte, öylesine de sevilmektedir. Paşa, nasıl şaşırmasın ki O bir mektep müdürü, kendisi ise koskoca bir Paşa, hem de Medîne Muhâfızı'dır. [Medîne-i Münevvere

Müslüman-Türklerin edep anlayışına göre idârecisine vâli denilmeyerek "Medîne Muhâfızı" adı verilirdi.] Böyle iken onun gördüğü muhabbetli alâkayı hiç kimseden görmemektedir.

Gerçi kendisi de onu sevenler arasındadır. Ammâ bir yandan da, taht şehrinin nimetlerini bir kalemde itip buralara kendi arzûsu ile gelmiş olmasının altında, Sarayca verilmiş bir vazifesi, istihbârat şebekesine bağlı bir gizli işi olduğu şüphesini bir türlü içinden atamamaktadır.

Bir gün, ceplerinde kâğıt arayan Ken'an Rifâî'nin kazârâ bütün kâğıtlarını yere düşürmesi ile Paşa, bu ayağının dibindeki evrâkın üstüne, **"İşte yakaladım.."** diye atılmış, hepsini bir bir gözden geçirdikten sonra, **"Oğlum, kusura bakma., ammâ anlayamıyorum, senin gibi istikbâli parlak bir gencin, isteye dileye buralara gelmesini bir türlü aklım almıyor!"** demekten kendini kurt aramamıştır.

İdâresi ve muâmelesi Medîne halkını hoşnut etmemiş bulunan Paşa, zaman zaman Ken'an Rifâî tarafından hoşluk ve tatlılıkla îkâz edilir, halka karşı haşin ve anlayışsız olmasının yanlışını edep çerçevesini aşmayan tavsiyeler hâlinde söyler.

Bu genç dostun, artık bir gizli servis ajanı olmadığına zamanla inanmış bulunan Medîne Muhâfızı, bir gün Îdâdî-i Hamîdî Müdürünü konağına çağırtarak: "Oğlum bütün bedevî şeyhlerine haber yolladım. Yarın gelecek ve aşağıdaki taşlıkta toplanacaklar. Sen Arapça bilirsin, söyle onlara.. Hindistan'dan bir Müslüman mihrâce Medine'ye müteveccihen yola çıkmıştır, kılına halel getirirlerse, en şiddetli cezâlara çarptırır, topa tutarım, asar keser, hepsini perişan ederim. Böylece bilsinler," demişti.

Bu tehdit, asla yerine getirilmesi mümkün olmayan bir gözdağı idi ki zâten kendisini sevmeyen bu çöl adamlarım büsbütün çileden çıkartıp, belki yapmayacaklarını da yaptıracaktı.

Paşa, acaba hangi askerî birliklerine, hangi topuna tüfeğine dayanarak, asarım, keserim., demek hatâsını işliyordu?

Ertesi gün bedevî şeyhleri Paşanın taşlığında toplandıkları zaman Medîne Muhâfizı'nın haşin tâlimâtı, Ken'an Rifâî'nin ağzında bambaşka bir tad ve ifâde kazanmıştı: Muhâfız Paşa Hazretlerinin hepinize selâmı var. Gözlerinizden öptü. Göreyim evlâtlarımı., gelecek mihrâce ile kâfilesinin, çöllerden sâlimen geçmelerini temin etsinler. Hindistan, İngilizlerin himâyesinde olduğu için mihrâceye gelecek herhangi bir zararı, bedevilerimizin yanına koymazlar. Onun için evlâtlarımdan, misâfirlerin emniyet içinde gelip gitmelerini isterim.

Bu yumuşak ve ricâ yollu îkâz, kabile reislerini öylesine teshir eyler ki; fevk ale'r-re's, fevk ale'rre's.. [Başüstüne, başüstüne..] diyerek çekilip giderler.

Mihrâce de, hâdisesizce ziyâretini yapıp memleketine döner.

Bir ara Mekke'ye de gidip Beytullâh'ı tavaf eden Ken'an Rifâî dört senenin sonunda, Hak kapısının anahtarı olan anacığı ile, aynı deve üstünde yola çıkar. Besteleri de güfteleri de kendisinin olan İlâhîlerini kasidelerini, benzeri olmayan sesiyle okurken, deve, başını geri döndürerek, şugutufun içine sokarcasına yaklaştırarak hem dinler hem de yol alır. Bu otuz günlük yolculuk, Şam'a kadar sürer.

Artık arkada mahzun bir Medîne ve ezelle ebedin kucaklaştığı bu diyardan adım adım uzaklaşan, uzaklaştıkça da iştiyâkı artan iki Hak âşıkı yolcu vardır.

İSTANBUL

Nihâyet tekrar İstanbul.. Erkek Muallim Mektebi Fransızca Hocalığı, Tedkîkât-ı İlmiye Encümeni Azâlığı, Dârüşşafaka

Müdürlüğü, Meclis-i Maârif Âzâlığı..

İkinci defâ Medîne-i Münevvere'yi ziyâret.. Emeklilikten sonra ise, Fener Rum Lisesinde onüç sene Türkçe hocalığı..

İstanbul'a yerleştikten sonra kendi konağının bahçesinde ve yalnız kendi imkânları ile **"Ümmü Kenan"** adını taşıyan dergâhın inşâsı..

Nihâyet bu irfan ocağında Mesnevi takriri, güzel sözün, güzel sesin, neylerin kudümlerin, zikir ve semâın müşterek ve içiçe âhengi ile şuûrun, şuûraltına gönderdiği barış elçileri ile sulh ve sükûna varan insan kafileleri..

Bu, âyin günlerinin ve ihyâ gecelerinin kanatlarında gelen ne mübârek bir heyecan ve ne sözü geçkin bir şevk bir cezbedir ki, insanoğluna, iç yüzünün kapılarını açıp kendi kendini gösterir.

O insanoğlu ki, evveli bir damla su, sonu da bir leş olduğunu unutarak, dünyâ misâfirhânesine pürüzler, kılçıklar, hırs ve ayıplar getirmiştir.

İşte bu şuûraltı eşkiyâsını sindirmekte bir vâsıta olan o meclisler ne güzeldir. Ammâ, âdemoğlunun yalnız o güzel ses, şevk ve tarap basamağında kalmaması, bunların ancak, bir ökse olduğunu bilmesi gerektir.

Zikir, semâ, saz ve sözün avladığı insandan beklenen, kendini bilip nefsini temizlemek ve Muhammedi ahlâk ile zırhlanmak değil midir?

Müşahhas bir makama ikrar veren müritten istenen işte budur. Prensiplerini yaşamak, dünyâ sahnesindeki kesret içinde vahdeti seyredip Hakk'ın birliğini bu çokluk âleminde seyr eylemektir.

Ammâ rehberi aşk olana bu ne denlü kolay ise, muhabbet yoksulu olanlara da elbette o kadar güçtür.

Ken'an Rifâî'nin eserleri **Muktezâ-yı Hayat,** Camille Flammariondan tercüme **Dünyânın İnkılâbı, Rehber-i Sâlikîn, Tuhfe-i Ken'an, Ahmede'r Rifâî, İlâhiyât-ı Ken'an** ve bir cild **Şerhli Mesnevî-i Şerîf** olmak üzere dördü te'lîf, altı kitaptır. Fakat O'nun asıl eseri, insanlardır. Bütün ömrünce ve bütün samimiyeti ile, acz ve yokluk bâbında kalmış, fâili, mevcûdu Hak bildiğinden, etrâfındakileri de bu tevhit cennetinin birlik ve huzûruna dâvet etmiş ve getirmiştir.

Ululuğun, rehberliğin şâm, insanoğluna hakikati göstermek, doğruyu söylemek, birliğe ve gerçeklere çağırmak değil midir?

Ammâ, her asırda ve her devirde, hakikatleri Ebû Bekir'ler görmüş, onlar inanmış ve icâbet etmiş; Ebû Cehillerin ise, ne basiret gözleri açılmış ne de kulakları mânevi sağırlıktan kurtulmuştur.

Niyâzî-i Mısrî:

Halk içre bir âyîneyim

Herkes bakar bir ân görür
Her ne görür kendi yüzün
Ger yahşi ger yaman görür
dememiş midir?

Tekrar edelim: Ken'an Rifâî'nin hayâtı içinden alınmış şu birkaç çizgi, yârânın istek ve ısrân ile yazıl. dı. Yazanın isteği ile değil.

Yüce Mevlânâ nın buyurduğu gibi, güneşi de yere indirseniz ancak anlayacak olan anlar, inanacak olan inanır vesselâm.

***

http://www.cemalnur.org/contents/detail/semiha-cemal/3

SEMÎHA CEMÂL'İN ŞANINDA

Kalem, Dostun kapısını çalmadan evvel, bu kapının bir ezel ve ebed nasiplisinden kısaca söz etmek istiyor.

Anlaşılması kadar anlatılması da müşkülden müşkül olan bu müstesnânın adı, Semîha Cemâl'dir. O, hayâtına riyâ, fesat, nifak, sahtelik ve ikilik girmemiş bir insan; sevgisinde samîmi, kararlarında metin, sözlerinde ihlâslı, kendi kendisine ve cümle âleme karşı dürüst

olan, sanki bir mücerret ruhtu. Baş koyduğu yolda da, sürçmeden, düşmeden, vecd ile yürüyerek, dünyâ köprüsünü süratle geçip gitti.

Semîha Cemâl, 1906-1936 yılları arasında yaşadı. Çok akıllı, çok zekî ve çok da güzeldi. İstanbul Dârülfünûnu'ndan mezun olduktan sonra, Çapa Kız Muallim Mektebinde sekiz sene psikoloji okuttu. Eflâtun Külliyâtı ile, Marc Orel ve Epictet'i tercüme etti. Ölümünden sonra derlenen, Gül Demeti isimli bir de nesir kitabı vardır.

Ammâ mühim olan, onun meslek ve günlük hayâtı değil, gönül ve ruh zenginliğidir, Dostun, mânâ dostluğu halkasına girdikten ve onun hikmet, irfan ve muhabbeti içinde varlığını erittikten sonra, namsız nişansız bir vücutla bâkîlerden olmak bahtiyarlığına ermiş bulunmasıdır.

***

Gerek ana gerek baba tarafından temiz ve asil bir âileden geliyordu. Mizaç îtibâriyle kolay ve yumuşak bir çocuk değildi. Dadısı, bacısı hırçınlıklarından çâresiz kaldıkları zaman, onu, ancak merhametini tahrik ederek yatıştırırlardı. Zira küçücük yaşından beklenmeyen bir şefkat ve acıma duygusu, coşmak için bahâne arardı. Meselâ herhangi bir şeye kızıp uzun uzun ağlar olduğu zamanlar: **"Susmazsan ben de bebeğini döğerim"** tehdidini savuran dadısı, hemen yumuşayıp, ağlamayı keseceğini bilirdi.

İlk gençlik yıllarında ise, gurur ve kibir, yanından ayrılmayan iki arkadaşı gibi idi. Zirveleşmiş bir üstünlük duygusu içinde, etrâfina tepeden bakar, pâyelenmekten büyük zevk duyardı.

Ne ki, onu bu duygu çizgisine getiren sebepler pek de küçümsenecek ölçüde değildi. Öyle ki, taşkın zekâsı ve akıl almaz irâdesi karşısında, değil yalnız âile çevresi, hocaları dahî hayranlıklarını saklayamazlardı.

Babası, arkadan arkaya: "Bu kız allâme..." derken, hocaları: "Mûcize çocuk" diyorlardı.

Bilgisi kadar, gurûru ile de tanınan Sâlih Zeki Bey gibi bir yüksek matematikçi için o, dâhî çocuktu.

***

Ammâ, günün birinde, nasıl oldu ise oldu ve Semîha Cemâl, Dostun varlığı ışığı altında kendi kendini görüverdi. Böylece de, o zamâna kadar bağlanmış bulunduğu kibirlerinin, gururlarının, şöhret kaygılarının, sanki arslanı görmek için başım kaldıran karıncalar misâli, ezilmeğe mahkûm zaaf kırıntılarından ibâret bulunduğunu fark eyledi. Onun akıllı başı ve uyanmaya teşne gönlü, bunu öylesine derin bir îmanla anlayıp tasdik etti ki, insanı insanlığından utandıran bütün nefsânî bağ ve alâkalarını, gerçek değerlerin ayaklan altına atıverdi.

Semîha Cemâl, geçmiş zamânının muhâsebesini yapıp hesâbını dürdükten sonra, yerlerde kaynaşıp sürünen o karınca misâli, zaaflarına ara ara parmak değdirip, geçmişinden söz eder ve: **"Eskiden herkes tarafından takdir edilip bilinmek, beğenilmek isterdim,"** diye, âdetâ geçmiş günlerine şaşarak bakmaktan ve esef etmekten geri kalmazdı.

Şu da var ki, gerek tahsil gerek meslek hayâtında ve gerek iş arkadaşları ve hattâ yakınları çevresinde bile, nice canını yakanlar olmasına rağmen: "Bana yapılan muâmelelere hep

müstahak oldum," demek sûretiyle, acılarda da tatlı çeşnisi bulmak kemâlini gösterirdi.

Doğru. Acı duymuyor, kin tutmuyordu. Âdetâ, hissi iptâl edilerek ameliyata alman kimseler gibi, içine gark olduğu mânâ lezzeti, onu dünyâ elemlerinden öylesine uyutmuş, öylesine kesmiş bulunuyordu ki, kötülük neşteri, kendisini şevk ve cezbe kılıfı içinde emniyete almış bu insana tesir edip zahmet ve acı vermiyordu. Onun gıbta edilecek bir olgun tarafı da, kendi kemâlini görmemesi, inanıp beğenmemesi, bu yüzden de, ileriye doğru, devamlı hamle yapmak ihtiyâcını duyması idi.

Bir yazısında da bu duygusunu şöyle ifâde ediyor: **"İnsanda, hakka ve hakikate benzemeyen bir hissin mevcûdiyeti kadar müthiş ne vardır? Hâlâ bende de, bir varlık kokusu var mı? Sırasında, taş da demir de yanarken, ben neden bu hâldeyim?"**

"En çok nimetlere nâil olan ve en az, bu ihsanlara lâyık olan o varlık hâlâ mevcûdiyetini silememişse, o, her şeyden sefildir. En büyük sefâleti ise, benliğidir. Kulaklarımı, gözlerimi, bütün mesâmelerimi, cisim ve rûhumu kaplayan İlâhî kudret içinde, hâlâ mı: Ben! diyen bir sedâ mevcut?

Yâ Rabbî! Onu ez, yok eyle!"

Semîha Cemâl'in varlığına el koyan Dost, bir anda onu beşerî kayıt ve zaaflardan pîr ü pâk eylemişti. Sanki o bir ağaçtı da, Hakkın cezbesi eli ile silkelenmiş, çürük ve ham ne varsa, göz açıp kapayıncaya kadar dökülüp gitmişti.

Semîha Cemâl'in şânında söylenmiş şu birkaç sözle onu anlatmış mı oldum? Asla.

Bu insan güzelinin, bu ruh saltanatlısının hayat çizgisi, el değdirilemeyecek bir ateştir. Hangi tarafından tutulmak istense, başı, ortası, sonu dile gelip **"Vazgeç, başlama yanarsın!"** der.

O, bir mânâ sultanı idi. Hakikatlerin ayağı altına atıp ezdiği karıncacıklarından artık eser dahî kalmamıştı. Ammâ, gene de kemâline inanmıyor, daha da törpülenmek, cilâlanmak istiyordu.

Eskiden, göz önünde olup beğenilmeğe ne ölçüde tutkun idi ise, artık görünüş ve gösterişten, düşmandan kaçar gibi, gizlenmeği bilmiş ve sultanlığının mânevî berâtını, aşırı bir titizlikle, yârdan da ağyârdan da, saklamayı başarmıştı. Onun için, bu mücerret rûhu, pek kimseler görmemiş, tanıyamamıştı.

Tanıyamazlardı. Zîra o, namsız nişansız olmanın yüceliğine ermiş, karıncalan, gerçeklerin ayağı altına atmanın şâhâne zevkini tatmış bir ulu idi.

Dostun eserleri insanlardı. Karşısına aldığı istidat sâhiplerini, bir cevâhirci hüneri ile işleyip, her birinden âbideler vücûda getirmekte tekti, eşsizdi.

Tezgâhında sûret ve mânâ değiştirenler kafilesi içinde ise, muhakkak ki Semîha Cemâl, bir şâheserdi. Hem de safvet ve derûnî azametine, meleklerin gıbta ettiği bir şâheser, bir muhteşem âbide.

DOST

Miyânemizde bir keremli Dost var. Toprağın üstünde de olsa, altında da olsa, her zaman rehber, her zaman yâr-ı vefâdâr...

***

O, kime yâr değil ki?.. Kendisini tanıyıp sevmek bahtiyarlığına erenlere de... tanımayıp ulu orta çekip çekiştirmek tâlihsizliğine uğramış olanlara da...

Herkese, bütün yaradılmışlara yâr-ı vefâdâr... her zaman keremli, her zaman rehber...

Şu anda kalem, bu merd-i meydanın, bu keremli, bu saâdetli Dostun, hem müşkülden müşkül hem de ucu bucağı bulunmaz katına doğru çekine çekine, korka korka adım atmak istiyor.

İstiyor ammâ, kendi sırlarıyle örtülü o Ulunun dünyâ içindeki dünyâsına nüfuz etmekliğin, dağları delmekten, göklere uçmaktan, denizlere hâkim olmaktan da güç bulunduğunu bilmiyor değil.

Ne ki, hangi fetih, hangi zafer kolaydır? Hangi yüceliğe, güçlüklere katlanmadan varılır? Güçlükler, kazançların bedeli değil midir?

Kalem, biliyor ki, yollar aşıp onun sevgi ve îman ile sağlama alınmış kapısına uğramak bahttır, bahtın tâ kendisidir. Şu hâlde, güçlüklerde şeker lezzeti bulmak, insanoğluna güç gelmemeli, güç olmamalı...

Onu istemek, onu görmek, onun hâli ile hâllenmek, işlenebilecek işlerin en güzeli, en doğrusu. Allâh'ın "işle!" dediği buyrukları zincirinin varıp dayandığı mânâ kapısı değil de nedir?

Kim demiş o bilinmez... diye? Bilinir, Ammâ, ona âşinâ olabilmek, gözlere bahşedilmiş bir imtiyaz değildir. Bu bahşâyiş, ancak, varlık ve benlik perdelerini yırtmış gönül gözünün kârıdır.

Ne ki, benlik devini yenmiş olmak vehmi, belki de benliğe düşmenin bir çeşididir.

Hikâye şu: Günlerden bir gün, şu an, elinde kalem tutan kadına, tâ uzaklardan bir mektup gelmişti. **"Senin, bir Hak Dostun varmış. Onu bana anlat!"** diyordu.

"Anlatamam, zîra insanoğlunun idrâki onu kavramaya yetmez!" deyip susmak yerine, zavallı, haddini bilmez kalem, bir şeyler yazdı da yazdı ve gene bir gün, Dostun: **"O nedir, ver bakayım!"** demesi üzerine, kâğıtları uzattı.

Sahîfeler, Dostun elinden bir bir geçerken, çehresi de üzüntüye benzer, hoşnutsuzluğa benzer çizgilerle bulanıyordu. Nihâyet okuyup bitirdiği kâğıtları, samimî bir karar ve tehevvüre benzer bir ciddiyetle, yırtıp sepete atarken:

"O, bir hiçtir! diye yazarsın" dedi ve hemen arkasından da, bir ruh tabibi dikkati ile:

"Yoksa, bunları yazmakla: Bak benim nasıl bir hocam var! diye öğünmek mi istiyorsun?" teşhisini koyarak, asla ve aslâ tahammül edemediği benlik heyûlâsına en ağır darbeyi indirdi.

Bu uyarıcı hâdiseden otuz beş sene sonra, nasıl oluyor da, kalem, gene onun şânında dile geliyor? suâline şimdi kim cevap verecek?

İnsanoğlu, günâhı kadar cehennemde yanarmış. Kuldan hatâ, Allah'tan af ve atâ... Affet beni Allâh'ım!

Âdem'e, memnû meyveyi yeme! dedin, Ammâ o gene yedi.

Yedi ve lâkin, Şeytan gibi: Sen yaptırdın! demedi. Bu bîçâre kaleme de, o dayanılmaz şevki veren sen, günahkâr olan ise, odur Allâh'ım!

Dost, sanki bir münâdi idi. İnsanları, tevhidin getirdiği ulvî ve ölümsüz hasletlere dâvet etmekten bıkıp usanmıyordu.

Ammâ bu seslenişi, dünyâdan birşeyler istemek ve almak için değil, sâdece vermek içindi. Zîra o, âleme, almak için değil, vermek için gelmiş bir müstesnâ idi.

Hem de, ne alanların kazancından bir faydası, ne de alamayanların mahrûmiyetinden bir ziyânı vardı. Öyle iken, küçük hesaplara girmek nedir bilmeden, veriyor, yalnız veriyordu.

Sevgisi, îmânı, bilgisi, hayat üslûbu ve dünyâ görüşü, sanki yağmalanmak için ortaya dökülmüş bir gazâ malı idi. Bütün sermâyesini, ömür boyu, mezat etmeğe doymayacak olan Dost, verdikçe veriyor, cömertliğine hudut, ölçü olmuyordu.

Bu dâvetçinin sesine kulak tutanlar, ondan korkmuyor, çekinmiyor, ürkmüyor, dertlerini, dâvâlarını, sevinçlerini, kederlerini, bu Hak terâzisinde tartıp her birine değerinden fazla bahâ biçmemeği öğreniyorlardı.

Okka çekmeyen sevinçler, gözyaşına değmeyen kederler, doğruyu söyleyen aynalar gibi, o rast konuşan terâzide, hakîkî değerini belli ediyor, fazlalıklar atılıyor, eksiklikler tamamlanıyordu.

Dost, cümle âlemin dostu idi işte. Herkese dağıtılmak üzere bekleyen şefkat ve muhabbet bereketleri vardı. Ona, gönülleri keşkülünü uzatanlar, bu mîrî maldan nasiplerini alarak geçip gidiyorlardı.

Bu eşsiz yağmadan hisselerine pay düşenler ve çağrıldıkları tevhit ocağında konuklayıp, yolunda yollanan, huyu ile huylananlar, o olamasalar bile, ona benzer oluyorlar, ondan bir nişâna, bir iz ve esere sâhip bulunuyorlardı.

Öyle ki, Dostun ismet ve îman çizgisinin yolcuları, hisselerine düşen mânevî payla, ihlâslı, iffetli, sabırlı, ferâgatli, fedâkâr ve çalışkan oluyorlardı.

Dostun, insanlarda gizli ve gömülü kalmış istidat ve güçleri, uyandırıp açığa çıkararak işler hâle getirmedeki üstün sezgi ve mahâretinin bir benzeri yoktu. Belki sâhibine dahî mâlûm olmayan, tohum hâlindeki derûnî kuvvetleri, zorlamalara, tazyiklere başvurmadan, sevgi ve îman kıvılcımı ile uyandırıp, meş'ale hâline sokuyor, böylece de, nice uyuklayan iç kuvvet-lerden âbideler meydana getirerek beşeriyete hediye eyliyordu.

Uzun seneler, karşılıklı güven ve müşterek inançlar içinde hâlleşip sohbet ettiğimiz ve gene, birlikte çalıştığımız bir arkadaşımız vardı: **Nihad Sâmi Banarlı.**

Bir gün, söz arasında: "Günlük hayâtın en basit hâdiselerini dahî değerlendirip mânâlandıran iki büyük velî gördüm: Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Ken'an Rifâî..." demişti.

Bu, son derece ölçülü ve gelişi güzel konuşmayan, fazlına ve faziletine güvenilir dürüst adamın teşhisi çok isâbetli idi.

Evet, Dost buydu. Şahsî endîşeler, alâkalar, çeşitli dünyâ boğuntu ve ihtirasları içine sıkışıp kalmış insanoğluna, hayâtın dili ile seslenerek uyanmağa çağırıyor, böylece de, menfî taraflarını silkeleyip dökmeğe teşvik ve dâvet ediyordu.

O, insanı, kendinden habersiz, âtıl ve gafil bırakmanın, cemiyete karşı işlenmiş bir günah olduğunun takdiri içinde idi. Bu yüzden de, kütleyi muvâzeneli, muhâsebeli, kontrollü ve yüksek voltajlı bir enerji kaynağı olarak görmek istiyordu.

Ammâ, bu işte, insanı bir şuûrsuz malzeme gibi kullanmıyor, yetişme ve terbiye ameliyesinin mes'ûliyetli adımlarını, bizzat insanın kendisinin atmasını isteyerek, gayreti ve karârı, karşısındakine bırakmakla, şahsiyetleri avucu içine alıp ezmiyordu.

Onun için de, çevresinde yetişenler, kendi kendilerinin efendisi denecek, olgun, seviyeli ve kifâyetli kimseler olarak, cemiyet saflan arasına, dağılmış bulunuyorlardı. Zîra Dost, kılıcın iki yüzü gibi olan madde ile mânâyı, biribirinden ayırmıyor ve insanı, vâr olmanın asâletine yakışan bir ruh düzeni içinde mütâlâa ederek, ona göre hazırlıyordu.

Dostun kütleleri tevhit anlayışında birleştirmek ve uyandırmak yolunda kullandığı harç, sevgi ve îmandı vesselâm.

Hak ve hakikatin geçmişi, geleceği olmadığı hâlde, zaman içinde, insanoğlunun dili söyleyeli, hele eli kalem tutalı beri, mâzînin muhteşem gerçeklerini küçümsemekten kurtulamamıştır. Bu yüzden de, onlardan daha üstününü dile getirip, kendi zihin ve ruh verimlerini, yeni kalıplar içinde ortaya sürmekten vazgeçmemiştir. Geçmeyecektir de.

Ne yazık ki bu yazılıp çizilen veyâ söylenip geçilenler, sırasında, asırların arkasındaki hakikatler gibi yapıcı çehreli olmayıp, kütleleri şaşırtan, dalâletlere, gafletlere, karanlıklara, süfliyet ve çirkinliklere iten günahkâr, yıkıcı sesler olmuş ve olmakta bulunmuştur.

***

Mâdemki insanoğlu, geçmiş zamanların beşeriyete istikâmet vermiş hakikatleriyle yetinmiyor, onun için de, doğru iğri, (eğri) bir şeyler yazıp söylemekten geri kalmıyor; şu hâlde elimizdeki kalem de susmasın. İğri konuşanları, sapıklıkları ile başbaşa bırakıp, doğruların doğrusundan söz etsin ve insanları sevmiş, acımış, yol göstermiş, affetmiş, şefâat eylemiş, merhametini, şefkatini esirgememiş olan Dostun beyânında yollara düşsün.

Bu çetin yolculuğa çıkmış olanın korkup titrememesi mümkün mü? Elbette korkar. İşte kalem de korkuyor; ammâ gene de, düşe kalka, o başı sonu olmayan, gecesi gündüzü bulunmayan Dost bağının çitleri etrâfında dönüp dolaşmaktan vazgeçmiyor. Allah da vazgeçirmesin.

***

Bize onu târif et! demişlerdi. Dememiş olsalardı da, gene haddini bilmeyip şahlanan kalem, durmayacaktı, zira kıyâmetler dahî geçse, âlemlerin Dostuna, ödenmez bir borcun yükü altında bulunuyordu.

Birkaç satır, kırık dökük bir iki kelâm, bu altından kalkılmaz ağırlığın karşısında bir kara mangır güçsüzlüğünde olsa da, insanlara, sözü, sazı ve hayâtı ile örnek vermiş olan Dost'tan söz açarak, onu, kelimelerin hapsine sokmak cesâretinde direnecek, bu mübârek suçun suçlusu olmaktan kurtulamayacaktı.

Ammâ dilerim ki kalem, aczini bilsin, öğrendiklerini yanlış aksettirmekten, yolunda izinde sürçüp düşmekten, verilen emeklerin nankörü olmaktan korksun. Bu kalem, hiç değilse, onun yonttuğu gibi kalsın "Belî" denen ezel ahdi sadâkati üzre durup edebi taşırmasın.

O kadar ki, Dost'a hoşnutsuzluk verecek bir çift söz dahî edecekse, râzıdır, şimdiden kırılıp bir köşeye atılsın.

Ne söyleyecek ne yazacakmış bu bîçâre kalem?

Eğer Dostun ezelle biliş tutmuş alış verişinden, seyreylediği ruh iklîminden ve mânâ seferlerinden sır çalmak niyetinde ise, buna ne gücü dayanır ne tâkâti yeter.

Beşer idrâkinin fethedemediği bu esrar kapısını çok kurcalayan olmuş, ammâ, hemen hiç kimseye, orada cevelân nasip olmamıştır.

Eşiğinde kalan niceleri de: Gördük, bildik, öğrendik, olduk!... diye kendi kendilerini avutmuş, oyalamıştır.

Dostun menzili, herkesin uğrağı olabilir, Ne ki, her ayak atanın mâlûmu olmaz. Onun kapısına, çâresizlik ve acz ile varılır. Zîra çâre, çâresizliktedir. Sebeplerden ümidini kesenin, yüz döndürdüğü mihrap, Hakk'ın inâyeti kıblesidir.

Yokluk varlığı, varlık da yokluğu getirici olduğu gibi, çâresizliğin vardığı durakta da, derman ve çâre vardır. Zîra çâresizin ayaklan, akıl ve mantıktan değil, teslimiyet ve gönül yanığmdandır.

Evet, kalem haddini bilsin de, mânâ göklerinde kanat çırpan Dostu seyrânında bırakıp, onun cümle âleme âşikâr eylediği, hak ve istikâmet üzere ayarlı, saf, lekesiz ve birlikçi dünyâ görüşünden, hayat üslûbu ve insanlık anlayışından ufak ufak çizgiler vermekten ileri geçmeğe kalkışmasın.

Dünyâ ile insana ikiz kardeşten başka ne denir? Zaman zaman, insan hasta olur da dünyâ olmaz mı?

İşte nicedir, bir düşünce ve his illetine müptelâ olup, kâbuslar içinde sayıklar hâle gelen dünyâ ve dünyâ ile çifti olan insanoğlu, hayattan hikmet ve irfânı koğmak gibi derin bir gaflet hastalığına yakalanmış bulunuyor. Onun için de, ruhla beden biribirlerini tanımaz, hattâ çekişir ve tepişir olmuşlardır. Bu yüzden de, saralı cemiyetler, gözleri dönmüş kütleler, nereye gittiklerini bilmeyen insanlar, gök kubbe altında üredikçe üremiş, türedikçe türemiştir.

Bütün bu hezeyan ve buhranlar, biribirleri için yaratılmış çiftin aralarının açılmış olmasından gayrı neye atfolunabilir?

Bu anlaşmazlığa düşüp ters istikâmetlere giderek yolunu kaybeder olan insanoğlunun derdini gören de var. Ammâ, yalnız görmek, yalnız teşhis, neye yarar? Hastalığa devâ gerek. İnsanlar ise ondan bihaber.

Bugün dünyâ da, insan da buhran içinde sayıklamakta. İçine gömüldüğü gafletli rüyâdan uyanması gerek.

Kim uyandıracak?

Madde ile rûhun ellerinden tutarak biribirleriyle barıştırıp tek kuvvet hâline kim getirecek? İşte Dost da, başı maddeye gömülmüş olarak gönül körlüğü çeken, ammâ çektiklerinin de farkında olmayan Âdemzâde'ye onun için, hayâtı boyunca ve her vesile ile seslenmiş, uyarmış, Peygamber mîrâsı olan ahlâk-ı Muhammedi devâsı ile dertlerine şifâ sunmuştur.

Sâmiha AYVERDİ

http://www.cemalnur.org/contents/detail/samiha-ayverdi/2

DOST U DİNLERKEN

Derleyenler:
SEMÎHA CEMÂL- SÂMİHA AYVERDİ

"Dünyâyı mahşer say... Orada, iyilik ve kötülükler nasıl ayan olacaksa, burada da onları görüp gösterenler eksik değildir.

Dünyâ mahşeri, hem de bir mekteptir; buraya, kendimizi tanıma ilmini öğrenmeğe gönderildik.

Kendine tarafsız bir gözle bakmağa alış. Başkalarını öz evlâdın, kendini ise üveği çocuğun say... Eksiklerine de fazlalıklarına da göz yumup tevil yoluna kaçma.

Rûhunun temizlenmesi için Allâh'ın lûtfunu dile... Ancak onun aşkı selidir ki, abesleri bir anda sürüp götürür. Yoksa iş, eksik ve fazlalıklarını bir bir tutup atmaya kalırsa, bitirip tüketmesi güç olur."

***

Şuûraltı temizliğinden konuşulurken:

"Şunu biliniz ki, asıl korkulacak suç, görünen hatâlarınızdan ziyâde, kalbi günahlarınızdır. Korkacaksanız bunlardan korkun ve çekinin. Zira derinlerde gizli kalmış bu kötülükleri, tezine tasfiye edip temizlemezseniz, onlar bulundukları yeri tefessüh ettirip, âkıbet çürütürler."

"İçini temizle, içini temizle... yoksa, başını eğip susmaklığından ne fayda? Dudaklarını bağlayıp susacağın yerde, kalbine hüküm geçir. Onu kötü düşüncelerden, kötü niyet ve

dedikodulardan sustur.

Başın önünde dinliyorsun. Ammâ içinde, şeytanlara akıl veren bir fesat çarkı dönüp duruyor. Bu gürültülü sesten, rûhunun ıztıraplı feryatlarını duymaz olmuşsun. Bir gün o çarkın dişleri, nen var nen yok, yutacak ve çırılçıplak kalacaksın.

Gerçi dilin söylemiyor. Lâkin için, yüz dile taş çıkartacak bir pervâsızlıkla ona buna sataşıyor, şüphelerin, îtiraz, isyan ve fesatlarınla, olura olmaza dudak bükmenden, rûhun yaka silkiyor. O pâk ve mübârek emâneti rencide ediyor, küstürüyorsun.

Kalbin temizlenip susmadıkça, dilin sükûtundan, fayda değil belki zarar vardır. Zîra dil, olmadık bir söz söyleyip kusur da etse, yüreğin doğru ve temiz ise, korkma... Allah affedicidir. Meydana çıkan günahlar, kalbi çürüten gizli seyyielerden çok daha çabuk temizlenir."

"İnsanın hamuruna, nur ve zulmet birlikte vazedilmiştir. Yâni beşer, rûhânî ve nefsânî kuvvetlerin karargâhıdır. Hayır ve şerri birlikte hâmil olan insan, vücûdu memleketinde nefsânî hırsların esâreti çemberini kırıp kendi kendisinin emîri olma gücünü kazandığı ölçüde, dünyâ mektebine gelişinin gayesine erişmiş demektir."

"Zulmetin çocuğu olan yalan, riyâ, nifak, kibir, tamah ve hile gibi, düşünce ve duygularınızı tepeleyip sevgi, îman, ihlâs, sabır, ferâgat ve fedâkârlık gibi nûrânî vasıfların bayrağını dalgalandırın ki sizi görenler, hâl ve şânınızın hayrânı olup, hak ve hakikat sancağının altına gelerek huzur bulsunlar."

***

"Kibir, hakikatten habersiz olmak demektir. Buz parçasının güneşten gafil olması gibi.

İşte nefsinin kötülükleri ile donan kibirlinin varlığı da, hakikat güneşinden bir haber alabilseydi, hemen buzluk, kendisinden gider ve denize ulaşan nehir gibi, o da hakikat yoluna akıp ulaşırdı.

Hadîs-i Şerifte de: Şerler ve kötülükler bir odaya kapatılmıştır. Bu odanın kapısı da kibirdir, buyurulur."

***

"Sen şöylesin sen böylesin!... diye medhedildiğin zaman, zem edilmekten fazla azap duy ve: Bunlar, içimde yer tutmuş günahlarımı görmüyor ve göründüğümden başka türlü olduğumu bilmiyorlar. Eğer bilmiş olsalar, beni medheylemeğe kalkışmazlardı. Demek ki, iki yüzlülükten kurtulamamışım. Hiç değilse, beni, olduğumdan başka görenler hürmetine iyilerden eyle! diye Allâh'a yalvar."

***

"Mâruz kaldığın kötülükler cânibinden hayra giden bir yol vardır. Yeter ki o yolu şaşırmayasın ve sonundaki iyiliğe muntazır olmaktan ye'se düşmeyesin.

Hırpalanmak, kötülük görmek de hoş bir şey mi? deme. Allâh'ın, sabredicilerle berâber olduğunu unutmayasın ki, beklediğin hayır tez gelsin.

Hırpalanmak yerine okşanmak ve iltifat görmekte, belki daha fazla tehlike ve korku vardır. Ola ki beğenilmek, seni gurur ve kibir gayyâsına düşürür de, çarpılıp kalırsın.

Onun için, iyiden kötüden, karşına çıkacak olanlara karşı uyanık ve tetik olup, görünüşe aldanma ki, bu hâdiseler taşından âbideler kurup, kendi kendinin mîmârı olasın..."

***

'Toprağın, başına inen kazma darbelerinden şikâyete ne hakkı var? Kuyucunun her kazma vuruşu, derinleşen bu çukurdan çıkacak suya zemin hazırlar.

Mânâda, vuslat olan bu nimete zahmet denir mi?"

"Hani çocukların bir tuğra oyunu vardır. Halka olup otururlar. Etraflarında dolaşan ebe, bunlardan birinin arkasına, elindeki tuğrayı gizlice bırakır. Eğer çocuk, gözünü dört açıp dikkat kesilmişse, bunu hissedip yakalayarak, ebe olmaktan kurtulur.

Sen de, etrâfında dolaşanın bıraktığı İlâhî emânetten gafil olma ki adın körebe yazılmasın..."

İşte bugün de geçti. Allâh'a yarayacak bir iş yapmadım, diyen bir yakınına Dost:

"İntibah, uyanıklık da ibâdettir," diye karşılık verdi.

***

"Huzur ve gönül zevki, rûhun, dünyâ dedikoduları ile kalben takıntısının kesilmesine bağlıdır.

Nefreti, kîni unut... Elemden kederden gazap ve hiddetten kurtulursun.

Ben misâli iki söyledim. Sen korkma on iki yap! Kurşun işlemeyen bir cisim gibi, dünyâ okları, üzerinden dökülüp geçsin. Ne yaralanır ne de acı duyarsın."

***

"Kuvvet, kuvvet...

Hakk'ın kudret ve kuvvetine karşı bizim kuvvetimiz, âdetâ bir vehimdir.

Dünyâda mutlak kuvvet, yalnız Allâh'a mahsustur. İnsandaki cüz'î kudret, güneşin kursuna kıyasla, yeryüzünde sürünen işik zerreleri gibidir.

Zaman, bu îtibârî kudret ve kuvveti bir yandan doğurur bir yandan tahrip edip yok eyler.

Her kuvvetin mat ve mağlûp olacağı bir zevâl günü ve çöküş ânı vardır. Hiç kimse, Hakk'ın külli kudretine karşı: Benim! diyemez.

İsterse desin. Bütün varlıkları tahribe memur bir başka varlık mevcuttur. Kâh ateş suya, kâh su ateşe meydan okur. Asırlar görmüş bir ağaç, balta sallayan pâzûnun mahkûmu olur. Bir zelzele, bir sel baskını, nice mâmûreleri yerlerinden koparıp vîran eyler.

Bir güçlünün buyruğu, sûretâ dost olan ülkeleri biribirine düşman edip, ordularını boğaz boğaza getirerek, oluk oluk kan döktürür. Sonra da, mağlûbun kurumuş kanları üzerine, gelir, kendi tahtını, devletini kurar.

Ammâ, bakarsınız ondan daha kuvvetli bir başka akıl bir başka güç gelir, bu tâcı, tahtı ve devleti de ayağının altına alıp çiğner ve yakıp yıktığı harâbesinin üstüne kendi saltanatını kurar.

Güreş meydanına çıkan cihan pehlivanları, kuvvetleri ile öğünedururken, bir gün sırtlarını

yere getirecek rakiplerinin türediğini görürler.

Gerçi, her zafer, bir kudret ve kuvvetin nişânesidir. Maddeyi emrine alan insan, bütün muvaffakiyet ve üstünlüğüne rağmen, nefsine hükmedip dize getirmedikçe, kendi kendisinin efendisi değildir. Böylece de, madde ile ruh anlaşıp dost olmadıkça, insanoğlu için kemâl ve neticede de huzur nasîbi yok demektir.

Ancak, cüz'î olan kuvvetini İlâhî olan küllî kuvvetle çift edip onda eritmiş, böylece de kendini bütünlemiş kuvvete, yer ve gök ehli boyun eğici olur.

Onun için, hakîm âlime değil, âlim hakîme muhtaçtır denilmiştir."

"Namaza dururken: Allâhü ekber... diyorsunuz. Eğer Hakk'ın her şeyden büyük olduğunu, hâliniz ve fiilinizle de bilip ona göre yaşıyorsanız, evvelâ kendi varlığınızın büyüklüğünden kurtulmanız îcap eder.

Hakk'ın büyüklüğü karşısında âciz bir ölü gibi olunuz ki, o sizi zinde kılsın, ihyâ eyleyip kalb hayâtı bahşeylesin. Zîra, ancak kalbi dirilmiş olan kimse, ölümsüzlük âleminin ebedîlerinden olur.

Aczden korkmayın. Zîra Hakk'a karşı aczini bilmek, küçülmek demek değildir. İnsan, aczini bildiği ölçüde büyür, değer kazanır, kudret ve tasarruf sâhibi olur.

Hiç bir şey bilmediğini bilmek, bilgilerin en büyüğüdür."

***

"Neden, en evvel bilinmesi gereken farzı koyup mekruhlarla uğraşıyorsunuz?

Hakk'ı bilmek farz, dünyânın dedikodusu ise mekruhtur.

Şer kuvvetlerin ve süflî ihtirasların pençesinden kurtulmamış olanların, ne kendilerine ne de etraflarına faydaları dokunabilir.

Onun için, âleme öğüt vermeden evvel, uyarıcı tokmağı kendi nefsinizin üstüne vurun. Tâ ki hatâlarınızı ört-bas etmeğe, hele tefsir ve tevîle kalkışmayasınız.

Vücut kefeni, içinizin cîfeliğini başkalarından örtse de, kendi kendinizi aldatamazsınız. Aldatmaya çalışmak ise, sizi katmerli günahkâr eyler.

Korkacaksanız, gizli kalmış hatâlarınızdan korkun! Zîra Hakk'ın nazarı, dış yüze değil, iç yüze, kalbedir.

Ne gece birden çöker, ne güneş birden doğar. Öyle derûnî günahlar da vardır ki, yavaş yavaş, birike birike kalbi karartıp simsiyah eyler.

Ammâ, ihlâs ve samimiyetle Hakk'a ve hakikate teveccüh ettiğinizde, zamânınızı ve kalbinizi israf ettiren mekruhlar sür'atle eriyip çözülerek yok olur.

Zîra Allah, kendisinden üstün bir bağlantı ve dayanağı olmayanın tutar eli, görür gözüdür.

Zikri fikri Hak olan kimsenin kalb huzûruna kimse el uzatamaz.

Tevhide varın. Allâh'ı birleyende dünyâ bataklığının mekruhları, gönül cennetine yol bulamaz."

"Sizden, kalbiniz toprağına ekilen tohumların filizlenip yeşermesini isterim. Meselâ,

diyorum ki, kabâhatinizi, hatâlarınızı tefsir ve tevil etmemek mertliğini gösterin. Boş yere, kendinizi mâzur kabûl ettirmek için uğraşarak vakit kaybetmeyin. Bu vakti, o hatâların ıslâhına harcayın.

Boş yere... diyorum. Çünkü, her ne kadar, etrâfınıza günahkâr olmadığınızı kabûl ettirseniz de, Allâh'ı aldatabilir misiniz? O, size sizden yakındır. O, kalbinizin mâlûm olmayan sırlarını sizden daha iyi bilir.

Hâlisâne ve acıyarak söylüyorum: Onu aldatmaya kalkışmayın!

Farazâ bir kimse, bir elma çalsa, bu hareketini başkalarından gizleyebilir. Fakat böyle bir suç işlemediğine kendini inandırabilir mi?

Hesap gününde de, içinizi kirleten kinleri, intikam, fitne ve fesat yollu duyguları, yâhut da, yaktığınız canları, yediğiniz hakları inkâr edip: Ey benim Allâhım... bu kötülükleri ne düşündüm ne de yaptım! diyebilir misiniz?

Şunu da bilin ki, bugün, o hatâlardan rücû etmeniz için size fırsat verilmiş bulunuyor. Bâri bu pişmanlık mühletini kaçırmayın; açık duran af ve gufran kapısından içeri girin!"

***

Odadaki kediyi dışarı çıkarmak için kapı önüne gidip, sanki elinde, verilecek bir yiyecek varmış gibi: Pisi pisi... diye hayvancağızı çağıran kimseyi şöyle ikâz ettiler:

"Elinde verilecek bir şey varsa çağır. Yoksa, varmış gibi yapıp aldatma!"

Değil insanların, hiç bir mahlûkun aldatılmasına tahammülü olmayan Dost, sahtekârlığa ve yalana, en basit hâllerde dahî tahammülü olmadığını her vesîle ile göstermekten geri kalmamıştır.

"Riyâ, gâfil ve câhil kişi kârıdır. Hak'tan gayri mevcut ve fâil olmadığını bilen, kime karşı riyâkârlık eder? Allah aldatılır mı? Yaradanı da yaradılmışı da aldattığını zanneden, kendi kendini aldattığının farkında olmayan, nâdan ve gâfil kişidir."

"Şu dünyâ seferinde payınıza düşen aziz ömrü heder etmek revâ mı?

Siz, hâlimin ve emeklerimin sahîfelerisiniz. Bir ters tutumunuz, döner bana gelir. Filânın talebelerine bak... nasıl da bu işi yapıyorlar?... dedirtirseniz, ahvâlim kitabının yapraklarını lekelemiş olursunuz. Onun için, yüz ağartacak hasletlerde konuklayıp karar edin.

Boğuşacak düşmanı yanlış intihap etmeyin! Kanı dökülecek düşman, nefsinizdir. Onu mağlûp etmek, gerçeklerle aranızı açan uçurumları kaldırmak demektir.

Hocanızı, bu yolun elifbâsı ile daha fazla uğraştırmayın. Basit ahlâk derslerini mahalle mektepleri de öğretir. Beni, çocuk işleri ile yormayın. Önüme, okumuş yazmış olarak gelin ki size Hak ve hakikatten söz edeyim.

Karşımda, emeklerimi aksettiren aynalar görmek isterim.

Güneşle ay bile, durgun sularda kendini seyreder. Benim de cilâlı ve safâlı gönüller aramak hakkım değil midir?"

***

'Yaşamak nedir biliyor musunuz? Hayat, hayvânî kayıt ve bendlerin esâretinden kurtularak

ilâhî halvetgâhta karar etmektir.

Etrâfınızda dönüp dolaşan kimselerin pek çoğu birer ölüdürler. Çünkü kalbleri mânevî hayatla dirilmemiştir. Bunları, yaşar görsen de ölü bil.

Sizi, ölümsüz hayâta dâvet ediyorum. Garazdan, kinden, hileden, fesattan ve insanlık haysiyetini rencide eden her türlü şerden arınmış, pâk ve huzurlu hayâta çağırıyorum.

İnsan doğduğundan bu yana, kaç kereler ölmüştür. Dünkü hücreleri bugün eskimiş, ölüp tekrar yenilenmiştir. Düşünce ve duygularda da aynı devr-i dâimin hükmü işler durur.

Eskimek, değişmek, ölüp dirilmek, bir yaradılış kânûnu olduğuna göre, bu tahavvülün istikâmetini, müsbete ve kemâle çevirin ki, hayattan beklenen maksut hâsıl olmuş olsun.

İnsan, nefsinden öldüğü miktar hayat bulur. Onun için, sen de kendini nefs denen zindandan halâs et ve ölmekten korkmaz ol... Hele bir kere öl de, bu ölümün içinde nasıl sonsuz bir hayâtın gizlenmiş bulunduğunu göresin.

Asıl korkulacak ölüm, sevgi, îman ve tevhitten mahrum olan kimsenin huzursuz ve kupkuru hayâtıdır."

***

Hadis: "İnsan, ne hâl üzere ölürse o hâl üzere haşrolacaktır. Yâni, fikri, zikri, niyeti ne ise, haşrı da onunla olacaktır."

***

Dost'un mânevi evlâtları arasında bulunan bir profesör doktor vardı. Temiz, dürüst, güvenilir insandı. Karşılaştıkları bir gün, ona şunları söyledi:

"Biz, tanıdığımız, tanımak veyâ bilmek istediğimiz seni, tavırları, hareketleri ve bütün hâlleri ile, Allâh'ın rızâsına uygun hasletlerde ve her an için, ölüme hazırlanmış, kemâlli bir insan olarak görmek isteriz."

***

"Ölüm, bir ömrün sonu, diğer bir ömrün ise başlangıcıdır. Rûhun durup geçtiği menzillerin ahvâli ise, aklın ihâtasının dışındadır."

"Danışmak, âkil insan kârıdır. Sen de ölümle dost ol. Şeytan, seni bir olmaz işe sürmek isterse, bu sâdık dosta başvur, ona danış, ona sor, onunla istişâre eyle.

Halbuki sen bu vefâkâr refikten korkup kaçıyorsun. Bırak, erlik sende kalsın... nasıl olsa bir gün gelip, herkese yaptığı gibi, seni de önüne katarak götürecektir.

Aklın varsa, ölmeden evvel ölmenin yolunu ara... ne derdin kalır ne de dâvân... İşte o zaman, ölümün kadrini bilir, sözünden çıkmaz, eteğinden ayrılmazsın."

***

"Allah indinde makbûl olan amel, nefse muhâlif olanıdır."

***

"Bunca zamandır şâhit oldunuz. Biliyor görüyorsunuz. Hiç kimse ile münâzaa ettiğime rastladınız mı? Değil tatsız çekişme ve mücâdeleler, bana kötülük etmek isteyenlerin dahî

dostu ve hayır dileyicisi değil miyim?

Hele bir düşünün... Dünyâ, boş söz ve mâlâyânî ile geçirilecek yer midir? Bunu biliyorsanız, vaktinizi lüzumsuz işler ve sözlerle ne çalın ne çaldırın... Asıl mârifet, dünyânın, sonu gelmez dedikodu çalılığından eteğini kurtarmaktır.

Zaman sermâyedir. Onu israf edip hebâ etmeyin?

Lüzumsuz didişmelere girmenin kimseye faydası yoktur. Hakkınızı talep etmekte dahî, haksızlığa başvurmayın. Dâimâ, münâkaşa ve kavga yerine, tatlı dili, güzelliği tercih edin. Hakikati meydana çıkarmak vazifeniz olduğu zamanda da, dürüst olun ve diliniz, haktan ayrılmasın.

Doğruluk şiârınız olsun. Bu yüzden, isterse âlem halkı size aptal desin. Onların alayları ve dudak bükmeleri, sizi kıracak yerde, zevklendirsin. Bir gerçeği ortaya vururken, alaya alınmak şereftir. Şunu bilin ki, insan ne kötülenmekle küçülür ne de medhedilmekle büyür.

Size düşmanlık etmek isteyenlerin dahî hayırlarını isteyici olun. 'Hücum dâimâ dalgadan gelir. Sâhil ona hiç mukabele eder mi?^Bu kayıtsız mukavemetten, gün olur deniz de bıkar ve hücumdan vazgeçip durulur.

Vazife îcâbı, îkâz veyâ itap etmek mecbûriyetinde olduğum kimselerin duydukları teessür-den müteessirimdir. Belki bu iş, onlardan fazla bana üzüntü verir."

***

Dost'un, himâyesine alıp, yetişmesine, iş güç sâhibi olup ev bark kurmasına âzamî yardım ettiği bir şahsın nankörlüğü, saklanamaz buudlara erişmekle, âileyi tedirgin etmiş bulunuyordu. Ammâ bir zaman sonra işleri bozulan bu adamcağıza Dost, en küçük bir sitemde bulunmaksızın gene el uzatmaktan geri kalmamış, yapmış olduğu tatsızlıkları bilmezlikten gelerek, onu, düştüğü yerden kaldırmış ve bu hoşgörücü tutumuna, çevresinden gelebilecek şaşkınlığı önlemek için de:

"Sayısız günahlarımızı affeden Allâh'ın bir kulu olarak, neden bir suçu bağışlamayayım?"

demekle, etrâfının muhtemel itirazlarını önlemişti.

Dost'a dost olamamış ve ona maddî mânevi zararı dokunmuş bir başka kimse de vardı.

"Bu adam hakkında, kalbimde en ufak bir incinme yok... Yapan Hak. Başka fâil mevcut değil. O, Hakk'ın emrinde bir vâsıtadan ibâret.

Vaktiyle bize küçük bir iyiliği dokunmuştu. Ancak o iyiliğin yâdından başka bir şey düşünemiyorum ve selâmete ermesini, hayırlar bulmasını temenni ediyorum."

***

Dost, şahsına karşı yapılan nankörlükleri unutur. Kendisine ihânet edenlere, sûizanda bulunanlara dahî merhamet etmekten geri kalmaz. Yapılan kötülükleri derhâl siler. Hatırlayıp söylediği, dâimâ iyiliklerdir. Her zaman da:

"Allah gafûrurrahimdir. Ben kendi hisseme düşeni yapmak isterim. O da kendi hissesine düşeni yapsın," demiştir.

***

Kendisine yapılan iyiliği takdir edememiş bir diğer kimse hakkında da gene bu anlayışsızlığı kınar tavır takınanlara, Dost şu cevâbı vermişti:

'İster anlasın ister anlamasın, bu beni alâkalandırmaz. Yarın hesap günü gelecek. Yeter ki ben vazifemi yapayım."

"Herkesin hoşlandığı ve zevk aldığı birşeyler vardır. Ben de neden hoşlanırım bilir misiniz?

Kimseden nefret ve istikrah etmeyip herkesi hoş gördüğüm, herşeyi sükûn ile kabûl edip itiraz etmediğim ve herşeye değerinden fazla kıymet vermediğim zaman, zevkim âlâ dereceyi bulmuş olur."

***

"Bir kimseyi affetmek ve mâzur görmek için, o kimsenin kendisi gibi duymaya ve düşünmeye gayret et.

Başkasının ayıbını kendi ayıbı, başkasının günâhını kendi günâhı bilen kimse için, hatâların ve ayıpların hoş görülmesi ne kadar kolaylaşır."

Dostun ısrarla ehemmiyet verip üstünde durduğu bir keyfiyet de, sözdür. Hani, gelişi güzel ve ekseriyâ hesâba ölçüye vurulmadan söylenen bir sözün, ateş misâli, etrâfı yakmasından ve bir tatsızlığa yol açmasından bilhassa çekinir.

"Söz haktır. Ehemmiyet verin, onunla oynamayın. Sırasında tek kelâm, helâke yol açar, ara bozar, dargınlıklara kavgalara gürültülere, hattâ kana kıtâla sebep olur."

Dost, bir yakınma misâfir gitmişti. Yemekte sofraya kapalı bir sahan içinde bıldırcın getirildi. Sahanda ne olduğunu sorup da, odada bulunanlardan birinin lâtîfe yollu: İnsan eti! diye karşılık vermesi üzerine, sesini çıkarmayan Dost, sâdece peynir ekmek yiyerek, bu tatsız lâtîfeyi, hâli ve tutumu ile cevaplandırmış oldu.

Dost nezle olmuştu. Buna üzülen bir yakını, duygusunu: Dağa taşa! diye ifâde edince, canı sıkılarak: **"Bendeki kötü bir şeyi, nasıl dağa taşa gönderiyorsun?"** diye karşılık verdi.

"Etrâfınıza yumuşak olunuz. Kırıcılıktan sakınınız! Sözünüzde durmak îtiyâdını kazanınız. Zîra söz, yemin demektir. Bir kimseye vâdettiğiniz herhangi bir şey, artık sizin değil, vâdedilen kimsenindir. Vermeyecekseniz vâdetmeyin, vâdettinizse mutlaka verin!"

Dost, yemin edilmesinden hiç hoşlanmazdı. Terbiyesinde olan bir kimsenin: Vallahi ben yapmadım, demesi üzerine: **"Sen yemin etmezdin, etmezsin de,"** diyerek, onu, kırmadan îkâz etmişti.

"Ne saâdetli o can ki, kendi ayıbını görüp onunla meşgûl oldu.

Mâlûmdur ki insanın yarısı ayıplık âlemindendir. Bu da, hayvâniyet ve süfliyettir. Yarısı da gayıplık âlemindendir. Bu da rûhâniyet ve ulviyettir.

Mâdemki nefsânî illetlerin ve hayvânî ahlâkların vardır, şu hâlde bu hastalıkların tedâvîsi, üzerine lâzımdır. Başın şöyle bir ağrıyacak olsa, ne yapacağını bilemiyorsun da, iç âlemini yiyip kemiren mânevi hastalıklara neden çâre aramıyorsun? Ayıp görücü gözü kapa. Bakışlarını, kendi ayıplarının üzerine çevir. Ahmede'r-Rifâî Hazretleri: "Ben âlemin ayıbını gören gözü kör ettim," buyurur.

Ayıplayacaksan kendini ayıpla, ağlayacaksan kendi başına ağla. Çünkü senin ayıpların te-

penden aşıp taşmış bulunuyor.

Eğer başkalarında gördüğün ayıplar sende yoksa bile, gene de emin olma, hiç düşünmediğin bir anda, o kınadığın aybm çukuruna düşer ve aynı hatâları işleyiverirsin. Resülullah: "Bir mü'min kardeşini ayıplayan, ayni hatâyı işlemeden ölmez," buyurur.

Bir kimsenin hatâsını görmek, bu kusur bende yok... demek olur ki, hâl lisânı ile, bundan, kendini beğenmek, yâni en büyük günah olan benlik çıkar. Bu da, şeytânî sıfatların en ağırlarından biridir."

***

"Allâh'ın ihsanları içindeyiz. Her nefes alış verişimizi, bayram bilmek gerek. Bu nefesleri, yalan dolan, dedikodu ve mâlâyânî ile geçirmek yazık değil mi? Çünkü nefesler sayılıdır... bu sayı tamamlandı mı, ne beye bakar ne paşaya... Er kişi niyetine deyiverirler.

Muhâsebeni her nefes yapamıyorsan, bâri yirmi dört saatte bir olsun yap ve fesini önüne koy da, kendi kendini hesâba çek."

"Kötülük ve öfke damarlarınızı aç bırakarak daraltın ki, şeytan yol bulup içeri girmesin."

"Allah'tan (Korkmayınız.. Lâ tehâfû... Fussilet Sûresi, âyet 30: "Rabbimiz Allah'tır, deyip sonra doğru olanların üzerine melekler iner: "Korkmayın, üzülmeyin, size söz verilen cennetle sevinin!" (derler)"..) tebşirini işitmediğin hâlde, ne kadar emin ve rahat görünüyor, dediler kodular, sefâhat ve akla hayâle gelmez eğlence ve zevklerle ömür geçiriyorsun. Bu, yolunu şaşırmış, gaflet perdesi ile gözleri körleşmiş olanların kârıdır.

Mâdemki, Allah'tan: Korkma! hitâbını almamışsın, şu hâlde, kendine, Hak velîleri süsü verip onların arasında şöhret ve mevkî isteme.

Yüzünü su ile yıkadığın gibi, iç yüzünü de, Allah korkusu ve sevgisi ile yıkadıktan sonra ortada görün. Arınıp paklanmadınsa, açma, ört yüzünü.

Eğer, ben: (Korkma!) hitâbını duyanlardan değilim, senden korkuyorum Allâh'ım... diyen saf ve temiz kullardan isen, bu korku, Hakk'ın sana: (Korkma) hitâbıdır.

Onun için, kork ki korkudan emîn olasın."

'Başkalarının ayıbını söylemekte şiddetle cömert olan dudaklarınız, biraz da kendi günah ve kendi suçlarınızı söylemek için kımıldasa ya... Ayıp görücü gözü kapayın ve âleme küsmeği âdet etmeyin. Bir kimse canınızı sıkmış olsa da, onun iyilik taraflarını arayın!

İnsan, fikr-i sahihten ibâret olduğu için, dâimâ hüsnüzan üzere olarak Hakk'ın keremine intizar etmelidir."

"Hayırları, iyilik ve güzellikleri yalnız kendine tahsis etmeğe çabalama ve bunlarda, komşunun da hakkı olduğunu unutma!"

"Kendi kendisi ile sulh yapmış kimse, bütün dünyâ ile barışmış ve uzlaşmış demektir. Kendisini, kendi başına açacağı nefsânî zararlardan sağlama almış bu kimseye, bütün mazarratlar ve fenâlıklar, tabiat değiştirerek, hayır ve iyilik sûretinde tecellî eyler."

"Düşünülüp hatırlanarak alınan tedbirler de takdirin icâbıdır ki, ona da Cenâb-ı Hak gene insanı âlet etmiştir."

Kayınvalidesinin aşırı huysuzluk ve eziyetleri altında ezilen bir kimsenin, çâresizliğini

söylemesi üzerine:

"Fenâlık yapmakta olan bir insanın kötü muâmelesine hiç cevap vermemek, onun daha ziyâde günâha girip, ileride bunun acısını çekmesine vesile olur. İşte bu sebebi düşünerek ve edebe aykırı olmamak üzere, ona karşılık ver ki, sen şimdi, o da ileride çekmeyesiniz."

"Vücutta hayat kanalı olan şiryanlar ziyâde gizlidir, derinlerdedir. Kıl damarları ise, bunlara kıyasla ne kadar sathî ve göz önündedir.

Sen de, can damarlarını gizlemeği, onları, gelebilecek taarruzlardan korumayı, hiç değilse, tabiattan öğren!

Zîra, mânevî hayâtını idâme ettiren canın, düşmanları çoktur. Onu nâmahremlerden gizle... selâmet ve kurtuluş, açılıp saçılmakta değil, gizli ve örtülü olmaktadır.

Öğünmeyi unut. Nîmet sâhibi isen, hasetçilerin gözlerinden saklan...

Bir tehlike karşısında tedbir alıyor, korunuyor, kaçıyor, yaralanıp öldürülmekten korkuyorsun. Böylece cismini koruyup tehlikelerden geri çekmekle, rûhunu selâmete eriştirmiş olmuyorsun ki..."

***

"Edep ve hayâ iki kanattır. Bunlarsız mâneviyat göklerine çıkılamaz. Edep, herşeyi Hak'tan bilmek, fiili de fâili de Hak görmektir."

***

"Sen kalben, fiillerinin mîzânından hoşnut ol da, kim isterse olmasın... Aşıka sormuşlar: Kimse senin farkında değil... demişler. Cevap vermiş: Ben de kimsede vücut görmüyorum ki... demiş."

***

"Cezbe buraktır. Ona râkip olarak mânâ âleminde sefer olunur. Resûlullâh'ın Mîrâc'a çıktığı merdiven de cezbedir."

Asr-ı Saâdet'teki münâfıklardan konuşuluyordu:

"Ah işte bu en fenâsı! Çünkü hırsız içeride!"

***

"Zaman ne kadar inkişaf etti ve arz ne kadar tekâmül eyledi. Çok sürmez, yâni arzın ömrüne göre çok geçmez, haydi tekrar taş devrine rücû!"

Muhakkak ki Dost'un, mizaç husûsiyetlerinden biri de, bilmek ve bildiğini öğretmektir. Her firsatta:

'Ya istifâde etmeli, ya ettirmeliyim!" der ve

ilâve eyler:

"Güzellik ve iyiliği, kimde ve nerede görürsen tereddütsüz al!"

Ve gene:

"Etrâfımdakilerin öğrenmek için gösterdikleri istek, benim öğretmek için duyduğum hırs

kadar kuvvetli değil!"

Onun için de, Dost'un anlatmak ve öğretmek husûsunda bezginlik duyduğu asla görülmemiştir.

Dost, inhisarcılığı ve nefsiliği, muhabbette bile çekemez.

"Kendi hakkında istediğin bir hayrı, bir güzelliği, derun zevkini, aşk nûrunu, başkaları için de iste ki, tam âşık olasın. Çünkü, muhabbetin kemâli budur," der ve her güzel sözü, güzel bir davranışı, güzel bir hâdiseyi, bütün yakınları ile paylaşmak ister. Duyurur, söyler veyâ söyletip duyurtur.

Hayâtının seyrini, tâkip edenlerin açıkça şâhit oldukları, onun, zevkini, bilgisini, aşkım ve bütün varlığım, kütleye bağışlamak husûsunda gösterdiği teşneliktir ki buna, yaradılışının gaye ve mânâsı demek yerinde olur.

"insanlara, onların haysiyet ve şereflerine hürmette kusur eder, haklarını çiğnersen, bana muhabbet dâvâsı etme. Zîra bilesin ki beni sevmek, herkese saygı göstermeğe bağlıdır. Çünkü ben hem benim, hem de herkes!"

Küllî ve mânevî kudret ve tasarruftan habersiz olanlar, müşküllerinin hâilinden âdetâ ümit kesmiş olarak: İşimiz Allâh'a kalmış... derler.

Bu çeşit bir konuşma üzerine:

"Biliniz ki Allâh'a kalmamış bir kâr, onun irâdesinin taalluk etmediği bir zerre yoktur. Kolay, güç, kuru, yaş, her şey bu irâdenin eşiğini öper de öyle zuhûra çıkar.

Sen, fâil olarak kendini görmekten kurtulursan, her işin Allâh'a kaldığını ve ona kalmamış hiç bir iş olmadığını da görmüş olursun."

"Âlem halkı, kendinde bir varlık ve kudret görerek gururlanıp zevklenir.

Halbuki kendinde vehmettiği kudret de kuvvet de, ona, küllî varlık tarafından âriyet olarak verilmiştir.

insanoğlu, kendisine bahşedilen bu güçle, bir acz ve kudretsizlik kütlesi olduğunun şuûruna varır ve benliğini Hakk'ın kudret ve varlığında eritebilirse, İlâhî kudretle çift olmuş olur.

Böylece de, Hak'la gören, Hak'la duyan, gene onunla söyleyip işleyenin aczindeki kudret ve kuvvet, ne cihangirlerin buyruklarında ne orduların toplarında tüfeklerinde vardır."

Nakledilen bir hikâyede, denize hükmedip tûfan meydana getiren ve postekiye emredip denizde yüzdüren bir kimse anlatılıyordu:

"İrfâna müteallik sözlerden haz etmeyenler, işte böyle posteki uçursun, denizleri taşırsın, yeter onlara... zevkleri, düşünceleri bundan ibârettir. Onlara hikmetten, irfandan, hele tevhitten bahsedemezsiniz, uykuları gelir.

Halbuki asıl mûcize, asıl kerâmet, kalbleri teshir etmektir, maddiyâta hüküm geçirmek değil...

Hint fakirlerini duymuyor musunuz? Neler yapıyor, ne hünerler gösteriyorlar.

İş, kalbleri nefsin pençesinden kurtarıp selâmete çıkarmaktır. Maddeye tasarruf değil."

"Kerâmet taslama ...Erlik ve kerâmet, acz ve yokluktur. Yok ol! Sakın Firavun gibi Tanrılık dâvâsına kalkışma!"

"Size Allâh'ın lütfü ziyâde oldukça, sizin de etrâfınıza şefkat, himâye ve yardımınız ziyudeleşmelidir. Ancak o zaman Hak sizi, lûtuflarına şükreylemiş kabûl eder."

"Esef olunur ki her hâcetini benden gideren insan, bana sarılacağı yerde, kendi gibi âciz bir mahlûka yüzsuyu döker, bendelik eyler. Sebebe gönül verip, sebepleri yaratıcıyı unutur, diyor, Allah."

"Sebepler zinciri ile bağlanıp kalmayın. Sebeplerde kudret görmek, Hakk'ın kudretine bühtan etmek gibidir.

İnsanları şaşırtıp şirke sürükleyen, aslı görmeyip onun iz ve eserlerine takılıp kalmalarıdır."

"Lâzım olan, sebepler dikeninden eteğini kurtarmak ve nefsini, acz makamında tutup, yokluğu sermâye etmektir. Tâ ki mevhum vücut aradan çıksın ve sözde kalıp özden mahrum olmayasın."

***

"Kulluktan ayrılma ki, insanlık derecesine vâsıl olasın. Nefsinin putu olan varlıktan ve nefsine kul olmaktan, puta tapar gibi sakın. Hâsılı, kulluktan ayrılma ki Hakk'ın rızâsında fânî olasın."

***

"Her görülen, duyulan ve yaşanan hâdiseden mânâ çıkarmaya alışınız. Zira hayat kitabının dili, insanlara hikmet söyleyicidir."

""Kâinat, insan için hazırlanmış bir kitaptır. Heceleyin okuyun. Bütün mevcudat kelimelerinden cümleler, satırlar çıkar. Hepsi de, birliğin ana dilini söyler ve sizi tevhide çağırır.

Aslında, bütün o perâkende görünen mevcûdat kelimeleri, hep vahdeti söylemek için yekpâreleşmiş, tek mânâ hâline gelmişlerdir."

"Sana verilen ömrü, neden dedikodu ve lüzumsuz işlerle tüketiyorsun? Değerli bir eşyâ bile, ağır bedeller karşılığı ele geçirilir. Sen ise, insan kisvesine bürünmek şerefine nâil olmuşsun. Bunun için, kime ne ödedin? Bedâva bulduğun bu emâneti, şimdi mirasyediler gibi harcıyor, döküp saçıyorsun. Bir hazîne sâhibi olduğun, aklına bile gelmiyor. Eğer biraz olsun düşünmüş olsaydın, elindeki bu bahâ biçilmez sermâyeyi, kalp akçe gibi olan dünyâ dedikoduları ile değişmezdin.

Değerini bilmediğin vücut hazînen, bir gün asıl sâhibi tarafından geri istenecektir. O zaman, kerem sâhibinin karşısına, boş el, kupkuru bir yürekle gitmekten utanmayacak mısın?"

"Sizce ehemmiyetli olan, uykularınızı kaçırıp gecenizi gündüzünüzü dolduran, peşinde koşup, uğrunda mücâdelelere atıldığınız, rahatınızı fedâ eylediğiniz öyle yorgunluklarınız ve didişmeleriniz vardır ki bunlar, gerçekte, çocuk oyunları gibidir. Derinlerinde beşerî ihtiras ve zaaflar bulunan bütün o zahmet ve meşakkatleriniz, eğlencelerine ciddiyetle kendilerini kaptırmış çocukların, tahta parçaları ile ev kurmalarına, çanak çömlek kırıntıları için biribirleriyle

kavga edip döğüşmelerine benzer.

Onların mâzeretleri, çocukluklarıdır. Ya büyüklerinki?

Ammâ, bu büyük saydığımız kimselerin, arasında da, çocuk kalmış, büyümemeğe mahkûm, düşünce ve duygu cüceleri ne de çoktur."

"Bir Hak kelâmı yazılmış kâğıdı yere düşürdüğün vakit, hemen uzanıp alıyor ve özür dilercesine öpüp başına koyuyorsun.

Peki, ya kendin, ya sen? Sen ki insansın. Yaradan'ın isimlerine tecellî mahallisin. Şu hâlde, rûhunun da, vücûdunun da dünyâ pislikleri ve pespâyelikleri içine düşüp sürünmesine nasıl göz yumuyor, onu neden elinden tutup kaldırmıyorsun?"

***

'Basiret gözü açık olmayanın bakışları, maddeyi yarıp ileriye geçemez, insanlar, madde dikenlerinden eteklerini kurtarıp, dünyâya gelmekliğin, mâlâyânî ile ömür telef etmek değil, kendini bilmek olduğunu hemen hiç düşünmezler.

Dünyâ, insanları öylesine can evinden yakalamıştır ki, ancak, sarmaş dolaş oldukları bu âlemden, mânâ dünyâsına yol bulduklarında, kendi kendilerini keşfeylemek saâdetine erebilirler...

Bu vakte, vaktin hükmünden kurtulmakla vâsıl olunur."

***

"Elinizden, gözünüzden, kavlinizden, fiilinizden zuhur eden her düşünce ve hareketin altında, hak ve adâlet terâzisi olsun.

Sudan ve topraktan bulduğunuz vücûdunuzu, suyun ve toprağın kaydından ve esâretinden kurtarın. Zira dünyâya bu kârı işlemek, bu kazancı elde etmek için geldiniz. Tabiatın hükmünden çıkıp, rûhunuzun ayağını bağlayan zincirleri kırmadıkça, kalbiniz inşirah bulamaz, huzur nedir bilemezsiniz.

Hak sevgisi mahlûk değildir. Başı yoktur ki sonu olsun. Yüzünüzü, o tarafa çevirin. Nasıl olsa, her varlığın avdet edeceği yer orasıdır.

Gözlere perde çeken tabiat, zâlimdir; nankör, vefâsız ve merhametsizdir. Eskiyenleri, işe yaramayacak hâle gelenleri, isteseler de, istemeseler de bozup dağıtır, varlıklarını târ ü mâr eder ve bu malzemeden yeni varlıklar meydana getirir.

O seni yok etmeden, sen onun elinden kaçarak, bir damladan ibâret olan varlığını, ummâna teslim et ki, onda yok olup onda var olasın."

"Hakikat şu ki, kul, nâkıstır, eksiklidir. Bunu bilmek, Hakk'a yalvarmaya yol açar. Her ricânm altında da bir icâbet gizlidir.

Noksanlıktan neden korkuyorsunuz? Allah, her nâkısın tamâmıdır. Elverir ki gözünüzde yaş, gönlünüzde ateş olsun."

***

"Bilin ki ne siyâhın siyahlıkta, ne beyazın beyazlıkta bir sun'u vardır. Ve bu sırlı taksim, herkesin ezelî istîdâdına göre vücut bulmuştur.

Onun için, duygudan düşünceden neniz varsa, hepsi Hakk'ın ihsânıdır ve bunlar size, daha eliniz ayağınız yok iken, vücûdunuz ademin sinesinde gizli ve nâpeydâ iken verilmişti. Öyle ki, rûhunuz da, maddeniz de, hep o ihsandan hayat emerek beslenmiştir.

Sizi ezel durağından bu ihsanları yüklenmiş olarak çekip, dünyâ pazarına getiren eli, niçin görmüyor, neden öpmüyorsunuz?

O dünyâ pazarı ki, orada nur da satılır zulmet de. Sakın, zifirî karanlık tarafa gitmeyin; zulmete tâlip olmayın. Can nakdinizi harcayıp, sevgi satın alın.

Dünyâ kahbedir. Onun işvelerine aldanıp da, yüz kızartıcı hırs ve heveslerin tuzağına düşmeyin.

Sizi bu âleme getiren eli tutar da bırakmazsanız, o da sizi, dünyânın karalarını ve karanlıklarını satın almaya bırakmaz."

"Allah'tan ecir ve mükâfat mı istiyorsun? İyilik yap ve karşılık bekleme. Zîra iyiliğin hakîkî bedeli, yaptığın hayrın kendisidir."

"İnsan, karşısına bir taş alıp dertleşemez, konuşamaz. Ey taş! Bak şu çiçek ne güzel... Yâhut:

Bugün başım ağrıyor! diyemez. Dese de, sözünü mevziine koyamadığından, hebâ etmiş olur.

Bunun gibi, düşünce ve duyguları taşlaşmış, irfan hayâtından nasibi kesilmiş kimselerde de taş sıfatı vardır. Onlara da Hak'tan hakikatten, iyilik, güzellik ve doğruluktan söz söyleyemezsiniz. Söyleseniz de, emeklerinizden semere alamazsınız.

Üstelik, elinize, ayağınıza çarpan bir taş, nasıl sizi rencide eder, canınızı yakarsa, bu, hikmetten ve irfandan nasipsiz kimselerle alış veriş de, neticede size, ıztırap ve hoşnutsuzluğa mâl olmuş olur.

Kafaları ve gönülleri taşlaşmış kimseler, iyiliğin, güzelliğin, hikmet ve irfânın tadını tatmış olsalardı, şüphesiz, bu mukavemet edilmez câzibeye kapılıp, hayrın ve güzelliğin safında olurlardı.

Ancak, bunu istemek, isteyebilmek de, bir ezel vergisidir. Güzelliği isteyen ve anlayanda, mutlaka güzelliğe istidat vardır. Zîra insan, ancak cinsine, kendine benzeyene meclûp olup gönül bağlar ve kendi müşterek mânâsını bulduğu değerlerin hayrânı ve enîsi olur. Ülfeti, dostluğu ve ünsiyeti ancak onunla eder."

"Korkacaksan, asıl mânevî varlığının mâruz kaldığı tehlikelerden kork. Korumak istiyorsan, evvelâ onu koru...

Haset ve fesat ehlinin vesvese ve kıskançlıklarını kamçılama. Onların, şeytan sıfatına bürünerek sana musallat olmalarına meydan verme.

Şeytan, çelmek ve çalmakta nasıl üstat ise, onlar da şeytana benzemekte kusur etmezler.

Ey şeytanın vesvesesine uyarak nefisleri putuna tapanlar! Gittiğiniz yoldan geri dönün. Size verilmiş bu vücut, bir gün geri çağrılacaktır. İster istemez boyun eğeceksiniz. Fakat avdetiniz nereye olacak? Hangi meçhul âkıbetin, hangi azapların cehennemine gideceğinizi düşünüyor musunuz?

Rûhunuz, toprağın mahkûmu, tabiatın sefil bir sâkini olarak kalırsa, yazık değil mi? Beşeriyet kisvesi içinde ve beşikle mezar arasında, size verilmiş olan fırsatı hebâ ederek nefsiniz harâmîsine teslim etmeyin.

Bir kere, Allah size insan sıfatı giydirmekle mahlûkâta baş etmiştir. Neden ayak oluyor, sultan iken, neden boynunuzu esirlik zincirine vurduruyorsunuz?

Henüz fırsat kaybolmamıştır. Geri dönün... sapmış olduğunuz dikenli, sarp ve çıkmaz yolun karanlığından, hakikat nurları ile aydınlanmış şah-ı râha dönün...

Ey şeytana uyanlar! Nefsinizin kulağına şirin sözler fısıldayan, tatlı vaadlarla tuzağa düşüren şeytan, kimseye dost ve yâr olmamıştır. Dost, Allah'tır. İnananın da inanmayanın da, mü'minin de kâfirin de, azizin de, rezîlin de... O, bütün yaradılmışların ilticâgâhıdır, sığınağıdır.

Geri dönün, geri dönün... Hakk'ı, Hak dostlarını tâkip edin... Tahkik, bu yol sizi, gerçeklerin ölümsüz hayâtı ile zinde eyler, diriltir."

"Dünyâ vefâsızdır. Kezâ, dünyâdan elde edilen her şey de öyledir. Her ne ki dünyâdan buldun, onu şimdiden zâil olmuş bil...

Bir güzelin yüzünde saltanat süren tarâvet ve gençlik, iğreti elbise gibidir. Hiç bozulmayacak, hiç değişmeyecek sanırsın. Ammâ, zamânı gelince, vefâsız dünyâ, bunu ondan alır ve bir başkasına giydirir.

Dünyâ, güzeli çirkinleştirmeğe, zengini sokak dilencisi etmeğe, mâmüreleri vîran eylemeğe asla utanmaz.

Senelerin hançeri, gönül bağladığın bir dilberi o hâle sokar ki, sırasında diz dize oturur da, gene birbirinizi tanımazsınız.

Bir zaman için borç olarak sana verilen dirlik, güzellik, şan, şeref, nen varsa, geri vereceğini unutan sana, gülümseyerek bakmaktadır.

Dünyâ çarkının dişleri, her an yeni bir cana kıymakta ve bir yeni cana da hayat vermektedir.

Her neyi ki topraktan buldun, kalben onu bağışla, ikramlarını, iltifatlarını benimseme, onlara muhkem yapışma...

Kânundur. Dünyâ, verdiğini alır. Öyle ise, zevâle mahkûm olan maddeye dört elle sarılıp, mânândan yüz çevirmek gafletini işleme!"

"Vefâya susayan, onu dünyâdan değil, mânâdan arasın.

Mâlik olduğun servetin, şöhretin, mevkiin, bilgin ve hünerinle öğünmek zavallığına düşme.

Ona şükret, onu malın canın bil ki, eskimez, eksilmez ve nerede olursan ol, senden ayrılmaz

olan mânâ zenginliğidir."

***

İnsanları biribirleri ile boğuşup cenkleşmekten kurtararak, düşmanlıkları dostluğa, kinleri

muhabbete, zulümleri şefkate, şiddet ve gazapları mülâyemet ve affa çevirmesini bilen yâr-ı vefâdâr Dost, onlara sesleniyor:

"Nefsânî hesaplarla giriştiğiniz mücâdelelerinizin ve şehvetle bağlı olduğunuz kirli ihtiraslarınızın kaybolmasından korkmayın. Bunları yok edesiniz ki gerçek varlığa erişmeniz mümkün olsun."

"Benliğiniz dânesini acz toprağına gömün ki mahsûl ve bereketiniz, yok yoksul ve aç ruhların nafakası olsun."

"Hâdiseleri hoş karşılayın, itirazlarınızla, atılan oku geri çeviremezsiniz. Üstelik de, Hakk'a âsî olmuş olursunuz. Olan, Hakk'ın emridir. Zîra ondan başka mevcut yoktur. Dilinizle, Lâilâhe illallah diyorsunuz. Yâni, Allah'tan başka Allah olmadığını söylüyor, fakat îtiraz ve amellerinizle, bunun aksini ihtiyar ediyorsunuz.

Her olanda bir hayır vardır. Bunu görmeyebilirsiniz. Lâkin, nice vak'alar vardır ki şer görünür, altından hayır çıkar. Nice hayır gibi görünen vak'alardan da şer doğar.

Hakk'ın her yaptığı doğru ve güzeldir. Olanları, dâimâ seve seve, hoşlukla karşılayın."

Dostun yakını olan bir mühendis müteahhidin yanında ve fevkalâde müsâit şartlarda çalışan şoförün, işini terketmesi üzerine, o zat: "Allah akıllar versin." demek sûretiyle şoförün bu beklenmedik hareketini tasvip etmediğini belirtti:

"Niçin böyle düşünüyorsun oğlum? Sana her zaman söylüyorum, hâdiseleri olduğu gibi kabûl et! Hayır, olandadır."

Nitekim, daha aşırı menfaat ümidi ile, rahat olduğu kadar kârlı da olan işini terkeden bu adamcağız, kısa zamanda aldatılmış bulunduğunu anlayarak, mahcup ve üzgün, geri gelip eski işine döndü.

Dost, pencereden bakıyordu:

"Size bir yalan... Ayşe Hanım geliyor!" dedi.

Herkes pencereye giderek baktı.

"Size bir yalan... dediğim hâlde, gene baktınız! İşte dünyâ da böyle. Yalan olduğu biline biline kanılıyor!"

Fâtih ile Edirnekapısı arasında işleyecek tramvayların hazırlığı, geciken bâzı istimlâkler yüzünden ve belki de, gereken ciddî tâkibi görmediğinden, uzun yıllar sürüp gitti ve yol, senelerce, geçilmez bir balçık deryâsı hâlinde kaldı. Böylece de, gerek o civar sâkinlerine, gerek işleri o tarafa düşenlere büyük güçlükler verdikten ve düşme, kırılıp incinme hâdiselerine sebep olduktan sonra, nihâyet 1929 senesinde tamamlandı.

'Yıllar yılıdır, tramvay, tramvay... derken, sanki bir an imiş. O da oldu işte. Bu da bir vuslattı. Geçti gitti. Bir müddet sonra büsbütün unutulup hatırlanmayacak.

Hani, şu köşe başında bir bakkal vardı ya... dükkânında kendini asmıştı. Şimdi biz biliyoruz, bir müddet sonra onu da kimse hatırlamayacak."

"Öğle namazını Fâtih Câmiinde kıldım, ikindiyi de Ayasofya'da.

Hey gidi günler... Çocukken, bilhassa Ramazanlarda, burada oyun oynar, safların arasında

bile koşuşurduk."

"Dünyâ şehvetleri yılan gibidir. Onu mücâhede ile ezmezsen, ejderha olur, evvelâ da seni yutar."

"Dünyâ hırs ve şehvetleri zehirli şarap gibidir. içerken hoş ve leziz bulursun. Fakat sonunda ölüm vardır."

"Bu dünyâ, adı menfaat olan bir kuştur. Bir kanadı yalan bir kanadı da riyâdır."

"İlmine mağrur olma. Çünkü, dünyâda kazanılan her şey gibi, bilgi de bir gün senden gider. Bunu hatırlatana neden, küsüyor, hiddetleniyorsun? Hattâ düşmanlık görmüş gibi nefret ediyorsun?

Putperestlerin, putlarına tapıp etrâfında döndükleri gibi, sen de, şu nefsinin hazları ve iptilâları etrâfında dolanıp durmaktan vazgeç. Onlara değerlerinden fazla kıymet verip, zebûnu olma ve ebedîlere gösterilecek aşkla bağlanma!

Bunun için:

Hadîs-i Şerifte de: "Dünyâ için çalış dünyâda kalacağın kadar... cehennem için çalış ateşe dayanacağın kadar..." buyuruluyor."

***

"İnsanları Allâh'a yaklaştırmaya bakın. Uzaklaştırmaya değil... İslâmın mes'eleleri, üstlerinde durulmasında değer bulunmayan boş ve dar düşünceler değildir.

Meselâ, karşına, hiç mânevi terbiye görmemiş, ruh dünyâsı bomboş, buna mukabil, maddî bilgilerle tıka basa dolu bir kimse geliyor. Bir ruh câhili olduğu kadar, kafası dünyâ bilgileriyle yüklü bulunan bu adamı uyandırıp dalâlet ve gafletten kurtarmak için, herşeyden evvel, irşatta seviyeli olmak ve bilgilerine dudak bükmemek gerek. Aksine, ona saygı göster, hattâ ilminde, daha ileri adımlar atması için teşvik eyle...

"Hiç ölmeyecekmiş gibi dünyâ için çalış, hemen ölecekmiş gibi ukbâ için çalış!" diyen Resûlullah değil mi?

Gene Hazret-i Peygamber: "İlmi istemek her kadın ve erkeğe farzdır," buyurmuyor mu?

İslâmiyetin yükselmesi ve birliği için çalışan kimse etrâfındakilere: Mânevî ilme olduğu kadar, maddî ilme ve ahlâka da sarılın! demezse, mes'ûldür, günahkârdır.

Bugün insan dimağı, madde dünyâsında hârikalar meydana getirirken, bundan Müslümanın câhil kalması, keşifleri, buluşları, türlü türlü teknik ve fikri faâliyetleri başkalarına bırakması ne ayıp... Bidâyette İslâm dünyâsı böyle miydi?

Artık bizde de, dağarcığı maddî bilgilerle şöyle böyle dolmuş kimseler çoğalmaya başlamış bulunuyor ve bunların arasında, öyleleri de var ki, yalnız madde ile tatmin olmamakta, elde ettikleri diplomaları, içlerinin boşluğuna cevap verememektedir. Onun için de, ruhları iklimine bir mânevî sermâye isteyen bu adamın ihtiyaç, ümit ve heyecânını boş ve katı davranışlarla söndürmek revâ mı?

Rehber olduğunu söyleyerek önde giden kimse karşısına gelen tâlibe, daha ilk adımda, kaşlarını çatarak: Nedir bu kıyâfetin? Çıkar bacaklarından bu dar pantalonu, bir bolunu giy, Zamân-ı Saâdet'e göre giyin kuşan... Edepli ol! Sinema tiyatro denen yerlere de gitme.

Çoluğunu çocuğunu da gönderme, kâfir olursun! Sakın dişlerine altın geçirteyim deme... Yollu câhilâne ve mesnetsiz sözlerle, onu, aradığı, hattâ susamış olduğu mânâ dünyâsının kapısına varmadan geri çevirmesi, Islâmın rûhuna ihânetten başka nedir?

Neden Zamân-ı Saâdet'e göre giyin, diyor da, Peygamber'in ahlâkına göre yaşa... demiyor? Edebin ölçüsü, kılık kıyâfet değil, tevhittir. Kavuk, şalvar, hiç kimseyi kalb cennetine götür-mez. Ammâ, ahlâk-ı Muhammedi, iki dünyânın da nizam ve huzur kapılarını açar. Çünkü

Resûlullah, beşeriyete, ahlâkı tamamlamak ve yayıp öğretmek için gelmiştir. Kılık kıyafet düzenlemek için değil... Yazık ki hoca efendi bunu bilmez. Bilenlere de kâfir der. Hadîs-i Şerifte de "İnnallâhe lâ yenzuru suveriküm" ["İnnallâhe lâ yenzuru ilâ ecsâmiküm velâ ilâ suveriküm velâkin yenzuru ilâ kulûbiküm. Hadîs-i Şerif (Müslim): Allah cisimlerinize ve sûretlerinize bakmaz; fakat kalblerinize bakar."] **buyurulduğuna göre, Allah, süretlerinie değil, kalbinize bakar. Şu hâlde iş, kalb-i selim sâhibi olmaktadır.**

Hoca olmak, rehber olmak mes'ûliyetini üstüne almışsan, önüne diz çökenin dünyevî bilgilerinden de câhil bulunma, sermâyeli ol! Her kuşun lisânını bilen Hz. Süleyman gibi ol! Zîra senin vazîfen, uzaklaştırmak değil, yaklaştırmaktır.

İslâmda değişmeyen, esaslardır, teferruat değil.

Karşına gelene insânî kemâlâtı öğret ve bunları hâlinle de yaşayarak göster. Esâsen tevhit de, bu kemâlâtm zirvesidir, son basamağıdır."

Dost: "Başkalarına mîras bırakacağın mal senin malın olamaz. Senin malın Allah yolunda harcayıp âhirette toplu bulacağın maldır," sözünü bir kitaptan okuduktan sonra şöyle devam etti:

İnsanları seviniz. İçinizde af, merhamet, hoş görürlük huyları vardır, bunları harekete geçirmek sûretiyle yalnız insanları değil bütün mahlûkâtı ayni yorulmaz iştiyakla seviniz. Kendinizde mevcut olan cevherleri etrâfınıza cömertçe harcayınız.

İnsanları hatâlarında ve sevaplarında onlarla bir olarak, acılarına ve ıztıraplarına iştirak ederek ve berâberce göğüs gererek seviniz. Doğumlarıyle çoğalıp, ölümleriyle eksilecek kadar onlardan olunuz. Bir insan olarak hepimizin vazifemiz beşerin yüzünü müşterek samimî ve insanca bir gayeye çevirmektir. Bunun da bir çok yollan vardır. Fakat en kestirme yol, aşk ve îman yoludur.

Aşk ve îmânın temeli Hak'la halk'ı birlemek, Hakk'ı halktan görmek, halkı Hak diye sevmektir."

Bunları dinleyenlerden biri heyecan ve ıztırapla söz alarak şöyle dedi:

- Biz senin ihlâslı sesine niçin lâzım geldiği kadar kulak vermiyoruz? Niçin bize çizdiğin bu yoldan saptığımız zaman bağrımıza onulmaz yaralar açıldığını görmüyoruz?

Bizi intibâha çağırmak fedâkârlığından hiç bir zaman çekinmedin, ama ikâzlarına belki gülenlerimiz, belki isyan edenlerimiz olmuştur.

Sen insanı nefsinin elinden kurtarıp aşk ve îmânın dostu etmeye çalışırken kıt aklımız senden dâvâcı olmak küstahlığını bile işlemiştir, dedi ve ağlamaya başladı.

***

"Herhangi bir mes'ele hakkında mütâlâanız sorulduğu vakit, kendinizi, yâni şahsî endîşelerinizi ortadan kaldırın. Cevâbınız, tamâmiyle tarafsız ve garazsız olsun. Verdiğiniz karşılıkta, sizin sizliğinizden bir koku bulunmasın. Zîra insan, kendini silip, menfaatini adâlete fedâ ettiği ölçüde insan olur. Aleyhinize dahî olsa, doğruyu ve hak sözü söyleyin.

Allâh'ın huzüruna çıkmak için kıyâmet gününü ne beklersiniz? Her nefes o huzurdasınız. Hareketlerinizi, sözlerinizi, bilhassa niyet ve düşüncelerinizi bu anlayışa göre düzeltin."

***

"Hû erenlerim eyvallah... demekle iş biter mi sanıyorsun?

Resûllullah Efendimiz: "Fakr, iftihârımdır," buyurur. Sen bu derin mânâyı işine gelir biçimde bozmuş, böylece de: Dervişe bir hırka bir lokma yeter... diyerek, işi tenbelliğe, hattâ, dilenciliğe vurmuşsun!

Halbuki, hırkadan murat yokluk hırkası, lokma ise, rızâ lokmasıdır.

Bir kere nefsinin kötülüklerinden yok ol ve Allah'tan gelene rızâ göstermek mertebesini bul, ancak o zaman bu kelâmın gerçek mânâsına erişmiş olursun."

***

'Tarikat, irfan mektebi, irfan ocağıdır. Yoksa hay huy meydanı değil.

Dergâh, sâlike dört şey öğretir: îtikat, ilim, amel, ahlâk.

At fesâd u gıybeti, nefsin kırıp meydâna gel İşte bunlardır tarikat babının miftahları...

Tarikat şehrinin rehberi ise Kur'ân'dır."

"Dört tarafı ayna olan bir hücrede, ne tarafa baksan, kendini göreceğin gibi, gönül evi mânâ ile cilâlanmış olan kimse de, ne yana baksa, hep bu mânânın çeşitli akislerini görür.

Her cilâlı cismin, güneşi ayı sinesinde tekrarlaması gibi, arınmış ve sâfiyet kazanmış gönüller de, sana gerçeklerden haber verir.

Yüzünü görmek için bile aynaya muhtaç olan insan, iç yüzünü görmek için gönlü Hak'la cilâlı bir rehbere nasıl muhtaç olmaz?"

"İlâhî saltanata bir örnek olmak üzere, göz bebeğini dikkate alınız. Bakın tâ uzaktan Fâtih Câmiini, etrâfındaki bütün binâlarla berâber içine alıyor. Görüyorsunuz değil mi?

Nedir gözbebeği? Bir küçük nokta. İşte, insanın mânâsı da göz bebeği gibidir. Sanki bu âlem göz, Hak'la Hak olmuş kâmil kişi de, her iki cihânı kavrayan gözbebeği."

"Ben gizli bir hazîneydim, istedim ki bilineyim... dedi Cenâb-ı Hak. Bu yüzden de kesret libâsı giyen o tevhit, yâni birlik cevheri, toprağa mensup çeşitli örtülere büründü. Tıpkı, yer altından başkaldırıp yeşeren ve dalı budağı, çiçeği mevyesi olan bir ağaç gibi, türlü şekillerde görünerek, cihânın çokluğunu meydana getirdi.

Aslında ise o gene tekti. Türlü türlü görünüşleri, vahdetin kesret sûretinde zuhur âlemine çıkmasından ibâretti. Tâ ki, insanoğlu, bir zamanlar vahdet âleminde tanıdığı o tek olanı, burada da özleyip arasın ve âşinâ çıkarak biliş tutsun, dostluğu gölgesinde huzur bulsun diye..."

"Hayâtın mânâsı budur... Hicranla karışık vuslat; heyecanla karışık sükûnet, gizlilikle karı-

şık âşikârlık."

***

Herkes bir vazîfe ile mükellef olduğuna göre, neden fenâlık yapan cezâsmı görüyor? diye sorulması üzerine:

"Cenâb-ı Hakk'ın, birbirine zıt isimleri vardır. Hâdî, yâni hidâyet verici isminin karşısında Mudil, yâni dalâlet verici, vardır. İşi gücü de, insanları sapıklığa itmektir. Zilletin karşısında izzeti, zâlime karşı âdili bulursun.

Bunların her biri bir kalıba bürünmüş olduğundan, kahır yapıcının önünde, intikam alıcı görünür. Bu hâl, isimlerin çarpışmasından ibârettir.

Aslında, şu şöyle bu böyle yapıyor, ben olsam yapmazdım, dersin. Tabiî yapmazdın; çünkü sen onların sâhip oldukları isimlere mazhar değilsin de onun için yapmazsın.

Herkesin mazhar olduğu isme göre hareket ettiğini düşünürsen, dâvâ kalmaz.

Her tarafı kaplamış olan o nur deryâsı içinde, şu veyâ bu yok... Dünyâ kurulalı beri, nur ve zulmet isimlerinin mazharları dâim ve bâkî.

İşte bu vahdet görüşüne hürmete alışmaya bak.

Kudret, kuvvet, fiil, kavi herşey Allah'tan... diyoruz. Ancak, üstünde dikkat ve titizlikle durulacak nokta "cebr-i mutavassıt" denen orta yoldan ayrılmamaktır. Çünkü insan, cüz'î irâde sâhibi bulunduğu için, bir mücâdele ve nefis muhâsebesi ile de mükelleftir. Şöyle ki, bugün kötülüklere batmış olan insan, nefsi ile boğuşarak o kötülükleri iyiliğe çevirebilir.

İğreti, yâni ârızî soydan olan her menfî sıfat, bir iç savaşından sonra, şeytanlıktan melekliğe dönebilir. İnsana bu imkân verilmemiş olsaydı. Cenâb-ı Hak yer yüzüne ne peygamber gönderir ne kitap inzâl eder ne de velîler yollardı."

"Kabâhat yapmamaktan, kabâhatini bilmek ve bir daha o suça geri dönmemek üzere tövbekâr olmak evlâdır.

Neden, günahkârı hor görüyorsunuz? Onun sâyesindedir ki iyilikle kötülüğü seçebiliyorsunuz. Eğer bu hatâlı kimseye bir karşı tavır takınmak lâzımsa, bu duygu, merhamet dilemek ve Allah'tan, onun ıslâhı için hayır temennisinde bulunmak olmalıdır.

Hem, iyilikler, bir zıt fiil ile meydana çıktığına göre, bir bakıma, o suçluya borçlu sayılmamız gerek.

Esâsen, dünyâda mutlak hayır ve mutlak şer yoktur. Şerler de, günün birinde hayra dönebilir. Sizin asıl meşgul olacağınız, kendi nefsinizdir. Başkalarının günâhını ele almak, günah işlemenin tâ kendisidir."

***

Muhiddîn-i Arabi'nin: **"Maksutta evvel, icatta âhir,"** sözünden bahsedilmesi üzerine:

'Bir elma fidanı dikerken, maksadın, yâni arzun ilerde o ağacın elma vermesidir.

Fidan büyür, baharda çiçek açar, yapraklanır ve sonunda da meyvesini verir.

Cenâb-ı Hakk'ın da bu âlemi yaratmasından maksut Habîbi'dir. Ammâ, Habîb-i Hudâ olan Hz. Muhammed, kendinden evvel gelmiş peygamberlerin sonuncusu olmuştur.

Mısrî Niyâzî de bu fikri şöyle nazmetmiştir: Ben o Mısrî'yim vücûdum Mısrı'na şâh olmuşum. Hadisim gerçi, velî mânide sırr-ı akdemim"

"Allah, hakikat ehline zâhir, basiret gözleri kör olanlara ise gizlidir.

Ezel de, ebed de, evvel de, âhir de hep O'dur. Gözün gördüğü her ne varsa hayâldir, gölgedir. Var olan tek hakikat, tek olan, Hak'tır.

Yalnız Allah var idi hilkatten evvel bir Hudâ Kendidir mevcut, gene hilkatse mir'attir ana..."

"Bütün ilimlerin gayesi, Allâh'ı birlemektir. Onun için halkı görme, Hakk'ı gör. Çünkü tevhit yaradılmışların bir gölge ve hayâl olduğunu bilerek Yaradan'ı görmektir.

(Hudâ birdir, odur mevcut, odur var, gayrı var yoktur) sırrına er.

Her ne ki Kur'ân'da varsa, hepsi insanda da vardır. Ammâ bu hakikat, ancak kâinâtın bütününde Hakk'ı gören gözün nasibidir."

"Ruhlar, ezel âleminde, ben sizin Rabbiniz değil miyim? suâline "Beli!" evet öyle, dediler. Ammâ, oradaki ikrâra, burada iki şâhit lâzımdı. Yalancı olmayan iki şâhit: İlim ve amel.

İnsan olmak, kaçırılacak nimet ve fırsat değildi. Şu var ki, insan sayılabilmek için de, hem bilmek hem de bildiğini işlemek lâzımdı.

Neyi bilecektik? Bize o suâli soranı. Neyi işleyecektik? Onun: İşle! dediklerini."

"Kim ki Allâh'ı bilirse dili uzun olur. Kim ki Allâh'ı bilirse dili kısa olur, hadîsi sizi neden şaşırttı?

Bir kere, Hz. Peygamber'in, hadîsleri ne üzerine, ne sebeple ve ne vakit söylemiş olduğunu bilmeğe çalışmalı.

Olabilir ki Efendimiz, Allâh'ı bilen bir âlimin dili uzar, yâni ilmullahtan söz etmeğe doyamaz, demeği murat buyurmuştur.

Dili kısalırdan maksat da, Cenâb-ı Hakk'ın azametini bilen kimse, mest olup hayret içinde bulunduğundan, i öz söylemeğe mecâl bulamaz ve: Tevhit, sükûttur sırrına mazhar olur,

İşte bu azamet de, dilini keser ve onu susturur. Zîra mevcut ve fâil olarak Allâh'ı görmek edebi, susmayı o kimseye hâl ettirmiştir."

"Lâilâhe illallah diye bağırıp kubbeleri çınlatıyorsun. Hâşâ, Allah işitsin diye mi? Bu yüksek sesle tevhidi söyleyiş, onu kendi kendine duyurmak içindir.

Ammâ Hakîkat-i Muhammediye zâhir olunca bağırıp çağırmaya lüzum kalmaz.

İlim ve irfan ne nisbette ziyâde olursa edep ve sükût da o ölçüde artar."

"Herkesin hâli ve mânâsı fiilinin sûretinden mâlûm olur. Zat şuhûduna çalış ki, hâdiselerin inişinden çıkışından, tebeddül ve tagayyüründen halâs olasın."

***

"Geçmiş ve gelecek zamanla kayıtlanma, hâli tezyin et. Mâzî ve istikbâl endîşesi ile vakit kaybetme. Fakat ihtiyatlı da ol. Çünkü ihtiyat, tevekküle mâni değildir. Kalben Allâh'a sığınmayı bırakmadan ve tedbîrine güvenmeden, ileriki zamanlar için gereken çâre ve tasavvurlarını da ihmâl etme."

***

"Biz dünyâ garibiyiz. Ammâ bunu idrâk ediyor muyuz? Gönlümüzden dünyâ sevgisini silip, aşk burakına binerek, yokluktaki varlığa erişebiliyor muyuz? İşte bu durağa eriştiğimizde, bütün cihan bize yüz çevirse, gene de garip sayılmayız."

"Dervişin sermâyesi doğruluk, aşk ve teslimiyettir.

Nefsinde meziyet görmekten geç. Bir ümit ve menfaat için hizmet edene derviş diyemezsin."

"Bildiğin, görüp sevip bağlandığın Hak olursa, sana yerin üstü de, altı da birdir. Eflâke çık san da, yârin seninle olmazsa, ne hâsıl? Cennet-i Âlâ, Allâh'ın aşkı olan yerdir."

"Âşık, Hakk'ı kendi varlığında bulandır. Bu da ancak, Hudâ'nın varlığında kendini yok etmeğe bağlıdır.

Rahman'ın aşkından garaz, insanın en büyük düşmanı olan nefsin ıslâhıdır. İlim ve irfan ise, seni avlamış olan bu düşmanı sindirip elinden kurtulmaktır.

Hz. Ahmede'r-Rifâî: Dünyâda iki terbiyeci vardır, buyurur. Biri şevk-ı muhkem, yâni şiddetli muhabbet, diğeri de sille-i Hudâ!

İkinci yol, pek acı, pek elim. Aşk ile terbiye olana ne mutlu!

Şu da var ki, insan melek değildir. Nefsin şeytanlık ediyorsa, uyma, mücâdele et... Mücâdele âletin aşk olunca, işlerin âsân demektir. Nefs ıslâh olunca da, bir zamanlar düşmanın olan bu şeytan, dostun ve refikin oluverir ve:

Nefs iken ismi değişti, bârekallah oldu rûh

Hakikati zuhur eyler."

"Bir fenâlık, bir haram işlerken Allah'tan korkup vazgeçmenin ecri, sevâbı var mıdır? diyorsun.

Derviş isen, sevapla kendini bağlayamazsın. ["Femen kâne yercû likâe rabbihi felya'mel amelen sâlihan velâ yüşrik bi ibâdeti rabbihi ahaden." Kehf Sûresi, âyet, 110: ...Kim Rabbine kavuşmayı arzû ediyorsa, iyi iş yapsın ve Rabbine yaptığı ibâdete hiç kimseyi ortak etmesin."] Dervişin Allâh'a kulluğu, sevap veyâ cennet pazarlığı ile değil, hasbeten lillah, karşılıksız olmalıdır.

Bir kere kul, bu mertebeyi yakaladı mı, her nefesi Hak için olmuş olur."

"Hak, kendisine isteyerek ve severek kulluk ve hizmet etmeyeni, halka, ister istemez hizmetkâr eyler."

***

"Allah adamının her an iki bayramı vardır: Biri, dünyânın kirlerini def etmek, İkincisi, gönlünde Hakk'ın sevgisini kâim kılmaktır."

"Kur'ân-ı Kerîm'de aşk (eşedd-i hub) ile gösterilmiştir .["Vellenîze âmenû eşeddü hubben lillâhi" Bakara Sûresi, ayet 165: "...İnananlar ise en çok Allâh'ı severler..."] Yâni taşkın, ziyâde sevgi...

Aşk başka, muhabbet gene başkadır. İnsanda, muhabbet devrinden sonra aşk, daha sonra da vecd devri gelir.

Sanki biri damla, diğeri nehir, vecd ise, nehrin denize ulaşması gibidir.

Aşk, insanın bütün vücûdunu sardı mı, utanç veren hayvânî hırs ve çirkinlikleri de boğup öldürür. Fuzülî, aşkın kadrini ne kuvvetli mısrâlarla söylemiştir:

Ey Fuzulî kılmazam terk-i tarîk-i aşk kim
Bu fazilet dâhil-i ehl-i kemâl eyler beni"

"Hikmet o kalbden kaynar ki, onda muhabbet damarı ola...

Allah kendi aşkının şeydâlarına hikmet kapılarını açar. Onlar da bu hazînelerden, istidatları eteklerini hikmet ve irfan nakdi ile doldurup kaçarlar."

"Demir asâ demir çarık arayıp kolladığın nedir? Kimdir? O, sensin. O şendedir. Kendini bil, O'nu bulursun."

ÂÎLE İÇİNDEN ve HÂTIRALARDAN ÇİZGİLER

Dostun mânâ kapısına yarı merak yarı görünüş için gelenler de eksik değildir. Ne ki, talebinde ihlâssız olanı, dalgaların, çeri çöpü sâhile atması gibi, o mânâ deryâsı da, sessizce, bir kıyıya bırakıvermiştir.

Onun, insanlardan başlıca beklediği, kendi kendilerine karşı dürüst, samimî ve ciddî olmalarıdır. Taleplerinde sahte, niyetlerinde ihlâssız olanlar, her ne kadar gerçeklerin sûretine bürünmüş görünseler de mânâ potasının yalan bilmez dudağı, ayarlarını ortaya koymaktan geri kalmamış, kalpı hâlisten hemen ayırıvermiş, böylece de, aldatmak isteyen aldanmış, ammâ onlara acıyan, gene Dost olmuştur.

O kadar ki: **"Beni aldatmak isteyene aldanmış görünmekten zevk duyarım,"** demek sûretiyle onları, ayıplan günâhları ile başbaşa bırakmış ve nedâmet etmelerine fırsat vermiştir.

***

"Bir kimsenin yüzüne karşı gösterdiğin saygıyı, gıyâbında da gösterirsen, işte bu beni çok memnun eder."

Dost, kötü zanlardan, yakıştırma ve arkadan konuşmalardan, tecessüsten tamâmiyle uzaktır. Maddî mânevî tecessüs sâhibi olanlarla bağdaşamaz.

"Biz, dâimâ hüsnüzanla mükellefiz. Eğer sûizanla lekelediğin kimsenin niyeti güzelse, kaybeden sen olursun. Yok gerçekten niyeti kötü ise, bu da, Rabbi ile kendi arasındadır. Bize ne düşer?"

Dost, bu anlayıştan hareket ettiği için, dâimâ ve herkesin söz ve hareketlerinin hüsn-i tefsir edilmesini ister.

***

Sofrada et vardı. O sırada, âileye yakınlığı olan biri, iş hayâtında karşısına çıkan bâzı kimselerin iyi niyet sâhibi olmadıklarından söz açınca:

"Sûizan etme oğlum! Niçin yediğin ete âlemin kanını karıştırıyorsun?" diyerek, konuşanı susmağa mecbur etti.

1942 senesinde sayfiyede bulunuluyordu. 1925 senesinde bütün dînî müesseselere karşı girişilen iptâl harekâtına hürmeten Dost evine ancak hâne halkı ve çok yakın akrabâlardan gayri mânevî evlâtlarından kimseyi kabûl etmemekte idi.

Fakat kızının çok yakın ve çok eski bir çocukluk arkadaşı bir gün köşke gelmek üzere izin istemiş ve aldığı müsbet cevâbı da bir kısa tezkire ile arkadaşına: Filan saatte bize gel! diye bildirdiğini söyleyince Dost;

"Kızım, bir kimseyi böyle emreder gibi çağırmamalısm. İşin ve mâzeretin yoksa; arzû ettiğin takdirde filan saatte gelebilirsin! diye mektubunu tashih et" demek sûretiyle emir ve emrivâkilere karşı titizliğini bu öğretici îkâzla bir kere daha belli etmiştir.

Ferâgat ve fedâkârlık, Dostun en hürmet ettiği hasletlerdendir.

Ferâgat sâhibi ve fedâkâr bir kimse kadar, ona yaklaşan olamaz. Çünkü vermek, tahammül, sabır ve maddî mânevi cömertlik, her gün her saat, yaşayarak etrâfına gösterip

öğrettiği meziyetlerindendir.

Kimseye yük olmak istemez. Etrâfın direnmelerine rağmen, ufak tefek bâzı işlerini bizzat yapmaktan hoşlanır.

"Bize, bâr olmak değil, yâr olmak düşer."

Der ve buna, her fırsatta canlı örnekler vermekten geri kalmaz.

Hasta, düşkün, yoksul ve ihtiyaçlılara yardım, Dost un en sevdiği vasıflardandır.

Bir gün, câmide bir fakire rastgelir. Adamcağızın kıyâfetinin, soğuk mevsime uygun olmadığını görerek, üstündeki pardesüsünü vemeğe niyetlenir. Fakat bir yandan da, bol geleceğini düşündüğünden, vazgeçer. Eve geldiğinde, bu zavallıyı aratıp buldurarak icâbını yerine getirtir.

Bu anlayışı takviye için her fırsatta söylediği söz:

"Allâh'ın, insanı, bir muhtâcm gönlünü almaya muvaffak edişi, ne büyük lûtuftur. Onun için, bana uzanan ihtiyaç elini öpmek isterim!" demek olur.

***

Eline, bu satırları yazmak imkânı verilmiş olan kadın, Dostun yanında bulunduğu bir sırada, içeriye, yakınlarından biri girerek: "Efendim, Allah size ömür versin, İsmâil Efendi vefât etti. Ne yapayım?" diye sordu ve:

"Onun yerine bir başkasını bul!" cevâbını alarak, çekilip gitti.

O zamâna kadar, ancak verenle, vermeğe vâsıta olana mâlûm bulunanı, bu konuşmaya şâhit olan, tesâdüfen öğrenmiş bulunuyordu.

Meğer Dostun her ay yardım elini uzattığı otuz muhtaç insan varmış. Bunlardan biri eksilince, varsın bir tânesi noksan olsun, demez, yerine bir başkasının bulunmasını ister, böylece de geçimlerine yardımcı olduğu ihtiyaçlı kimseler kadrosunu daraltmayı düşün-mezmiş.

Dost, komşuları ile de çok alâkalıdır. Hastalarını, ya bizzat yoklar veyâ yoklatır. îcap ediyorsa, hekim ve ilâç temin eder, hediyeler verir. Her gün, evine, çeşmeden su taşıyan yaşlı komşu, bir iki gün görünmeyecek olsa; **"Bahâeddin Efendi hasta olmasın... bir dolaşınız... dün de, bu gün de göremedim..."** dediği çok olmuştur.

Etrafta, pek herkesin duymadığı sesleri işitir. En meşgûl olduğu zamanda dahî, sokaktan geçen bir fakirin sesini duyar. Veyâ, ev işlerine yardım eden kızlardan birinin öksürdüğünü veyâ hıçkırdığını işiterek:

"Gidin, şu kızcağıza bir şeyler içirin. Deminden beri zavallının hıçkırığı geçmedi."

Diye etrâfim îkâz eder. Her fırsatta onları yanına çağırtarak meyve verir, şeker, çikolata kutularını ellerine eteklerine boşaltır.

Hele, istirâhatleri ve eğlenceleri, gereği gibi düşünülmezse canı sıkılır, âilenin çocuklarından evvel onların kollanmasını ister, erken yatıp dinlenmelerini, ağır işlerle yorulmamalarını istediği gibi, yiyip içmeleri ve giyim kuşamları da gene alâkalandığı hususlardır.

"Dön geri borusu çalındığı vakit, en arkadakiler en öne geçer. Hanımlığınıza, hanımefendiliğinize güvenmeyin. Merhameti, şefkati elden bırakmayın."

Der ve bunu da, bütün yaradılmışlara gösterdiği sonsuz alâka ile gözler önüne serer.

Kendisi ile eskisi gibi alâkalanılmadığını hissedip, bu üzüntüsünün sitemini etrâfına da duyuran bir kimse için:

"İster evvelce ister şimdi, vermiş olduğum sözden zerre kadar dönmem. Ben hep oyum. Eğer ortada bir değişiklik varsa, kendinde arasın. Dünyâ ile içli dışlı olup gaflete dalmışsa, elbette eskisi gibi olmam düşünülemez."

Dost, alış veriş, alım satım, ev idâresi, giyim kuşam gibi meselelerde, kendi düşüncesinin aksini söyleyen veyâ isteyen olursa, îtiraz etmeksizin kabûl eder ve başkalarının istek ve arzülarım saygı ile benimser. Etrâfına da:

"Niçin herkesin kendi düşünce ve anlayışınızda olmasını bekliyorsunuz?" der ve başkaları-nın rahatı ile zevklendiği için de, karşısındaki memnun ve mesüt olmuşsa, kendisi, o kimseden daha fazla haz duyar.

"Memnun bir kalbi görmek bana ne kadar sevinç verir," demek sûretiyle, bu duygusunu belirtmekten âdetâ zevk duyar.

Hiç bir zaman, iddiâ için, ısrar etmiş olmak için söz söylemez. Bilhassa, başkalarının fikirlerini ehemmiyetle dinler: **"Hakikat önünde dâimâ eğilirim!"** diyerek, her fırsatta da bunu yaşayarak gösterir.

Hele, hakikat meydanda iken, ileri sürdüğü ters fikirlerinde inat ve ısrar eden biri olursa, münâkaşadan vazgeçilmesini ister, tatsız ve yersiz direnmelerden asla hoşlanmaz: **"İddiâlı ve dâvâlı sözlerden, günâh-ı bedter gibi sakının..."** der.

"İnsan, kendini suçlamakta ne kadar müşkülpesent ise, günahları için teselli bulmakta da, hiç zorluk çekmez," demekle, basiret gözünü kendi içine çevirmenin lüzûmunu her fırsatta hatırlatmaktan geri kalmaz.

Dost'ta, teşebbüs ve sebat vasıfları, görülmemiş derecede kuvvetlidir. Karar verdiği bir işi, netîcelendirinceye kadar tâkip eder ve en kısa yoldan derhâl harekete geçer ve başarıncaya kadar da müsterih olmaz.

Mes'eleleri uzatmaktan ve lüzumsuz hayâllerden sıkılır.

Elverir ki, teşebbüs ettiği işte, işâret ve ikâz mâhiyetinde, devamlı ve kat'î mâniler zuhur eylemesin. Bu takdirde işi zorlayıp ısrar etmez ve:

"Hak'tan gayri bir varlık olmadığı için, mahlûktan zuhur eden de Hak'tır. Allâh'ın vahiy vâ-sıtaları nihâyetsizdir," der ve ancak böyle bir hâlde teşebbüsünden vazgeçip geri çekilerek, takdire boyun eğer.

Ailece, uzakça bir yere gitmeğe niyet edilmişti. Fakat otomobil Şişhâne'de bozuldu. Şoför, her ne kadar uğraştı ise de, tâmiri için bir hayli zaman lâzım geldiği anlaşıldı. Bir taksi tutuldu, fakat o da ânza yapıp yürümeyince, Dost yanındakilere dönerek:

"Hz. Ali: **"Rabbimi, isteklerimin olmaması ile bildim" buyuruyor,"** diyerek, geri dönmenin yerinde olacağını imâ eyledi.

Zira ortada, ikâz yollu bir engel vardı. Çok uğraşıldığı hâlde, bu engel giderilememişti. Bir başka taksi çevrilerek geri, eve dönüldü.

Bu dönüş ise, o geri kalan gidişten kat kat zevkli ve beklenmedik bir çeşni arzediyordu. Şöyle ki: Çok uzun zamandır memleket dışında olan bir akrabâ, yurda dönmüş ve doğruca Dostu görmeğe gelmişti. Şehirde ancak bir saat kadar kaldıktan sonra Ankara'ya geçmek mecbûriyetinde bulunduğundan, Dost'un eve geç döneceği haberini almakla, mahzun mahzun, gitmeğe hazırlanıyordu ki, kapıda mesut bir karşılaşma oldu.

Neticede, yolcu sevinçli, geri dönenler ise bu çok sevilen akrabâyı görmekten son derece mütehassis ve memnun idiler.

***

Dost, bir işe başlarken dâimâ ihtiyatlı davranır. Gerek günlük işlerde gerek hayâtın icap ettirdiği ciddî ve mes'ûliyetli meselelerde, göz önüne aldığı tedbirli hareketi, muhârebeye gidecek bir kumandanın ricat yollarını evvelden tesbit etmesine benzetir.

Onun için de, her hâl ve kârda, zuhur edebilecek ihtimâlleri dikkate alarak, hazırlık ve hareketlerini ona göre ayarlar: **'Yapılacak işlerde genişliği ve gevşekliği sevmem. Dâimâ tedbirli olmak ve bilhassa vaktinde hareket etmekten hoşlanırım!..."** der.

Ehemmiyet verilmeyen günlük alışkanlıklar, esaslı ve ciddî itiyatlara zemin hazırladığından, yakınlarının, basit işlerde bile ihmâlkâr ve lâubâlî olmamalarını ister. Meselâ, hesaplı ve zamânında hareket etmek mümkün iken, vapur, iskeleye yanaştıktan sonra telâşla bilet almayı âdet hâline getirmiş olan bâzı yakınlarına canı sıkılır.

***

Dost, tanıdık tanımadık, herkesin, herşeyin dostu, koruyucusu ve hayrını talep edicisi değil miydi? Sıcak bir yaz günü dışarı bakarken, âdetâ kendi kendine söyler gibi:

"Gittiği yer dert görmesin!" dedi.

Acabâ bu temenni ne için ve kime söylenmişti? Kalkıp baktık. Yoldan geçen bir adamcağız, köşedeki sucunun önünde durmuş şerbet içiyordu.

Kimdi? Bilmiyorduk. Dost da bilmiyordu. Ne ki, bir kimseye hayır temenni etmek için, onun âileden, akrabâdan, yakınlardan, eş ve dosttan olması lâzım değildi. Zira Dostun nazarında, "herkes" yoktu. O, bütün yaradılmışların dostu ve yârı idi.

Nihâyet yolcu, canlı cansız, bildik bilmedik, cümle âleme dost olan tarafından okşanıp izzetlendiğinden habersiz, bu gâibâne alış verişten sonra, çekilip gitti.

Zâten hangimizin, gıyâbımızdaki koruyucudan haberimiz vardır?

Bilmiyoruz. Bildiklerimiz ise, bilmediklerimizin yanında bir toz zerresinden başka nedir?

Dost, hiç bir şeye hakaret gözü ile veyâ küçümseyerek bakılmasını istemez.

Dışarıdan soğan kokusu gelmişti. Birisinin: "Ne fenâ kokuyor!" demesi üzerine:

"Şikâyetin neden? Niçin öf... diyorsun. Onun faydalı tarafını düşünsene... Sana gıdâ olan

bir şeye kötü gözle bakılır mı? Hem, kötü damgası vurduğumuz şeylerin, vâsıtalı bir iyilik olabileceğini bilmek gerekmez mi? Kapıyı ört veyâ camı aç koku çıksın. Ammâ bunu, öf... diye tiksinerek yapma."

***

"Herkeste, kendine göre bir meziyet vardır. Onun için, kendimi herkesten aşağı görürüm. Meselâ, beni alıp, aşçılık etmem için bir mutfağa soksalar ve önüme de, sebzeler, yağlar, pirinçler koysalar... bunlarla yemek pişireceksin, çörekler, börekler, pastalar yapacaksın... deseler, ne yaparım! Tabiî hiç...

İşte aşçıdaki meziyetin bende olmayışına bir canlı örnek."

Belki de Dost bunun için, her fırsatta:

"En fazla duâya muhtaç olan benim!" demiştir.

Dost, (Allah'tan başka mevcut yoktur) düstûrunu unutacak şekilde söylenen her tenkit sözünü gıybet sayar.

Hele, emâneti, âdetâ üstüne titreyerek muhâfaza eder. Meselâ, içinde üç yaz mevsimi geçirilen Emirgân'daki yalının tahrip edilmemesi için etrâfındakileri devamlı îkâz etmiştir. Öyle ki, kapılar hızla çarpılırsa üzülmüş, ağaçlan, çiçekleri, çocukların kırıp koparmamaları için büyüklerin dikkatini çekmiştir.

Bir gün bahçenin giriş kısmındaki gömülü çakıl taşlarından bir kaçının yerlerinden oynamış olduğuna dikkat ederek, derhâl düzelttirmiş ve:

"Biz buraya, zarar ziyan vermeğe gelmedik. Binâ da bahçe de emânettir."

Diyerek, bu fırsatla da, etrâfını, başkalarının malını korumak husûsunda titiz olmaya dâvet etmiştir.

O, Hak adına dökülen gözyaşlarını sever; dünyâ meseleleri için olanları değil...

"Nefsânî sebepler yüzünden akan gözyaşlarına tahammül edemem. Namazda olduğun vakit, bir dünyâ işi hatırına gelir de ağlarsan, kıldığın namaz fâsit olduğu gibi, nefsânî alâkalar için dökülen yaşlar da buna benzer."

Yüksek sesle, herhangi bir şey okuyan kimse, bir kelimeyi yanlış telâffuz etse ve bunu da, alenen düzeltmek isteyen biri çıksa, çok canı sıkılır. Hele hâdise, kalabalık içinde cereyan etmişse, son derece üzülür. Zîra hiç kimsenin mahcup olacak duruma düşmesini istemez.

***

Dost, dâimâ etrâfını korur ve kime olursa olsun, söz gelecek bir hareketin yapılmasını istemez.

O, kimse ile istihzâ etmez, kimseyi alaya almaz. Kimsenin sözünü kesmez, ayıbını yüzüne vurmaz. Haşin konuşmaz.

"Allah güzeldir, güzeli sever. Siz de, her hatâlıyı, onun görüşünden ve anlayışından bakarak muhâkeme edin ki, ayıplı değil, mâzur göresiniz. Eğer ben de, ayni günâhkâr heves ve meyillerimin başını bağlamamış olsaydım, belki de ondan beter olurdum! deyin ve bu zavallılar için Allah'tan af ve gufran isteyin," der.

Dost'un dedikoduya hiç mi hiç tahammülü yoktur. Sokaktan eve döndüğü bir akşam vakti, teklifli misâfirlerin kabül edildiği salona giderek kapısını açmış ve boş olan odaya bir göz attıktan sonra, arkasında bulunanlara dönerek:

"Bu oda dedikodu kokuyor!"

Demiş ve kapıyı çekerek yukarı çıkmıştı.

Gerçekten de o gün, eve iki yabancı hanım misâfir gelmiş ve âilenin alışık olmadığı bahislere girerek, ileri geri konuşmuşlar ve böylece de konuşulan bahisler, dedikoduya kaçar olmuştu.

***

Dedikodu etmekten söz edildiği bir gün, mecliste bulunan birinin: En iyisi hiç konuşmamak... demesi üzerine Dost: **"Eğer arkasından konuştuğun kimsenin, yüzüne de ayni sözleri söylediğinde, kalbi kırılmıyorsa, bu dedikodu değildir,"** demişti.

Dost, yapılacak işlerin vukuundan evvel şuyûunu asla istemez. Karar verilmiş bir işin, olup bittikten sonra duyurulması, kadîm âdetidir. Hattâ, herhangi bir keyfiyetin, vukûundan sonra bile, lüzumsuz yere şâyi olmasını sevmez. Böylece de, etraftaki zan ve dedikodu yollu yakıştırmalarla, kıskançlık gibi karşı duyguların harekete geçip, kalblerin oynamasına mânî olunmuş olur.

Onun için âile ve çevredeki mühim hâdiseler bile, ekseriyâ etraftan duyulmadan, kolayca olup biter.

"Bir işin tahakkukuna kadar titrerim. Çünkü Allah isterse o şeyi, bir anda tahvil eder. Gidişe bakıp ferahlanmak meşrebim değildir. Hem Allah, ferahlananları sevmez."

Basit hâllerde bile, zamânından evvel: Falan iş başlayacak mı? veyâ filan gün filân yere gidilecek mi? diye sorulacak olsa: **"Daha o gün gelmedi ki... Allah'ın bileceği şey..."** diye cevap verir.

Dost, kendisine ve etrâfındakilere bir küçük hayrı dokunmuş olanlara, mutlakâ mukabele etmek ister. Yapılan en basit iyiliği unutmaz. Nankörlüğü ise hiç sevmez.

Bir yakınına iyilik ettiği bilinen zâtın aranıp hatırının sorulmasını istemiş olduğu hâlde, bu vazifenin ihmâl edilmiş bulunduğunu öğrenince:

"O kimseye karşı vefâsızlık etmiş oluyorsun. Onu unutmak, Allâh'ın nimetini unutmak olur. Kula şükretmeyen, Allâh'a da şükrünü bilmez," demişti.

Evlâtları arasına yeni girmiş bir zâta şöyle demişti:

"Dikkat et, şimdiden sonra nefsin, sana daha çok musallat olur. Uyanık ol ve kendi kendine: Nefsini bil nefsini, senden sorarlar hep seni... demeği âdet et."

***

Yakınlarından biri Dost'u ziyârete gelmişti. Odada, **Bakırköy Müftüsü Ali Rızâ Hayırlı Efendi** bulunuyordu. Evvelâ Dostun elini öptükten sonra Müftü Efendiyi de hürmetle selâmladı. O sırada Dost, misâfirine dönerek:

"Yabancı değil, evlâtlarımızdandır," dedikten sonra da şöyle ilâve etti:

"Esâsen, yabancı olan, nefsimizdir."

Dostun evlâtlarından birisi anlatıyor:

Babam Rifâî şeyhi idi. Ârif, zarif ve nüktedandı. Dergâhımıza gitmek üzere olduğum bir gün, defterime şu sözleri kaydetti: Ben dahî yoluna mânî olmak istersem, dinleme. Dumanın doğru çıksın ona dikkat et!

Dostun terbiyesinde bulunan evlâtlarından biri, rahatsızlanmıştı ve İstanbul'dan uzaklarda bulunuyordu. Hastalığı da oldukça ciddî idi. Gurbette ölmek ihtimâlinin uyandırdığı endîşelerle dolu bir mektubuna aldığı cevap şu oldu:

"İnsan Bağdat'ta da ölebilir. Fakat kendisine gösterilen yolda ve o istikâmette olan kimse, nerede olursa olsun, mürşidinin yanında demektir. Orada öleceğim, burada öleceğim diye endîşe etme, kalbini, istikâmetini Hakk'a çevir, onun dediklerini tut, böylece de onunla ol."

Allah, kâmil insanın hakikatini bildirsin diyen bir zâta, Dost:

"Kâmil insan, haya, ve hakikattir," diye cevap verdi.

Dostun teveccühü bulunan bir yakını ziyâretine gelmiş ve karşısında küçük bir iskemleye oturmuştu. O sırada, içeri girenler bu iskemlenin rahat olmadığını söyleyerek misâfıre, daha uygun bir yere geçmesini, nezâketle teklif ettiler. Dost da teklif sâhiplerine şu cevâbı verdi.

"Bu dünyâda rahat yoktur. Ancak üç yerde rahat vardır. Birincisi, münâcât-ı Rahman: İkincisi, tilâvet-i Kur'ân; üçüncüsü; sohbet-i ihvan... İşte rahatlık bunlardadır."

Dostun verdiği bu karşılık, insanları maddî rahatlıktan mahrum etmeğe teşvik değil, gerçek huzur ve kalb istirâhatinin, mânevî mevkilerde aranmasını söylemeğe bir bahâne idi.

***

Namaz kılmak üzere olan bir yakınına:

"Kızım, Allâh'ı görür gibi namaz kıl... İbâdetin yatıp kalkmaktan ibâret olmasın... Kur'ân-ı Kerîm'i de, mânâsını anlıyormuşcasına oku... Bir gün olur, Cenâb-ı Hak sana onun mânâsını da anlatır."

***

İlmiyeden olan ve ilmiye kisvesi taşıyarak dolaşan Ubeydullah Efendi ismindeki zat, kültür çevrelerinde alafrangalığı ile tanınan, zaman zaman da bu vasfı umûmî efkârda bir alaylı nükte mevzûu olan simâlardandı.

Dost'a rastgeldiği bir gün, söz arasında, sokakta sağdan yürümeyi, İsviçre'de bir sebzeci kızdan öğrendiğini söylemesi üzerine Dost:

"Teessüf ederim Ubeydullah Efendi, sen Resûlullah Efendimizin (Aleyküm bi'l-yemîn) yânî, sağınızı ihtiyar ediniz, hadîsini bilmiyor musun? Tabiî ki biliyorsun. Şu hâlde, onu unutup, bu basit kaideyi bir yabancıdan öğrenmiş olduğunu nasıl iftiharla söyleyebilirsin?" demiştir.

***

Uzun yıllar, maârif müdürlüklerinde bulunmuş, mektepler açtırmış ve hoca olarak da, binlerce talebe yetiştirmiş olan Dost, bir âile babası olarak da, dört başı mâmur, vazifeşinas, zarif, neşeli ve nüktedandı.

Ammâ, bütün bu hayat, cemiyet ve âile nizamlarının kaide ve icaplarını sıcak ve yumuşak bir tutumla yerine getirirken, gözünün ve gönlünün ezelden bağlı olduğu nokta, Hak yoluna açılan aşk kapısı idi. Onun için:

"Ne sazdan, ne sözden, ne evlâttan, ne de güzel yüzden zevk aldım. Bunların hiç biri beni gereğince oyalamadı.

Sazı severim, aşkımı söylerse... sözü severim, gene onu söylerse... Mânâm olmayan, onu söylemeyen güzeli ne yapayım?

Su içmek isteyen bir kimse için, boş kadeh ne işe yarar? Fakat bu kadeh, temiz, berrak ve lâtif de olursa, elbette suyun zevkini arttırır."

Onun için Dost'un münâsebet ve alâkası, kadehlerle değil, dâimâ, kadehteki su ile olmuştur.

Dost'un çocukluğundan beri, fânî ve zevâl bulmaya mahkûm saltanat ve iptilâlara karşı istiğnâsı büyüktü. Daha, Galatasaray Lisesi sıralarında iken, hâfizasında tuttuğu ve benimsemiş olduğu düşünceler, o zamandan başlayan bir görüşle, dünyâya nasıl bir gözle baktığını belli eder.

Mevkiinin ve şöhretinin gurûru içinde kabına sığmayan birisi vardı. Bunun böyle olduğunu, onu tanıyan herkes gibi, biz de biliyorduk. Tabiî ki Dost da biliyor ve şüphesiz, için için ona acıyordu. Ammâ, kimsenin gıyâbmda konuşmadığından, onu da kınamıyordu. Yalnız, bir münâsebet düşüp o zâtın ismi geçtiği sırada, çocukluk yıllarının ardında kalmış bir Farsça beytin tercümesini vermekle iktifâ eyledi: **"Ey zamânın pâdişâhı! Vaktin gelince, sen de mahalle fukarâst ile berâber olacaksın. Gerçi şimdi, kasrının kapısında beş kere növbet vuruluyorsa da, bir gün, sıra diğerine gelir ve sen geçersin. Ammâ zamânı gelince o da geçer."**

Varlık, dirlik, mevki, şan ve şöhrete gönül veren, onun indinde acınacak kimsedir. Gene der ki:

"Dünyâ, işvebaz bir kadın gibidir. Gönül kapıcıdır. Fakat hiç kimse ile karılık kocalık hakkını îfâ etmemiş, hiç kimseye yâr ve râm olmamıştır."

Gözü evlâtlarından başka bir şey görmeyen, bütün dünyâsı ve hayâtının tek gayesi çocukları olan bir kimse tanıyorduk.

"Evlât ne demek, evvelâ onu düşünelim. Evlât, ana ile babanın cünbüşünden hâsıl olan bir vücut değil mi? Ona, bu aşırı, bu çılgınca iptilâ niçin? Dünyâya, evlâdın için değil, Allâh'ını bilmek için geldin.

Evlât sana verilmiş bir emânettir. Onu sev, koru, iyi yetişmesine gayret sarfet, fakat tek gayen o olmasın."

Dost, evlâtlarının maddî mânevi terbiye ve yetişmeleri ile sıkı sıkıya alâkadardır. Fakat, babalık hissine zebun olarak değil. O, hiç bir şeyin zebûnu ve müptelâsı olmadığı gibi, bu hissin de esîri değil, hâkim ve âmiridir.

***

Muhakkak ki Dost, bir İlâhî vekâr âbidesi idi. Ammâ, abusluktan hiç hoşlanmaz, somurtkanlığı hiç sevmezdi. Onun için de, gerek âile gerek meslek hayâtını süsleyen

yumuşak ve zarif nüktelerini yakalamak her zaman mümkündü.

Meselâ sofraya çorba konduğu bir gün:

— İçmez misiniz, terbiyeli... denmesi üzerine:

"Hayır istemem, varsın terbiyesiz olsun, ben onu terbiye ederim!" cevâbı ile, teklif sâhibini de, sofrada bulunanları da güldürmüştü.

Âile içinde Münîre Hanımefendi, ileri yaşı, kıdemi, görgü ve keskin zekâsı ile, hatırlı mevkii olan ve mevkiinin de, gerçekten ehli bulunan bir kimse idi.

Şeyhülvüzerâ Nâmık Paşa'nın torunu olarak kazandığı köklü terbiye ve asâletini, Hak kapısının tevâzûu ve edebi ile de birleştirmek nasibini almış bir derviş sıfatı ile, çevresinin gözde insanlarındandı. Büyükle büyük, çocukla çocuk olan, gönülsüz, kibirsiz ve hazırcevaptı.

Dâmâdı, Doktor Server Hilmi Bey'le, et tırnak gibi anlaşan iki insandılar. Karşılıklı lâtîfelerini dinlemeğe herkes can atardı.

Bir gün devrin İnhisarlar Vekili nin oğlu, İsviçre'ye tahsile gitmek üzere Dost'a vedâa gelmişti. Münîre Hanımefendinin elini de öpmek istediği zaman, nerede ve nasıl konuşacağını çok iyi bilen Hanımefendi, genç çocuğa Fransızca olarak: **"Attrapez le bien, fuyez le mal!" İyiliği tut, kötülükten kaç,** mânâsına gelen, nasihat yollu sözü, yabancı bir dille söyleyince, yaşlı bir kadının ağzından çıkan bu hiç beklemediği cümle, belki de gence, aslâ unutamayacağı bir yol hediyesi olmuştu.

Dostun yakın akrabâsı [Amca torunu. Vak'anın geçtiği târih, 1911.] olup, çocukluğu ayni çatı altında geçmiş, bugün de fazileti, dürüstlüğü ve kibarlığı ile, çevresi tarafından sayılıp sevilen bir hanımefendi, Dostun, çocuklara olan muâmelesine örnek veren birkaç hâtırasını şöyle nakletmiş bulunuyor:

Râmi, eskiden İstanbul'un en yakın sayfiyelerindendi. Bir yaz, orada büyük bahçeli bir köşk tutuldu. Ammâ bu geniş bağın bir kısmı, mal sâhibine âitti.

Evde, iki kız, iki erkek, dört çocuktuk. Bize, ev sâhibine âit kısma geçmememiz ve o tarafın meyvelerine el sürmememiz tenbih olunmuştu.

Öyle ammâ, öbür tarafta, nakil gibi donanmış kiraz ağaçları vardı. Âdetâ bizi çağırıyor ve: Gelin, şu

penbeli kırmızılı meyvelerimden toplayın! diyordu. Biz de, bir sabah erkenden, kız yeğenimle bu dâvete uyarak ve kimseye de görünmeden o tarafa geçtik. Topladığımız kirazları da eteklerimize doldurduk. Fakat köşke dönerken, Büyüğümüzün, pencereden bize bakmakta olduğunu görünce, öylesine şaşırdık ki, ben, eteğimi gül ağacının dibine boşalttım ve selâmlık odasındaki yüke girerek yatakların arkasına saklandım. Korkudan bir türlü meydana çıkamıyordum. Arandığımı duyuyor, ammâ ses de veremiyordum.

Arkadaşım ise, kirazlarım sarnıcın dibine atmıştı. O da ortalarda yoktu. Nihâyet yemek vaktine doğru bizi buldular.

Ev halkının işi bildiğini hissediyor ve kabâhatimizin, an-be-an yüzümüze vurulacağını bekliyorduk.

Fakat ne tuhaf... Kimsede ne bir muâmele değişikliği vardı ne de sabâhm erken saatinden öğleye kadar nerelerde olduğumuz soruluyordu. Herkes, hiç bir şey olmamış gibi davranıyordu. Bizi yüzlememek husûsunda âilenin müşterek karar almış olduğunu o zaman ne bilebilirdik. Bu tutum, bize öylesine tesir etti ki, bir daha, hakkımız olmayan herhangi bir şeye el uzatamadık.

Çok yaramazlıklarımız oldu, ammâ aslâ haram, gözümüze câzip ve şirin görünmedi.

Ayni akrabâ devam ediyor:

Gene ayni köşkte idik. Bize âit bahçede de pek çok meyve ağacı, bâhusus mebzûl erik vardı.

En büyük ağaçların birine salıncak kurdular. Sıra ile sallanıyorduk. Fakat yaşça büyük olan erkek yeğenim, mutlaka bir tatsızlık çıkarıp bizi ikiye bölüyordu. Ancak, ablam ve küçük yeğenim benimle berâberdi.

Bu geçimsizliği önlemek için büyük yeğenimize bir başka salıncak kuruldu ise de, çıkardığı tatsızlık ona pahalıya mâl olmuş, yalnız kalmıştı. Hiç birimiz yanına gitmiyor, berâber oynamıyorduk.

Meğer Büyüğümüz, bütün bu olup bitenleri de penceresinden tâkip ederek görüyormuş. Bir gün, bahçe kapısından çıkarak yanımıza geldiğini gördük. Çok tatlı ve yumuşak bir sesle: **"Bakalım beni hanginiz sallayacaksınız?"** dedi ve bizim salıncağa bindi. Ablamla ben ve küçük yeğenim, hemen atıldık ve sallamaya başladık.

Karşıdan, mızıkçı yeğenimiz: "Benim salıncağıma da geliniz!" diye, âdetâ feryat ediyordu.

Nihâyet, misâfirimiz, bizim salıncaktan inip onunkine bindi ve bize de: **"Haydi, hepiniz gelin ve hepiniz beni sallayın!"** dedi.

Hemen o tarafa giderek Büyüğümüzü birer birer salladık.

Pek tabiî ki bu hareket ve bu dâvetten maksat salıncağa binmek değil, iki Jarafı da uzlaştırıp birleştirmekti. Nitekim öyle de oldu. Çünkü ayrılığı ve kavgayı hiç sevmezdi. Diyebilirim ki bir ömür boyu ve hayâtın her türlü zorlukları, mızıkçılıkları ve beklenmedik hâdiseleri karşısında hep onu bu uzlaştırıcı ve affedici tavırda gördüm.

***

Ayni akrabânın bir başka hâtırası:

Gene ayni köşkteyiz. Bahçe meyve ağaçlan ile dolu. Hem oynuyor, hem de erik, kayısı, ne varsa koparıp yiyor ve yiyemediklerimizi de ceplerimize dolduruyorduk. Herhâlde işi fazlaya götürmüş olacağız ki, yeğenimle ben, dizanteriye tutulduk. Bu hastalığın da en

ağırına yakalanmıştık. Ayrı ayrı odalarda yatıyorduk.

Evde, âileden olan dâhiliye mütehassısı bir profesör vardı. Durmadan bize ilâç taşıyordu. Fakat ben haftalar geçmesine ve bütün ihtimâma rağmen iyileşemiyor dum.

Günlerden bir gün, evdeki yardımcılardan biri, önüme pirinç çorbası getirdi. Öylesine açtım ki, hemen içip bitirdim. Fakat çorba hem yağlı hem domatesli imiş ve kızcağız, bunu bana acıdığından gizlice vermiş.

O gece, hastalığım son şiddetini buldu. Annemin kucağında ve baygın hâlde yatağıma getirilmişim, hatırlamıyorum.

Yeğenim benden daha evvel iyileşmeğe başlamıştı. Bir gün ablam odama geldi ve: "Haydi artık kalk, âilece bir kır gezmesi olacak. Seni bu hâlde götürmezler," dedi.

Ertesi gün canımı dişime takarak yataktan çıktım ve Büyük Vâlide'mizin elini öpmek üzere merdivene yürüdüm. Fakat dizlerim titriyor ve gözlerim kararıyordu. Merdiven basamaklarında üç defâ oturup dinlendim. Vâlide'miz, beni son derece tatlı karşıladı ve: "Aman benim kızım iyi olmuş mâşallah" diyerek iltifat etti. Sonra da yanındakilere: "Hemen kızıma bir kırmızı terlik alınsın!" dedi.

Ertesi gün kırmızı terlikler gelmişti.

Aradan bir kaç gün geçmeden, kır gezmesi sâhileşti. Yemekler yapıldı, kapıya iki manda arabası geldi, şilteler serildi. Başta Büyük Vâlide'miz olmak üzere, bir arabaya ev halkı, diğerine de aşçıbaşı, uşak ve yemek takımları yerleştirildi. Beni götürmeyeceklerini çoktan anlamıştım. Kaç gündür gösterdiğim gayret boşa gitmişti. Akrabâmız olan doktor yanıma gelerek: "Kızım, sen daha yeni hastalıktan kalktın ve büyük tehlike atlattın. Henüz bağırsakların sarsıntıya gelmez. İyi ol, beni seni götürürüm!" dedi ve başımı okşayarak, iki çil kuruş verdi.

Biz çocuklar, o zaman para harcamasını pek bilmezdik. Sevinemedim bile. Arabalar gözden kayboluncaya kadar arkalarından baktım.

Büyüğümüz evde kalmıştı. Zenci bacımız, beni salıncağa bindirip salladı ve elinden geldiği kadar oyalamaya gayret etti.

Bir müddet sonra yukarıdan ney sesi gelmeğe başlamıştı. Büyüğümüzün, o gün üflediği ney, sanki şimdiye kadar dinlediklerimden bambaşka idi.

İşte bu ses, bana evde kalışımın unutulmaz mükâfâtı oldu.

Akşam geç vakit, arabalar göründü. Ablamın anlatacaklarını sabırsızlıkla bekliyordum. Çocukların başlarında, katırtırnaklarından yapılmış külâhlar vardı. Büyük Validemiz, bir tâne de benim için yaptırmıştı.

***

Ayni akrabâ, 1912 senelerine âit hâtırasını da şöyle naklediyor:

Yazlıkta idik. Yaşça hepimizden büyük ve hepimizden cesâretli olan yeğenimiz, Karagöz oynatarak bu oyuna evin büyüklerini dâvet etmeyi teklif etti. Fikir bize çok parlak göründü. Öylesine sevindik ki âdetâ coştuk. Lâkin elimizde Karagöz tasvirleri yoktu. Onun için de gazete ve mecmûalardan resimler kesmeğe başladık.

Haremle selâmlık arasında camlı büyük bir bölme vardı. Bu resimleri cama yapıştırmaya karar verdik. Ammâ yapıştırıcı bir maddemiz de yoktu. Bu sefer bogazımız kuruyuncaya kadar tükürüklerimizi sarfederek işimizi tamamladık. Ancak karşımıza yeni bir müşkül daha çıkmıştı. Cama yapıştırdığımız resimleri nasıl hareket ettirip oynatacaktık? Hepimizi bir düşüncedir aldı. Memlekete henüz elektrik de gelmemişti. Oyun kolumuzun başı olan yeğenimiz eline bir lâmba alarak arkaya geçti ve provaya başladı. Çocukluk bu ya, resimler oynuyor diye kendimizi aldattığımızı bilmeden, sevinçten uçuyorduk.

Ertesi gün sandalyeleri dizdik. Başta Büyük Vâlide'miz ve Büyüğümüz, dâvetimizi hiç nazlanmadan kabûl ettiler. Hâne halkı da çâresiz arkalarından gelerek iskemleleri doldurdular.

Güyâ Karagözcü olan yeğenimiz camın arkasında hem konuşuyor hem de lâmbayı aşağı yukarı gezdiriyor, biz de sâfiyâne, resimlerin hareket ettiğini zannederek seviniyorduk.

Büyüğümüz, sonuna kadar kaldı ve oyun bittikten sonra da bu çocukça hareketimizi taltif etmek sûretiyle, bizi sevincimizle baş başa bıraktı.

Şimdi düşünüyorum da, mâsum bir çocuk hevesini bu kadar ciddiye almak ve sıkıldığı muhakkak olmakla berâber, tahammülsüzlük göstermeden sabretmek için, nasıl ileri bir pedagojik anlayışa sâhip olmak gerekti?

Acabâ bugün biz, çocuklarımızın basit ve zararsız arzûlarını kırmadan, onlann seviyesine inmekte, ayni basireti gösterebiliyor muyuz?

Amca torunu hanımefendi devam ediyor:

Artık büyümüştüm. Ammâ gene bir hastalıktan kalktığım için, mektepte sene kaybetmiştim. Bu yüzden de, iki sınıfın imtihânını vermeğe kararlı bulunuyordum. Halbuki Büyüğüm, sıhhatimi düşünerek, bu fikrimi pek beğenmedi ise de, ben kararımdan caymadım.

Lâkin bu defâ da zâtürreye tutuldum ve tabiî ki düşüncem tatbik edilemedi. Zaman geçti, gene iyileştim. Fakat içimde bir azap vardı. Sağlığımı düşünen Büyüğümü dinlememiştim. Af dilemeğe karar verdim, ve diledim. Beni dinledikten sonra, tek cevâbı: **"Sen kendini affettin mi?"** demek oldu.

Artık genç kızlık çağından, evlilik devresine girmiştim. Kocam subaydı. Tâyin olduğumuz yerlere berâberce gidiyorduk. Ammâ her sene, yaz mevsiminde İstanbul'a geliyordum.

Bir seferinde avdet zamânım gelmiş, vedâ ediyordum ki ağzımdan, şükürsüzlüğe kaçan ve pek hoş olmayan bir söz çıktı. O zaman Büyüğüm: **"Sen kızını sever misin?"** dedi. "Evet Efendim!" dedim. Tekrar: **'Bir hatâsını gördüğünde azarlar mısın?'** diye sorduğunda, gene, evet, dedim.

"Sen bir kul olduğun hâlde, evlâdının terbiyesini düşünürsün de, Allah, kullarının hayrı için neler yapmaz?

Senin iyi gördüğün şeyler içinde ne kötülükler, kötü gördüğün şeyler içinde de ne iyilikler vardır. Haydi güle güle kızım!" diyerek beni uğurladı.

Bu ayrılış için aşırı sızıldanmış ve hâlime râzı olmamış bulunduğumu hissederek dışarı çıktım.

Ayni kimseden bir başka hâtıra:

Erzurum'dan Ankara'ya tâyin olmuştuk. Henüz bir senemiz dolmak üzere idi ki bir gün zevcim eve pek neşeli dönmüştü: "Sana bir müjde... Afganistan'a askerî hoca olarak gidiyoruz. Seni de, iki sene sonra İstanbul'a gönderirim," dedi.

Bu habere sevinememiştim. Ailemden iki sene ayrı kalmak, birden hiç hoşuma gitmemişti. Hâdiseyi hemen mektupla Büyüğüme bildirdim. Gelen cevap: **"Kızım, kocan nerede ise sen de onun yanına yakışırsın!"** karşılığı oldu.

Gene de üzgündüm. Annemi de çok düşünüyordum. Ammâ, bütün bu endîşelerime rağmen, yol hazırlıklarına başlamıştık bile.

Aradan bir hafta geçti. Gene bir gün bahçede kızımla berâber dolaşıyordum. Bu defâ zevcim eve durgun bir yüzle geldi. Çocuğu şöyle bir sevip bıraktı. Kahvesini pişirip götürdüm ve yanına oturarak, hasta veyâ üzgün olup olmadığını sordum. Vazifesi Mareşâl'in yanında idi. Paşa, Afganistan'a gönderilecek olanların listesini bizzat hazırlamış ve imzâlamıştı. Fakat nedense, zevcimin ismi çizilerek, onun yerine, arkalı bir başka subayın ismi yazılmıştı.

Biraz konuştuk ve: "Şuna üzülüyorum ki, yerime gidecek arkadaş, Türk ordusunu temsil edecek ehliyette bir topçu değildir," dedi.

Neticede Afganistan'a gidemedik ve ben o sene de gene âileme mûtat ziyâreti yaptım.

Henüz ilk mektep dördüncü sınıfta okuyan bir akrabâ kızı, subay olan babasının değişik vazifeleri yüzünden, âilesi ile birlikte, doğu ve batı vilâyetlerinde dolaşmaktadır. Tâtillerini İstanbul'da geçirecekleri bir sene, küçük kız, çok sevdiği Dost'a bir hediye götürmek istiyor ve annesinin, gelişi güzel verdiği bir bez üstüne, pek çocukça, basit bir şeyler işliyor. Fakat yaptığı işlemeyi beğenmemesine rağmen, hediye etmekten de bir türlü vazgeçmiyor.

Neticede, işleme yerini buluyor. Aradan da seneler geçiyor. Yeniden âilenin yolu İstanbul'a düştüğünde, Dost, küçük akrabâsını çağırarak:

"Bak kızım, işlediğin örtü, rahlemin üstünde..."

Diyerek çocuğu taltif ediyor. Dost, emeğe, iyi niyete ve çocuk rûhiyâtma kıymet vermemiş olsaydı, otuz şu kadar sene sonra, artık yüksek tahsil kademesini aşıp cemiyetin sivrilmiş sîmâlarından olan bu hâtıranın kahramanı hanım, o çocukluk hikâyesini, yeniden yaşar gibi, bütün canlılığı ve tâzeliği ile nasıl anlatabilirdi?

1914 Cihan Harbi seneleri idi. Çocuklar sokakta muhârebe oyunu oynuyorlardı. Bir taraf Türk, bir taraf düşman olmuştu. Dost da, pencereden, onları dikkatle seyrediyordu. Nihâyet oyun bitmiş ve Türkler kazanmıştı. Neticeden memnun olan Dost, her iki tarafın çocuklarını da Konağının avlusuna çağırarak hepsine iltifat edip çil paralar dağıttı.

Eskiden Ada da oturan halk öğle ve akşam yemeklerini bahçelerine kurdukları masalarda yerler veyâ kapı ve pencereleri açık tutarlardı.

Orada yazlıkta oldukları bir gün Dostun annesi, henüz daha çocuk yaşta olan annemi çağırarak:

-"Kızım, gez dolaş sofra nasıl kurulur, nasıl tanzim edilir etraftan gör, öğren," buyurmuşlar.

Salonda oturulduğu bir gün ihvandan bir hanım o sırada beş yaşında olan Dostun küçük kızını sevmek, yanağından öpmek istemiş. Fakat o: "Ben kimin kızıyım, biliyor musun? Senin benim yanaklarımı değil ayaklarımı öpmen lâzım," karşılığını vermiş.

Bu hâdise kendilerine nakledildiğinde Dost'un annesi son derece celâllenmişler ve ertesi günü o hanımı çağırtarak salondaki koltuğa oturtmuş, torunlarına da onun ayaklarını öptürmüşler.

Dost'un annesi temizliğe çok dikkat ederler ve iş görenlere de son derece lûtufkâr ve yumuşak davranarak iyi muâmele ederlerdi.

Bir gün, yeni yetişmekte olan yakın bir akrabâ kızı merdivendeki camı siliyor, kendileri de bezi sıkarak ona uzatıyorlarmış. Bir müddet sonra:

"Haydi kızım sen yoruldun, yerlerimizi değiştirelim," diyerek bezi alıp cam silmeğe başlıyor, onu da dinlenmesi için aşağı indiriyorlar.

Bu da bir başka yakının hâtırası:

Dışarıdan bir ses duyuldu. Dost ün: "Git bak kim gelmiş?" demesi üzerine gidip baktım ve: **Küçük Nezihe Hanım!"** dedim. O zamana kadar Nezihe Hanım'a, boyunun çok kısa olmasından kinâye, Küçük Nezihe dendiğini duymuş, bu yüzden, ben de öyle söylemiştim. Dostun hemen kaşları çatıldı ve:

"Bir daha böyle söyleme. Bir kimsenin kusûrunu, nasıl olur da onun sıfatı olarak kullanırsın?" dedi.

***

Ailenin yakınlarından bir genç, sesinin İliç müsâit olmamasına rağmen her zaman şarkı söylemeğe hevesli idi. Söylediği zaman da etrâfındakilerden bâzılarımn lâtîfelerine hedef olurdu.

Bir gün Dost, yakınları ile bir arada iken: **"Bir şey söyle de dinleyelim,"** teklifinde bulunmuş, o da gene, alaya alınmaktan bizar: "Efendim, herkes bana gülüyor," deyince: **"Sen söyle oğlum, onlar değil, ben dinliyorum,"** diyerek etrâfın hareketini tasvip etmediğini ihsas etmişti.

***

1941 senesi yazında, Şaşkın Bakkal'da Dostun oturmakta oldukları köşkün karşısında bulunan gayet geniş ve güzel bahçeli bir köşkte oturmuştuk.

Ağabeyim Ekrem Hakkı Bey'in müteahhitliğinin en iyi zamanlan idi. Oğlunun sünneti de burada oldu.

Bahçeyi fırdolayı dolaşan koridor gibi yola tahta masalar ve bahçenin ortasındaki çiçekli büyük göbeğe de her taraftan görülebilecek bir sahne kuruldu. Nâşit ve emsali sanatkârlar geldiler.

Misâfirleri ağırlayarak belli yerlere oturtuyor ama yanlarında uzun boylu kalamıyorduk.

Dâvetlilerden, sonradan Adliye Vekili olan Abdülhak Kemal Yörük Bey, Hasan Âlî Yücel Bey'i de yanına alarak düğüne gelmişti.

Ağabeyim, daha sonra teşrif eden Dost'u, Hasan Alî Bey'in bulunduğu masada ağırlamıştı.

Hâdisenin devâmını Dostun bir talebesinin kızı, babasından naklen şöyle anlattı:

O gün, Dost, Hasan Alî Bey e:

–"Beyefendi, nedir bu maârifin hâli, bu nesil nereye gidiyor? Başı boş bırakılmış, faydalı bilgi verilmiyor. Çocuklarımız gayri millî ve gayri İslâmî terbiye ile yetiştiriliyorlar," deyince, Hasan Âlî Bey cevap olarak:

- Bu nesil böyle gitsin, arkadan gelecek nesli istediğimiz gibi yetiştiririz, demiş. Buna Dost:

- **"Gelecek nesil, bu neslin devâmıdır. Bu nesle öğretilmeyen ondan sonraki nesle nasıl öğretilir? Hiç mâzîsi olmayan istikbâl olur mu? Geçmişten faydalanmayan hiç bir gelecekten hayır gelmez," diye karşılık vermişler.**

1937 senesinin Temmuzuydu. Dost un torunu sünnet olacaktı. Yalı, böyle bir merâsim için son derece elverişli idi. Fakat, âile içinde yapılacak olan düğün, külfetli ve ihtişamlı olmayacaktı.

Yalnız, sünnet cemiyetlerinin tuzu biberi demek olan, hokkabaz çağrılacak ve Dost'a olan hürmetini her fırsatta belli eden Nâşit, arkadaşlarıyle gelecek, dar kadrolu bir saz heyeti de dâvet edilecekti.

Fakat olacak bu ya., ancak birkaç senede bir görülen çok şiddetli bir fırtına ve ağaçları yolup, yaprakları pencerelere yapıştıran bir yaz yağmuru, düğün lehine programı değiştiriverdi.

Bütün çalgılı bahçeler, yağış yüzünden, o gün için faâliyetten kalmıştı. Saz âlemlerinin müdâvimi olan bir akrabâ da, bunu fırsat bilerek hemen arabasına atlayıp, açıkta kalan sâzende ve hânendeleri toplayarak getirdi. Düğün, bu kalabalık san'atkâr grubunun gelmesi ile, beklenmedik bir renk almıştı.

Fakat işi tertipleyen aynı akrabâ, sanatkârların kadehsiz olamayacaklarını da düşünüp, hazırlığı, ona göre tamamlamıştı.

Düğünün, kıvâma geldiği bir sırada, içlerinden bir san'atkâr, kendilerine ayrılmış yemek salonunu, diğer salonlara bağlayan koridorun kapısını nasıl çekmişse çekmiş ve kapı sanki bir daha açılmamak üzere örtülmüştü.

Gerek ev halkından, gerek misâfirlerden, kimin eli yatkın ise, bir boy uğraştı, fakat kapıyı açmak kabil olmadı. Dışardan usta bulunup getirildi. Ammâ o da bir şey yapamadı. Her zaman rahatlıkla açılıp kapanan kapı, inat ediyor ve sanki: Ne yapsanız nâfile! diyordu.

Tek çâre, sanatkârların yemeğini, aşağıdan alıp, yemek salonunu bahçeye bağlayan köprüden geçirmekti. Ne ki, hem hava yağmurlu hem de iş çok dolambaçlı ve müşkül idi. Fakat buna rağmen başka çâre kalmamıştı. Nitekim öyle de yapıldı.

Hâdise Dosta kadar intikâl etmişti. Kestirmeden verdiği cevap, bir şifre gibi idiyse de, anlaşılması o kadar da güç değildi:

"Evime neden içki soktunuz?"

Bu îkâz yollu ihtârı, anlayanlar anlamıştı. San'atkârlara işret sofrası hazırlayanın da anlamış olduğu, tahminden pek uzak sayılmasa gerekti.

İlmin ve ilim adamlarının her çıktıkları basamakta, biribirlerine yan bakıp küçük görmeleri ve attıkları her ileri adımla, zihnî ve maddî görüş ve buluşlara, yeni yeni imkânlar açmış ve açmakta bulunmuş olmaları, maddî tekâmülün gereğidir.

İlim adamı, sırasında kendinden evvelkini de çağdaşlarını da yalanlar, çürütür... Bu da onun zarûrî ve tabiî vazifesidir.

Halbuki, mânâ ilminin merkezi olanlar arasında, kavga, münâkaşa, çekişme, hele yalanlamanın adı dahî yoktur.

Zîra birinciler, maddenin çözebildikleri meçhullerini ortaya koymak dâvâsı ile, kesret âleminde biribirleriyle yarış ederler.

Diğerleri ise, ezelden ebede değişmeyecek olan vahdet sırlarının âşinâsıdırlar. Onun için de, her devir ve her asırda beyan ettikleri, müşterek ve İlâhî hakikattir. Bu yüzden de ayrılığa düşmez, biribirilerini taşlamaz, kınamazlar.

Dünyâ kesrettir. Tabîati îcâbı, kavgacıdır, mânâ ise vahdettir. Onun için de barışçıdır.

Bir zaman Koca Rifâî, bütünün bir parçası gördüğü domuza selâm vermişse; bir başka zaman, ulu Rûmî, sokakta rastladığı fâhişenin önünde eğilmişse; bir başka velî darağacındaki hırsızın yanağım okşamışsa, hepsi de, ayni çeşmeden birlik ilmi içmişlerden oldukları için, kesrette vahdeti görmüş olmalarındandır.

Her asırda, her devirde, velîlerin adı sanı değişir, ammâ inanış, tutum ve davranışlarında ne tebeddül ne de bir yalanlama olur.

İşte Dost da, yabancı diyarlardan kendi sınırına girince, toprağı öpecek bir millî hassâsiyete sâhip olmasına rağmen, insanlarla şahsî münâsebet ve muâmelesinde, taraf tutmayan ve haktan ayrılmayan tutumu ile, her cins ve mezhep ehli tarafından sevilen ve sayılan bir müstesnâ idi. On üç sene Türkçe hocalığı yapıp nihâyet 1942 senesinde ayrıldığı Fener Rum Erkek Lisesinin müdürü Zahariyadis 1948 senesinde, Dostun rahatsızlığını duyarak ziyâretine gelmişti. Bıraktığı karta da, "Mine'l-mehd ile'llahd vefakârınız" [Zahariyadis, Galatasaray'da okumuş olduğu için, Türkçesi kuvvetli bir kimsedir. Eskiden, her münevverin bilip kullandığı bu cümlenin mânâsı: Beşikten mezara kadar vefâkârınız, demektir.] ibâresini yazmıştı. Bu aşırı tâzîmin sebebi, uzun seneler, şâhit olduğu sayısız insanlık örneklerinden başka ne olabilirdi?*

> * 1978 senesi sonunda dahî Dost'un fotoğrafı lise müdürünün masasının camı altında duruyor ve resmin altında da, gene Dost tarafından söylenen şu sözler yazılı bulunuyor:
>
> **"Bulunduğun yerde kalma, ileri geç. Geç de, ne kadar geçersen geç. Yoksa ömrünün geçmesi, mezara yaklaşman olmasın. Yürü, dâimâ yürü. Eğer ölüm seni yolda yakalarsa, onu Allah bilir. Yeter ki bu iş, dururken olmasın."**

Uzun seneler, adını işitip, kendisini tanımadığımız bir kimsenin ismini, zaman zaman Dostun ağzından duyardık. Bunlar:

"Abbas'ı severim, iyi adamdır! Abbas'ın sesi de güzeldir!" gibi sözlerdi.

Neden bu sevilerek yâd edilen Abbas, gelip gitmez, neden kendisini seveni arayıp sormazdı? Evinin de çok yakında olduğu biliniyordu.

Eğer bu uzaklaşma, onu haklı çıkaracak bir sebebe dayanmış olsaydı, Dost, mutlaka îzah ederdi. Demek ki Abbascağızın aleyhinde, bir pürüzlü nokta olmalı idi ki, anlatmaya yanaşmıyordu.

İşin iç yüzünü bilen yaşlılar da, o taraflı olmuyorlardı. Ammâ, bir gün, âileden biri, nasılsa bu söylenmeyen sebebi ağzından kaçırıverdi: Abbas Efendi defi) 1978 senesi sonunda dahî Dost'un fotoğrafı lise müdürünün masasının camı altında duruyor ve resmin altında da, gene Dost tarafından söylenen şu sözler yazılı bulunuyor:

"Bulunduğun yerde kalma, ileri geç. Geç de, ne kadar geçersen geç. Yoksa ömrünün geçmesi, mezara yaklaşman olmasın.

Yürü, dâimâ yürü. Eğer ölüm seni yolda yakalarsa, onu Allah bilir. Yeter ki bu iş, dururken olmasın."

nen bu zat, Dostun dergâhına oluk oluk akın eden kalabalıktan, hissen rahatsız olmuş ve işte bu yüzden de geri çekilmişti.

Kendi dergâhının da Dostunki gibi, şeyhülislâmların, âlimlerin, şâirlerin, hattâ patriklerin, papasların uğrağı olmasını istediği hâlde, günün birinde gıbtası, kıskançlık kisvesine bürünerek, bu hırçın duygusunu da, küsmek sûretiyle açığa vurmuş bulunuyordu.

Bir sabah namazından sonra Dost, zevcesinden elbiselerini istiyor ve mektep saatinden çok evvel, âdetâ alaca karanlıkta, sokağa çıkarak Abbas Efendi'nin evine gidiyor.

Senelerdir biribirlerini görmemişlerdir. Kimin geldiğini bilmeden, sokak kapısını açan suçlu ev sâhibi, suçsuz misâfirini görünce, kim bilir, yılların biriktirdiği pişmanlık, utanç ve eziklikle, birden kendini kaybeder hâle gelerek: Allah! diye haykırıp bayılıyor.

Ammâ, iki eski âşinânın barış görüş olmaları ile hikâye bitmişse de, iş bitmemiştir. Zîra, sabah karanlığında kapısına varılan bu eski dost, hastadır. Hekim, ilâç hattâ hastahâne lâzımdır. Ve sıra, bu lüzûmu olan ihtiyaçların karşılanmasına gelmiştir. Ne ki, sıhhatine kavuşan Abbas Efendi, ancak kadîm ve ezelî dostu ile, iki sene gibi bir zaman hasret giderir; yanı başında bekleyen Azrâil, daha fazlasına izin vermez.

1947 de liseden mezun olan bir delikanlı, bugün İstanbul Üniversitesi hastahânelerinden birinin olgun ve şuûrlu bir nöroloji profesörüdür.

Dost, delikanlının annesi ile kardeşinin hamurlarına tevhit mayası kattıktan sonra, onlar da insan yaradılmış bulunmanın, gerek ferde, gerek cemiyete karşı omuzlarına yüklediği vazife ve mes uliyet şuurunun cilâlanmış örnekleri olmuşlardı.

Ancak, sert ve haşin bir Rumeli ağası olan âilenin babasına ne olmuştu? Dost, ne yapmış da, onu bir akarsu, hâline getirmişti?

Genç adam da, anne baba ve kardeşinin feyz aldıkları bu çatının altına girip Dostun elini öpmek ve onun dünyâ görüşü ile kendine ve etrâfına bakmak istiyordu. Uzun zaman da, bunun için çırpındı. Fakat o kapıyı her zorlayışında, liseyi bitirmeden o eli öpemeyeceği haberini alıyordu.

Pek çalışkan bir talebe de sayılmazdı. Ammâ bir ara delikanlı, öylesine başını kitaplarına eğdi, öyle bir hamle yaptı ki birincilikle mektebini bitirerek, iştiyakla beklediği güne kavuştu.

Ne ki, kavuşmak yetmiyordu. Ancak, Dostun birlik görüşü ahlâk ve îman anlayışı, insanla ve Allah'la olan münâsebeti benimsendiği takdirde beşeriyetin selâmetine yardımcı olmak imkânları yüz gösteriyordu.

Genç adam, iyi niyetli ve akıllı idi. Egosunun mihverinden kopmakta tereddüde düşüp bocalamadı. Ferde, cemiyete ve dünyâya, tevhit gözü ile bakar olunca da, hareketleri, tutum ve muâmelesi ona göre ayarlanmıştı.

Komaya girmiş dünyânın hastalığı, ilimle îmânın iki düşman zannedilmesinden ileri gelmiyor muydu? Bu idrâke varan genç doktor da, maddî ve mânevî bilgileri barıştırıp bir kapta yuğurarak, etrâfına ikram eden müstesnâlardan oldu.

Onun, dünü ile bugünü arasında tam otuz sene var. Ne ki, Dost'tan aldığı irfan, hikmet ve

tevhit nafakası ile, çevresini besleyip yetiştirmekte, ferâgat ve ihlâsla çalışmakta ve bu anlayışın, bir ibâdet kutsiyeti taşıdığını bildiğinden, aksiyon ve reaksiyonlarını ona göre ayarlamış bulunmaktadır.

Dostun Emirgân'da yaz geçirdiği seneler, Boğaziçi'ne henüz otobüs işlemiyordu. Taksi bolluğu da yoktu. Aileden, şehre inenler, ekseriyâ 4.45 vapuru ile yalıya dönerlerdi.

Bu dönüş vapurunun salonunda, iki ayrı hoşsohbet kimse ve etraflarında da iki ayrı grup vardı. Bunlardan biri, kimyâ hocası Nûreddin Münşî Bey'in diğeri de, Beyoğlu Müftüsü Recep Efendi'nin yârânı idi.

Nûreddin Münşî Bey, bol âhenk, esprili adamdı. Konuşmaları, ağzına bakanlan güldürüp eğlendiren mevzûlar teşkil ederdi.

Recep Efendiye gelince, o da neşeli, rahat ve tatlı söz söyleyen bir kimse olmasına rağmen, etrâfma toplananlara, daha ağırbaşlı kimseler denebilirdi.

Dostun âilesinden 4.45 vapuru ile dönmeyi tercih eden birisi vardı ki, yer ve fırsat bulursa, Recep Efendi'nin halkasına yakın otururdu.

Recep Efendi'nin evi İstinye'de idi. Bir gün gene harâretle konuşulduğu bir sırada, vapur Emirgân'a yaklaşmıştı ki o ara Müftü Efendi, meclisinde bulunanlara, Dostun yalısını göstererek: "Aziz Efendi"* benim sınıf arkadaşımdır. O derece mutaassıptı ki, Kenan Bey'in büyüklüğünü, onun taassubunu bir anda eritmesinden anladım!" diyor ve Dostun kemâlinden söz ediyordu.

* 20. Asrın en büyük hattatı olan Şeyh Azîzü'r-Rifâî, Mısır Kıralı Fuad'ın açmış olduğu Hat Mektebi'ne, Kral tarafından İstanbul a gönderilen Nakîbü'l-eşraf vâsıtasıyle dâvet edilerek, Mısır a gitmiş bulunuyor ve on senedir de orada hocalık yapıyordu. O yaz ise, izinli olarak memleketine gelmiş ve Dost'a misâfir olmuştu.

Recep Efendinin teşhisi doğru idi. Dost, îmânın kalbe giden yolunu tıkayıcı her türlü katılığı eriten üstün şuûrdu. Rûhu ve mâneviyâtı zedelemeyen, hür ve saf inanışın rehberi ve insanlık yolunun meş'alesi olan büyük şuûr.

Rifâî şeyhlerinden Hüsnü Bey, bir akrabâsmın evinde, Dostun yakınlarından bir hanıma tesâdüf etmiş bulunuyordu.

İlk defâ karşılaştıkları için, ev sâhibi, misâfirini "Dostun evlâtlarındandır," diye takdim etti. Hüsnü Bey, bu tanışmadan son derece memnun olmuş ve: "Böyle büyük bir zât-ı şerifin evlâdını tanımak benim için şereftir," dedikten sonra da, aralarında uzun bir sohbet geçmişti.

Akşam olunca misâfir hanım, gitmek üzere izin isteyip ayağa kalktı. Şeyh Hüsnü Bey de, kendisini oda kapısına ve hattâ merdivenlere kadar teşyî etti. Sonra ev sâhibine dönerek: "Böyle büyük bir zât-ı şerifin evlâdını aşağılara kadar geçirmek isterdim. Ne mutlu size ki o zât-ı âlîkadri görüyor ve sohbetinde bulunuyorsunuz. Bu, her kula müyesser olmaz." dedi.

Hüsnü Bey'le akrabâsmın evinde karşılaşmış bulunan kimse, ertesi günü hâdiseyi Dosta naklederken: "Bilmem ki Efendim, Şeyh Efendi Hazretleri, acabâ beni adam yerine koymadığından mı bu kadar rahat sohbet etti? Yoksa size mensup olmam dolayısıyle mi içini dökerek konuştu?" deyince, yerinde lâtîfeden hoşlanan Dost; gülerek:

"Her hâlde seni adam yerine koymadığındandır!" diyerek tebessümle cevap verdi.

Sarı Er diye de adlandırılan Rifâî Şeyhi Hüsnü Bey, ayni zamanda, mûsikîye âşinâ bir san'atkârdı. Dost, bu hâdise üzerine kendisini ziyâret etmek istedi. Ancak Hüsnü Bey in Beşiktaş'ta bulunan ikâmetgâhı, beşinci katta idi. Dost ise, yüksek tansiyon tehdidi altında bulunuyordu. Yakınları, beş merdiven çıkmanın zararlarını sayıp dökmelerine rağmen, bu ziyârete mânî olamadılar.

***

Albay emeklisi Remzi Uzbark Bey'in çok zamandır, Dost a Ankara'dan selâmı ulaşıyor ve bir fırsat düşürüp İstanbul'a gelerek görüşmek istediği biliniyordu. [Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi profesörlerinden, değerli bir ilim ve fikir kadım olan Hâmide Topcuoğlu nun babası.] Nihâyet bu fırsat zuhur etmiş olmalı ki, buluşmak nasip oldu. İki ezel âşinâsı da bu sûretle uzun uzun ve karşılıklı sohbet imkânı buldular.

Remzi Uzbark Bey, tekrar Ankara'ya döndüğünde, Dost un: **"Bize aşk u muhabbet bıraktı. Mektupsuz koymasın, ellerinden öper duâsını isterim,"** diye kendisine gönderdiği habere:

"Mâdemki o zât-ı âlîkadr beni andı, bu ama yeter bana... Meşhûdâtımız, mesmûâtımıza galip geldi." diye cevap yollamıştı. [Gördüklerimiz, duyduklarımıza galebe etti.]

***

Celâl Hoca diye anılan zat, münâkaşa kabûl etmeyen şer'î bilgisinin yanı sıra, hırçınlığı ve alınganlığı ile de meşhurdu. Ammâ sert mizâcına rağmen, talebeleri tarafından sevilip sayılırdı. Şark kültürüne hakkı ile âşinâ olan bu renkli sîmâ, Dost un oğluna ders vermeğe de gelirdi.

Bir seferinde, hürmet ve muhabbetle dolu olduğu Dost'u görmek istemiş, fakat bu arzûsunu bildirdiği kimseden: "Şu anda meşgûldürler, haber veremem!" cevâbını alınca, Hoca küsmüştü.

Gene derse geliyor, fakat işi biter bitmez de, kırgın, hattâ öfkeli olarak, kimseye görünmeden çıkıp gidiyordu.

Bir ders günü talebesi ile berâber çalıştıkları odanın kapısı açılarak, Dost içeri giriverdi ve Celâl Hocanın önüne gelip: **"Hocam, duydum ki bana darılmışsın. Ver elini öpeyim!"** dedi. Artık, Celâl Hoca mahcup olduğu kadar da mest.

İşte diyor, Hazret bu... Sakın kimse başka türlü düşünmesin, kimse, onda azamet ve kibir aramasın.

***

Dost, Dârüşşafaka Müdürü. Ammâ zaman öylesine tatsız ki, geceleri, odasına çekilip istirâhat etmesi bile muhâl.

Zira, İkinci Sultan Abdülhamid tahttan indirilmiş ve iktidar, İttihatçıların eline geçmiş, böylece de, memleket, idârî, siyâsî ve içtimâi bir buhranın içinde çalkanır hâle gelmişti.

Uzun seneler, kulakları, pâdişâh aleyhine doldurulan halk, önce, yeni iktidara çılgınca alkış tutmuş, az sonra ise, yeni devlet adamları tarafından alman acemice kararlar ve devlet haysiyetini hiçe sayan basiretsizlikler, bilhassa vahşîce başlayan zulüm, işkence ve serî hâlindeki îdamlar, alkıştan patlayan avuçları, bedduâ için havaya kaldırmıştı.

Zâten, pâdişâha; neden, niçin ve hangi düşman menfaati adına kıyıldığını ancak, bilen biliyordu. Küçük, şuûrlu bir zümre. Hepsi o kadar.

Bilmeyip, iftirâ ve söylentilere inanmış olanların da, ayakları çabuk suya erdi. Böylece de, kendilerinin ve yakınlarının başlarına gelen beklenmedik kahırlarla, şaşkına dönmekte gecikmediler.

Ancak, yeni iktidardan menfaatlenen kütle, mevki ve vurgunculuklarının sarhoşluğundan henüz ayılmamıştı. Üstelik, bunlar, kendi buyruklarını kânun sayan, gözleri dönmüş kimselerdi ki asıp kesmek şehvetinin tadını çıkarmaya doyamamakta idiler.

İşte, anarşinin filizlendiği, kaide ve nizamların hiçe sayıldığı bu sıralarda, Dost, Dârüşşafaka'yı idâre etmekte bulunuyordu.

Her gece olduğu gibi, geç vakit koridorlarda dolaştığı bir sırada, mektebin terzihânesinde ışık görerek kapıyı açıp içeri giriyor ve sürgünden gelmiş, yaşları ileri birkaç talebenin, sigara içerek keyiflendiklerini görüyor. **"Ne işiniz var bu saatte burada?"** suâline ise, aldığı cevap: "Şimdi hürriyet var, istediğimizi yaparız!" demek oluyor.

Hürriyet denen ve şuûruna varılmamış bu nesne, sanki çarşıdan satın alınıp sırta geçirilen bir hazır elbise idi. Heveslenmişler, gerçek bedeli olan fikrî hazırlıkları tamamlanmadan giymişler, ancak yabancı menfaatlerin tezgâhında biçilip dikilen bu kaftanın, ölçülerine hiç uymadığını anlamakta da ne yazık ki çok gecikmişlerdi. Gençlerin cevapları da, işte o gecikmenin bir ifâdesi idi.

Ammâ ne yazık ki Türk aydını, büyük çoğunluğu ile hâlâ bu geciken gerçeğin yüzündeki perdeyi kaldırmak basiretini gösterememiş bulunuyor.

Gençlerle, kendilerine suâl soran idâreci, karşı karşıya idiler ve müdürlerinin: **"Size, burada oturmak hürriyetini verenler, bana da sizi yatakhânelerinize göndermek hürriyetini vermiş bulunuyor!" demesi üzerine şaşıran bu hürriyet sarhoşları, ayağa kalkarak yatakhâne yolunu tutuyorlar.**

Dostun itimat, muhabbet ve alâka halkası içinde bulunan, hürmete şâyan bir mübârek zat vardı: Osman Hilmi Efendi.

İstanbul'da, Ermeni kundakçılar eliyle ve bir plân dâhilinde, büyük yangınlar çıkarıldığı senelerin birinde, bu zâtın da evi yandı ve sokaklarda kalan binlerce âile, barınıp başlarını sokacak bir yer ararken bu zâta; Dost un konağının bir köşesinde yer verildi ve senelerce de, hammı ve iki kızı ile orada kaldılar.

Posta Telgraf Nezâretinde çalışan Osman Hilmi Efendi'ye, günlerden bir gün, bir genç mürâcaat ederek iş istemişti. Olacak bu ya, kadroda yer boşalmış ve bir memura da ihtiyaç hâsıl olmuştu.

Fakat tâyin işinden evvel, mürâcaatçının sicilini öğrenmek ve tahsil derecesini bilmek lâzımdı. Genç, hukuk mezunu idi. Daha evvel de, Dârüşşafaka'da okumuştu. Suâli soran zat, Dârüşşafaka sözünü duyunca âdetâ ürperdi ve: "Oğlum, sizin orada okuduğunuzu söylediğiniz târihte, eli öpülecek ve duâsı istenecek öyle mübârek, öyle eşi bulunmaz bir müdürünüz vardı ki... deyiverdi.

Bu sözler genci, eski talebelik günlerine götürmüştü. Öyle ki, mektepte dâimâ kendi

başının altından çıkan haşarılıkları, densizlikleri hattâ şeytanlıkları düşünerek müdürlerinin, müstesnâ bir vekar içinde, gösterdiği tahammülü ve ölçülü sabrı hatırlayarak, bu sefer de o irkilmişti. Hele diploma alacağı gün, müdürünün: **"İsmail, zekîsin, çalışkanlığına da diyecek yok; ammâ itâatsizlik ve hırçınlıkların için notun sıfır!" dediği zaman, genç talebe müdürünün ellerine sarılmaktan başka bir şey yapamamıştı.**

İşte şimdi, kendisinden iş istemek için geldiği zat da, vaktiyle o kadar yorup üzmüş olduğu müdürünün âşinâsı bulunuyordu. Sanki gidip yaptıkları için yeniden özür dileyebilse, hafifleyip rahatlayacaktı.

Amiri olacak zâta bunu hissettirerek aracılığını temin eylemekte güçlük çekmedi. Ne tuhaf ki o zamanlar Dostu sâdece çok usta bir idâreci ve müstesnâ bir hoca olarak biliyordu. Ucu bucağı olmayan mânevî ufkundan külliyen habersizdi.

Nihâyet bir gün, iş istemek vesilesiyle geldiği âmirinin çatısı altında, eski müdürünü görmeğe geldi. İşte geliş o geliş oldu. Bir daha da kopamadı ayrılamadı.

Sonunda da, kendisine iş veren zâtın büyük kızı ile evlenerek bu münâsebet, daha da içli dışlı hâle dönüverdi.

Bir hukuk adamı olarak, hâkim sıfatı ile, memleketin yakın ve uzak köşelerinde çalıştığı müddetçe de, bu rûhî ve mânevî bağlılık, kesintiye uğramadan devam edip gitti.

Yıllar yılı hâkim olarak diyar diyar dolaşan bu eski talebe, mektep hayâtında müdürü, hayat meydanında da mürşidi olan Dost'a, hasret ve iştiyâkını dile getiren mektuplar yazardı. Aşağıdaki satırlar, bunlardan birine aldığı cevaptan bir kısımdır.

"İsmâilim, Nûr-ı Aynım!

Mektubunu aldım, memnun oldum. Seni, Cenâb-ı Mevlâ'nın ve Hz. Pîr'in himâyesine emânet ederim.

Oğlum, dâimâ basiret üzere olup, halka şefkatle muâmele eyle ki, amellerin âlâsı, güzel ahlâktır. Resûlullah Efendimiz: "Dili tatlı olanın dostu çok olur," buyurur.

Halkın aybını ört, yüzlerine vurma. Mâlûmdur ki, Allâh'ın sünneti, aybı yüze vurmamaktır. Resûlullâh'ın sünneti halka müdârâ, ehlullâhın sünneti ise, halktan gelen ezâ ve cefâya tahammüldür.

Gazabını yutmaya çalış. Vaktini ganimet bilip nefsini silmeğe gayret et. Fırsat elde iken, zamânını, kemâl tahsili yolunda sarfeyle. Dâimâ nefsine muhâlefet üzere ol. Halkın çevrini, nefs mücâhedesi addedip tahammül eyle ki rûhun kuvvet bulsun, mânen terakki edesin. Bu âlem fânidir; bakası Hakk'ın rızâsıdır. Onu tahsile çalış. Yâr-ı Kadîmim, Elest'te nedimim Osmanımı hiç bir veçhile üzme.

Ismâilim, dünyâya geldin geleli, bir günün bir güne benzediğini gördün mü? Demek oluyor ki mârifet, basiret gözü ile etrâfına nazar edip, Hak nûrunu çeşitli varlıklarda tekrarsız seyrederek, her birinden mutlak vücûdun tecellîsini görebilmektir. Hemen Cenâb-ı Hak, bu irfan cennetine girmek nasip eylesin ve mecâza tutulup kalmaktan halâs ederek dâimi hayâta vâsıl etsin.

Ismâilim! İştiyâkının eseri, şüphesiz bizi de müteessir etmektedir. Fakat emir ve ferman Allâh'ın olduğu için, rızâdan başka ne çâre? Sûrette iştiyak varsa da, gönüldeki birliğe hiç bir veçhile halel gelmez.

insana, bu unsurî ve maddî vücut, ancak rûhun taayyünü ve sıfat mertebelerini isbat için verilmiştir. Bu yüzden vaktini ganimet bilip, zat şuhûduna çalış ki hâdiselerin iniş çıkış ve değişmeleri gamından halâs olasın.

"Külle yevmin hüve fî-şe'n [Er-Rahman Sûresi, 29. âyet.] gereğince, İlâhî tecellî, hergün bir başka sûret giyip, yeniden yeniye ve tekrarsız olarak zuhur etmektedir. Lâkin bu da şimşek gibi sür'atle seyrettiğinden, gözünü, tecellî sâhibinden ayırmayıp tecellî olunana gönül kaptırmamalıdır. Tâ ki mecâza bağlanıp kalarak Hak'tan ayrılığa düşmeyesin. Zîra, zuhûrun devâmı yoktur. Sebâtı olmayana takılıp kalanlar için ise perişanlık mukarrerdir. Devam istersen, mânâdan ayrılma!

İsmâilim! Bil ki, bu dünyâya geliş ve gidişten maksat, ancak mârifet-i zâtîdir ve mârifet-i zâtî de bu âleme mahsustur. Ölüm, hayvânî ruh içindir. İzâfî ruh ise dizgine gelmez. Ona son yoktur. Ulvî rûhun, beden kaydına girerek bu dünyâya gelişi, çeşitli aynalarda Hakk'ın birliğini görmek içindir vesselâm."

***

Dostun bir müddettir hasta yatan on dokuz yaşındaki kızı Hayriye Hanım vefât etmiştir. Ne ki, babaya bu acı haberi vermek husûsunda kimse niyetli görünmüyor. Nihâyet yük, Dostun terbiye ve muhabbeti potasında pişmiş bir ulu kişi olan Osman Hilmi Efendiye kalıyor. Bu vazifenin, onun tarafından yapılmasını isteyenler de pek haksız sayılmazlar. Zîra Osman Hilmi Efendi, hepsinden yaşlı ve kıdemlidir.

Nihâyet, insan olarak yaradılmış bulunmanın değerini ve ağırlığını omuzlarında hissetmiş bahtiyarlardan olan bu büyük adam, yerinden kalkarak yukarı çıkıyor ve Dostun kapısını vuruyor. İçeri girdiği zaman da: **"Ne istiyorsun Osman?"** suâli ile karşılaşıyor. Ancak bu soluk ve kederli çehreden ses çıkmayınca Dost, odasına bu vakitsiz gireni, ikinci bir suâlle üzmüyor. Zîra dilinin söyleyemediğini, hâli açıkça beyan eylemekte bulunuyor.

Hak'tan gelen celâli de cemâl tecellîsi gibi hoş karşılamayı öğreten, kendisi değil midir? O, kime: **"Şunu yap!"** diye tavsiye etmiş de kendisi yapmamıştır? Kime: **"Şunu yapma!"** diye ikâzda bulunmuş da, onu kendisi yapmıştır? Allâh'a, insanlara ve kendine karşı samimî olan bir Hak merdinin, sözünde, özünde, fiil ve hareketlerinde birbirini çelen zıtlıklar olabilir mi?

İşte, şimdi de olmuyor. Kendisine, kahır kadehi içinde sunulan şerbette lütuf çeşnisi bulan Dost, onu bir yudumda içiyor ve bu tecellî karşısında da, şükran secdesine kapanıyor.

GEÇMİŞ ASIRLARA BİR BAKIŞ

Hazret-i Muhammed sallallâhü aleyhi ve sellem, insanlık âleminin önüne, kıyâmete kadar yetecek bir dünyâ görüşü, bir mânevi ve rûhî nafaka dökmüştü. Bu yüzden de, on dört asırdır, İslâm dünyâsımn büyükleri, beşeriyete yeni bir teklifle gelmediler.

Bir ruh fâtihi olan Dost da öyle. Zîra tevhit anlayışı, rûhun varabileceği son kemâl durağı, tırmanılacak tek zirve olduğundan, bundan ötesini istemenin ve aramanın, bir muhâl hayâl bulunduğunu, İslâm kafası çok iyi idrak eylemişti.

Öyle ki, gören göz için, dünyânın da insanın da, birlik içinde eriyip tekleşmiş olması, tevhidin canlı şâhitleri değil miydi? Ne yazık ki, bu gerçeğin vuslatına eren, parmakla gösterilecek kadar azdı. Onun için de, gökkubbe altında ve insanlar arasındaki didişip cenk-leşme zinciri, târih boyunca şakırdayıp gitmekte değil miydi?

Dünyânın huzûrunu didik didik eden, cemiyetleri rûhî buhranların çıkmazına iten, fesatlara, fitnelere, riyâlara, yalanlara dört elle sarılan, hep gözlerin ve gönüllerin, kesret dikenlerine takılıp kalmalarından başka ne ile îzah olunurdu?

Tevhide varanda ise, huzur ve saâdetin yanı sıra, kurda kuşa bile dağıtılacak bir insanlık payından kimler nasiplenmemişti?

Ammâ kendi kendisi ile hesâba oturmamış olandan, başkalarına verecek ne denlû bir insanlık sermâyesi beklenebilirdi?

Kütle rûhuna hayat ve beka nefhası üflemek üzere yaradılmış olan fedâîler ise, bizzat hâmil oldukları tevhit şuûru ile, cemiyet bünyesini ihyâ hattâ inşâ etmek vazifesinin yükü altında ne çilelere katlanmış ve nelere göğüs germişlerdi.

İslâmiyet, 1400 sene evvel beşeriyete, tevhide dayanan müşterek bir hâfıza, müşterek bir nizam, ulvî ve müşterek bir îman heyecânı getirmişse de, çokluk çalılıklarına etekleri takılan insan kütleleri, bu anlayıştan ne kadar uzaklara gitmişlerdir.

İşte tevhidin teklif ettiği ve beşerin kucağına attığı bu değerleri, insanoğluna yeniden kazandıracak fedâîler, zaman zaman, gökkubbe altında parlayıp karanlıkları yarmışlar ve insanlık âlemine, unuttuğunu hatırlatmışlardır.

Birer ruh mîmân olan bu ulular, hayat sermâyelerini yâd ellere kaptırmış ve rûhî değerlerini haraca vermiş kütleleri, geçmişte ellerine verilmiş tevhit şuûruna yaklaştırmak

vazifesi ile, nice mihnet ve sayısız eziyetlere katlanagelmişlerdir.

İslâm'ın zuhûru ile, önlerinden câhiliyet devrinin putları yıkılmış olan insanoğluna, ilmi, içtimâi, İktisâdi ve vicdânî nizâmın ufukları açılmış bulunuyordu.

Tevhitten hız alan saf ve temiz bir heyecan içinde gelişen Müslüman dünyâsı ise, duyduğu şevk ve saâdeti, âdetâ vecd içinde, cümle âleme tattırmak coşkunluğunu duyuyordu.

işte, İslâm fütûhâtı, bu aşk, bu önüne geçilmez heyecanla başlamış ve tevhidin, insanlık âlemine getirdiği ilim, hikmet, irfan ve adâlet, ülkeler arasına, bu anlayışla taşınır olmuştu.

Tam üç asır, kütlelere huzur ve saâdet müjdeciliği eden bu tâze ve taşkın hamlecilik, İslâm coğrafyasından da öteye giderek, vahşet ve gaflet içinde çırpınan haç ehline de, keşiflerinden, buluşlarından ve topyekûn ilim ve amel sermâyesinden pek çok sadaka vermiştir.

***

Ammâ ne yazık ki Hıristiyan Garp, Müslüman Şarkın bu ikrâmının nankörü olmuş ve minnet borcunu ödemek şöyle dursun, kıskanç ve kasıtlı bir karşı cephe kurarak, nafakalanmış olduğu ekmek kapısına hiyânet etmeği, âdetâ bir îman borcu bilmiştir.

Şu da var ki haçlı dünyâ, tevhitçi Şark'ın mânevi zenginliğini almaya istidatlı olmadığından, yalnız zihin mahsûlleri üstüne kuluçkaya yatarak, elde ettiği ilmi ve aklî tohumları üretmiş ve bu dölün bereketi ile de, rönesansını yapmıştır.

Garb'ın fikir mihrâbı madde idi. Güçlendirdiği eti ve kanı ile de, nihâyet Şarka kafa tutar oldu.

Ammâ bu yenilişte, Şark da suçsuz muydu?

Bir zamanlar dünyânın nabzını elinde tutan bir fikrî ve mânevî uyanıklık içinde iken, üstüne çöken rehâveti bir türlü atamamış ve idrâkine uyku basarak, gâyesi, şevki ve heyecânı, olduğu yerde kıvrılıp kalmıştı.

Eğer İslâm dünyâsı, elindeki değerlerden bıkmamış, onları, çakıltaşları gibi oraya buraya savurup iflâs yoluna gitmemiş olsaydı, kıyâmetler gelip geçse, bu sermâyeye sâhip oldukça, ona avuç açılır, o kimseye avuç açmazdı.

Ammâ, sırasında iyilik ve güzellikten bile bıkan insan tabiatı, İslâm âleminde de kendini göstermiş ve kütle, bizâtihî hâmil olduğu kıymetleri çürüğe çıkarmak gafletinden kurtulamamıştır. Bu yüzden de, bir zamanlar, fetihten fetihe koştuğunu unutarak, fikri zindana atmış, irfânı sığlaşmış, ilim ve sanat zürriyeti ise kesilmiş, vaktiyle etek sürüyerek cihan içinde salınan kaddi ve kameti de bükülüp kalmıştır.

Böylece, hayâtından, hikmeti ve irfânı kovan, tefekkür alışkanlığını kaybeden, madde ile de arası açılan, ruh iffeti, îman heyecânı ise tükenir hâle gelen ve en kötüsü de, tevhit çizgisinden taşra çıkıp yolunu şaşıran İslâmî Şark medeniyetine, maddenin zorbalığından güç alan Garbın haçlı medeniyeti karşısında dize gelmekten başka çâre kalmamıştır.

Tevhit, nereye ayak basmışsa, o topraklar, çeşitli ırk ve mezheplerin sığınıp korunma imkânı bulduğu bir melce' olmuştu.

Bütün yaradılmışlara Yaradan'dan ötürü saygılı olan İslâmî anlayış, haça ve haç ehline de

hürmette kusur etmemiş, ancak haç, bu yumuşak medeniyetten alacağını alıp bulacağını bulduktan sonra, tevhidi de, tevhit ehlini de, sırtından hançerlemeğe utanmamıştır.

Bir Endülüs misâli, buna yeter de artar bile. Öyle ki kendilerine, îsâ ümmeti diyenler, bir zamanlar dünyâya parmak ısırtan Endülüs cennetini öylesine bir cehenneme çevirmişlerdi ki, zulümle el ele veren taassup, haçlı dünyânın alnına, kıyâmete kadar sürecek bir leke basmıştır.

İslâm'ın fütûhat ve medeniyet asırlarında, halîfeler olsun, kumandanlar, idâreciler ve Müslüman halk olsun, değişik din ve mezhep ehlini bağırlarına basmak husûsunda âdetâ yarış hâlinde idiler.

Gerek din adamlarına gerek bu ayrı dînin sâliklerine âzamî saygı gösterilirken, ayni târihlerde Ispanya topraklarında, katolik olmayanlara akıl almaz işkenceler revâ görülüyordu. Öyle ki, papasların eliyle idâre edilen engizisyon fâciaları, farklı îmanlara sâhip olanları, inançlarından dolayı kahrediyor, insanlıkla alâkası olmayan zulümlerle telef eyliyorlardı.

Gene ayni katı ve mutaassıp ruh, Sicilya'da da vahşet ve dehşet örnekleri vermekte bulunuyordu. O Sicilya ki, bir zamanlar medreselerine akın akın Avrupa prensleri ve derebeyleri devam ederek, İslâm kültürü önünde diz çöküp feyz almışlardı.

Haç, Pirene dağlarını aşıp, Frengistan'a giden ilim ve irfan kervanının da yolunu vurarak, dörtbaşı mâmur bir medeniyet, bir ilim ve insanlık âbidesini tuz buz eylemişti.

İşte haç, her nereye girmişse, sütünü emdiği anasını katleden soysuz evlât olmaktan kurtulamamıştır.

Haç ve haçlı, haris bir müstemlekeci olarak, asırlarca Şarkın kanını emmiş, bir yandan da nefret ve hakâretle bakıp küçümsediği ülkelerden kovuluncaya kadar, el çekmek efendiliğini dahî gösterememiş ve boğazladığı bu medeniyetlerin kanı ile beslenip boy atmak şerefsizliğinden vazgeçememiştir.

Şark ise, haçlı dünyânın madde üstünlüğü karşısında mahcup, bir kenara çekilmiş olmasına rağmen, Garp için, kabuğuna çekilmiş bu İslâm âlemi, hâlâ bir korkulu rüyâdır.

Şimdi, ezik ve kendi kendine güveni kalmamış İslâm dünyâsının kim elinden tutup, düştüğü küçüklük duygusundan kurtaracak ve kim, üstüne yığılmış ölü toprağını temizleyip uyandıracak?

Elcevap: Ancak, kendini kantara çekmiş, dünyâdan da ukbâdan da menfaat beklemenin küçüklüğü içinde küçülmemiş bir gönül, bir tevhit ehli, uyarıp uyandırabilecektir.

Ammâ, irfanını, idrâkini, şuûr, heyecan ve îmânını ağyâra kaptırıp eli böğründe kalmış kütlelere, boşanmış oldukları bütün o değerlerle yeniden nikâh tâzeletecek bu fedâîleri, bu, baş ve ayak kaydından kurtulmuş ululları, ne yazık ki, insanoğlu geç ve güç teşhis ediyor. Yâhut da hiç edemiyor. Ve yâhut yüzlerine baksa da, göremiyor; görüp tamsa da yolunda gi-demiyor.

SON BİR İKİ SÖZ

İslâm dünyâsının, içine düştüğü gaflet ve rehâveti yakînen bilen Dost, bir maârifçi olarak, memleketin çeşitli köşelerinde ve çeşitli kademelerde bulunduğu gençlik yılları içinde olsun, sâkin köşesine çekildiği müteâkip devrelerinde olsun, himmetini, hep insan üstüne harcamış,

insanı işlemiş, insanı kendi kendisine işletmiş, ayıklamış, arıtmış ve gene insana, kendi kendini ayıklayıp arıtma yollarını göstermiş, öğretmiştir.

Kendinde, şeytanın yol bulacağı bir açık kapı bırakmamış olan kimseye insan demek câiz olduğuna göre, ancak yeryüzünde, bu salâh bulmuşların ağır basacağı gün, beşeriyetin yüzü güleceğini Dost bilmez olur muydu?

İşte onun için de, kütleleri, düştükleri kesret, kesâfet ve nefis girdabından kurtarmak için aşkını, şevkim seferber etmiş, söylemiş, göstermiş, öğretmiş, anlatmış, bezi etmeğe, verdikçe vermeğe doyamamış kanamamıştır.

***

Dostun îman ve sevgi sonsuzluğu kadar, bilgi dağarcığı da alabildiğine zengindi.

Bir gündü, akrabâsından bir gence, elindeki kitaptan bir kısım okuyarak yazdırıyordu. Fakat çok süratle söylemekte olduğundan, delikanlının eli uçarcasına yazıyor fakat bu aşırı gayretine rağmen, gene de yetiştirmekte zorluk çekiyordu.

Meğer okuyup söylediği metin, yabancı dilde yazılmış bir kitap imiş ve Dost, daha satırlara göz atarken, hem tercüme ediyor hem de yazdırıyormuş.

Ammâ, mühim olan, onun bu neviden, kabukta kalan bilgileri değil, îmânı, irfânı, ihlâs ve aşkı idi. Bu yüzden de, Doğu ve Batı dillerinden birçoğuna âşinâ olmasını da, nihâyet pek üstünde durulacak bir keyfiyet saymamak lâzımdı. Zîra o, bu gökkubbe altına, insan kazandırmanın, insanın insanla ve insanın Allah'la düzen, huzur ve sevgi kânunları içinde yaşamalarının yolunu göstermek için gelmiş bir rehberdi.

Beşeriyete yeni teklifler getirmiyordu. Sâdece asırlar evvel insanoğlunun, eline verildiği hâlde, çürüğe çıkarıp bir kenara atmış olduğu İlâhî teklifleri hatırlatıyor ve tatbik sâhasına konmasını istiyor, öğretiyor, yardım ediyordu.

Öyle ki, beşeriyetin elinde, Kur'ân gibi bir tevhit meş'alesi vardı. Ammâ o, hem maddesine, hem mânâsına hitap eden bu hazır nizâmnâmeyi de, getirdiği birlik anlayışını da unutmuştu.

Bir âhenk ve nizam silsilesi vazetmiş olan bu İlâhî kanunnâme, hangi cemiyet içinde samimiyetle ifâde bulsa, orasını, bir yüksek ahlâk ve îman bereketi ile feyizlendirip şenlendirmemesi kabil miydi?

Ne ki, insanoğlu, asırların arkasından kendisine yol çizen bu sesi duymaz olmuştu. Onun için de, huzursuz, kararsız, eksik, günahkâr ve şaşkındı. Gönlünden de gözünden de sürüp çıkardığı bu imtiyazdan mahrûmiyetin çilesini çekmekte olduğunu dahî düşünemeyecek koyu bir gaflet içinde bulunuyordu.

Bu yüzden de, körebeler gibi, kestirmeden gitmeği beceremiyor ve dolambaçlı, tehlikeli adımlarla düşe kalka yürümeğe uğraşıyordu.

Hattâ, eli altında bulunan bu nizâmnâmeyi de, onu beşeriyete tebliğ edeni de tanımıyor, inkâr ediyor, hattâ taşlıyordu.

***

Dünyâ dünyâ olalıberi, beşerin maddeye tasarrufu, devamlı olarak ileri adımlar kaydetmek sûretiyle yol almış ve almakta bulunmuştur. Bir zamanlar ağaç koğuklannda, mağaralarda ve

nihâyet çadır köşelerinde barınan Ademzâde, gide gide kâşâneleri, sarayları hor ve küçük görür hâle gelmiş, at sırtında, dağı, bayırı aşmayı çoktan unutup, demiri çeliği havalara uçur- manın denizlere daldırmanın yolunu açarak, göklere çıkmış, deryâların diplerine inmiştir.

Böylece, dış tabîate diş geçirip, maddeyi kulu kölesi ederken, ne yazık ki, iç tabîatinin kölesi olmaktan kurtulamamıştır. Bu yüzden de, onun esâreti zincirinden yakasını sıyırıp, o kölelik zincirinin halkaları olan kinine, kibrine, haset, fesat, zulüm ve gaddarlığına hâtime çekememiştir.

İşte bu tek taraflı ilerleyiş, bu maddecilik karanlığı içinde, el yordamı ile kendine bir çıkar yol arar olan beşeriyete, zaman zaman canlarını kütleye adamış rehber ve ulular gelerek meş'ale tutmuş, istikâmet göstermiş, önlerindeki çukurlara düşmekten kurtarmış, yenlerinden yakalarından tutup selâmete ulaştırmışlardır.

Dünyâdan kendisi için bir talebi olmayan Dost da, maddenin ve maddesinin esîri olmuşları, tabiat zindanından âzat edip, mânâ ufuklarının hürriyetine kavuşturmak yolunda can harcamış bir İlâhî armağandır.

Bütün bir ömür nefes tüketerek, kâh sazdan, kâh sözden, kâh nükte ve lâtîfelerden ökseler kurarak, insanoğlunu düşünmeğe ve beşerî kirlerini, hırslarını atıp temizlemeğe dâvet etmiştir.

Dostun, en büyük zevki de, sırtlarından nefislerinin yükünü atanların, sâfiyet kazanıp ruhlaştıklarını görmek değil midir?

Evet, Dost, dünyâya yeni bir teklif getirmemişti. Böyle bir tasavvurun dahî edebe aykırı olduğunu, herkesten ziyâde o bilmez olur muydu? Kıyâmete kadar hükmü bâkî olan teklif, 1400 sene evvel, Kur'ân adı ile gelmiş ve hazır bir nizâmnâme olarak beşeriyetin önüne konmuştu.

Ne ki, kütleler bu eşsiz gerçeğe dört elle sarılabiliyor ve onun rehberliğinde yürüyebiliyorlar mıydı? Ne yazık ki, hayır.

Ammâ bu, bir kolay iş de değildi. O nizâmnâmedeki gerçekleri, kalıp olmaktan kurtarıp, beşerin idrâki hamuruna maya ve sermâye olarak karıp karıştıracak ve hayâtın bütünü içinde işler ve yaşanır hâle getirecek bir rehber el ve önden gidici bir fedâî lâzımdı.

İşte Dost, bu gerçekleri, ve bu teklifleri, birer canlı prensip olarak insanların önüne getiriyor, onlarla huylanmalarım, onlarla hâllenmelerini istiyordu.

İstiyordu. Haksız mıydı? Rahatlıkla istiyordu. Zîra kendisi, "Yap!" dediğini yapmış, "Yapma"! dediğinden kaçmış örnek insandı.

Dostun ahlâkı Kur an ahlâkı idi. Şu hâlde, neden etrâfındakilerden, ayni müşterek nizam ve ayni müşterek anlayış içinde olmalarını istemeyecekti? Yeryüzündeki vazifesi, aşkla bağlı olduğu tevhidi yaşamak ve yaşatmak değil miydi?

Temelinde ihlâs ve samimiyet olmayan yapmacık ve gösterişten ibâret amel ve imânı ne yapsındı?

O, bir kütle fedâîsi idi. Bu yüzden de, insanların riyâ, fesat, nifak ve şirkten kurtulup tevhide varmadan, huzûra eremeyeceklerini bildiği için, ellerinden tuttuğu kimselerin, evvelâ kendi kendilerine karşı samimi, ciddî ve dürüst olmalarını istiyordu. Bu kemâl hamlesi ise,

insanoğlunu, kula ve Hakk'a karşı dürüst ve riyâsız kılacaktı ki, selâmetlerinin teminâtı da buydu işte.

Dost un terbiye ve irşâdı potasında kaynayıp cürûfundan ayıklananlar kervanı, bu yüzden, emin, sessiz ve mütevâzî kafileler hâlinde yürüyor, birlikte yolculuk etmek isteyenleri geri çevirmiyor, ayni imâretin aşından, nafakasından onların da uzanan çanaklarım, çömleklerini dolduruyordu.

Dost u anlatmak için anlamak gerek. Ammâ, anlayanın da anlatabildiği görülmüş müdür?

Onun şânında söylenen şu birkaç sahîfe, ancak bir işâret, bir örnek bir nişandır. Denizden alınmış bir damla su gibi...

Dost, bir bütün îman ve ahlâk âbidesidir. Ammâ, gene de nasipsiz ağızlar ona taş atmayı vazîfe bilmişlerdir. Başlarından savamadıkları şeytanla şeytanlaşma şehvetinin zevki içinde mest, Dost u değil, kendi kendilerini yaraladıklarının farkında dahî olamamaktadırlar.

İnsanlık bu mudur? Hele buna İslâmlık nasıl denebilir?

Müslümanda kötü zan, iftirâ, nifak, yalan olur mu?

Acabâ biz de, Dostun yaşayarak canlandırdığı tevhidin, o muhteşem Kur an ahlâkının gölgesine sığınmamış olsaydık, ayni ölçüsüz, muhâsebesiz, mes'uliyetsiz ve çirkin pervâsızlıkla, böyle şeytanlaşır mıydık?

Şu da bir gerçek ki Dost, bu fesat ehlini de affeder. Nicelerini bağışladığı gibi... Ammâ, onun şefâati kal asından habersiz olanlar, bunu da bilmezler.

Sevilmeği de, yerilmeği de bir tutan Dost ise, o nasipsizlerin idrakleri seviyesini bildiğinden***: "Beni kimi Ken'an, kimi şeytan görür,"*** dememiş midir?

Şâirin şu mısrâlannda ne kadar isâbet vardır:

Halk içre bir âyîneyim
Herkes bakar bir ân görür
Her ne görür kendi yüzün
Ger yahşi ger yaman görür

Ve gene:

Dinli der dinsiz bize,

Levm eder dinsiz bizi Biz ne ondan bundanız Hem de ondan bundanız!

Diyen de gene o değil midir?

Dünyâ geçidinin son durağındayız. Kim, şânına ne düşerse onu eylesin, onu söylesin. Ammâ Dostun sesi, nasiplinin medhine de, nasipsizin zemmine de kulak vermeden, insanları îmâna, amele, ahlâka fazilete, edebe ve birliğe dâvet yolunda, yorulmadan, bıkıp usanmadan, çağırmaktadır.

Neden duymuyoruz? Duysak da, neden anlamıyoruz? Anlar görünsek de, neden amel etmiyoruz?

Dünyâ çarkı dönüyor, dönüyor...

Verdiklerini almak, giydirdiklerini soymak, insan dânesini öğütmek için durmuyor,

doymuyor, dönüyor.

Hem de, aç gözünden utanmadan, kıyasıya dönüyor, dönüyor... Ne vermişse, hepsini geri istiyor.

İsteyecek elbet. Tabiat kânûnudur. İstesin. Alsın götürsün. Biz borçluyuz. O ise, alacaklı.

Verirsek ne gam? Mâdem, bir saâdetlinin gölgesindeyiz, kıyâmetlere uzayan bu gölgeden, yeter ki Allah ayırmasın.

***

Çok şükür, çok şükür.. Miyânemizde [Gerdanlığın ortasındaki büyük inci.] bir keremli Dost var. Toprağın üstünde de olsa, altında da olsa, her zaman rehber her zaman yâr-ı vefâdâr...

Beylerbeyi
1978

Kaynak: Samiha Ayverdi, Dost, Kubbealtı Neşriyâtı 3.Baskı: Ekim 1999, İstanbul

TÜRKİYE'DE "KADIN HAKLARININ KAZANILMASI"NIN SERÜVENİ

AYTUNÇ ALTINDAL'ın hazırlamış olduğu "TÜRKİYE'DE KADIN"(Marksist Bir Yaklaşım) İsimli Eserinden kadın haklarının serüvenini takip edelim.

İLKSÖZ

5 Aralık 1947'de Türkiye'de "Kadın Haklarının Kazanılması"nın 40. yıldönümü kutlandı. 1975 ise, Batı Kapitalizmi tarafından Dünya Kadın Yılı ilan edildi.

Dünyada Kadının Bağımsızlığı, ilk kez, 18. yüzyılın ikinci yarısında Fransız Komünistleri tarafından politika platformuna getirilmiştir. Ne var ki, o günlerden bu yana tutucu çevreler, Kadın Hakları başlığı ve kapsamı altına aldıkları Kadının Bağımsızlığı Hareketi'ni, sürekli biçimde, olması gerekenden başka yönlere —feminizm, libertizm gibi— çekmeyi başarmışlardır. Bu durumda, Kadının Bağımsızlığı, Sosyalist öğreti içinde yer alan bir toplumsal-değişim-isteği olmasına karşın, özün- de tutucu çevreler yararına büyük ölçüde tahrifler yapıldığı için, Batı'nın Kapitalist düzen anlayışı tarafından kullanılır olmuştur. Ardı kesilmeyen manipuiation' larla (manipülasyon : şaşırtmaca, aldatmaca, yönünden saptırmaca) gerçekleştirilmiş olan bu "kullanılış"ın yansımaları 40 Yıllık Türk Kadın Hakları'nda da bolca görülmektedir.

Çalışmamızla ilgili olarak, altını çizmeden geçemeyeceğimiz ilginç bir durum var. Türkiyeli Marksistler, nedense, Osmanlı-Düzeni ile, bilemediniz Selçuklular' la ilgilenmişler de, Anadolu'dan akıp geçmiş, yüzyıllarca bu topraklarda yaşamış ve kültürler devralıp, geliştirerek iletmiş diğer ulusları derinlemesine incelememişlerdir. Örneğin, Hititler, Osmanlı'ya şaşılacak biçimde benzer düşen Devlet, Toplum, Aile, Ordu ve Hukuk yapılarına sahip olmalarına karşın, Marksist açıdan bir yorumlamaya sokulmuş değillerdir. Bilindiği gibi, Hititler, ancak, 20. Yüzyıl'ın başlarında varlıkları belgelenebilmiş bir Devlet ve ilk Anadolu İmparatorluğu'dur. Bu nedenle, tabiidir ki, ne Marks ne de Engels, Hititler'i tanıyamamışlardır. Belki de, Anadolu'nun geçmişine dair ellerinde hiç bir belge bulunmayışındandır ki, Engels, (daha önce Marks) Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni'nde, Yunan ve Roma uygarlıklarına ve Morgan'ın, "Eski Toplum"una ağırlık vermişlerdir. İşte, 1891'de geliştirilmiş 4. Basımı yapılan Marksizm'in bu temel kitabında, Engels, ölümünden (1895) onlarca yıl sonra Tarih Sahnesi'ne çıkarılacak (keşfedilecek) bir toplumun —örnek aldığımız Hititler'in— Aile ve Devlet yapısına ışık tutabilmektedir. Başka bir deyişle Marksist Tarihî Maddeci görüşün bilimsel çözümlemeleri, şaşmaz bir doğrulukla "üzerinde düşünme yapabilme olanağı bulunamamış" bir Düzen-anlayışını da çözümler mahiyettedir.

Özetlersek: Türkiye'de Kadın, bilebildiğimiz kadarıyla Marksist açıdan 1950'den bu yana yapılmış en geniş kapsamlı ilk kitaptır. Bu nedenle bazı yanılgılara düşülmüş olabilir. Bunların sorumluluğu bize aittir. Ancak, bu sorumlulukta, Türkiyeli kadının sosyo-ekonomik-politik ve kültürel durumunu Marksist değerlendirmeye sokmamış olan ağabey kuşakların da payı vardır sanıyoruz.

A. ALTINDAL
İstanbul - 1975

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Birleşmiş Milletler Örgütü, bilindiği üzere, 1915'i Dünya Kadın Yılı olarak kabul ve ilân etmişti. «Türkiye'de Kadın »ın ilk baskısı bu ilânın yapılışından kısa bir süre sonra, Ocak 1975'de yayınlandı.

Kitabın «İlksöz» bölümünde «1975'in Batı kapitalizmi tarafından dünya kadın yılı ilân edildiği» belirtilmekteydi. «Türkiye'de Kadın »a karşı ilk sözlü eleştiriler bu yargının «yanlışlığı» varsayımına dayandırıldı. Bu «yanlış-avcılarına» göre durum tam tersiydi! Birleşmiş Milletler Örgütü'nde alınan bu karar sosyalist ülkelerin bir zaferiydi, şu ünlü deyimle, bir «demokratik kazanım»dı. (!)

Bu «Doğru »yu bir eleştiri olarak öne sürenler, ilginçtir ki, Türkiyeli kadının durumuyla ilgili olarak düzenlenen ve konuşmacı olarak katıldığımız seminerlerde (İstanbul'daki üç toplantıda) söz alıp, bu «Doğru»yu açıklamadılar bize ve dinleyicilere — nedense, rastlantı bu ya, hep hazır bulunmadığımız yerlerde ortaya getirmeyi anlaşılan kendi «Toplumsal-İlerlemecilik » (!) görüşlerine uygun buldular. Bu nedenledir ki, 1975 Dünya Kadın Yılı'nın Batı'da (kapitalist-emperyalist blokta) ve Türkiye'de ne gibi «Demokratik-Kazanımlar» (!) getirdiğine kısaca değinmek nesnel bir zorunluluk olarak ortadadır.

«Türkiye'de Kadın»a yöneltilen ikinci eleştiri, «Eşit İşe Eşit Ücret» belgisine yer verilmemiş olmasıydı. Eğer bu belgi işlenmiş ve önerilmiş olsaydı, kitap görevini yerine getirmiş sayılabilir — ve sendikal çalışmalarda «bir yere kadar» kendisinden yararlanılması düşünülebilirdi! Bu eleştiriye ilk elde ve kesin yanıtımız şudur: bu kitapta «Eşit işe Eşit Ücret» belgisine «kasten ve bilerek» yer verilmedi. Açıkça anti-marksist niteliği olan bir bilgiyi, tabiidir ki, genel olarak okurlara özel olarak da Türkiye'deki Marksist harekete ilgi ve yakınlık duyan genç insanlara aktaramazdık. Ne içeriğini ne özünü de Türkiye'deki kısa tarihçesini bilmedikleri bir belgiyi, kulaktan dolma «buyruklara» kapılıp öne çıkaramazdık, nitekim çıkarmadık da. Bu belgiyle ilgili kısa bir dökümü az sonra yapacağız-

Bir de «Bay ve Bayan İlericiler» den kurulu, «Özgür Kadın - özgür İnsancı» demokratik solcuların tutumu, daha gerçeği tutumsuzluk'u(?) var. Hemen belirtelim ki, bu çevreden açıkça ve direkt hiç bir tepki ya da yergi bize ulaşmadı. Ulaşamazdı da. Çünkü «bu» CHP'dir! CHP'li aydınlar, bir kitap için elli yıllık parti siyasetine ters düşecek değillerdi elbette. CHP'li «erıtellektüeller» atalarından (!) yadigar olan bu siyaseti, doğal olarak, «Türkiye'de Kadın» için de uyguladılar. Bay ve Bayan İlericiler, Türkiye'de böyle bir kitabın yayınlandığını ne gördüler, ne duydular, ne de konuştular! Fakat sonuçlarından yararlanmamazlık da etmediler. CHP'nin «yönetimcilik zihniyeti/egemen sınıf anlayışı» ile «plagiarism» [aşırma, aşırmacılık.]birbirlerinden ayrı düşünülemeyecek, birbirlerine dönüşmüş iki olgudur.

Bu durumda, sonuncusu hariç, diğer iki nokta üzerinde durmamız gerekiyor. CHP entellektüellerini, kesin görüşlerini bir türlü öğrenemediğimiz için, muhatap alamıyoruz. Ancak soru ortadadır. Acaba «İlerici» CHP, 1975 Dünya Kadın Yılı'nda kendi içinde ve dışında ne gibi faaliyetlerde bulundu? Bu soruyu CHP Gençlik ve Kadın Kolları bir araştırsalar, herhalde, iki dosya kâğıdının önyüzünü bile zor dolduracak «umut, barış, kardeşlik, özgürlük» edebiyatından öte somut hiç bir girişime rastlamayacaklardır.
İlkin bu iki konu üzerinde duralım.

Birleşmiş Milletler'de 1975'i Dünya Kadın Yılı olarak ilân eden komisyonun kısa bir tarihçesiyle başlayalım. Kapitalist blokta kadınların anayasalar ve yasalar önündeki eşitsiz durumlarını ele alan ilk örgüt Pan American Union'dır. Bu örgütün 1923'te toplanan 5. Uluslararası Konferansı'nda gelecekte kadınların durumunun da ele alınması gerektiğine dikkat çekilmiş ve bu karara bağlanmıştır. [NOT: Rusya Kadın İşçileri 1. Kongresi, Rusya (Bolşevik) Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin çağrısı üzerine 16-21 Kasım 1918'de toplanmıştır. 1.147 kadın delege katılmıştır.] 1937'de «The League of Nations» kadınların durumunun incelenmesini öngörmüş ve bir komite oluşturmuştur. Bu komite 2. Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle hiç bir faaliyette bulamamadan ilga edilmiştir. Bugünkü Kadın

Komisyonu ise, Birleşmiş Milletler'in kurulmasından sonra 1946'da, BM'deki «Economic and Social Council»e bağlı olarak tesis edilmiş bir alt kuruluştur. 1975'i Uluslararası Kadın Yılı ilân eden gerçek örgüt de, sanıldığı gibi kadınların durumunu araştıran (Commission on tlıe Status of Woman) değil, işte bu (ESC) üst örgüttür. Bu üst kuruluşun 1851 (LVI) sayılı kararı, kadınların ne durumda olduklarının uluslararası düzeyde «araştırılması» amacıyla alınmış olan bu çağrıyı açıklamaktadır. Gerek BM, gerekse Kadın Komisyonu, çalışmalarının temelini, alınan kararların kâğıt üzerinde bırakılmayıp hayata aktarılabilmesi doğrultusunda uğraşmak olduğunu her fırsatta belirtmektedirler. Bütün çaba, İnsan Hakları Beyannamesi'ne uygun bir anlayışla, dünyanın çeşitli ülkelerinde kadınların durumunun saptanması ve ilgili ülkelerin yasalarında kadınların durumunu düzeltici değişiklikler yaptırılmasına matuftur.

BM'nin ilgili komisyonu, bir alt kuruluş olarak yürüttüğü faaliyetlerini sadece bir temenni olarak önerebilir. Çünkü BM'de alt komisyonların aldıkları kararların, ilgili ülkeler nezdinde hiç bir yasal bağlayıcılığı yoktur, olmaz. <u>Bu bir.</u> Hiç bir Devlet, tabiidir ki Türkiye de, bu kararlara uymak ve bunları uygulamak zorunluluğu (imperative) altında değildir. Bu kararların uygulanıp uygulanmadıklarını «Yasal» yollardan soruşturma konusu yapabilecek hiç bir devlet kurumu da yoktur. <u>Bu iki.</u> Bu nedenledir ki, Türkiye'de hiç bir kadın ya da tüzel kuruluş, BM'den çıkan «bu» kararları uygulamıyor diye T.C. Devletini ve/ile Hükümetini uygulamalara zorlayamaz, suçlayamaz, dava konusu yapamaz — fakat sadece «kınayabilir». <u>Bu üç.</u> Kaldı ki, ilgili komisyon dahi, bütün gayretlerinin bu kararların kâğıt üzerinde kalmaktan kurtarılmasına yönelik olduğunu defalarca belirtmekte, yinelemektedir, (a.b.k. ss. 4/5/6). Bu komisyonun kararlarının ne denli ciddî uygulamalara konu olduğuna somut bir örnek, İsviçre'dir. Komisyon otuz yıldır çalıştığı (!) halde dünyanın en ileri ve uygar ülkelerinden biri diye gösterilen İsviçre'de kadınların oy kullanabilme hakkı ancak 1974'de, o da sol eğilimli temsilcilerin gayretiyle, yasalara geçirilebilmiştir.

Gerek BM'deki Kadın Komisyonu'nun gerekse bu komisyonun aldığı kararların belirttiğimiz nitelikleri nedeniyledir ki, kadınların en bağnaz baskılar altında tutuldukları Katolik dünyasında, ruhanî temsilci Papa VI. Paul «bile» BM'de alınan kararı sevinçle karşıladığını Uluslararası Kadınlar Yılı Dünya Konferansı Sekreteri Helvi Sipila'ya (Finlandiya) açıklamaktan kaçınmamıştır.

19 Haziran-2 Temmuz tarihleri arasında Meksika'da bir dünya konferansı toplanmıştır. 1915 -1985 yıllan için bir eylem planı benimsenmiştir.(s) Sonuç olarak tesbit edilen ilk hedef, temsilci kadınların ülkelerinde öncelikle bu kararların yasalaştırılması için çalışmalar yapmaları olmuştur. Şöyle söylenirse, bu kararlar öncelikle ilgili Devlet ve/ile Hükümetler'in yöneticilerine benimsetilmeliydi, yoksa, alınan kararların uygulanabilmesi hiç bir şekilde olası değildi! (Öte yandan bunların yasalaşması da tam bir güvence değildir. Hele Türkiye'de! Hele Anayasa Mahkemesi'nin kararlarını dahi kasten, isteyerek ve bilerek uygulamayan MC döneminde.)

Bu durumda sonuç, bir kez daha, önceden düşünülmüş olanları doğrulayarak ortaya çıkmıştır. Batı'nın kapitalist-emperyalist blok'u, yıllardır oyaladığı, savsakladığı, yönünden saptırdığı bir komuta göstermelik bir girişim yapmak zorunda kalmıştı. Çünkü kapitalizm'in «olmazsa olmaz»! bunalımlar sayesinde/aracılığıyla kadınların durumu da, eskisine oranla daha keskin bir «Sorun» haline gelmişti. Bu nedenle sorunlar uluslararası düzeyde tesbit edilmeliydi, sonra bunlara palyatif,[Tedavi etmeden yatıştırıcı ve rahatlatıcı ilaç veya tedavi.] gözboyayıcı çözümleri (!) önerilir; BM'deki komisyon da görevini yerine getirmiş olurdu. Kaldı ki, her sorun gibi, bu da, kurnaz davranalabilirse «Para» ve «Pozisyonsa tahvil edilebilirdi. ABD'deki inanılmayacak kadar çok olan kadın derneklerinin büyük

gelirleri olduğunu geçerken hatırlatmış olalım. Bu dernekler seçimler sırasında, dolaylı ya da dolaysız yollardan, ellerindeki fonları ve üyelerini kadınlara «İlerici»(!) haklar sağlayacaklarım öne süren siyasî kuruluşlara kanalize edebilmektedirler. ABD'nin bu güzel deneyi niçin tüm «Hür Ülkeler»e yaygınlaştırılmasın? Her zaman olduğu gibi işte «Hür Dünya»(!) sorunların üstüne üstüne yürümüyor mu? İşte, «kreşler açılmalı, kadınlar eğitilmeli, eşit işe eşit ücret,» demiyor mu? İşte koskoca bir yıl kadınlara ayrılmadı mı? İşte kadınlar özgürleştirilecek, eşitleştirilecek denmiyor mu?

Sonuç ortada. En azından Türkiye için ortada. BM'nin aldığı kararların «teki» dahi uygulamaya sokulabilmiş değil. Çünkü Burjuva (ki, yurdumuzdaki Batı Avrupa ve ABD emperyalizmine bağımlı işbirlikçi sermayenin güdümündedir) demokrasilerinin egemen olduğu memleketlerde, demokratik kazanımlar onun de jure ve de facto işgalinde olan Devlet tarafından «Verilecek Haklarla» değil, örgütlü işçi-köylü-emekçi sınıfların fiilî önderliğindeki mücadele içinde, söke söke koparılarak «Alınan Haklarla» gerçekleştirilebilir. «Demokratik – Kazanım» dan bizim anladığımız budur.

Gelelim «Eşit İşe, Eşit Ücret» belgisine. Burada hemen belirtilmesi gereken bir nokta var. İngilizce «Equal Pay» terimi, Türkçe'ye «Eşit Ücret» olarak çevrilmiş, böylelikle de «Equal Pay» ve/ile «Equal Wage» bir ve aynı olaymış gibi açıklanmıştır. İngilizce'de «Pay» kavramı, daha çok «Maaş» karşılığı olarak kullanılır; «Wage» ise tam anlamıyla «Ücret»i karşılar. Bunların arasında, diyalektik anlamda «Çelişki ve Fark» vardır. Biz burada, sadece Türkiye'de —daha gerçeği Türkçe'ye çevrilmiş şekliyle— yaygınlaştırılmış olan «Eşit İşe Eşit Ücret» belgisini ele alıyoruz.

Önce kısa bir tarihçe. OIT (Uluslararası Çalışma Örgütü)'nün eşit değerde bir iş için kadın ve erkek işçilerin eşit ücret almasına ilişkin antlaşma 1951'de Birleşmiş Milletler'de kabul edilmiştir. Türkiye bu anlaşmaya imza koymuş otan 78 devletten biridir. Burada sözü edilen «ücret» gerçekte «maaş» anlamındadır.

Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu 1 ile 15 Temmuz 1965 tarihleri arasında Amsterdam Dünya Kongresi'nde kadın işçilere «Eşit İşe Eşit Ücret» uygulamasını bir anlaşma metni olarak kabul etmiştir. [NOT: Türk-İş bu konfederasyona bağlıdır. Ayrıca DİSK içinde yer alan fakat yine bu üst kuruluşa bağlı sendikalar vardır. Kapitalist-emperyalist düzenin Batı Avrupa'daki en güçlü sendikal üst örgütü budur.]

Bu metnin giriş kısmında, özetle kadının toplumsal hayattaki ve kalkınma hamlesindeki yeri belirtildikten sonra «Eşit İşe Eşit Ücret» konusuna gelinmekte ve ezcümle; «Ekonomik ve sosyal kalkınmayı gerçekleştirmiş ülkelerde bile kadın işçilerin, vaadedilmiş olan bütün ilerlemelere rağmen, zaman zaman çeşitli ayırım hareketlerine hedef tutuldukları görülmektedir. 'Eşit İşe, Eşit Ücret' ilkesi birçok ülkede henüz tam anlamıyla uygulanmamaktadır ilh...»(s) Bu öneri, tabiidir ki, Türk-lş tarafından da benimsenmiş, «Eşit İşe, Eşit Ücret» belgisi ilk kez bu kanal tarafından Türkiye'de yaygınlaştırılmıştır.

Şimdi de Marx, Engels ve Lenin’in «Eşitlik» ve «Ücret» kavramlarından ne anladıklarına kısaca değinelim.

(A) «Proletaryanın eşitlik isteminin gerçek muhtevası, sınıfların ilgasını (altı çizili) istemektir. Bunun dışına taşan eşitlik istemleri zorunlu olarak saçmalığa (anlamsızlığa) açılır (geçer). Çünkü ister burjuvaca bir eşitlik olsun, isterse proleterce bir eşitlik olsun, bu iki eşitlik fikri de tarihsel ürünlerdir...»

(B) «Ücret eşitliği (altı çizili) yakarmaları (cry) bu nedenledir ki bir yanlışın üzerine temellendirilmiştir, budalaca (insane) —altı çizili— bir istektir ki hiç bir zaman karşılanamaz. (Sözü edilen kapitalist toplumdur. A.A.) Öncüller kabullenip, (bunlarla) sonuçları temizlemeye uğraşan şu sahte ve yüzeysel (superficial) radikalizmin dölüdür.

Marx, ayrıca, ücret sisteminin yürürlükte olduğu yerde, eşitlik için şamata koparmanın, kölecilik’in yürürlükte olduğu sistemlerde «özgürlük» şamatası koparmaya benzediğini belirtir, ditto.

(C) «Biçimsel eşitlikte bile (yasa önünde eşitlik, tokla açın, varlıklı ile yoksulun ‘eşitliği’) kapitalizm tutarlı «olamaz» (altı çizili) (...) Hiç bir Burjuva devleti, ne kadar ilerici, cumhuriyetçi, demokratik olursa olsun, kadının ve erkeğin tam eşitliğini tanımamıştır.»

Marx, Engels ve Lenin’in «Eşitlik» ve «Ücret» ten ne anladıkları açıkça (ve özetin özetiyle) budur.

«Eşit İşe, Eşit Ücret» ilkesi 1970’de İngiltere’de kabul edilmiş, ancak bu maddenin (Equal Pay Act) yürürlüğe giriş tarihi için 29 Aralık 1975 kararlaştırılmıştı. «Demokrasi»nin beşiği denilen bu ülkede, «Eşit İşe, Eşit Ücret» ilkesinin kadın emekçilere ne gibi haksızlıklar (evet, eşitlik adı altında eskisinden daha rafine haksızlıklar) yükleyeceği Komünistler tarafından olduğu gibi, Komünist-olmayan yazar ve bilim adamlarınca dahi enine boyuna işlenmiştir. Komünist olmayan araştırmacılar bile patronların bu yasayı uygularmış gibi yapıp gayet rahatlıkla uygulamayabileceklerini göstermişlerdir. Bu madde aracılığıyla patronlar, kadın işçilerin özellikle emeklilik haklarında gayet kurnazca (ve de kârlı) çalıntılar yapabilmektedirler.

«Eşit İşe, Eşit Ücret» egemen sınıfın/sınıfların öylesine «işine» gelen bir ilkeydi ki, İran Şahı bile, İngiltere, Yeni Zelanda ve Hollanda’dan önce kendisinin İran'da uygulamış olduğunu, tam sayfalık renkli ilânlarla koydurduğu haberler aracılığıyla bütün dünyaya açıklamaktan gurur duyuyordu.

İran’da olduğu gibi, Türkiye'de de böylesi bir sahte (pseudo) ücret eşitliği vardır. Bazı «işler»de kadınlara erkeklerle eşit düzeyde ücret verilmektedir — ki, bu daha çok devlet dairelerinde izlenebilmektedir. Bu dahi, «Eşit İşe, Eşit Ücret» belgisinin ne denli tutarsız olduğunu kanıtlayan bir örnektir. Çünkü burada söz konusu olan gerçekte «Maaş»tır, «Ücret» değil. Yani «Eşit İşe, Eşit Maaş».

Son söz olarak şunu söyleyebiliriz. Kapitalist üretim tarzında, proleter, «Ücret»i sattığı «İşgücü»ne karşı alır; yaptığı «İş»e karşı değil. Bu üretim tarzında «Ücret» satılan işgücünün «Fiyatı»dır. Proleter'in sattığı «İşgücü»dür ve bu da, kapitalist üretim tarzında asla ve hiç bir zaman tam karşılığını bulamaz — bulabilseydi bu üretim tarzında «artık-değer»in, bir sınıf oluşturan kapitalistler tarafından sömürüsü olmazdı. Marx’ın, insanlık tarihine yaptığı katkılardan biri de, zaten «İş» ve /ile «İşgücü» arasındaki çelişki ve farkı ortaya koymasıdır.

Sınıflar arası mücadele ve çelişkilerin giderek billûrlaştığı 1970'ler Türkiyesi'nde «Eşit İşe, Eşit Ücret» kelimeleriyle formüle edilen bir belginin, devrimci içeriğinin olamayacağı ve ancak vulger iktisatta izlenebilen rafine bir «zam» isteğinden (talebinden) öte değer ve anlam taşımayacağı kanısındayız. Bu nedenledir ki, sözü daha fazla uzatmayı yersiz buluyoruz.

Gelenek itibariyle anlamı büyük olan 8 Mart Dünya Kadınlar Günü, geçtiğimiz yıllarda, özellikle İKD (İlerici Kadınlar Derneği; Kuruluşu: 1975)'nin girişimleriyle kutlanılmaya başlandı. 1910'dan bu yana, tüm dünya ülkelerindeki kadınların örgütlerince kutlanılmakta olan bu gün'ü, sıradan bir kutlama-günü olmaktan kurtarmak gerektiği inancındayız, — hiç değilse sınıflar arası mücadelenin giderek keskinleşmekte olduğu yurdumuzda. Yoksa Türkiye burjuvazisi, bu anlamlı günü de tıpkı «Anneler Günü», gibi bir soytarılık haline çevirmekte gecikmeyecektir,

«Türkiye'de Kadın» yurdumuzun genç insanlarına, belirli bir konuda yol-gösterici, uyarıcı, eğitici bir kitap olabildi mi? Kanımızca soru budur. Bu sorunun karşılığını halen açık kabul ediyoruz. Yurdumuzda süren devrimci mücadele içinde, bu mücadeleye fiilen katılan kadınlar, bu kitabın tutarlı ya da tutarsız olduğunu, geçirdikleri ve geçirecekleri deneylerden çıkarak bize göstereceklerdir. Çünkü, kapitalist üretim tarzının egemen olduğu toplumlarda bir değil iki kez baskı ve sömürüyü yaşayan tüm üretimci emek sahibi kadınlar bazı «özel» deneyler edineceklerdir. Yakın geleceğin demokratik ve bağımsız Tiirkiyesi'nde, «nasıl bir Türkiyeli kadın doğacağını» son tahlilde, belirleyecek olan da onların bu özel deneyidir. Ve işte ancak o zaman kitabın gerçek eleştirmenlerine kavuşacağına inanıyoruz-

A. ALTINDAL
4 Nisan, 1977 Zürich

ÜÇÜNCÜ BASKIYA ÖNSÖZ

«Türkiye'de Kadın»ın ikinci baskısı yaklaşık bir yıl önce tükendi. Bu üçüncüsü. Ve gerçekten de oldukça ağır koşullar altında yayınlanabildi. Çünkü emperyalist mihraklarca düzenlenen devalüasyonlar ve enflasyon sonucunda ortaya çıkan alışık-olunmayan maliyet artışlarının, bir yandan yayıncıları bir yandan da okurları zorladığı şu dönemde değil yeni basım yapmak, broşür çıkarabilmek bile bir meseleydi. Buna rağmen, okurlardan ve kitab evlerinden gelen isteklerin yüreklendirmesiyle bu yeni baskıyı gerçekleştirebildik. Dost okur ve kitabevlerinin gösterdikleri dayanışma ve desteğe, burada içtenlikle teşekkür ederim.

Bu, teşekkürün bir yanı. Bir de diğer yanı var. «Türkiye'de Kadın»a ve yazarına belirli bir «Sol» çevre ilk yayınından sonra kasıtlı ve sekterce saldırılarda bulunmuştu. Kitabın yaygınlaşmasını çeşitli yollarla engellemişler, olmadık tezviratı yapmaktan çekinmemişlerdi. Hatta bazı kitapçılara giderek bu kitabı satmamalarını, vitrinlere koymamalarını buyuracak kadar gemi azıya almışlardı (Ör. İstanbul Orta-köy'de). «Komünist» olmak iddiasıyla fevkalade «illegal» olarak ortada dolaşanlar bunları yaparlarken, ilginçtir ki, İstanbul Üniversitesi'nin çevresindeki kitapçılara uğrayan bazı Reaksiyoner-Gerici çevrelerin temsilcileri de benzer komutları vererek kitapçılara baskı yapıyorlardı. Anlaşılan bu fevkalade «illegaller» ile fevkalade «Hitler özentileri» kitaptan hoşlanmamışlardı, ve hınçlarını zorbalıkla yansıtmayı uygun bulmuşlardı. İşte teşekkürün diğer yanı da bu zorbalığın göğüslenmesiyle ilgilidir. Kaba kuvvet gösterilerine aldırmayan dost okur ve kitabevlerini ortaya koydukları medeni cesaretten dolayı kutlarım.

Tabiidir ki, bu tür üzücü olayların yanısıra, yazarı yüreklendiren, gönendiren, çalışma azim ve hevesini bileyen olaylar da yaşandı. «Türkiye'de Kadın» birçok araştırmacıya kaynak oldu. En ters görünen

MSP ve «Milli Görüş» taraftarları arasında bile yankı yaptı, tartışıldı. Sövgü ve kaba kuvvet olmaksızın. Üniversiteli genç bir kız öğrencinin kitaptan etkilenerek yapıp ilettiği «Türkiye'de Kadın» adlı tablo ise anlamlı bir armağan olarak duruyor köşesinde. Güdümlü jürilerden «En İyi Kitap» ödülü almaktansa, hiç tanımadığımız bir okurumuzdan, belki de bütçesinden fedakârlık yaparak hazırlayıp sunduğu böylesi bir armağanı almak, tabiidir ki, karşılaştırılamayacak kadar değerlidir.

Kitabın bu yeni baskısında hiçbir değişiklik yapılmadı. Bazı eklemeler var ki, onlardan da, burada söz edeceğim. Bunlardan biri, «Özgür Kadın» olmakla ilgili. Özellikle emperyalizmin «Kültür Politikası»nın beyin yıkamasıyla Türkiye'de de bazı entellektüel kadınlar «Sütyen takmamak» ya da dilediğinle (erkek ya da dişi) «Gönül Eğlendirmekle» özgür kadın olunabileceğini sanmaktadırlar. Burjuvazi'nin bu «Özgür Kadın» tipolojisiyle Sosyalist ve Komünistler'in anladığı «Özgürlük» ayrı olgulardır. Kısacası, biri diğerinin diyalektik zıttı ya da devrimci inkarı değildir. Sütyen Takmamak'da «Simgelenen» anlayışla «Özgür» olunacağı, Batı (Hıristiyan) kapitalizminin her zamanki görüntüyü gerçek sanma alışkanlığının bir tezahürüdür. Bakire'den «Çocuk» doğurtup(l) bunu tartışılmaz, kutsal ve tek «Gerçek» kabul edebilen bir anlayış, elbette ki, «Sütyen Takmamakla» özgür olunabileceğini de rahatlıkla vazeder. Öte yandan, belirtmeye gerek var mı bilmem ama, «Sütyen takarak» da özgür olunmaz! Cinsel özgürlük, tarihsel, toplumsal, siyasal ve iktisadi bir olgudur. Sınıfsal niteliktedir, teşhircilik'le (exhibitionism) bir ilgisi yoktur. Toplamlarda kadınlar ve erkekler cinsel özgürlüklerine ancak sınıfsal mücadele içinde ulaşabilirler, sınıfsal - olmayan mücadelelerle buna varılamaz, hatta uzaklaşılır. «Türkiye'de Kadın» da Batı'lı Feminist ve Libertistler'in (Women's Lib) bu tür ve diğer sapkın görüş ve önerilerine başından beri karşı çıkıldı. Burjuvazinin «İlerici» (?) geçinen temsilcilerinin bu kitabı «Modern» bulmayışları bu yüzdendir. Çünkü «Modern» olabilmenin şartı, ABD ve Fransa'daki anti-komünist feministlerin söylediklerini, katıksız tekrardır, onların gözünde.

Diğer önemli husus ise şıı «Eşit İşe Eşit Ücret»tir. «Türkiye'de Kadın» bu belgiyi eleştiren ve onun anti-marksist kimliğini sergileyen ilk kitap ve çalışmadır. Bunun tartışmasını yurt içinde olduğu gibi yurt dışında da yapmışızdır. Bildiğimiz kadarıyla birçok «Sosyalist» kuruluşta bile amentü gibi tekrarlanan bu belgiye ilk kez karşı çıkan biz olduk. Karşı çıktık, çünkü haklıydık. Bunu kanıtlamasını da bildik. Bugün artık işbirlikçiler «Eşit İşe Eşit Ücret» reformizmini «Sosyalistçe» bir talepmiş gibi sızdıramıyorlar Türkiye Sosyalist İşçi ve Komünist hareketine.

ABD Senatosu'nda, Senatör Mc Namara başkanlığında yürütülen çalışmalarla oluşturulan ve 10 Haziran 1963'de Başkan Kennedy tarafından imzalanarak ABD'de yürürlüğe giren «Eşit İşe Eşit Ücret», o günlerin Senato tutanaklarında, «ABD'nin (yani ABD'nin emperyalist mihraklarının A.A.) çıkarlarına en uygun yasa tasarısı» olarak sunulmuştu

Dünya Bankası, Treasure Board, IMF vb. gibi uluslararası sömürü merkezlerinin bilgi ve onaylarıyla yürürlüğe girmiş olan bir talebi Türkiye'de kimler, hangi amaçlarla savunmuşlardı acaba? Biz bu eleştiriyi kamuoyuna getirdiğimiz zaman bazı aklı-evveller «Efendim, kelimelerle oynamayı bırakın» diyerek bilgisizliklerini örtmeye kalkışmışlardı. Oysa ABD Senatosu'ndaki ilgili komisyon bile sadece «Eşit İş» nedir bunu tanımlayabilmek ve «Eşit» dersek ne kazanırız, demezsek ne, diye tam bir yıl tartışmışlardı. Bizdeki aklı- evveller ise, «Ha ücret denmiş ha maaş; ha eşit iş denmiş, ha aynı iş, bundan ne çıkar,» diyebildiler... Oysa «Eşitlik» sandıkları gibi, basit bir kelime değildir. Öte yandan, madem ki kelimeler önemsizdirler, öyleyse, kendileri ne demeye «Eşit İş» demekte ısrar ettiler? «İş»i başka türlü nitelendirselerdi ya...

«Eşitlik» düşüncesi, son iki yüzyıl içinde, özellikle de Mason(ik) ya da quasi-masonic gizli örgütlerce (ör. Martinist, Carbonarist vd.) belirli bir anlam yüklenerek yaygınlaştırılmıştır. Bu «Deist» kuruluşların «Eşitlik» anlayışlarıyla Bilimsel Komünizm'in ele aldığı «Eşitlik» bir ve aynı «Eşitlik» değildir. Komünistler «Birlik ve Özdeşlik» ilkesini savunagelmişlerdir. Onlar için aslolan «Herkesin yeteneğinden, herkesin ihtiyacına göre (lik)» ilkesidir. Ve böylesi bir toplumsal örgütlenişte de, «Ücret»in yeri yoktur, ya da olmayacağı varsayımlanmaktadır. ["Eşit İşe Eşit Ücret" in Sibel Özbudun tarafından hazırlanmış ayrıntılı bir eleştirisi SÜREÇ Dergisi'nin 1980/1 sayısında yeralmıştır. Bu çalışma, yazarının da izniyle kitabın sonuna eklenmiştir. İlgilenenler ayrıntıları bu yazıdan okuyabilirler]

Söylenebilecekler şimdilik bu kadardır. Türkiye'de, Bilimsel Sosyalizm'i araştıran, öğrenen ve öğrendiklerini gündelik hayatında uygular hale gelebilmiş kadınlar yetişmektedir. Türkiye'nin geleceği, onların bilinçli ve kararlı katkılarıyla şekillenecektir.

Bu kitabın yapımında emekleri geçen tüm arkadaşları ve eleştirilerini esirgemeyen tüm dostları saygıyla selamlıyorum.

A. ALTINDAL
25 Nisan 1980 İstanbul

SONUÇLAR

5 Aralık 1974'de Kadın Hakları'nın kazanılmasının 40. Yıldönümünün kutlandığı Türkiye Cumhuriyeti'nde, gerçekte"kazanılmış" değil, sağlayacağı belirli yarar ve çıkarlar önceden düşünülerek "verilmiş" göstermelik ve saptırıcı (manipülative) nitelikte birtakım haklar vardır. Bu nedenledir ki, Türkiye'deki kadın nüfusun gerçek anlamda demokratik haklarından ve iktisadî-siyasal bağımsızlığından söz edilemez. Örneğin T.C. Medenî Kanunu'nun 159. Maddesine göre kadın, ancak kocasının izniyle çalışma hayatına atılabilir. Kocasından izin almaksızın, hiç bir kadın evinin dışında bir başka iş'te (işyerinde) çalışamaz. 191. Madde ise, kadının kazancının kocasının mülkiyetinde olduğunu açıkça belirlemiştir. Buna göre kadın kazancını ya da tahvil ve senetlerini kocasının açık izni olmaksızın (noter kanalından sağlanır bu izin) dilediği gibi harcayamaz!

Egemen sınıf (burjuvazi) adına dolaylı ya da dolaysız yollardan "Özgür Kadın" savunuculuğunu yüklenmiş görünenler, toplumlarda kadınların ikinci sınıf yurttaşlar olduklarını durmaksızın tekrarlarlar. Bu gibiler, ikinci sınıf yurttaşlığı sadece CİNSLER arasındaki doğal farklılığı dile getirmek için kullanmaktadırlar. Yoksa, "sınıf" kategorisine gerçek anlamını (tarihsel/ toplumsal) veriyor değillerdir. Bunlara göre erkekler bir sınıf, kadınlar da diğer sınıftır!

Öte yandan, kadınlar "genel olarak" ikinci sınıf yurttaşlar'dır. Fakat "Dişi" cinsinden oldukları için değil, belirli sınıfların (burjuvazinin ve proletaryanın) üyeleri oldukları için. Engels'in belirttiği gibi, modern karı-koca ailesinde kadın açık ya da gizli biçimde evdeki köle durumundadır. Onları ikinci sınıf yurttaş yapan cinsleri değil, toplumun uzlaşmaz sınıflara bölünmüşlüğüdür. İster Egemen-sınıftan (Burjuvazi) isterse Ezilen- sınıftan (Proletarya) olsun her kadın ve erkek arasında özel olarak cinslerine özgü bir sınıfsallık değil, genel olarak, üyesi bulundukları sınıflara özgü antagonizmalar vardır — ki, bunlar da üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin yoğunlaşmasıyla oluşan Patriyarkalizm ve Egemen-sınıf zihniyetinin beraberinde getirdiği tarihsel-toplumsal sonuçlardır. Patriyarkalizm, kadınların güçsüz ve zayıf "yaratıklar" (çünkü buna göre kadınların insan olup olmadıkları bile tartışmalıdır; özellikle klerikalist kesimlerde olduklarını a priori kabul etmeyi öngörür. Bunun

kaçınılmaz sonucu olarak da kadınlar genel değerlendirilişleri itibariyle ikinci-sınıftır, yani "güçsüz ve zayıflar"dan biridir. Patriyarkalizm'den (pederşahî/ataerkil) kaynaklanan anlayışın kesin yürürlükte olduğu Köleci, Feodal ve Kapitalist üretim tarzlarında a priori olarak "güçsüz ve zayıf" (dolayısıyla cahil sürü; Türk-Osmanlı toplumunda Reaya) kabul edilenlerin üzerinde kimler daha çok denetim ve baskı uygulayabilmişlerse işte onlar, bir azınlık oldukları halde, kendi sınıflarını (ya da kastlarını, elite'lerini) güçlü ve bilgili kabul edip "birinci sınıf" olarak vurgularlar. Diğer bir anlatımla, tanrının zavallı kuzuları olan bu yaratıkları yöneten, güçlü ve bilgili "Çobanlar"dır bunlar! Patriyarkalizm nedeniyledir ki, Anadolu'da kurulmuş olan devletlerin tüm "Çobanları" (yöneticileri) hep bu birinci sınıftan olabilenlerdir. Patriyarkalizm'de "buyuruculuk" (imperative) erksk'in doğal-sayılmış hususiyeti/mülkiyeti (property) dir. Öte yandan kadın olduğu halde, doğal kabul ederek Patriyarkalizm'i uygulamış birçok da kraliçe vardır — Doğu' da ve Batı'da. Hititli kraliçe Pudu-Hepa bunlardan biri olarak değerlendirilebilir. Burada önemli olan Erkek'in doğal hususiyeti/mülkiyeti sayılan "buyuruculuk"u onu (erkeği) aratmayacak tarzda (yani tıpkı erkek gibi) uygulayabilmektir — uygulayıcının kadın olması "sorun" değildir. Önemli olan Patriyarkalizm'in sürdürülmüş olmasıdır.

Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından hazırlanan, "Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişimin 50. Yılı" başlığını taşıyan kitapta şu sözler yer almaktadır: "Sosyal bunalımların ortaya çıkıp büyümesi, çok çocuklu dar gelirli ailelerin sayıca artması, aile içerisinde dengenin bozulması, çeşitli mutsuzlukların ortaya çıkması sonucunu vermektedir. Aile içerisinde sorunların yoğunluğu KADIN ve çocukların üzerinde toplanmaktadır. Çok çocuklu ve sınırlı gelire sahip ailelerde çocukların tümü eşit gelişme ve yetişme olanaklarına sahip değildirler. Bu hem beslenme ve hem de eğitim yönünden kendini belli eden bir bunalımdır. Çocuk sayısı arttıkça annenin, yani kadının yitikliği de büyür. Kendini geliştirebilecek boş zaman bulamaz olur. Aile içerisindeki statüsü bozulur."

Görüldüğü gibi, Devlet'in resmî kuruluşları bile, istense de istenmese de, Türkiye'de kadının işinin çok zor olduğunu deneyimsel verilerden yola çıkarak belirtmek zorunluluğunu duymaktadırlar. "Dert" sözcüğünü günlük konuşma dilinde en çok kullananlar kadınlarımızda-. Bu dertlilik, hangi sınıftan olursa olsun Türkiye'de her kadın için geçerliktedir. Dert, alt-yapının kadınları için somut, kristalize olmuş, içe-işlemiş kaskatı bir gerçektir. Geçim derdi, geleceğin güvencesiz oluşu, bozuk sağlık ve beslenme, tedavi olanaklarından yoksun bırakılmış olmak derdi, çocuklarını okutamama derdi v.b. gibi Türkiye toplumunun tepesinde yaşayanlar için "dertlilik" çoğunlukla soyut, hayalci, şımarıkça ve toz pembe yaşantıya "is" değmiş türdendir. Gardrop dolusu giysiye karşın giyecek hiç bir şeyin olmaması derdi (!); çok sevdiği halde muz suyu içemiyor oluşun derdi (şişmanlattığı için içememenin derdi); "Eyvah İsviçre'lerde okuttuğum biricik oğlum, uygunsuz bir kadına âşık oldu, ailemizin şerefi (ki bu aslında 'asaleti' anlamında söylenir, ama bu soyluluk kendilerine nasıl verilmiştir orası bilinmez) iki paralık olacak" derdi v.b. gibi. Türkiye toplumunda, açıkça tartışılamıyor ama kadınların cinsel-uyumsuzluklarla ilgili dertleri de çok fazladır. Bu yakıştırmalar, elbette ki, genelleyiştir. Türkiye'de kadınların toplumsal-iktisadî koşulları, kökenleri, ve YERLEŞİK'teki durumları ve ilişkileri incelendiğinde ayrıntılarına gidilebilir.

Emperyalizme bağımlı, güdük ve çarpık bir kapitalist üretim tarzının yürürlükte olduğu Türkiye'de Egemen-sınıf Kadın Haklarını başlıca şu dört akım çerçevesinde ele aldırtmaya çalışmaktadır :

1) Feminizm,

2) Libertizm,

3) İslâmcılık,

4) Entellektüelizm.

Bilindiği gibi, bu dört akım da son çözümlemede birbirinden ayrı değillerdir. Ve kesinlikle, kapitalizm/ emperyalizmin hizmetine sunulacak yeni kadın güçlerini oluşturmaktan başka işlevleri (başka bir deyişle anlam ve önemleri) yoktur.

Sosyalist Kadın ise bu dördünün dışındadır. Sosyalist ve Komünist Kadın, Burjuva ideolojisinin ürünleri olan şu üç temel saptırmacaya karşı çıkar:

a) Kadın, Yaradılış itibariyle erkekten zayıftır, bu nedenle de, erkek tarafından ezilmektedir. Fakat “uygar/medenî” toplumlarda, erkeğin kadın üzerinde baskı kurmaması gerekil'. Kaldı ki, dinimiz de (İslâmiyet) kadını erkekten aşağı görmemektedir... Zayıf cins olan Kadın, güçlü cins olan Erkek’in baskısından kurtarılmalıdır. (Feminizm ve Türkiye için İslamcı görüş taraftarları) .

b) Kadın, Yaradılış itibariyle erkekten zayıf değil, tersine, ondan daha dayanıklı ve güçlüdür. Örneğin, cinsel bakımdan kadının erkekten daha dayanıklı ve güçlü olduğu bilimsel bir gerçektir. Bu nedenledir ki, kadın, ilkin, cinsel bağımsızlığını kazanmalı ve “özgür Kadın” olmalıdır. (Libertistlerin görüşü; bunlara “burjuva sosyalistleri” de denebilir, terim Engels’indir. bkz. Not 248.)

c) Uygar ülkelerin Anayasaları’nda Kadın-Erkek ayırımı diye bir gözetim yoktur. Yasalar önünde herkes eşittir. Bundan da anlaşılacağı üzere, Batı demokrasilerinde Kadın Erkek’ten aşağıda değil, onunla eşit bir düzeydedir. Eğer kadın sömürülüyorsa bu durum, birtakım reformlar yapılarak ve bazı yeni yasalar konarak önlenebilir. (Entellektüelistlerin görüşü — çoğunluğu meslek sahibi ve/veya bürokrat olan “entellektüel” savunucuların görüşü.)

Sosyalist ve Komünist Kadın ise;

1) Toplumunda Kadın’ı Erkek’ten, Erkek’i Kadından yalıtlamaz, koparmaz, soyutlamaz.

2) İki cinsi, sosyal varlıkları itibariyle, birbirleri arasında ayrımcılık yapılamayacak bir BÜTÜN olarak, yani insanlığın birbirlerinden yalıtlanamayacak, soyutlanamayacak unsurları olarak, kabul eder.

3) Kapitalist/emperyalist toplumlardaki kadınların sömürülüşünü bir erkek hegemonyası olarak değil, iktisadî-siyasal bir SİSTEM’in, bir avuç varlıklının dışında kalan tüm yurttaşların sömürülen emeklerinin üzerinde kurduğu ve yükselttiği bir baskının hegemonyası olarak kabul eder.

4) Toplumda üreticidir. Emeğinin karşılığını değerlendirebilmek bağımsızlığına sahiptir,

5) Kendini erkeğe benzetmeye, erkek gibi olmaya ya da onun gibi davranmaya özenmez, kalkışmaz,

6) Ya da tersini, erkeklerin kadınca bir düzen içindeki yaşantıya uymalarını istemez. Kadınlığının bilincindedir. Bu nedenle de cinsel bağımsızlığını hiç bir dinsel, kişisel, yasal ve toplumsal denetimin baskısı altına sokmaz,

7) Hiç bir şekilde dil, din, ırk, cins ayrımcılığı yapmaz. Enternasyonalizme yürekten bağlıdır. Her türlü solipsist (tekbenci) tutuma karşı çıkar.

8) Bir mücadelenin, bir kavganın üyesidir. Devrimci ve Karşı-Devrimci güçler arasında sürmekte olan mücadelede üzerine düşen görevi, her ne pahasına olursa olsun, yerine getirmeye adamıştır kendini,

9) Bilimsel Sosyalizmin gösterdiği, İnsanın İnsanlığına Kavuşacağı Düzene giden yolu tıkayan tüm engellerin, ayakbağlarının ve barikatların kırılmasına yürekten katılan,

10) Her türlü Burjuva ve Küçük Burjuva pisliklerinden kendisini arındırmayı başarmış, işçi sınıfının ideolojisini bellemiş, onun fiilî öncülüğüne inanmış İNSAN-KADIN'dır.

Türkiyeli kadının bağımsızlığı, sömürülmekte olan Türkiyeli tüm emekçilerin bağımsızlığından ayrı ve kopuk olmadığı için, Türkiyeli Kadının gerçek demokratik haklarına, İktisadî, siyasal, toplumsal ve kültürel bağımsızlığına kavuşabilmesi, ancak ve ancak DİALEKTİK DÜŞÜNMEYİ öğrenmesi ve bunu aklına ve yüreğine sindirmesinden vs kendisini bu mücadeleye adamasından geçer. Çünkü, Lenin'in de dediği gibi; sosyalizmi kurmaya başlamak için istekli ve yetenekli insanları yaratacak olan kapitalizmin kendisi değil; kapitalizmin inkârını sağlayabilmek için verilen devrimci mücadeledir. Sosyalist ve Komünist Kadınlar bu mücadele içinde yetişirler. Kurulacak olan yeni düzende ne gibi görevler üstlenebileceklerini bu mücadele sırasında saptar ve öğrenirler.

Avrupalı kapitalist/emperyalist ülkelerde ve ABD' de en azından yarım yüzyıldır denendiği için artık **"bilinenlik"** kazanmış olan Feministçe, Libertistce ve entellektüelce "saptırmacaları" önlemek Türkiyeli Marksistlerin birincil görevleri arasındadır. Kaldı ki, Türkiye'nin ilk sosyalistleri daha 1920'lerde Burjuva Femi- nizmi'nin içyüzünü açığa vurabilmişlerdi. 1919'da(?) kurulan Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın Genel Sekreteri Dr. Şefik Hüsnü, 2 Ağustos 1921 tarihli Aydınlık dergisinde "Sosyal Devrim ve Kadınlarımız" başlığı altında yayınlanan makalesinde şöyle diyordu: "(...) Yalnız işin bir yanı gereğince anlaşılamıyor ya da bilerek örtbas ediliyordu. Bu cins hukukundaki eşitsizlik ile İktisadî kuruluşlar arasındaki ilişkiler... Bu ilişkiler sorunun özünü ve kaynağım teşkil ettiğinden bütün çabalar, emekler — bir hastalığın arazım tedavi kabilinden — geçici ve etkisiz tedbirler önerileriyle ve bazı yüzeyde düzeltmeler elde etmeyle sınırlanmış kalıyordu ve bunlar bir her derdin devası gibi, bütün kötülükleri kökünden yok edecekti... Kadınlar seçme hakkına sahip olacakları, yasama meclislerine girecekler ve kendileri de işlere karışarak yasaları kendi çıkarlarına çevireceklerdi... Bu serap gönüllerde büyülü etki yapıyordu... Meşrutiyetle beraber 1908'de Türkiye'ye de sıçrayan bu biçimdeki Feminizm'dir. Ve buna taraftar olmak bir ara bizde zariflik ve kibarlık gereği sayılır olmuştu."

Türkiyeli kadınlar, gerçek demokratik hak ve özgürlüklerine, toplumsal, iktisadî-siyasal ve kültürel bağımsızlıklarına kavuşabilmek için yaptıkları mücadelede, Türkiye'nin devrimci geleneğini de tanımak, öğrenmek ve yorumlamış olmak zorundadırlar. Türkiyeli kadınların bağımsızlıklarına kavuşabilmeleri Türkiyeli tüm emekçilerin sınıfsal mücadelesinden ayrık ve kopuk değildir. Bu gerçeği göz önünde tutabilen her kadının, ancak ve sadece kendi sınıfının öncü partisini vargücüyle destekleyeceği de açıktır. Bu nesnel gerçeklerin bilincinde olabilen Türkiyeli kadınların, demokratik ve bağımsız yeni Türkiye'nin kurulmasında kendi paylarına düşen katkıları gerçekleştirebileceklerine güvenimiz tamdır.

Sh:197-204

Kaynak: Aytunç Altındal "Türkiye'de Kadın" (Marksist Bir Yaklaşım) Havass, 3. Baskı, 1980, İstanbul

"KERTENKELE" Romanı Epigraflarından AYTUNÇ ALTINDAL

Ahmaklık edeceğimize görmesini öğrenebilseydik,

Güldürünün özündeki vahşeti anlardık.

Çene çalacağımıza koyabilseydik eylemimizi ortaya,

Kıçüstü oturmazdık daima.

Görüp, öğrenebildiğimiz tek şey belki de bu olmuştur;

Yine de hemen sevinme arkadaş!

Bozguna uğradı diye,

Gerçi dünya ayaklandı ve deyyusu durdurdu ama.

Onu doğuran kancık kızışmış bekliyor yine.

BRECHT, Arturo Ul'den

****

Vicdanlarının sesini dinleyen kimseler büyük olaylar için elverişli değillerdir.

TURGOT

Doğu'da siyasetin işleyişi bir tek sözcükle tanımlanabilir: İkiyüzlülük

BENJAMİN DİSRAELİ

Her şeyi değiştirdik; bütün her şeyi.

MOLİERE

Kaynak: Morris West, The Salamander, Kertenkele, Türkçesi : Aytunç ALTINDAL, 1983 İstanbul

KÜLTÜR KİLOYLA SATILMAZ-Aytunç ALTINDAL

ÖNSÖZ

Bakkala gidip, "şuradan bir kilo kültür, üç metre edebiyat, bir çuval felsefe ver" denmez. Kültürün, felsefenin, sanatın, şiirin endazesi yoktur. (Gerçi günümüzde, "veresiye vere vere kalmadı kalmadı" diyen, güleç yüzlü o güzelim mahalle bakkalları da göçüp gittiler ya, neyse!) Kültürü hiç kimse arşınla, kiloyla alamaz, isterse dünyanın en zengin adamı olsun. Kültür sabırla, ağır ve yorucu fikir ve beden işçiliği yapılarak ve kesinlikle karşılık beklenmeksizin edinilir. İlginçtir ki kültürün "patronluğu" da olmaz. Patron olmak için (daha doğru bir deyişle, adam olmak isteyen patron olmak için) kültür gereklidir ama kültürün patronu olmamıştır ve olamaz.

Kültürlenme sürecinde çok kahır çekilir, çok sancılı, çok ağrılı dönemler, hatta bunalımlar yaşanır. O süreçte yerleşik değerler yıkılabilir, mutlak bilgiler göreceli değerlere dönüşebilir. Kesin diye inanılan bilgiler yıkılıp yerlerine yenileri gelebilir. Beyin-yıkama yöntemleriyle, yazılı, sözlü ve görüntülü Basın-Yayın ve eğitim-öğretim araçları kullanılarak hafızalara kazınmış olan **"Junk-Info",** kültürlenme süreci doğru işliyorsa, atılır, yerine sağlıklı, besleyici, geliştirici bilgiler konulur. (Junk Food, McDonald's köftesi benzeri şişirme yiyeceklere verilen addır. Junk Bond ise gerçekte hiçbir değeri olmayan ama spekülatörler tarafından acemi borsa oyuncularına satılan sanal tahvillerdir. **Junk-Info** kavramını da bunlardan yola çıkarak ürettim.) Kültür bir **"Tabula** Rasa"dır.

* **Tabula rasa** veya **tabula rosa** John Locke'un ortaya attığı "boş levha" önermesine işaret eder. Bir empirist olan Hume'a göre, zihnimizde doğuştan gelen bir fikir yoktur. Bununla birlikte, Hume, nedenselliğe de karşı çıkar. Şeyler arasında kurduğumuz zamansal ve uzamsal ilişkiler, onların kendilerinde özellikleri değil, bizim deneyimsel alışkanlıklarımızla ilgilidir. (Buradaki "deneyimsel" kavramı bilinçli yürütülmüş bir aşama değil, salt tanıklıktır.) Olgular arasındaki bağıntıları, kendi yöntemlerimizle bilemez, sadece onlara atıflarda bulunuruz. Doğa kurallarla işlemez, formülizasyon sahibi değildir. İnsanlar, doğayı ya da olguları algılayabilmek için, sistemler, formüller, öncelik-sonralık ilişkileri kurarlar.

Kırk iki yıllık yazarlık hayatımda daima **Junk-Info'dan** uzak durdum, çevremdekilere de uzak durmalarını öğütledim ve sanıyorum hem kendim hem onlar hem de yurdum için hayırlı bir iş yaptım. (Dilerim düşündüğüm ve yazdığım gibidir.)

Kültür Kiloyla Satılmaz, benim kırk yıllık yazılarımın bir bölümünü toplayan **Kültür Savaşları** dizisinin dördüncü ve son kitabıdır. Tabii daha çok yazı var ama şimdilik bu kadar olsun. Gerekirse beşincisi, altıncısı vd. yayınlanır. Kitapta ağırlıklı olarak yıllar önce Sanat, Edebiyat ve Felsefe konularında yazdığım yazılar yer alıyor. Örneğin Afrika Sanatı başlıklı bölümde yer alan yazılar o günler için **"ilk"** olarak görülmüştü. Benzer şekilde, 1970'li yılların başlarında çeşitli Sanat-Edebiyat dergilerinde yayınlanmış yazılarım ve çeşitli Kültür soruşturmalarına verdiğim yanıtlar ve röportajlar da var. Amaç, Türkiye'nin yerleşik kültürü ile diğer kültürler arasındaki **benzerlik ve farklılıkları** göstermektir.

Benzerlik ve farklılıkları ele almak, "Kültürel Emperyalizm'^ karşı kullanılabilecek en güçlü yöntemlerden biridir. Tek taraflı değil, **Nesnel gerçekliği** ele alan bir bakış açısıdır. Benzerlikler (eşitlik değil) ve farklılıklar, **bireyi ve toplumları** tanımlayan öğelerdir. Farklılıkları abartarak öne çıkarmak Kimlik Değerlerimizin (Identity Stracture) dengesini (Equilibrium) bozar. Aynı şekilde sadece benzerlikleri öne çıkartmak, onlara bağlanmak da **kişiliği** (personality) ortadan kaldırır. Tıpkı AB'ye gireceğiz hülyasıyla durmaksızın yalakalık

yapanların tavırlarında olduğu gibi. Onların söyledikleri şudur: "Farklılıklarımızı görmeyin, bakın biz sizlere benzemek için yırtınıyoruz. " Kimliksizleşme ve kişiliksizleşme işte budur.

Kimlik konusu son yıllarda çok tartışıldı. Ben de bu tartışmalarda çok kez taraf olarak yer aldım. Bu kitapta yer alan yazılar da –1970'lerden bu yana– kimlik ve kişilik konusuyla bağlantılıdır. Türkiye'de, Başbakan'ın 2007 yılında durup dururken **alt kimlik** ve **üst kimlik** diye ayrımlar yapması bu konunun önemini bir kez daha artırmıştır. 2007 yılında Türkiye'nin Başbakanı, deyim yerindeyse **"Kültürü Kiloyla Almış"** olduğu için ne dediğinin de farkında değildir.

Türkiye'de, Başbakan'ın hangi akla hizmetten söylediğini bilmediği Alt-Üst Kimlik diye bir olay yoktur. Bu kavramların kullanım alanları farklıdır. Kitapta bu konuda yazılar bulacaksınız. Ancak kestirmeden söyleyeyim ki Türkiye'nin Nesnel Gerçekliğinde Milli (Ulusal) Kimlik (T.C. Vatandaşlığı) ve Kültürel Kimlik (Etnik Köken) vardır. Kitapta, 1970'lerden bu yana işte bu bakış açısıyla kaleme alınmış yazılar bulacaksınız. Umarım ilginizi çeker.

Kadirşinas okurlarımın diğer kitaplarıma gösterdikleri ilgiyi bu kitabıma da göstereceklerine inanıyorum. Kitabın yayıncısı Destek Yayınları'na ve yöneticilerine teşekkür ediyorum. Başka kitaplarda buluşmak dileğiyle.

Aytunç Altındal
2 Kasım 2007
İspilandit

"UNDERGROUND" OLAYI: ABD'DE 132, İNGİLTERE'DE 29 YERALTI YAYIN ORGANI VAR

Milliyet Sanat Dergisi
30 Kasım 1973

20. yüzyılın ikinci yarısında, özellikle de 1960 sonrasında "Underground-Yeraltı" sözcüğü Türkiye'deki iletişim araçlarında (basın, yayın, her türlü yazılı, görüntülü ve sesli propaganda ve duyuru araçları) sıkça yer almaya başladı. Underground sineması -ki ilk duyulanlardan biri budur- underground müziği, underground modası; derken, underground politikası gibi Türk toplumuna yabancı duran kavramlar giderek bu sözcüğe olan ilgiyi arttırdı. Underground sözcüğü, Batı kökenliydi ve görüş, duygu, düşünüş ve davranış olarak bir bütün halinde Batı felsefesi tarafından oluşturulmuştu. Batılaştırılma çabaları içinde olan Türk toplumunun da bu sözcükten etkilenmesi olağandı. Bunun kaçınılmaz sonucu olarak da Türk toplumunda, underground besteler yaptıklarını söyleyen müzisyenler, modacılar, hatta -belki garipseyeceksiniz ama- sinemacılar bile türedi. Sanki underground'un tek simgesi saç uzatmak ve uyuşturucu madde kullanmakmış gibi, birtakım gençler bu tür özentilere kapıldılar. Yarım yamalak, çoğu da abartılmış ve kasıtlı olarak yanlış verilmiş bilgilerle, günümüzün Batı dünyasında var olan gerçek underground'un çizgisini, "dilediğin gibi sanat yap" şekline sokarak ortaya bir hilkat garibesi çıkardılar. Bu ters yönlü oluşumu hazırlayan en önemli etken Türk toplumuna underground sözcüğünün gerçek anlamının açıklanmamış, dolayısıyla da eleştirisinin yapılmamış oluşudur.

Underground Nedir?

İlkin underground sözcüğünün anlamı üzerinde biraz duralım. Örneğin, American College Dictionary'yi açtınız mı, underground sözcüğünün karşısında şunlar yazmaktadır: Gizlilikle yapılan, açık olmayan; yerleşik devlet/hükümet düzenlerine karşı çıkan ya da işgal kuvvetlerince istilâ edilen ülkelerde vatanseverler tarafından oluşturulan direnme örgütleri; özellikle Avrupa'da II. Dünya Savaşı sırasında faşist istilasına karşı kurulmuş olan gizli örgütler (Sayfa 1320). Aynı sözcük İngiltere'de halk dilinde "metro" anlamına gelirken, Amerika'da tarihi bir sözcük olarak, (köleliğin kaldırılması döneminden önce) köleliğe karşı olanların kendi aralarında yaptıkları ve kölelikten kaçabilmeyi başaran zencilerin Kanada'ya ya da diğer ülkelere sığınabilmelerini sağlayan anlaşmalar anlamına gelmektedir.

Aynı sözcük, II. Dünya Savaşı'nda Hitler ordularının istilâsına uğrayan Fransa'da "Recistance-Direniş" olarak ortaya çıkmış ve sayısız yeraltı örgütü kurulmuştur. İç Savaş sırasında İspanya'da ve devrim öncesi Rusya'da da yeraltı örgütleri olmuştur.

Bunlar underground sözcüğünün II. Dünya Savaşı öncesindeki anlamlarıdır. Bu arada şunu da belirtelim ki underground sözcüğünün bir de yeraltı dünyası -yani gangsterlik- ile özdeşliği vardır. Uyuşturucu maddeler, kadın ticareti, kumar, kiralık katil vb. gibi kirli işleri yönetenler tarafından oluşturulan bu underground türü konumuzun dışında kalmaktadır.

Sözcüğün günümüzde kazandığı anlam ise geçmişteki anlamından daha geniş kapsamlıdır. Günümüzde Amerika ve İngiltere'de yayınlanan yeraltı gazete ve dergilerine bakılırsa, **bugünkü anlamına en yakın ilk underground İsa Peygamber tarafından kurulmuştur.** Çünkü bu ilk underground'da "yerleşik düzen tarafından yasaklanmış olan fikir ve davranışlar gizlice ortaya konulmuş, düzenin eleştirisi ve belli bir felsefenin öğrenim ve eğitmenliği yapılmıştır." Buna göre underground, ilk hedef olarak kendisine düzenin eleştirisini ve buna çözümler getirecek belli bir öğretiyi seçmiş olmaktadır.

Özetlersek: Eğer, içinde yaşanılan toplumda bazı bireylerce beğenilmeyen fakat baskı rejimleri nedeniyle toplumsal eleştiriye sokulamayan sosyal, politik, ekonomik ve kültürel sorunlar var da bunlara toplumun yararına (özgürleştirilmesine) yönelik çözümler getirecek bir öğretiyi yayan belli örgütler yoksa ortada underground da yoktur denebilir.

Örnekler

Bu tanımla ne demek istenildiğini birkaç örnekle görelim. Günümüzde Amerika, İngiltere, Kanada, Fransa, Hollanda, İtalya başta olmak üzere bazı ülkelerde underground, yürüttüğü sosyo-politik protesto biçimleriyle son derece etkili durumdadır. Bu ülkelerde underground adına sayısız gazete, dergi, roman, inceleme, TV, plak, tiyatro, afiş, resim, heykel, fotoğraf, rozet üretilmekte ve satışları yapılmaktadır. Beatnik, Hippy, Yippy, Peacenic, Vietnic, Freak gibi gençlik akımlarıyla Kitch, Pop-Art, Psychedelic, Soul gibi müzik-sanat akımlan underground tarafından üretilmişlerdir. Bunların başlatıcıları ilkin underground'da sonra da toplumda tanınmışlardır. Örneğin, Kitch ve Pop-Art'ın kurucularından sayılan Andy Warhol bugünkü ününe underground aracılığıyla erişmiştir. Aynı durum 1948 sonrasının bazı yazarları, örneğin, Norman Mailer, Jack Kerouac, Ailen Ginsberg, Lawrence Ferlingetti, Gregory Corso, Ken Kesey, Tom Wolfe için de böyledir. Bu yazarların tümü, kendi inançlarına uygun underground deneylerinden geçmişlerdir. Daha yakın zamanların ünlüleri arasında Abbie Hoffman, Jerry Rubin, Jim Buckley, Mary-Alice Waters, Kate Millett, Germaine Greer,

Valerie Solanas, Ti-Grace Atkinson, Marilyn Webb, Dr. Timothy Leary, Eldridge Cleaver ve daha niceleri sayılabilir. Sinemacı Lany Pierce, Şarkıcı Micheal Chapman, Ressam Daniel Glyne, Avukat Jerry Lefcourt da diğer bazı underground kökenli ünlülerdir.

Saydığımız bunca isimden birkaçı hakkında, çalışmalarını örnekleme bakımından, biraz bilgi verelim.

Abbie Hoffman, günümüz Amerikan gençliğince en çok okunan underground yazarlarından biridir. Kendisini devrimci olarak ilan etmiş bulunan YIPPIE örgütünün kurucularındandır. Yayınlanmış dört kitabı vardır ve dördü hakkında da dava açılmıştır. Kitaplarında cinsellikten Tanrı kavramına değin her kavramı eleştirir. Şu günlerde gene tutuklu olarak hapishanede bulunmaktadır.

Mary-Alice Waters, kadın hakları savunucularından biridir. Amerika'da, özellikle de devrimci genç kadınlar arasında çok tutulan bir derginin, *The Militant'ın.* yayımcısıdır. Dergisi birçok eyalette underground kabul edilmiş ve sokulup satılması yasaklanmıştır. *The Militant'* ta işlenen başlıca konu kadının her ne pahasına olursa olsun erkeğin elinden özgürlüğünü almasıdır.

Ti-Grace Atkinson, The Feminist adlı, kadın haklarını aşırı biçimde savunan bir örgütün kurucusudur. Üniversitede estetik öğrenimi görmüştür. Daha sonra (1971'de) aşırı düşünceleri nedeniyle kendi kurduğu örgütten ayrılmış ve kendi deyişiyle, devrim uğruna yakalanmadan suç işleyebilmenin gizli yöntemlerini öğrenebilmek için Mafia liderlerinden, geçen yıl öldürülen Joseph Colombo ile ilişki kurmuştur.

Şimdi biraz da Batı dünyası tarafından yaygınlaştırılan underground'un yayınlarına ilişkin bazı rakamlara göz atalım. Salt Amerika'da yeraltı yayını olarak bilinen tam 132 sürekli yayın organı vardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

Amazing Grace, Angry City Press, Augur, Both Sides Now, Come Out, Fusion, Kudzu, Los Angeles Free Press, Oracle of San Francisco, Rat, Roosevelt Torch, Seed, Worker's Power. Kanada'da bilinen 11, İngiltere'de 29, Hollanda'da 6, Fransa'da 10'dan fazla, İsviçre'de 3, Danimarka'da 2, *Arjantin'de 2, yeraltı basın organı vardır. Yeraltı televizyonu sayısı ise bir hayli şaşırtıcıdır. Amerika'da salt Kaliforniya'da yeraltı adına yayın yapan 12 istasyon vardır. Amerika'da toplam olarak 50'den fazla TV istasyonu olduğu tahmin edilmektedir. Yeraltı TV'si İngiltere, Hollanda ve Kanada'da da vardır.*

Sonuç

Günümüzdeki Batılı underground olayını bu şekilde kısaca betimledikten sonra underground'da işlenilen başlıca konuları sıralayalım.

Underground'daki temel ilke çeşitli çıkarları düşünerek tüccarlaşmamaktır. Yani, yerleşikteki eleştirilen aşırı tüccarlaşmış sanat, politika, kültür düzenine katılmamak ve bunun dışında kalarak sanatı da politikayı da çıkar gözetmeksizin toplum için yapmaktır. Ne var ki underground'da yetişen birçok sanatçı bir süre sonra, yerleşik düzenin göz alıcı önerilerine kapılmakta ve yerüstü sanatçısı olmaktadırlar.

Underground'un diğer teması, sanatta ve politikada ilerici olmaktır. Düşüncenin hiçbir baskı rejimiyle denetlenemeyeceği, engellenemeyeceği tezine inanmış olmaktır. İnsanların özgür doğup özgür yaşamaları gerekirliğine, sömürüye, aldatmacalara, yanıltmalara karşı

olmak ve çıkmaktır. Bu görüntüsüyle Batı underground'u "Yeni Sol" diye tanımlanmış olan politik akımın içindedir. Aynı underground içinde "Yeni Sol"u Hıristiyanlıkla birlikte ele alan ve yukarıda sayılan ilkelere inanan başka gruplar da vardır: Örneğin Jesus Freaks, Hell's Angels (İsa Taraftarları/Acubeleri ve Cehennem Melekleri).

Şu birkaç yıldır underground'da yaygınlaşan iki temadan biri, bir zamanlar gerekli olduğu savunulan uyuşturucu maddeleri kullanma yönteminin devrime zararlı olduğu gerekçesiyle terk edilmesi, İkincisi de kadın hakları savunuculuğudur.

Toplum içinde bireye tam bağımsızlığının tanınmasına taraftar olan underground, insanın en yüce ürünü olan sanata da aynı açıdan bakmaktadır. Ancak, bu sanatın "keyfi" değil, "toplumsal değerde" olmasını şart koştuğunu da belirtelim.

Underground üzerine sonuç olarak şöyle diyebiliriz: Amerikan ve Avrupa kültürlerinin ortaklaşa ürettikleri underground olayı, içinde bulunduğumuz döneminde, yepyeni bir bilinç kazanmak üzeredir. Bu bilinç, toplumlarda ekonomik etkenlerin oynadığı önemli rolün anlaşılmasıdır. Underground bu bilince yönelmiştir çünkü kendi içinde bir hayli manipülasyon ve ihanete uğramıştır. Bu nedenle günümüzde underground o geleneksel insancıl tavrında çağımız insanının üstündeki ekonomik baskılara da bilimsel anlamda yer vermeye başlamıştır.

Uzakdoğu Felsefesi "Zen"in Sanat ve EDEBİYATA ETKİSİ

Yeni Ortam
8 Ağustos 1973

Zen Yöntemi'nin bu bölümünde, tarihi gelişim içinde binlerce yıllık düşünsel ağırlığıyla Batıyı her yüzyılda az ya da çok etkilemiş olan Taoist/Budist kökenli Çin halk düşüncesinin salt 20. yüzyılın ikinci yarısındaki, yani günümüzdeki etki ve katkılarını işleyeceğiz.

Zen'in başta Amerika'ya ve bu kaynağın koşutunda olan diğer ileri Batılı ülkelerdeki yaygınlığı, 'kayıp nesirden[14] sonra yetişen genç Amerikalı yazar ve aydın adaylarının 2. Dünya Savaşı sırasında Uzakdoğu'da askeri hizmette bulunarak anavatana dönmeleriyle hız kazanmıştır. Özellikle 1952'den sonra, Mahayanist Einzai Zen Okulu'nun [15] öğretileri, Amerika'da gençlik, aydın, sanat ve edebiyat çevrelerinde akıl almaz taraftar kazanmıştır.

Beat Kuşağı

Amerikan malı dünyaca tanınmış bir ansiklopedide BEAT GENARATION -Nesil- için şöyle yazılmış:

---

[14] Kadın Şair Gertrude Stein'ın, Emest M. Hemingway, John Dos Passos ve E. E. Cummings gibi Amerika'ya yabancılaşan yazarların kuşağına 1923 Merde taktığı yakıştırma, daha sonraları dünya edebiyatı tarihine yerleşmiştir.

[15] Mahayana, Buda öğretisinin Çin'e ve Japonya'ya geçen koludur. Rinzai Zen Okulu, diğer Zen okullarına oranla çok daha değişiktir. Zen'den temel yararlanış meditasyon tefekkürün günlük sorunlar üzerine yapılması, çözümlerin de uygulanmasıyla oluşur.

"Çağdaş toplumsal gerilime karşı çıkmak amacıyla, kendi yarattıkları bir öznel dünyaya sığınarak, toplumsal sorumluluklardan ellerini çeken bir grup 2. Dünya Savaşı sonrası yazarı ve bunların izleyicileri. San Francisco ile New York arasında dağılmışlardır. (Topluma getirdikleri) bu heyecanlı kaçış olayını Zen Budizm'in öğretilerine bağlamak istemişler fakat Zen öğretilerini sadece mistik kavramlarıyla anlayabilmişlerdir. Bu kuşağın önde giden yazarlarından, Jack Kerouac'ın ON THE ROAD -Yolda- (1957) adlı romanı ile Ailen Ginsberg'in HOWL -Ulumak- (1956) adlı garipsi şiirleri en parlak ve önemli yapıtlarındandır. Diğer yazarları arasında Clellon Holmes, Lawrence Ferlingetti, Gregory Corso ve Norman Mailer vardır."[16]

Şimdi, Zen etkisinde kalan bu yazarların bazı yapıtlarından örnekler verelim.

Yolda...

Hippylerin Homeros'u diye tanınan Jack Kerouac (1922- 69) Amerika'da, Varoluşculuk'un -Egzistansiyalizm- aşamalı koşutundaki Beat-Zen kuşağı diye saptanan gençliğin kurucularındandır. Yapıtlarında genellikle, Amerikan toplumundaki teknolojik gelişime karşılık, bireyin doğasal ve en güçlü özelliği olan düşünü/tefekkürü yitirdiğini anlatır. "Daha sonra Herbert Marcuse de aynı durumu bilimsel açıdan işlemiştir. Marcuse, Beat kuşağını yadsımadan birtakım tanımlara oturtmak ister: Mevcut kuruluş biçimiyle bireylerin ihtiyaçlarını karşılar gibi görülen bir toplumda, düşünce bağımsızlığı, özerklik ve siyasî karşıtlık hakkı, temel eleştirici fonksiyonlarından uzaklaşmaktadır."[17] Kerouac'ın, ON THE ROAD -Yolda- adlı bu ilk kitabı 1955'de yayınlanmış ve iki yıl içinde tam on altı kez basılarak rekor bir satış yapmıştır. 'Bir Milletin Gençliğini Sarsan Kitap' unvanını alan On The Road'a, Hippy Odisesi de denir. Şimdi bu kitaptan aktardığımız çok kısa bir bölümü, az buçuk da olsa yazarı hakkında bir izlem vermesi amacıyla okuyalım:

"Bu herifler, PLASTİK'i icat ettiler, sonsuza dek dayanabilecek evler kurarlar isteseler. Ve dayanıklı otomobil lastikleri yapabilirler. Her yıl milyonlarca Amerikan vatandaşı, asfaltta kızışarak patlayan otomobil lastikleri yüzünden hayatlarını yitiriyorlar. İsteseler hiç patlamayacak lastikler yapabilirler. Diş macunu için de öyle. Kendi bildikleri fakat kimseciklere söylemedikleri bir macun var ki çocukluğunuz döneminde kullanırsanız, ömrünüz boyunca diş derdiniz kalmaz. Giyim için de aynı. İsteseler hiç yıpranmayacak giysiler yapabilirler. Washington ve Moskova, vurgunlar sürdürülsün diye, geçersiz mallar üreterek insanları birtakım âdi birlikler içinde yaşatmaya ve zaman makinelerinin sınırlarını zorlatmayı yeğ tutarlar..."[18]

Ulumak ve Diğerleri

Amerika'nın en şaşırtıcı yazar/şairlerinden biri, hatta birincisi Ailen Ginsberg'dir. Kırk yedi yaşındaki Ginsberg'in son derece çarpıcı ve gerçekçi bir dili vardır. Zen'i en iyi şekilde yorumlayabilmiş olanlardan biridir. Aşağıda, Ginsberg'in ilk kez 1961 'de yayınlanan ve

---

16 Encyclopedia International, 14. Baskısı, 1969, Cilt 2, Sayfa 461.

17 Herbert Marcuse, Tek Boyutlu İnsan, May Yayını, 1968, Sayfa 28.

18 Jack Kerouac, On The Road, 16. Baskısı, 1957, Sayfa 124, SIGNET.

1969'a dek on baskısı yapılan şiir kitabı KADDISH'ten iki dizi veriyoruz. (A. Ginsberg, Kaddish adlı 36 sayfalık serbest nazımlı bu uzun şiirini annesi Naomi için yazmıştır.)

"Ben yüce bir kadınım –gerçekten güzel bir can taşıyorum– ve bu yüzden onlar, Hitler, Büyükanne, Hearst, Kapitalistler, Franco, Daily News, 20'ler, Mussolini, yaşayan ölüm, beni kapamak istiyorlar –Buba'da bu örümcek şebekesinin başında–"[19]

Ve Ginsberg'in bir başka şiirinden:

"Woody Woodpecker'in manyak gülücükleri kafatasımda. Kimse yaralanmıyor: Yitip gidiyor hepsi. Orada hiç olamayan onlar için, mükemmel bir BAŞLANGIÇSIZLIK.

Bu nedenle ŞATORİ, (Zen'de aydınlanış) gülüşlere dostluk oldu ve de Zen üstatları kutsal sözcükleri fırlattılar öfkeyle..."[20]

Ve Zen'i yorumlanabilmiş, diğer bazı ünlü yazarlar arasında, Norman Mailer , Amerika'da yeni solun ileri ucunda olan zenci lider Eldridge Cleaver[21] 1966 Amerikan edebiyatının en iyi beş hikâyecisinden biri seçilen George Dickerson, Şair Gregory Corso[22], Şair Lawrence Ferlingetti[23], halen Nepal'de yaşayan Romancı Ken Kessey , çağımızın ünlü düşünürlerinden Aldous Huxley[24], Şair Ezra Pound[25], Yazar Max Frich[26] ve yazılamayacak kadar çok yazar, şair, düşünür ve bilim adamı vardır.

Zen Sanatı

Zen'in, Batı sanatına olan etki/katkılarına, yer darlığı nedeniyle tek örnek vererek değinelim. Aşağıda, dünyanın en ciddî ekonomi politik yayınlarından biri sayılan, NEWSWEEK'te yer alan, Douglas Davis imzalı, "ZEN'İN GÖRÜNTÜSÜ" başlıklı yazıdan bir bölüm okuyacaksınız:

"Zen apaçıktır diyor, Zen'in tanıtıcılarından Prof. Suzuki; öbür dinler 'Kömür Siyahtır' derlerken, Zen 'Kömür Siyah Değildir' der diyor. Zen sözcüsünün dünya ile alay ettiği sanılsa da Doğu kökenli Zen'in, son yirmi yılda, büyük taraftarı kesilen Batılı öğrencileri arasında, Amerikalı aydınlar ve gençler çoğunluğu teşkil ediyorlar. Yıllardır tam anlamıyla bilinemeyen Zen görüntü –resim– sanatının bazı yapıtları nihayet Japon hükümetinin özel izniyle Boston

Güzel Sanatlar Müzesi'nde sergilenecek .... 81 nadide yapıtın yer alacağı sergide, bir Zen

---

19 Ailen Ginsberg, Kaddish, 10. Baskı, 1969, Sayfa 26, 67 City Light.

20 Ailen Ginsberg, Kaddish, 10. Baskı, 1969, Sayfa 26, 67 City Light.

21 Eldridge Cleaver, Soul On Ice ve Notes From A Prison, 1968-70, Delta Yayım, Sayfa 31.

22 Gregory Corso, Men God Forgot Gasoline, City Light Yayını, 1958.

23 Lauorence Ferlingetti, Pictures Of The Gone World.

24 Aldous Huzley, Doors Of Perception.

25 Ezra Pound, Cathay, De Yayınları, 1963, çev: Ülkü Tamer.

26 Max Frich, The Chimsse Wall.

düşünürünü gösteren, 'Tek Çizgide Bodhidharma', 14. yüzyılın Zen anlatımını belirtmesi yönünden bir hayli ilginç .... Zen'in anti-entelektüel olduğunu söylüyor Fontein, oysa Boston'daki bu yaygın merak, Zen'in açıkça en çok düşünen kesime ve felsefeye etki ettiğini göstermez mi?"[27]

Gerçekten de Zen düşünme yöntemi, en çok Amerikalıyı etkilemiştir. Zen'i iyi yorumlayabilmiş yazarlar, düşünürler, son yirmi yılda Amerikan aydınına ve gençliğine yepyeni ruh, duyuş ve davranış biçimleri getirmişlerdir. Doğu düşüncesini Amerikalıya öğreten, genç kuşakları en çok etkileyen düşünürlerden biri (Te KAHLIL GIBRAN (1883-91) adlı Lübnanlı düşünürdür. Gibran'ın, On The Road gibi elden ele gezen THE PROPHET - Peygamber- adlı düşünsel kitabı sadece Amerika'da 3.000.000 adet basılmış ve 1970'de kitabın 86. baskısı yapılmıştır. Yirmi yabancı dile çevrilen Gibran'ın 1923'de yazdığı bu kitaptan bir öneriyi aktarıyoruz:

"Sonra Almitra yeniden söz aldı, 'Ya evlilik için neler diyeceksiniz efendim?'

Ve cevapladı efendisi:

Birbirinizi sevin/âşık olun, fakat aşkın tutsağı olmayın. Bırakın ruhunuzun kıyıları arasında gidip gelen bir deniz olsun AŞK... Kalplerinizi birbirinize verin fakat birbirinizin üstünlüğünün, diğerini baskı altına almasına karşı koyun.

Çünkü ancak ve ancak HAYAT'tır sizin kalplerinizi kapsayacak olan..."[28]

Bir diğer ünlü düşünürden, Trappist kesiş Thomas Merton'un ise sadece yapıtlarından isimler vererek[29] Zen ve Sanat'ı bitirelim.

TÜRKİYE'DE BÜYÜK SERMAYE GRUPLARININ KÜLTÜR VE SANAT ALANLARINA YATIRIMLAR YAPMALARINI NASIL YORUMLUYORSUNUZ?

Sanat Edebiyat '81
1 Nisan 1982

Dergimiz yayınına bir soruşturma ile başlamıştı: Ülkemizin İçinde Yaşadığı Şu Süreçte Sanatın Temel Görevi Nedir? Sanat Edebiyat '81 bu kez, Türkiye'de Büyük Sermaye Gruplarının Kültür ve Sanat Alanlarına Yatırımlar Yapmasını Nasıl Yorumluyorsunuz? sorusu ile birinci cildini tamamlıyor.

Soruşturmanın yanıtlarını bu sayı vermeye başladık, gelecek sayımızda da sürdüreceğiz. Ne var ki bu kez soruları kimlere ulaştırdık ve kimlerden cevap aldık bunu da okurlarımıza duyuracağız. Bu soruşturma bir saptamadır. Yarına uzayan bir belgedir. Kim neyi nasıl

---

[27]Newsweek, 30 Kasım 1970, Sayfa 62.

[28]Kahlil Gibran, The Prophet, Alfred A. KnoffYayını., Sayfa 16-17.

[29] Thomas Merton: Yirmi altı yaşma kadar tutarsız bir yaşantı sürdüren Merton, daha sonra Trappizm'e merak salarak, New York'taki, The Abbey Of Our Lady of Gethsemani manastırına girmiştir. Yirmiden fazla düşün kitabı yayınlanmıştır. Kitapları yayından önce, Kilise denetiminden geçer. Bazı eserleri arasında: Seven Storey Mountain, No Man Is An Island, Seeds of Contemplation, Zen Essays sayılabilir.

algılıyor ve nasıl yönlendiriyor. "Büyük Sermaye gruplarının kültür ve sanat alanlarına yaptığı yatırımlar karşısında dergimizin tavrı açık seçik bellidir. Sanatçıların tavırlarının ne olduğunun belirlenmesi gereği sanırız kaçınılmazdır. "

İlkin şunu vurgulamak gerekir ki, büyük sermaye grupları sadece ve yalnızca Türkiye'de değil, tüm kapitalist Batı'da "Kültür ve Sanat"a yatırımlar yapmaktadırlar. Bu vurgulamayı şunun için yapıyorum. Türkiye'deki işbirlikçi sermaye, "Kültür ve Sanat"a yatırım yapmayı kendisi "keşfetmedi". Diğer bir deyişle, yine kapitalist-emperyalist mihraklardan "kopya" çekti, apardı. Yoksa bizimkilerde nerede

o akıl! Baktılar ki Amerika'da, İngiltere'de, Fransa'da vb.lerde "köşeyi dönenler" bu tür yatırımlar yapıyorlar, eh, burjuvalaşma çabasındaki "milli" sermaye de "milli" sanatçısına sahip çıkmaya başladı. Ancak, bilinen sözdür: "Görmemişin canını al, parasını alma." Bunlar da önceleri -yani şu son on yıla kadar- böyle "yatırım" alanlarına para yatıracaklarını düşlerinde görseler hayra yormazlardı. Yormazlardı da nasıl oldu? Kanımca bu oluşumda dört etken rol oynadı.

1) Kültür ve Sanat alanına yatırım yapılması zenginliğin ve iktidarın bir kanıtıydı. Tarih boyunca "güçlüler" daima kendi çıkarlarını savunacak bazı kişileri -sanatçı olsunlar olmasınlar- himaye etmişlerdi. Bizdeki "görmemişler" 1970'lerde DÇMTer, vergi iadeleri, hayali ihracatlar vs. ile köşeyi dönünce az buçuk etraflarına, bakınmaya başladılar. İşte o sırada karşılarına, kaşarlanmış piyasa bezirganları çıktı. Tarihsel "teamülü" bu yeni zenginlere öğretenler, işte bunlar oldu. Bu kadro bir de umacı yarattı, çanağı yalayabilmek için: **"Sanatçı denilen şu herifleri -maalesef kelime buydu- beslemezseniz, bunlar aptallıklarından komünistlerin ağına düşerler, o zaman da ne siz kalırsınız ne de paracıklarınız, bilesiniz."** İşte yeni zenginin parasının Kültür ve Sanat alanlarına kanalize olmasındaki etkenlerden biri budur.

2) Her toplumda olduğu gibi Türkiye'de de gerçek "yardımseverler/hayırseverler" vardır. Ama Anadolu geleneğine yüzyıllardır var olan bu olgu, yeni zengin için tatmin edici olamazdı. Şöyle ki, gerçek hayırsever (philantropist) yaptığı yardımı açıklamayan insandı. Oysa yeni zenginin "reklam"a ihtiyacı vardı. Bu gelenek ona göre değildi. Akıldaneler bu açmazı da çözdüler. Yeni zengin "çağdaştı", durup dururken parasını sokağa atacak değildi ya! Öyleyse, yeni zengin Türkiye'de Kültür ve Sanatı denetim altına almaya kalkışmıyordu -zinhar- ya ne yapıyordu? **"Uyanık adam, bu alana para yatırıyor; buna karşılık BİZ de sanatın Anadolu'ya yayılmasına katkıda bulunuyoruz."** (Hele hele.) Dolayısıyladır ki Türkiye toplumunda yeni tip philantropism'in başlatıcısı olmak payesi yeni zengini mest etti.

3) Daha önemlisi: Yeni zengin, ABD ve diğer kapitalist- emperyalist mihrakların, para babalarının, servetlerini bir süre sonra "Vakıf'a çevirdiklerini görmüş ve öğrenmişti. Hayatı "kopya çekmekle" geçmiş olan yeni zengin, bu numarayı da Türkiye'ye aktarıverdi, bir çırpıda Satın alınan her tablo, vakıfın adına kayıtlanacak ama "Malikane"de duracaktı. Dolayısıyla, dilediğin parayı ver, al. **"Paranın ne önemi var, mühim olan masraftan düşmek."**

4) Sözün kısası: Yeni zengin, anasının karnından sanatsever/hayırsever olarak doğmamıştı (para-sever olarak doğduğu tartışma dışıdır). Cebinden çıkan her liranın bilincindeydi. Bazıları yeni zenginin ne denli "saf' olduğunu söyleseler de inanmayın. Uyanık yeni zengin, üç yıl öncesine kadar 1000-2000 lira zor eden bir tabloya bugün 300- 400 bin ödüyorsa, bunu "sanatı korumak" için yapmıyor. Ödediği 400 binin "Vergi" matrahlarında

nasıl bir yer tuttuğuna bakın siz! Öte yandan, Türkiye'deki sermaye çevreleri, dışa bağımlılığın ürünleridir; Batı'da bir yüzyıl önce yapılmış olan girişimleri Türkiye'de yeni yeni tezgâhlayabiliyorlar. Üstelik oldukça da çekingenler. Henüz evlerinin salonlarında "soyut" ya da "sürrealist" ressamların tabloları bile yok. (Özellikle de karılarına anlatamıyorlar, soyut tabloları asmaları gerektiğini; kadınlar direniyorlar "denizli, gollü, mehtaplı" peyzajlarda.) Türkiye'yi "kapitalizm"le kalkındıracaklarına inanmış ve inandırılmış olanlar, bunları yapmak zorundadırlar. Yadırganacak bir taraf yok. Ancak unutulmasın ki içinde yaşadığımız günler ayrışma günleridir. Kimler nerelerde nasıl "köşe kapmaca" oynuyorlar ve oynayacaklar beni sadece bu ilgilendiriyor.

YAYINCILIĞIMIZ VE KÜLTÜR DARBOĞAZI

Sanat Edebiyat '81
1 Ekim 1982

Yeni yayın mevsimi, adet üzere, hep eylül-ekim aylarında başlar. Ya da en azından yıllardır böyle gelmiş böyle gidiyor. Gerçi yayının mevsimi yoktur ama öteden beri yayıncılar, belki de okurun alım gücünü ve isteklerini göz önünde tutarak her yıl bu aylarda yeni kitaplar, dergiler vb.ni yayınlamayı uygun görüyorlar. Bu durumda da her eylül- ekimde bazı soruşturmalar düzenleniyor, yayıncıların sorunları, kısmen de olsa gündeme getiriliyor. Bu da artık adet oldu.

"Bu yıl yayıncıların sorunları nelerdir? Önümüzdeki yayın mevsiminde neler olacaktır? Hangi kitaplar yayınlanacaktır?" gibi sorulardan oluşur bu soruşturmalar. Açık belirtmek gerekir ki bu tür soruşturmalar çok etkili olmasalar da hiç değilse sorunları su yüzüne çıkartmaları bakımından yararlı olurlar.

Evet, bu yıl yayıncılıkta neler olabilir? İlkin şu soru sorulabilir. Yayıncılıkta neler olabileceği okurun -hele içinde bulunduğumuz özel dönem dikkate alınırsa- umurunda mı-dır? Sanırım, "fazlasıyla" umurunda olan, bilinçli bir okur kitlesi vardır. Vardır da bu kitlenin eti ve budu nedir? Eti ne, budu ne derken kastettiğimiz, "mali durumu". Kısaca kitap, dergi satın almaya yetebilecek kadar mali gücü var mı? Bu kitle, 24 Ocak 1980 önlemleriyle, (!) artık eline geçen ücretle çoluğuna çocuğuna bakabiliyorsa ne ala! Nerede kaldı kitap ve dergi için ayrıca "para" ayırabilmek. Eğer bir para ayırabilirse işte "özveri" buna denir. Ve bu, önümüzdeki "yayın mevsiminin bizce en önemli göstergelerinden biri olacaktır. Bu yıl, içinde bulunduğu mali güçlüklere rağmen, söz konusu bilinçli kitle, kendisine yakın hissettiği/bulduğu "yayınevlerini" her şeye rağmen "desteklerse" bu, gelecek yıllara umutla ve güvenle bakılmasını -bakılabileceğini- sağlayacaktır. Çünkü okur desteğini, şu ya da bu nedenle yitiren bir yayınevinin ayakta kalabilmesi, belirli bir fikri yayın yoluyla savunabilmesi imkânsızdır.

Bugüne değin, örneğin kağıda yapılan inanılmaz zamlardan (l'e 10) yakınan sadece yayıncı oldu. Bugüne değin, okurların topluca kağıt zamlarından yakındıkları görülmedi, ne yazık ki! Bu da bir kopukluğu gösteriyor. Okur ile yayıncı birlikte karşı çıkabilseler bu tür zamlara, belki bir etkisi olur. Çünkü önünde sonunda zamlardan zarar görenler onlardır. Yani bilinçli okur ile bu okurun fikren gelişimini ön planda tutarak, bu amaçla yayın yapan yayıncı... Şu anda zamlar (ve diğer değişiklikler) karşısında yayıncı tek başına kalmış durumdadır. Bunu örgütlü olarak yapabilmesi de mümkün değildir. Ne olacaktır? Olacağı şu,

eğer okur desteği olmazsa, bu yıl, birkaç değil pek çok yayınevi kapanacaktır. Okurlar belki üzülecekler, belki üzülmeyecekler ama olacağı budur.

Seks kitabı ya da best-seller basmayan, bilimsel belgesel eserler yayınlayan yayınevlerinin kapanmalarının Türkiye'deki Kültür'e etkisi ne olur? Tek kelimeyle söyleyelim, yıkım olur. Zaten belirli çevreler her gün yeni "holding sanatçıları" türetiyorlar, bankerler "Kültür ve Eğitim Vakıfları" kuruyorlar. Böylesi bir ortamda, Kültür'ü gerçek niteliğine kavuşturabilme çabasında olan aydınlar -intelligentsia anlamında- bir de okur tarafından yalnız ve desteksiz bırakılırlarsa, Türkiye'de işte o zaman bir Vehbi Koç, bir Kastelli "gerçek Kültür adamları" saydırılıverirler. Tamamen vergi kaçırmak ve muafiyetler temin etmek için "Vakıf' kuran birtakım şahıslar, ister misiniz, bir de "Türk Kültürünün

Mimarları" (bu Mimar lafını pek severler, malum çoğu masondur) yaftasıyla donatılıp, Hürriyet'te, Milliyet'te, Cumhuriyet'te punduna getirip herkese "Kültür" satmaya kalksınlar? (Öğretsinler demeye elim varmadı, çünkü akıllarında sadece satmak var bu adamların.)

Bu, Türkiye'de Kültür'ü bekleyen ilk ve en yakın tehlikedir. Ve acıdır ki bu kış aylarında söz konusu "kamuoyu oluşturucu" gazetelerde, denk getirilip (!) Sabancı'ların, Koç'ların, Çavuşoğlu'nun Kültür hakkındaki parlak ve faizi bol görüşlerini bizlere cebren ve hile ile okutacaklardır.

Bu durumda, sanırım aydınlara toplumsal bir "Hak" doğmaktadır. O da okurdan bir istekte bulunabilme hakkıdır. Nedir bu istek? Kanımca şöyle özetlenebilir:

Okur, öncelikle, hangi yayın organının kimi, niçin desteklemekte olduğuna bakmalıdır. Türkiye'de yayıncılık alanında, kimlerin kimleri HANGİ AMAÇLA desteklemekte olduklarım sormak -bıkmadan usanmadan sormak- okurlara düşen bir görevdir. HANGİ AMAÇ gerçekten çok önemlidir. Ve okur, bunun açıklamasını yuvarlak sözlerle, örneğin "Efendim demokrasi için, Uygarlaşma için, Çağdaşlaşma için, Özgürlük için vs. vs., ile geçiştirilmemeli, sonuna kadar açıklamaya zorlamalıdır. Ve işte o zaman takkeler düşecek ve keller görülecektir. Bugün "şöhret" yapılmış birçok yazar ve çizerin, gerçekte, belirli çevrelerce, belirli amaçlarla desteklendikleri ve bu sahte "şöhret"lerin tümünün bir ortak noktada kesiştikleri anlaşılacaktır.

Birbirleriyle dalaşıyor gibi görünseler de sahte şöhretlerin -yani holding sanatçılarının- bu ortak özelliğini tanıyabilen okurlar, Türkiye'de Kültür'ün, içine iteklenmiş olduğu şu darboğazdan kurtarılmasında ilk ve en etkili güç olacaklardır. Yayıncılar ise onların varlığından alacakları destekle "geleceğin kurulması" çabalarına kendi güçleri çerçevesinde katılabileceklerdir. Bu darboğaz, özveriyle aşılamazsa, Türkiye'de Kültür, egemen burjuvazinin kesin denetim ve yönlendiriciliğinde var olandan daha etkili bir "Yabancılaştırma" silahına dönüşür ve ilk vurulanlar da yine bilinçli okurlar ve onların bağlaşığı aydınlar olurlar.

Kısacası, belirli çevreler bu dönemde, ağababalarına özenerek kendi çaplarında birer "Kültür Nötronu" imal etme çabalan içindedirler. Amaçlan intelligentsiayı, temiz (!) bombayla silip, yerine kendi meşreplerine uyan tatlısu "showman"lerini koymaktır. Önümüzdeki yayın yılı bir dönüm noktasıdır. Yüz akıyla çıkılması dileğiyle...

İSLAMİ EĞİLİMLERİN KÜLTÜREL ETKİNLİKLERE KATILIMI NASIL OLMALIDIR?

Yönelişler
Ağustos 1981

I.

Soruyu okur okumaz şaşırmadım desem yalan olur. Yazarlığa heveslendiğim ilk günlerde (18 yıl önce) birisi çıkıp da bana bir gün gelecek İslami eğilimliler de "Faaliyet" yerine "Etkinlik" diyecekler deseydi, inanın ki gülerdim. Bugün karşıma çıkana bakıp şaşırıyorum. TDK, Faaliyet yerine Etkinlik diyor diye, siz de mecbur musunuz onlara uymaya? Faaliyet (Activity) olmadan Etkinlik (Effectiveness) nasıl olur acaba? Bunu ne TDK ne de ona gözleri kapalı uyanlar açıklayamazlar. İster kültür, ister sanat, ister felsefe vd. olsun, insan(lar)ın

"duyumsal ve bilinçli pratik faaliyeti" olmadan bunların hiçbir "Etkinlik"i de olmaz. Sanat ya da edebiyat, insan "Faaliyefidir; bu "Faaliyettin ortaya çıkaracağı muhtemel sonuçlardan biri de onun –Sanat veya Edebiyat– "Etkinliği"dir. Çünkü her sonuç mutlaka "Etkin" olacaktır diye bir kural konulamaz. Diğer bir anlatımla; insanın "duyumsal ve bilinçli pratik faaliyetini" yok sayıp, doğrudan doğruya "Etkinlik" kavramını temel kabul etmek ve bunu mutlaklaştırmak, apriorizm'e saplanmak olur. Zaten "Etkinlik" kendi kendine var olabilse, ister istemez insandan önce de bazı insana-özgü (sanat, kültür, edebiyat vd. türden) "Etkinlikler" var olurdu –gibi absürd bir önermeyle karşılaşılır. Kısacası, sanatı, edebiyatı, bilimi, kültürü vd. insan, duyumsal ve bilinçli pratik faaliyetiyle üretti, bunlar kendi kendilerine "Etkin" olmadılar. Neden ile Sonuç birbirlerine indirgenmemelidirler kanısındayım. Doğrudan doğruya "Sanat etkinlikleri" denildiğinde, insan(lar)ın, zihinsel ve bedensel "üretme faaliyeti" ortadan kaldırılmakta, giderek yok sayılmaktadır.

Konuya bu anlatım tarzıyla girmekten muradım, öncelikle, "Dil"e dikkatinizi çekmek içindi. Eğer "geçmişteki kültür verilerini" olabildiğince tutarlı değerlendirmek istiyorsak, sanırım, önce dil cambazlıklarından uzak durmamız gerekiyor. Belirli çevrelerin, belirli amaçlarla (burada açıklanması çok uzun sürer) tahrif ettikleri kavramları, onların yükledikleri anlamlarla alırsak geçmişimizi biraz "zor" değerlendiririz gibi geliyor bana. Ama seçim sizlerin tabii. İster "Etkinlik" deyin, ister "içerik" (Öz yerine) ister "Tanrı" (Allah yerine) ister "Anamal" (Sermaye verine)... Dil ve Terminoloji'ye dikkat edilmesi kanımca, "kaynaklanma" konusunda üzerinde durulması gereken ilk husustur. Öte yandan "Kültümden ne anlaşılması gerektiğini de saptamak gerekir. Batı kapitalist-emperyalist sisteminin ürettiği "Kültür" tanımlarından birini ya da birkaçını benimseyerek kendi "Özel" geçmişimize bakabilir miyiz? Bu soruya bir cevap getirmeden, "geçmişteki kültür verilerini" irdelemeye (bakın bu kelime TDK'dan) kalkışmak araştırmacıları nereye vardırır?

Sorunuzu, ister istemez soruyla yanıtlamak zorunda kaldım. Çünkü, kanımca, önce, yukarıdaki soruların cevaplarının aranması gerekiyor. Bu soruların cevaplarının "nasıl" araştırılması gerektiği ise bizi "Yöntem" tartışmasına vardırır. Bu konuda, bizim görüşümüz öteden beri bellidir.

Bizce bu yöntem, tarihsel ve diyalektik materyalizmdir.

II.

"İslami eğilim" diye tanımladığınız akımın, kişisel görüşüm odur ki günümüz Türkiye edebiyatına tabiidir ki bir katkısı olacaktır. Ama önce bu "eğilim" kendini bulmalıdır. Henüz böyle bir olgunlaşmadan söz edilemez sanıyorum. Eğer böyle bir olgunlaşma aşamasına varılmış olsaydı, bugün geçmişte üretilmiş edebi, felsefi ve/veya ilmi eserler hakkında bu eğilimin kendine özgü mantığına uygun, ortak dil ve terminoloji kullanan yorumları yayınlanmış olurdu. Bilebildiğim kadarıyla henüz, "İslami eğilim" içinde kendilerine güvenenler pek çıkamıyor. Ya da var da henüz biz muttali değiliz! "İslami eğilim"den kimileri, hâlâ "tağuti, müşrik, münafık düzen" derken, kimileri de bilimsel sosyalizmi Siyonizm ve masonlukla, "kasten" karıştırmaktan medet umuyor. Örneğin, SSCB'de de büyük bir ilgiyle (Akademi'de) araştırılan, Abdülkerim el-Ceyri (ya da Ciyli) ve eserleri hakkında "günümüz"

Türkiye'sindeki İslami eğilimin temsilcilerinden hiçbirinin tutarlı bir araştırması yok.[30] Buna bağlı olarak, kanımca önemi tartışılmayacak "İnsan-ı Kamil" düşüncesi, acaba kaç genç "İslami eğilimciyi" ilgilendiriyor bugün? Oysa, bu çevre veya eğilim mensupları münhasıran bu tür konularda, derinlemesine bilgi verebilen eserler üretebilseler, (Hıristiyan) kapitalist-emperyalist Batı kültürüne karşı yurdumuz Türkiye'de oluşturulmaya çalışılan "özel kimliğimize" uygun "kültür"e bu çalışmalarıyla katkıda bulunmuş olurlar.

UYUŞTURUCU MADDELER VE KÜLTÜR

Sanat Edebiyat '81

1 Ağustos 1981

"Haşhaş ve Emperyalizm" adlı kitabınız kendi alanındaki en ilginç çalışmalardan biri olduğu halde nedense yeterince yankı yapmadı. Sizce bunun nedeni nedir? Bu kitabınızla neyi amaçlamıştınız? Amacınıza ulaşabildiniz mi?

"Haşhaş ve Emperyalizm" gerçekte "yeterince yankı yapmadı" değil, tek kelimeyle söyleyeyim, "ilgi görmedi". Bunda utanılacak bir taraf yok. Durumu diplomatik kelimelerle açıklamaya hiç gerek görmüyorum. Bu kitabım, evet, ilgi görmedi. Neden? Bunu ben de araştırdım. İşte bazı izlenimler:

a) Kitabı zor anlaşılır bulanlar var.

b) "Emperyalizm" kelimesinden korkanlar var. Evimizde "Emperyalizm" başlıklı bir kitap bulunursa, ne olur korkusu bu. Yani "yasak kitap" korkusu. Kitap yasak değil ama işte bu korkuyu duyanlar var.

c) Konuyu kendileriyle doğrudan ilgili bulmayanlar var.

d) "Canım bunlar bildiğimiz şeyler" bahanesiyle küçümseyenler var; oysa durum hiç de onların kulaktan dolma bilgileriyle bildikleri gibi değil ama biliyoruz sanıyorlar.

e) "Cumhuriyet yazmadı, bunda bir bityeniği var galiba"cılar. Oysa Cumhuriyet'in bu kitap ya da başka çalışmalarım hakkında yazı yayınlaması mümkün değil, çünkü burada açıklanmaması gereken nedenlerle Cumhuriyet özellikle 12 Eylül'den sonra bırakın hakkımızda yazı yayınlamayı, parası önceden ödenmiş kitap ve dergi (SÜREÇ) ilanlarımızı bile basmayı reddetti. Başka nedenler de var tabii. Ama tümünü sıralamak yararsızdır.

Kısacası, "zor günler"de yayınlandığı için kitaptan okurun haberi olmadı/olamadı. Dolayısıyla da az okundu.

Neyi amaçlamıştım? Şöyle açıklayabilirim. "Emperyalizm deyip duruyoruz, bunu somut bir olayda (Haşhaş) ayrıntılarıyla gösterebilmek istemiştim. Bu bir. Gençlerimizi uyuştu rucu maddeler sorunu karşısında elimden geldiğince -bol bol örnekleyerek- uyarabilmek istemiştim. Bu iki. Yakın bir gelecekte bize de bulaştırılmak istenilen bu belaya karşı nasıl önlemler alınması gerektiği konusunda öneriler getirmeye uğraşmıştım. Bu üç. Ne ekip

---

[30] Bildiğim kadarıyla Ceyri'nin ledunni bir yorumu bizde yayınlandı. Ceyri'nin o çok önemli "Elkehf Verrakiym fı şerhi Bismillahirrahmanirrahim"ini bu yorumuyla okuyanlar, ne anladılar, doğrusu merak ediyorum.

biçeceğimize “bizim” karar verebileceğimizi, kimsenin bize dayatmalarda bulunamayacağını -12 Mart’ta olduğu gibi- göstermiştim. Zaten 1971 ’de ilk “Haşhaş ekimi” yasağına karşı çıkanlardan biri de bendim. Bu da dört. Kitaptaki amaçlanma ulaştığımı, bu durumda söyleyebilmek zor.

Yukarıda “Uyuşturucu Maddeler Sorunu ” dediniz. Önce şunu sorayım. Sizce Türkiye için böyle bir sorun var mı? Buna bağlı olarak: eğer bu bir sorunsa, niteliğini nasıl açıklıyorsunuz?

“Uyuşturucu maddeler”in bir “sorun” olduğu gerçektir. Ama yurdumuz Türkiye için “henüz” sorun değillerdir. Türkiye’de dışa bağımlı kapitalizm hızlandıkça Batı’nın bu sorunu, acıdır ki bizde de yaygınlaşacaktır. Bu kaçınılmaz değilse de kuvvetle muhtemeldir. Dışa bağımlı ekonomilerin, toplumsal sağlığı işte böylesine tehdit eden sonuçlan da vardır, ne yazık ki.

Öte yandan, sentetik uyuşturucular ABD’deki emperyalist ilaç tekelleri için, pazarlanmaları gereken birer metadan başka anlam taşımamaktadırlar. Sömürmekte oldukları ülkelerin, hatta kendi ülkelerinin gençlerinin bu nesnelerle zehirlenmeleri hiç umurlarında değildir. Onlar için önemli olan “kâr”dır, daha fazla “kâr”dır. Bu sorunun niteliği nasıl açıklanabilir? Sorunun niteliğini iki ayrı değerlendirmeye sokmak gerekir sanıyorum. Tabiî bunlar benim kişisel görüşlerim ve sadece önerilerimdir. Yani şimdilik sadece birer öneri durumundadırlar. Bunu belirtmem gerekir.

1) Kanımca “Uyuşturucu Maddelere Bağımlılık” meselesini alışılageldiği gibi sadece “tıbbi” bir olay olarak ele almamak gerekiyor. Söz konusu bağımlılığın, tarihsel, toplumsal, siyasal ve ekonomik bir temeli vardır. Çünkü “bağımlılık” hali neden değil, bir “sonuç”tur. Dolayısıyladır ki “bağımlılık” olayının “nedeninin” araştırılması gerektiği kanısındayım. Bu da hekimlerden önce sosyal-bilimcilerin görevidir. Tabiidir ki hekimlerle bağlaşıklık halinde. Sosyal-bilimlerin ilgili disiplinleri ve diğer araştırmacılar bir an önce bu konuyla ilgilenmeye çağırılmalıdırlar, görüşündeyim.

2) Söz konusu bağımlılığı tıbbın tanımladığı “Hasta” konseptiyle algılamamak gerekiyor, sanıyorum. Çünkü bu insanlar, bilinen anlamda -örneğin kanserli, veremli vd.- birer “Hasta” değiller. Öte yandan, Akıl ve Sinir hastalıkları kapsamına da girmezler. Ama Türkiye’de bu tipler halkın “Tımarhane” dediği yerlere kapatılırlar. Bunlar için sanıyorum en uygun tanımlar İngilizce Addict ve Toksikoman oluyor. Bunlar da “düşkün, keş, tutkun, müptela vd.” anlamlarına gelirler. Kesinlikle klasik ve yerleşik (established) “Hasta” anlamına gelmezler. Dolayısıyla ayrı ve özel bir inceleme ve tedavi gerekir. Tedavide hem hekimlere hem de sosyal bilimcilere görev düşer. Türkiye’de henüz konu bu şekilde kesin ayırıma tabi tutulmuş değil. Hatta tıbben ve hukuken “Uyuşturucu Madde Nedir?” sorusunun cevabı bile yoktur. Yani Türk hukuku ve tıbbı bunu tanımlayabilmiş bile değillerdir. Gerisini bir düşünün. Bir de şunu ekleyeyim. Uyuşturucu nitelikli ilaçlara bağımlılık (Addiction) ile esrar, eroin, afyon, kokain gibi diğer maddelerin karışımlarıyla elde edilen nesnelere düşkünlük (toksikomani) ayrı ayrı ele alınmalıdırlar. Birinci gruptakilere hekimler kolay çare bulabilirler ama ikinci gruptakiler öncelikle sosyal bilimcilerin konusu olmalıdırlar ve bunlara tıbbî müdahale daha sonra yapılmalıdır, kanısındayım.

Kitabınızda, “Uyuşturucu Maddeler Kültürü”nden söz ediyorsunuz. Böyle bir “Kültür” var mıdır? Ya da bu uyuşturucuların Kültür olgusuyla bağlantısı nedir?

Kitabımda birçok örnek var bu konuda. Uyuşturucu Maddeler aracılığıyla "Kültür" üretmek fikri, bugün özellikle ABD'de çok yaygındır. Bunlara "Kültür" ürünleri denebilir mi? Bence denemez ama adamlar "denir" diyorlar. Örneğin bir Ailen Ginsberg had safhada bir Addict ve Toksikoman'dır. Amerikalılara bakarsanız, Yahudi asıllı bu homoseksüel, Amerika'nın en büyük şairlerinden biridir, "kendini aşmıştır". Zaten bu "aşmak aşkıncılık" (transcendentalism) nedense çok önemsenen bir olgudur. Bunun meraklıları bizde de türedi. Kendilerini ve toplumsal sorunları "aşmaya heveslenenlerin" birçoğu sığ sularda boğulur ya, neyse, konu bu değil. Ama bu tiplere -Ginsberg, Ferlinghetti, Kesey vd. gibi- özenenler Batı'da olduğu gibi, istesek de istemesek de bizde de olacaklardır. Çünkü bu Batılılaşma olgusuna bağlı bir gelişimdir. Hedef Batıyı körü körüne kopya etmek olunca, alaturka Ginsberg'ler, Kesey'ler Ferlinghetti'ler türeyecektir. Burada ilginç bir paralellikten örnek vereyim. 1960'ın ilk yıllarında ABD'de Şair Ferlinghetti, "Arabesque"i lanse etmekle meşguldü[31]. Yakın ve Uzakdoğu'ya yaptığı gezilerde bunu (Arabesque) tanıyan şair, Doğu Mistisizmi ile İslam Tasavvufu karışımı eklektik bir anlatım kurmuştu. Buna bir de egzotik "şiir okuma" sesi ekledi ve "chant" adıyla plaklar, kasetler doldurdu. Aynı yıllarda ABD'ye gidip gelen Suat Sayın adlı bir müzisyen de Türkiye'de "Arabesk" adlı ne idüğü belirsiz bir musikiyi icraya başlamıştı. Türkiye'de "Arabesk" denen pasifize edici musiki (buna müzik denebilir mi?) ile "Uyuşturucu Maddeler" arasındaki muhtemel bağlantı sanıyorum bugüne değin ele alınmış ve irdelenmiş değildir. Kısacası, bir zamanlar alaturka Kafka'lar vardı -hala da var- yeni zamanların bu Batılı şişirme idollerine özenen tatlısular da çıkacaktır. Onlarınkine benzeyen "garip/grotesque" şiirler, romanlar (!) vs. vs. yazmaya çabalayacaklardır. Hem sonra, Baudelaire, Apoleinaire, Nerval de geçen yüzyılın "keşleri" değiller miydi? Onların ürettikleri "şiirler" başyapıt sayılıyor da bizimkilerinin neden sayılmasın? Burada vurgulanması gereken bir konu var. Gerçekten tarihsel bir durumdur bu. Başta Baudelaire olmak üzere birçok sanatçı (?) en azından "esrar" kullanmıştır. Bu bir gerçektir. **Huxley bile ölümünden önce "mescalin" almış, peyote ve LSD deneyleri yapmıştır. Burada bir soru çıkıyor ortaya.** "Uyuşturucu madde alınmış haldeyken üretilmiş olan yazılar nasıl değerlendirilmelidir? Bunlar sanat ve kültür ürünleri midirler?" Bu soruya uyuşturucu kullananlar "Tabii ki sanat ve kültür ürünleridirler" diye yanıt veriyorlar. Buna katılmak, kendi adıma konuşuyorum, çok zordur. Çünkü bu maddeler birer "Yabancılaştırcı" durumundadırlar. Kişiyi kendine, toplumuna ve tarihine "Yabancılaştırıcı" maddeler alınmışken (ki bilinç olağandışı yüklemelerle malûl durumdadır) bir sanat eseri ya da kültür ürünü üretilebilir mi? Böylesi bir çaba, kültür faaliyeti olarak değerlendirilebilir mi? Bence değerlendirilemez. Çünkü bilinç, belirli katalizörlerle bulandırılmış durumdadır. Böylesi çalışmalardan olsa olsa, art niyetli birtakım şahıslar, zümreler, gruplar ve egemenler yararlanırlar. Bunları şişirenler de sanki sanatın olmazsa olmazları gibi gösterirler. Amaçları ise insanların berrak ve duru düşünceler üretmesini önlemektir. Hani nasıl "homoseksüel" olmadan "sanatçı vs." olunmaz diyorlarsa, bu da onun gibi bir palavradır. **"Esrar" çekmeyen "şair, romancı, vs. olamaz..." Aynı palavranın bir diğer yüzü de işte budur.** İnsanları uyutabilmek, maniple edebilmek için uydurulmuş bir yalan. İnsanlar kafayı bulmadan ya da esrar, eroin vs. çekmeden üretirler sanatı da kültürü de. Bunları üretebilmek için homoseksüel ya da keş olmaya gerek yoktur. Gerisi, bilin ki palavradır, kaçış edebiyatıdır ve kesinlikle kasıtlıdır.

---

[31] Ferlinghetti'nin şiir kitapları, yaklaşık 1,5 milyon satmıştır. Şiirleri en çok satan şairlik unvanı halen ondadır.

Bu durumda başta Baudelaire olmak üzere Apoleinaire, Ginsberg gibi şairlerin ya da William Burroughs gibi romancıların eserlerini "eser" saymıyor musunuz? Bu tartışma yaratacak bir görüş değil mi?

Doğru. Çok iddialı bir görüş. Ama bence öyle. Yani bir esrarkeşin ya da eroinmanın yazdıklarını "başyapıt" diye şişirenlere katılamam; bu Baudelaire ya da Burroughs olsa bile. Meğer ki o şahıs, içine sürüklendiği durumu tasvir ediyor olsun. Ve bunun imrenilecek bir şey olmadığını anlatsın.

Özellikle gençlere ne gibi önerileriniz var?

Gençlere özellikle her türlü "uyuşturucu"dan uzak durmalarını öğütlemek, kanımca, fazla önemli değil. Çünkü birileri bunları lanse ederken, bizim çıkıp gençlere "onlar lanse ediyorlar ama siz uymayın" dememiz safdillik olur. Önce bunları, şu ya da bu şekilde birer "kâr" aracı olarak görüp piyasalayan kişi ve kuruluşlarla mücadele edilmelidir. Bu da devletin yapabileceği bir girişimdir. Ama hangi "Devlet"in? Bu ayrı bir soru ve cevabı bu yazının kapsamına giremiyor. Şu günlerde yapılabilecek olanlar ise öncelikle "müttefik" diye bilinen ülkelerde, özellikle de ABD'de bunların (uyuşturucuların) nasıl birer sahte "Kültür" aracı haline getirildiklerini bizzat yerli araştırmacı ve toplumbilimcilere göstermektir/öğretmektir. Örneğin, TIME dergisinin belirttiğine göre (6 Temmuz 1981, no. 27) kokain artık Amerikan orta sınıfınca bile yaygın bir şekilde kullanılır olmuş; adlan sanatçıya, yazara, düşünüre çıkmış birçok ünlü ve ünsüz bunu kullanıyormuş... Zaten 1978'de yapılan araştırmalarda ABD'nin, Avrupa'daki askerlerinin yüzde 43'ünün uyuşturucu kullanmakta olduğu anlaşılmıştı. Buna artık orta sınıf ya da ara katmanlar da böylelikle ekleniyor. Öte yandan, ABD'de bunların piyasalanması büyük kârlar bırakıyor. Bunları lanse eden ve 500.000 basan dergiler bile serbestçe yayınlanıyorlar. Örnek *High Times* dergisi. Yeryüzü jandarmalığına ve sözde İnsan Hakları Savunuculuğuna sıvanmış olan ABD'li emperyalist mihrakların bu tür girişimlerinden yurdumuzun gençliğini kurtarabilmek için öncelikle "anti-emperyalist" bir "siyasal kültür"le donatmak gerekir kanısındayım.

Eklemek istediğiniz başka bir husus var mı?

Evet. Değinmeden geçemeyeceğim. Türkiye Solu'nun gayet iyi tanıdığı bir "zat" var: **Sulhi Dönmezer.** Üstelik Prof, bu "zat". İşte bu zat, yıllardır olduğu gibi, yine "kin ve nefretini" bilimsel ahlakın önüne koydu. 8 Nisan 1981 'de düzenlenen bir kolokyumda bu Profesör, **"Eroinin Türkiye'de faaliyet gösteren komünistlere gelir kaynağı olduğunu"** hiç sıkılmadan söyledi. Hemen hatırlatalım. Fransa'da o günlerin (1970'lerde) değeriyle 300 milyon liralık "eroinle" yakalanan **Kudret Bayhan** hangi partidendi acaba? Askeri savcının 200 yöneticisi hakkında "idam talebinde" bulunduğu partiden senatördü bu adam. Türkiye'de 12 Eylül'den sonra "Eroin" kaçakçısı olarak yakalanmış özellikle partili "Komünist" var mı acaba? İster istemez "maceracılığa" iteklenmiş bazı delikanlılara (henüz ispatlanmış da değil) böylesi suçlar isnat ediliyor diye, Bilimsel Sosyalizmi savunan herkesi "yıkıcı" kabul ederek çamur atmaya kalkışmak, bilimsel ve hukuksal ahlakla nereye kadar bağdaşır? Dönmezer bu soruyu cevaplamalıdır.

Edebiyat '81'e bana bu imkânı verdiği için teşekkür ederim.

AMERİKAN EDEBİYATINDA "BEAT-ZEN": AMERİKA'YA ÖZGÜ SOLCULUĞUN SAVUNUSU

Milliyet Sanat Dergisi
13 Eylül 1974

İkinci Dünya Savaşı'ndan en kazançlı çıkan ülkenin Amerika Birleşik Devletleri olduğu anlaşılmıştı. Böylelikle daha 1930'un başlarından beri "Batı Bloğu"nun lideri olmak için çabalayan ABD, savaş sonrasının yorgun Avrupa ülkelerini kendi başkanlığı altında toplamış oldu.

Savaş sonrasının bazı iktisatçılarına göre ABD, dünyanın en iyi ülkesiyken, yine aynı dönemin bazı genç yazarlarına göre de dünyanın "bireyi en bunaltan ve en hastalıklı" toplu-muydu. Bu genç yazarlar, Amerikanvari düzen anlayışının Amerikan insanını insanlığına yabancılaştırdığını, soysuzlaştırdığını, makineleştirdiğini, robot-beyinli yaratıklar haline getirdiğini ileri sürmekte ve bunu değiştirmek gerektiğini belirtmekteydiler. Ama Amerikanvari düzen anlayışı nasıl değiştirilecekti? İşte burada takılıp kaldılar. Her biri bir öneride bulundu. Kimisi uyuşturucu maddeli kültürü, kimisi cinsel serbestliği (devrimi değil), kimisi de Amerikanvari solculuğu yazılarında ve konuşmalarında işler oldular. Savaş sonrası yıllarında, özellikle de 1946-1955 arasında Greemvich Village'de bir araya gelen bu genç yazarların Amerikan düzen anlayışını eleştirmek ve değiştirmek için zırh gibi kuşandıkları bir öğreti vardı: "Zen-Budizm".

Uzakdoğu'nun bu "aklı disipline etme" yöntemine büyütenmişçesine sarılmış olan genç yazarlara, bu nedenle Amerikan edebiyatındaki **"Beat-Zen Kuşağı"** adı verildi.

Zen-Budizm nedir ve genç yazarlar niçin kapitalizmin gerçek eleştirisi olan Marksizm'i değil de bu Uzakdoğu yöntemini benimsemiş, bu öğretiye sığınmışlardır? Sorunun karşılığına geçmeden önce, artık epeyce ünlenmiş ve orta yaşlarını geçmek üzere olan bu yazarları tanımak daha yerinde olur.

Kimdir Bu Yazarlar?

Amerikalı edebiyat tarihçileri, "Encyclopedia International"da "Beat Generation"ı (Beat-Kuşağı'nı) şöyle tanımlıyorlar:

"Çağdaş toplumsal gerilime karşı çıkmak amacıyla, kendi yarattıkları bir öznel dünyaya sığınarak, toplumsal sorumluluklardan ellerini çeken bir grup 2. Dünya Savaşı sonrası yazarı ve bunların izleyicileri. San Francisco ve New York arasında yerleşmişlerdir. Topluma getirdikleri bu heyecanlı kaçış olayını Zen-Budizm'in öğretilerine bağlamak istemişler, fakat Zen öğretilerini salt mistik kavramlarıyla anlayabilmişlerdir. Bu kuşağın önde gelen yazarlarından Jack Kerouac'ın 'On The Road-Yolda' (1957) adlı romanı ile Ailen Ginsberg'in 'Howl-Ulumak' (1956) adlı garipsi şiirleri en parlak ve önemli yapıtlarındandır. Diğer yazarları arasında Clellon Holmes, Lawrence Ferlinghetti, Gregory Corso ve Norman Mailer vardır." Bu yazarlar aynı zamanda Beatnik ve Hippy akımlarının kurucuları olarak da kabul edilmektedirler.

Robot Beyinli Yaratık Olmamak İçin

Beat kuşağım oluşturan genç yazarların benimsedikleri Zen, bir din ya da felsefe değildir. Bazı bilim adamlarına göre, Lao-Tze'nin kurucusu olduğu Tao mistisizmine, bazılarına göre

de Buddha'mn öğretisine dayalı bir "aklı disiplin- lendirme" yöntemidir. Bu nedenle, örneğin Hindistan'daki Zen okulları aşırı gizemciyken, Çin ve Japonya'daki Zen okulları mistisizmi ikinci plânda tutarak, ilkin bireyin kendi yaşantısıyla ve toplumuyla olan ilişkilerine eğilirler. Zen öğretisine göre, birey öncelikle kendi benliğiyle barışmış, onu anlamış ve onun yüceliğine kesin inanç duymuş olmalıdır. Zen, insan aklına yapılacak herhangi bir dürtüye, şartlandırmaya karşıdır. Aklın, dolayısıyla da bireyin tam anlamıyla bağımsız olmasından yanadır. Maddenin bireyi yozlaştırdığını, insanlık değerini aşağılattığını, sahtekârlaştırdığını, başkalarını ezmeye ya da yüceltmeye ittiğini ileri sürer.

Savaş sonrasının genç aydınlarına ilginç ve çekici gelen bu yöntem, son derece ilkel görünmesine karşın, aşın entelek- tüelisttir. Amerika ve Avrupa'da, Zen'i yorumlayabilen aydınlara bir elit gözüyle bakılmakta ve bunlara "Top Intellectuals- Birinci dereceden aydınlar" denilmektedir.

îşte bu ayrıcalık, bu her şeyi herkesten fazla ve iyi bilme özlemi, yıllarca Avrupalı aydınların (örneğin egzistansiyalistlerin) etkisinde kalmış olan Amerikalı genç aydınlara çekici gelmiştir. Sıradan aydınların anlayamadıktan bir dille konuşmaya ve yazmaya başlamışlar, kendi toplumlarına sırt çevirmişlerdir. Örneğin "Satori" (aydınlanış), "Dharma" (doğruluk) gibi sözcükleri dillerinden hiç düşürmemişlerdir.

Bu yazarlar için Zen yönteminin barışçı, uysal ve mistik el-etek çekiciliği, Marksizm'in diyalektik materyalizmle belirlenen ödünsüz çözümcülüğünden ağır basmıştır. Bu yeğlemenin yapılışında 1950'lerin Amerika'sını kasıp kavuran McCarthy faşizminin de etkisi büyük olmuştur. Sol'un şiddetle kovuşturmaya uğratıldığı o günlerde, Beat-Kuşağı yıldırımlardan uzak kalmış, daha doğrusu pek önemsenmemiştir. Öyle ki aynı dönemde Norman Mailer, sosyalizmi konu edindiği tek kitabı "Barbarlar Kıyısı"nı yayınlayabilmiş ve hiçbir şekilde 'komünistlikle' suçlandırılmamıştır.

Amerikan edebiyatındaki Beat-Kuşağı'nın en önemli yazan, hiç kuşkusuz Jack Kerouac'tır (1922-1969). Kanadalı- Fransız bir ailenin çocuğu olan Kerouac, 1950'de yayımlanan ilk kitabında (The Town and the City-Kent ve Kasaba) başarılı olamamış, ancak bundan yedi yıl sonra yayımlanan

"On the Road-Yolda" adlı kitabıyla genç kuşağın bir numaralı yazarı olmuştur. İki kitabı arasındaki yedi yıllık süreyi tüm Amerika'yı otostopla dolaşarak, çeşitli "underground" sanat ve edebiyat topluluklarında tartışmalara katılarak geçirmiştir. "On the Road"da, bunaltılı toplumundan kurtulmak amacıyla durmaksızın dolaşan bir genci, kendini anlatmaktadır. Hippilerin Homeros'u diye tanınan Kerouac'm kitapları arasında Lonesome Traveller, Desolated Angel, Satori in Paris, Dharma Bums, The Subterraneans ve Pic'de zenci beyaz ilişkilerini, öteki eserlerinde ise Zen-Budizm'i ve bunalan aydın temalarını işlemiştir.

Beat Kuşağı'nın ikinci önemli adamı Şair Ailen Ginsberg'dir (d. 1926). Rusya'dan Amerika'ya göç etmiş bir Yahudi ailesinin çocuğudur. Babası şair ve öğretmendi. Babasının zayıf kişiliğine karşın annesi Naomi, Amerikan İşçi Partisi'nin aktif bir üyesiydi. Ginsberg'in ilk kitabı "Howl- Ulumak", 1956'da yayımlanmış ve on üç yılda 21 baskı yaparak 186.000 satmıştır. Kitap, şairin, "Amerika'nın Yeni Buddha'sı" dediği Jack Kerouac'a adanmıştır. Ginsberg'in en ünlü kitabı ise annesi için yazdığı "Kaddish" adlı uzun ağıttır. Amerikan klasikleri arasına giren bu kitap 1961'de yayımlanmış ve sekiz yılda on baskı yapmıştır. Aynı akımın öteki şairi Gregory Corso'ya adanmış olan bu kitap da 1970'e dek onuncu baskısını

tamamlamıştır. Ginsberg, ayrıca Zen'i, uyuşturucu maddeleri, cinsel sapıklığı savunan sayısız makale ve deneme yazmıştır.

Lawrence Ferlinghetti de Beat Kuşağı'nın ünlü şairlerindendir. Fcrlinghetti, yaşayanlar arasında kitaplarının baskısı toplam 2.500.000'i geçmiş tek şairdir. Eserleri Küba, Çe-koslovakya, Şili ve Rusya dahil birçok ülkede yayımlanmıştır. 1958'de basılan "Coney Island of the Mind", on dokuz baskı yapmış ve 500. 000 satmıştır. Zen yöntemini en iyi yorumlamış yazarlardan biri olan Ferlinghetti, Sufizm'e ilgi duymuş ve Amerika'da bu agnostik akımın temsilciliğini de yapmıştır. 1966'da yayımlanan "The Secret Meaning of Things-Nesnelerin Gizli Anlamları" adlı şiir kitabında yer alan Raca'tun Katli başlıklı uzun şiirinde bir yandan "Zen" bir yandan da "la ilahe illallah" nakaratları yer alır. Şiir, Kennedy için yazılmıştır. Ginsberg, meskalin ve ayahuasca şiirine katkıda bulunduğunu söylerken, Ferlinghetti, LSD'den söz etmektedir.

Gregory Corso ise Beat Kuşağı'nın en az ünlenmiş fakat belki de en yetenekli şairi ve yazandır. İtalyan asıllıdır. Şiirlerinde Amerikan toplumunu daha bilinçli bir düzeyde eleştirmiş ve yermiştir. Corso'nun önemli kitabı "Gasoline"dir. Buradan,

"Ama Ben Şefkat İstemiyorum" adlı uzun şiirinden birkaç mısra aktaralım:

"Ama şefkat dediğiniz ne? Şefkati öldürdüm ben / ama ne? / Siz şefkatlisiniz çünkü şefkatli bir yaşayışı sürdürüyorsunuz / St. Francis de şefkatliydi. / Toprak ağası da şefkatlidir. / Şekerkamışı da şefkatli. / Parkta oturan insanlar onlardan daha şefkatlidirler diyebilir miyim acaba?"

Amerikan edebiyatının özellikle günümüz gençliğini en çok etkileyen Beat Kuşağı yazarları yalnız bu sayılanlar değildir. Örneğin, William Seward Burroughs, Neal Cassady, Ken Kesey, Tom Wolfe, George Dickerson, Kenneth Rexroth, Richard Brautigan gibi birçok temsilcisi daha vardır. Beat Kuşağı, politik bakımdan Amerika'da çok etkili olmuş bir gruptur. Özellikle Vietnam Savaşı sırasında, sayısız savaş aleyhtarı gösteri yürüyüşü düzenlemişlerdir. Başkan Nixon'a karşı en ağır eleştiriler ilkin bu grupların denetimindeki yayın organlarından yükselmiştir. Ne var ki Beat Kuşağı yazarları, beğenmedikleri Amerikan emperyalizmini eleştirirken bilimsel öğretiden değil de birtakım çağdışı düşüncelerden medet ummaktadırlar. Örneğin bireyin toplumuyla yabancılaşmasındaki tek etkenin emeğin metalaşması olduğunu kabul etmemişler; yabancılaşmayı Hegel'ci görüşe uygun bir anlayışla yorumlayarak gerçekdışına düşmüşlerdir. Ve bunun kaçınılmaz sonucu olarak da Amerika'nın düzenini eleştiriyoruz derken, Amerikan kapitalizmi tarafından kullanılır olmuşlardır.

BATILI GÖZLERİ DOĞU'YA ÇEVİRTEN SANATÇI: HALİL CİBRAN 45

Milliyet Sanat
23 Ağustos 1974

Lübnan 'ın uluslararası üne sahip şair, düşünür ve ressamı Halil Cibran 'ın başyapıtı "The Prophet-Ermiş " adıyla yeniden Türkçeye çevrildi. İlk çevirisi 1946'da Ömer Rıza Doğrul tarafından, Hâk Erenler (Nebi) adıyla yapılan bu eser, Cibran'ı, Batı dünyasında en çok okunan düşünürler arasına katmıştır. Aşağıda, kitabı Türkçeye çeviren Aytunç Altındal'ın, Halil Cibran'ın kişiliği ve sanat anlayışı üzerine hazırladığı tanıtma yazısını sunuyoruz.

20. yüzyılın ikinci yansında Lübnanlı Halil Cibran, Batı dünyasının en çok sözünü ettiği

Yakındoğulu şair ve düşünür olmuştur. İngilizce ve Arapça yazdığı eserleri, Japonca ve Sanskritçe de içlerinde olmak üzere birçok dile çevrilmiş; Avrupa'da, Arap ülkelerinde, ABD'de her sınıftan milyonlarca kişi tarafından sevilerek okunmuştur. Çağının sosyal çalkantılarla dolu günlerinde düşünceleri Lübnan'daki işçi, öğrenci ve aydın kesimlerince benimsenmiş, bunun kaçınılmaz sonucu olarak da eserlerinin okunması yasaklanmış, kitaplan meydanlara yığılarak yakılmıştır. Aynı zamanda ressam da olan Cibran, Fransa'da ve ABD'de çeşitli sergiler açmıştır. Ünlü Fleykeltıraş Auguste Rodin, Cibran'ın resimlerini 19. yüzyılda ölen İngiliz Şair ve Ressam William Blake'in yapıtlanyla kıyaslamıştır.

Yaşam Öyküsü

Halil Cibran, 1883 yılında Bechari'de doğdu. On iki yaşındayken ailesiyle birlikte Amerika'ya göç etti. İlk, orta ve lise öğrenimini Boston'da tamamladı, Daha sonra, ısrarı üzerine ailesince Beyrut'taki El-Hikmet Medresesi'ne gönderildi. Yüksek öğrenimini burada bitiren Cibran, 1902'de bir daha dönmemecesine ayrıldı anayurdundan. 1902/1908 yıllan arasında resim yaparak geçimini sağladı. 1908'de Paris'e gitti; Güzel Sanatlar Akademisi'ne yazıldı. Üç yıl süreyle çağının en büyük heykeltıraşı Auguste Rodin'den ders aldı. 1911 'de yeniden Amerika'ya döndü. 1918'de ilk kitabı "The Madman-Deli" yayımlandı. 1923'de "The Prophet-Ermiş" basıldı. Bu kitabıyla adı bütün dünyaya yayıldı. "Jesus, The Son of Man-İnsanın Oğlu İsa" ve "The Earth Gods-Yeryüzü Tanrıları" adlı kitaplarıyla bu başarısını pekiştirdi. 1931 yılında New York'taki küçük bir çatı katında yoksulluktan ver birbiri ardı sıra gelen hastalıklardan kurtulamayarak öldüğünde 48 yaşındaydı.

Cibran'ın tüm yaşamı acı ve kederle örülüdür. Gençliğinde Lübnanlı bir kıza âşık olmuş, fakat evlenme isteği gerek kendisinin gerekse ailesinin yoksul oldukları gerekçesiyle kızın ailesince geri çevrilmişti. Ölümünden birkaç yıl önce, sürekli olarak özlemini çektiği anayurdundan bir kadınla mektuplaşmaya başlamış, yeni bir duygu bağı kurmuştur. Ama bu sevgisi de yalnızca mektuplarda kalmış, parasızlık ve sağlığının bozukluğu yüzünden Lübnan'a dönememiştir. Ancak, çektiği acılar Cibran'ı romantizmin koyu derinliklerine ya da mistisizmin içinden çıkılmaz bataklıklarına sürüklememiştir. Sevgiyi "tüm insanları ve doğayı sevme" olarak almış, bireysel acı ve kederlerin gerçekte toplumsal nitelikte olduğunu göstermiştir.

Dünya Görüşü ve Eserleri

Cibran, Yakın, Orta ve Uzakdoğu'nun geleneksel öğretileriyle Batı düşüncesini karşılaştırmış, bireysel ve toplumsal olgulara çeşitli sentezler getirmiştir. Yapıtlarında şiirsel bir anlatım kullanmış, Doğu düşüncesini Batı diliyle yazmıştır. Bu nedenle, Cibran'ın eserlerini okuyanlar, bir bakıma peygamberlerin kitaplarını okuyormuş izlenimine kapılırlar. Tıpkı kutsal kitaplardaki gibi, yazım büyük önem taşır. Aforizmalarını sanki meydanlarda yüksek sesle okunsunlar diye yazmış gibidir. Her kitapta kurgu aşağı yukarı aynıdır. Bir "öğreten", bir de ondan "öğrenenler" vardır. Konu da az çok aynıdır: Doğa-Toplum ve İnsanoğlu. Bu üçlü, her zaman bir bütün içinde ele alınır ve "Öğreten", doğanın, toplumun ve insanlığın yasalarını anlatır.

Halil Cibran, gerek şiirlerinde, gerekse resimlerinde "İnsanoğlu"nu ve onun "İnsan"lığını en yüce doğa olayı olarak ele alır. Evrimlere yürekten inanır. "Sizler Doğa'nın çocuklarısınız" der. İnsanlara eziyet edenleri, sömürenleri, aldatanları şiddetle kınar. Ama sömürülenlere de yalnız acıma duygusuyla yanaşmaz: "Eğer başınıza bir despot geçmişse bunun sorumlusu

sizlersiniz; Yüce Yaratan, alnınıza diktatörleri yazmamıştı, bunu sizler kendi kendinize yazıyorsunuz" der. İnsanların, insanlıklarına kavuşmak istiyorlarsa, diktatörlere başkaldırmaları gerektiğini savunur.

Cibran'a göre "Doğa"da "Doğa"nın kendinden başka giz yoktur. Pragmatizmin doğurduğu madde-tapımcılığına şiddetle karşıdır. Doğa'yı diyalektik yöntemle çözümler. Ne "evet" tek başına evet, ne de "hayır" tek başına "hayır"dır. İkisi bir bütündür, biri olmasa öteki de var olamaz. Cibran için insanoğlu bir bütün olarak yüce bir yaratıktır. Duygu, düşünce ve davranışlarıyla "Doğa"nın sunacağı nimetlerin en iyisine lâyıktır. Doğa, nesi var nesi yoksa en âdil biçimde insanlığa sunmaktadır; öyleyse insanlar da bu "nimetlerden" eşit paylar almalıdırlar. Başkalarının zararına, kendi çıkarlarına ticaret yapanlar, hiçbir üretimde bulunmadan onun bunun ürününü alıp birbirlerinden habersizce satarak oturdukları yerde kazanç sağlayanlar, insanlığın yüz karasıdırlar... Mademki "Doğa"da "İlahi bir Adalet" var, Tanrının bir parçası olan insanda ve onun toplumunda da aynı adalet bulunmalıdır.

Kadın-erkek ilişkilerinde ne kadına ne erkeğe üstünlük tanır. "İkiniz de üstünsünüz, birbirinize gereksinmektesiniz, bu nedenle de "eşitsizin" der. "Sevgi'nin tutsağı olmayın, sevginizi kullanarak birbirinizin üstünde baskı kurmayın. Çünkü, şunu aklınızdan çıkarmayın ki sevginin tek hedefi vardır; kendi kendine yetmek. Sevgi, ne kendinden bir şeyler verir ne de bütünlüğüne dışardan bir şeyler katılmasına göz yumar..."

Resimleri

Sanat, Cibran'a göre, sanatçının imgelemi ile yapıtını seyreden kimse arasında dolaysız biçimde kurulacak bir haberleşme aracı olmalıdır. Bu nedenle resimlerinde, seyredenin aklım karıştıracak, onu eserin gerçekliğinden uzaklaştıracak ayrıntılara girmediğini belirtir. Tablolarında sembolizm natüralizm ve realizm, içice girerek bir determinizmi oluştururlar. Anatomik yapıya büyük önem verilmiştir. Deformasyonlardan kaçınılmış, figürlerin yüzlerine sindirilmiş olan dünyasal acı ve elemler sanki bedenlerine de işletilmek istenmiş gibidir. Cibran'ın bir başka özelliği de insanoğlunu hep doğadaki olağan şekliyle, çıplak olarak işlemiş olmasıdır. Kadınlar, erkekler ve çocuklar hep maddeden arınmıştır. İster gökyüzünde, ister yeryüzünde; olsunlar, çevreleri "Yaşam"ın canlıyı canlı yapan "buhur"uyla sanlıdırlar. Resimlerinin çoğunda eşit sayıda kadın-erkek figürü kullanması da dikkati çeken bir noktadır. Çoğunlukla karakalem çalışmalar yapmıştır. Yağlıboya ve suluboya tabloları da vardır.

Etkisi Sürüyor

Halil Cibran'ın en büyük başarısı, hiç kuşkusuz, kendini kapitalist Batı toplumuna kabul ettirebilmiş olmasındadır. Kendi düzenini en uygar ve üstün düzen sayan Batı'ya "akıl hocalığı" yapmak hiç de kolay değildir. Akıl öğretmeye kalkışacak kimse kendi içinden gelmiş olursa pek ses çıkarmaz Batı, ama Doğulu, hele Yakın doğuluysa, hiç dayanamaz. "Kim oluyor bu Şarklı?" der. Cibran, Batı'nın işte bu insafsız önyargıcılığını kırmıştır. Üstelik kırmakla da kalmamış, Batı'nın gözlerini Doğu'ya çevirtmiştir. Özellikle Batı'nın 1960 sonrası "çiçekli devrimcileri" Cibran'ı bayrak edinmişlerdir. Etkinliği her geçen gün biraz daha artmış, düşünceleri biraz daha yayılmıştır. Öyle ki ABD Devlet Başkanı John F. Kennedy bile ünlü söylevinde onun düşüncelerinden yararlanmıştır: "Vatan benim için ne yapabilir diye değil, ben vatanım için ne yapabilirim diye sorun."

TÜRK DİL KURUMU ÜZERİNE

Sanat Edebiyat '81
1 Eylül 1982

Türk Dil Kurumu, tartışma gündemindeki yerini koruyor. TDK'nın bugünkü durumu ile ilgili düşüncelerinizi belirtir misiniz?

Türk Dil Kurumu konusuna "Sonun Başlangıcı mı?" sorusuyla yaklaşabiliriz. Günümüzde Türk Dil Kurumu adıyla tanınan ve bilinen örgüt, 12 Temmuz 1932'de bizzat Mustafa Kemal'in girişimiyle ve Türk Dili Tetkik Cemiyeti adıyla kurulmuştu. Aradan tam elli yıl geçmiştir. Bu elli yıllık dönemde söz konusu kuruluş Türkiye'de en çok tartışılan, (belirli çevrelerce yüceltilen, belirli çevrelerce de yerilen) örgütlerden biri, belki de birincisi olmuştur. TDK'ya yönelik eleştiriler, başlıca iki başlık altında toplanmaktadır.

A) TDK, Osmanlıcayı yıkarak yerine uyduruk -tâbir onların- bir Türkçe koymuş, böylelikle de "mîllî ve mukaddesi" değerlerimizin genç kuşaklara aktarılmasını engelleyerek, insanlarımızı geçmişinden kopartmıştır;

B) TDK, sadece (A)'daki davranışta bulunmamış, üstüne üstlük Türk Dili'ni bilgisizce tahrif etmiş, akıl almaz dilbilgisi hataları yapmış ve en önemlisi yabancı bir ideolojiye esir olarak zararlı, millî birlik ve beraberliği bozucu ve bölücü nitelikte kavramlar -örneğin devrim gibi- ve kelimeler türetmiştir.

Bu görüşlere karşı TDK ve onu savunanlar da Türk "Dil Devrimi"ni bizzat Atatürk'ün gerçekleştirdiğini ve bu devrimin Batılılaşmak ve Çağdaş Uygarlığa ulaşmak için mutlaka desteklenmesi gerektiği görüşünü vurgulamışlardır. Yapılan ve yapılabilecek hataları telâfi amacıyla da TDK'nın ürettiği kelimeleri -onlara göre sözcükleri- zorla kullanmak mecburiyeti bulunmadığını, kelimeler tutarsa benimseneceğini vurgulamışlardır. Biz bu konuyu yıllardır pek çok kez tartıştık. Nedir ki özellikle 12 Eylül'den bu yana TDK'nın durumu Devlet nezdinde bir kez daha ele alındı. Son zamanlarda da kapatılması ya da Akademi'ye dönüştürülmesi şeklinde -henüz belirginleşmemiş de olsa- bazı girişimler yapılıyor. Her nasıl olursa olsun, TDK için karar günleri yaşanıyor. TDK için belki de sonun başlangıcına gelindi. Öte yandan giderek artan eleştiriler TDK tarafından -geleneksel tavra uygun olarak- hâlâ, ya görmezlikten geliniyor ya da üstü kapalı, beylik sözlerle yanıtlanıyor.

Testi kırıldıktan sonra akıl vermek kolaydır. Onun için önceden görüş bildirmeyi "aydın sorumluluğu" sayıyoruz. Hemen belirtelim ki -bizi ihbar etmiş oldukları halde- TDK'daki kadroya karşı önyargılı değiliz. Bu öznel etmeni açıkça vurgulamayı da -onlar açısından- gerekli görüyoruz.

TDK'nın, "Dil Devrimi "nin savunucusu olduğu görüşünü nasıl yorumluyorsunuz?

İlkin şunu saptayalım. TDK kendisinin "Dil Devrimi"nin tek ve biricik savunucusu olduğunu daima vurgulamıştır. Ve ilginçtir, özellikle 27 Mayıs 1960'dan bu yana TDK, usta bir manipülasyonla "Dil Devrimi" ile kendisini özdeşleştirivermiştir. Kemalist devrimleri korumak ve kollamakla kendilerini görevli bilen çevreler de -ki bunlara kim ne derse desin solcular da dahildirler- bu durumu olağan ve olması gereken diye değerlendirmişlerdir. Oysa, şu önemle ve özenle belirtilmelidir ki "Dil Devrimi" AYRI, TDK AYRI olgulardır. Mustafa Kemal, "dil" konusunda gerçekten bir "devrim" yapmıştır. Ama -dikkat- TDK'yı kurarak DEĞİL, Osmanlıca- Arapça-Farsça alfabeyi KALDIRIP yerine LATİN alfabesini koyarak. Ve bu

da -HARF DEVRİMİ- 1928'de olmuştur. Bu gerçek bir "Devrim"dir. TDK'nın kurulması ise bu "Devrim"in ta kendisi değil, onun itici gücünün ortaya çıkardığı siyasal "Kurumsallaşması"dır. Çünkü, "Dil Devrimi" bir bütünün parçasıdır. Mustafa Kemal'in, Cumhuriyet radikalizmine uygun bir girişimdir. Dolayısıyladır ki TDK, "Dil Devrimi'ni değil, ülkedeki İktisadî, siyasal, toplumsal, tarihsel, yöntemsel ve kültürel devrimler -bu meyanda Dil Devrimi- TDK'yı belirlemelidir. Ama durum tam tersi yönde gelişmiş ve TDK, diğer devrimleri ve başta Dil Devrimi'ni yönlendiren ve belirleyen bir merkez kuruluş haline gelmiş ya da bu role bazen dolaylı bazen dolaysız yollardan talip olmuştur. Bizce böylesi bir tavır, TDK'nın boyunu aşan bir hevestir ve sakıncalı sonuçlar doğurmuştur.

Bu sakıncalı sonuçlan örnekler misiniz?

Şunu vurgulayalım ki "Dil Devrimi", Türkiye toplumunun malıdır. TDK'nın tekelinde değildir ve olamaz. TDK, öncelikle babasının malı gibi tepe tepe kullandığı, tekelinde tuttuğu "Dil Devrimi"nin KENDİSİNİN DEĞİL, tüm Türkiye'nin olduğunu kabullenmelidir. Devrimler, Türkiye toplumuna aittirler, belirli kişi, kuruluş ya da gruplara değil. Bu bir.

İkincisi, Devrimler toplum tarafından benimsenirlerse gerçeklik kazanırlar, siyasal girişimler ise sadece siyasal kadroların kararlan ve sorumluluklarındadır, toplumu bağ-lamayabilirler. Bu nedenledir ki Türkiye'de insanlar gerçekten zor ve karmaşık olan eski Türkçe yerine yeni Lâtince harflerle okuyup yazmayı benimsemişler ve karşı çıkmamışlardır. Ama bu benimseyiş, hiç kimseye ve kuruluşa Lâtince harflerle, kendi geçmişine ait kelime, kavram, deyim ve terimleri YAZDIRMAMAK ve KULLANDIRMAMAK hak ve yetkisini vermez/vermemiştir. Kaldı ki Türkiye'de hemen hiç kimse Lâtince HARF'lere karşı değildir. Ama Türkiye'de -biz dahil- büyük çoğunluk, TDK'nın "Dil Devrimi" ile Öz Türkçeciliği kendi şahsında özdeşleştirmesine karşıdır. Bizce, bir dilin alfabesi değiştirilebilir. Bunun için İktisadî, siyasal, toplumsal, tarihsel koşullar ve durumlar oluşmuştur; "Devrim" yapılır. Ama "HARF Devrimi"nden yola çıkıp var olan "Dirin, nerdeyse tamamının değiştirilmesi düşünülemez. TDK ise, "Dil Devrimi"ni bahane edip, var olan dilin nerdeyse tümünü değiştirmek gayretlerine girmiştir. Hemen belirtelim ki bu sakat tavır, tabiidir ki TDK'yı değil, onu yöneten kadroları bağlar. Şunu hiç akıldan çıkarmamak gerekir ki kurumlar kalıcı, kadrolar geçicidirler. Bizler, bu nedenledir ki anti-emperyalist nitelikte siyasal bir girişim olarak değerlendirdiğimiz TDK'yı kalıcı olmasından ve savunulmasından yanayız. Ama TDK'yı yöneten -bugünkü- kadroya kesinlikle karşıyız. Bu kadro gitmeli ama TDK ve onun kuruluş amacı korunmalı ve savunulmalıdır.

TDK'ya yöneltilen eleştiriler konusundaki görüşleriniz nedir?

TDK'ya yöneltilen (A) başlıklı eleştirinin gerçekte hiçbir bilimsel ve rasyonel değeri yoktur. Bu tamamen reaksiyoner/gerici bir tavırdır. TDK, Osmanlıcayı yıkmıştır demek, esasta, "Harf Devrimi"ne karşı olunduğunu söyleyememek demektir. Ne var ki bunu söylemek hem kolay değildir hem de söyleyenlerin de çıkarlarına uymaz. Osmanlıcayı savunanlar, bunu eski Türkçeyle yapsalar -örneğin şu namlı Tercüman'ı eski Türkçeyle yayınlayabilseler- ne etki yapabilirler? Tek kelimeyle hiç. Bugün yarım milyon tirajı olan bu gazete iki günde birkaç bine düşer. (Kaldı ki, Nazlı patroniçeye de yol gözükür.) Bu eleştiriyi yöneltenlerin gerçekteki amacı üzüm yemek değil, bağcı dövmektir. TDK kendi ellerine geçse yapabilecekleri hiçbir şey yoktur. TDK "Ulusallaşmak" için zorunlu ve gerekli bir önkoşuldur. Kapitalizm-emperyalizme göbekten bağlı bu kadronun "Ulusallaşma" için zorunlu olan bu önkoşula karşı

çıkışı, tamamen kişisel çıkar hesaplarından kaynaklanmaktadır. Nitekim TDK, kapatılsın aynı görevi bizim kuracağımız Akademi yüklensin diyerek, gerçekte neyi amaçladıklarını ortaya koymaktadırlar. Bu kadro, TDK'da iktidarı ele geçirmek istemektedir. Yoksa Türk Dili'ne bir katkıları olacak değildir. Söz konusu kadroda böyle bir katkıyı yapabilecek ne bilgi ne de yetenek vardır. Bu kadro Osmanlıcayı savunur ama aralarında şeriatı ve İslâmî "Dil"i bilen hemen hiç kimse yoktur. Bu nedenledir ki söz konusu kişiler, TDK'ya iktidar olmayı, sadece ve sadece bağlı oldukları siyasî örgütleri iktidara getirmek ya da orada tutmakta bir araç olarak -yani siyasî bir silah olarak- kullanmak kastıyla istemektedirler. Bu nedenledir ki TDK kadronun, göz boyayıcı lafazanlığına bakılarak kapatılmamalıdır. TDK'nın bu kadronun eline geçmesi halinde, iyi kötü 50 yıldır alınan mesafe olduğu yerde kalır. Söz konusu, TDK'nın yaptıklarını bozar. Ama bunu Atatürkçü olmadığı için değil, "Devrimci" olmadığı için yapar. Nasıl ki "Kemalist kafayla, Sosyalist örgütlenme yapılamazsa", "Liberal kafayla da Radikal değişimler yapılamaz." TDK ise yukarıda da belirtildiği üzere, M. Kemal'in Cumhuriyetçi Radikalizminin eseridir.

Yukarıda (B) başlığıyla özetlediğimiz eleştiriyi yöneltenler bir bütünün başka bir parçasıdırlar. Bunlara göre TDK, en azından komünist ideolojinin "cirit attığı" bir fesat yuvasıdır. Her girişiminde gizliden gizliye "ihtilalcilik ve komünizm" vardır. Bu amaçla da kelimeleri tahrif etmekte, kavramları çarpıtmakta ve dilimizi bozarak, bölücülük yapmaktadır.

Bu görüş öncekinden daha mesnetsiz, nerdeyse şizofrenik bir sayıklamadır. TDK'nın belirli terim ve kavramları baş aşağı ettiği, içerikliklerini boşalttığı gerçektir. Ancak söz konusu kavramlar, modem materyalist görüşün terminolojisinde yer alan kavramlardır. (Örneğin sermayeyi, anamal; patronu, işveren yapmaları gibi.) TDK, bugüne dek, bırakınız "komünist ihtilâl"e bilerek bilmeyerek hizmet etmeyi, bizce tam tersine, bilerek ve isteyerek "Bilimsel Sosyalizm"in terminolojisini darmadağın etmektedir. Ne var ki bu iddiayı ortaya atanlar gerçek amaçlarını gizlemektedirler. Böylelikle, bir kontr-balans oluşturmaya çalışmaktadırlar. Hedefleri, TDK'yı komünistlikle suçlayıp, Türkiye'nin dışa bağımlılığını -her alanda- pekiştirmektir. TDK, kurum olarak, kişisel görüşümüz odur ki bu gruba karşı da savunulmalıdır.

Dışa bağımlı olmayı şiar edinmiş kafalar, TDK'yı ve Türkiye'yi emperyalizmin kuyruğundan başka hiçbir yere taşıyamazlar.

Peki, ya TDK'yı bugünkü konumu içinde savunanlar hakkında ne düşünüyorsunuz?

Övgülere gelince, başta Cumhuriyet gazetesi yazarları olmak üzere adları solcuya çıkmış bir aydın kadro, TDK'yı övmekte ve savunmaktadırlar. Biz bu savunmacılığa katılmıyoruz. Çünkü savunmak eleştirmekle olur. Söz konusu kişiler, TDK'daki kadroyu öznel nedenlerle savunuyor ve destekliyorlar. Bir eleştiri yöneltildiği zaman, derhal "şimdi sırası mı?" cümlesiyle susturmaya kalkışıyorlar. (Bize yapmayı denedikleri gibi.) Oysa, TDK adına hareket eden kadro akıl almaz hatalar yapıyor.

Burada hemen bir parantez açmak istiyoruz. Örneğin, kültür yerine ekin denilmesini nasıl yorumluyorsunuz?

Kesinlikle böyle bir şey denilemez. Kültürün ekip biçmekle ilgisi yoktur. Oysa Türk Dil Kurumu, 1920'lerde söz konusu edilen ve agrikültürden kaynaklanan tanımı kullanmakta direniyor. Ne var ki yine TDK'nın ileri gelen üyelerinden Prof. Bedia Akarsu, kitabında kültür

kelimesinin agrikültürden kaynaklanmadığını, "colere" kelimesinden geldiğini ve "colere" kelimesinin de Latincede "bakım" kelimesinden türediğini belirtmektedir. Oysa Özer Ozankaya hazırladığı "Toplumbilim Terimleri Sözlüğü"nde kültür karşılığı olarak "ekin" kelimesini kullanmış ve bu kelimeden türetilen 33 madde yazmış. Ama aynı Özer Ozankaya'nın kitabı "Köyde Siyasal Kültür Araştırmaları" adını taşıyor. Şimdi bu durumda "Köyde Siyasal Ekin" mi diyeceğiz? Bir başka örnek de "civil kültür" deyimi. "Civil", yurttaş, yurttaşlık anlamına geldiğine göre, civil kültür de yurttaş ekini ya da yurttaşlık ekini demek mi oluyor acaba?

Uygulamadaki bu hataların yanı sıra, temel yaklaşımda da hatalar oluyor kuşkusuz.

TDK'daki kadro bir "çağ değiştirme"[32] efsanesi üretmiş gidiyor. Bilimsel olarak hiçbir toplum "çağ değiştirmez." Bir "çağdan çıkıp, diğerine girmez." Ama toplumlar belirli üretim tarzlarından çıkıp, başka ve daha üst üretim tarzlarına girerler/geçerler. "Çağ değiştirme"yi alegorik anlamından koparıp, "Nesnel-Gerçeklik" sanmak ve bunu var edebilmeye uğraşmak, ya safdilliktir ya bilgisizliktir. Çünkü bu durumda "Dil'de Çağ Değiştirme" nasıl olabilir? diye bir soru doğar ki bu da düpedüz saçmalamak olur. Böylesi temel bir yanılgıyı sürdüren kadroyu desteklemek mümkün değildir. Bugünkü TDK kadrosu, var olan Dil'e çağ değiştirtmeye kalkıyor. Bu bir "sanrı" (halüsinasyon)dır. Ve buna gülmek değil, üzülmek; övgü değil eleştiri gerekir.

Sizce "Harf Devrimi "nin önemi nedir?

M. Kemal'in "Harf Devrimi", gerçekte Cumhuriyet dönemi Türkiyesi'nde çok büyük önemi haiz başka bir "Devrim"le iç içedir. Bu devrim "Laikleşme"dir. M. Kemal, eski alfabeyi sırf "kolay okuyup, öğrenmek" için değiştirmedi. Bu değişikliğin ardında "Batılıca" normları tam alabilmek çabası yatar. Bunların başında da "Laikleşme" gelir. Eğer eski alfabe kolaydı, Cumhuriyet döneminde "Laikleşme" yerleştirilemezdi. Arapçanın Kur'an yazısı olduğu anımsanırsa, toplumsal bilinçten bunun silinmesinin ne denli önemli rolü olduğu anlaşılır. Yeni harflerin kabulü işte bu bağlamda anlam ve önem taşır. Uhrevî bir "yazıdan" cismanî (corporal) bir yazıya geçiştir bu. Allah'a ve onun Halifesi'ne "kul" olmaktan Cumhuriyet "birey"i olmaya geçişi hazırlayan önkoşullardan biridir. M. Kemal, bunu aklında tutarak yaptı "Harf Devrimi"ni. Halifeliğin kaldırılması (3 Mart 1924); Şeriye ve Evkaf Vekilliklerinin kaldırılması; Öğrenimin birleştirilmesi (aynı gün); Şeriye mahkemelerinin kaldırılması (8 Nisan 1924); Anayasa'nın kabulü (20 Nisan 1924); Tekkelerin, Zaviyelerin, Türbelerin kaldırılması (30 Kasım 1925); Türk Medeni Kanunu'nun kabulü (17 Şubat 1926); Anayasadan Laikliğe aykırı maddelerin çıkarılması (10 Nisan 1928); Harf Devrimi (1 Kasım 1928) ve liselerden Arapça ve Farsça derslerin kaldırılışı (1 Eylül 1929) hep bir sırayla ve "BU" amaçla yürütülmüş faaliyetlerdir.

---

[32] TDK Başkanı Prof. Şerafettin Turan, Atatürk'ün Yolunda Türk Devrimi başlıklı toplu çalışım kitabında şöyle yazıyor: "Türk toplumunu çağdaş düzeye ulaştırma aynı zamanda bir çağ değişikliği de demektir. Bu yüzdendir ki başarıya ulaşan Atatürk, 'Biz büyük bir devrim yaptık. Memleketi bir çağdan alıp yeni bir çağa götürdük' diyebilmiştir." (Sf. 14) Oysa M. Kemal'in sözünü ettiği "çağ değiştirme" alegorik niteliktedir. Öte yandan ülkede İktisadî, siyasal, toplumsal tarihsel, entelektüel ve kültürel değişimler ÖNCE yapılmış, sonra buna alegorik bir atıf yapılmıştır. Yoksa, sayılan değişimler yapılmadan değil.

Sözü bağlarken bu konuda ne gibi önerileriniz var?

A) Biz ne TDK'nın Öz Türkçeciliğini savunuyoruz ne de SİSAV kısa adı altında toplananların "Yaşayan Türkçe" dedikleri görüşü. Bizce, dil "toplumsal"dır. Dolayısıyladır ki Türkiye'nin "Kültür Dili"ni savunuyoruz. Kültürel birikimle uygarlaşma olgusu arasındaki doğrudan ilişki dikkate alınırsa, niçin bunu savunduğumuz daha kolay anlaşılır. Uygarlık derken de "İktisadî şartların siyasallaştırdığı insan(lar)ın, tarihi toplumsallaştırma faaliyet(ler)ini" anlıyoruz. Bu nedenledir ki "Tarihsiz" bir dil olamayacağı görüşündeyiz.

B) Kurum olarak TDK'ya karşı değiliz; bulunmasında yarar olan bu Kurum'u her nasılsa eline geçirmiş olan kadroya ve bu kadronun, kısırlaştırıcılık zihniyetine karşıyız.

C) 50 yıllık deney, dil konusunda yapılması gerekenlerin, çeşitli nedenlerle yapılmamış olduğunu göstermiştir. Bu bakımdan, Osmanlıca mı Öz Türkçe mi tartışmasına bir an önce son verilmesinden ve bunların tarihsel gelişimlerinin "özerkçe" incelenmesi için gerekli ortamların sağlanmasından yanayız.

D) Buna göre TDK gibi, Osmanlı (Selçuklu dahil) Dili İnceleme ve Araştırma Kurulu kurulmalıdır, diyoruz. Bu kuruluş, öte yandan, kesinlikle SİSAV'cılara değil, günümüzde "İslamcı" diye bilinen "Müslüman aydınlara" teslim edilmelidir. Onların geçmişten Cumhuriyet dönemine taşıyacakları "Dil" çalışmalarım, Türk Dil Kurumu, "geleceğe" taşımalıdır.

"Dil", Türkiye'nin -ve her ülkenin- uygarlaşabilmesinde, anlatılamayacak kadar önemli bir araçtır. Öznel nedenlerle "Dil" kişilerin, zümrelerin ve/veyâ kadroların tekeline terk edilirse, Türkiye, dünyadaki teknik, bilimsel kültürel, sanatsal felsefî gelişmeleri izleyemez. En kısa deyişle, ne Tarihsiz Dil olur; ne de Dilsizleştirilmiş Toplum. Bunu aklımızdan çıkarmamalıyız.

SORUŞTURMA

Sanat Edebiyat '81
1 Aralık 1982

Genel çerçevesi yeni anayasa ile çizilen siyasal örgütlenmeye geçildiği şu dönemde, sanat ve kültürün yükümlülüğünü nasıl değerlendiriyorsunuz?

Belki pek dikkat çekmemiştir ama Anayasa'ya dayalı Siyaset ile Siyasi olmak iki farklı olgudur. Kanımca sanatçı ve kültür adamlarının yükümlülükleri, birtakım "Siyasi"lerle bütünleşmekten ayrı olarak mevcut/verili "Anayasal Siyaset"i yorumlamak ve değerlendirmekte odaklanır. Diğer bir deyişle, kanımca, sanatçı ve kültür adamları birtakım "Siyasilerin yol göstericiliğinde "Siyasi" olmaya çalışmak- tansa, mevcut "Anayasal Siyaset"in niteliğini irdeleyerek tarihsel toplumsal yükümlülüklerini yerine getirebilirler. Bu, içinde bulunduğumuz şu olağanüstü dönemde, belirli bir dünya görüşünü savunan sanatçı ve kültür adamları için dikkate alınması gereken ilk olgudur. Bunun bir de savunulmakta olan dünya görüşü karşısındaki yükümlülük safhası vardır. Bu da bence ÖZELEŞTİRİ'de odaklanır. Kısacası, bugün kendini ilerici kabul edenler kuramda ve pratikte öncelikle ÖZELEŞTİRİ'nin yol göstericiliğine ihtiyaç duymalıdırlar. Bu dönemin yükümlülüklerinden İkincisi de kanımca budur.

KÜLTÜR VE "BİZCİLİK".

Nokta Dergisi
10-16 Aralık 1982

Hazırlayan: Arda Uskan.

Aytunç Altındal, "Siyasal-Kiiltür ve Yöntem " isimli kitabının fazla satış yapacağını ummuyor... "Buna rağmen kültürel sorunlarla ilgili bir kitabın üç beş bin okuyucu bile bulması sevinilecek bir olgudur" diyor...

Dilimizden düşürmediğimiz bazı sözcükler vardır... Örneğin toplum deriz, tarih deriz, iktisat deriz... Acaba bu kelimelerin ve kavramların toplumbilim açısından ne anlama geldiklerinin üzerinde hiç durduk mu? Ya da bunlarla ilgili bilimsel araştırmaların yapılıp yapılmadığını düşündük mü hiç?

Örneğin çoğu zaman hiç düşünmeden "biz" deriz...

Gerçekte toplumbilim açısından "biz"in ne anlama geldiğini ve bu "bizciliğin" sonuçlarının topluma etkilerini pek düşünmemişizdir...

Yazar-Araştırmacı Aytunç Altındal'ın "Siyasi Kültür ve Yöntem" isimli kitabı bu konuda ilk kez ciddi bir araştırmanın ürünü olarak göze çarpıyor. Aynı zamanda yayınevinin de sahibi olan Altındal'a böyle bilimsel bir kitabın ülkemizdeki alıcısının ne kadar olduğunu sorduk ilkin...

Bu kitabın üç veya beş bin arasında satacağını umuyorum ki bu da içinde bulunduğumuz dönemde fazla önemsenecek bir rakam değildir. Herhangi bir yayınevi benim bu kitabımı basacağına cinsel duygular gıdıklayan bir kitap bassa hiçbir rizikoya girmeden tatlı kârlar sağlar ve Bodrum'da ilericilik türküleri söyleyerek gününü gün eder... Buna rağmen kültürel sorunlarla ilgili bir kitabın üç beş bin okuyucu bile bulması sevinilecek bir olgudur...

Kitabın amacım kısaca özetler misiniz?

Bir ülkede öncelikle dikkate alınması gereken bazı kültürel oluşumlar vardır... Ülkemizde, kültür üzerine yapıla- gelmiş araştırmalar sayıca çok azdır... Üstelik bunların bir kısmı Batı aktarmacılığından öteye geçmez... Gerek Batı Avrupa'da gerekse Türkiye'de bugüne dek kültür ile insanın emeği ve toplumsal çalışma verimi arasındaki bağlantıya pek dikkat edilmemiştir. Çalışma veriminin düşmesi ile kültürel formasyonların durağanlaşması arasında kanımca doğrudan orantı vardır. Yani toplumda çalışma verimi düştüğü anda kültürel formasyonların her alanında bir durağanlaşma oluyor diyoruz... Bunun kanıtını tarihten verebiliriz... İnsanoğlu yerleşik topluma geçinceye kadar milyonlarca yıl göçebelik halinde ve doğayı yağmalayarak yaşamıştır.. Oysa yerleşik düzene geçildiğinde son on bin yıllık gelişme göz kamaştırıcıdır.

Bunun nedeni de son on bin yılda büyük ölçüde artmış olan çalışma verimidir... Ne zaman ki insanın çalışma verimi yükseliyor, o zaman kültürel gelişme hız kazanıyor... İşte kitapta işlenen konular bu bakış açısı ile değerlendirildi...

"Bizcilik" ve Sonuçları...

Bu araştırma yöntemi ile varılan sonuçlardan somut bir örnek verebilir misiniz?

Türkiye'de olduğu gibi hemen her toplumda rastlanan ve kesinlikle kültürel gelişme ile bağlantılı olan bir olgu var. Bütün dünyada bir inceleme alanı olan bu olguya Batı, "Sosyo-Santrizm" diyor. Bu deyimin tam tercümesini yapmak çok güç... Çok geniş anlamda "Bizcilik" diyebiliriz belki... Malûm, "Ego-Santrizm"de, şahıs kendini dünyanın merkezi kabul eder... Her şeyin kendisi ile başladığı ve bittiği inancındadır...

"Sosyo-Santrizm"de ise belirli bir grubun üyesi olduğunu kabul eden şahıs bu kez de dünyanın merkezi olarak kendi "bizi"ni görür...

Gruptan kastettiğiniz nedir?

Herhangi bir şekilde toplumda, kendi değerlerinin en üst değerler olduğunu düşünen kişilerin oluşturdukları gruplan kastediyorum...

Daha somut bir örnek verebilir misiniz?

Örneğin "biz kolejliler"den başlayarak, "biz doktorlar", "biz Fenerbahçeliler"e kadar uzanan bir yelpaze olabilir... "Bizlerin sahip bulunduğumuz değerler bütün toplum için en geçerli değerlerdir" inancı burada belirtmek istediğim... "Biz kolejden yetişmişiz, bizim edindiğimiz değerler en çağdaş değerlerdir, dolayısı ile toplumda bu değerler esasa kabul edilmeleridir" inancı...

Bu gruplar yelpazesini nereye kadar çoğaltıyorsunuz... Örneğin "Biz kapitalistler", "Biz sosyalistler" kavramlarını da içine alıyor mu?

Batı'nın bilimsel literatüründe söz konusu bu iki toplumsal katman sosyo-santrizm'e girmez... Ancak bazı araştırmacılar özellikle üçüncü dünya ülkelerinde, kendilerini belirli bir toplumsal kategoriyi savunur kabul eden kişi ve yazarları bu grubun içinde mütalaa ederler. Bana göre Türkiye'de sosyo-santrizm, ağızlarından halk ve halkımız sözcüklerini düşürmeyenlere kadar gelişmiş durumdadır. "Halkımız istiyor", "Halkımız der ki", "Halkımız her şeyi daha iyi bilir..." İşte "BU" görüş...

Ülkemizde de bu tip yazarlar var mı?

Hiç kuşkusuz var...

Kimlerdir?

Örneğin "biz halkız, halkımız her şeyi en iyi bilir" diyen ve bunu bilimsel olarak değil bir inanç sorunu olarak görüp savunan hemen herkes bu kategoriye girer..

İsim yok mu?

İsim vermeyelim.. Çünkü henüz çok yeni bir konu... Üzerinde daha tartışmak gerekir...

O zaman sosyo-santrizm 'e karşısınız...

Evet, bunu kültürel bir hastalığın sonucu olarak görmek mümkün...

Üreme Organları ve Toplumsal Değerler...

Araştırmalarınıza göre kendini merkeze koymak olayının benzer başka şekilleri de var mı?

Benzer nitelikli iki ayrı olay daha var... Birincisi "Antropo-santrizm..." Soyut insanı, dünyanın merkezine koymak... Buna en belirgin örnek bir dönem Almanyası'nda

görülmüştür.. "Tarihten önce vardık, tarihten sonra da var olacağız" düşüncesidir...

Diğer örnek ise **"Genital Santrizm"** adını taşır... Genital bilindiği gibi üreme organı demektir. Bunu da cinsiyetlerden birinin iki bacak arasını merkeze koymak diye kabaca tarif edebiliriz. Toplumu ve insanlığı değerlendirirken odak cinsiyetlerden birinin üstünlüğünün kabulü ve tüm değerlerin buna bağlanması halidir...

"Biz kadınlar", "Biz erkekler'' grupları diyebilir miyiz buna?

Kolay anlaşılması acısından böyle denilebilir...

Son günlerde en ciddi gazete ve dergilerde bile işlenen cinsiyet konusunun sizce Genital Santrizm ile ilişkisi var mı?

Türkiye'de özellikle belirli çevrelerde seks bilgileri adı altında belki de farkında olunmadan Genital Santrizm lanse edilmektedir... Örneğin Yankı dergisinde yer alan seks ile ilgili yazıların birçoğu bu akım içinde değerlendirilebilir. Topluma seks ile ilgili bilgiler vermek başka (ki bunun Türk toplumu için gerekli ve zorunlu olduğu bir gerçektir) seks bilgileri adı altında, gerçekte üreme organlarına dayalı bir erotizmi bilim kabul ederek yutturmaya kalkmak başkadır... Aradaki nüans sanıldığından çok daha önemlidir...

Zararlı mıdır demek istiyorsunuz?

Zararlıdır... Çünkü giderek özellikle gençler arasında bunlara dayandırılmış bir değerler sistemi oluşur ki bu da ülkenin cinsel sağlığı açısından yarar değil, zarar getirir...

HIRİSTİYAN MAHALLESİNDE KANDİL SİMİDİ SATIYORUM

Hürriyet-Show Dergisi
25 Nisan 1993

Geçtiğimiz yıl yayınlanan "İsa 'nın Üç Yüzü " adlı kitap Hıristiyan dünyasında bomba gibi patladı [33]. Yazarı, yıllar önce İsviçre'ye yerleşmiş bir Türk, Aytunç Altındal. Avrupa'nın pek çok ülkesinde kitapları basılan, demeçleri radyo ve televizyonlardan verilen Altındal, şu sıralar, kendi tabiriyle "Hıristiyan mahallesinde kandil simidi satmaya" çalışıyor.

Aytuıiç Altındal, 1945 Bakırköy doğumlu bir Türk. Yayınevi ve sanat galerisi sahibi olduğu İsviçre başta olmak üzere pek çok Avrupa ülkesinde fırtınalar estiriyor şu sıralar. Hıristiyanlık ve İsa'yla ilgili görüşleri nedeniyle sert eleştirilere hedef olan Türk yazarın çarpıcı iddiaları, Hıristiyanlık âleminde geniş şekilde tartışılıyor. Kısa süre önce İngiltere'de yayınlanan "İsa'nın Üç Yüzü" adlı kitabında, gerçekten çarpıcı iddialara yer vermiş Altındal. Söz konusu kitap, yakın bir tarihte **Türkçeye çevrilecek. İşte "İsa'ya Özgürlük" sloganını benimseyen Altındal'dan inciler:**

---

[33] Yayıncının Notu: Altındal'ın bu kitabı, Eylül 2007'de google'da En Çok Aranan Kitaplar listesinde yer aldı ve değeri de ABD'de 495 Amerikan Dolan, İngiltere'de ise 271 İngiliz Sterlini olarak verildi...

- **İsa, Vatikan'da hapistir.** Vatikan'ın tekelleştirdiği İsa, bir devlet tanrısı haline getirilmiştir. Gerçek İsa'yla hiç ilgisi yoktur. Ben Hıristiyan olsam İsa'ya özgürlük kampanyası başlatırdım.

- Hıristiyanlık, özellikle de Katoliklik bir din değil, külttür. İsa da dünyevi hale gelmiş bir Musevi'dir. Annesi de Musevi'ydi.

- Musevilik din olmaktan çok bir varoluş tarzıdır. Ancak kendi içine kapalı bir sistemdir. O kadar kapalıdır ki günümüzde kullanılan kültür kelimesi bile İbrancada yoktur. 19. yüzyılın sonunda dile girmiştir bu kavram. Musevilik kendi sistematiği olan bir dindir. Tanrı, Musevi'nin hayatını ikiye bölmüştür. Bir tarafta helal, diğer tarafta haram vardır. Bu şeriat, daha sonra İslamiyet'in esasını teşkil eden şeriat halini almıştır. Bu şeriat dışında, ilk defa İsa, insanı ve onun haklarını Musevilik sistematiğinin içine koymuştur. Musevilikte yasak olan pek çok şeyi serbest bırakmıştır. Domuz eti yemeyen Musevilere bütün hayvanların etlerinin yenebileceğini söylemiş, tüm Musevilerin tatil yaptığı cumartesi günleri (şebat günü) için de "İnsan şebat için değil, şebat insan içindir" demiştir.

- Hıristiyan-Yahudi çatışmasının temelini İsa'nın bir cümlesi oluşturuyor. O, "Sezar'ın hakkı Sezar'a, Kayzer'in hakkı Kayzer'e, Tanrı'nın hakkı Tanrı"ya demiştir. İlk bakışta bu sözler masumane gelebilir. Ancak büyük tepki almıştır. Çünkü Sezar bir insan, hem de tanrı tanımayan bir insandır. Haklarının Tanrınınkilerle eşit olması düşünülemez bile. İsa, bir insan olan Sezar'ın hakkıyla Tanrınınkini eşit düzeye getirdiği için büyük bir suç işlemiştir. Musevilikte, Tanrının hakkının olduğu yerde insan hakkından söz edilemez. İnsanın, Tanrının gücünden korkmak ve ona kölelik etme hakkından başka hakkı yoktur. **Musevi tanrısı insanlara on emir vermiştir, on hak değil.**

- İstatistik olarak ilginç bir rakam var ortada: "Hıristiyan" kelimesi, İsa'nın ölümünden 70 yıl sonra kullanıldı. Hem de Antakya'da, İsa bile bu kelimeyi duymuş değildi. Taraftarlarına 'Nazariler' deniyordu.

- İsa'nın ölümünden bir asır sonra, 325 yılına kadar süren dönem içinde, tam 122 değişik Hıristiyan adlı cemiyet türemiştir. Hiçbiri ötekiyle uyuşmaz.

- Meryem'in bakireliği de dördüncü yüzyıldan itibaren konuşulmaya başlanmıştır. Daha önce hiç kimse Meryem'in bakireliğini bu şekilde görmemiştir. Kilise'nin kabul ettiği Meryem kültü ise 16. yüzyıldan itibaren oluştu. İlk defa 1870'te bu tartışmalara son vermek için Roma Katolik Kilisesi, Meryem'in annesinin de kısır olduğunu, Meryem'i günahsız olarak dünyaya getirdiğini söylemiştir.

- İsa'nın, Musevilikte yaptığı en önemli değişikliklerden biri de Tanrıyı mülkiyetine geçirmek olmuştur. O güne kadar Museviler, "Tanrımız" derken, İsa kalkıp **"O benim babam. Benim tanrım"** demiştir. Otoriteyi kendinde toplamıştır yani.

AFRİKA'DA RESİM VE HEYKEL: HALKLARİN İNANÇLARIYLA BÜTÜNLEŞEN DOĞAÜSTÜ GÜÇLERİ YANSITAN ETKİLİ ANLATIM

Milliyet Sanat Dergisi
1 Kasım 1974

Yirminci yüzyılın ilk yirmi yılında Avrupa'nın istilâcı ulusları Afrika'yı da iyiden iyiye ellerine geçirmiş ve tüm doğal kaynaklarını sömürme yarışına girişmişlerdi. Emperyalizm, girdiği ülkelerde salt doğal kaynaklan sömürmekle kalmaz; işgal edilen ülkenin sanatı, edebiyatı ve bütün olarak kültürel yaşantısı da istilâcıların yağmasına uğrar. Böylece birkaç bin yıllık kültürler büyük bir el çabukluğuyla el değiştirir. İstilacılar, kendi tasarımlarının ürünleri olmayan değerlere bir anda konup, onlara kendi sanat anlayışlarına uygun -ki bu anlayış genellikle ticari, entelektüel ve bireyci nitelikleri içerir- yakıştırmalar yaparak, ama yapılmış olanın özsuyunu sonuna dek emmeyi ihmal etmeden, kendi ürünleriymiş gibi dünya sanat platformuna sunarlar.

Afrika, işte yirminci yüzyılın bu ilk yirmi yılında ekonomik-politik işgalin yanı sıra bir de kültür sömürüsüne uğramıştır. Afrika heykelciliği 1905-1920 yıllan arasında Avrupa'da görülmemiş bir aydın ilgisiyle karşılaştı. Daha gerçeği, kendilerini, kendilerinden öncekilere kabul ettirebilme çabasına girişmiş olan genç aydın gruplarınca kullanılabilecek bir koz, bir esin kaynağı, bir hazır sermaye olduğu için ilgiyi çekti denebilir.[34]

Afrika heykelciliği, sanatçılar arasında ilk kez ressam Maurice de Vlaminck tarafından 1905'de Parisli aydınlara tanıtıldı. O ve ressam arkadaşı Andre Derain, Dahomey ve Fildişi Sahili'nden gelme heykellerden esinlenerek resim çalışmalarına yeni bir boyut kazandırmanın hazırlıklarına girişmişlerdi. Aynı yıl içinde Derain'e bir ziyaret yapan Matisse ve Picasso, Afrika heykellerini görür görmez "yollarını bulduklarını açıklamışlardı". Afrika heykellerindeki primitif veya barbarsı fetişizm bu iki ressamı bir hayli etkilemişti. Nitekim Picasso ve arkadaşları, Afrika sanatından geliştirdikleri ve Avrupa'da, "resim sanatındaki ihtilal" diye nitelendirilen kübizmi kurdular. Oysa kübizm, tam anlamıyla bir kültür sömürüsünün ürünüydü ve sömürülenler de Afrika'nın yapıtlarına adlarını koymayan ve ne yapmışlarsa kendi toplumları için yapmış olan klân-üyesi sanatçılarıydı.

"Picasso'nun, Derain'e yaptığı o ziyaretten sonra akıl almaz bir Afrika Sanatı avı başlamıştı" diye yazıyor Vlaminck, anılarına da yer verdiği kitabında. Gerçekten de Parisli ressam ve heykeltıraşlar birbirleriyle yarışırcasına Afrika yağmasına girişmişlerdi. Îşte Amadeo Modigliani, işte Alman ekspresyonistleri Die Brücke grubundan Emst Ludwig Kirchner ve Kari Schmidt-Rottluff, işte Wassily Kandinsky ve işte Paul Klee. Afrika heykel ve masklarını inceleyip, yapıtlarına esin, biçim ve nitelik kaynağı yapıyorlar.

Picasso ise daha 1906-1907'de Les Demoiselles d'Avignon (Avignonlu Kadınlar) tablosuyla kübizmi başlatmış ve yine Vlaminck'in anlattığına göre, "Afrika Sanatı'ndan ne

---

[34] Günümüzde kapitalist Batı'nın aydınları, Afrika örneğine benzer şekilde yeni bir kaynak daha buluşlardır. Bu; Hinduizm, Budizm, Zen-Budizm ve onların oluşturduğu kültürler bütünüdür.

denli yararlanılabileceğini sezen ve derhal uygulamaya sokan ilk sanatçı olmuştur”.[35]

Afrika’da Sanatın İşlevi...

Afrika’da her sanat dalı öncelikle -hatta tek amaç olarak- toplumsal bir işlevi yerine getirmek ereğine yöneliktir. Afrikalı sanatçı için, yaptığı eserin, içinde yaşadığı toplumda bir fonksiyonu olmayacaksa anlamı da olmaz. Bu bakımdan Afrika’daki heykelciliğe bakarken akıldan çıkarılmaması gereken ilk özellik heykellerin, doğaüstü güçlerin, bir anlamda vekilliklerini yüklenmiş oldukları ve topluma bu üstün güçlerin bildirilerini sunmakta olduklarıdır. Yani salt “sanat için sanat” anlayışıyla yapılmış değillerdir. Burada bir noktaya da dikkati çekelim. Yunanlı düşünür Plato için sanat, ne kendisinden özellikle yararlanılabilecek ne de gerçek sayılabilecek bir olaydır. Örneğin içinde yatılamayacak olduktan sonra yatak resminin hiçbir anlamı yoktur. Plâto’nun, sanatı bu bakımdan gereksiz görüşüne karşılık Afrika’da sanata toplumsal bir işlev yükletilmiş olması ilginçtir. Bu nedenle Afrika’da heykelde resim (süsleme) de ilkin birer “toplumsal içeriğin” ürünleridir.

Afrika’daki resim ve heykel örneklemelerine girmeden önce ne gibi materyallerin kullanıldığını görelim:

Nijerya’nın Nok kültüründe yapılan kazılardan anlaşıldığına göre demir en az 25-30 yüzyıldan beri kullanılmaktadır. Demiri işleyen kimsenin Afrika inançları içinde kendine özgü (zanaatkâr olarak) bir yeri olmuş ve çeşitli tabu ve bâtıl inançlarla özdeşleştirilmiştir. Gine’de yaşayan çeşitli kabilelerde (örneğin Bağa, Dan, Toma) bronz ve pirinç işlenmeye başlamıştır. En iyi biçim ve nitelikte kullanıldığı bölge ise Nijerya’daki Benin, İfe ve Gana’daki Ashanti krallıkları olmuştur. Bütün Afrika’da çanak-çömlek yapımında kil kullanılmıştır. Yine Nok’ta yapılan kazılarda 2000 yıllık çanaklara rastlanmıştır. Kabaca fırınlanmış olan bu çömlekler İfe’deki kazılardan da çıkmıştır. Diğer maddeler arasında sabuntaşı, altın (Güney Afrika’da 15. yüzyıldan önce başlayarak), balmumu, hayvan derileri, hasır, su kamışı, palmiye lifleri, boynuz, fildişi ve kabuklu deniz hayvanları sayılabilir.

Resim konusunda Afrika son derece ilgi çekici bir anlayışa sahiptir. Şöyle ki resim, bir maddenin üzerine (örneğin rafya dokuma bir duvar halısı üzerine) yapılabildiği gibi, insanın çeşitli yerlerine de -sırtına, göğüs ve karnına- yapılabilmektedir. Kök boyalar kullanılarak yapılan bu resimler özellikle kamıştan veya ağaç kabuklarından yapılmış olan kalkanların üstüne motif veya figürler halinde işlenmiştir. İnsan vücuduna işlenen resimde ise -ki bunların bazıları dövmecilik olarak da nitelendirilebilir- klân üyesinin ne gibi bir olayın içinde olduğu gösterilir. Örneğin hastalık ya da kızların ergenlik günlerinde yüz ve vücutlara çeşitli şekiller çizilir. Ayrıca tapınakların iç duvarlarına ataların durumlarım belirleyici -özellikle de av sahneleri- olaylar resmedilir. Klân şeflerinin hasır evlerinin üstüne, şefin güçlülüğünü belirleyici av ve tarım sahnelerinin yapıldığı da görülmüştür.

Afrika resminde yalın bir anlatım hakimdir. Batı’nın sofistike ressamlığına karşılık Afrika resmindeki çarpıcı basitlik (seyredende baktığı olayı bir çırpıda anlama; dolayısıyla korkma, sevinme, heyecanlanma gibi belirtileri oluşturması) dikkat çekicidir. Renkler genellikle kırmızı, siyah, san ve mavidir. Ne var ki Batı dünyasında resim çok önemli ve birincil bir yer

---

[35] Afrika Sanatı’ndan aynı yılların edebiyatçıları da etkilenmişlerdir. Bu konuyu başka bir yazıda işleyeceğiz.

tutarken Afrika'da önde gelen sanat dalı olmamıştır.

Heykele gelince; Afrika bu konuda, yazımızın başında da değindiğimiz gibi, bir kaynak-ülke durumundadır. Materyal olarak başta ağaç ve killi toprak olmak üzere, fildişi, bronz, sabuntaşı ve pirinçten heykeller yapılmıştır. Bu maddelerin kullanımıyla kabilelerin sosyo-ekonomik-politik yapıları ve koşullan arasında bir koşutluk söz konusudur. Örneğin Nijerya'daki Benin Krallığı'nın güçlendiği 15-16. yüzyıllarda İfe Krallığı'nın sanat ve kültür düzeninde değişmeler olmuş ve bronz işlemecilik güçlenen monarşiye uygun biçimde toplumsal içeriğinden soyutlanıp (özellikle 18. yüzyılda) bir tür resmiyet ve "kibir" edinmiştir. Ama politik denge bozulup da krallık çökmeye başlayınca heykel sanatı da yine o geleneksel Afrikanizm havasına bürünmüş ve klanın her üyesince anlaşılan ürün haline gelmiştir. Afrika heykelinde kadın yine baş konudur diyebiliriz. Genç kız, Ana, Kadın ve Çocuk, Kral -ki Fon kültüründeki Kral Glele ve Kral Behanzin heykelleri yarı insan yarı hayvandır- Davulcu, Büyücü, Hasat, Savaş gibi temalar çoğunluktadır. Tıbbi amaçlarla kullanılan heykellerle, fallik anlayışla yapılmış boyları iki buçuk metreyi bulan dikili taş heykeller de vardır. (Güney Etiyopya'da Gaita kabilesi sınırları içinde.) Aynı şekilde özgün boyutları göz önünde tutularak yapılmış kadın cinsel organları da vardır. Heykel'de dikkati çeken bir diğer özellik de İyon ve Girit uygarlıklarında görülen karyatid sütun başlarının Afrika'da da yapılmış olmasıdır. Dahomey ve Kongo (Baluba kabilesinde) çokça rastlanılan karyatid başlıklara karşılık atlant pek yoktur.

185 büyük kabilenin yaşadığı Afrika'da resim ve heykelin bir Afrika bütünlüğünü içermesi ilginçtir. Gerçi Portekiz ve Belçika uygarlıklarının "yapay ya da yapıştırma" etkileri de görülmemiş değildir. Afrikalı sanatçı Portekizliye de yapıtlarında yer vermiş ve bu yabancının kendi toplumu içindeki yerini belirleyen niteliğini öne çıkarmıştır. Örneğin Portekizli, başında miğferi, elinde (veya belinde) kocaman kılıcı olan boyca Afrikalınından biraz daha yüksek duran, asık suratlı bir adamdır. Afrikalının doğal (soyunuk-çıplak) haline karşılık Portekizli boğazından ayak bileğine dek sıkıca giyimlidir.

ABDİ İPEKÇİ YI KİM ÖLDÜRDÜ?

Haftalık 20-26 Ocak 2006

Röportaj: Sedat Sertoğlu

Vatikan konusunda Türkiye'nin en yetkin ismi olan Aytunç Altındal, İpekçi cinayetinin şifrelerini çözüyor .

"Şimdi size bildiklerimin sadece bir bölümünü anlatabilirim. Her şeyi anlatamam" diye başladı konuşmaya Aytunç Altındal. "Abdi İpekçi olayını Türkiye aydınlatmak istiyorsa, projektörleri doğru yere tutmalı. Ağca hiçbir şey bilmeyen bir tetikçi katil. Zaten bilseydi, şimdiye kadar 30 kere öldürürlerdi onu. Kimleri öldürmediler ki bu işin arkasındakiler. Papa'nın onu affetmesinin nedeni de hiçbir şey bilmemesi. Zavallının biri Ağca."

Türkiye'nin en ünlü komplo teorisyenlerinden biri olan Aytunç Altındal, Vatikan'la ilgili ülkemizin belki de en yetkin ismi. Abdi İpekçi-Papa-Ağca üçgeniyle ilgili anlattığı şeyler de bu yüzden çok önemli. Altındal'a göre Papa suikastını çözmek için önce Abdi İpekçi cinayetini aydınlatmak gerek. Sonrası çorap söküğü gibi gelecek.

Peki nasıl çözülecek Abdi İpekçi olayı?

Türkiye'deki ilgili makamlar Abuzer Uğurlu ve Bekir Çelenk İkilisinin o yıllarda Türkiye'deki ilişkilerini ortaya çıkartırlarsa Abdi İpekçi olayı hemen çözülür.

Yani kilit isimler Abuzer Uğurlu ve Bekir Çelenk diyorsunuz...

Abuzer Uğurlu ve Bekir Çelenk o yıllar en büyük mafya babaları idi. Sigara, silah ve Sirkeci'de yedek parça kaçakçılığı yaparlar, kara para aktarlardı. Ağca o dönem "Kent var, Marlboro var" diye kaçak sigara satan bir ayakçı idi. Hiçbir siyasi parti veya örgüt ile de bir ilişkisi yoktu.

Peki bunların Vatikan ile ilişkisi neydi?

Bu ikilinin kaçakçılıktan muazzam paraları vardı. Ve bu paralar Vatikan'ın bankası olan ve "Tanrının Bankası" olarak bilinen Banco Ambrosino'nun hesaplarındaydı sanırım. Vatikan'ın içindeki bu mafya ve cuntanın Türk mafyası ile ilişkisi böyle başladı. Sonra bu Vatikan cuntası Türk mafyasından Papa operasyonu için bir adam bulmasını istedi. Onlar da Mehmet Ali Ağca'yı buldular. Üstelik Ağca cezaevinden kaçırıldıktan sonra Milliyet'e mektup gönderip Papa'yı vuracağını dünyaya ilan etmişti. **Kimi vuracağını önceden söyleyen bir katil yani.**

Abdi İpekçi 'nin vurulması ile Papa 'nın vurulması bağlantısına gelirsek...

Aynı isimler çıkıyor karşımıza. Abuzer Uğurlu ve Bekir Çelenk'in, Türkiye'deki ilişkileri ortaya çıktığı zaman Abdi İpekçi cinayeti çözülür. Şimdi bir şeye daha dikkatini çekmek istiyorum: Ağca hapisten kaçırıldığı dönemde Vatikan'da neler oluyordu? Vatikan iki büyük skandal ile sarsılıyordu. Biri P2 Mason Locası, İkincisi Banco Ambrosino... Bu sırada seçilen Papa 1. Jean Paul tam bu skandallar hakkında açıklamalar yapacakken birden öldü. Daha 33 günlük Papa'ydı. Otopsi bile yaptırmadı Vatikan'ın içindeki cunta. Çünkü bu cunta skandallar patlayana kadar çok önemli bir plan uyguluyordu.

Neydi bu gizli plan?

Bu plan, Sicilya'nın, İtalya'dan kopartılıp bağımsız bir devlet olması ve ABD'nin, Akdeniz'deki adası haline getirilmesiydi. Skandal patlayınca her şey durdu. 33 gün sonra birdenbire ölen Papa işte bunları açıklayacaktı.

Türkiye bu hikâyeye neresinden dahil oluyor peki?

O yıllar Türk istihbaratının eline önemli bir bilgi ulaştı. Bu bilgide, o yıllar Ankara'da bürokrat olan bir Türk vatandaşının ileride Türkiye'de çok önemli görevlere getirileceği ve bu kişinin Abdi İpekçi'nin öldürüleceğini bildiği yazıyordu.

Kimdi bu?

Söylemem. Türkiye çok ilginç bir ülke. Turgut Özal Cumhurbaşkanı iken Mesut Yılmaz'ın Avrupa'da yaşayan bir yakın arkadaşına, Özal'ın bir hafta içinde öleceği ve bunu Mesut Yılmaz'a anlatıp ANAP'ı, Özal sonrasına hazırlaması gerektiği söylenen bir telefon geldi. Ama arkadaşı bunu ciddiye almadığı için Yılmaz'a söylemedi. Mesut Yılmaz mesela bunu bilmez. Türkiye, Ağca'yı filan bir kenara koyup kendisi ile gerçeklerle yüzleşmek zorunda.

Tekrar en başa dönelim. Abuzer Uğurlu için kilit adam diyordunuz...

Onun ve Bekir Çelenk'in devletle bağlantıları açıklanmalı. Rahmetli Uğur Mumcu dışında kimse bu ikili ile ilgilenmedi. Bekir Çelenk, Türkiye'ye iade edildi. Hapisten tam çıkacaktı ki birden ölüverdi. Kıbrıs Savaşı'ndan sonra Türkiye'ye silah ambargosu kondu. 1980

darbesinden sonra halktan silahları teslim etmeleri istendi. Biliyor musun kaç tane silah teslim edildi? Tam 800 bin. Gökten zembille mi geldi bu silahlar? Ordudan çok...

İpekçi'nin öldürüleceğini yurtdışından bilen yok muydu?

Abdi İpekçi cinayetini bilen ikinci kişi bir Kardinal. Türkiye, bu Kardinali sorguya çekebilirse çok ilginç şeyler ortaya çıkar. Adı Stanislav Dsiwz. Papa vurulduğu sırada onun yanında olan kişi. Hadi bir şey daha söyleyeyim; o dönemde Vatikan'da patlayan skandalları kim soruşturdu biliyor musunuz? Şimdiki Papa Ratzinger.

Mehmet Ali Ağca cezaevinden kaçırıldıktan sonra bir süre gezdirildi. Bunun sebebi neydi?

Onun gibi köyden gelmiş birine Avrupalı yaşamını öğretmekti. Kısa bir süre İran'da kaldı. Oradan Bulgaristan, ardından İspanya, sonra İsviçre... Ve de nihayetinde İtalya... Papa suikastında kullanılan silah da ona İsviçre'de verildi. Olten kentinde... Bir adam yanına gelip, "Bu tabancayı kullanacaksın" dedi ve silahı verip dönüp gitti. Ağca onu bile tanımıyor. Bu adam Avusturya vatandaşı idi. Resmi görebiliyor musunuz?

Peki bu karmaşık ilişkiler bugün hâlâ devam ediyor mu?

Devam etmez mi! Tabii ki devam ediyor. Bakın Ağca'yı hapisten çıkartabiliyorlar. Onu dezenformasyon için kullanıyorlar. Herkes "Ha şimdi söyleyecek, ha yarın söyleyecek" diye beklenti içine sokuluyor.

Oysa bildiği hiçbir şey yok. Piramidin tepesi hakkında sıfır bilgisi var. Zaten dedim ya, bilseydi çoktan öbür tarafa gitmişti. Adamlar, Papa öldürecek kadar tehlikeli.

11 EYLÜL'ÜN ANLAMI NEDİR?

Size göre 11 Eylül olayı nedir? Arkasında hangi güç veya güçler vardır? Amaçları nedir?

11 Eylül 2001'de Amerika'nın New York ve Washington eyaletlerinde yaşanan olayları bir "Sebep/Sonuç" ilişkisi çerçevesinde ele almak gerekir. Bu bakış açısıyla değerlendirildiğinde 11 Eylül bir "Sonuç"tur, "Sebep" değil. Öyleyse sadece bu "Sonuç"a bakarak bunu yorumlamak yanlış yönlendirmelere açık olmayı da beraberinde getirir.

11 Eylül'ün doğru, bilimsel ve toplumsal tanımını yapabilmek için de öncelikle, "sebep"(ler)in tanımlanması gerekir. Bu tanımlama sürecinde ele alınması gereken dört unsur vardır. Bunlar sırasıyla a) ekonomi b) siyaset c) toplum d) tarih kategorileridir, Metodolojik olarak şu bakış açısının çözümleyici bir formül olduğunu düşünüyorum. **"Ekonomi- Politiğin ortaya çıkardığı Farklılıklardan, Toplumsal- Tarihsel bir ÇELİŞKİ doğmuştur."** Formül bu. Olaya böyle bakıyorum.

"Sebep"(ler) nedir? Olayı tamamen anlatabilmek için "Axiomatic" veriler henüz tam olarak incelenmiş değil. Ancak bazı ipuçları var. Bunlardan birkaç tanesini söyleyeyim:

11 Eylül, "ASİMETRİK SAVAŞ TARZI" (Warfare) diye tanımlanan türün şimdilik ilk "GLOBAL" örneğidir. Ve ben iddia ediyorum ki bu "Tedhiş" eylemi ABD içinden "Lojistik, stratejik, aksiomatik ve taktik" destek alınarak gerçekleştirilmiştir. ABD böylesine büyük bir eylemi BEKLİYORDU. Askeri ve Diplomatik terminolojide "Prolifcration/Çoğalma" tehdidi diye bilinen bu tedhiş türüyle ilgili ABD yönetimi Demokrat Senatör Sam Nunn başkanlığındaki PSI komitesi tarafından ve John F. Sopko'nun imzasıyla hazırlanmış olan bir raporu okumuştu. Bu raporun ilk hazırlanışı ise ünlü Aspen Enstitüsü'nde 1996'da gerçekleşmişti. Atlayarak

ekliyorum: ABD Savunma Bakanı William Cohen 1998'de (Aralık) "ABD'nin çok büyük bir terör eylemiyle muhatap olacağı şeklinde gizli bilgiler aldık" demişti. (25 Ocak 1999)

Kısacası 11 Eylül Olayı, ABD halkı için "Sürpriz" ama en üst yönetimi için "Beklenen" bir olaydı, diyebilirim.

Eğer olayın arkasında Usame Bin Ladin ve El-Kaide yoksa bu bir '"komplo" mudur? (Gerçi siz Tempo 'daki yanıtlarınızda "Ladin bu işin tetikçisidir" diyorsunuz. O zaman bu eylem "Ladin 'e ihale edildi ama arkasında başka güçler var'' anlamına mı geliyor?) Komplo ise tertipçiler nasıl gündeme getirdiler, nasıl bir teknik hazırlık ve uygulama süreci planlamış olabilirler? Bir senaryonuz var mı?

Arkasında kimler vardı? Ben bu soruyu 11 Eylül günü olaydan hemen sonra radyo, gazete ve iki TV kanalına yaptığım açıklamayla cevap verdim. Usame Bin Ladin, bu olayın tetikçisi olabilir. Ama planlayıcısı olamaz. Gerçi uçakla saldırı modeli yeni değildir II. Dünya Savaşı'nda hem Hitler hem de Japonlar tarafından kullanılmıştır. İlk olarak da 1920'li yıllarda şimdiki Suudilerin, Irak'la savaşında kullanılmıştı. Ama olayın gerçekleştiği ve bundan kimin yararlandığı (Cui bono) açısından bakıldığında bunun Usame'nin kendi başına yapamayacağı kadar iyi planlanmış bir eylem olduğu görülür. Ladin ve El-Kaide'nin WASP'ın en üst temsilcileri tarafından, kendi çıkarlarını sürdürebilmek ve pekiştirmek için, "Günah Tekesi" olarak kullanıldığını düşünüyorum. Nitekim 11 Eylül'de ABD, "Usama'yi bize verin" dediği zaman gerçekte İSTEMEDİĞİNİ belirttim.

Aynı şekilde söz konusu mülakatınızda "Ladin'in, İsrail'e karşı tek bir saldırısı yok" diyorsunuz. Ve bunu ilginç buluyorsunuz. Buradan Ladin 'i, İsrail yönlendirdi sonucu çıkarabilir miyiz?

Hayır, çıkmaz. Çünkü İsrail'in böylesine bir planı yapabilecek gücü yok. İsrail ve Siyonizm abartılıyor. Bunlar bu kadar becerikli olsalar, Arafat'ı temizlerlerdi. Usame'nin, İsrail'e saldırısı yok, çünkü İsrail'e saldırmak "işine" gelmez.

Siz "Saldırıların arkasında silah tröstleri, petrol şirketleri ve ilaç tekelleri var" diyorsunuz. Açar mısınız?

Evet, bence bu olayın planlayıcıları, çoğu birtakım karanlık (ARCANE) gizli tarikatların üyeleri olan WASP'ın temsilcileridir. Bunlar II. Dünya Savaşı'nda, Japonya'nın Pearl Harbour'a saldıracağını da önceden haber almışlar ama "önlememişlerdi." Amaçları ABD'yi topyekûn savaşa sokmaktı ve soktular. Kennedy cinayeti de öyledir. O öldü, Vietnam Savaşı başladı. Dikkat ederseniz son beş yıldır Clinton'un imzalamadığı gelmiş geçmiş en büyük "Silah/Savaş Uçağı İhalesi"ni -ki 200 milyar dolar tutarında- bu olaydan sonra Başkan Bush hemen imzalayıverdi. Petrol tröstleri ise hemen Avrasya coğrafyasındaki faaliyetlerini artırdılar. Usame de bu büyük şirketlerden birinde Suudi Prens Faysal El Türki ile ORTAK, İlaç tröstleri ise ABD yasalarına aykırı olmasına rağmen hemen ilaç fiyatlarını kendi aralarında anlaşarak artırdılar. Son üç yılda yaklaşık yüzde 28-30 düşüş göstermiş olan silah sanayinin borsalardaki hisse senetleri ve bonoları tavan yapmaya başladı. Saymakla bitmez!

ABD istihbaratı bu eylemi neden haber alamadı? Bir istihbarat zaafı mı söz konusu? (Aldı da başka şeyler mi oldu?)

Sadece ABD istihbaratı değil en az 50 istihbarat örgütü ATLADI. Böyle palavra olur mu? Size 15 tanesini sayayım. Bu kadar gizli istihbarat örgütünü atlatabilmek olası mıdır? ATF,

BWAT, CBIRF, CBRRT, DOE, Europol, FBI, CIA, FEMA, HU A, TREVI, CIO, DİN, FSB. HAZMAT, LEHİ, MOD, RAIDS, SİS, vd. Bu örgütler ancak bir şekilde atlatılabilirlerdi o da eğer "Bilgi Akışında Interception" olduysa. Yani "Akan İstihbarat" bir süre için kesintiye uğradıysa. Bunu da ancak Silah Tröstleri yapabilirdi, çünkü "Interception Cihazlarını" da onlar ÜRETİYORLAR.

Yanı sıra arkasındaki güçlere dair başka iddialar da var. Bunlar arasında Rusya-Çin Avrasya Bloğu, Almanya önderlikli Avrupa, İsrail gibi devletler sayılıyor. Bu iddiaların gerçeklik payı olabilir mi?

Hayır, hiç sanmıyorum.

Ayrıca daha ezoterik çağrışımlar yapan "derin dünya devleti'', "Bielderberg" gibi yorumlar da mevcut. Bunlara ne diyorsunuz? Siz dünya gizli örgütler tarihi üzerine çalışmalarınızla da tanınıyorsunuz. Bu eylemi gerçekleştirenlerin bir "ideolojileri" var mı? Eğer öyleyse bu güçlerin nihai amacı nedir? (Daha ezoterik bakarsak) Arkasında böylesi tarikatvari bir güç olabilir mi?

Evet, bu eylemi gerçekleştirenlerin bir ideolojisi vardır. Bunu da bir ABD Doları'nın üzerindeki "Mason Mühürü'nde bulursunuz. Bir Dolarlık ABD parasının üzerinde "Novos Ordo Seaclaruni" yazıyor. Bir piramit ve onun üzerinde de küçük bir piramit var.

Bunun içinde bir göz, altında da "Yeni Dünya Düzeni" (NOS) yazıyor. Doların sağ tarafında Kartallı motifte ise GEMERA sistemiyle düşürülmüş bir tarih var: 13 Ekim Cuma 1307. Yeni Tapınak Şövalyelerinin başı Şövalye Molloy'un yakılarak öldürüldüğü gün! Eğer bu bir rastlantıysa, o zaman bu kişilerin bir ideolojisi yoktur diyebiliriz!

Siz dünya literatürünü de takip eden bir insansınız. Olay sonrası ve şimdi ABD halkının girdiği psikoloji nedir?

Ben de ABD'de uzun süre yaşadım. Sanıyorum Amerikalılar bir süre sonra kendilerini sorgulamaya başlayacaklar. ABD'de yönetime düşman olan ve yıllardır bunu söyleyen o kadar çok gizli örgüt var ki... FBI dosyalarına geçmiş olan birkaçını.

ABD'de farklı düşünen/'teröristler" açıklamasına karşı çıkan güçler var mı? (Yönetim kademesinde olsun aydınlar arasında olsun) Ne diyorlar?

Tabiidir ki var. Bunların dünyada belirli dostları var. Türkiye'de de var.

Şarbonlu mektuplar olayı size göre nedir? 11 Eylül'le bağı ve amacı nedir?

Antrax ve diğer maddeler "Proliferation" kavramı içindedir. Dünyada elde edilmesi en kolay saldırı silahıdır. Şarbon (Antrax) eylemlerinin ABD içinden ve bizzat ABD'liler tarafından yapıldığı resmen açıklanmadı ama bence kesindir. Son 30 yılda FBI belgelerine göre ABD'de (1969-99) 81 biyolojik silahlı saldırı var. Aynı dönemde 102 kez de kimyasal silahlı saldırı yapılmış. 1997-99 arasında iki yılda 24 kez de nükleer silahlı saldırı eylemi önlenmiş! Şaka değil, ABD kendi ektiği terör tohumlarının şimdi kendi topraklarında yeşerdiğini görüyor.

İddia edildiği gibi bir "medeniyetler çatışması " mı hedeflenmiştir? İslam 'a karşı bir "Haçlı Seferi " mi başlatılmak istenmiştir?

Şu Huntington'dan da onun tezlerinden de bana gına geldi. Bu tezler zaten "Bilimsel" değil, propaganda amaçlı. Dolayısıyla Huntington haklı mı değil mi tartışması abesle

iştigaldir. Haçlı fikri hep vardı ve var olacaktır. Bunu Huntington keşfetmedi!

11 Eylül'den sonra dünyanın geleceğini nasıl görüyorsunuz? Nasıl bir sürece girecek? Örneğin demokrasi, terör bahanesiyle askıya mı alınacak?

Evet demokrasi askıya alınacak. İnsan hakları palavrası da askıya alınacak, zaten alınmaya başlandı bile. ABD'de, İngiltere'de ve Avrupa'da artık hiçbir yönetim İnsan Hakları, Eşitlik, Kardeşlik, Demokrasi, Feminizm gibi mason palavralarını kendisi için kullandırtmıyor. Bu "Çifte Standartları" BİZİM gibi "Westoxieation" hastalığına tutulmuş ülkelere kazıklıyorlar. 21. yüzyıl **karizmatik çağın bittiği, enigmatik çağın başladığı dönemdir.** Ben böyle yorumlu-yorum.

Türkiye bu süreçten nasıl etkilenecektir? Ne yapmalıdır?

Sadece Türkiye değil, İslamiyet de işte bu yeni "Çağın" dinamiklerinin neler olacağını göremezse "Yok olma" sürecine girecektir. Bundan 15 yıl önce Moskova'da "Komünist Partisi yasaklanacaktır" denilseydi herkes söyleyene deli gözüyle bakardı ama YASAKLANDI. İslamiyet için de aynı durum söz konusudur. Türkiye acilen toparlanmak zorundadır. İş işten geçmek üzere.

Eklemek istedikleriniz?

"Proliferation" konusunda ayrıntılı bilgi edinmek isteyenler 9-10 Haziran 1999'da Eastern Mediterranean Security and Cooperation başlıklı Uluslararası Konferans'ta verdiğim "Proliferants and Terrorists" başlıklı (İngilizce) tebliğe bakabilirler. (Insight, F. Naumann Foundation, 1999) ISBN 975-7218-16-2.

Enigmatik Çağ konusunda ise benim, "Laiklik/Enigmaya Dönüşen Paradigma-1995" ile "Bilinmeyen Hitler" (2000) ve "Tapınak Şövalyeleri" (2001) adlı kitaplarıma bakabilirler.

A. DE LA JONQUİERE'E GÖRE SULTAN ABDÜLHAMİD HAN DÖNEMİNDEKİ NÜFUS DAĞILIMI VE TAHMİNLERİ (1881)

Nüfus sayımları ve tahminleri hakkında doğru ve tam bilgiler edinebilmek tarihçiler açısından daima büyük bir sorun olmuştur. Batılı kaynaklar özellikle de Fransızlar işlerine geldiği ve çıkarlarına uyduğu şekilde sayım sonuçları ve tahminleri yayınlamışlardır. Buna rağmen günümüzde de dikkate alman bazı kaynaklar vardır. Bunlardan biri de A. De La Jonquıere tarafından yazılmış ve ilk baskısı 1881'de yayınlanmış olan "Histoire de l'Empire Ottoman" adlı kitaptır. (Paris, Librairie Hachette). A. De La Jonquıere, **İstanbul'da askeri okullarda ders vermiş bir tarih profesörüdür.**

Jonquiere'nin aktardığı bilgilere göre Sultan Abdülhamid Han'ın saltanatının ilk yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nda takribi nüfus dağılımı şöyledir. (NOT: Yazar bu sayılara Mısır, Bosna-Hersek ve Bulgaristan'ı özellikle almadığım çünkü bu bölgelerde yaşanan iç ve ters göçler nedeniyle elinde kesin sayılabilecek rakamlar olmadığını belirtmiştir.)

Jonquiere, Osmanlı etnik yapısını 7 ana grupta ele almıştır. Bunlar şöyledir:

1. **Grup: Türkler**

Osmanlılar 9.700.000

Türkmenler	300.000
Rumlar	2.100.000

2. Grup: Yunan-Latin Asıllılar

Tzintzares (Valak)	900.000
Arnavut	1.300.000

3. Grup: Slavlar

Bulgarlar	1.500.000
Sırplar	150.000
Kazaklar	32.000

4. Grup: Gürcüler

Çerkezler	700.000
Laz	5.000

5. Grup: Hint Asıllılar

Çingeneler	212.000

6. Grup: Fars/İran Asıllılar

Ermeni	2.300.000
Kürt	1.000.000

7. Grup: Semitler

Arap	4.000.000
Dürzi	310.000
Maronit	482.000
Süryani	73.000
Keldani	233.000
Yahudi	150.000
Yahudi-Dönme	8.000

Jonquiere, dinlere göre de bir tahmini dağılım vermiştir. Buna göre Osmanlı İmparatorluğu'nda 1881 yılı itibariyle16.730.000 Müslüman vardır. Bunlardan 9.700.000'ü Sünni, 1.500.000 Vehhabi ve sadece 30.000'i Şii'dir. Hıristiyan sayısı ise şöyledir. Toplam: 8.030.000. Bunun 3.167.000'i Ortodoks ve yaklaşık 3 milyon kadarı da çeşitli kiliselere bağlı Katolik'tir.

TEOLOJİ ÜZERİNE

İstanbul 'daki Anadolu

Aytunç Altındal, teoloji üzerine, özellikle Hıristiyanlık üzerine çalışmaları, yazdıkları ve söyledikleriyle dikkatleri çekiyor. Niye böyle bir dalda çalışmaya karar verdiniz, bu konuya neden ve nasıl ilgi duydunuz?

İlkin Türkiye'de az bilinen bir olayı anlatarak başlayayım. Türkiye'de Batılı bir kavram olan TEOLOJİ, İlahiyat olarak tercüme edilmiştir. Oysa Batı'da İlahiyat'ın karşılığı DIVINITY'dir ve bunun da gerçekte TEOLOJİ'yle birebir kan bağı yoktur. TEOLOJİ doğrudan doğruya TANRI-BİLİM'dir. Diğer bir deyişle TEOLOG denilen şahıs TANRI ile ilgilidir. Din onun için birincil değil üçüncül değerde bir araçtır. Hiç kuşkusuz hiçbir TEOLOG DİNSİZ (Din olmadan) yola çıkmaz ama Batı Hıristiyan anlayışında TEOLOG daha çok Filozofla uğraşır veya kendisi "DİN FELSEFESİ" yapar veya üretir. Dolayısıyladır ki kısa kesmek için söylüyorum, TEOLOJİ Türkiye'de anlaşıldığı ve kullanıldığı anlamda İlahiyat değildir.

Laiklik denilen uygulama ilk kez Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından RESMEN bir devlet ideolojisi olarak benimsenmiştir. "Laiklik"in ne olduğunu bilebilmek için ilkin Hıristiyanlığa bir bütün olarak bakmak gereklidir. Çünkü Laiklik, Hıristiyan Batı kültürünün bir yansımasıdır. Ben de Laiklik konusunu yerli yerine oturtabilmek için ilkin Hıristiyanlığın öğrenilmesi gerektiğini düşündüm ve 1965'den bu yana çalışmalarımda bu anlayışa ağırlık verdim. Nitekim bu çalışmalarımın sonucunda LAİKLİK konusunda kitaplar yayınladım, makaleler yazdım ve yurtiçinde ve dışında birçok konferans verdim. Böylelikledir ki örneğin Türkiye'de insanlar Laiklik ile Sekülerleşme=Dünyevileşme olguları arasındaki farkı öğrendiler. Simdi birçok yazar, özellikle de "Çok keskin" İslamcı geçinen birtakım kişiler Laikliği eleştirirken benim getirdiğim anlayışı kullanıyorlar. Ve kendilerinden bekleneceği üzere de bu anlayışı "kendileri" keşfetmiş gibi davranıyorlar. Tabii ki olay kendi çalışmalarıyla ortaya gelmediği için de zaman zaman MALAPROPİZM'e düşüyorlar. Yani kulaktan duyma kitaptan aşırma kavramlarla bilgiçlik taslamaya başladıkları için yanlış kavramları yanlış bağlamlarda kullanarak gülünç oluyorlar. Bunlar, Laiklere kendilerini beğendirmek için "Entel" olmaya kalkışmış **"İslamcı Palyaçolar"** olarak tanınıyorlar.

Fener Rum Patrikhanesi ile ilgili uyarıcı sözler söylüyorsunuz. Patrikhane 'nin, Vatikan benzeri bir devlet haline gelerek, Türkiye için PKK'dan daha tehlikeli olacağını söylüyorsunuz? Bunu neye dayanarak iddia ediyorsunuz? Size göre Patrikhane neyin peşinde, bunun için nasıl bir yöntem izliyor?

Fener Patrikhanesi konusu eskidir. Ama 1990'da bu konuyu Türkiye'nin gündemime ben soktum, doğru söylüyorsunuz. Benim bir kitabımda da yazdığım gibi Patrikhane, "Bizimdir ama Bizden Değildir". Günümüzde Türkiye'de eski solcu yeni götürücü kesimde Hıristiyanlığa özenme numarası çıktı. Öyle ki bu tipler açıkça Hıristiyanlığa çağrı yapıp "Diyalog ve Hoşgörü" numarasıyla Misyonerlik çalışmalarına destek oluyorlar. Buna karşı çıkanları da artık cılkı çıkmış olan "Komplo Teorisi Üreticileri" ve "Gerici" gibi kavramlarla yaftalamaya çalışıyorlar. Bu numaraları artık kimsenin yemediğinin ise farkında değiller. Bunlar eskiden PKK'yı savunuyorlardı. PKK'nın lideri Marksist-Leninist iken şimdi ZERDÜŞTCÜ oldu ya bunlar da anında "Azınlık Hakları Savunucusu" kesildiler. Bu üçkâğıtçılar MİLLİ MÜCALELE döneminde de vardılar bugün de varlar. Patrikhane işte bu paralı askerleri kullanmaktadır.

Evet Patrikhane, PKK'dan çok daha tehlikeli bir sorundur. Dikkat bu sözlerimle **"Türkiye'de yaşayan RUMLAR tehlikelidirler"** demek istemiyorum. Bugün İstanbul'da ya da Türkiye'de 300-400 000 Rum olsa İstanbul bu kadar batmazdı. Yaşanılabilecek bir kent olurdu. Ama Patrikhane "Devlet İÇİNDE DEVLET" olmak hevesindedir. Arkasında da iki güç vardır. İçerde MASONLAR dışarıda AMERİKA.

Vatikan, İsrail'i 1993'te devlet olarak tanıdı. 93'te ne değişti de bu tanıma gerçekleşti? Papa 'nın, İsrail 'i de kapsayan "Kutsal Toprakları'' ziyareti, ne anlama geliyor? Bu ziyaret sırasında Papa, Filistinlilerin acısını paylaşırken, 'Yahudi soykırımına karşı bir tepki vermediği için Vatikan adına özür dilemesi ' yönündeki Yahudi isteğini de yerine getirmedi. Bunlar size göre neyi ifade ediyor?

Papa, gezisini çok önceden 1985'de planlamıştı ve yaptı. Amacı Hıristiyanlığı yeni bin yılda başta Türkiye ve Avrasya'da yaymaktır. Bunun için üç kavram seçilmişti. Ve bu kavramları yaygınlaştırmak için de üç büyük örgüt kurulmuştu. Bunlar **1) Diyalog, 2) Hoşgörü 3) Karizma kavramlarıdır.** Papalık ve onların yerli işbirlikçileri uzun yıllardır bu kavramları Müslümanların gündelik hayatlarına sokmuş bulunuyorlar. Geçtiğimiz mart ayında Trabzon Belediye Başkanlığı'nın daveti üzerine bu güzel kentimize gittim ve orada verdiğim konferansta bunları uzun uzadıya anlattım. Kısaca bir kez daha tekrarlayayım. Diyalog ve Hoşgörü bir vasıtadır. Papalığın gerçek anlamda Müslümanlarla ne diyalogu ne de hoşgörüsü vardır. Bu yolla Müslümanları pasifize etmeyi planlamışlardır. Papalığın bu misyonunu Müslüman topraklarda hayata geçirmesi için kurulmuş üç örgüt şunlardır: 1) **Focolare** 2) **Neo- Katakumenata** 3) **Kommunion and Liberty.** Bu örgütlerden birincisi tüm İslam âleminde tam 4400 tırnak içinde Müslüman ile çalışmaktadır. Bu Müslüman geçinen FOCOLARE muhiplerinden 130 kadarının Türkiye'de olma ihtimali yüksektir.

Dünya sistemi içinde Hıristiyanlığın gücü nedir?

Dünya sistemi içinde Hıristiyanlığın yeri ve rolü çok büyüktür. Şöyle ki Avrupa Birliği Parlamentosu'nda bile Hıristiyan Birliği grubu bulunmaktadır.

Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafya açısından düşünürsek, siyasal olayları doğrudan etkileme veya belirleme bakımından Ortodoks Hıristiyanlar büyük bir tehlike taşıyor mu? Katoliklik için, bu bağlamda, neler söyleyebilirsiniz? Ortodoks Hıristiyanlar ile Katolik Hıristiyanlığı ayıran en temel özellikler neleredir? Bunların siyasal ilişkilere yansıması ne ölçüdedir?

Katolik ve Ortodoks inançlarını birbirlerinden ayıran ilk büyük kavga günümüzde de tartışılan EKÜMENİK PATRİKLİK konusundan kaynaklanmıştır. 6. yüzyılda başlayan bu kavga daha sonraki yüzyıllarda derinleşmiş ve II. yüzyılda taraflar birbirlerini aforoz etmişlerdir. Bu aforoz 1960'lı yıllarda Fener Patriği Athenagoras ile Papa'nın Kudüs'te bir araya gelmeleri sonucunda büyük ölçüde yumuşamıştır. Yüzyıllar sonra gerçekleşen bu buluşma nedeniyle iki taraf birbirine daha yumuşak davranmaya başlamıştır. Aralarındaki uzlaşmazlık Hıristiyan akaidi ile ilgilidir ve **FİLİOG** Sorunu diye bilinir. Dileyenler bu konuda benim **"Türkiye ve Ortodokslar"** adlı kitabımı okusunlar (Anahtar Yay).

Türkler, tarihsel olarak (sizin İstanbul'un Fethi 'nde Ortodokslara karşı, Katoliklerin Fatih Sultan Mehmed'e yardım ettiği görüşünüzü de dikkate alarak) Katoliklere daha yakın işbirliğine mi giriyorlar? Neden?

1919'da İstanbul işgal edilince Fener Patriği fırsattan istifade edip dünyadaki bütün büyük kiliselere bir mektup yollayarak Hıristiyanlığın **"Yeni** ROMA" dediği İstanbul'un bir daha "KAFİR" Türklerin ve Müslümanların eline geçmemesi için tüm kiliselerin birleşmesini istemişti. Bu çağrı üzerine Dünya Kiliseler Birliği kuruldu. Günümüzde en etkili kurum budur. Katolikler o dönemde bu birliğe girmediler. Şimdilerde ise bir kardinal aracılığıyla temsil ediliyorlar o kadar. Türkiye ve Anadolu toprakları Katolikler için değil Ortodokslar için "Kutsal TOPRAK" konumundadır. AYASOFYA'nın yeniden Ortodoks ayinlerine açılmasını ve Kilise'ye devredilmesini Lozan öncesinde Vatikan önlemişti.

Türkiye 'de son yıllarda bir misyonerlik atağı var. Türkiye için bir Hıristiyanlık (Hıristiyanlığı seçenlerin artması) tehlikesi var mı?

Evet var ve bu tehlike sanıldığından çok büyük. Türkiye hızla Hıristiyanlaştırılmak isteniyor. Bu alan da çok mesafe kat edilmiştir. Önlem alınmazsa daha da artacaktır. Nitekim Yunanistan **ESKİ PONTUS'UN KUTSAL MERKEZİ** olarak kabul ettiği Trabzon'da Konsolosluk açmak için başvurmuş ve bu isteği **DÖNME** bir aileden gelen Dışişleri Bakanı İsmail Cem tarafından uygun görülmüştür.

Hıristiyan dünyasının İslam âlemine bakış açısında bir değişme mi var? Dinler arası diyalog gibi kimi söylemler bunun bir işareti mi? Gelecek yıllar bu bağlamda nelere gebe?

Bu sorunuzu üçüncü sorunuzda kısmen yanıtladım. Gelecek yıllarda Türkiye'deki **DİYALOG VE HOŞGÖRÜCÜLER** arkalarına masonları ve Amerika'yı (Siz CIA diye okuyun) alarak çalışmalarına hız verecekler.

"Ayasofya ibadete açılabilir mi?.. Açılmalıdır... Ama bunun yollarını iyi bilmek gerekir" diyorsunuz. Ayasofya neyi ifade ediyor ve niçin ibadete açılmalı, bunun yolları nedir?

Bu konuyu bir televizyon programında (Star/Objektif) o zaman İsparta milletvekili olan Sn. Ertekin Durutürk'le tartışırken gündeme getirdim. Evet Ayasofya'nın **TAMAMI** ibadete açılabilir. Ama bunun yollarını iyi bilmek gerekir. Yanlış bir adım atılırsa kaş yapalım derken göz çıkartılmış olur. Onun için burada nasıl yapılabileceğini açıklamayayım. Ama bir çözüm vardır.

Türkiye 28 Şubat'ı yaşadı, yaşamaya devam ediyor. Müslümanlar üzerinde ağır baskılar hüküm sürüyor. Bu, Türkiye'de laiklik, din, sekülarizm gibi kavramların (daha açıkçası din-devlet ilişkisinin) yanlış tanımlamasından mı kaynaklanıyor? 28 Şubat'ı bu bağlamda nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu kesimin önde gelen liderlerinin siyasi yasaklı kılınmasıyla ne amaçlanıyor?

28 Şubat kaçınılmazdı. Böyle değerlendiriyorum. Erbakan bu olayın kan dökülmeden çözümlenmesi konusunda başarılı olmuştur. Evet, tartışmalarda **Din-Devlet** ilişkileri **Laiklik** ve **Sekülarizm** arasındaki farklılıklar rol oynamıştır. Ancak Türkiye'nin üzerindeki dış baskıları ve içerden de **MASON** mahfillerinin bozguncu faaliyetlerini görmemezlikten gelmeyin. Bunlar da önemli rol oynadılar. Hatta o günlerde ben Refah Partili bir bakana olaydan yaklaşık altı ay kadar önce hükümetin nasıl ve ne zaman mason baskılarından bunaltılarak çözüleceğine ilişkin **bir takvim vermiştim.** Tam dediğim tarihte olaylar gerçekleşti.

Sizinle yaptığı bir mülakatta "Ordu bize karşı darbe yapmaz" diyen Necmettin Erbakan'ın yanıldığı nokta neresiydi?

Erbakan nitekim darbeyi önledi. Olay, **Muhtıra** düzeyinde kaldı. Ama unutmayın ki aynı Erbakan bana daha iktidara gelmeden iki yıl önce **"Aytunç Bey korkarım bu adamlar bizi yakında iktidara getirecekler ama ondan sonra bizi iktidarda boğmayı deneyecekler"** de demişti. Ben de bunları o zaman yazmıştım. İsteyenler benim **"LAİKLİK / Enigmaya Dönüşen Paradigma"** adlı kitabıma bakabilirler.

Bir meslektaşınız Necmettin Erbakan için '"Erbakan köktendinci değil, kökten devletçidir" diyor. Siz de bir yazınızda, Erbakan ile ilgili bir anınızı anlattıktan sonra, '"Erbakan'ın emperyalizm, kapitalizm, sömürü gibi sol literatürü kullandığını; bu kavramların bolca kullanıldığı Adil Düzen'i kabul ettiğini " söylüyorsunuz. Sizce, son yaşanan tecrübeler ışığında, hangisi doğru?

Erbakan doğrusu devletten yana bir siyasetçidir. Ancak onun devlet anlayışı Cumhuriyet Halk Partisi'nin devlet anlayışının tam zıddıdır. CHP ne denli **DEVLETÇİ** ise Hoca o denli **"HÜR Teşebbüsçü"dür.** Kısacası Erbakan her Müslüman gibi devletten yanadır. Ama asla DEVLETÇİ değildir. Hoca, askere toz kondurmaz ama asla MİLİTARİST değildir.

Türkiye'de, Müslümanların siyasi arenadaki geleceğini nasıl görüyorsunuz? Dikte edilen bir çıkış yolu mu bulacaklar, yoksa geçmişten de dersler çıkararak kendilerine özgü bir çıkış yolu mu? Bu konuda hangi lider adaylarına şans tanıyorsunuz?

Ne yazık ki iyi görmüyorum. Bunun pek çok nedeni var. Ama hani o ünlü fıkrada olduğu gibi tek nedenini söyleyeyim okurlarınız anlarlar. Müslümanlar PARA, ŞÖHRET VE KADIN **konularında iyi bir sınav** VEREMEZLERSE **yine oturup ağlayacaklardır. Dost acı söyler. Ben de söylüyorum.**

BİR "SAKINCA" GÖRÜLMEDİ.

Nokta
21 Mayıs 1984

Ankara'da Selanik Caddesi'ndeki Sanatevi'nde Ankara Emniyet Müdürlüğü'nden gelen üç polis memuru ile uzun boylu sakallı genç arasındaki görüşme bir türlü sonuçlanmıyordu. Polisler "oyun bu gece oynarsa, işlem yaparız" diye diretiyorlardı. Uzun boylu ve sakallı genç adam, oyun için gereken başvuruları yaptıklarını ve biletleri satışa çıkardıklarını anlatmaya çalışıyordu ama durum pek iç açıcı görünmüyordu.

Olay, 10 Mayıs günü saat 14 sularında yaşanmaktaydı. Uğur Mumcu'nun bir ay İstanbul'da sergilenen "Sakıncasız" adlı oyunu için Ankara'da gereken başvurular yapılmış, biletler satışa çıkarılmıştı. Ancak, başvuruda bir-iki günlük bir gecikme olduğu için Emniyet Müdürlüğü'nden Sıkıyönetim Komutanlığı'na konu ile ilgili yazı ulaşmamıştı. Bu yüzden oyunun 10 Mayıs günü başlamasına olanak yoktu. Polisler, durumu, Sakıncasız oyununu düzenleyen Süreç Yayıncılık A.Ş.'nin Ankara Temsilcisi Mehmet Açıktan'a bildiriyorlardı. Bir başka sürpriz daha vardı. Oyunculardan biri, askerlik yoklaması yaptırmadığı için yakalanmış ve "adamlı" olarak Çankaya Askerlik Şubesi'ne gönderilmişti. Oyuncu, daha sonra gözaltına alınacak ve yerine İstanbul'dan yeni bir oyuncu getirtilerek rolü ezberletilecekti. 10 Mayıs günü saat 17'ye yaklaştığında seyirciler birer ikişer, Sanatevi'ne doğru gelmeye başlamışlardı. Ancak henüz gereken izin gelmemişti. Emniyet Müdürlüğü'nün yazısı o günün sabah ve öğlen postası ile sıkıyönetime henüz gönderilmemişti. Bu yüzden akşama kadar işlemler tamamlanmamıştı. Sanatevi yetkilileri ile Mehmet Açıktan, durumu gerek Emniyet

Müdürlüğü Basın Bürosu'na gerekse Sıkıyönetim Komutanlığı'na bildirmişlerdi. İzin 17'yi çeyrek geçe telefon ile iletildi. Ankara Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Sabri Yirmibeşoğlu, oyunun başlatılması için gereken emri vermişti. Gerçi henüz emniyet yazısı sıkıyönetim komutanlığına ulaşmamıştı, ancak Yirmibeşoğlu anlayışlı davranmış ve gereken emri hemen vermişti. İzin Sanatevi'ne ulaştığında gişeden gelen seyircilere özür dileniyordu. Ancak kimse bilet parasını geri almak istemiyordu. Ertesi gün gelinmez miydi? Ertesi gün oyun başladığında Mehmet Açıktan'ın yüreği yeniden atmaya başlamıştı. Genelkurmay Başkanlığından bir görevli oyun ile ilgili bir yetkiliyi arıyordu. Açıktan, heyecanla telefona doğru gitti. Karşıdaki ses, Genelkurmay Başkanı Necdet Ürüğ'un, Sakıncasız oyununun galası için gönderilen davetiyeye teşekkür ettiğini, ancak yoğun meşguliyetleri nedeniyle galaya gelemeyeceğini bildirmekteydi.

Oyunun galası 13 Mayıs Pazar günü yapıldı. 24 Ocak kararlarının eleştirildiği oyuna Özal hükümetinden bir de bakan gelmişti. Devlet Bakanı Mesut Yılmaz, Yargıtay Birinci Başkanı Derviş Turhan, Askeri Yargıtay, Sıkıyönetim ve Yargıtay yargıçlarının bir kısmı da galadaydılar. Emekli Orgeneral İrfan Özaydınlı, SODEP listesinden Ankara Belediye Meclisi'ne seçilen Emekli Tümgeneral Celil Gürkan, SODEP Genel Sekreteri Atilla Sav, HP Grup Başkan Vekili Cahit Tutum, TBMM Başkan Vekili Halil İbrahim Karal, SODEP İl Başkanı Suphi Karaman, eski MBK üyelerinden Suphi Gürsoytrak, eski Milli Savunma Bakanlarından Haşan Esat Işık, Prof. Atalay Yörükoğlu, Prof. İlhan Günalp, Prof. Erdem Aksoy, Prof. Hicri Fişek, Prof. Yakup Kepenek ve çok sayıda gazeteci galadaydılar.

Uğur Mumcu'nun 1978 yılında AST tarafından sergilenen Sakıncalı Piyade oyunu büyük ilgi görmüştü. Sakıncasız oyunu özellikle basının bir kesiminden yoğun tepki almaktaydı. Oyunun bitiminde sahneye çağrılan Uğur Mumcu ve Yapımcı Aytunç Altındal, salonu dolduran kalabalıkça uzun uzun alkışlanmışlardı. Oyundan sonra düzenlenen kokteylde Sakıncasız oyununa gösterilen ilgi ve tepki tartışılmaktaydı. Uğur Mumcu "Eleştirileri ikiye ayırıyorum. Sanat kaygısıyla yapılan eleştirilerden sanatçı arkadaşlarım ve ben yararlanıyoruz. Ancak holding basınından gelen eleştirileri pek ciddiye almıyorum. Çünkü oyunun amacı, holding basınını eleştirmektir, bu yüzden onların beğenisini değil öfkesini kazanmamız doğal" diyordu. Mumcu'ya göre sanat, anlaşılır olmalıydı, hem anlaşılır olmalı hem de çözüm yolları göstermeliydi.

Mumcu, "sanat için sanat yaparken, fildişi kulelere çekilmek ve kuşdili konuşmak" diye tanımladığı sanat anlayışına karşı "herkesin anlayacağı, açık kesin ve yalın bir anlatım" seçtiğini, holding basınının yapısal özelliklerini işlediğini belirtiyordu

BURHAN ZAMANLI ÖLDÜ, DAHA SONRA ÖLMESİ UYGUN OLMAZDI

Türkiye 'de Sanat Eylül/Ekim 2003
Röportaj: Bilge Evrim.

Burhan Uygur'un gençlik arkadaşı Aytunç Altındal anlatıyor... Avrupa'nın ilk Türk sanat galerisi sahibi olan Altındal'ın galericilik macerası arkadaşı Burhan Uygur 'un gizli özelliklerini de içeriyor. İstanbul'daki ilginç evinde ziyaret ettiğimiz Altındal'la, macerasını ve arkadaşı Burhan Uygur'u konuştuk...

Bildiğim kadarıyla yurtdışında galericilik yapıyordunuz?

Galerist başka, tablo satıcısı başka bir olay. Galerist olmak çok mühim bir hadise ama ben

galerist değil, galeri sahibiydim. O zamanlar (80'li yıllar) yurtdışında "Türk" denildiğinde, eroin satıcısı, silah kaçakçısı, ırz düşmanı, pislik Müslüman anlaşılması gerekiyordu. O zamanlar; "Bizi tanımıyorlar, kendimizi bir tanıtabilsek Avrupalı bizi başucuna koyar" diye bir palavra vardı. Ben buna hiçbir zaman inanmadığım için tam tersini söylüyordum. "Asıl bizi çok iyi tanıdıktan için böyle bir iş yapıyorlar" diyordum. Zürich'te, Avrupa Protestanlığının merkezinde, en ünlü galerilerin olduğu yerde, Modus Vivendi adında galeri ve yayınevi kurdum. Hiç unutmuyorum, polisten izin alınması lazımdı. İsviçre polisi "nasıl bir iş bu" dedi. "Sen Türksün, silah kaçakçılığı yapman gerekiyor." Neyse sonra yanımıza bir milletvekili alıp gittik, izni zor aldım. Türklerin bu tür işler kurmasına izin vermiyorlardı.

Yunanlılara yaptırıyorlardı. Ben onu kırdım.

Galeride ne gibi sergiler yaptınız?

Yabancı ressamlarla çalıştım. Galeriye bir çizgi verilmesi lazımdı. Bizdeki gibi değil, her köşeye galeri açamıyorsun oralarda. Evvela diğer galericilerin senin bu konuyu bildiğine ikna olması lazım. Ben, resim sanatının felsefesini bilirim ama tekniğini bilmem. Bilmediğim için de sadece galeri sahibi olarak vardım. İsviçreli küratörler vardı. Onların tavsiyesi galerinin çizgisinin minimalizm olması gerektiği yönündeydi. Bu benim keşfim değil.

Moda olduğu için mi minimalizm?

Hayır, eksiği duyulan bir şey olduğu için. Avrupa'da minimalist sanat alanında çok fazla galeri yoktu. Olmadığı gibi, olan galerilerin de kalitesi çok düşüktü. Dolayısıyla **"siz minimalist çizgiyi izleyin, sizinki kübist ve minimalist çizgide olsun"** denildi. Çünkü sanat ortamı bölünmüş durumda, kimisi ekspresyonist, kimisi başka modem bir dalda. Kimse kimsenin alanına girsin istenmiyor. Bir çizginiz olması lazım. Ben de minimalist tarzın ünlü ressamlarını getirttim. Arada başka şeyler de yapılıyordu tabii. Senede on sergi açıyordum, on serginin en az üçünün minimalist sanatla ilgili olması gerekiyordu.

* Minimalizm, modern sanat ve müzikte, kökeni 1960'lara giden, sadelik ve nesnelliği ön plana çıkaran bir akımdır. ABC sanatı, minimal sanat gibi tabirlerle de anılır.

Dolayısıyla toplam olarak Avrupa'dan ve dünyadan yaklaşık 200 ressamla çalıştım. Onların resimlerini tanıttık. 1989 senesinde Sovyetler beni davet etti. Onların kültür danışmanı oldum. Sovyetler Birliği'ne ilk defa Amerikalı ressamlar getirdim. Bana çok büyük bir kilise verdiler. Orayı büyük bir müze haline getirdim. Ve Moskova'da, dünyada ilk defa kapitalizmin en büyük sembolünü isim olarak alan "pools" (havuzlar) diye bir sergi açtım. Açılışını Gorbaçov yaptı, bütün dünya basını yer verdi. Türkiye'de ise yayınlanmadı, duyurulmadı. **Bir Türk yaparsa olmaz; bir gavur yapsaydı olurdu. Ya da mason olmanız lazım.**

Galeriniz ne zaman ve niye kapandı?

Onun sebebi özel. On yıl sonra galeriyi eşime devrettim. O da yürütmek istemedi. Örneğin bak, bu bir Gonnet, Fransız, Sartre'ın en yakın arkadaşı. Gel bakalım (ayağa kalkıp başka bir tablonun önünde duruyoruz), bu Fransızların en ünlü minimalisti Louise Palmero. Bu da (başka bir tablo) Çek asıllı bir sanatçının çalışması... Şu ise Nadine Fievet. Belçika Güzel Sanatlar Akademisi'nin başındaydı. Çok mühim bir sanatçıdır.

Dolayısıyla galeride üç de Türk ressamı tanıtalım istedik. Ben bir Türk olduğum için, küratörleri de ikna ederek, üç Türk ressama sergi yapmaya karar verdik. Bunlardan biri Erol Akyavaş'tı. Erol Akyavaş zaten İsviçre'de kendine göre isim yapmış bir ressamdı. Erol'un

sergisini açtık ve çok başarılı oldu. Ondan sonra seramik ve seramik resim tabir edilen tarzda Jale Yılmabaşar'a sergi düzenledik. O da Almanya'da, 50 yaşından sonra profesör oldu. Jale'yi de eskiden tanırım. O da çok başarılı oldu. Onun üzerine bir de kafamda Burhan vardı. Ancak Burhan'ın resimlerini Türkiye'den kim getirecek? Erol Simavi, o zaman Hürriyet'in sahibiydi. "Ben getiririm Burhan'ın resimlerini" dedi. O zaman bu tür işler çok büyük para, resmi ülkeden çıkarmak falan oldukça zor, bir sürü problem var. Erol, "ben hallederim" dedi. Ama Burhan, sağ olsun, bir yerde sızıp kalmış. Burhan'a sergi açılması için ayırdığımız bir aylık süreyi son gün fark etmiş. Beni aradı "yav benim sergim olacaktı, oluyor mu" dedi. "Bir aydır arıyoruz bulamıyoruz, neredeydin" diye sordum. "Valla ben Bodrum'da bir yerde takıldım, kaldım. Kusura bakma, etme, yapalım bu sergiyi" dedi. "Yapalım ama takvim geçti, gelecek seneye kalıyorsun" dedim. Ondan sonra da öldü zaten.

Burhan 70'li yıllarda akademik çevrede daha yeni adını duyururken, ben resmini çok sevdim. Resim felsefesi açısından çok sevdim. **Türkiye'de iki kişi var bana göre; biri Neşe Erdok ki büyük bir ressam Neşe. Diğeri de Burhan Uygur. Burhan, hiç yapmaz, bir yağlıboya tablo yaptı.** Eşimin portresi. Eşim İsviçreliydi, yabancıydı ve sanatla iç içe olan bir hanımdı. Burhan kendi garip üslubuyla onun portresini yaptı. Ben de o resmi satın aldım. Kendine göre büyük boy tek portresi odur. 1973 senesiydi, resmi aldım ve İsviçre'ye gönderdim. Orada küratörler ve sanat eleştirmenleri Burhan'ın resmini, tekniğini ve anlayışım çok beğendiler ve İsviçre'de sergi açtırmak istediler. Aradan yıllar geçtikten sonra biz yapmak istedik ama o da dediğim gibi Burhan'ın sırtında çantasıyla bir yerde sızıp kalması sonucunda gerçekleşemedi. Hatta Erol Simavi çiçekleri önceden sipariş etmiş. Galeriye çiçekleri geldi, Burhan'ın resimleri gelmedi. Burhan benim gençlik arkadaşımdı. Burhan ve şimdilerde adı duyulmuyor (şehir mafyası onu şair saymadığı için) Ayhan Kırdar diye birisi vardı. Burhan, Ayhan, ben, bir-iki arkadaş daha akademi günlerinde (onlar akademiden, ben değilim. Yani Güzel Sanatlarla ilgim yok, ben ilahiyat okudum) çok güzel zamanlar geçirdik. Tabii bir de Burhan'ın geçmişi konuşulduğu zaman, 85'den sonra sanırım, bir Kör Ahmet'ten söz edilir. Ahmet Aksaç denilse kimse tanımaz, Kör Ahmet deyince herkes bilir. Burhan Uygur'un, Kör Ahmet'le maceraları vardı. O ikisinin olayları efsanedir. Kör Ahmet Kadıköy, Caddebostan ve Erenköy'ün gelmiş geçmiş en eksantrik adamıdır. Nev-i şahsına münhasır tiplerden biridir. Bodrum'da bir yerlerde, ne yapıyor bilemiyorum ama birileri onu bulsa, Burhan'la yaşadıkları sanat dışı olayları konuşsalar çok güzel olur. Şimdilerde 60-65 yaşında olması lazım. Ahmet'i bulmakta fayda var. Birbirleriyle sürekli, her dakika kavga edip, her dakika birbirlerine kırılıp, 15 dakika sonra birlikte içki içmeye, dolaşmaya başlarlardı. Kedi köpek gibi didişirler, birbirlerinden vazgeçemezlerdi. Burhan çok değişik bir ressamdı. Türkiye onu çok değişik yerlere koymak zorunda. O gerçek sanatçıdır.

İlginç davranışları olduğu da söyleniyor... Hatırladığınız bir anı var mı?

Bir gün oturduk konuşuyoruz. Ayhan, Burhan, birkaç da akademiden güzel kız... Burhan güzel kızların yanında daha da havaya girmiş... Şimdi adını vermem doğru olmaz, o gün akademiden bir hocanın sergi açılışı vardı. Laf arasında Burhan, "işerim ben onun resminin üstüne" dedi. Arkadaşlar da "yaparsın, yapamazsın" diye doldurdular. Burhan'ı. Sergi açılışına gidildi. Ve Burhan dediğini yaptı. Değişik bir insandı Burhan Uygur. Kimseye bir kötülük yaptığını sanmıyorum. Yapmışsa da insanlık hali. Kendisi gibi olmaya çalışıyordu. Hani adam gibi adamdı, derler ya; işte Burhan öyleydi. İnsan gibi insan, sanatçı gibi sanatçıydı.

Resimlerinden, yazdıklarından ve çizdiklerinden Burhan Uygur 'u hep içli, hüzünlü ve hep kendi dünyasında yaşayan bir sanatçı olarak tanıdık.

Bizim kuşak öyledir. Varoluşçuluk vardı o zamanlar. Burhan da öyleydi. Kafasındakiler olmasa böyle resimler yapamazdı. Öğretmenlik yaptığı zaman, bir gün evine gittim. O zamanlar para kazanmak için öğretmenlik yapıyordu. Evliydi, çoluk çocuk falan... Son hanımı sanattan pek anlamıyordu. Hanımı onun üzerinde baskı oluşturuyordu. Baskı da onu resim yapmaya itiyordu. Çocuğu ve karısı vardı ve para kazanmak zorundaydı. Evine gittiğimde, bir köşede yeni yıkanmış ve asılmış çamaşırların altında resim yapıyordu. "Ne yapıyorsun burada" diye sordum. "İçimi boşaltıyorum" dedi. Bu şekilde rahatlıyordu. Bana mektuplar yazardı.

Mektuplaşır mıydınız?

Ben mektup yazmayı sevmem. Eskiden bir iki aşk mektubu yazmışımdır, ama kalemi elime alıp da mektup yazmam. O yazardı. Bildiğiniz gibi mektuplar değil bunlar. Onları okuduğunuzda anlardınız Burhan iyi mi yoksa yine daralmış mı... (Başucumuzda duvarda asılı deseni göstererek) Bak bu bir mektubu mesela. (Tekrar ayağa kalkıyoruz ve yaklaşıyoruz resme.) Bir kadın resmi. Burhan'ın sembolizmi vardır. Buradaki kadın yabancı bir kadın. Bunu ellerinden ve saçlarından anlıyoruz. Bu kadının Burhan üzerinde çok etkisi var. Onu zorlayan bir kadın. Bu kadın, Batı medeniyetini sembolize ediyor. Ağzı büzüşmüş, emir veren bir kadın bu. Bir de bizim resimlerimizde eksik olan zaman ve mekan. (Çek asıllı ressam Jiri Zeman'ın resmini gösteriyor.) Bak şu resme ve söyle bakalım, bu resmin zamanını ve mekanını. Ayağa kalk ve yakından bak, hatta dokun. (Aytunç Bey'in dediklerini yapıp yerime oturuyorum).

Mekan açık havuzlu bir yer... (geveliyorum)

Zamanı ve mekânı renk oluşturur. Burada zaman san, mekan ise mavi ve kahverengi. Burhan'ın resimlerinde de mühim olan bu. Daha önce de söylediğim gibi, resmin tekniğinden pek anlamam. Ben resim felsefesiyle ilgilenirim. Burhan'ın resimlerinde beni çeken de bu oldu. O arada kalmışlık yaşıyordu. Resimlerinde kendine ait bir şeyler vardı. Türk olmaya ait şeyler vardı. Türk derken Selçukludan veya milliyetçilikten ya da oryantalizmden bahsetmiyorum. İçinde yaşadığı toplumdan, buradan aldıklarından bahsediyorum.

Sanırım Burhan Uygur 'a kendimizi yakın hissetmemizin sebebi de bu. Toplum olarak bir kimlik arayışı içindeyiz. Tıpkı Ahmet Haindi Tanpınar'da olduğu gibi bir şey yaşıyordu Burhan Uygur'da.

Çok fazla taklitçi var. Genelde sanatçılar başka sanatçılar gibi olmaya çalışıyorlar. "Matisse gibi ressam" deniliyor mesela. Yurtdışında da ve genelde Türk sanatçılarda böyle bir anlayış görülebiliyor. Burhan kendi gibi olmaya çalışan bir sanatçıydı. Piyasayı düşünmezdi.

Resimlerini etrafa dağıtırdı. "Alın cebinizde bir resmim olsun" derdi. Çok beğendiği bir resmi hediye eder, bazen istemiyorsa resmini satmazdı. Bir gün Erol Simavi ondan resim satın almak istemiş, o satmamış. Burhan'ın son hanımı daha sonradan bu işlerle ilgilenmeye başladı.

Peki ya kadınlar...

Kadınlara karşı, karşı koyamadığı bir zaafı vardı. Onlarla ilgileniyordu. Bu ilgi kadın imgesinin estetik özelliğinden kaynaklanıyordu. Güzel ya da çirkin fark etmezdi onun için. Bir

gün bir kadın görür, onun yüzündeki bir çizgiye kafası takılır ve günlerce içerdi. Hele bir de zeka ile estetik bir arada olursa, "niye bende birleşmemişler" diye düşünürdü günlerce. Burhan zamanlı öldü. Kendisine yakışır biçimde ve tam zamanında. Daha sonra ölmesi uygun olmazdı.

SOVYET SANATÇILARI SERGİSİ

Milliyet Sanat Dergisi
1 Kasım 1990

Şu sıralarda İstanbul'da birbiri ardına açılan "Sovyet resmi" sergileri ilgiyle izleniyor. Bu sergilerden ilki Yapı Kredi Kâzım Taşkent ve Beyoğlu Sanat Galerilerinde 9-29 Ekim tarihleri arasında gerçekleştirilen "Şehir, Doğa, insan" konulu ***Çağdaş Rus Ressamları Karma Sergisi****'ydi. Ardından Ramko Sanat Merkezi 'nde 23 Ekim 'de 1.* ***Sovyet Resim Sergisi*** *açıldı. Üçüncü sergi ise Zürich'teki Modus Vivendi, Moskova 'daki Ast Modern Gallery ve Urart Sanat Galerisi 'nin işbirliğiyle 27 Ekim 'de Cemal Reşit Rey Konser Salonu'nda açılan* ***"Sovyet Sanatçıları Sergisi".*** *27Kasım 'a değin sürecek olan bu sergiyle ilgili olarak basılan broşürde yer alan ve sanat eleştirmeni William Meiland'ın yazdığı önsözü bu sayımızda, sergiden örneklerle yayınlıyoruz, öteki iki sergiyle ilgili değerlendirmeler önümüzdeki sayıda yer alacak.*

80'li yılların sonlarının ve 90'lı yılların başlarının sanatsal yaşamının atmosferinde Art Modeme Cultural Centre (Modem Sanatlar Kültür Merkezi)'nin resim, grafik, heykel ve uygulamalı sanat koleksiyonu, 20. yüzyıl kültürünün geleneksel plastik sanatları açısından adeta bir vahayı andırmaktadır. Politik etkili sosyal sanatın ve "Çağdaş Sovyet Avangardı" olarak bilinen günümüzün diğer bir eğiliminin aşın uçlan yoktur. Art Modeme, geçici akımlarla ilgilenmemektedir. Organizatörleri ve bünyesindeki sanatçılar, sanatın sadece avangard ile yaşamadığına inanmaktadırlar.

Koleksiyon, çokuluslu kadrosu ile göze çarpmaktadır. Art Modeme, Orta Rusya'dan ve Sibirya'dan, Ukrayna ve Orta Asya'dan, Kafkas Dağları'nın ötesinden ve Kuzey Kafkasya'dan değişik nesillerin sanatçılarını temsil etmektedir. Ulusal resim okullarının çokluğu ve farklılığı Sovyetler Birliği'nin geniş alanları üzerine yayılmış bugünkü prosesin canlı bir tablosunu ortaya koymaktadır. Seçimdeki tek ortak yön, eserlerin plastikliği ve bu çalışmaların modem iç tasarımın bir parçası olarak kendi yaşamlarını sürdürebilme ve izleyicilere sanatçıların enerjisini, düşüncelerini ve hislerini aktarabilmektedir.

Koleksiyonun en belirgin özelliği, hem kendini kanıtlamış sanatçılara, hem de sanat dünyasındaki kısa kariyerlerine rağmen potansiyellerini ikna edici bir tarzda ortaya koyan sanatçılara da imkân verilmesidir.

Moskovalı sanatçıların (Natalia Nesterova, Yury Kononen- ko, Larissa Naumova, Trina Starzhenetskaya, Klimanty Sapeguin, Jüri Zlotnikov, Dmitri Lion, Garif Basyrov, Eric Bulatov, Sergei Hesnikov ve diğerleri) resimleri ve grafikleri sergide tam olarak temsil edilmektedirler. Sanatsal tercihlerinin genişliği primitif resimlerden ve akademik çizimlerden abstre (soyut ekspresyonizme kadar her şeyi kapsamaktadır ve bu eserleri seyredenler, sergi salonundaki eserlerine konsantre olarak, her sanatçıya değer biçebilirler çünkü, her sanatçı kendi konusunda bir bireydir.

Hazar bölgesi sanatçılarının ulusal gelenekleri en iyi şekilde Bakülü ressamların (Rasim

Babaev, Geiyur Yunusov, Fazil Natzhafov, JuriSalnikov, Valeri Yashiguin Ashkhabatlı), Mommak Kuliev, Tokar Tugurov, Allamurad Mukhammedov, Dzhumadurdy Amandurdyev, Sapar Neredov (Makhach Kala'lı), İbraguim Khalil Supianov, Eduard Puterbrot, Janna Kolesnikova, Jüri Avgustovich) çalışmalarında ortaya konmaktadır. Hazar bölgesi ressamlarına özgü en çekici özellik, eserlerindeki mitolojik karakterler ve sanatsal plastikliğin çokluğu ve ritmik çizgilerin, şekillerin ve renklerin zenginliği ile ifade edilen dekoratif ve kuvvetli epik kalitedir.

Rusya, Moskova'nın haricinde Leningrad, Saratov, Orenburg ve Krasnoyarsklı sanatçılarla da temsil edilmektedir. Son zamanlarda "Sosyalist realizm" denen akademik dogmalardan bağımsız birçok yetenekli sanatçı ortaya çıkmıştır.

Birçok sanatçı, **Ortega y Gasset**'nin **"İnsan kendi topraklarında iki ayağı üzerine sıkıca basmalıdır, ancak gözleri tüm dünyayı görmelidir"** sözüyle özdeşleştirilebilir. Bizler ulusal ve uluslararası sanatın özet bir derlemesini sunmuyoruz. Kendi ulusal köklerinin farkında olan her gerçek sanatçı, kendisini ve dünya görüşünü, sadece diğer ulusal kültürlerle ilişki kurarak tam olarak ifade edebileceğinin de farkındadır. Berlin Duvarı ve Çin Seddi'nin ve birçok görünen ve görünmeyen duvarın yıkıldığı 20. yüzyılın sonunda, "bizim" olanlarla "onların" olanların karşılıklı etkileşim ve zenginleştirme diyalektiği en önemli konuyu oluşturmaktadır.

MONDUS VİVENDİ YAYINEVİNDEN İKİ YENİ KİTAP

Yankı Haber
18 Kasım 1985

Araştırmacı–Yazar Aytunç Altındal'ın Zürich'te kurduğu sanat galerisi ve yayınevi Mondus Vivendi, Avrupalı ve Türk sanatçıların sergilerinin yanı sıra, yayıncılık alanında da faaliyet gösterecek, ilk olarak Sir Isaac Newton'un "Observations Upon the Prophecies of Daniel and the Apocalypse of St. John" (Londra, 1773) adlı, dünya kütüphanelerinde mevcudu son derece sınırlı kitabının tıpkıbasımı yayınlanacak.

Modus Vivendi'nin yayın programında Newton'un eserinden sonra Chalcondyles Tarihi'nin (1640) Osmanh'nın yıkılışı üzerine kehanetleri içeren bölümü yer alıyor. Yine günümüze pek az nüshası kalmış olan bu eserin, özellikle Doğu ve Osmanlı tarihiyle ilgili araştırmacıların ilgisini toplayacağı sanılıyor.

İSVİÇRE'DE BAŞARILI BİR TÜRK YAYINEVİ VE GALERİSİ

Milliyet,
1 Şubat 1992
Haber: Mustafa YOKER.

Modus Vivendi Yayınevi, yayınladığı bilimsel kitaplarla büyük takdir topluyor.

ZÜRİCH'TE yazar ve yayıncı Aytunç Altındal tarafından kurulan Modus Vivendi Yayınevi ve galerisi, 6 yıl gibi kısa bir sürede, ülkenin en saygıdeğer ve başarılı yayınevleri arasına girdi.

Şimdiye dek belgesel niteliğinde pek çok kitap yayımlayan Modus Vivendi, son basılan "Strasbourg und die Judenverfolgung 1348/49" adlı belgesel eserle, Avrupa tarihinin karanlıkta kalmış bir sayfasının daha ortaya çıkmasına katkıda bulundu. O yıllarda Strasbourg'da yaşanan Yahudi soykırımını belgelerle sergileyen kitapta, Hıristiyan ülkelerinin Yahudilerin evlenmesini sınırladıkları, gettolarda yaşamaya zorladıkları, veba salgını çıkarttıktan gerekçesi ile iki bin Yahudi'nin çırılçıplak soyularak meydan ateşinde diri diri yakıldıktan anlatılıyor.

Kitap hakkında bilgi veren yayınevinin sahibi Aytunç Altındal, şöyle konuştu:

"Bu belgeseli yayımlamamızın üç nedeni vardı. Birincisi, Türkiye, Strasbourg'da insan haklarını çiğnediği gerekçesi ile defalarca yargılandı. Bu kitapla, bugün insan hakları savunucusu olan bu kentte, yıllar önce yaşanmış bir vahşeti gözler önüne sergilemek istedik. İkinci nedeni, aydınlanınız Türkiye 'tarihini hep Avrupalı tarihçilerden öğrendiler. Ben bunun tersinin de olabileceğini göstermek istedim. Yani, Avrupalılar da kendi tarihleri ile ilgili pek bilmedikleri bazı olayları, bizlerden öğrenebilirler diye düşündüm. Üçüncüsü, bu çalışma, Avrupa tarihiyle ilgili olarak bir Türk yazan ve yayıncısı tarafından gerçekleştirilmiş ilk belgeseldir. Konu seçimi, projelendirme ve tüm masrafları biz karşıladık. Dileğim, bundan sonra böylesi belgesellerde daha çok Türk imzasının yer alması."

Resim sergileri ve yayınladığı 17. ve 18. yüzyıllara ait belgeselleri ile takdir toplayan Türk yayınevi, şimdiye dek 150 ressamı galerisinde konuk etti.

Bu ressamlardan bazıları şunlar: İngiliz David Hockney, Amerikalı Jennifer Bartlett, Sovyet V. Shapiro, Y. Konenko, Eric Bulatow, Natalia Nestorova, Macar Adam Wurtz, Çekoslovak Jiri

Zeman ve Tyler Turkle. Modus Vivendi Yayınevi, ayrıca belgesel kısa ve uzun metrajlı film yapımcılığı ile özellikle Avrupa'daki Türk ve yabancılara duyulan düşmanlığı eleştiren programlann yapımcılığına da katıldı.

AMERİKALI RESSAMLARIN İLK MOSKOVA SERGİSİ

Milliyet
1 Haziran 1990
Almanya baskısı.

ABD'li ressamlar, Sovyetler Birliği'nde ilk kez bir sergi açtılar. Aytunç Altındal adında bir Türk'ün organize ettiği sergi, kiliseden galeriye dönüştürülmüş bir salonda sanatseverlerin beğenisine sunuldu.

Altındal, sergiyle ilgili olarak A.A. muhabirine yaptığı açıklamada, hiçbir yerden destek görmeden nasıl başarabildiğini kendisinin de anlamadığını söylediği bu organizasyonun, Türkiye'nin tanıtımı açısından büyük bir önem taşıdığım bildirdi. Moskova'daki sergide, tabloları gösterime sunulan 22 tablonun ressamı arasında dünyaca ünlü sanatçı David Hockney de bulunuyor. Yalnızca havuz resmi yaparak üne kavuşmuş bulunan Hockney'in, Moskova'daki sergide tablosunun aslı değil, kopyası sergileniyor. Altındal, aslı bir milyon dolar olan tabloyu Moskova'ya getirtmesi olanaksız olduğu için, kopyayla yetinmek zorunda kaldıklarını söyledi.

Aytunç Altındal, Amerikalı ressamları ilk kez SSCB'de sergileyebilen bir Türk organizatör olarak bundan sonraki hedefinin ekim ayında dev bir Sovyet resim sergisi açmak olduğunu belirtti. Altındal'ın verdiği bilgiye göre, Sovyet ressamlarının ve plastik sanatçılarının yapıtlarından oluşan 300 parçalık bir sergi 26 Ekim'de İstanbul'da, belediyeyle bu konuda varılan anlaşma uyarınca, Cemal Reşit Rey Salonu'nda açılacak.

Kaynak: Aytunç ALTINDAL, KÜLTÜR KİLOYLA SATILMAZ, 1. Baskı Destek Yay. Şubat 2008, Ankara

"Aytunç ALTINDAL" ŞİİRLERİNDEN

Söze Mücella yapıcı ile başlamak istiyorum

"Yaşam... Aslında benim öğrendiğim çok izafi bir şey... Haziran'da hissettiğim ve aktarmak istediğim şey, korkmamak gerektiği hayattan ve yaşamaktan. Aslında korkuyu da bilmiyorum zaten. Sonra düşündüm, 'ben niye korkmuyorum' diye... Çünkü küçükken ben anneme korkuyu sorduğum zaman annem bana; **'korkmak çikolata yemektir çocuğum'** derdi. Hiç öcü masalı anlatmadı. Ben de çocuklarıma anlatmadım. Çünkü korkmak, çok tesadüfen geldiğiniz bu hayatı yaşamanıza engel olan bir durum. Bence burada doğru bildiğini yapmak ki, -hakikaten yanlış olabilir sizin doğru bildikleriniz, o iddiada değilim-karşısındakini doğru anlamak da önemli. Sevgi, sevmek çok önemli. Yaşadığınız yeri, çevrenizi, insanları, ağacı, doğayı, kuşu, balığı sevmek... Belki de başka bir yerden baktığınızda tasavvuf da bu aynı zamanda... Ben materyalist bir insanım. Ama yaşamın sonsuz olmadığını biliyorum. Çok yalandan deneyimledim. Çok erken kaybettim herkesi. ***Ama şuna inanıyorum, siz sizi hatırlayan son kişi öldüğünde ancak ölürsünüz.*** Onun için yaşamak bize verilmiş çok büyük bir armağan. Ona uygun yaşamak lazım. Onun için ben herkese şunu söylemek istiyorum; -hani ölmek hiç önemli değil de-, ama şunu hissederek ölmek istemem doğrusu; 'hay Allah şu haksızlığa sesimi çıkaramadım, şunlar oluyordu, bak ben geldim geçtim, çünkü hani bizim Müslümanlarımız diyor ya, kul hakkıyla gitmemek lazım, evet gitmemek lazım. Ama farkında olduğunuzda ses çıkarmamak da bir hak yemedir. Evet biz öyle büyüdük, 'hak bilinci' ile büyüdük. Onun için hak; çikolata yemektir deyip, hayattan korkmadan onurlu yaşamak, -ama bu onur neyse, namustan asla söz etmiyorum, ahlakçı hiç değilim-en güzeli. Ben yaşamayı çok seviyorum. Yaşam arsızı oldum demek ki...

(Kaynak. 1-31 Mart 2014 Bağımsız Dergi sh: 29)

Aytunç ALTINDAL Beyefendiyi kitapları ile TV programları ile tanıyabildik. Kendini farklı denilecek bir şekilde yetiştirmiş biri olması yanında, çileye talip biri olduğunu bilmeyen yok gibidir. Komplo teorilerin ne olduğunu birçoğumuz bilmez iken, sunduğu bilgileriyle, birçok uzmanların yetişmesine sebep olmuştur. Fakat bu millet onu zamansız kaybetti. [18 Kasım 2013] Beşeri varlığı dünyamızı terk edip gidince komplo uzmanı kesilenler birden (komple uzmanı olup) kaybolup buhar oldular. Çünkü kaynak suları kurudu. Neyi söyleyebilecekler; birde işin korku tarafı vardır. Korkmadan bir konu hakkında ilk defa biri olarak konuşmak. Sonra nasıl olsa "şöyleydi-böyleydiler" peşinden gelebilirdi.

Benim açımdan dünya olaylarına bakmayı öğrendiğim Aytunç ALTINDAL'ı unutmak hiç istemiyorum. Elime fırsat geçtikçe buldukça eserlerine bakacağım ve dersler çıkarıp faydalanacağım. Şiirlerini bulunca sizinle paylaşmak istedim.

"Şuna inanıyorum, siz sizi hatırlayan son kişi öldüğünde ancak ölürsünüz"

İhramcızâde İsmail Hakkı

Aytunç Altındal'ın (Üç Kitabındaki) Şiirleri

"Ve şiirlerimle anımsayın beni."

Emine adına

söylüyorum
haydi durmayın boşaltın mermilerinizi
ozanların yüreklerine
eğer düzelecekse memleketin şu hali
eğer düzelecekse şu başıbozuk iktisat
— destur verin ozanlar,

en azından ben hazırım vurulmaya
yeter ki parmaklarınız titremesin
tabancanın hakarete tahammülü yoktur.
**
haydi durmayın boşaltın mermilerinizi
yazarların yüreklerine
eğer kalkacaksa şu içli-dışlı sömürü
şu insanın insana kulluğu
— destur verin yazarlar,
en azından ben hazırım vurulmaya
yeter ki kara çıkmasın yüzünüz
yeter ki, hata etmişiz, demeyin sonra
emeğe karşı işlenen suçlarda af yoktur.
**
haydi durmayın boşaltın mermilerinizi
devrimcilerin yüreklerine
söylemekse, işte söylüyorum
bu kafayla değil vatanı
kendinizi bile kurtaramazsınız, çünkü
bir polis-devletiyle
bir yurtsever arasındaki
uzlaşmaz çelişkidir özgürlük
günü gelince vatan hainlerine
darağacından başka özel mülkiyet yoktur
**
memleketimden meral'in manzarasıdır, yıl 1975
bir kızı olmuş kadının
adını meral koymuşlar.
— geç evlenmiş anam, güzel değilmiş, bu bir.
çolakmış, bu iki. çulsuzun tekiymiş, bu üç.
ben hayal-meyal hatırlarım, geç evlenmiş
ama erken ölmüş anam, hastalıklı bir kolun
kesilmesinden sonra,
hemen, oracıkta.
ilkokulun en çalışkan kızıymış meral
aklını başından alan bir tutkuymuş,
okumak.
**
— piyes bilem yazdıydım, babam yırttı, ne güzel
anlatacaktım, bıraksaydı, yoksul küçük kızı ebegümeci toplamaya çıkan.
o zamanlar kağıt kıymetliydi.
onbir yaşında erkence bir sabah
nereye diye sor amadan,
anlamış meral
babasının mesleğini seçtiğini.
— çocukluğumu bilmedim ben hiç. başımı örttüler, patron kızmasın diye,

günde on saat çalıştırdılar. az mı kumaş dokudum, az mı alınteri döktüm, yevmiyemi babama verirlerdi, ben küçüktüm.

sahi o yıl yeniden evlendiydi babam.

**

bir odada üç kişi yatmaya başlamışlar,
bu ülkede otuzmilyon insan,
bir odada üç kişi yatar.

— Rabbim, ne kötü şeydir yoksulluk, sen duy da inanma, gecekondu dediğim, bir göz oda bir de hela, elde yok, avuçta yoksa, suç bizim değil, ben işçi kızıyım, işçilikten gelmeyim, halden anlarız biz, utanacak ne var. erkek kısmı kadınsız yapamaz, babam da yapamadı, bir gece analığıma binmişti, gördüm,
aklım erdi.
yüreğim duracak sandım.

**

herkesi kendi gibi bilirmiş meral, o zamanlar
bir Almanya dalgası çıkmış, babası gitmiş,
haberi gelmiş : göçükte öldü,
onbeş yaşındaymış.

— kara gözlü, kara kaşlı bir çocuktu, artist gibi.
ne bileyim, işte, babam da yok ki sorayım, gel
deyince, peşine takılıverdim, gönül bu. bir elimde
bohçam, diğerinde cahillik.
'iyi bak, burası İstanbul'dur'
dedi, yüzüm kızardı, inanır mısın,
herkesi kendim gibi bilirdim o zamanlar
meğer kız satarmış benim kara gözlüm.

önce adını değiştirmişler, sonra saçlarının rengini
karadan sarıya;
ve bir kaç ay besiye çekmişler.
kendi gösterdi:
FUHUŞ YUVASI BASILDI SEKİZ KADIN UYGUNSUZ VAZİYETTE YAKALANDI.
(resimli üç sütuna)

**

—en köşedeki benim, hani şu eli gözünde, bugünler
için mi doğurmuş çolak anam beni, bilmem, işçi
oldum, sermaye oldum, böyle geçiyor bu gençlik.
ben dokuyorum, dokuyorlar beni, sonunda hep
başkaları kazanıyor. Ey, karıncaya can veren Rabbim, bu mudur senin adaletin.
kimi kime şikayet edeceksin ağam.
Polis'ten başka Devlet mi var.

**

ağzıbozuk bir Devlet'tir bakar ha bakar
sırtlamış sınıflı toplumun ipoteğini
yoksul bir meral'dir

yatar ha yatar.
yatar ha yatar.
yatar ha yatar
**
çağların sorumluluğudur bu
unutulmasın,
her oğul
hesap soracaktır
babasından
er
geç,
sürdükçe insanın insana kulluğu.
**
bir sorusu var çözüm bekleyen

kaç bin yıl oluyor, bu böyledir
bir harfi bir harfin üstüne taşıyan *Adam*,
ağızlarında kargaşa başladı yine
yürekleri susturmak, silahlarında.
--
bilmem, aklınla aran iyi midir
bir kalemi bir kağıda aşılayan *Adam*.
yoksa gül yetiştirmeyi mi düşlüyorsun hâlâ,
birinin boynunu vuruyorlar, birinin sırtında kurşun.
**
kapındaki bu işaret de ne
bir beklenmeyeni bir beklenenden çıkaran *Adam.*
kalmak mı, en iyi kaçak sensin
daracık bir yoldan, yeni bir kimlikle.

ölmek ustalık işidir, ölmesini bilenler için.
**
görevli değilse, gitmeyecektir

biteceği belli mi
yolların, çıkmaya gör.
sence bir özür değilse
nedir, hudutlara sırtını dönmek
döğüşün başladığı yerde.
kaçması, kalmasından yeğdir korkakların.
**
bilirsiniz, anlayanlar vardır sizi

anlıyorum,
dünyaya kök salmak istemişsin :
bir çocuk, bir çocuk daha.

anlıyorum,
yüreklerinden silinmek istemişsin :
bir kadın, bir kadın daha.
anlıyorum,
acılarda direnmek istemişsin :
bir yalan,
bir yalan,
bir yalan,
daha.
**

tutanak

bu bir sanık mı ki
şimdi
geçmişiyle
hesaplaşıyor.
bu bir sessizlik mi ki
bir geceyi
büyük acılara
gebe
bırakıyor.
bu bir ölmekse
geç kalınmıştır, derim.
**

yalnızlığın adı

belki bir sîzdiniz, belki ben *hiçkimseydim*
yüreğimi kapatırken,
yoluma çıkan.

belki bir dostlarımdı, belki ben hiçkimseydim
acılara hazırlanırken,
bana destek.

belki sizdiniz, belki dostlarım
beni *hiçkimseden*
kurtaran.
**

dinmeyen

aklımda birisi mi var, uzaktayım
soğuk bir geceyarısı
karanlığa bulutlar çizen
ellerini
hudutlarda
bıraktığım.

seslerini mi duyuyorum, uzaktayım
kızıl kuşaklı bir kızın
gözlerine
mil
çekerken
polisler.
**
zaman mı geçmek bilmiyor, ben mi; uzaktayım
içerde doğuma hazırlanırken
ihtilâlin kızıl kuşaklı kızları
hep böyle bir sızı,
hep böyle bir umuttur
yüreklerinden yüreğime akan.

Finlandiya, Kasım 1975.

**
denizciler, siya siya
firarda mısın, Kaptan
gemiyi bozup
    jilet mi
    yaptılar
    sanıyorsun.
dönsene, dönsene Kaptan
suların çekilme saati geldi
nerdeyse
    güneş
        doğacak.
**
böyle geçmede pasifistin günleri

ben
    sırtımı
        dayarım
            bana
            bu bir soluk süresidir
            —geçti mi,
            çeker
            hançerlerim
            sırtımı
            dayalı
            bana.
**

haiku (i.) Japonlara has üç mısralık kıtalardan meydana gelen kısa şiir.

bir haiku denemesi

hiç
bir
zaman
var-
olmadı
doğa
da
sessizlik.
**

kalan

kadınsa, bu kadındır
bize sevmeyi
öğreten.

sevmekse, bu sevmektir
giderayak bir çocuğun
gözlerinde
alakoyduğu.

gitmekse, bu gitmektir
üstesinden gelinememiş
bir
korku.
bıçaksa, işte bu bıçaktır
yüreğimden
sökemediğim.
**

bilerek yaşayalım

hayat mı önde gidiyor,
biz mi, önünde hayatın
hayat bizim içimizde,
biz hayatın içinde
sürdürüyoruz
varlığımızı.
**

bakıyoruz, çocuklar, ben ve anneler

pencerem
bir çocuk bahçesine bakıyor
çocuklar toplanmışlar
bir inşaata bakıyorlar,
inşaat, boyundan yüksek
bir vinçe bakıyor,
vinç, öne eğilmiş

toprağa bakıyor,
toprak, gürültüyü kesmiş,
işçilere bakıyor,
işçiler, kararlı ellerine bakıyorlar
eller, Doğa'yı kucaklayıp
çocukların önüne koyuyor.
çocuklar, Doğa'mn değiştirilişine bakıyorlar
ben çocukların hayretine bakıyorum
anneler çocuklardan geleceğe bakıyorlar,
bir yanda pencere, inşaat ve vinç
bir yanda toprak, işçiler ve çocuklar
ve çocukların gözlerinde sorular
hayatın bildirisini yaşıyoruz.
**

göreceksin, yanlış hesapları washington'dan dönecek

ölü bir et mi bu,
demokrasi diye önümüze sürdükleri,
yoksa, zulümlerden zulüm beğen
tekerlemesi mi, katil iktidarların.

şurası kesin: yalan söylüyor bu adamlar
bu pentagon papağanları,
bu rockefeller uşakları,
sanmayın ki gün onlarındır
harman da onların olacak
hasat'a az kaldı
şimdilik orakların bilenme safhasıdır.
**
saymayı bırak : işte ortada ölüler,
kaldırımlara bakılmaz oldu,
her taraf kan, kan ve kan.
bayrağın rengi değişti kızıl'dan yeşile —
cinayetlerin adı,
apolet yerine dolar takındıkça paşalar,

ölü bir et mi bu,
demokrasi diye önümüze sürdükleri,
yoksa, zulümlerden zulüm beğen
tekerlemesi mi, katil iktidarların.
**
sabrına bilinç kat yoldaş, bilincine bilim
ve inan ki göreceksin
yanlış hesapları washington'dan dönecek.
**

koy elini yüreğimin üstüne
bir de, avuçlarından bileyim yaşadığımı.

dinle,
duyacaksın verilen baskınları,
niçin hep geceleri gelir, bu adamlar
anlatayım : görülsün istemezler korkuları,
bilirler,
emir kuluydum demekle
kurtulamayacağını insanın,
bilirler,
tetiği çekenin de çektiren kadar
suçlu sayılacağını.
ne demek bilirler,
bilseler hiç vururlar mı ?
**
dinle,

duyacaksın bu gece kan, bu gece kan, bu gece kan
sızıyor toprağa her yanda
öpülesi gözlerde aydınlık vuruluyor, bu gece.
kadınım, tut gözyaşlarını
tek çıkar yol hüzün değildir.
vuruldu vurulalı devrimciler
şendedir umut, şendedir geleceğin tohumu,
şendedir barış,
şendedir özgürlüğü kuracak eller, artık.

gerisin geri akmadığına göre hayat,
her tohum gelecekte açacaktır, ancak.
**
dinle,

duyacaksın her kurşun
boğulsa da namluda, kurşundur,
her ölüm,
sessizliğin yeniden bozuluşudur,
her sessizlik,
bir çığlıktır duymasını bilene.
dursa da yürek, kan vazgeçmez akmaktan,
varsın darağaçları pusuya,
mermisi, mitralyözü, bazukası sipere yatsın.

biliyorum, ölmekten beter senin için
bir acına bir acı daha katılırken, beklemek.
**

dinle,

duyacaksın soluğumu, güneşi muştulayan,
dinle,
duyacaksın, varoşlara tıkılmış işçi mahallelerindeki kıpırdanışı,
elle tutulur, gözle görülür bir uyanıştır, bu
son döğüşün son hazırlığıdır bu.

dinle kadınım :
boş yere ölmedik biz,
yaşanacaksa, insanca yaşanmalıdır dedik,
bırakmadık, onurdan başka ziynet çocuklarımıza,
bırakmadık, alçaklık, kalleşlik, namussuzluk.
**

dinle kadınım :

hiç değilse bunu bilerek öldük biz
hiç değilse, bunu bilerek vurdular bizi,
öyleyse, durma kadınım durma,
haydi koy elini yüreğimin üstüne,
bir de avuçlarından bileyim yaşadığımı.

tut gözyaşlarını,
tek çıkar yol hüzün değildir.
**

siverekli mustafa

geceyi karşılıyoruz,
ben, hıdır ve mustafa
türkülerini
ağacın dibine
yığıyor.
çakalları karşılıyoruz,
ben, hıdır ve mustafa
dört dörtlük bir
uykuya asılmış
gidiyor.
güneşi karşılıyoruz,
ben, hıdır ve mustafa
önde,
suya değerken
ellerimiz.
mermileri karşılıyoruz,
ben, hıdır ve mustafa
yerde.
**

sancılı olmak

bir tetikse, düşürülen
bir yiğitse, vurulan
acım büyüktür
sığmaz toprağa
sığsa da
yüreğime,

şimdilik.

yaklaşıyor çocuklarımıza özgürlük

belirtileridir, işte seziyorum
gözlerimizden kahredici bir
yalnızlık dağılırken
verilmiş sözlerin,
ölüme bir omuzbaşı mesafede
yıllar önce.
ve silahlı.
****

Bu kitap ilkin 1976 yılında Fransa'da Türkçe olarak yayınlanmış, yurd içinde ve dışında dağıtımı yapılmıştır.
Kaynak: **Dinmeyen/Şiirler/Aytunç** ALTINDAL ,Birinci Baskı, Ocak 1978. Havass/Siyasal – Kültür Dizisi Teşvikiye İstanbul.

--

"İHANET" DEN
BİR ŞİİR KİTABI İÇİN ÖNSÖZ

Evet, şiir kitabı için önsöz yazılmaz diyenler var. Kuralı kim, niçin koymuş belli değil. «Yazılmaz» deniyor ve işte o kadar. Bir açıklaması yok. Zaten şu güzel yurt Türkiye'de bu tür Yasakçı kurallar çoktur. Birileri bayılırlar, yasak koymaya, ne zevk veriyorsa! Bu da mı Osmanlı'dan kalma, bilinmez. Neden bilinmez? Bu sorunun karşılığı Türkiye'de genellikle ya bir omuz silkmeyle, ya bir baş hareketiyle, ya da ne anlama geldiği anlaşılamayacak bir «cık, cık», sesiyle verilir. Ve bu zihniyetle Türkiye'nin şu ünlü «çağdaş uygarlık» standartına ulaşacağı varsayılır.
Oysa bir de Aydın sorumluluğu var. Bu nedir denildiğinde kişisel görüşümü, tek cümleyiz toparlarsam, «Medeni Cesaret» sahibi olmaktır derim. Çünkü kanımca aydın olmak sabit, mutlak bir olgu değildir. Aydın olmak bir kimlik ve kişilik meselesidir. Mutlak aydın yoktur, olamaz. Aydın olmak hiçbir kişi, kurum ve/veya örgütün tekelinde değildir, olamaz. Ek olarak, saf /arı «Milli» aydın da yoktur; tabiatıyla, aydının «gayrimillisi» de yoktur. (NOT: Milliyi burada İslami anlamıyla değil, mevcut burjuva terminolojisindeki anlamıyla kullandım.)
Bu durumda aydın olmak bir süreçtir. Bana göre her insan bireysel yetenekleriyle toplumsal ihtiyaçlara cevap verebildiği SÜRECE aydın olabilir. Toplumsal ihtiyaçlar derken toplumun gereksindiği dönüşümleri ve tarihsel gelişimi kastettiğimi vurgulayayım. Bu ihtiyaçlara cevap verebilmek için, önkoşul, mevcut üretim tarzında, ÜRETİMİ rasyonalize edebilmektir.

Her ülkenin «Nesnel Gerçekliği» o ülkenin ekonomi-politiğinde ve toplumsal tarihinde ortaya çıkar. Bu nedenledir ki, aydın olma sürecine girebilmek için öncelikle ülkedeki mevcut ekonomi-politiği ve buna bağlı olarak toplumsal tarihi incelemek, araştırmak gerekir. Bu bir zorunluluktur. Bu nedenledir ki, aydın(lar) özellikle bu konulara ilgi duyarlar, duymak zorundadırlar. Çünkü mevcut ekonomi politikten ve toplumsal tarihten bihaber bir «aydın» olamaz, düşünülemez.

Aydın'ı toplumun diğer bireylerinden ayıran temel özellik, onun, belirli bir dünya görüşüne ve ideolojiye sahip oluşudur. Nasıl ki, tarihsiz-toplum olamazsa, ideolojisiz-aydın da olamaz. Aydın(lar)ın ideolojisi ise, sınıfsal konumlarına göredir. Burjuva ideolojisini benimsemiş aydınlar olabileceği gibi, işçi / emekçi sınıfların ideolojisini benimsemiş aydınlar da olabilir ve vardır. Bunlardan ilki, sermayeyi ve ona özgü değerleri savunurken, diğeri mevcut üretimi rasyonalize etmeye ve ona özgü değerleri türetmeye çalışır. Aralarındaki temel ayrım buradadır. Öte yandan, burjuva kökenli olup da, mevcut üretimi, işçi sınıfının dünya görüşüne uygun tarzda rasyonalize etmeye uğraşan aydın(lar) olabileceği gibi, karşıtı da çıkabilir. Sosyalist Aydın, Burjuva Aydın'ı ayırımı, bence, buradadır. Sosyalist Aydın, ÜRETİMİ (Dikkat: tek başına EMEĞİ değil) işçi sınıfının bilimsel öğretisi ve bu bilimin özgün yöntemiyle (yani, diyalektik ve tarihsel materyalizm) rasyonalize edebilen, bu uğurda her türlü mücadeleyi göze alabilen, kişilik ve medeni cesaret sahibi şahıstır. Sosyalist Aydın için önemli olan ülkedeki mevcut ekonomi-politiğin değişimselliğe tâbi olduğunu bilip, bu değişimi ortaya çıkaran kalıcı "öz"ün dinamiklerini saptayarak, bunlara özgü toplumsal dönüşümleri ve tarihsel gelişimi önermektir; bunların gerçekleştirilmesi için bizzat ve topluca çalışmaktır.

Kanımca, diploma, görev, makam gibi yüzeydeki görünüşler Aydın olmanın ölçüleri değildirler. Eğer böyle olsaydı, Hitler'i (makamı itibarıyla), ya da nötron bombasını planlayan Yahudi asıllı Amerikalı bilim-adamını (diploma itibarıyla) Aydın saymamız gerekirdi —ki, değillerdir.

Türkiye'nin dışabağımlılığı özellikle 1950 den sonra arttı. Günümüzde ben bu durumu «Dışabağımlı Liberalizm» olarak tanımlıyorum. Türkiye'de «Dışabağımlılığı» kinci ya da en azından azaltıcı bilinç yoğunlaşması olduğu sıralarda, ilginçtir ki, yurt içinde anarşi, terör vb. vb. birdenbire arttırılıverir. Liberalleşme askıya aldırılır. Tersine, Liberalizm'z yönelinse bu kez de dış mihraklar kendilerine olan mâli tutsaklığın cenderesini biraz daha sıkarlar. Bu uğursuz döngüden bir türlü çıkılamamaktadır. Kimileri de çıkmak istemiyorlar. İşte ben buna «İhanet» diyorum. Bir anlamda Batıcılık «İhaneti» bu. Türkiye toplumunu Tarihsizleştiren ve Dilsizleştiren bir İhanet. Batı'dan «Ödünç» alınmış kavramlarla, terimlerle, ilkelerle düşündürten, özgün görüş ve fikirler üretilmesine karşı çıkanların «İhaneti». Günümüzde o haldeyiz ki, kimimiz «İngiliz Dili ve Edebiyatıma uygun «seviyor ve bunalıyor,» kimimiz «Fransız Dili ve Edebiyatı» na göre. Tabii Alman, Grek, İtalyan hatta yeni moda Japon ve Güney Kore «sevgi» anlayışlarına uygun duyup, düşünen, seven ve bunalanlar da var. Diğer bir deyişle günümüz Türkiye' sinde «Sevmek» fiili bile gerçekte «Batı'dan Ödünç» alınmıştır, diyorum. Batılıca sevmek zorunda bırakıldık, farkediyor muyuz acaba? Sevişmek kavramı yerini «Aşk Yapmaya» bıraktı, Sevda, nerdeyse «Alınır» oldu, tıpkı «Duş almak» gibi. Geçenlerde duydum, tatlısu solcuları artık «Bodrum Yapmıyorlar» mış, «Bir Bodrum Alıyorlar»mış!

İyi de, yerli «Sevgi» anlayışı tizdir? Bir de bu var. Buna 'baktığımızda da karşımıza «Alaturka ve Arabesk» sevgi anlayışları çıkıyor. Eyvah! Bu da «Bodrum Almak» kadar zararlı, bence. Ya

ne olmalı? Gerçekte kimsenin kimseye akü öğretecek hali yok. İktisadi-siyasal kimliğimizi ve toplumsal-tarihsel kişiliğimizi bağımsızca ve özgürce kurabildiğimiz takdirde bu Yabancılaştırılmış Sevgi İhaneti'ni kırabileceğimizi düşünüyorum. Kişisel görüşüm böyle.

**

İhanet Şiirleri benim dördüncü şiir kitabımdır. İlk üçü yasaklandı. Sonuncusu, Anılan (1982) önce yasaklandı, sonra beraat ettim. Dinmeyen (1978) kesildi ve kâğıt oldu. Partizan (1975)'dan ise hâlâ yargılanıyorum. Sahi, benim bazı şiirlerim yurt dışında da yayınlanmıştı. Bunlardan biri de İzlanda'da yayınlandı. Sanırım söz konusu ülkede yayınlanmış ilk Türk şiiri budur. Benim Türkiye'de hiçbir zaman şair olmak gibi bir iddiam olmadı. Ama araştırma yayanlar için belki bir anlam taşır düşüncesiyle bu şiirleri aynen buraya aktarıyorum. Bir başka şiir ki-tabımın önsözünde, umarım, yine buluşuruz.

A.Altındal Temmuz
1984
Erenköy

I.

"ihanet bazen bir sancıdır, kaçış değil"

**

sancılı

gözlerini gözlerimden kaçırıyorsun,
                    bir gizlediğin mi var
ellerin titriyor, belli, yüreğin soğumuş
artık inansan ne olur inanmasan, *öyle mi*
sen böyle değildin, sana bir hal olmuş.

avuçların mı terliyor, neden albastı yüzünü
dizlerin çözülüyor, belli, bir korktuğun var
artık dönek olsan ne olur olmasan, *öyle mi*
sen böyle değildin, sana bir hal olmuş.

**

yüzyüzeyiz

yüzün solgun, söyle
hasta mısın? yoksa
başka bir derdin mi var?
söyle, ben senin dostunum
....
adım önemli değil.

**

dostluklar

   o kadar kendileri değiller ki

boşlukta
asılı
kalı
yor
ba
k
ı
ş
l
a
r
ı
?

**

ne

yaşamak
insanlaşmaktır
………………..
mülkiyet bir bahane

**

izler

kimbilir
hangi sözlere kandın
şimdi pişmansın, tedirginsin belki
elevermek zûldür gizli sevinçleri
gün gelir özeleştiri
yetmeyebilir.

kimbilir hangi antlara kandın
şimdi yalnızsın, terk edilmiş belki
silmek zordur geçmişin izlerini
gün gelir ölmek
yetmeyebilir.

**

süreduran

çığlık —ki,
yakın ve yakıcı bir sestir
bozar hassas dengelerini hayatın,
ve hep vardır.

**

tuzakcılar

ne içtenlik
ne dostluk

ne sevgi
ne özlem,
kuşkuyu akim önüne koyanlarda.

kuşkuyu aklın önüne koyanlarda,
bir hesap
bir suspayı
bir tedirginlik,
ve bir elem.
**
sözler
artık ayrılıyoruz
eski sevinçleri yanma al
biliyorsun önümüz bahar,
gerekebilir.

artık ayrılıyoruz
eski hüzünleri yanma al
sözünde durmayan biri çıkar, daima
gerekebilir.

artık ayrılıyoruz
eski güzellikleri yanma al
sevişirken bazen eksilir insan,
gerekebilir.

artık ayrılıyoruz
eski özlemleri yanma al
dönmek istersen bir gün,
gerekebilir.
**
sakın
bak
dönüyorsa gün
geceye,
göm ellerini
ölümü anımsatmasınlar sana.
**
uyarı (lar)
şimdi tam sırasıdır
kaldır başını ve çevrene bak
vazgeçilmiş güzellikler göreceksin,
alışmalısın.

şimdi tam sırasıdır
kaldır başını ve yüzlerine bak

ısrarlı aldanışlar göreceksin,
alışmalısın.

şimdi tam sırasıdır kaldır
başını ve gidenlere bak
yanlış yalnızlıklar göreceksin,
alışmalısın.

şimdi tam sırasıdır
kaldır başını ve kalanlara bak
söyleyecek söz bulamayacaksın,
alışmalısın.
**
ihanet
vurgun yedi yüreğim
ben artık iflah etmem
………………..
geçse de zaman, sanmam
ki geçsin
bu yara
****

II.

"hüzün bazen sırdır, anlaşılır değil"

**
neyleyim

kayalar mı kaynıyor *yoksa*
yüreğimde mi bu tufan.
**
hiç

kapattım kapıları, artık dışınızdayım
ne düşünmek isterim, ne düşünülmek
ne de bir söz
yaktım köprüleri, artık kavuşamayız
ne anmak isterim, ne anılmak
ne de bir söz
gizledim güzelliği, artık paylaşamayız
ne sevişmek isterim, ne sevgi
ne de ihanet
yitirdim heyecanları, artık yoksunuz
ne yalnızlık isterim, ne tedirginlik
ne de hasret.
**
beliren

dokunursa
karanfillere dokunur
hüznü
ve soldurur
**
öneriler

iyisi mi
hüznü düş ömründen
kalsın hasret
....
sana da yeter bana da.
**
güzelleme

sesin dengeli
artık gözlerimi kapasam da olur
....
etin sıcak.
**
marifetli kadınlar
o kadınlar ki
asmalımescit'e inerlerdi
saçlarını gözerler ustaca gülümserlerdi
korkardık bakmaya kan-kızıl dudaklarına

yürüseler bütün günahlarıyla yürürlerdi.

marifetli kadınlar
dedikleri zahir onlardı
rivayet odur ki hadislerde yerleri vardı
delil gerektirmezdi azgınlıkları

ahrette hiç kimse sahip çıkmayacaktı.
**
özlerken

bir de
gülüşünüzle
tanımlıyorum
sizi,
artıyor yaşama sevincim.
**
büyüyor
doğuyor çocuk. Seviniyoruz,
emekliyor çocuk. Seviniyoruz.

koşuyor çocuk. Seviniyoruz,
sarılıyor çocuk. Seviniyoruz.

gülüyor çocuk. Seviniyoruz,
konuşuyor çocuk. Seviniyoruz.

Seviniyoruz
Seviniyoruz
Seviniyoruz,
ahhhh.
**
gibi

sevdikleri
çocuklardır,
yorgun ve terli
avuçlarına
düşen
bir
damla
su
gibi.
**
çabalar

yalnızca yetimlerin bildiği
bir nefsi müdafa sorunudur,
kentin, analı-babalı
ve maşallah'lı çocuklarına
bakıp da özenmemek.
**
güzbaşı bir firardan sonra

nereye döneceksin, bir düşünsene
yolu karanlık, bulvarı sisli, ağaçları cılız
nereye döneceksin, bir düşünsene
ışığı ölgün, havası puslu, kıyıları ıssız/
dır artık kentin.

kime döneceksin, bir düşünsene
evi terkedilmiş, odası soğuk, yatağı bozgun
kime döneceksin, bir düşünsene
sevgisi donuk, bakışları yorgun, gözleri tenha/
dır artık kadının.
**

haller

coşkularla tanımlı
bir yorumdur
sevmek
…………..
…………..
tanımlarla sınırlı
bir aldanıştır
güzellik.
**

III.

"güzellik bazen bir seleniştir, sevişmek değil"

söylemek

bil ki şiir sesimizdir ve
dokunuşların adıdır
. . . .
yeniden-üretilirken hayat.
**

sessizce

hazindir!
hâlâ bekliyorlar
godot'yu
ve acı çekiyorlar
sevinerek.
**

kitaplılar

hayır, kendiliğinden olmadı
egemenler bilerek saldılar
ölüm-tellâllarını ve
şaibeli atcambazlarını, üzerlerine

kanları kaldı, umur görmüş bir
İstanbul meydanı'nda, *kitaplıların.*
**

anılan

işte vuruluyor
koyu, kaygan ve karanlık
bir
pıhtı
san/ki

kan
kaplıyor alanı
soğuk, sessiz ve sakıncalı
bir
çağrı
san/ki
ölüm.

**

derlemek için

dokunmanız gerek, bırakın ürkekliği
tohumuna doğanın,
açacaksa
bir gülden bin gül

dönüşümlerin hazırlayıcısıdır elleriniz.

**

başakları biçen İbrahim'e soru

söze O'ndan mı başlamalı
bir incesaz, bir ferahnak uğruna
— bre bu nasıl iştir ki,
vazgeçer ibrahimler'den de,
zor gelir tek İbrahim'den
kopması.

söze O'ndan mı başlamalı
bir orkestra, bir andante uğruna
— bre bu ne küstahlıktır ki,
komaz yanma
suratları çıbanlı şark
çocuklarını.

söze O'ndan mı başlamalı
bir yetki, bir rütbe uğruna
— bre bu ne biçim insanlıktır ki,
oturur seyreder
savaşları
ve ölenleri, kalanları.

söze hangi birinden başlamalı dersin
başakları biçen İbrahim.

**

uygarlığın öğrettiği

herkes kadar acı çeker

herkes kadar savunuruz kendimizi
herkes kadar çabalar, didinir
herkes kadar sever, seviliriz.
hepimiz herkes kadar herkesiz
herkesten ya bir fazla ya bir eksik.
**

ardından

nicedir
görmek istiyorum seni
önce yüzün kayboluyor, *ardından* kimliğin
şimdi kimbilir nerdesin,
kimlerlesin,
kimsin,

ne hazin bir yokoluştur bu.

nicedir,
özlemek istiyorum seni
önce sesin kayboluyor, *ardından* sözlerin
şimdi kimbilir nerdesin
kimlerlesin,
kimsin,

ne hazin bir aldanıştır bu.
**

belli

kaçsan nereye kaçacaksın kendinden
yerin belli, yurdun belli, çağın belli
sığınsan da yalnızlığın koruganlarma
işin belli, gücün belli, düşüncen belli.

kaçsan nereye kaçacaksın kendinden
ayışığı belli, deniz belli, akşam belli
sanma ki avutur bu görüntüler seni
doğuş belli, yaşam belli, ölüm belli.
**

IV.

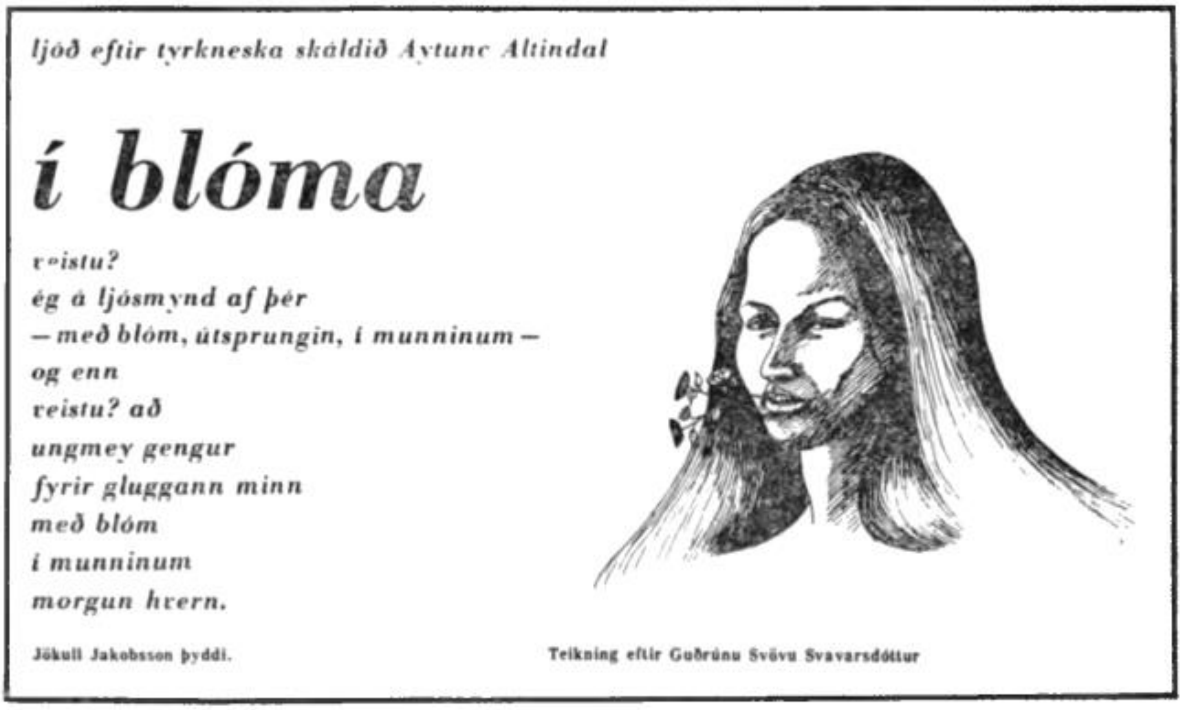
"özlem bazen bir güldür, kavuşmak değil"

çiçek

siz bilir misiniz
ağzınızda çiçekler açmış
bir resminiz vardır

bende

ve yine siz bilir misiniz
ağzında bir çiçekle
bir kız geçer
penceremin önünden
her sabah.

ljóð eftir tyrkneska skáldið Aytunc Altindal

í blóma

veistu?
ég á ljósmynd af þér
— með blóm, útsprungin, í munninum —
og enn
veistu? að
ungmey gengur
fyrir gluggann minn
með blóm
í munninum
morgun hvern.

Jökull Jakobsson þyddi.

Teikning eftir Guðrúnu Svövu Svavarsdóttur

PJODVIYINN, 23. Aralık. 1973, S. 3 REYKJAVİK / İZLANDA • Türkçeden Çeviren: JÖKULL JAKOBSSON

**

New Voices-1972 Aytunc Altindal

at that very moment of enlightment

what the Buddha taught
was no more than,
what we already knew.
and
what we already knew
was already this.
***
in fact

“Humanity. That’s what

we need m'friend."
said
a machine to another.
***
in the days of 49

vvhat america was? TARZAN, but nothing else—
for, he was the Great White Hope
of 20 th Century Fox— and,
bunch of coloured and very quarrelsome
Comanches, who were bound to lose
each war,
in fılms of course.
***
what now
MR. PRESIDENT,
we thought upon it
and
we decided to say.
NO.

New Voices, Vantage Press, N. Y. 1972, s. 13

Kaynak: Aytunç ALTINDAL/ İHANET /ŞİİRLERİ / Süreç / Felsefe-Sanat Dizisi / Birinci Baskı: Ekim 1984 Çemberlitaş / İstanbul

--

"ELVEDASIZ" DAN

Önsöz Yerine

Şiir tutkudur. Şiir içtenliktir. Şiir coşkudur. Şiir kavgadır. Şiir direniştir. Şiir güldür. Şiir, karşıdaki caminin minaresine yumuşak iniş yapan martının kanatlarını toplarken çıkarttığı sessizliktir.

Şiir felsefedir. Şiir dindir. Şiir barıştır. Şiir peygamberlerin çağasıdır. Şiir evliyaların dilidir. Şiir ayrılıktır. Şiir, karlı havada Dolmabahçe'de Beşiktaş'ın Galatasaray'ı 3-0 yenmesidir.

Şiir dalgalanan saçlardır. Şiir ayışığıdır. Şiir bakıştır. Şiir anlamdır. Şiir aşktır. Şiir ihanettir. Şiir, utanarak sevdiğiniz Leyla'yı korumak için aşağı mahallenin kabadayı doğmuş oğlanlarıyla tek başınıza kavga edip, dayak yemektir.

Şiir onurdur.

Şiir yaşamdır.

Şiir serüvendir.

Benim şiir serüvenim çocukluğumda başladı. Annem ve babam şiire, sanata ve sanatçıya saygı duyan insanlardı. **Annem Fatma Melahat (d. 1907, İst.)** güfteler yazardı.

"Fağfur bir kadehten dökülen mey gibi rakset.."

Ömer Hayyam okumayı severdi. Bir de, Fikret. Güfteleri bestelenmişti. O zamanların (1940) ünlü bestekârları radyoda çalarlar, söylerlerdi. Jübilesi de yapılmıştı. İstanbul Radyosu'ndan, her zaman hüzünlü ve Çerkez güzeli annemin güftelerini dinlemek, şiirdi.

Babam Ahmet Cavit (d. 1903, İst.) sofu bir Cumhuriyet Halk Partili'ydi. İttihat ve Terakkici olarak yetişmiş, sonra Millici (Kuvayı Milliye) olmuştu. Çok yakışıklı, sportmen bir adamdı. Kadınları severdi.

Kadınlar da babamı pek rahat bırakmazlardı. Doğruya doğru! **Miltiadi** gazinosundaki daimi masasında her zaman bir ya da birkaç "Hanımefendi" bulunurdu. Babam uzun yıllar Beşiktaş'da futbol oynamıştı. Sonra da BJK'da yönetici olmuştu. Beni de spor yapmaya çok teşvik etti ama ben Halk Partili olmamaya çoktan karar vermiştim. Eniştelerimden biri subay, diğeri solcuydu. Spordaki beceriksizliğimi eniştelerime borçluyum. Babam kendisini tam bir Halk Partili sansa da bence tam bir Osmanlı'ydı. Her akşam yemeğinde **"Benim evime bezirgan giremez"** diyerek övünürdü. (Bâzâr-gân)
Babam ve kendisi gibi İttihatçı bozması Halk Partili arkadaşlarının jargonunda "Bezirgan" tüccar anlamına gelirdi ve onlara göre bütün kötülüklerin başı "Paraydı". Babam, ne mutlu ki, günümüzde Türkiye'ye egemen olan köşedönücüleri, üçkağıtçıları, liboşları ve sevgili Ece Ayhan'ın bir şiirinde dile getirdiği **"Sayıları çoktan kırkı aşmış olan Haramileri"** göremeden öldü. Annem de onu izledi. Onlardan kalan sevgili Attila İlhan'ın o unutulmaz şiirindeki katı gerçektir: **"elde var hüzün."** Bu önsözün başında söylemiştim: Şiir hüzündür.
Dev çitlenbik ağacının tepesine tırmanan tek çocuk olabilmenin gururu ve mutluluğu da şiirdir. Varsın babam ve arkadaşları Halk Partili olsunlardı, bizim geniş arazilerimizle komşu Arnavutlar'ın bağları arasında sınır kabul edilen dev çitlenbik ağacının en tepesine tırmanabilen tek çocuk bendim, n'aber! Ağacın tepesinde saatlerce oturur o zamanlar (1950) binasız ve "Bakir" Kartaltepe'yi kuşbakışı seyrederdim. Hayaller kurar kendi kendime gülümserdim. Ortadan kaybolduğumu fark ettikleri zaman beni nerede bulacaklarını bilirlerdi. Bana bakmakla görevlendirilmiş olan Şerife Hanım veya Muhsin Efendi koca ağacın dibine gelirler en sevdiğim yemeklerin (soğansız yemekler) yapıldığını söyleyip aşağıya inmeye ikna ederlerdi beni. Gelip çağırdıkları ve istediğim yemekleri yaptıkları için beni "çok" sevdiklerini sanırdım. İşte ilk ke? itiraf ediyorum: **"Şiir varsayımdır.** Sanki öyley**"Miş"** gibi düşünüp kendinizi aldatmaktır!
Yazları Çiftehavuzlar'da, şimdi Celal Bayar'ın evinin bulunduğu sokaktaki sayfiye evine giderdik. Kışları Bakırköy Kartaltepe'deki "Kuleli Köşk"e dönerdik. Kulenin tepesinde yıldırıma karşı paratoner vardı. Telsiz direği gibi bir nesneydi bu paratoner denilen alet. Hiç sevmezdim. Gelip geçenler eve değil bu acaip direğe bakarlar. "Paratoner, paratoner" diye zar- zor öğrenilmiş "Gavurca" bir kelimeyi söyleyebilmenin keyfiyle karılarını ve çocuklarını bilgilendirirlerdi. Sonra birdenbire büyük bir fay kırılması oldu. Bir geceyarısı uyandırıldım. Köşkün ağır, büyük demir kapılarına zincir sarıldı, çifte kilit asıldı. Ve gittik. Gidiş o gidiş. Yıllar sonra bir gazetede Kuleli Köşk'ün adının "Perili Köşk"e çıktığını bir resim- altı haberinde okudum. Kuleli ve paratonerli köşkün Perili Köşk'e dönüşmesi bir sırdır. Ve şiir bazen bir sırdır, anlatılamayanı gizler...
* * *
Elvedasız benim altıncı şiir kitabım. İlk Şiirim bundan tam otuz yıl önce yayınlanmıştı. Rahmetli Şemsi Belli'nin gayretiyle. Kitapta eski/yeni şiirlerim var. Bir kısmı bu güne kadar yayınlanmış olan kitaplarımda yer almışlardı, diğerleri dergilerde (Sanat-Edebiyat, Varlık, İnsancıl vd.) yayınlanmışlardı. Bir kısmı da ilk kez yayınlanıyorlar. Ayrıca İngilizce yazdığım şiirler de var. Bunlardan dördü 1972'de Amerika'da yayınlanmıştı. Bir de İzlandaca'ya çevrilmiş ve orada yayınlanmış (1973) şiirim var. Adı, Çiçek. Kitapta var.
Elvedasız yayınlandığı zaman muhtemelen yurdumda, Türkiye'de olmayacağım. Bari gidişim Elvedasız olsun istedim. Yeniden dönmek, yeniden sevdiğim yurduma ve sevdiklerime kavuşmak arzusu ve dileği içimden hiç çıkmasın diye. Bu nedenle Elvedasız'ı, Elem'i, Ayrılığı ve Özlem'i tatmış olanlara armağan ediyorum. Söylemiştim, şiir ayrılıktır. Bir gün canımızdan çok sevdiklerimize yeniden kavuşabilmek dileğiyle veda ediyorum. Şiir kavuşmaktır, unutmayın.
Ve Elvedasız'daki şiirlerimle anımsayın beni.

Aytunç Altındal 26 Mart, 1996
İspilandit, Teşvikiye

I. Bölüm
ELEM FASLI
"hüznümü şafaklara gizlerdim yasaklanmış sözcüklere sararak"

- elvedasız

dur söyleme o son sözü
tam burada işte tam burada
bu caddede ve işte tam bu ağacın altında
dur söyleme o son sözü
bu ayrılığı bir cümleye sığdıramazsın

dur söyleme o son sözü
tam bu sınırda işte tam bu sınırda
bu ateş-hattında ve işte tam bu ağacın altında
dur söyleme o son sözü
bırak bir umut kalsın yüreğimde
Elvedasız
ve
yalnız.
**

Atlant

Atlant: Atlas [mit.] {Atlas} ;heykel direk, (Mimarlık) telamon, sütun

Eskittiğimiz kaçıncı bahar
Kaçıncı yalnız gezişimiz doklarda bu
Göz göre göre tükenmek, ufalanmak, yokolmak
Beklediklerimiz arasından birkaçı karyatid.

Ellerini siper et gözlerine
Bir beyaz mendil göreceksin
Tül giysiler içinde incecik bir kadının salladığı
O sıra bir çocuk seğirtecek yosun tutmuş iri
kayalarda

Bir martı kanat vuracak sulara
Ahırkapı çakarı üç saniyede bir vuracak suratıma
En yeşil pullarıyla belki bir deniz kızı
Efsanevi fakat bilinmez belki bir deniz kızı
Bunca ağırlığına sırt verdiğim sütunlara
Bir beyaz güvercin uçuracak
O beyaz güvercin sen olmalı karyatid.

Mihr'i den bir murabba okuyacak o kadın yine
Susup kulak vereceğim ister istemez
Karanlığı yüzüme perde edip bekleyeceğim
Dudak dudağa ve ucuca umutlarıyla
Yarınlarına binmiş tüm sevişenlere
Açıklardaki kadın işaret verecek bir gece muhakkak.

Bir martı ya da tüm martılar biliyor beklediğimi
Mendille birlikte, sulara kanat vuracaklar
Sonra uzak yıllardan geri dönen güvercin
Bir deniz kızının mavi avuçlarından havalanıp
Doğduğu sahillere vuracak, çocuk yürekli
O çocuk yürekli güvercin sen olmalı karyatid.

* caryatid: (i.) kadın heykeli şeklinde taş sütun.

anılan

işte vuruluyor
koyu, kaygan ve karanlık
bir
pıhtı
san/ki
kan
kaplıyor alanı
soğuk, sessiz ve sakıncalı
bir
çağrı
san/ki
ölüm.
**

unutma

kıyışız bir sahildeydim, diyor, düşümde
kış güneşi gibi soğuktu bedenim
boyumu aşıyordu dalgalar, ama korkmuyordum
uzansam annemin ellerini tutacaktım
ağlayarak uyandım
neye yorarsın bunu.

yüzün gülsün, *emi* diyor, susuyorum
yeryüzü ve tüm baharlar güzeldir, unutma
ayçiçekleri, hardalçiçekleri ve
çocuk çığlıkları güzeldir
sevişmek ve özlemek güzeldir, birilerindi

ben olsam da olmasam da.
**

ardından hüzün getirir

nereden başlasam diye soruyor
yeniden yaşamaya hayatımı
önce anılar mı gelir
yoksa düşleri mi çocukluğumun.

nereden başlasam diye soruyor
yeniden yazmaya hayatımı
önce özlemler mi gelir
yoksa umutları mı gençliğimin.

aykırı sorular soruyor
kırılsın istemiyorum
yaşamak ve yazmak hayatı yeniden
önce bir yürek çarpıntısı
ardından hüzün getirir.
**

gül kırgını

bu sabah ve her sabah
bir gül getirip koyuyor masamın üstüne
sormuyorum,
önemsemiyorum,
kabullenmiyorum
gülün varlığını.

"yoksa gül'e de mi kırgınsın" diyor
hem sesi titriyor
hem tedirgin bakıyor
aramızda bir güllük mesafe var
aşamıyorum
anlıyor.
**

belli

kaçsan nereye kaçacaksın kendinden
yerin belli, yurdun belli, çağın belli
sığınsan da yalnızlığın koruganlarına işin belli,
gücün belli, düşüncen belli.

kaçsan nereye kaçacaksın kendinden
ayışığı belli, deniz belli, akşam belli
sanma ki avutur bu görüntüler seni
doğuş belli, yaşam belli, ölüm belli.
**

beni seçen kim

a. halet çelebi için

sesimi ben seçmedim,
gözlerimi de
görüşlerimi ben seçmedim,
gördüklerimi de
sevinçlerimi ben seçmedim,
sevdiklerimi de
beni seçen kim
halikkkk.
**

söyle

sana ne olmuş, anlamadım
yüzün puslu, dudakların çıplak
bir eski zamanda mı yitirdin
yoksa terk mi etti seni sesin.

sana ne olmuş, anlamadım
bedenin saklı, gözlerin firarda
bir eski sevdada mı yitirdin
yoksa terk mi etti seni sözlerin.
**

izler

kimbilir

hangi sözlere kandın
şimdi pişmansın, tedirginsin belki
elevermek zûldür gizli sevinçleri
gün gelir özeleştiri
yetmeyebilir

kimbilir hangi antlara kandın
şimdi yalnızsın, terk edilmiş belki
silmek zordur geçmişin izlerini
gün gelir ölmek
yetmeyebilir.
**

yılgın

artık gülümsemiyorsun
 önemsemiyorsun
yergileri ve
yengileri
tarih ve talih arasında
sıkışmış gibisin

bir yarın uçurum başında
diğeri sana küskün.
**

demiyorsan

unutma o geceleri, yollan kesen dehşeti
unutma ölenleri, kalanları, küsenleri
unutma yüzegülenleri, güleryüzleri, dönekleri
unutma dünün bilmecesi dünle çözülür.

her labirentin bir ejderhası vardır, unutma,
korkular ecelden öncedir, sevinçler de, unutma
yaşamak direnmektir geçmişe ve geleceğe, unutma

benden sonra tufan, demiyorsan.
**

Murdock'un Kahvesi'nde Olanlar

Çiçeklerin altında duran kadın
Bir gün beyazlarını giyer gelir,
Gelir de karşıma oturur, yoksul
Çocukluğumdan kalma bir türküdür söylediği.
Birden dudakları titrer, bitiremez, çaresiz susar.
Ellerini tutarım, aklına bir şeyler takılır.
Beter susar, bilmem neden yok yere utanır
Dayandığım duvarlar hep üstüme yıkılır.

O görmez de ben görürüm
Avuçlarında gizlediği sevda çiçeklerini
Bir sel korkusudur basar içimi
Bir soygun planlarım tertemiz yüzüne bakıp,

400 Yazılar

Büyük soygunların adamıyımdır nasıl olsa yakalanmam.
Aramızda tehlikeli bir gelişmedir başlar.

Öncelikle gölgelerimiz düşer toprağa, iki ayrı renk
Tansiyonu eksi üçbuçuktur günün.
Tarifsiz fazla gelir o kadın bana
Sıkıcı bir hastalık olur bakışlarım, aklı almaz
Birden sinsi bir bıçak gibi aydınlığına sokulup
Vuruveririm üç yerinden de sesi çıkmaz
Ama damlalar kırılır saçlarında,
Ama omuzlan düşer
Murdock'un Kahvesi'ndeki boş masalara hanımelleri
düşer

Bir yıldız kayar gözlerinden Yakın Batı'ya
Anlatımı zor bir sevidir, biten öldüresiyle.
Bir büyük arabanın farları iki kez yanıp söner.
Köşemizde, ya da artık herhangi bir köşede kalır
Eskitilmişliğine inandığı vücudu hazır yarınlara.

Aslında, bir resimli roman kahramanı gibi
Bekliyor neyi beklediğini bilmeden doklarda
Üstelik bu gece sesini değiştirmiş tanıyamadım
Hep o bildik güvercin-kız öyküsünü anlatan adam.

Gökyüzü, gelip gözlerine girmiş.
**

kalan

kadınsa, bu kadındır
bize sevmeyi
öğreten.
sevmekse, bu sevmektir
giderayak bir çocuğun
gözlerinde
alakoyduğu.

gitmekse, bu gitmektir
üstesinden gelinememiş
bir
korku

bıçaksa, işte bu bıçaktır
yüreğimden
sökemediğim.
**

yolda

bir gecenin uzağında
belki çekoslavakya'da
birden anlıyorum sessizliğin anlamını
karım ve çocuklarım geçiyorlar

gözlerimin önünden
biliyorum şu kırılan umutlarım değil
hayatımdır.

bir gecenin uzağında
belki çekoslavakya'da
kendimden kaçarken
yakalıyorum
kendimi.
**

ardından

tarih düş.
adımı yaz.
dünden kalma bir geceyi
taşımak istiyorsan
geleceğe,
sahi bir de
resmimi bul, güleç olsun
sevindirsin görenleri,
böyle git
böyle anımsa beni.

adımı sil, tarihi boz
resmi yırt sonra.
**

güzbaşı bir firardan sonra

nereye döneceksin, bir düşünsene
yolu karanlık, bulvarı sisli, ağaçları cılız
nereye döneceksin, bir düşünsene
ışığı ölgün, havası puslu, kıyıları ıssız/
dır artık kentin.

kime döneceksin, bir düşünsene
evi terkedilmiş, odası soğuk, yatağı bozgun
kime döneceksin, bir düşünsene
sevgisi donuk, bakışları yorgun, gözleri tenha/
dır artık kadının.
**

andıkça

hangi sevinçler
seni geri getirebilir
bir kavuşma mı
bir söz mü
bir sessizlik belki.

hangi özlemler
seni geri getirebilir
bir çocuk mu
bir eş mi

bir evlilik belki.

hangi imgeler
seni geri getirebilir
bir raslantı mı
bir ayrılık mı
bir yalnızlık belki.
**

anlam

sanma ki,
sonu hep yıkımdır, yılgınlıktır.
yanılgı,
bir anlamda
direnmektir.

gün gelir,
anlam değişir,
güzelleşir
güzelleşir,

yaşamak.
**

bedel

kadınlar
konuk ettiler beni bedenlerine
güzeldiler
sevecendiler,
sevgiliydiler.

beklentilerinden
söz
etmediler.
ödenmemiş haklar kaldı
üzerimde.
**

ihanet

vurgun yedi yüreğim
ben artık iflah etmem

geçse de zaman, sanmam
ki geçsin
bu yara.

II. Bölüm
AYRILIK FASLI
"yaşamak insallaşmaktır mülkiyet bir bahane"

sözler
artık ayrılıyoruz
eski sevinçleri yanına al

biliyorsun önümüz bahar,
gerekebilir.

artık ayrılıyoruz
eski hüzünleri yanına al
sözünde durmayan biri çıkar, daima
gerekebilir.

artık ayrılıyoruz
eski güzellikleri yanına al
sevişirken bazen eksilir insan,
gerekebilir.

artık ayrılıyoruz
eski özlemleri yanma al
dönmek istersen bir gün,
gerekebilir.

Tutuk

Ben kendi yalnızlığımda
Sizlere hem yakın hem uzak
Mucizesiz gecelerimden birini götürürken
O, sıcak gözyaşlarını ıslak camlara dayayıp
Dönüşümü bekliyordu, biliyordum, susuyordum
Sizlerin fısıltıları kulaklarımda
Dudaklarım kanıyordu.

Çoğalıyordu gözleri gözlerimde
Gözleri, ah gözleri ıslaktı, dayanamıyordum.
Kaçacaktım ya da kaçmayı kuruyordum hiç değilse
Bir şilebe tayfa oluyordum, birlikte boğuluyorduk
Telsiz bozulmuştu isteğim üzre.

Siz şimdi yanımda birbirinize girik
Bense ellerinden tutmuş sürüklüyorum onu
Bilmediği, bilmediğim bir yerlere koşuyorduk.
Elleri soğuktu, üşüyordu belli, rengi uçuk
Karanlıktı, konuşmuyorduk, fazla ağlıyordu
Kaçacaktım, ya da kaçmayı kuruyordum hiç değilse

Siz şimdi yanımda geleceğinizi yaşıyorsunuz
Onun geleceği de bendim, söylemişti, biliyordum.
Yoksuldu işaretimi bekliyordu,
Uzak neonlar gözlerimi alıyordu, o görmüyordu
Gel diyemedim, gelecekti, inanmıştı.
O şimdi tuzaklara itilmiş bir kadınsı çiçek.
**

güzelleme
sesin dengeli
artık gözlerimi kapasam da olur

etin sıcak.
**
Agamemnon

Biz size agamemnon derdik
Oyma çubuklardan kaçak tütün içerdiniz.
Coleman Hawkins'ten bir mezur sol
Görülmedik bir beyaz Utrillo'da
Alnınızda üç derin çizgi
İki uzun
Bir kısa.

Biz size agamemnun derdik
Dehşetli sıkılırdınız
Renklere dilimlerdiniz gökyüzünü
Konuşurken,
Bir kavuniçi, biraz beyaz peynir
İçkilerden şarap, elbette Chessman denince, dur.

Biz size agamemnon derdik
Nicedir sorgulardan kaçıyor gibiydiniz
Nicedir yalnızlığınızı kullanıyordunuz
Uzak Batı'da bir mektubunuz gecikiyordu
Bir büyük Okyanus'tan söz ederdiniz
Kimbilir nasıl düşlerdiniz
Gözlerinizin gerisini getirmek zor.

Biz size agamemnon derdik
Tabanca taşımayı severdiniz
Ya gününde bir Nagant
Ya kadınsı bir Beratta
Ya belinizde
Ya koltukaltında
Ölüm demek.

Biz size Agamemnon derdik
Nicedir ağzınızı bıçak açmıyor.

*Agamemnon, Yunan mitolojisinde Miken Kralı, Sparta Kralı Menelaos'un büyük kardeşi, orduları Truva (Troya) savaşına götüren kumandan. Atreus ve Aerope'nin oğludur. Yunan orduları Avlid'de Truva'ya yola çıkmak için toplandıklarında hiç rüzgar olmadığı için Agamemnon Av Tanrıçası Artemis rüzgarları serbest bıraksın diye kızı Iphigenia'yı kurban verdi. İphigenia, kurban olarak kesileceği sırada Artemis, bir dişi geyik göndererek kızın yerine onu kurban ettirtti ve kızı Artemis tapınağına rahibe yaptı. Böylece Artemis rüzgarları serbest bıraktı. Truva savaşında kazanılan zaferden sonra Agamemnon güzel Kasandra'yı da yanına alıp evine döndü. Agamemnon'un kızları Iphigenia'yı öldürmeye teşebbüs etmesini ve Cassandra'yla dönmesini sindiremeyen, Agemennon'un karısı Klytaimnestra, sevgilisi Aigisthos ile birlikte

Agememnon'u öldürdüler. Oğlu Orestes sonradan babasının intikamını aldı ve annesi ile sevgilisini öldürdü.

**

masal(sı)

bir Zaman var, yoktular
perikızları ve padişahlar
tanrıçalar ve devadamlar.

bir Zaman var,
"evvel zaman içinde"

**

uyarı(lar)

şimdi tam sırasıdır
kaldır başını ve çevrene bak
vazgeçilmiş güzellikler göreceksin,
alışmalısın.

şimdi tam sırasıdır
kaldır başını ve yüzlerine bak
ısrarlı aldanışlar göreceksin,
alışmalısın.

şimdi tam sırasıdır
kaldır başını ve gidenlere bak
yanlış yalnızlıklar göreceksin,
alışmalısın.

şimdi tam sırasıdır
kaldır başını ve kalanlara bak
söyleyecek söz bulamayacaksın,
alışmalısın.

**

marifetli kadınlar

o kadınlar ki
asmalımecsit'e inerlerdi
saçlarını çözerler ustaca gülümserlerdi
korkardık bakmaya kan-kızıl dudaklarına

yürüseler bütün günahlarıyla yürürlerdi.

marifetli kadınlar
dedikleri zahir onlardı
rivayet odur ki hadislerde yerleri vardı
delil gerektirmezdi azgınlıkları

ahrette hiç kimse sahip çıkmayacaktı.

**

çiçek

siz bilir misiniz
ağzınızda çiçekler açmış
bir resminiz vardır
bende

ve yine siz bilir misiniz
ağzında bir çiçekle
bir kız geçer
penceremin önünden
her sabah.
**

sorular

söyler misin:
“nedir kanıtlanması gereken” diyor bir ses
düşünüyorum — büyüdükçe büyüyor
                gökyüzü,
                gözlerimi
                alamıyorum.

söyler misin:
“nerede başlar nerede biter yeryüzü” diyor bir ses
düşünüyorum — büyüdükçe gökyüzü
                gözlerimde,
                azalıyor
                yalnızlığım.

söyler misin:
“hangi rüzgardır düşleri renklendiren" diyor bir ses
düşünüyorum — ya düşlerim
                kanıtlanmalı
                yada
                renkleri
                rüzgarların.

**

yeniden

alaca-karanlıkta oturuyorum, içimde bir önsezi
birden çıkageliyor kuş, konuyor dalma
çocukluk yıllarımı anımsıyorum
bir uzak, bir uzak, bir uzak kenti anımsıyorum
hem gönüllü hem sürgün gönderildiğim kenti
yıllar sonra şiirlerime ve
yaşamıma alıyorum
yeniden.

unutulmuş ne varsa şimdi gözlerimin önündedir
duvarları her zaman kalın ve osmanlı bir yapıda
perdeleri her zaman kalın ve kapalı odalarda
içimi ürperten bir gizli tarihle başbaşa kalmıştım
kimse aramaz, kimse sormaz, kimse üzülmezdi benim için
besbelli bir yabancıydım
oralarda ve

aralarında.

alaca-karanlıkta oturuyorum, içimde bir önsezi
gizli tarihler düşürmeyi öğrenmiştim kuşların kanatlarına
inanmak zorundaydım geçmişe, sözlere ve geleceğe
besbelli kılıçlar çekilecek,
besbelli sancak çıkacak,
besbelli yeminler bozulmayacaktı
o zamanlar henüz
bengaldeş kurulmamıştı.

unutulmuş ne varsa şimdi gözlerimin önündedir
hiç kimse katılmak istemezdi geçit törenlerine
para verip gazi yaparlardı yoksul yaşlıları
elleri titrer, dizleri titrer, öylece yürütürlerdi
gayet kalın ve osmanlı duvarların ardından
gülerdim yaşlılara, gözlerim yaşarırdı
bir heyecan sarardı içimi,
o zamanlar hükümet konağının önünde
adam asarlardı.

alaca-karanlıkta oturuyorum, içimde bir önsezi
bir yerlerde vahim bir yanlış yapıldığını söylüyor
kuş havalanıyor, gizli bir tarih düşüyor kanatlarından
“hazır ol cenge eğer istiyorsan sulh-ü selah”
sesler duyuluyor,
bir çağrı fısıldanıyor kulaklara.
yıllar sonra, içimi ürperten bir gizli tarihle
başbaşa kalıyorum
yeniden.
**

olsun

dudakların kurumuş, sesin duyulmuyor
gözlerinde yaş mı var
bana mı öyle geldi
belki de ‘direnmeliyim’ diye düşünüyorsun
karşı-gecelere, sözlere ve düşlere
nereye baksan, kime başvursan olmuyor
kağıtlar kağıtlara düşman, uygarlık sana
karanlığa ve gölgelere tutunamıyorsun,
olsun.

kaskatı ve dopdolusun
memleketinde de böyle miydin, söylesene
hep böyle umarsız ve yekpare
bir sınırdan diğerine sürüldükçe
anımsatmanın sırası mı değil mi bilmiyorum
belki de ‘aldatıldım’ diye düşünüyorsun
eğreti bir tarihin satıraralannda kalmış gibisin
eğer benden buraya kadar diyorsan,
olsun.
**

ölmeden

t.ö için

beni saklayın diyor bir ses
içimden çıkarın ve saklayın
nereye olursa, kırlara yada gökyüzüne
korkuyorum ve üşüyorum
yaşamın kıyıcığında
durmaktan.

beni bağışlayın diyor bir ses
incecik bir yerler kırıldı gönlümde
göremeyeceğim ve duyamayacağım
çağrılarını dostların bundan böyle
karışmak üzereyim
sislere.
**

Tedirgin

Durur,
Tıkır, tıkır işleyen saatleri gökyüzünün
Durur,
Sayılı günleri takvimlerin
Pazar, pazartesi, salı
Durur,
Renkli kartpostallarda
Pırıl pırıl bir İstanbul
Bir çocuk
Üç çarpı üç sekiz diye yazar ak kağıtlara
Sonra durur, bir yaz gecesi üvertürü.
Bir kadının karanlık yanlarını
Aşıyorumdur düşümde o sıra
Durur,
Baş döndürücü hızla giden trenleri gecenin
Kucak dolusu bir kadın iner
Kahverengi gözleri dehşetli büyük ve şaşkın
Durur,
Tıkır tıkır işleyen saatleri dibinde gökyüzünün
Rue de Florissant'da
Beklenmedik bir yolcu sanki kadın.
Üç çarpı üç on diye yazar çocuk bu kez
Sonra durur,
Bitişik beyaz evde ışıkları söndürür bir yorgun el
Bir bir iner çaresizlik perdeleri
Gözlerine çocuğun, aklı karışır.
Beşinci vakit namazına hazırlanıyordur bir yaşlı kadın
Durur,
Minare alemlerinde
Pırıl pırıl bir İstanbul
Siz geçersiniz aklımdan oldukça yakın
Bir ışık yanar, bir ışık söner
Bir kurdela düşer saçlarınızdan
Siz soyunursunuz

Elleriniz geçer ellerimden
Elleriniz bırakır ellerimi
Bir damla yaş büyük gözlerinizde kendiliğinden
Durur.

Üç çarpı üç diye başlar çocuk yeniden
Sonra durur,
Martılar denize düşecek der, üzgün
Bir bahçeyi yaşıyorumdur işte o zaman
Serin rüzgarları esiyordur
Doğu'nun Bir mermi sürerim 7.65 namluya
Bir kadın ölür
Tıkır tıkır işleyen saatleri dibinde gökyüzünün
Bir kadın doğar yatağımda
El değmedik
Sevginin ilk sıcaklığında.
Gözleri gözlerimde
Bir yerleri bana açık
Uzak sesleri ile tedirgin bir gecedir
Durur.
**

değişen

konuşurken dağılıyor saçların
yerimi bulmaya çalışıyorum gözlerinde
kayıp gidiyor bir tutam sevinç
sonsuzluğa.

uyurken aydınlanıyor yüzün
bir zamanlar bir anlamdım hayatında
şimdi uzatmalı bir tedirginlik gibiyim
kurtulamıyorsun.
**

haller

coşkularla tanımlı
bir yorumdur
sevmek

tanımlarla sınırlı
bir aldanıştır
güzellik.
**

şimdi

görsen beni tanıyamazsın, diyor
öyle değiştim, öyle değiştim ki
şimdi saçlarım siyah, gözlerim akpak
ellerimi nereye koyacağımı biliyorum
bozdum büyüleri, ürkmüyorum gecelerden
ve yanlış sevgilerden ve senden.

nicedir karabasanlar görmüyorum, diyor
öyle düzeldim, öyle düzeldim ki
şimdi dudaklarım kızıl, bedenim bencil
yeryüzü bastığım yerdir, biliyorum
yendim yalnızlığı, korkmuyorum gölgelerden
ve hüzünlü kıyıkentlerinden ve senden.

ben artık eski ben değilim, diyor
öyle sevinçliyim, öyle sevinçliyim ki
şimdi başım dik, özlemlerim belli
kimi niçin seveceğimi, biliyorum
aştım duygusallığı, sıyrıldım düşlerden
artık şiirlerinden çıkmak istiyorum.
**

gelecek
yaşadıkça anılar
 güzel
olmak zorunda

sensizlik.
**

o

halit özkul'a

yakınmıyor, şaşırmıyor
sorgulamıyor tarihi

öylece duruyor
ve bakıyor, ve bakıyor
ve bakıyor, bilmeden

önemini
görmenin.
**

biraz
gördükçe seni, saçların ışıldardı
gözlerinde bir sevinç, bir sevinç
yüreğinde dalgalar ve biraz poyraz
yere göğe sığmazdı o coşkular
şimdi hayalin olur
anlatılmaz.

sardıkça seni, sözler verilirdi
karanlıkta edilmiş yeminler gibi
tutulması güç ve biraz utangaç
ilkbahar çiçeklerine yetmezdi o mutluluklar
şimdi hayalin olur
anlatılmaz.
**

III. Bölüm ÖZLEM FASLI

"özlem bazen bir güldür kavuşmak değil"

özlemin yakıcı bir uzaklıktır

oğlum ahmet mustafa için

belki de
bir uç uç böceğinin
kanatlarına gizlemiştir
babası sevgisini.

gün gelir, uzaklar yakın olur
havalanır uç uç böceği
taşır kanatlarında
babasının sevgisini papatyalara,

bulur, ve
anı yapar oğlu
sonra saklar
minik yastığının altına.
**

dön bir bak

bir selam bırak öyle git
büyük olmalı ayrılıklar, büyük, çok büyük
heyecanlı olmalı, alnının tam ortasına
kurşun gibi vurmalı terkedilmişlik.

bir selam bırak öyle git
soylu olmalı ayrılıklar, soylu, çok soylu
duygusal olmalı, yüreğinin tam ortasına
kor gibi düşmeli yalnızlık.

bir selam bırak öyle git
ayrılıksa bu, inan, hayatlarımıza
ve düşlerimize ihanet ediyoruz demektir,
dön bir bak, bir selam bırak

istersen öyle git.
**

artık hazırlıklısın

ayşe için

denizler sana emanet, ben gidiyorum
dolaşamadğımız kıyılar, körfezler ve sahiller de
geceleri koynuna al, artık yalnızsın
bahçedeki fulyayı, menekşeyi ve sardunyayı da

rüzgarlar sana emanet, ben gidiyorum
çam kokuları, kekik kokulan ve baldıranotları da
sevinçleri alnına tak, artık özgürsün
umutları, hüzünleri ve ayrılıkları da

Samanyolu sana emanet, ben gidiyorum
tanrılar, peygamberler ve kitapları da
yeryüzüne bir mim koy, artık hazırlıklısın
anılar sana emanet, ben gidiyorum.

**

şifreli gece kuşkuları

nasılsa sevilmiş bir kadın
şimdi kendi tarihini yazıyor gecelere
şifreli bir dil kullanıyor
yağmurun adı yalnızlık gibi
dışarda leylaklar ürperiyor.

nasılsa sevilmiş bir kadın
şimdi tutkularını inkara yöneliyor
eski sayfaları açıyor, satırbaşlarını kapatıyor
yeni nefretler yaratıyor, belli, bir intikam düşlüyor
sanki beşinci kol, sanki suikaste hazırlanıyor.
**

yukardan aşağıya

hayret
herkes
biliyor
gerçeği

ve susuyor.
**

kimsesiz

sevgisiz bir evdeydim
yeryüzü bir oda kadardı
bir o kadardı yüreğim
göğsüme sığmazdı

kimliksiz, bir sahildeydim
gökyüzü bir gece kadardı
bir o kadardı düşlerim
gözlerim taşıyamazdı

kimsesiz bir inançtaydım
yalnızlık bir ayrılık kadardı.
**

bizimkiler

geldiler,
yıktılar,
gittiler.

sevdiler
sonra.
**

beliren

dokunursa
karanfillere dokunur
hüznü

ve soldurur.
**

Kyrios

to zarela

never Blessed the Cross, never moaned
never Babtized a Sinner, never stoned
never Christianized a Church, never fouled
never Canonized a Pope, never downed,

never Orphaned a Child, the Forsaken Son
never died the death that ends ali deaths.
**

O Israel, Listen

where but in the wildemess
— transpassing the eurocentric standards and loves,
and before the retum of the
once denoıınced gods
and before Christ and a curse
and before me and a byword
and before my name and a taunt
to Judea
the bus that leaves
hosts the self-declared
paladin in blues and in
light white chagrin
— the unnoticed hero I AM
THAT I AM
in each and every prayerbook
and the ultimate
time-server
of Judea.
**

Numbers 37:1-I9

So spoke Abraxas[1]:
Let there be 3[2]; the Shu[3]
And 6[4]; the Sea[5]
And 5[6]; the Shu-Sea[7]
Let there be ME[8]
Under this Word.[9]

The cipher, the secret code IAM[10]
The zealot, the perfect avatar[11]
The somniloquist of ali the Covenants I AM[12] .
And the oracle-finder, the Prophets sought[13]
The emasculated Noah,[14] by his very own Son, I AM[15]
Let there be ME,[16] thy LORD and Saviour[17]
Under these numbers,[18] I reveal myself to Thee.[19]

N.B.: Sea, a symbol of the astral plane of desires and pas- sions. A chapter of Magic.

Shu, the divine Will, differentiates Time (Sem) from Space (Nut). Shu, the emblematic of the Sun (Self). "Shu was the first bom son of Tem... he typified the light. Shu represented an aspect of the Sun. "Budge, Egyptian Ideas, p. 93. Dictionary of ali Scriptures ant Myths, Gaskell, 1960

**

Four Epigrams

at that very moment of enlightment

what the Buddha taught
was no more than,
what we already knew.
and
what we already knew
was already this.
--
in fact
"Humanity. That's what
we need m'friend."
Said
a machine to another.
--
in the days of 49

what america was? TARZAN, but nothing else
for, he was the Great White Hope
of 20 th Century Fox - and,
bunch of coloured and very quarrelsome
Comanches, who were bound to lose
each war,
in films of course.
--
what now
MR. PRESİDENT,
we thought upon it
and
we decided to say.
NO.

Kaynak: AYTUNÇ ALTINDAL ELVEDASIZ /Birinci Baskı : Mayıs 1996 Cağaloğlu-İstanbul

İNTERNET SİTESİNDEN

yıl 1955

seni köşkün bahçesinde gördüm
kır çiçekleri, taflanlar ve sümbüller
emektar zerdali ağacına yürüdün
soyu tüketilmiş bir ağaç ile
soyunu tüketmeyi kurmuş
bir kadın,

yıl, 1955

seni köşkün bahçesinde gördüm son kez
keşke görmez olsaydım
yıllar geçti, geçmedi gözlerindeki hüzün gözlerimden
taflanların arasında incecik gururlu bir beden
sessiz, ıssız ve renksiz bir aleme göçtüm
boynunda mor halkalar,
yıl, 1955
**

meryem ve hilal

işte yanlış özlemlerin, işte karabasanlı düşlerin,
işte verdiğin sözler, işte tutabildiklerin.

işte önceler, sonralar ve muhtemel sevişmeler,
işte biriktirilmiş güzellikler, işte gizler.

işte gizli ürpertiler, işte karanlık serüvenler,
işte kurutulmuş güller ve bir Anı-Defteri dolusu Ben.

işte aykırı tanrılar ve binlerce yıllık örgütlü yalanları
işte boyunları vurulmuş yatırlar, işte ermişler, işte mezarları.

işte Mehdi, işte Deccal, işte Sen ve Sensizlik,
işte alâmetler, işte tufanlar, işte kıyametler.

işte tam şurada bulutların ardında,
işte beklediğin beyaz atlı Mesih.

işte "O Benim" diyen Tanrı'nın Oğlu,
işte Tanrı'dan çok Tanrı olmak isteyen adam

işte Istavroz, işte Palvus ve aldattıkları,
işte İhanet, işte Palvus'un anlatmadıkları.

İşte inanmak istediğin masallar,
İşte tam yanlarında, biraz bana doğru, Meryem ve Hilal.

**

saçlarından bir savaşçı

nicedir
düşünmüyordum sizi,
ve dağ bayır yanıbaşımda bulduğum

sevecen bakışlarınızı,
ve iyimserliğinizi,
ve okuduklarımıza anlam katan
boğuk sesinizi
ve silahınızı
ve büyük yüreğinizi
ve karşılıksız dostluklarınızı
ve uyarılarınızı.

Nicedir ablukaya düşmemişim demek.

**

bir sorusu var çözüm bekleyen

kaç bin yıldır oluyor, bu böyledir
bir harfi bir harfin üstüne taşıyan Adam.
ağızlarında kargaşa başladı yine
yürekleri susturmak, silahlarında.

bilmem, aklında arar iyi midir
bir kalemi bir kağıda aşılayan Adam.
yoksa gül yetiştirmeyi mi düşlüyorsun hâlâ,
birinin boynunu vuruyorlar, birinin sırtında kurşun.

kapıdaki bu işarette ne
bir bekleyeni bir beklenenden çıkaran Adam.
kalmak mı, en iyi kaçak sensin,
daracık bir yoldan, yeni bir kimlikle.

ölmek ustalık işidir, ölmesini bilenler için.

**

teşvikiye'de bıraktın gözlerini

bakışlarını izliyorum, içim ürperiyor
kahverengiden bataklık – yeşiline dönüşüyor gözlerin
bedenin sabırsız ve istekli, yüreğin bomboş
biliyorum şu paylaştığımız aşk değil, ettir.

turkuaz-menevişler dalgalanıyor gözlerinde, bu kez ben değilim,
yeni adlar, yeni anılar yazmak istiyorum sır defterine
nar çiçeği dudakların karşılıyor arzuları, asansör boşluklarında
yine akşam oluyor, yine bir odalık serüven başlıyor teşvikiye'de
....
gözlerinden belli yüreğin yine bomboş.

**

gitmek vakti

kırık-ikindiler indi sulara, hanımelleri soldu
vakit kahırlanmak için çok geçtir artık.

yeraltı nehirlerine mi karışsam bundan böyle
yoksa kırılası fay hatlarında mı beklesem seni.

iyisi mi sen yine sorular sor, ben yine susayım,
gidişini kolaylaştırayım ama gözlerin yüreğimde kalsın.

Erişim: 08 Kasım 2014 http://aytuncaltindal.com/siirler.html

YİTİK CENNET-Sezai Karakoç

Sırlı dünyayı dolaşıp Mirac etmek isteyenler için

ÂDEM

Şeytan

Âdemle Havva'nın Cennette öncesiz sonrasızmışçasına mutlu bir hayatı yaşadıkları zaman gibiydi hayatımız Batının soluğu bize gelmeden önce. Bu soluk bize ne zaman geldi?

Bu soluk geldiği için mi değişmeğe başladı yüzümüz?

Bozuldu ve bir maskeye dönüştü?

Dağlarda bilinmeyen bir bitkiyi yiyip de ondan gizli ve sürekli bir zehirlenmeyle yüzünün biçimini ve yaşamasının anlamını yitiren bir varlığa mı dönüştük?

İlk soluk ve ilk ürperti anım ayırmak ne zor. Yabancı ve yalancı bir şafağın loş bir dudağa bıraktığı ilk kırağı, ilk çığ. Dışardan gelen soluğun belli belirsiz dokunuşu mu, yoksa iç ateşin dışarıya fırlattığı bir şüphe kabarcığı mı?

Ne olursa olsun, ilk hücre ister içerden gelsin, ister dışardan konuk olsun, içerden gelenin dışardan geleni, veya dışardan gelenin içerden geleni sarıp sarmalayarak bir kanser hücresinin ölümcül hayat iştihasıyla büyümeye başlaması önemli, içerden de gelse, dışardan da, bu imaj kuruyup gidecek bir sivilce değil, bir mevsim krizi değildi. Bir kültür alerjisinden fazla bir şey. Ben bunu Âdemle Havva'nın Cennette şeytanla ilk karşılaştıkları an imajıyla düşünüyorum. Şeytan içerden mi gelmişti, dışardan mı?

Bence daha önemlisi dışardan gelen şeytanın çağrısını dinleyen bir kulağın hemen içerde hazır oluşuydu. Doğruluk, güzellik, iyilik ideasına bir kontrpuan olarak.

İlâhinâmedeki o şeytan öyküsünü hatırlıyorum burada birdenbire. Nasıl da dışarda olan şeytan, Havva'nın çocuk sevgisi ile Âdemin saflığının birleşmesinden faydalanarak ve görünüşte yenilerek insanın içine girmenin yolunu bulmuş ve sonunda Âdemin içinden şöyle fısıldamıştı : **«Şimdiye kadar dışındaydım ve her zaman için, yenilmem mümkündü. Ama şimdi içine girdim, etine ve kanına karıştım. Artık yenilmem mümkün değil.»**

Şeytanın bu kendine güvenli zafer sesi, acaba bir gerçeği mi ifade ediyor?

Bu meydan okuyuşa kanıp susacak mıyız?

Yoksa bu, insanda panik uyandırmak için bir oyunu mu şeytanın?

Şüphesiz, şeytan, büsbütün yalana dayanmaz, büsbütün hakikata dayanmadığı gibi. Bir psikolojik realiteden çıkar yola. Bir beneklik hakikati yalan bulutunda gezdirir; her toprağa, umulmadık her toprağa bir ab-ı hayat gibi düşürdüğünü sanır. Ama düşen ab-ı hayat değildir. Dirilten yağmurlar olduğu gibi çürüten yağmurlar da vardır. Şeytanın bu meydan okuyuşu İncelenmeğe muhtaçtır. Eğer bir iççağnmız olmasaydı şeytan ne yapacaktı?

İçimize girebilecek miydi?

Şeytan bütün gücünü bizden alıyor, farkında değil. Bizden kopup yine bize gelen,

bizden bir türlü ayrılmayan, ayrılamayan, aleve aşık bir pervane gibi ruhumuza koşan odur. Ama aleve düşen, o yüce aleve düşen de onu yakmaktır. Yakmadığı sürece kendi saflığını yitirecektir alev.

Evet, şeytanın bu meydan okuyuşu İncelenmeğe değer. Kendi gücüne ne de kolay anıtlar dikiyor şeytan?

Ne de çabuk zafer türküleri çağırıyor ruhumuzun o ağustos böceği!

Tanrı'nın kendisine verdiği bir ödevden haberli mi değil?

Kaderin bir gongu, bir alarmı, bir kamçısı olduğunu unutuyor mu?

Yoksa kendi özünden duyduğu utanç onu saklamayı mı istiyor?

Şeytanda utanç mı?

Ne paradoks. Bir aşağılık duygusu belki. Ve en doğrusu, insan önünde bir aşağılık duygusu. Yaradılışında yüreğine konan kıskançlık beneği. Ruh gecesinin silinmez izi.

Evet, şeytanın bu öğiinme çırpmışım incelemeli. Kime karşı öğünmekte?

Boşluklara, yokluklara, uzaya, taşlara, kayalara, yıldızlara ve güneşlere karşı mı?

Hayır!

İnsana karşı. Bu, ilk güçlü karşı çıkışta onun önünden kaçacağının ve paniğe kapılıp teslim olacağının gizli bir itirafı, **ipso facto** (fiili- sırf bunun için, yalnız bu nedenle] bir itirafı.

Şeytansız insan (Âdem) düşünülemediği gibi (düşünülürse o insandan ne eser kalır) başka uygarlıkların soluğuyla karşılaşmayan bir uygarlık da düşünülemez. Güçlü uygarlığın, Âdemin şeytanla karşılaşması, yenüir gibi olup düşmesi, sonra tövbe yolunu tutup tekrar güçlenmesi gibi, başka uygarlıklarla büyük ve köklü karşılaşmalar yapması gereklidir.

Düşüş

Ah!

Düşüşsüz insan!

Benden övgü bekleme. Düşüşün tadını almayan insan!

Senin, yücelerin serinliğinden, anlığından ne haberin vardır?

Ruh gecesinin yedi katlı karanlığına batmamış yürek!

Sana ışıklar ve aydınlıklar ne der?

Ey zindanda bir gece geçirmemiş dost, güneşe doğru çılgın koşuyu yapacak çocuk olabilir misin?

Ey yükseklerden büyük seslerle düşen su, bu yalçın kayalara bir şelâle borçlu olduğunu biliyor musun?

Sessiz ve dilsiz duran mezartaşı!

Kitabendeki çizgiler, iniş ve çıkışı derinleştikçe seni tarihin içine yerleştirir, farkında mısın?

Cennette hiç bir sarsıntıya uğramadan yaşayacak olan insanoğlu mu, yoksa ayağı kayarak yeryüzüne düşen ve orda ab-ı hayatı ararcasına karanlıklar arasında geçen, dünya çilesini çektikten sonra Tanrı'ya özlem duyan insan mı?

Seçilmiş olan hangisidir?

Şanlı olan hangisidir?

Yurdunu hangi insan daha çok sevecektir: doğduğu yerden ölünceye kadar hiç ayrılmayan insan mı?

Yoksa en genç çağında yurdundan ayrılarak savaşa gitmiş, esir düşmüş, bir daha dönme umudunu tam yitirmişken ansızın esen bir hızır yeliyle kendisini yine ülkesinde bulan insan mu?

Artık bu insan yurdunun taşlarına ve topraklarına ne sevgiyle bakar; güneşin kendi ülkesinde suya düşüp bin parça oluşunu ne kalb titreyişiyle izler?

Bir çiftçiyi tarlasından koparmak ne demektir?

Daha doğrusu kopardıktan sonra ona tarlasını iade etmek?

Ona hayat bağışlamak budur işte. Ya sevdiği kadına hemen bir el uzanışıyla kavuşan insanla ona her uzanışında yere çarpılan. düşen, bataklıklara saplanan, sonra yine ölümden dirilmişcesine doğrulan, didine didine sevgilisine doğru giden, onu erişilmez bir yücelikte parlak bulan ve ona tekrar yaklaştığında Zatüssuver Kalesine yaklaşmışcasına büyülü burçların açılarak zehirli oklar yağdırdığını gören ve yine bitmez tükenmez Çin ülkelerine düşen, yine savaşa savaşa, ölüm ve korku devlerini kıra kıra, peri kördüğümlerini çöze çöze yeniden sevgi hedefine doğru yönelen insandan hangisi daha çok hayatın kabuğunda veya incisindedir?

Düşen insandır, hayatın sesini işiten, iç sesini duyan... Hakikatlara kurban gibi başını uzatmış olan odur. Tanrısal bıçağın parıltısını o görmüştür. Akmadan önceki kanın şırıltısını o işitmiştir. Artık hayatı boyunca o şırıltı kulaklarındadır. Hayat, o şırıltıyla taze ve yenidir her an.

Düşmemiş medeniyet var mı?

Olsaydı ne değeri olurdu?

Önemli olan bir medeniyetin düşmeyişi değil, düşüşü dirümesiz ölüme dönüşmeden doğrulmasını bilmesidir. Böyle olursa, düşüş, doğruluşun ve dirilişin bir bağışıklığı gibi o uygarlığın ömür boyu yeni düşüşlere karşı direnişini sağlayacaktır.

Düşüş, fizik anlamlı yaşantıya metafizik bir anlam getirecektir. Düşüşsüz hayat, bir fizik akıntısı, bir biyolojik devinimden başka bir şey değil. Ama düşüş bir dirilişi getirirse, hayat, fiziği aşkın bir deneyle zenginleşmiş, transandantal anlamına kavuşmuş olacaktır. Hayat, ıstırap ve azaplardan sonra gelen ruh yücelişlerinin sırrına erecektir. Görünmeyen dünyadan yankılarla sonsuzluğu dünyadayken yaşayacaktır insan. Hayat, ölümle terbiye edilmiş, ölüm buzhanesinde dinlendirilmiş ve tabaklanmış olacaktır.

Ölümün ve mezarın anlamı da bu değil mi acaba?

Bir düşüşten sonra bir yüceliş gelmesi için hayata ve insana yüklenmiş bir çile saati. Ah,

bir sarkaç gibi bir ölüme, bir hayata gidip gelen ruh'larla, sadece biyolojik yaşantının içinde vakit dolduran ruhlar arasında ne büyük uçurum vardır?

Yılan

Cennetin kapısında bekleyen yılan!

Yoksa o görülmemiş renklerini cennetten mi aldın?

Müziğe olan o korkunç tutkun, o, genç kızların mendilini en titiz bir duyarlıkla sana katlatan aşkın hep o korkunç ödevinden kalan mutlu izler mi?

Yoksa o pırıl pırıl pulların, o alev gözlerin, o ses sevgin ve aşk tutkun, hep içinde taşıdığın zehri daha iyi belirtmek için tanrısal bir ceza fonu gibi görüntünün hemen arkasına yerleştirilmiş bir paradoks panosu mu?

Her neyse, sen bu ifadenle her çağda çağdaş ve yine her cağda arkaiksin. Arkaik ne kelime, adetâ dünya zamanından öncesin; bir bakıma hep cennete bitişiksin, ama cehennemi yaşıyorsun. Cehennemsin, küçük bir cehennemsin. Doymamak üzere toprak yutuyorsun, toprak yutmaya mahkûmsun. Çünkü : Topraktan öncesin. İnsanı toprağa getirme mesajının büyük elçisisin. Gözle görünmeyen şeytanın gözle görünen çekisin.

Kalbin kapısını bekleyensin, içine bir parça şüphe atmak için. Zatüssuver Kalesinin sırlarından haberlisin, o yüzden değil mi ki, dışını böyle süsleyerek içindeki boşluğu gizliyorsun. Bir ucundan cennet, bir ucundan cehennem görünen sihirli bir boru gibisin. Toprağın eski mesajına iştihalı bir elçisin, şeytanın soyut sınırlarım kınp insanla yiizyüze gelmesi için gün ortasındaki kızıl bir güneş sıcaklığından bir halka, bir kemersin, ihanet mimarisinin çelikleşen kemerisin.

İnsan ruhunun, insanlık ruhunun yılanları vardır; uygarlıkların çökmesi için bekler dururlar sınırlarda, iki uygarlık bir araya geldi mi hemen yılanlar köprü durumunu alırlar. Adeta iki uygarlığın bir araya gelişindeki ilk sıkıntıdan doğarlar, iyi köprüler de vardır, güvercinlerden, defnelerden, zeytin hışırtılarından ve çam iğneleri aralıklarından, ağaçtan ve çiçek tozlarının çılgınlığından. Ama bütün uğurlu habercilerin mevsimi vardır ve o mevsim bahardır. Ama yılanın mevsimi yok. Kışın donukluğu içinde o yine sağdır, zamanını bekleyen bir kara bilinçtir; baharda uyanıp kımıldayan küçük bir çin şer ilâhıdır; yazın ateştir, yangındır, kızgın bir tufandır, sonbaharda da ebedî dönüşün izinlisi, dinlenicisi, çamaşır yıkayıcısı, kasarcısı, badana ve sıvacısı, ev hazırlayıcısıdır.

Yılanı mı suçluyorum!

Hayır, bu bir suçlama değil, bir tasvirdir belki. Bir alın yazısının tasviri. Yaradılıştaki süreklüiğin geçiş noktaları siyah beneklere bakış da gerekli, o da gerekli; yılan da gerekli yaradılışımız için. Yaradılışımızın anıtlaşması için. Yaratış ki bir anıttır: yaradılışda ona yakışsın diye yılan da gerekli, akrep de gerekli, bulut da gerekli. Nasıl ki, leylâk da gerekli, nergis de gerekli. Leylâka sürünen yılan; dalından kopmamış kirazı yuvarlayan yılan, hilkat tablosunu tamamlayan paradoks levhası.

işte yılanın gözlerindeki ve pullarındaki bu mıknatıs bir çok saf ruhları çeker ve dışarı çevirir; bu yalancı pırlanta ışıkları dış uygarlığa vurur ve orayı bir yakut sağanağı şeklinde gösterir. Yılanın uzaklarda beliren böyle yapma eleğimsağmaları vardır; gözlerin yılanı eleğim sağmalar. Ah, biz nice eleğimsağmalar gördük, nice yalancı eleğim sağmalar gördük yüzyıllar

içinde Avrupa uygarlığında. Bize gösterenler oldu ve biz onların gözünden gördük.

Ne iyi ki yılanların da zaafları vardır; yalanlan istenilen yöne çevirip dans ettirmek için ruhun musikişinaslarının sökün edip gelmesi gerekli. Yılanlar da büyük musiki içinde erir. Uygarlığın büyük armonisine çarpıla çarpıla, döne döne gözlerden kaybolurlar. Uygarlığın güçlü seslerine ihtiyaç vardır; ihaneti bile dağıtır, toz dumana çevirir seslerine.

Kutsal ekmeğine ihanet eden gibi, gök azığına ihanet eden gibi, uygarlık özüne ihanet edenler de bulunacaktır. Bunlar kırmızı ışık yerine yeşil, yeşil ışık yerine kırmızı ışık yakan trafik düğmeleri gibidirler. Uygarlığından yetersizlik duymanın sonucu değil bu. Yeterlilik duygusundan yoksunluk bu. Yaşamak için gerekli en az metafizik doygunluk düzeyine bile erişemeyen yılanın ruhu gibi.

Havva

Havva bir imaj mı bu macerada?

Ne demek?

Bir unsur diyecektim. Ondan da fazla bir şey. Söz gelimi imaj dedim. Söz gelimi unsur diyebilirim. Ama Havva'nın anlamı, Âdemin anlamı demek bir bakıma. Bir bakıma ondan da fazla bir şey. Çakmak kayalarından fışkıran pınar bir iğfal mi?

Evet, belki bir iğfal, bir baştan çıkarma?

O iğfalden hayat fışkırıyor. Nasıl ki, yağmurun gelişi göğün iğfali gibi. Nasıl ki, gülün açılışı, evrenin bir baştan çıkışı. Döl, iğfale bağlanmış insan ve yaradılış zinciri, Havva'nın şanına armonikalar.

Havva için armonikalar.

İnsan soyu, bu armonikaların sırrını göğsünde saklar. Kadın, erkek için hayatla ölüm arasına gerili bir kemandır adeta. Doğduğu andan ölünceye kadar ona yaklaşmalar, ona katılmalar ve ondan kopmalar sürüp gider.

Havva Âdeme bir çıkmadır, bir dipnotu. Ama öyle bir çıkma ve dipnotu ki, asıl metnin anlaşılması için kaydı gerekli.

Havva ilkin bir yankı, bir gölge gibi idi. Varlığını

Âdeme borçluydu. Bu yüzden bir diyalog kurulamıyor, bir eser ortaya çıkmıyordu. Ağaç vardı, ağacın hülyası vardı. Ama çiçek ve meyve yoktu. Ya da çiçek açmıştı ağaç ama bir türlü çiçek meyveye dönüşmüyordu. Çünkü : Mevsim hep aynı kalıyordu, değişmiyordu. Meyvenin ortaya çıkması için mevsimin değişmesi lâzımdı.

Çiçekle yaprak arasındaki fark henüz bir renk farkından ibaretti. Varoluş, insanın varoluşu, henüz tek yanlı, tek katlıydı. İnsan, arı ve şeffaf da olsa, enfüsün duvarlarıyla çevriliydi. Âfaktan ortada eser yoktu. Bu yüzden hakikatin hakikat olduğunu kanıtlayacak bir fon, bir karşıt da yoktu. İnsan ve gölgesi henüz toydu. Sınavdan ve ateşten geçmemişti. Bir mutluluk vardı ama bu mutluluk henüz tunçlaşmamış, tabii sertliğine ve dayanıklığına kavuşmamış bir mutluluktu. Bekanın kanatları altında her tehlikeden korunmuşluk vardı. însamn terleyen sırtından üşütücü, dondurucu, hatta nerdeyse öldürücü yokluk, geçicilik (fena) rüzgârları henüz geçmemişti. Ezelî ve Ebedî ben vardı ama insan neydi?

Yaradılışın ilk katı açılmıştı, bir kaç katın daha açılışı gerekti.

Âdemin yanında Havva'nın belirişi, daha doğrusu ikinci bir dönemde belirgin hale getirilişi insana yokluğun acı tadından tattırılmasına bir hazırlıktı. Enfüsün duvarları içinde ikinci bir enfüsün gelişi, âfakın korkutucu çehresine alışmak için bir başlangıç, bir girişti. Âdemin ölüm maskeli yokluğun karşısına çıkabilmesi için arkasında ikinci ben durmalıydı. Cennetin ortasında ikinci ben kabarcığı olarak doğan Havva, muştu gibi gelen Havva, Âdem için yepyeni deneyleri de beraberinde getiriyordu. Âdem için ikinci ben olan Havva, bir şartın daha eklenmesiyle «sen» oluyordu. İlerde de bir «o» duruyordu.

Âdemin Âdem, Cennetin Cennet olabilmesi için atılan ilk adımdı Havva'nın gelişi. İlk toplanış yeri olan Cennetten bir dağılım başlayacaktı. Bir yabancılaşma. Bir «dış»a doğru gidiş. «îç»in karşısına bir «dış» dikiliyordu. Özlem yolu açılıyordu. Âdemin kendine penceresi olan Havva, ikinci merhalede «dış»a açılan bir pencere, bir köprü oluyordu.

Her şey son ucuna gitmek zorundaydı. Şeytan, şeytan olacaktı, yılan, yılan. Âdemin Âdem olması için şeytanın, yılanın ve insanın cennet varlığı olmaktan çıkmaları, cennetin şartlarından faydalanma kolaylığını yitirmeleri, Cenneti yitirmeleri gerekiyordu. Cenneti, bulmak için yitirmek gerekiyordu.

Cennette tohumlar vardı, çocuklar vardı adetâ. Şimdi tohumun gelişmesi, ağaç olması, çocuğun büyümesi lâzımdı.

Bütün bu kapıların açılışı Kadının varoluşu ile başlar. Kadının varoluşu ve hele varlığını duyurusuyla.

Kadın varlığım duyurduğundadır ki, Âdem de varlığım duymaya başlamıştır. Dost ve düşmanın içice, aşina ve yabancının yanyana gelişi başlamıştır.

Durmaksızın yaradılış tamamlanıyordu.

Kadın da karışmıştı varoluş âyinine. Ayin büyüyordu.

Ayinin ortasında Âdem yüceleşiyordu.

Evrenin bir örneği olan insan, ömrü içinde hilkatten kıyamete kadar sürecek olanı yaşar.

Çocukluktan çıkarken, Cennetten koğulan ve Havva ile yeniden dünyayı aşıp Cennete ulaşacak olan Âdemdir insan.

Medeniyetler de böyle bir saf ve mâsum çocukluk ve Cennet hayatım yaşarlar, sonra bir nevi dişilerini doğururlar, sonra onunla olan diyalogdan dışa açılış, öbür medeniyetlerle boy ölçüşme başlar. Bu öylesine çetin bir varoluş sınavıdır ki, bunu başaramayan medeniyetler kaçınılmaz düşüşe uğrarlar, tarihin dehlizine, bodrumuna gömülürler, ama bu imtihandan başarıyla çıkıp kendi olgunluğunu bütünleyenler, tekrar Cenneti bulmuşçasına kurtuluşa ererler. Aşağıların aşağısından yücelerin yücesine yükselirler yeniden.

Âdem ve Havva'nın hayatlarında bir kader olarak yaşanan, her insanın ve her toplum ve medeniyetin ömürlerinde de tekrarlanan bir şema olur. Hilkatte olan, adetâ, bir sembol olarak tarihin başlangıcında durmakta ve ona maya ve öz olmaktadır.

Medeniyetin ülkü özü, Âdemin özü, özbenliği gibidir. Sonradan doğan azbuçuk özgür edebiyat da Havva gibi. Erkek özle dişi öz arasındaki diyaloğ yabancı düşünce ve ülkülerin tarlası olmaya elverişlidir. Öbür medeniyetler bu aralıktan sızarlar. Ya da sızmalarına lüzum

yok, medeniyet yavaş yavaş pencerelerini açacaktır bu dış dünyaya. Ölümcül alışveriş başlar. Bütün bu metabolizma sonunda da kendini yitirmeyen medeniyet, sınavını başarıyla vermiş, tekrar eski güvenine kavuşmuş, şüphe ve tereddütlerden kurtulmuş, daha gelişmiş, daha serpilmiş ve büyümüş olacaktır.

Günah duygusu bu özgürlükten doğmakta. Özgürlük bir risk getiriyor ama oluşu da gerçeğin ateşten imtihanına sokuyor. Âdemin Havva ile birlikte ve yine Havva önünde özgür olması gibi medeniyetin özü olan din düşüncesi de ilkin edebiyat ve sanatla kendi öz çevresinde kendi cevherinden bir çerçeve, bir kabuk bağlayacaktır. İşte bu çerçeveyi kırmadan çerçeveyi aşmak, kabuğu zedelemeden dışarıya neşvünemasını duyurmaktır gerçek gelişim ve ilerleyiş.

Ey estetik!

Ey sanat!

Ey edebiyat ve ey şiir!

Seni doğuran ana öze, yani dine neden en kısa zamanda katkıların, yabancı duygu ve düşüncelerin, yanlışların pencerelerini açıyorsun. Gerekli bir özgürlüğü sömürmüş olmuyor musun?

Din ve medeniyetin bu dar kapıdan geçmesi gerekli diyeceksin. Evet doğru, fakat bir an önce dönmek üzere. Kendi özüne, samimiliğine dönmek üzere. Edebiyat sarhoşluğundan ve aldanışından Havva ve Âdem tövbesine ve inanç özüne, dönmek şartıyla.

Yasak yemiş buğday

Buğday, dünya lâmbasının yanması için basılan düğme oldu. Ve tabiî Cennet ışıklarının sönmesi de dünya ışıklarının gelmesiyle birlikte oldu. Çünkü : Dünya ışığı, cennet ışığı, ahiret bahçesi, ruh şafağı için bir gecedir, karanlıktır. Ahiret de, cennet de dünyaya batmış, dünya boyasına boyanmış kişiye bir şey söylemez. Onun kalbini çağırmaz ahiret. Çağırsa da ahiretin çınlamasını duymaz o kalb. Bu kalbin gözlerinin görüş sınırı dünya çizgileridir.

Mesnevideki hür kuş tuzağa yakalanan kuş İkilisini anmak gerek bu noktada. Bir kuş tuzağa tutuldu. Çünkü : Kursağına buğday girdi.

Zaruretin tohumudur buğday, içinde özgürlüğü yok eden bir güç gizli, insanı içten yakalayan bir zincirdir.

Yoksulluğun bitmez tükenmez kitabıdır.

Evet, buğday, sonsuz zenginliğin içinde fakirliğin, imkânın içinde zaruretin tohumu olarak boy gösterdi Cennette. Mademki Cennet, istenen, arzu edilen, düşünülen ve düşünülemeyen bütün nimetlerin sergi alanı gibiydi, bu sergide bütün tablonun kontrpuanı olarak bir benekciğe ihtiyaç vardı. O benekcik, o leke, buğdaydı. Buğday başakları arasına karışan karamuk başağı gibiydi buğday ebedi nimetler bahçesinde. O olmasaydı tablo eksik olacaktı. Sınav olmayacaktı, deney olmayacaktı. Sınavdan ve deneyden geçmiş bulunmak diye bir şey de olmayacaktı. Enfüse tam denk gelen bir âfâk, bir nevi, enfüsün uzantısıdır. Âdemin dileklerine dayatmasız cevap veren, gecikmeden gelip râm olan bir nesneler dünyası, gerçekte O'nun iç dünyasına dahil demektir. Dış dünyada bulunuşları sadece bir fizik konum meselesidir. Yoksa metafizik açıdan Cennet, başlangıçta Âdemin özbeniyle iç içe idi âdeta.

Âdemin beni nerede bitiyor, Cennet nerede başlıyordu. Âdem, Cennete gark olmuştu. Ya da Cennet Âdemde insana gark oluyordu. Çocuğun ilk dünya algıları gibi. Çocuk eşyayı ilk sıralar kendi beninden ayıramaz. İç ve dış ayrımı başlangıçta yoktur onda. Onun için yanlış olarak çocuğu egosentrik olarak nitelerler. Aslında çocuk eşyayla kendi benini birbirinden ayırmıyorsa, bu kendi benine olan düşkünlüğünden değil, belki henüz kendi beninin de, dış âlemin de farkında olmamasındandır. Çocuk, büyük ve metafizik bir anonimlik içindedir. Âdemin cennette yaşadığının bir minyatürünü yaşamaktadır. Bir rüyayı, büyük bir evren şarkısının rüyasını yaşamaktadır. Hep tatlı ahenklerden örülü bir musikinin içinde erimektedir. Varoluşun tadıyla sarhoştur. Ama onu daha ilerilere götürmek için bir gün uyandırırlar; onu bu halde komazlar. Çocukluğun bitiş gongu çalar bir gün. Buğdayın sertliği dişine dokunur ve o bu sertliği duyar, bu dokunuşu fark eder.

İşte, Cennette bir tohum olarak bulunan buğday, Âdeme acı bir şekilde de olsa kendi varlığını duyuracak bir unsur olarak bulunmanın sırrını taşıyordu. Buğday, öyle bir düğümdü ki, açıldığında Cennetle Âdem arasına bir perde gerilecekti. Âdem için hayat, «oluş» olmaktan çıkacak, «varoluş» olacaktı. Ebedîlikten bir parça olan Âdemin hayatına, buğday, faniliğin mayasını katıyor, böylece ebedîlikle faniliğin karşılaşmasından insanlığın varoluş dramı doğuyordu.

Buğday, mutluluk içinde mutsuzluk gibi duruyordu. Sükûnet içinde ihtüâl tohumu gibi. Aslında bir dürtüydü. Rüyanın tam ortasında gerçeğe çağıran bir dürtü. Gerçek, şüphesiz rüyanın zıddı demek değildi. Ama, rüyadan ibaret de değildi. Bir de rüyanın ötesi vardı. Arka yüzü, görünmeyen yüzü vardı. Âdem düşten uyanınca veya uyandırılınca, düşle birlikte, daha doğrusu, düşün anısıyla birlikte, düş dışını, düş ötesini ve düşün karşıtını da yaşayacak, böylece yaşantısı tam olacaktı. Tanrı halifeliği yaşantısı olacaktı hayatı.

Böylece Âdem Âdem olacak, Cennet de Cennet olacaktı. Kolay değildi oluşum.

An duru bir vücutta bir kanser hücresi gibi duran buğdaya, yasak yemişe dokunmamalı mıydı Âdem. Dokunacaktı, bu onun alınyazısıydı. Hücre dokunulur dokunulmaz faaliyete geçecek ve o zamana kadar sıhhat nedir, hastalık nedir düşünmemiş olan vücudu kuşkulara salacak, ama düşünceyle olgunlaştıracak onu, ona savaş verdirecek. Bu kanser yenilmez bir kanser değildir. Yenilecek ve vücut eski sağlığına kavuşacaktır. Bir farkla. Sağlığın şuuruna varma farkıyla.

Kolay özgürlüğün içinde çetin bağlantının tohumu gibi duruyordu Âdemin iştihasının karşısında buğday. Pandorun kutusu gibi duruyordu. Bütün azapların torbası gibi asılı duruyordu. Kalbimiz dokunur dokunmaz kutu açıldı ve torba patladı. Bir an için onun toz dumanından Cennet gözlerden uzaklara kaçtı. Rüya bitmiş, kaskatı toprağın üzerine düşmüştük.

Macera yeniden başlıyordu. Varoluş macerası yeniden başlıyordu.

Medeniyetler de böyle. Başlangıçta insan onu bir cennet özlemiyle benimser, onu en tatlı yamyla yaşar. Kuşku yoktur, saf yaşayış vardır. Ama, bu doğurganlık, bu verim, bu inanış, bu güven sürüp gitmez. Faniliğin sınırı bir yerde gözükmeye başlar. Zaruret, hürriyeti bastırmak ister. İnsan düş gibi yaşadığı hakikat, güzellik ve iyilik idealarından örülü sistem dünyasından uyanıp realitelerle karşılaşır. Artık, dünyaya, toprağa düşen Âdem gibidir o uygarlık. Çetin bir imtihan günü gelip çatmıştır. Tekrar Cenneti kazanmak, o düşe varmak kolay olmayacaktır.

İnsanın büyük çaba göstermesi gerekir. Hayat savaşı, varoluş savaşı başlamıştır. Eşyaya, tabiata karşı varoluş savaşını açacaktır insan. Ve insanla birlikte medeniyet. Eğer bu imtihanlardan başarıyla çıkarsa, medeniyet, gerçek yaşamayı hakketmiş olacaktır. Eski güvenine, eski varoluş doğurganlığına erişecektir.

Bu açıdan bakılınca, buğday, bir düş gibi başlayan medeniyetin realitelerle karşılaşmasının ve varoluş savaşına girişmesinin sembolü oluyor.

Toprak

Toprak, ya da öbür adıyla dünya. Âdemin yaradılış malzemesi. Uykuda olan ilk İnsanî yığın. Âdemde çiçeklenen, ruha kavuşan madde. Sonra Âdemin yücelerek terk ettiği, arkada bıraktığı, bir anı haline getirdiği. Veya bir anı haline getirilen, Âdemin kaderinde. Bu, ikinci bir buluşma için ilk bir muştu mudur toprak için?

Bir umutsuzluk mudur insan için?

Evet, nihayet, bir suç belirdi ufukta ve insan kendi malzemesine reddedildi. Çiçek göğdeye geri gönderildi. Ehlî olan yabana gönderildi, ehliliğin şartlarını şaşırdığı için. Kınama olarak değil, yeniden başlamak için. Bu bir Sisiphos mitosundaki gibi sonsuz bir tekrar değil, her olgunlaşmada olduğu gibi bir tekrar. Ta oluncaya kadar. Bir deneme bu. Bir tecrübe.

Bütünün unsurlarına geri dönüştü. Kendini yeni baştan yoklayışı. Filozofun dediği gibi ölürken yeni doğmuş gibi ölebilmek, bu dünyaya gelişimizin sebebi. Toprağa dönüşümüz, böylesine bir yenilenme için. Hakikatin bile bayatına tahammül edilemez. Hakikat sürekli olarak kendini yeniler. İnsan bu yenilenmeyi doğru yoldan yapmazsa, yaradılış onu zıt yoldan yapar. Tırmandığını unuttunsa öyle duracağına düş ve yeniden tırman; durmaktan daha iyi bu. **Ot gibi varolacağına öl ve yeniden diril.** Allah, sana verdiği nimetleri hükmî olarak da olsa ölü hale getirmene razı olmayacaktır hiç bir zaman. Seni çevreleyen nimetleri, düşünceleri, inançları, özel olarak hayatı ölü hale getiremezsin. Seni çevreleyen İlâhî dünyayı gönlünde öldüreceğine sen git ölümde yıkan, ölüm ab-ı hayatında yıkan ve ebedî hayat bularak geri dön. Toprak, işte böyle bir çağrıdır insana. Kabirdir. Evet, toprak, veya onun anlamlı, zamanlı, tarihli uzantısı dünya, bu kabir gibi insanı yeniler ve yerini bir dirilişe hazırlar.

Bunun içindir ki, Âdemin suçu görünüşte bir suç, düşüşü görünüşte bir düşüştü. Aslında yücelik kaderi böyle bir çetinliğin içine gömmüştü Âdemin geleceğim. Bu çetinlik de melâmet dervişlerininki gibi bu kaderi suç, günah ve düşüş perdeleriyle maskeliyordu.

Evet, ey toprak, en alçakgönüllü tohum gibi, bir tohum olarak, İlâhî sırrın tohumu olarak, hor ve hakir savrularak Âdem sana geldi. Sen onu sakın zayi etme.

Biz sana geldik ey toprak, ey ana kucağı sen bizi sakın zayi etmeyesin. Allah'ın hazînesini açılacağı güne kadar saklamasını bil ey toprak.

Ey ölüme kucağını açmış olan unsur, sakin eleman, diriliş de sana kucağını açacaktır, aklından çıkarma.

Çocuk da bir suç işledi mi annesinin kucağına atılmaz mı?

Hatta, annesine karşı bile annesine sığınır çocuk.

Medeniyetler, kültürler, iman gerçekleşmesinden doğma tarih doğrultuları da kimi zaman bir sürçme, bir saplanma halinde kendi unsurlarına dönüp, kendi malzemesinden

ibaretmişçesine bir sıkıntı içine düşerler. Evet, malzeme üzerine kurulan yaradılışın harikaları sanki bir üfürüşte uçup gitmiştir. Toprağa düşen Âdemin aklına her gelişinde Cennet için düşündüğünü, uygarlıklar da geçmişleri için düşünürler bunalım çağlarında.

Aslında ilk hale dönüşte insan görür ki, ilk haldeki oluşla bu dönüşten sonraki oluş birbirine sadece görünüşte benzemektedir. Gerçekte ikisi arasında büyük bir fark vardır. Cennet deneyinden önceki Âdemle Cennet deneyinden sonra dünyaya dönen Âdem arasındaki fark. İnsan Cenneti yitirmiştir, ama onu tekrar arayabilir ve bulabilir. Bir bakıma yorgundur, iptidailiğin o enerjisi yoktur, genç değildir ama hakikata varmış, esere ulaşmış bir hayat gerisinde durmaktadır. Biraz dinlendirecektir dünya, hamlık kendisini. Yontulmamış malzeme, yeni yontular için iştiha uyandıracaktır.

Medeniyetlerde de bir çöküş, bir kriz onu ilk malzemeye, bilgi ve inanç temellerine, hatta onları muhasebe etmeye, hatta biraz daha ilerisine, adetâ yokluk, hiçlik kütlesinin çekirdeğine yöneltecektir. Orada bitişle dinlenip tekrar yeniden ibdaya dönebilme imkânı içiçe durmaktadır. Bütün lâmbalar sönmüş olsa bile hatıra lâmbası yanmaktadır. Eşyanın çizgilerini bu ışık altında da görmek mümkündür. Fakat dağılım artık bir daha derlenip toparlanmayacak kadar şiddetli ise, iki durumla karşılaşacaktır o uygarlık. Biri, yokoluş, biri de tümüyle diriliş değil de, hayat özü kalmış bir noktadan yeni bir fışkırış.

Özleyiş

Uzaklaştırma yaklaştırma içindir. Ayrılık buluşmaya doğrudur. Yitirme, bulma arzusunu uyandırır. Gurbette söylenir sıla şarkısı.

Sevgiye özleyişin katılması içindi Âdemin dünyaya gönderilişi. Sevmeyi çeşitlendirmek, zenginleştirmek bakımındandı. Ayrılık, gurbet duygusu, sıla özlemi, buluşma, kavuşma sevinci gibi duygu ve duyarlık ateşleyicisi bir demet sunulsun diye Âdemin ruhuna bu göç ve bu sürgün bağışlandı. Sürgünü düzenleyen ve göçü yürüten hükümdarlık hikmeti, bağlılığı pekiştirmeyi, ateş imtihanından geçirerek sağlamlaştırmayı hedef almaktaydı.

«Dünya bir köpüktür». Evet, ama hakikat denizinin ve sonsuzluk ummanmm üstünde. Onun dalgalarının çocuğu olan bir köpük. Deniz dalgalanmasa bu köpük olmayacaktır. Ama dalgalanmadıkça deniz deniz olacak mıdır?

Çöl, kentleri özletir. Su özleminden seraplar türer. Eser, bir bakıma, çöldeki insanın metropolisi kafasında canlandırışından doğar. Malzemede ölür eserde diriliriz. Bundandır ki, dünyada ölüş bir dirilişe çıkıştır. Üstünlük yolu, tabii çıkıştan daha önce davranır. Daha dünyadayken dünyadan çıkmak gerek. Ölmeden önce ölmek gerek. Ölümle gelen gelmeden, ölümün bütün şartlarıyla varoluşu kucaklar ve sararsan, ölüme en yaklaştığın yerde özleyişin gözden inci gibi yaşlarla aktığım görür ve gönlünün doğusundan sevgi güneşinin yükseldiğini farkedersin.

Çile, Hazreti Mûsa'nın Sina'da çektiği çileden, Hazreti Peygamberin Hira da çektiği çileye kadar bütün çileler, peygamber olmadan önce çekilenden peygamber olduktan sonra çekilenlere değin çileler, bu özleyişin verdiği sabırla katlanılan ruh gelişmeleridir.

Peygamberlerin çileleri: ateşte yanmaktan kurban olarak kesilmek üzereyken bırakılmaya, kuyulara atılma, kervanlara satılma ve zindanlarda yatırılmaya, balık karnında kalmaya, testereyle kesilmeye kadar giden çileler.

Kolay iman bir inkâra dönüşebilir. Ama çile çekilerek erilen inanç, inkârların fırtınasına dayanıklıdır. Zelzele geçirmiş, sel baskınına uğramış, rüzgârlarla sarsılmış, fakat yine de yerinde sapasağlam duran bir yapı ile her türlü dış etkiden uzak veya mahrum tutulan bir yapı bir midir?

Hakikat ruhumuzun kulağına fısıldayarak der ki : boş durma insanoğlu, imanım imtihan ettir. İbrahim ol, inkârların ateşine bulan, ama yanmamak şartıyla insanoğlu. Yusuf gibi eşyanın karanlığına in ve orada da Allah'ı anmayı unutma. El kervanlarına katıl, düşünce ve sanat oymaklarını kelebek gibi değil, an gibi dolaş, karınca gibi bilgi harmanlarım arşınla. Ta çıktığın noktaya döndüğün zaman mâna gelini kendini sana teslim edinceye kadar.

Âdemin dünyada Cenneti, ahireti özleyişiyle dönüş dairesinin yansı bitmiş olur. Dönüş başlamış demektir. Kader bir gün daireyi tamamladığı zaman, yolculuk ilk çıkış noktasından yine en yüce noktaya yöneldiği vakit bir başka iklimin rüzgârları esecektir. Kulağımıza başka sesler gelmekte, ayağımızın altından artık toprak kaymaktadır.

Yüzünü Allaha döndürdüğün zaman, nasibinde varsa uçan sensin, seccade değildir. Seccade uçmaz, ancak, insan uçarsa seccade de onunla birlikte uçmuş olur. Anlayışsız kişi seccadenin uçtuğunu ve insanı da uçurduğunu sanır.

Yüzümüzü Allaha çevirdiğimiz vakit, başka bir iklim, başka bir mevsim başlamıştır. Ayrı bir mevsimin mantığı. Sarhoşluğa benzeyen bir mantık. Ama bu, Hazreti Mevlânanın dediği gibi, **üzüm şarabının sarhoşluğu değil, seher şarabının sarhoşluğu.** Oluşun sınırlarını zorlayan bir sarhoşluk bu.

Batan uygarlıklarda da, bu iç özleyiş, rönesanslarla kendini duyurur. Bir rönesans isteği, arzusu ruhları sardı mı, artık hiç bir engel o uygarlığın geri gelişini önleyemez. Diriliş başlayınca ölüm seyirci kalır. Eşya kurallarının tornan dürülür.

Aç tomarım ey kalb, aç tomarım ey ruhumuzun fecri!

Özleyiş böyle seslenir durur. Bülbül, diriliş şafağının kanla gusl etmiş, kendi ölümünün kanıyla gusletmiş bülbülü ilk defa dikenlerin ötesinde bulunan gülden söz eder. Âdemdeki Cennet özlemi gibi, bülbüldeki gül aşkı gibi uygarlığın dirilişinin erlerinde de kendi aslına döniiş tutkusu, sevgisi, ülküsü doğar.

Varış

İki aslı vardır insanın : bir, madde aslı, toprak; bir de ruh aslı, yücelikler. Tanrı katındaki yücelikler. Eşyanın ulaşamadığı yaratış bölgesi. İnsan, bu iki asıl arasında bir daire dönerek gelişme çizgisini tamamlar. İnsan yaratılmış, sonra yüceltilmiş, sonra imtihan için, ruh pissin ve olgunlaşsın diye madde aslına döndürülmüş, ondan ruh aslına yönelmesi istenmiş, bu yönde göstereceği bütün çaba desteklenmiştir. Ama insan, madde aslının dolaylarında ruh aslını unutur ve tekrar temelli yücelmeye niyetlenmezse, maddeden de öteye fırlatılır. Aşağıların aşağısına düşürülür. Ama bir kere de yüceye yöneldi mi ona bütün kapılar açılır. Mucizeler ülkesinin kapılan. Melekler de onun yardımcısıdır. Zaman bile şuurlanır. Ve insan ashab-ı kehf gibi mağaradan çıkar. Uykunun şartlan yerine uyanıklığın dinamik kanunu geçmiştir. Sen artık sende değilsin. Senden senlik gitmiştir artık. îçin bir başka özle dolmuş. Seni senden boşaltarak yeniden saf bir özle doldurmuşlar. Sen kendi kendine sorarsın : «Ay!

O ben miydim. Ay!

O kadar düşmüş müydüm?

Ve bu ben miyim?

Ne kadar hafifledim. Bütün ağırlıklarım geride kaldı sanki.» Böyle böyle, artık geriye bile dönüp bakmayacak bir uzaklığa kadar gidersin. Ve o uzaklık asıl yakınlıktır.

Söz bitmiştir. Aşktır gönlün alınteri. Bu alınterinin sözü geçerlidir artık.

Hazreti Âdem, dünyada belli bir süre sonra nasıl ki bu düşüşün anlamını bilmiş ve yücelmenin sırrım kurcalamıştı. Bu niyet anlığı onu tekrar yüceliğe yöneltti. Peygamber olmak gibi en üstün insanlık derecesine yükseldi. Artık o dünya nimetleri içinde iken bile aslında ahireti yaşıyordu. O artık kendisini halkedenin yanında idi. Onun her yerde olduğunu artık anlamış bulunuyordu. Adetâ tekrar Cennetteydi. Ölmeden önce ölüm aşılmış, Cennet bü-yüyerek dünyayı da içine almıştı adeta. Eş ve oğullar Cennetten birer parçaydılar. Toprak ve buğday dahi Cennetin bir parçası olmuşlar, yasak yaftasından kurtulmuşlar, sıyrılmışlardı.

Evet, şeytan yok olmamıştı. O yine duruyordu. Ama biraz uzakta. Yıkılmış, yere çarpılmış, adeta tükenmiş, utançtan yerin dibine batmış vaziyette.

Dağlar, ufuklar vuslatın cam kesmesi mutluluk rengine bulanmıştı.

Kavuşma dağı taşı tutmuştu.

Suların sesi buluşmayı fısıldıyordu.

Güneş her gün bir buluşma muştusu gibi kendini gösteriyordu.

Ay, hurma ve zeytin dalları arasında rüzgârda savrulan bir duvak gibi bir belirip bir kayboluyordu.

Hakka kavuşmaktan üstün ne olabilirdi. İnsanı ordan daha çok sükûnete götürecek ne vardı. Diyalogun iki ucu arada bir kıl mesafesi kalmak üzere bitişiyordu. Handiyse monolog olacak gibi. «Her şey O’na dönücüdür» anlamında olan atmosfer, ceberût âleminin sesi ortalığı kaplıyordu.

Ey ruhum, sen de kendi Âdemin olabilirsin. Ölüm gelmeden önce ölümün şartlarına bürünerek ölümü aşabilirsin. Sen de ölümün ötesini ufuklardan, sabah vaktinden, seherlerden, gece çilelerinden sorabilirsin, o değişmez mevsimin çiçeklerini, dizlerin kan içinde kalsa da inancın yüce dağ doruklarından toplayabilirsin.

Siz de, bir uygarlığın son çocukları, evet siz de, tekrar o uygarlığı yücelten, en parlak vakitlere eriştiren öze dönerek onu yeniden ihya edebilirsiniz. Bunu yaparsanız onun aşkı sizi saracak, siz adeta bir mucize ikliminde ilerler gibi olacaksınız, şeytan veya şeytanî sistemlerin hiç biri size engel olamayacak. Sizi aşk yönetecek. Ve siz tekrar hakikatin bayrağını dünyaya dikecek, İlâhî siteyi gerçekleştirecek, Hakkın medeniyetini zafere ulaştıracaksınız. Ve bunun armağanı olarak varılacak yere daha o anda varmış olacaksınız, erilecek alana ermiş bulunacaksınız.

NUH

Tufan öncesi

Ortalık gün güneşliktir. Her sabah ufuklar aynı tazelikte kızarmakta, dağlar aynı

harikuladelikle aydınlanmakta, güneş aynı gençlikle dağların ucundan gözükmekte, insanlar uyanıp pazarlara koşmakta, taş yontucuları, saraylar için mermer yontmakta, Mezopotamya'nın asma bahçelerinde üzüm salkımları hayat özünü taşıyormuşcasına sallanmakta. Hiç kimse, bu mutlu yaşantının değişebileceğini, ufukların kararacağını, güneşlerin görünmezcesine batacağım, şehirlerin toza ve dumana karışacağım aklına getirmiyor.

Tufanda değil, Tufan öncesiydeyiz de ondan.

İnsanlar, genel olarak içinde bulundukları zaman ve şartların etkisi altında düşünürler. Yani mantık da içinde bulunulan şartların mahkûmudur. Dünü, içinde bulunduğumuz olağan şartların ışığında yorumlama eğilimini taşıdığımız gibi geleceğe de aynı durumların tekran olmaktan öte bir hayat hakkını yakıştıramayız. İnsan adetâ kördür. Ne geçmiş zaman bugünkü gibiydi; ne de gelecek zaman bugünkü gibi olacaktır. Hatta bu anlamda ve bu açıdan bakılınca, şimdiki zaman bile algıladığımız şimdiki zamanın ötesinde durmakta. Gölgeyi gerçek, gerçeği gölge yerine koyan insan, kendini aldatmaktan başka bir şey yapmıyor.

Geçmiş zaman, harikalarla, harikulâdeliklerle, fevkalâdeliklerle dolu. Gelecek zaman da neden öyle olmasın?

Aslında, gören göz için şimdiki zamanın da her anı, aynı fevkalâdelikler, harikulâdeliklerle ayakta duruyor. Hayat, sadece komedi olmadığı gibi, sadece trajedi olmadığı gibi, sadece dram da değildir; trajedinin, komedinin, dramın, üstün bir uyum noktasında dengeye erişinden doğmaktadır. Trajik olan, komik olanı bir kılıç gibi ikiye böler; dram, trajiğin soluk almak için durduğu noktada belirir: trajik olanın durduğu noktada, tembelleştiği çizgide bir yosun gibi biter dramatik olan. Gül, güneş, su, çocuk, hep olağanüstüdür. Fakat bütün bu olağanüstüler hakkında duygumuzu sürekli olarak koruyamayışımız yok mu?

İşte bütün felâket oradan doğuyor, oradan başlıyor.

Bütün harikulâdelikleri önümüze olağan bir sergi, bir yaygı gibi uzatan Yaratıcı, bizden sürekli olarak, olağanüstüne dikkat etmemizi istemektedir. Sürekli olarak, fevkalâdenin duygusunu taşımamız gerekmektedir. Bütün fevkalâdeliklerin karışımından bir alelâdelik duygusunu çıkarmak, insanın bahtsızlığının temel sebebi. İnsanoğlu, ruhunu, yaratış zirvelerine yerleştirerek o zirvelerden durmadan inanç ve umut emecektir. Hilkatin bu harikulâdelik memelerinden emmeyen ruh, kısa zamanda solacak ve pörsüyecektir.

Tufan öncesinde de, insanoğlu unutmuştu hilkatle gelip ruhumuza bitişen olağanüstünün hakkını. Ama, olağanda bir kabarış vardı ki, bunu, ancak kendisine geçmişe ve geleceğe gerçek bakışla bakma gücü verilen insan sezebilir. Allah'ın açtığı iç gözle bakan görebilir bunu. Vahiy aynasında zamanı gözlemeye memur edilen insan heceleyebilirdi bu sırrı. Eşyanın neden med vakti yaklaşıyordu. Bunu ancak Peygamber bilirdi. Eşyanın kalb atışı, evrenin nabzı onun kulağına bu gelecek zaman seslerini ulaştırıyordu. Ama insanlar farkında değildi bu eşya taşkınlığının. Hatta denebilirse, eşya öfkesinin. Bir yerde vecd, coşkunluk olan, öbür yerde alevleniş, parlayış anlamına gelen bu, olağan konumu terk edişin.

Tufan öncesiydi. Peygamber görevlendirilmişti. Hazreti Nuh, gelmekte olanı, cezayı açıklıyordu halkına. İnsanları uyarıyordu. Fakat, insanoğlu, bu kez içinin bütün pisliğiyle alaya alıyordu bu uyarışı. Gelecek zaman kılavuzuyla alay ediyorlardı. Ne de güveniyorlardı

durumlarına. Ah!

Sadece Allah'ı, Yaratıcıyı değil, yaratılanı da tanımıyorlardı. Yaratılmış olan Allah'ın buyruğuna nasıl boyun eğmiş olduğunu bilmiyorlardı. Ya da unutmuş görünüyorlardı bu müthiş bilgiyi.

Uyarı gittikçe şiddetleniyordu. Kurtarıcı gemi de bir taraftan hazırlanıyordu. Ama insan, ortamın gittikçe değiştiğini, ortalığın yavaş yavaş karardığını, metafizikten fiziğe kara kara bulutların toplanıp kaydığım nedense görmek istemiyordu. İşte görmenin tam zamanıydı. Sonra görmek neye yarayacaktı?

Medeniyetler de artık ebedileşmişcesine bir güvenle toplumda sürüp gittikleri sırada geleceğin ilk filizleri doğmağa başlar. Nice yüksek duygu, fedakârlık, aşk ve erdemle ayakta duran medeniyet, yavaş yavaş bu yüce duygu ve eylemler kabuk bağlayınca, ölümcül tehlikenin önüne birdenbire gelir. Ama kimse farkında değildir. Ancak büyük ruh adamları sezerler bu tehlikeyi. Ve adetâ sırlı bir dille çağrılarda bulunurlar. İnsanları alışkanlıklardan, alelâdeliklerden kurtulmaya çağırırlar. Ama insanlar bu çağrılara kulaklarını tıkamışlardır. Bu üstün kişilere, bu yücelik ödevlilerine hasta, deü gözüyle bakarlar. Onlan öldürmek, en azından susturmak isterler. Gerçeğin söylenmesine razı olamazlar. Gerçek söylenmeyince sanki yok olacaktır. Susuldukça realitenin şahlanacağım, örtülen ateşin güçlenmesi gibi gittikçe içten içe gelişeceğini, kabaracağını unuturlar.

Kurtuluş Gemisi

Bir yandan Tufan yaklaşıyor, bir taraftan insanın sapıklığı ve kötüye dalmışlığı artıyor. Bir yandan da «kurtarıcı gemi» yapılıyor. Peygamberin insanlığı kurtarıcı örtüsü hazırlanıyor. İnanan, güvenen kişi, her şeye rağmen, şartların bütün umutları kıracak durumda olmasına rağmen umudunu yitirmeyen kişi, Peygamberin koruyucu kurtarış kanatlarının altına sığınacaktır. Dağın güneş ışığında pişmiş İlâhî tuğlaları olan ağaçlar kesile kesile bir araya getirilmekte ve kurtarıcı gemi bir hisar gibi, bir kale gibi yükselmektedir.

Ey inanmış kişi!

Korkma!

Bütün insanlık inkâr ve sapıklık bataklığına gömülse de senin için nurlu bir iz vardır. Hazreti Nuh'un izi. Ve bu iz seni «kurtarıcı gemi»ye götürecektir.

İnkâr ve isyan ağları göklere erse, daha doğrusu isyan ve günah alevlerini söndürmek üzere Allah'ın buyruğuyla yükselen sular göğün su çizgisiyle birleşse, yine korkma, bu iki çizgi arasında sen O'nun güvenli gemisinde sıcacık rüyalar içinde mışıl mışıl uyuyacaksın.

Allah'ın habercisine açtığı bir mucize bahçesidir bu. Allah'ın razı olduğu kişiye Tufan bile bir sığınaktır.

Ey inanmış insan!

Sen, Allah'ın birliğini ve kudretini ilân eden sancaklarla donanmış gemiye koş ve sığın, Tufan gelmeden önce.

Gemi yapılmakla çağırmaktadır. Peygamber onu yapmakla çağırmaktadır seni.

İşte, Nuh'un Gemisi, böylece her vakit inanmış olanlar topluluğunu sembolleştirdi. Her

zaman inananlar bir araya gelmeli ve yol göstericinin etrafında toplanıp inkâr ve isyan bataklıklarından kurtulmaya çalışmalıdırlar.

Bir medeniyet de batış çanlarını çaldı mı, onun gerçek sahipleri, durumu bütün acılığıyla görmeli ve hemen bir «diriliş noktası» etrafında toplanmalıdırlar ki, inanç, düşünce, sanat, edebiyat, ahlâk ve davranışlardaki olağanüstü medeniyet oluşumu duraklamaya yüz tutmuşsa, o tohum gibi olan noktadan yeniden yüz göstersin, boy versin, neşvünema bulsun.

Nuh'un Gemisi, bir nevi yeniden doğuşun, rönesansın sembolüdür batmaya yüz tutmuş uygarlıklar için. Evet, nasıl her cins hayvandan bir çift alındıysa gemiye, aynı şekilde bir medeniyetin özeliklerini taşıyan her kök duygu, düşünce ve inançtan tohumlar bir «Diriliş Merkezinde derlenip toparlanacak ve oradan yeniden hayata aşkla, inançla ve umutla doğacaktır.

Her çağda, şartlar ne kadar ağır ve umutsuz olursa olsun inananlar için bir Nuh'un Gemisi vardır. İnananlar ona sığınırlar ve onu felâketlerin yatıştığı veya erişemediği, trajik çizgilerin durgunlaştığı bir yere ulaştırabilirse, kurtuluş yeniden başlayacak demektir. Her çağda her uygarlık ve her inanç gurubu için böyle bir diriliş» umudu vardır. Ölüm tehlikesindeki uygarlığın temel unsurlarından öz parçacıkları, protoplazma özleri taşıyıp da bir yerde onları mayalanmaya bırakmalı, o özlerle çağı ve gelecek zamam mayalandırmalı. Bu mayalanışı aşkla ve feragatla gözlemeli. İşte o bekleyişten, o hamur yoğruluşundan, battığı sanılan uygarlığın dirilişi doğacaktır.

Tufan

Suyun intikamı gibi görülen, bir yanı mucize, bir yanı veya yüzü ceza görüntülü ilâhî olay. Şüphesiz bütün olaylar, insanın veya eşyanın kaderine ilişkin olmaları sebebiyle varoluşlarım, kişiliklerini aynı ilâhî takdir kaynağından alırlar. Ama peygamberin, inanma şuuruna çağırdığı dönemlerde bazı olayların şahdamarına olağanın dışında bir damga vurulur. Bu damga mucize damgasıdır. Eşya peçesinin bir an için açılıp kapanması gibi bir şey. Sırrın aralanması. Ateşin üstündeki külün eşelenmesi.

Evet, anlam olarak her an tabiatın içinde, mikro ve makro âlemlerde nice tufanlar cereyan etmekte, olup bitmekte, fakat insanoğlu bunu değerlendirmeğe bir türlü yanaşmamakta.

Peygamberle birlik, anlamlar geldiği gibi, olayları açıklayan özel olaylar da gelir. İnsanoğlunun doğru yola dönmesi için peygamberler gönderildiği gibi onların silâhı olarak eşya ve olay düzenlerinin yeni dizileri de bağışlanır.

Peygamberlerin gelişi, ruhun bir şölenidir. Bu şölene tabiat da katılır. Şüphesiz mucize diliyle.

İnsanların kararmış kalblerini mucize ışığıyla aydınlatır, yıkar ve temizler peygamber. Mucize, onun elinde, ceza gibi de olsa, aslında kötüyü yok eden İlâhî bir kılıçtır.

Hazreti Âdem toprağın imtihanını vermişti. Toprağa karşı savaşın. Vücudumuzu oluşturan unsurların bizi en çok uğraştıranı olan toprağın. İşte o toprak ki O'nu Cennetlerden yere çekmiş, düşüşüne sebep olmuştu. Fakat o toprakta toprağı yendi. Allah sevgisi ve korkusuyla dolarak toprakla toprağı etkisiz bıraktı. Ve kaybolmuş cennetini gördü. Onu göklerde yitirmişti. Ama kalbinde buldu onu yeniden. Tekrar ona dönme gücünü de böylece

kazanmıştı.

Daha sonra zaman zaman toprak, Allah'ın buyruğundan çıkan insanlıktan intikamım almıştır tarih boyunca. Lût kavmine yaptığı gibi. Fakat en büyük savaşı, ilk insan ve ilk peygamberle yaptı. Olumsuz bir tutum içinde göründü, ama aslında bu bir roldü. Toprağın rolüydü bu. Ona verilmiş bir rol, bir görevdi bu.

Bu yüzdendir ki, Tufan için suyun intikamı demekten çok, suyun imtihanı veya daha doğrusu bir anlatımla su imtihanı demek daha doğru olur.

İnsanlık «varoluş» imtihanını Hazreti Âdemle verdi. Sürebilme imtihanını «hayat» imtihanım da Hazreti Nuh'la. Sanki O'na kadar insanlığın dünya hayatı bir provadan ibarettir. Su ile sembollenen tufandan sonra hayatımız gerçek hayat oldu.

Hazreti Âdemle Hazreti Nuh arasında insanlığın hayatı adetâ askıya alınmış bir hayattı, berzah hayatı idi, kendi açılarından değil, bizim açımızdan. İnsanlık Tarihi açısından. Adetâ her an insanlık, geriye dönecek, Cennete bu dünya hayatı itibariyle de çekilecekti. İdris Peygamberde olduğu gibi, iki dünya arasında sallanan bir alev gibiydi insanlığın hayatı. Titrek bir alev.

Tufan imtihanından sonradır ki o alev bir meşale oldu. İnsanlık kendi kendini aydınlatan bir meşale oldu.

Bu dünya öbür dünyaya bir hazırlama alam oldu; tohuma tarla oldu.

İlâhî gazap coştu, bütün inkârı, reddi, küfrü, bir tayfun gibi yuttu. Fakat, İlâhî rahmet, inananları, hakikate sahip olanları bir kurtuluş gemisi gibi selâmete çıkardı. Böylece de rahmet gazabı geçti.

Bağımsız varlık iddiası yüzünden insana karşı su, celâl kamçısıyla kamçılandı. Fakat içlerinden bir destesi, inananlar destesi, gül destesi rahmet ve cemal örtüsüne bürünerek kurtuldu.

Kibrin kalbine Mütekebbir, Müntakim ve Cebbar isimleriyle Yaratıcı şimşeğini sapladı. Gurur ağacı bu yıldırımla yere devrildi, kül haline geldi. Külü havaya savruldu.

Hatta gazap bir rahmet oldu. Küfrü, inkârı, reddi boğarak güzelin, iyinin, doğrunun ezilişini önledi. O zaman celâl cemal ve cemal celâl oldu.

Kendi gücüne güvenen insan, Allah'ı yendiğini veya aldattığım sanan insan aldanışın ne olduğunu çok acı şekilde öğrendi. Tanrı'nın bağışladığı hayat nimetinden öğrendi. Hayatın coşuşundan. Coşku, günlük güvenin boşluğunu ortaya koydu. Zaman, kırbaçlanmış zaman, Diyonizos çılgınlığı görüntüsünde Apollon kılığına bürünmüş hileyi yere çarptı.

Ey insan!

İşte ansızın zamanın kılıcını, ipeksi dokunuşla boğazında bulup devlerin, cinlerin ve şeytanların kucağına düştün. Su, bir kâbus gibi seni dört yandan kuşattı. Her şeyin aslına döndüğünü hatırlamanın günüdür. Asılların aslına dönüş günü.

Toprak bize varoluşu hatırlatıyor; su, varoluşun sürmesini, yani hayatı. Akışkanlığı, suplesi. Toprak statiğin imajı, su dinamiğin. Fiziğin hayatı da, psikolojik hayat da, sosyal varoluş da, metafizik oluş da bu iki temel üzerine oturmakta. Birincisi sabit temel, varoluş temeli, öbürü de dinamik unsur veya esas, hayat ve sürme esası. Zaman ve tarih kavramının

varoluşun yapısına karıştığı kritik nokta.

İnsan adeta Hazreti Âdemle Hazreti Nuh arasındaki dönemde zamanı hissetmemiştir. Tufanladır ki zamanı duymaya başladı insan. Tarih, insan kaderiyle özdeleşmeye, en azından insan kaderine zaman iplikleri karışmaya, işlemeye başladı.

Zamanın tufan gibi boşandığı intibaı başladı. Zamanın boğuculuğunu, zaman ve kader arasındaki trajik ilişkiyi boğazında bir tıkanıklık gibi hissetti insanoğlu.

Bir medeniyet de doğar, gelişir, başlangıçta bir tek problemi vardır : Varolmak problemi. Fakat sonradan buna sürebilme, devam edebilme problemi eklenir. Zaman unsurunun, tarih faktörünün çıkageldiği görülür. Bu bir kriz gibi gösterir kendini. İnsanoğlu nasıl ki başlangıçta zamanın çıkageldiğini hissedince öleyazdığım sandı. Aslında insan için dünya o kadar yabancı değildi. Çünkü insan, cennetteyken, enfüsî özde de olsa, eşya ve çevre kavramına yabancı değildi. Ama dünyada asıl karşılaştığı yabancı unsur, zamandı. İşte ilk defaydı ki insan dünyada olduğunu anlıyordu. Zaman, dünya hayatının öteki dünya hayatına karşıtlığını en keskin renklerle ortaya çıkaran yeni bir ayraçtı. Medeniyetler de kurucularının kafa ve ruhlarından eşyaya ve topluma işlenmeye başladığı ilk sıralar bir cennet mutluluğu içindedirler. İlk varoluş basamağı atlandı mı, bir süre, bu mutluluk düşüne dalarlar. Yeter bir süre geçince, ilk büyük kriz başgösterir. Devam edip etmeme tereddüdü. Ya da zamana dayanabilmenin ilk ıstırap ve azapları. Zamanla savaş ve zamana karşı zafer. Veya en abından zamanla anlaşma. Sulh. Böyle bir zorunluluk karşısında kalma demek, tekdüze olan gidişin kıvrımlanması demektir. Dümdüz bir caddede son derece hızlı gidilirken birdenbire karşınıza hiç haberiniz olmadan korkunç bir viraj çıkıyor. Uçuruma yuvarlanmadan bu dönemeci ustaca kıvrılacaksınız. Bir anda içine düştüğünüz duyguyu düşünebilir musunuz?

Bir boğulma gibi bir histir ilk duyduğunuz. Sanki her yönden eşya üstünüze sel gibi boşanmaktadır. İşte bir insan psikolojisinde olan iniş çıkışlar aynen uygarlık psikolojisinde de rastlanan iniş çıkışlardır. Ferdî med ve cezir, İçtimaî med ve cezir, tarihî med ve cezir. Bütün bunlar biribiriyle ilgili. En azından birbirinin benzeri. Birbiriyle yorumlanmaya, biribirini açıklamaya elverişli.

Hazreti Âdemin Cennetten yeryüzüne inişi, tek insan psikolojisinde erginleşmeye, rüşde ermeğe denk düşer. Tufan vak'ası da tek kişinin aile oluşu, evlenerek çocuk sahibi oluşu olgusuna. İlk çocuğu doğdu : Bu bir tufandır baba için. Bir çocuk geldi. Bu çocuk gidecek mi?

Yoksa kalacak mı?

Onun ruhumuzda yaptığı bungunluk. Ah o bungunluk!

Çocuğu biyolojik olarak kazandık. Ama ruhsal olarak da kazanabilecek miyiz?

Daha doğrusu bu kazancımızı sürekli olarak koruyabilecek miyiz?

Evet, psikanaliz tek kişinin psikolojisiyle insanlığın psikolojisi arasında bir paralellik kuracaktır. Çocuğun doğuşunun şuuraltımızda doğurduğu kıyamet tıpkı tufandan kurtulan insanın selâmete erişi ve evrenden küçük bir örneğe kavuşması.

Hazreti Âdemin yeryüzünde çıplaklığını hissedip örtünme ihtiyacını duyuşu, genç adamın bülûğa erişindeki hicabının insanlık ölçüsündeki karşılığıdır. Aynı şekilde,

Hazreti Nuh'un da bir avuç inanmış kişiyle her cins hayvandan bir çift aldığı gemisi de

kurulan aileyi veya doğan ilk çocuğun katıldığı aileyi insanlık tarihi çerçevesinde karşılamaktadır.

İlim, bu dediğimiz psikolojik ve daha çok şuuraltına ait gerçeklikleri tesbit etmiştir. Ancak bir noktayı belirtmek yerinde olur. İlmin tesbit ettiği şey, bir paralelliktir. Bir gerçeğin tek kişideki yüzüdür. Gerçeğin bundan ibaret olduğunu sanması onun bir aldanışıdır. Bir gerçeği yakalama gururu. Halbuki gerçek ilim mütevazidir. Gerçek ilmin, çok dikkat ettiği nokta, tesbitinin sinindir. İnsan psikolojisinde bulduğumuz bu gerçeklikler, gerçekliğin bütünü değil, sadece bir yüzüdür. Gerçeğin, öbür yüzü, insanlık tarihinde, daha derin bir yüzü de insanlığın kaderindedir. Bir ucu insan psikolojisinde olan gerçeklik sistemi, insanlığın kaderinden geçerek, kozmik bir gerçeklik sistemi olmaya doğru uzanır. Bunun içindir ki insan bir nevi küçük evren olarak görülmüştür. Ruhumuzda olan her gerçekliğin ipucu, yaradılış âleminin her tarafına dalbudak salan ve metafizik bir konkrelik [Somut, müşahhas.] kazanan varoluş vakıasındadır. Bunun içindir ki, cenneti, çocukluğumuzun bir imajı, Hazreti Âdemin gelişini bülûğun konkreleştirilerek hayal edilişi, Nuh Tufanım çocuğun doğuşunun ilkel insanda doğurduğu bunalımın dış âleme yansıtılan illüzyonu gibi düşünmek ve bunu düşünmüş olmanın bilgiçliği içinde gurura kapılmak, çağdaş bilim dünyasında bir had bilmezlikten başka bir şey değildir. Gerçekteyse, asıl ruhumuzda olup biten bu bülûğ ve çocuk doğuşu krizleri gerçekte dış dünyada olup bitmiş Hazreti Âdem ve Hazreti Nuh dönemlerinin ruhumuzda tabiat haline dönüşmüş izlerinden ibarettir. Ruhumuz, kaderden ve tarihten yansıyanı yaşaya yaşaya kurallaştırmıştır. Metafizik gerçeklik, ruhsal gerçekliğin dışta varsayılan bir gölgesi değil, asıl, ruhsal gerçeklik, kozmik ve mutlak gerçeklik olarak takdir edilmiş bulunan ilâhî takdirin tek kişi psikolojisindeki gölgeleridir. Bu noktanın, çağdaş bilimsel buluntularla bizim söylediklerimizi biribirine karıştırmamak için belirtilmesi gerekli.

Asıl gerçeklik mutlak gerçekliktir. Bilimin tesbit ettiği nisbî, izafi gerçeklikler değil. Pozitif bilime tapıcılar, bütün gerçeği bu tesbit edilen nisbî (rölatif) gerçeklikten ibaret sandılar. Mutlak gerçekliği nisbî gerçekliğin bir abartılması şeklinde düşündüler. Oysa, mutlak gerçekliği temel alarak insan psikolojisindeki bu görünüşleri onun bir işareti, bir remzi gibi görmek doğruydu.

Evet, Tufan gerçeğinin manevî yorumunda insanoğlunun tarih, zaman, hayat ve kader problemleriyle yüzyüze gelip boğulacak gibi olduğu anda İlâhî lûtufla kurtulduğunun öyküsü yatmaktadır.

Kozmik olarak Tufan olmuş ve bitmiş olduğu gibi, kaderimizin, alınyazımızın dünya görüşü ve hayatı anlamlandırışı bakımından da tufana battığı ve yükselen inkâr ejderi tam bizi yutacakken Mucizenin bizi gelip kurtardığı da bir gerçektir. Ruha ait, ruhun oluşumuna ve gelişimine ait bir gerçeklik.

Süleymaniye, sadece mimarının kafasından geçenden ibaret olmadığı gibi, sadece çizilen projesinden, hatta taş ve tuğlalarla örülüp bittiği andaki durumundan da ibaret değildir. Süleymaniye, asıl, zamana karşı fizik dayanıklılığını gösterdiğinde ve daha da önemlisi insanların estetik ve ruhi ihtiyaçlarına sürekli bir şekilde cevap verebilme imtihanından başarıyla geçtikten sonra Süleymaniye olmuştur. Fakat öyle bir Süleymaniye ki, baştanberi buydu, bu Süleymaniyeydi adetâ.

Medeniyetler de böyledir. Getiricilerinin ruh ve kafalarından insanlığın kaderine

geçtikten sonra ilkin mutlu bir dönemi yaşarlar, ondan sonra büyük imtihan günü çatar. Varoluşun sürüp sürmeyeceğinin imtihanı. Süreklilik imtihanı. Zaman imtihanı. Hayat imtihanı. Ömür sınavı. Bu bir tufan gibi o uygarlığı boğacak gibi olur. Ama statiğin imtihanını veren medeniyet ruhu, bu kez dinamiğin imtihanını da başarıyla verirse selâmet sularına çıkmış ve ermiş olur.

Medeniyetin karşı medeniyetlerle çarpışması, kendi içinden doğan yeni ekollerin temelden ayrılmayarak yine ana kucağına döner gibi uygarlığın temellerine sığınışı, karşıtlarla olumlu gelişmeler arasında denge kurulması, yüzyılların, geçmiş ve gelecek zamanın filozofisini yapabilme, sabrın sırrına erme, meçhul korkusunu yenme v.s., bu tufan krizini atlatacaktır medeniyete.

Bir başka anlatımla : Medeniyetin alışma sebebiyle olağanüstü çabayla ayakta durmasına gerek kalmadığı kanısından doğan bir ruh tembelliği sonucu bir takım karşıt ve olumsuz akımlar boy atacaktır. Bunlar zamanında, olumlu duygu, düşünce ve inanç eserleriyle önlenemezse toplum bu her unsurun yerini kaydıran, temelleri sallayan inkâr ve başkaldırma baskını sonucunda büyük bir yok olma tehlikesiyle karşılaşacaktır. Ama en büyük tehlike anında bile uygarlığın temel inanç, düşünce ve duyarlığına dönüş anlamında bir Nuh'un Gemisi vardır.

Kurtuluş

Sular yükseldi. Batışın, doğuşun, kurtuluşun çağıdır. Bu, hakikatin öyle bir cam kesmesi inişi ki, bir yüzü aşk ve nur yağmuru, İlâhî tecellinin gül sağnağı, vecd sularının insanda fani olan ne varsa onu eriten mucize kabarışı, öbür yüzü, taşlan su blokları olan bir mezara gömülüş.

İnkâr, red, isyan, başkaldırma ehramların en dayanıklısına, yokluk ehramına gömülürken, inanç, aşk, coşku, umut, sevinç, surlar gibi, kaleler gibi çıkıyor, yükseliyor, ruhun ufkunu kaplıyor.

İnsanlık ilerliyor, pişiyor. Toprak durağını aştıktan sonra su durağına erişmiş oluyor. Hakikat Medeniyeti «unsur imtihanı»m verdikten sonra bu kez de «zaman imtihanını, «süre sınavı»nı veriyor.

İnsanlığın alnına Âdem Peygamberden sonra Nuh Peygamberin ruhanî damgası vuruluyor.

Nuhun Gemisi suların üzerinde yükseliyor. Tüm hayat çökerken, o hayattan alman öz parçalar kurtulmuştur. Cansız eşya, bitki, hayvan ve insan kurtulmuştur. Zaten insan kurtulunca öbürleri de onun kaderine ilişkin olarak yeni hayata doğacaktır.

Kötülükler, inkâr çığlıkları, kin, haset, kıskançlık gibi, bir yaşantıyı kirlendiren, ise boğan, gönül aynasını karartan, toprak analı yılanların benzeri bütün dünya bağlantıları koptu. Geçmiş zaman sulara gömüldü. Yeni zaman, gelecek zaman bir fecir gibi doğuyor. Gün, suların üstünde lekesiz bir yüzle beliriyor. Kan kırmızı bir güneş değil, melek kalemlerinin gümüşsü izleriyle süslenmiş bir ruh güneşi ansızın suları aydınlatıyor. Kendini ruhumuzun eşyaya doğru akışı olan sulara katıyor.

Gerçek rönesans bu, Nuh'un Gemisi. Ruhun dirilişi bu. İlk kuruluş içinde bir diriliş, bir rönesans. Kuvvetin kudrete dönüşü, maddenin anlamla yeniden örülüşü. Baykuşun susuşu.

Bülbül sesinin yeniden duyuluşu.

Tanrı'nın yokedişinden ayrı tutulan özler, birer musiki notası gibi Geminin şurasında burasında kayıtlı. Gemi, dev bir ayin-i şerif gibi, suların üstünde sallana sallana gelecek zamanın göğsündeki yerini almağa doğru gidiyor. Henüz icra edilmemiş bir ayin-i şerif gibi.

Bir şehir olmaya doğru gidiyor Gemi. Mekke, Medine, Kudüs, Şam, Bağdat, İstanbul olmaya doğru gidiyor Gemi.

Minyatür bir hakikat sitesi olarak, Nuh Peygamberin çizdiği rotada yolunu alıyor Kurtuluş Gemisi.

Çile Gemisidir bu. Ruhun çile gemisi. Nefsi, temsil eden arzdan kopup cezbe sularının üstünde yükselirken, kötü, zararlı ve faydasız her şeyi geride bırakıp yeni hayatına doğru açılan ruhun çile dönemini aşma halinin sembolleşmesi.

Çile ve kurtuluş kenti. Bir kışa girip öbür ucundan bahara çıkmak.

«Diriliş Oymağı»nı zaman içinde hareket ettirerek kendi öz zamanına rastlatmak. Yıldız, su, toprak gibi makro âlemle ilişkisini kaybetmemiş evren damarlarıyla kopmuş olan bağları insanlığa yeniden en sağlıklı şekilde geri vermek.

Ah, ne bitmez çile!

Gerekirse öz çocuğunu geride bırakmak. Kol ve kanatların tutmayanını kırılmaya ve sulara gömülmeye bırakmak.

«Vakt»i tartmak. Gönlün en duyarlıklı terazisinde tartmak. Onu mekâna mahkûmluktan kurtarmak. Ruhu «halelerden kurtarıp «makam»lara ulaştırmak. Cûdi Dağına oturtmak.

Toprak, gafletti. Sular «hâl»di. Gemi «intisab»dı. Cûdi Dağı, «Makam» oldu.

Evet!

İnsanlık, Hazreti Nuh a kadar adeta sadece «hâl» bağışlarına ermişti.

Tufan, Büyük Cezbe olarak en büyük «hâl» oldu. Ve ondan sonra Makam yıldızı doğdu. «Makam» çağı açıldı.

Evet, vakti Cûdi Dağında yeniden «zaman»a kavuşturmak.

Toprak, «fark»tı. Tufan «cem» oldu. Cûdî dağına iniş, «fark»a dönüş oldu. Yani «ikinci fark».

Evet, inançsızların arasından sıyrılan Nuh kafilesi, tufan çilesini çekerek yeniden arza tam olgunluğun dolunayı gibi döndü.

Fiziğin uç noktasından fizik ötesine varmak ve sonra tekrar dönmek. İnsan eli ermemiş en yüce doruklardan bal ve çiçek toplayıp dönmek ve şifa bulmaz hastalara getirmek.

Bozulmuş kenti terk edip tabiatın yüksek havasına bir «doğru kent özü »nü taşımak.

Yeni hamura maya taşımak. İnsanlığa, insanlık uygarlığına yeni bir maya tutturmak. Tanrı rızasının mayasını aşılamak, yeniden insanın ve insanlığın, gelecek zaman kentlerinin ve medeniyetlerinin kalbine.

Putlar bir kere daha devrildi. Tanrı gazabı onları devirdi. Tanrı gazabı, puta tapışı suya

boğdu. Puta, nefse taparak, şeytana uyarak, yoldan ayrılanlar da putların alınyazısıyla birleştirmiş oldular kendi alınyazılarını.

Bir riyazet dönemi içinde de, ruh, putları devirecek, nefsi, şeytanı ve tağutları Nuh Tufanına uğratacaktır.

«Hakikate çağıran», insanı, Nuh'un Gemisine çağıracaktır. Kalb biçiminde olan Gemiye. Ya de gemi biçiminde olan, daha doğrusu gemi gibi yol alan kalbe çağıracaktır insanı. Tantanalı vücudun kalbsiz yaşayamayacağım bilmeye çağıracaktır. Tabiattan yükselen renk, ses, çizgi selinde boğulmamaya, Tek Renge bürünmeğe. Şahlanmış, fakat dizginli ata atlamaya. Yoksa çılgın ve azgın at dalgalan insanı boğup sürükleyecektir.

Birinci Deneme bitti. Sürekli deneme demek olan insanlık hayatının birinci dönemi kapandı. İlk defa dolunay haline gelen ay battı. Ama doğmamak üzere değil. Bir kere daha, bir kere daha doğacak, büyüyecek, büyüyecek, irileşecek ve sonra olgun bir meyva gibi, altın rengini almış bir meyva gibi düşecektir denizlerin koynuna, öbür ufuktan daha parlak bir şekilde yeniden doğmak üzere.

Hazreti Âdemle evrenin göğüne, insanlık evreninin göğüne incelerden ince bir hüâl olarak doğan ay, Hazreti Nuh zamanında artık yüzü pas tutmaya başlamış, bir bakır parçası gibi batıyordu. Ama Hazreti Nuhun kervanı olan Gemi, bir batıştan bir «doğuş» çıkaracaktı. Bu batış, bir doğuşa gebeydi. Bir doğuşa, bir oluşa, bir dirilişe.

Artık, insanlık, bu ük batış ve tekrar doğuştan sonra, ömrünün sonuna kadar, ölüşlere uğrayabilir, dirilişleri deneyebilirdi. Gelen ölümlere karşı diriliş umudunu koruyabilirdi. Hakikat uygarlığından her uzaklaşışta, daha doğrusu her uzaklaştırılışta derin ve köklü bir rönesansla, vahiy etkisinin rönesansıyla ona tekrar dönebilme umudunun hiç bir zaman tam anlamıyla kaybolmayacağı inancıyla.

İnsanlığı yeni baştan diriltme deneme ve atılımı olan medeniyetlerin oluş alınyazılarında da böyle bir ilk olgunlaşma, sonra en beklenmedik zamanda birdenbire ölmeye yüz tutma sınavlarını verdikten sonra tekrar diriliş ve mukadder olan günlerini doldurma doğrultusunda ilerleyiş çizgileri görülmektedir.

Canlılığını bütünüyle yitirmemiş, yani hakikatle bütün bütüne ilgisini kesmemiş bir uygarlığın her zaman için kurtuluş ümidi vardır. Yeter ki, hakikatle ilgisini kesmemiş olan bölümü maya gibi kullanabilme gücü gösterebilsin. Ama çok defa tersi olur : Canlı kesim ölü kısmı diriltemez de ölü kesim sınırını durmadan genişletir. Çünkü : yaşama akıntısı o yöne doğrudur. Bu akıntıyı çevirmek ancak bir inanç etrafında toplanmış samimi ve güçlü bir avuç insanın yaşayan kesimden aldıkları bir fideyi ruhlarının en güvenli bölgesinden gelen soluklarla büyütmesi, sonra onu toprağa dikilen bir filiz gibi dış şartların etkisiyle savaşmaya bırakması, savaşa savaşa gelişen bu filizin köklü bir ağaç olmasıyla mümkündür.

Nuh'un gemisindekiler işte bu yaşayan kesimin öz parçacıklarıdır, ilklerdir. Manevî yolda pirlerin, kırkların rolü gibidir bu ilklerin rolü.

Nuh'un gemisi uygarlığın protoplazmasıın taşıyor. Hakikat uygarlığının, peygamberler uygarlığının, ilâhı uygarlığın. Tanrı sitesinin özünü taşıyor. Uygarlıktan yaşayan her özü olağanüstü bir sentez için taşıyor. İnsanlığı ölümden dirime götürüyor.

Kötünün eküip biçilmesi sonucu insanlık alınyazısının kara tarlası haline gelmiş

yeryüzünü arıtıcı suya boğup güneşe yakın el değmemiş yerlere yeniden hakikat mede-niyetinin ocağını tüttürmek için, her diri özden bir parça alınarak oluşturulmuş bir hayat mayasını tutturmak için insanlığın diriliş kırkları kurtuluş gemisinde yol alıyor.

İBRAHİM

Ateş ve Perde

En büyük sınav. Ateş imtihanı. Ateşle imtihan. Yanıp küle çevrileceğin, yok olacağın yerde var olacaksın. Ateşin bir tarafından girip öbür tarafından çıkacaksın sapasağlam olarak. Ateş yakacak bir şey bulamayacak sende : işte İbrahim olmak bu.

Yırtılan kentlerin içinden hakikat semenderi olarak çıkmak : işte İbrahim olmaklık bu.

Nemrut nefs demek, İbrahim de ruh, sembol diliyle veya sembollerin diliyle konuşursak. Ruh, nefsin ateşten arzularında yanmaz ve o narin kelebek kanatlarım andıran cevherini nefs ateşinden koruyabilirse insan kurtuldu demektir. Nemrut, ateşi bütünüyle alevlendirdi, ama İbrahim, yanmadan ateşin sönüşüne şahit oldu demektir.

Toplum açısından konuşursak, Nemrut zulüm demek. İbrahim de onun ateşinde yanmayan adalet. Adalet öyle bir altındır ki, zulmün ateşinde ancak tozu toprağı yanar, pası, katışık madenleri erir, o ateşte saf hale gelir ve ateş söndüğü zaman en halis bir külçe halinde parlar, zaferim ilân eder.

Tasfiyenin serüveni. Arınmanın destanı, insanın, insanlık ruhunun, tarih ruhunun arınışı.

Gölgelerin güneşi yakmaya kalkışı. Ama onlar için ne hazin sonuç. Gölgeler için ne trajik son.

Ha hay. Biz insanlığız. Toprak durağından geçtik, su durağından geçtik, şimdi de ateş durağından geçiyoruz.

Tasavvuftaki «fenafillah»a işaret, benliğin yanışı, yok oluşu. Tanrı’da yokoluş. Ama sonunda Tanrıyla varoluş (Bekabillah).

Bütün bir doğu edebiyatı, aşk edebiyatı için «pervane ve ateş» tasarımını kullandı yüzyıllarca. Yerindeydi bu. Pervane ışığa dayanılmaz bir aşkla koşuyor; onda yanıp kül olsa bile.

Sevgi budur. Seven, sevilene ateşinde yanıp kül olurcasma koşacaktır. Sevginin son noktası bu. Sevgide ebedîleşme bu. Sevileni doğrulama ancak böyle gerçekleşir.

İbrahim, Tanrı pervanesiydi. Aşkla koştu. Yanacak her şeyi birden ateşe attı. Allah, kalbinin bu kahramanlığına karşılık O’nu dostu olarak üân etti.

Putların devrilişinden çıkan bir yangındı bu. Veya çıkarılan. Ne olursa olsun, ister çıkan, ister çıkarılan bir yangın, kaderin silgisi ödevini gördü. İnkâr, red, isyan, şüphe, küfür çizgileri silindi. İnanç, aşk ve sevinç çizgileri altın gibi parladı evren sayfasının ortasında.

Ur kentinde telâşlı bir gün. Bir kişi yakılacak. Bir peygamber. Padişahla peygamber karşı karşıya. Madde gücüyle manevî âlem gücü karşı karşıya.

Bir tiyatro oyunu bu galiba. Ateş sahnesinde oynanacak. Perde işini de alevler görecek.

En ağır yükü, insanlığın en ağır yükünü omuzladı peygamber. İnsanın varolmak veya

olmamak meselesini çözmek istedi. Bütün dikilmiş başları Allah'ın önünde eğilmeye çağırdı. Ateşten başarıyla geçmiş biri olarak ateş imtihanına çağırdı ruhları. Ateşten sonraki çiçekleri devşirmiş bir ruh olarak.

Bir kış vardır; o kışı aşan, görülmedik bir bahanın altın rengi çiçeklerini, güneş parlaklığındaki çiçeklerini toplayacaktır.

İşte Hazreti İbrahim o kışı aşan ve çiçekleri derleyen gök görevlisi.

Onun ateş perdesine vurmuş silüeti, bize hal diliyle :

— Gelin gelin!

Siz de bu akıl almaz çiçeklerden devşirin. İnsanı dirilten kokuyu içinize çekin!

Ebediliği soluyun, demekte.

Görünüşte aynı maden yapısında olan ruhların ayrılması için bu yüksek fırın potasına girmeleri ve bu ateş imtihanından geçmeleri gerekli. Biribirine akraba ruhların ayrışması için. Gerçekle sahtenin ayrışması için. Yaradılış özünün ve sözünün ortaya çıkması için. İki cins sarhoşluğun, uyku sarhoşluğuyla uyanıklık sarhoşluğunun birbirinden ayrılması için.

Ateş çemberinden geçme yarışı bu. Kimsenin yanma bile yaklaşamadığı ateşe mancınıkla atılma ve yücelerde yalnızlığın ateşten beter çilesini çekme.

Orucun iğne deliğinden geçme.

Namazın yağmur damlalarında damıtılma.

Fecirde zikir ışıcıklarının memelerinden emiş.

Seher sırrını kurcalayış.

Şafakta kalb mühürlerinin açılışını gözlemleyiş.

Yıldızı görmek, ayı görmek, güneşi görmek. Ve hepsinin birer birer ruhun ufkunda batışlarını hüzünle, fakat umudu yitirmeden gözlemek ve gözlemlemek.

«Ben batanları sevmem» sözünü söyleyebilecek merhaleye ermiş olmak, tutulan dilin çözülüp konuşması.

Güven anıtının ilk harcı.

Hakikate ermek kolay değil. Mağara dönemi var. Işığın değerini bilmek için karanlıkların mahpusu olmak gerekir. Nimetin değerini bilmek için aç kalmanın, susuz kalmanın yeterli olacağı gibi. Ama bu değer bilişin önemi yok. Çünkü: bir zamanlar mahrumken bir gün nimete kavuşan insan kısa bir süre sonra unutur o günleri. Geçici olan, iğreti olan değil, yerleşik olan değer biliş önemli. Bu da, mağaradan, ateşten geçmek ve kurban gibi Tanrının takdirine boyun uzatmakla mümkün.

Tabiîdir ki, asıl güzel açlık, değerli açlık, hakikate açlık; asıl susuzluk, gerçek susuzluk, öteye susayıştır.

Ab-ı hayat peşinde olmaktır asıl susayış. İnsanın kendi sırrına, varoluşunun sırrına erişi, bir an bile Yaratıcı'sından uzak kalamama susuzluğu ve açlığıdır, gerçek açlık ve susuzluk.

Riyazet (çile), iki türlüdür : Birincisi : yemekten ve içmekten, uykudan alıkoymaktır

vücudu. Ama bunun açıldığı ikinci bir riyazet vardır, bundan geçilir ona, yani ilkin vücut, aç bırakılarak, susuz bırakılarak, uykusuz bırakılarak öbürünün kapısı çalınır : Ruhun riyazetinin kapısı çalınır.

Şöyle bir canlandıralım gözümüzün önünde olup biteni: aç bırakıyoruz, susuz bırakıyoruz, uykudan mahrum ediyoruz, o kadar ki insan, adeta bayılacak hale geliyor. İşte o yarı baygınlıkta şöyle bir g ö r ü m (vizyon)la karşılaşıyor: Kendisi ulu bir ormanda bir ağaçmış: bir takım gök giysili insanlar gelip onu biçmişler; sonra hızar altında doğranma ve düzeltilme sınırlarını aşmış. İşte işin bu safhasında, birden kendi içinde başka bir varlığın farkına varıyor insan; o yüce yerlerin insanları, kereste gibi düz tahta halini almış veya bir tabuta dönüşmüş iç varlığı, bir kapının önüne taşıyorlar; kapı aralanıyor ve içeri alınıyor insan. Değişim ondan sonra başlıyor.

Hıristiyanlar sembol olan çarmıhı somut olarak anlama yanlışına düştüler. İnsan nefsi çarmıha gerildikten sonra ruhun İsa'sı doğar. Nasıl ki, kozmik anlamda da kıyamet olduktan sonra fizik ve ruhî basübadelmevt, ölümden sonraki kalkış gerçekleşir. Bunun gerçekleşmesi için ölüm denen çarmıh azabından geçmek gerekli.

Perdeleri yakan ateş gerekli. Peşin hüküm perdelerini, batıl inanç telkinlerinin ördüğü ağı yakan hakikat heyecanının parlattığı ateş gerekli.

İbrahim kitabını okumalı ruh durmadan. Ateşte yanacak ve yanmayacak nesnelerin üminin dersini almalı o ulu peygamberden.

İnsanların atası, peygamberlerin atası olan o peygamber, mağaralardan, ateşlerden yeni bir dil bıraktı ruhumuza. Hakikat hiyeroğlifini çözen bir dil.

Sen peygamberleri birbirinden ayrı sanma. Aym dersi okuttular hepsi de insanlığa. Ölüm, ateş ve kılıç karşısında aym ruhtu dimdik ayakta duran ve hakikat sancağını taşıyan.

Dimdik okun gidip hedefe varışı : İbrahim sapmazlığı bu. «Gözün kaymayışı».

Dostluğa, Tanrı dostluğuna lâyık görülmüşlük bu.

Kalbin eşyaya dost olan eğilimini kırarak gerçek dostluğa yol arama kahramanlığı.

Ateş imtihanından geçen dostluğa ulaşma ve erişme yiğitliği.

Nemrut, Hazreti İbrahimi ateşe attığım sanıyordu. Oysa, gerçekte kendini Nemrudun yaktığı ateşte imtihan eden, deneyen Hazreti İbrahim'di.

Antik çağa kılıcını sallayan, o kılıçla antik çağ putunun karnını deşen ve böylece insanlığa Allahtan başka bir buyurucunun kalmadığı, yeni, özgürlük çağım açan, tanrı hükümdarlık kavramım yıkan, Allah'la insan arasına gerilen sahtelik, ikiyüzlülük ve aracılık, putatapıcılık perdelerini yakan Hazreti İbrahim.

Mermeri, taşı insan suratlarım taşıma, putatapıcılık aracı olma zulmünden kurtaran ve onlara ancak Allah'ın önünde eğilme yeri olacak tapınakların yapısında yeralma özgürlüğünü sağlayan Yol gösterici.

İnsanlığa özgürlüğün, gerçek özgürlüğün yolunu açan Önder.

Kâbe binasını yenileyen, onun damına tevhidin sönmez meşalesini diken Öncü.

Her peygamber gibi korku ve muştu kılavuzu. Her peygamber gibi sabır anıtı. Her

peygamber gibi rızaya kavuşma yarışının başarılı sona erdiricisi.

Fizik varlığı mancınıkla yanma yaklaşılmaz ateşe fırlatan, bu dünya gömleğini soyup ateşe fırlatan, göze görünmez öbür âlem giysilerine bürünen öbür âlem haccının yolcusu.

Ateş dağının zirvesinden miracına başlayan.

Tarihi ateş kırbacıyla arıtan.

Ateş kamçısıyla ruhları terbiye eden. Ateşi kılıç gibi, kırbaç gibi, kamçı gibi kullanan Hazreti İbrahim.

Yüzündeki maske ne kadar katı ve umursamaz olursa olsun insanın, ruhunun derinliklerinde sanki bir çöl önündeymiş de çöle : ey çöl, susayan ruhuma gerekli kelimeyi o çatlayan dudakların veya uçuşan kumdan kanatlarınla söyle dediğini işiten ve söylenecek o kelimeleri dosdoğru kaynağından ahp getiren, böylece ölü ruhu dirilişe kavuşturan doktor.

Günlük hayatı mite çeviren. Metafiziğin masalsılığını realite haline getiren. Ruhun lirizmini, şiirin ruhunu meleklerin ellerine bırakan ve onların yoğurduğu bu balçığı, insanın, sürekli ruh hilkatinde kullanabileceği bir malzeme olarak bilen ve kendi sürekli dirilişinde böylece kullanan.

Durmadan ateşten perdeleri aralayan. Allah'la insan arasındaki perdeleri aralayan.

Birden perdelerin açıldığını gören.

Yeniden ilnhî sitenin kurucusu olan.

Cebir ve geometrinin ötesine ayak basan.

İnsanı, göğe doğru erimekten ve yerin kâbusunda kavrulmaktan azat eden İlâhî görevli.

Uygarlığın gelip saplandığı ölü noktaya İskender'in kılıcını indiren. Böylece çıkmazda dört yol ağzı, kuru kayada pınar, toprakta zemzem tesbit eden kurucu.

Gök taşını nişan diken.

Melek konuklayan.

Dört ciheti kollayan.

Allah yolunu Arzın Ana Caddelerine uzatıp yeryüzünü ve insanı kuşatan.

Ateşten çıkıp yeni bir Milletin doğumunu kutlayan.

Doğan çocuğuna sevincinden el çırpan bir baba gibi.

Yalnız Allaha inanan, putları devirip yakan bir milletin doğumuna yüzünü döndüren büyük ülkücü.

Bir kere daha diriliş sancağını yükselten.

Ufukların bir kere daha aydınlanmasına sebep olan.

Vakti nurlandıran.

Lisanı yine kendi öz onuruna kavuşturan Peygamber.

Yollan urgan gibi beline dolayıp yeryüzünün bütün bucaklarına hakikat meşalesini, Allaha inanış ve Onun buyruklarına uyuş meşalesini taşıyan.

Samimiliğin hocası.

İhlâs çeşmesi.

Vaktinin büyük uyarıcısı.

Her peygamber gibi geçmişi bilen, geleceği gören.

Şimdiki z amam m değerlendiren.

Zamanın nabzını tutan.

Ateşin gerisinde duran, yine aynı unsurdan yaratılmış şeytanı avlıyan.

Şeytanı kovalayan, taşlayan, taşlatan ve bunu gelenekleştiren savaşçı.

İlâhî sayfalara muhatap olan. İlâhî söze, dost sözüne lâyık bulunan.

Tank gibi kullanıyordu ateşi şeytan. Ateşi şeytan yönetmek, yönlendirmek ve peygamberi yakmak istiyordu. Kendi cinsinden olan ateşe buyruğunun geçeceğini sanıyordu. Fakat rüzgârı unutuyordu. İlâhî rüzgârı. Tevhidin bad-ı sabasını.

Ulu Peygamber Hazreti İbrahimse bu düşmanın çabasına gülüyordu.

O güldükçe çevresinde Ulu Güller açıyordu.

Harran gülü, Ur gülü.

Daha önemlisi İslâm Gülü, gülleri.

Buda'nın ulaşmak istediği yokluğun, nirvananın ötesidir bu. Nirvanayı Ateş yaktı. Hazreti Mûsa'nın gördüğü Ateş. O Ateş ki Hazreti İbrahim'e maskeli bir biçimde gelmişti. Aşk, naz ve niyaz perdeleri ile perdeli olarak. (Sonra aynı Ateş Hazreti Mûsa'da kınından sıyrılan kılınç, kozadan akan ipek oldu.) Yine aynı Ateş ki Zerdüşte inananlar onu sembolik olarak almadılar. Hazreti Mûsa gibi de onu bir tecelli bilmediler; Hazreti İbrahim gibi de onunla kılıç kalkan oyununa, naz ve niyaz diyaloguna girmediler. Onu Tanrı sandılar, Tanrı kabul ettiler. Mısır'da Nil'e tapınılırken, Hürmüz ve Ehrimen ülkesinde ateş Tanrı bilindi. Ateşin biraz daha gerisine bakamamanın yanılgısı hâkim oldu.

Ve Hazreti İbrahim gördü ki, Ateş, Tanrı bilindi. Su, Tanrı bilindi, Gök, Tanrı bilindi, yıldızlar, ay ve güneş, Tanrı bilindi. Hükümdar, rahip, Buda, Tanrı bilindi. Ve Tanrı, Tanrı bilinmedi. İnsanın bu düşüşü O'nun yüreğini yaktı, onu ateşlere attı. Allaha perde olan bütün maskeleri yakmağa yemin etti.

Hazreti İbrahim Allah aşkına yemin etti, yıkmak için putları, engelleri, yakmak için perdeleri.

Yönetici sınıf, zengin zümre, halkı sömürdükleri ve ezdikleri yetmezmiş gibi, ezilmişlerin ruhlarını da tutsak etmek ister. Kendilerini veya kendilerini sembolize eden bir şahsı, bir aileyi putlaştırmaya çalışır. Mitler silâhlarıdır. Demek ki, yetenekli halk sanatçısı, Allah vergisi kudretini, taşa, mermere geçirirken, bir tanrı hükümdar canlandırmak, ebedileştirmek için deha cevherini eritecek. Eğer, hükümdar Tanrı idiyse, halk sanatçısı onu nasıl ebedileştirebilir?

O zaten ebedî değil midir?

Hem Tanrı olmak, hem halk sanatçısının ebedileştirmesine muhtaç olmak, bir çelişme

değil midir?

Ama Tanrı önünde aptalca hırs içine düşen bu zümre çelişmeyi görebilir mi?

Görse de görmezlikten gelmeyecek midir?

Ama onlar görmese de, görmezlikten gelse de, bu kez, halkın içinden, sanatçıyı uyaran Tanrı elçisi çıkacaktır. Baba görünümünde olan sanatçıya putların eleştirisini yapacaktır. Tanrıdan Haber Getiren. Hükümdar ve çevresindekilerin Allah'a karşı duruşlarını oğul görünümündeki Haberci, baba durumundaki sanatçıya işaret etti. Burdaki zulmü, aptallığı, gülünçlüğü işaret etti. Maskeleri yırttı. Perdeleri sıyırdı. Duyguyu, Gerçek uyardı. Âzer i, Hazreti İbrahim uyardı. İnanç Aydınlığı, Duyarlığı kıskıvrak sardı, kuşattı, daha çocuk iken. Halkın harareti, yoksulun, ezilmişin Tanrıya olan özlem ve bağlılığındaki ateşi, tahayyül edilmiş Tanrı biçimleriyle süslü tanrı hükümdar ve çevresini sembolize eden maskeler, putlar, yani zulmâni perdelerin üzerine yöneltmek istedi. Fakat buna karşı, put maske cephesi, suni bir ateş yaktı ve bu ateşi Hazreti İbrahimin üzerine gönderdi. Yalancı realizmi, gerçeğin üzerine yürütmek istediler. Fakat işitmediler ki öteden bir ses vardı : «Ey ateş, İbrahim'e serin bir bad-ı saba ol. Evet, yeni bir sabah başlıyordu. Gerçek halkın sabahı başlıyordu. İbrahim'in fecriydi bu. İlâhî bad-ı saba ile başlayan ve ateşi güllere çeviren Hazreti İbrahim'in seheri. Yoksulların, ezilmişlerin, halk içinden çıkan gerçek sanatçının seheri ve hepsini koruyucu kanatları altında toplayan Allah Elçisi. Yeni bir devrim bu. Devrim değil, bir oluş, bir diriliş bu. Tanrı halkının dirilişi. İnsanlığın yeniden, bir daha dirilişi. Bir Milletin doğuşu.

Bütün kurumlarıyla, yönetim düzeniyle, inanış, duyuş, büiş ve yapışta yenileniş, yeniden doğuş. Metafizik plandan en reel plana kadar diriliş. Bir Milletin Dirilişi. İslâm Milletinin Dirilişi.

Âdemden ve Nuh'tan sonra İnsanlığın üçüncü atası olmak. Yeniden inşam hayvanlığa düşüşten kurtarıp insanlık uygarlığı, mucize uygarlığı, İslâm Milleti katma yükseltmek. Haceri Esved etrafında Tanrı Evi, Tanrı Evinin etrafında bir Millet yükseltmek.

Üçüncü kez, insanlık, Hakikat Milleti haline gelecek. Üçüncü kez, insanlık, Hakikat Medeniyetine şahit olacak. O medeniyetin, hakikat dirilişinin kentlerini örecek.

Bir çağrıyla diriltiş. İnanan kalbin tam güvene kavuşması için, kuşta, çiçekte görmek dirilişi. Ay, yıldız, güneş tanrılık iddiaları batar bu dirilişte. Kuşlar haberler, bilgiler dirilir, canlanır bu yeni oluşta, bu dirilişte.

Makro âlem büyüsünü kırar Hazreti İbrahim. Makro âlem hayranlığı din olmamalıdır insan için. Bu bir kanıttır, inanç değil. Makro âlemdeki uyum, Allah'ın bir lütfudur insanlığa. İnsan ezilmemeli bu ahengin altında. Bu ahengin oyuncularını onun yaratıcısı sanmamalı. Ay, yıldız, güneş, uzak makro âlem unsurları, müellif değil, rol sahibidirler, bu evrensel oluş ve akışta. İnsan en büyük rol sahibi, bunların altında ezilmemeli dedi Haber Getiren. Çünkü : insan hepsinden üstün. En üstün yaratık. Makro âlemde olan uyum, mucize harika, mikro âlemde de sürüp gitmekte. En büyük mucize, harika, mucize uyum, orta âlemde, insanda asıl. Bütün bunları haber verdi Haber Getiren. Haber Getiren, getirdiği ateşten haberlerle perdeleri, habersizlik maskelerini, ses geçirmez, hakikate karşı tecrit zarı yapılmış put perdelerini yakan İbrahim.

Haberlerinin kalesi, kulesi gibi dikti Hacer-i Esvedi, dünyanın ortasına. Yerin ve göğün

tanrılaştırılışına ayarlı insanlığı Allah'ın tanrılığına ayarladı. Böylece insan yine şeref ve haysiyetine kavuştu.

Sen bir çölde ilerliyorsun. Devrilen bir çöl müsün?

Ay mısın ilerleyen bulutlar arasında?

Gökler deviren ay mısın?

Çöller içinde kentler kuracaksın. Çölleri kentlere çevireceksin. Çünkü: sen İbrahim'sin.

Allah yolunun dirilticisisin. Kızıl günah alevinin, ateşinin kararttığı kalbi sevab seherinin gümüş rengiyle ışıldatansın.

Perdeler karanlığını ışıtan zemzem ab-ı hayatını, susamış insanlığa dağıtansın.

İnsanları sınıfsız kitle yaparak Tanrı kulu olmak dışındaki ayrımları önemsizi eştiren, ikinci plana atan bir psikolojinin sancağım diktin.

Sönmemek üzere şeytan perdelerini yakan, insanı ateş imtihanından başarıyla geçiren, çileyle alnı parlamış, ermişlikle yücelmiş, mucizeyle, kevserine, zemzemle yıkanmış ebedilik meşalesini bir kere daha insanlığın ufkuna sen diktin.

En büyük imtihan, ateş imtihanı, perdeleri yakma imtihanı. Peygamberin ulaştığı, üstün insanın ulaşma zorunda olduğu hakikat zirvesi. Birbirine dolanarak ateşe atılmış, rahibin ve velinin cübbelerinden birinin yanıp öbürünün yanmamasındaki sır. İhlâs sırrı. Gerçek inanış, samimilik. Var olabilmenin ateşten imtihanından geçiren ve hakikate engel perdeleri yakan samimilik harareti. Medeniyetler de böyle bir samimilik ateşinin kabarttığı kümbetler, kubbelerdir. Ama, gücü ne olursa olsun, her fani varlığın ömründe ve her hareketin akışında olduğu gibi bir gün gelir, bu samimilik özündeki ateş düşer, kubbe de sabun köpüğü gibi deşilir ve söner. Bir başka anlatımla, var olanı yıkıcı, müsbet olanı bozucu etkileri ulu bir ateş gibi düşünürsek, medeniyet kubbe ve kümbetlerini bu ateşe dayandıran, samimiyet özüdür. Ateşte yandıkça pişen ve adeta çelikleşen çömlek gibi, samimilik özünü koruyan medeniyetler, dış şartlarda, sert şartlarda daha bir güçlülük kazanır. Hazreti İbrahim'i samimiliği, ihlasıydı ateşten koruyan. Ateşi etkisiz bırakan. Bu samimilikle Hazreti İbrahim, Tanrı dostu, hakikat dostu olmuştur. Çünkü hakikat bir fecir gibi ancak samimiliğe ağar. Samimilik özünü kaybetmeyen medeniyet de zamanın dostu, hakikatin mahrem-i esrarı, ebediliğin sevgilisi olarak kayrılacaktır.

Bıçak ve Kurban

İsmail, bıçak ve kurban.

Hazreti İbrahim, bıçak ve kurban.

Alınyazısı, bıçak ve kurban.

Hangi yandan ve hangi yönden bakarsak bakalım, insanın varoluşuna ve varoluşun anlamına çıkıyor soru.

Hikmetlerden cevap bekleyen soru.

Ezberciliğin ötesindeki cevap bir trajedyaya benziyor. Ama sonun mutlu olarak bağlanması, alınyazımızı sırf trajik yorumlamaya tâbi tutmaktan bizi alıkoyuyor.

Eski Yunan yorumundan çok ıraklardayız. Ne baştan mahkûmluk, ne sonra mahkûmluk, alınyazısı, gerçeğe sembol düş, insan iradesi, hep birlikte yaşam öykümüzü öreceklerdir. Özeleştirili bir yaşam öyküsü bu.

Hazreti İbrahim eleştirecek; ama neyi eleştirecek?

Oğulun alınyazısını mı?

Hayır. Alınyazısını değil. Ama anlamını. Oğulun anlamı, babanın anlamı, alınyazısı karşısında değerlenecek. Şaha kalkacak, ama isyan için değil, alınyazısını ifade için. Bu değerlenişin, bu şaha kalkışın üzerinde toplanmaktadır Tanrı Elçisinin dikkati, ruh dikkati.

Düşüş ve yücelik, bu özeleştiriden doğar. Halbuki Oidipusda özeleştiri yok. Sonunda Oidupus'un kör oluşu ancak fizik bir olaydır. Aslında Oidipus, alınyazısı karşısında baştan beri kördür. Öyle düşlenmiştir Yunan uygarlığınca. Yunan alınyazısı ideası öyle kurulu. Komedi de onun kontrastı olarak varolmuş. Yani eleştiri ve özeleştiri olarak değil, daha güçlü şekilde belirtmek için simetrik bir fon veya gölge olarak. Kaderin bu kesin ulaşılmazlığı ve erişilmezliği. Apollon'ca davranışın açık yetmezliği yüzündendir ki, dionizyak [Şarap ve Bereket tanrısı ile ilgili, Dionysus gibi; sefahat düşkünü, sefahate meraklı] yaşantısı ortaya çıkıyor. Kaderin acımaz buyuruculuğunun etkisi böylece idraki ortadan kaldıran bir coşkuyla giderilmek isteniyor. Tasavvufta, tarikatlarda da coşku varsa da, onu çevreleyen şeriat, genel değerlendirme ve anlam verme halkaları, yine tasavvuf terimleriyle söyleyelim, alınyazısının iradede gerçekleşimi olan inşam, «telvin»den «temkin»e çeker. Eski Yunanda, Diozinos, Apollona karşı, hatta Apollonu da yüzüstü bırakmış olarak trajik alınyazısına karşı. Oysa İslâmda, mistisizm, tarikatlar şeriata karşı değil; onun yanında, hatta, asıl anlamında, onun içindedirler. Ondan doğarlar ve ona doğru giderler, onun açılımı ve yorumudurlar. İnsanı ondan alırlar, ona hazırlarlar ve yine ona teslim ederler. İmam-ı Rabbani Hazretlerinin belirttiği gibi akıldan sonra bir sarhoşluk, sarhoşluktan sonra bir akıl merhalelerinden geçecektir bu yolda insan. Aklı da içinde taşıyan bir sarhoşluk ve sarhoşluğu içinde taşıyan bir akıl kazanma yoludur bu.

Bıçağın kurbana uzanışı için dillerin anlatamayacağı, akılları durduran ve gönüllerin ağırlığı altında ezileceği bir coşku gerek. Çünkü : bu kurban, insandır, oğuldur. Alınyazısı mahkûm etmemiştir. Hakikat düşü, bu dilekte bulunmuştur. Dönüp dolaşıp ateş imtihanına çıkıştır bu. Bir yargılama, bir cezalandırma değildir bu, Yunan ideasında ve ondan sıçrama bir çizgiyle şartlanmış Hristiyan teoriğinde olduğu gibi değildir. Bu bir mahkûmluk değil, bir mazhariyetdir. Bu bir ceza değil, bir armağan. Ama pahalı bir mazhariyet ve armağan. Mazhariyetin ve armağanın değeri ölçüsünde bir pahalılık. Bir kuyuya iniş, bir bataklığa saplanış gibi, bir düşüş gibi değil. Bir dağa tırmanış, yükseliş, yüceliş gibi. Öyle ki, dağın tepesine tırmanıncaya kadar çekmediğiniz kalmayacak; ama bir başarırsanız, bütün bu sıkıntıları çekmeği göze alır da dağın tepesine çıkarsanız, birdenbire bambaşka bir havayla karşılaşacaksınız; bütün çektiklerinizi unutturan bir manzarayla karşılaşacaksınız. Ciğerlerinize çekeceğiniz hava, size yeniden hayat verecektir. Çektiğiniz en acı ıstıraplar bile anılarınızda tatlılaşacaktır. Ölümü aşmış ve yeniden hayata doğmuş olacaksınız. Siz bu tırmanmaya mecbur değilsiniz. Yani siz, bir Sisiphos değilsiniz. Sizi bu tırmanışa kimse mecbur etmedi, mahkûm etmedi. Ama siz dağın zirvesine ulaşasınız diye bunu göze aldınız.

(**Sisyphos** (Yunanca Σίσυφος; İngilizce: *Sisyphus*), Yunan Mitolojisinde, Yeraltı Dünyasında sonsuza kadar büyük bir kayayı bir tepenin en yüksek noktasına dek yuvarlamaya mahkûm edilmiş bir kraldır. Sisifos ismi geleneksel olarak *sophos* (bilge) sözcüğüyle

ilişkilendirilir; fakat bu ilişkilendirme bazı etimolojik problemler içermektedir. Aiolos'un oğlu, Korint kralı Sisyphos tanrı-ırmak Asopos'a, kızı Aigina'nın Zeus tarafından kaçırılmış olduğunu söyleyerek Zeus'u ele vermesine karşılık kalesi içinde bir pınarın akıtılmasını sağlar.)

Hazreti İbrahim, İsmail, bıçak ve kurban. Bunlar bir trajedyanın kahramanları değildir. Bu öykü, bir alınyazısı öyküsü değil, bir irade imtihanının, bir gönül imtihanının hikâyesidir. Burada eski mısır metafiziğinin fatalizmi veya eski yunanın tabiat zaruretlerinin sembolleştirilmesi ve mitleştirilmesinden doğma kör ve mahkûm edici alınyazısı anlayışı söz konusu değil. Ortada ne Prometeus, ne Sisiphos mevcut. Allah önünde inanç ve ihlâs imtihanı ve bu imtihandan doğan bir armağan, cennetin perdelerinin ardına kadar açılışı, ebediliğin somut bir şekilde karşımızda canlanışı tablosudur görülen.

Hakikat site ve medeniyetinin harcında kurban kam vardır. Bir trajik unsur olsun diye değil. İnsan gibi hayvanların da katıldığı dilsiz bir özveri yarışr realitesidir bu. Babanın özverisi : oğlun kurban olmasına razı oluşu. Oğlun özverisi: kendinin kurban edilişine başkaldırmaması, isyan etmemesi. Bıçağın özverisi, yani cansız eşyanın bu özveri destanına katılışı : kesmemesi; öbür canlıların, yani hayvanın özverisi : kurban olmayı kabulleniş şeklinde yaratılmış bulunması. Bütün bunlar da, Allah'ın verileri, bağışları, nimetleri. İşte, bıçakla kurban arasında trajik değil, destan!

Bir özveri medeniyeti gerçekleşmekte böylece.

Hakikat erinin bu dünya hayatı, aslında, sürekli bir kurban töreni ve ayinidir. Kim bu çizgiden çıkarsa, imanına şeytanın Mûsallat olmasından korksun.

Bıçakla kurban arasında titreyen alev, böyle bir gerçeklik alevi, parlayan şimşek böyle bir özveri ve erdem şimşeğidir. Samimiliğe aykırı ne bulursa yakan bir samimilik şimşeği.

Sabır, tevekkül, rıza gibi, feragat, fazilet gibi medeniyet kavramları bir demet gibi bıçak ve kurban modelinde sembolleşiyor.

Nasıl, her mümin kendi içinde kendisine bir oğuldan daha sevgili olan nefsini hakikat önünde kurban etmeğe razı olmadığı sürece kendine açık ilerleyiş yolunu bütünüyle almış sayılmazsa, hakikat medeniyetinin de, her an kendi içinde özeleştirisini yapan, ruh tıkanıklık ve tükenikliklerinin karşısına kılıçla, ateşle dikilen bir İbrahim'e ihtiyacı vardır.

Sürekli olarak kendini medeniyete adayan sanatçılar. bilim adamları, askerler, devlet adamları, inanç kahramanları onu yaşatan kurbanlardır.

Sürekli sınav, sürekli özeleştiri, sürekli fedakârlık ve feragat, sürekli samimilik, insan ruhunun kemalini de, medeniyetin üstünlüğünün devamını da sağlayan temel faktörlerdir.

Ta, ayın önünde yıldızların, güneşin önünde ayın, *Allah'ın* önünde de güneşin kurban edildiği metafizik alan kahramanlığından beri bu gelenek temellenmiştir. Ve öylesine temellenmiş ve gelişmiştir ki, sadece metafizik planda etkinliğini göstermekle kalmamış, her an aynı kurban sembolizmi içinde toplum ve tarih planında da bir seri gerçekleşmelerin kaynağı olmuştur.

Hazreti Hüseyin'in ve beraberindekilerin hakikat uğruna kendilerini kurban olarak adaması, İslâm medeniyetinin fedakârlıklar üzerine kurulu olduğunun baş örneğidir.

Evet, işin trajik yarın tarihî suçlulara aittir, ama işin destan yanı da hakikat imanına ve o imanın bayrağı altında bir orman gibi gelişen İslâm uygarlığını:.

Kendini medeniyete adamak. Hazreti Hüseyin geleneği. Allah'ın lûtfuna bu dünyadayken ermek. Adeta ruhunun önünde nefsini kurban edip melek kanatlarıyla daha bu dünyadayken donanmak. Hakikat medeniyetinde kahramanlığın anlamı budur. Ve bu anlam, Hazreti İbrahimden bugüne kadar pratik alanda ifadesini bulmuştur.

Sürekli sınavdan gözlemeye ve destansı fedakârlık düzeyine çıkmak. Değerlerin heyecan dönemini toplumun bütün katlarında yayılı hale getirmek. Heyecan, düşünce, inanç arasında sıkı ilgiyi sürekli olarak koruyabilmek. Realizmin idealizmi öldürmemesi için toplum ruhunu uyanık tutma. Toplum faaliyetlerinin hepsine, sıdk ve sadakati, vefa ve samimiyeti, hayatın özü ve özsuyu gibi sunma.

Bıçak ve kurban psikolojisini sürekli olarak toplumun üstünde kutsal bir bayrak gibi, insanlığın üstünde bir diriliş sancağı gibi taşımak.

Bir bunalım sancağı olarak değil, bir kabulleniş sancağı olarak bu psikololjiyi kendi öz geriliminde tutmak.

Realite, sembol ve hakikat arasındaki bağlantıyı gözden kaçırmamak.

Çağı ve zamanı, kan tazeliğinde bir şuurla diri tutmak.

Ruhun zaferini maddenin üzerinde gözle görünür bir egemenlik iziyle donatmak.

Bıçak ve kurban psikolojisinde yine de ruh serinliğini ve soğukkanlılığını muhafaza edebilmek.

Tanrıya güvenini yitirmeme.

Bekleme ve umma.

Tanrı için, Tanrı inancı için bir işaret belirleme.

Ve o işaret çevresinde bir kent örme.

Kentleri uygarlıklara, uygarlıkları kent ruhuna bağlama.

Böylece hakikata sürekli olarak şahit olma. Sonsuzluğun, ebediliğin kıyısında yaşayarak karanlığı yırtma.

Gelip de kaplayacak olan zulmü ve şeytan egemenliğini yıkma. Ona karşı direnme.

İlerde anacağız, nasıl ki, karınca, Süleyman'a hikmet dersi verdi. Küçük dünyanın yılmaz işçisi, Büyük Dünyanın Saltanatını elinde tutana verdi dersini. Ta ki Yaratanın gücü belli olsun, anlaşılsın istendi. Bunun gibi, Sinek de Nemrud'un karşısına çıktı. Bir fark var arada : karıncanın işi uyarıydı, bir öğüt. Saygı ve sevgi dolu bir öğüt. Ama sineğin görevi, Nemrud'u cezalandırmak, hatta yok etmekti. Onun gurur dolu başını patlatmaktı. Göklerin kalesine dikilmek için yükseltilen zalimin bayrağım ufak bir yaratığın gücüyle yere çarpmaktı. Zulmün sembolik levhası Nemrud, bir sineğin kanat çarpışı ve çırpışıyla devrilecekti.

Her planda hakikat, kendi hükmünü yürütmekte. Şuracıkta sinek Nemrud'u yere çarpmakta. Biraz ötede, yükselen Tanrıevi önünde bıçak ve kurban şimşek ve sağnakları içinde devrilen fani sevgilerin ve bağlılıkların arasından gerçek sevgi belirmekte. Hakikat, kupkuru, soyut bir bilgi değildir artık. Hakikat somutlaşıyor, Ruh, damarlarım kalbe uzatıyor. Veya kalb ve zihin, ruh tapınağının eşiğine başlarını uzatıyorlar.

Hakikat medeniyeti do öyle. Hakikat Medeniyeti, insanların sığınacağı Tanrıevidir. Ve o Tanrıevinin temelini şehitlerin kanı sulamıştır. Bu çeliğe, hakikat kılıcının çeliğine şehit kanıyla su verilmiştir.

Şehit nedir?

Toprak uğruna ölen midir şehit?

Hayır. Bir anlam uğruna, hakikat ülküsü uğruna ölendir şehit Toprak da, ancak, hakikat ülküsünün yurdu olursa uğruna ölünmeyi hakkeder. Ve hiç bir karşılık beklemeden, İlâhî medeniyet uğruna canını veren insana, bir anda, perdeler sıyrılarak hakikat çırılçıplak gösterilir. Hak dolaysız gösterilir. Bu sebeple o «görmüş» olur. O görmüş, duymuş ve tatmış olur. Böylece beş duygu dünyası öteye gider, öte de beriye gelerek beş duygu âlemini kendisine katar.

Bıçak ve kurbanın karşılıklı alıverişinden insanın metafizik özgürlüğü doğacaktır. Tarihî ve sosyal özgürlüğü de bundan fışkırabilir ancak. Metafizik özgürlük, Tanrı dışında ruha hükmedici bir güç tanımamaktır. Tanrıya teslim oluş, fani teslimiyetlerin sona erişi demektir. Tanrıya köle olmak mı?

Evet, şeytanın aldattığı çağdaş zihin böyle bir parlak soruyla karşısına çıkacaktır inanmış insanın. Ama boşuna. İnsanın Tanrıya köleleşmesi söz konusu değildir. İnsan Tanrının kuludur. Doğası itibariyle böyledir. İman, bunu kabul etmektir. İman, kalbde olanı tasdiktir. iman paslanmış kalb altınını paslarından arındırıp ortaya çıkarmak demektir. Kabul etmeyense yapışkan bir maddeye yakalanmış kelebek gibi ömür boyu çırpınıp duracak ve bir gün hayat yaldızları dökülüp toz olunca bu inkâr macerası da sona erecektir. Aklı durduran büyük varlık senfonisinde bu inkâr kelebeğinin kanat cızırtısı nedir ki?

Bu orkestrada her tel ve her saz, her ses vardır. Uyumsuzluk, büyük uyumun ortaya çıkması için ufak kontrpuanlar mozaiğidir. Eşek anırtısı da vardır elbet yeryüzünde. Ama bu anırtı, bülbül sesini yok edemez. Eşek anırtılan, kuşlar cennetinin dikenli çitine çarpar ve cehennemin derinliklerinde kaybolur.

Ah!

Evet, varoluş, bir Yitik Cennetin ortaya çıkarılışı dâvasıdır. Kavgamızın, iç ve dış kavgamızın sebebi bu. ölümle hayat arasında iki yana da çarpa çarpa dönüşümüz ve bu başdöndürücü hunide kendimiz gibi dünyamızı da döndürüşümüz bunun için.

Tanrının kulu olmayı bir alçalış gibi gören züppe ruh, farkında değildir ki, Tanrıya köle olunmaz, ancak kul olunur. Köle oluş, ancak insanların kendileri arasında doğan bir düşüş ve alçalıştır. Kimi zaman, alçalan ruh, başka bir insanın veya bir sembolün kölesi olur. Bu kölelik onun elini kolunu bağlar. Onun gerçek özgürlüğünü yok eder. Tanrıya kul olmak, Tanrıya teslim olmaksa insana kendi özgürlüğünü buldurur. Kendi öz damarına inmiş olur insan böylece. İşte o anda insan Allah'a şahdamardan daha yakın olur. Ve işte o zaman, insan, Tanrının halifesi olur, işte o vakit, kuyunun ağzındaki İlâhî ışık aydınlatır yanımızı yöremizi, işte o vakit, kutlu bıçak yırtmış olur karanlığı. İşte o vakit, kurbanın kutlu kanı, bir bereket gibi Tanrıevinin toprağına akmış olur. Tarihî ve sosyal özgürlük, bu şehitler ve kurbanlar kanında ebedî bir filiz gibi göğerir. Susayan ve hıçkıran her çağ, gerçekte o bıçağı ve kurbanı çağırmıştır. Kutlu bıçak ve kurbana bir çağırıştır insanlığın çırpındığı çağlar.

Bıçak, kutlu bıçak mümin ruhun önüne dikilir ve durmadan der ki : «Hep radikal ol, radikal kal. Oportünist olma. Oportünist olursan bir gün çöker gidersin. Hep köklü davran. Sorunların korkmadan sonuna kadar, en derin noktasına kadar in. Kurban psikolojisini hiç yitirme. Nefsini hep boğazla. İnsanlık uğruna, kutsal ülkü uğruna sürekli olarak kurban olabilecek bir yücelikte tut ruhunu. Ruh düşüşünden koru kendini. Hıristiyanlığın fantezileri seni aldatmasın. Düşüşün övgücüsü olma. Düşüş başa gelince de umutsuzluğa düşme. Skandal tutkunu olma. Dayanıklılığın olmalı düşüşlere, skandallara karşı, ama, bu güven seni onlara daldırmamalı.»

Bıçak ve kurban .. Ateş ve perdenin başka bir anlatımıdır. Ateş sınavının başka bir yüzüdür. Cehennemin buzlu camında sinek ve Nemrud'un sembolleştirdiği şeyin simetriği şehadet cennetinde bıçak ve kurban; kurban ve İsmail, Ateş ve İbrahim'dir.

Bütün bunlar, ruhun, özgürlük için özgürlük değil, Tanrı için özgürlük kavgasıdır.

Müridin şeyhe teslim oluşu, sadece bir terbiye yöntemidir. Geçicidir. Tanrıya teslim oluş eğitiminin başlangıcıdır bu. Yoksa şeyhi putlaştırma olur ki İslâm bu putlaştırmaya karşı çıkmıştır, buna karşı çıkıştır.

Medeniyet, ruhun dışa vuruşudur, Onun kavgaları, içimizin kavgalarıdır. Bıçak ve kurban alış verişi, tarihin ve toplumun olduğu kadar içimizin de bir alışverişidir.

Millet-ören

Din ve medeniyet, bir millet örüştür bir yanıyla da. Tabii, bu millet kavramım, bugünün kısır millet anlayışıyla karıştırmamalı. Millet, ne bir ırk, ne bir dilin toplayıcı aksiyonundan doğar. Gerçek Millet, bir inanç etrafında örgütlenişten doğar. Toplum, sosyolojik bir ifadedir. Milletse, toplum, tarih ve inanç, bilinç ve geleceği hedef alan bir örgütleniş iradesinin somutlaşmasıdır. Millet, hakikat uygarlığını gerçekleştirme görevini ruhunun tek yaşama besini yapmış, ülkü toplumudur.

Bugün millet denen realiteler, aslında asıl milletin parçalarıdır veya ancak parçaları olabilir. Veya parçalarının sapmaları.

Hazreti İbrahim de böyle bir millet örgücüsü idi. Hakikat Milletinin örgücüsü. Dağılmış bulunan Hakikat Milletini hakikat medeniyeti odağında yeniden toplayan bir önder. Tanrı tarafından Milletin yeniden oluşunu, dirilişini gerçekleştirmeyle görevlendirilen önder. Kâbenin, Hacer-i Esvedin bir ağaç kökü gibi tutması ve insanlığın Tanrıevi etrafında, hakikat medeniyetini yeniden yeşertmesiyle görevli. İsmail'in kanı veya o kanı sembolize eden kan diri tutacaktır ağacın kökünü.

Babanın diktiği ağacı, oğul, kam pahasına koruyacaktır. Medeniyet binasının inşa edildiği mermer, kahraman kanı, fedakâr insanların kanıyla diri kalır. Toz duman olmaktan korunur. Her zaman o uğurda can vermeye hazır oluş iradesi, medeniyet ağacını ayakta tutar ancak.

Kana susamış bir canavar değildir şüphesiz medeniyet. Ama onu besleyen enerji, insan kanı gibi değerli ve azizdir. Hakikat medeniyeti, kan emici değildir. Ama, kahraman ona kanını sunan bir ülkü eridir. Firûze kılıçlardan yapılı bu kâsede hakikatin mutlu ve iyi yürekli devine sunulan bu kan, gerçekte bir çocuğu besleyen süt gibidir.

Hazreti İsmail'in kurbanlığıdır bu. Yenileyici gençliğin kurbanlığı. Dirilişçiliğin kurbanlığı.

Medeniyetler ve milletler, hakikatin tarih içindeki gerçekleşiminin eşya ve insan perspektifli kesimleri, her alandaki kahramanların omuzlan üzerinde yükselir. Devamları da buna bağlı. Bu yüzdendir ki kuruluş hep bir mitosla, bir destanla birleşir.

Binaların temeline akıtılan kurban kanı gibi, kan değerli ülkü ve emek yerleşecektir medeniyetlerin temeline.

Hakikat medeniyeti, üç gücün bileşkesi sonucunda ya yükselişe, ya durgunluğa, ya düşüşe yönelir. Bu üç güç : yıkıcılık, yapıcılık, kuruculuktur. Bu üç güç, Kur'ân'da, solcular, sağcılar, öncüler (yarışanlar) diye anılan üç topluluğa karşılıktır. Eğer yıkıcılar, öbür ikisinden daha ağır basarsa toplum düşüş ve yıkılış çağına girer. Yapıcılar ve kurucular daha ağır basarsa, o toplum ilerlemektedir, denge halinde de durgunluk var demektir.

Bir benzetim kullanalım burda. Meşale benzetimini. Kurucular, meşaleyi tutuşturanlar, yapıcılar, meşaleyi taşıyanlar, yıkıcılar da meşaleyi söndürmeye çalışanlardır. Hakikat meşalesini. Yol gösteren, toplumu, milleti karanlıklardan ışığa çıkaran meşaleyi.

Yıkıcılar günübirlikçilerdir; kurucular, kalıcı olanın peşinde olanlardır. Öncüler kahramanlardır. Her alandaki kahramanlar. Yapıcılar, hep, bu kurucuları, yani öncüleri izlerler. Onlar bir medeniyetin arketipleri gibidirler, örnekleridirler.

Hazreti İbrahim'in hayatı, hakikat medeniyetini yaşatıcı özlerin sembollerini toplayan kutlu bir dergidir. Mağara dönemi, metafiziğin temellendirilişi dönemi. Ateş üstünde imtihan, iradenin olgunlaşması çağı, uygarlık kişisinin ortaya çıkışı. Kabe'nin yapılışı, toplumun, milletin doğuşu ve böylece medeniyet yapısının her yönden bütünlenişi dönem veya çağı. Kuş parçalarının tepelerden çağrılarak kuşun dirilişini görüş ise, sarsılan, yıkılışa yüz tutan bir uygarlığın dirilişine ışık tutmaktadır. Çünkü: yıkılış ve düşüş, gerçekte unsurların çözülüşüdür. Diriliş ise, asıl unsurları bir araya getirdikten sonra onlara üflenecek ruhla yeniden oluştur. Bu can verme, bir çağırışla vasıflandırılmaktadır Kur'ân'da. Kuşların dirilişi örneğinde şüphesiz asıl can veren Allah olduğuna göre, Hazreti İbrahim'e, dua, onu isteme düşmektedir. Duamn kabulü can verme ile gerçekleşmektedir. Düşmüş bir milletin ayağa kalkışı, bir önderin ortaya çıkışı, hakikate çağırışı ile başlar, unsurlardan yavaş yavaş bir araya gelir ve takdirde varsa, canlanış ve diriliş gerçekleşir.

Hakikat uygarlığının son ve en ileri hali olan İslâm Medeniyeti de, doğuşundan sonra karşılaşacağı sarsılış, düşüş ve yıkılışlara karşı, veli, müceddit (tazeleyici an lamında yenileyici) ve son yokolma tehlikesiyle karşılaşmada İslâm toplum ve medeniyetinin dirüişine önayak olan kurtarıcı (Mehdi), kavramları da, ölümden sonra dirilmeye örnek olarak gösterilen bu kuş dirilişinde sembollenmektedir.

Peygamber hayatı, baştan aşağı bir medeniyettir. Hakikat medeniyetidir. Hakikat Medeniyetini bir ağaca benzetirsek, o ağacın çekirdeği gibidir peygamber hayatı. Medeniyet, bu hayatın açılımından ibarettir.

YUSUF

Tanrının yeryüzünde halifesidir insan. Tabii ki, şeytanın gölgesi olmayı, Tanrı halifeliğine yeğ görmediği, tercih etmediği sürece.

Hakikat uygarlığını o gerçekleştirecek. İnanmışlığı, İslâmı o varoluş kalesi yapacak, bilinç toplumunu o örgüt örgüt biçimleyecek ve özleştirecek, ebedîlik düşünce ve sanat

tohumlarım o saçacak, bütün bu aksiyonların kudret aynasında tecellisi olan Devlet'i o kuracaktır.

Hakikat uygarlığının varoluş hikmeti önderliği Hz. Âdem, varoluşun temellenmesi Hz. Nuh, inanç temellenmesi öncülüğü Hz. İbrahim'de gerçekleştiği gibi, Devlet düşüncesi, ilkeleri ve girişimi de Yusuf Peygamberin hayatım dolduracaktı.

Bu hikmetin sancağı da onun eliyle dikildi insanlık kalesine, hakikat burcuna.

Bir başka deyişle, Allaha inanmış ve onun uygarlığını gerçekleştirmeyi ülkü bilmiş insanlık olarak, Hazreti Âdemle yaratıldık, Hazreti Nuh'la yaradılışımızın varoluşuna çevrilişini kesinleştirdik. Hazreti İbrahim'le İnanmışlar Milletini ve Toplumunu kurduk. Hazreti Yusuf'la da Devletini kurma ödevi belirdi.

Daha doğrusu hepsi baştanberi varolan, latan durumda bulunan veya yeteri kadar gözüken bu varoluş derecelerinin her biri zamanı gelince tam açılımını yaptı bir peygamberde. Ve o peygamberin hayat ve tutumu, o varoluş katına bir sembol oldu.

Hazreti Âdem'de tohum toprağı tuttu; fazlalıklar çürüyüp döküldü; Hazreti Nuh'da kökler saldı tohum. Özüyle yokoluştan kurtuldu. Hazreti İbrahim'le de filiz topraktan başını çıkardı. Gövde oluşmaya başladı. Gövdenin kalınlaşması, kabuk bağlamaya başlaması. Onu dış etkilerden koruyucu kuvvetlerle donanması dönemi ise Hazreti Yusuf'la başlar. Hazreti Mûsa, Davud ve Süleyman'la süreç olgunlaşır. Devlet, Dünya Devleti olmaya doğru gider. Dünya Devleti; ama dünyacı devlet değil.

Uygarlık, bazı tarih düşünürlerinin iddia ettiği gibi, bazılarının da bu iddiayı eleştirdiği gibi, sadece toplum sistemi veya örgütlenişinden ibaret değildir kuşkusuz. Ondan önce inançlar, ülküler, düşünce ve sanatlar temelde yer alır. Ama, yine de bütün bu teorik yapılar, ancak toplumun onu kavraması ve devlet kanalıyla eşyaya hâkketmesi ile uzun süre yaşama imkânına kavuşurlar. Devlet veya toplum uygarlıkla eşit demek değil, şüphesiz, ama, devletsiz ve toplumsuz uygarlık da kâğıt üstünde kalmaya, tatlı bir esinti gibi gelip geçmeye mahkûmdur. Onun için, Toplumunu, Milletini Hazreti İbrahim'in kurduğu Hakikat Uygarlığının bir de devlet gelişimi olacaktı. İşte, Filistin dağlarından Nil kıyılarına inen peygamber, insanlığın bu büyük umudunu gerçekleştirici İlâhî bir misyonun sahibiydi.

Hazreti Yakub'un evi, bir devlet ekolüydü adetâ. Orda, bu ocakta yetişmiş olan Hazreti Yusuf, ilkin kardeşlerinin ihanetinden başlayarak, kölelik, esaret, hizmet adamlığı, zindana düşüş gibi devlet kişi ilişkilerinin en acılarından geçerek pişecek, çilesini tamamlayacak ve nihayet, Dünya Devletini teslim alacaktı.

İhanet, iftira, politik unutkanlık gibi devlet adamının karşılaşacağı bütün haller ve durumlar onun da başına gelecekti. Ve geldi. Ve bütün bu merhalelerde sabır ve irade imtihanını vermesini bilecekti o. Ve bildi.

Ve bir de skandal karıştırılacaktı işin içine. Kadınların gözü devletin üzerindedir hep. Politika, geleceği sırtında yüklenmiş olanı, skandal çerçevesine alıp boğmak ister. Ama, hakikat kılıcı bu çemberi parçalayacaktır. Peygamberin kolunda devlet kası, hiç bir demir çemberi sınır bilmeyecek bir şekilde gerilmiştir.

«Aziz» tesbit etmişti Hazreti Yusuf'un mâsumluğunu. Ama, o bir devlet adamı olarak iyi sezmişti bu kölenin devlete yönelik alınyazısını. Ona karşı koymak istedi. Çünkü : o düzeni

temsil ediyordu : kurulu düzeni, yani statükoyu. Hazreti Yusuf'sa değişmeyi, bir anlamda gerçek devrimi. Onun için O zindana gidecekti.

Ve temel öğreti, Hazreti İbrahim'in öğretisi, zindandan gün ışığına yayılmaya başladı. Vahyin ışıkları gömülü bir hâzinenin mücevher kutusu gibi ışığını topluma saçtı. Firavuna kadar gidecekti bu ışıklar. Ve onun şuuraltına geçecek, onun rüyasında sembollerle görünecek, çözüm bekleyen bir düğüm olacaklardı. O zaman düşleri ve olayları yorumlayıcı Peygamber, kılıcıyla bu kördüğümü ikiye biçen İskender gibi çağrılacaktı. Zindandan saraya çağrılacaktı o.

Zindan ve saray, işte böylesine birbirine zıt, yine de böylesine birbirine içten açılan devletin iki ucu. İki kanadı devletin.

Doğruluk ahlâkı, Hazreti Yusuf'un ahlâkı. İşte, Hakikat Uygarlığının Devletini kuracak ve yaşatacak devlet adamının ahlâkı. «Ben nefsimi aklamam; çünkü nefs, kötülüğü buyurucudur. Ancak koruyucu Allah'tır» demenin ahlâkı.

Mısır'da, sessiz sedasız tarihin en büyük devrimlerinden biri oluşuyordu. Tanrı hükümdar, bir kölenin, hem de suçlu görülüp zindana kapatılan bir kölenin eline terk ediyordu Devleti. Daha doğrusu Tanrı hükümdarlığın yıkılışım onaylıyordu. Belki sonraki Firavunlar bunu dirilteceklerdi. Fakat Hazreti Yusuf'un attığı tohum yeniden boy verecekti ve Hazreti Mûsa'nın çıkışı böylece mümkün olacaktı. Ve Davud ve Süleyman Peygamberlerle parlak dönemler yaşayacaktı Hakikat Devleti. Sonradan sarsılıp yıkılsa bile, Hakikat Uygarlığını son ve en mükemmel şekilde kurup gerçekleştirecek olan Son Peygamberin eliyle yeniden kurulacak ve en son, **"Yüce Devlet"** in 20. yüzyılda çöküşüne kadar sürecekti. Ve şimdi yeniden onun doğuş acılarını yaşıyoruz. Yani diriliş sancılarıdır çektiğimiz. Diriliş ağrıları... İşte Hazreti Yusuf'un peygamberliğinin galib hikmet vasfı böyle temelli ve ebedî bir vasıftı, bütün peygamberlerin peygamberlik vasıflarında olduğu gibi.

* *

Fakat biz başa dönelim ve biraz daha derinleştirelim düşünceleri bu konuda.

Eğilmek. Kim kimin önünde eğilir?

Bir boyun eğiş. Boyun eğdiriş düzeni olan devlet, nerden doğuyor?

Tanrı halifeliği hangi ateş dönencelerinden geçiyor?

İnsan, eğilme ve eğilmeme arasına çekilen keskin bir çizgidir. Daha doğrusu bu iki psikolojinin kendi alanlarına dağıtılmaları, yerli yerince bölünmeleridir.

İnsan, Yaratıcı'nın önünde eğilendir; Tanrı önünde eğildiği gibi, Tanrı yolunda da eğilendir. Buna karşılık, o, kendi nefsi önünde eğilmeyen, tabiata ram olmayan, eşyanın ve maddenin buyruğuna girmeyendir.

İnsan, eşyaya, boyun eğmenin, eğdirmenin fizikötesi damgasını basandır. Allah'ın hakimiyeti mührünü basacaktır varoluşun alnının ortasına.

Bundan ötesi de vardır : nüanslar dünyasındaki oluşlar. İnsanlar da birbirlerinin önünde boyun eğeceklerdir, birbirlerinin boyunlarına boyun eğiş mührünü basacaklardır. Birbirlerinin putlaşmış, putlaştırılmış nefsleri önünde değil, tabiatı sembolizasyon malzemesi olarak kullanan içgüdü veya kıyamete kadar fizikötesi muhalefet liderliğini yürütecek olan akıl

kundakçısı şeytan buyrultuları önünde değil, Mutlak gerçeğin, fenalık aynasında yansıyışını ve ona ebedîlikten bir soluk, bir koku ve bir görünüş aşılayışını bir senfoni gibi yönetmekle görevli üstün insanların önünde eğilirler; Ruhunu geliştirmek, olgunlaştırmak ve fiziği aşkın olana bitiştirmek için insan, demircinin önünde eğilen kızgın demir gibi eğilir.

Hakikat Medeniyetinde Devlet, kavuşulan bu manevî lûtfun, toplumu buyruğuna alışıdır. Allah'ın halifeliği, inanmış ruhları böyle bir safta toplama vazifesidir. İnanmış insanlar seve seve bu buyruk düzenine girerler. Bu halifeliğin özelliği, namazın özelliği gibidir. Allah önünde olma ruhu, her işte, toplumun bütün yaşayışında, devletin bütün karar ve uygulamalarında, insanların birbirlerine, öbür yaratıklara ve tabiata karşı davranışlarında, namazdaki gibi yansıyacak, namazdaki gibi yayılacak, namazdaki gibi, iç oluş ve dışa vuruşlarda fizikötesi bir anlam kazanacaktır. İnsanın ve toplumun üstünde hep böyle ebedî bir kartal gölgesi bulunacaktır. Bu anlamın ışıklan altında, oluşun gölgesi, bir ikindi gölgesi gibi uzun ve derindir.

«Allah, insanı kendisine tapması için yarattı,» kutsal ölçüsünün gerçekleşmesi demektir ruhun bu konuma ulaşması. İnsan, Allah önünde, dolaylı veya dolaysız sürekli tapınma halinde olacaktır. Namaz, yüzüğün kaşı gibi, bu genel tapınmanın yüreğim oluşturur. Onun dışındaki bütün yaşantı, ona bir hazırlanış, bir fondur. Hayat, Allaha tapmaya hazırlanış, tapma ortamını hazırlayış, tapış ve tapınmadan çıkış dönemlerinden oluşan bir genel tapınma olayıdır. Tapınmadan çıkış bile, gerçekte bir çıkış değil, bir ayrılış ve kopuş değil, yeniden girişe hazırlanmak için geçici bir ayrılıştır. Soluk alıp vermelerde hayatın sürmesi gibi Allaha tapınma düzeninin bütün ihtişamıyla devam etmesi, hayatımızı dolduran vakaların ana mihveri, amacı olur. Bu amaç için yaşar insan. Bu amaç için boyun eğer öbür kardeşlerine ve onlara bu amaç uğruna boyun eğdirir.

Bu amaç için, toprak kadar mütevazi olmak gerektir. «Toprak baba» olmak gerek. Bu amaç için su kadar akışkan, hava kadar esiri, gün ışığı kadar aydınlık ve içe işleyici, ateş kadar arıtıcı, kendi nefsini ve posaları yakıcı olacaktır insan. Allah'ın yeryüzündeki halifesi insanda, bütün bu yaratılış özellikleri, madde ve zaman zerrelerine inişte bile, bu amacın şuur ve aşkını anıtlaştırır. Toplum ve Devlet de, bu metafizik amacın, realist ve lirik, en geniş ve yüce örgüsüdür.

Hazreti Yusuf, insanlara boyun eğdirerek, ruhların üzerinde yükselecek yüce devlet kalesini kurmak için, boyun eğiş bölgelerini bir bir dolaşma zorunda bırakıldı alınyazısınca veya alınyazısı gereği. Ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kalış, satılış, kölelik, hizmet adamlığı, hapis hayatı, unutuluş... bütün bu manevî örslerde ruhun döğüle döğüle çelikleşmesi ve gerçek özgürlük olan Tanrı halifesi olma şuurunun bilenişi. Aslında ruh hiç bir zaman esir olmamıştır; kapalı kapılar ardında ve zincirler içinde, Peygamber Ruhu, hür ve Allah'la beraberdir. Her yerde hazır olanla insan arasındaki madde, nefs, şeytan ve tabiat perdelerini bu çileler kırmış. Ruh, Ulûhiyet âlemiyle sürekli bağını koruyabilmiştir. Trajedi ve dram, evrensel oluşta, tesirlerini yitirerek, ruhun özgürlüğünü koruyuşu önünde saf birer akış haline gelmişlerdir. Razı oluş, alınyazısı buyruğunu adeta ruhun kendi isteği ve saf eylemine dönüştürmüştür.

Allah'ın peygamberi, öyle bir mertebeye ermiş ve daha doğrusu erdirilmiştir ki, baba Yakub da, düşman Firavun da O'nun önünde eğilecektir, boyun eğeceklerdir O'nun yasasına. Çünkü : Hazreti Yusuf'un önünde eğiliş, İlâhî iradenin önünde eğiliş olmuştur artık.

Af ve merhamet :acıyış ve bağışlayış, bu yücelişin insanlara doğru açılan iki penceresidir. Peygamber, insanlığı buğday ve para dizginleriyle zaptedecek, bu çılgın ata gem vuracak, ama aynı zamanda acıyış ve bağışlayış kollarını uzatarak onu bağrına basacaktır.

Nefs sürülerinin güdülüşü, ruhların, Ruh Sultanının buyruğuna verilişi, dünya imarına ruh ve erdem üflenişi, Cennette sembollenen İlâhî Siteyi dünyayı yaklaştırmaya çalışış, bütün bunları gerektiren ilim ve sanat, Hazreti Yusuf'un yol göstericiJik ve yöneticiliğinde toplandı. Hakikat Devleti, Dünya Devleti olarak da gerçekleşti böylece.

Böylece bir kere daha karanlık aynalar ışıdı. Karanlığın lâmbaları söndü. Aydınlığın lâmbaları bir kere daha yandı.

Peygamber düşü, çocuk düşü, mahpus düşü, hükümdar düşü, ağdı Hazreti Yusuf'un eline ve alnına. Düş, dünya realitesine dönüştü. Zindanın saraya, esirliğin vezirliğe dönüşmesi gibi.

Yüce dağlara giden sürüler güneşten ve kartal kanatlarından birer parça toplayarak geri döndüler.

Bakır parçalan altına dönüştü bu İlâhî simyada.

Hakikatin zafer asmaları yine sarkıttı salkımlarım.

Yürüdü erdemin özsuları insanlığın atardamarlarına.

Hazreti Yakub, hem bir hazinedir, hem bir hâzinenin bekleyicisi, koruyucusudur. Yakuttur, hakikatin yakutudur. Ama bu yakut, öbür değişik bir yakutun eğiticisidir. Yakut, yakutu erdirir. Yakut, yakutu ulaştırır. Güneşin ışıklarını toplayıp özüne katar. Ocaktı Yakub'un evi. Kutsal emanet ocağıydı. Yol gösterici, yönetici ocağı. Hazreti Yusuf mucizesinin birinci tabakasıydı bu yuva, Mucizenin yatağıydı. Aslan, yatağından belli olduğu gibi, çıkış yeri önemlidir gelecek fatihinin.

Allaha mecazi olarak «'Padişah» denmiştir. (Gerçekteyse ancak padişahlara mecaz olarak padişah denebilir). Devlet, en çok İlâhî kudretin göründüğü insanlık kurumu ya da kuruluşudur. Yitik Cennet'e kendi örgütlenişleriyle varmak için insanlar, devletten geçerler...

Devletten sert ne vardır?

Devletten yumuşak ne vardır?

Devlet, bir gün yeryüzünden kalkar mı?

Kalksa bile yerini alacak kurum, devlet özelliğine yakın bir yapıda olacaktır şüphesiz.

Marx'ın yitik cennet yanılgısı burda. Devleti ortadan kaldırmak gerçekte hiç bir şeyi değiştirmeyecektir. Çünkü, ortadan kalkacak olan onun ruhu değil, biçim ve görünüşleri olabilir. Yoksa, devletin gerekli dozdaki katılığı, realizmi ve gerekli dozdaki af ve merhameti, insanlar için kaçınılmazdır ve şu veya bu biçimde insanlıkla birlikte sürüp gidecekti!

Hazreti Yusuf'un buğday biriktirimi ve dağıtımı plânlamasında da bu en reel yanıyla belirir. Af ve merhamet olaylarında da.

Peygamber, devlet gücüyle, dünya devletinin içinde, «öte devleti»ni gerçekleştirir. Mutlakın gölgesini düşürür kişinin ve nisbînin üzerine. Katmerleşmiş toplum nefsinin karşısına çıkar. Mutlak, demoklesin kılıcı gibi asılı durur fanilik egemenliğinin üstünde. Tek

kişinin tanrılaşarak hükümran olmasının karşısına çıkarır Mutlak'ın egemenliğini. Halk egemenliğinin yozlaşmasını önler. Onun devletinde ne tek kişinin tartışılmaz iradesi, ne de toplumun önlenmez istilâsı olabilir. İkisine de «sınırınızda durun» diyecektir Peygamber iradesi. Hükümdar, içten yakalanır İlâhî iradece. Onu bir düş rahatsız edecektir. Bir kişi kesiksiz hüküm sürebilir, ama onu da içten yakalayan «düş» ler vardır. Bunu hükümdar yorumlayamaz, çözümleyemez. Bir «yorumcu»ya ihtiyaç vardır. Bu «yorum», kendiliğinden bir çözüm olmaktadır. Yalnız yorumlanmakla kalınmaz. Bir de uygulama olacaktır. Uygulamadan da elini çekmesi gerekecektir tek kişinin. Bu uygulanış, bir yanda hükümdarı, bir yanda da halkı dizginleyecektir. İlâhî düzen işe karışmıştır. Hepsi ister istemez buna razı olacaktır. Böylece dünya kuvvetleri Mutlak'ın buyruğuna ram olacaktır. Yitik Cennetin anahtarı yeniden sahiplerinin eline geçmiştir. Gerçek sahiplerinin. Toplum, öz bir devrimle, yeniden Allah'ın iradesine teslim olmuş, yeni ve kutlu bir toplum olmaya doğru gitmiştir. Böylece, kişinin yitik cenneti, toplumda «yeniden bulunmuş cennet»e çevrilmiştir. **Toplumun «yitik cennet»i de devlette «yeniden bulunmuş cennet»e dönüşmüştür.** Kutlu devlet, ağırlığının altında kişileri ve toplumu ezen taş putlar tapmağı olmaktan çıkıp onları Kanatları üstünde yücelten canlı bir kartala dönüşmüş devlettir artık.

Hazreti Yakub, pirliğin sembolüdür. O pirlik, gençliğe, değişim, kutlu değişim yolunu gösteren pirliktir. Kutlu toplumun ruhudur Hazreti Yakub. Gerçek atadır, ölmeyen gelenektir. Hazreti Yusuf'sa dirilişţir; devlette, toplumda, insanlıkta, gerçeğin ve gerçek geleneğin dirilişidir. O, insanlığın dirilişidir kudret çerçeve ve aynasında.

Davranışlar senfonisinin mesajını taşımıştır insanlığa. Hükümdarı, putlaşma, halkı, köleleşme ve putlaştırma yolundan çeviren peygamberdir.

Hazreti Yusuf, zeytin gibi kutlu ağaçların özgürce soluduğu Filistin Dağlarının insanlığa İlâhî armağanıdır, ölümün ve taşın soyut düzeyinde handiyse eriyecek olan insanlığa, yeniden derleniş, toparlanış getiren Kurucu'dur O. Sağken mezara kapanıştan çevirendir; hayata mutlak'ın anlamını yeniden ekleyendir. Gerçek devlet öleyazan dünya devletinin külleri arasında dirilecektir. Hazreti Yusuf, «Devletin dirilişi»dir. «Yüce devletin dirilişi.» Hazır kadroyu da çekip getirecektir arkasından... Böylece bir kez daha kıyamet geciktirilecektir. insanlığın başına kopması gereken kıyamet.

Zaten, Hakikat Medeniyeti, sırrını yalnız Allah'ın büdiği kader tarafından kıyametin geciktirilişinin hikmet-i vücudu değil midir?

Hazreti İbrahim'in yeniden insanlığa getirdiği inanç, toplumundan sonra devletini de böylece kuracaktır. Af, geri gelecektir, öç yerine... insanlığın, Babil Kulesini inşa eden ve onun çevresinde hakikati yitiren bir cins yaratık olmadığını göstermişti Hazreti İbrahim. Ve Babil Kulesini yıkmıştı. Hazreti Yusuf da insanlığı Ehram proletaryası olmaktan, anıtkabir amelesi olmaktan kurtaracaktı. Bakışları Ehramdan Nil'e çevirecekti. Nil, canlılıktı, dirilişti. Ehram, ölüş. En azından geciktirecekti Ehramın gelişini. Ve bir gün gelen Ehram, kısa zamanda metafizik inanç anlamını yitirerek estetik anlamda anıtlar olmaya mahkûm olacaktı. Nil, canlı bir hakikat ejderhası gibi, ehramların donmuş ruhunu un ufak olmuş bir biçimde sürükleyerek sularında eritecek ve boğacaktı.

Mısır'ın kaderidir, dünya hakimiyetinin arandığı yer olmak. Kendi uygarlığı, Yunan, Roma, Islâm, Batı uygarlıkları, egemenliklerinin doruk sınavım orada vermeğe çalışmışlardır. Sezar, Yavuz, Napolyon... hep orada aramışlardır dünya hakimiyetinin sırrını. Aslında aranan

Hazreti Yusuf'un izidir. Sır onda... «Mısır'a hakim olan dünyaya hakim olur» kuralını sadece coğrafya açısından anlamamak, Mısır'da atılan dünya egemenliği düşünce ve uygulamasının, yani Hazreti Yusuf geleneğinin ruhî anlamından da haberli olmak biçiminde yorumlamak da gerekir. Yine Mısır'da dışardan gelip de en uzun egemenliği kuranların müslüman oluşu, Hazreti Yusuf yolunun gerçek varislerinin onlar olmasıyla açıklama akla daha yatkın olmaz mı?

Hazreti Yusuf'un yolu cihaddı. Nefsaniyet olsaydı, Firavunu devirip yerine geçmeğe çalışırdı. Mademki, Firavun gerçeği kabul etmiş, insanları ona teslim olma durumuyla sürdürüyordu egemenliğini, amaca ulaşılmıştı.

Ekonomi bir araçtı. İnsanlığı gerçeğe döndürmek için bir araç. Hakikat, insanları boğazlarından yakalamıştı. İlâhî irade o çağda böyle tecelli etmişti.

Devlet Yitik Cennetti. Hazreti Yusuf onu yeniden bulup insanları ona çağırdı. Bu dünyada, öteki dünyanın kokusunu aldırdı onlara.

Devlet ruhül kuddüsü soludu. İnsanlar, yeniden Mikâil'in, Cebrail'in, İsrafil'in ve Azrail'in gölgesinin devlet üzerine düşmüş olduğunu gördüler. Gördüler, Cennete de, Cehenneme de ordan kapılar ve pencereler açılmıştır.

Devlet, Hazreti Yusuf'un görevi çerçevesinde yeniden sosyolojik anlamını aşıp metafizik anlamına kavuştu. Tarihî anlamı, metafizik anlamına bitişti. Sosyolojik anlamı da ayıklandı, arındı yerleşmeğe yüz tutmuş batıl inanışlardan.

«Hak geldi, Batıl yok oldu» devlet planında da.

«Öküz kültü» yıkıldı. Firavun da gördü ki, Tanrı iradesiyle, zayıf öküz semiz öküzü yutabilmektedir.

Ve yine Yetenekler Oymağı da gördü ki, Tanrı istedi mi. ay, güneş ve yıldızlar da bir çocuğun önünde eğilir.

Ve soylular gördü ki, Allah isterse, hükümdar da, Devlet de bir kölenin önünde eğilir.

Ve altınına güvenenin, gümüşüne güvenenin, çakıl taşı mesabesinde onu avuç avuç buğdayla değişmekten başka çaresi olmaz, Kahhar isimli Allah irade buyurdu mu.

Herkes kendi açısından bir şeyler sürdü bu mucize döneminde : Allah, nasıl Hazreti İsa'nın doğumunu muzice yaptı ise, Hazreti Yusuf'un da hayatını mucize yaptı.

Ve o günün dünyanın en büyük sosyetesi olan Mısır Sosyetesi de, Mısır Sosyetesinin ileri gelen kadınları da gördü ki, en çok değer verdikleri vücut güzelliği ve süslenmede de üstünlüğü, İlâhî irâde, istediği odakta tecelli ettirir. Gözlerine görünen o güzellik, artık süslü dünya güzelliği değil, başka bir güzelliktir. Mutlak güzellikten bir yansımadır. Ondan bir işarettir. Bir kementtir, yakaladığını alıp ona götüren.

Gördüler ki, her yönden bir «sürpriz»le karşı karşıyadırlar. Tanrının şokuyla Dünyanın «skandal»ını bu metafizik «sürpriz»e karşı koydular ama, ama gördüler ki, ateşi söndürmek için karşısına pamuk koymuşlar.

Evet, bu ödev özelliğiyledir ki, Hazreti Yusuf bir dereceye kadar **«yabancılığını korudu. Sanki bir konuktu.** Onu ilkin hor görmüşler, fakat sonra olağanüstülüğünü görünce, hükümdarından halkına kadar herkes tarafından ağırlanmıştı. Uygulamasını gösteriyordu bir

kuramın... Bu kuram ki, yerleşimini tam anlamında sonraları yapacaktı. Bu yüzdendir ki, kimsenin, ne firavun, ne vezir, kimsenin yerini almadı O. Kendine özgü bir yer göstermek zorunda kaldılar O'na.

Ve hep birden gördüler ki, estetik de, güzellik de, yönetim de, ekonomi de, mutlak'a ilişkindir, metafizik bir cepheye sahiptir gerçeğiyle.

Bütün cephelerden, doğruluk, iyilik, güzellik, egemenlik cephelerinden kapı hep oraya açılır. Allah'ın hükümdarlığını, padişahlığını kabulden başka çare yoktur. Mısır'ın on iki kapısı da oraya çıkacaktır. Bütün yollar ve araçlar o tek amaca doğrudur. Gerisi faniliğin savurduğu toz zerreleri...

*

⬩*

Medeniyetler de bir çıkmaza, bir tıkanma noktasına geldi mi, realitenin en beklenmedik noktasından, medeniyet ideasının en yüce katıyla ilişkili bir sürprizi karşılayacak, değerlendirecek güçte olmalıdırlar. Özde ve kuramda bir dirilişin bütün yükünü omuzlayabilmeli. Yeni bir arkaplan oluşturabilmeli veya bütün katılıkları kıracak bir yeni yorumlayıcılıga açık olmalı. İşlenmemiş bölgelerden taze kuvvet ve kan alabilmeli, adeta fiziğinin gerisine yeni bir metafizik odak yerleştirebilmelidir. Zehirlenen kanı değiştirircesine uygarlığın damarlarına yeniden taze kan, umut ve canlılık doldurabilmelidir insanlar, ölüp de tarihe gömülmemek için, ne denli incelirse incelsin, kentleşmenin ağlarıyla donanırsa donansın, uygarlığın uzağında ve yükseklerde de olsa, ödevlisini göndererek donmayı kıracak Filistin Dağları bulunmalıdır.

MÛSA

Kendi kudretine tapan hiç bir kişinin unutamayacağı ve narsisizmle dolu hiç bir kavramın hesaba katmaktan yakasını kurtaramayacağı kader ironisidir, Hazreti Mûsa'nın Firavundun sarayında büyümesi. Çölün sonsuzluğunda bile hurmâlar sallanır. Kurak yaz sabahlarında da çiğ yağar. Bir Mûsa doğmasın diye, doğan binlerce çocuk öldürülür. Fakat ölen çocukların kanında Mûsa bilincinin çiçeği açar. Zulümde boğulan bir halka, suda boğulmayan bir çocuk yol gösterir : sulan yarıp geçme yolunu.

Firavun, kendini Tanrı olarak ilân etmişse, Tanrı, onun karşısına Mûsa'sını dikecekti. Firavunun büyü değnekleri varsa, Mûsa'nın da âsa mucizesi vardır.

Firavun, yasalar koymuşsa, Mûsa onun karşısına Mutlak Yasa ile çıkacaktır. Firavun, buyruğun anıtı sanıyorsa kendini, Mûsa On Buyruk Levhasını karşısında yükseltecektir.

Firavun, cama çarpan sinektir. Kurtulamayacaktır kaderinden. Çarptığı cam, Mûsa'dır.

Bilim ve teknik, ruh mucizesini yenemez. Ona güvenen zulüm saltanatı, Tanrının sularında boğulmağa mahkûmdur.

Firavun, Dünyanın Başkentini karanlıklara boğduysa, Sina Dağı'nda yanan Ateş, insanlığı, aydınlatacaktır.

Kuralsız hayat olmaz. Ama kuralların ruhu vardır. O ruhu çekerseniz kaskatı zulüm sisteminin iskeleti, sırıtkan ölü suratıyla, yüzünüze bakar.

Ruhsuz yasanın, zulmün yasasının karşısında, ruh yasaları, adalet yasası, mutlak yasa, Tanrı Yasası vardır.

Peygamberlerde sahifeler halinde toplanarak gelen Kitap vardır. Tevrat'tır O.

Artık eksiksiz Kurtuluş Yasasının kitabıdır O. Hakikat Medeniyetinin Toplum ve Devlet düzeninin ana kuralları.

Yitik Cennet'in yasalarıdır bunlar. Bu yasalara ruhuyla uyan toplum, Cennetini bulacaktır. Kaybolan ize erecektir.

Kaybolan ışık yanacaktır.

Ses işitilecektir.

Yarılmayan su yarılacak, geçit vermeyen su geçit verecektir.

Kutlu Ülke'nin özlemi gönülleri yakacaktır.

Artık göze alınmayacak çile yoktur.

Su şuurlanacak, doğa şuurlanacak, zulümle adalet arasında putla Tanrı arasında, gururla tevazu arasında, kılıçtan keskin bir perde olacaktır.

*

*   *

Bir Mûsa vardır, bir de Mûsa eskizi. Mûsa eskizi, üstadı bularak, değişmez portresine dönüşecektir, Hızırla yolculuk yapacaktır eskiz, güneşte pişmek için, solmasın diye boya. Şuayb'la yıllar yalı, bir yaşam tecrübesi kazanacaktır. Biçim, özle dolsun, şafak, güneşini doğursun diye.

Gençliğin yaraları sarılacak, bilek güçlenecek; olan, varolan, birey, şahsiyet olacaktır. Yeti, geleneğe bağlanacak, ses, sese kavuşacaktır Ses, dağlarda yankısıyla denetlenecektir. İlkin tabiatla hesaplaşan, sonra, insanlarla, tarihle hesaplaşacaktır. Fiziği aşıp metafiziğini bulacaktır, Dağların havasını soluyan Baş.

Özdeğişim mimarı, önce kendisi özdeğişime uğrayacaktır. Başkalarına özgürlük taşıyan kahraman, ilkin, kendisi, özgürlüğün temiz havasını soluyacaktır.

Yasa getiren, önce kendisi uyacağı yasaların sert eğitiminden geçecektir.

Oluşuma çağıran, ilkin kendisi, oluşacaktır.

Çile vardır. Deney ve sınav vardır. Tarihin sınavından geçecektir Yolgösterici. Kuralkoyucu, Kurallar Kentinin zincirlerini kıracaktır. Güce güçle karşı konacaktır. Sahte iddia, hakikatin ihtişamıyla parçalanacaktır. Bilgi, bilgeliğin önünde boyun eğecektir. Dış, içe bağlanacaktır. Madde, ruhun örsünde döğülerek şekil alacaktır. Yalanın akışkan civası, Hakikat Ejderhasına lokma olacaktır.

Korkma, sana verilenden Mûsa!

Sana verilen, sana muştu, sana inananlara muştu, dirilenlere muştu, düşmanlarına, inkârcılara, ölülere korkudur. Korku ve dehşet salacaktır, senin aydınlıkları gösteren Ak Parmağın.

Sana inananları çek çıkar Kent bataklığından. Tekrar Dağa çağrılacaksın. Bu da sana inananların imtihanı olacak.

Yalnız, inanan kişi, imtihandan geçmez. İnanana inanan da geçer imtihandan...

İmtihan ve çile, hepimizi saran gök kuşağıdır.

*

* *

Sonra savaş günleri gelir. Kutlu Kent'in kapısından içeri girmek kolay değildir. Yasalar yetmez. O, yasaları kana, ruha geçirmek gerektir. Yasaların toplumu olamak şartıdır son zaferin. Kutlu Kente erişin kuralı, yasalar toplumu olma sırrında gizli Hazreti İbrahim, Hakikat Medeniyetinin Millet tohumunu atmıştı. Hazreti Yusuf, ona devletinin örneğini ve deneyini vermişti. Hazreti Mûsa, toplum ve devletini bütünüyle ve öbür insanların yasa, düzen ve yaşamlarından arınmış ve sıyrılmış olarak kuracaktı.

*

* *

Bir medeniyet, yaşamak için tutarlı olmalıdır. Bireyleri, kuruluşları birleştirici genel tutum ve kurallar bütünüyle ayakta durabilir O ancak. Toplum örgütlenişiyle. Soyut idealar, doğruluk, güzellik, iyilik ideaları, tek başlarına ayakta tutamazlar onu. Organizasyonlar gereklidir. Kesin kurallarla yaşayan organizasyonlar. Ancak, bu kurallar, ruhunu yitirmemelidir. Ruhunu yitiren uygarlık veya toplum yasalarının bağrmda ona karşı yeni bir yasa göğerir. Bu, bir tepki de olabilir. Bir başkaldırı da. O tepki ve başkaldırının özünde yeni bir yasa özü yoksa, anarşi ve terör doğar. Ama, yeni öz, yasalarını getirir ve toplumu yeni bir tutarlık düzeyine erdirirse, eskinin enkazları içinden yeni bir diriliş filizi boy gösterir.

Hazreti Mûsa, bir dirilişti. Hazreti İbrahim ve Hazreti Yusuf'un toplumda dirilişi. Toplumu kurarak dirilişiydi O mucize sultanı.

Bülbülsüzlük baykuşa gebedir. Ortalığa renk saçan, bukalemunları bir bir seçmesini bilmelidir, eşsiz gözlerle. İmar yasalarmı unutan, sarayını örümceklere ve yarasalara ısmarlamış demektir.

*

* *

Uygarlık, yeniden kendi geleneğim yakalayacaktıı dirilişinde. Tabiatın zarureti vardır, geleneksizdir O. Tabiat determinizmine mahkûm yasa ve kural, ruhunu yitirmiştir. Asasını yitirmiş Mûsa'dır O. İçgüdüye, zarurete, determinizme hâkim yasalarla ve ruh tutarlılığıyla bulacaktır kendini Uygarlık. Dağılmış Milletini ve Toplumunu, Özülkesini diriliş Mûsalarına, erlerine, erenlerine, pirlerine kavuşturan, fizıkötesi bir solukla, Rahman'm soluğuyla yeniden örgütlenen, kurallarına ve yasalarına, donatımına kavuşan idealar getirecektir Diriliş fecrini. Bu fecrin Sûr'unu, ancak, özbenliğini ülküsüne adamış, gözleri ve gönülleri madde tutsağından kurtulmuş, Tanrı uğrunda ve yolunda fani olmayı göze almış, yeni bir insan üfleyecektir.

Yeni bir insan. Yani diriliş inşam.

SÜLEYMAN

Hakikat Medeniyeti, «Devlet» modeline, ideal devlet formuna Süleyman Peygamberle ulaşır. Kudret, adetâ, mitik sınırlara ve boyutlara ulaşır. Baş eğdirişle baş eğiş, özgürlüğün potasında altın senteze ulaşır. Tabiat da, bu kudret senfonisinin malzemesini veren ana kaynaklardandır. Hüthüt, haber, karınca, öğüt vericidir bu adalet seremonisinde. Bütün dünyayı avucunda tutan, bir karıncanın sözüne ve gönlüne muhataptır. Egemenlik ve alçakgönüllülüğün barışıp kaynaşması, egemenliğe alçakgönüllülük, alçakgönüllülüğe de egemenlik gücü bağışlayan hakikata teslimiyet ruhunun hayatın bütün alanlarına sinmesi, bu hikmetin bu erdem teoriğinin pratiğine kavuşmasını sağlayacaktır.

Hikmet, devlet; devlet, hikmettir artık. Yitik Cennet bulunmuştur. Her yönde sıkı ve tam bir örgütleniş. Rüzgârlar bile bu örgütlenişe bağlı. Gökler ve denizlerin altı, vahyin, mucizenin, peygamberin, bir kelimeyle hakikat uygarlığının tasarrufunda. Yönetimin ideal kutuplaşması doğmuştur; ilke ve uygulama dengesi kurulmuştur. Hz. Süleyman, ilke, vezir Âsaf, uygulamadır. Güneş ve ay arasındaki alışveriş ve nöbetleşme, Peygamberle veziri arasında, insanlığı, özgürlük ve mutluluk içinde, Tanrı hükmü ve düzenine, razılığı ve bağışına yöneltme uyumuyla özdeştir.

O uzaklardaki masal ülkesi, Belkıs'ın ülkesi bile bu ilâhı düzene uyma ve katılma ihtiyacını duyacaktır. Sürreelin sınırları aşılmıştır. Tabiatüstü tabiatla bağdaşmıştır.

Hakikat uygarlığı özbeninde, celâl ile cemâlin yüzlerini tarihe açmıştır. Perdeler kalkmıştır. Sabâ ülkesi ki cemâlin sembolizasyonudur, celâlin sembolizasyonu olan Peygamberin elinde yoğrulacak ve bu yoğuruştan, insanlık demirine Birlik çeliğinin suyu verilmiş olacaktır.

Sırça saray, yumuşaklığın simgesi Sabâ Melikesiyle bir araya getirilecektir. Vahyin kudret eliyle. Kuş ve karınca arasında insanın kanatları gerili. Bir kanada kuş, yani gök, öbür kanada karınca, yani yer tutunmuştur. Göğü ve yeri kanatlarıyla taşımaktadır Allah'ın halifesi insanoğlu. Hangi cevherle taşıyabilmektedir bu ağır yükü?

Kutsal emanet cevheriyle. Kalbinde vahyin yakutunu taşıyan, dağların hararetine dayanamayıp yanıp kül olduğu kutsal aşk emanetinin cevheri.

Bu aşk inanıştan doğar. İnanış, aşk, kutsal emanet şuuru ve sorumluluk duygusu, ideal site ve devlete, erdem egemenliğine, mermer ve sırçada yansıyan hakikat medeniyeti ışınlarıyla aydınlanmaya götürür. İnsanlar ve cinler, devler, yer ve gök yaratıkları bu ilâhi devlette hep görevlidirler. «Görev» kutsallaşmıştır. Bu sebeple de, en güç görev bile, kolayın kolayı olmuştur.

Tarihin tozu toprağı temizlenmiştir. Tiranlığın, zulmün, diktatörlüğün, şahsını putlaştırmanın sonu gelmiştir. Hakikat, her yeri gözlemektedir, yalan, yanlış ve çirkin, nice gizlenirse gizlensin, onu yakalayacak bir gözü vardır, hakikatin ve hakikat devletinin. İlkenin geniş kanatları altında dahi bir leke, bir pürüz barınamaz. O zaman Uygulama'nın ayrıntıları tesbit eden gözü, onu hemen görür. Belkıs, atasının resmini, tapmaya yaklaşan bir saygıyla asamaz, «harem»in en gizli köşesine. O zaman, Âsaf, onu muhteşem hutbe üslûbuyla haber verecektir Süleyman Peygambere. Bu, gün ışığında, forumda, olumlu, yapıcı kritik ve uyarı demektir. Estetik, hakikattan, hayat hakkı adına, onu kalbinden vuran tavizi koparamayacaktır. Ya da onun gözünden kaçıramayacaktır zaafını.

Hz. Yusuf'un attığı tohum tutmuştur. Yeryüzüne serpilmiştir hakikat devletinin buğdayı. Başak vermiştir. En gür başaklarını vermiştir. Hz. İbrahim Milletinin, Hz. Mûsa Toplumunun hakikat idesiyle yanan yüreği.

<u>Güneş, tam tepe noktasındadır. Gölgeler yok olacak derecede kısalmıştır. «Batanları sevmeyenler»in güneşidir bu güneş.</u> Batmayacakmış gibi gözüken güneş. Sararmak nedir bilmeyen yeşillik. Yapraklarını dökmeyecekmiş gibi görünen Ulu Ağaçtır artık hakikat uygarlığı ve uygarlığın devleti.

Yitik Cennet'in bulunduğuna dair saatler onikiyi göstermekte, vapur, kurtuluş denizinde tam yol almakta, hikmet, cennetin defne dalları gibi insanlığın gönül ülkesine ruhunun meşalelerini sarkıtmış bulunmakta.

Davut'un elinde, kızgın ateşteki demir gibiydi toplum. Sesi de dağa taşa anlam verirdi. Bu ocakta yetişti dünya egemenliğinin Peygamberi. Hükümler, mezmur musikisinde, sistemler, mesellerin ahenginde, üzüm salkımları gibi olgunlaştı. Davut'un savaşından doğdu Süleyman'ın barışı. Devlet, öylesine var oldu ki, yok diyebilirdiniz. Vahiy, öylesine hegemonyasını kurmuştu ki, insan, farkında olmadan, kendi kendini idare ettiğini sanıyordu adetâ.

Armağanın rahmet yağmurları, ceza lekelerini göze görünmez kılmıştı. Cennet, Cehennem tomarım derlemiş toparlamıştı sanki.

Ne Nemrut, ne Firavundan eser vardı ortalıkta. Neron ve Sezar, gelmeyeceklermişçesine ıraktaydılar.

Ne de Nabukadnazar ve Babil esareti nedir biliniyordu.

Süleyman, bu İlâhî mucize'nin sembolüydü. Mutluluk mucizesinin sultanıydı, o, insan için.

Toprağın üzerine gerilmiş bir mutluluk kartalıydı o.

Bir bahardı hakikat uygarlığı ikliminde. Gün dönmeyecek gibi görünüyordu.

Davut'un zırhı ve avazından sırça saray ve Büyük Mâbed'e çıkılmıştı. Mucize kapısı açılmıştı ikisi arasında.

Örtü kaldırılmış gibiydi. Eşyadan ve kelimelerden, sesten ve demirden, nerdeler giderilmişti.

İsteseydiniz hakikata, idelere, doğru'ya, iyice ve güzel'e dokunabilirdiniz.

Ah!

Bu ne yüce çıplaklıktı. Yalın ve çıplak, bir hakikat donanımıydı, donanmasıydı hayat.

Şikâyet, sadece sinekle rüzgâr arasındaki macera için kalmıştı.

Surlar, burçların ucundan görünen mızraklar, nöbet değişen askerler, Düzen'in süsüydüler. Diken'i değil çiçekleri. Kuyumcunun elinden çıkmışçasına antik bir görünümle tamamlıyorlar, zenginleştiriyorlardı sulh evrenini.

Nasıl bardaktı, bu dolu bardak ki, ne bir damla yere dökülüyordu, ne bir damla daha almaya ihtiyaç duyuyordu ?

Yıkıntılarını ve enkazını alıp kaçmıştı şer, gölge ve şeytan. Hangi kavuktaydılar acaba?

Fakat, bu, sürüp gitmek için değil, örnek olmak içindi. Mükemmelliğin sultanı ilerlerdeydi. İnsan için bir sınavdı bu. Bu sınavı insan verebilecek miydi?

Kudüs, kutsallığı ve saygınlığı içinde tutabilecek miydi?

İffet, Yerüşalim iffeti, korunabilecek miydi?

Mermerden bir çözüm gibi ortaya konmuş, Düzen, gerçekte bir soruydu İnsandı, Düzeni Düzen olarak yaşatacak olan.

Fakat, fani olmayan, eksik olmayan, sadece Tanrı'dır. İnsan bir kere daha yanılgıya düşecekti.

Düzen devrilecek, Kudüs yanıp kül olacaktı.

Tanrı gazabı yetişecekti, merhametin değerini bilmeyenlere.

Sırça Saray, Süleyman'dan sonra un ufak olacak, ve Mâbet, taş taş üstünde kalmamak üzere yıkılacaktı, Ağlama Duvarı dışında.

İnsan bu ışıktan kör mü olmuştu?

Yoksa, kader ona faniliğini bir kez daha mı duyurmaktaydı?

Medeniyetler de, açılımlarının son ucunda, böylesine bir güven duygusuna kapılırlarsa, birden çıkagelir gazap. Semerkandların, Buharaların üzerine Cengiz ordularının çekirgeler gibi üşüşmesi örneği. Evet, çölden gelen çekirgelerin, kımılların, sünelerin bulut bulut, süt tazeliğindeki başaklara konmaları kalkmalarıyla bir olduğunda hayatı emip götürdükleri gibi, uygarlıklara da en mutlu anlarında birden, bir kâbus fırtınası Mûsallat olabilir.

Süleyman'ın Meselleri olduğu gibi, Süleyman da, Süleyman'ın çağı da, anlayan, bilen, duyan, kavrayan, sezen, fark eden insan ve uygarlık ruhu için, mutlak bir meseldir : Baharın bir gün biteceğini, günün döneceğim hiç unutmaması için, insanın ve uygarlığın...

YAHYA

İçe giren dış. Dışa karşı kurban: Yahya Peygamberin Hakikat Uygarlığı'nda misyonu ve yazgısı.

Roma'nın mermersi zulüm levhasını, dişle, tırnakla delmeğe çalışmak. Ferhat'ın Bisütun çalışması örneği.

Kılıca karşı söz. Boyun eğdirmeğe ve eğmeğe karşı başkaldırı. Suça karşı amansız kınanış. Mümkün olmayan diyaloğun kuruluşu. Roma'ya Herot gerçeğiyle bir şeyler söylemek.

Herot gerçeği... Herot, hem Roma'dır, hem Roma değil. Bir bakıma Roma, bıı bakıma değil. Nüfuz edilmez Ehram yüzünü andıran Roma'ya, onun dışındaki Herot gerçeğini deşerek, zulmü sergileyerek, hakikati duyurmaya çalışmak.

Ölümle, şehadetle, hayat mimarlarının kulağına hakikati eriştirmek.

Kritik. Samimiliğin kudreti. Roma'nın kendine güvenini, Herot aynasında dönen faciayı göstererek sarsmak.

Hakikat Medeniyeti için, paganizm karşısında, zulüm tragedyasından bir katarsis payı çıkarmak, Zekeriya Peygamber'in, Yahya Peygamber'in, nihayet İsâ Peygamber'in arka arkaya birer halkası oldukları vahiy triolojisiyle...

Bu trioloji'de sabrı sembolize ediyordu Zekeriya Peygamber. Onun için susuşla cevap verdi kitlelerin sorusuna. Soruyu kışkırtmıştı o. Meryemin taşıdığı sırla kurcalamıştı ruhları.

Yahya, ruhlara inen kamçıydı. Hakikatin kılıcıydı. Zahiren, mermerde, Roma somaki mermerlerinde kırıldı.

Ama, gerçekte, Mermer, bu kılıcın şiddetli çarpışının verdiği hararetten ilk defa yumuşama nedir hissetmeğe başlayacaktı.

Ve bunun arkasındandır ki, öğreti, bütün rahm yüküyle, hâzinesiyle gelecekti : Triolojiyi tamamlayan İsâ ışığı...

Roma'dan önce Roma'ya teslim oluşu kınayış. Hayâsızlığı kınayış.

Utanmazlık dansının alevleri içine dalış. Zindanı Saraya somut bir korku, kınama sesi olarak taşıma kahramanlığı, Zekeriya sabrı ile İsa ışığı arasında başkaldırı köprüsü olmak : Yahya Peygamber'in kutsal site yurttaşlık görevi bu.

Dünya egemenliği, yani Roma yurttaşlığına karşı bu göksel yurttaşlık görevi.

Roma'ya özenen ülkeye, mihrapla fısıldananın kâr etmediğini görmüştü Yahya Peygamber. O kadar ki, onlar, mihrabın bu kendi iç konuşmasına bile tahammül edemeyerek, Mihrabın kutlu sözcüsünü ikiye biçtiler. Öyleyse foruma çıkmak, meydanlardan haykırmak lâzımdı. Hazreti Yahya, kendisine bu vazifenin düştüğünü bilendi.

Kentin ortasında bir kayanın üstüne çıkarak ve yüzünü Saray'a, Roma'lılaşmış saraya dönerek, putatapıcılığı ve hayâsızlığı lânetledi.

Ama, dans, alev alev devam ediyordu. Gözler, ihtirasla parlamıştı. Sofra, olağanüstü bir armağana susamıştı. Ve armağan sunuldu: Altın tepside Yahya'nın başı.

Zekeriya Peygamber, emanetin türbedarı gibiydi. Mihrabın örtüşüydü. Yahya Peygamberse emanetin kutlu buğdayını tarlalara serpen diriliş ekincisi.

Roma karşısında dirilmek. Bu adam çılgın mıydı?

Roma'nın öldürdüğü dirilebilir miydi?

En iyisi ölüm dansında erimek değil miydi?

Hayır!

Yahya Peygamber, var olduğunu, Romalıların ve Roma kölelerinin tekelinde olamayacağım haykırdı «hayat»ın.

Hakikat Medeniyeti'nin hayatını yeniden diriltme girişimiydi bu haykırış. Ama seslenileni, anlamı öldtiremeyen, sesi ve sesin sahibini öldürmeye kalkar.

Halbuki : bu bir Herot yanılgısıdır. Ses de, Sesin Sahibi de öldürülemez. Olsa olsa Elçi öldürülebilir. Ama elçi öldürmek ne şerefsizlik!

Ölüm öldürülebilir, ama, hiç diriliş öldürülebilir mi?

Başı kesildi Hazreti Yahya'nın, ama Saraya girmesine engel olunamadı.

O bir dirilticiydi. Ama O'na ölümle cevap vermeyi yeğlediler. Bu, onların kolayına geldi. Değişmek zor gelince değiştirmeğe kalkıştılar. Hey zavallılar!

Siz kim, değiştirmek kim?

Neyi değiştiriyorsunuz?

Kimi?

Farkında mısınız?

Farkında değildiler. Mihraptan gelen Rahman esintisi kendilerini değiştirecekti, farkında olmaksızın onlar.

Bu Makbetsi gecelerden sonra fecirler gebeydi.

Çöllerin tozu, dünya kentlerinin üzerine yeni bir örtü çekecekti.

Roma mermeri, şehit peygamber kanıyla ıslanmış ve yavaş yavaş kabarmaya başlamıştı bir kez.

Hamur, mayayı almıştı.

Zakkum bir kere daha sonbaharını yaşıyor, Tûba ilkbaharı yaklaşıyordu.

Zemzem'in kanadı, şarap buğusunu dağıtıyor, Kevserden çiğ damlaları düşüyordu zeytin dallarının üzerine.

Babil Esaretleriyle birlikte Kudüs düşmüştü. Düşüşün ruhî vebasını yaşıyordu Kudüs. Bir mozayık parçası gibi eklenmişti Roma bütününe sonraları. Ama ne yabancı parçaydı bu!

Yabancılığını koruyordu, Roma taklidine rağmen. Atlı arabalar, yarışlar ve roma biçimi örtülere bürünmelere rağmen, o farklıydı, apayrıydı. Ayrıydı, farklıydı ama, kendini ortaya koyamamanın iç azabını sessizce yaşıyordu. **Romalılar vardı Kudüs'te, Romalılaşmışlar, ortodoks Yahudiliği yaşayanlar ve bu sonuncuların hegemonyasındaki Tapınak... İşte Kudüs böylece sınıflaşmış, bekliyordu. Tapınak bir sır taşıyordu, ama kimseler farkında değildi onun. Bütün şamdanlar, dıştan Roma'yla uzlaşmış, ama bir yere kadar da kendi yaşantısı hakkına bir dokunulmazlık koparmış zengin yaşantı suplesine yabancı Yahudi burjuvası için parlayıp duruyordu.** Ama, tapmakta, gizlinin gizlisi bir mum yanıyordu. Ermiya Peygamberden kalan bir iz gibi. Mihrabı asıl aydınlatan mum, bu mumdu. Zekeriya'nın zikirleriyle, orucuyla, ibadetiyle, sabrıyla, içten içe yanan mum. Meryem, bu mumun ışığında, Mihrapta hep Tanrı'dan gelen azığına kavuşuyordu. **Aldanmayınız Zekeriya Peygamberin Meryem'e yönelttiği soruya, bu azıkların kaynağı hakkında. Zekeriya bilmez miydi, nereden geliyordu bu sofra?**

Bilirdi: ancak, Meryem'in de onu bilmesini istiyordu da onun için sordu : «Ey Meryem, bu azık nereden geliyor?» diye. Meryem gereken cevabı verdi. Zekeriya, bu göksel azığın ne doğuracağım biliyordu, şimdi daha iyi biliyordu.

Roma aktüalitesi Kudüste sürüp giderken, Zekeriya'nın, yaşlı Zekeriya'nın gözü, Meryem aracılığıyla gelecek olana dönüktü. Îsa ışığı vurmuştu onun pâk gönlüne. Büyük Değişimin

elektriğiyle, dıştan sessiz, içten bir rahmet denizi gibi dalgalanıyordu artık O.

Ama, Tanrı istenenden, beklenenden fazlasını verir. Çünkü : Mihrâb, onu hakketmiştir. Bir diriliş öncüsü gerektir. Ve Yahya böyle gözüktü.

Yahya, elektriğin öbür kutbuydu. Bir kutupta, Meryem, Hz. İsa'ya hamileliğin arefesindeki çiçeğe duruşla, Tanrı'ya hamd ve sabır kutbunda, beklerken, öbür kutupta Hazreti Yahya, Roma'nın, Romalılaşma'nın üzerine, şimşeğini, yıldırımını yağdırıyordu. Vahiy toplarıyla döğüyordu paganizmin mermer kalesinin surlarım, burçlarım bu İlâhî topçu. İki kutup da oluşmuştu. Cereyan geçecek ve Kudüs uyanacaktı. Diriliş Kudüs'ü doğacaktı yanmış Kudüs'ün külleri arasından. Roma'nın çarmıhı gün gelecek işe yaramayacaktı. Çünkü onlara zahmet (!) olmasın diye, çarmıhını omuzunda taşıyanlar gelecekti. Çarmıhı, Mûsa'nın Asası gibi omuzlarında taşıyanlar, Roma'nın firavunluğunu ve mermerin büyüsünü hiçe indirecek-lerdi.

Zekeriya Peygamber testereyle ikiye biçildi. Yahya Peygamber'in kafası kesildi. Meryem'in çekmediği çile kalmadı. Ama, mum, mihraptaki gerçek mum sönmedi, yanmaya devam etti. Ve parlayacağı günü bekledi. Cebrail'in yaklaşmasıyla alev alev yanacağı günün düşü içinde, sönmemekte direndi. Roma ve Romalılaşmış Kudüs, bundan habersizdi.

Yitik Cennet'ti o mum. Hakikat Medeniyetinin mumu. İşte, Hazreti Yahya ilk kez yumruğunu indirdi Romalılaşmış sarayların âvizelerine, o mum için, o mum uğruna, o mum aşkına, o muma adayarak kendini.

Hazreti Yahya, Yitik Cennet'in, yalancı Dünya Cenneti'ne, yalancı dünya cenneti taklidine, mücevherin, yakutun, zebercetin, kıymetli taş taklitlerine indirdiği yumruktu.

Tuzla buz olmadı âvizeler, belki sallandılar, o kadar. Fakat, olan olmuştu. Dans, yeterince sabote edilmişti. Herot, sallanmıştı bir depremle. Yeraltından yukarılara, zindanlardan gün ışığına çıkmayan bir depremle. Ama! depremdi bu. Yine de hissedilmişti. Ve acı yemişini vermişti deprem : Altın tepside kesik bir peygamber başı duruyordu. Bu bir gerçekti.

Mum, oyalıyordu şamdanları, âvizeleri. Gün gelinceye kadar vakit kazanmak gerekti. Vakit kazanılmıştı. Vakti kazanan, vakti kazandıran Yahya Peygamberdi. Yahya Peygamber, kazanılmış ve kazanan vakitti.

Kör gözlerin açılması, felçlinin yürümesi, ölünün dirilmesi yakın olabilirdi. Çiinkü : aktüalitenin, realitenin kayasına indirmişti mucizevî yumruğunu Hazreti Yahya.

*

*   *

Medeniyetler, batış ve düşüş anlarında, bir mihrab ve mum korudukları ve gizledikleri sürece, umut ölmemiştir. Diriliş, her zaman için beklenebilir. **Zekeriyalar ve Meryemler olduğu sürece Yahya'lar ve İsa'lar her zaman gelebilir.** Kınama ve öğüt, kritik ve öğreti, sarsacaktır eninde sonunda yerine oturmuş gibi, hiç sarsılmayacakmış gibi görünen batıl uygarlığı, madde egemenliğini, ego baskısını.

İçimizde de aynı macera sürüp gider. Roma, nefsimizdir. Ama, kalbimizdeki bir mihrab ışığı yandığı sürece, ruhumuzun Zekeriyaları, Yahyaları, Meryemleri ve İsaları gelecek ve

ölmüş olan, öleyazan ruhumuz, dirilecektir.

Kültürler ve medeniyetlerin dirilişleri de, yoksul evlerin rahmanı mumunun ışığında yetişen kahramanların sabrı, sessizliği, yumruğu veya yumuşaklığı, kınaması ve öğretisiyle, daha doğrusu kimisinin öğretiye bağlı kritiği, kimisinin kritik elektrikleriyle de yüklü öğretisiyle gerçekleşebilir ancak.

İSA

Herşey var gibi göründüğü anda hiç bir şey yokken; Şeriat, o günkü Şeriat, sözde ve görünüşte sımsıkı uygulanmaktayken ruhunun kaybolduğunu kimselerin sezmediği bir mevsimde, Roma lejyonları, üç kıt'anın can damarlarında, tepeden tırnağa silâhla donanmış Mermerden Düzen'i beklerken, toprak dam altında, tevazuun altın meyvesi birden düştü zamanın kucağına. Toprak dam veya mağara, hurma veya nehir, şahitti.

Babasız doğumdu bu. «baba» (pater)yı putlaştıran Roma'ya karşı. İlâhî komedya değildi bu, İlâhî ironiydi, ilâhî irâde olarak.

«Olgun yaş» önemliydi Roma için. Hakikati ancak onlar bilebilirdi!

Hatta Çiçero, «İhtiyarlık» için övgü düzmüştür. Öyleyse, bu kendine güven heykeli haline gelmiş benliği kırmak için, O, çocukken, «konuşacaktı». «Çocuk» söyleyecekti gerçeği. Hem de «baba»sız gelen «çocuk».

«Roma yurttaşı» değildi o. Ama, ne çıkar, «İlâhî site» nin yurttaşıydı bu gelen.

İki site çarpışacaktı, biri sertliğin, öbürü yumuşaklığın bütün gücünü donanarak...

Kutuplaşma tamamdı Yahya akımı da geçmişti ilk devre kapamasını sağlamak için.

Romalı, korktuğundan değil, görüntüsünden, eksiklik arzından nefret ettiği için yaklaşmaz cüzzamlıya. Öyleyse bu gelen, cüzzamlılarla oturup yemek yemeliydi.

Eşeğe binmek onur kırıcıydı Romalı için, öyleyse bu, yalancı onuru kırmak için mutlaka eşeğe krallar gibi kurulmak gerekti. Çiçeklerden taçlarla.

Bir anti Romalı mıydı ya da bir anti roma mı taşıyordu içinde?

Belki, ama, O'nu bundan ibâret sanmak, büyük aldanış.

İçinde bir anti roma vardı ama, bu, Roma'yı kendine getirmek için bir manivelaydı. Yoksa, O, Roma'dan da, anti Roma'dan da ötede bir şey için gelmişti.

Cebrail'in bir kanat vuruşuyla Saray, Mermer Saray sallanıyordu, bu doğum düğününde.

Zekeriya ortasından biçilmiş, Yahya Peygamber'in kafası kesilmişti. Ne çıkar!

Ayaklar, yere sağlam basıyordu. Ve yürüyüş sürüyordu. Yere damlayan kanlardan bin gövde, bin baş dirilerek

Ve bir İsa dirilerek.

Çarmıh'ı, çobanın sopasını sırtına vuruşu gibi vuran îsa. «Yeni doğum»la gelen Isa. «ilk doğum»dan daha güçlü müydü bu «yeniden doğum?»

Bir doğum depremi. Depremle yarılan toprak. Ve en umulmaz yerden fışkıran su : Ölü dirilten su.

Ölü toprakları dirilten süpriz bulutlarının aparı suyu.

Metafiziğin lirizmi, donmuş ihtişamı eritiyordu.

Çiçekler toplanıyordu, gladyatörlere karşı.

Özsular toplanıyordu: özsular özsuyunu ortaya koymak için.

Ashab-ı Kehf in beklediği fecir, Meryem'in dayandığı hurma ağacının üzerine ağmıştı.

Ve Hızır, geçiyordu o bilinmez yeşilliğini kentlere serperek : Yeni insanı yeşertmek için.

Kudüs, yeniden Tapınağın Kudüs'ü oluyordu.

Tapınak, sabrının kitabını, sayfa ve yapraklarını açma gününe ermişti.

Dağları, ovalan, kentleri ve insanları tutan korkuya karşı «Muştu sesi» göğermişti.

Mesellerle ulaşıyordu Muştu her kulağa.

Hardal meselinden başlayarak.

Kavim çemberi kınlıyor, site duvarları yanlıyordu.

Dış hegemonyaya karşı iç hegemonya, insanlığa doğru gelişiyordu.

Can ve ruh, büyük ahengiyle geliyordu, kargılar, mızraklar, kalkanlar dayanabilir miydi?

Cennet'in, Yitik Cennet'in sekizinci kapısı da tamamlanıyordu. Cennet diriliyordu ruhta.

Mucizevî doğumla simgeleniyordu bu diriliş.

Aşk ve merhamet, şefkat ve hakikat, birbirinin içinde, birbiriyle özdeşleşmiş, mermere ekiyordu tohumunu. Mermeri tarla gibi sürüyordu aşk sabanı. Ve ekin, yeni ekin serpiliyordu dört bucağa.

Mermerde bitecekti fidan.

Mucize, doğumla başlayan mucize, yeni hakikat kültürünün boy verişiyle ortaya çıkıyordu.

Dar ve kılişeleşmiş, klâsik din donmuşluğu ve onunla çizdiği sınırda zafer borazanlarını öttüren ve zafer taklarını yükselten Roma paganizmi, bu yeni mucize oluşumu önünde, şaşkın, öfkeli ve sar'aya dönüşen bir titreyişin mahkûmu olmanın arefesindeydi.

Yanlış yorumlandı Hazreti Isa. Anlaşılmadı.

Yahudilere göre bir dm bozguncusu, yeni bir din uydurucusuydu.

Romalılara göre de, Yahudilerin bağımsızlığını çok dolaylı ve değişik bir usûlle gerçekleştirmek isteyen bir ırkçı.

O'na inananlarsa, sonradan abartma yoluyla O'nu ilâhlaştırma yanılgısına düştüler. Onlara göre O, Tanrı insan, ya da insan Tanrı'ydı. Böylece, paganizmle Yahudilerin tek bildikleri, fakat ırklara tahsis ettikleri Tanrı birleşiyordu. Antik Çağla Yeni Çağ arasında bir köprü gibi düşünmüşlerdi sanki Hazreti İsa'yı bu antik çağ kalıntıları.

Tanrı'yı somutlaştırarak Hazreti İsa'ya vardılar, sonraki Hristiyanlar. Oysa Tanrı'nın somutlaşmaya ihtiyacı mı vardı?

Tanrı, en soyut ve en somuttur. O'ndan daha soyut ve O'ndan daha somut bir şey olamaz.

Üç kol da yanılmıştı.

Yahudiler, donmuş ve ruhu uçmuş, amacını yitirmiş dinlerinin, aslına dönüştürülme görevini, bir «dinde reform» gibi görüyorlardı. «Değişim» yapıyor sanıyordular Hazreti İsa'yı. Halbuki : Hazreti İsa, Din'in özüne yönelmişti. Din'in ruhunu diriltmeyle ödevlendirilmişti. Hakikat'ın mesajını getiriyordu. Din ve hakikat ayrımını yeniden ortadan kaldırma vakti gelmişti. O, bu vaktin mimarıydı.

Romalılarsa O'nu ne kadar küçük ve dâr bir dâvanın peşinde görüyorlardı; Elbet, O, içinde yetişip büyüdüğü ve annesi yönüyle de kandaşı olduğu Yahudilerin ezilişini onaylamıyordu. Ama, bütün amacı bundan mı ibaretti?

Romalı, idare sanatının kurbanı oluyordu bu yanılgısında. Pratik açıdan bakıyordu olaya. Halbuki: O, yalnız Yahudiler için değil, bütün insanlık için gelen bir kurtarıcıydı. Maddî ezilmeden kurtarmaya çalıştığı gibi, manevî ezilmeden, inanç ve ruh ezilmesinden, ahlâk ezilmesinden kurtarmak için de geliyordu. Evet, özgürlükçüydü. Ama, bu özgürlükçülük, ne kendi ırkdaşlarınınkiyle sınırlandırılabilecek, ne de sadece siyasî bağımsızlıkla özdeş-leştirilecek bir özgürlükçülüktü. «Ruhun özgürlüğü» söz konusuydu. Bu anlamda, bir Yahudi, bir Romalı, ya da başka bir ırk veya ülkeden olmak sorunu değiştirmiyordu. Romalı ezerken mahkûmdu. Beriki, ezilirken özgür.

Bu özgürlüğü, bir Orestes özgürlüğü, ya da bir «tabula rasa» özgürlüğü şeklinde de anlamamalı. Çünkü : Tanrısız ruh, özgür olmak bir yana, var bile olamaz. Ruh, ancak, Tanrıyla, var ve özgür olur. Tanrı'sız ruh, ışıksız lâmbadır. Işıksız lâmba ise işlevsizdir. Oysa, özgürlük, işlevde belirir.

> **Tabula rasa** veya **tabula rosa** John Locke'un ortaya attığı "boş levha" önermesine işaret eder. Bir empirist olan Hume'a göre, zihnimizde doğuştan gelen bir fikir yoktur. Bununla birlikte, Hume, nedenselliğe de karşı çıkar. Şeyler arasında kurduğumuz zamansal ve uzamsal ilişkiler, onların kendilerinde özellikleri değil, bizim deneyimsel alışkanlıklarımızla ilgilidir. (Buradaki "deneyimsel" kavramı bilinçli yürütülmüş bir aşama değil, salt tanıklıktır.) Olgular arasındaki bağıntıları, kendi yöntemlerimizle bilemez, sadece onlara atıflarda bulunuruz. Doğa kurallarla işlemez, formülizasyon sahibi değildir. İnsanlar, doğayı ya da olguları algılayabilmek için, sistemler, formüller, öncelik-sonralık ilişkileri kurarlar.

Hıristiyanlarsa, tarihin baskısını yenemediler. Roma'ya ödün verdiler sonunda. Onu yendiler ama. O'na yenilerek. Mermeri soluklarıyla hohlar ve kanlarıyla eritirken, içlerine özbenliklerine, ruhlarına ondan bir katkı oldu. Bunu önleyemediler. Paganizme karşı, Hazreti İsa etrafında bir mit ördüler. Oysa, Peygamber ve peygamberin mucizeleri mite muhtaç değildir. O, Allah'ın elçisiydi, hakikat uygarlığını vâz eniyordu. Yoksa, Tanrı'nın insana dönüşümü veya insanın tanrılaştırtması mitlerinin süjesi veya objesi olma yazgısının öğreticisi değildi.

Ama, O, bu yanılgılar ortasında, gün gibi âşikârdı. Gerçeğiyle O'nu anlamış elanlar vardı. Gerçek müminlerdi bunlar. Azdılar, ama, güçlüydüler. Hakikat sorununu ve cevabını yeniden vazettiler. Yeniden doğdu Uygarlık. Yeniden devam zinciri kuruldu. Roma çökerken, donmuş ve katılaşmış Yahudilik, kendi içine kapanıp kalırken, insanlık, bütünüyle hakikata adanmış bir biçimde olmasa bile, değişiyordu, değişime uğruyordu.

Lâmba, yeniden yanmıştı. Işık, kimi yere tümüyle girmese de, karanlığın da tüm yoğunlukla egemenlik sürmesi sona ermişti. Küçük bir gölgede, ya da yer yer, ışık vardı. Bir de loş bir aydınlığa bürülü bir dünya. Dağbaşlarında ışıklar yanmıştı, ta uzaklardan bile gözüken. Uzaklaştıkça gölgelerle savaşan bir ışık dünyası sağlanmıştı.

Mihrab, Kudüs'ü ışığıyla etkisi altına almış, Oradan bu ışık, İskenderiye'ye, Roma'ya, Bizans'a vurmaya başlamıştı.

Mum, artık, Meryem'in, altında günlük göksel azığını bulduğu, bir ışık süzüntüsünden, bir hakikat ışınından ibaret değildi. Işın, giderek, ışık huzmesi haline gelmişti.

Tevrat ve Zebur'dan sonra İncil ışığı, rahmet fecrine güllerini birer birer dikiyordu.

Yabani çiçeklerin kokusu da karıştırılmadı değil, bu gül sabasına, ama, cins ruhlar, öz kokuyu, casus kokulardan ayırmasını biliyorlardı.

Ve ayırmasını bileceklerdi hep cins ruhlar.

Öz İncil'le, katışıksız İncil'le, Gerçek İncil'le dolu ruhlar olacaktı hep.

Ta, kitapları özünden toplayıp, en son açılımla yeniden göğerten Ulu Kutsal Kitap gelinceye değin.

Hayatın ölmeğe başladığı her sefer, bir peygamber çıkageldi. Çıkageldi ve ölümün başladığı yerden diriliş başladı onunla.

Hazreti İsa da, hayatın en ihtişamlı görüntüsünde ölümün sezilmesi ve karşısına dirilişin konmasıdır ilâhî irade ve Yazgı tarafından, yoksa sadece bir paradoks, kritik veya ironi değildi paganizm ve antik çağ için.

Hayat, anlamını yitirmeğe başladığı zaman, «hayatın ölümü» başlamış demektir. Tek sebeple mi yitirmeğe başlar anlamını hayat?

Elbet, hayır, Ama sebepler, irili, ufaklı, esasla veya ayrıntıyla ilgili olarak, bir odakta toplaşırlar : hakikat ideasının hayata ışık vermez olduğu noktada. Samimiliğin kaybolduğu, normların «rahm» unsurundan boşaldığı nokta, hayatla hakikat arasına gerilen bir ölüm perdesine ait örümcek ağı benzeri bir örülüş tezgâhının kurulduğu tabiî bir ortam olur.

Hazreti İsa'nın mesajı da «rahm» özüyle, çiçek balıyla dolu idi. Bayatlaşan hayatta tazelik veren bir aşı gibi insan ruhlarına akacaktı bu balözü. İnsan kalbinin bütün cephelerini tutmuştu politika o çağda. Öyleyse gelen mesajın anti politik bir politikası olacaktı. Gönül yüceliği ad yüceliğinin karşısına veya üstüne konacaktı. Silâha karşı silâhsızlık silâh olacaktı. Devletten öte bir şey yok mu sanılıyordu?

Öyleyse devletten öte, birey olacaktı.

<u>Hayat, soyun, ilmin, ünün abartıldığı noktadan itibaren ölüyordu. Çünkü : isimce önemsiz, ünce hiç olanlar, eziliyordu öbürlerinin karşısında, öyleyse, gelen peygamber, ilkin babasız gelerek, daha doğumuyla, bu isim ve ün tapıcılığına karşı olacaktı.</u> Sonra mesajıyla, «rahm» özsuyunu kurutan bu tutkuyu yargılayacak ve değersizliğe mahkûm edecekti. Hayata yeni bir «değerlilik» getiriyordu Yeni Bildiri. Yeni bir «yaşama sevinci» getiriyordu o. Hayat, yemden anlam kazanıyordu. İnananların hayatlarını uğruna feda edebilecekleri kadar büyük bir anlam kazandırılıyordu ona.

İnsanın kendini yitirdikten sonra yemden buluşunun macerasıdır mesaj. Hayatın ölmeğe başladığı noktada yiten insan, ab–ı hayatın sembolleştirdiği, kevserin somutlaştırdığı bildiriyle, Mutlak Bildiriyle, dirilmeğe başladığı noktada yeniden gözükecektir. Evet, hayatın gündoğumu ufkunda insan, Peygamberle, yeniden gözükecektir.

Cennetin kapılan, rahmet kapılarıdır. Rahmet kapılarından bir kapıdır Hazreti İsa da. «Rahmetim gazabımı, geçti» diyor Allah. Peygamberlerin gelişiyle, mesajının gönderilişiyle, rahmet kazandı yarışı gazaba karşı. Cehennemin yedi kapışım, Cennetin kapılan bu yarışta birer birer kaparlar.

Cennet'in kapıları, ölüme yüz tutan hayatı tazeler durur. Hayatım yeniden buian insan, Yitik Cennet'ini başı ucunda görür. Bunu gösteren mucize aynası, «rahm» bildirisidir.

Hazreti İsa, bu yüzdendir ki, durgunlaşmış hayatın özünde bir devrim yaptı. Bir devrimci miydi?

Amacı, devrim için devrim miydi?

Elbet, hayır. Değiştirme amaç değil araçtı. Bunun için hayat deviniminde yaptığı devrim de, Büyük Değişmezliği amaçlıyordu.

Gönlün devrimiydi bu, kasların değil.

Gelecek zamanı yitiren hayat, yeniden onu buluyordu.

Zamanla ilişkisi kaoslaşan hayat, yeniden kozmosuna kavuşuyordu.

Yeni Ses, öfke'yi yeniden kendi alanına itmişti.

Pandor'un kutusu, yeniden kapatılmıştı.

Diriliş Mucizesi insanda gerçekleşmişti yeniden.

*

*   *

Medeniyet, özsuyu kuruduğu, kökleri «rahm»dan ve «gönül»den suyunu alamaz olduğu vakit, bütün alarm düdüklerini çalarak, hayatı ölümden kurtarmak için, içten harekete geçmek zorundadır. Alışkanlıkların kabuğunu kırarak, düşünce ve duygu, erdem ve inanç orijinlerine inmekle, ölüm hilelerini, öldürücü ışınlara tutmuş olacak ve böylece, diriliş, yeni hayat protoplazmasında göğererek, filizlenecektir. İç devrim başlayacaktır, tazeleniş, yenileniş için.

Varoluş Cenneti'nin kapıları her kapanma eğiliminde Medeniyetin bir iç direnciyle karşılaştığı takdirdedir ki, O medeniyet yaşar ve gelişir.

Medeniyet, «hayat»ını tarihin kum fırtınalarına karşı diriliş özlerini ve çekirdeklerini atom gibi kullanabildiği ölçüde, bu çekirdeklerin içinde gizli enerjiyi açığa çıkarabildiği oranda, garantiye alabilir.

Roma'nın dondurup kalıplaştırdığı ruhu, zincirlerinden kurtarıp özgürlüğe kavuşturan bir Peygamber, Hazreti îsa, diriliş mucizesiyle geldiği gibi, Uygarlık da, akim yönetimindeki donuşa karşı gönlün buzlan çözücü aşk ve merhamet ateşini, Hazreti îsa hararetini tutmasını bilmelidir.

SON PEYGAMBER YA DA YENİDEN BULUNMUŞ CENNET

O, Cennetin bir kapısı değil, Cennet'in ta kendisidir.

Cennetin sekiz rahmet kapısıyla ilintili olarak andığımız sekiz peygamber ve onlara bağlı öbür peygamberler, birer kurtuluş kapısı olarak hep O'na açılırlar.

Hazreti Âdem, her ne kadar ilk insan ise de, gerçekte O'nun hakikatından bir tecelli idi. Bu bakımdan öncelik nur-u Muhammedi, hakikat-ı Muhammedi'de bulunuyordu. Sadece bu nur ve hakikat, yaradılış sırrı ve hikmeti gereği, Hazreti Âdemle perdelendi.

Her ne kadar, insanlığı, Hazreti Nuh, kurtuluş gemisine aldıysa da, hakikatte asıl Kurtuluş Gemisi O'nun getirdiği İslâm'dır. Nuh'un Gemisi, O'na işaret etti. Rahmet perdelerinden bir perde oldu.

Hazreti İbrahim, O'nun Milleti'ni kurdu, O'nun adına putları kırdı, O'nun sevgisi ve sevgililiği ile Allah'ın Dostu oldu; Hazreti İsmail'e bedel kurban koç, O'nun sürüsünden, gayb sürüsünden geldiğini bildi.

Hazreti Yusuf'un hükümranlığı, O'nun tedbirinden bir nişan verdi.

Hazreti Mûsa, O'nun Toplumundan, Toplum kuruculuğundan bir muştuydu. Hazreti Mûsa'ya «sen göremezsin» dendi. Bu, «O görecek» demekti.

Hazreti Süleyman, O'nun Devleti'ni Levh-i Mahfuzdan yeryüzüne indirmek ve nakşetmekle görevliydi. Peteği yerleştirmekti ödevi. Bal özünü O dolduracaktı peteğe günü gelince.

Hazreti Yahya, umutsuzluğun en kabarık bir anında O'nun sesini yükseltti. Tebliğ sesini. Kılıçtan keskin sesi. Şehadeti, O'nun zuhurundan bir haberdi. O'na inen «kalk ve korkut.» buyruğunun somutlanışıydı.

Ve O'nun muştu cephesi, Hazreti İsa'da göründü. «Muştula!» kutsal buyruğunu duymuştu Hazreti İsa. O'na yönelen buyruğun.

Her peygamber O'nun bir cephesiydi. Bütün cepheler O'nda bütünlendi. Bu yüzden, «din O'nda tamam oldu.»

Yitik Cennet, Yeniden Bulunmuş Cennet'e dönüştü O'nda.

Bu yüzden, O'nda yeniden yaratılmış oldu insan. O, İnananlar Milletini yeniden Arza getirdi. İnananlar Toplumunu ve İnananlar Devletini kurdu. Kuralları bir daha değişmeyecek şeküde ortaya koydu. Putları kırdı ve Allah'ın tekliğini, benzersizliğini ilân etti. Korkuttu ve muştuladı. Savaştı, yendi ve affetti.

Meyva O'nda olgunlaştı. Ağaç O'nunla kemale erdi.

Mükemmeliyeti O getirdi. O'na vahyedilen kitap da son Kitap oldu. Kıyamete kadar geçerli Kitap.

İyiyi, Güzeli, Doğruyu diriltti. Kötüyü, çirkini, yanlışı ve yalanı yerle bir etti

O, Dümdüz Cadde'nin, Dosdoğru Yol'un sahibiydi. Hakikat Asfaltı'nın. Bir Yol ki, «bütün dağların üstünden aşar, o dağlar ne kadar yüksek olsalar da.»

Bunun için, veliler hep O'na doğru kanat çırpan kutlu kuşlar oldular.

Dünyayı zapteden fatihler, titreten cihangirler, O'nun önünde baş eğdiler.

O, diriliş peygamberiydi. Tek Tanrı inancının dirilticisi. Peygamberler yolunun, Hakikat Uygarlığının dirilticisi.

Metafizikle fiziği yerli yerine koyuşun, altın oranda dengeleyeciliğin dirilticisi.

Sanki bütün peygamberler yanında ve beraberindeydi. Eshabından her biri bir peygamberi temsil ediyordu. **Hazreti Ebû Bekir Hazreti İbrahim'i, Hazreti Ömer Hazreti Mûsa'yı, Hazreti Osman Zekeriyya Peygamberi ve Hazreti Ali Hazreti İsa'yı.** Ve öbür sahabelerden her biri bir peygamberi. Bunun içindir ki : «Benim sahabelerim, Ben-i İsrail Peygamberleri gibidirler» buyurdu.

İslâm, en büyük devrim, devrimden öte bir devrim oldu. Diriliş Devrimiydi O.

Miracında bütün peygamberlerle görüştü Son Peygamber. Sonunda da kimsenin ermediğine erdi : Allah'ı gördü. Ve cenneti ve cehennemi gördü. Görülmedik her rengi, her çizgiyi gördü. Yine de «gözü aslâ kaymadı.»

Yalnız insanlar değil, görmediğimiz idrâk edemediğimiz başka varlıklar, yaratıklar da O'nun ümmetinden oldular.

Bizzat Allah, O'nun âlemlere rahmet olarak gönderildiğini ilân etti. Artık aksinin olması mümkün müdür?

Kendinden öncekileri de kuşattı, kendinden sonrakileri de. Böylece, O'nun varlığı, yaradılış sırrının odak noktası, ağırlık merkezi oldu.

Cebrail'in durduğu sınırdan ileri geçti. O'nun Allah'la öyle yakınlık anları oldu ki, O anlara ne bir peygamber, ne bir melek âşinâ olabildi.

Eba Yezid-i Bestâmi'ye, verdiği sarhoşlukla akıl almaz sözler söyleten aşk, O'nun denizinden bir damlaydı.

Her peygamber ve veli, yanmış bir çıra idiyse, O yanmış çıraların ve makalelerin ormanıydı.

O geldi ve bütün kadehler kırıldı.

O geldi ve bütün gurur anıtları devrildi.

Mecusî ateşi söndü.

Sasani sarayı yıkıldı.

Onun izleyicileri Sokrat, Eflâtun, Aristo'dan kalanı aydınlığa çıkardılar.

İmam-ı Gazali, Muhyiddin-i Ârabi, Mevlâna Celâleddin-i Rûmî O'nu ululadılar, O'nun gölgesine sığındılar. Kutluluk ve mutluluk gölgesine.

O, tek tek mucizelerin değil, bütün mucizelerin olağan bir dokuda koluna güç verdiği Peygamberdi. Hira'dan başlıyordu bu gerçeklik mucizesi. Kan rengi mercan kayaların üstündeki taş dikenlerle yara bere içinde, ruh, ilerleyerek, hiç bir insanın ayak basmadığı bir bölgeye giriyordu. İlâhı kelimelerin tek tek işitildiği, Cebrail'in ufukları tuttuğu o akü üstü bölgeye. Ama, yine de dış âlem yerli yerindeydi. Döşek yerli yerinde. Kent ve yorgan yerli yerinde. Yorganın altmda da o ses devam ediyordu. «Ey örtülere bürülü peygamber! Kalk ve

korkut.»

Çöl uzar, hurmalar sallanırken, o ayağa kalkmış, korkutmakta ve muştulamaktaydı. Bir işaretle ay ikiye bölünüyordu. Ama, buna da büyü diyeceklerdi.

Umutlar adetâ kayboldu ve zulüm kılıçları O'na doğru uzanırken, Hira'dan gelen levha değişecek, yeni bir perde açılacaktı : Hicret perdesi. Olağanüstü olan, bu kez, yol haline geliyordu. Hira, dağda, özdeğişimini yapmış, sır mağarasına dönüşmüştü. Bir dünya, mağarada kayboluyor, yeni bir dünya öbür ucundan Hicret yoluna çıkıyordu. Bir dünya batıyor, bir dünya doğuyordu. Kimse engel olamazdı gelen bu dünyaya.

Daralan göğüs genişliyordu. Medine, Mekke'nin karşısında yükseliyordu. Antik siteler çürümüştü. Yeni Site, İslâm Sitesi, gün ışığında, çiçeklerini açan bir ağaç gibi, bembeyazdı.

Ve atının, ya da devesinin üstünde peygamber ilerliyordu.

Her şey olağandı. Olağanüstü olağanlaşmıştı. Gözlerin kazandığı keskin ışık da, körlük de bu noktadan gerekçesini alıyordu.

Bilmiyorlardı ki, asıl bu olağan görüntüdeydi patlayış. Oluş ve diriliş bu açılımdaydı. Her şeyin anlamı değişmişse, başka ne aranabilir, istenebilirdi?

Ve Sancak, Peygamber Sancağı dikildi Yeni Sitenin tepe noktasına. Şarap küpleri devrildi. Efendi köle ayrımı kalktı. Beyaz siyah farkı kalmadı.

Adalet, dopdolu bir bardaktı içilen. Şehitlik en yüksek mevki, en yüce rütbe, en ulu memuriyetti.

Ne kapitalin ezmesi, ne ezilişin öcü, ne bâtıl inanışlar saltanatı!

Hepsi Peygamber harbesinin bir vuruşuyla devrilmişti.

Ve bütün bunlar, olağan plandan ayrılmıyordu. Her şey, çadır, at, deve, kılıç, kent, pazar ve mescit çerçevesinde olup bitiyordu.

Hira'dan, o büyük yalnızlıktan sonra köprü dönem, hicret gelmişti. Ondan sonra da, düzenlerin büyük uyum dönemi geldi. Toplum ve devlet dönemi. Medeniyeti doğuran ve yoğuran dönem.

Toplumunu kurdu Peygamber. Böyle bir toplumu dünya, dünya olalı görmemişti. Her noktasından üstün insanların fışkırdığı toplumdu bu.

Bütün insanlığın yükünü omuzlamıştı Peygamber. İnsanlar bunu hissettiler ve etrafında toplandılar. Çölden doğdu yeniden hakikat medeniyeti böylece. Bir daha batmamak üzere doğdu. Yitik Cennet bir kez daha bulundu. Ve bu uygarlık, Yeniden Bulunmuş Cennet oldu. Cennet, buradan aslına uzar oldu.

İdeal site, ütopya olmaktan çıktı, Medine'nin kimliğinde reel hale geldi. Realite ve ideal buluştu insanın kalbinde ve ordan davranışları oluşturdu.

Hakikatin eylemi erdem, Toplumun her bucağım tuttu. Şiir, bilim, tasavvuf... musiki, mimari... savaş, barış ve düzen yeni ve yüceliğe ayarlı olarak tekrar doğdu bu erdemden.

«Kalk ve korkut!», «Kalk ve muştula» çetin çileler sonunda yemişini vermişti. En şahsî olandan en toplumsal olana, en reelden en metafizik olana uzayan gök armağanı doku

örülmüştü. Pandorun kutusu yeniden sıkıca kapatılmıştı, insan, meleklerle selâmlaşıyordu, insan özgürlüğü alınyazısıyla barışmıştı. «Dinde zorlama yoktu.» «Kısasta hayat vardı.» Ama af ondan üstündü. Çünkü: hayat gibi sınırlı bir levhaya nişan almıyordu. O, ebediliği kucaklıyordu.

İnsan, yenilmez gibi görünen yalnızlığı aşmıştı. Oruç, namaz, hac hep onunla birlikteydiler. Aktüel, ipekten görünmez zincirlerle bağlanmıştı. Sürekli mucize çağıydı artık çağ. Dünyanın ikindisi uzuyor, insanların gölgesi uzuyordu. Her an batacakmış gibi görünen güneş batmaz olmuştu. Bu da yaradılış sınavının bölünmez sırrıydı.

Medeniyetin ölçüsü ve ilkeleri iyice belirgin kılınmıştı. Odağı ve ekseni tayin edilmişti. Ondan uzaklaşan her kıvrım, kendini nice saklarsa saklasın, barbarlığın, yalanın ve çirkinin rölyefi idi. Ve ona yaklaşan her eğri, düzelip dümdüz, dosdoğru oluyordu. Doğru Yol, apaçık, ortada, aydınlıkta duruyordu.

Ölüm de, yaşama da, bu dirilmenin önünde dize gelmişlerdi. Gök ve yer yeniliyordu kendini. Saç yine ağarıyordu, ama sadece fizik bir zorunlulukla. Yüz yine kırışıyordu, fakat, ruh, genç ve dipdiri kalmak şartıyla. Ebedi olan ab-ı hayat akıyordu gözler önünden. Her kapı çalmışında bir parça Hızır vardı. Ya da bütün olarak Hızır.

Bütün peygamberler ve kitaplar, içiçe, sabit anlamlarını almışlardı. Kavramlar eskimezliğin aynasında boy gösteriyorlardı. Işık gölge oyunları sonsuz bir yorum ve çoğaltım kapısını aralık bırakıyordu. Ve artık geçmişin inkârı ve geleceğin mahkûmluğu olamazdı. Doğu ve Batı, yeniden zaman ve mekân devrimiyle, dirilişiyle çalkalanıyordu.

İnsanların kendi kendilerini yönetmeleri çağını bütünüyle O açtı. Peygamberleri yadsıyarak değil, onlarla ve onların getirdikleriyle bütünleşerek.

«Selâm»la, «danışma»yla, «uzlaşma ve örgütlenme »yle onlar bundan böyle göksel siteyi yaşatacaklardı.

Çabanın değeri ortaya kondu. Çabasız eriş umudunu, bu yalancı umudu O'nun kılıcı yok etti.

Ses ve söz son sınırına varıp kıyamete kadar öylece yankılanacaktı bundan böyle.

İnsan, dış çizgi uygarlığından iç âleme açıldı. Buyurucu benlik, otokritiğe kavuştu. Kendini gereğinde kınayabilecekti. Sonra Rahmanı ilhamların yatağı oldu özbenlik. Kalb, ruh, sır, gizli, gizliden gizli iç varoluş dinamiği bilindi. Bütün engeller aşılıp Tanrı'ya varış yolu yordamı bellendi. Ve Tanrı'dan razı olan, Tanrı'nın razı olduğu yüceliklere ermenin yöntemi O'nun izindeki yol işaretleriydi.

Soyut ve somut, fizik ve metafizik, insanoğlunun ruh açılımlarına iklim, konum ve şart sağladı.

Toprağın kanadı, göğün zinciri insanın eline geçti.

Medeniyet böylece bir kez daha yeniden ve bir daha soysuzlaşmazcasına O'nun elleriyle doğruldu.

Özgürlük, eşitlik bütünüyle omuzlandı. Bir yük gibi değil, bir armağan ağırlığıyla.

Medeniyet, güvercin topuklarıyla yeniden geldi.

Hint, Selçuk, Osmanlı varyasyonlarıyla, ebedî uygarlık, sınırlarım kullanıyordu.

Absürdite, bir köşeye sıkıştırıldı. Gereken köşeye, bir yabancı gibi, bir veba gibi.

Sorumluluk, aşk ve neşeyle, görev hakla barıştı. Rahm adaletle, disiplin afla ayarlı bir düzene erdi.

Uygarlık, erdem ve mükemmellik ilkeleriyle yeniden kendi öz boyutlarını aldı.

Savaş başladı. Kötü ile iyinin, doğru ile yanlışın, gerçek ile yalanın, güzel ile çirkinin savaşı.

Peygamber bu savaşın önderi ve öncüsü. Böylece, yeni zaman, Hicret'le başlar gerçekte.

Din ve dünya, İslâm düzenlemesiyle yorum ve anlamlarına kavuşturuldu.

Ahd-i Atik dünyasından, doğudan batıdan, Mısır, Yunan ve Roma uygarlıklarından pozitif envanterde ne var ne yok derleyip toparlayacak ve gerçek bütüne ekleyecek potansiyel güç, Peygamber durum alışının bir özelliğiydi.

Yeni Batı, bu uygarlığın bir yanının abartılıp soyutlanmasıyla çiçekler gibi açılacak, fakat özünden mahrum olduğu için bir gün hazanının başladığını idrak edecekti.

Ah, O'nun kutlu elinin uzanışıyla, ne kadar yol açıldı. Ne öğretiler doğdu Mutlak Öğreti'den. Birbirine uyumlu, ayarlı öğretiler.

Hukuk, tıb, edebiyat, mimarî, musiki, yazı sanatı... sonsuz bir ufuk açıldı yeniden insanın önünde.

Kentler kuruldu, yetenekli ruhların melek kanatlarının şakırtılarını işittiği.

Sular, çeşmelerin zabt-u raptında, uygarlığa katılan başlı başına bir uygarlık oldu.

Her kapının ardında Uygarlığın nabzı vuracaktı bundan böyle.

Artık, kitaplar, göğsü genişleten kozmik ışıklardı.

Bir medeniyet vardı ki, medeniyetlerin ölçüsü sayabilirsiniz onu. Ondan uzaklaşmak düşüş, cehenneme doğru gitmek demekti. Ona yaklaşmak, Diriliş ve Cennetini bulmak anlamına gelecekti, ölçü, «Yücelik»ti.

Bir medeniyetin alınyazısı, dramı veya trajedisi, Yitik Cennet Yeniden Bulunmuş Cennet karşılığında gizliydi. Bu gizli, O'nun getirdiği Uygarlık Bütünlüğü'nde açığa çıkıyor, aydınlanıyordu.

Eleştiri ve başkaldırı yerli yerine konmuştu. Uyum ve beğeni de.

İdeal çizgiler en keskin ve kesin güvenlikleriyle çekilmişti tabiat ve tarihin taştahtasına. Realitenin uyum ve direnişleri hiç unutulmadan.

Mânevî önderler, devlet adamları, bilginler, şairler... hep o çizgilerden doğacaklardı.

Ne Nietzsche, ne Marx, yıkabilir bu Uygarlığı, olsa olsa, atsineğinin koşu atına Mûsallat oluşu gibi, onu yerinde kımıldamağa zorlamak gibi bir görevi üstlenmiş olabilirlerdi bilerek bilmeyerek.

Tanrı'nın zamanı boldur. Zamana muhtaç değildir O. Şeytana, kötüye, uyumsuza, inkâra, kara renge fırsat verişi bundandır. Ama insanın zamanı dardır, zamana muhtaçtır. O Zamanı iyi kullanmak zorundadır O. Onun için, Tanrı'nın bir sınav için Mûsallat ettiği bu yarasalara özgü ruh durumlarından korunmak zorundadır.

Bir Cennet bağışlanmıştır insana. Ve Cennetinin bekçiliğini, koruyuculuğunu yapma onurundan da mahrum edilmemiştir insanoğlu. Ne büyük onurdur bu.

ÇIKIŞ

«İnsanlığın Dirilişi» adlı denememizde hakikate dışından, çevresinden bakmaya çalışmıştık. Kabuktan Öze doğru gidişti o. Bu denemede ise, tersine merkezden hareket ettik. İçten dışa, özden kabuğa doğru gittik. Hakikatin kendisi karşımızdaydı; büyük kapıların birinden girip öbürüne ulaşıyorduk. Sonra, sonunda öyle bir kapıdan girmeğe çalıştık ki, bu giriş, bütün kapılardan girmek demek olduktan başka, başlıbaşına, idraki aşan bir giriş de oluyordu, öyle ki, öbür kapıların hepsi bu kapıya ulaşmak içindi. O kapılar olmasaydı da sadece bu kapı bulunsaydı yine kâfiydi. Ama, yaratılış hikmeti, bu kapılar kozmosunu gerektiriyordu. Ruh, birden bire ulvi ateşin merkezine ulaşamaz. Ona ahşa ahşa varacaktır. Yoksa yanar. **Nasıl ki, Cebrail de o dolaysızlık noktasında durmasını bilmişti, yanmaktan kurtulmak için...**

Sırlı dünyayı dolaştık ve şimdi çıkıyoruz. Miracımız tamamlandı. Tekrar toprağa ayak basıyoruz. Yer çekimi kanunundan kurtulmuştuk. Tekrar onu hissettiğimizde bu ayak bağının ne kadar hafif olduğunu şimdi anlıyoruz.

Sır dedik... Aslında her şey açık ve aydınlıktır, anladık. Konumuz, metafizik diye tanımlanabilir bazılarınca... Bir bakıma, doğru. Fiziği aşan bir hakikatın habercileri, toprakta da olsa, öteye ait işaretlerle izlerini bırakırlar... Ama, bir başka bakımdan, tarihî sosyolojik bir perspektif sindi, bir medeniyetin yaşam öyküsü bakımından, düşünüş tarzımıza. Bir medeniyet nasıl doğar, nasıl gelişir, ne gibi kritik nokta ve aşamalardan geçer, nasıl ölüm sularına erer, özü ve ruhu bakımından, belli başlı ipuçlarıyla çerçevelenmiş bulundu peygamber aksiyonları dönemlerinde.

Korku, muştu, umutsuzluk, umut, beklenen, beklenmeyen, güç ve kolay, nelerle çevrilidir bir uygarlığı diriltme yükümlüleri ve sorumluluları, bir bir ışığa çıkar oldu, dirilişçi bir zihin araştırması sonucunda.

Yanlış anlaşılmamalı. Peygamberler misyonu, bu denemeyle, bir medeniyet sosyolojisi veya filozofisine indirgenmek istenmiyor. Belki, tam tersine, medeniyet düşüncesi, felsefesi, sosyolojisi veya antropolojisi, o misyon tabakasına yükseltilmekle oradan ruh ve soluk alabilir, denmesine yol açma amacı güdüldü. Ordan ışık almak ve eşyanın tabiatını yeniden bu ışıkta değerlendirmek niyeti çıkış noktamız oldu.

İşaretler, mecazlar, imajlar ve semboller çerçevesinde ilerleyen düşünce, bu yöntemle, geleceğe yönelmede yeni bir dinanizm kaynağı aramış ve hatta bulmuş olur, demek istedik.

Medeniyetini yitirmiş aydınlar yâd uygarlıkların taklit cehenneminde kavrulup dururken, bir diriliş esintisiyle aralarından sıyrılacak olanlar, bu satırlarda, belli belirsiz, yeni bir mayalanmanın ilk çizgilerini sezer gibi olurlarsa, görevin yapılmış olması mutluluğundan bir serinlik ilk sabah çiğlerini düşürmüş olacaktır gecede alev alev yanan ruhumuza kuşkusuz……………………..

Kaynak: Sezai KARAKOÇ, YİTİK CENNET-, 6. Baskı Kasım 1998, İSTANBUL

Bu kitap, Eylül 1974'den Ocak 1976'ya kadar Aylık Diriliş Dergisi nde, 21 Haziran 1976 14 Ekim 1976 arasında Diriliş Pazartesi-Perşembe Günlüğü'nde Zülküf Canyüce müstear ismiyle yayınlanmıştır

SULTAN AZİZİN KATİLİ

M. Raif OĞAN

Sultan Abdulaziz'i öldürten (?) Mithad Paşa'yı Sultan Abdülhamid öldürmedi bil'akis idam cezasını afetti. Peyami Safa Bey tarihî hakikatleri aksine çevirmemelidir.

Mithad Paşa'ya, cinsi beşerden biri olmak bakımından hayatının elim neticesinden ötürü elbette acınır. Ancak ne yokluğunu millî cephede açılmış bir gedik saymak kabil, ne de masumiyetine inanmak mümkündür. Herkes gibi Mithad Paşanın da öğülecek ve öğülmiyecek tarafları vardır, Şöyle ki:

Çok iyi, mükemmel bir validir. Buna mukabil devlet ve siyaset adamı değildir. Şark kültürü zayıftır, garp kültürü hiç yoktur. Bu haline rağmen nefsini çok üstün gören, pek mütehakkim ve hükümdarına karşı lâubalî hareketlerde bulunacak kadar müâşeret ve idare edeblerinden mahrum pek kibirli bir adamdır. Böyle olduğu vesikalarla sabittir. Meselâ: Mithad Paşa aleyhindeki şahadetlerden biri (Ali Süavî) ye aittir ki bu zatın (Sultan Abdülhamid)i sevmediği malum olduğundan beyanını tarafsız saymak lâzımdır. Mithad Paşa hakkında «haddini bilmez» tâbirini kullanmış olması dikkate lâyıktır. Müverrih Cevdat Paşa: «evz'î nabeca ve etvar-ı hodfürûşâne» sah'ibi olduğunu, «Mir'at'ı Hakikat» müellifi Mahmud Celâleddin Paşa «cür'et-i muharribe ile şöhret-şiâr olup her fi'lü âmeli mülâhazâ-i zatiyesine perestişle müstebid birre'y ve istilâya mail» bulunduğunu kaydeylemektedirler. Azamet ve gururu; kendi yazdığı hâtıratında kendisinden hep «Mithad Paşa» **«müşarünileyh Mithad Paşa»** biçiminde bahsetmesile dahi sabittir.

Kendini çok beğenmiş olduğu, hakkın da. 163 üncü madde tatbik olunup hudut dışına attırılırken Mabeyn Müşirine,

— Eğer beni buradan tard ve teb'id ederşeniz Alimallah memleket mahvolur. Ve vapura götürülürken de,— Allah rahmet eylesin bu millete! demesinden anlaşılır.

Bu kadarla da kalmayarak daha ileri gittiğini hâtıratının 197. nci sahifesinden öğrenmekteyiz:

— Teessüf ederim ki Der-saadete avdetimde ne şevketlû efendimizi bu saraylarda, ne de mülkü yerinde göremeyeceğimden ve edilen hatanın ol vakit derecesi taayyün ederse de telâfi mâfat mümkün olamayacağından...Bahsediyor ki, Türk milletinin istiklâl, ve varlığı kendisile kaim imiş gibi konuşuyor. Nefsini büyük ve milletini küçük görmek illetiyle malül olan bu zat sanki Ondöndüncü Lüi gibi.

— **Devlet benim demek istiyor.**

Yalnız arada mühim bir fark bulunduğu unutulmamalıdır. Onrdüncü Lüi Fransayı yükseltmiş bir müstebid, fakat Fransız tarihince güneş kraldır. Mithad Paşa ise hem hürriyet meşumunun hududunu yanlış anlayan, hem de hükümdarına emniyet telkininden âciz kalmış bir muhteris hükümet racülüdür.

Hükümdara yazdığı mektupta:

«Evvelâ. Zât-ı hükümdaranelerine ait olan vezaifi hükümraninizi mutlaka bilmelisiniz. Zira: Bilcümle millet nazarında mes'ul olacaksınız.» Tehdidini savuran bu zat; bir devletin şekli ne

olursa olsun, hükümranlık makamına karşı hükümet ricalinin uymaları lâzım gelen mutad merasim ve nezaket usullerinden dahi nefsini vâ reste sayacak kadar hodbindir; ne gariptir ki mutlakıyet devrinde (Ali Paşa) nın birtaraftan Babıâlinin istiklâlini (Sultan Abdülâziz) e karşı muhafaza ederken diğer taraftan bunu saltanat makamına karşı hürmet vazifesile telifte gösterdiği dirayeti de unutmuş ve onun siyasi olgunluğunu taklit etmeği becerememiş ve hatırlayamamıştır. Halbuki, meşrutiyet ilân olunmuş bulunduğuna göre Âli Paşa'nın ve Babıâlinin durumunu (Sultan Abdülhamid) e karşı temin etmek çok daha kolayı idi. Görülüyor ki Mithad Paşa; İslâm tarihinin «Sahib i re'yu olarak kaydeylediği istikbali gören zamanı ve muhiti takdir ile tedbirlerini ona göre alan bir devlet adamı olamamıştır. Olamaması da tabiîdir. Çünkü: Hürriyet adına hareket eden bu zat; fikirlerinde musir, icraatında müstebiddir. Böyle kendi nefsinde hürriyeti hazım ve temsil edememiş bir zatın, milletine hürriyet verecek kahraman olabileceğini benim kısa aklım bir türlü kavrayamamaktadır. Mithad Paşanın müstakar ve milli bir siyaseti yoktur. Sözleri ve hareketi fevridir, kararlarında sebatı yoktur, icraatının akıbetinden gelebilecek zarar ve faydayı telhis edememektedir. İki hareketinden böyle olduğunu istidlal eylemekteyiz: Bir aralık ne düşündü ise düşündü, ***«Hilâl» ile «Salib»! uzlaştırmak sevdasına düştü.*** Türk bayrağındaki Hilâl'in yanına Salib koydurdu, ki hatıratının 181 inci sahifesinde karıştırdığı bu haltı bizzat hikâye eylemektedir. İkincisi, devletin istiklâl ve hâkimiyetini ecnebi teminatı yâni, mandası altına koydurmağa teşebbüs eylemesidir. Nafia Müsteşarı Odyan Efendiyi Ingiltere Hariciye Nezareti ile temasa memur ederek devleti Aliye idaresine vazolunan Kanun-i Esasi Hristiyanların asayiş ve hukuklarını daha ziyade temin edeceğini ve Devleti Aliye de bu daire-i meşrutayı muahede-i beyne'd-düvel şekline koyabileceğini ve bu hususta hükümetler tarafından talep olunacak teminat ne şekil ve suretle olursa olsun Babıâli rıza göstereceğini» ilan ettirdi. İngiltere Hariciye Nazırı bu talebe. **«Devleti Aliyeye ait dahilî bir iş olup bu hususta Avrupa hükümetlerinin müdahale edemiyecekleri»** cevabını verdi Ayni teklifi İstanbul'da toplanmış olan Tersane Konferansında dahi tekrarlamış ve fakat konferans teklifi kabul etmemiştir. Bu iki teşebbüs; Mithad Paşanın millî siyaset güden bir devlet adamı olmak kabiliyetini asla taşımamış bulunduğunun kâfi delilidir. Türk tarihinde milletin istikbalini feda teklifini yapan yalnız iki kişi görülmektedir: Biri Mithad Paşadır ki hürriyet babası, millet fedaisi. şühedayı ebediyeden sayılmaktadır. İkincisi. «Vatan» cı "Ahmed Emin Yalman" dır ki, Atatürk büyük nutkunda bildirdiği üzere Anadolu istiklâl ihtilâlinin en tehlikeli günlerinde Türk devletinin manda altına girmesini ve Şark vilâyetlerinde Karadenize kadar uzanan bir Ermenistan teşkilini müsait karşılamasını teklif ve tavsiye etmiştir.

Mithad Paşa tarihin malı olmuş bir şahsiyet. olması itibariyle hakkında siyasi görüşü zayıf, âciz bir devlet adamı olduğu hükmünü vermekte mahzur görmüyoruz, ama «Vatan»cı Yal man henüz yaşamakta olduğundan onun hakkındaki hükmü istikbalde Cumhuriyet tarihini tarafsız yazacak müverrihlere bırakarak susuyoruz. Bundan sonra sözü Mithad Paşa'nın vefatına nakledebiliriz:

Mithad Paşanın mahkeme kararıyla, masum ve müdafaa imkânlarından mahrum Sultan Abdülâziz'in katillerinden olduğuna hüküm sadır olmuştu. (Sultan Abdülâziz) in intihar etmiş olduğu bugün artık bir efsanedir. Katli sabittir. Böyle iken (Sultan Abdülhamid II) mahkeme ilâmı ve şer'İ fetvânın hükmünü derhal tasdik etmedi, kararını bir kere de askeri. mülkî ve ilmi ricalden mürekkep bir heyetce tetkikini irade eyledi. Bu tarihi heyet azasından on beşi idam hükmünün tasdiki, onu ise cezanın hafifletilmesi reyinde bulundu. Cevdet Paşa, Kâmil

Paşa ve namus ve faziletleri hiç şüphe götürmeyen daha bir çok zatlar «Mithad Paşanın dahi katilde iştirâkini ve katillerin idamı zarurî bulunduğunu imza ve mühürlerini taşıyan mazbatada beyan eylediler. Bilhassa içlerinde Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşanın

“Hükmi kanunun icrası hukuki mukaddesedendir.” Binaenaleyh şehidi merhum bir padişah olup herhalde ibreti müessire İcrası lâzım geldiğinden hükmi kanunun icrasını efendimizden istirham ederim.» Şeklinde mütalâası; Mithad Paşanın da mücrimiyeti babında her türlü tereddütleri kaldırabilecek kuvvette bir vesikadır, Çünkü; Plevne kahramanının vicdanına ve kanaatine uygun gelmeyecek bir talepte bulunamayacağı herkesçe müsellemdir. Şu halde, bütün bu faziletli ve namuslu zatların vicdanlarından şüphe etmeğe hakkımız olmadığına göre. Aziz Peyami Safa’nın Mithad Paşayı masum zannetmesi -en saygılı tabir ile- masumâne hıffettir. (Sultan Abdülhamid) hükmü infaz ile Mithad Paşa’yı idam ettirse idi elbette katil sayılamazdı. Böyle iken öldürmedi, Taife nefy eyledi. .İdam mahkûmunu katlettirmeyene katil denilebilir mi? Mithad Paşanın mahkûmiyeti kanuni derecelerden sırasile geçerek kat'iyet kesbetmiş idi. Meclisi Vükelânın 3 Şaban 1298 tarihli zabtında görülen aşağıdaki fıkralar bu babda her türlü tereddüdü kaldıracak kuvvettedir:

« — Adliye Nezaretinin 12 Şaban 1298 tarihli tezkerisiyle Mahkeme-i Temyiz Ceza Dairesinin ilâmı evrakı müteferriasile beraber kıraat olundu. Meallerine nazaran Sultan Abdülâziz Han Hazretlerinin vak'ai şehadetlerinden dolayı müttehemlerden Pehlivan Mustafa Çavuş ve Hacı Mehmed ve Cezairli Mustafa ile Fahri Beyin bilfiil katili müteammid ve Ali ve Necib Beylerin fâili müşterek olmak üzere mücrim olduklarına ittifak ve Mahmud ve Nuri ve Mithad Paşaların dahi kezalik faili müşterek olmak üzere mücrim olduklarına ekseriyet ve Seyid ve İzzet Beylerin dahi muini katil olmak üzere mücrim olduklarına ittifakı ârâ ile Mahkeme-i Cinayette hüküm ile cezaları tahdid olunarak iki kıt’a ilâm tanzim edilmiş ve Mahkeme-i Temyiz Ceza Dairesince ilâmların tetkikatı temyiziyesi icra ile Mithad Paşa tarafından verilen lâyiha-i mezkûrede münderic itirazat esbabı mucibesinin beyanile reddedilip Mahkeme-i Cinayet ilâmlarının havi olduğu hükümlerin mevaddı kanuniyeye ciheti tatbikiyisince esbabı fesih ve nakızdan bir şey görülmediği beyanile ilâmatı mezkürenin tasdik edildiği anlaşılmıştır.»

Bu hususda Meclisi Vükelâda geçen sözlerden bazılarını dahi eklemek münasib görülmüştür.

Evkaf Nazırı Subhi Paşa:

Bu işe cür'et edenler memleketin bâisi felâketi olup bilâsebep bir padişahı hal’ ile malını yağma ettiklerinden...

Şûrayı Devlet Reisi Server Paşa:....

Bunlar müccrred ahzı intikam için bu hali tecviz ettiklerinden velev ki katle cür'et edilmemiş olsa bile yalnız, halî' meselesinden dolayı bu adamların katil icab eder.

Şeyhülislâm:

İş bu ilâm usul ve kavaidi umumiye dairesinde yapılmış olup...

Maarif Nazırı Kâmil Paşa:

Bu babda denilecek bir şey varsa o da ila âhiril kıyam katillere lanettir.

Raif Efendi (Paşa):

Buna diyecek birşey yoktur. Zira usulen mehakımden geçen ve bidayetin ve istinafen ve

temyizen tedkik ve rü'yet olunarak kanunen hükmedilmiş ve itiraz edenlerin ifadatı dahi yine kanunen reddolunmuş olduğundan hükmü ilâmın icrası...

Tophane Müşiri Ali Saib Paşa ve Cevdet Paşa:

Mahkemenin hükmü ahkâmı kanuniyeye mübteni olup bu babda denilecek birşey yoktur.

Hariciye Nazırı Asım Paşa:

Kanun dairesinde cereyan etmiş bir muhakeme üzerine verilen hükmün icrası...

Harbiye Nazırı Osman Paşa:

Hükmü kanunun tamamii icrası lâzım geleceğini beyan etmekle...

Meclisi Vükelâ mazbatasının son fıkrası:

«Bıı mesele bir hayli vakitten beri tetkik ve tâmik olunarak Mahkeme-i Cinayetçe lahik olan bükümler ol babda icra kılınan istintakat ve tetkikatı nizamiyeye mübteni olduğu gibi Mahkeme-i Temyizi Ceza dahi mehakimi nizamiyenin talakai intiha iyesi olarak oradan tasdik olunan hükümleri nakzedecek kanunen diğer bir merci olmamasına ve mücazatı kanuniyenin icrası veya af ve tahfifi kanunen hukuki mukaddesçi padişahiden bulunmasına nazara Alerayi icabı menutı iradei senlyel padişahı iduğinin İni mazbata arz ve beyanı müttehiden tezekkür kılındı.»

Bütün bunlara bakıldıktan sonra artık Mihat Paşanın mahkûmiyetini zulüm saymak ve bunu İkinci Abdülhamide yüklemek insafsızlık olur. Böylece derecatı adiiyeden geçerek kat'iyet kesbetmiş, bir ilâmı padişah hemen tatbik ettirmeyerek bir kere daha tetkikini istiyor. O zamanın en büyük ve namuslu ricalinin bulunduğu bu heyettekilerden hiçbiri de cezanın haksızlığını iddia etmiyor, fazla olarak bir kısmı behemehal cezanın tatbiki lâzım geldiği mütalâasında bulunuyor. Bunlardan da birkaç örnek arz ediyoruz:...

“Maddei şehadetten dolayı mahkûm olanlar hakkında verilen ilâm usulen mehakimleri tanzim ve tasdik edilmiş olmasile vâcibülicra iettiğinden . **Nafıa Nazırı İhsan Fehmi Paşa**

« Hükmi kanunun icrası reyindeyim » **Ferik Hafız Paşa**

«Hukmi ilâmın tamami icrası tarafındayım.» **Erkânı Harbiye Reis Vekili Müşir Edhem Paşa**

«İlâmların icrayı hükmü reyindeyim.» **Ferik Asaf Paşa**

«Nizama muvafık olarak mahkemeden geçmiş, Temyiz de hükmü tasdik etmiştir.» **Müşir Ali Nizami Paşa**

« Mahkemelerden geçmiş ve Temyiz de tas dik etmiş olduğundan hükmünü icra farizadandır Ve mutlaka icrası fikrindeyim.» **Hassa Müşiri Rauf Paşa**

«Hükmi kanunun icrası arzusunda bulunuyorum.» **Hüseyin Hüsnü Paşa**

«Hükmi kanunun icrası reyindeyim »**Sadrı Esbak Kâmil Paşa**

«Hasbelkanun bunlar cezaya müstahaktırlar Mahkemei Intihaiye dahi tasdik edip iş ten-bize kalmıştır. Bu adamlar mûstahak cezadırlar.* **Evkaf Nazırı Subhi Paşa**

«Hükmi kanunun icrası reyindeyim.»**Tophane Müşiri Ali Saib Pasa**

«Hükmi vâki kanunen verilmiş olup...»**Hariciye Nazırı Asım Paşa**

«... Hükmi ilâmın icrası emri tabiîdir. Tahfif ve tebdili dahi bir sebebe müstenid olmak lâzım gelir, öyle bir sebep görmüyorum. Görsem arzederim...» **Adliye Nazırı Cevdet Paşa**

«Hükmi kanunun tamamen icrası reyindeyim. **II** **Bahriye Nazırı Hasan Paşa**

«... Hükmi kanunun icrasını Efendimizden istirham ederim...» **Gazi Osman Paşa**

«Hükmi kanunun tamamii icrasını rey ederim.» **Mahmud Nedim Paşa**

«... Hükmi ilâmın icrası beyindeyim.» **Şeyhülislâm Uryanizâde Esad Efendi**

«Mahkeme-i Temyizden tasdik edilmiş olan hüküm muta'dır» **Sadrı Esbak Said Paşa**

Komisyon Âzasından hiçbiri fiilin ademi vukuunu ve mücrimlerin masumiyetlerini iddia etmemiştir. Ekseriyet icrayı mücazat tarafından olup 15 reyi, ve ekalliyet cürmün vukuunu ve mahkûmiyetin sübutunu tasdik etmekle beraber cezanın hafifletilmesini iltizam edip on reyi havi idi. Sultan Abdulhâmid ekseriyetin reylerine uyup hükmi idamı infaz ettirse idi adalet göstermiş olacaktı, halbuki ekalliyetin reylerini iltizam ederek cezayı tahfif eylediğinden şefkat göstermiştir. Böyle olduğu halde nasıl olur da o zalim ve Mithad Paşa mazlûm ve masum sayılabilir burasının idrâki kabil değildir.

Kaynak: **Sebilürreşad, Cilt X Sayı: 234, sh: 132-135**

Not: Bir yerde yanlış var ama, yarın kıyamet günü her şey açığa çıkacaktır. İhramcızâde

ALINYAZISI SAATİ-(1979-1988) Sezai Karakoç

(Onüçüncü Sağnak: *kış sağnağı.*
Ölüm.

Sonra çark bir daha dönecek: diriliş.)

1.
Ve Kudüs şehri. Gökte yapılıp yere indirilen şehir.
Tanrı şehri ve bütün insanlığın şehri.
Altında bir krater saklayan şehir.
Kalbime bir ağırlık gibi çöküyor şimdi.
Ne diyor ne diyor Kudüs bana şimdi
Hani Şam'dan bir şamdan getirecektin
Dikecektin Süleyman Peygamber'in kabrine
Ruhları aydınlatan bir lâmba
İfriti döndürecek insana:
Söndürecek canavarın gözlerini
İfriti döndürecek insana
Ve Kudüs'ü terkettiğin o ikindi
Birinci Cihan Harbi günü vakti
Kan sızdırıyor kaburga kemikleri
Karlı dağlardan indirdiğin atların
Bir evde perdeyi indiriyor bir kadın
Mahşerin perdesini kıyametin perdesini
Ağlıyor yere inen saçları
Göğü yırtan kefen beyazı elleri
**
Ve Kudüs şehri. Gökte yapılıp yere indirilen şehir.
Tanrı şehri ve bütün insanlığın şehri.
Yeşile dönmüş türbelerin demiri
Zamanın rüzgâr gibi esen zehriyle
Ve yatırlar patır patır kaçıyor geceleri
Boşaltıyorlar işgal edilmiş bir şehri boşaltır gibi
Kaçıyorlar Lût şehrinden kaçar gibi
Tuz heykele dönüşmemek için Tanrı gazabıyla
Susmuş minarelerin azabıyla
Yıkılmış cami kubbelerinin ıstırabıyla
Ve şehit kemiklerinin bakışı bir başka bakış
Artık burada taş bile durmak istemez
Ve ay'ı görmek istemez zeytin ağaçları
Eğilerek selâmlamazlar hilâli hurmalar
Artık ne Zekeriya ve ne İsa var

Sararmış bir tomar mı mucizeler
Ölülerin dirilişi şifa veren kelimeler
Ve ne de Miraçtan bir iz
Yerden yükselen kaya
**
Ve Kudüs şehri. Artık yer şehri, toprak şehri.
Bakır yaprakların, çelik gövdelerin, acımasız yüreklerin.
Demir köklerin, tunçtan ve uranyumdan dalların.
Kurşundan çiçeklerin şehri.
Gülle kusuyor ana rahmi
Bomba parçalıyor beynini bebeğin.
Tanklar saldırıyor evlere bir anda ev yok tank var
Uçak var gök yok utanç var
Ve kime karşı bütün bunlar
Masûm insanlara karşı
Binlerce yıl oturdukları yurtta kalmak isteyenlere karşı
Ve kim tarafından bütün bunlar
Roma'nın, Babil'in, Asur'un ve Firavunların
Ve nice milletlerin zulmünü görenler tarafından
Zalime olan öcünü mazlûmdan almak
Zalim olmak ve en zalim olmak
Ve artık ne İbrahim ne Yakup ve ne Musa var
Tersinden okunan Tevrat hükümleri
Karaya boyanmış Mezmurlar
**
Ve Kudüs şehri. İçiyle ve ruhuyla suskun
Göklere kaçmış hayaliyle
Bir pervane gibi ışığa uçmuş gönlüyle
Bir başka âleme göçmüş hakikati
Tanrı katına varmış
İki elini kavuşturup divana durmuş
Hüküm istemiş
Yeryüzüne yeryüzü kadısına
Hüküm ki:
Haksız yere bir insanı öldüren bütün insanlığı öldürmüş gibidir
Ve haksız yere insan öldürenin cezası ölüm
Ve fitne, Arzı fesada verme, daha büyük suç adam öldürmekten
Fitne bastırılıncaya kadar savaşın!
Yeryüzünden fesat kalkıncaya kadar
Ey insanlık, ey insanlar
Ey gündüzden daha gündüz,
Hakikatten daha hakikat Müslümanlar.

2.

Ne kadar uzaktık Dicle'den
Çok yakınında doğmuşken

Dicle ki aşağılarda köpüklerinden
Bir şehir doğurmuş Bağdat'tır bu senin ülken
Bağdat'tır bu kardeşim senin ülken
Ayın Dicle'ye düşüp toprağa yükselmesi yeniden
Ayna koparmak boyuna ayna koparmak güneşten
Açık ve seçik bir fetih kılıçla yarılan güneşten
Senin şehrin benim şehrim ve hepimizin şehri
Bir nehrin şehri ki bizi yıkamıştır ruh ve beden
İçimizde akmıştır gece ve gündüz demeden
Gövdesinde izler benekler taşır Kara Âmid kalesinden
Yaralar kaplan derisini cam gibi süsleyen
Gönül yaraları fizikötesinden
**
Ve bir şehir ki haber verir
Gök yaratılmadan önceki gökten
Zebercet seslerin ev kafesi oluşu
Diş diş bahçe parmaklıkları gümüşten
Hurmalar Dicle'nin çiçekleri peygamber armağanı
Veliler armağanı Bağdat'a doğru gelen
Boyuna gelen bin yıldan beri
Bin bin yıl daha öteye giden
Altın palmiyeler sulh ve sükûn defneleri
**
Görmedim Bağdat'ı ne kadar görmek istemişken
Bizi mahrum bırakmışlar birbirimizden
Kendimiz mahrum bırakmışızdır kendimizi kendimizden
Bağdat ki Kerbelâ şehitlerinin kanıdır harcı
İslâm Uygarlığının Başkenti
Harun Reşit barışı
İmam-ı Azam adaleti
Cüneyd'in gözleri
Geylâni'nin gönlü
Ve Halid'in zikri
Binbir gece ülkesi
Binbir gündüz gerçeği
Fuzuli'nin günü
Leyli vü Mecnun nefesi
Ve Hallaç- ı Mansur'un kanıyla besli
Gece meleği
Yaksam bütün lâmbaları
Çağırmak üzere ateş pervanelerini
Fitili kıssam ışık baharını
Yanmasın aşıkların yüreği
Bir aldanışla bir yanışla
Ulu bir kanışla bir yanışla

**

O çocuğun kederini biliyorum
Kaderi bir ağıt gibi sızdıran gönlüne
Bağdat bir sarnıca ine ine
Yaklaşıyor yeniden derinden derine
Çarpılmanın mermerine

**

Alçılar kırılıyor Lût gölü tuz gibi
Dicle kara bir fırtınada dönüyor fırdolayı
Çatlayan toprak karanlığın anası
Ve su, kurumuş çiçeklerin damıttığı

**

Kitap yüklü develer boğuldu
Ateş yüklü atlar yüzerken yandı
Kördüğümdür halifenin sırrı
At nallarının altında

**

Kuşlar ki boğazları tıkanmış mercandan
Kıyamet habercisi çıkardığı seslerle
Zeytin ezmesi sergisi sonsuz bir asfaltta
Bilyeler üstünde kayan otomobiller göçünde
Bir halk gidiyor burdan bilinmeyen bir yere
Hâtıralarını savurarak sıcak bir rüzgârın küllerine

**

Ve haberci diyor ki: n'oldu Bağdat
Nerde onu koruyan sur ve perde
İnsan ki yaşar eserde
İnsan nerde ve eser nerde

**

Devrilen her taş benim taşım
Yıkılan her ev benim
Benden yıkılıyor hepsi ben yıkılıyorum
Yıkılan benim

**

Ve haberci diyor ki: yıkılan benim
Taşta suda hurmada
Kuş boğazında
Otomobil tekerinde petrol zerresinde

**

Her zerrede ölen benim
Ölen Bağdat benim

**

Ve diyor ki haberci:
Yanan ay sönen gün benim
Çöken akşam gelen geceyim ben

Neden anlamadın bütün bunları sen
Ey Bağdat'ın altın anahtarını küle çeviren

3.

Deniz köpüğünden kurulmuş kubbeler altında
Yıkayan hatıraları incir kamaşmalarıyla
Zeytinde tutuşan akşam mavisi ağıtlar
Güveyi çamaşırları kadar andırıyor baharı
**
Yerin altında bir şehir var yaza mahsus
Rüyalar, pınarları güneşle karıştırıp sayıklar
Ruhumuz, kıyamet aşısıyla damgalı damar damar
Kabirlerde, eski taşlarda, mahzenlerde mahpus
**
Ben Şam'ı bin yıl öncesinden bilirim
Annemin sütü kadar yakın bana
Babamın uğradığı son antik çarşı
Dedemin kılıcını dayadığı surlarına
**
Ey kalbimin içinde uyuyan şehir
Hiç bir uçak hiç bir tren hiç bir otomobil
Hiç bir muştu hiç bir belge hiç bir kanıt hiç bir
Seni alıp bana getirmemiştir
(Beni alıp sana gelememiştir)
**
Niçin göçtün benden ve nereye
Yükleyip gittin ağır kervanını
Neden aldatmadın karanlığın bezirganını
Boyanmış olan sarıya kızıla griye
**
Peygamberlerin türbeleri makamları
Mahallelerinde ağaçlarla çevrili
Altından suların aktığı
Bir sırrı fısıldayan yeşil rüzgârı
**
Tevrat çizgisi Zebur yankısı
İncil sesi Kur'an nefesi
Şam sokaklarının sabah öncesi
Ve güneşi yere indiren öğlesi
**
Atların aşık kemiğine kadar çıkmıştı
Seni son koruyanların kanı
Taşıdıkları yeşil peygamber sancağı
Dalgalanmıştı sağnak sağnak tepelerinde
**
Şehirde adım adım savaş...

Sokak sokak gerileme ve çekiliş
Maveraünnehir'den gelip de durmuş
Huzurunda peygamberlerin. Şimdi geri gidiş...
**
Nereye gidiş? Şehitler ülkesine elbet
Vahyin kanatlarıyla sedefleşen yer
Gecenin günün ortasında cennetler
Sonsuz balkonlardan gül saçılışı sepet sepet
**
Yeniden doğuş diriliş sûru çalınca
Benim geri döneceğim şehir Şam'dır
Bir Başşehre döner gibi dönecek askerler
Belki yorgun, fakat neşelerin en neşesiyle
**
Fırat sana geldiği zaman
Nasıl karşılayacaksın onu
Dicle sana geldiği zaman
Bir diriliş başlangıcı Bir kıyamet sonu —
Nasıl karşılayacaksın onu
**
Taşlarının içindeki cevher
Kederimin madeninden
Toprağın ruhumun yeraltında gezer
Bir gelgit depreminden boğazıma yükselen
**
Şam Şam Şam
Sana hangi kadırgamı göndersem
Sana hangi çektirimi yollasam
**
Sana hangi kucağımı uzatsam
**
Bir nar gibi koparılan Şam
Yabancı ellerce gerçek dalından
Güneşten ayırıp götürülen geceye
Renginden ruhundan anısından soyulan
**
Atların aşık kemiğine kadar çıkmıştı
Dünya yüzüne Allah adını yazan kan
Bir kan ki, İlgaz, Erciyes, Ağrı, Süphan
Dağları ırmaklarından akmıştı coşkun coşkun
**
Ve sonra ne yazık sonbahar büyük bozgun
Çıkageldi Büyük Halk ve Büyük Yurt için
İstanbul'u, Bağdat'ı, Şam'ı kaplayan mâtem için için
Kanatlarıyla siyah siyah bir kuzgun

**

Ama, umutsuzluk yok, en yakın ve keskin günde,
Sonunda dönecek talih, gelecek
Büyük Atlı Çileye batmış İslâm halkı için kurtarıcı
Görünecek ilkin Şam'da der gelenek saati

4.

Bütün dünya mahkûm gibi
Yalnız sen hürsün sabah yıldızı
Bizim zincirle bağlı her yanımız kolumuz kanadımız
Yalnız sen özgürsün sabah yıldızı
Güneş bile lekelenmiş
Yerden yükselen dumanlarla
Ay paslanmış
Geceden sisler ve puslarla
Yalnız sen saf lekesiz ve mâsum
Yalnız sen tertemiz
Gecenin eremediği
**
Gündüzden önce ulaşan
Kendi gönül sırrına
Ve günün soluğuyla sararmayan
Parçalanmaz aydınlık
Ve bölünmez ışık
Alınyazımızın tek ak noktası gibi parlayan
Sabah yıldızı
Bütün gece uykusuz kalsam
Bütün ömür susuz kalsam
Ne çıkar
Seni görürüm mutlak
Sabaha doğru
**
Sabah namazı
Senin kanatlarındır
İnsanı götüren
Hür ve aydınlık ufuklara doğru
**
Yıldızlar çekilir
Ve güneş erteler doğmasını
Ve sana kalır
Zaptedilmez öz vatan gibi
Gökyüzü
**
Ve sabah rüzgârı
Hafif hafif siler
Gözünde birikmiş yaşları

Kadifeden görünmez ellerle
**
Neden ağladın bu gece
Ve dün gece
Ve neden ağladın evvelki gece
Neden söyle
Sabah yıldızı
**
Bırak Beyrut'a ben ağlayayım
Altmış bin ölü verdi
Daha dün
Kardeş kardeşe
**
Ve Irak'ın ve İran'ın
Canım şehirlerine ağlayayım
Ölen kadınlarına ve çocuklarına ağlayayım
Avrupa'dan Rusya'dan Amerika'dan
Kan pahasına alınmış
Ölüm kusan silâhlarla
**
Bir kalb duracaksa
Acıdan ve ıstıraptan
O benim kalbim olsun
Senin kalbin değil
Sabah yıldızı
**
Ağlama ve dayan sabah yıldızı
Kalbin durabilir sonra
**
Bunca acı ve ıstırap levhası karşısında
Oysa sen daha çok lâzımsın
Sabah uyanan insanlara
Tanrı'nın bütün mâsum yaratıklarına
Gülümsemen gerek
Hatırlatman gerek onlara
Yüzyıllarca belki bin yıllarca
Mâsumluğun var olduğunu
**
Umut gibi ışı
Ezan gibi uzan her sabah
Ve rüyasına sız
Uyuyan o çocuğun
**
Bir kalb duracaksa
O benim kalbim olsun

Sınırları belli insan ömrünün çünkü
Ama senin yaşını
Ölüm saatini kim bilebilir
Şanı yüce
Tanrı'dan başka

5.

Bırak ben ağlayayım
Esir pazarında satılan Afganistan'a
Açlıktan milyonları kırılan Afrika'ya
Filipinler' e
Habeşistan'a Eritre'ye Filistin'e
Esaret prangasıyla kıvranan
Kafkaslar Azerbaycan Türkistan'a
Bütün milletlere ülkelere
Irmaklar gibi ben ağlayayım
Sen demir gibi olmalısın
Çelik gibi sabah yıldızı
**
Ceyhun dursun ben ağlayayım
Seyhun dursun ben ağlayayım
**
Sen diriliş yıldızısın
Büyük Tanığısın
Tanrı'ya inanmanın
**
Ve baharda
Tomurcuklanan gül
Senin doğuşunla açar gözlerini dünyaya
**
Seninle uyanmıştır çoban
Çağırmaktadır sürüsünü
Yeni gün taze vakte
**
Seninle uzay aynasında
Keskin sesini ayarlar
Şah horoz
**
Ve yankılar yankılar yankılar
Gökkubbede eşsiz yankılar
Dağlardan dağlara
Ovalardan ovalara
**
Sen demir gibi olmalısın
Çelik gibi
Sabah yıldızı

Kırılacak bir kadeh değilsin
Bu meyhanenin
Kepenkleri inerken
Sen ruhumun rönesansı
Göğe vurmuş yansıması
Kalbin saf aynası
Ve ta kendisisin şafağın
Ta kendisisin sabahın
**
Korkma seni gölgeleyemez
Karanlığın öbekleri
Seni örseleyemez
Sabaha kadar havlayan
Şerrin köpekleri
Çevrende halkalanmış 24 saat nöbette
Peygamber ocağının bebekleri
Yeryüzü melekleri
Kahraman
Asker tüfekleri
*
İçim gece yarılarında
Kömürleşen
Bir boşluk gibi
Onu yakacak ateş Yalnız
Sabah yıldızı
**
O yıldız ki
Tren
Sabah vakti geçerken
Sivas'tan
İlişir göğe
Bir sarı
Bir mavi
İğne gibi
**
Bundan mı ki
Sana
"Sarı yıldız Mavi yıldız"
Demiş halk şairi
**
O yıldız ki
Kur'an diline girmiş
İlk işaret olmuş
Büyük Birliğe
**

Ben onu benzetmem
Mitolojideki gibi
Güzelliğini insandan alan (yer insanından)
Hiç bir şeye
**
Soyut kalsın diye
Onu yakıştırdığım
Güzel olana değil sâde
Güzellik düşüncesine
Güzelliğin ta kendisine

6.

Kimse söndüremez seni
Sabah yıldızı İnsanlığın alınyazısısın
Altın çivilerle çakılmış
Zaman levhasının göğsüne
**
Ürkek bir güvercinin
Kalbi gibi atsa da nabzın
Sen çelik kalesisin secdenin ve sabrın
**
Kerpiç damlara
Sessizce sürünüp geçsen de
Ayın gölgesinde
Belli belirsiz
İletsen de bildirini
Güneşin ilk parlayışıyla
Sönecek çiğ tanelerine
Kimse bilmese de
Yine sen olacaksın
O güneşin gözbebeğinde
**
Güneş yakar
Sen ışıtırsın
Ateş denizinin çalkantılarından
Yüzü bulandıkça onun
Yüzünü aydınlatan
Suyunu durultan
Sen olacaksın onun
*
Ve o kadınlar nereye gittiler
Anne olan sevgili olan o kadınlar
Çocuklarının üzerine titreyen
Kirpiklerinde hep aynı
Sevgi ve merhamet ışığı

O kadınlar gökyüzüne mi çekildiler
Eleğimsağmalara mı göçtüler
Muratlarımızla birlikte Ve şimdi
Erkeklerin kötü alışkanlıklarına özentili
Bir kadınlar seli
Onlar gibi
Kumar içki ve şiddetin esiri
Ve kentte gece yarılarında
Tabanca sesleri
Bir kurşun senin de yüzünü sıyırmıştır
O terör yıllarında
Farketmişsindir sabah yıldızı
**
Yaşatmağa değil
Öldürmeğe inanmış
Diriltmeğe değil
Söndürmeğe kanmış
Bir takım eli silâhlılar
Seni de mutlaka seni de
O sonsuz sükûnet dünyasında
O her kımıldanışın bir altın değer kazandığı cihanda
Ürperttiler titrettiler sarstılar
En sefil bir kapitalizm taklidi
Ve komünizm ciridi
Kendi insanımızı
Ruhumuzu canımızı kanımızı
Eritip emdi, emdi eritti
Bir oyun böyle başladı
Bir oyun böyle gitti
Bir oyun böyle bitti
**
Hayır, sabah yıldızı
Gözümüzün bebeği
Gönlümüzün çiçeği
Sevgili Sabah yıldızı
Oyun bitmedi.
Bitti sanılan bu yerde
Yeniden başlayacak
İndi sanılan bu perde
Yeniden açılacak
Onların istediği gibi değil
Kaderin istediği biçimde
Kan seli olarak değil
Gül sağnağı halinde
Ve yeniden

O anneler o sevgililer
Geri gelecekler
Ve o aydın o yiğit çocuklarını getirecekler
Senin kurşunla yaralanmış
Kana batmış gözlerini
Ruhlarından akan
Ak ve billûr
Bir kevserle yıkayacaklar
Gök gök olacak Yer yer olacak
Ve yeniden başlayacak maceramız
Dünya ve âhiret hayatımız

7.

Ben düşüncede
Yeryüzünü dolaşıyorum
Sen düşünde
Gökyüzünü
Sabah yıldızı
Haritalar çiziyor ruhum
Acının utancın hıncın ve hüznün haritalarını
Umut dağları yükselmese
Muştu, nehirleri beklemese
Denizler denizlere direnmese
Yağmur ağaçlara örtünüş olmasa
Küller içinden çıkmasa
Yepyeni ve güçlü hakikatlerin hayalleri
Hayatın yükünü kim taşıyabilir
Bu ateşten kara parçalarında
Kuşlardan bahsetmek isterim sana
Güvercinlerden kırlangıçlardan
Hurmalardan çiçeklerden
Güllerden ve samanyollarından
Bütün bunlarla
Direniyoruz dünyaya
Yeraltından çıkan taşlarla
Göktaşlarıyla
Hisarlar kuruyoruz
Ölümün kara ölümün pususunca
Büyük savunma
Gecemiz gündüzümüz
Bir rehinden kurtarıyoruz
Tam satılacakken evimizi
Hep cehennemlerden gözlüyoruz cennetimizi
Bir eskiler alayım yankısına çevirmişiz geçmiş günlerimizi
Büyük şelâlelerle akan taptaze sesimizi
**

Sabah yıldızını
Ak yıldızını
Kaybetmiş ülke
 Sevgili ülke
Afganistan
**
Seni andım yine bu gece
Sattılar seni bir gün
Esirler pazarında Rusya'ya
Zavallı Afganistan
Hayır hayır zavallı değil
Kahraman Afganistan
**
Ruhları donmuş şahların
Sana yabancılaşmış aydınların
Attı seni kucağına Rusya'nın
Pakistan'a karşı
Zavallı Afganistan
Hayır hayır zavallı değil
Kahraman Afganistan
**
İleriyi göremediğinden
Habersiz olduğu için gelecekten
Ürküttüğü için kendinden
Attı seni esarete
İstemeden bilmeden Pakistan
Zavallı Afganistan
Hayır hayır zavallı değil
Kahraman Afganistan
**
Dünyayı bir kefeye
Kendini bir kefeye Koyan İran
Yalnız kendine açık
Kendi sorunu dışında sorun tanımayan
Umursamadı yanı başında
Gözler önünde
Çiğnenmesini bir kardeş ülkenin
**
Pakistan, İran, Türkiye
Dağıttılar birliklerini
En düşman ülkeler
Paktlar kurarken
Seni başbaşa koydular kaderinle
**
Ey islâm ülkeleri

Birlik sizin ana ilkenizken
Paramparça oldunuz
Niçin ve neden
**
Hergün biriniz bir ziyafet konusu
Kurda kuşa
Kalanlarınız da giriyor sıraya
Bekliyorlar
Kurban edilme nöbetini
**
Ama Afganistan'ın
Kahraman çocukları
Bir bir can verecek gerekirse
Yurtları mukaddesatları uğruna
**
Hindikuş dağlarında bugün
Bambaşka bir ateş yanıyor
Sönmez bir ateş bir ateş tohumu
Geleceğin diriliş meşaleleri için
**
Bir gün Hayber geçidinden
Kuş uçmaz dağlardan o
Sancak geçecek
Kurtuluş günü olacak o gün
Şehitlerin dirildiği gün
Ebedî anlam ve amaçta

8.

Yeryüzüne ayı indir o bir şehir olsun
Yaklaştıkça büyüyen
Ayrıntıları setleri bahçeleri
Yumuşak çizgileriyle ortaya çıkan
İşte ben o şehri yaşadım yıllarca
İstanbul'da parça parça
Çeşmelerinde ayı yaşadım
Servilerinde ayla birlik bölündüm
Ayla birlik yaralandım
İstanbul mezarlıklarını aydınlatan ayla
Soludum bölük bölük âhiretin
Keskin çizgili özgürlüğünü
Kanlı canlı özgürlüğünü ay kesmesi
İçtim sıcak bir yaz günü içilen buz gibi bir vişne şurubu benzeri
**
Kutsallığın ballı biberli çilekli çile kevserini
İstanbul'dur bu otuz yıl kana kana yaşadığım
Resmim âdeta taşlarına geçti

Ben İstanbul'da dağıldım zerre zerre
İstanbul damla damla içimde birikti
Mermer tozu gelip gelip içimde oluştu bir şehir
Bu yeryüzünden ve gökyüzünden ötedeki şehirdir
O bir kılıçtır Doğu'dan Batı'ya uzanıp
Çin ipeğinden örülmüş şeytan kozasını bölen
Darbeleriyle Batı çeliğini lime lime eden
O Tanrı'nın kılıç halindeki hilâli
İslâm ruhunun kristalleşmiş heykeli
İçimin sesi rüyamın öfkesi merhametimin şehri
İstanbul'a gel oruç günleri gez gör ve dinle derinden
Taştaki oymalarını incele bir er gözüyle
Semerkant'tan kalkıp gelmiş erlerin gözüyle gör her yeri
Camileri mezarlıkları çeşmeleri ve sebilleri
Git Sümbülefendi'ye servilerden sor olup biteni
Merkezefendi'de tüket maddeyi yırt maddeciliğin kefenini
Bağdat'ta ebedî bağı ruhun ve İlâhî hikmetlerin
Şam'da son sının manevî medeniyetlerin
Kozmik bakış metafizik sezgi
**
Bağdat'tan dal Şam'dan yaprak Diyarbekir'den çizgi
Hep İstanbul'da kırık dökük
Parçalanmış silinmiş sönmüş
Hayaletler gibi kaçmış gizliliklere
Loş boşluklara sığınmış kan rengi bir huzur arzusu
Sabah Karacaahmet'ten öten şafak kırmızısında savaş borusu
Sökün eder her sabah ufkun bir ucundan yeniçeriler
Su şırıltısından gök gürültüsüne değin
Bütün seslere düzen vermiş ebedî mehter
Yok olduysa da bu şehir ruhu ruhuma sindi
Ben yaşadıkça o yaşayacak bende
Kimbilir belki o da dirilecek benimle
İslâm Milletinin dirilişinde
O yeniden güneşin güneş ayın ay dünyanın dünya
İnsanın insan olduğu o günde
Ölümün biliyorum ey İstanbul diriliş içindir
Öyleyse indir ruhunun teslim bayraklarını indir göm toprağa
Doğrul ve kalk ayağa
Kemiklerinle etin arasında
Sonsuz güç topla korku ve muştuyla
Mucize muştusuyla
Yüreğim yırtılıyor çınlıyor ağlıyor yüreğim
Fırtına yaprak yaprak dökülüyor
Gecenin tüyleri savruluyor havaya

Ölümümü kutlayan Arz oğullarıyla
Mübarek toprağın anlamından bile yoksun
Taşın demirin mermerin ve tozun metafizik kadrine bile düşman
**
Kâbûs ruhumu çalmak isteyen hırsız
Madde dönüşür bin bir şeye ama ruh kaybolmaz
Altın madeni gibi pırıl pırıl kalır ve solmaz

9.

Ve ben karadan geldim ama denizi üstlendim
Denizi yüklendim âdeta denizle evlendim
Denizle yaşadım denizle öldüm
Öldükten sonra denizin gözlerini gördüm
Denizden denize yükseldim
Birliğin şarkısını işittim dinledim derinliklerinde
Sedeflerinden yapılmış İstanbul camilerinin taşları
Beyaz güvercin kanadı köpüklerinde kubbelerini gördüm camilerin
Bilirim atalarımız denizden yaptılar bu şehri
Ama gizleyerek saklayarak itiraf etmeyerek —
Bursa'dan gelen yeşil bu denizi boyadı gökten sonra
**
Ve trenler şifreli düdükleriyle trajedileri perdelerken
Dönüp bir köşeden ötede kaybolurken
Ben kayalarını denizin ahenkleştirdiği kıyılarda
Gerçeği koğaladım hayal meyal görünen kelimeler arkasında
**
Ve derken birden karaya sıçradım
Ayasofya Padişah türbeleriyle örtülmüş maskelenmiş şehzade mezarlarıyla
Kayboldu o deniz o kentle birlikte Rabbim bildir bana olup biteni
O yeşil ötesi ışığı o güneşi tahlil eden su çizgisini
**
Ve sen ey Avrupa yerin dibine batacaksın bitmez tükenmez suçlarına karşılık
**
Ve derken Ayasofya yüzüme çarpan karanlık
Serin ve kilim nakışlı kızıl gözlü dev bir cam gibi
Ve kılıcımın ucunda Ayasofya küçük bir bilya gibi
Uzatıyorum göklerin kubbesine bir ikram gibi
Gök sofrasında bir çeşni bir garnitür gibi
Kalk ve kavra ruhum bir kadavra gibi olan bu göksel yapıyı
Bir kartal taşırken yere düşmüş
Ve kalakalmış kaldığı yerde
Sonra karanlıklardan çıkan kargalar tünemiş üstüne
Yemişler ötesini berisini
Ey kozmiğin kemirdiği bir kent gibi yükselen yapı
**
Ey Allah'a açılan ve kapanan ulu kapı

Bir at gibi soluyorsun kulelerinle
Deniz öfkenin köpükleriyle benekli
Gel barışın köprüsü ol içimizde dışımızda
Yeniden sularından içelim kana kana
Savaşabilirim bugün bütün dünyayla
Gerekirse
Ruhumuzun susadığı hakikat olan
Evrensel İslâm Barışının zaferi için
Aşk için Tanrı hakikati aşkı için
Göğe çıkan İsa yere insin diye
Fazla çıkardılar göğe —
Gel ey Muhammed ve İsa hakikati
Burada sizi bekleyen bütün bir insanlık var
Bulutlar yaralı insanlar zehir saçan fırtınalar
Kara-düşünce fırtınalarıyla yüklü kurşun levha havalan
Savaşırım doğudan daha doğu
Doğrudan daha doğru olanı bulmak için
Zulme karşı savaşabilirim
İnsan başı yalnız Tanrı önünde eğilecektir
Ebedî hakikat budur
Bunun için savaşırım ben
Bunun için kanım helâl olsun
Şehrimin alnına özgür Tanrı aşkını yazmak
İstanbul'u yeniden Tanrı şehri yapmak
Bunun için savaşırım ben
**
Servi için savaşırım çınar için savaşırım
Tozlanmamış gün doğuşu için
Yıldızlar geceleri yeniden görünsün diye
Tuz deniz damlasında gülsün
Çam denizle gülüşsün
Su tenimizle barışsın
Ruhumuzla ışısın diye
Savaşçıyım ben atalarım gibi
İstanbul için savaşırım
Bağdat'ın dervişlik ortağı
Şam'ın kılıç kardeşi
Olan İstanbul için

Benim güneşimden öteye kimse gidemez
Benim güneşimin üstüne doğmadığı hayat hayat değil
"Benim duvarımdan yüksek duvar haraptır"
Gerçek özgürlüktür kölelik değil
Tanrı'ya kulluk İstanbul olacak yine gerçek özgürlüğün türküsü
Kıyamete kadar söylenecek türkü

10.

KIZKULESİ'NE GAZEL II

Ölümden korkuşun sembolü olan
Ölümden kurtuluşa yol arayan
Zehiri saklayan incir tatlılığında
Yılanı saklayan meyve sepetinde
Bizans mahzenlerinin yarı ışıklı sularında
Örülmüş tabiat ihanetinin masalı
Kuleye giydirilen ipek maske
Hayır bu bir iftira çizilmiş zaman pergeliyle
Metafizik bir dirilişe koşan ermişliğin eliyle

**
Denizin ortasında yükselmiş ışık anıtıdır o
İslâmm denizden güneşe yükselen sütunu gibi
Denizden yükselmiş bir Eyyûb Sultan gecesi mumu gibi
Geceyi gündüze dönüştüren ruh oyunu gibi
Bakireliğin kehânete kurban oluşu değil
Işığın şehre ilk kabul edilip dağıtılışının merkezi
Bizans dirilmek için ummasın ondan medet
O yalnız ve yalnız İslâmın dirilişine işaret
Bir şehâdet parmağı gibi yönelmiş Tanrı'ya
Kelebeği arıyı karıncayı konuk eder
Ördek sürülerini selâmlar martılara el eder
Yaz kış geçişlerinde etrafında döner leylekler
Leyleklere yön belirlemelerinde yol gösterir
Kız Kulesi Galata Kulesine nur gönderir
Giderir Ceneviz karanlığını
Bizans karanlığını her sabah
Her akşam sularda duyduğu müslüman ninnisiyle
Kazır büyük konuşmasını ruhumuzun derinliklerine
Yayar Semerkant kokulu ceviz yaprağı akşamını havaya
Yeşil bir duadır o en büyük aydınlığa
**
Batı güldü yüzümüze
Ama hep arkadan vurdu
Hep öyledir Batı
Ve hep öyle kalacak
Ey, doğunun iki yüzlü, batının iki yüzlülükten de artık yüzlü
**
Hainlikleri ve düşmanlıklarıyla karşılaşan
Saf ve temiz yürekli müslüman
Sen hep yalın kılıçla
Ve yüzyüze
Ve apaçık ilân ederek savaştın
Bunu bir onur işi saydın
Kaybettinse zırhsız savaştığından kaybettin
Müslümanlar
Sizin için büyük hayat tehlikesi var doğuda ve batıda
Batıdan iki defa korkun doğudan iki defa
Korkun demek sakının demek
Yoksa müslüman için korkmak ne demek
Doğu da batı da korksun senden geçmişte olduğu gibi
Korkut ve muştula buyruğunca
Yeniden söyle söyleyeceğini doğuya batıya
Çin, psikolojik incelikler ve duyarlıklar uygarlığı
Gerçekte mahrumdur hakikatin metafizik cevherinden

Onlar ne kadar batılı görünüm alırlarsa alsınlar
Yine emlidirler. Ayinleridir sabah akşam jimnastiği
İdealleri, bütün dünyayı istilâ
Kumların çölleri istilâsı gibi
Ve Hint, ne kadar metafizik görünümlü olursa olsun
Dinleri ve uygarlıkları: düşüncenin gölgesi duyarlık üstünde
Semboller tabiatın soyutlanışından
Onların da dünyayı istilâ niyetleri
Suların ovaları istilâsı gibi
**
Büyük Hakikatin gölgesi burdan vurmuşsa oraya
Kartalın gölgesi düşmüşse toprağa
Aldatmasın kendisini hintli
Kartal uzaklarda sonsuz gökyüzünde
Ve hakikat uzaklarda
**
Ve iki kere tehlikedir Batı senin için
Rusya... buzul, sonsuz kutup soğukluğu...
Dondurucu kış gibi gelip kavurmak ister her yeşili
Karanlık ülkelerden güneşi söndürmeğe gelmiş aydınlık ülkelere
—Yine de tümünde halkları ayırıyorum yönetimlerden
Halkları sürü gibi itiyorlar savaşa
Kullanıyorlar onları kızıl kara sarı esmer zulümler için
Onları nisbeten mazlûm ve hatta mağdur kabul ediyorum—
Ve ateş gibi Batı gittiği yeri yakar
Ruhunu kezzaba batırır insanın
Artık insan onursuz ve idealsiz
Yıllarca ve yüzyıllarca
Amaçsız donmuş kalakalır
Tanrı yardım etmezse
Diriliş ne güç!
Batı, ateş ve duman
Rus, kızıl buz
Hint, boğucu su,
Çin yutan kum çölü
Tanrım, müslüman ne korkunç âfetlerle çevrili!

11.

Tanrım, müslüman, ne korkunç âfetlerle çevrili
Hem âfakta hem enfüste
Hem dışta hem içte
Hem fizikte hem ruhta
Onu koru Tanrım
Ona acı ona yardım elini uzat
Senin halkındır onun halkı
Onu uyandır onu şuurlandır

Ona bilgi ve güç ver
İleriyi görüş gücü ver
O, yeşilin şiiridir
Yeşil şiirdir onun ruhu
Hızır'dır öncüsü artçısı bu halkın
Onlar tek sahibi metafiziğin
Ruh ve hakikat medeniyetinin
Onun uygarlığıdır hayata anlam veren
Aklı da aklı aşanı da fizikötesine götüren
Tabiatı verimlendiren
Ayı ay güneşi güneş eden
Çelişkileri bile ahenk olarak kullanan
Kavisleri bile dosdoğru
Zehir bile onda şifanın buyruğunda
Onlardır güneşi ve gölgeyi yerli yerine koyan
Bu dünya ve öteki dünya, hakikatin gölgesi
Tanrı aşkını yaşayanlardır onlar
Mevlâna görünür bir uçtan
Konya'dan Kubbe-i Hadra'dan
Muhyiddin-i Arabi İmam-ı Gazali
İmam-ı Rabbani ve Hallaç esintileriyle dolu uygarlık
Pancurlar var Hallaç gibi
Yaz sıcağında ruha açılan
Sabrın ve tevekkülün son ucu Geylâni
Halisliğin saf madeni Rüfai
Dünya nakışlarını silmiş kalbden
Kalb ahiret aşısının boyasıyla boyalı nakşi
Ey kalbim sen yine bunları ara
Ve bul yeniden
Çatıda setlerde ufuk çizgisinin olduğu her yerde
Her müslüman gönülde ve yüzde
Bin bir yol gider bir yola varır
Orda kalbimizin fidanı göğerir
Orda gönlümüzün çiçeği açar
Açar bir gün elbet yeniden gönlümüzün çiçekleri
Görülmemiş fizikötesine ait çiçekler
Mesnevi'nin Mânevi'nin
İhyâ'nın Mektubat'ın
İstanbul'un Bursa'nm
Diyarbekir'in Konya'nın
Erzurum'un Bağdat'ın Şam'ın
Kahire'nin ve bütün Afrika'nın
Mekke'nin ve Medine'nin gülleri
Ne tükenmezdir islâmın şehirleri
En büyüğünden en küçüğüne

Hangisini ansam eksik kalır
Sayılmaz güzellikleri iyilikleri
Kuala Lumpur'dan Darüsselâm'a kadar
Ve ayrıntılar ayrıntılar ayrıntılar
Merzifon'da sen gördün mü Kara Mustafa Paşa Cami'inde
Kesik insan başı gibi ağlayan yaşlı çınar köklerini
Gövdeyi geçen kökler —
Hamamlarını ve bedestenini
Gümüşhacıköy'ün camilerini
Mardin'in kaleyi andıran içiçe ve üstüste evleri
Ve kalesinde Hızır Makamı
Ve her kim Mardin kalesini bir kere görmüşse yedi kere görecek demektir —
Ve Bitlis kalesi
Dört mevsim baharı yaşayan Van Dağları
Erek Dağı, orda erilir bala ve tertemiz sırra
Yaşlanmazlığa
Hızır sırrına
Ey zaptedilmez ruh, yine sensin!
Seni hiç bir gem dizginliyemez
Süphan Dağı
Ağrı. Ruh volkanik bir dağ gibi erimiştir orda.
Herşey kurşun ve bakır
Ağırlıklar her yeri çökertmiş
Meteor taşı gelmiş gökten ve yeri yakmış
Küçük Ağrı'da yer yerin dibine batmış
Koparamazsın en ufak taşı bile yerinden
Taşlar eriyip donmuş
Aydan gelmiş bir maden

12.

Yol nedir yolun neresindeyiz
Dönüyor muyuz sonsuz bir dairede
Tarifsiz telâfisi olmayan bir gerilemede mi
Farkedilmeyen ama ansızın farkedilecek olan
İlerlemede miyiz hafif hafif birikip
Birden patlayan
Deprem dalgalan gibi gelip
Sükûneti duruşu blok blok düşüren
Önlenemez bir sonda mıyız
Bütün medeniyetlerin ölümü mü bu
Peki ne kalacaktır geriye
Yoksa tam tersine bir saflaşma mı
Eninde sonunda
Hakikate sahip olduğumuza göre
Rönesansımız dönemine mi girdik
Parçalanma ve bölünme dönemine mi

Ne olup ne bitiyor
Gün nereye gidiyor
Sana kalsa ikindi ya da akşam
Bana kalsa ikinci
İkinci kuşluk ve ikinci
Sabah alacakaranlığı
Çöp ve öz saman ve tane birbirlerinden mi ayrılıyor
Dikenler gülü mü reddediyor
Saklıyorlar mı geleceklerden
Kan boğacak mı hakikati
Sıkarak damarları
Gerilim
Yaralandık mı
Aklımız mı duyarlığımız mı yara aldı
Bütün belgeler yakıldı mı sandık sandık
Bütün sır İstanbul – Bağdat – Şam çizgisinde mi
Ya iki üçgen söz konusu biri dar biri geniş
Darını iç üçgeni söyledim. Geniş
Ya da dış üçgene gelince Afrika'dan Malezya'ya gider ta.
Ve orta daire Kahire – İslâmabat – Mekke...
Dokuz şehir kurtulsun,
Kurtulacaktır müslümanlar.
İnsanlık kurtulacaktır,
Diriliş fikri gitmelidir bu dokuz şehre akırmak gibi
Cennetten çağlayan
Işıklarla yıkanan
Öte yer öte zaman kınalı
Rüya oyalı
Arı gönül aşılı
Tanrım yeniden dirilişin tohumlarını
Saçmamız için fırsat ver
Kötülük ilkesini zayıflat
Direnişini kır yoğunluğunu seyrelt
Doğrulukla doldur doğumumuzu
Peygamberin zamanından bir...
Zaman düşür üstümüze
Hakikat içimizde göğersin
Yeniden o gümüş sükûnet gelsin
İkindilerimizin saatine
Suları dalga dalga arıtan gönüller ve havuza
Can gelsin suya dallarını sarkıtan asmalara
Yapraklardaki toz
Doğudan gelen o atlı silüetinin
Atının ayaklarından çıkan toz
Altın tozundan daha değerli

Bir at ki yanında taşıyor bir başkaldırışı
Bütün başkaldırıları eskitip değersizleştiren başkaldırışı
Bir başkaldırı ötesi medeniyetini taşıyan karnında o at
Ve o atlı
Nereden geliyor o atlı Tanrı aşkından doğan o atlı
Yunus izli Mevlâna çizgili
Muhyiddin-i Arabi gölgeli Gazali hacimli
Develerin hörgücünde saklı hazineler
Moğol atlılarının Dicle'ye döktükleri
O hâzinelerin gizli şifreleri
Ve bin bir Bağdat mitolojisi

13.

En büyük acı şu: insanlık hadım edildi
Hakiki düşünceden gerçek duyarlıktan ve öz bilgiden
Bayrakların ve sancakların gerisindeki sancak söndürüldü
Karanlıktan sunî ışık yapıldı ve gerçek ışık öldü
Hayat dediğiniz ölüm ölüm sandığınız gerçek hayat
Diyarbekir'in yaz sıcağında meyankökü şerbetindeki tatla
Koka-kola zehri arasındaki fark bu
Benim yazlarım ebedîlik yelpazesinin kat kat açılışı
Çamlı ahşap köşklerin pancurlarının aralanışı
Dupduru denizin sonsuzluğa kardeş kabul edilişi
Gidersin yorgunluğunu gecelerin ve gündüzlerin
Yeniden özgürlüğe ve özgünlüğe çıkmak
Bize mahsus görüntüler Bursa İstanbul Konya Edirne
Bize mahsus görüntüler Diyarbekir
Ulu Cami Peygamber Camii Süleyman Camii
İçkale Aslanlı Çeşme
Dar sokaklar kapı içinde kapı uygarlık bu
Kendi uygarlığımız
Yenilememiz gereken
Ve diriltmemiz
Kopyadan taklitten dönmek
Ölümden dönmekten daha zor ama
Varolmanın tek şartı
Kaderin kaderle çarpışması
Kaderin kaderi ertelemesi
Kaderin kaderi yenmesi
Yeniden varolmanın sırrı
Dirilmek ve diriltmek görevi
Ölümün çürütemediği güzellik
Ben o güzelliği söylüyorum
Ben o güzelliği söylüyorum
Ölümün ötesindeki güzellik
**

Ben o güzelliği söylüyorum
Sonbaharın kızıl yapraklarındaki baharı
Ben o güzelliği söylüyorum
Açlık ve susuzluktan sonraki sofraları
Yakıcı çölün derinliğindeki ırmak
Yatır örtüsündeki yeşil sükûnetin bal peteği
Balın içindeki geometri vahyin kanıtı Cebrail izi
Cebrail'in gölge gibi geçerken bıraktığı iz gecede
Ben hep o güzelliği söylüyorum

Sh: 625-678

AĞUSTOS BÖCEĞİ BİR MEŞALEDİR

Böcek ki akıtıyor damla damla ağzından
Üzüm ballarında süzülmüş ağustosu
Titreyen şıngırdayan bir çocuk oyuncağı
Ağustos bu seste
Bu durmayı unutmuş seste
**
Çam diyor ağustos böceği
Çamlara kasideler söylüyor
Tanrı'ya yakarıyor nesli tükenmesin diye
Bu hanedanın
Ağaçlar içinde şah ağaç olan bu hanedanın
**
Ey masalcı adam iftira ettin sen
Bu harikalar harikası böceğe
Onu suçladın tembellikle
En çalışkan onu görüyorum ben
Hiç bir karşılık beklemeden
Yazı ağustosu çamı çınarı
Tanıtıyor bize yazı ağustosu çamı ve çınarı
**
Ağacın dalında güneşe doğru yaklaşarak
Suyun, bir damla suyun değerini altın ediyor
Çiğ damlası bir zümrüttür diyor
Susadıkça eşsiz sesiyle şarkılar söylüyor
İlâhiler okuyor güneşe gönderiyor
Sen bunları levha levha kızart diyor
Bir daha yanmayacak şekilde kızart diyor
Kıyamete kadar kalsın insanlığa uzat diyor
**
Güneşi yakıcı güneş bilen gölgeyi reddeden
Gölgede saklanma kurnazlığını reddeden
Aç kalma pahasına olsa da öten
Susamanın armonilerini en iyi bilen
Mâtemden alevden bir gömlek giyen

510 Yazılar

Yapraktan bir saray ören
Sesini bir şehir gibi boşaltan nehre
Dağlara kırlara ve ormanlara zerre zerre
Sonra kış gelince karıncalar saklanır toprak altına
Herkes bir önlem almıştır o hariç
O hep iyiyi güzelliği yaşamış
Özgürlüğe dalıp çıkmış yalnız özgürlüğe
Öbürleri hep gerçekçilik taslamış
Ama o hep gerçeği aramış
Gerçeği aramağa çağırmış
Ve gerçeği yaşamış
**
Sizin acımanıza gülüp geçiyor
Sizi gidi faydacılar çıkarcılar sizi
Üzülmeyin evi yuvası yok diye
Kışlık erzak biriktirmemiş diye
Sizin acımanıza yok onun ihtiyacı
Sahtedir zaten acımanız
Siz ancak alay edersiniz acımasız —
Özgürlüğün sesidir o ürkmez korkmaz
Titremeden geçer gündüzden geceye
**
Bir başka ağustosta yeniden doğacaktır
Ağaçların tepelerinde güneşe en yakın yerde
Tanrı'nın sırrıyla bir mucizeyle
Oysa nesli kesilmeliydi size göre —
Ama hiç bir zaman hiç bir yerde
Sönmez Tanrı'nın yaktığı meşale
İsterse bir böcekte olsun o meşale
Temmuzda ağustosta ağaçlar cayır cayır yanarken
Yalnız o, odur teselli eden dayanın diyen
Yaşamanın en büyük ilkesi sabrı öğütleyen
Yavru kuşlara masallar anlatarak geceye serine götüren
Adeta güneşle onlar arasına sesiyle bir perde geren
Şırıl şırıl sesiyle onları serinleten
Gözlerine ışıltılı vahalar gösteren
Çeşmelerden su sesleri alıp getiren
Sesiyle — o ufacık gövdesinden tüten —
Dağ gibi sessiz korumasız bahçeyi örten
Herkese her yere mutluluk saçan sevinç serpen
Dünya cehennemine Cennet'i karşı diken
Işık kıyametine mızraklar havale eden
Harbeler gönderen oklar atan sesinden
Ağustos böceği deyip hor gördüğümüz
Minik göğsünde bir koskoca orkestra taşıyan

**

Hiç yere bir şey yaratmamış olanın
Bize gönderdiği bir muştucu o yaratık
Uyarıcı ve muştucu bir yaratık
Tanrı boş yere bir şey yaratmamıştır Anlayan için muştucu duyan için uyarıcı —

**

Ateşle dans eder o güneşle dans eder
Çırçıplak çıkar güneşin karşısına
Belki yaşayamaz güneşi eksik kışta
Fakat ardında unutulmaz bir yaz bırakır

Sh: 679-682

Kaynak: SEZAİ KARAKOÇ, GUN DOGMADAN-Şiirler, 2.baskı, DİRİLİŞ YAYINLARI

P.K. 1279, Sirkeci - İstanbul

ENFORMATİK CEHALET

Hzl: Nabi Avcı

TOPLUMSAL BİR ŞİZOFRENİ YAŞIYORUZ

[Eyüp Can tarafından gerçekleştirilen bu röportaj 30 Temmuz 1995 tarihinde Zaman gazetesinde yayınlandı.]

Türkiye'nin sembol repertuvarının şizofreniye tekabül ettiğini söylüyorsunız. Nasıl bir şizofreni bu?

Nabi Avcı: Şizofreni tabiri belki biraz ağır kaçabilir ama doğrusu Türkiye'de dolaşımda olan sembollere baktığımız zaman, toplumsal sembol repertuvarımızın ana hatlarıyla iki öbekte toplandığını görüyoruz. Birinci öbekte 'Resmi Türkiye'nin sembolleri' var, ikinci öbekte de 'Öteki Türkiye'nin sembolleri' ...

Yani Sembol repertuvarımızı devlet ve halkın ürettiği semboller olarak mı ayrıştırıyorsunuz?

Nabi Avcı: Evet, 'Öteki Türkiye' derken halkın geçmişten devraldığı, günün şartlarına göre revize ettiği veya yeniden ürettiği sembollerini kastediyorum. Resmi Türkiye'nin sembolleri ise sadece 1923'ten bu yana değil, yaklaşık yüz yıldan beri devlet eliyle yeşertilmiş, beslenmiş, imal edilmiş ve empoze edilmiş semboller. Bunlar muhayyel, mutasavver ve bilhassa Avrupalılar nezdinde makbul addedileceği zannedilen bir Türk toplumunun göstergeleri olmak üzere tasarlanmış. Bu sembollerin büyük bir bölümü, "uzun sürmüş" bir toplumsal durgunluk, bezginlik veya bekleme döneminin kendine mahsus şartlardan faydalanılarak, şöyle ya da böyle, en azından resmi düzlemde işe yaramış.

Peki 'Resmi Türkiye'ye karşı 'Öteki Türkiye' kendi sembollerini ne zaman dolaşıma sokuyor?

Nabi Avcı: Kitlesel anlamda 1950 Demokrat Parti'den sonra. Ve özellikle 80'li yıllarda hem demografik haraketlilik, yani kırsal kesimden şehirlere göç, hem dikey hareketlilik, yani insanların gelir düzeylerindeki, toplumsal statülerindeki veya en azından beklentilerindeki, umutlarındaki farklılaşmaların neticesi olarak, işte bütün bunlar neticesi olarak o güne kadar yok sayılan geniş yığınlar ve onların kültürel hamuleleri dolaşıma girmiş ve bunlar beraberinde kendi sembollerini getirmişler.

Nedir bu semboller?

Nabi Avcı: Bu sembollerin büyük bir bölümü geçmişte daha çok dini muhtevalı sembollerdi. Ama günümüzde bunların çoğu, bu muhtevayla irtibatını kaybetmiş gibi görünüyor veya değişikliğe maruz kalmış, içleri boşaltılmış gibi bir görünüm arzediyor. Şimdi elimizde iki sembol öbeğimiz var. Bir: Devletin eğitim aracılığıyla dayattığı resmi semboller. İki: Halkın el yordamıyla geçmişten günümüze taşıdığı, parti müfettişlerinden, tek parti valilerinden, jandarmalardan, okul müdürlerinden köşe bucak kaçırdığı ve eline geçen her fırsatta, her ortamda yeniden ürettiği kendi sembolleri.

Peki bunların birbirleriyle ilişkileri nasıl olmuş?

Nabi Avcı: Zaman zaman çatışarak, zaman zaman yeni bileşimler, sentezler oluşturarak, zaman zaman paralel yürüyerek ortaya günümüzün Türkiye manzarası çıkartılmıştır... Mesela

tek parti dönemi çatışma, elli sonrasını paralel yürüme, 80 sonrasını de sentezleme dönemleri gibi düşünebiliriz.

Şizofreni zihni parçalanmışlığı netice verir. Bu çatışmacı, bileşimci ilişki böyle bir netice verdi mi?

Nabi Avcı: Elbette verdi. Böyle bir parçalanma var. Hem de her düzeyde var. Her birimiz dünyaya bakarken zaman zaman devletin eğitimde bize kazandırdığı sembollerle bakıyoruz. Zaman zaman ailemizden, sokaktan, folk İslam'dan aldığımız sembollerle... Yani herbirimizin içinde bu semboller çatışması veya ayrışması bir şekilde sürüyor.

Resmi Türkiye' diye nitelediğimiz devlet katında da sürmüyor mu bu çatışma?

Nabi Avcı: Evet, çok doğru, devlet katında da sürüyor... Bir bakıyorsunuz en katı resmi uygulamaların içinde Osmanlı'dan kalma tortu-semboller çıkıyor. Dolayısıyla orada da arınmış, saf ve berrak bir resmi repertuvardan söz etmek mümkün değil. O resmi repertuvarın içine de sızmış, halk tarafından benimsenmiş Resmi Türkiye'nin birçok sembolü de var. Yani bunları çok net çizgilerle birbirinden ayırmak mümkün değil...

Peki Siz nasıl bunları çok net çizgilerle birbirinden ayırabiliyorsunuz?

Nabi Avcı: Ben bu ikisinin birbirinden çok net çizgilerle ayrıldığını düşünmüyorum. Her birimizin içinde dediğim gibi ya çatışarak, ya da uzlaşarak yaşıyor bu semboller. Bizler de fert fert bu ikisinin bileşkesiyiz. Bazen biri, bazen diğeri ağır basıyor. Hatta belki de 'Türk halkının pratik zekasının bir neticesi olarak, insanlar her somut durumda, o anda orada hangi repertuvarın sembolleri işlerine geliyorsa onu kullanıyorlar. Ve ben bu yüzden uzun bir süredir bir toplumsal şizofreni yaşıyoruz diyorum.

Bu parçalanmışlığın ana kaynağı nedir?

Nabi Avcı: Eğer çok geri gidecek olursak, Batılılar'ın bizden çok daha iyi çelik üretmeyi başarmalarından beri...

Espri yapıyorsunuz herhalde?

Nabi Avcı: (Gülüşmeler) Espri gibi gelebilir ama işin aslı biraz böyle gerçekten. Bu işin kaynağında Batı'nın en başta askeri bakımdan güçlenmesi yatıyor. Yani onlar denizlere, karalara hakim olunca kendi sembollerini dayattılar.

Kim karalara ve denizlere hâkimse kafalarda da onun sembolleri iktidara geliyor. Dolayısıyla ordusu, donanması güçlü olan kazanıyor. Sembollerin gücü bu noktada askeri ve maddi güçle ilişkili bir biçimde gelişiyor...

Batı da yaşanan hu gelişmeye karşılık., Osmanlı'nın güçten düşmesi sembollerin üretimini de mi etkiledi?

Nabi Avcı: Tabii... Buradaki kritik nokta üretim. Yani siz kendi hayatınızın maddi çerçevesine hakim olamadığınız zaman sembollerinizi de üretmiyorsunuz, kendi hayatınızın maddi çerçevesine hakim olmak derken, bunun içerisine çelik üretmek de giriyor, alfabe üretmek de giriyor, pedagojik teknikler üretmek de giriyor.

Çocuklarınızı nasıl eğiteceksiniz?

Sokaklarınızı, şehirlerinizi nasıl tanzim edeceksiniz?

Ekmeğinizi nasıl yoğuracaksınız?

Yani gündelik hayatın en basit işinden, en büyük işlerinize kadar kendi üretiminize dayanıyorsanız, sembollerinizi de üretiyorsunuz demektir. Bu temelde karşılıklı bir ilişki... Kendi sembollerine sahip çıkanlar, yaşadıkları hayatın maddi çerçevesini de ona göre tanzim edebiliyorlar, bu çerçeveyi kendi bildikleri gibi tanzim edebilenler, sembollerine sahip çıkabiliyorlar. Karşılıklı... Ama şu bir gerçek: Bu ülkede uzun yıllardır kendimize ait sahici semboller üretemedik, çünkü gündelik hayatımızın maddi unsurlarını doğru bildiğimiz gibi tanzim edebilme gücüne sahip değiliz...

27 Mart seçimleri Refah Partisinin -büyük ölçüde- kazanmasıyla birlikte Türkiye ciddi bir sembol savaşına sahne oldu. Kendimize ait sahici semboller üretemediğimize göre kıran kırana süren bu savaş da neyin nesi?

Nabi Avcı: Ben bunu çok sahih bir çatışma olarak görmüyorum. Sahici bir tarafı yok. Yani tabanda, halkta böyle bir çatışmayı hak edecek bir kutuplaşma yok. Bana kalırsa yukarıda, özellikle devletin etrafında öbeklenen aydınlar tarafından sürdürülen çatışmanın gerisinde, başka bir takım ciddi gerçek çatışma konularını örtbas etme telaşı yatıyor. Çok basitinden söyleyelim mesela; insanlar ekmek derdinde, geçim derdinde ve dünya muvazenesinde şerefli, haysiyetli bir yer edinme derdinde.. Buna karşılık yukarıda üretilen çatışma konularına bakın, laiklik-antilaiklik, Alevilik-Sünnilik...' Bunların hiçbirinin bu reel gerilimle alakası yok. Tam tersine bu sözde gerilim konuları, reel gerilimin tansiyonunu düşürmek için uydurulmuş yapay gündemler olarak görebilir.

Bu söylediğiniz de çok komplocu bir yaklaşım olmadı mı?

Nabi Avcı: Son söylediğim komplocu bir yaklaşım içerdiğini biliyorum. Bu kadar komplocu olmayı gerektirecek bir tezgâh yok denilebilir. Ama bunun netice itibarıyla,' birilerinin işine yaradığı açık.

Mesela kimlerin işine yarıyor olabilir?

Nabi Avcı: Mesela, dünyadaki dengelerin değişmesini istemeyen; herkesin, her toplumun gündelik hayatını hem de zorla tanzim etmek isteyen güçlerin işine yaradığı kesin...

Başlangıçta bu sembol çatışması kendisini çok da ironik yerlerde göstermedi mi?

Nabi Avcı: Yani 'yeşil kaldırımlar-sarı kaldırımlar, yağmur duası yağmur bombası, Hitit Güneşli amblem-camili amblem...' gibi...

Bunlar neye takabül ediyor?

Nabi Avcı: Bunların büyük kısmı cehaletimize tekabül ediyor.

Yağmur duasının ne olduğunu bilmiyorlar. Kaldırım meselesinde de amblem meselesinde de taraflar karşılıklı cehalet yarışmasında. Doğrusu ben bunların hiçbirinin reel toplumsal gündemin ciddi bir yerine oturduğunu düşünmüyorum. Ama bunlar çok kolay üretilebilen çatışma konuları. Yani işin içinde cehalet var, kolaycılık var, slogancılık var. Dikkat ederseniz bu yapay gündem konuları üç-beş sloganın etrafında dönüyor. "Türkiye laiktir, laik kalacak" veya "laiklik dinsizlik demek değildir..." Bunlar sloganlar ve slogan düzeyinde hiç bir şeyi tartışamazsınız., derinlemesine tartışamazsınız.

İnsanların giderek sloganların, hatta sembollerin arkasına sığınmaları nasıl bir ruh halini

gösteriyor?

Nabi Avcı: Bence bu bir ruh halinden ziyade bir zihin durumuna işaret ediyor. Yani bu zihin durumundan yola çıkarak Türkiye'de eğitim sisteminin, entelektüel seviyenin ne olduğunu kolayca kestirebilirsiniz. Hiç bir konuyu derinlemesine ele alamazsınız böyle bir ortamda. Faydalı tartışmalar giremezsiniz. Bugün Türkiye'yi bu hale getirenler, kötü eğitim sisteminin entelektüel seviyesizliğinden, medyanın sulandırdığı zihinsel ortamlardan istifade ediyorlar.

Kitle iletişim araçlarının, Sanayi Devrimi ile malların ve sermayenin serbest dolaşımından sonra sembollerin dolaşımını gündeme getirmesi ile bu dunun arasında bir ilişki var mı?

Nabi Avcı: Hayır. Enformasyon toplumunda sembol dolaşımının öncelikli yer alması daha çok veri, enformasyon üretimi ve giderek bilgi üretimi meselesine tekabül eder. Oysa bugünkü slogan üretiminin ne veriyle, ne enformasyonla, ne de bilgi ile bir alakası yok. Aksine bunları üretemediğimiz için ortalığı sloganlar kasıp kavuruyor. Yani o alandaki üretim düşüklüğü, bu olumsuz durumun nedenlerinden biri olarak görülebilir.

Bir dönem arabaların arkasında :Atam izindeyiz', Hak geldi, batıl zail oldu' çıkartmalarını gördük. Yapısal olarak içeriği farklı da olsa tavır aynı değil mi?

Nabi Avcı: Bu farklı çıkartmaları yapıştıranların ilk fırsatta birbirlerini boğacakları zannedilir değil mi?

Oysa alakası yok ve söylediğin gibi yapısal olarak bir farklılık yok bu tavırlarda. Güzel bir örnek verdin. Sloganlaştırılmaması gerektiği halde sloganlaştırılmış ilkeler, çıkartmalar şeklinde arabaların arkasına yapıştırılıyor. Ama bütün arabalar aynı sokaktan geçiyor, hepsi aynı mahallelerde oturuyor. Yani beklersiniz ki farklı sloganları savunanlar. Boğaz Köprüsü'nü geçtikten sonra, farklı yerlere gitsinler, farklı yaşama tarzlarını müşahhaslaştırsınlar. Böyle bir şey yok. Bir sel felaketinde bütün arabalar aynı selin içinde sürükleniyor. Arabanın arkasında ne yazarsanız yazın. Bir de bu sembollerin insanlar için özel bir önemi vardır. Özellikle dini sembollerin bu kadar basit ele alınmasının hiç bir mantığı yok. Meselenin özüne aykırı çünkü bu tavır. İnsanlar kendilerini tatmin etmek için bu şekilde sloganların arkasına sığınıyorlar... Ve bir çatışma alanı varmış gibi oluyor.

Fakat entelektüel gündemimiz de bu duruma uygun bir tavır sergiliyor. Üç entelektüel bir araya gelince Bir arada yaşamanın yollarını aramaya koyuluyorlar..

Nabi Avcı: (Gülüşmeler) Çatışmalar ne kadar yapaysa, uzlaşma önerileri de o kadar yapay. İnsanlar çatışmıyorlar ki uzlaşsınlar. Daha doğrusu insanlar orada çatışmıyorlar ki orada uzlaşsınlar. İnsanlar başka yerlerde varsa gerilim, onun kavgasını verirler. Yani bugüne kadar Türkiye'de halkın Bir arada yaşamanın yolu nasıl olacak?" diye bir arayışa girdiğini gördünüz mü?

Bu halk her türlü suni ve gerçek gerilimlere rağmen zaten birarada yaşıyor. Eğer siz bir uzlaşma önereceksiniz gerçekten toplumsal tekabülü olan alanlardaki çatışmalara yönelin. Türkiye'deki gelir dağılımının düzeltilmesi için uzlaşmaya çalışalım, buyrun. Mesela bankaların özelleştirilmesi tartışmasını yapalım. Asıl gerilim orada çünkü. Eğitimin özelleştirilmesi, demokratikleştirilmesi... Asıl çatışma buralarda...

Oluşturulmaya çalışılan kutuplaşmanın bir sahiciliği yok. mu?

Nabi Avcı: Yok, ben o kadar mekanik bir kutuplaşma olduğunu zannetmiyorum. Çünkü

insanlar artık kendilerini tek bir kimlikle tanımlamıyorlar. İsmet Özel in bir şiirin hatırladım şimdi: 'Kaldırımlarda demokrat . Otobüslerde dindar'... İnsanlar yerine ve zamanına göre - dindar oluyorlar, demokrat oluyorlar, fakir oluyorlar, zengin oluyorlar. Yani ceplerinde yüzlerce alternatif kimlik kartı var.

Bu aynı zamanda bir kimliksizlik sendromu değil mi?

Nabi Avcı; Evet bir kimliksizliğin ifadesi. Türk insanının günü kurtarmak konusunda anlaşılmaz bir becerisi var. Dolayısıyla günü kurtarmak için alternatif kimliklerinden işine yarayanı kullanıyor. Bu kadar pragmatik bir toplumda da o tür mekanik gerilim olmaz. Çünkü herkesin cebinde alternatif kimlikler var. İnsanların ceplerinde bir tek kimlik kartı olursa, onları aynı çatı altında toplayabilirsiniz. Böyle bir şey yok ama toplumun şirazesinden çık-ması. odaksızlaşması biraz da bundan kaynaklanıyor.

Bu noktada kitle iletişim araçlarının rolü nedir?

Nabi Avcı: Bu iki taraflı bir ilişki. Hem kitle iletişim araçları bu odaksızlaşmayı kolaylaştırıyor; hem de bu odaksızlaşma kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasına yardımcı oluyor. Yani ikisi birbirini besliyor. Televizyon çıktığı için insanlar şizofrenik bir dünyaya sürüklenmiyorlar. İnsanlar şizofrenik bir dünyaya yöneldikleri için belki de televizyon gibi bir araç çıkıyor. Yanı bunların arasında kesin neden sonuç ilişkisi kuramayız. Bunlar birbirini besleyen süreçler.

Bir iletişim bilimci olarak televizyonu: Şirazesi olmayan, modern dünyanın tecessüm etmiş hali' olarak tanımlıyorsunuz. Aynı zamanda da bir televizyon kuruluşunun yayın danışmanlığını sürdüyorsunuz. Böylece modem bir günaha eşlik etmiş olmuyor musunuz?

Nabi Avcı: Televizyon yayıncılığının kendisinde bir şiraze, bir odak aramak manasızdır, bulamazsınız. Televizyon kaotik bir dünyadır. Birbirinden mahiyet itibariyle farklı programlar, aralarında anlam bağlantısı olmaksızın birbirlerini izlerler. Bir eğlence programını bir haber programı, haberi drama, dramayı spor, sporu reklamlar izler.. Bunların arasında da hiçbir anlamsal bağ yoktur. Burada tek tek programların ve programcıların bir günahı yok.. Sorun televizyonun kendisinden. .

Odaksızlaşmadan kastınız bu mu?

Nabi Avcı: Biz yazılı kültürden yetişmiş insanlar olarak, bize sunulan dünyalarda anlam bütünlüğü ararız. Televizyon denilen bu kaotik dünyada illa bir anlam aramamız gerekirse, bu anlamı tek tek programların içinde aramak gerekir. Yani tek tek programlar içinde anlamlı şeyler yapmak mümkündür Ama tek tek programların anlamlı olması, televizyonun bütününü anlamlı kılmaya yetmez.

Böylece siz her gün bu anlamsızlığa eşlik, etmiş oluyorsunuz...

Nabi Avcı: Öyle... Bu çelişkiyi biz her gün, her saat yaşıyoruz. Televizyonla ilgilenen insanlar olarak, biz şu anda modern dünyanın çelişkilerini en yoğun biçimde yaşayan insanlardan bazılarıyız.

Siz de bir şizofreni mi yaşıyorsunuz?

Nabi Avcı: Tabii, tabii... Tam bir şizofreni...

Çıkış Yolu söz konusu mu?

Nabi Avcı: Bunun çıkış yolu, bu dünyadan kaçmak. Televizyonsuz gazetesiz bir dünyaya

kaçmak...

Hucley'in Ada romanındaki gibi bir ada mı bulmak lazım?

Nabi Avcı: Belki de... Bireysel kaçış mümkün olabilir de, toplumsal kaçışlar imkansız.. Bu bir kader belki...

Çözüm yok mu?

Nabi Avcı: Ha bu kendi içinde belki çözümünü de taşıyordur. Ama onu şu anda bilemiyorum... Çok olumsuz bir tablo çizdik galiba. Ama insanların zihnindeki parçalanmışlık her alanda kendini hissettiriyor. Bilimde de, sanatta da yaşanıyor bu... Bir çıkış yolu var aslında, pek dikkate almadığımız. Bunları ancak çok tutkulu hayatlar bir araya toplayabilir. Mesela şiir, dua, müzik. Hayatı kendi aslı hüvviyetine büründürme çabası... Buralarda belki kısmi toparlanmalar mümkün olabilir. Direkt televizyon için söylemiyorum ama modern dünyada yaşayan insanların sığınabileceği adacıklar olarak bunlardan söz edilebilir.

Enformatik. Cehalet' kitabınızla yaşadığınız çağı karikatürize ederek anlatmıştınız. Eskilerin malumatfuruş tanımlamasına uyduğunu söylediğiniz bu benzetmenizde Türkiye nereye oturuyor?

Nabi Avcı: Doğrusu bu anlamda Türkiye'nin diğer ülkelerden farklı yerde durduğunu düşünmüyorum. Çünkü sanayi toplumuna mahsus, gelişmiş-az gelimiş, gelişmekte olan., gibi tanımlamalar gittikçe açıklayıcı olmaktan çıkıyor. Aynı toplum içinde üç-beş çağ bir anda yaşanabiliyor. Türkiye'de bugün durum böyledir. Yani hem basit tarım toplumunun izlerini, hem sanayi toplumunun izlerini hem de enformasyon toplumunun izlerini aynı anda yanyana birarada görmeniz mümkündür.

Bu bütün dünya için söz konusu değil herhalde?

Nabi Avcı: Diğer ülkeler için çok net konuşamam ama Türkiye'de böyle. Türkiye'de, hatta bazen tek tek fertler, hayatlarının bir tarafını değerlendirirken sanayi toplumunun yetiştirdiği bir insan gibi, bir başka zaman ve zeminde de enformasyon toplumunun bir üyesi gibi hareket edebilir. Bu da kendi içinde parçalanmışlığa ve biraz önce sözünü ettiğimiz çok-kimlikliğe ve dolayısıyla kimliksizliğe işaret eder.

En ücra bir mezrada, topraktan yapılmış bir evin çatısında çanak anten bulunması gibi mi?

Nabi Avcı: Bu da bir örnek ama sadece bu değil. Bunu sağlayan etmenlerden sadece bir tanesi çanak anten.

Klasik Türk edebiyatının televizyon gibi obur bir aracı uzun bir süre besleyebileceğini sanmıyorum' diyorsunuz. Kendisine özgü kotaları da olan bir televizyonu siz nasıl doyuruyorsunuz?

Nabi Avcı: Biz de doyuramıyoruz. Zor yetişiyoruz. Televizyon gerçekten çok obur bir alet. Biz derken bütün Türk televizyonlarını kastediyorum. Bütün farklı görünme iddiasına rağmen programlar birbirinin kopyası televizyonlarda. Farklı özgün bir şey yapmaya kalksanız yetişemiyorsunuz. Çünkü inanılmaz obur bir araç televizyon. Karşısına geçip izlerken bunu farketmeyebilirsiniz, ama bir saniyelik bir görüntünün bile hangi emek ve süreçten geçerek oluştuğu düşünülürse bu daha iyi anlaşılır. Bu yüzden araya sık sık anlamsız küpler, yarışma programları, haber programları girer.

Televizyonun asli bir hüviyeti olabilir mi?

Nabi Avcı: **Olamaz...**

Bir konuşmanızda Her şeye rağmen televizyonda bir şeyler yapmak mümkün ama yaptıklarınızın adına doğru koymak şartıyla' diyorsunuz. Asli bir hüvviyeti yoksa adını nasıl doğru koyacaksınız?

Nabi Avcı: O sözü bütünüyle televizyon için söylemedim, belki program düzeyinde bahsedilebilir bundan. Tek tek güzel programlar yapabilirsiniz adım doğru koymak şartıyla...

360 Derece adlı bir program hazırlıyorsunuz. Siz adını doğru koyabildiniz mi?

Nabi Avcı: Benim yaptığım '360 Derece' adlı program aslında televizyon mantığına terstir. Yani iki veya üç kişi çıkıyor, biri konuşuyor. ötekiler dinliyor. Oysa televizyon mantığı bize çok hızlı ve çalışmalı bir tempoyu dayatıyor...

Evrensel bir televizyon mantığı var mı?

Nabi Avcı: Yani en azından şöyle bir anlayıştan söz edilebilir: Değişten ve çatışma ima eden görüntüler kullanmanız gerekir. Kamera hareketleri, ışık, dekor, animasyonlar bütün bunlar sizi bir mantığa -evrensel veya değil- zorluyor. Ancak bu mantıkla program hazırlanırsa insanların izleyeceği kabul ediliyor. Ama bizim programımız öyle değil. Biz bir saat boyunca bir iki adamın suratını gösteriyoruz. Bu, televizyonun mantığına, anlayışına, estetiğine uygun değil. Ama buna rağmen bazı insanlar bu programı zevkle izliyorlar. Demek ki hala eski alışkanlıklarıyla seyrediyorlar.

Arkaik bir iş mi yapıyorsunuz yani?

Nabi Avcı: (Gülüşmeler) Aynen öyle. Biz arkaik kalıyoruz..

> Arkaik sözcüğü geçmişle ilgili bir sıfattır. Birkaç anlamda kullanılabilir:Tarih ve arkeolojide, erken bir dönemi veya 'klasik dönem' öncesi bir arkeolojik kültürü tanımlar. Yunan Arkaik Dönemi (yaklaşık MÖ 800 – MÖ 500).

Bu arkaik tavır televizyonun geleceği açısından bir umut vaad edebilir mi?

Nabi Avcı: Şu anda birşey söylemek zor, belki olabilir. İnsanlar kendilerine sunulan görüntü bombardımanından bıkabilir. Ama olmayabilir de... O yüzden öncelikle insanların algı düzeylerinde bir dönüşün yaşanması gerekiyor..

Aldous Huxley kitle iletişim araçlarının otoriteryen boyutunu, Şimdiye dek. bunca çok bunca azın elinde kalmamıştı biç...' sözleriyle çarpıcı bir biçimde vurgular. Siyasal otorite açısından iletişim teknolojisi nereye gidiyor?

Nabi Avcı: Türkiye'de siyasi iktidarla kitle iletişim araçları arasında çarpık bir ilişki var. Medya bir yandan siyasi iktidarın şeffaflaşmasından bahsederken, kendisi şeffaflaşmaya hiç yanaşmıyor. Çünkü şeffaflaştıkları takdirde siyasi, iktidarla medyanın nasıl 'al takke ver külah oldukları çok net görülecek. Bu da onların etki gücünü layık olduğu seviyeye indirecek. Bu yüzden ilk önce şeffaflaşması gereken medya ve onları yönetenler olmalıdır.

EKRANLARIN ARKASINDA KİMLER VAR?

(A. Şahbaz - N. Avcı, İlim ve Sanat, Mayıs 1985), (Bu yazıda sözü edilen isimler değişmiş olabilir. Ancak çizgi değişmemiştir.)

> Kalem ile ses en azından kılıç ölçüsünde keskindirler, bir başka deyişle, kılıç, yazılı ya da sözlü bir buyruğu yerine getirmek için kuşanılır, ilerleyen teknoloji güçlüleri daha da güçlendirmiştir, onları yalnızca daha güçlü, daha yetkin zorlama ve sindirme araçları ile donatmakla kalmamış, ellerine bir de geçmiş hükümdarların buyruğundakilerle karşılaştırılamayacak ölçüde kat kat üstün inandırma ve kandırma araçlarını bularak vermiştir. Basın çarkı ile radyo ekonomik ve siyasal güçlerin bir yerde toplanmasında büyük katkıda bulunmuşlardır. James Mill -herkes okumayı öğrenirse, mantık ile demokrasinin saltanatı sonsuza değin sağlanır, düşünüşüne inanırdı. **Oysa, tarihsel evrim bunu yalanlamıştır, parasız ve zorunlu eğitimin yayılması ile birlikte, eski basım yöntemlerinin ucuzlaması, giderek de hız kazanması, hemen her yerde egemen sınıfların gücünü kitlelerin zararına attırarak sonuçlanmıştır.** Bunun nedenleri açıktır. Çekiciliği ucuzlukla birleştiren bir gazete, ya reklamcılar -geniş anlamda, seri-üretim ile seri dağıtım sanayilerini, tek elde toplanmış finansmanları denetleyenler- ya kendi çıkarları için kamuoyunu etkilemek isteyen bir kurum ya da merkezi hükümet tarafından paraca desteklenmedikçe çıkarılamaz. Basın özgürlüğünden söz edilen ülkelerde gazeteler reklamcılardan, daha az bir oranda da siyasal partiler ile mali ya da meslek topluluklarından para desteği görürler. Basın özgürlüğünün bulunmadığı ülkelerde ise gazeteleri yalnızca hükümet destekler. Parayı veren düdüğü çalar
>
> Aldous HUXLEY
>
> **Denemeler, Türkçesi: A. Usluata, Cem Yayınları, İstanbul 1976.**

Dünya tarihinde hiçbir iktidar sahibi, bugün Amerikan kitle iletişim araçlarını yönlendiren bir avuç kişinin sahip olduğu imkânlara sahip olmamıştır. Üstelik bu iktidar, hiç de öyle soyut bir «iktidar» değil: bu iktidar, elle tutulur, gözle görülür bir biçimde evlere giriyor, çoluk çocuk dinlemeden milyonlarca insanın zihnini denetim altında tutuyor.

Kitle iletişim araçlarıyla, önce bir dünya imajı çiziliyor, ardından da, çizilen bu imaj hakkında ne düşünülmesi gerektiği kitlelere empoze ediliyor. Bir başka deyişle, üzerinde düşünülecek dünya da, bu dünya hakkında düşünülebilecek şeyler ve düşünme biçimleri de, bu bir avuç insan tarafından tayin ediliyor.

Kendi yakın çevremiz ve yüzyüze iletişimde bulunduğumuz insanlar hakkında sahip olduğumuz bilgiler dışında, dünya hakkında bütün bildiklerimiz veya bildiğimizi sandıklarımız, bize günlük gazeteler. haftalık dergiler, radyolar ve televizyonlar gibi kitle iletişim araçlarından aktarılıyor, benimsetiliyor.

Hangi haberlerin bize ulaştırılması gerektiğine, hangi sırayla ulaştırılacağına dünya imajımızın hangi kelimelerle çizileceğine, hep bizim dışımızda, yüzlerini bile görmediğimiz bu insanlar karar veriyorlar. Bununla yetinmiyorlar, bize ulaştırdıkları bu haberleri ayrıca tahlil de ediyorlar: Böylece neyi nasıl düşüneceğimizi de bu insanlardan öğreniyoruz.

Sözgelişi. Amerikan kille iletişim araçlarında Ortadoğu sorununun işleniş biçimi, bu iktidarın

niteliği hakkında bize az da olsa bir fikir verebilir.

Bugün Amerikan kitle iletişim araçlarının ezici çoğunluğu, Ortadoğu sorununa İsrail'in gözlükleriyle bakar; istisnai sayılabilecek bazı yayın organları da elden geldiğince taraf tutmaya çalışır; ama Amerikan kamuoyu üzerinde etkili olduğu söylenebilecek hiç bir kitle iletişim organı Arap (veya Filistin) yanlısı değildir. Bugüne kadar, gerçekten etkili olan kitle iletişim organlarının hiçbirinde ABD'nin Ortadoğu sorununda yanlış tarafı tuttuğunu söyleyen çıkmamıştır.

Bugün Amerikan kitle iletişim araçlarını yönlendirenlerin temel ilkesi hedef kitleye görünüşte pek çok alternatifler sunmaktır: ancak bu alternatiflerin hepsi temelde sözkonusu iktidar sahipleri taralından belirlenir. İktidar sahiplerinin işi bununla da bitmez. Sıraladıkları bu alternatifler üzerinde nasıl kafa yorulacağını da gösterirler. Sözkonusu edilmeyen alternatifler ise, bu alternatif bolluğu içinde kaynar gider.

Şimdi, bu söylediklerimizi somutlaştıralım:

Amerikan televizyonlarında yer alan bütün millî ya da milletlerarası haberler görüntülü olarak verilir (Yani Türkiye'deki gibi masabaşında oturan bir spiker önündeki kağıttan, radyo bülteni verir gibi haber okumaz). Bütün bu görüntülü haberler sadece üç şirket tarafından görüntülenir, haber haline getirilir ve yayıma sokulur. Bu üç şirket de, kısaca ABC diye anılan Amerikan Brodcasting Companies. Inc.; CBS diye anılan Columbia Broadcasting System. Inc. ve NBC diye anılan National Broadcasting Company'dir. ABC'nin yönetim kurulu başkanı Leonard Goldenson'dur. Goldenson, ABC'nin yönetim kurulunda çoğunluğu oluşturan bir grup yakın arkadaşıyla birlikte bütün programlarda son sözü söyleyen adamdır. Goldenson'un en yakın mesai arkadaşları Leon Hess ve Everett Erlick'tir.

CBS'nin başındaki kişi (Yönetim Kurulu Başkanı), William S. Paley'dir. Paley'in Genel Müdürü nün adı James H. Rosenfield'dır. Rosenfield'in en yakın yardımcısı da, Genel Müdür Muavini Davit Fuchs'tur.

Gerek ABC'de. gerek CBS de, bunlardan başka yüzlerce uzman çalışır; ama milyonlarca insanın izlediği programlar hakkında temel kararları yukarıdaki saydığımız bu altı adam verir. Bu allı adamın altısı da Yahudidir. Amacımız kuru kuruya Yahudi düşmanlığı yapmak değil. Ne var ki, bu olguya «basit bir rastlantı» de denemez.

NBC'ye gelince... NBC, bütünüyle RCA Corporation'a ait bir kuruluştur. RCA Corporation, 1970 yılına kadar David Sarnoffun yönetimindeydi. Davit Sarnoff 1970 yılında ölünce yönetim oğlu Robert'e geçti. Robert Sarnoff 1975'e kadar bu görevde kaldı; daha sonra yönetim sürekli el değiştirdi. RCA yönetim kurulundaki 15 üyeden beşi Yahudi'dir. Bunlar. George H. Fuchs, Julius Koppelman, Roy M. Pollack. 1. Owen Funderburg ve Andrew Sıgler'dir. RCA'nın Yürütme Kurulu'nun 12 üyesinin de altısı Yahudi'dir. Bunlar da yukarıda sayılanların ilk üçü ve Irving K. Kessler, Herbert S. Schlosser (ki daha önce NBC'nin başındaydı) ve Eugene A. Sekulow'dur.

RCA'nın muhasibi Melvin Cornfield ve denetçisi Stanley N. Rosenberry de Yahudi'dir. NBC'nin kendi iç bünyesinde de Yahudi hâkimiyetini görmek mümkündür. Bugüne kadar NBC'nin başına getirilenlerin çoğu Yahudi'dir. Bugünkü Genel Müdür Grant Tinker Yahudi değildir; ancak ondan bir önceki genel müdür Fred Silverman Yahudi'dir. Tinker 1981'de Genel Müdür olmuştur. Bugünkü Genel Müdür Muavini Irwin Segelstein Yahudi'dir. 1981 yılında NBC'nin

Genel Danışmanlığına tayin edilen Richard Salant da Yahudi'dir.

Amerikan Birleşik Devletleri'ndeki bütün televizyon yayınlarını el altında tutan bu güç büyüklerin ciddiye alınabilecek tek rakibi kısaca MBS diye anılan Mutual Broadcasting System Inc.'dir. MBS, 941 radyo istasyonu işletir ancak TV yayıncılığına «bulaşmaz». MBS'nin Yönetim Kurulu Başkanı ve Genel Müdürü de Martin Rubenstein'dir.

Amerika'daki radyo televizyon izleyicilerinin çoğu, bu yukarıda saydığımız »ticarî» şirketlerin dışında «tarafsız» yayın yapan kamu kuruluşları olduğunu düşünürler. Şimdi de kamu kuruluşlarının durumuna bir göz atalım:

Adından da anlaşılacağı üzere bir kamu kuruluşu olan Public Broadcasting System'in (PBS) başında Lawrance Grossnıan vardır. Grossman daha önce de NBC'nin başkan yardımcısıydı. PBS televizyon yayıncılığıyla uğraşır ve ticarî bir kuruluş değildir. Radyo yayıncılığıyla uğraşan kamu kuruluşunun adı da National Public Radio'dur (NPR). NPR'nin başında, öldürülen Senatör Robert Kennedy'nin eski basın müşaviri Frank Mankiewicz vardır.

Grossman da, Mankiewicz de Yahudi'dir.

Sh: 155-158

ENFORMATİK CEHALET VE TELEVİZYON

Kitle iletişim araçları içinde, olumlu ya da olumsuz etkileri en çok tartışılan araç herhalde televizyondur. Sadece bizde değil, en gelişmişinden en geri kalmışına kadar bütün ülkelerde televizyonun etkileri tartışma konusudur. Eğitimciler, siyasetçiler, sanatçılar, «din adamları», her biri kendi bakış açısından, televizyonu tartışıyor. Kimilerine göre televizyon bugüne kadar gerçekleştirilememiş pek çok güzel rüyanın tecessüm etmiş hali; kimilerine göre de televizyon çağdaş bir karabasan.

İster olumlu, ister olumsuz olsun, bütün bu yaklaşımların kesiştiği bir ortak nokta var: Televizyonun mutlak, karşı konulamaz bir etkileme gücüne sahip olduğu varsayımı. Oysa, bugüne kadar yapılan araştırmalar, bu varsayımı hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak bir biçimde doğrulamıyor.

Sözgelişi, bugüne kadar, televizyonla şiddet arasındaki ilişkileri araştıran yüzlerce araştırma yapılmış. Televizyonda yayımlanan ve şiddet öğesi içeren programların, seyircileri —bilhassa çocukları— şiddete özendirdiğini gösteren araştırmalar da var; tam tersine, bu programların bir tür arınmaya (katharsis) yol açarak, olumlu etkiler yaptığını gösteren araştırmalar da.

Bu çelişkiyi, sadece araştırma tekniklerinin yetersizliğiyle veya daha da kötüsü araştırmacıların tarafgirliğiyle izah etmek de meseleyi çözmüyor. Belki mesele, daha derinlerde bir yerde; mesela bu sorunun aslında bir doğru cevabı olup olmadığı noktasında düğümleniyor. Bir başka deyişle, belki de, soruyu böyle sorduğumuz sürece asla cevaplandıramayacağız. Bu ve benzeri sorular, yazılı basının etkilerini araştırdığımız dönemlerden kalma sorular. Oysa (biz onları ne kadar -kitle iletişim araçları» başlığı altında toplamaya ve bir-örnekleştirmeye çalışırsak çalışalım televizyonla yazılı basın arasında bir *nitelik* farkı var. Üstelik, yazılı basının egemen olduğu toplumla, televizyonu tanımış toplum arasında da gözardı edilemiyecek nitelik farkları var.

Denilebilir ki, işte bu iki toplum arasındaki nitelik farklarının neler olduğunu, nasıl ortaya çıktığını gösterebilirsek, televizyonun etkilerini de belirlemiş oluruz. Ama kazın ayağı —ne

yazık ki— öyle değil... Zira bu farklar, sadece televizyonu tanımış olmaktan da kaynaklanmıyor. Televizyon, çevremizi esaslı bir biçimde dönüştüren yüzlerce, binlerce araç-gereçten biri yalnızca, Sözgelişi, *mesafe* kavramımızdaki değişikliği ele alalım. Bu kavramın geçirdiği olağanüstü değişiklikten ötürü, hepimiz, uluorta -artık dünya çok küçüldü-diyoruz. Ama dünyayı böylesine küçülten, acaba sadece, her akşam dünyanın dört bir köşesinde olup bitenleri oturma odamıza kadar taşıyan televizyon mu Yoksa, bütün farklılıkları ortadan kaldırıp, bütün kültürleri kendisine benzetmeye ahdetmiş Batı yayılmacılığının ve dolayısıyla emperyalizm teorilerinin, makineli tüfeğin (silah endüstrisinin), otomotiv, gemicilik, havacılık endüstrilerinin, yabancı dil öğretimi tekniklerinin, beş yıllık kalkınma planlarının, gizli-açık binlerce uluslararası örgütün, bankacılığın ve bunlar gibi açıkça kavramlaştırdığımız binlerce olgu veya oluşumun dünyayı küçültmekteki rolleri televizyondan daha mı az?

(İsterseniz, söylemek istediklerimizi, küçük ama çarpıcı bir örnekle somutlaştırmaya çalışalım: Yazılı metinlerin bir yerden bir yere «naklinde» uzun bir süre telgraf ve teleks makinaları kullanıldı. Bunlar, birim sembollerin tek tek aktarılması ilkesine dayandıkları için Japonca gibi "gereğinden fazla" sembol kullanan bir dilde yazılmış metinleri aktarmada pek kullanışlı olmuyorlardı. Japonlar ise, bu sembolleri makul bir seviyeye indirecek küçük bir devrim yapmak yerine mikroelektronik teknolojisine yüklenerek telefaks aletini icad ettiler. Böylece bütün bir gazete sayfasını, hem de fotoğraflarıyle birlikte, birkaç dakika içinde binlerce kilometre öteye nakletmek ve gazeteleri aynı anda birkaç merkezde birden basmak mümkün halt geldi. Şimdi, küçük dünyamızı biraz daha küçülten hu olayı, Japonlarda devrimcilik ruhunun gelişmemiş olmasıyla mı; Japoncanın kafakarıştırıcı imlasıyla mı; yoksa Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan bombaların Japon bilinçaltına ektiği intikam duygusuyla mı açıklamak daha doğru olur?

)

Ne var ki, bu söylediklerimiz, kitle iletişim araçlarının ve dolayısıyla *televizyonun,* günlük hayatımız, dünya tasavvurlarımız, düşünme biçimlerimiz üzerinde kendilerine mahsus bir etkileri olmadığı anlamına gelmiyor. Bunları söylemekle, sadece, bu etkileri — bütün diğer değişkenleri sabit tutarak— belirlemenin ve kontrol altına almanın güçlüğüne ve hatta imkânsızlığına işaret etmiş oluyoruz.

Televizyonun etkilerini tartışırken, sık sık içine düştüğümüz yanlış soyutlamalardan biri de. televizyon programlarını tek tek ele almamız ve bu tekil programların muhtemel etkilerinden yola çıkarak *televizyonun* etkilerini ölçmeye çalışmamız. Oysa (bir başka yazımızda da gösterdiğimiz gibi (Nabi Avcı, Bombacı Parmenides, İşaret Yayınları, İstanbul 1989, s 148.) dünyanın hiçbir yerinde televizyon seyircileri, bir televizyon programını *kendi kendisinden ibaret bir mesaj* olarak algılamıyorlar. Herşeyden önce, herhangi bir televizyon programı, başka televizyon programlarının arasında veriliyor. Böylece peşpeşe gelen farklı türde programlar, birbirlerini bütünlüyor (veya daha doğru bir ifadeyle *birbirlerini bölüyor)-,* birbirlerinin ilettiği mesajları ya pekiştiriyor ya da hafifletiyor, etkisiz hale getiriyor. Sözgelişi melodramatik bir filmin final sahnesini gözyaşları içinde seyreden milyonlarca insan, on saniye sonra, bir çiklet reklamının hoppa dünyasına savruluveriyor. Aradan üç dakika geçmeden, dünyanın öbür ucundaki insanlarla birlikte maden ocaklarına iniyor; beş dakika sonra bir de gün ışığına çıkıyor ki, bir "Hollyvvood yapımı»nda Üçüncü Dünya Harbi başlamış.

İşte bu yüzden, televizyonun etkilerini, tek tek programlardan yola çıkarak ölçemeyeceğimiz

gibi, bu programların aritmetik toplamına da indirgeyenleyiz. Özellikle, televizyonu bir bilgi, bir enformasyon kaynağı olarak görenler ve sadece bu sebepten ötürü televizyonu olumlayanlar, genellikle bu noktayı görmezlikten geliyorlar. Televizyon, münhasıran enformasyon iletmez; enformasyon + eğlence de üretmez. Bazılarının «eğlendirerek öğretmek, öğretirken eğlendirmek» türünden iyimser ifadelerle formüle ettikleri bir *zihin durumu*, bir *zihni alışkanlık* üretir. Bilginin, bir niyet, bir cehd, bir sabır; kısacası bir hazırlık gerektirdiği düşüncesi bugün artık bir kenara itilmiş; ama yerine yeni iletişim ve enformasyon araçlarının etkilerini de açıklayabilecek bütünleşik bir öğrenme kuramı konulamamıştır. Bu yüzden, günümüzde artık öğrenme kuramlarından değil, öğrenmeme, öğrenerek cahil kalma, öğrendikçe cahilleşme kuramlarından söz edilir hale gelmiştir. Televizyonun bütüncül etkisinin, tek tek programların aritmetik toplamından fazla birşey olduğunu söylerken işaret etmek istediğimiz de işte budur. Ancak bu etkinin boyutlarını bugünden kestirmemiz imkansız. Gerçek «yan tesir»leri ancak birkaç kuşak geçtikten sonra anlaşılan bazı tarım ilaçları gibi, televizyonun zihnin işleyiş ·tarzı üzerindeki etkileri de, ancak ilerde anlaşılabilir. Şu veya bu ölçüde geleneksel eğitim yöntemlerinden yararlanmış, bu yüzden —mesela hafıza gibi— bazı zihni melekeleri hala doğru dürüst işleyen insanlar sahneden çekildikçe, televizyonun ve diğer enformasyon araçlarının gerçek gücü daha açık bir biçimde görülebilecektir.

Tabii o zaman da, bunu görebilenler, Huxley'in Vahşi'sinden daha şanslı olmayacaklar. Nitekim bugün bile, talebelerine televizyon hakkındaki samimi kanaatlerini açıklamaya kalkışan Hocaları mahkemelere sevketmiyorlar mı?

Sh: 95-98

ENFORMATİK CEHALET VE BİLGİSAYAR

> "Jeremy Bentham Onyedinci Yüzyıl'm sonuyla Onsekizinci Yüzyıl ın *başlarında* yaşamış ünlü İngiliz düşünürü. Faydacılığın babalarından. Panopticon adlı eserinde de, beş köşeli yıldız şeklinde bir hapishane tasannu geliştirmiş. Öyle bir hapishane ki bu, yıldızın merkezinden, bütün mahkumların hareketlerini izlemek mümkün. Panopticon lafı da buradan geliyor herhalde: Tüm-görülür-gibi bir laf. Bentham, şaka maka yıllarını vermiş bu tasarıya. Bu uğurda hir senet harcamış. Ama sonunda, tasarısını o dönemin etkili ve yetkili kişilerine benimsetmeyi başarmış. Onun çizdiği planlara göre, İngiltere'nin Millhank kentinde kurulan hapishane, ilk ayrı odalı hapishane olmak "şerefi"ni kazanmış. Dolayısıyle Bentham da, faydacılığın olduğu kadar, modem hapishaneciliğin da babası olmuş. " (Nabı Avcı, **Bombacı Parmenides,** İşaret Yayınları, İstanbul 1989, s. 206.)

İlginç bir rastlantı: yukardaki alıntı, Türkiye'de toplumu daha sıkı bir denetim altına almayı amaçlayan bir ceza kanunu tasarısı münasebetiyle yazılmıştı ve hemen hemen aynı tarihlerde, Amerika Birleşik Devletleri nde de Theodore Roszak, polisiye tedbirlerle, - mesela ceza kanunu vasıtasıyla- değil de, bilgisayarlar marifetiyle toplumu daha sıkı bir denetim altına almak isteyenleri eleştiriyordu. Roszak'a göre, veri akışını denetim altına alarak toplumları denetleyebileceklerini düşünenlerin öncüsü de işte bu Jeremy Bentham'dı.. Böylece, bizim "faydacılığın ve modern hapishaneciliğin babası" olarak takdim ettiğimiz

Bentham, Theodore Roszak'ın gözünde, bugünkü "enformasyon kültü"nün de habercilerinden biri olarak ortaya çıkıyordu.

İste Roszak'ın Bentham ve çömezleri hakkında söyledikleri:

> En ilkel veri işleme araçları bile ortaya çıkmadan evvel sayısal ve olgusal [verilerin] modern dünyada ne kadar önemli bir güç olduğunu anlamış, iyi örgütlenmiş bir siyasî hareket vardı. Bunlar, egzantrik filozof Jeremy Bentham'ın sadık çömezleri olan Ondokuzuncu Yüzyıl İngiliz faydacıları idi. Bunlar, günümüze kadar uzanan entellektüel etkileri sebebiyle, ibret verici bir model oluşturabilirler. Enformasyon kültürünün bütün temel öğeleri bunlarda mevcuttur: Ahlakî tarafsızlık görüntüsü, bilimsel katılık havası ve teknokratik denetim tutkusu... Tek eksikleri: Bilgisayar Benthamcılar, tanrısal bir otoriteyle halkın gözlerini kamaştırıp, yığınların hayranlıkla boyun eğmelerini sağlayacak o harikulade araçdan mahrumdular. Böyle yıldırıcı bir teknolojiden mahrum oldukları için de, sonunda, [Ahlakî tarafsızlık ve bilimsel katılık görüntüsüyle perdelemeye çalıştıkları] ideolojik tarafgirlikleri açıkça ortaya çıktı. Onun için, bunlar [faydacılar], enformasyonun asla "bitaraf' olamayacağını, tepeden tırnağa siyasî nitelikte olduğunu bize hatırlatacak, bir örnek-olay olarak değerlendirilebilir. " [**Theodore Roszak,** The Cult of Information - The Folklore of Computers and the True Art of Thinking, **Pantheon Books, New York 1986, s. 156.]**

Ne Bentham'ın, ne de Roszak'ın kitapları Türkçe'ye çevrilmiş. O yüzden. Türk okuyucusu, gündelik hayatında bin türlü tezahürüyle karşılaştığı bu tezleri entellektüel düzlemde ölçüp biçecek ve karşılaştıracak durumda değil. Hiç kimsenin, yaşadığı günlük hayatın altında yatan felsefi ve tarihî öncüllere aldırmadığı bir dünyada belki bu çok gerekli de değil... Ama, enformasyon teknolojileriyle siyasî ve bürokratik denetim arasındaki ilişkileri tartışanların başucu kitabı haline gelen George Orwell'in 1984'ü Türkçeye çevrilmiş. Hem de temiz ve akıcı bir çeviri bu [George Orwell, **1984.** (Çeviren: Behzat **Tane),** Yağmur Yayınevi, İstanbul 1974.]. Ne var ki, Orwell'in "Ağabey"i, bazen bir şovmen, bazen bir önder, bazen bir köşe yazarı, bazen bir sporcu, bazen de bir televizyon yorumcusu kılığında karşımıza çıkıp gündelik hayatımıza nizamat verdiği halde, Onvell'in 1984 u de, *"Ağabey seni gözetliyor."* ikazları da bizim umurumuzda değil..

Peki öyleyse, batıda enformasyon toplumu/denetim toplumu tartışmalarına kaptıranlar, Orwell'in bu romanından neden bu kadar çok söz ediyorlar?

1984'de Orwell kalkış noktası olarak Stalin döneminin Rusya'sını almakla birlikte, başta kendi ülkesi (İngiltere) olmak üzere bütün Batı dünyasını tehdit eden bir karşı-utopyayı anlatır: Devletin herşeyi denetim altında tuttuğu, en küçük bir aykırılığa ve bireyselliğe izin vermediği; resmî idolojinin bütün tarihi ve dili kendine göre kurguladığı bir toplum... Peki neden 1990 veya 1995 değil de, 1984 ü Orwell'in bu ünlü romanına 1984 adını vermesi, hiç şüphesiz, 1980'lerde başlayan *enformasyon toplumu/gözetim toplumu* tartışmalarını olağanüstü bir sezgiyle öngörmüş olmasından kaynaklanmıyor. O sadece, romanını yerleştirebileceği uygun bir zaman dilimi ararken, "pek de uzak olmayan" bir geleceği gözüne kestirmiş ve bunun için de romanı yazdığı 1948 yılının son iki rakamını ters çevirmiş; o kadar...

Ancak, Orwell'in romanında sözkonusu ettiği uzaktan denetim aygıtlarının prototipleri ve bunların taşıdığı potansiyeller, daha o günlerde, sadece romancıların değil, hangi ideolojik

kampta yer alırlarsa alsınlar, siyasetçilerin de ilgisi ve bilgisi dahilindeydi. İkinci Dünya Savaşı biteli üç yıl olmuştu ve Hitler rejiminin radyoya olan olağanüstü hakimiyeti, henüz sadece kitle iletişim tarihiyle uğraşanların ilgisini çeken bir örnek-olay değildi. Nitekim, daha sonra *demokrasiyle televizyon* arasındaki münasebetleri (veya münasebetsizlikleri) kurcalayanlar da, en azından hangi kavramsal çerçeveyi kullanabileceklerini araştırırken, Nazilerle radyo arasındaki münasebetlerin tarihçesinden epey istifade ettiler.

Ama yine de bu ikisi arasında, yani *nazizm*-radyo münasebetiyle, *demokrasi-televizyon* münasebeti arasında önemli bir fark var.

Bu farkı, Konfüçyüs'e atfedilen ünlü bir deyişi tersine çevirerek daha iyi anlayabiliriz sanıyorum: **"Bir yoksula bir balık verirsen, onu bir gün doyurmuş olursun. Ama ona balık tutmayı öğretirsen, ömür boyu karnını doyurmuş gibi olursun."**

Nazilerin propaganda teknikleri, bir bakıma, yoksula her gün bir balık vermeyi hedefliyordu. Halk, o gün belirli bir konuda ne düşünmesi (veya daha doğru bir ifadeyle ne hissetmesi) gerektiğini Goebbels'ten öğreniyordu. Ama bu, her gün yeni baştan tekrarlanan bir işlemdi. Oysa bu açıdan totaliter rejimlerle demokrasi; radyoyla televizyon arasındaki fark, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan yeni şartlarda, bu işlemin "otomatiğe bağlanması "nı ve sureta bir *kendiliğindenlik* kazanmasını gerektirdi: Televizyon ve onu izleyen, onunla bütünleşen, yardımlaşan diğer ileşitim ve enformasyon teknolojileri, insanlara "balık tutmayı" öğretti. Kitleler, herhangi bir konuda ne düşünmeleri ve ne hissetmeleri gerektiğini öğrenmek için sabah akşam "şeflerin ağzına bakmaktan "kurtuldular." Artık kendi başlarına da olsalar kendilerine öğretildiği gibi düşünebilmenin "tekniğini kaptılar." Yeni iletişim teknolojileri. herkese, kendi "bireyselliğini" dilediği gibi yaşayabileceği yepyeni alanlar açıyordu. Ama çelişki şurada ki, bu alanlar *aynı anda herkese* açılıyordu. Bir başka deyişle, "herkes alabilsin diye" seri olarak imal edilen "bireysellik" imkânları, tam da bu yüzden, yani *seri olarak imal edildikleri için* gerçek bireyselliği imkânsızlaştırıyordu. Ama yine de bu durum, kitlelerde, daha önce pek tatmadıkları bir özgürlük duygusunu köpüklendirdi. Artık, herkes herşeyi "biliyordu"; daha doğrusu herkes herşeyden "haberdar"dı. Simyacıların yüzlerce yaldır binbir ritüelin arkasına gizledikleri formüller işportaya düşmüştü. Artık insanlar, Eczacılar Birliği'nin yayınladığı kodeksi (ilaç formülleri kitapçığını) ele geçirdiği için, her gün eczaneye uğrayıp eczacının münasip gördüğü bir ilacı almaktan kurtulmuş hastalar kadar hürdüler. Gerçi bu "hürriyet" yine o kodeksin çizdiği sınırlar içinde kullanılabilen bir hürriyetti ama, kitlelerin daha önce pek tatmadıkları bir duygu olduğu da açıktı.

Kodeks neden serbest bırakıldı?

Kodeks: çeşitli ilaçların yapılma şekil ve formüllerini içeren derleme kitap.

Evet, kabul etmek gerekir ki, sadece eczacıların değil, sembol trafiğini idare edenlerin de kendilerine mahsus bir kodeksleri vardır ve her toplumda, sembollerin akışını ve kullanım formüllerini denetim altında tutanlar bunu bir iktidar aracı olarak kullanırlar. Hatta, her türden iktidarın özünü işte bu denetimin oluşturduğu bile söylenebilir. Ne var ki, nüfusun, işbölümünün, şehirleşmenin ve bilhassa kültürel demokratikleşmenin *arttığı*; yani sembol trafiğinin alabildiğince *karmaşıklaştığı* modern toplumlarda bu denetimi eski yöntemlerle sürdürmeye de imkân yoktur. Toplumun bütün üyelerini, tıpkı köy topluluğunda veya kabile örgütlenmesinde olduğu gibi, tek tek kontrol altında tutabileceklerini zanneden totaliter

rejimlerin bir türlü anlamak istemedikleri de budur.

Oysa hesap çok basittir: 1000 kişilik bir toplulukta bile, insanların birbirleriyle kurabilecekleri bire-bir ilişkilerin toplamı (n(n-l)/2 formülüyle) 5004995'dir. Demek ki, on milyonluk nüfusu olan küçük bir "disiplinli" toplumda, gözetilmesi ve denetlenmesi gereken bire-bir ilişki hatlarının sayısı, yuvarlak hesap elli trilyonunun üzerindedir (Aslında 50.049-950.000.000'dir ama, yöneticiler birbirlerini daha yakından kollamak zorunda oldukları için bu sayı elli bir trilyonu bile geçer!). Buna bir de ikili, üçlü, beşli.. Gruplaşmaları ve gruplar-arası iletişim hatlarını ilave ederseniz, hesap iyice karışır. Ama yine de, birçok toplumda bu hesabı görebileceğini zanneden aklı evveller çıkmıştır. Daha da çıkacaktır... ve bunlar, yani insanların her an ne yaptıklarını denetim altında tutmayı kafalarına takmış olanlar, bu tutkularını kendilerince meşrulaştırmayı da ihmal etmezler. Bunlar, genellikle kendilerini toplumun babası gibi gördükleri için, yaptıkları işi de toplumu kollamak, ona kol kanat germek, onu "uçurumlara sürüklenmekten kurtarmak" olarak algılarlar.

Biz de onların bu mantığından hareket ederek, "baba'lığa soyunanların toplumla ilişkilerini Konfüçyüs'ün sözünü ettiği "balık vermeye" benzetirsek; bu insanlara her gün elli trilyon balığı tek tek dağıtmak yerine, tümüne birden gazeteler, radyolar, videolar, televizyonlar, bilgisayarlar ve sair "eğitim ve öğretim kurumları" aracılığıyla "balık tutmayı" esaslı bir biçimde belletmek daha akıllıca olmaz mı?

Modern dünyada, toplumlara babalık etmek için kitle iletişim araçlarını yönlendirenler, belki bir komplo kurarcasına bilinçli bir yaklaşımla değil ama, fiilen işte bu soruyu kendi kendilerine sormuşlar ve bugün hep birlikte gördüğümüz üzere, Konfüçyüs'ün bile imreneceği bir "bilgelik" ve maharetle cevaplandırmışlardır. Kitleler, balık tutmayı şaşılacak bir süratle öğrenmişler ve "özgür bireyler" olarak hayatın tadını çıkarmaya başlamışlardır. Tabii babalar da hergün herkese tek tek balık dağıtma külfetinden kurtulmuşlardır. Artık herkese, ne yiyeceğini, ne içeceğini, ne giyeceğini, nerede çalışacağını, nerede dinleneceğini, nereye gideceğini, ne okuyacağını, ne düşüneceğini, neye gülüp neye ağlayacağını. kimi sevip kime kızacağını... ayrı ayrı izah etmeye gerek kalmamıştır. İkinci örneğimizle biraz daha açmaya çalışırsak, yapılan iş, herkesin başına bir eczacı dikmektense kodeksi herkese ezberletmek; herkesin başına bir polis dikmektense ceza kanununu iyice "anlamalarını" sağlamaktır.

Kodekse yan çizmek mümkün mü?

Evet, mümkün. Enformasyon ve iletişim tekniklerindeki gelişmeler, bugün artık *hikmet-bilgi-enformasyon-veri* sıralamasını ve bunlar arasındaki *mahiyet farkım* daha açık bir biçimde görmemizi sağlıyor. İletişim ve enformasyon aygıtlarının *neler yapabileceklerini* gördükçe, bir paradoks gibi görünmesine rağmen, aynı zamanda *neler yapamayacaklarım* da anlıyabilir. Hergün balık yemekten usananlar, umutsuz bir çaba gibi görünmesine rağmen, arka bahçelerine domates, biber, salatalık ekmeye başlıyabilirler.. Hatta gizli gizli haşhaş yetiştirmeye çalışanlar bile var.. Bunlar, "babaların öğrettiği "balık tutma bilgisi"nin de, aslında bir tür gözetim, denetim, bağımlılık ve kölelik vasıtası olduğunu anlamaya başlayanlar... Onun için bu "bilgi" büsbütün yararsız değil.. Bu "bilgi'nin böylesine yaygınlaşıp baskıcı bir nitelik kazanmasından ötürü, birçok kişi, eskiden "balık tutma" dışında nelerin yapıldığını; gelecekte başka nelerin "mümkün " olabileceğini de düşünmeye başlıyabilir. Yine bunun bir sonucu olarak, kitle iletişim araçları yaygınlaştıkça, geleneksel iletişim araçları ve geleneksel iletişim biçimleri kendi safiyetlerine, kendi gerçek kimliklerine kavuşabilirler.

Sözgelişi ***bilgisayar*** * sayesinde ***kitap*** alalade bir nesne olmaktan kurtuluyor. Geçmişte kitabın sırtına yüklenmiş olan enformatik işlevleri bilgisayar kendi üstüne aldıkça, kitabın kendi aslî kişiliğine kavuşması da hızlanıyor ve kolaylaşıyor. Kitleler belirli bir düşünce kodeksi çerçevesinde bir-örnekleştirilmek istendikçe, merkezkaç eğilimler taşıyanlar üzerindeki kışkırtıcı baskı artıyor.

> * Buraya kadar söylediklerimiz, **«Computer-** kelimesini Türkçe'ye **«bilgisayar»** diye çevirmemizin yanlış olduğunu da gösteriyor sanıyorum. Ancak, »bilgisayar» ismiyle ve cismiyle öylesine yaygınlaştı ve yerleşti ki artık tevile başvurmaktan başka çaremiz kalmıyor: Acaba bu kelimeyi, bilgisayarcıların iddialarına da denk düşen bir yorumla, «bilgi-addeder», **«bilgi farzeder», «kendisine yüklenen enformasyon ve verileri bilgi sayar; işlemden getiremediklerini ise bilgiden saymaz»** gibi anlayamaz mıyız?

Bu kışkırtıcı baskılar, sadece ***dışardan*** değil: ***içerden*** de çok anlamlı karşı çıkışlara neden olabilir. Bunun en çarpıcı işaretleri de yine bilgisayar sektöründe görülüyor. Bentham ve çömezlerinin rüyalarını süsleyen bu olağanüstü ***veri toplama, işleme*** ve ***saklama*** aygıtı, aynı zamanda müthiş bir ***dağıtma, çarpıtma*** ve ***yoketme*** imkânını da beraberinde getiriyor. Öyle sanıyorum ki. belirli akademik çevrelerde bilgisayar virüslerinin ortaya çıkış şartları ve özellikle bu virüsleri programlayanların '"psikolojileri" önyargısız bir tahlilden geçirilse, ***kodeksi kendi içinde açmaza düşürme tutkusuyla*** ilgili çok çarpıcı bazı ipuçları bulunabilir.

İkinci ve daha yapıcı bir imkân da, yeni iletişim ve enformasyon teknolojilerinin, (özellikle de bilgisayarın) bütün entellektüel faaliyetleri kendi tekeline alma ve kendi düzlemine uyarlama (daha doğrusu kendi düzlemine ***indirgeme)*** çabalarında yatıyor.

Bugün, bütün beşeriyetin binlerce yıllık bilim, kültür ve sanat mirası. tek bir uygarlığın yapay diline tercüme edilmeye çalışılıyor.

Şüphesiz geçmişte de kendini bütün dünyanın entellektüel varisi olarak görenler olmuştu. Ama bunlar, sözgelişi müsteşrikler, bir başka kültürün zenginliklerine yaklaşırken, ne kadar hoyrat davranmış olurlarsa olsunlar, hiç değilse ellerinde kendi kültürlerinin sahih, yapay olmayan, beşerî titreşimlere duyarlı araçlarını tutuyorlardı. Bugün, ellerinde kameralar ve bilgisayarlarla bütün beşerî zenginliklerin varisliğine soyunanlar ise, herşeyi dijital kodlamaya indirgeyebileceklerini düşünüyorlar. Bunun bir sonucu olarak, bugün, Shakespeare'le televizyoncular; satrançcılarla bilgisayar programcıları arasında kıran kırana bir mücadele sürüyor. İşte bu mücadele, yakında hiç umulmadık sonuçlar verebilir. Buna benzer bir başka çabayı Orwell 1984'iin sonunda şöyle anlatıyor:

-Geçmişe ait edebiyatın büyük bir kısmı bu şekilde tahrif edilmekteydi. İtibarlarından yararlanmak amacıyla, tarihe mal olmuş bazı ünlü kişilerin hatıraları muhafaza edilmek isteniyor; fakat aynı zamanda. başarıları Ingsos felsefesiyle uzlaştırmaya çalışıyordu. Shakespeare, Milton, Byron, Dickens ve diğer bazı yazarların eserleri. Bu yüzden tercüme edilmekteydi. Bu işlem sona erdiğinde, eserlerinin orijinalleri ve geçmişe ait edebiyattan geriye ne kalmışsa hepsi yok edilecekti. Ancak bu tercümeler, kolay yapılan şeyler değildi ve çok zaman alıyordu. 2010-2020 yıllarından önce tamamlanması beklenmiyordu. Elde bulunan geniş çaptaki teknik literatürün de aynı işleme dahi tutulması gerekiyordu. Arıdil'in tamamen benimsenmesi için 2050 yılı gibi sayılabilecek bir tarihin tesbiti, bu tercümeler konusundaki hazırlık çalışmalarına imkân tanımak amacını gütmekteydi.» [Orwell, **1984,** s. 316]

Demek ki daha en az altmış yılımız var! O zamana kadar Shakespeare'in televizyonculara,

satranççıların da bilgisayarcılara bazı şeyleri öğretmesi mümkün...

Sh: 99-106

ENFORMATİK CEHALET VE GAZETELER Mİ?

Gazete okumak, radyo dinlemek psikolojik tiryakiliktir. Zehir, tütün, alkol tiryakileri gibi bu tiryakiler de ancak gömülü bir çaba ile bu durumdan kurtulabilirler. Kişiler, cinayet ve boşanmaları okumaya, resimli romanlara göz gezdirmeye, ya da radyo oyunları ve dans müziği dinlemeye boyun eğdikçe, bu alışkanlık doğrudan dürtülerle birlikte gelen propagandanın etkisinde kalmayı da göze almalıdırlar.

A. Huxley

Söylendiğine göre, dünyanın ilk gazetesi Pekin'de, Milattan sonra Beşinci Yüzyıl'da yayınlanmaya başlamış. Tsing Pao adını taşıyan bu gazete 1935 yılına kadar da yayınını sürdürmüş. Avrupa'da ise —Julius Caesar'ın Açta Diurna'larını saymazsak— gazetelerin geçmişi pek fazla geriye gitmiyor. Bu kıtada ilk düzenli gazeteler 1600'lerde Almanya'da yayınlanmaya başlamış. Kayıtlarda rastlanan en eski Avrupa gazetesi, 1609 yılında yayınlanmaya başlanan Strasborurg Relation. İngiltere'de sürekli yayınlanan ilk gazetenin yayına başlama tarihi ise 1621. İlk günlük İngiliz gazetesi London Daily Courant ise Elizabeth Malett adında bir kadın tarafından 1702 yılında yayınlanmaya başlamış. Bugün, gerek biçim, gerekse muhteva olarak bütün dünya basınını peşinden sürükleyen Amerikan basınının, daha doğrusu Amerikan usulü gazeteciliğin tarihi ise çok daha yeni. Amerikan kolonilerinde yayınlanmaya başlayan ilk gazetenin adı: Publick Occurances Both Forreign and Domestcik... Yani, «Haricî ve Dahilî Cemiyyet Hadiseleri". 1690 yılında Boston'da. Benjamin Harris tarafından yayınlanmaya başlamış. Bu gazete Amerika kıtasında yayınlanmaya başlayan ilk gazete değil yalnızca; bu kıtada kapatılan ilk gazete olmak şerefi de bu gazeteye ait. Çünkü Hârici ve Dahili Cemiyyet Hadiseleri, ilk sayısı yayınlanır yayınlanmaz İngiliz sömürge yönetimi tarafından kapatılmış. Bunun üzerine 1704 yılında yayınlanan Boston News-Letter çıkıncaya kadar kimse gazete falan çıkartmaya kalkışmamış. Daha sonra, Philedelphia'da American Weekly Mercury diye haftalık bir gazete yayınlanmaya başlamış (1719). Bu gazetelerin hemen hepsi çok büyük ebatlı kağıtlara basılıyor, bol bol siyasî haber basıyor ve altı sente (yani pahalı) satılıyor. Dolayısıyla fakir-fukara bu gazeteleri alıp okuyamıyor. Bu durumu gören bazı gazete patronları, Ondokuzuncu Yüzyıl'ın başlarında «penny papers» denilen ilk popüler' gazeteleri yayınlamaya başlıyorlar. Bu tür gazetelerin ilk başarılı örneği New York Sun (Güneş) gazetesi... Biraz daha küçük habere yer veren, gerekirse «haber üreten» bir «halk gazetesi» bu... 1835 yılında J.G. Bentt, gazeteciliğe pek çok yenilikler getiriyor. Birçoklarına göre New York Herald. Amerikan gazeteciliğinin en iyi örneklerinden biri. 1841 yılında yayınlanmaya başlayan New York Tribüne derli toplu bir «başyazı» politikası izleyen ilk Amerikan gazetesi. Bu gazeteyi çıkaran da Horace Greely. Bennet'le Greely'nin gazeteleri 1924 yılında birleşiyor ve ortaya Herald Tribüne çıkıyor.

Gazetecilik tarihinde «tabloid» denilen küçük ebatlı gazetelerin de önemli bir yeri var. Tabloid gazeteler, aşağı yukarı bizim gazetelerin ikiye katlanmışı. 1920 lerde görülmeye başlayan tabloidlerin en büyük özellikleri, çok büyük puntoyla çarpıcı başlıklar kullanmaları; fotoğraf ve sansasyonel haberlere bol bol yer vermeleri. Bu yüzden de biraz okuma yazma bilen herkes bu gazeteleri okuyabilir. daha doğrusu bu gazetelere *bakabiliyor.* Ama hemen

her ülkede bu tür gazetelerin yanısıra pek fotoğraf basmayan, sansasyonel haberlere yer vermeyen ve kendilerine «ciddi fikir gazetesi» diyen gazeteler de yayınlanıyor. İngiltere de The Times, Fransa'da Le Monde, Almanya'da Die Welt, İtalya'da Corriere Della Sera, Mısır'da bir zamanlar El-Ahram ve Tevfik El-Hakim'in editörlüğünü üstlendikten sonraki haliyle El-Ahbar işte bu gazetelerden sayılıyor.

Gazetenin geçmişiyle ilgili bu kısa özet de gösteriyor ki, bugün bizim anladığımız anlamda gazete ve gazetecilik çok yeni bir olgu. Üstelik baskı teknolojisi de sürekli yenileniyor ve bu teknolojik gelişmeler gazetelerin biçimini olduğu kadar muhtevasını da etkiliyor. Son yıllarda gözlemlenen elektronik teknolojisindeki "patlamalar", gazeteleri önce radyo, sonra televizyon ve şimdilerde de teletekst gibi güçlü rakiplerle karşı karşıya bırakınca, bu «etkileme» olmaktan çıkıyor, alt-üst etmeye dönüşüyor. Ama yine de, modern hayatın içinde gazetenin oldukça sağlam bir yeri var. Çünkü gazetenin en büyük dayanağı toplumsal hayatın kitleselleşmesi, insanlar arasındaki ilişkilerin hergün biraz daha özsüz dolaylı ve karmaşık bir hal alması. Bu kitleselleşmenin ve karmaşıklaşmanın altında yatan **«tüketelim, çünkü üretiyoruz»** düşünce tarzının bir türevi, hem de bu düşünce tarzını yaymakta kullanılan en etkili silahlardan biri. Doğrusunu söylemek gerekirse pek az meta, gazete kadar «üretildiği için tüketilir». Tabii bunu söylerken, meseleye, bir gazeteyi bugün kullandığımız anlamda «gazete» yapan öğelerin başında gelen habercilik açısından bakıyoruz. Bir tür «günlük dergi» havasında çıkan ve haberden çok fikir yazılarına dayanan istisnaî örnekleri bu değerlendirmenin dışında tutmak gerekir. Zaten, yılın üçyüzaltmışbeş günü binbir çeşit konuyu okuyucuları adına düşünen ve adına da «köşe yazarı» denilen yazar türü sadece bizde görülür. Bu, *profesyonel anlamda* gazetecilik değildir (İşin garip tarafı, «yazarlık» da değildir). *Profesyonel anlamda* gazetecilik, insanlara, ne tek tek, ne de toplu olarak; ne bugün, ne de yarın; ne evde, ne de sokakta hiçbir işlerine yaramayacak haberleri satabilmek sanatıdır. Gazeteci bunu yaparken sözkonusu binbir çeşit haberi okuyucu için elzemmiş gibi göstermenin yollarını arar ve bulur. Bunu da her defasında bilinçli olarak yapması gerekmez. Gazeteci, neyi «haber» haline getirebileceğini, en ilgisiz insanları bile "ürettiği" haberle nasıl ilgilendirebileceğini adeta meslekî bir içgüdüyle bilir. **Böylece, milyonlarca insan, bir kere bile karşılaşmadıkları ve karşılaşmayacakları insanların mahremiyetlerine bulaşır, onların yapıp-ettikleriyle ve hatta yapıp-etmedikleri ile uğraşır; her sabah okuduğu gazetenin kendisine çizdiği dünya haritasını izleyerek dünyayı tanzim eder.** Böylece, bu dünyada kendisinin de önemli bir yeri olduğuna, bir an için bile gözünü ayıracak olursa dünyanın başını alıp gideceğine... ve daha kimbilir nelere inanır. Her gün, yeni yeni nefretler, yeni yeni muhabbetler kendilerine yeni yeni karşılıklar bulurlar. Buna rağmen, her okuyucu, gazeteyle olan alış-verişini farklı bir kavramsal çerçevede anlamlandırır ya da anlamdırdığını zanneder. Kimilerine göre gazete, yukarıda da söylediğimiz gibi -dünyaya etkin bir biçimde katılmanın» icaplarındandır; kimilerine göre de «bazı şeylerden haberdar olmazsan seni eziverirler»; kimileri için gazete bir «dinlence»dir; kimileri için de «eş dost toplantılarında belirli bir kullanım değeri taşıyan bilgileri edinmenin aracı»dır.

Şimdi, genel olarak bütün kitle iletişim araçlarından, özel olarak da gazetelerden akıp duran bu «bilgilerin, «haberlerin gerçekten ne olup, ne olmadığına biraz daha yakından bakalım.

Hangi bilgi?

Yirminci Yüzyıl'a herkes kendine göre bir ad takıyor. Kimileri de bu yüzyılın «bilgi çağı» olduğunu söylüyorlar. Ancak, bu adlandırma. hemen bir parantez açıp, «bilgi» derken

gerçekte neyin kastedildiğini açık seçik ortaya koymamızı gerektiriyor. Çağımızı bilgi çağı diye adlandıranlar, bununla, kitle iletişim araçlarının geliştiğini, yaygınlaştığını, bunun sonucu olarak da, gittikçe daha çok sayıda insanın daha çok şeyden *hâberdar olduğunu* söylemek istiyorlar. Ne var ki, biraz düşünce, birşeylerden *haberdar olmalaz,* birşeyleri *bilmenin* aynı şey olmadığını kolaylıkla anlayabiliriz. Haberdar olmakla bilmek arasında bir nitelik farkı olduğunu bilmeyenler sadece düz gazete okuyucuları, televizyon seyircileri mi?

Gariplerin Kitabı'nda (lan Dallas, Gariblerin Kitabı. Çev.: İsmet Özel, Yeryüzü Yayınları, İstanbul 1979.), sadece sıradan insanların değil, «halkın eğitim görmesinden sorumlu olanların», hem de bunların «en yüksek düzeyde, en iyi olanlarının» bizzat kendilerinin «baştan aşağı cahil» oldukları söylenir. Bu «en iyiler»in sahip oldukları *bilgi»lerin anlaşılır, «iyi düzenlenmiş» türden bilgiler olması sonucu değiştirmez. **«Zihin etkinlikleri onlara nasıl yürüyeceklerini, nasıl oturacaklarını, bir odada nasıl hareket edeceklerini, bir bardak suyu nasıl içeceklerini öğretmez.»** Halkın öğrenim görmesinden sorumlu olanların —üstelik en iyilerinin— durumu bu olunca, gazetelerle, radyolarla, televizyonlarla ve daha kim bilir nelerle «haber bombardımanına tutulan, Japonların en yeni teknolojik harikalarından Brezilya'daki karnavallara kadar her şeyden «haberdar edilen» halkın nasıl içler acısı bir halde olduğu tahmin edilebilir. Bitişikte oturan komşumuzun bile adını bilmeyen bizler, haritada dahi gösteremeyceğimiz ülkelerin yüzde kaç oranında enflasyonla mücadele etmek zorunda olduklarından ayrıntılarıyla *haberdarız.* Ve bunun böyle olması, bazılarının işlerini kolaylaştırıyor. Kitle haberleşme araçlarının bizi bir dünyadan haberdar ettikleri doğru; ama bu dünya, bizim *yaşadığımız* dünya değil, *haberdar olduğumuz bir dünya.* Bu dünyanın bizi gerçekten ilgilendirip ilgilendirmediğini, daha doğrusu ilgilendirmesi gerekip gerekmediğini anlamak çok kolay. Okuduğumuz gazetenin herhangi bir nüshasını kabaca tarayacak olursanız, verilen haberlerden «haberdar olup olmamanın» yaşadığınız reel hayatla dolaylı ya da dolaysız hemen hiç bir ilişkisi olmadığını göreceksiniz. Şüphesiz, kendinizi biraz zorlarsanız en ilgisiz bir haberi bile kendi hayatınız içinde anlamlı gibi görünen bir yere pekala yerleştirebilirsiniz. Ama göreceksiniz ki, bunu *bütün* haberler için yapmanız mümkün. Demek ki, bütün haberler sizi ancak zihnî bir dolayımdan geçtikten sonra ilgilendirebiliyor.

Nitekim, profesyonel gazeteciler (veya daha genel bir ifadeyle «İletişimciler», hedef kitlelerinde istedikleri zihnî değişiklikleri sağlayabilmek için bu «mekanizma»nın inceliklerinden faydalanmasını çok iyi bilirler. Bir başka vesileyle söylediğimiz gibi, gazetelerde değişik sayfalara serpiştirilen küçük küçük haberler, yorumlar, fotoğraflar arasında okuyucu açısından bir «tesadüfî»lik varmış gibi görünse bile, *düzenleyiciler açısından* durum hiç de böyle değildir. Bunu anlamak için kimi tek bir haberin derinlemesine çözümlenmesi, perde arkasının araştırılması işe yarabileceği gibi kimi zaman da, bir gazetenin *bütününü* hesaba katmak gerekebilir. **Hatta bazen de, gazeteler, farklı günlere yaydıkları bir programla hedef kitleyi etkilemek isteyebilirler: Bugün verilen bir haber, ilk bakışta ilgisizmiş gibi görünse bile, dün verilen başka bir haberin tamamlayıcısı da olabilir.** İşte bu yüzden biz okuyucular bakımından "tesadüfi"olan pek çok şey, İletişimciler bakımından olsa olsa bir meslekî beceri ve ahlak meselesidir.

Sonuç

Bu kısa yazıda, gazeteyi, sadece tarihi gelişmesi ve tek tek okuyucular bakımından ifade

ettiği anlam açısından ele aldık. Gazete dediğimiz «çağdaş olgu»nun daha iyi anlaşılabilmesi için, diğer kitle iletişim araçlarıyla ve toplumsal hayatın diğer düzlemleriyle nasıl bir etkileşim içinde olduğuna da ayrıca değinmek gerekir.

Sh: 81-86

ENFORMATİK CEHALET VE DERGİLER

> Son zamanlarda, New York işçi sendikası yöneticileri üyelerine okuma alışkanlıkları üzerine bir anket göndermişti. Somlar arasında. -Hangi gazeteyi sürekli olarak okuyorsunuz"-, -Hangi gazeteyi en az güvenilir ve gerçeklere aykırı buluyorsunuz?
>
> gibi sorular vardı. Üyelerin yüzde altmışı. gazetesinin New York yöresinde en yalancı basın unsuru olduğunda birleşmiş, ancak, yüzde kırkın üzerinde bir kesimi, o gazeteyi resimli romanları, duygusal ve coşku yaratacak haberleri vermesi nedeniyle aldıklarını belirtmişlerdir. Bu bir olağan video meli ora proboque sorunudur Daha iyiyi görüyor ve onaylıyorum, ancak izlediğim daha kötü olanıdır. Bu durum karşısında, kişinin kendisinin vazgeçmesinden başka hiç bir şey X gazetesinin okuyucular üzerindeki etkisini yok edemez. Psikolojik tiryakiliklere gösterilen hoşgörünün sürdürülmesi pahalıya malolacaktır.
>
> Fiyatı da istenmeyen propagandadır.
>
> Aldous HUXLEY

Kitle iletişim araçlarının, insanların gündelik hayatlarını tanzim etmede birinci dereceden bir rol oynamaya başladıkları kimsenin inkâr etmediği bir olgu... Ancak, tartışma, bu «tanzim etme-nin derecesi, üslûbu, ne oranda «karşı konulabilir» nitelikte olduğu gibi, deyim yerindeyse «teferruata müteallik» konular üzerinde yoğunlaşıyor. Yani, kitle iletişim araçlarının gündelik hayatımız üzerindeki etkisini, baskısını kimse inkâr etmiyor ama, iş bu etkilerin yönünü, doğrultusunu belirlemeye, bu etkilerle mücadele etmeye gelince tartışma başlıyor. Özellikle, kitle iletişim araçlarının bir bütün olarak, gerek tek tek bireyler, gerek aileler, gerekse şu ya da bu nitelikteki «sözde» ya da gerçek «cemaatler» üzerindeki etkilerini bertaraf etme meselesine gelindiğinde tartışmanın boyutları iyice dallanıp budaklanıyor.

…………….

KİTLE KÜLTÜRÜ TARTIŞMALARI

Matbaanın icadından sonra kitap da sıradan bir metâ haline geldi. Kendine göre kuralları olan bir kitap piyasası ortaya çıktı. Bu piyasada kitap kapakları da önemli bir işlev yüklendiler: -Onu alma, beni al! Ben daha renkli, daha çekici, daha güzel, daha canlıyım... İlle beni al!» Bakın, şu anda masamın üzerinde üç kitap duruyor. Üçü de, aynı yazarın, aynı kitabının değişik baskıları.,. Yazar: Ortega Y Gasset. Kitabın İspanyolca orijinalinin adı «La Rebelion de las Masas» imiş. Benim masamın üzerindeki çevirilerin biri İngilizce, ikisi Türkçe. Çünkü kitap Türkçe'ye iki defa çevrilmiş: **Kitlelerin Ayaklanışı.** Çeviren: Seçkin Çağan (May Yayınları, 1968). **Kütlelerin isyanı.** Çeviren: Nejat Muallimoğlu (Bedir Yayınevi, 1976).

May Yayınları'nın bastığı «Kitlelerin Ayaklanışı»nın kapağında bir fotoğraf var: Bir miting meydanında çekilmiş. Kalabalık arka planda. Ön planda bir direk... ve direğe tırmanan üç

kişi. Direğe tırmananlar gömleklerini çıkarmış. Yarı çıplak ya da fanilalı. Arka plandaki kalabalığın onları hoşnutlukla izlediği görülüyor (Yoksa bu kalabalık kameraya mı gülümsüyor?

). Kapakta, sağ üst köşede kırmızı harflerle yazarın adı. Ortada, soldan sağa doğru yükselen hareketli, siyah ve daha iri harflerle kitabın adı: Kitlelerin Ayaklanışı...

Bedir Yayınevi'nin yayınladığı «Kütlelerin İsyanı», kapakta bir matbaa hatasının izlerini taşıyor: Tepede sarı bir dikdörtgenin üzerinde kırmızı harflerle kitabın adı. Onun altında, gümüşî bir dikdörtgenin üzerinde siyah harflerle yazarın adı (Demek ki, yazarın adı önce yanlış basılmış, sonra bu baskının üzeri gümüşî bir dikdörtgenle kapatılarak yazarın adinin doğrusu siyah harflerle tekrar basılmış). Bunların altında da, büyük bir karenin (ya da dikdörtgenin) içinde mürekkep lekesinde, türetilmiş bir resim: Kırmızı ve siyah renklerden oluşan bu resmin ne olduğu tam anlaşılamıyor Adeta, beş-altı kişi kıran kırana dövüşüyor gibi... Çevreye yayılan lekeler kafa, kol ve kan lekelerini andırıyor. Bu kargaşanın çevresinde de hem sivrisineğe, hem de helikoptere benzetilebilecek bilinçli çizgiler.

İngilizce baskının kapağında resim yok. Beyaz zemin üzerinde, bütün kapağı dolduracakmışçasına iri gri harflerle kitabın adı; altta çok daha küçük, italik matbaa harfleriyle yazarın adı. Bütün kapağa serpiştirilmiş irili-ufaklı yedi kırmızı dikdörtgenle komposizyon tamamlanıyor...

Bir bibliomanın not defterinden alınmış gibi duran bu «kapak tasvirlerini neden bu kadar uzattık?

Şunun için: Bu kapaklar, yalnızca üç ressamın değil, hemen her sıradan insanın, 'kitle» denilince kafasına üşüşen çağrışımları, sonra bu çağrışımları kültürüne, dünya görüşüne, estetik anlayışına, kısacası «bilinçli tercihleri» ne göre yeniden biçimlendirişini çok güzel yansıtıyor. Ressamlar, bütün bu renk ve biçim düzenlemelerine tekabül eden duyguların, düşüncelerin bizim gibi sıradan insanların, kitap alıcılarının kafasında da bir yer tuttuğunu düşünerek, onlar aracılığıyla bize kitabın konusu (kitle) hakkında birşeyler söylemek istiyorlar. Neyi?

Kitle kavramının ilk elde çağrıştırdığı «kalabalık», «çokluk», «yığın» gibi kavramların tarihçesi Antik Yunan'a, Eflatunun demokrasiye yönelttiği eleştirelere kadar götürülebilir. Ancak, bu çağrışımların ötesinde, kitle kavramının böylesine yaygınlık kazanması, bugün sosyal bilimlerde kullanılan pek çok kavram gibi, 1789 Fransız İhtilalinden sonradır. Bu yüzden, varlığını Fransız İhtilali'ne borçlu olan pek çok başka kavram gibi bu kavramın da herkes tarafından benimsenen, açık, «bilimsel» bir tanımı yok. Kavram, kullanan kişinin kendine biçtiği yere göre bir anlam kazanıyor. Bu niteliğiyle, kitle kavram^, kullanan kişinin olaylara hangi açıdan baktığını, tıpkı Ondokuzuncu Yüzyıl romancıları gibi, kendisini nasıl *dışarda* ve hatta *üstte* tutarak soruna yaklaştığını belirlememizi kolaylaştıracak bir kıstastır. Sözgelişi. Sosyal Bilimler Ansiklopedisi yazarına göre, herkesin ayrı bir kitle anlayışı var: Politikacı için kitle, seçim döneminde desteğine ihtiyaç duyduğu kişiler demektir. Sömürgeci Avrupalı içinse kitle, Süveyş Kanalı'nın doğusunda, Ekvator çizgisinin güneyinde veya Vistiil ırmağının öte yakasında yaşayan, sanayileşmemiş, cahil insanlar demektir.

Kitle kavramının içeriğindeki bu bulanıklığın ve ideolojik yükün bir başka nedeni de, 1789'dan sonra, ihtilal-öncesinin zorunlu kıldığı ittifakların bozulup bozulup yeniden

kurulması; bu hercümerc içinde ortaya çıkan toplumsal sınıfların ve çıkar gruplarının sınırlarındaki belirsizliklerdir. Daha_sonra ortaya çıkan bilimsel, teknolojik, demografik, siyasal ve toplumsal dönüşümler de, dikine ve enine toplumsal hareketliliği alabildiğine artırarak, bu belirsizliğin üstüne tuz biber ekmişlerdir. Marx'ın sınıf kavramı için geliştirdiği ölçütler de kitle kavramındaki bu bulanıklığı gidermek için atılmış adımlar olarak değerlendirilebilir. Ancak, yine onun kullandığı «yedek sanayi ordusu» ve «lümpen proleterya» gibi kavramlar da, kolaylıkla, sınırları belirsiz kitle kavramına sokulabilir. Öte yandan, Ondokuzuncu Yüzyıl liberalizminin de, kitle kavramına kendi programı doğrultusunda farklı anlamlar yüklediğini görüyoruz. Mesela J.S. Mili için kitle, akla yönelik bir tehdittir ve artık (Ondokuzuncu Yüzyıldan sözediyoruz) «fertler kalabalık içinde kaybolmuşlardır.» [J.S. Mili. **Hürriyet,** Çeviren: M. Osman Dostel, MEB, İstanbul, 1963, s. 126]

Mill'in kitleler karşısındaki bu olumsuz tutumunda yalntz olduğu söylenemez. Kendi döneminde de Tocqueville ile Burckhardt daha sonra yüzyılımızın ilk çeyreğinde de Ortega y Gasset ve J. Bende gibi düşünürler bu olumsuz tutumu hararetle paylaşacaklardır. Bunlardan, Ortega'nın kitabına, daha doğrusu kitabın kapağına yukarda kısaca değindik. Şimdi o kapağı birlikte aralayalım ve Ortega'nın söylediklerine biraz daha yakından bir göz atalım.

Ortega ne diyor?

Ortega'nın 1930 yılında yayımlanan **Kitlelerin Ayaklanışı** adlı kitabı, çok geçmeden bellibaşlı dünya dillerine çevrilmiş ve kendisinden sonraki kitle tartışmaları üzerinde derin izler bırakmıştır. Ortega'ya göre, bütün toplumlar iki bileşenden oluşur: Azınlıklar ve kitleler. Azınlıklar, özel nitelikleri olan bireyler ya da birey gruplarıdır. Bu nedenle, kitle kavramını genellikle yapıldığı gibi sadece "emekçi kitlesi» olarak tanımlamamak gerekir. **«Kitle, alelade kişidir, halktır.»** Bu kısacık tanım, daha önce sadece nicelik açısından tanımlanan (kalabalık, yığın gibi) *kitle*ye, tersinden de olsa bir nitelik boyutu (aleladelik, sıradanlık) eklemektedir.

Kitleyi bir nicelik olarak değil de, bir nitelik sorunu olarak aldığımız zaman, kitle olgusunun psikolojik kökenlerini de kolaylıkla tartışma konusu yapabiliriz; zira yine Ortegaya göre, **«bireylerin kitle biçimi içinde belirmelerini beklemeksizin kitle tanımı yapılabilir. Tek bir bireyin varlığında, onun kitle olup olmadığına karar verebiliriz.»** Bu kararı verirken yazarın kullandığı kıstas da oldukça yalın, insanlar temelde iki kümeye ayrılırlar:

«Başkalarına oranla kendinden daha çok şey isteyen; bu yüksek istekleri karşılayamasa bile bundan vazgeçmeyen, güçlükler ve görevler yüklenen kişiler;

«Kendilerinden hiçbir belirli şey istenmeyen; yaşadıkları anı olduğu gibi yaşayıp mükemmelliğe doğru en ufak bir çaba göstermeyen; kısacası dalgalar üzerinde sallanıp duran, şamandıra örneği kişiler...»

Gördüğünüz gibi Ortega'nın bu sınıflandırması adeta Nietzsche'nin «üst-insan»ını çağrıştırıyor. Ne var ki, Nietzsche'nin *geleceğini* haber verdiği üst-insan, Ortega'da *geçmişe* karışmıştır. Kitleler, bu tarihi seçkinleri alaşağı etmişler; hiç haketmedikleri halde geçip onların yerine kurulmuşlardır. Nietzsche'nin gözünde henüz başlamış bir çağ, Ortega'nın gözünde hızla geçmişe karışmaktadır. Tarihin hiç bir döneminde kitle, günümüzde olduğu ölçüde iktidar sahibi olmamıştır. Bu yüzden, günümüzün siyasi manzarasını en iyi özetleyebilecek kavram, olsa olsa —«hipertansiyon» gibi tehlikeli bir yükselişe işaret eden— «hiperdemokrasi» kavramı olabilir.

Üstelik bu tehlikeli yükseliş, sadece siyaset sahasına özgü de değildir. Eskiden «kalifiye azınlıklara veya böyle olduklarını iddia edenlere ayrılan bütün alanlar, kitlelerin saldırısına uğramıştır. Halbuki Ortega'ya göre bu yerler, hiçbir zaman kalabalıklar için yapılmamıştır. Buna rağmen kitle, hem de «kitle niteliğini kaybetmeksizin», kalifiye azınlıkların ayağını kaydırıp, boyutları azınlıklara göre tutulmuş bu yerleri ele geçirmektedir.

Peki, «tarih sahnesini doldurup taşıran bu kalabalıklar»; eskiden ancak bazı liyakat şartlarını taşıyan insanların tekelinde olan alanları ele geçiren bu kitleler nerden çıkmıştır?

Ortega, bu soruyu ünlü iktisatçı Werner Sombart'ın araştırmalarına dayanarak cevaplandırmaya çalışır. Buna göre, çağımıza damgasını vuran kitleleşmenin altında şu basit demografik gerçek yatmaktadır: Avrupa tarihinin başladığı Altıncı Yüzyıl'dan 1800 yılına kadar, Avrupa nüfusu hiçbir zaman 180 milyon kişiyi aşmamıştır. Buna karşılık. 18001e 1914 arasında (yüzondört yıl içinde) Avrupa nüfusu 180 milyondan 460 milyona fırlamıştır. İşte bu demografik patlama, Onyedinci Yüzyıl'dan beri ilerleyip gelen üç ilkeyle, *liberal demokrasi, bilimsel deney ve sanayileşme* ilkeleriyle birleşerek yeni dünyayı, yani kitlelerin dünyasını ortaya çıkartmıştır. Aslında, Rönesans'tan itibaren bilimsel faaliyetle teknik öylesine içiçe geçmiş, daha doğrusu bilimsel faaliyet öylesine tekniğe indirgenmiştir ki, bilimsel deneyle sanayileşme arasındaki sıkı ilişkiyi de gözönüne alarak, bu ikisini bir tek terimle ifade etmek mümkün: Tekniğin egemenliği veya kısaca *teknik...* Tabii burada, teknik derken münhasıran Avrupa tekniğini kasdettiğimizi de belirtmemiz gerekir. Yoksa insanoğlunun ortaya koyduğu her teknik, bugün anladığımız anlamda bilimsel değildir. Çin'de, Mezopotamya'da, Mısır'da, Eski Yunan'da ve Roma'da da teknik olmakla birlikte, bu «teknik»ler deneysel bilim temeline dayanmadıkları için, aşamayacakları bir gelişme noktasına, bir kritik noktaya vardıktan sonra gerilemeye, yozlaşmaya başlamışlardır. Hatta bazıları çok da gelişkin ve kullanışlı olan bu tekniklerin bazıları bugün artık büsbütün ortadan kalkmış; bazıları da iyice yozlaşarak birer hurafeye dönüşmüş olabilir. Buna karşılık, Onaltıncı Yüzyıl'dan itibaren Avrupa'nın entellektüel haritalarını zorlamaya başlayan deneysel bilim anlayışı, Onsekizinci Yüzyılın ortalarında bütün rakiplerini bertaraf eder ve 1890'larda -Avrupa'nın entellektüel kumandasını» ele geçiren kuşakla birlikte, karşımıza, -tarihte eşi görülmemiş bir bilim adamı tipi» çıkar. Bu adam, herhangi bir yargıya varabilmek için bilinmesi gereken onca şeyden sadece bir tek bilimi; ve hatta o bir tek bilimin bile, sadece kendi uğraştığı bölmesini bilen biridir. Üstelik bu adam, kendi «ilgi alanı»nın dışında kalanları *bilmemenin* erdem olduğunu da iddia eder. Kültürün bütününe yönelik ilgi, bu adamların gözünde -diletantizm», yüzeysel meraktır. Deneysel bilim, gelişmesini büyük ölçüde işte bu «ortalama», hatta «ortalamanın da altında kişilerin emeğine borçludur. Bu durum, ortaya «olağanüstü gariplikte» bir insan tipi çıkartmıştır. Bu tip, (ki Ortega bütün «uzman»ları bu kategoriye sokar) eski sınıflandırmaların hiçbirine sokulamaz. Bilgili değildir, çünkü kendi uzmanlık alanına girmeyen hiçbir şeyi bilmez. Bilgisiz de değildir, çünkü bir «bilim adamı»dır ve evrenin kendisine ait olan o küçücük bölmesini çok iyi «bilir». Bu yüzden o. olsa olsa, **«bilgili bir cahil, bir ignoramus»**dur.

Bu uzman «cahil», hayatın diğer alanlarında, politikada, sanatta, toplumsal töre ve geleneklerde tam bir ilke! gibi davranır. Bakınız, **Gariplerin Kitabı'nda** lan Dallas bu «tipleri nasıl tarif ediyor: «İyice biliyorum ki halkın öğrenim görmesinden sorumlu olanlar —bu sorumluların en yüksek düzeyde, en iyi olanlarından söz ediyorum, en kötülerinden değil— bizzat kendileri baştan aşağı cahildirler. Öğretiyorlar, ama akletmiyorlar. Sonu gelmez bir görüşler ve düşünceler ırmağına sahiptirler; cümleleri bitip tükenmez bir biçimde birbirine

eklenir ve bunlar anlaşılır, iyi düzenlenmiş cümlelerdir. Konuşurlar ve konuşurlar. Zihin etkinlikleri onlara nasıl yürüyeceklerini, nasıl oturacaklarını, bir odada nasıl hareket edeceklerini, bir bardak suyu nasıl içeceklerini öğretmez. Hayat onlar için bir muamma ve ölüm tesadüfi bir sondur. Bunun hiç ama hiçbir istisnası yoktur. Hepsini tanıdım onların; eğer bir teki hayatı tatmış olsaydı, ona katılır, şöleni paylaşırdım onunla.» [Ian Dallas, **Gariplerin Kitabı,** Çeviren: İsmet Özel, Yeryüzü Yayınları, İstanbul 1979, s.42-43]

Ortega'ya göre de, kitlelerin bugünkü egemenliğini simgeleyenler, hatta bu egemenliği kuranlar işte bu ignoramuslardır. Ortega, tam bu noktada, —ülkemizde ne yazık ki pek fazla tanınmayan—Julien Benda'yla ve Türk okuyucusunun belirli bir kesiminin çok yakından tanıdığı Rene Guenon'la buluşmaktadır. Benda'nın ünlü eseri **Aydınların İhaneti,** 1927'de (yani Ortega'nın kitabından üç yıl önce) yayınlanmış. Aynı yıl yayınlanan ve aynı konuda çok daha köktenci eleştiriler içeren bir başka kitap da Rene Guenon'un **Modern Dünyanın Bunalımı** adlı eseri... Bu üç kitap, Birinci Dünya Savaşını izleyen yıllarda Avrupa entelijansiyasını etkisi altına alan rüzgârları sanıyorum çok iyi özetliyor.

Ne var ki, bu üç düşünürün modern uygarlığın bazı kör noktalarını tesbit ederken böylesine yakınlaşmaları, her konuda aynı şekilde buluştukları anlamına da gelmiyor. Ortega ve Benda'dan çok daha köktenci bir tavra sahip olan ve dolayısıyla daha kapsamlı bir çalışma içinde ayrıca ele alınması gereken Guenon'u şimdilik bir kenara bırakarak, Benda'nın söylediklerine bir göz atalım. Bendaya göre de insanlar temelde iki gruba ayrılırlar: Bir yanda, mensup olduğu toplumsal sınıf ne olursa olsun, maddi çıkarlarından başka birşey düşünmeyen «sıradan insanların oluşturduğu kitleler, öte yanda (veya kitlelerin hemen yanıbaşında) da. kitlelerden apayrı, onları bir ölçüde denetim altında tutan; pratik amaçlar gütmeyen, belirli bir sanatla veya ilimle veya sadece metafiziki spekülasyonlarla meşgul olan, «benim melekutum bu dünyada değil» diyebilen aydınlar... *

*J Benda, **The Betrayal of the Intellectuals.** İngilizce'ye çeviren: R. Aldington, The Beacon Press, Bostan, 1955, s. 29. Benda'nın kitabının orijinal bağlığı **La Trahison des Clercs.** Buradaki «clerc» sözcüğü aslında »rahip,.ruhban» anlamına gelmekle birlikte, Benda bunu bütün ulemayı ve udebayı kapsayacak bir genişlikte kullanıyor. Nitekim kitabı İngilizce'ye çeviren Aldington da, «elere» sözcüğünün kendi okuyucusunun zihninde. uvandırabileceği yanlış ve sınırlayıcı çağrışımlar nedeniyle, çevirinin ilk baskısında **The Great Betrayal** («Büyük İhanet»! başlığını kullanmış. «Clerc» sözcüğü İngilizce'de de olduğu halele çevirmenin daha sonraki baskılarda »intelleetual» sözcüğünü tercih etmesi, Benda'nın bu sözcüğe yüklediği anlam genişliğini karşılayabilmek içindir. Aynı işlevi Türkçe'deki »aydın» sözcüğünün de göreceğini sanıyorum. Üstelik, gerek «intelleetual», gerekse »aydın» sözcükleri, Benda nın özellikle vurgulamak istediği dünyevileşme sürecini de kendi içinde taşıyan sözcüklerdir.

-

Benda'ya göre, gerçek aydınlar, ya Leonardo da Vinci, Malebranche, Goethe... gibi hiçbir çıkar gözetmeyen entellektüel etkinlik için birer örnek oluştururlar ve bu yaşama tarzının üstün değerini kendi kişilikleriyle, hayatlarıyle kanıtlarlar; veya Erasmus, Kant, Renan... gibi, insanlık ve adalet adına kitlelerin bencil tutkularına karşı koyar ve onları yerli yerine

oturturlar.

Ondokuzuncu Yüzyıla gelinceye kadar aydınlar, -sıradan insanlar»ın kendi eylemlerini bir din haline getirmelerini, bu eylemlerinden ötürü kendilerini büyük adam saymalarını önleyebilmişledir. İnsanlar, iki bin yıl boyunca, yaptıkları bunca kötülüğe rağmen, aydınların sayesinde, iyiye hiç değilse saygı göstermekten de geri durmamışlardır. Bu. insanoğluna şeref veren bir çelişkidir. Uygarlık. işte bu çelişkinin açtığı gedikten dünyaya sızabilmiştir. Ancak, Ondokuzuncu Yüzyılın sonunda, köklü bir değişiklik ortaya çıkmıştır. "Aydınlar" politik tutkuların egemen olduğu oyuna bulaşmışlardır. O güne kadar halkın kaba gerçekçiliğini denetleyen, dizginleyen bu seçkinler, onu beslemeye, yüreklendirmeye ve hatta kışkırtmaya başlamışlardır. Aydınların bu "ihaneti", yazara göre, politik tutkulara kendilerini kaptırmaları; bu politik tutkularını. "aydın" sıfatıyle yaptıkları çalışmalara da bulaştırmaları, politik tutkuların egemen olduğu bu oyunu bir takım "öğreti"ler icad ederek oynamaları biçiminde gerçekleşmiştir.

Ondokuzuncu Yüzyıl dan günümüze, kitle insanının iktidarına zemin hazırlayan, hatta bu iktidarı meşrulaştıran aydınların bu »ihanet basamaklarını Benda'nın sıraladığı biçimde daha yakından incelemek. en azından *günümüzdeki kitle toplumu tartışmalarında aydınların* yerini ve *işletim* belirlememizi kolaylaştıracak bazı ipuçları sağlayabilir.

Aydınlar Ve Politik Tutku

Benda'ya göre, Avrupa'daki edebiyatçılar, sanatçılar, bilim adamları, düşünürler ve din adamları, ırklar ve politik görüşler arasındaki bölünmeleri körükleyen «nefret korosu»na gönüllü olarak katılmışlardır. Aydınların buna benzer tutkulara kapıldıkları başka tarihi dönemler de vardır. Dante ile Petrarch buna iyi birer örnektir. Ancak, eskiden «istisna» olan, bugün kural haline gelmiştir. Ondokuzuncu Yüzyıl'a gelinceye kadar Aquina'lı Thomas. Roger Bacon, Galiie. Rabelais, Montaigne. Descartes. Racine, Pascal, Leibnitz, Kepler, Huygens, Newton ve hatta Voltaire ve Montesqieu gibi adamlar, politik tutkaların tutsağı olmamaya büyük özen göstermişlerdir. Voltaire gibi. Chateaubriand gibi, Lamartine gibi, herhangi bir şekilde politika ile «uğraşmak» zorunda kaldıkları zaman da, eleştirel tutumlarını sürdürmeyi bilmişlerdir. Oysa bugünün aydınları, tıpkı «sıradan insanlar gibi» politik tutkuların tutsağı olmakta; tıpkı onlar gibi kestirme sonuçlar peşinde koşmakta, nefret ve fikr-i sabitin egemen olduğu tartışmalara girmektedirler. Üstelik. bir yandan da, bunları yapmayanları, «fildişi kulelerine kapanmakla suçlamaktadırlar. Aydınların asli görevi, ulusal ve politik tutkuların üstünde yer alan «hakikat ve adaleti savunmak» olduğu halde, modern aydınlar, bu kavramları da ulusal ve politik tutkuların hizmetine koşmanın yollarını aramaktadırlar.

Aydınlar, politik tutkularını ve bu tutkulardan kaynaklanan politik eylemlerini, aydın olarak düşündükleri ve yaptıkları ile yanyana, ancak bu ikisini birbirine karıştırmadan ve bu ikisinin iki ayrı varlık alanı, iki ayrı varoluş tarzı olduğunu unutmadan sürdürüyor olsalardı, bu olguyu çözümlemek bir hayli kolaydı. Ne var ki. aydınlar, politik tutkularını, katıksız aydın sıfatıyla yürüttükleri, daha doğrusu katıksız aydın sıfatıyla yürütmeleri gereken çalışmalara da karıştırmakta; böylece sanatçı, bilim adamı, düşünür ve «din adamı» sıfatıyla yürüttükleri işlerle politik tutkular birbirine karışmaktadır.

Benda'ya göre, politik tutkularını aydın olarak yaptıkları işe de bulaştıranların başında şairler ve romancılar gelmektedir. Bunlar (bilhassa şairler) sanatlarının «sıradan insanlar»ı etkileme

gücünü kötüye kullanmakta, "sokaktaki adam"ın belli-belirsiz hissettiklerini, aydınca yetenek ve becerilerini kullanarak alabildiğine körüklemektedirler. Tutkuların, bu tür sanatların «hammaddesini» oluşturduğu, dolayısıyla sanatçıların isteseler de istemeseler de tutkularını eserlerine yansıtacakları söylenebilir. Ancak, sanatın özünde var olan, sanat eserinin arıtılmasına aracılık ettiği *katışıksız, insanca* tutkularla, sanatı pratik amaçlar doğrultusunda *kullanan, edinilmiş* politik tutkuları birbirine karıştırmamak gerekir.

Politik tutkular tarafından en fazla tehdit edilen entellektüel alanlardan biri de, yazara göre, *tarih yazımıdır.* Bu alanda da, politik ve ulusal tutkularına yenilmiş aydınların, "sokaktaki adam"ın, politikacıların, askerlerin yaptıklarına meşruiyet kazandırdıklarını; bu yolla kitlelerin evrensel iktidarına zemin hazırladıklarını görüyoruz. Tarih boyunca, tarih yazımının kendi iktidarlarını meşrulaştırmakta ve pekiştirmekte ne kadar önemli bir yeri olduğunu sezinleyen —Papalardan Ondördüncü Louise'ye, Napolyon'dan Bismark'a kadar— pek çok siyasî iktidar sahibi de, kendilerine hizmet etmeye hazır «tarihçilere maaş bağlayarak ısmarlama «tarihler yazdırmaktan geri kalmamışlardır. Nitekim, Türkiye'de de, «1930'lardan bu yana gelişen dil ve tarih hareketlerinin üniversiteden destek görmemesi; (...) 1932 yılında toplanan Birinci Tarih Kongresinde, İstanbul Darülfünunumdan bazı öğretmenlerin resmi dil ve tarih görüşlerini eleştirmek cesaretini göstermeleri» Darülfünun'un lağvedilmesinin en başta gelen gerekçelerinden biri olmuştur.

Benda'ya göre, günümüzde siyasî iktidarlara canla başla hizmet eden bir başka «aydın» grubu da *eleştirmen*lerdir. Üstelik bu grubun yaptıklarının tarihte bir benzeri de yoktur. Ne Papa XIV. Pius, ne de Napolyon, kendi toplumsal sistemlerini ve politik çizgilerini desteklemek üzere edebiyat eleştirmenleri «istihdam etmeyi» düşünememişlerdir. Her türlü edebiyat 'teserini, kendi politik tutkularıyla çakışıp çakışmadığına bakarak «iyi» veya «kötü» diye sınıflandıran «aydın» tipi, sadece günümüzde görülen bir fenomendir. Aydınların, katıksız entellektüel faaliyet alanı sayılan metafiziğe bile politik ve ulusal tutkularını bulaştırmaları. Benda'nın gözünde aydın ihanetinin doruğunu oluşturmaktadır ve bu doruklarda — şimdilik— sadece Fichte ve Hegel gibi *Alman düşünür*lerinin flamaları dalgalanmaktadır. Bu Alman düşünürlerinden önce —ve hatta sonra— hiçbir düşünür, politik ve ulusal tutkuları ne kadar güçlü olursa olsun, *kendi uluslarının egemenliğini dünya tarihinin gelişim çizgisinin kaçınılmaz sonucu gibi* göstermemiş; bunun için bir metafizik sistemi inşa etmeye kalkışmamıştır.

Politik Tutkular Ve Öğretiler

Benda'ya göre, iki bin yıldır aşkın (müteali) değerleri yüceltmiş ve insanlara politik hedeflerin ötesinde, peşinde koşmaya değer başka hedeflerin de olduğunu göstermeye çalışmış olan aydınların günümüzdeki varisleri, sıradan değerleri, değerler sıralamasının en tepesine yerleştirmeye çalışmakta ve bu amaçlarına uygun öğretiler geliştirmektedirler. Bu öğretilerin temel niteliklerinden biri, külli olana karşı cüz'i olanı; manevi olana karşı pratik olanı yüceltmeleridir. Böylece, değerler piramidi tepetaklak edilmekte ve en tepeye somut çıkarlar, maddi güç (iktidar) ve bunlara ulaştıran araçlar yerleştirilmektedir. Değerler piramidindeki bu hercümerci en iyi gösteren örneklerden biri, devlet kavramına ilişkin değerlerde görülen değişmedir. İkibin yıl boyunca aydınlar, devletin *adil* olması gerektiğini haykırmışlardır. Günümüzün aydınları ise, devlete, adil olup olmamanın bir önem taşımadığını; önemli olanın *güç* ve *iktidar* sahibi olmak olduğunu öğütlemektedirler. Devletin gücünün de otoriteye

dayandığını düşündükleri için, otokratik sistemleri, keyfi yönetimleri savunmakta bir sakınca görmemektedirler. Geçmişte de bu tür uygulamalar olmakla birlikte, *fiili durum* hiçbir zaman böylesine yüceltilmemiş; ahlak çiğnense bile ahlaki değerler, en azından *değer* olarak mahfuz tutulmuştur. Üstelik geçmişte, otorite kendisini bir takım anonim yapılanmaların ardına gizlemediği, düpedüz kaba güç olarak ortaya çıktığı halde; günümüzde otorite ve kaba güç, iradesini çok ince bazı yapı ve tekniklerin dolayımından geçirerek yürütmektedir. Günümüzün egemenleri, hu işte de en büyük desteği aydınlardan almaktadır. *

* **«Ey yeşil sarıklı ulu hocalar bunu bana öğretmediniz**

Bu kesik dansa karşı bana bir şey öğretmediniz

Kadının üstün olduğu ama mutlu olamadığı

Günlere geldim bunu bana öğretmediniz

Hükümdarın hükümdarlığı için halka yalvardığı

Ama yine de eşsiz zulümler işlediği vakitlere erdim

Bunu bana söylemediniz

İnsanlar havada uçtu ama yerde öldüler

Bunu bana öğretmediniz

Kardeşim İbrahim bana mermer putları

Nasıl devireceğimi öğretmişti

Ben de gün geçmez ki birini patlatmıyayım

Ama siz kağıttakileri ve kelimelerdekini ve sözlerdekini nasıl sileceğimi öğretmediniz»

Sezai Karakoç, Hızırla Kırk Saat ten

Gerek Ortega'nın, gerekse Benda'nın. içinde yaşadıkları toplumsal ve entellektüel oluşumlar ile Batı Uvgarlığı'nın geleceği konusundaki bu olumsuz ve karamsar değerlendirmeleri, hiç şüphesiz. Avrupa'nın iki büyük savaş arasında yaşadığı değerler kargaşasını da bir ölçüde yansıtmaktadır. Gerçekten de. Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte. Avrupa'nın, daha doğrusu Avrupa Uygarlığı'nın en temel ilkeleri yerle bir olmuş, savaştan sonra da, bu ilkelerin dayandığı temeller hemen her düzlemde sorgulanmaya başlamıştır. Nitekim Stefan Zweig da. **Dünün Dünyası** başlığıyla dilimize çevrilen anılarında, Avrupalı aydınların içine düştükleri bu değerler kargaşasını, dokunaklı bir üslupla anlatmaz mı?

[Stefan Zweig, **Dünün Dünyası,** Çeviren: Burhan Arpad, Milliyet Yayınları, İstanbul 1971]

Sh: 11-22

Kaynak: Nabi AVCI, Enformatik Cehalet, İkinci Baskı: Ocak 1999 İstanbul

BİYOLOJİ TARİHİNİN KİLOMETRE TAŞLARI

Çağdaş biyoloji 18. yüzyılda ortaya çıkmış, 19. yüzyılda morfoloji, fizyoloji, kalıtım / genetik ve evrim alanlarında büyük bilimsel gelişmeler yaşanarak günümüze gelinmiştir. Biyolojide yaşanan gelişmelerin zamandizini şöyle verilebilir:

~İÖ 510: Kroton'lu hekim Alkmaeon (doğ. 10 -535) hayvanları açımlayarak (diseksiyon) toplardamarlarla atardamarların ayrımını yapıyor.

-İÖ 350: Aristoteles (Aristo) (10 384-322), deniz canlılarının ayrıntılı gözlemini yapıyor; hayvanların oluşumu ve sınıflandırması konusuna eğiliyor; *Historia animalium* (ya da *De anima*) (Hayvanlar Üzerine Araştırmalar), *De partibus animalium* (Hayvan Bedeninin Bölümleri Üzerine), *De motu animalium* (Hayvanların Hareketi Üzerine), De *incessu animalium* (Hayvanların Yürüyüşü Üzerine), *Parva naturalia* (Doğa Üzerine Notlar) ve *De generatione animalium* (Hayvanların Oluşumu Üzerine) gibi eserler veriyor.

~İÖ 300: Botanik biliminin kurucusu sayılan, Lesbos (Midilli) Adası'ndaki Eresos'ta doğan ve asıl adı "Tyrtamos" olan Eresos'lu Theophrastos (10 372-287), Atina'da tıbbî bitkilerin de yetiştirildiği bir botanik bahçesi kuruyor, Yunanca kaleme aldığı *Peri phyton historia* (Latince'de Historia plantarum) (Bitki Araştırmalan Üzerine) ve *Peri phyton aition* (Latince'de *De causis plantarum*) (Bitkilerin Nedenleri Üzerine) adlı iki önemli eserde bitkilerin sınıflandırma ve fizyolojisi üzerine bilgiler veriyor.

~İÖ 300: Khalkedon'lu (Kadıköy'lü) hekim ve anatomici Herophilos (10 315-280), insan bedeninde ilk kez bir açımlama (diseksiyon) yapıyor.

-50-60: Anazarba'lı Pedanios Dioskorides (İS -20-79), *Perihyles latrikes* (İlâç Bilgisi Üzerine; Latince'de *De materia medica* | Arapça'da *Kitab el-Haşâyiş*) adlı ünlü eserini kaleme alıyor.

-50-70: Yaşlı Plinius (Gaius Plinius Secundus) (23-79), 37 ciltlik *Naturalis historia* (Doğa Araştırmaları) adlı eserini yazıyor.

170-90: Pergamon'lu (Bergama'lı) hekim Claudios Galenos (129-199) açımlamalar yapıyor ve insan anatomisi üzerine pek çok çalışma kaleme alıyor.

-1000: İbn Sina ("Avicenna") (980-1037), 17. yüzyıla dek temel başvuru eseri ve ders metni olarak rakipsiz kalacak olan *Kitab el-Kanun fi't-Tıbb* (Tıp Kanunu; - Latince'de:, *Canon medicinae)* adlı ünlü eseri kaleme alıyor.

-1450: Cusa'lı Nicholas (Nicolaus Cusanus ya da Nikolaus von Kues) (1401-1464), bitkilerin suyu özümseyerek büyüdüğünü öne sürüyor.

1485: Rönesansın ünlü sanatçı ve mühendisi Leonardo da Vinci (1452-1519) anatomi çalışmaları yapıyor.

1539: Hieronymus Bock ("Tragus") (1498-1554), doğal sınıflandırmanın ilk atılımı olarak, bitkileri benzerlik ilişkisine göre düzenliyor.

1541: Conrad Gesner (Gesnerus) (1516-1565), yaptığı bitki sınıflandırmasında cinsi ("gen us") türden ("specıes"), takımı *("order")* sınıftan ("*class*") ayırt ediyor.

1543: Anatomici Andreas Vesalius (1514-1564), içerdiği üstün sanatsal nitelikli resimleriyle

ünlenen anatomi eseri *De humani corporis fabrica libri septem'i* (İnsan Bedeninin Yapısı Üzerine Yedi Kitap) yayımlıyor.

1546: Girolamo Fracastoro (Hieronymus Fracastorius) (1478-1553), hastalık bulaşması olaylarını tartıştığı eseri De *contagione et contagiosis morbis et curatione'*yi (Bulaşma, Bulaşıcı Hastalıklar ve Tedavi Üzerine) kaleme alıyor.

1551-1571: Conrad Gesner, daha sonraları Linnaeus ve Cuvier üzerinde etkili olacak olan *Opera botanica* (Botanik Eserleri) ve *Historia plantarum* (Bitkiler Üzerine Araştırmalar) adlı eserlerini yayımlıyor.

1553: İspanyol Miguel Serveto (Michael Servetus) (1511- 1553) *Christianismi Restitutio* (Hıristiyanlığın Onarılması) adlı yapıtında kanın akciğerdeki dolaşımını (küçük dolaşım) tanımlıyor ve yapıtında Protestan Reformasyon önderi Jean Calvin'i (1509- 1564) eleştirdiği için onun emriyle Cenevre'de diri diri yakılıyor.

1555: Pierre Belon (1517-1564), kuşlar üzerine *L'histoire de la nature des oyseaux* (Kuşların Doğası Üzerine Araştırmalar) başlıklı kitabında verdiği resimde, karşılaştırmalı anatominin ilk örneklerinden biri olarak kuş iskeleti ile insan iskeletindeki kemiklerin benzerliklerini göstererek benzer kemikleri aynı adlarla veriyor.

1559: Matteo Realdo Colombo (1516-1559), kanın kalbin sağ tarafından çıkıp akciğerler üzerinden geçerek kalbin sol tarafına doğru dolaştığını betimliyor.

1590: Çoğu zaman yanlış bir şekilde teleskopun mucidi olarak bilinen Zacharias Janssen (1580-1638), babası Hans (Johannes) Janssen'in (ölm. -1590) de yardımıyla, iki ucuna birer dışbükey mercek yerleştirilmiş bir boru ile, bileşik mikroskobun öncü şeklini kuruyor.

1596: Gaspar Bauhin (1560-1624), bitkileri sınıflandırmada "ikili (Ing. "*binomial*") adlandırma" sisteminin öncülüğünü yapıyor.

1614: Hekim Santorio Santori (Sanctorius Sanctorius) (1561- 1636), *De arte statica medicina* (Durağan Tıp Sanatı Üzerine) adlı eserinde, anormal büyüklükteki terazili sandalyesi ile, bir insanın günlük katı ve sıvı alımı ile idrar ve dışkı miktarlarını belirleyerek su buharının deriden kaybedilişi ile ilgili olan "hissedilmeyen terleme"yi (Lat. "*perspiratio msensibılıs")* keşfediyor.

1616: William Harvey (1578-1657), kan dolaşımım ve kılcal damarların varlığını keşfediyor.

1628: William Harvey, kalbi bir mekanik pompa biçiminde öngörerek tüm dolaşım sistemini betimleyen *Exercitatio anatomica de motu cordis et sanguinis in animalibus* (Hayvanlarda Kalbin ve Kanın Hareketi Üzerine Anatomik İncelemeler) adlı eserini yayımlıyor.

1648: Jean Baptiste van Helmont (1577-1644), bitkilerin yalnızca suyla beslendiklerini açıklayan denemesinin kayıtlarını içeren *Opuscula medica inaudita, ortus medicinae...* (Duyulmamış Tıbbî Kitapçıklar, Şifalı Bitki Bahçesi...) adlı eserini yayımlıyor.

1656: Gian (Giovanni) Alfonso Borelli (1608-1679) alyuvar hücrelerinin mikroskopik yapısını inceliyor.

1658: Jan Swammerdam (1637-1685) mikroskop aracılığıyla alyuvar hücrelerini gözlemliyor.

1660: Nicaise Le Febvre (Nicasius Le Febure) (1610-1674) *Traicte de la chymie theorique et pratique* (Kuramsal ve Uygulamalı Kimya İncelemesi) adlı eserinde solunan havanın işlevinin,

kanın temizlenmesi olduğunu bildiriyor.

1661: Marcello Malpighi (1628-1694), mikroskop yardımıyla civciv embriyosunun gelişimi üzerine ayrıntılı çalışmalar yapıyor ve *De pulmonibus* (Akciğer Üzerine) adlı eserinde ilk kez kurbağa akciğerindeki kılcal damarlan betimleyerek kılcal kan damarlarının varlığını gösteriyor.

1665: Robert Hooke (1635-1703) bir mikroskop yardımıyla şişe mantan hücrelerini inceliyor ve tanıdık maddelerin mikroskopik görünümlerini içeren ünlü eseri *Microgra ıhia...'yı* (Mikrografya...) yayımlıyor.

1668: Francesco Redi (1626-1698) *Esperienze intomo alla generazione degli insetti* (Böceklerin Oluşumu ile İlgili Deneyler) adlı eserinde, çürümekte olan et üzerinde beliren kurtların, dışandan gelen sineklerin ete bıraktığı yumurtalardan oluştuklarını ileri sürüp bütün canlıların tohumlardan doğduklarını ve yine kendi tohumlan aracılığıyla soylarını sürdürdüklerini savunarak "kendiliğinden türeme" kuramını geçersizleştiriyor.

1668: John Mayow (1645-1679), hava içindeki solunum ve yanma olaylarına ilişkin deney kayıtlarını içeren *Treatise on Respiration* (Solunum Üzerine İnceleme) adlı kitabını yayımlıyor.

1669: Jan Swammerdam, eşey hücresinde ergin bireyin minicik bir örneğinin bulunduğunu kabul eden "önoluşum kuramım" (lng. *"preformation theory[1]')* desteklemek üzere böceklerdeki metamorfoz olayını betimliyor.

1672: Nehemiah Grew (1641-1712), çok sayıda resimler eşliğinde yayımladığı *Anatomia plantarum...* (Bitkilerin Anatomisi..) adlı kapsamlı eserinde ilk olarak çiçeklerin, bitkilerin cinsel organları olduğunu belirtiyor.

1676-83: Antoni van Leeuwenhoek (1632-1723), kendi yonttuğu, odak uzaklığı çok kısa olan ve tek mercekten oluşan yüksek nitelikli mikroskoplarla "*animalcules*" ("çok küçük hayvancıklar") adını verdiği tekhücrelileri (protozoa) (1676) inceliyor, insan erkek eşey hücrelerini (spermatozoa) (1677) betimliyor ve bakterileri (1683) keşfediyor.

1680: Giovanni Alfonso Borelli, *De motu animalium* (Hayvanların Hareketi Üzerine) adlı ünlü eserini yayımlayarak hayvanların hareketlerine mekaniğin ilkelerini uyguluyor.

1686-1704: John Ray (1627-1705), *Historia plantarum* (Botanik Araştırmaları) adlı ünlü eserini üç cilt halinde yayımlıyor.

1693: John Ray, *Synopsis animalium quadrupedem et serpentini* (Dörtayaklı Hayvanlar ve Yılanlar Üzerine Özet) adlı eserinde, hayvanların duyguları olmaksızın davranan bir makineye benzediğini ileri süren Rene Descartes'ın (1596-1650) görüşüne karşı çıkıyor, masal yaratıklarının varlığını sorguluyor ve kendiliğinden türemeye karşıt görüşlerini bildiriyor.

1694: Doğa bilgini ve botanikçi Rudolph Jakob Camerarius (1665-1721), *De sexu plantarum epistola* (Bitkilerin Cinsiyeti Üzerine Mektuplar) adlı eserinde bitkilerin cinselliği üzerine kesin bir kanıt sunuyor.

1710-13: John Ray'in ölümünden sonra *Historia insectorum* (Böcekler Üzerine Araştırmalar) (1710) ve *Synopsis methodica avium et piscium; opus posthumum* (Kuşlar ve Balıklar Üzerine Özet) (1713) adlı önemli eserleri yayımlanıyor.

1727: Stephen Hales (1677-1761), bitkilerin kısmen atmosferden beslendiği sonucuna

vanyor, bitkilerde suyun yükselme mekanizmasını inceliyor ve bitki fizyolojisinin incelenmesine fiziksel ilkeleri uyguluyor.

1733: Stephen Hales, kan basıncının (tansiyon) ilk ölçümünü gerçekleştiriyor.

1744: Doğa bilimci, matematikçi ve yerölçümcü Pierre- Louis Moreau de Maupertius (1698-1759), evrimin nedenleri üzerine “tümoluşum” (Ing. *“pangenesis”:* bir organizmadaki temel parçalardan her bir hücrenin küçük bir tohum taslağı meydana getirebileceği ve elverişli şekilde beslenip büyütülen bu taslağın, alındığı parçaya benzer bir yapı oluşturacağı düşüncesine dayanan kuram) ya da “sıralı oluşum” (Ing. “*epigenesis* canlıların gelişimine ilişkin olarak organizmanın yumurta ve spermdeki hammaddelerden, tümüyle yeni olarak geliştiğini ileri süren bir kuram) doğrultusunda kurgulamada bulunarak önoluşum kavramını eleştiriyor.

1749-1804: George-Louis Leclerc de Buffon (1707-1788), *Histoire naturelle, generale et particuliere, avec la description du cabinet du roy* (Kralın Ender Nesneler Vitrininin Betimi ile Birlikte Genel ve Ûzel Doğa Tarihi) adlı eserinde (toplam 44 cilt) türlerin başkalaşıma (mutasyon) uğrayabileceklerini öngörüyor.

1752: Fizikçi Rene Antoine Ferchault de Reaumur (1683- 1757), evcil çaylak ile yaptığı deneylerde mide özsuyunun eti çözüp sıvılaştırdığını gösteriyor.

1752: Hekim James Lind (1716-1794), iskorbütün önlenmesinde portakal ve limon gibi taze meyvelerini değerine dikkat çekiyor.

1758: Carolus Linnaeus (Carl.von Linne) (1707-1778), *Systema naturae*'yi (Doğal Sistemler) yayımlıyor.

1759-66: “Sinir Fizyolojisinin Babası” Albrecht von Haller (1708-1777), kafası kesilmiş hayvanlar ya da beyinsiz dölütler üzerinde yaptığı incelemeler sonunda döneminin fizyoloji bilgilerini özetleyen sekiz ciltlik *Elementa physiologiae corporis humani* (İnsan Beden Fizyolojisinin Öğeleri) adlı eserini yayımlıyor.

1759-68: Fizyolog ve embriyolog Caspar Friedrich Wolff (1733-1794), civcivin gelişmesinin mikroskopla inceleme çalış- malan sonunda kaleme aldığı *Theoria generationis* (Üreme Kuramı) (1759) ve *De formatione intestinarum* (Bağırsakların Oluşumlan Üzerine) (1768) adlı eserlerinde organların önceden oluşmuş olmadığını ve embriyonun oluşumu sırasında yavaş yavaş oluştuğunu kanıtlayarak “önoluşum kuramına” ciddî bir darbe vuruyor.

1760: Fizyolog ve cerrah John Hunter (1728-1793) karşılaştırmalı anatomi tekniğini geliştiriyor ve bir doğa tarihi müzesi kuruyor.

1762: Marcus Antonius Plenciz (1705-1786) *Opera medico- physica* adlı eserinde, bulaşıcı hastalıklara canlı bir öğenin yol açtığını ileri sürüyor.

1766-84: John Turbeville (Tuberville) Needham (1713- 1781) ile Lazzaro Spallanzani (1729-1799) arasında, kendiliğinden türeme konulu ünlü tartışma yaşanıyor.

1770-74: Oksijen elementini keşfeden Joseph Priestley (1733-1804), Jan Ingenhousz (1730-1799) ile birlikte fotosentez olayını araştırarak bitkilerin karbon dioksiti oksijene dönüştürmek suretiyle oksijen ürettiğini, hayvanların ise solunum sırasında oksijen tükettiğini gösteriyor.

1770-86: Kimyacı Cari VVilhelm Scheele (1742-1786), doğal kaynaklardan sitrik asit, malik asit, laktik asit ve ürik asit ile gliserini yalıtık olarak elde ediyor.

1776: Spallanzani, Leeuvvenhoek'ün spermatozoaya ilişkin betimlemelerini doğruluyor.

1778: Fransız kimyacı Antoine Laurent Lavoisier (1743- 1794) hayvansal solunumun doğasını ortaya koyuyor.

1779: Jan Ingenhousz, *Experiments on Vegetables* (Bitkiler Üzerine Deneyler) adlı eserinde bitkilerin oksijen üretmek için ışığa gereksinimleri olduğunu ve bu sırada karbon dioksit tükettiklerini ortaya koyuyor.

1780: Antoine Laurent Lavoisier ile Pierre Simon Laplace (1749-1827), ısı üzerine yayımladıkları bir araştırmada solunumun, bir tür yanma olayı olduğu sonucuna vanyorlar.

1788: Botanikçi Jean Senebier (1742-1809), fotosentez olayında güneş ısısının değil güneş ışığının etkili olduğunu gösteriyor.

1789: Antoine Laurent Lavoisier, *Traite elementaire de chimie, presente dans un ordre nouveau et d'apres les decouvertes modemes* (Temel Kimya İncelemesi...) adlı eserinde mayalanmayı (fermentasyon), şekerin alkol ve karbon dioksite parçalanması olarak betimliyor, mayalanma tepkimesini bir yükseltgenme- indirgenme (redoks) tepkimesi olarak nitelendiriyor ve Felix

Abel Armand Seguin (1767-1835) ile birlikte insan metabolizma hızının ilk ölçümünü yapıyor.

1792: Luigi Galvani'nin (1737-1798) "kurbağa bacağı seğirmesi" deneyi ile ilgili olarak Alessandro Volta (1745-1827) ile aralarında "hayvansal elektrik" görüngüleri konusunda ünlü tartışma yaşanıyor.

1793: Christian Konrad Sprengel (1733-1806), *Das enideckte Geheimniss der Natur im Bau und in der Befruchtung der Blumen* (Çiçek Tanmı ve Yetiştiriciliğinde Doğanın Keşfedilmiş Gizi) ve *Die nützlichkeit der Bienen und die Nothwendigkeit der Bienenzucht*, *von einer neuen Seite dargestellt* (Arıların Yaran ve Yeni Bir Bakış Açısından Arı Yetiştiriciliğinin Gerekliliği) adlı eserlerini yayımlıyor.

1794-96: Evrim kuramcısı Charles Robert Danvin'in dedesi Erasmus Darwin (1731-1802), *Zoönomia, or the Laws of Organic Life* (Zoonomi, ya da Organik Yaşamın Yasalan) adlı eserinde çevresel etkilerin, türlerin değişimine etkide bulunduğu düşüncesini ortaya koyuyor.

1795: Iskorbüt hastalığının kontrolü için İngiliz deniz kuvvetlerinde limon ve limon suyu kullanıma giriyor.

1796: Edward Jenner (1749-1823), çiçek hastalığına karşı aşılamada ineklerin çiçek virüsünü kullanıyor.

1798: İktisatçı Thomas Robert Malthus (1766-1834), nüfusun geometrik dizi şekilde arttığını vurgulayan *An Essay on the Principles of Population as it Affects the Future Improvement of Society...* (Toplumun Gelecekteki Gelişmesine Etkileri Açısından Nüfus Üzerine Bir Deneme..) adlı ünlü eserini yayımlıyor.

1801: Jean-Baptiste Pierre Antoine de Lamarck (1744- 1827), omurgasızların taksonomisi

üzerine ayrıntılı çalışmalara başlıyor.

1802: Fizikçi Thomas Young (1773-1829), yayımladığı *On the Theory ofLight and Colors* (Işık Kuramı ve Renkler Üzerine) adlı eserinde retinadaki üç ayrı alıcı maddelere dayalı olarak renk görme üzerine bir üç-renkli (" *trichromatid')* kuram ileri sürüyor.

1804: Nicolas Theodore de Saussure (1767-1845), *Recherches chimiques sur la vegetation* (Beslenme Üzerine Kimyasal Araştırmalar) adlı eserinde ilk nicel kez yöntemler kullanarak ve çağdaş kimyasal terimlerle fotosentez konusunu sunuyor ve bu sürece ilişkin denkleşik bir kimyasal denklem geliştiriyor.

1805: Baron Georges de Cuvier (1769-1832), *Leçons d'anatomie comparee* (Karşılaştırmalı Anatomi Dersleri) adlı eserini yayımlıyor.

1806: Eczacı Louis-Nicolas Vauquelin (1763-1829) ve Pierre Jean Robiquet (1780-1846), kuşkonmaz ("*asparagus")* bitkisinden asparagin adlı amino asiti ilk olarak yalıtıyorlar.

1809: Lamarck, canlı varlıkların evrimine ilişkin *Philosophie zoologique* (Zooloji Felsefesi) adlı ünlü eserini yayımlıyor.

1810: Joseph-Louis Gay-Lussac (1778-1850), alkolik mayalanma için bir denklem kuruyor.

1812-22: Hayvanlar üzerinde karşılaştırmalı anatomi çalışmaları yapan ve yaratıkların oluşumundaki biçimsizlik ya da anormallikleri ve hilkat garibelerini araştıran biyoloji ve tıp dalı olarak teratolojinin gerçek öncülerinden biri olan Etienne Geoffroy Saint-Hilaire (1772-1844), *Philosophie anatomique* (Anatomik Felsefe) adlı eserini yayımlıyor.

1817: Georges de Cuvier, *Le regne animal distribue d'apres son organisation* (Beden Yapılarına Göre Düzenlenmiş Hayvanlar Dünyası) adlı ünlü eserini yayımlıyor.

1817: Pierre Joseph Pelletier (1788-1842) ve Joseph Bienaime (Jean Baptiste) Caventou (1795-1877) klorofili yalıtıyorlar.

1826: Bitki hücre bilimcisi Pierre Jean-François Turpin (1775-1840), *Observations sur l'origine et la formulation primitive du tissu cellulaire* (Hücre Dokusunun Kökeni ve İlk Açıklaması Üzerine Gözlemler) adlı eserinde yosunlardaki hücre bölünmesine ilişkin gözlemlerini yayımlıyor.

1827-28: Karl Ernest von Baer (1792-1876), *De ovi mam- malium et hominis genesi epistole* (Memeli Yumurtası ve İnsanın Oluşumu Üzerine) (1827) ve *The Embryology of Animals* (Hayvan Embriyolojisi) (1828) adlı eserlerini yayımlayarak "önoluşum" kuramına şiddetle karşı çıkıyor.

1828: Kimyacı Friedrich Wöhler (1810-1883), hidrosiyanik asit ile amonyaktan yola çıkarak ilk kez üre elde ediyor. Wöhler'in bu keşfinin önemi, canlılardaki kimya ile cansız dünyadaki kimya arasında temelde bir fark bulunmamasını göstermesiydi. O dönemde organik maddelerin oluşumu için "*vis vitalis"* ("yaşam gücü") diye adlandırılan çok özel bir gücün ya da temel bir ilkenin gerekli olduğuna inanılıyor, bu yaşam gücünün laboratuvarda elde edilmesi ve bu nedenle tanımsal olarak organik maddelerin laboratuvarda sentezlenmesi mümkün görülmüyordu. Wöhler ve çağdaşları, haklı olarak hidrosiyanik asit ve amonyağı, anorganik temel maddeler olarak görüyorlardı.

1828: Botanikçi Robert Brown (1773-1858), sıvılarda "Brown hareketi"ni buluyor.

1830: Karl Emst von Baer, “biyogenetik yasa’yı duyuruyor.

1830-33: Sir Charles Lyell (1797-1875), Principles of Geology, being an Attempt t o Explain the Former Changes of the Earth’s Surface, by reference to Causes Now in Operation (Jeolojinin İlkeleri...) adlı ünlü eserini yayımlıyor.

1833: Johann Evangelista von Purkinje (Purkyne) (1787- 1869), ter bezlerini keşfediyor; aynca kişinin tanılanma aracı olarak kullanılmak üzere ilk olarak parmak izlerini sınıflandırma sistemi tasarlıyor.

1833: Tarımsal kimyacı Jean-Baptiste Joseph Dieudonne Boussingault (1802-1887), guatr tedavisi için iyotlu tuz kullanımını öneriyor.

1834-40: Alman fizyolog Johannes Peter Müller (1801- 1858), *Handbuch der Physiologie des Menschen* (İnsan Fizyolojisi Elkitabı) adlı ünlü eserini yayımlıyor.

1837: Bitki hücrebilimcisi ve fizyolog Rene Joachim Henri Dutrochet (1776-1847), klorofilin fotosentez için gerekli olduğunu vurguluyor; ilk olarak bitkilerin ve hayvanların hücre bileşimlerinden söz eden *Memoires pour servir â l'histoire anato- mique et physiologique des vegeteaux et des animaux* (Bitkilerin ve Hayvanların Anatomi ve Fizyoloji Tarihine Yardımcı Olacak İncelemeler) adlı eserini yayımlıyor.

1838: Botanikçi Matthias Jacob Schleiden (1804-1881), *Beitrâge zur Phytogenesis* (Bitkilerin Oluşumu Üzerine Katkılar) adlı eserini yayımlıyor.

1838: Christian Gottfried Ehrenberg (1795-1876), bakterileri diğer mikroorganizmalardan ayırt ediyor.

1839: Kimyacı Justus von Liebig 1803-1873), mayalanmaya (fermentasyon) cansız mayaların neden olduğu düşüncesini sürdürüyor ve bu görüş, mayalanmanın canlı bir süreç mi yoksa kimyasal bir süreç mi olduğu konusundaki tartışmaları başlatıyor.

1840-42: Justus von Liebig, mayalanmanın kimyasal bir olay olduğunu ve canlı mikroplara dayalı olmadığım ileri sürüyor; bitkilerdeki organik bileşiklerin havadaki karbon dioksitten sentezlendiğini, azotlu bileşiklerin ise topraktan sağlanan öncü bileşenlerden türetildiğini işaret ediyor; bitki ve hayvan dünyasında kimya ile fizyoloji alanlarını birleştiren *Die organische Chemie in ihrer Anwendung auf Agricultur und Physiologie* (Organik Kimya ve Onun Tarım ve Fizyolojideki Uygulaması) (1840) ve *Die Tierchemie oder die organische Chemie in ihrer Anwendung auf Physiologie und Pathologie* (Hayvan Kimyası, ya da Organik Kimya ve Onun Fizyoloji ve Patolojideki Uygulaması) (1842) adlı eserlerini yayımlıyor.

1843: Elektrofizyolog Emil Heinrich Dubois-Reymond (1818-1896), galvanometrik yöntemle sinirlerdeki elektrik akımlarını kaydeden bir alet geliştiriyor.

1847: Jeolog Hugh Miller (1802-1856) *Footprints of the Creator* (Yaratıcının Ayak İzleri) adlı eserini yayımlıyor ve evrim karşıtı görüşlerini ölümüne dek sürdürüyor.

1848-84: Emil Heinrich Dubois-Reymond, *Untersuchungen ûber thierische Elektricitât* (Hayvansal Elektrik Üzerine İncelemeler) adlı büyük yapıtını yayımlıyor.

1851-55: Jean-Baptiste Joseph Dieudonne Boussingault, yüksek bitkilerin atmosfer azotunu kullanamadığını, yalnızca topraktan gelen azottan yararlandığını bildiriyor.

1852: Dokubilimci (embriyolog) Rudolph Albrecht von Kölliker (1817-1905), *Handbuch der Gewebelehre des Menschen* (İnsan Dokubilimi Elkitabı) adlı eserini yayımlıyor.

1854-56: Mikrobiyolog Louis Pasteur (1822-1895), pancar şekerinin mikrobiyal mayalanmasını keşfediyor (1854) ve mayalanma olayını mikroorganizmaların gerçekleştirdiğini dile getiriyor (1856).

1856: Fizikçi Sir William Thomson (Lord Kelvin) (1824- 1907), güneş sisteminin yaşını 25 milyon yıl (daha sonra değiştirerek 40 milyon yıl) olarak kestiriyor.

1858: Hukukçu ve zoolog Philip Lutley Sclater (1829- 1913), kuşların coğrafi dağılımını araştırıyor.

1858: Charles Robert Darwin (1809-1882) ile Alfred Russel Wallace (1823-1913), birbirlerinden bağımsız olarak buldukları evrimle ilgili doğal seçilim kuramlarını birlikte duyuruyorlar.

1858: Ludwig Rudolf Cari Virchow (1821-1902), hücrelerin yalnızca önceden mevcut olan hücrelerden oluşabileceği *C'omnis celi ula ex cellula")* kavramını gündeme getiriyor.

1858: *"Carmine"* adlı kırmızı renkli tekstil boyarmaddesinin, hücre çekirdeğini sitoplazmadan daha yeğin bir biçimde boyadığı bulunuyor

1859: Charles Robert Danvin, kısaca *The Origin of Species* (Türlerin Kökeni) olarak bilinen *On the Origin of Species by Means of Natural Selection, or the Preservation ofFavoured Races in the Struggle for Life* (Doğal Seçilim Yoluyla ya da Yaşam Mücadelesi İçinde Elverişli Irkların Korunması ile Türlerin Kökeni) başlıklı ünlü eserini yayımlıyor.

1859: Kimyacı Adolf Wilhelm Hermann Kolbe (1818- 1884), aspirinin temel bileşeni olan salisilik asitin sentezini gerçekleştiriyor.

1860: Louis Pasteur, *"Omne vivum ex vivo"* ("Her canlı, bir canlıdan doğar") özlüsözünü dile getiriyor.

1864: Louis Pasteur, kendiliğinden türeme öğretisini yıkıyor.

1864: Emst Felix Hoppe-Seyler (1825-1895), bir proteinin ilk kristalleşmesini hemoglobin örneği ile başarıyor.

1864-66: Darwinci doğa bilgini ve zoolog Emst Heinrich Haeckel (1834-1919) çağdaş zoolojik sınıflandırmanın temel öğelerini ortaya koyuyor (1864); ilk kez canlı organizmaların ve onların diğer organizmalarla ve çevreleri ile etkileşmelerinin incelenmesini betimlemek üzere "ekoloji" terimini kullanıyor (1866).

1865: Keşiş ve amatör botanikçi Johann Gregor Mendel (1822-1884), *Versuche über Pflanzerı-Hybriden* (Bitki Melezleri Üzerine Denemeler) (1865) başlıklı eserinde bezelye bitkisini çaprazlama (melezleme) deneylerinde çeşitli özelliklerin nasıl değiştiğine ilişkin sayısal bağlantılar ortaya koyarak kalıtıma ilişkin başat ve çekinik etmenleri ileri sürüyor; ancak bu temel keşifleri, 34 yıl boyu dikkatlerden uzak ve unutulmuş kalıyor.

1865: Fizyolojinin en ünlü kişiliklerinden biri olan Claude Bemard (1813-1878), *Introduction â l'etude de la medetine experimentale* (Deneysel Tıp Araştırmasına Giriş) adlı eserini yayımlıyor.

1867: Cerrah Baron Joseph Lister (1827-1912) antiseptik cerrahînin ilkelerini koyduğu *On the Antiseptic Principle in the Practice of Surgery* (Cerrahi Uygulamada Antiseptik İlke Üzerine) adlı eserini yayımlıyor ve dezenfektan (mikrop öldürücü) olarak karbolik asit (fenol) kullanım ilkesini ortaya koyuyor.

1868: Fizyolog ve fizikçi Hermann Ludwig Ferdinand von Helmholtz (1821-1894), işitme ile ilgili rezonans kuramını ortaya koyuyor.

1868: Jean-Baptiste Joseph Dieudonne Boussingault, bitkilerin fotosentez için oksijene gereksinimleri olduğunu belirtiyor.

1869-71: DNA'nın (dezoksiribo-nükleik asit) bulucusu Johann Friedrich Miescher (1844-1895), akyuvar hücre çekirdeğinden, alkalilerde çözünen ama asitlerde çözünmeyen bir madde olarak nükleik asiti yalıtıyor; ayrıca kandaki karbon dioksit miktarının solunum hızını etkilediğini keşfediyor.

1870: Justus von Liebig, tüm mayalanma olaylarının yaşamsal süreçlerden çok kimyasal tepkimeler olduğunu ileri sürüyor.

1871: Matematikçi ve istatistikçi Lambert-Adolphe Jacques Quetelet (1796-1874), biyologlar için istatistiksel analizin önemini göstererek biyometrinin temellerini atıyor.

1871: Charles Robert Darwin, evrimde cinsel seçilimin rolünün ilk kez betimlendiği *The Descent of Man and Selection in Relation to Sex* (İnsanın Türeyişi ve Cinsiyete Bağlı Seçilim) adlı eserini yayımlıyor.

1875: Botanikçi Eduard Adolf Strasburger (1844-1912) hücre bölünmesini keşfederek *Über Zellbildung und Zelltheilung* (Hücre Oluşumu ve Hücre Bölünmesi Üzerine) (1876) adlı eserinde ortaya koyuyor.

1875-82: Cari Weigert (1845-1904), 1875 yılında dokulardaki "*coccus*" türü bakterileri metil viyole boyarmaddesi ile boyamak suretiyle mikroskopik gözlem yöntemini ortaya koyuyor; aynı amaçla, o tarihlerde geliştirilmiş olan *"eosin"* boyarmaddesi de kullanılıyor; bakteriyolojinin önde gelen temsilcilerinden Heinrich Hermann Robert Koch (1843-1910), 1882 yılında tüberküloz etkenini boyarmadde aracılığıyla görünür hale getiriyor.

1877: Fizyolog Wilhelm (Willy) Friedrich Kühne (1837- 1900), "maya içinde" anlamına gelen "enzim" terimini öneriyor ve enzimlerle onları üreten mikroorganizmaları birbirinden ayırt ediyor.

1882: Biyolog Wilhelm Theodor Engelmann (1843-1909), kırmızı ışığın fotosentezde en etkili ışık türü olduğunu keşfediyor.

1884: Bakteriyolog Hans Christian Joachim Gram (1853- 1938), bakterilerin "*Gram-pozitif*" ve "*Gram-negatif*" şeklinde sınıflandırmasına yönelik kendi boyama yöntemini keşfediyor.

1884: Bağışıkbilimci İ1ya Illich Mechnikov (Elie Metchnikoff) (1845-1916), bağışıklık konulu hücre kuramını öneriyor.

1891: Antropolog Marie Eugene François Thomas Dubois (1858-1940), "Cava adamı"nı keşfederek " *Pithecanthropus erectus"* diye adlandırıyor (günümüzde "*Homo erectus"* olarak bilinmektedir).

1892: Biyolog Dmitri losifovich Ivanovsky (1864-1920), bakterilerden daha küçük bir

hastalık yapıcı etken olarak virüsleri keşfediyor.

1892: August Friedrich Leopold Weismann (1834-1914) *Das Keimplasma* (Tohum Plazması) adlı eserini yayımlıyor.

1894: William Bateson (1861-1926), *Materials for the Study of Variation* (Tür Değişiminin İncelenmesi İçin Malzemeler) adlı kitabını yayımlıyor.

1894: Kimyacı Eugen Baumann (1846-1896), tiroid'in organik bileşikler halinde önemli derişimde iyot içerdiğini, deniz kıyısında yaşayan insanların iç bölgelerde yaşayanlara oranla daha çok tiroid iyotu bulundurduğunu bildiriyor.

1897: Fizikçi Karl Ferdinand Braun (1850-1918), katot ışınlı osiloskopu geliştiriyor.

1900-01: Avusturya'lı Karl Landsteiner (1868-1943), A, B ve C (daha sonra 0) olarak adlandırdığı üç kan grubunu tanımlıyor (1900), ardından AB kan grubu bulunuyor (1901).

1900-03: Botanikçi Hugo Marie de Vries (1848-1935), Die *Mutationstheorie* (Başkalaşım Kuramı) adlı eserinde, türlerin sürekli bağlantı halinde olmayıp ani büyük değişimlerle ortaya çıktıklarını belirtiyor.

1905: Fizyolog Emeşt Henry Starling (1866-1927), "hormon" sözcüğünü kullanıma sokuyor.

1905: Bitki fizyologu Frederick Frost Blackman (1866- 1947), *Optima and Limiting Factors* (Enuygun Durumlar ve Sınırlayıcı Etmenler) adlı eserinde fizikokimyasal düşünceleri biyolojik sorunlara uygulayarak fotosentezin çeşitli süreçler içerdiğini ve onun hızının çeşitli olası sınırlandırıcı etmenlerce belirleneceğini açıklıyor.

1906: Mikhail Semenovitch Tsvett (1872-1920), bitkisel pigment ve boyarmaddeleri ayırmada kullanılan ve adını kendisinin koyduğu "kromatografi" tekniğini buluyor.

1906-26: Matematikçi ve kimyacı Richard Willstâtter (1872- 1942) ve çalışma arkadaşları, klorofil pigmentlerinin kimyasal yapısını keşfediyor.

1907: Fizyoloji bilgini Ivan Petrovich Pavlov (1849-1936), köpeklerde salya akıtma deneyleri yoluyla "koşullu yanıtımlar / şartlı refleksler" kuramını ortaya koyuyor.

1910: Boyarmaddelerin farmasötik alanda kullanımındaki en büyük başarı, Paul Ehrlich'in (1854-1915) keşfettiği arsenikli azo boyarmaddeler olan *"Şalvarsan"* ve "*Neosalvarsari'* ile yaşanıyor.

1911: Zoolog ve genetikçi Richard Benedikt Goldschmidt (1878-1958), *Einführungin die Vererbungslehre* (Kalıtım Bilimine Giriş) adlı eserinde cinsiyeti belirleyici genlerle ilgili kuramını özetliyor.

1911-18: Dr. Casimir Funk (1884-1967) "*vitamine*" sözcüğünü kullanıma sokuyor ve B-vitaminini (1911) keşfediyor; daha sonra Elmer Vemer McCollum (1879-1967) A-vitaminini (1912), Edward Mellanby (1884-1955) ise D-vitaminini (1918) keşfediyor.

1913: Leonor Michaelis (1875-1949) ile Maud Leonora Menten (1879-1960), enzim işlergesini açıklamak için enzim- substrat kompleksi şeklinde bir arabileşiğin varlığını kabul ediyorlar ve enzim kinetiğine ilişkin "Michaelis-Menten" denklemini ortaya koyuyorlar.

1918: J. S. Szymanski, hayvanların ışık ve sıcaklık gibi dışsal işaretlerin yokluğunda, günümüzde "biyolojik saat" ("*circadian rhythms*") adı verilen bir yeti ile, 24 saatlik etkinlik

programlarını koruyabildiklerini gösteriyor.

1919: Biyokimyacı Sir Jack Cecil Drummond (1891-1952), C-vitaminine ad veriyor ve "*vitamine*" terimi yerine *"vitamin"* teriminin kullanılmasını öneriyor.

1923: Fizikokimyacı György Karl von (George Charles de) Hevesy (1885-1966), ilk olarak canlı organizmalardaki kimyasal süreçleri incelemek için izotopik izleyiciler kullanıyor.

1923-38: Theodor H. E. Svedberg (1884-1971), ultrasantrifüjü geliştirerek proteinlerin çökelme (sedimentasyon) hızlarını belirlemede kullanıyor.

1925: George Edward Briggs (1893-1985) ve John Burdon Sanderson Haldane (1892-1964), enzim kinetiği kuramında önemli gelişmeler sağlıyorlar.

1925: Alfred James Lotka (1880-1949), *Elements of Physical Biology* (Fiziksel Biyolojinin Öğeleri) adlı kitabını yayımlıyor.

1928: Sir Alexander Fleming (1881-1955), bakteri-karşıtı ilaç olan penisilini keşfediyor.

1930: Ronald Aylmer Fisher (1890-1962), *The Genetical Theory of Natüral Selection* (Doğal Seçilimin Genetik Kuramı) adlı kitabını yayımlıyor.

1933: John Burdon Sanderson Haldane ile Aleksandr Ivanovich Oparin (1894-1980), yaşamın kökeni üzerine bir heterotrof kuram (karbon ve azot kaynağı olarak organik maddeleri kullanan organizma) geliştiriyorlar.

1933: Tadeus Reichstein (1897-1996) C-vitamininin sentezini gerçekleştiriyor.

1935: Gerhard Johannes Paul Domagk (1895-1964) ve arkadaşları, ilk sülfonamit ilacı olarak kırmızı renkli bir azo boyarmadde olan *"Prontosil rubrum"u* üretiyorlar.

1937: Theodosius Dobzhansky (1900-1975), *Cenetics and the Origin of Species* (Genetik ve Türlerin Kökeni) adlı eserinde evrimle genetik mutasyonu birbirine bağlıyor.

1940: Karl Landsteiner ile Alexander Solomon Wiener (1907-1976), kanda *"Rhesus"* (Rh) faktörü kavramını gündeme getiriyorlar.

1950: Konrad Lorenz (1903-1989), karşılaştırmalı davranış bilimi (etoloji) dalını kuruyor.

1953: James Dewey Watson (doğ. 1928) ve Francis Harry Compton Crick (1916-2004) tarafından DNA'nın "ikili sarmal" modelindeki moleküler yapısı keşfediliyor.

1953: Harold Clayton Urey (1893-1981) ve Stanley Lloyd Miller (doğ. 1930), belirli koşullarda amonyak, metan, su buharı ve hidrojen karışımından, birkaç gün boyu elektrik boşalımının etkisi altında kimi amino asitlerin oluştuğunu saptayarak, ilkel yeryüzünde canlı yaşamın başlangıcı üzerine olası bir senaryo öneriyorlar.

1972: Robert Burns Woodward (1917-1979) B-12 vitamininin sentezini gerçekleştiriyor.

1975: Biyolog ve çevrebilimci Edward Osbome Wilson (doğ. 1929), *Sociobiology* (Toplumsal Biyoloji) adlı eserini yayımlıyor.

Sh: 13-29

Kaynak: Zeki Tez, Biyolojinin Kültürel Tarihi, Doruk Yayımcılık , 2008 Baskı: Temmuz 2008

TEKNİĞİN GELİŞİM YOLUNDAKİ KİLOMETRE TAŞLARININ ZAMANDİZİMİ

İÖ. 600 binden önce: Hominit'lerin, Afrika'da taştan gereçler üretmesi.

İÖ. 350 binler: "Pekin insanı"nın ["Sinanthropus"), Çin'de ateşi kullanması.

İÖ. 14 binler: Mağara resimciliği (örneğin Fransa'daki Lascaux Mağarası).

İÖ. 4. binyıl: Ön Asya'ya göç.

İÖ. 4. binyıl sonu: Sümerlerde yekpare araba tekerleği.

İÖ. 4./3. binyıl: Mısır'da papirüsün kullanılması.

İÖ. 3250'ler: Mezopotamya'da çömlekçilik.

İÖ. 3000'ler: Mısır'da yelkenli gemi.

İÖ. 2600'ler: Mısır'da büyük piramitler.

İÖ. 3. bin yıl: Avrupa'da en eski maden ocağı (çakmaktaşı üzerine).

İÖ. 2300'ler: Mezopotamya'da kaldıraç kullanılarak kuyudan su çekme.

İÖ. 2000'ler: Küçük Asya ve İran'da parmaklı araba tekerleğinin kullanımı.

İÖ. 1600'ler: Mısır'da metal ve cam eritme için körük kullanımı.

İÖ. 1400'ler: Mısır'da parşömenden rulo yazı malzemesi yapımı. • Mısır'da sürgülü (toplu) kantar.

İÖ. 12501er: Nil-Timsah Gölü-Kızıl Deniz su kanalı.

İÖ. 12001er: Çin'de tunçtan çan dökümü.

İÖ. 600'ler: Yunanistan'da Korent'den deniz kıyısında gemiye yüklemeye kadar (7,4 km) tekerlekli araç yolu.

İÖ. 5221er: Ege Denizi'ndeki Samos (Sisam) adasında bulunan Kastro Dağı'na açılan su tüneli (1,5 km): Megara'lı Eupalinos.

İÖ. 425'ler: Yunanlılarda meşale ile haberleşme.

İÖ. 350'ier: Burulmalı top (mancınık).

İÖ. 312: Roma yolu "Via Appia" (Roma-Capua arasında). • İlk Roma su hattı: 16 km uzunluğundaki "Aqua Appia".

İÖ. 4./3. yüzyıl: Çin'de demir dökümü.

İÖ. 3. yüzyıl: Helenistik Mısır'da ayaklı çömlekçi çarkı.

İÖ. 275'ler: Pistonlu pompa, su orgu, su saati, basınçlı havalı top: İskenderiyeli Ktesibios (İÖ 3. yüzyıl).

İÖ. 240'larda: Palanga, suyu kuyudan çekmek için Arkhimedes burgusu, savaş makineleri: Siracusa'lı Arkhimedes (Arşimed) (İÖ 287-212).

İÖ. 225'ler: Pnömatik denemeleri, fırlatmalı toplar: Byzantion'lu (İstanbullu) Philon (İÖ 2. yüzyıl).

İÖ. 187: Roma yolu " Via Aemilla" (Rimini-Piacenza arasında).

İÖ. 180'ler: Bergama'dan basınçlı su iletimi (Basınç: 18 at).

İÖ. 144: Roma su yolu "Marcia" (92 km; bunun 1ü km'si su kemerleri üzerinde).

İÖ 100'ler: Yunanistan'da vidalı pres (cendere],

İÖ 89 dolayı: Roma'da döşeme altından ısıtma sistemi.

İÖ. 1. yüzyıl: Suriye'de cam üfleme sanatı.

İsa'nın doğumu yıllarında Roma'da su değirmenleri.

1. yüzyılın ilk yarısı: Roma'da camlı pencereler.

1. yüzyıl: İskenderiyeli Heroriun (İS 50-120) pnömatik aygıtları ve otomatik tiyatrosu. • Batı'da eyer. • Romalılarda araba oku (Çin'de çoktan, İÖ 3. yüzyılda). «Çin'de Ts'ai Lun (—50-118) tarafından kâğıdın bulunması.

105: Dacien'de Tuna üzerinde köprü: Damaskus'lu (Şam'lı) Apollodoros.

130'lar: Roma'da Pantheon'un kubbesi (genişliği 43 m).

5. yüzyıl: Atina'da yukardan su alan su çarkı. • Çin' de hamut koşumu.

532-537: Bizans'ta Ayasofya Kilisesi (kubbe çapı: 31 m): Miletos'lu (Milet'li) Is/doros (6. yüzyıl) ve Tralles'li (Aydın'lı) Anthemius (474-534).

7. yüzyıl: Çin'de porselen. • İran'da yel değirmeni.

673: Grek (Rum, Bizans) ateşi: Heliopolis'li Kallirıikos.

8. yüzyıl: Araplarda kâğıt. »Çin'de arkadan dönebilir gemi dümeni.

800'ler: Batı'da hamut koşumu.

8./9. yüzyıl: Batı'da üzengi.

9. yüzyıl: Yelkenli gemilerin donanımının iyileştirilmesi.

9./10. yüzyıl: Yeni koşum takımı, Avrupa'da mıh ve nal.

10. yüzyıl: Orta Avrupa'nın Harz bölgesinde gümüş ve bakır ocağı işletmesi. • Su çarklarında makara mili.

10./11. yüzyıl: Avrupa'da su çarkının yayılması.

1041 dolayı: Çin'de hareketli harflerle basım: PiSheng (-990—1051).

1050'ter: Şaraptan alkolün damıtılması.

11. yüzyıl: Dört kollu pulluk.

11./12. yüzyıl: Avrupa'da arkadan dönebilir gemi dümeni.

12. yüzyıl: Orta Avrupa'da Erzgebirge'de gümüş ocağı işletmesi. • Sapan makinesinin geliştirilmesi ve antik burulmalı topun yerini alması. • Dümensiz yelkenli gemi. • Avrupa'da yel değirmeni. Gotik destek (payanda) sistemi. • Kuvvetli asitlerin (sülfürik ve nitrik asitler) keşfi (ilk betimlenmesi 13. yüzyılda).

1146: Regensburg'da Tuna üzerinde taş köprü.

13. yüzyıl: Bir tekerlekli el arabası. • Avrupa'da pusula.

1231: Çin'de barut dolumlu demirden bomba.

1269: Manyetik işlergeli sürekli hareket makinesi projesi: Pierre de Maricourt {Petrus Peregrinus).

1298: Avrupa'da elle çalışan iplik çıkrığının tanınması.

13. yüzyıl sonları: Gözlük. »Ağırlıklı çarklı saat. • Pedallı dokuma tezgâhı.

14. yüzyıl: Batı'da demir dökümü (Çin'de İÖ 200'lerde çoktan biliniyor). «Yüksek fırın gelişiminin başlangıcı.

1320'ler: Avrupa'da barutlu top.

1420-1436: Floransa'da katedral kubbesi (genişlik 42 m): FiHppo Orunelleschi (1377-1 446).

14451er: Avrupa'da hareketli harflerle kitap basımı: Johannes Gutenberg.

1450'ier: Karavel türü gemi yapımı.

1500'ler: Leonardo da Vincinin (1452-1519) makine taslakları.

1510: Cep saati: P. Heniein.

1524: Ayakla çalışan iplik çıkrığı.

1561: Destekli torna tezgâhının iyileştirilmesi: H. Spaichei.

158B: 327 ton ağırlığındaki Vatikan dikilitaşının yerinin değiştirilmesi: Domenico Fontana (1543-1607],

1588-1590: Roma'daki St. Peter Katedrali'nin kubbesi (genişliği: 42.5 m): Micheiangeio Buonarroti (1475-1564), Giambattista della Porta (1535-1615), Domenico Fontana (1 543-1607).

1589: William Lee nin çorap dokuma tezgâhı.

1597: Galileo Galilei'nin (1546-1642) orantılı pergeli.

1611/1612: Santorio Santorinin (1561-1636) termoskobu.

1623: Wilheim Schickardın (1592-1635) hesap makinesi.

1640-1663: Hava pompasının keşfi: Otto von Guericke (1602-1686).

1642: Biaise Pascalın (1 623-1662) toplama-çıkarma yapan hesap makinesi.

1655: Pnömatik yangın tulumbası: Hans Hautsch (1595-1670).

1657: Christiaan Huygens'ın (1629-1695) sarkaçlı saati.

1671-1694: Gottfried Wilhelm Leibniz in (1646- 1716) dört işlem yapan hesap makinesi.

1673: Christiaan Huygens'n barutlu atmosferik buhar makinesi.

1690: Deniş Papiriin (1647-1714) basit atmosferik buhar makinesi.

1693/1694: Avrupa sert porseleni: Ehrenfried Walter von Tschirnhaus (1651-1708].

1698: Thomas Savery' in (1650-1715] buhar pompası. • Deniş Papin \n doğrudan etkili buhar pompası.

1711: Thomas Nevzcomen'in (1663-1729) atmosferik buhar makinesi. • J. Chr. Le Blond tarafından üç renkli basım.

1718: Cabriel Daniel Fahrenheit (1686-1736] tarafından civalı termometre.

1729/1733: Akromatik objektif: Chester Moor Hall.

1733: John Kay (1704-1779) tarafından dokuma tezgâhında hızlı mekik: "Flying shuttle" ("uçan mekik").

1735: Oğul Abraham Darby-ll(1 711-1 763) tarafından, odun kömürü yerine yalnızca taşkömürü koku yardımıyla cevherden ham demir üretimi [ilk başlangıç 1709'da Baba Abraham Darby-iden (1677-1717)).

1742: Benjamin Hunüsman (1704-1776) tarafından döküm çeliği.

1745: Jacques de Vaucanson (1709-1782) tarafından otomatik dokuma tezgâhı; buna bağlı olarak da 1805'de Joseph-Marie Jacquardın (1752-1834) tezgâhı. • Leiden şişesi: Petrus (Pieter) van Musschenbroek (1 692-1 761).

1752: Benjamin Frank lirim (1706-1790) paratoneri.

1765: Ayrı kondansatörlü doğrudan etkili alçak basınç buhar makinesi: James Watt (1736-1 819).

1767: James Hargreaves [1710-1778] tarafından " Jenny" adlı eğirme makinesi.

1769: Buharlı otomobil: Nicolas - Joseph Cugnot C1725-1804). • Kanatlı eğirme makinesi: Richard Arkwright C1732-1 792],

1775: John VZUkinson'un [1728-1808) silindir delme makinesi.

1775-1779: Coalbrookdale'de dökme demirden ilk kemerli köprü [genişliği: 32 m).

1776: John ZVUkinsoriun demir işletmesinin ilk Watt buhar makinesini üretmesi.

1782-1784: Dönme hareketli çift etkili alçak basınç buhar makinesi: James Watt.

1783: Jacques Etienne de Montgolfier (1745-1799) ve Joseph Michel de Montgolfier (1740-1810) Kardeşlerin sıcak havalı balonu.

1784: Henry Corü'un (1740-1800) “Puddel'- yöntemi.

1785: Johann Peter Minckeiers’in (1748-1824) bir konferans salonunu taşkömürü gazı [havagazı) ile aydınlatması. • Revd Edmund Cartwright’ın (1743-1823) mekanik dokuma tezgâhı.

1786: J. Fitch'ın buharlı gemisi. James Watt'ın buhar makinesinin pamuk iplikçiliğinde kullanılması.

1791: Tuz, sülfürik asit, kömür ve kireçten soda üretimi: Nicolas Leblanc (Le Blanc) (1742-1806).

1792: William Murdock'un (1754-1839) kendi evini havagazı ile aydınlatması.

1793: Eli Whitney [1765-1825) tarafından pamuk çekirdeğini çıkarma makinesi.

1794: Hava balonlarının savaş hizmetinde kullanılması. • Optik telgraf CParis-Lille hattı): CL Chappe.

1796: Taşbasması (litografi): J. Alois Senefelder
(1771-1834). •Hidrolik pres: J. Bramah.

1798: Richard Trevithick'in (1771-1833) yüksek basınçlı buhar makinesi.

1798/1799: L. Robert tarafından kâğıt makinesi.

1800'lerde: Henry Maudsiay’ın (17711-1831) iyileştirilmiş destekli torna tezgâhı.

1801: C. Evans'ın yüksek basınçlı buhar makinesi.

1802: Franz Carl Achard (1 753-1 821) tarafından pancardan şeker fabrikasyonu.

1803/1804: R. Trevithick"in ilk raylı buhar lokomotifini inşa etmesi.

1804: İngiliz ordusuna savaş roketleri: William Congreve (1772-1828).

1805: Otomatik dokuma tezgâhı: J.-M. Jacquard.

1807: Pratik kullanımlı ilk buharlı gemi: Robert Futton (1 765-181 5).

1812: Silindirik baskı makinesi (hızlı basım): F. König.

1814: ilk kez Londra'nın tüm bir bölgelerinin havagazı ile aydınlatılması.

1823: Alev tutuşmalı atmosferik gaz makinesi: S. Brown.

1824: Carnot çevrimi: Nicolas Leonard Sadi Carnot (1796-1832).

1826: J. Ressetin gemi pervanesi.

1826/1839: Fotoğrafçılık: Joseph Nicephore Niepce (1765-1833), Louis-Jacques M and e Daguerre (1789- 1851).

1827: Kullanışlı yukarı basınçlı su türbini: 8. Fourneyrons.

1829: Buharlı lokomotif “Flocket": George Stephenson (1781-1848) ve Robert Stephenson (1803- 1859).

1830: Yeryüzünün ilk buharlı yolcu treni (Liverpool- Manchester arası): G. Stephenson.

1831: Orak makinesi: Cyrus H. McCormick.

1832: H. Pixii tarafından elle çalışan ilk dinamo. P. L. Shilling von Constadt tarafından elektromanyetik iğneli-telgraf. • J. J. Heatgcoat tarafından buharlı pulluk.

1833: Carl Friedrich Gauss (1777-1855) ve 1Wilhelm Eduard Weber (1804-1891) tarafından elektromanyetik iğneli-telgraf.

1834: Büyük güçte ilk elektromotor (bir pille beslenmiş): Moritz H. Von Jacobi.

1835: Samuel Colt'un (1814-1862) tabancası.

1836: İğneli tüfek: J. N. Dreyse.

1837/1839: Moritz H. von Jacobi tarafından elektrolizle kaplama.

1837/1843: Kullanışlı ilk telgraf yazısının keşfi: Samuel Finley Breeze Morse (1791 - 1872).

1839: Buharlı çekiç: James Hall Nasmyth (1808- 1890). • Kauçuğun vulkanizasyonu: Charles Goodyear (1800-1860).

1841: Vidalar için standart hat ve sistemi: J. Withworth. • Karbüratörlü atmosferik benzin makinesi: J. de Christoforis.

1843: Tümüyle demirden "Great Britain" uskurlu vapurunun yapımı: İ K Brunei

1844: Odun yongasından kâğıt maddesi: Friedrich Gottlob Keller (1816-1 895).

1845: Çift iğneli dikiş makinesi: Elias Howe (1819- 18671

1847: Dökme çelikten top: Aifred Krupp (1812- 1887],

1848: Kullanışlı ilk elektrik ark lambası: Jean-Bernard-Leon Foucauit (1819-1868). • Emniyetli kibrit (fosfor yalnızca dış sürtme yüzeyinde): R. Ch. Boettger.

1849: Yukarı basınçlı su türbini: J. B. Francis.

1850/1851: Denizaltı: Wİthetm Bauer (1822-1875).

1852: Isı pompası: WİLLİam Thomson (Lord Kelvin) (1824-1907).

1854: Kriyolitten alüminyum üretimi: Henri Etienne Sainte-Claire Deville (1818-1881). • Pnömatik posta: J. L Clark.

1855: Harf dizimli telgraf: D. E. Hughes. • “Bessemer” yöntemiyle çelik üretimi: Henry Bessemer (1813-1898).

1856: Anilin violet üretimiyle katran boyası sanayiinin başlaması: William Henry Perkin (1838-1907) • Tunsten vb. katkılı araç-gereç çeliği üretimi: Robert Mushet (ölm. 1891).

1859: Amerika'da petrol kuyusu açımının başlangıcı: Edwin Laurentine Drake (1819-1880) • Kurşunlu akümülatör: C. Ptante.

1859/1869: Süveyş Kanalı’nın yapımı: A. Negrelli (1799-1858) ve Ferdinand de Lesseps (1805- 1894).

1860: Elektrik tutuşmalı doğrudan etkili gaz motoru: Etienne Lenoir (1 822-1900).

1861: Telefon: P Reis.

1862: Dişli çarklı tren: N. Piggenbach.

1863: Amonyak-soda süreci: Ernest Soivay (1 838- 1922] • Kitap basımı için döner baskı: W. Bullock.

1864: Siemens-Martin, çelik yöntemi: Friedrich Siemens C1826-1904] ve Pierre Emile Martin (1824-
1915).

1864/1869: P. Mitterhofer’in daktilo modeli.

1866: Dinamo makinesi: Werner von Siemens (1816- 1892), Charles Wheatstone (1802-1875), C. F. Vartey vö. • Kullanışlı ilk Atlantik kablosu: C. W. Field

1867: Atmosferik gaz motoru: Nikolaus August Otto (1832-1 898) ve Eugen Langen (1 833-1 895) • Gelişmiş daktilo: Chr. L. Sholes, S. W. Souleve C.S. Giidden • Demirli beton: Joseph Monier (1823-1906) . Dinamit: Atfred Nobell 833-1896).

1868: Margarin: Hippolyte Mege-Mouries (1817- 1880).

1876: Dört zamanlı takviyeli gaz motoru: N. A. Otto • Telefon: Alexander Graham Bell (1847-1922) • Sıkıştırmalı amonyaklı soğutma makinesi: Carl von Linde (1 842-1934).

1877: Paris'te elektrikli ark lambalarıyla cadde aydınlatması. • Kömür kontaktlı

mikrofon: Thomas Alva Edison (1847-1 931).

1879: Fosfor içerikli ham demirden çelik üretim yöntemi: Sid ney GUchrist Thomas (1850-1885) Percy C. Gilchrist (1851 -1935) • 3 BG'lük elektrikli lokomotif: Werner von Siemens • Karbon telli ampul: Thomas Alva Edison.

1880: Werner von Siemens'in elektrikli asansörü. • Delikli kart makinesi: Hermann Hollerith (1860-1929).

1881: Buhar makinesi ile akım üretecinin doğrudan bağlanması: Werner von Siemens.

1882: Dünyada ilk kez New York'ta elektrik santrali: Thomas Aiva Edison.

1883: Makineli tüfek: Hiram Stevens Maxim (1 840-

1916)• Gelişmeye açık hafif ve hızlı çalışan benzin motoru: Gottiieb Daimler (1834-1900), K Wilhelm Maybach (1846-1929).

1884: Matbaacılıkta tertip makinesi (linotype"): Ottmar Mergenthaler (1854-1899) • Nitroselülozdan yapay ipek: St. HHaire de Chardonnet (1839- 1924) (Fabrika ölçeğinde üretim 1890'da).

1885: Gottiieb Daimler'in motosikleti ve Kari BenZm (1844-1929) üç tekerlekli motorlu taşıtı. • Manyetik döndürme alanının G. Ferraris tarafından keşfi. • Berlin'de ilk elektrik santrali. • Gelişmeye açık denizaltı: T. Nordenfelt • Dikişsiz çelik boru: Reinhard Mannesmann (1856-1922) ve Max Mannesmann Kardeşler.

1886: Elektroliz yoluyla alüminyum üretimi: Paul- Louis Toussaint Heroult (1863-1914).

1887: Ses plağı: Emile Berliner (1851 -1929). • Üç iletkenli trifaze akım: F. A. Haselwander.

1889: Pratik kullanımla trifaze motor ve trifaze transformatör: M. von Dolivo-Dobrowolski.

1890: ilk elektrikli yeraltı treni (Londra).

1890/1896: Süzülme uçuşu: Otto von Lilienthal (1848-1896).

1891: Telefonda numaratör: A. B. Strowger.

1893: Fotosel: J Elster ve H. Geitei

1893/1897: Diesel motorunun geliştirilmesi: Rudolf Christian Karl Diesel (1858-1913).

1894: Aluminotermi: H. Goldschmidt.

1895: Ters akım ilkesine göre gazların sıvılaştırılması: C. von Linde. • Anten: A. Popow. • Sinematograf: Auguste Lumiere (1862-1954) ve Louis Lumiere (1864-1948) Kardeşler.

1896: P. S. Langley tarafından gerçekleştirilen ve 1200 m uzağa uçan, insansız ve buhar makinesiyle çalışan model uçak. • Ch. G. Curtis tarafından eşit basınç yöntemine göre hızı kademeli değişen buhar türbini.

1897: Telsiz (radyotelgraf): Guglielmo Marchese Marconi (1874-1937). «Teknik indigo sentezi: Kar! Heumann (1850-1 893).

1900: Zeplin: Grafen Ferdin and von Zeppelin (1838-1917).

1901: Motorlu uçakla ilk uçuş: G. Whitehead (Zleisskopf1.

1902: Metal telli lambanın (osmiyum lambası) fabrika ölçeğinde üretimi.

1903: Elektrikli lokomotif: Siemens ve AEG.

1903: Motorlu uçuş: Orville Wright {1871-1948) ve Wilbur Wright 1867-1912)

Kardeşler. • Elektrik arkında nitrik asidin teknik kazanımı: K. Birkeland ve S. Eyde. • Viskoz ipeğinin fabrika ölçeğinde üretimi: C. H. Steam ve Ch. F. Topham.

1904: Elektron tüpü (diod): J. A. Fleming. • Resimli telgraf: A. Korn. • Amerika'da ofset baskı: W. Puhel

1905: Turbotransformatör: H. Föttinger. »Selofan: J. E. Brandenburger.

1906: İlk gaz türbini: H. Flolzwarths. • Diesel lokomotifi: A. Klose. • Fenol-formaldehitten sentetik reçine (bakalit): Leo Hendrik Baekeland(1 864-1944).

1908: Jiroskop pusulası: H. Anchütz-Kaempfe. • Hafif metal alaşımı duralumin: A. Wilm

1913: Tungsten telli ve gaz dolu elektrik ampulü: İrwing Langmuir (1881 -1957). • Lambalı verici: A. Meissner. • Amonyağın teknikte yüksek basınç sentezi: Fritz Haber (1868-1934) ve Car! Bosch (1874- 1940). • Asetat ipeğinin fabrika ölçeğinde üretimi. • Basınçlı hidrojenasyonla kömürden sıvı yakıt eldesi: Friedrich Cari Rudolf Bergius (1884-1949).

1914: Teknik asetik asit sentezi: P. Düden ve J. Hess.

1915: Tümüyle metalden uçak: Hugo Junkers (1859- 1935).

1919: ilk "Kaplan türbini"nin işletmeye alınması. • Sesli film: H. Vogt, J. Engl, J. Massolle.

1920: Vistra sentetik yünü.

1923: Diesel motorlu taşıt aracı. • ilk sıvı roketli motor: P. H. Goddard.

1925: Düşük basınç yöntemiyle kömürden sıvı yakıt eldesi: F. J. E. Fischer (1877-1948) ve H. Tropsch.

• ikonoskop (elektronik resim ayırıcı): W. K. Zworykin.

1926: TV-yayını: J. L. Baird. • Basınçlı gaz şevkli roket: P. H. Goddard.

1927: Sentetik kauçuk ["Buna" kauçuğu).

1928: Pleksiglas: W. Bauer. • Elektron sayıcı tüpü: Hans Ceiger ve W. Müller.

1928/1929: Roket denemeleri: M. Valiers.

1930: Mazotlu uçak motoru: H. Junkers. • Siklotron: Ernest Ortando Lawrence (1901 - 1 958).

1933: Elektron mikroskobu: E. Puska, B. von Borries, E Brücke, M. Knott, vö.

1934: Fabrikasyonu iyileştirilmiş sentetik yün.

1935: Radarın geliştirilmesi.

1937: Dünyanın yavaş uçan ilk uçağı "Storch": C. Fieseler. • Kullanışlı ilk helikopter: H. Focke.

1938: lam sentetik perlon elyafı: P. Schtack. »Tam sentetik naylon elyafı: Wallace Hume Carothers (1896-1937). • Yüksek frekanslı manyetofon: H. von Braunmühl ve W. Weber.

1939: Messerschmitt uçağının [Me 209) saatte 755,11 km hızla dünya hız rekorunu kırması (Piston motorlu uçaklar için mutlak hız rekoru 1979'dan beri 803 km/saat ile Amerikalıların elinde durmaktaydı). • Jet etkisiyle ilk uçağın (Heinkel uçağı (He 178]] uçuşu: Ernsü Heinkel (1888-1958). • Helikopter: I. Skorsky.

1940: Kullanışlı ilk betatron: D. W. Kerst.

1941: Kuyruksuz bir Messerschmitt roket uçağının ilk uçuşu (Me 183). • 300G röle ile programlanabilir röleli hesap makinesi: K. Zuse.

1942: Uzun erimli " V2' roketi: Wernher Manfred von Braun (1912-1977). • Uranyumlu

atom reaktörü: Enrico Fer m i (1901-1954).

1945: Hiroshima ve Nagasaki'ye ABD'nin atom bombaları.

1946: ENIAC ("Electronic Numerical Integrator and Computer'') bilgisayarı (18 bin tüplü; hızı saniyede 5000 toplama işlemi): J. W. Mauchlyve J. P. Eckert.

1947: "Bell XS-1" roket uçağının ses hızının üzerinde uçuşu.

1948: Transistor: J. Bardeen, W. Brattain ve W. Shockley.

1949: iki kademeli roketin 412 km'ye tırmanışı. • Hol lografi: G. Câbor.

1951: Alan iyon mikroskobu: E. W. Müller.

1951/1952: ABD'de hidrojen bombası.

1952: Kabarcık odası. G. A. Glaser.

1953: İngiliz jet uçağının 19,410 m yükseğe erişmesi. • Atom enerjisi ile çalışan motor denemesinde 250 kW gücünde bir turbo-jeneratörün ABD'de işletmeye alınması. • Dünyanın ilk seri üretimli ses üstü türbo avcı uçağı 'North American F-100 A-1 NA Super-Sabre").

1954: ABD'de nükleer enerjiyle çalışan ilk denizaltı.

1955: MASER (mikrodalga kuvvetlendiricisi): C. H. Townes.

1956: Ticari düzeyde dünyanın ilk nükleer enerji santrali (Calder Hail, İngiltere).

1957: Dünyanın ilk yapay uydusunun ("Sputnik 1") uçuşunun Sovyetler Birliği'nce başlatılması.

1960: LASER (ışık kuvvetlendiricisi): H. Maiman.

1961 (12 Nisan): insanlı ilk uzay uçuş (Sovyet uzay gemisi; tek insanlı ve yerden kumandalı; 327 km yükseğe çıkıp dünya yörüngesine yerleştirildi).

1961 (Ekim): Amerikan roket uçağının 65,9 km yükseğe erişmesi.

1962: ABD'nin haberleşme uydusu Telstar.

1963: PAL renkli TV-sistemi: W. Bruch.

1964/1968: Bilgisayarlı tomografi: A. M. Cormack, G. N. Hounsfıeld.

1966: Sovyet uzay aracının Venüs yüzeyine hızla çarpması.

1969: Amerikalıların aya ayak basması {."Apollo 1 7"): N. Armstrong ve E. Aidrin.

1970: Resimli-sesli plak: AEG-Telefunken. • ABD'de büyük hacimli jumbo-jet yolcu uçağı: "Boeing 747'.

1971: ABD'nin "Mariner 9' Mars uzay aracı.

1972: ABD'de mikroişlemci (mikroprosesör).

1973: ABD'nin "Skylab 7" ve "Skylab 2' uzay laboratuvarları.

1977: ABD'de nötron bombası.

1978: Japonya'da manyetik yastık üzerinde giden hızlı tren [337 km/saat).

1980: Batı Berlin'de cam elyaf kablolar üzerinden telefon konuşması.

Kaynak: Zeki TEZ, Doğa Karşısında Pratik Ve Teknik Uğraşı, T.C. Kültür Bakanlığı ,1995 – ANKARA sh: 13-28

Zeki TEZ, Tekniğin Evrimi, Paragraf-1. Baskı: Şubat 2005, Ankara, sh: 11-27

NASIL CEVAP VERİLİR Kİ?

a- Kanser hastası bir insanlar evlenmek caiz midir?
b- Bunun için anne ve babanın rızası olmalı mı?
c- Yoksa sevgi ile herşey halolur mu?

Çok sorular vardır, cevabını daha önce biri vermiştir, oradan alır söylersin veya yazarsın. Ancak bazı sorular vardır ki, zamana, mekana, sorana, cevap verene vb..bakar. Bu soruların cevabı da çoktur, doğrusu da herkese göre değişir.

(a) Caizdir. Teamülden bulaşıcı hastalık da olmadığı için engel değildir. Hastalık insanın iradesi ile gerçekleşmez, kaderi bir durum arzeder. Kimin ne zaman hasta olacağı ve şifa bulacağı kesin değildir.

(b) Anne ve baba evladı için akıl makamındadır, onlar mantığı esas almaya çalışırlar. Kendi dünyalarındaki doğruları tecrübelerle oluştuğu için çocuklarının hata yapmasına pek hoş karşılamazlar. Bu nedenle itiraz makamında olmaları tabii bir durumdur.

(c) Sevgi, sözün, aklın geçerli olmadığı makamdır. Sevginin ileri hali aşktır, aşkta Allah Teâlâ bile susar. Allah Teâlâ, aşıkların sevgisine o kadar hayrandır ki dünyada buluşmalarını istemez ve ahirete erteler. Sevginin olduğu yerde akıl yoktur. Karar sevginin tarafındadır.

Bu kısa açıklamalardan sonra evliliklerin temelinde birçok etken bulmaktadır. Ancak bahsedilen hastalık engel değildir. Ancak anne ve baba rızası yok tarafındaki mazeret haksızlığı çağrıştırıyor. Eğer iki kişi birbirini sevmişse engel bahane tutulacak taraf hastalık olunca, geçerli olması vicdanen kabul edilemez. Burada sorunlu olacağı belli bir evliliğin çilesine katlanacak tarafeyndir. Yani evlendikten sonraki çekilmez sıkıntılı bir hayata tahammül edilip sabır edilip/ edilemeyeceğidir. Başkalarının sizin hakkınızda vereceği kararlar genelde akla/mantığa uygun gelir. Ancak Allah Teâlâ'nın birbirini seven kullarının aşklarından memnun olduğunu bildiğimiz için evliliğe adım atmak manevi açıdan doğru olduğu kadar dünyevi düşünce tarzından o kadar yanlıştır. Karar size kalmıştır.